SPLENDIDISSIMI
Iurisconsulti
DOMINI HIERONYMI CAGNOLI
EQVITIS ET ILLVSTRISSIMI SABAVDIAE DVCIS SENATORIS,

In Constitutiones & Leges Primi, Secundi Quinti, & Duodecimi Pandectarum (quarum capita sequens pagina indicat) aurearum enarrationum Liber primus, Summariis, Numeris, & Repertorio copiosissimo quæque notatu digna ostendentibus adiectis.

Post primam impressionem denuo ex typographo, authoris, perquam diligentissime aucta & expolita.

Tomus Primus.

Ne quis hunc usquam alius suæ ditionis locorum impune librum imprimat, alibiue impressum uendat, & Pontificis Maximi, & Veneti Senatus illustrissimi Decreto cautum est.

Venetiis apud Hieronymum Scotum.

M D L I I I I

18.8 E 43

CAPITA PRINCIPALITER CONTENTORVM IN HOC OPERE CVM NVMERO CHARTARVM, VT absq; longi laboris inquisitione cuncta inueniri posfint.

IN PRIMO TOMO.

IN SECVNDO TOMO.

FINIS.

CONTENTA PRINCIPALITER in hisce libris q̃ breuissimè indicans. Foliorũ autem & chartarum numerũ. In designatione capitum interpretationum hic absolutarum supra proat mè inuenies.

C

De litera D.

De litera E

De litera. F

Fructus

De litera G.

De litera H.

De litera I

Inuocacio

Legum

Monacho

De litera. N.

De litera. O.

De litera P.

poteſt

De litera R.

De litera R.

De litera S.

Singulares

De litera T

De litera, V.

F I N I S.

Insignis poetæ Ioannis Bremil.

Inter consultus iuris Cagnole diserte,
Legibus à sacris qui bene nomen habes. Legis sacer nomen lex
Cuius rara uiget prudentia, rarus honosq́;,
Nominis & famæ gloria rare magis.
Quo lectore uiget, gaudetq́; Academia fœlix,
Crescit & Augustè nobile gymnasium.
Causa mea incertis sine remige fluctuat undis.
Ceu uexat miseram dura procella ratem.
Tu potes auxilio puppi palynurus adesse,
Atque laborantem promere naufragio.
Quod precor ut facias, nostrisq; laboribus obstes,
Ne premar insidiis perfidiaq; uirûm.
Id si præstiteris, Bremiumq; adiuueris, unus,
Vnus eris uitæ portus, & aura meæ.
Et si secla meis chartis uictura dabuntur,
Te leget in nostro carmine posteritas.

Eiusdem Io. Bremli candido Lectori in commendationem noui operis.

Ediderat quondam iuuenis Cagnolus in usus,
Et commune bonum, legibus apta fori:
Et quia non paruam frugem sunt cognita ferre,
Iccirco rursum quæritur iste lebor.
Ergo pari studio nuper miseratus egentes,
Auctor ab integro ritè resumpsit opus.
Inuigilansque nouis inuentis prouidus auspex,
Illa parit, doctos quæ latuere prius:
Et resecans spineta rosas collegit amœnas,
Cum uiolis pulchris, & bene olente croco.
Excutiensque schedas alienas optima quæque
Deligit è cunctis dicta uoluminibus.
Quæ proprio sensu pandit, quæ pectore promit,
Pallados ingenio uel Iouis orta putes.
Omnia dispiciens aperit statione relecta,
Centum oculis constans, Argus ut explicitis.
Denique Pandectas, Digestaq; lector amice,
Hæc noua, quippe nouus Iustinianus agit.
Nec mirum generosa suis nascuntur in hortis
Semina, & ubertim fert sata lætus ager.
De patrio gerit ista sinu sibi præbet auita
Maiorum hæc series, stirps & origo uetus.
Vt sileam reliquos insignes legibus almis,
Iurisconsultos quos sibi stemma tulit,
Clarus erat genitor suus & celeberrimus olim Sebastianus Cagnol⁹ iurisconsultus
Finibus in nostris, urbis & orbis honos.
Qui uigil in causis fidusq; patronus agendis,
In se cunctorum uerterat ora uirum.
Cuius ad exemplum noctesque diesque laborans,
Nititur antiquos exuperare patres.
Viue precor Iurisconsultis gloria perpes,
Et per quem natum carmine crescit honos.

CAPITA IN EPISTOLA CONTENTORVM.

ILLVSTRISSIMO AC MAGNA. EMANVELI PHILIBERTO

Subalpinæ Ditionis Principi & Astæ Comiti Excel. Diuiq; Caroli secundi Sabaudiæ Ducis filio/Hierony Cagnolus Jurisc Vercellensis. S.

DECREVERAM iam pluribus annis præteritis (vt Excel. tua nō ignorat.) Princeps inclytæ nonnullas lucubrationes in vulgare coniunctis quibusdā iam dudum editis. Sed inde reuilis auctisq;. & eas sub clypeo vmbraq; nois tui emittere, Cui.n. alij q̄ tibi consecrande fuerāt, Iccirco Epistolam conscripseram in qua vt aliqua etati tuæ eo tempore vtilia conuenientiaq; ac meo officio consentanea. tractarem & afferrem quę ad officiū boni principis pertinerent, s̄m scripturæ auctoritatem, & laudatorum Regum exēpla ꝓ viribus citra nauseam proponere ac ostēdere Principem tunc adhuc Iuuenem alloquens sategi diligēterq; curaui,

1 *De regimine boni Principis.* Iō de vita & regimine boni Principis verba fecimus, ꝙ quum materia alta sit & diffusa breui Epistola absoluere non potuimus. postmodū per vniuersam ditionem tuā seuiente marte quū opera mea illic parum vtilis videref, silent.n leges inter arma, ne animus torpesceret, temporisq; iacturā facerem. post multos annos contra nos irati martis a Seren. Prin. Illust. quæ Senatu Veneto vocatus ad celeberrimū eorū Pataui. Gymnasium ciuilia Iura interpretaturus me contuli vbi magis laboribus & vigiliis plura alia mūdo fortassis vtilia & grata excussimus quorū partē cū prędictis ad cōem vtilitatē edere decreuimus.

Sed immēsa pręter cæteras tūc subiit cura, an quæ tibi dicabantur cōdigna essent quis si magnos viros magnis rebus maximos maximis demumq; ꝓ dignitate quēq; prosequi debemus. quē maiora decerent. non videbam. Nunc aūt cū relictis (vt aiunt) nucibus euacuaueris quæ erant paruuli, & cū Inuictissimo Cęsare, superioribus annis cōtinue degens bellis Germanicis nō solū interfueris, verū præfueris, & victoriæ Cesareæ pars magna iudicio cunctorum mortaliū fueris, adeoq; magnus factus sis, vt inter viuētes Principes nullus sit, qui nationi cuiuis quæ sub coelo sit te gratior degat, nec in quo maior sit spes, et

2 *De ingenti expectatione ipsius Principis.* expectatio, hæc minima & puerilia videanf, Attamē ne tanti laboris opus periret. Et per Excel. tuā alij Principes Iuuenes ante tēpus forte sapere possent ac mēs, & affectio mea erga Excel. tuā innotesceret, de animi mei snīa minime decedēs, Epistolam ipsam (prout tūc cōscripta fuerat) edidimus faxit Deus, vt aliqn̄ sub compendio saltem res a te fortiter & magnifice gestas. ac gerēdas posteritati cōmendare possim, id tam libēter sum facturus, q̄ qui maxime desiderat, Quę igif tua est humanitas (magnanime & generose Princeps, has vigilias eo animo suscipe, quo tibi gratissima quæq; soles. non n. regia minus res est parua benigne ac comiter accipere, q̄ magna largiri. Nec vlli

3 *Munera quāuis parua benigne accipiēda a principibus & voluntati confiderādum.* vitio vnquā fuit, Deos colere quoquo modo posset, Nā vt ad Vespesianum Plin. ait, Te diis lacte rustici, multeq; gentes supplicant & mola tātum salsa litant qui non habent thura, eaq; est dignitas librorum. vt eos sibi inscribi maximi reges honestum & gloriosum sint arbitrati.

Telam igif iamdudum cōtextam, Princeps inclytæ, ꝓ

4 *De dignitate librorum.* sequens dicebā, q̄ quis ab ipsa natura & animi & corporis dotibus ita cōstitutus videaris, vt oīa magna de te sperare liceat, quum tn̄ prope biuium pythagoricū consistas, & sciam nusquā prudētiæ minus, nusquā periculi magis esse qm̄ teste M. Cicerone multa nobis blandimēta nam ipsa genuit, & interdum multas vias adolescētiæ lubricas ostendit quibus illa insistere aut ingredi sine vllo casu aut prolapsione vix posset, & multarū rerum iucundissimarum varietatē dedit, qua nō modo hæc etas sed & roborata caperef. feramq; Herculem quū adolescens esset & duas cerneret vias. vnam virtutis & alterā voluptatis diu multūq; secū cogitasse vtrā caperet, reiecta tn̄ voluptate tādem virtutē complexū, vnde ꝑ multos graues labores opinione hominū iter sibi in cœlū extruxit His vero qui sublimiore sunt fortuna iter illud ambiguū maxime offeratur, quippe inter rerū affluentiā ad oēs voluptates suppetentium, & assequēdi quæcūq; cupierint facultatē. adulatorumq; ingentē copiā vix rōni & recto iudicio vacat, vspiā locus, quapropter diuinus ille Plato dificile esse dicebat, laudeq; dignū i magna peccādi licētia iuste vixisse, 5 *Adolesc. principis maxi periculis est exposita.*

quēadmodū.n. testanf. Hist. Carēt admonitore principes in his rebus quas scire ex re maxime est hęc ad te scribere adortus sum, nō quidē consulēdo quibus rōnibus possis in singulis negotiis recte administrādis officio fungi quo & bona cōserues, et mala euites, eorū.n. ese munus q tecū perpetuā habēt consuetudinē. sed in genere. & quæ vitæ studia spectare cōueniat, & in quibus exerceri sincere explicando & hæc legēs te ipsum & ea quæ cū laude agis, recognoscas. & indies magis te ad gloriā excites, his veluti calcaribus ad benefa. ante oculos tuæ Excel. positis. Cunctis igif vribus nitēdum est vt eū te præstes qui his tam generosis adolescētiæ tuæ primordiis digne rn̄deas, ne aut tu naturæ muneribus male vsus aut illa in te tā diuina indoles mētita videaf, plane si admonitionibus nostris aures accōmodare nō dedignaberis. Et ea quæ scribimus suscipere ac adimplere nō neglexeris hæc legisse relegisseq; nunq̄ te penitebit. Eritq; inter Agesilaos Theodosios & alios bonos principes aliquid loci gloriæ tuæ. 6 *Vt opus est principes admonitore caris.*

Quæ ad regimē vitæ ac ꝓsperitatē corporis cōferūt, physi quos semper optimos inclita domus tua habere solet congruētius relinquemus obiter tn̄ cū Aris. ad Alex. magnū te admonebo ne in vno cōfidas qm̄ potēs inquit est ad nocēdum nephasq; pręsumptū ad effectū ꝑducere, ostēditq; q̄tū salubre sit expertos physi. secū habere illorūq; cōsiliis in his quę ad artē suā pertinēt vti, memineris inquit Indorū Regine factū qn̄ amicitiæ cā tot tibi dona misit, inter quę fuit venustissima illa puella quæ ab infantia imbuta & serpētū nutrita veneno fuerat. adeo vt illius natura versa fuerit in naturā serpentū & nisi illa hora ego sagaciter inspexissem eā et arte magica iudicassem eo quia ita audacter inuerecūde tuū ī facies hominū figebat visum pēdēs ꝙ solo morsu hominē interficeret vt experimēto inde ꝓbasti mors in ardore coitus cōsecuta fuisset. Plin. tn̄ in lib. natu hyst. hos famā nouitate aliqua aucupātes aīas statim nostras negociari scripsit & pop Ro. vltra DC. annū in accipiētribus artibus minime lentū medicinæ vero etiā auidum donec expertā dānauit degisse, In hac artium inquit sole euenit, vt cuicūq; medicū se profitenti statim credaf quum sit periculū in nullo mēdacio maius, nulla lex est ait quæ puniat inscitiā capitalē nullū exemplum vindictæ, discūt periculis nostris, & per experimēta mortes agunt, medicoq; tātum hominē occidisse summa impunitas est, quinimo trāsit in cōuitium & intemperantia culpatur vltroq; qui periere arguūtur, sed de arrogantibus temerariisq; ea scripsisse credendum est. 7 *Ad salutē ac prosperitate corporis pertinentia physicis esse relinquenda.* 8 *De medicis principi salubribus.*

Primū omniū quia vt in canone scribif vbi Xp̄s non est fundamētū nullū boni opis edificiū sup imponif ops 9 *De religione & cura rei diuinæ.* aīam inde linguā fieri eruditā Decet bene institutū adolescentē rei diuinæ curā nō negligere eaq; opinione imbui ab ineūte etate qd.n. erit illi inter hoies sanctū cui diuinitas despecta sit hinc Plato in thimeo in minimis quoq; rebus diuinū ingē ꝓsidiū implorari debere. iō Cyrus, vt in eius institutione Xenophō scripsit etiā ī paruis leuibusq; rebus semꝑ a diis immortalibus initiū faciebat, & Ro oia post religionē pōdera semꝑ duxerūt, etiā in q̄bus summę Maiestatis cōspici decus voluerūt, quapropter nō dubitarūt imperia seruire sacris ita se bonū humanarū rerū futura regimē existimātia, si diuinæ potētię bene atq; cōstāter fuissent famulata iō religioni, vt ait Val Max. summū Imperiū semper cessit. Hinc apud Liuiū Camillus ad populū ait intuemini quirites, horū deinceps annorū vel secundas res vel aduersas inueniētes oīa ꝓspere euenisse se

quentibus deos aduersa spernētibus sic Ezechiæ regi ob-
sidionis mala ferēti ,ppter spem in Deo propositā nō de-
fuit dn̄i qui Senacherib. potētissimi regis trucidaret exer
citum,& Machabei q̄uis pauci & inermes,sæpe ingētes
Antiochi copias diuino auxilio freti deleuerūt , Ad diui
num igit̄ cultum omni cura & sollicitudīe animū intēde.
Deum time mādata eius obserua,in eū mētem tuā eleua,
cogitatūq; iacta. Et ipse nutriet te,ac in viā salutis diriget,
ab eo.n.vera sapiētia fortissima auxilia, cūctaq; bona &
omnia regna mūdi procedūt. Nec vero vsq; ad aniles de
cet superstitiones prouehi, q; in etate tenera damnari plu
rimū solet,sed ad certū modū q̄q; quis modus adhiberi
in ea re pōt, in qua omne qd' possumus infra modū est,
& q̄uis finis iste cultus & reuerentiæ Dei per obseruan-
tiam mādatorum suorū omnibus sit necessarius principi
10 tñ præcipue cōpetit * huiusceq; rei magis debitor est q̄a
Principis obligatio versus deū strictior est quā aliorū priuatorū. non solū homo , verumetiā princeps vt ait Thomas in-
quantū homo quia ad imaginē & similitudinē Dei crea-
tus ad diuinam reuerentiā qd' primæ tabulæ primū est
præceptū maxime tenetur inquantū princeps quia vices
Dei gerit in terris nec est potestas, vt ait apostolus, nisi a
Deo a quo dominij depēdet virtus & vbi est depēdentia
dominij necessaria est superioris reuerētia , quia p se nihil
est quemadmodū in ministris ipsorum principum patet.
Sed an laudādi sint principes qui gaudēt frequētes esse
11 in templis sacrisq; adesse ✠ Christus nō multis esse oran-
De oratione Principis ad deū. dum docuisse videt̄, dū dixit orantes nolite multū loqui.
vt ethnici faciūt, putantes in multiloquis exaudiri. Hinc
breuis sed efficax laudari solet oratio,quum multitudine
verborum vt dicit̄ non flectatur Deus, verūtamen Apo
stoli (vt Lucas ait)semper erāt in templo laudantes & be
nedicentes Deum , & in oratione pernoctans in agoniaq;
factus prolixius eodē Luca teste orauit , Saluator noster
improbauitq; Christus Phariseos optimis rebus abutētes
in solo verborū strepitu & præcum multitudine se iusti-
ficari putantes quū mente & spiritu a Deo prorsus alieni
essent solaq; specie religionē prætenderent quum scelesti
hypocritæ essent , Declarauitq; paucis potius orandū esse
attenta mente, q̄ vaga & distracta multis. Nec homines
opinari debere suis se petitionibus Deo declarare quibus
rebus egeant & quid optent ,quasi hæc illi incognita sint
aut fidere in oratione sua cōposita qd' illum verbis defle
ctant . Sed esse in sola ipsius bonitate sperandū quamuis
velit a se suppliciter peti qd' volumus vt agnoscamus ab
ipso nobis tribui quę poscimus,& sine eo nunq; cōsequi
qd' cupimus His rationibus breuis laudatur oratio pro
lixam vero & assiduam dummodo ex corde & pie ma-
gisquam ad ostentationem fiat minime damnamus.
Dicebat tamen ad Nichoclem regem Isocrates existi-
mes nullum sacrificiū pulchrius esse nullum esse deorum
cultum maiorē q̄ si te ipsum virum optimū iustissimūq;
præstiteris, propterea quum animū eorq; respiciat Deus
nō improbabūt homines principē orationis breuitatem
modo Christi sacrosanctæq; ecclesiæ præcepta nō negli-
gat, si pietati officiis iustitieq; occupet̄,hocq; modo cōti-
nue orabit si vera est scriptura dicēs non cessare eū orare
qui non cessat benefacere. Clericis autem & sacerdotibus
vsum psalmorum hymnorum & prolixiores laudes di-
uinis præcibus admittas ac cætera id genus relinquat.
12 Et quia inter oēs reges & mundi principes circa prædi
Cur Romanis Imperiū concessit Deus. cta Romani, magis fuere solliciti Imperiū meruerunt vt
Aug. & Thomas pluribus rationibus probant. Primam
sumpserunt ex amore patriæ, aliam ex zelo Iustitiæ, ter-
tiam ex zelo ciuilis beneuolentiæ. Satis erat imperio di-
gna virtus prima qua diuinā quandam naturam partici
pabant. ex eo q ad vniuersalitatē fertur effectus, versat̄.n.
ad populi vniuersales actiones quemadmodū Deus vni-
uersalis est causa rerū & quia regale regimen, & quæcūq;
potētia vniuersalitatē refert diligitq; vniuersi Imperiū me
rere dicunt , vt sic ipsum concomitetur præmium secun-
dum meriti qualitatem, hocq; diuinæ Iustitię requirit con
ditio vnicuique mercedem tribuere iuxta virtutis opus. 13
Pręterea amor patriæ • in radice charitatis fundat̄, quę *De amore patriæ.*
communia propriis nō propria communib⁹ anteponit,
virtutis autem charitatis in merito omnem virtutem an-
tecedit, nam cuiuscūq; virtutis meritum ex virtute chari-
tatis depēdet. Amor igitur patriæ super cæteras virtutes
gradum meretur honoris, hoc autem Imperium domi-
nium ve est, vnde ex amore patriæ principatum quis di-
gne consequetur, quantus aut̄ fuerit amor patriæ in pri
scis Romanis, ex sentētia Catonis testimonio Salustij ostē
ditur, Dum quasdam illorum virtutes cōnumerat in qui
bus amor prædictus includitur , Noli inquit existimare
maiores nostros armis rempu ex parua magnam fecisse,
quippe amplior nobis q̄ ipsis armorum est copia.
Sed quia in eis fuit domi industria, foris iustum Impe
rium in consulendo animus . liber neq; delicto neq; libi-
dini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam atq; aua-
ritiam publicæ egestatē priuatim opulentiā laudamus. di
uitias sequimur. Inertiam inter bonos & malos, nullū di
scrimē, omnia virtutis præmia, ambitio possidet. Rursus
amor patriæ primū & maximū diuinæ legis mandatum
cōtinere videtur cōem namq; rem amādo diuinam natu
ram sibi assimilat, dum vice Dei circa multitudinē diligē-
ter curam adhibet ac ,pximi dilectionem amplectit̄, dum
totius populi sibi commissi ex affectu paterno sollicitudi
nem gerit sicq; mandatum diligendo proximum.
Est & alia rō ✠ propter quam Romani adepti fuerunt 14
orbis Imperium, Iustitiæ videlicet zelus quo quidē mo- *De zelo Iustitiæ Romanorum.*
do principatum acquisiuerūt , iure quodā naturæ a quo
iustum dominium exordiū habet. Primū quidem libero
consilio patriæ consulebāt, auaritiam relegantes siue tur-
pis lucri gratiā neq; delicto neq; libidini obnoxij ,p qui-
bus iam stans dissipat̄ Imperium, trahebātur.n. homines
ad ipsorum amorē vt propter eorum iustissimas leges se
eiusdem sponte subiicerēt ,ppter q Aug ait placuisse deo
orbem terrarū per Romanos debellari vt in vnā societa
tem reipu. legumq; perductū longe lateq; paccaret Iuris
& naturæ est gerentem alterius curam mercedē consequi
quo pręsupposito conionum naturæ videt̄, vt pro pace
Iustitiaq; conseruanda discordiisq; sedandis cōcessum fue
rit imperium. Inquantum igitur homines virtute & pro
bitate pollentes, ,p gubernanda populi multitudine quæ
rege indiget & rectorem non habet curam assumunt, &
sub legibus populum dirigūt vicem dei gerunt in terris,
conseruant enim hominum multitudines in Ciuili societa
te, qua necessario indiget homo quum teste philosopho,
animal sit naturaliter sociale vnde Romanorū Imperium
etiam ex hoc fuisse legitimum videtur.
Tertia virtus, * pietas & ciuilis beneuolētia fuit huma- 15
nitatis.n dulcedo barbarorum ingenia penetrat multipli *De ciuili beneuolētia Romanorū ac pietate.*
cantq; amicos et mitigant inimicos, sermo vero durus su
scitat furorē propter generositatem animi (vt ait Seneca)
qui magis ducit̄ q̄ trahatur vnde beneuolētia teste philo
sopho principiū est amicitiæ Quantum aūt Romani hac
virtute excelluerint vt exteras nationes ad eorū traherēt
amorem seq; eildē sponte subiicerent infinitis exēplis pa-
tet. Erat etiam in eis aliud prouocatiuū subiectionis quia
ex cupiditate regnandi nō dominos sed socios & amicos
nuncupabāt, Hinc Cicero in orationibus, quis inquit est
tam vecors , qui quū deos esse intellexerit, non intelligat
pariter eorum numine hoc tantum imperium esse natum
& auctum & retētum q̄ volumus. P. C. licet ipsi nos ame
mus tñ nec numero Hispanos , nec robore Gallos, nec
calliditate penos nec artibus grecos , nec deniq; hoc ipso
huius gētes et terrę domestico natiuoq; sensu Italos ipsos
ac Latinos sed pietate ac religione atq; hæc vna sapientia
q deorum immortalium numine omnia regi & guber-
nari perspeximus, oēs gentes nationesq; superauimus.
Fuit (vt pręfati aiunt) & alia causa cur a Deo orbis im
perium illis concessum fuerit, summiturq; a scriptura nec
Philosophorū sapiētumq; huius seculi opinionibus con-
traria

traria est propter hominum demerita, nam Deus pro-
pterea iniustum regnare facit & seruitutem introduxit,
16 *De iniusti Imperij dominatione propter hominum scelera promissione diuina.* * qd' clare apparet quia primi principes & dominantes
(vt Historici scribunt) iniqui fuerũt sicut Caym. Nem-
broth, Bellus, & Ninus, qui in prima & secũda etate mũ
di imperiũ tenuerunt. Cuius quidẽ rei causa ex parte sub
ditorum vel dominantiũ sumi põt, nam Tyranni instru
mentum sunt diuinæ Iustitiæ * ad puniendũ delicta ho-
minum, vt Attila Gothorum Rex flagellũ Dei super Ita
17 *Tyranni sunt ira Dei in terris quemadmodum Attila Tamberlanus et alij saeuissimi.* liam, & assyriorum. Rex super Israheliticum populũ, di-
xit n altissimus per Ilayam prophe Assur virga furoris
mei vnde et baculus ipse est i manu eius indignatio mea,
ad gentem fallacem mittam eũ & contra populũ furoris
mei mãdabo illi, & auferat spolia, diuidat predam & po
nat illum in cõculcationem quasi lutum plateariũ. Ex qui
bus apparet altissimũ in furore & ira propter scelera no-
stra, tyrannos & malos principes dare ac tolerare. Hinc
Tamberlanus 'ceuissimus Scytarum Rex, vt referũt qui
de rebus Ottomanorum scribũt, ab amico qui Christi fi-
dem tenebat interrogatus, cur tm̃ seuitiæ indulgeret in-
exorabilem se præbẽs, toruo aspectu respondisse dr̃ pu-
tasne me hominẽ esse, ira Dei in terris sum ad pernitiem
hominũ. post qd' responsum amicus illæ ad eius aspectũ
accedere ausus nunq̃ fuit, Malum igif rectorẽ patiens nõ
accuset Deũ, quia (vt ait Gregorius) sui fuit meriti puersi
rectoris subiacere ditioni, culpam igif magis accuset ope
ris, q̃ iniustitiam gubernãtis. Ex quibus luce clarius patet
per manus Tyranni dñm peccatores punire, ipsosq; ty-
rannos instrumentũ Dei esse, sicut demones quorũ pote
stas iusta a sacris doctoribus asserif, voluntas tamen sem
per iniqua. hinc bellis agitatur semperque vexabitur or-
18 *De pace quae fuit sub Augusto propter reuerentiam Saluatoris tunc secundum carnem nati.* bis, ¶ Diuino olim consilio sub Augusto Cesare ꝓpter
reuerentiam Saluatoris, qui tunc secundũ carnem natus
est ea pax in orbe fuit quæ ne ante nec postea visa est.

Contingit etiam interdum assumentem principatum
Iustum esse virum, sed temporis successu ✠ fauore huma
no rerumq; prosperitate in superbiam elatum, diuine gra
tiæ beneficiiq; ingratũ & odiosum effici & tanq; tyran-
num dominari. exemplum est nobis Saul quo melior
19 *De quibusdam principibus a principio sui regiminis bonis inde reprobis effectis* nõ erat in tribu Benyamin, sed post sui regiminis annos
duos inobediens factus est Deo, quapropter cũ filiis occi
sus fuit * & ab Imperio ꝓgenies eius reiecta, Exaltatus pa
riter super oẽs Reges Salomon. cuius sapientiã vniuersa
terra audire desiderabat, verum secundis nimiũ rebus ela
tus in luxuriam lapsus in Idolatriã ruit, factusq; est popu
lo abominabilis, adeo vt contra eum serui eius ceruicem
20 *De punitione iniquorum principum a Deo veniente postquam per illos vexauit peccatores.* erexerint, spolia diripiẽtes & oẽm terram illius nullo resi
stente depopulantes, quum ad nutum prius parerẽt oẽs;
ad excelsa igitur ab initio sui regiminis ꝓpter Dei reue-
rentiam euectus postremo ꝓpter peccata Deiq; contem
ptum in vilia decidit & ad infima præcipitatus fuit. Quid
de Alexãdro Annibale Cesare & infinitis aliis dicemus?
qui ꝓpter potentiæ Imperiiq; abusum necati sunt, & tri-
stem sortiti exitũ, verissimam ostendentes scripturã dicẽ
tem interdũ hominem homini in malum propriũ domi
nari, & vocẽ Isayæ quæ in omnibus tyrannis cadit, quũ
enim ostẽdisset ipsos diuine Iustitiæ, executores, cõtra pec
catores esse, quemadmodũ Carnifices imperantium, de-
monstrat, qũo per eorum superbiam & iniquitates gra-
uissime per dñm puniuntur, vnde inquit, nõ quid gloria
bitur securis contra eũ qui secat in ea. An exaltabif serra
contra eum qui fecit illam, qũo si eleuetur virga contra
eleuantem eam, vt exaltetur baculus qui vtique lignũ est.
considerãda est similitudo valde congrua, sic n se habet
virtus dominãtis ad Deum, sicut virtus baculi ad percu-
tientem & serre ad artificem, constat virtutem serre vel se
curis in artificio nullam esse nisi per artificem moueatur
& dirigatur, ita in Dei virtutẽ dominãtis contingit, nulla
est sine Deo mouẽte gubernãteque. Stultum est igitur in
virtute sua gloriari, & colligi manifeste cõcludiq; potest

omne Imperium siue legitimũ siue Tyrannicum secun-
dum varias incõprehensibilis prudentiæ vias ac rationes,
a Deo esse neq; potestatem vllam dari nisi ab ipso Deo.

Aduertendum etiã est diligẽter ✠ ꝙ non modo maio 21 *Curandum summopere vt a teneris sub optimis praeceptoribus imbuatur et instruatur princeps.*
ra præcepta quæ prouectioribus traduntur, sed & prima
quoq; artium elemẽta ab optimis præceptoribus accipe
re cõuenit, & optimis libris immorari, qua rõne Philip-
pus Macedonum Rex. primas literas ab Aristotele disce
re Alexãdrum voluit, & veteres Romanos suos liberos
scholæ mancipãtes in Vergilio primũ erudiri curabant.
Et a Dionysio Syracusarũ principe Athenis accersitum,
Platonem ad instruendũ Dionysium eius filiũ legimus,
optima quidem rõne, nam qd' teneris mentibus insitum
est alte radices mittit, nec postea facile vlla vi diuelli põt.
Recte igif Flaccus ait, quo semel est imbuta recẽs serua-
bit odorẽ testa diu, sin vero errores vllos imbiberint his
duplici tempore opus erit, primũ vt errores excutiãt, de-
inde vt vera præcepta cõdiscant, quãobrem Timotheus
musicus suo temporis illustris, a discipulis qui nihil apud
alios ꝓfecissent, certam paciscebaf mercedẽ, ab his vero
qui ab aliis quidpiam didicerãt duplum exigebat, iacien
da sunt igitur in hac ætate fundamẽta, bene viuẽdi & for
mandis ad virtutem animus dum tener est, & facilis q̃li-
bet impressionem admittere quæ vt nũc erit ita & in re-
liqua vita seruabif, & si melioribus in initio assueuerit il-
los habebit præcipuos & veluti ducibus semper vf. non
igitur quibuslibet cõmittẽdus erit Imperio natus sed his
tantum quorum non iam exemplo peccent, sed autho-
ritate deterreantur, quorum (vt Plutar. ait) vita nullis sit
obnoxia criminibus, irreprehensibiles mores, & opti-
mum experimentum a quibus diis bene iuuãtibus, mo-
res primum, mox eloquentiam discant, quæ male sine
moribus discitur. qui vero principis instituendi prouin-
ciam suscipit rem grauissimam agere cogitabit, deoque
acceptissimam si vacuum adhuc & molle principis pe-
ctus salutaribus præceptis informandum curauerit, bo-
numq; & salutarem principem reddiderit.

A teneris igitur (vt aiunt) * princeps inclytæ studiis 22 *De amore cura et veneratione virtutis.*
laboribusq; assuescere oportet. & virtutis curam habere.
Ad leptam M. Cicero scribens monebat vt in ore sem-
per haberet Hesiodi illa carmina quæ vniuersi decantãt,
aspera inquit primo & pene inuia & sudoris continui ac
laborum plena via quæ ad virtutem ducit, quamobrem
nec cuiusuis est illam capescere, nec capescenti facile ad
culmen euadere, sed vbi id superaueris ex eius fastigio
videre licet vt via illa leuis sit, pulchra, expedita, & fa-
cilis, longeque iucundior quam altera quæ ad vitia du-
cit. quam vniuersam simul arripi posse idem poeta te-
statur propter aliud nihil quam vt nos ad virtutem pro
bitatemque adhortaretur, ista dixisse ne laboribus victi
ante finem desisteremus.

Et quid aliud est Homeri poesis, quam laus virtutis?
verum in eo loco maxime patere, quũ Cephalneorum
ducem naufragio eiectum tantum absuisse, vt illos qui-
bus & solus & nudus apparuit verecundia aliqua aduer
teret, quandoquidem pro vestibus virtute illum, dixit
ornatum, & primum ea Regina reuerita sit reliqua de-
inde pheacum multitudo tanti putauit, vt relictis epulis
quibus commessabantur vnum illum cuncti intueren-
tur, nullumque eorum qui eo tempore magis quicquam
a Diis optaret, quam Vlyssem fieri, quãquam & nudum
& naufragum Hoc loco acutissimus quidam vir poeta-
rum interpres ait, Homerum clara voce exclamare, O,
homines sit nobis cura virtutis, quæ & cum naufragio
simul enatat & in littore nudum eiectum fortunatis phea-
cibus & venerabiliorem ostendit, & ita profecto res est.
Cætera omnia non magis possidentium sunt quam cu-
iusque, vt in talari ludo huc & illuc transeuntia, sola vir-
tus & viuenti & mortuo stabilis est, & firma possessio,
qua ratione motus fuit Solon, quum inquit ad diuites

at vos non permutabitis cum virtute, diuitias quoniam
virtus firma est diuitias vero alius alias possidet.
23 Sed quomodo virtutem parare & consequi poteris
De libris per principem legendis dignitateque & vtilitate literarum.
in virumq; Imperio dignum euadere si literis operã non
dederis, multa quidem suggerunt amici, sed nulli plura
quam boni codices, hinc Demetrius phalereus Ptolo-
meum Egypti Regem admonebat, vt de regno Impe-
rioq; libros legeret in quibus inueniret scripta quæ amici
reges monere non auderent. Et Alphonsus Arragonum
Rex sapientissimus, quibusdam percunctantibus, vtri rei
plus deberet armis an libris, ex libris, respondit & arma
didici, qua voce omnia se debere libris professus est. Ca-
toq; dum Senatus cogeretur in curia libros lectitare sole
bat, vnde & in rem præsentem & in omne tempus salu-
berrima patriç consilia dictabat, Mirum est quantum va
leat ad vitæ institutionem optimam, assidua & diligens
lectio. Si enim Aphricanus ille Scipio (vt Sallustius scri-
bit) maiorum imagines intuens ad virtutem excitabatur,
quanto magis illorum dicta factaq; imitatione digna sæ-
pius animo reperita &, ante oculos posita cõmouebũt,
quæ igitur potest esse vita iucundior, aut certe commo-
dior, quam legere semper aut scribere, & antiquitatis res
cognoscere, præsentesque cum posteris loqui, atque ita
omne tempus quod & præteritum est et futurũ nostrum
facere. O pręclaram supellectilem librorum inquam vt
nos. Et o, iucundam familiam vt recte Cicero appellat,
vtique & frugi & bene morigeram, nõ enim obstrepit,
non inclamat, non est rapax, nõ vorax, non contumax.
Iussi loquuntur, & item tacent, semperque ad omne Im-
perium præsto sunt a, quibus vnquam nihil nisi quod
velis & quantum velis audias, eos igitur habendos le-
gendosq; & hortor & rogo.
Inter cætera vero principi per quam vtile esse arbitra-
mur, post primas literas & sacra Christi Euangelia diui-
24 naq; dogmata * Cyri pediam a Xenophonte elegan-
De Pedia Cyri elegãtissime quã fideliter scripta non fuit.
ter sanctiusq; magis quam fideliter scriptam legere, ma-
xime duos primos libros vltimo nõ neglecto, quæ sint
partes regie, quæ sint munera principũ tam pacis quam
belli temporibus, & qualis esse debeat boni principis vi-
ta, ab incunabulis & crepundiis ipsis, (vt aiunt) vsque ad
extremum vitæ terminum ex ipsa Cyri institutione, co-
gnosces quo insigni pietate viro nec pace nec bello me-
lior iustiorve alter inueniri posset, exemplum boni prin-
cipis, ad imitandum, qui inde sumpserit non errauerit,
Cuius quidem Pedie excellẽtia vel ex eo maxime patet,
qui Aphricanus ille Scipio, & M. Cicero quum Impera
tor esset prę manibus semper habebant, toramq; legẽdo
contriuere, Dumque publicis occupationibus mundum
25 per etatem distineris, vtile erit * singulis diebus horum le
De vtilitate lectionis hystorie.
ctioni T. Liuij & aliorum historicorũ impendere, nam
cognoscere res gestas, memoriæ veteris ordinem tenere,
antiquitatis exemplorumq; notitia abundare decorum
& regale est. At nihil earum rerum scire quæ antequam
nascereris factæ sunt, hoc est Cicerone iudice semper esse
puerum. Est præterea (vt Liuius ait) operępretium in vo
luminibus historicorum omnis exempli documenta ve-
lut in illustri momento posita intueris vnde quæ imitan-
da sunt depromere ac nobis proponere ad imitandum,
quæ fugienda fugere possimus, optimus est princeps qui
per sese recta cognoscit & operatur qualem te esse confi-
dimus. Hoc etiam in lectione prædicta vtile & salubre fue
rit, scire quibus actibus quia disciplina, quibus moribus
maxima imperia orta sint, maximi Imperatoris nomen
sibi immortale pepererint, ecõtrario qua vitiorum labe
infecta amplissima regna corruerint, Indeq; documenta
capere per quæ vel publicis vel priuatis rationibus con-
sulitur, plusque sapientiæ (vt aiunt) ex reuolutione præ-
dictorum librorum tibi vno anno parabis quam Vlys-
ses annis viginti tot calamitatibus & periculis vix creden
dis agitatus Pulchre itaq; Cicero in orationibus ait. Cęte-
ras res neq; temporum neq; ætatum omnium neq; loco
rum esse sed literarum studia adolescentiam agunt, sene-
ctutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugiũ
& solatium prębent, delectant domi, non impediunt fo-
ris, pernoctant nobiscum peregrinãtur rusticantur, nihil
igitur literis præstantius, nihil excellentius nihil vtilius,
vllo vnquam tempore excogitatum est, literis cũ sit im-
mortalitas hominum & memoriæ fulcitur æternitas lite
ræ res multis retro seculis a pluribus nationibus gestas,
nobis ostentant. literis omnium disciplinarum cognitio
percepta est commertium literarum, tolle ex hominibus
solem ex mundo ipso sustuleris, vnde non perperam Pla
to omnes Idiotas et doctrinarum expertes pueros quo-
dammodo appellandos dicebat. Dies me deficeret prin-
ceps pulcherrime si præter mirabiles voluptates quas in
animis hominũ doctrinarũ, studia pariũt vberrimos fru-
ctus qui ex studiis literarum habent exprimere conarer.
Audiendi igitur non sunt * aulici quidam qui literas 26
Contra osores literarum.
accusant & detestantur in principibus, maxime si n pro
pterea condemnandas ducunt qđ discende non sint tan-
quam non necessariæ, nescio quid sit qđ ipsi discendum
putent, nisi si quid honestum quid turpe quid bonum
quid malum quid expetendum quid fugiẽdum quid no
xium scire ipsi non putent. necessarium vero lautius con
uiuium paretur & veneris satisfieri possit voluptatibus
scire solũmodo putent necessarium esse, hi falluntur om-
nino & qđ dici solet tota errant via, Vegetius de re mili
tari * nullus est inquit quem oporteat vel plura vel me- 27
Principis proprium est plus scire quã alij intelligens.
liora scire q̃ principem, cuius doctrina omnibus subditis
ꝓdesse debet, vt n. in nauigatione nauclerum cui clauus
commissus est oportet cæteris antecellere peritia guber-
nandi, vigilia, fide, sic eũ qui principatum gerit reliquos
ante ire oportet Imperatoriis dotibus sapiẽtia iustitia ani
mi moderatione & ardentissimo publici cõmodi studio.
præcipue. n. qui excelsiori loco sunt, quorũq; nihil neq;
dictum neq; factum latere potest, congruum est ita prin
cipalibus artibus instructos esse, vt & fortuna & gradu
dignitatis q̃ obtinent digni habeant, equum est n. qui si-
bi summa omnia deberi volũt debere, & eos summa oĩa
de se præstare nec est vlla certior aut stabilior regnãdi ra
tio q̃ si hi qui regna obtinent ab omnibus dignissimi om
nium regno iudicentur. Hinc Alphonsus Arragonum
Rex prudentissimus quum audisset, ex aulicis suis quen-
dam dixisse non decere principem scire literas neq; illi esse
necessarias, exclamasse fertur eam vocem bouis esse non
hominis quum a rationis iudicio nõ fuerit ꝓfecta, sed a
bellua emissa, nec ab his qui verẽtur ne vbi princeps bo-
narum disciplinarum studiis clarior splendidor meliorq;
euaserit, ipsorumq; oculos perstrinxerit, inferiorem gra-
tiæ vel auctoritatis gradum sint occupaturi. Quid. n. per
Deum immortalem dignius q̃ inter cæteros doctrina sa-
pientiaq; excellere maxime si princeps sit a cuius regimi
ne totius Imperij ditionisq; fortuna dependet, quicquid
enim delirant reges plectuntur achiui (vt ille ait) natura si
ab honesto aborrent. aut si quid ambitione ira stultitiave
peccent id protinus totius ingenti orbis malo faciũt. Iul.
Cæsar Augustus Adrianus M. Ant. aliiq; prisci Roma- 28
Boni principes literis ornati fuere.
norum Imperatores, imo Philippus & Alexander Mace
donum Reges sine hac literarũ supellectile vix se prin-
cipes homines ve censebant.
Ex hisq; maxime principibus quos vulgus idiotas ap
pellat quique literas nesciunt plurimos (vt scribunt histo
rici) teterrimorum vitiorum maculis respersos inquina-
tosq; videmus, Quamobrem generosæ princeps ad bo-
narum literarum studia, cæterasque ingenuas disciplinas
iterum te hortor & applicare animum, te rogo atque ea
corporis exercitia suscipias, quæ bonam valetudinem sal
uent, vt robustiora membra reddant eumq; te a puero
instituas, vt probatiss. ac virtute proditos, sequi & com-
plecti assuescas. Est autem virtutis ea natura vt in quo sit
diu

diu latere non possit, sic optimam spem de te populis tuis
pollicebaris quum te delectari præstantissimorum homi
num consuetudine intellexerint, qꝫ cernentes sperabunt
te eum in quo sint reposita virtutis præmia. Homines in
speculis suis obseruant, quemadmodū te gerere incipias
magna tibi est si dissimulare non vis necessitas probitatis
imposita ne a maiorum virtute degeneres, artibus vero
bonis (vt aiunt) nisi quis ab adolescentia fuerit institutus,
aut si peruersis infectus extiterit, non facile de te speret in
etate prouectiori posse aut has abiicere aut illas continuo
sibi parare. In his quę circa vitam sunt continētia adhibē-
da est, maxime teneriorum principū quibus inter affluē-
tiam rerū ad omnes voluptates suppetentiū & assequēdi
quæcūqꝫ cupierint vix rationi & recto iudicio vacat vs-
piam locus, idqꝫ ne immoderationes fiāt quia (vt ait Gel
29 *De cibo potu & somno.* lius) • compertū est impuberes si plurimo cibo potuqꝫ
vterentur hebetiores tardioresque fieri. Præterea super-
fluus cibus & potus & abundātiores somni ex cōsuetu-
dine magis sunt, nō quo variis habitudinibus corporum
plus minusve deberi ex rebus negem. Sed qđ in oībus
hominibus nā paucis adiumētis cōtenta sit, si necessitatē
spectemus, si voluptatem nihil videri possit satis, Brach-
mani vt ad Alexādrum in quadā Epistola Didynus scri-
bit puram simplicemqꝫ viuunt vitā, nullis rerum capiū-
tur illecebris, nihilqꝫ plus appetunt, qꝫ naturæ ratio fla-
gitat, nulla propterea apud eos morborum genera, nul-
lus medicinæ vsus, quia parsimonia est illis medicina.

30 *In saluṫando resalutādoque seruandū esse modum.* Quia tamen non est durabile, quod sine requie est,
neqꝫ libris semper immorandum est, neqꝫ in opere exer-
citioqꝫ corporis semper versandum sed danda est remis-
sio animis corporibusqꝫ vt meliores acrioresqꝫ (vt ait Se-
neca) requieti resurgunt.

Instituendi præterea sunt principes ✠ quo pacto de-
beat venientibus admittere, abeuntes dimittere, vt opor
teat verecunde salutare maiores, minores humaniter col
ligere, amicos beneuolosqꝫ familiariter conuenire, quæ
quum in omnibus apte sedeant, cū vero in principibus
& eorum liberis speciosa videnť, & notantur, in his ma-
xime in quorū moribus atqꝫ omni vita facilitas quidem
amari solet, grauitas vero laudari. vtrobiqꝫ tamen veren
dum est ne vel hęc in agrestem seueritatem aut illa in scur
31 *Temporiori principi correctio plurimum prodest.* rilem leuitatem exeat hæc autem consequi poterūt, • si se
facile quisqꝫ argui monerique patiatur. quæ ratio in omni
etate & causa atque conditione salutaris. nam vt obiecto
speculo, faciei nostræ mēdas cognoscimus ita & castigan
tibus amicis errores perpendimus animi, qui proximus
est & ad emendationem locus, hi autem facillime dece-
ptioni patent qui nihil audire volunt qđ contristet, imbe
cillis est enim stomachi ferre non posse nisi delicata. decet
itaqꝫ & male dicentes pati & obiurgātes audiri, maxime
eos qui in sublimiore sunt fortuna & in quorum mani-
bus vrbium populorumqꝫ ius est decet, non modo facile
sedent libenter bene monentes audire, quādo & ipsi per
multam licentiam proniores sunt ad peccandum & eo-
rum peccata obesse pluribus solent. Difficile est inquit
Plato & plurimum laude dignum in magna peccandi li-
centia iuste vixisse, nec humano sed angelicum est in car-
ne præter carnem viuere.

32 *De iustitia & clementia principis.* Verum quia • in rebus summum bonū est Iustitiam
colere, quæ secundum Platonem, omni auro preciosior
est, & a principibus præsertim diligenda, iuxta illud dili
gite Iustitiam qui iudicatis terram custodite iudicium &
facite iustitiam, inquit etiam Isayas qđ non solum pro suo
tempore, dixit sed futurum quoqꝫ perspexit, & huic no-
stre consulit etate, quæ plena flagitiis sine iudicio retineri
non potest, Iustitiam ipsam omnium virtutum (vt ait Ci
cero.) dominam & reginam cole & semper obserua, illa
vnicuiqꝫ solū tribuit, alienum nō inuadit, vt propria vtili
tate neglecta publicam fouet atqꝫ tuetur, sine qua nō so
lum Respub. sed ne domus quidem constabit, absqꝫ ipsa
etenim nullum est bonorum atqꝫ malorū discrimen. vn-
de Agesilaus Rex. interrogatus vtra virtus melior esset
fortitudo aut iustitia, nullam fortitudinis vtilitatē esse re-
spondit vigente Iustitia, nam si omnes inquit iusti essent
nihil fortitudine opus foret, nihilqꝫ ad profligandas iniu
rias, vlla potentia, quum vbi Iustitia sit ibi nulla dissidia
nulle simultates, nulla iurgia, nulla deniqꝫ pretia sed pax
concordia & charitas hinc a Cicero & aliis iustis viris dā-
nata est Cæsaris sententia, qꝫ semper in omni habuisse di
citur, • Sed ius violandum est regnandi causa violādum 33 *De damnato prouerbio Cæsaris si ius violandum est regnādi causa violan. est.*
est quum bonorum virorum non sit recta & honesta ne
gligere, vt potentiam consequatur, nullum n. commodū
tam esse expetendū ait, vt boni viri & splendorem & no
men amittas, nihil autem esse qđ afferre tantum queat,
quantum auferre, possit illa quæ dicitur vtilitas, si boni
viri nomen eripuerit fidem iustitiamqꝫ detraxerit, quid
enim interest Verum ex homine se conuertat quis in bel
luam an in hominis figura immanitatem gerat belluæqꝫ,
facit qui posthabita iustitia sola libidine impulsus omnia
gerit. vnde ex eo Cæsaris exitiali prouerbio, vexati fuere
prouinciales, direpti soci) oppressi ciues, iusiurādi contēpta
religio, patriæ vis illata cuiusqꝫ deniqꝫ dei spiritus metus.

Tu ergo qui • iustis principibus Sucedis cui ex Ger- 34 *De antiquitate Imperij domus Sabaudiæ.*
mania Saxonieqꝫ inclyta, domo ortos iam vltra septin-
gentos annos tam latum amplumque imperiū altissimus
concessit nil tale dicas cogitesve, quid praterea absurdius
qꝫ principem christianum Alexandrum aut Cæsarem si
proponere in quibus ipsis quasdam virtutes negant asse
qui ea potissimum imitabitur, quæ sola erāt fugienda nō
protinus trahatur in exemplū si quid fecit Cæsar. aut si qꝫ
fecit a Iustitia & Christi doctrina non abhorret, aut si ele
eiusmodi vt qꝫqꝫ imitandum non est ad virtutis studium
possit tamen accedere Quid n. prodest homini vt Euan-
gelica testatur, lectio si vniuersum mundum lucretur ani
mæ vero detrimentum patiatur, Iustitiam igiť princeps
inclyte, cole & obserua & clementiam amplectere quæ
licet prima fronte contrarie videantur recto in iudicio cō
functæ sunt, imo (vt ait Ambrosius) vnum sunt. Nec vl
lum magis decet clemētia q̄ principem, quicquid sentiat,
ille poeta dicens exeat aula qui vult esse pius. vt. n. elegā-
ter docet Flauius Vopiscus dos. prima est Imperatorum
homines n. ad deos nulla re propius accedere qꝫ salutem
hominibus dando (Cicerone teste) qui Cæsaris clemen-
tiam innumeris laudibus attulit, hinc etiā ad Honorium
Augustum ✠ Claudianus scribit.

Sis pius in primis, nam quum vincamur in omni. 35 *De pietate Principis.*
Munere sola deos equat clementia nobis.

Ideo misericordiæ virtus Deo attribuitur. Cuius pro-
prium est misereri. Et vere vt in orationibus ait Cicero
pietas est fundamentum omnium virtutū, miscenda est
ergo leuitas cum seueritate, faciēdum quoddam ex vtro
que temperamētum vt neqꝫ multa asperitate exulcerenť,
subditi neque nimia benignitate soluantur, hinc Dauid
virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Virga
enim percutimur, & baculo sustentamur. sit ergo districtio
Iusti iræ quæ faciat, sit & consolatio baculi quæ sub-
stentet, sit itaque amor sed nō emoliens, sit rigor sed non
exasperās, sit zelus sed nō immoderate sæuiens, sit pietas
sed non plusquam expediat parcēs. Intueri licet in Moysi
pectore misericordiam simul cū seueritate sociatam, non
igitur ita passim. ita faciliter • delinquentes veniam a cel- 36 *Gratias indulgentiasque delinquentibus concedere an & quomodo princeps debeat.*
situdine tua consequantur sed iusta legitimaque causa tan
tummodo subsistente ac matura dotilij tui super hoc deli
beratione precedente. Crudelis est principum clementia
parere impiis parricidiis & sacrilegiis nephariis, non pa-
rere ciuibus suis & populo qui ab his opprimitur, rari
quippe boni sunt, & prona in malū est natura hoīs quæ
si aliqn̄ impunitatem assequitur tanqꝫ prouocata magis
& magis prolabitur, nec tam venia cōmuni vtilitati con
suluit qꝫ vindicta, Cessant n. peccare homines vbi seueri-

tas delicta compescit, facilitas.n.veniæ incētiuum tribuit,
delinquendi Nec promiscuam igitur ac vulgarem habe
re clementiam, oportet nec abscissam, quum tam omni-
37 bus ignoscere crudelitas sit q̃ nulli. Rex est in regno * si-
Rex in regno talis est pluuia in terra.
cuti pluuia in terra quæ dei gratia est cœli benedictio, ter
re vita, viuentiū nutrimentum attamen in pluuia fiunt to
nitrua fulmina cadunt, Intumescunt torrētes fremunt ma
ria, multaq; mala cōtingunt, quibus pereunt viuētia ple-
raque verum tam accidentia mala non impediunt (vt ait
Philo.) quin laudent Deum homines gloriosum in maie
state sua signa eius gratię & dona misericordię cōsideran
tes. Sic accidit in principe a quo multa commoda proue-
nire solent, quæ suis subditis displicent & molesta sunt in
eis tñ inest maxima vtilitas. Ab eo aūt qui ex composuo
reus est sanguinis (vt sacrosancta scriptura admonet) nō
recipies prçcium sed iuxta mensuram culpe sit plagarum
modus potius.n.in corpore q̃ in ere puniēdi sunt delin-
quētes nam ad coercēdam audaciam. multū valet propo
situm punitionis exemplū quum ipsa miseri præsens for
ma viuentis ad recordationem admonet consocios & ad
considerationem (vt ait Orosius) cogit ignaros.

38 Qui imperare cupit * liberalis præcipue esse debet. qui
De liberalitate benignitate humanitate, ac abstinentia principis.
enim liberalitatē exercuerit ex hostibus amicos ex alienis
suos ex infidis fidos faciet, peregrinos & in extremis ter-
ris degentes ad sese amandum alliciet. Prçclara igiť virtus
ac maximum principis ornamētum est liberalitas. nec cu
randum si multa perdantur. modo aliquid bene detur,
vnum.n.recte positum multorum amissorum damna so
latur. deumq; sic agendo imitatur, qui quū sit omnibus
beneficus, Ipse nec vllius beneficio eget nec requirit bene-
ficiū. hocq; animo esse debet bonus princeps, vt eū diem
sibi perisse putet. quo aliquem suo beneficio non iuuerit
semperq; id cito faciat, quia vt ait Ausonius.
Gratia quum tarda est, ingrata est, gratia nanq;.
Quum fieri properat, gratia grata magis.

Exercendaq; est maxime liberalitas quum quis ex diui
tiis sine vitio suo casu aliquo vel iniuria in paupertatē ce-
cidit, semperq; modus adhibēdus est vrbem cuidam do
nabat Alexander qui animo nihil nisi magnū conceperat
dum ille cui donabať seipsum meritus tante muneris in-
uidiam refugisset nō conuenire fortunæ suæ dicens, non
quæro inquit quid te accipere deceat sed quid me dare.
Hāc vocem dicebat stultissimam Seneca, quum sit vbiq;
virtutibus modus eque peccat, ꝙ excedit q̃ quod deficit
superabunde siquidem sunt teste philosopho qualitates
a medio valde discrepantes scimus inquit Aristo. obser-
uantiam liberalitatis difficillimā esse, & eius transgressio-
nem facillimam In promptuq; auaritiam aut prodigali-
tatem exercere, difficile vero tenere liberalitatē. Si vis igiť
virtutem liberalitatis acquirere vires inquit tuas cōsidera
tempora necessitates & hominum merita. Vnde iuxta fa
cultatem cum mensura indigētibus hominibus dona da
bis, qui.n.aliter dat. peccat & regulariter transgreditur li-
beralitatem, nec vllam acquirit laudem, qui non indigen
tibus donat. perditurq; quicquid indignis datur, ad Ale
xandrum inquit Aristo. vnum dicam qď nunquam ces-
saui dicere, auaritię fugam & liberalitatis gratiam regum
esse gloriam & regnorū firmamentum hocq; potissimū
fit, quum rerum se abstinet, manumq; retrahit a subdito
rum bonis. Inueni siquidem subiicit in præceptis magni
doctoris Hermogenis scriptum summam & veram bo-
nitatem claritatem intellectus ac signum perfectionis in
rege esse abstinētiam a rebus subditorum. ꝙ si secus ege-
rit, cito regnum illius corruet, Huiusce vero continentiæ
& abstinentiæ, laudis multa & probabilia exempla no-
bis reliquere Romani verum proprio argumento (vt di
cunt Historici) laus iste nititur quoniam ex eodē naturæ
vtero, & continentia nata est, & Cato nō est igitur libera
litas quando vni extorquet qď alteri largitur sed vbi de
proprio donato. Illud itaq; beneficij genus principi ma-
xime sectandum est, ꝙ cum nullius incōmodo. aut recte
iniuria coniunctum est: nam alios spoliare vt dites alios,
hos pestundare vt illos euehas, maleficium potius q̃ be-
neficium est. Romanę aūt liberalitatis cœlestem spiritum
nulle litere satis dignis laudibus prosequūtur gloriam vt
omnes historici scribunt in hoc actu constituebant.

Nihil etiā sit * ꝙ malis q̃ & gratus esse & videri. quid 39
De ingratitudine euitanda.
in principe tam inhumanum tam ferum tam immane q̃
cōmittere vt beneficio nō dicam indignus sed victus esse
videať. Hęc est vna virtus non solum maxima sed & ma
ter omnium virtutum reliquarum vt in cōmentariis cau
sarum ait Cicero. Ideo Alexander a nullo vnquam se be
neficiis victum (vt ait Seneca) gloriari solebat.

Liberalitati ✠ comes erit humanitas & benignitas cu-
ius excellentia tanta est. vt Iul. Capitolinus in historia Bal 40
De benignitate & humanitate principis de quo etiā supra.
bini Imperatoris eum laudare volens dixerit In terra be-
nignius nihil fuisse. oportet etenim in reipu. statu q̃tum
fieri potest oēs ciues beneuoles reddere qď si id fieri ne-
queat saltem nisi ne hostes existimēt eos qui gubernāt &
quum olim Alphonsus Arragonum Rex a suis monitus
vt caueret ne nimia lenitas cōtemptum pareret & perni-
ciem, magis respondit cauendū est ne seueritas conciliet
inuidiam, vnde maius exitij periculum hac virtute præci
pue ornatum legimus Senatum Romanū, qui quū Car-
thaginensium legati in vrbē ad captiuos redimendos ve-
nissent, primus his nulla pecunia accepta iuuenes reddidit
duum millium septingentorū quadraginta trium nume
rum explentes, tm̄ hostium exercitū dimissum tātam pe
cuniam cōtemptā. tot punicis iniuriis veniā datam ipsos
legatos obstupuisse creditum est secumq; dixisse, o beni-
gnitatem, o munificētiam gentis Romanæ deorū beni-
gnitati equadam, o etiam nostra supra vota felicē legatio-
nem, nam beneficium qď nunq̃ dedissemus, accepimus
hinc etiā Apost. de Saluatore nostro loquens ait, apparuit
benignitas & humanitas Redēptoris nostri, qui alibi di-
cebat discite a me quia mitis sum & humilis corde, Ideo
Moyses quia mitissimus super oēs homines qui in terra
morabantur erat ob hanc virtutē creditur, vt Dionysius
inquit, tantam cum Deo familiaritatem habuisse.

Laudatur ab historicis Antonij pij opulētia victus sine
reprehēsione, & parsimonia sine sordibus ✠ quodq; ra-
tiones omnium prouinciarum et vectigalium optime sci 41
De parsimonia frugalitateque principis & mensura sumptuum.
uerit. extolliť a Xenophonte Agesilaus Rex qui sic sum
ptus equabat censibus vt nihil iniustum pecuniarū gra
tia facere cogeretur propterea neminē vnq; de Agesilao
cōquestum esse qď quicq̃ sibi abstulisset, scribit Derident
Historici Neronem qui diuitiarū & pecuniæ fructū, nō
alium putabat q̄ profusionem sordidos & depaccos esse
quibus ratio impensarum cōstaret, prelautos vereq; ma-
gnificos qui abstulerentur & perderent, ꝙ quum ipse fe-
cisset pecuniis destitutus & exhaustus calumniis atq; rapi
nis intendit animum secus qui Agesilai & Antonini &
Alexandri seueri vestigiis institerint, hi rerū copia nunq̃
destituentur optime.n. augetur principis census contra-
ctis impendiis. Cui igitur Reipub. cura commissa est sum
mopere prouidendū est vt inutilibus ac superfluis expē-
sis abstineat, vanis erarium necessariis non sufficiat, sed ra
paces manus ad aliena extendere necesse inde sit, & si n.
frugalitatis verbo principes laudari non soleant verū for
tis iustus seuerus grauis magnanimus largus beneficus li
beralis. hæ sunt regie laudes, Tu tamen cū M. Cicerone
frugalitatem idest modestiam & temperantiam & virtu-
tem in principe maximam iudica, Sumptuum igitur ac
censuum præcipuam curam habeto ne supra patrimonij
erariiq; vires effundas, sicq; omnia bonus princeps age-
re debet vt cum Augusto et Vespesiano rationem ad-
ministrationis & factorum possit reddere. quisquis enim
* bonam honestamq; vitam agere instituit, quocunque
in statu sit ita se gerit ita cuncta circunspicit vt quamuis
nulli teneatur, possit tam omnibus aut saltem Deo ratio-
nem

nē reddere causamq; probabilē hæc est.n.vera teste Cicerone descriptio officij qd̄ q negligit vt virtutē ipsam negligat oportet. Iure igiť merito vt pessimū fuit olim ab Atheniēsib⁹ Alcibiadis cōsiliū habitū. Puer.n.adhuc meditanti & anxio Pericli quo pacto reipub. de rebus administratis rōnem redderet conandū esse ne ratio red deretur respondit quod dictū accipiens ille maximis calamitatibus patriam suam inuoluit.

43 *De ira & affectibus a principe euitandis.* In rebus agendis ✠ cōsuescas iudicio potius q̄ animi impetu duci, qui.n alijs præest vacuus esse debet affectibus sibiq; ipsi prius præsidere desideria temperare Et in oī actione aduertere diligēterq; curare vt appetitus obtēperet rōne. Ita nāq; rectū q̄d sit cernere minime patiť odiū ad iniqua impellit trahit ad vim inferendā libido, stimulat ad vindictā dolor. Inuidia præcipitē agit vtq; inqt Claudianus Dijs ꝓximus ille est quē ratio non ira mouet, Hinc salust oēs hoīes ait qui de rebus dubijs cōsultant, ab omni odio auaritia ira atq; misericordia uacuos esse decet, haud facile animus verū prouidet vbi illa officiunt Ideo Plato deprehenso in facinore seruo excādescēs Xenocrati ad eū uenienti dixisse ferť plagis hūc afflige, id ego ne faciā impedimento est ira. Recte igitur Cicero in orōnibus sapientis esse ait non quid velit ipse sed q̄d lex et religio cogat cogitare, neq; sibi quodcūq; concupierit licere sed habere in consilio legē religionem fidem equitatē, libidinem autē odium inuidiam metū cupiditates oēs amouere nā Seuerino iudice nubila mēs est vinctaq; frenis hæc vbi regnant, Dictiq; sunt principes vt ait Gregorius quod principentur cogitationibus idest oēs prauorū affectuū impetus constringant. ideo princeps nō putet sibi licere, q̄cq̄d libuerit, quodq; principibus solēt adulatores occinere. Verū semetipsum ita instituat vt non solū libeat nisi quod licet īmo nec hoc sibi licere credat, qd' licet priuatis, quod.n.in alijs error est, in principe flagitiū reputatur, q̄d si iusta ira cōmotus princeps ad uindictā ꝓcedere decreuerit, sciat nequaquam hominibus irascendum esse sed corrigenda vitia medicorum exemplo, qui nō indignantur egrotos sed morbo medentur.

44 *Iussa principum diligenti consideratione probata fieri debere.* Verū quū non solum iussus sed etiā nutus principis attēdi soleat, ✠ videndū est ei magna diligētia q̄d iubeat ne sub eius ꝓtextu (qd' Cornel tacitus p̄monet) honesti conatus ꝓhibeantur. Et q̄cquid iuri vtilitatiue publice contrariū est etiā si a Cesare mandatū fuerit sperni reijcique debere, sanxerūt leges, extatque Diui Traiani notanda sententia dū, n. præfectum prætorio ense cingeret hoc inqt si iuste imperauero ꝓ me si autem male cōtra me utaris. Est iccirco ad bene recteque regēdū & gubernandum salubris aureisque literis signanda.

Claudiani ad Honorium admonitio dum ait

Tu licet extremos ✠ late dominere per Indos
45 *Salubris ad bene recteque regendum Claudiani instructio.* Te medus & mollis arabs, te scithes adoret,
Si metuis si praua tacis, si duceris ira,
Seruitij patiere iugum, tolerabis iniquas
Interius leges, tunc omnia iure tenebis,
Tunc poteris Rex esse tui, & paulo post
Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit,
Occurrat, mentemque domet respectus honesti,
Hoc te præterea crebro sermone monebo.
Vt te totius medio telluris in orbe
Viuere cognoscens, cunctis tua gentibus esse
Facta palam, nec posse dari regalibus vsq̄
Secretum uitijs. Nam lux altissima fati
Occultum nil esse finit, latebrasque per omnes
Intrat & obtusos implorat fama recessus,
Tu ciuem patremque geras, tu consule cunctis
Nec tibi, nec tua te moneant sed publica vota
In commune iubes siquid censes tenendum
Primus iusta subie. Tunc obseruantior equi
Fit populus, nec ferre vetat, quum viderit ipsum
Auctorem parere sibi. Componitur orbis,
Regis ad exemplum. Nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, q̄ vita regentis.
Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

Qui nulli cesserit affectui q̄ ab honesto nulla rerū specie deflexerit, qui præceptis te doctrinæ tenax obseruatos et fidelis fuerit, custos q præcepti Platonis memor fuerit subditorū vtilitatem sic tuendo vt quicquid agit ad eā referat cōmodorum suorum oblitus bonū salutarēque aget principē, viuā dei cuncta moderantis referens imaginē hic odiū & inuidiam subditorū vitabit, fauorem amorē & beneuolentiam aucupabitur & sibi cōciliabit hæ sunt vere artes hæc sunt optima documenta, q̄bus imperia conseruantur diuturnaq; & stabilia permanēt, & his cōtrarijs corruunt. sic Romani floruere sic totius orbis rectores moderatoresq; perseuerare. Postq̄ uero ambitio simultas præcipueq; luxus & pecuniæ cupido vt Val tradit (quæ gn̄is humani certissime pestes, quo penetrauerūt iniuria dominatur, inuidia flagrat) ingruerunt statim præpotēs illud imperium. præclaraq; dignitas atq; omnibus gentibus stupenda popu. Rom. maiestas ad nihilū redacta corruit, cunctis mundi rectoribus exemplum minime spernendum.

Scire etiā oporter quēadmodū Thomas tradit q̄ ꝓuincie vel ciuitati magis expediat, ✠ pluribus vel vno 46 *An melius sit per unum quam per plures regi.* regi quod ex fine regiminis estimari cōsiderariq; posse Thomas ait, ad hoc n. cuiuslibet regentis ferri debet intentio vt eius quod regendū suscepit salutē ꝓcuret gubernatoris.n.est nauē contra maris pericula saluando illesam ad portū salutis ꝑducere, salus autē & bonū multitudinis est vt eius vnitas quæ pax dicitur conseruetur; qua remota socialis vitæ perit vtilitas, hoc igiť est ad q̄d rector multitudinis maxime intēdere debet vt pacis vnitatē ꝓcuret nec recte cōsiliū capit, an pacē faciat in multitudine sibi subiecta, sicut nec medicus an sanet īfirmū sibi cōmissum, nemo n cōsilium quærere debet de fine quē intendere debet sed de his quæ sunt ad finē. Quāto igitur regimen efficacius fuerit, ad vnitatē pacis conseruandā tanto erit vtilius hoc n. vtilius dicimus q̄d magis perducit ad finē, sed vnitatē magis efficere pōt quod est per se vnū q̄ plures. sicut efficacissima causa ē calefactionis q̄d est per se calidū. vtilius est igitur, regimen vnius q̄ plurium Manifestū etiam est plures multitudinē nullo modo conseruare si oīno dissentirent, requiritur n. in pluribus quędā vnio ad hoc quod regere quoquo mō possint quia nec multi nauē in vnā partē traherent, nisi aliquo mō cōiuncti. vniri aūt dicuntur plura per appropinquationē ad vnū. melius igitur regit vnos q̄ plures, ex eo q̄d appropinquant ad vnū. Præterea optime se habent quæ secundū naturā sunt. in singulis.n. operatur natura qd' optimū est, omne aūt naturale regimen ab vno est, in mēbrorū enim multitudine vnū est qd' oīa mouet scilicet cor, & in partibus animæ una vis principaliter præsidet, scilicet rō. In apibus igitur unus est Rex & Grues vnā sequuntur ordine literato, & in vniuerso vnus deus factor omniū & rector. Si ea igitur quæ sunt secundū artē imitantur ea quæ sunt secundū naturā tantoq; magis opus artis melius est quanto magis assequiť similitudinē eius quod est in natura, necesse in humana multitudine optimūq; p vnū regatur, nō ab re itaq; euenit ut necesse fuerit reip. Romanorū p unū Cōsuli, hoc etiā experimentis apparet nā prouinciæ vel ciuitates q̄ non reguntur ab uno dissensionibus laborāt & absque pace fluctuant vt videať adimpleri quod dn̄s per prophetā conqueritur dicens Pastores multi demoliti sunt vineā meam econtrario uero ꝓuinciæ & ciuitates quæ sub uno reguntur at gubernantur pace gaudent, iustitia florent, & affluentia rerum lętantur, vnde populo suo propitius dominus sibi caput unū per ꝓphetas ponere promittit, quodque in medio eorū esset princeps vnus.

47 *Quemadmodum vnius dominium optimum quando est iustum ita eius oppositum est pessimum.*

Sicut aũt regimen boni principis optimũ est ita regimen tyranni est pessimum. ✠ opponitur autem politiæ quidẽ Democratia, vtrũq; n. regimen est quod per plures exercetur, Aristocratiæ vero oligarchia, vtrunq; n. exercetur per paucos Regnũ autem tyrãnidi, vtrũq;.n. per vnũ exercetur quod autem regis & principis optimũ sit regimẽ ostẽsum est supra si optimo opponiẽ pessimũ necesse est q̃ tyrãnis sit pessimũ. Adhuc virtus vnita magis est efficax, ad effectũ inducendũ q̃ dispersa uel diuisa multi n. simul congregati trahunt quod diuisum p̃ partes singulariter ac p̃ singulos trahi nõ posset, sicut igitur vtilius est virtutẽ operantem ad bonũ esse magis vnã vt sit fortior ad operandũ bonũ. Ita magis est nociuum si virtus operans malũ sit vna q̃ diuisa, virtus aũt iniuste præsidentis operatur ad malũ multitudinis dum cõe bonũ in se tantũ detorquet. sicut igitur in regimine iusto quanto regens est magis vnũ tanto est vtilius regimen, & regnum melius est q̃ Aristocratia, Aristocratia vero q̃ politia, ita ecõtrario erit, Et i iniusto regimine vt v; quanto regens est magis vnũ tãto magis sit nociuũ, Inde magis est nociua tyrannis q̃ Oligarchia, Oligarchia q̃ Democratia, Præterea regnũ ex hoc fit iniustum quod preto cõi bono multitudinis priuatũ regẽtis quæritur, quanto igitur magis a cõi receditur bono, tanto magis iniustũ est regimen, a cõi vero bono magis receditur in Oligarchia in qua paucorũ bonum quæritur, q̃ Democratia in qua quæritur bonũ multorũ. Et adhuc magis receditur a cõi bono. in tyrannide in qua quæritur bonum vnius tantũ. omni n. vniuersitati p̃pinquius est multum q̃ paucum & paucum q̃ vnum solum regimen, igitur tyranni vt diuus Thomas concludit iniustissimum est. Id etiam manifestum est considerantibus diuinæ prouidentiæ ordinem quæ optime vniuersa disponit. nã bonum prouenit in rebus ex vna causa perfecta quasi omnibus cõiunctis quæ ad bonũ iuuare possunt, malũ aũt sigillatim ex singularibus defectibus, non. n. est pulchritudo in corpore nisi omnia mẽbra fuerint decenter disposita: turpitudo aũt contingit, quodcunque mẽbrum indecenter se habeat sicque turpitudo ex pluribus causis diuersimode p̃uenit, pulchritudo autẽ ex vna causa p̃fecta, sicque est in oĩbus bonis & malis tãq; hoc deo p̃uidente vt bonũ ex vna causa sit fortius, malum aũt ex pluribus causis sit debilius, expedit igitur vt iustũ regimen sit vnius tantũ ad hoc vt sit fortius. Qđ si a Iustitia declinet regimen magis expedit, vt sit multorũ quo debilius sit & se inuicem impediant. inter iniusta igitur regimina tolerabilius est Democratia, Pessimũ uero tyrannis Idẽ maxime apparet, si quis consideret mala quæ ex tyrãnis proueniunt, quia quũ tyrannus contempto cõi bono priuatum quærat consequens est vt subditos diuersimode grauet secũdũ quod diuersis passionibus subiacet ad aliquid affectandum. qui. n. passionis cupiditate detinetur bona subditorũ rapit, præterea inter ipsos discordias seminat, exortas nutrit & ea quæ ad considerationem hominum pertinent vt cõnubia et conuiuia prohibent & eiuscemodi alia per quæ familiaritas & fiducia generari solent.

Sub tyrãnis quoque pauci virtute insignes inueniuntur vt. n. voluit philosophus apud illos inueniuntur fortes viri penes quos fortissimi honorantur, Et vt Cicero ait, iacent semper & parum vigent quæ apud quosque improbantur. naturale. n est vt homines sub timore nutriti degenerent animum & ad omne virile strenuũque opus timidi et pusillanimes fiat qđ in prouincijs quæ diu sub tyrãnis fuerunt experimento patet.

48 *Quomodo narratũ est dominium apud Romanorũ Resp. ex dominio plurium interdũ magis aucta est et cur a principio Imperatores noluerint se reges appellari.*

Quia igitur ✠ optimũ & pessimũ cõsistuns in monarchia idest principatu vnius, multũ quidem tyrannorũ malitiã redditur regia dignitas odiosa quidã vero dum regimen regis desiderant, in sceuitias tyrannorum incidunt rectoresque q̃ plures tyrannidem exercent. sub dignitatis regiæ p̃textu quorũ exẽplum in repub. Romanorũ patet, regibus n. a pop Rom expulsis dum regiũ seu tyrannicũ potius factũ ferre nõ possent Consules et alios magistratus per quos regi ceperunt, & dirigi instituerunt regnũ in Aristocratiã cõmutari volẽtes. Et sicut refert Salustius memoratu incredibile est, quãtũ adepta libertate Roma breui creuerit, plerũque. n contingit vt hoĩes sub rege viuentes, segnius ad cõe nitantur. bonũ existimantes id quod in eã rem impendunt, nõ sibi ipsis conferre sed alteri, sub cuius potestate cõia bona consistere vident, quũ. n bonum cõe in potestate vnius vident, minime esse, ad illud attẽti nõ sunt quasi ad id qđ est alterius, sed quilibet attentus est ad illud. quasi suum vnde ciuitas per annuos rectores administrata interdũ plus potuit q̃ dux plures sub se ciuitates habẽs, exiguaque seruitia a regibus exacta grauius ferunt Ciues q̃ magna onera a cõitate imposita, quod in p̃cessu Romanæ Reipub. videri põt. plebs. n ad militiam scribebatur q̃ pro militibus stipendia exoluebat, Et quum stipendijs exoluendis cõe nõ sufficeret ærarium in vsus publicos opes venere priuatæ. Sed quũ dissensiõibus cõtinuis uexaretur, q̃ vsque ad bella ciuilia excreuerunt, q̃bus eis libertas cui plurimũ studuerant erepta est. Et sub p̃tãte Imperatorũ esse ceperunt, q̃ se reges a principio appellari noluerunt, q̃a nomẽ Regũ Romanis odiosum fuit, horũ aliqui more regio cõe bonũ fideliter procurarunt quorũ studio Rom. Respub. & aucta & cõseruata est. plurimi vero eorũ in subditis quidẽ tyrãni ad hostes vero effecti desides, & imbecilles Rom. Rempub. ad nihilũ redegerunt, Similis processus (vt inquit Thomas) in populo hebreorũ fuit primo quidẽ dũ sub iudicibus regebantur vndique ab hostibus diripiebantur, nã vnusquisq; qđ bonũ erat in oculis suis hoc faciebat. Regibus vero eis diuinitus datis ad eorũ p̃ces p̃p̃ regũ malitiã ab vnius dei cultu recesserunt, & in captiuitatẽ tandẽ ducti sunt, vtrinque igiẽ pericula ĩminent siue dũ timeẽ tyrannus, regis optimũ dñium euitetur vel dum hoc confideratur in tyrannicã malitiam conuertatur regia potestas.

49 *In principatu plurium sæpius contingit dominium tyrannicũ quã in vnius Imperio idco regimen vnius melius est.*

Quũ autẽ inter duo ✠ ex quorum utroque periculũ imminet, eligere oportet, illud potissimũ eligendũ est, ex quo minus malũ sequitur, ex monarchia autem si in tyrannidẽ conuertatur minus malum sequitur, q̃ ex regimie pluriũ optimatũ quãdo corrumpitur, Dissensio. n. quæ plurimũ sequitur ex regimine pluriũ pacis repugnat bono, qđ est in sociali multitudine præcipuũ qđ quidẽ bonũ per tyrannidem non tollitur, sed particularium hoĩum aliqua impediuntur, nisi fuerit excessus tyrannidis, in totã vniuersitatem deseuiens, magis igitur præoptan. est vnius regimen. q̃ multorum, quãuis ex vtroque sequaẽ periculũ. adhuc magis illud fugien. videtur ex quo pluries seq possunt magna pericula. frequentius aũt sequunẽ maxima pericula multitudinis ex multorũ regimine q̃ ex regimine vnius. plerũque n contingit vt ex pluribus aliquis ab intentione cõis boni deficiat q̃ qđ vnus tm̃, quicunque aũt ex pluribus præsidentibus ab intẽtione cõis boni diuertat dissensionibus periculũ in subditorũ multitudine ĩminet, q̃a dissentientibus principibus. consequens est vt in multitudine sequatur dissensio. Si vero vnus præsit, plerũque ad commune respicit bonũ aut si ab eo mẽtẽ auertat nõ statim sequiẽ vt ad subditorũ depressionẽ intendat, quod est excessus tyrannidis & in malitia regiminis, maximum gradũ tenens, magis igiẽ fugiẽda sunt p̃icula quæ ex regimine pluriũ p̃ueniunt q̃ ea q̃ ex gubernatione vnius. Præterea subiũgit Thomas nõ minus cõtingit in tyrannidẽ verti regimẽ multorũ q̃ vnius sed forte frequẽtius, exorta nãque dissensione per regimen pluriũ sæpe contingit, vnũ superare alios & sibi soli dñium multitudinis vsurpare, quod quidẽ ex his quæ pro tẽpore fuerũt manifeste inspici põt, nam fere omnium multorum re

gimen in tyrãnidẽ eſt terminatũ vt in Rom. Repub. apparet, dũ ꝑ plures magiſtratus diu adminiſtrata fuiſſet. exortis ſimultatibus & ciuilibus bellis in crudeliſſimos tyrãnos incidit. Et ſi qs præterita facta cũ ſequentibus diligenter conſideret, inueniet plures exercuiſſe tyrannidẽ in terris quæ ꝑ multos reguntur, q̃ in illis quę reguntur per vnũ ſi igitur regimen quod eſt optimum ꝑpter tyrannidẽ maxime vitandũ videatur, tyrãnis ſic magis in regimine pluriũ q̃ vnius cõtingere ſolet, cõſequens eſt ſimpliciter magis eſſe expediens ſub uno rege viuere q̃ ſub regimine plurium.

Qualiter ſ multitudo habere ſe debeat circa regem et principem cui auferẽda eſt occaſione in tyrannidẽ incidat & tolerandus ſit eſt ratione maioris periculi euitandi.

50 Quia ergo vnius regimen præeligen. eſt qd' eſt optimũ. & contingit ipſum in tyrannidem verti qd' eſt peſſimũ. * diligenti ſtudio laboran. eſt vt ſic multitudini de rege ꝓuideatur ne incidat in tyrannũ, Primũ autẽ neceſſariũ eſt vt talis conditionis hõ ab illis quibus huiuſcemodi ſpectat officiũ in regẽ promoueatur q nõ ſit veriſimile in tyrannidẽ declinare. Deinde ſic diſponenda eſt regni gubernatio vt regi & principi iam inſtituto tyrannidis ſubtrahatur occaſio, ſimul etiam ſic eius tẽperetur poteſtas vt facile in tyrãnidẽ declinare nõ valeat. Demũ curandũ eſt ſi princeps in tyrannidẽ diuerterit, qualiter occurri poſſit. Et quidẽ ſi nõ fuerit exceſſus tyrãnidis utilius eſſe remiſſam tyrannidẽ ad tẽpus tolerare, q̃ contra tyrannũ agendo multis implicari ꝑiculis quæ grauiora ſunt tyrannide ipſa, cõtingere põt vt qui contra tyrannũ agunt præualere nõ poſſint, ſicq; ꝓuocatus tyrãnus magis deſeuiat, Qd ſi præualere aduerſus tyrannũ quis poſſit neceſſe ẽ multoties grauiſſimas diſſenſiones in populo ex hoc ꝓuenire, ſiue dũ in tyrannũ inſurgitur, ſiue poſt eiectionẽ tyranni circa ordinationẽ regiminis, multitudo ſeparatur in partes, Interdũ etiã contingit vt tyrannũ expellens tyrannidẽ arripiat, & grauior q̃ præcedẽs fiat, vnde Siracuſis quondã Dionyſij mortẽ cũctis deſiderantibus, anus quædã vt incolumis & ſibi ſuperſtes eſſet cõtinue orabat, qd vt cognouit tyrannus cãm quæſijt, cui mulier reſpondit puella exiſtens, quũ grauẽ tyrannũ haberemus mortẽ eius cupiebam, quo interfecto aliquantulũ durior ſucceſſit, eius quoq; dominationẽ finiri deſiderabã, tertiũ te habere cepimus importuniorẽ rectorẽ. ſi itaque tu abſumptus fueris deterior in locũ tuũ ſuccedet. & ſi intolerabilis ſit exceſſus tyrãnidis ad fortiũ virorum virtutẽ quibuſdam viſum fuit pertinere tyrannũ interimere ſeq; pro liberatione multitudinis exponere ꝑiculis, Sed hoc Chriſti doctrinæ nõ conuenit, quæ etiã diſcolis reuerenter ſubeſſe iubet, ſed magis videtur contra tyrannorũ ſeuitiam non priuata aliquorũ præſumptiõe ſed authoritate publica præceden. Primo quidẽ ſecundũ diuũ Thomam ſi ad ius alicuius multidinis ꝑtineat de rege vel principe ſibi ꝓuidere nõ iniuſte ab eadẽ iſtitutus princeps deſtitui põt vel eius poteſtas refrenari ſi ꝑtãte regia tyrãnice abutaꝛ, nec infideliter agit etiã ſi eidẽ in perpetuũ ſe ante ſubiecerit, quia hoc ipſe meruit in multitudinis regimine ſe minus fideliter gerẽs vt principis exigit officiũ Sic Romani Tarquiniũ ſuperbum quẽ in regẽ ſuſceperant propter ſuam & filiorũque tyrannidẽ a regno eiecerunt, ſubſtituta minori conſulũ poteſtate, ſic Domitianus qui modeſtiſſimis Imperatoribus Veſpaſiano et Tito fratri ſucceſſerat dũ tyrannidẽ exercet, a Senatu interẽptus eſt, oĩbus quæ peruerſe fecerat per ſenatuſconſultũ in irritũ reuocatis. Si vero ad ius alicuius ſuperioris multitudini de principe ꝓuidere ꝑtineat, expectandũ eſt ab eo remediũ contra Tyrãni nequitiã, aduerſus quã omni humano deficiente auxilio ad Regem oĩum recurrendum eſt Deum videlicet qui adiutor in tribulatione eſt. Eius. n. potentiæ

Ex malo principe poſſe bonum fieri

5 ſubeſt vt crudele tyranni cor in manſuetudinẽ conuertatur, qa vt inquit Salomon * cor regis in manu dei eſt, quocũque uoluerit inclinabit illud Ipſe. n. Regis Aſſueri crudelitatẽ q Iudeis mortẽ parabat, in manſuetudinem vertit, ipſe eſt q Nabuchodonoſor crudelẽ regẽ ita conuertit, vt factus fuerit diuinæ potentiæ ꝑdicator, hic etiã Virgilius ait, ponũtque ferocia peni corda volẽte deo, quos vero tyrannos ſenſit auferre de medio põt vel ad intimũ ſtatũ reducere, quũ ſcriptura dicat, ſedẽ ducũ ſuperborũ deſtruxit deus & ſedere fecit mites ꝓ eis, ipſe ẽ. n. qui vidẽs afflictionẽ populi ſui in ægypto & audiẽs eorũ clamorẽ, Pharaonem tyrannũ cum exercitu ſuo in mare deiecit, nec eſt abbreuiata eius manus, vt populũ ſuũ a tyrãnis liberare non poſſit, nã per Iſayam populo ſuo ꝓmittit, ſe daturũ requiẽ a labore & cõcuſſione ac ſeruitute dura, quã ante ſeruierat ſed ut tale beneficium populo a Deo conſequi mereatur, a peccatis abſtinere debet, in quorũ vltione impij diuina permiſſione principatũ accipiunt dicente dño: dabo tibi regem in furore meo tollẽda eſt igiꝛ culpa vt ceſſet a tyrannorũ plaga.

dei auxilio ſ cuius manu cor regis eſt tollenda tamẽ eſt prius ꝑ hominis culpa.

52 Quoniã igitur liquet * ad principẽ ſpectare bonum multitudinis quærere oneroſum graueque eius officiũ uideꝛ, niſi propriũ aliquod bonũ ex eo prouenirct. Cõſiderare itaque oportet quale ſit boni regis & principis cõueniens præmiũ quibuſdã viſum fuit præter honorẽ & gloriã aliud nihil eſſe: princeps n. cui prædicta nõ ſufficiunt tyrãnus efficiꝛ. ineſt qppe animis omniũ vt propriũ quærant bonũ, voluptates & diuitias ſicque ad rapinas & ſubditorũ iniurias conuertitur. ſed ſi hanc ſententiã receperimus plura ſuccedent incõuenientia. In plurimis hoc regibus diſpẽdioſum eſſet, ſi tot labores ſollicitudiniſque paterentur, ꝓ tã fragil. mercede & multitudine nociuum ſi pricipibus tale pręmium ſtatuatur, nam ad boni viri officium pertinet vt contẽnat gloriã ſicut cætera tẽporalia bona. virtutis. n. eſt, & fortis animi eſt gloriã ꝓ iuſtitia contẽnere ſicut & vitã, vnde mirabile quoddã ſequitur vt quia virtutũ actus ſequitur gloria, ipſa gloria digne contẽnatur & ex contẽptu gloriæ hõ glorioſus reddatur, iuxta illud Fabij, gloriam qui ſpreuerit verã habebit, ſi igitur hoc ſolũ bonũ ſtatuaꝛ principibus, præmiũ conſequens erit bonos viros non aſſumere principatum, aut ſi aſſumpſerint ſine præmio eſſe. quoniam ergo mundanus honor & hominũ gloria regię ſollicitudinis non eſt ſufficiens præmiũ, quærendũ eſt quale ſit eidem ſufficiens.

Quid præcipue mouere debeat principẽ ad regẽ honor uel gloria.

Eſt autem conueniens vt Rex a deo præmium expectet, miniſter enim ꝓ officio, a dño præmiũ expectat. princeps autẽ populũ gubernãdo miniſter Dei eſt, quũ omnis poteſtas (vt Apoſtolus ſcribit) a deo ſit. Reges igitur & princeps pro ſuo regimine præmiũ a deo expectare debent, Remunerat aũt deus pro ſuo miniſterio reges & principes interdũ temporalibus bonis, quæ præmia malis & bonis cõia ſunt, Bonis autem regibus & principibus qui pia intentione populũ Dei regunt, non quidẽ terrenam ſed æternã mercedem eis ꝓmittit, nec in alio q̃ in ſeipſo, hoc igitur præmium virtutis cõuenienter expectatur quod hominẽ beatum facit Si aũt bene operari virtutis opus eſt, regis vero & principis opus eſt bene regere ſubditos, hoc etiam erit pręmium regis, quod eũ faciat eſſe beatum, beatitudinẽ autem dicimus vltimũ deſideriorum finẽ, neque n. deſiderij motus in infinitũ ꝓcedit Eſſet n. inane naturale deſiderium, quũ infinita pertranſiri non poſſunt, quũ autẽ deſideriũ intellectualis naturæ ſit, vlis boni hoc ſolum bonũ poterit vere beatũ facere, quo adepto nullũ bonũ reſtat, quod amplius deſiderari poſſit, vnde & beatitudo diciꝛ eſſe perfectũ bonũ quaſi omnia deſiderabilia in ſe comprehendens. ſed tale nõ eſt aliquid terrenũ bonum, nã qui diuitias habent amplius habere deſiderant, & ſi ampliora nõ quærunt deſiderant tamen ut ea permaneãt, vel alia in locũ eorum ſuccedant, nihil enim permanens inuenitur in rebus terrenis, nihil igitur quietũ eſt quod mortaliũ poſſit deſideriũ quietum reddere, ergo nec terrenũ aliquod bonum faciet, vt poſſit eſſe regis & princi

pis cōueniens præmiū. Præterea cuiuslibet rei finalis intentio & cōpletū bonū ab aliquo superiore dependet, Si enim argento misceatur aurū, argentū fit melius qđ ex plūbi admixtione impurū efficitur, constat aūt terrena oīa esse infra mentē humanā, beatitudo vero est hominis perfectio finalis & cōpletum bonū, ad quod oēs peruenire desiderant, nihil igitur terrenū est quod hominem possit beatum facere, nec igitur terrenū aliquid est præmiū principi sufficiens & qđ regi & principi ꝓ præmio decerni possit, cuiuslibet.n.rei desideriū, in suū tendit principium, humanæ vero mentis causa nō est aliud q̃ Deus, qui eā ad suā imaginem facit, solus igitur Deus q̄ hoīs desiderium facit quiescere, hominēq; beatum regi ac principi conueniens præmium est.

53 *In cœlesti beatitudine maiorē gradū principis boni obtinebunt.*

Considerandū vlterius est quod eminentē cœlestis beatitudinis gradum obtinebunt qui principis officiū laudabiliter exequuntur, si enim beatitudo virtutis est præmiū, cōsequens est vt maiori virtuti, maior beatitudinis gradus s̄m Thomā debeatur, Est aūt præcipua virtus qua hō aliquis non solum seipsum sed etiā alios dirigere potest, et tanto magis quanto plurium est rectrix, si maius itaq; virtus requirit ad regendū domesticā familiā q̃ ad regendum seipsum, multoq; maior ad regimen ciuitatis & regni excellentis virtutis est officium regium bene exercere, in beatitudine ergo excellens ei debetur præmiū. Præterea in omnibus artificijs & potentijs laudabiliores sunt, qui alios bene regunt, q̃ cui scđm alienā directionē se bene habēt, In speculatiuis.n maius est virtutem alijs docendo tradere q̃ quod ab alijs docetur, capere posse In artificijs ēt magis estimatur & maiori præcio cōducit, architector qui artificiū disponit q̃ artifex qui secundū eius dispōnem manualiter operatur, & in rebus bellicis maiorē gloriā ex victoria consequit prudentia ducis q̃ militis fortitudo. Sic autē se habet rector, multitudinis in his quę a singulis secundū virtutē agenda sunt sicut doctor in disciplinis & architector in edificiis Duxq; in bello: vnde sequitur Regē et principē maiori pręmio dignū, si bene subiectos gubernauerit q̄ si aliqs subditorū sub rege bene se habuerit & hoc lucidius apparebit si quis magis specialiter cōsideret, laudat .n. ab hoibus quāuis priuata persona, a, Deoq; præmio cōdonat, si egenti subueniat, si discordes recōciliet, si oppressum a potētiore eripiat, deniq; si alicui opē ꝯsiliū ve qualitercūque ad salutem conferat, quāto magis ab hominibus laudandus est & a, deo præmio cōdonandus q̄ totā prouinciā facit pace gaudere, violentias cohibet Iustitiā seruat, & qđ ab oibus agendū sit legibus & pręceptis disponit, Hinc etiā regie virtutis magnitudo appet, qui Dei similitudinē gerit, dū agit in regno qđ Deus in mundo, tanto aūt est deo acceptius aliqđ, quāto magis ad eius imitationē accedit, ideo cōsequens est bonos principes Deo acceptissimos esse, maximoq; præmio ab eodē cōdonandos, Principatus vero (vt aiunt) virū ostendit. multi.n. ad principatū imperiūq; peruenientes a, virtute discedūt, qui dū in statu essent infimo videbantur virtute pręditi, vnde difficultas quæ principes vrget ad bene regendū maiori præmio eos facit dignos quod etiā diuina auctoritate firmat, dicitur.n. Zacharię ca. 12. quod in illa beatitudinis die qua erit dn̄s protector habitantibus in Hierusalem idest in visiōe pacis eternæ, aliorum domus erunt, sicut domus Dauid quia scilicet oēs reges erunt, & regnabunt cū Christo vti membra cū capite, Sed domus Dauid erit quēadmodum domus Dei qa sicuti regendo fideliter dei officiū gessit in populo, ita in præmio deo ꝓpinquus erit adhibuerit que, licet.n. angelorū & hoium īfinitus numerus essenciā dei uideat inequaliter tn̄ vident, Ideo Ioannis ca 14. dicitur in domo patris mei multæ sunt māsiones, idest diuersa præmia meritorū secundum expositores, causabitur autem ea inequalitas eo qđ intellectus alicuius maiorē facultatē deū videndi adipiscetur q̃ alius, & qui plus charitatis habuerit, perfectius ac maiori beatitudine deū videbit vt uoiunt Theologi, sicuti ecōtrario p̄scitis in infernoq; dānatis diuersa tormenta ꝓ qualitate quātitateque demeritorū parata sunt, eāque mansionū diuersitatem in cœlo esse Christus declarauit, ne de eterna beatitudine minus ꝑfecti desperarent, nā si in domo cœlestis patris, vnica tm̄ esset māsio, hoc est vnicus tantū esset beatitudinis gradus, oporteret in hac vita omniū beatitudinē sperantiū merita esse equalia, alioqui ad illā vnicā mansionē peruenire nō possent, per hocque imperfecti qui ad equalitatē perfectorū non ascendunt, in illa beatitudine locū nā haberent, qbus vtpote nō deberet vnica illa māsio & ille beatitudinis gradus, subiūxit ideo loco ꝓxime allegato, Christus, si aliter esset, dixissem uobis vt ꝑ hoc vs studeretis fieri omnes equales, in meritis.

54 *Principatus uirum ostēdit.*

Quum regibus & principibus in cœlesti beatitudine tam grande ꝓponatur præmiū si in regendo se bene habuerint, ✠ diligenti cura se ipsos obseruare debent, ne in tyrānos cōuertantur, nihil.n eis acceptius eē debet: q̄ qđ ex honore regio quo sublimant in terris in cœlestis regni gloriā transferatur. ✠ Addendū est etiā quod tpalia hæc cōmoda quorū causa tyrāni Iustitiā deserunt ad lucrū (ut inquit Thomas) regibus & principibus magis proueniunt dū Iustitiam colunt seruantq;. experiētia.n. docet reges & principes diuitias magis per Iustitiā adipisci, q̃ per rapinā tyranni. Ex quo n. tyrānorum dn̄ium subiectæ multitudini displicet, multis egent subsidijs vt cōtra subditos tuti reddant: in qbus necesse plerūque ē plura expēdere q̄ a, subditis rapiant, & extorqueāt. Regū aūt dn̄ium quod subditis placet ad custodiam illos paratos habet, in quibus expensa necessaria nō est, īmo in necessitatibus regibus plura sponte donāt, q̃ tyranni deripere possint, Sic iusto dei iudicio contingit, vt q diuitias iniuste cōgregant inutiliter eas dispergant, aut iniuste auferant ab eis, præterea quis dubitat bonos reges non solū in uita sed post mortē magis quodāmodo laudibus hominū uiuere & in desiderio haberi. malorū vero nomen aut statim deficere, aut si excellētes in malitia fuerint cū detestatione eorū memoriā fieri siquis etiam antiquorū gesta & neotericorū euentus consideret vix inueniet alicuius tyranni dn̄ium diuturnū fuisse: vnde & Aristot. in sua politia multis tyrannis cōmemoratis omnium dn̄ium breui tēpore, extinctum fuisse demonstrat, q vero diutius præfuerunt in tyrannidē non multū excedebant, sed in pluribus regalem modestiā imitabātur. Adhuc aūt hoc magis fit manifestū (vt Thomas ait) ex cōsideratione diuini iudicij Deus n. hominē hypocritā ꝓpter peccata populi ✠ regnare facit. nullus aūt verius hypocrita dici pōt q̄ qui assumit officiū, & exhibet se tyrannū hypocrita.n dicitur, q̄ alterius repræsentat personā sicut in spectaculis fieri cōsueuit sic igit deus sinitit tyrannos ad puniendū subditorū peccata, quæ calamitas ira dei nuncupatur, iuxta illud, dabo vobis regem in furore meo infelix est autē rex, qui populo in dei furore cōceditur, non enim potest illius dominium stabile esse qa nō obliuiscitur misereri deus, nec continebit in iras eius misericordias suas, sed post tēpestatem p eos populo inductā per eorundem deiectionē tranqllitatem inducet, quorū peccata ex dignitate suscepti officij grauiori etiā pena afficiet, vt.n rex eius ministros grauius punit si infidos inuenerit. Ita deus seuerius plectet, eos quos sui regiminis executores & ministros facit si perperā agant dei iudicium in amaritudinē cōuertētes, Priuatur itaque tyrānus excellētissima beatitudine quæ regibus & principibus in præmiū debetur maximisq; tormentis subijcitur. omnibus igitur neruis viribusque contēdas vt ad iusti principis regimen semp accedas, & exaltabitur mirum in modum gloria tua.

Principes bono regimini studere debet ꝓ sui ipsius boni vtilitateque inde ꝓuenientem. 55

Iusti principes magis ditātur q̄ tyranni hic que penes quos nullus est Iustitia locus. 56

De hypocritis propter scelera populi regnātibus. 57

Infelix est princeps q populo in dei furore conceditur. 58

Consequens est autem considerare quod sit re-

Princeps i regno sicut anima 59

in corpore & deus in mundo esse debet.

gis & principis officium & qualē oporteat esse principē his quæ in superioribus scripsimus quibusdā additis, et quia ea quæ sunt secundū artē imitantur ea quæ sunt secundū naturam, ex quibus accipimus vt secundum rationē operari possimus optimum videtur regis & principis officiū a forma naturalis regiminis assumere. Inueniť autem ait Thomas, in rerum natura regimen vniuersale & particulare, vniuersale quidem secūdū ꝙ omnia sub dei regimine cōtinentur, qui sua ꝓuidentia cuncta gubernat. Particulare autem regimen diuino quidē regimini maxime simile est quod inuenitur in homine qui ob hoc minor mundus appellatur, qa in eo vniuersalis regiminis forma inuenitur, nā sicut vniuersa creatura corpa & oēs spirituales virtutes sub diuino regimine cōtinentur, sic & corporis mēbra et ceteræ virtutes aīæ a ratione reguntur, & sic quodāmodo se habet ratio in homine vt Deus in mundo.

Hoc igitur officiū princeps se suscepisse cognoscat, vt sit in regno sicut anima in corpe & sicut deus in mūdo, quæ si diligenter consideret, ex altero iustitiæ zelus in eo attenditur, dū considerat, ad hoc se positū vt loco Dei iudicium in regimine sibi credito exerceat, ex altero vero mansuetudinis & clementie lenitatē acquirit dū suo regimini subditos, & propria membra reputat.

Et si institutioni ciuitatis opera, detur ꝓuidere oportet qs locus sit sacris, quis iuri reddendo, qs singulis artificibus deputādus, vlterius aūt oportet hoīes qui locis congruis, secundū officia sua deputandi sunt Demum ꝓuidendū vt singulis necessaria suppetant, secundū cuiusque constitutionē, & statum aliter ciuitas cōsistere nō

60 *De ordine boni principis.* posset. Deinde per legē diuinā edoctus princeps ꝓuidere debet, qualiter multitudo sibi cōmissa bene viuat quod quidē studiū in tria diuiditur, vt in subiecta multitudine bonā vitam instituat, Inde vt institutā conseruet Demū vt conseruatā ad meliora promoueat. Circa quę principi triplex īminet cura, prima quidē de successione & substitutione illorū qui diuersis officijs p̄sunt, vt quēadmodum per diuinū regimē in rebus corruptibilibus quæ semp eodē durare non possunt, prouisum est vt ꝑ gñationē alia in locū aliorū succedant vt vel sic conseruetur integritas vniuersis, Ita per regis studiū conseruetur subiecte multitudini bonū dum sollicite & prudēter curat qualiter alij in deficientiū locum succedant, Deinde vt legibus & præceptis præmijs & pœnis hoīes sibi subditos ab iniquitate coerceat, & ad opera virtutem sapientia inducat exēplū a deo accipiens qui hominibus legē dedit obseruantibus quidē mercedē transgredientibus penā retribuens, tertio principi cura īminet, vt multitudo sibi subiecta contra hostes tuta redditur nihil.n. prodest inferiora vitare ꝑicula si ab exterioribus defendi nō posset Pacis igitur tpe prudens & sapiēs princeps morū iniquitate bonis legibus occurrat, malas tollat, ut deprauatas corrigat rōnes exquirat, quibus populū q̄ minimū grauet, quibus ditionē suam latrocinijs maleficijsq́ liberet, et malis hoībus purget, quibusq́ eā meliorē efficiat, non faustū & superbiam ostēdet, sed quæ ad reipub cōmoditatem attineant, procuret quæ parum tuta cōmuniat, publicis edificijs ornet. pontibus tēplis tēpis aqueductibus loca pestilētiæ obnoxia purget, vel edificiorū mutatione aut desiccatis paludibus fluuios incōmode fluentes, alio deriuet, flumina ad publicā vtilitatem vel arceat vel admittat, & nauigabilia bonorum principū exēplo faciat, subditos magis virtute & moribus, estimet q̄ censu, Augustus vrbē ꝓ maiestate Imperij excoluit, adeo vt iure sit gloriatus (vt Suetonius ait), marmoreā se relinquere quā latericiā accepisset, Et quēadmodū Vegetius ait maiorem gloriā asseq principes non potuere q̄ nouas Ciuitates fundando aut ab alijs conditas ampliando in suum nomen transferre. Si igiť facultas id faciendi cōcederetur in electione regionis maxima esset adhibenda cura vt omni nocuo liberā & cōmoditatibus refertissimā quod fieri posset haberetur in primis coelū ne habitantis graue & infestū haberēt omni diligentia penitus precauebant prudente id quidē & maxime necessario cōsilio nam terrā atq aqua si qd habeant in se vitij arte & ingenio corrigi posse nō negant. Coelū vero nulla ingenij ope nullaq hominū manu satis posse mendari asseuerant, & omnino spiritus anhelitus quo vno maxime vitā ali, seruariq sentimus mirifice ad salutē confert si erit purissimus, tū & quantū habeat coelū in gignendis ꝓducendis alēdis seruādisq rebus vim quis est quē id fugiat, quando & præstare ingenio eos intelligas hoīes qui coelo fruantur puriore quā eos qui crasso vt madenti quæ vna res potissimū effecisse crediť vt athenienses acumine ingenij multo præstiterint Thebanis ex tēperie regionis habitatores multa commoda consequuntur In primis incolumitatem corporis & lōgitudinē vite quū.n. sanitas in quadā temperie humorū cōsistat in loco tēperato conseruabitur sanitas simile.n. suo simili conseruatur, si aūt fuerit excessus caloris vel frigoris necesse est secūdū qualitatē aeris ꝙ qualitas corporis īmutetur vnde naturali quadā industria, animalia quædā tempore frigido, ad calida loca se trāsferunt, rursus tēpore calida frigida repetēdo vt ex contraria dispositione loci temporis consequuntur temperiem.

61 *Principum proprium est instituere ciuitates & oppida ad gloriam consequendam eligendasque tem perdia.*

Post electionē aūt regionis oportet ✠ Ciuitati constituēde locū idoneū eligere in quo ut diximus in primis aeris salubritas requirenda videtur, conseruationi.n ciuili preiacet naturalis uita quæ per salubritatē aeris seruať illesa, locus aūt saluberrimus erit, vt vegetius inquit excelsus nō nebulosus nō pruinosus, regionesq coeli spectans neq estuosas, neque frigidas, neq paludibus vicinas, eminentia quidē loci solet ad salubritatē aeris cōferre, qa locus eminens vētorū perflationibus patet qbus redditur aer purus uapores etiam qui uirtute radij solaris resoluuntur a terra, et ab aquis multiplicantur magis in qualibet et in locis demissis q̄ in altis in qbus aer subtilior inuenitur. Huius aūt aeris subtilitas quē ad liberam & sincerā respirationē plurimum valet per nebulas impeditur & pruinas quæ solent in locis humidis abundante vnde huiuscemodi loca salubritati cōtraria inuenirentur, & qa loca paludosa humiditate abūdant oportet locū constituende vrbi electū a paludibus esse remotum, Quū.n. aure matutine sole oriēte peruniēt, & a paludibus orte nebule eis abiūgenť, flatus aīaliū palustriū venenatorū cū nebulis mixtos spargent & locū facient pestilentem oportet etiā locū vrbi destinatū ad calorē & frigus tēperate disponi secundū aspectus ad coeli diuersas plagas, si.n. menia maxime prope mare cōstituta ad meridiē spectabunt salubria non erunt, huiuscemodi.n. loca mane quidē frigida erunt, qa nō respiciuntur a sole Meridie vero feruentia ꝓpter solis aspectū, quæ autem ad occasum spectant orto sole tepescūt, vel etiā frigenť Meridie calēt, vespere feruent ꝓpter caloris cōtinuationem at solis aspectū, si vero ad orientē spectabunt mane quidē ꝓpter solis directam oppositionē temperate calescēt, nec multū in meridie calor augebitur sole locū directe minime spectāte vespere vero totaliter radijs solis auersis frigescent eademq vel similis tēperies erit si ad aquilonē locus respiciat vrbis oppositū est, qui meridie respiciente dictū est, Possumus aūt experimento cognoscere (vt inquit Thomas) qui in maiorē calorē minus salubriter aliqs trāsmittať, quæ n. a frigidis locis corpa traducuntur in calida durare non possunt, sed dissoluuntur quia calor sugendo vaporē naturales virtutes dissoluit, vnde etiam in salubribus locis corpora estate infirma redduntur, Quia vero ad corporum sanitatem conuenientium ciborum vsus requiritur in hoc conferre oportet de loci salubritate q̄ cōstituēde vrbi eligitur, vt ex cōditione ciborū discernatur, qui nascātur in terra, quod quidem

62 *De salubritate aeris & ciuitate requirenda.*

explorare solebant antiqui, ex alalibus ibi nutritis, quũ
enim hoibus alijsque animalibus cõmune sit, vti ad nu-
trimentũ his quæ nascuntur in terra consequens est vt
si occisorum animaliũ viscera benevalẽtia inueniuntur,
hoĩes etiã in eodem loco salubrius nutriri posse at si ani-
maliũ occisorũ membra morbida sint rationabilius ac-
cipi põt iuxta Demetrij & Platonis vetus institutũ nec
hominibus illius loci habitationem salubrem fore.

63 Sicut aũt aer temperatus ita salubris aqua est requi-
renda. ex his n. maxime dependet sanitas corporũ, quæ
sæpius in vsum hoium assumũtur, & de aere quidẽ ma
nifestũ est q. quotidie ipsum aspirãdo intro attrahimus
ad vitalia vsque vnde, principaliter eius salubritas ad in
columitatẽ corporũ confert, Ac interea quæ per modũ
nutrimẽti assumunt, aqua ẽ qua sæpissime vtimur, tam
in potu q̃ in cibo, ideo nihil est præter aeris puritatem
magis pertinẽs ad loci sanitatem q̃ aquarum salubritas,
aquam aũt esse optimam referunt limpida perlucida &
tenuis sit, quæ in candidum linteum infusa non cõmacu
larit quæ feruefacta fecem nõ dimiserit quæ muscosum
alueũ quo perfluat & præsertim laxa coingnata nõ red
diderit. Addunt aquã percõmodam esse in qua legumi
na decocta bene mitescant aeris vero loci & aquarũ sa-
lubritas considerari potest si cõmorantium facies bene
coloratæ appareãt, robusta corpora, & disposita mẽbra
si pueri multi & viuaces si senes multi reperiantur ibidẽ
econtrario si facies hominum deformes. appareant de-
bilia corpora exinanita mẽbra vel morbida si claudi &
tortuosi multi nascantur, si pauci & morbidi pueri &
adhuc pauciores senes dubitari non põt, id cœli aerisq̃
vi ac vitio aut occultiore aliqua depravatæ naturę causa
fieri & locum esse mortiferum.

De salubritate aque in ciuitate necessaria.

64 Oportet autẽ vt locus constituende vrbi electus non
solum talis sit, qui salubritate habitatores cõseruet, sed
vbertate ad victũ sufficiat, impossibile. n. est hominum
multitudinẽ habitare vbi victus copia nõ suppetit, Duo
tamen sunt modi qbus ciuitati põt rerũ affluentia sup-
petere vnus propter fertilitatẽ regionis omnia abunde
producent quæ humane vite requirit necessitas, alius au
tẽ per negociationis & mercature vsum, quo mediante
necessaria vite diuersis ex partibus adducantur, Primus
aũt modus conuenĩẽtior esse manifeste cõuincit, tanto
enim aliqd dignius est, quãto per se sufficiẽtius inuenit,
quia qđ alio indiget deficiens esse liquet sufficientiã aũs
plenius possidet. Ciuitas cui circũiacens regio sufficiens
est ad necessaria vitæ q̃ illa quæ indiget, ab alijs per ne-
gociationem accipere, dignior est. n ciuitas si rerũ abun
dantia ex proprio territorio fruatur q̃ si per mercatores
abundet quũ hoc sit etiam securius propter bellorum
euentus, et diuersa bellorũ discrimina quibus cõmeatus
deportatio faciliter impediri potest, cuius defectu oppri
meretur ciuitas. Est etiã hoc ad conuersationem ciuilem
vtilius nã ciuitas quæ ad sui substantiã mercatorũ multi
tudine indiget extraneorũ conuictum sustineat oportet
extraneorũ aũt cõuersatio ciuium mores vt inquit phi-
losophus plurium corrũpit, necesse etenim est vt extra-
nei alijs legibus & cõsuetudinibus enutriti in multis a ci
uiũ moribus discrepent sicque dũ ad similia agenda p-
uocantur ciues perturbatur ciuilis conuersatio. Hinc Cice
ro in orõnibus ait Carthaginẽses fraudulẽtes & menda
ces nõ genere sed natura loci fuisse qui propter portus
suos multis & varijs mercatorũ & aduenarũ sermoni-
bus ad studium fallendi studio questus vocabantur.

De copia rerum ad ciuitatẽ necessaria & quis modus copie magis conducat.

Præterea si ciues ipsi mercature dediti fuerint plurib[9]
vitijs pãditur aditus, quum. n. negociatorũ studium ad
lucrũ maxime tendat per negociationis vsum in cordi-
bus ciuiũ accenditur, ex quo cõuenit in ciuitate oia fieri
venalia & fide subtracta locus fraudibus aperit, & con
tẽpto bono publico quisque pprio cõmodo deseruiet
virtutisque deficiet studium dũ honor virtutis præmiũ
omnibus defertur, vnde in tali ciuitate necesse erit, con-
uersationẽ ciuilem corrũpi. est. n negociationis vsus mili
tari plurimũ cõtrarius, negociatores. n. dũ vmbram co-
lunt laboribus parcunt, & dũ fruũtur delitijs mollescũt
animo redduntur que corpora debiliora & ad labores
militares inepta ex quo militibus per ius ciuile negotia
tio interdicta ẽ, Denique ciuitas illa pacifica magis solet
eẽ, cuius populus rarius cõgregat, & minus intra vrbis
menia residẽt, ex frequenti. n hoium cõcursu litibus da
tur occasio, & seditionibus ministrat materia vnde sm
plm vtilius est extra ciuitatem populũ exerceri quam
contra ciuitatis menia iugiter commorari, si aũt ciuitas
sit negociationibus dedita oportet intra vrbẽ ciues resi
dere ibique mercaturã exercere. Est igitur vtilius ciuita
ti eorũ quæ ad propriũ victum spectant ex pprijs agris
copiam suppetere q̃ q civitas negociationi penitus sit
exposita, negociatores tamẽ a ciuitate excludi omnino
non oportet, qa haud facile locus inueniri potest, q̃ sic
vitæ omnibus necessarijs abundet vt quibusdã aliunde
allatis nõ indigeat. Et eorũ quæ eodẽ in loco superabun-
dant, redderetur pariter multis dãnosa copia si a merca-
toribus ad alia loca transferri non possent. oportet igit.
perfectam ciuitatem mercatoribus moderate vti.

Est etiã cõstruendis vrbibus eligẽdus locus q amœ- 65
nitate habitationis delectet, non n. facile deseritur locus
amenus nec ad locũ illum cõiter confluit habitantium
multitudo, Cui deest amenitas, eo q hois vita absque
amenitate diu durare nõ possit, ad hanc autem amenita
tem pertinet, q sit locus camporũ planicie distentus, ar-
borũ ferarum montiũ propinquitate conspicuus nemo
ribus gratus, & aquis irriguus, verum, quia amenitas
nimia hoies ad delitias allicit, quod ciuitati plurimũ no-
cet ea moderate vti oportet, hoies. n. delitijs vacantes,
sensu primũ hebetant, earũ. n. suauitas sensibus animũ
ĩmergit ita vt in rebus delectabilibus liberũ iudicium
habere nõ possint, Deinde superflue delectatiões ab ho-
nestate virtuteque discedere sæpe cogũt, nihil. n magis
perducit ad immoderatũ augmentum per qđ medium
virtutis corrũpitur q̃ delectatio, tum qa nã delectatio-
nis auida est & delectatione leui sumpta in turpiũ dele-
ctationũ illecebras pcipitatur, sicut ligna sicca paruo ac-
cenduntur igne, tũ etiam quia delectatio nõ faciat appe
titũ sed gustata sitim sui magis inducit, vnde ad virtutis
officiũ pertinet hoies a delectationibus superfluis absti
nere, eo. n. pacto facilius ad medium virtutis peruenitur
mollescunt etiã animo delitijs dediti & ad ardua attẽtan
da, tolerãdosque labores, & cõtẽnenda pericula timidi
redduntur, Demũ delitijs immersi pigrescũt & negocijs
studijsque necessarijs intermissis curã delitijs solum adhi
bent ad paupertatẽque reducti dũ consuetis voluptati-
bus indulgere nequeunt, furtis rapinisque se exponunt
quo voluptates suas explere valeant.

De amenitate ciuitatis & locorum.

Est igitur ciuitati damnosum vel ex loci dispositione
vel ex qbusque alijs rebus deliciarũ superfluitate abun-
dare opportunũ est ergo in cõuersatione humana quasi
condimenti loco parũ delectationis habere vt animus
hominũ recreetur. Præterea si id quod ad finẽ est, quæ-
ritur vt finis naturæ ordo tollit & destruitur vt si faber
malleũ propter seipsum quærit, aut carpentarius serrã
uel medicinã medicus quę ad debitos ipsorũ ordinãtur
fines. In ciuitate autẽ sibi regiminis cõmissi finis quẽ Rex
uel princeps intendere debet, est secundũ uirtutem uiue
re. Cæteris uero quilibet uti debet sicut his quæ sunt ad
finem attingendum, sed hoc ideo contingit in his qui
delectationibus superflue imittũtur, quũ huiuscemodi
uoluptates ad iam dictum finem minime ordinentur
imo vt finis quæri videntur.

Agendum nunc est de quibusdam quæ ad principẽ 66
in relatione ad subditos pertinent vnde regimen placi-
de gubernet, & licet in superioribus aliqualiter in ge-

Non est de somno in

pſecie tangere quæ in genere dicta ſunt.

nere tactū ſit, in ſpecie tractandū eſt ad maiorē declara-
tionē eorum, quæ per principē agenda ſunt, * Primum
quidē vt ſingulis regiminis partibus naturalibus abun-
67 det diuitijs, quas ſic Ariſ. vocat vel q̄a naturalia ſunt ſeu
q̄a hō ipſis naturaliter indiget, vt ſunt cāpi vineæ oliue-
ta paſcua ſyluæ ceduo, nemora viuaria. diuerſorū aialiū
& auiū armētaq; & greges, Hinc Salomon oſtendens
ſui regiminis magnificentiā edificaui inqt mihi domos,
plātaui vineas. feci ortos & pomaria quæ cōſeui cunctī
gn̄i arboribus & ad irrigandū hortos ſyluā lignorū ger
minantiū piſcinas extruxi. Cuius q̄dē gn̄is rō multiplr
aſſignari pōt. vna ſumiť ex p̄te vſus ipſius rei q̄ delecta-
bilior quidē in re ꝓpria q̄ȝ in aliena videť eſſe ſc̄da ſumi
tur ex parte miniſtrorū principis. ſi. n. ad ſubditos & vi
cinos ꝓ neceſſarijs vitæ principis recurrere ipſos opor-
teat oppreſſionibus præſtať cā & in ſubditis ſcādala ge-
nerantur vel ex eorū cōmertio in quo aut ledit auaritia
quæ ementē vendentēve comitatur vel fraus cōturbat.
tertia rō ex parte rerū venaliū accipitur. quæ vt in pluri
bus carent ſophiſmate vnde tante nō ſunt ad nutriendū
efficacie quēadmodū ꝓpria ideo in ꝓuerbijs ait Salo-
mon. aquā ciſterne tuæ bibe Sunt etiā propria advictū
pertinentia maioris ad ſumendū ſecuritatis hoc exigit
principis magnificentia vt tranſeuntibus largius prom
ptiuſq; p̄beantur qd' ſit ſi prædictis abūdent principes.
Ruſus quia nā ex opere ſuo delectatur dum cōſiderat
nouū continue procedendi modū in actibus ſuis ſiue in
viuendo ſiue in gn̄ando ſiue in parturiēdo ex quibus in
dñis admiratio cōſurgit & inde delectatio. Q̄d aūt edu
68 catio delectationis ſit cauſa ✠ ꝓbat, Pharaonis filia quę
De educatione.
Moyſem nutriri fecit quē poſtea in filium adoptauit.
69 Debet præterea * equitatu ornari eſſe principes ad de
De equitatu principis.
corē & pro defenſione contra hoſtes aptiores n. expedi
tioreſque redduntur ſi equitia quorūque armenta ha-
beant. quemadmodum de Salomone rege ſcribitur.
70 Neceſſaria pariter ſunt principi ✠ aurū argentum &
Theſaurū principi neceſſariū eſt.
cætera metalla ſine quibus opportune regere & bene
imperare nō poſſunt, Eſt. n. (vt pħs ait) nummus ſuturæ
neceſſitatis quaſi fideiuſſor principē igiť pecunijs abun-
dare oportet, quo poſſit in neceſſitatibus ſibi ꝓuidere,
& ſubditis ſuccurrere. ad populū. n. ſic ſe habere prīceps
debet vt ad oues paſtor. Et ad filios pater. Quamobrē
ex erario publico ſrumētū in terra Egypti emit Pharao.
q̄d ingruenti fame ſecundū Ioſephi prudentiā ne peri-
ret populus diſtribuiſſe legitur. erariū. n. principis ſtoma
cho cōparatur vt ſicut in ſtomacho recipitur & ad mē-
bra diffunditur cibus Ita principis erariū pecunijs reple
sū iuxta neceſſitatē in ſubditos diffundi debet. Turpe ē
etiā & dignitati principis minime conſentaneū a ſubdi-
tis mutuum pro neceſſitatibus ſumere. Ad hæc quū pe
cunia ſit neruus belli oportet erariū principis plenū eſſe
pro ſtipendijs militū pro conſtituendiſque vel firmādis
cōtra hoſtes præſidijs. Sunt igitur quæ p̄ſcripſimus ne-
ceſſaria principi non ad oſtētationem fauſtumve ſed ad
ſui ſuorumque ſuſtentationem.
71 Neceſſitate quoque vrgetur princeps * vt neceſſarios
De miniſtris principis.
miniſtros habeat q̄ ad regiminis ſunt cōplementū, ſine
quibus dn̄ium ſubſiſtere nequit & per quos pro perſo-
narū gradu exercentur officia diſtribuuntur opera &
neceſſaria adminiſtrantur ꝙ ſi benigni & fideles cōtige
rint acceptiſſimi principi eſſe debent, dicente Salomone
ſicut anima tua tibi ſit fidelis ſeruus. Hinc eſt Claudiani.
72 Vt fortes in marte viros * animiſque paratos.
De crebra iudicū mutatione & ignotorum regimine euitandis.
Sic iuſtos in pace legis. Longumque tueris
Electos. crebris nec ſuccedentibus vrges
Iudicibus. Notis regimur. fruimurque quietis.
Eſt etiā Reipub periculoſum * ad magiſtratū pauperē
73 aſſumi impotē n. eſt teſte Ariſt. agētē bene legitimeque
De periculoſa paupe-
publicis poſſe vacare negocijs nā propter neceſſitatem
inhiat lucris. & a veritate diſcedit nec ſibi ipſi vacare po

teſt neque iuxta Saluſtij ſententiam in conſulendo ani-
mū liberū habere. Sed hoc cōceſſo materia datur. vt ho-
mines amatores ſint pecuniarū quoquo mō ſecundum
pħm quū natura humana honoris ſemp̄ ſit appetitiua
ad q̄d ipſe philo. plura adducit cōparans oligarchiam
ad ariſtocratiā nam ſecundum Philoſ. eligitur diues. pro
a. aſſumitur ſemper virtute præditus & inſignis. ſiue er-
go pauper ſiue diues mō virtute ornatus ſit in vera po-
tētia aſſumēdus eſt. Hinc apud Romanas virtus ipſa pui
cit ne in ullo gn̄e hoium inhonorata eſſet diuitis tn̄ ad
magiſtratū, (vt ait Thomas) aſſumptio minus p̄iculoſa
eſt, q̄a humanæ vitæ ſibi adſunt inſtrumenta quibus of
ficiū ſuū ſalua iuſtitia ſubditorū honeſte exequi poteſt.
De nūmiſmate agen. nūc eſt. * in cuius vſu regulatur 74
hoīs vita et in regimine boni principis duabus de cauſis
præcipue neceſſariū eſt vnā ex p̄te principis accipimus,
ex parte populi ſubditi alterā nūmiſma n. ornamētum
eſt regis regni & cuiuslibet regiminis per repreſentatio-
nem imaginis principis v; . nec alia in re tanta poteſt eſſe
eius memoriæ claritas. quū per manus hoium nihil qd'
ad principem pertineat tantum tranſeat frequenterque
verſeť quantū pecunia. Deinde moneta rerū uenaliū re-
gula eſt & mēſura eiuſque excellētia adeo relucet ut ima-
go principis in nūmo ſit hoium regula in cōmertijs. vn-
de moneta dicitur mentē monens, ne inter hoīes cōmit-
tatur fraus, quū debita ſit menſura. Iccirco modeſtius eē
debet princeps in cudendo mutandoque, quū in detri-
mentū populi id cadat ex quo mēſura rerū eſt. vnde tm̄
eſt monetā mutare quantum ſtateram aliudve pondus,
hoc aūt quātum deo diſpliceat in libro prouerbiorum
clare demoſtratur. Ex parte aūt populi neceſſariū eſt nū
miſma, tū quia in cōmutationibus magis eſt expedita
menſura & inter populares certior, multi. n. ſunt, q̄ alias
ignorāt monetas. ſicque facile principes decipi poſſent,
quod eſt contra formā regalis regiminis. quamobrē tē-
poribus Ceſaris ī toto terrarū orbe nūmiſma vnū erat.
hinc cōtra phariſeos ꝓlato, nūmiſmate Ceſaris imaginē
ꝓfitentes reſpondit Chriſtus. reddite quæ ſunt Ceſaris
Ceſari, & quæ ſunt dei, deo, et quū multis modis popu
los in hac re crudeliter expilari quotidie videamus ope
repræcium erit ſi curā diligentiamque huiuſcemodi in
negocio adhibueris. non tm̄ circa pecunias ſub tuo noīe
cudēdas iuxta inclytæ domus tuæ inſtitutū. verū etiam
circa forenſes & exteras quæ in ditionem tuā expēden-
de importanť ne reſpub. aliquid detrimenti accipiat ꝓ-
uidendo Huiuſce rei populi Romani p̄cipua cura fuit
ideo q̄uis belli punici tēpore argēti ériſque ratio nūma
ria opibus Romanorū acciſis iminuta fuiſſet bello. fini-
to ſtatim in priſtinū ut Feſtus auctor eſt rediit.
Quæcunque igitur in pernitiē publicā ✠ aut ex mala 75
conſuetudine licētia ve bellorū aut etiam pacis indulgen-
tia introducta reperies corrige & reforma ēt diui Adria
ni exēplo qui edictū ſuum qd' ſub occaſione viceſimæ
fiſco præſtande bellorū tēporibus introductum fuerat
pace ſuccedente ſuſtulit necnō Octauij Ceſaris, quē præ
cipuo ſtudio diligentique cura, circa correctionem &
reformationē abuſuū intentū ſollicitūque fuiſſe hiſtorici
referunt. Vnde etiā ſenatorū affluentem numerū defor-
mi & incōdita turba. erant. n ſupra mille (vt Suetonius
teſtatur) & quidā indigniſſimi & poſt mortē Ceſaris p̄
gratiā & præmium allecti ad modū priſtinū & ſplēdo
rē redegit. Imitandi. n ſunt prudentes medici, qui leues
morbos leuiter curāt, in periculoſis egritudinibus ama
ras & aſperas adhibēt medicinas. abſcindendū eſt oē, q̄d
Chriſti nocet eccleſię quodque publice vtilitati ac hone
ſtati aduerſať. oēs abuſus reſecandi ſunt. meſſem magnā
inueniens. dū. n principes inter ſe belligerant ut plautine
loquar. mores interim mali quaſi herba irrigua uberri-
me ſuccreuerūt. q̄d igitur per opportunitatē & occaſio
nem malorū tēporum perperam per grauā aut vrgen-

ris ad magiſtratum aſſumptione.

De moneta et cura circa illā p p̄rīcipem habenda.

De correctione & reformatione abuſuū.

te necessitaté inteoductum fuerit id melioribus tempori
bus succedētibus aut sublata exigendi necessitate tollas
& populis superiorū temporū dāna quoad fieri possit
resarcire cures quæ si opere cōpleueris placatus celestis
rex. qui non deserit nisi deferatur inclytam domū tuam
iuuare conseruareq; non desinet.

76 Tractemus nunc * de ponderibus vt mensuris quæ
De ponderibus & mensuris ad bonū regimen necessariis.
ad cuilibet dñij regimen cōseruandum necessaria sunt.
quēadmodum et nūmisma. eis.n teibuta soluuntur. lites
diminuunť in emptionibusq; ac venditionibus fidelitas
seruať. quinimo magis imitanť actionē naturalē q̃ nū-
misma vt.n scriptura ait. Deus oĩa disponit in nūmo pō
dere & mēsura si igitur creature oēs tribus his limitibus
terminanť pondus & mensura a nam magis origmem
vñr trahere q̃ nūmismata ideoq; necessaria magis sunt.

77 Est & aliud * quod ab bonū cuiuslibet principis regi
De elemosyna & elemosynariū præfectis quos elemosynarios nūcupant.
men pertinet vt ex cōi erario deputetur. per principem
qui necessitatibus pauperum pupillorūq; et viduarum
peæsit. quiq; aduenis & peregrinis assistat si.n. nā vt ait
pbs in necessarijs nō deest minus & ars quę naturā imi
tatur. Inter oēs autem artes viuendi & regendi ars supe
rior est & amplior. vt in Tuscul qōnibus scribit Cic re-
ges ergo & principes indigētibus deesse nō debent Pre
terea dei vices in terris gerunt quū p eos mundū guber
net deus sicut p causas secundas sed curā pauperū præci
pue. Deus hēt. sic circa indigentem agens vt pater erga
impotētes filios quorū diligētior sollicitudo ,ppter ma-
iorē necessitatē habenda est. sunt igitur principes sicut ui
ces dei in terris gerentes ad supplendū defectū pauperū
debitores. Hinc ad Alex. inqt Aristo debiliū miserabi-
liūq; personarum necessitates inqet. Indigentibus subue
ni. ve necessaria ad victū subditorū tuorum indigentie
tēporibus thesauriza vt cū sterilitatis famisq; venerit an
nus tuis subuenire valeas & tunc scient oēs oculos tuos
,pcul videre ,ppter quod clementiā mirabuntur tuam
& ab offensione eiusdē maiestatis cauebunť vnde ab hi
storicis merito laudatur Iul. Cesaris industria qui bellis

78 atq; geemanicis intētis ne populus fame laboearet * ro-
Succurrendum est populo in necessitatibus suis.
mā reuersus ad cōquirendū frumentū necessitatibus po
puli succursurum nauigia per frugiferas insulas sedula
intētione dispersit nec minus Augusti Cesaris qui fru-
mentū in annone difficultatibus leuissimo precio inter-
dū nullo viritim populo diuisit. horū exēpla & incli
te domus tue institutū amplectere nā (vt Pli ait) hone-
stissimū ē maiorū vestigia sequi. si ipō recto itinere p̄cesse

79 serūt pauperū igitur & populi necessitatibus succurre et
Quādo maiorū expedit vestigia sequi.
adiuuādo p̄ueni sic iuxta tui nois etymologiā * eris no-
bis emanuel in terris idest nobiscū deus. sic & eris uere

80 nobis philibertus idest * erga subditos tuos abundans
Emanuel. ē nobiscum deus.
amor. Et quibus insignitus es noibus cōsequentia eebus

81 erūe, Socra. & Pla. veri pbi * magistratus & officiales in
Philibertus hoc ē amor abundans.
sua politia cōstitutos ppetuos esse voluerūt imitātes na
turā. quæ imutabilis sere est. Itē q̄a experientia facit artē
& in experientia casum. scīa rei militaris audaciā nutrit.

82 Nemo.n. facere metuit q̃ se bene didicisse cōfidit. Ex qui
Vtrum expediat rectores & magistratus perpetuos esse.
bus liquet, q̄ si fiat mutatio magistratuū īterdū inexper
tus assumiť. ex quo multi cōtingunt in politia. Errores.
metuendū etiam est, ne noui magistratus plus dāni pau
peribus illaturi sint qui iam lōgo tpe regētes pleni sint,
uacui aīe & cupidi de nouo eligendi quos habendi ne-
cessitas premit vnde Thiber. Cęsar magistratus diu pse
uerare patiebať Quapropter ut Iosephus de bello iudai
co ait p duos prēsides gratū uidelicet & Pilatū eecta gu
bernataq; sub illo Iudea fuit. Hinc est illud Claudiani in
laudē honorij Crebris nec succedētibus urges Iudicib⁹.
Sed Romani post Regum expulsionē. cōsules statuerūt
vt nec ısolēs diu maneret magistratus & moderator, ci-
to succurreret. mutare.n. aliqñ dignitatē & magistratus
psonis idoneis distribuere in ciuitate & quacūq; politia
maioris pacis cā est Interdūq; cōtingit psonā ad digni-
tatem assumptā in gradu suo virū esse virtute insignem
sed post reprobis accedere, & vni magistratū dare cām
seditionis in multitudine quandoq; est, alij.n. uidentes se
omnino statu carere si viriles & animosi sint ad discor-
dias ciuium mittūtur laudabilis est igitur politia in qua
secundū merita ciuibus vicissim tribuūtur honores qd'
etiā Philo magis laudat mō tamen eligatur expertus
probus & integer qui velit & possit bene regere & gu-
bernare, quibus cōcurrentibus cessant quæ Socratē &
Platonem ad faciendum contrarium mouebant.

Senatum vero * tēplis veteres Romani cogere assue 83
De curia senatoria.
uere postea increbuit mos ut extra vrbē haberetur. De-
mū quod ad maiestatem reiq; agēdas præstabat ,ppria
huic muneri tecta haberi voluere, quibus fessi etate pa-
tres, neq; vie prolixitate deterrerentur neque loci incom
moditate ,phiberenť, quominus vt cōuenirent frequen
tes & vna diutius adessent Iccirco Curiā senatoriam in
vrbe locauere, ve patres ipsi vti ferme omnes erant na-
tu maiores admodū religioni dediti salutaris dijs nō in-
termissa opera a tēplo ad negociū se possent opportune
transferre Et si quando aut legatos aut principes ex ter
rarū gentiū dari copiam senatus peterent e eep. reueren
tia que erat locū habere vbi tum dignitate & hospitis &
vrbis præstolantem exciperent.

Laudāt Cic. & Suet. & Xenophon. Pompe. augustū
& agesilaū q ad eos faciles * essent aditus, obseruandū 84
De aditu ad principem facile præstando.
est.n. peacipue principi vt in adeundo quidē se facilem
præbeat, cōtemni tñ se nō patiatur. Sin etiā Plin. in lau-
dem Traiani. Nulla in audiendo difficultas nulla in re-
spondendo mora, adeunt statim. dimittunť statim tādē
principis fores e exclusa legationē turba nō obsidet. nihil
n. tam alienū est a principe, nec qui aliorū in se odiū tan
topere concitet quā asperitas & ea quę morositas dicif.
Cōtea vero in omni vita maxime laudaf Comitas gra-
uitate tēperata. patri, p̄clarissimisque maioribus tuis ac
vna re potissimū beneuolentiā horum conciliatā perhi-
bent circunspice. Augustū imitari velis Traianum imo
maiores tuos * he sunt quidē partes regie subditorū au- 85
De partibus regiis.
dire querelas. oiumq; se adeuntiū negocia decidere, li-
tes cōponere ac desiderijs mortalium satisfacere ex dua-
bus auribus Alexan. magni exēplo vnā accusatori reo
alterā præbere, Philippum macedonum regē ex longi
subselij (vt Pompo. Ciceronisq; uerbis vtar) iudicatiōe
& mora tedio affectū, dū abiret ab anu paupeecula vt
causam suā expediret interpellatū respondisseque Rex
ociū sibi nō esse * & clamasse e anus noli ergo imperare. 86
De necessaria audientia principis.
admiratū philippū, & cū dicto (vt apuleiano vtar ver-
bo) resedisse legimus Et non mō illam sed alias quoque
causas cognouisse Et vespasianus quū graui morbo ve
xaretur. & tñ lecto decūbens, legationes audiret. amicis
admonētibus vt sibi parceret. Respōdit oportere Impe
ratorē stantē mori. hoc est in audiēdis causis & negocijs
cōponendis rebusque vigilantē strenuum & erectū ad
extremū vsque vite esse oportere verū vt qd tibi Cæsa-
rū & regū exēpla cuamus. audi Hieronymū super Hie-
remiā dicentem, regum officiū est proprium iudiciū fa-
cere atque iustitiam. & liberare de manu calūniantium
vi oppressos & pegrinos pupillisq; & viduis. q facilius
opprimunť a potētibus præbere auxiliū peccatq; prin
ceps scđm sacre pagine doctores si quęrelātibus audien
tiū nō præstet. honor regis (vt inquit Dauid) iudiciū dili
git ideo de ipso scriptū est, quod iudiciū atque iustitiam
faciebat omni populo. Propterea etiā Salomon ad di-
scernendū iudiciū. sapientiam postulauit a dño quū igiť
per etatē licuerit princeps inclyte horas habebis statas
* quas audiendis cōtrouersijs querelis & desiderijs te 87
De horis statutis principi habere diei ad præstandū audientiā.
adeuntium impendas ne te quærentes totos dies cōte-
rant, dū colloquiū aucupantur tuū quod ee Theodosiū
Imperatorē solitum facere perhibent, vt die quidē aut
exerceretur in armis aut de subditorū negocijs. Certis

horis iuri dicēdo decerneret nocte vero libris incūberet.
88 *De vigilantia principis et reip. gubernatoris* Lucubratio principem decet & Rempub. gubernan-
tes, hinc Traiani Catonis uticensis. Bruti & aliorum lau-
data vigilantia. unde eius qui Reipub. præsidet triplicē
esse curā oportet ne subditos labi permittat, vt lapsos in
viam reducat tertiam ut malo affixos & incorrigibiles
ita coerceat. vlciscatur. exterminet. ut eorum pœna reli-
quos a peccato deterreat sic legum latoribus placuit lati-
nis Græcis Hebreis. Et quemadmodum scribit Homer.
turpe esse eum cuius tutelle populi cōmissi sunt, totā no
ctem dormire. Nullum mare tempestates tam graues &
assiduas habet quā regnum Principi itaq; semper vigilā
dum est, sibiq; prouidē. subditos fore pacificos pudicos
& modestos. vt n. melior est medicus, qui morbum ex-
cludit & arcet quā q pharmacis expellit acceptū. Ita lau-
dabilius est obuiam ire sceleribus ac operam dare, ne fa-
89 *Laudabilius e principi occurrere delictis quam perpetratis commissa punire.* cinora patirentur quā perpetrata punire. Hunc solent iu-
risconsulti dicere. melius esse intacta iura seruare quam
post vulnus illatum remedium adhibere. sapientis est in-
quit etiam in philippicis Cicero quicquid homini accide
re possit id præmeditari. ferendum modice si aduenerit.
Sed maioris esse omnino consilii prouidere nequid tale
accidat, multa tibi debet populus. Et tu pariter populo
plura debes. tibi populus censum debet. debet obse-
quium debet honorem. Sed tu vicissim populo debes
bonum & vigilanrem principem & ab oppressionibus
strenuum defensorem.
90 *Nō conuenit a sermone principis quēpiā tristē discedere* Neminem a te tristem discedere permittas. * sic Titum
Vespasianum semper fuisse solitum facere scribunt Hi-
storici, summopereque curasse ne quem sine spe dimitte
ret. quin etiam admonitionibus domesticis quasi plura
polliceretur quā præstare posset. non oportere respōdit
quēq; a sermone pricipis tristē discedere. Ego tn̄ princeps
optime te hortabor ut vnum aliud stans aliud sedens sen
tias. nihil est enim quod lumine clariore præfulgeat in pri
cipe quā recta fides. Ideo inter præcepta Aristotelis ad
Alex. præcipuum illud est fidem esse seruandam* . quo-
91 *De pia infidelitate principū de qua et supra statim.* niam omnem infidelitatem malus consequitur finis. Qd'
si in fide & federibus infringendis boni aliquid eueniat
ipsa tam species mali exemplum reprobum & de gene-
re malorum scias itaque inquit Aristoteles per fidem ho
minum congregationem fieri & ciuitatum habitationem
virorum communionem & regum Imperium per fidē
castra teneri ciuitates seruari. reges dominari. Siquidem
tollas fidem cuncti homines ad statum pristinum reuer-
tentur brutorum videlicet instar. Caue ergo subiungit
Philosophus fidem fallere. Regni Syriorum destructio-
nis cā fuit q Reges iuramentis ad fraudem vtebantur.
hominumque & proximarum ciuitatum deceptionem
federa quæ pro salute humani generis percussa fuerāt frā
gētes abutebant̄ iniq illi iuramētis in perniciē pximorū.
iō iustissimi Iudicis egtas eos amplius sustinere nō potuit.
Nec vnquam vt ad Traianum dicebat Plinius, dece-
ptus est princeps nisi qui prius ipse decepit. nihil hercle
turpius, nihil magis in principe detestandum quā viola-
te fidei quærella tanta est equidem fidei vis, ut ēt hostida
ta seruanda sit hinc Agesilauum Regē laudat Xenophō.
q federum et conuentionum magnus esset obseruator &
infidis ac mentientibus quo effecit, vt græci barbarique
audacter secum conuenirent. In principe equidē tanquā
in fonte iustitie constans voluntas debet esse. cui illud cō-
uenit semel locutus ē deus, & qd scripsi scripsi Ideo prici
pes habere debent vnum calamum & unam linguam.
Scriptum est. n. irrita non faciam quæ de labiis meis pro
cesserunt * quæ igitur promittas, & cui promittas videto
92 *De obseruatione contractuum principis* diligenterque cōsideres cum quo contrahas sed postmo
dum tenaciter contractum obserua. iustitiæ enim consen
taneū et conueniens est etiam principem obstringi teneri
que ad obseruantiam contractus ipsius licet cum subdito
celebrati. Quod si feceris nihil tibi deerit ab exteris q̄ ǭsie
ris inuenies. subditorum vero facultates ad manus habe 93 *De pia infidelitate principum.*
bis. At si de facto contrauenlens fidē non seruaueris, hoc
lucraberis q non inuenies qui tecū contrahere velit, sicq;
eris omnium exul. qui debes esse omnium præsul. qñq;
tamen melius est fidem nō seruare. q̄ pollicitis stare quū
res honestati puta repugnat aut publice vtilitati relucta-
tur vt si facinoroso homini, qui aliter illaqueari non po-
terat fides data non seruaretur huiuscemodi tamen factū
aliquo colore palliant principes lysandum imitantes qui
censebat vulpis pellem assuendam quo leonis non asse-
querentur. nā pueros talis viros autem iureiurando deci
piendos esse dicebat.
Et quia a malis quædam aliquando bene aguntur p̄ 94 *Quæ recipienda sint bene facta de quibusque a malis & turpibus auctoribus.*
principem tenendus est modus vt appareat auctorē non
displicuisse factum quemadmodum ad Traianum Plin.
scribit. hinc Eschines acerrimus oratorum qui apud con-
ciones Atheniensium floruerunt in oratione illa seria &
criminosa, qua Timarchū de impudicitia grauiter accu-
sauit nobile & illustre consiliū Lacedemoniis (vt ait Gel-
lius) dedisse dr. Popul' inquit Lacedemonius de summa
Repu sua. quidnam vtile & honestum esset deliberabat.
Tum exurgit Iniæ dicende gratia homo quidam turpi-
tudinis pristine vite defamatissimus sed lingua tunc atq;
facundia nimium quanto præstabilis, consi quod dede-
rat. quodque oportere fieri suadebat. acceptum ab uni-
uersis, & complacitum est. futurumque erat ex eius sen-
tentia populi decretum. Ibi vnus ex illo principū ordine
quos Lacedemonii etatis maiestatisque dignitate tanquā
arbitros & magistros disciplinc publice verebantur cō-
moto iratoque aīo exilit & quænam inquit Lacedemo-
nii rō. aut quę tandem spes erit vrbem hanc & Rempu.
saluā inexpugnabilemque diutius eē posse si huiuscemo
di anteacte vite hominibus consiliariis vtemur. Quod si
proba isthec & honesta sententia est. quæso vos non si-
namus eandem dehonestari turpissimi Auctoris conta-
gione. Et vbi hoc dixit, elegat virum fortitudine atque iu
stitia præter alios præstantem sed inopi lingua & infacū-
dum, iussitque cum consensu oīum illam eandem sen-
tentiam cuiusmodi posset verbis dicere ut nulla prioris
mentione habita scitum atque decretum populi ex eius
vnius nomine fieret, quod ipsum denuo dixerat atq; ita
ut suaserat potentissimus senex factum est, sic bona snia
mansit turpis auctor mutatus est.
Parua munera * tibi quandoq; oblata placide ac beni- 95 *De munusculis benigne a principe suscipiendis.*
gne veluti magna bonorum principum exemplo susci-
pias. aīum dantis potius q̄ rem datam respiciens, etiam
Phebo ut Tibullus ait. Gratissima dona Cres tulit. exi-
gua tn̄ erant. hinc in Epistolis Hieronymus ait paupercu
lam viduam quę in gazophilacium duos denarios misit
cunctos superasse locupletes in oblatione munerum dei
quæ nō pondere sui sed offerentium uoluntate pensatur.
Adulatores omnium animalium domesticorum se-
cundum Talctem Milesium pessimi sunt * hi tamen hisce
temporibus vel maxime qualibet in Curia regnant. vidē 96 *De adulatorib.*
tes enim homines. melius adulatoribus quam recta mo-
nentibus succedere ad migas se conuertunt & quæ pla-
cent loquuntur crescentibus nempe flagitiis hominū cre
uit. & veri odium & regnum blanditiis ac mendacio da
tum est. adulantur sacrifici, assentantur medici consiliarii
haud satis amice consulunt. neque libere monent Magi-
stratus proceres certatim Principis fauorem ambiunt. &
ad gratiam fere semper loquuntur qui a sacrosanctis con
fessionibus Principibus sunt libere & audacter vix offi-
cio funguntur suo. Quod si facerēt hercle meliores forēt
principes. Ita fit, vt dum quisque suis cōmodis studet, pu
blica negligatur vtilitas. hi sunt qui vt Terentius ait ex
stultis solent insanos facere. A tuo conspectu Excellentis-
sime Princeps. abige & expelle huiusmodi hominum ge
nus. nam vt Polipus ad speciem subiecti Soli calorem
permutat ita assentatores ad voluptatem audientium

varlant sententiam. laudas Iustitiam & ipse etiam lauda-
bunt, si id placere audientibus intelligant . uituperabunt
si his apud quos loquuntur iniurias esse gratas cognoue
rint nec ab Egyptio illo sophista differunt , qui et arbor
fiebat & aqua & fera. Et quicquid liberet'. Traianū aliosq;
que bonos principes conspice . Ad aures tuas Traiano
scribēs dicebat Plin. cum caeteris omnibus tum vel maxi
me adulationibus obstrictus est aditus silēt ergo & quie
scunt ac postq; non est cui suadeatur qui suadent nō sunt
fugiēda est penitus adulatio, quā doctissimi viri vrbium
regnorūque pestem esse dixerunt, Hercle si in penis ma-
li dati rōnem conuenit expendere plus ledit Rēp. pestilēs
pricipis adulator quā alius quiuis criminosus vbique cu
stodienda est veritas quae licet ad praesens insuauis sit in
cū fructus eius atque vtilitas apparuerit non odium pa-
riet ut ait Poeta sed gratiam. Antigonus vnus ex successo
ribus Alex. qui regnauit in Asia inter venandum muta-
ta veste relictis comitibus apud agrestes hoīes errabun-
dus in vili tugurio pernoctauit incognitus. Et quū de se-
ipso tanquā de altero percunctatus astantes oīa quae fece
rat mala ab eis audiuisset mane q̄situs atq; iuuentus quū
97 uestem allatā atq; regium ornatū vidisset * Date inquit
Principes raro verū audiunt
purpurā quā vt primum indui verū de me nisi in hac no
cte nūquā audiui . Mortuo propterea Varo Augustus
plurimū se dolere profitebatur quia non esset a quo ve-
rū audiret. quāuis qui verum audire vult facile inuenit a
quo audiat, Principi igitur nihil gratius. nihil charius ve-
ritate esse debet quia sola est veritas principi princeps. cui
resistens deo resistit, quū deus ipse veritas sit. vnde a ma-
ioribus nostris sapientissime vt Pontanus ait institutū est
98 vt Euangeliorū lib. * quo diuina continetur veritas sin-
Quare Euāgeliorū liber principibus osculandus
gulis diebus principi osculandus offeratur quū in re diui
na adesse vt ex eo colēde veritatis admonitus meminerit
studiosissimum se eius esse debere qua sola inspecta iudi
cat bonus princeps nec. n. processibus est obnoxius qui
processuum nodos stringere potest & soluere nec vllus
est (vt Lactantius ait) suauior animo cibus quā cognitio
veritatis. Cuius tanta vis est vt contra omnium ingenia
calliditatem solertiam contraque fictas hoīum insidias fa
cile se per seipsum teste Cicerone defendat.

Mali mores principis non tantum sibi sed omnibus
99 damno sunt. populi. n. omnes * & actus & habitus illius
Quātū mali afferat exēpli principū mores.
imitari student. Ita verissimum sit nullos magis Reip. no
cere quā qui exemplo nocent vnde Cicero in tertio de
legibus non tantum inquit mali peccare Principes quā-
quā est malum per seipsum malum quātum illud quod
per multi imitatores principum existunt spargitur in vul
gus. quicquid ab ore principis exit. & sicuti quū benefa-
cit plurimorū vite & saluti consulitur. Ita principis error
ad multorū perniciem pertinet , vtque in corporibus sic
in imperio grauissimus est morbus qui a capite diffundi
tur. nutabit vt sacri testantur Canones totius familie sta-
tus , quum quod in membris quaeritur in capite non in-
uenitur. Proinde summā curā eum habere oportet vt ea
quae facit, & loquitur virtutē sapiant. & honestatem prae
seferant seque cogitet velut in amplissimo theatro consi-
stere totius orbis oculis in vnum coniectis . nihil ab ipso
plebeiū aut vulgare expectari in exēplū rapi quicquid
dixerit aut fecerit . Etsi etiam Histriones habet . sollicitos
quō suscepte fabulae quō theatro respondeant quanto
magis cure principibus eē debet ut dignitati sue & orbis
expectationi respondeant. non enim quaeritur regnum
propter se sed propter bonam famā si itaque in aspectu
tantum religiosum se ostendat. & in operibus sit malefa-
ctor, quum dificile sit iniqua principis opera, celari a po
puloque ignorari. Reprobabitur a deo contēnetur ab oī
bus actus sui infamia notabuntur . Diminuetur Imperiū
& gloriae carebit honore quid plura non est thesaurus
vt ait Philosophus qui bonam famam redimere sibi pos
sit. bonus princeps vt plutarcho placuit * viuum quoddā

est. dei simulachrum qui simul & optimus est & potentis 100
Bonus princeps Dei simulachrū est malus vero diaboli.
simus, Cui bonitas hoc praestat ut omnibus velit poten-
tia. & quibus velit , possit quoque malus autem Priceps
vt quidam dicunt mali demonis imaginem repraesentat.
Cui multum adsit potentiae cum summa malitia coniun
ctum quum ad calamitatem humani generis omnia co-
gitet faciatque.

Pro trahatur in medium auaritia * latentium indaga- 101
De auaritia quae in principe est pessima
trix lucrorum. manifeste perde auidissima vorago , nec
habendi fructu felix & cupiditate quaerendi miserrima.
Hicq; ut plautine loquar perpurgatis des mihi operam
auribus princeps inclite . Auaritia priuatorum mala est,
pricipum vero longe pessima, et vitium acerbissimum.
Catonis apud Liuium signandum verbum est . auaritiā
& luxuriam omnia magna imperia subuertisse. Recte
igitur Claudianus in laudem Honorii ait . Nec tua priua
tis crescunt eraria damnis Et Tiberius Cesar. vt Sueton.
refert praesidibus onerandas tributo prouincias suadenti
bus rescripsit * boni pastoris esse . pecus tundere non de- 102
Boni principis est populos non deglubere
glubere. Hinc etiam pulchre Salust. ait. auaritia pecuniae
studium habet, quam nemo sapiens concupiuit ea quasi
venenis malis imbuta, corpus animumque virilem effe-
minat, semperque infinita & insatiabilis est, neque copia
neque inopia minuitur.

Contemnende sunt quaecūque artes * quę contra iusti 103
De contēptu artiū quae pro utilitate contra iustitiā institutae sunt.
tiam pro vtilitate institute videntur. quum a sapientibus
viris diffinitum sit. nihil vtile esse posse. quod non idem
iustum honestumque sit quippe habere quaestui Rēpu.
non modo turpe sed sceleratum etiam ac nepharium ita
que quod Apollinem edidisse oraculo legimus . Spartā
nulla alia re nisi auaritia perituram nō solum Lacedemo
niis sed omnibus populis principibusque praedixisse vi-
detur. Et siquis priscorum excutiat annales & veterū mo
numenta reuoluat, plerasque seditiones ex imodicis exa
ctionibus ortas fuisse reperiet. indeque multorum popu-
lorum a suis principibus ab alienatos animos hinc Syra
cusanus Gelon quum pecuniam a ciuibus suis exigeret,
& tumultuantes eos videret mutuo se petere & restitutu
rum dixit. volentes itaque dederunt & ille perfecto bello
restituit. et. M. Anto. Philoso. quum ad bellum erarium
exhausisset. ne extra ordinem prouinciales grauaret in fo
ro Traiani auctionem. Imperialium ornamentorum fe-
cit. vendiditque aurea pocula & crystallina vasa, regia &
uestem uxoriam & caetera quae habebat . tantumque au-
ri redegit ut reliquias belli Macedonici ex sententia pro
secutus postea potestatem fecerit emptoribus empta red
dendi precio eis restituto , nec molestus vlli fuit qui uel
non reddiderit empta uel reddiderit . princeps qui Rei-
pub. malis alitur. qui gaudet inter Ciues factiones & dis-
sidia serere, simultatesque casu forte obortas alit et proue
hit , qui nihil aliud agit , nec cogitat quam ut plurima-
rum pecuniarum a subditis emungat & extorqueat , nec
modum nec finem habet sed indies magis nouas exigen
di vias excogitat & quicquid semel per occasionem tem
poris perperam introduxit mordicus retinet , nihilque
se indignum existimat unde colligatur emolumentum.
Et quod est odiosius per insolentes ministros exercet. po
tius praedo quam princeps dicendus est Quum enim
Reipubli. corpus quoddam sit ex variis membris com-
pactum in quorum numero sunt principes ipsi licet ex-
celsi ea moderatione uti debent , ut omnibus consulant
aliter neque pars sunt Reipub . neque principes sed prae-
dones. Aduletur illi esto suo eras * non assentabitur po 104
Etsi sua etas principi adulatur nō assentabitur posteritas
steritas. quin qualis fuerit demonstret . quemadmodum
in Nerone Caligula Heliogabalo, & his similibus vides
quos uiuos nemo offendere, nemo tangere audebat inde
tanto odio posteri insecuti sunt , tanta libertate de-
testati illorum malefacta ut nomina quoque popu-
lis sint, exosa . libero enim iudicio de rebus vitaque ho-
minum posteritas utitur, quae nec uituperare improbos
metuit

metuit nec laudes inuidet benemeritis. Qua quidem in re
magna est ut uidemus prærogatiua principibus immo ue
re necesſitas impoſita bñ gerendarum rerum ſit iudicum
hoſum & famę apud poſteros ęternitatem ſperare uelint,
nā in cæteris qdē humilioribus magna ui ac uirtute opus
eſt in lucē emergāt & eorum petā ſue ſortis obſcuritate te
guntur. In principibus uero & magnis uiris probitas ſi
ue ꝙ rara ſit in multa fortuna ac propterea magis admira
tioni habeť ſiue ꝙ ex fortunę ſplendore magis illuſtretur
ea uel ſi modica præclara atque inſignis habetur. malefa
cta aūt nec latere. quāuis ſecreta poſſunt, nec cognita diu
tacere illi. n. ipſi, qui aut miniſtri ſunt uoluptatum aut ſo
ciĵ criminum conſcĵque factorum efferunt, et primi dam
nāt. In ſummo aūt rerum diſcrimine ad defenſionem pa
triæ ac iniurias a ſubditis propulſandas nec ꝓphanis nec
ſacris rebus, ut inferius dicemus parciť. Sed ſi iuſta prin
cipi necesſitas immineat. quis illi ferre ſuppetias negabit.
quū uiderint hoīes principē uere necesſitate urgeri, nō au
tem ſolitis technis & ſimulationib⁹ agi quæ populis odio
ſe ſunt, & a bono principe tanquā infames reiiciende. ſim
plicitas. n. naturæ amica eſt. bono principi nihil deeſſe pōt
105 Bono principi nihil deeſſe. ✠ id quod apud Xenophōtem Cyrus Creſo oſtēdit, quū
ab eo admonebať fore ut in multa largitione pauper fie
ret, quum liceret ei uni uiro auri quā plurimos theſauros
domi reponere. Si a principio regni mei ad Creſum ait
Cyrus aurū ut uis collegiſſem, quot iam mihi pecunias fu
turas arbitraris. Et magnum quidē numerum reſpondiſ
ſet. age inquit Creſe mitte uirum cū hoc nuncio. Cui ami
cos ſuos adire iuſsit nunciareque Cyrum auro egere, ſibi
que pręberēt pecunias, quas ſinguli poſſent inueniſſeque
plures pecunias pro ſe paratas, quā Cræſus dixerat tū Cy
rus uideſne, Creſe ait, mihi quoque Theſauros eſſe quos
ſi penes me ut cōſulis haberē & inuidię & odio eſſem, ac ſi
dē mercenariis cuſtodibus quos his pręficerē habere coge
ret, at ego dum amicos diuites reddo. hos mihi theſauros
eſſe puto & cuſtodes ſimul cū mei ipſius tum meorū bo
norum longe fidéliores ꝙ ſi ſtipendiarios præfeciſſem. Sic
enim ſuos charitate deuinctos habebat ut nō modo pecu
niam pro ſe uerū etiā uitā impēdere, quū foret opus, neceſ
ſe ue non uereretur, uere itaque in fiſco ſuo eſſe dicebat qc
quid eius ſubditi poſsiderēt nec male arbitrabatur oīa. n.
quæ poſsidēt incolētes ciuitates id proprium eſt bñ iungē
tium pricipatu, fœlicisſimoſque Cyrus opinabatur nō q
plurimas pecunias haberēt ſed qui & cōparare plurimas
iuſte poſſent hiſque honeſte uti, multi enim opibus abun
dant qui diuitias non poſsident. ſed a diuitiis ſunt poſſeſsi
ut de Ptholomeo Cypriorū Valer. Max. ſcribit quem
propterea titulo inſulę regē. aio aūt miſerabile mācipium
106 Ad quod exemplū formare ſe debeat princeps. eſſe dixit ✠. hoc igitur exēplum ait Seneca pricipi cōſtituā
ad qd' formetur ut ſe talē eſſe ciuibus & ſubditis ſuis, qua
les ſibi eſſe deos uelit hic Antonius pius optimus procul
dubio princeps tāta ſane diligentia ſubditos ſibi ꝑpoſitos re
xit ut oīa & omnes quaſi ſua eſſent curaret. ideo uniuerſæ
ſub illo floruerunt prouincię.

Eſt etiam boni Principis prouidere & curare ut quæ in
iuria tēporum & bellorū forte calamitate introducta fue
re, ſublata exigēdi neceſsitate tollere, quinimo cauebit ue
rus princeps, ✠ exemplum peſtilens quod ſemel introdu
107 Cauēdū eſt principi a malo et peſtilēti exemplo. ctum aboleri haud facile queat introducere.

Domitianus fiſcales calumnias ✠ magna calumniantiū
pena repreſſit, ferebaturque uox eius principē q delato
res non caſtigat irritare dignū uerbū quod ſemper in ore
regnantium hereat. nunquam enim (ut Plinius ait) prin
108 De delatoribus. cipibus defuerunt, neque deſunt qui fronte graui & triſti
ſupercilio utilitatibus fiſci cōtumaciter ſuperbeque adeſ
ſent niſi a bono reprimantur principe.

109 De ſtipendiis indigne accipientibus ſubtrahendis. Antonius Pius ſtipendia multis ſubtraxit ✠ quos ocio
ſos uidebat accipere, nihil ſordidius eſſe dicent immo cru
delius quam ſi hi Rempub. arroderent qui nihil in eam
ſuo labore conferrent. Et Alexander Seuerus ne anno
nis Rempub. grauaret, malum exiſtimans eſſe Imperato
rem qui ex uiſceribus prouincialium homines, non neceſ
ſarios, nec Reipub. utiles paſceret, palatium ſuum com
meatumque omnem obiectis ex aulico miniſterio cūctis
inutilibus neminem niſi neceſſarium hominē in ſeruitio
ſuo eſſe paſſus eſt ſequere priceps inclite horum ueſtigia,
hos imiteris ſi gloriam laudemque quæris, hæc immorta
lia ſunt, hæc fama celebrantur monumentis annalium mā
dantur poſteritati propagantur, ſtudeaſque pius ama
ri quam timeri ✠ omnium inquit Cicero, nec aptius qc 110
quam eſt ad opes tuendas ac tenendas quam diligi, nec De metu et amore ſubditorū uerſus principem.
alienius quam timeri, erat longe mea quidem ſententia
ait Comicus, qui Imperium credit grauius eſſe, aut ſta
bilius ui quod fit, quam illud quod amicitia adiungitur,
malut certe cuſtos eſt diuturnitatis metus quem metunt
oderunt inquit Enius. Charitate & beneuolentia ſubdi
torum magis quam armis pro Ciceronis ſententia ſep
tum eſſe Principem oportet, optime igitur ſcripſit Hi
ſtoricus regni præſidia non aurum non arma uerum ami
coꝫ eſſe. Hinc eſſe Claudianus, qui terret plus ipſe timet.
Sors iſta Tyrannis conuenit, & alibi, non ſic ex cubie,
nec circunſtantia pila, quam tutatur amor neſcio inquit
alius Poeta, an ulli maiores copię ſint, quam ei qui plu
rimum amatur Philoſophus tamen in polyticis iuxta pe
riandri conſilium aliam minus honeſtam uiam oſtendit
imminente periculo tumultus in ciuitate ſupereminentes
Ciues auferendi qui itaque ſuper excellere uidetur uel pro
pter diuitias, uel propter amicos uel propter aliam aliquā
ciuilem potentiam extra ciuitatem ad tēpus relegatur.

Inter ſolicitudines tuis humeris incumbentes illa ſit præ
cipua ut ſtudium uniuerſitatemque tuam inſtaures, ho 111
neſtiſque fauoribus proſequaris & foueas. non ſolum De cura ſtudii & uniuerſitatis.
magno tibi erit honori uerum etiam commodo ineſtima
bili. Quot excellentes Phyſicos. quot legum uertices
quot Theologos, quot uiros in omni ſcientiarum gene
re eminentes qui mundum ſua doctrina illuminarunt,
Taurinēſis tua academia produxit. ne equus quidē Tro
ianus tot inuictos in marte uiros tulit, Memineris Au
guſti qui ſui ſeculi ingenia modis omnibus fouit iuuit
que. Memineris Caroli Magni Imperatoris, quem Hi
ſtorici. hac præcipua laude commendant extolluntque
quod nemo bonarum artium ſtudia indulgentius foue
rit quodque propterea Pariſienſem Gymnaſium & Pa
pienſe uiris undique doctiſsimis accerſitis inſtituerit, quis
(ut ait Ariſto.) ſublimauit regnum Græcorum? quis co
rum geſta per totum orbem uulgauit? diligētia certe ſtu
dioſorum et ſapientum probitas. qui ſupra modum ſcien
tias dilexerunt, niſi Princeps optime horum memor. &
obſeruator fueris doctis uiris Reipublicæq; et ditioni tuæ
neceſſariis carere oportebit, et quod intus tenere potuiſſet
foris quærendum erit.

Ac ne illud quidem ſilentio inuoluendum eſt ✠ quod 112
Romani quos uelut alteram lucem dii (ut ait Plinius) De prodigiis expiandis.
nobis dedere diligentes ſollicitique in expiandis prodi
giis fuere quoniam non fortuito motu ſed diuina pro
uidentia id fieri credebant, aut igitur libros ſybilli
nos adibant. vel delphos ad oraculum mittebant, ſci
ſcitatum quibus præcibus, ſupplicationibuſque deos ſup
plicare poſſent & eius rei cauſa modo in triduum ali
quando in longius tempus ferias indicebant, impera
bantque per quas omnia delubra pacem deum poſcen
tium uirorum mulierumque turba ut eſt apud Liuium
implebantur. Similibus itaque contingentibus res con
temnenda non eſt nec expectandum quod in comediis
ſepe fieri uidemus ut Deus aliquis elapſus e Celo. cętus
hominum adeat uerſetur. in terris cum hominibus loqua
tur. procurationes obſecrationeſque ſtatim conſtituendæ
eſſent, ſummaque diligētia & cura prodigia ipſa expian
da in humilitateq; ac bonis in opibus pietatis & iuſtitiæ
nō adūbrate Dei placanda ira quo uirgā furoris ſui conti

neret, o quot signa, quot prodigia audiuimus & uidimus, ante hanc bellorum procellam. Equidem vt cum Cicerone loquar, multo ante tanquam ex aliqua specula futuram tempestatem prospicere potuissemus. si Dei ira placata fuisset, tantis calamitatibus inuoluti forte non fuissemus sed inuicte necessitudinis leges a prodigia iusta estimatione perpendere passe non sunt.

113 *Ad principē spectat, neminē reijcere sed unumquemque ut, prout Respub. utilitas exigit bonosque premijs malos uero penis afficere quō pinio et pena Respub. côtinentur.*

AD Principem etiam præcipue spectat, * neminem reijcere sed ad utilitatem publicam omnium operam accommodare. hinc Philippus Macedonum Rex. omnes qui in Reipub. auctoritate pollerent, cum bonos tum malos sibi conciliabat, amicos ac bonis quidem utebatur malis uero abutebatur. non q̃ per malos ipse mali quidpiam faceret sed quod per malos configeret malos, maiora sæpe mala uitando. bonisque plerũque eo modo consulendo. Nonne etiã Deus iustos sustinet, & iniustos. malosq; exercet ad gloriam & perfectionem bonorum, summopere tamen curare debet ut benemerentes con dignis præmiis fauoreque prosequaris. legum uero contemptores contumaces & rebelles qui corrigi emendarique nolunt. congruis penis supplicijsque afficias. quemadmodum enim etiam in superioribus retigi præmio & pena Respubli. continetur.

Adriani mar. Anto. Philosophi & aliorum bonorum Imperatorum laudabile institutum tibi referendum esse existimaui *. semper enim quum potuerũt his quę in

114 *Ex re magnum ē semper principē quã pôt his quæ in suis agũtur com fiiis interesse.*

Senatu agebantur interfuerunt. rectius enim geritur negocium ubi præsens ac testis est is. cuius res agitur. hic oia iusto ordine ꝓcedere faciet, oculus enim domini ut in ueteri est prouerbio saginat equum, nec tantum res bellicas uerum etiam ciuiles suorum consilio tractant, ordinant et per agunt boni Principes nonne prædictorum Cesarum præcipua semper hæc fuit sententia equius est nos tot & talium amicorum consilium sequi, quam tot, & tales amici unius uoluntatẽ sequantur. hinc te existima ad honesti regulã temetipsum exige, hos imitaberis Princeps, optime & ferrato (vt aiunt) non ibis itinere.

115 *Officia ꝗ̃ dignus collocãda non aũt precio concedẽda sunt.*

Alexander Seuerus honorem iuris & gladij nunquã uendi passus est, quod necesse diceret esse, ementem uendere quomodocũq; damnum suum sarcire, cauponarijque administrando quemadmodum negociatione cõsecutus est, Ser uero Galba inuitis duntaxat et recusantibus senatoria & æquestria officia, dare proposuerat, hinc de electione Episcopi Leo Imperator agens, dicebat, quæratur, cogendus rogatus recedat inuitatus effugiat, sola illi suffragetur necessitas, excusandi enim profecto indignus est inquit. Sacerdotio nisi fuerit ordinatus, inuitus. hinc etiam Plato nullum Imperio gerendo cẽsuit idoneum. nisi qui coactus & inuitus susciperet Imperium. Quum igiẽ magistratus & officia conferre uolueris quantum quisq; mereatur. non quantum dare sufficiat estimetur. eos asciscas. non qui plurimo emant. non qui improbissime ambiant, non qui cognatione uel gloria aliqua a te impetrẽt sed qui moribus sint integerrimis & ad functionem mandati muneris aptissimi succurrat. Illud Claudiani in laudem Honorij.

Cũq; suo demens expellitur ambitus auro
Non dominantur opes, non corrumpentia sensus
Dona ualent. Emitur sola uirtute potestas

Hinc ad Nicoclem Regem haud contemnenda Isocratis uox exijt ad obeunda ministeria malo uiro nõ utaris, quæ.n ille deliquerit eorum in te trãsferetur culpa. Et rursus negociis quę per te nõ geruntur uiros eiusmodi pręfice, tanquam omnium quæ illi commiserint imputãda sit tibi culpa. Princeps enim non modo in seipso sanctimoniam exhibebit, uerum in officialibus sui eandem quoq; requiret haud quãq; ignoraturus, nõ tñ ab omni uitiorũ contagione sibi abstinendum sed etiam alienam culpam præstandam esse quę tñ propria dici potest quũ eligendo aut constituendo magistratum a principio peccauerit. E subditis igitur tuis quorũ tibi aut ingenium aut fides uel multa rerũ experientia cognita fuerit alium præficies, magistratui alium belli rebus alium pacis designabis. bonis consilio & Iustitie cultoribus urbium aut prouinciarũ curã demandabis probate fidei & ingenij minime uarij pręficiens arcibus administrandis pecunijs thesaurisque conseruandis quos frugi diligentes. industrios abstinentes sciueris. in hos seuerum in illos facilem pro causis ingenijs temporibus locisque te exhibebis sciens summũ ius summã interdum iniuriam esse, sepe etiam magis ex equo & bono quã iure agendum, quædam etiam magis ignoscẽda esse quam punienda, nonnulla etiam prætereunda tanquam ignores, aut in aliud tẽpus differenda. Callidus & Princeps prudens dissimulat porro ad tẽpus iniuriam aut facinus, nec suã statim ostendit iram, expedit enim regnare uolentibus ut multa plerũq; dissimulent.

Totum Reipubli. tuæ corpus, * iuxta Platonis pręceptum sic curabis, ne dum unam partem tueris, aliam deseras, uniuersos subditos ex equo tuos esse ducito, nam qui in ciuitate partim ciuium consulunt, partem negligũt, rem perniciosam in ciuitatem inducunt, seditionẽ atq; discordiam uerum siquis omnino delectus sit, eum tibi proximum & coniunctissimum habeto, qui uir sit optimus, Laurẽtius medices in Italia uir suis temporibus magnus, & prudẽs, se ad eum uite terminũ constitutũ cognoscens quem transgredi minime posse opinabatur, Petrũ medicẽ filium suum cui Florentinam Rempub relicturus erat, euocasse legimus, multaq; monuisse, multa pręcepisse. plurima edocuisse inter cætera ciues inquit mi Petre successorem te meum haud dubie agnoscẽt, nec alit uereor ut nõ eadem auctoritate futurus in hac Repub. sis, qua nos ipsi ad hanc diem fuimus, sed q̃m ciuitas oĩs corpus est (quod aiunt) multorum capitum neque mos geri singulis potest * memento in eiusmodi uarietatibus id consilium semper sequi qđ esse q̃ honestissimũ intelliges magisque uniuersitatis q̃ seorsum, cuiusq; rõnẽ habeto, semper enim graues & sapientes iudices in rebus iudicandis (vt in orationibus Cicero ait) quid utilitas ciuitatis. quid cõmunis salus. quid Reipub tempora poscerent cogitauerũt. Hinc est etiam quod Isocrates ad Nicoclem Regem dicebat, super omnia cure tibi sit multitudo & ita imperes ut gratus & charus sis tuis haud ignorans inter Respub. eas præcipue duraturas esse in quib⁹ ratio multitudinis maxime habereẽ, ita tñ ut nemini fiat Iniuria, & optimis tribuanẽ honores & præmia quibus adstipulatur illud Plautinum.

116 *De salubri Plato. precepto quō princeps & Respu. gubernentur.*

Nimio hoc pluris paucorum gratiam faciunt pars
Hominum quã id quod prosit pluribus. ita uincunt
Illud conducibile gratiæ quæ in rebus multis obstant,
Odiosæq; sunt, remorãq; faciunt rei priuate & publice.

117 *In dubijs Princeps id cõsilium sequi debet qđ honestũ est et uniuersitatis semper rõnẽ habere.*

Silentione inuoluam Princeps amplissime. quod in historia Gordiani Imperatoris. Iulius Capitolinus scribit. Miserum esse Imperatorem apud quem uera reticentur. Qui quum publice ambulare non possit necesse est ut audiat & audita uel a pluribus roborata confirmet colligunt. se quattuor uel quinque atque unum cõsilium ad decipiendũ Imperatorẽ capiunt. Dicũt, quid ꝓbandũ sit, imperator qui domi clausus est, uera non nouit cogiẽ hoc tñ scire quod ipsi loquunẽ facit. Iudices, quos fieri nõ oportet, amouet etiam Repub quos obtinere debet * quid multa ut Diocletianus ipse dicebat bonus cautus optimus uendiẽ Imperator uera & memorabilis est illa Marij maximi sentẽtia cuius Ælius Lampridius meminit, in historia Alexan. principis. Meliorẽ esse Rẽpub & propemodum tutiorem * in qua princeps malus est ea in qua sunt amici principis mali siquidẽ unus malus a plurib⁹ bonis corrigi pôt, multi aũt mali non possunt ab uno quãuis bono ulla ratione superari ideo bonus & sapiens Princeps fuit. Idem Alexander qui præter insitam animo uirtutẽ. amicos sanctos & uenerabiles habuit, nõ malitiosos. nõ furaces. nõ callidos non ad malum cõsentientes nõ bonorum

118 *Decipitur uēdituque bonus Imperator uā bũ cautus.*

119 *Mali prīcipes cõsultores magis Reipub. nocent q̃ princeps malus illi submissus.*

inimicos

120 *Alexā. Seueri Imperatoris optimi fuere cōsultores & familiares.* inimicos, non libidinosos, non crudeles * sed sanctos &
religiosos q nihil venderent nihil mentirētur nihil finge
rent nunq̄ deciperent estimationē Principis sui. Eapro-
pter Remp. Romanorum ut idem Lampridius ait, illo-
rum consilio felicissime rexit, maxime. Vlpiani Pauli. Pō
po. Africani Celsi Modestini Iuris peritissimorū. hi sunt
inquit, qui bonum Principem fecerunt, tot n. & talibus
uiris quid mali excogitari vel fieri potuit quū oēs ad bo
num cōsentirent, Reges sapientes redduntur * . Sapientū
121 *Principes sapientes redduntur ex cōseruatiōe prudentum* hoīum consuetudine. Hinc Cyrus (ut Xenophō scribit)
thesauros sibi custodes, fidelissimos parabat amicos. hi
Regis oculi. Regis aures dicebātur qui cuncta quæ vide
bant, quæ futura essent Cyro conducibilia referebant, *
Multe sunt aures. multi sunt oculi, longe sunt manus bo.
principis. Ideo Alex suadebat Aristo. ut ex eius familia
fidos probosque aliquos haberet qui ea quæ per regnū
122 *Multe sunt aures & multi oculi ac longe manus boni principis.* fierēt. & dicerentur, sibi referrent, Tu quoq; dignissime
princeps. bonos & probatos tecum habeas, tuisq; consi-
liis & domesticis colloquiis semp adhibeas, & in explo
randis his quos in familiaritatē allicis tuā diligentissimus
esto, memor futurū quemadmodū ad Nicoclem Regē
dicebat Isocrates. ut oēs qui tecum non habent consuetu
dinem te similem arbitrentur, his * quorū veteris familiari
123 *Qualis familia talis presumitur domin⁹* tate. Multi principes in odium publicū eo solū venerūt
q nimium licere his paterentur, De quibus vniuersa mul
titudo male sentiebat, ex illorum moribus. natura princi
pis estimante populo, quemadmodum mores & studia
dominarum vt in Epistolis scribit Hieronymus ex ancil
larum & comitū moribus iudicantur. Cyrus bonus pru
densq; princeps, etiam bonis et probate fidei viris semp
124 *Exēplū not. ad cognoscendū ōls Cyri amicos & familiares bonos in illosque fuisse.* vsus est. ideo cum equum oculis cariotē * apud bonū vi
rū se locaturum & per gratiam positurū Sacha dixisset,
respondit Cyrus ostendere tibi volo, hic ē si clausis ocu
lis iacias fore ut non aberres a bono viro. Rogo inquit
Sacha ostende ut hac sublata gleba, illum feriam, demō-
strassetque ei Cyrus vbi suorū amicorū erant plurimi. Hic
clausis oculis imisit glebam, & equo transeuntem serau-
lam assequitur. Cui equū dedit. Haud quāq; errans quū
nō solū virū bonū verum ēt optimū inuenerit. Aliorū igi
tur bonis exēplis temet rege, reprimeque * pulchrum est
125 *Ex erratis aliorū uitā nostrā in melius instituere pulchrū est & utile.* ornatissime princeps (ut vere Diodorus inquit) & aliorū
erratis in melius vitā nostrā instituere. Et qd appetendū
fugiendumue sit ex aliorū exēplis posse cognoscere. Bea
tus est ille vt Cicero Platoque prædicant. cui ēt in senectu
te contingit. vt sapientiam assequi possit. Sed vt ad eū fi-
nē peruenire valeamus, iacienda sunt fundamēta ab ado-
lescentia quibus bene iactis tanquā in domo firmiter edi
ficata ut corruamus uerendum non est. Optima aūt fun-
126 *Fundamenta adolescentiæ ad sapiētiā assequendā.* damenta sunt * adolescentis ad sapientiam assequendam.
Si quum sapiens ea etate esse pp imbecillitatē non possit,
quod certe pōt eorum qui sapientes sunt cōsuetudine de
lectetur quo de genere est illud eiusdem Ciceronis quum
ait ita se a patre deductū ad Sceuolam sumpta virili toga
vt quo ad posset et liceret a senis latere nūquā discederet.
Assuescat igitur primū sapientes colere, inde illorū dictis
aures libenter adhibere, tertio ut eorū quā maxime simi-
lem se esse studeat, quorū non mō facta sed ēt dicta imita
ri cōtendat, Ex quibus principiis vsus deinde progressio
nibus ad quam contendit sapientiam victor cōsequatur
velut hi qui tingunt quum primo quibusdam modis id
quod colorē recepturum sit præparant, tandem postea
florem super inducunt, siue purpureū, siue quēuis aliū.
Eodem nos itidem mō ut indilebilis sit apud nos probita-
tis scientia quum his moribus & disciplinis, imbuti fueri-
mus, altioribus et occultis operam dabimus, et quasi So
lē i aqua prius videre, assuefacti ad ipsam lucē dirigemus
intuitū. Delegit sapientissimus genitor tuus princeps in
dite viros tum primarios, tū in omni genere laudis pro-
batissimos hoīes quorū consiliis et admonitionibus for-
mare & his tanquam adminiculis quibusdam innitaris,
ut solēt nouelle arbores. hi tibi de rebus grauibus disserē
tes audiendi sunt, omnino enim liberalis ingenii. primū
argumentum est studio laudis excitari, incēdique amore
gloriæ, Inde oritur generosa quædā inuidia & sine odio
de laude probitateque contentio. proximum vero pare
re maioribus nec esse bene monentibus contumaces, nā
vt equi meliores ad pugnā hñt, qui faciles sunt manu re
gi & ad tubarū clangorem arrectis auribus exultant, ita
qui senum bene audiunt monitiones & laudati excitan-
tur ad bonum uberis spem fructus præ se ferre uiden-
tur. Hinc Hesiodus optimum illum esse ait, qui per se ip-
sum quæ agenda sunt, conspicatur, sequenti autem gra-
du qui aliorum consilia sequitur in secundo ergo ordine
laudatorum illum ponit qui saltem bene monentibus pa
ret, qui vero ad neutrum prædictorum aptus est, eum
penitus esse inutilem uoluit.

Et quia hominis est errare * magne autem sapientiæ te 127 *Sapientis ē reuocare male positum*
ste Augustino reuocare quod quis male locut⁹ est, poste-
riores enim cogitationes dicit Cicero sapientiores esse so
lent si quid forte incautus vel minus solerter te fecisse con
tigerit, illud mutare laudabile memineris ēē. Redi in viā
rectam optimus est portus penitenti mutatio consilii, In
cauta diffinitio laudabiliter soluenda est, & sub colore ali
quo temperanda res Philippus Macedoniæ Rex. Mache
te cuiusdam causam iudicans quoniam esset somnolētus
minus accurate quod iuris foret, attendebat, proinde ad
uersus eum sententiam tulit * illo autem se prouocare di- 128 *A principe male informato ad eundem melius īformandū appellare licet.*
cente, iratus Philippus ad quem inquit. Machetas ad te
ipsum Rex subditi si vigilans quidem attendensque au-
dieris. Surrexit tunc Philippus vbi uero magis ad se re-
disset, nosceretque iniuria Machetam affectum iudicium
quidem non rescidit at estimationem litis ipse persoluit,
Denique incōmutabilis Deus vt scriptura frequenter sen
tentiam mutat quum homo s. voluntatem mutat.

Non obliuiscar eminentissime princeps eruditos & li- 129 *De commendatiōe eruditorū virorū*
teris exornatos uiros cōmendare, quid enim melius age-
re boni principes possunt quā subleuare doctos, fouere
eruditos, quorū scriptis īmortales efficiantur olim Augu
stus fouit virgilium, charus Archias Mario atque Lucul
lis Horatium Mecenas enutriuit, Tibullum Mesalla dile
xit, & alii alios ut Plinius scribit, Alexander ille magnus
quum in Asiam proficisceretur, Aristotelem & Caliste
nem rerum suarum scriptores secum adduxit et Raman.
Imperatores alii Ennium Poetā, alii Archiā, alii alios qui
suas victorias illustrarent in prouincias traxerunt, Quis
nosceret Cesares nisi Suetonius extitisset, Quis Scipiones.
Quis Gneum pompeium tot triumphis fulgentē hac tē-
pestate cognosceret, nisi Cicero Liuiusque eorum cōmē
datores, laudatoresque fuissent, Denique Romanos Græ
cos exteros oēs nōne tenebre occupassent, & situs obdu-
xisset nisi illos luculenti scriptores in literas retulissent, Re
cte igitur facies nobilissime Prīceps, si literatos amaueris
si eruditis suffrageris, qui de te scribentes præclara facino
ra, quæ ut speramus edes celebrent, & priscis tuæ indite
domus annalibus adiungant, Ardeo cupiditate incredi-
bili, neq;, ut ego arbitro reprehendenda nomen vt no-
strū scriptis illustretur tuis. ad Lucceium in epistolis inge
Cicero, nec enim. minus est Spartiales Agesilaus, ille per-
hibēdus, qui neque pictam neque fictā imaginem suam
passus est esse, quam qui in eo genere laborauerunt,
vnus enim xenophontis libellus in eo rege laudando fa-
cile omnes imagines hominum statuasque superauit, si
Cicero ille arpinas & quemadmodum ipse fatetur nou⁹
homo tali ardebat cupiditate. quid facere debes tu prin- 130 *Princeps a frōte et a tergo oculatus esse debet.*
ceps indite, Cura igitur ut facias laudanda quo scripto-
res possint vere tuum illustrare & celebrare nomen ac
propriam principis laudem in te ostendere q uidelicet *
a tergo & a fronte oculatus sis, plurimum sapiens præ-
terita respiciens, & iuxta Homeri sententiam futura
prospiciens.

131 *De legibus & decretis condendis emendandisue.* Circa leges statutarias decretaque condenda in quibus beatitas quisque consistit status, præcipua cura Principis esse debet*. verum quia Illustrissimi patris & maiorum tuorum prouidentia satis nobis super hoc cautum videtur, tantum superest vt decreta ipsa custodiantur et obseruentur. Et quum natura nouas semper deproperet edere formas, adde detraheque prout necessarium expediensue apparuerit esse.

132 *De mercatoribus ab iniuria defendendis.* Mercatores, & eorum bona, ab omni iniuria defendi debent, hec est.n.causa vt ad Alexã. scribit Aristoteles, cur populosa sit india nam illuc libenter vndique concurrunt Mercatores, vbi bene recipiuntur, lucranturque diuites pauperesque Ciues & forenses, multiplicantur Ciuitates, redditus et tributa Principum augentur, honorque & gloria Principibus accrescit.

133 *De viis ad securitatem et pulchritudinem.* Et per ditionem tuam * vias securas & ad transeundũ aptas siue pro aduenis & peregrinis siue pro indigenis et subditis, tuis teneri facias. hoc est.n.ad bonũ regimen principis necessarium. Sunt nãque vie omnibus cõmunes iure quodã, naturæ & gentium, propter quod occupari præscribique prohibentur & a iure principibus vectigalia p̃missa. Est &̃ viarum securitas vt diximus in regimine principum eis fructuosa quia illuc magis confluunt, mercatores, vnde prouincia diuitiis magis abundat, et diutius augetur cultus, Qua rõne Respublica Romanorum aucta fuit propter pulchritudinem et securitatem viarũ. Ex his

134 *Etymologia Sabaudie.* Sabaudia sui vocabuli Etymologiam retinebit, quã inter subditos et exteros operis plenitudine saluam viam esse dicunt & si quidã deprauato vocabulo a Sabatiis mõtibus Sabaudienses pro Sabatenses dixerint, venientes ãc ad habitandũ in territorio tuæ Excellentiæ. benigne gratioseque recipias tractarique facias illud sine vlla dubitatione maxime. nostrũ fundauit Imperium et populi Romani nomẽ auxit, in epistolis suis scribit Cice. q̃ Princeps ille creator huius vrbis Romulus fœdere Sabino docuit

135 *De cõicatiõe ciuitatis facilime dãda et concedenda.* &̃ hostibus recipiendis augeri ciuitatem hanc oportere.* Cuius exẽplo et auctoritate, nũquã est intermissa a maioribus nostris largitio, & cõicatio ciuitatis itaque ex latio multi ait & Tusculani & ex cæteris generibus gentes vniuersæ in ciuitatem receptæ sunt.

Sciendum insuper est, Principem in eius Curia domoque maiorem hominibus honorem q̃ alibi impendere

136 *Iniurias in presentia vel domo principis factas seuerius esse puniẽdas.* debere, * Interest.n.sua teste Aristotele iniuriam forte illatam ait factam secundum qualitatem sue personæ punire ut terreantur alii & discant, ab iniuriis in præsentia principis abstinere, facta enim præterita de futuris certa dant documenta.

Prætermittã ne generose Prĩceps, tibi cõmemorare salubre Aristotelis ad Alexandrum consilium* dum mu-

137 *De coitu et de breui mulierum cõtactu ac de laudibus pudicitiæ.* lierum coitum detestatur. Est.n.inquit coitus irrationaliũ animalium & brutorum proprium vitium, cui si te applices, quæ gloria tibi erit, Coitus inquit ipse Philosophus mihi crede, destructio est corporis & abbreuiatio vitæ, Corruptio virtutum, Legis transgressio, femineos mores generans. De futuris, & accidentibus casibus &̃ ait cogita, nescis.n.quid futura dies paritura sit, Abhorruitque postmodũ semper Alex.a mulieribus delitiis ac voluptatibus, vnde quũ Darii filias captiuas haberet mirũ in modũ ut ab oĩb' p̃dicabar formosas ne videret qdẽ voluit. turpe eẽ rat' eos, q̃ viros vicissẽt a mulierib' superari.

Et Annibal secundi belli punici tempore in Hyberna Capuam quæ prona semper in luxuriam ciuitas fuit, cõcessit ibi partem maiorem hiemis exercitum in tectis habuit, aduersus oĩa humana mala sepe ac diu duratum bonis in expertum atque insuetum. itaque quos nulla mali vicerat uis perdidere nimia bona & voluptates imodice. Somnus.n.& vinum & epule & scorta et ocium consuetudinẽ indies blandius, ita eneruauerunt corpora aĩosque ut magis deinde præteritæ victoriæ, eos q̃ p̃sentes tutarentur vires & quẽadmodũ Liuius ait, maius id peccatũ ducis apud peritos artiũ militariũ fuit habitũ quã q̃ nõ ex Cannẽsi acie protinus ad vrbẽ Romã accessisset. Illa.n. cunctatio distulisse mõ victoriã videri potuit hic error vires ademisse ad vincendũ. Memineris igitur te. virilẽ et gloriosum brutorũque uitia vitare, ac inter incentiua instrumentaque luxuriantis fortunæ castũ & frugi principẽ agas. Et q̃ te pluribus titulis ac bonis ornauit nã impẽsius enitendũ est ut sorti lucrum respondeat, quartum &̃ vicesimum annũ agens quũ in Hispania Carthagine oppressa, maioris Carthaginis capiende auspicia sumpsisset Scipio multosque obsides, quos in ea vrbe Peni clausos habuerant in suã potestatẽ redegissent, eximie inter eos forme virginẽ etatis adulte & iuuenis et celebs. & victor postque cõperit Illustri loco inter Celtiberos natã, Nobilissimoque gẽtis eius indibili desponsatã accersitis parentibus sponso inuiolatã tradidit, & aurũ quoque qd' p̃ redẽptione puelle allatũ erat, quapropter indibilis et Celtiberorũ aĩos, mirum in modũ Romanis applicãdo deuicit.

138 *Aĩo & corpori dandam esse quietẽ.* Verum quia in opere non semper versandum est & sed oportet interdũ aĩum seriis rebus fatigatum honeste relaxare, & prorsus nihil agere oĩnoque opere vacare vt sufficere demum operi laborique possimus, nã qui semper intentissimus est neruus nisi remittatur aliquando rumpi solet tam etsi nullum est tempus laboriosius sapienti quã quo nihil agit, si mõ potest sapiens nihil agere. iocis honestisque ludis qui multi sunt vti licebit. potissimũ tñ præceptũ in hac re est, nequis turpis ludus aut noxius suscipiatur, sed quãtum aut acuat industriã aut corporis exerceat uires aut animi curas honeste leuet, Alee vero lusus quo studio delectari solent qui sunt in hoc vnum diligẽtes ut oẽm substantiam negligant, aut certe ut vniuersum vite tẽpus amittant, aut cupiditatem habet minime liberalem aut indecentẽ viro mollitiem nisi recreandarum virium causa interdum ineatur.

139 *De musica et pertinentibus esse ea p̃ [illegible] dici ac reprobandum esse.* Licebit etiam quum seriis rebus sati feceris * musica delectari cuius dulcedine cuncta viuentia capiuntur, sensus requiescunt, sollicitudo & curiositas euanescunt, totũ corpus vigoratur. Et fuit quædã priscis Heroibus hoc celebre ut Achillem Homerus inducit a pugna redeũtem in hac re solitum acquiescere non quidẽ amatorias cantilenas sed fortium virorum laudes modulantem.

Officia lucis noctisque ne peruertas lucifugarũ more. Cauendum est, vidimus.n quosdã magna ornatos dignitate non ante deducere oculos hesterna graues crapula quã apparere nox ceperit, qualis illorum conditio dẽ. quos nã ut ait Virgilius sedibus nostris subditos econtrario posuit, hoc turpe & inhonestum est maxime in principe quẽ vigilantem esse decet, facilesque aditus ut in superioribus ostendimus ad se cunctis præstare oĩa uitia contra naturã pugnant, luxuriæque propositũ est gaudere peruersis, & a recte discedere cursu. tenẽda igitur est uia quã nobis nã præscripsit nec ab illa declinandũ contra quã nitentibus nõ alia ut inqt Sene. via ẽ q̃ ptra a q̃ remigãtib'.

140 *Auctoritas principis a deo est translata regnum de gente in gentem est transferre differentia pariter a deo ẽ nec sine dei arbitrio constitutum populo principem.* Principis auctoritas a Deo est instituta, gubernatio populi illi traditur. quẽ Deus elegit * hominem s.qui sicut scriptum est Dei spiritum in semetipso habet & p̃cepta eius in conspectu suo. quod si concessa abutatur potestate, aufertur ab eo gubernatio & datur genti facienti Iustitiam, quẽadmodum.n.in superioribus ostendimus. principes dei ministri sunt in terris & tãquã agricole ad custodiendũ vineã domini constituti qui si male eam colant cõcessa p̃tate abutantur, principatu merito priuari possunt, similes.n.sunt illis agricolis qui dominum extra vineam sibi locatam eiecerunt, pp quod sicut scribitur Mathei vigesimo.i.cap. iuste ab eis aufertur principatus a domino & datur genti facienti fructus eius. Nõne Balthasar Babilonie Rex quia deo ĩgratus vasis tẽpli domini in quodã conuiuio abusus est, ut ex sñia Danielis apparet occisus fuit, regnũque illius destructũ abolitũque quia propter peccata sua dignus erat morte & priuatione regalis dñii

Est

Est igitur iustissimum quod in sacris scribitur literis regnum de gente in gentem transferri, propter Iustitiæ inobseruantiam ac diuersos dolos peccauit Hely sacerdos, & sacerdotio priuata est illius posteritas cui tamen dominus eternum sacerdotiũ promiserat, sic etiam Deus Abrahe & semini suo terram sanctam in eternum possidẽdam promiserat, sed frequenter propter peccata sua illam perdiderunt, dicte.n.promissiones conditionẽ recipiunt nisi propter peccata & iniquitates priuationis pena infligat.

Non semper tamen princeps populi arbitrio Dei constituitur, sed prout merita nostra deposcunt, si mali sunt actus nostri & maligna in conspectu Dei operamur, dantur nobis principes secundum cor nostrum. Et hoc ex sacrosanctis scripturis Hieronymus probat, Audi inquit quid dominus dicat, fecerunt sibi regem & non per me Principem & non per consilium meum, quod de Saule illo dictum videtur, quem vtiq; ipse dominus elegerat, & regem sibi fieri iusserat, sed quoniam non secundum Dei voluntatem sed secundũ peccatoris populi meritum electus fuerat, negat eum sua voluntate aut consilio constitutum. hinc dominus ira percitus dabo inquit tibi regem in furore meo. Et iterum hypocritam regnare faciam propter peccata populi.

141 *De venatione principis.*

Visum est etiam ab instituto alienum non esse principum Illustrissime de venatione, quã artem iniquissimam nonnulli appellarunt aliquid tibi scribere Cyrus supra se pe relatus venationi operam dabat, ob hanc rem maxime, qđ verissima videtur rerum bellicarum meditatio. assuefacit enim diluculo assurgere frigoraq; & calores tolerare itineribus ac cursibus exerceri feras insequi iaculis ꝑ ferire. quare haud facile in venatione eorũ quicq; abesse reperiri dicebat quæ inter bellandũ accidunt, hanc etiam valde extollit in libello de venatione Xenophon.

Est autem venatio secũdum aliquos vsus naturalis dominij homini super animalia præstiti dicente altissimo sit terror vester atq; tremor super animalia terræ, & super omnes volucres cœli cũ vniuersis quæ super terram mouentur, secundum vero Aristotelem in polyticis iustum quoddam bellum est, quo homo rationalis bestias sibi rebelles deuincit, ad vsumq; suum conuertit. Diciq; põe venatio quasi veneris actio, quandoquidem tali studio deditі magnam vt dixi voluptatem capiãt, venatio itaq; secundum se non redolet nec sapit peccatum & si per accidens iuxta Theologorum dogmata multipliciter peccatum esse possit, & inter iniquissimas tunc connumerari. Non damnabo igitur in Principe moderatas venationis exercitationes spontaneosq; labores, vt inde inuitos sufferre possit, rebusq; grauioribus ac necessariis vacare, nã si princeps dignitatis officiiq; sui immemor belluis se totum tradat, assiduis venationibus se accommodet atque in syluis inter Canes & feras viam degat, abiecta pauperum cura neglectisque Reipublice negotiis grauiter peccat officio suo, minime fungens e Principe venator et nemorum cultor factus et ab Esau tunc eum non seiungam qui vt sacra testatur scriptura venator erat quia peccator erat, Temperate igitur laxando animum curis publicisque fatigatum vt eisdem prouidereque possis venationi te accommodabis.

142 *De vestitu & ornatu Principis.*

Illud vero de corporis cultu non postremum attingamus, * vt sit decens, neq; nimium exquisitus, neq; prorsus neglectus sed cum rei loco temporiq;, tum maxime persone conueniat. neque enim sedere in literatoria schola decoratum aut subducta veste conuenit aut in certamine armorum, fluxa toga manuleatum vel prodere nec principis filium eque cum plebeio vili sordidaque vel tunica, aut trita chlamyde se prębere spectandum vel sericatum auratum & gemmatum in publicum procedere. Quis.n. magnum putauerit Principem auro vel gemmis ornatũ. Cui tantum esse q̃tum vult oẽs sciunt animo.n.magis q̃ corpore ornato ac bene cõposito Principem esse decet, ĩõ Cyrus cuius in superioribus sepissime mẽtio habita est tunc se ornatum arbitrabat, quũ suos bene ornatos videret, Equidem nimia cultus venustatisq; cura muliebrem animum designat, & multe vanitatis argumentum est. Modus igitur vt in cæteris rebus adhibendus est. hinc in officiis inquit Cicero. Eadem ratio est habenda vestitus in quo sicut in plerisq; rebus mediocritas optima est.

143 *An Princeps frequenter suis ostẽdere se debeat.*

Ex Principibus quidam sunt qui Persice superbire moribus adherẽtes q̃ rarissime videri curent, * hinc ad Alexandrum Aristoteles decet ait regẽ abstinere a frequenti subditorum consortio maximeq; vilium personarũ propter qđ pulchram arbitratur cõsuetudinem Indorum in dispositione regni & ordinatione regis qui statuerunt ꝙ rex semel tm̃ in anno coram omnibus appareret, regali apparatu & armato exercitu super equo insigni sedẽs armorum pulchritudine decoratus. Sed Agesilaus Rex laudatissimus, a suis spectari gaudebat, & letabat degẽri turpiter tenebras cõuenire existimãs. Sed honeste vite plus ornamenti lucem afferre, nũc apud hos modo apud illos Principem agere debere. Alcibiades Cyrus Alexander et alij boni Principes actionibus suis docuere. nihil.n.eque multitudinis animũ alienat a Principe q̃ si foris agere studeat, ꝙ negligi videat ab eo cui pręcipue cure esse veliet. Frequẽs igitur suarũ vrbium & regionum lustrato principem decet, Sed hoc animo fieri debet vt oĩa reddat meliora non vt questum faciat, Crebra locorũ mutatio vtilis erit maxime si & temporis & loci habeatur rõ Cyrus hiemali tempore Babilone septem degebat menses quia regio clemens est. Per veris aũt tempus, tres menses Susis in estatis aũt vehementia menses duos Ecbatanis agebat, Cui vbicũq; esset adeo afficiebantur homines, vt omnis gens quemadmodũ in eius pedia scribit Xenophon deterius existimaret nisi ad Cyrum misisset, q. pulchrum eis in regione vel oriretur vel nutriretur vel arte excogitaretur, Et Tyberius Cæsar (vt Suetonius refert) ab vrbe Roma quandoq; secedere statuit seque e medio q̃ longissime amouere, vt vitato assiduitatis fastidio, auctoritatem absentia tueretur, atq; etiam augeret si qñ indiguisset sui Respub. plures sunt igitur rationes & causæ quæ locorũ mutationem in principe vtilem esse comprobant.

144 *Artis est quandoque secedere a Curia.*

Satagas situm institura & consuetudines locorũ tuorũ cognoscere & nomina subditorum tenere * si.n qui in sordidis artibus versatur singuli artis sue instrumentorũ, nomina tenent absonum videtur eorum nomina principem ignorare quorum curam habere debet, quibusque ei opus est ꝑ instrumentis vti & dum præuenire dum cauere dum audiẽtiam iniicere dum terrere dum honorare aliquem interdum velit capiatue decore, est quemq̃ suo noĩe appellare eos etiam qui a principe cognosci viderẽtur opinabantur Cyrus apud Xenophontem magis desiderare vt honeste quicq̃ aspicereĩ facere ac magis item expetere vt a turpi abstinere actione viderenĩ, hinc Cæsar vt de bello Gallico scribẽs, ipse tradit singulis legionibus legatos, & quæstorem præfecit, vt eos testes sue quisque virtutis haberet, Et rursus aduentu Cæsaris spe illata militibus ac redintegrato animo, quum per se quisque in conspectu Imperatoris etiam in extremis suis rebus operam nauare cuperet, sane igitur Martialis scripsit.

145 *Principi necessariã esse personarum locorũque, suorum cognitionem.*

Principis est virtus maxima nosce sitos.

146 *A sacris & diuino cultui dicatis rebus abstinẽdũ est.*

A sacris * & diuino cultui dicatis præcipue manum abstineas, Fanum erat apud Locrenses Proserpine temporibus Pirri qui quũ ex Sicilia rediens locros classe prætereueheretur inter alia feda quæ edidit, Thesauros quoq; proserpine intactos ad eam diem spoliauit, atque ita pecunia in naues imposita ipse terra est profectus, Quid euenit * Classis postero die ingenti tempestate lacerata, omnesque naues quæ sacram pecuniam habebant, in littora eiecte sunt, qua tanta clade edoctus superbissimus Rex Deos esse tandem agnouit, pecuniamque omnem conquisitam, in Thesauros Proserpine referri, iussit, nec tamẽ

147 *Neglectam religionẽ vlciscitur semper Deus.*

illi vnquam prospere quicq̃ euenit, pulsusq; Italia ignobili atq; inhonesta morte temere (vt Liuius inquit) ingressus argos occubuit, creditum est etiam Varronem Consulem apud Cannas, cum Carthaginensibus ob iram Iunonis infeliciter pugnasse q̃ quum ludos Circenses edilis faceret in Iouis templo Histrionem ac vilem personā ad excubias tenēdas posuisset. Nomen quoq; potitium Rome in duodecim familias diuisum ob neglectā Herculis religionem prope interisse ferūt, Quintus autem Fuluius Flaccus non impune tulit qđ in censura tegulas marmoreas ex Iunonis lacinie tēplo in edem, Fortune militaris, q̃ Rome faciebat, transtulit lane mentis inde fuisse negatur quin etiam per summā animi egritudinem expirauit, quū ex duobus filiis in Illyrico militantibus alterū decessisse alterum audisset affectum. Cuius casu motus Senatus tegulas locros reportandas curauit decretiq; circūspectissima sanctitate impium opus Censoris retexit, ac destruxit, Acer etiam sui nominis vindex Apollo, qui Carthagine a Romanis oppressa veste aurea nudatus id egit, vt sacrilege manus fragmēta eius abscisse & in veste inuolute inuenirētur, quinetiam mirabile dictu in Historia Elij veri Imperatoris scribit Iulius Capitolinus in Babilonia tēporibus suis de tēplo Apollinis & arcula aurea q̃ miles prede cupidus forte inciderat, ꝑ spiritū pestilentem illico exiisse, Parthosq; & totum deinde orbem complesse.

148 De spiritu ob contemptam religioné Dei ira in hunc mundū pestem ferēte

Et Balthasar Babiloniæ Rex quia Deo ingratus vasis templi in quodā conuiuio abusus est, vt ex Ʒnia Danielis apparet occisus fuit, & regnum eius destructū, nam propter iniquitates & scelera priuatione Imperij ac morte dignus erat, sic Deus iratus egit, tarditatemq; supplicij vt ille ait grauitate plerūq; compensat, & super quē ceciderit lapis iste conteret eum. Idō Cæsar de bello Gallico scribēs Legatis Heluetiorum semel respōdisse ait, Qđ sua victoria tam insolenter gloriarentur quodq; se tandiu impune tulisse iniurias admirarentur, eo pertinere consueuisse.n. deos immortales quo grauius homines ex cōmutatione rerum doleant, quos pro scelere eorum vlcisci velint, his secundiores interdum res & diuturniorem impunitatem concedere Infinita sunt. huiusce rei exēpla sed silentio inuoluēda. In summis tamen rerum periculis pro defensione patriæ aduertendisq; et propulsandis a subditis iniuriis Ezechiæ regis exēplo etiā ad thesauros ecclesiæ manum apponere s̃m Theologos licebit. Aurum.n. habet Ecclesia non vt seruet sed vt erroget in extremo rerum discrimine. Et vbi res aliter seruari non potest.

149 De legatis et quomodo cū illis agendum et qui videnda eorū sunt que diplicitur infra ... [illegible]

Magna cura & præcipuoq; studio tibi referendū esse, existimaui atq; hoc in loco dixisse aptissimum fuerit, Illustrissime Princeps quantopere curauerint prisci illi Romani quos velut alteram lucem Plinio teste dij nobis dedisse videntur, aliiq; sapiētes principes missos ad se legatos qui sancti inuiolabilesq; non solū secundum ius ciuile, verum etiam gentium habentur summa cum humanitate suscipere ingenti liberalitate ꝓsequi, mira fide dimittere eisq; caute & prudenter respondere, Quantaq; cura & diligentia in electione ac expeditione legatorum vsi fuerint, quæstorum cura erat reges legato sue Romam veniētes pro dignitate populi Romani excipere, obuiā ꝓficisci & præcipue legatos in ede Saturni inscriptos donis prosequi egrotos curare et si qñ vita fungerent sumptu publico sepelire quemadmodum Valerius Plutarchusq; scribunt, hinc in singulos Masinisse regis legatos dona collata fuere nec in legatos tantum verumetiam in comites.

Et quum Prusiam Bithynie Regem Perse deuicto ad gratulandū sibi venire Senatus audisset, obuiā illi P. Cornelium Scipionem quæstorem Capuani misit. Censuitq; vt ei domus Rome q̃ optima conduceret. Et copie non solum sibi sed etiam comitibus eius publice præberent. In eoq; excipiendo tota vrbs vnius humani amici vultū habuit. Nec egyptus quidem Romanæ expers fuit benignitatis. Rex.n. Ptolomeus a minori fratre regno spoliatus petendi auxilij gratia cū paucis admodū seruis squalore obsitus Romam venerat, ac se in hospiciū Alexādrini pictoris cōtulerat, Idq; postq; Senatui Romano relatum est accersito iuuene accurata oratione vsus est, q̃ nec quæstorem illi more maiorū obuiā misisset, nec publico hospicio eū excepisset eaq; nō sua negligētia sed ipsius subito ac repētino aduentu facta dixit. Et illū e curia subito ad publicos penates deduxit, hortatusq; est vt depositis sordibus adeundi ipsius diē peteret, quinetiā cure habuit vt munera ei per questorem quottidie darent his gradibus officiorum iacentem ad regium fastigium euexit, fecitq; vt plus spei in auxilio populi Roma q̃ metus in sua fortuna reponeret, Pirrus quoq; epyrotarum Rex Romanorum legatis ad redimēdos captiuos castra sua petētibus quo honorarius exciperet, ipse cū ornatu equitū extra portam occurrit. Id q̃ etiā genitorem tuū sepe fecisse Princeps inclite vidimus Summi Pontificis legatis de latere (vt aiunt) aduenientibus ac Cesareis locumtenētibus quibus exēplis quæ ad vitam nostrā instruēdam, regula sunt optimū factu credere cogor ire obuiam aduenientibus legatis aut alios mittere ꝓ qualitate conditioneq; personarum & mittentium, ac ꝓ facultate hospicium & alia parere, Audiui etiā, & memini magnā quandam Rempublicam quum temporum culpa et calamitate modum non haberet, esque alienum conflandū fuisset, si munera legato dari debuissent, q̃ iniquum & stultum fuisset illi ꝑ sapientes persuasum parandum, duntaxat hospicium publice adeundumque magistratu legatum vbi aduenisset comitatu proceribus vrbis illique nūciata pace & salute, inopie Reipublice difficultatem aperiendam promptos Reipubl animos ad ei munera danda significandos verū egestate pressos, tunc votum exequi non valere idque omnibus summo dolori accedere, sed alias Deo fauente emendare licere veniamque ab illius humanitate exorari offerrique patriam, pro viribus ad vota paratam. id qđ ab omnibus laudatum factumque fuit.

Speciosa quoque est illa Romanorum fides ingenti penorum classe circa Ciciliā deducta, duces eius fractis animis consilia petende pacis agitabatur, quorū Dux Amilcar ire sed ad consules negabat audere, ne eodem modo cathene sibi iniicerentur quo ab ipsis Cornelio Assyrie consuli fuerant iniecte. Hano autem certior Romani animi estimator, nihil tale timendum ratus maxima cum fiducia ad colloquium eorum tetendit. apud quos quum de belli fine ageret, & Tribunus militum ei dixisset posse illi merito euenire qđ Cornelio accidisset vterque Consul Tribuno tacere iusso, Isto te inquit metu hano fides ciuitatis nostre liberat, Aduersus eosdem hostes parem fidem in iure legationis tuendo P. C. exhibuere. M. n. Emilio Lepido L. Flaminio Consulibus L. Minutium L. Maniliū Carthaginensium legatis quia manus in eos intulerant ꝑ feciales reddendos curauerūt. Et tunc Senatus se non eos quibus hoc præstabat vt inquit Valerius Maxi. aspexit huice exemplis superior Affricanus quū honestam multis & illustribus Carthaginensium viris nauem in suam potestatem redegisset, inuiolatā dimisit quia se legatos ad eū missos dicebant, tam & si manifestū erat illos vitādi præsentis periculi gratia falsum legationis nomē amplecti, & Romani Imperatoris potius decepta fides q̃ frustra implorata iudicaret, vrbium igit & principum aliorūq; locorum legatis Excel. tuam adeuntibus mansuetū te benignum & facilem præbeas, Mandata referētes eo vultu audias vt fiduciā eis ad dicendū des, quū vero dimitteret ita eos dimittes, vt qui honesta & iusta petierint facile abs te impetrari posse intelligāt, nec his cōtētus honoribus quoque & donis quæ grata illis esse cognoueris honestabis atque afficies. Quæ vero aut minus honesta, aut nō satis æqua petierint ea nō semper nec palā nec tristiore vultu aut grauioribus vbis denegāda sunt, sed poti⁹ ostēdēdū est nō idō te nō cōcedere q̃ nolis sed q̃ illis inutilia iudices

quodque

quodque ea rõne ipsorũ rebus melius consulatur. nulla sit in audiendo illos difficultas nulla in respõdendo mora, adeant statim dimittantur statim exẽplo Traiani Imperatoris, quod tñ nõ est semper obseruandum. Nã vt Iul. Cesar in cõmentarijs suis scribit, Quũ heluetij legatos ad eũ misissent qui dicerẽt sibi esse in animo sine vllo maleficio iter p ꝓuinciã facere, ꝓpterea quod iter haberent nullũ aliud. rogare vt eius voluntate id facere liceret ꝙ memoria teneret Luciũ Cassiũ consulẽ occisum exercitũq; eius ab heluetijs pulsum & sub iugũ missum cõcedendũ non putabat, neq; hoĩes inimico aĩo data facultate per prouinciã itineris faciundi temperaturos ab iniuria & maleficio existimabat tñ ut spaciũ intercedere posset, dũ milites quibus imperauerat conuenirent legatis respondit diem se ad deliberandũ sumpturum si qd vellent ad diem præfixam reuerterentur. Interea milites conuocat. præsidia disponit Castella cõmunit, cæteraq; opportuna præparat, quo facilius si se inuito transire conarenẽ prohibere posset. vbi ea dies. quã constituerat cũ legatis venit. & legati ad eũ redijssent negauit se more & exẽplo populi romani posse iter per ꝓuinciã vlli dare, & si vim facere conarentur prohibiturũ se ostendit, & quũ Athenienses aucti & præmijs bellorũ & gloria vrbẽ ex integro condere molirentur maioraque menia cõplexi fuissent, suspecti esse Lacedemonijs cœpere recte reputantibus ruinã, vrbis tantũ incrementi dedisse, quantũ sit datura munita ciuitas. Mittunt ergo legatos q monerent, ne munimenta hostibus & receptacula futuri rursus belli extruant, Themistocles spei vrbis vt vidit inuideri nõ existimans abrupte agendũ respondit legatis ituros Lacedemona qui de ea re pariter cũ illis consulant, Sic dimissis spartanis hortatur suos, vt opus maturent. Deinde ipse interiecto tẽpore in legationem proficiscitur, & nunc in itinere simulata infirmitate, nũc tarditatẽ collegarũ accusans. sine qbus agi nihil iure possit, diẽ de die, ꝓferendo spaciũ cõsumando operi quęrebat quum interim nunciatur Sparthanis opus Atheniensiũ maturari ꝓpter quod denuo legatos mittunt, ad inspiciendam rem tũ Themistocles per seruũ magistratibus scribit Atheniensiũ legatos, vinciant pignusque teneant ne in se grauius consulatur. Deinde adit Concionem Lacedemoniorũ indicat permunitas Athenas esse & posse illatũ bellũ non armis tantum sed etiã muris sustinere. sed quid ob eã rem de se crudelius statuerent, legatos eorum athenis in hoc pignus retentos Grauiter deinde castigat, eosque non virtute sed imbecillitate sociorũ potentiã quærerent. sic dimissus vt Iustinus scribit, veluti triũphatis Sparthanis a Ciuibus excipitur. Pari Calliditate Philippũ macedonie olim vsum penes eundẽ historicũ legimus quũ Phocensiũ legati adhibitis Lacedemonijs & Atheniensibus bellũ deprecarentur, cæteris græcie ciuitatibus auxiliũ contra Phocenses petẽtibus secreto auditis vtrisq; legationibus his veniã pollicetur belli Iureiurando adactis responsum nemini prodituros illis cõtrauenturũ se auxiliũque laturũ vetosq; vetat, parare bellũ aut metuere sic variato responso securis oĩbus Thermophilarũ ãgustias occupat, Phocẽsesq; p fraudẽ subigit, incendit diripitque. Antiochus vero rex Epyrotarũ legationi mirũ in modum perplexe. quũ non esset satis in prõptu qd respõderet legatos se missurũ ad eos dixit qui de his que ad illos seque cõiret pertinerent, (ut inquit Liuius) loquerenẽ legatus nũciusve vt ad Alex. scribit Arist. mittentis sapientiam ostendit, quũ sit eius oculus in his quæ uidet, et eius auris in his quæ audit et lingua in absentia sua ꝓpterea legationis fidis. circũspectis prudentibusque semper iniungendũ est. Philippus Macedonũ Rex missos cum Xenocrate Calcedonio ad se legatos, donis vt Diogenes Laertius scribit corrupit, Ipsum vero Xenocratẽ nulla rõne ad suũ cõsensum inclinare potuisse, postmodũque dixisse Xenocratẽ solũ ex oĩbus q ad se venerant, legatis munera spreuisse, rõne itaque non carebat, Corinthiorũ lex vetans legatione fungẽtes munera accipere, ab his ad quos mittebantur quorũ quidẽ corinthiorũ legatis quũ a Dionysio ad quẽ missi fuerant, dona ꝓut moris est oblata ob ꝓhibitionẽ legis eorũ accipere recusassent rẽ ait Dionysius absurdã facitis (vt Plutarchus refert,) qui quod vnũ bonum habet tyrãnis hoc tollitis dũ docetis etiã beneficiũ a tyrannis accipere periculosum esse. Nec prætereundũ in hac re videtur qđ Sigismundi imperatoris. & Ioãnis vigesimi Pontificis tẽporibus accidisse legimus Ad Sigismundũ quũ in finibus Italie esset Ioannes pontifex legatos misit duos ex Romanæ ecclæ Cardinalibus tãpridem tantũ agitata inter eos re literis nũcijs, vnũ quippe remediũ & pontifici & Imperatori videbatur generale conciliũ aduocari, sed erant circa hoc ipsum constituenda multa ceu locus tempus modus missi sunt, Igitur his de causis ad Sigismundũ legati cõmunicauerat cũ quibusdã ex intimis familiaribus suis põtifex archane mentem & cogitationẽ suã. in loco inquiens concilij totum est. nec ubi Imperator plus possit ego esse volo. Legatis igitur istis. q a me mittunẽ mãdata amplissima prætẽque maximã dabo ad honestatis speciẽ quæ palã ostentare possint atque ꝓferre, secreto autẽ mandatũ restringã ad loca certa quæ subinde enumerauit. Quũ in hoc proposito multos dies fuisset. tẽpus venit quo ꝓficisci legatos oportebat. tũ remotus ceteris præter illos quibus mentẽ apuerat legatos allocutus est. multisque verbis cohortatus est ad munus legationis diligẽtissime ostẽdens q̃ti ponderis illa res esset, cuius gratia mitterenẽ. Deinde cõuersus põtifex ad beneuolentiã quũ eorũ prudentiã fidẽque laudaret ac melius illos cognoscere qd factu opus esset q̃ se ipsum diceret, dũ istic cõmemorat atque inculcat, affectus ipse beneuolentia propositũ diu cogitatum momento tpis Immutauit, Decreuerã inquit loca quædã nominare a qbus nullo modo decederitis sed in hoc tẽporis puncto sententiã muto, ac vestre prudentie cũcta permitto, vos quid mihi tutũ & quid formidandũ cogitetis. Chartulã in qua ea loca scripta erant in eorũ cõspectu lacerauit, absque vlla alicuius loci noĩatione Legati igitur ad Sigismundũ profecti constantiam pro loco concilij elegerunt vrbem & transalpinã & Imperatori subiectã. quod simul atque Ioãnes indoluit. seipsum ac fortunã suã detestatus, ꝙ tã leuiter a ꝓposito restringendorũ locorũ desciuisset sed voluntatẽ Dei nemo vitare potest horũ legatorũ factũ ruine & depositioni pontificis initiũ & causam præstitit Asdrubal cognomento Hedus, qui senex missus a Carthagine ad misericordiã excitandã poscendãq; a Romanis pacẽ animos solo flexit aspectu. & tres maximi Philosophi Carneades ex academia Diogenes stoicus & Critolaus peripateticus ab Atheniensibus Romã ad Senatũ populũque Romanũ legati Impetratũ vti mulctã remitterent, quam fecerant propter oropi vastationẽ, quicquid petierunt obtinuerunt, ac reportarunt, & Caius Popilius vt in Philippicis ait Cicero quũ ad Antiochũ legatus missus esset, & uerbis senatus nũciasset vt ab Alexandria discederet, quam obsidebat, quũ tẽpus ille differret, virgula stantẽ circũscripsit, dixitq; se nõ antea renũciaturũ senatui, nisi prius ille rñdisset, qd facturus esset q̃ ex illa circũscriptione excederet, responsumq; dare coegit. præclarũ. n. ut inquit Cicero senatus faciem secum attulerat. Post mortẽ Iulij Cæsaris nutãte republica in maximis suis periculi nõne ad Marcũ Antoniũ Mutinam & Decium Brutum consulem designatũ obsidentem cum. L. Philippo. & L. Pisone seruius Sulpitius Iurisconsultus excellentissimus q etate & sapiẽtia illos oẽs anteibat, legatus fuit qui subito e vita ereptus totã legationẽ orbam & debilitatam reliquit, cui in legatiõe mortuo vt in Philippicis Cicero scribit ex ipsius sententia populus Romanus ꝓ rostris sta-

tuā posuit vt multos per annos progeniē eius honesta-
ret, & ꝓ breui vita reipub. causa amissa diuturnā memo
riā relinqueret Quū igitur legationem mittere opus fue
rit, mitte fidos, Circūspectos et prudentes. Mitte etiā gra
tos iuxta vetus adagiū si vis mittere, mitte gratū. Nō
præteribo Illu. Princeps, laudabilem priscorū consuetu
dinem mittēdi legatos cū donis, muneribusq; ad reges
principesq; ac amicos varijs de causis gratulatū. Hinc a
latinis & hermicis legati gratulatū de cōcordia patrum
& plebis romā venerunt, Donūq; ob eā Ioui optimo
maximo. Coronā aureā in Capitolio tulere, parui pon
deris, ꝓut res haud opulente erāt, vt ait Liuius. coleban
tur n. religiones pie magis q̄ magnifice, Carthaginenses
quoq; ꝓpter victoriā de Sanitibus habitā, legatos gra
tulatū Romā misere cū dono aureæ corone, quæ in Ca
pitolio Iouis sella poneretur, & fuit viginti quinq; pon
do Pariter Philippus rex de victoria Romanorū cōtra
Antiochū legatos ad senatū gratulātes misit cū corona
aurea pondo centū in ede Iouis ponenda. Etiā a rege Si
phace Romā legati venere, quæ is prælia pro pera cū
Carthaginēsibus fecisset, memorantes Regē nec amicio
rē vlli populo q̄; Carthaginensi nec inimiciorē quā Ro
mano affirmabant etiā quibus Senatus nō mō benigne
respondit sed ipse legatos cū donis varijs vt Liuius scri-
bit ad regē misit, & protinus alios Alexandriā ad Ptole
meū & Cleopatrā reges ad cōmemorandā & renouan
dā amicitiā qui dona tulere regi togā tunicā purpureā
cū sella eburnea Regine pallā pictā cū amiculo purpu-
reo Silennio etiā non inuoluā a Cāpanis olim legatos
romā missos postulantes ut alter cōsul Cāpanus fieret
si rē romanā adiuuari vellent, indignatiōe orta summo
ueri a curia iussos fuisse missumq; lictorē q ex vrbe edu
ceret eos, atque eo die manere extra fines romanus iu-
beret, Etolorūque legatis in Senatū Romanū quondam
introductis bello inter Antiochū & Romanos, vigente
cū insolētia sermonis aures senatorū offendissent, & vbi
misericordia opus erat, irā & odiū irritassent, senatuicō-
sultū factū fuit, vt Etoli eo die iuberentur ab vrbe profi
cisci & intra qndecim dies Italia excedere A. Terentius
varo ad custodiendū eorū iter missus, Denunciatūque
si qua deinde legatio ex Etolis nisi permissu Impatoris
qui eā prouinciā obtineret, & cū legato romano venis-
set, romā pro hostibus oēs futuros & Tissaphernes Per
sarū dux cū Agesilao fedus nō ex animi sententia (vt in
quit Plutarchus) percusserat, ea lege vt græcas Ciuitates
libere. suisque legibus viuere fineret, mox ingēnibus co-
pijs in Asia decederet bellū illi denūciauit, hoc fedus vio
latū libēter accepit Agesilaus legatis hilari vultu respō-
dēs se magnā habere grauā Tissapherni ꝙ periurio suo
& deos & hoies sibi infensos reddidisset, aduerse vero
parti propitios. simile fere est qd' scribit Liuius, quādo
legati Carthaginenses missi ad petendā pacem a senatu
populoque romano, fuissent. Quū flecti inqt misericor
dia patres appareret senatorū vnū infeste perfide Cartha
ginensium succlamasse ferunt, per quos deos. fedus actu
ri essent, quū eos per quos ante ictum esset fefellissent,
per eosdem inquit Asdrubal hedus ex legatis vnus qui
tam infesti sunt federa violātibus. Hec de legatis memo
randa ex his quæ legimus occurrerunt.

150 *In rebus asperis fortissima cōsilia capienda sunt.*

In rebus asperis fortissima queque consilia tutissima
sunt, qa si occasiones quorū momēto ꝑteruolat oppor-
tunitas cūctatus paulū fueris, nequicquā mox omissam,
(vt Liuius ait) quæraris Audaciaque pro muro habef.
quū audentes fortuna iuuare soleat, verū vbi & quādo
celeritate opus sit. inferius latc explicabitur.

151 *Quæ ꝑ alios potius quam per se facere debeat princeps.*

Quæ paritura sunt odiū per alios expedire facereque
memineris quæ vero amorē & gratiā per te ipsum hoc
pacto magna pars inuidie in eos defluet, ꝑ quos res ge
rif eruntque quos magis oderit populus quā principē.
Non tacebo etiam quod Fuluius Romanorū con
sul capta ꝑ romanos capuā egisse scribif. quum. n. pro-
ducti Cāpani ad palū deligarenf eques Citus ab roma
venit, literasque a ppso romano Fuluio cōsuli tradidit,
murmur a tribunali totā concionē peruasit deferri rem
integrā ad patres, de Cāpanis Id ita esse ratus acceptas
literas neque resolutas cū igenio reposuisset. preconi im
perauit vt lictorē, lege agere iuberet, Ita sumptū de his
supplitiū cū litere lecte senatusque consultū, serū ad im-
pediendā rem actā, quæ (vt Liuius ait) summa ope ap-
properata erat, ne impediri posset, ex quo in re quando
que forsan occurrent exēplum minime spernendū sumi
poterit, & tali stratagēmate callidoque consilio laudabi
le propositum poterit princeps exequi.

152 *Quū dubitat princeps aliquod iussum opus impediri & literis sibi festa stratagēmate hic notato vtatur*

Studere autē principem oportet in his diligendis qui
bus corporis & rerū familiariū curam permiserit sed
potissimū in his quos a secretis cōstituerit. vt enim Emi-
lius probus testis est. nemo ad id officiū admittebatur,
nisi honesto loco & fide & industria cognita quū neces
se sit omniū consiliorum eum esse participē. Sapienter
igitur egit inclitus genitor tuus qui præ alijs huic ꝓuin
cie Magnificū Ioannem vull iet castri sancti Petri uallis
augustæ regulū præfecit virum fidū ac circūspectissimū
qui etatis ꝓlixe beneficio vt apuleiano vtar verbo mul
tis experimentis instructus non in vultu tantum sed vt
plautina anus ait in occipitio oculos habet.

153 *De electione & constitutione familiarium et secretariorum.*

Duo præterea sunt amplissime princeps quę impera
re volētibus scire cōuenit an liceat expediatque medie
vie inniti an neutrā cōtendentium partiū sequi, Sueque
ditionis vrbes oppidaque munire ac ab oī externa loca
ipsa secura facere inexpugnabiliaque quoad fieri possit
reddere quā scopuloso difficileque loco versēr intelligo
q̄ rō vite in his sit ineunda magne ē deliberationis, qm̄
igif magna est qō nō est præcipitanda indiscussa temeri
tate Inia Absoluēdo itaque primū qōnis caput tempus
locus contendentium qualitas, & conditio aliaque mul
ta consideranda sunt, ab historicis huiuscemodi via me-
dia quā neutralitatē appellant, reprobari videtur plurif-
que fieri princeps qui manifeste amicos & hostes eos ha
biturus est. quos amicus suus habet in bello qd' aduer-
sus Philippū Macedonie regē Romani gerebāt Acheo
rū societatē. amicitiāque petebant, Philippus vt secū sta
ret mō postulabat, modo ne interessent armis contentū
se esse dicebat, Ad quæ Acheorū prætor vt est apud Li
uiū satis ait exēplorū nobis aliene clades præbēt, ne quę
ramus quēadmodū exēplo simus nolite qa vltro Ro-
mani petūr, amicitiam id quod optandū vobis ac sum-
ma ope petendū erat, fastidire. nā quod Cleomedon le-
gatus Philippi mō tanq̄ vobis mediā & tutissimā uiam
consilij vt quiesceretis abstineretisque armis ostēdebat,
ea nō media sed nulla via est. Etenim prętorquam ꝙ aut
accipienda aut aspernanda vobis Romana societas est
quid aliud quā nusquā gratia stabili velut, q euentū ex-
pectauerimus vt fortuna applicaremus nostra consilia.
prędā victoris erimus & iterū alio loco Quod optimū
esse dicāt, nō interponi vos bello nihil oino tam alienū
rebus vestris quippe est sine gratia sine dignitate ꝑmiū
victoris eritis. Solon q Atheniensibus leges dedit ut no
ctibus atticis elegāter A. Gellius scribit neutralitatē ci-
uitati ꝑniciosam cēsuit, exilioq; neutrales mulctauit. stā-
te cōcilio Basiliēsi quū Germani neutralitatē, quandā re
cepissent, & ab Eugenio & ab ipō Cōcilio reprobati fue
re, & sunt q Angelos quosdā e celo ꝑcipitatos aiūt, qa
Michaele archangelo cū Dracone pugnante stāte bello:
dubij fuerunt, nec agno adherentes nec lucifero. Bono-
nienses eos q diuisa Ciuitate partē nullā recipiunt, male
transuersos appellant, Tꝑibus pariter Ciuiliū bellorum
inter Cesarem & Pompeiū cōsulante Gneo Pompeio
de medijs ac neutrā partem sequētibus hostium nume-
ro habēdos (vt ait Suetonius) cēsuit, Nero. ipse vero Ce
sar moderationē ac clementiam iam tū admirabilē exhi

154 *An expediat principem esse neutralē vrbes oppida & arces munire ac ab oī loca ipsa secura facere*

bens, medios ac neutrius partis fuorũ sibi numero futuros pronunciauit Ideo in orationibus inquit Cic. Cesaris actiones extollens, Te dicere audiebamus nos oẽs aduersarios putare nisi qui nobiscũ essent te oẽs qui cõtra te nõ essent tuos. Equidẽ in his quæ ex gratia fiunt, arbitrioq; dependent, neutri auxilia subministrare licitum esse creditum est. An expediat quæ in superioribus diximus cõsiderand sunt, & quem res tangit scire magis põt, Iubẽte illo tamen cui ex iuramẽto fidelitatis astringitur iussus vt pro se contra hostes, eius arma assumat, neutralitatem minime licebit tenere.

Circa secundam partem q̃onis proposite inter prudentes varie fuerunt opiniones, & contraria principum exẽpla nõnulli loca minutissima construere totis viribus curarunt. alii sic munita constructaque euertere, principem qui populũ suum magis quã exteros timet, huiuscemodi munitionibus operã dare studereque debere quibusdam placuit. Desistere vero si exteros magis quã populũ suũ vereatur. et timeat, vt tñ experimento patuit, pplis et prĩcipibus ac Excellentissimo Genitori tuo. ne longe exẽpla petamus, asperis hisce turbulentissimisque tẽporibus magis profuit consilium tenentium primã partẽ sequi, & in posterum forassis proderit, mõ talis sit princeps qui sine populorum odio loca ipsa tenere conseruareque possit. Dãnantur. n. principes, qui locis ipsis cõfisi, fretique odiũ populorum paruifaciunt, nulli. n. maiores copie, tutioraque loca esse põt quã ei qui plurimum amatur. hoc vnũ inexpugnabile regnorum munimentũ sapientes prædicant, nõ sunt. n. adamantina Imperii vincula illa q̃ Dionysius Tyrãnus dicebat, Metus violentia classis præsidium decẽ millium armatorum sed beneuolentia gratia bonitas ĩnocentia Hinc Antigonus Macedonũ rex amicis suadentibus si Athenas caperet, vt validis præsidiis cõiret. ne qñ deficeret, summaque cura vt totius Græcie basim custodiret se sp in hac snĩa respondit vt crederet nullum esse regni præsidium firmius quã Ciuium beneuolentiam. Et Agesilaus percunctanti cur Sparta menibus nõ cingeretur. ostendit Ciues armatos hi sunt inquiens sparte Ciuitatis menia significans (vt ait Plutar.) rẽpub. nullo munimento tutiorem esse, quã virtute et beneuolentia subditorum q̃ ex modestis pricipum actionibus proueniunt, Dumque his retro exactis diebus magni quidã Viri lucã profecti vrbẽ ipsam ingredientes sitũ & fortitudinẽ loci mirum ĩmodum munisi tormentisque bellicis respõdit ex senatoribus prædicte reip. vnus ẽ adhuc nobis maior, fortitudo q̃ v; in brachio Cæsaris consistit, Inqueniorũ Ciuium vnione tñ principatus & Imperii necessarie sunt arces & castra ad q̃ se conferat princeps cum familia sua. Cuius rei documentum a Dauid rege accipitur. qui post captã hierusalẽ mõtẽ sion apprehẽdit pro munimine arce ibi constructa, ubi vitam cum suis degeret, & huiusce rei multe sunt causæ, vna sumitur ex parte principũ, quibus expedit in loco tuto esse q̃ regentes corrigentes et gubernantes magis securi sint, & in executione iustitie audaciores eorũque honestas magis conseruatur ne ex conuersatione nimia vel ex incauto aspectu, eorum maiestas vilescat, vtque illorũ diuitie quibus ut dictũ ẽe abũdare debent, tutius conseruari possint, Alia rõ sumitur ex pte populi qui magis sensib⁹ mouetur, quã rõne ducat. quũ enĩ sumptus magnificos in munitionibus eorum vident, ex admiratione ad parendum suis mãdatis ac ad obedientiam inclinantur, propterea rebellandi vel se hostibus dãdi cãm ita facilem non habent. sed de his satis.

Secunde res Illustrissime princeps sunt tanquã speculũ
155 quoddã nostri quæ vt de magistratu dicitur * qualis quisque sit ostendunt quãobrem maxime seruanda erit continentia quum quicquid libuerit licuerit cohibendus erit aĩus ne efferatur, ne insolescat ne obliuiscatur sui ipsius atque ita instituendus ut si e libertate in seruitutẽ e diuitiis in paupertatem et ex alto atque illustri loco in infima obscuraque deiici aliquando posse cogitet, est. n. præsens vita procelloso mari simillima illius finis in litore huius in morte vterq; portus recte dicitur. Inter viscũ & laqueos, secura auis volitat. piscis inter hamos ludit inter plagas fera sepe vbi periculi plus est. & pauoris minus Ars fortune est ut licentius feriat, metũ demit q̃ potentie magis eo magis in illa imperium fortune tepide se exercet, ingens pspèritas aduersitati magne viã facit, Caueat oĩmõ princeps ne cuiquã patrãdi cõtra se facinoris cãm præbeat.

In secũ dis rebus qualiter se habere debeat princeps.

Qui temperantem te senserit * turpia nunquã petere audebit o te fortunatum Marcus Cato (inquit Cicero) a quo rẽ improbam petere nemo audeat. 156

De virtute temperantie principis.

Admonitores voluptatum * ut pestẽ perniciosissimã fugito, sunt. n. animi quãuis bene instituti, cõquinatores, quibus qui delectetur impossibile illum seruare aliquem vite modum. quã. n. Iuuenes ætatis feruore ipsi per se ad venerea rapiũtur. nulla erit spes reliqua si malignus quoque consilio comes accesserit. Fabricius a Senatu Romano, ad Pirrũ legatus dum moram apud regem traheret, a Cynea qui versa vice a rege aduenerat audiuit esse Athenis quendã qui sapiens haberetur disputare solitũ ac diffinire oia quæ in vita agimus ad voluptatem referri illam finẽ ac præmium esse actionũ laborumque oium, q̃ audito temperatissimus vir obstupuit, quod quũ dominarraret Titum Corrũcanum & M. Curium optasse ferunt, vt talem sapientiam hostibus pop. Ro. dii darent, profecto enim qui voluptati rerum suarum terminum constituit, nihil gloriosi aut magnifici operis illa semp aium torquẽte suscipiet. habebat, vt historici tradunt, Claudius Nero plurimos voluptatum conquisitores, quem tñ vite exitũ ipse habuit. quẽ et alii miri ac fere oẽs ab eo nõ dissimiles. 157

Voluptatũ admonitores a principibus esse expellendos.

F

Quumque oĩs tum consultatio * tum actio sit de consiliis capiendis aut de rebus publicis aut priuatis. ut pontanus scribit in capiendis consiliis oportet multa audire, plurima circumspicere cãs singulorum quæ dicuntur exquirere non statim assentiri. nec ẽt semper palam improbare, snĩas aliorum ita examinare ut mentes dicentium videare velle introspicere, Quod ipse sentias aut non statim aut solum paucis aperire. In dicendo cautum & breuem esse pro rerum tñ qualitate parce reprehendere raro & nõ nisi magna ex causa obiurgare. Iracundiam cohibere tanquã maiestatis inimicã in nullo ita efferri ut (qd' aiunt) lineam transeas. 158

Circa quæ versatur cõsultatio principes.

In summa iniquis consultoribus. * qui neque famã neque salutem tuã diligunt, aures præbere noli. nec leuiter credere Et si. n. minime decet quoscunque more frondiũ quibusuis flatibus flexibiles esse, his potissimum indecorum ĩmo perniciosissimũ est. penes quos tanta ptãs est. ut quod facere velint exequantur, licet. n. obstinata non credendi durities qñque leserit, sepius tamen leuiter credidisse exitio fuit quid nãque stultius obsecro quã cunctis fabellis aures cordis habere patulas & tanquã certissimis fidẽ adhibere. quum hoium inter se tã varia certaminis studia, nihil pfecto tã credula existimatione stolidius. Quũ Scenacheris potẽtissimus assyriorũ rex, hierusalem obsideret ingenti exercitu regem ad colloquium vocauit. & noluit exire perditionem (vt in libris Regũ scribitur) & credulitatis periculum timens. vt. n. vegetius rei militaris peritissimus ait frequentius conuentiones pacisque simulatiões credulis magis nocuere quã arma circũspecti quidẽ viri ac constantis est negligere neminẽ. uerũ p meritis vnũquẽque pendere & ne de incognitis præcipiti snĩa falli possit, seipsum colligere & quasi e specula mentis librato iudicio intueri, quis uerba faciat, ob quod meritũ in quẽ facta in q̃ loco q̃ in tpe iratus an quietus aĩo hostis an amicus infamis an honestus homo sit. Quum igitur repentina credulitas mater sit erroris, nouerca consilii simulatum cã præcipitium obsequentis & penitentie semper proxima Credulitatis festinantium semper abhorrere equum & saluberrimũ erit dignissime princeps ita ut nil 156

Aures iniquis consultoribus nõ esse præbẽdas. & de credulitate vitanda.

temere credas, ex abruptoue agas verum oīa diligenti et
matura consilii examinatione præcedente & te non peni
tebit. Publice vero res vt quæ ad quietem populorū &
ditionis moderationem pertinent arte alia tractāde sunt.
populos tuos oportet tum literis tum nunciis pro rebus
tēporibusq; quū absens fueris sepius ut horteris. moneas
excites, nec semp expectabis, dū rogant sed vltro & non
rogat⁹, quū potes beneficium cōferes, et multitudinis rō
nem semp habendā esse memineris, totūq; reip tue cor-
pus ex equo curandum prout in superioribus diximus,
scies, Cum legatis, qualiter te habere debeas, satis ostendi
160 mus. vbi vero de iure agitur a præceptis iustitie de qui
bus suo loco diximus minime discedas a te nullū perso
narū discrimen habeatur, sed ipsarū legū personā in duas
quæ eedem semp sunt oibus quamuis greculus ille Ana
charsis leges aranearū telis cōpararet, nam ut illas infir
miora animalia retinere valentia transmittere ita his hu
miles & pauperes constringi Diuites & præpotentes nō
alligari dicebat argute magis. quā uere.

Iura reddēda et nō habēda personarū ratione.

De priuatis rebus lex, erit ut peregrinos humane exci
pias, attentus audias. liberaliter tractes, In oībus facilem
te eis ac benignum præbeas. studeas autē autē q; te adeāt,
quoad poteris nosce quod sit suum ipsorum ingenium,
quibus cum vixerint quas artes fuerunt secuti quas ēt se
quātur opiniones factionesue tristes ne sint an hilares sua
ues & dicaces in sermone an duriores, Quæ afferant mā
data. quid imperare cupiāt publice veniāt an priuatim,
mores quoq; nationū & studia sunt diligenter noscenda,
his. n cognitis facile intelliges quid agere te ipsum opor
teat, Eos familiariter alloquere illorum sermone te dele
ctari princeps inclite ostendens multa & ab illis de mori
bus nationū de situ locorum. de his quæ inter peregrinā
dum memoratu digna viderint, vel audierint do
ceri studeas, Inuitandi sunt & de rebus tū iocosis, tū graui
bus ut aliquid dicant, quod tū admirationē tū voluptatē
pariat. Quū vero in eū sermonē tecū venerint. ut impetra
re aliquid abs te contendant, tū op; vt liberalitatē munifi
centiamq; præseferas & vbi aut dignitas tua, aut ea quæ
ab illis petentur. exigent religionē iustitiam constantiam
mansuetudinē. Quū āt dimittendi sunt blandis verbis &
comi. sermone alloquere nec cōtentus his quibus eos cō
donaueris multa insuper pollicеberis. Et quū in gestu nō
161 parum hoies ponant. sit incessus tuus non mollis nō cō
citatus non dissolutus. medium inter hæc tenendū, absit
ab oi corporis motu rusticitas petulantia & risus īmode
ratus qui teste Philosopho reuerentiam tollit, Quintum
Hortensiū plurimū in corpis decoro motu repositū arbi
tratū plus pene studii in eodē laborando q; in ipsa elo
quentia affectanda impendisse legimus.

De gestu principis.

Deinde quia silentium maxime cōmendatur non solū
162 in arduis verum & in leuioribus rebus. hinc Pittacus my
tileneus, quod facere inquit institutis noli prædicare. si. n.
facere nequiueris ridеberis et ligurgus lacedemoniorum
Rex, vocatis ad conuiuia feres ostendi mādabat per eas
nullū egredi debere sermonē præmonens. Interesse. n. ad
conseruandum auctoritatem ne per totum quandoque
in consiliis dicta, spargantur in vulgus & magis expedit
ne serio dicta & quæ concluduntur tractanturue in reb⁹
grauibus & seriis per alios cognoscantur aut intelligan
tur hic Plautus in milite glorioso, finite inquit me prius
perspectare ne vspiam insidie sient, consilium habere vo
lumus opus est tuto loco Inimicus ne quis capiat cōsilia
nostra nā bene consultū inconsultū si sit inimicus vtile eē
potest. Et bene consultum surripitur sepissime quippe si
resciuere inimici consilium tuum tibi tuopte consilio oc
cludunt linguam et constringuntur manus atque eadem
quæ illis voluisti facere facient tibi.

Cōsilia et gesta principū non esse enunciāda.

Iccirco Romani taciturnitatem optimum ac tutissimū
administrandarum rerum vinculum nunquam labefa
ctari volebant, Quum ergo quintus Metellus bellum in
hispania gereret, & modo has mō illas cum exercitu re
giones peteret, quum interim iā suis oibus quā hostibus
ignota essent inopinata ac subita fluctuationis eā interro
gatus ab amicissimo, ut quid ita sparsum & incertum mi
litē genus sequeretur. Absiste inquit istud quærere, nā si
huius consilii mei interiorē tunicam consciam esse sense
ro continuo eā cremari iubebo. quem igitur finē habuit
dissimulatio illa & taciturnitas, postquam exercitū suum
ignorantia & totam celtiberiam errore implicauit. quū
alio cursum direxisset subdito ad Trebiam reflexit. inopi
natā & attonitam oppressit, ad cuius menia nisi ea via ꝓ
cessisset ad vltimam senectutē ipsi armato sedendum fuis
set, Rursus quū Eumenes Asie rex amantissimus Roma.
bellum a Perse aduersus Pop. Rom. cōparari senatui nū
ciasset, non ante sciri potuit, quid aūt ille locutus esset. aut
patres respondissent, quā captum Persen cognitum est. fi
dum erat & altum ut ait Valer. max. R. P. pectus cura si
lentiique salubritate munitum. cuius limen intrātes abie
cta priuata charitate publicā. induebant, Itaque non vnū
inquit sed neminē audisse crederes, quod tū multorū auri
bus fuerat cōmissum hinc & pompeii probabilis constā
tia qui dum legationis officio fungeretur a Gentyo Illiri
corū rege interceptus, quū Senatus consilia prodere iu
beretur. ardenti lucernæ admotū digitum cremandū præ
buit & ea patientia regi desperationē tormentis quicquā
ex se de ipsis secretis cognoscendi excussit, Curandū est
igitur vt tua consilia præcipue archana nemo enunciet,
quinimo Harpocratē quisque intimorū tuorum agat.
Ocium pulcherrime princeps. vitandum & fugiendū 163
est vti fame viteque contrarium & corporis saluti dāno
sum magis quā negocium quemadmodum voluit M. Ca
to. qui vitam humanā ferro comparabat, Teste Gellio in
noctibus atticis. vita inquiens humana est sicuti ferrū fer
rū si exerceas conteritur. si non exerceas rubigo tū inficit
plusque detrimenti secundū quā primū facit, Appium
Claudium propterea solitum dicere accepimus negociū
pop Rom. melius quā ocium cōmitti non quod ignora
ret quā iucundus tranquillitatis status esset sed qui aīad
uerteret præpotentia Imperia agitatione rerum ad virtu
tem capessendā excitari nimia quiete in desidiam dissolui
hinc Flacci verbum est. ocium reges prius & beatas per
didit vrbes. Quinti quoque Metelli tū grauis tū & alta in
senatu Roma. snia qui deuicta Carthagine nescire se illa
victoria boni plus an mali reipub. attulisset asseuerauit,
quoniam ut pacem restituendo profuisset ita Annibalē
submouendo non nihil nocuisset eius enim transitum in
Italiam dormientem pop. Rom. virtutem excitatā. Me
tuique debere ne acri emulo liberata in eūdem somnum
reuolueretur.

Quāta sit ocii et negocii differentia & de consideratione in bello suscipiēdo.

Nusquam tamen oportet principem esse cunctatiorē
& circūspectiorem linceumque magis quā in suscipiēdo
bello. quod etiam si iustissimum sit omnium bonarū re
rum naufragium, & omnium malarum pelagus nuncu
patur quod nisi summa obseruatione per Romanos indi
cebatur, nec vllū bellū iustum esse credebatur vt inquit
Cicero nisi quod aut rebus repetitis gerebatur aut denū
ciatū ante aut indictū fuisset, facile sumitur & inchoatur
bellū sed egerrime (vt Salust. ait) definitur, quū in eiusdē
ptāte non sit initium & finis Dies me deficeret si quæ dici
in eā sniam possunt exprimere aut attingere vellem, nec
de bello libellum cōpono aut hic te instruere in militari
quæro disciplina, in qua tamen maxime principibus con
uenit esse instructos posseque exercitus ducere, & corpo
re suo quū opus fuerit pugnare, obiter tū dicā quod Iu
lius Cesar pro quo ether militare videbatur, quamuis bel
landi semper cupidus fuisset vsqueadeo ut non ex desti
nato tū sed ex occasione & sepe horridis tempestatibus
quibus nedū castra moturus sed nec iter ingressurus quis
quā videretur pugnā capescere cōsuesset. In extremo tpe
etatis ad dimicādū cūctatior factus ē q̄ sepius vicisset, hoc
minus

min' experiendos casus opinãs (vt Sueton. scribit) nihilq; se tñ acquisiturum uictoria quantum auferre calamitas posset, & apud Liuium Annibal se magis cũctantẽ & qe scentem Fabium quam Marcellum pugnantem formida re dicebat, Octauius Cæsar prælium quidem aut bellum suscipiendum oĩno negabat nisi quũ emolumẽti spes ma ior q̃ damni metus ostenderetur nã minima cõmoda nõ minimo sectantis discrimine similes aiebat esse aureo ha mo piscãtibus cuius abrupti damnũ nulla captura pẽsari posset, Africanus negabat aliter cũ hoste confligẽdũ quã aut si occasum obuenisset aut necessitas incidisset, eq; pru dẽter nã & prosperã gerende rei facultatẽ omittere maxi ma dementia est & in angustias utiq; pugnãdi cõpulsum abstinere, se prælio pestifere ignauie affert exitum eorum qui ista cõmittunt alter beneficio fortune uti. alter iniurie nescit resistere, dicebat preterea Idẽ Scipio Africanus tur pe esse duci in re militari dicere nõ putarã. qa uidelicet ex plorato & excusso cõsilio quæ ferro agũtur administrari oportere arbitrabat summa rõne inemẽdabilis.n. error est qui uiolẽtia Martis cõmittit. Optime igit sensit Aristo. qui bellum gratia pacis tñ suscipiendum scripsit.

V T cetera præterea silẽtio tñ non inuoluã uegetij mi litarẽ disciplinã quę secundũ sententiam Lacedemoniorũ siue Atheniensium numerũ exercitus restringit, ad decẽ millia peditum & duo millia equitũ aut uiginti millia pe ditũ & quattuor millia equitũ multitudinem damnosam esse ostendens, tum quia difficilius regit, tũ quia laborio sius circa cõmeatum prouidetur. Impetum tñ multitudi nis nisi cum multitudine sustinere non possumus. Sic.n. Iudas Machabeus qui cõtra multitudinẽ Bacciuis princi pis Demetrii regis paucis pugnauit recedente ab eo gentis sue multitudine defecit, hinc Saul. cõtra multitudinẽ ho stium, multitudine usus est. Vnde quũ Naas amonites rex eiusdẽ regiõis cũ multitudine obsideret labes Gallaad ad trecenta mill. filiorũ Israel cõgregauit totidẽq; de tribu Iuda ad expugnãdũ ammonitas ut ĩ libris Regũ scribit.

Hinc formidabilis est Turcharũ prĩceps pp infinitam hoĩu m equorũq; multitudinẽ q̃ ad bellũ secũ trahit.

E T quũ nulla res tã inimica consilii sit quã celeritas. nõ sunt præcipitãda cõsilia, neq; statim ad primos ani

164 De celeritate et mora. mi impetus quidpiã agendũ, quod in magnas sepe ruinas & ingentia pericula trahere secum soleat, fugiendũq; iux ta Ciceronis præceptũ, ne sine urgẽti cã quo nihil stultius nos periculis offeramus maximeque periculosa est auda cia ubi uires spiritui nõ suppetũt, quintus Fabius ne Ro ma opprimi posset, cũctatione sua egit, at Publius Scipio celeritate sua Carthaginẽ oppressit, nonnunquã igit cele ritate opus est. Sed non antequã necessitas postulauerit, idẽ Fabius extrema necessitate poscente satis uelox & au dax fuit, quũ.n uidisset Collegam suum hoĩem expeditũ & temerarium ab Annibale superatũ, & Rẽpub. summo in discrimine uersari, nunc signa inquit extra uallum pro ferte uictoriam hosti extorqueamus summa celeritate rẽ restituit, exposcente itaque necessitate utendum est celeri tate aliter pro sententia Augusti Cæsaris festinandum est tarde. satis.n. celeriter fieri dicebat, quicquid fieret satis be ne, qñq; igit celeritate sęptus cũctatione scdm subiectã ma teriã actiones tuas conficies Princeps optime. Memineris tñ id apprime in uita utile esse iuxta Terẽtianũ Sosiã, ut cõ mode fiant oĩa ac ne quid nimis, hinc etiam Flaccus.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines
Quos ultra citroque nequit consistere rectum.

Quibus adstipulatur Illud Aristo. ad Alexandrũ Ma gnum quũ uiderit inquit rex bonũ aliquod aut utile faciẽ dum discrete faciat, nec tardus nec uelox nimis, ne remis sus uel impetuosus uideatur neque in disceptationem ad ducas an fieri debeãt, quæ tu ipse facienda noueris hoc est principẽ esse. & bonum principem. Et quẽ boni amẽt, mali timeãt, ut enim Plinius ait, qui per alios regũtur nec per se intelligunt quæ sint agenda cõtemptui sunt.

Quantum amplissime princeps a scriptoribus ex tollantur qui fortitudine præditi, & generoso spiritu a bundantes ut in rebus prosperis superbie & insolen tie uicti non fuere, ita in rebus aduersis palme arboris in star, cõtrarie fortune nõ cesserũt neq; succubuerunt pluri bus exẽplis quæ nobis offert antiqtas, facile cognoscere possumus. sed prę oculis est Clarissimi genitoris tui exem plũ, primũ n. dei fauore deinde sua singulari tũ pietate tũ prudẽtia tot anno. hanc eius ditionẽ sic administrauit gu bernauit, rexit, ut fœlicitas in eo regnare uideret. & uicini oẽs hoc quoq; fruerẽtur bono, quã modo tã diutinis bel lis & latrocinijs uexatã tantis erumnis calamitatibusq; in uolutũ uidemus, ut uerũ esse experiamur Illud Cæsaris, dictũ fortunã plerũq; eos quos plurimis beneficiis ornai uit, ad duriorẽ casum reseruare, hæc fortune fides est. res humanas uertit pariter & euertit omniaque ad libitũ ro tat. Quis maioribus fortune calamitatibus expositus? qs grauioribus tẽpestatibus immersus. Quis prĩcipũ iuste do minãtium tot erumnis, tot casibus aduersis inuolutus ia ctatusq; ut ipse fuit Vlysses qdẽ ille Homericus, prę eo Po licrates quispiam (vt aiunt) uideri posset, neque tñ fortune cessit neq; afflictus & plorabũdus iacuit, ita ut in aduersis nullus unquã eũ succubisse cognouerit. Homerus Tydeũ paruo fuisse corpusculo decoratũ scribit in quo tñ aĩa esset maxima, uiresq; ingẽtes & Xantippus Lacedemonius q breui statura erat a Sylio ita laudat, exiguus uigor ad mirabile mẽbris. uiuidus, et magnos nixu q uicerat artus. Supra Tydeũ & Xantippũ. Illustrissimũ Genitorẽ tuum princeps inclite cõstituã, qui in exantlatis erumnis in labo ribus tolerãdis magnũ se præbuit & oĩbus admirandum se ostendit. vt in exiguo corpore herculeũ animũ regnare posse cõprobauerit, & iam suo magis quã ullo ueterũ exẽ plo nos possumus cõfirmare sed uitã suã nõ mediocri ter honestabit tãta fortune seuientis iniquitas, ut.n. in Ma rio Maximo plurimũ addidit laudis fortune uicissitudo, ita qdẽ Alexãdri hoc detrahũt noĩe q perpetuo pene re rũ successu usus fuerit, egregiũ nauclerũ aduersa tẽpestas arguit, Vlyssem magis illustrarũt, tot duri labores, quã fœliciter excisa. Troia. Quinti Metelli præclarũ Imperium in re militari fuit egregia cẽsura, oĩs uita plena grauitatis, huius tñ uiri laudẽ ad sempiternã gloriam siue memoriã tẽporis calamitas propagauit, que unquã secũda fortuna tm honoris & glorie uite Ciceronis attulit, quantum exilii sui calamitas si n. tranquilla & placata ei fuissent oĩa incre dibili ut ipse scribit letitie uoluptate & gloriosi in patriam reditus caruisset nã etsi optabilius est cursum uite sine do lore fineq; iniuria conficere, attñ ad glorie immortalitatẽ, plus affert hisce angustiis inuolutũ fuisse quã nũquã odio uiolatum, ac persecutiones passi. preterea quẽadmodum dii ad bona hominibus largienda propensi sunt, ita homi num quoque uirtutes solerter expetunt, & quos in tolerã dis calamitatibus fortes offenderit illos utpote magnani mos, maioribus beneficiis prosequuntur.

165 De prospera atque adversa fortuna animoque costa(n)tia Duci carolo secũdi Sabaudie ducis.

166 Viri boni saepius p adversos casus q̃ ex fortuna p(ros)pera illustrantur.

E S T etiam sapienter dictũ quod deus diligit corri git & castigat, hoc modo temeritate hoĩum maxime ęsu lẽs, multos. n. q quottidie & uidemus secũda fortuna prę cipites egit, cũ quibus quãto melius actũ esset si nõ plenis uelis sed aduerso interim uẽto delati essent pp pctã nostra euenire quoq; nobis mala scelera nr̃a nos odiosos facere, & iniquitates nostre pessundederũt nos, quos inter et deũ diuisionẽ fecerũt, abscõdentes faciem illius a nobis. aggra uata est manus dñi super populũ pctõrẽ & tradita est fla gellis superbia nr̃a. Iã nemo est q satis officium suũ faciat, nã principes superiores magistratus recto tramite nõ ince dũt neq; secundũ uias dñi ambulãt, nec uirgã Iustitie re ctã tenẽt sed cumulandis opibus solũmodo inhiare uidẽ tur, inferiores obedientie colla, nõ submittũt, uanitate & supbia repleti sumus, cultus diuinus ubiq; diminutus est. oĩa cõfusa & turbata sunt, blasphemat passim diuina pie tas, & in mãdatis suis contemnit deus nullus timor. nulla

167 Propter Dei amorẽ et nostrorũ peccatorũ odiũ uariis affligimur malis.

reuerẽtia legũ. hinc nobis iratũ cœleste numẽ, hisce calami
tatib⁹ nos inuolui pmittit, neque acceptat opa q̃ facimus,
ex quo in maximo pctõ nos esse cõstat, supraq; nos stare
iram Dei, qui postquã emendationẽ nullã in nobis uidet,
uirgã suroris sui cõmouẽs pricipes et magistratus plectit,
populiq; superbiam corrigit, et castigat, et quẽadmodum
in principio historie sue Orosius inquit procul dubio bel
la in quãtũ sunt aut manifesta pctã sunt, aut occulte puni
tione. pctõrũ, quum deu nõ punit vlr, nisi pp vle pec
catum, quibus quidem peccatis olim ostensus etiam deus
egyptij. immisit rana. locustas Cyniphes aliasque pestes
in cõfinio itẽ arabie & palestine ut ipse orosius refert, quia
que magne & ample ciuitates fuisse referunẽ, qbus & soli
fœcũdita. suberat, & iordanis Fluuius p plana diffusus, ac
per opportuna diuisus augmenti ubertatis impendebaẽ.
Huic uniuerse regioni bonis male utenti abundancia rerũ
cã malorũ fuit, ex abundantia.n. luxuria ex luxuria sede li
bidines adoleuere, Deus itaq; iratus sup hanc terrã ignẽ et
sulphur pluit totãq; regionẽ cũ populis atq; urbibus exu
stã testẽ iudicij futurã eterna pena dãnauit, porro quũ res
ipsa loquaẽ hãc tempestatẽ nobis diuinitus imissam a deo
nostris sceleribus offenso. nemo tñ agnoscens sua cõmissa
dñi misericordiam inclamat, sed sibi quisq; blanditur, &
alius in alium culpã rejicit, occaluimus aduersus flagella
dei. obdurulmus aduersus illius medicamenta.

Rruertamur igitur ad clementia eius. opera emendan
tes nostra & dolẽres super iniquitatibus. penitentiam aga
mus, mutabit & ipse deus sentẽtiam suã, furorẽq; a nobis
auertet, sceuisq; exãclati casib⁹ (vt apuleiane loquar) pau
sam paceq; tribuet, nosque respirare pmittet, nõ est.n. ab
breuiata manus dñi, ut saluare nequeat neque aggrauata
eius auris ut non exaudiat, Metellus Numidicus grauis &
disertus uir in orone quã i cẽsura ad ppl'm deducẽdis uxo
ribus dixit sic pulcherrime ait, Dij mortales plurimũ pos
sunt, sed nõ plus uelle debent, nobis quã parẽtes. at paren
tes si pgunt, liberi errare bonis exheredãt. Quid ergo nos
a dijs immortalibus diutius expectemus nisi malis rõnib⁹
finẽ faciamus, eisdẽ deos propiuos esse equum est q sibi ad
uersatii nõ sunt, illustres uiri & a luculẽtis celebrati scripto
ribus ornatissime princeps oculos aperiunt, auresque ere
rũt & ne somnus leniter obrepat, uigilãtes aspiciunt, qbus
quãtisque fortune telis pectus geram⁹ aduersum cuius ui
ribus uix obstãt humana cõsilia, & ex aliorũ casibus quã
lubrico in loco positi simus, aduertũt, auaritie luxui furo
ri iactãtieq; parcẽtes letis modũ ponũt, memores dũ ela
tas mẽtes irrita aut aliquo irritatas casu aliqd enorme sub
intrat, ea lege ascendisse qua cæteri ruituros s in pũcto tẽ
poris si fortune liburrit pnasq; daturos, quãtoq; magis
ad astra trãsferri se uidẽt, tãto accuratius desidriũ humili
in loco defigũt, Deũ summa ueneratione colẽtes & totis
uiribus diligẽtes, sapientiã uirtutesq; sequẽtes. honorãtes
dignos amicos summa cũ fide seruãtes. prudentiũ cõsilia
sumẽtes benignos inferiorib⁹ se exhibẽtes. humanitate mi
sericordia atq; iustitia abũdãtes honores laudes gloriã fa
mãque pquirẽtes adeptaque sublimitate se dignos demõ
strãtes. quos si cõtingat, qñque driici nõ eorũ crimine aut
culpa factũ appet sed pteruia fortune cũcta urrtẽtis. hisce
prudẽtissimis uiris te licet adiungas hũanissime princeps
illorũ uestigia seq pulchrũ & gloriosum existima.

169 *An melius sit regi bona lege quã bono rege*

Est & opeprçciũ scire an melior sit iustitia aĩata quã ina
nimatã. q in principe iudicibusque esse dicit aiata eqtatẽ
intueẽ, rigori illã pferẽs uarietatẽ tẽporũ rerũque & pso
narũ cõsiderat, seque eis accõmodat, iccirco hãc plerique
pferẽdã pdicãt, uidimusque excelsos uiros melius regi ma
nuque regia gubernari quã mediante tot tãtarũque legũ
sylua, dicebãt seque ita facturos si ad eos rasu aliquo rerũ
summa deuenisset pfitebanẽ. Sed quũ factæ fuerint leges
ut humana cohercereẽ audacia & inter improbos tuta es
set innocẽtia cõstat legũ editionẽ necessariã fuisse, maxime
crescente hoĩum malicia neq; solũ pp malos a scelere retra
hẽdos sed & pp bonos defendẽdos editas fuisse, leges.hñt
.n. istituta maiorũ suos modos rõnes & utilitates, hęc
quũ uiment Diuo Hierony. teste & mali coercenẽ, & bo
ni inter malos qetã uitã agũt, q si iudicũ arbitrio cũcta di
rimerenẽ. effrenata illorũ cupiditas oĩa deuoraret, & qd
hic statueret, alius destrueret, & eadẽ qõ resq; nũquã pari
formiter decidereẽ, aut pperã cõtẽptis legibus determina
reẽ ut ea sepe experimẽto cognouimus. & quãuis iudices
qñque mali sint, cõtẽtionesque et drias foueãt, litesque im
mortales uel reddãt uel eẽ patianẽ, uiriũ ẽ hoĩum nõ legũ.
q̃ semp bone sunt, & ad minuẽdũ lites tẽdũt, melius ẽ igiẽ
ab optia lege q; ab optio uiro gubernari, vñ scdm Phm
q legẽ pręesse iubẽt Deum praeesse & leges iubere vñr. q
aũr hoiem pręesse iubet, adiungit & sceuã bestiam.

170 *Hac epist. lib. c[...] forte nomẽ accip[...]*

Sed quo rapior priceps inclite. Epistolã scribere obli
tus quã si librũ appellare malueris nõ repugnabo aucto
ritati tue. Cerno n ut cũ Hierony. in quadam epistola ad
Paulinũ loquar me scripturarũ amore rapiũ. Epl'e modũ
excessisse. pluraque dixisse, q̃ statuerã. sed dũ cãe grauitas,
rei magnitudo religionisq; & iustitie zelus orõnẽ meã lõ
gius pduxit creuit epistola in uolumẽ, & facta ẽ uelut sy l
ua q̃dã, neq; culta neq; satis digesta, uerũ nõ epistola quę
describit sed res q̃ describiẽ, (vt Plinij uerbo utar) magna
est. Ridebo igiẽ siqs Momus Horatianũ illud mihi occi
nat, amphora cepit instutui currẽte rota Cur urceus exit,
nec breuitati semp inseruiẽdũ est. Frequẽs dicebat Plin. mi
hi disputatio est cũ docto & perito quodã dño. Cui nihil
eque in causis agẽdis ut breuitas placet, quã ego custodiẽ
dam esse cõfiteor, si causa permittat, alioqui prçuaricatio
est transire dicenda.

Præuaricatio est inqt cursim & breuiter attingere quæ
sunt inculcãda, infigẽda, repetẽda, nã plerisque longiore
tractu uis quædã & pondus accedit, utque corpori ferrũ
sic oro a.o non ictu magis quã mora imprimitur.

Quũ igiẽ ppositũ iter iã absoluerimus. ex altoq; opta
tũ pspiciaẽ litus. Cymbaq; nr̃a uarijs agitata undis lassicar,
res poscit, instar tẽpus, iã riuos claudere, cõplicãda igiẽ mi
hi sunt uela, ac inhibẽdi remi. rerepruiq; canendũ & placi
do rursũ ut portũ subeamus, cõtẽdẽdũ grãs altissimo agẽ
tes, qui nos ad optatũ finem perducere dignatus est.

171 *De obtrectatoribus*

Scio nõ defuturos uitilitigatores, uix.n. sup stite q secit
cuiusquã scripta uel gesta placuerũt, ita ẽ ingeniũ morta
liũ uirturẽ pñtẽ si nõ adimus, certe negligimus sublatã ex
oculis querimus, inuidi fuit hoc, eritq; ppetuũ. ut uenera
tio uetustatẽ pñtiã comiteẽ inuidia hinc ait ille poeta. lau
des hoium mos inchoat, & Hierony. Iudicii oblatrantiũ
nõ mouebaẽ q in vtrãque ptẽ aut amore lãbaẽ aut odio.
& tñ nõ dubito me habiturũ multos defensores, qb⁹ gra
ti erũt tot labores, quos p cõi utilitate perpessi sumus.

172 *De veneratione vetustatis et contemptu praesentis virtutis*

173 *Optata sua principi*

Superest solũ inclite Princeps, ut dicã uale, Iulii Cæsaris
tibi optans felicitatẽ audaciã et memoriã nihil.n. M. Cice
rone teste præter inimicitias obliuisci solebat, Traiani iusti
tiã & ad faciendũ iudiciũ in ppl'is tuis. beneque regẽdũ Sa
lomonis sapientiam Alexandri seurri integritate & forti
tudinẽ. Nume Pompilii religionẽ & fidẽ ac Theodosii pie
tatẽ, & quicquid in priscorũ Imperatoribus & regibus in
signe fuisse legiẽ, q si licentiore epistola usus sim, & in ali
quo benignitas tua lesa fuerit, equi bonique cõsulas & in
culpa nostra ut cũ Plinio ad Vespasianũ loquar tibi igno
scas, iamque uale, & uiue ad Nestoris annos, & ad opta
ta tandem fœlicibus incrementis te Christus optimus pro
uehat ex urbe tua uercellarum. M. D. XL. τέλος.

AD DIVVM Pedemontium Principẽ, Philiber
tum a Sabaudia Ter Maximũ, Philibertus a Pingon Sa
baudus ἐπίγραμμα Ter Minimus.

E docet Heroa CAGNOLVS origine cretos,
Historiam monitis comprobat unde tuam.
Mox tibi se ualidis respublica legibus offert.
Pace, uel armata restituenda manu.
Nunc Chiron, & Homerus eant: Es maior Achille.
Attis eat: Maior dat sacra iura Solon.

Clarissimis

CLARISSIMIS DOCTISSIMISQVE VIRIS NICOLAO THEVPOLO HIERONYMO POLLANO ET LAVRENTIO PRIOLO PATRITIIS VENETIS

Gymnasiique Patauini Reformatoribus optimis Hieronymus Cagnolus Iurisconsultus S. D.

Vi ventri somnoque dediti viri Clarissimi indocti incultique uitam trãsigunt, his sepiissime nocumento esse solent, qui honestis laboribus & vigiliis rei literariæ undequaque succurrũt, Quid enim aiunt tot vigiliis mortales angi iuuat, tot noctes isomnes transire, tantis laboribus confici. & de uita ipsa toties dimicare. quum si Dei conspectu digni facti fuerimus, ex diuina præsentia tanta repleamur letitia vt in illa oẽ desiderium nostrum conquiescat, et terrena gloria penitus sordescat, sin autem ad generum Ceteris Sathaneq; cruciatus mittamus, semper dolentes & mesti conquerimur, cuncta præ angustia contẽnendo, ac non esse optandõ, quod in Apocalipsi insinuauit Apostolus in diebus illis dicens. homines mortem quærent, et eam non inuenient, desiderabunt mori. & ab eis fugiet mors. Ad quid igitur attinet labores ocio præponere, & toties mori? Quam sententiam magno & excellenti ingenio viri tanquã hoïe libero indignam reprobam semper esse duxerunt, Quid. n. turpius? quã per inertiam etatem agere, et corpus ipsum animi organũ? et a natura ad maiora productum desidia, & luxu, torpescere. quasi a brutis animantibus rõnalis non differat homo. Idcirco cum se doctrine dedissent, quicquid laboris potuit impẽdi aliis omnibus contemptis, ad inquirende veritatis studium contulere. quo ceteris prodesse possent. ac relinquere monumenta. quæ illos vixisse testarentur, Quod quidem vite genus, quãuis imodicis laboribus corporis forma. & valetudo extenuetur. laudabile tñ & amplectendũ semper putaui, ne aĩus qui eternus est, & pars nostri præcipua, vilesceret, maxime quod ad æthera euecti, interq; beatos recepti, ingenti præmio propter bona opera ab altissimo condonabuntur. fulgebuntque sicut stelle in regno dei, & accidentali afficientur gaudio. quum benefactorũ iucundissima sit recordatio, Quinimo ad pluto. descendentibus, et tenebris illis, vbi fletus est et dolor, inclusis non parũ ea uita proderit, Quum. n. rõnales facti sint hoïes, de se & rebus oibus quas in hoc mundo acceperũt sicque de tẽpore rõnem Deo in die vltimi iudicii reddituri sunt, & pro qualitate actiuum gloriam, vel pœnã (Augustino teste) recepturi, pænas igitur quas pp tẽpus perperam inutiliterque consumptum luere necessarium fuisset. & acrius cruciari. non patientur. nec incurrent, præterea et citra veritatis præiudicium demus ex recte factis nihil post mortem nobis superesse, an ideo donec viuimus semper erimus ociosi? Quod tam etsi nemini mortalium contingat, quippe quem studium literarum non teneat, auaritie cupiditas vexabit. aget illum præcipitem libido. ocium in furias mittet, Militia est. n. (vt ille ait) vita hoïs super terram. proinde siue præclaro facinori siue nephando sceleri sis intentus. vtrinque laborandum est. & haud scio, an sine capitis periculo posteriori operam dederis, Nõne igitur præstatur honestis negotiis intentũ esse. & artis bone famam quærere. quæ & ad sui noïs celebritatẽ, & ad mortalium vtilitatẽ respicere possit, Gaudemus uiuentes, quia benefacere sm naturã (teste philosopho) delectabile est. Deinde quia libellos nostros ut partus diligimus, quẽadmodum e rebus humanis equioribus animis cedunt parentes, qui viderint filios suos ad aliquẽ vite statum euectos. ita est nescio quid solatii editis vigiliis interim ceu prægustare ac præsagire. quid de nobis iudicatura sit posteritas. Quod si ad honores magistratus & terrena præmia respiciamus, neminem esse arbitror, quẽ eius laboris peniteat. his iunge mundi gloriam, quæ pro Cicer. snĩa oĩum præmiorum amplissima est merces. vnã enim esse. quæ breuitatem vite posteritatis memoria consolatur, quę efficit ut absentes adsimus mortui viuamus. in celũque eius gradibus hoïes videantur ascendere, Qm̃ ergo his exẽplis semper mihi laborandũ duxi summã diligentiam in eo posui, vt quã posset labor noster mortalibus gratior esset & utilior, itaque loca quædam ab aliis quasi neglecta et pretermissa sum interpretatus. altiusque nõnulla reperii, quæ a maximis viris hactenus non erant recte disputata, pleneque discussa in quibus & ordinẽ seruauimus. et veritatẽ pręcipue exquisiuim⁹, nihil ad emulationem scribentes, oĩaque his libris digesta publicanda curauimus de quibus quidnam sentiendũ sit aliorum est iudicium, mihi certe meus labor est testis. Idque pro firmo asserere possum. me vti puram simplicemque veritatẽ affectasse, ita aliorum cauillos tanquã scopulos fugisse. quod cũ Cicerone putarem de ambitione magis quã de ueritate esse sollicitum. hoïs esse suo ocio abutentis, Nam & Galenus uir doctissimus sophistas qui non de veritate sed de gloria contendunt, semper fugisse testatur.

Alacri animo (ut equum esset) patres optimi, extollerem incomparabilem humanitatẽ uestram, ingeniorum acumina, maximarũ rerum cognitionem, summã equanimitatẽ, ac dexteritatẽque, ceterasque uirtutes in aliis raras. Sed quum studiosi & oẽs bonarum artium cultores. quorũ uos (patres optimi) curam geritis in hoc celeberrimo gymnasio in laudes vestras Encomia quotidie decantent, & panigyricos recitent, fitque adeo clara fama benignitatis, et prudentie vestre, non tantum in ditione Veneta, uestroque imperio, sed in toto orbe, ut id gloriæ uestræ, quæ supra ingenii mei uires est, parũ conferret, melius esse tacere quã loqui. Salustiano instructus exemplo arbitratus sum, etiam, ne operam & oleum perderem. quandoquidem superuacuis laboret impendiis qui solẽ (ut aiunt) facibus illustrare conatur, Telam igitur quã orsus sum absoluens epistolã claudam, dũmodo lectorem rogauerim, ut si in hisce opusculis nostris aliquid boni inuenerit, laudet Deum a quo est scientia nostra & cuncta bona procedunt, gratiasque agat habeatque Magnificẽtiis uestris sine quarum ope et auxilio. Hæc nunquã prodiissent in lucem, valete igitur amplissimi Clarissimique patres. & ad Nestoris annos uiuite felices. digni quippe estis in eternum uiuere. ex Gymnasio patauino pridie Nonas iulias.

M. D. XLVIII.

AVCTORIS QVVM POST MAGNAS FERIAS LECTIONES ORDINARIE

Auspicaretur Taurini habita Oratio.

Multorum annorum consuetudo fecit patres amplissimi ingenuiq; adolescentes vt hæc dicendi rõ qua post feriarum laxamenta literaturi laboris initia auspicando solemus auditorum cetum ad literariam ineuntis anni exercitationẽ velut classico quodam reuocare non amplius nostri muneris voluntariiq; officii esse videatur sed veteris cuiusdam instituti legisque sanctioris quam nephas sit mutare requirebam nuper aio quid potissimũ sequerer de quo hodiernus esset mihi instituendus sermo quod non inutile esset relatu nec audiuit ingratũ occurrit vobis præponẽdus diuinus ille Zeno stoicorum princeps quẽ ex phenicia nauigantem quum naufragium fecisset quonã modo posset beatam vitam ducere oraculum consuluisse ferunt, responsumque si mortuos viuens coleret qđ quærebat consecuturum quo responso ab oraculo accepto oẽm diligentiam operam & studium omne ad legendũ antiquorum libros contulit. Cratemque thebanum illũ famosissimum multos annos auditur quũque aliquid se profecisse arbitraretur secundioribus ventis nunquã nauigasse quã quũ naufragium fecisset dixisse fertur. Zenonis itaque exẽplo excitati iuuenes eruditissimi si oi tpe beatam uitam agere vultis totis viribus incũbite studio, & ea consequimini quæ vos diuinos aut quod eq; magnũ est diuinitate proximos afficiunt forma robur diuitie fluxa sunt & subiecta fortune maximaque interdũ pericula solent possidentibus importare at virtus aĩ quæ est scientia. eterna est cõis nobis cum diis ĩmortalibus, vt nec eripi nec surripi põt. semper auxilio nobis est. atque præsidio, vitam nostram per tela per flãmas. per saxa. per undas. p oia denique rerũ discrimina atque picula comitatur ppe est semp. maximũ afferens vel in aduersis refugium uel in prosperis ornamentũ. in tempestate sua quieta est et lucet in tenebris splendetque p se semperque neque in alienis vnquã sordibus obsolescit in medio, posita est nemini dedignatur qui mõ se dignũ illa iudicat, oĩbus patet, oĩbus lucet oẽs admittit nec reiicit quemquã nec eligit. ad hoc oẽs nobiles sumus patricius Socra. non fuit. Cleantes aquam traxit & rigando orto locauit manus Plato. non accepit nobilem philosophia sed fecit. studia clarum nobilem & imortalem efficiunt Epicurus quum Idomeneo scriberet & illum a uita spinosa ad fidelẽ stabilẽque gloriam reuocaret rigide tunc potentie ministrum & magna tractantem si gloria inquit tangeris notiorem te facient Epistole mee quã oia ista quæ colis & propter quę coleris, tũquid mentitus es, quis Idomenea nosceret nisi Epicurus illum suis literis indidisset. oẽs illos magistratus & regem ipsum ex quo Idomenei titulus petebatur obliuio alta suppressit. Nomẽ Attici perire Ciceronis epistole non sinunt, nihil illi profuisset gener Agrippa & tiberius progener & drusus Cesar pronepos Inter tam magna noĩa taceretur sic Cicero illi defuisset Proinde colligite vos iam satis tẽporibus ocio datum est hic dies aliam vitam petit. alios mores postulat, surgite agite. & studiis pulcherrimis rerum maximarũ totis viribus incũbite. parate. vos ad maximos honores ad amplissimas dignitates. vosmetipsos sic eruditos ostẽdite vt spes vos pulcherrima foueat posse respub. vrãs a vobis recte gubernari. vra sunt officia vestri magistratus vestra sunt gentiũ gubernacula si mõ ita vos instituerit is vt digni futuri sitis quibus honores conferantur & dignitates, Date operam vt ita redeatis quo parentibus voluptati amicis atque affinibus honori & utilitati ciuitatibus vestris maximo futuri sitis ornamento. Quod si feceritis delebũt inuidi & laudibus uestris rũpentur, atque ita vobis persuadete si ĩdocti atque imperiti reuertemini oĩbus derisui ludibrio contẽptuique futuros. sin eruditi doctique euaseritis fore per oia vite tẽpora gloriosissimos, nunquã in paupertate neque in anxietate semper in diuitiis semper in honoribus semper in amplissimis dignitatum gradibus collocandos. nihil erit difficile volentibus. semina in corporibus humanis diuina sparsa sunt, quæ si bonus cultor excipit similia origini prodeunt & paria his ex quibus orta sunt surgunt. si malus non aliter quã humus sterilis ac palustris necat ac deinde creat purgamenta pro frugibus.

Nec vos terreat legalis scientie prolixita seu difficultas aut nostre vite breuitas. nihil. n. adeo difficile ẽ quod aĩus inuictus & laboris patientissimus mõ superet, hæc scientia si Imperatori credimus finem habet mirabilẽ, nec exiguum temporis habemus sed multum perdimus. satis lõga vita est & in maximarum rerum consumationem large data si tota bene collocaretur sed quum tempus breuissimũ sit, temperque in cursu fluat, & præcipitetur nec magis moram patiatur quã mundus aut sydera. quorũ in re quieta semper agitatio, nunquã in eodem vestigio manet; quoddam tñ adhuc surripitur quoddam subducitur, quoddam effluit turpissimaque est iactura quæ per negligentiam fit, Et si volueritis attendere maxima pars vite elabitur. nihil vtile agentibus. Heu quantum errare quosdam video qui ex hoc velocissimo tpe in superuacua maiorẽ partem errogant tempus ergo quod auferebatur aut surripiebatur aut excidebat colligite seruate & in bonos vsus consumite incipiatis vasa colligere in freto vixistis moriamini in portu Id primum agere debetis ut irritamenta viciorum quã longissime proiiciatis. cũ virtutibus. n. vitia nõ coeunt, nihilque tã monsferum ingeniis quã luxuria. Indurandus est animus et a blandimentis voluptatũ procul abstrahendus, vina Annibalem hiberna soluerunt & indomitũ illum niuibus et alpibus virũ eneruauerunt fomenta Cãpanie. armis vicit, vitiis victus est. Claudite itaque voluptatibus aures, quibus cera parũ est obdere firmiore spissamento opus est, quã in sociis vsum vlyssem ferunt vox illa quæ timebatur blanda erat et ex vno scopulo circũsonabat. He, autem voluptates ex oĩ terrarum parte circũsonant & decipiunt hęc præcepta si obliuio non suppresserit responsis delphicis veriora quæ diximus comperietis neque est de natura conquerendũ q; illa se benigne gesserit & vitam satis lõgam scientibus vbi ad ingenii cultum capessendum aĩumque erudiendũ concesserit, Plato quo nihil doctius erat in terris vnũ & octogesimum impiens annum natali decessit suo Xenocrates Calcedonius octogesimum sm Arist ille vltramũdanus tertium & sexagesimum quem numerum equasse nec excessisse Ciceronem a quo omnis romana exiluit eloquentia non ignoramus Demosthenes vix sexaginta impleuit. Iul. Cesar, non minus literis quã armis clarus anno etatis sue sexto supra quinquagesimum periit. Et ut ad nostros Iurisconsultos veniam nõne noster Saxoferratus cuius vestigia sequimur et adoramus maxima cum iactura nostre philosophie quartum & quadragesimum ingressus annum ad superos migrauit, & Papinia. acutissimi ingenii uir oium Iurisconsultorum qui vnquam fuerunt aut imposterum futuri sunt facile princeps nõne anno etatis sue. xxxviii. cum morte vitam cõmutauit, hi oẽs & alii multi quorum infinita sunt exempla num consumatissimi fuere, & tamen illis non adeo longa fuit quin vestrum quisquam etiam si ad debilitatam iam tantum naturã respiciatis sperare possit et agere longiorem. Et ne dura nimis me præcipere credatis volo uobis omnia negare neque vos iubeo semper iminere libro, quiescendum est interdum, & cum rerum nam deliberandum

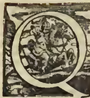
quæ

quæ diem fecit & noctem neq; in eadē intentione equaliter retinēda mens eſt ſed ad iocos reuocanda, Cum pueris ludere Socrates nō erubeſcebat & Cato verne laxabat animum curis publicis fatigatum & Scipio illud triūphale et militare corpus mouebat ad numeros non molliter ſe infringēs vt quorūdā mos eſt, ſed vt illi antiqui viri ſolebāt inter luxum & feſta tēpora virilem in modū tripudiare. Danda eſt remiſſio animis. meliores acrioresq; requieti reſurgūt, vt fertilibus agris nō eſt ſemper imperandū, cito enim exhauriet illos nō intermiſſa fecunditas ita animorū impetus aſſiduus labor frangit vires recipient Paulum reſoluti et remiſſi naſcitur ex aſſiduitate laborum hebetatio quædam animorum & languor legum conditores feſtos inſtituerūt dies, vt ad hilaritatem homines publice cogerētur tanq̄ neceſſariū laboribus interponētes temperamētū. Et magni quidā viri ferias certis horis ſibi dabant quia nō vllum diem inter ocium & curas diuidebant. qualem Pollionem aſinium oratorem magnum referunt quē nulla hora vltra decimam retinuit nec Epiſtolas poſt eā horam legebat. nequid noue cure naſceretur. Sed totius diei laſſitudinem duabus illis horis ponebat. Dandum eſt interuallum animo vt omnis triſtitia quæ continuatione pertinacis ſtudij adducitur hilaritate iocoq; diſcutiatur. ita tamen vt nō reſoluatur animus ſed vt remittatur, temperamentumq; ſemper adhibeatur ne veſtigia Porij latronis viri alias clariſſimi & eloquentiſſimi ſequamini in vtraq; re ei modus deerat. nec intermittere ſtudium ſciebat nec repetere, quum ſe ad ſcribendum concitauerat iūgebatur noctibus dies & ſine interuallo grauius ſibi inſtabat nec deſinebat niſi defecerat. Rurſus quum ſe dimiſerat in oēs iocos & luxus reſoluebat & in tantam viuēdi ſic perueniebat cupiditatem vt vix poſſet ad priorem conſuetudinē retrahi, Sint ioci & luxus honeſti exercitationes & faciles & breues quæ corpus & ſine mora laxēt & tēpori parcāt, cuius præcipue habēda eſt ratio, Galenus parue pile exercitationem reliquis anteponebat vel in ambulationibus apertis vagandū vt celo libero & multo ſpiritu augeat attollatq; ſe animus quodlibet ex his eligetis cito redite a corpore ad animū, ſed vt circa ſtudēdi ꝓficiendiq; modū aliquid tāgam ſilētio inuoluēs quæ Martino Seneuſi & Seuerino in eorum tractanibus dicta fuere quum ad manum & in promptu habeātur alijs quibuſdā vos admonebo, Oportet in primis animas deinde linguas fieri eruditas ſicq; recte & in timore altiſſimi viuere in maliuolam.n. animā & peccatis ſubditā non introibit ſapientia. Cupiditas diſcēdi inde refrenanda eſt, ne ipſa impediat nec paſſim carpēda ſunt omnia nec auide inuadenda vniuerſa per partes peruenitur ad totum aptari onus viribus debet, nec plus occupari q̄ cui ſufficere poteſtis non q̄tum vultis ſed q̄tum capitis hauriendum eſt bonum habeatis animum cupietis q̄tum volueritis quædā ingenia facilia & expedita ſunt, quædam manu (vt aiunt) facienda Xenocrates Calcedonius Platonis auditor hebes erat ingenio et tardus adeo vt cum illo Plato Ariſtoteli conferret alterum freno, calcaribus alterum egere diceret & tñ eminentiſſimus factus eſt Philoſophus, craſſiſſima.n. ingenia propter ſtudij aſſiduitatem & vehementiā ſæpe efficaciſſima viſa ſunt fieri vtq; ait ille poeta ſtillicidij caſus lapidem cauat. Deinde illud videatis ne multorū auctorum lectio & omnis generis voluminum vos detineat, vt enim Senece placet certis ingenijs immorari et innutriri oportet ſi vultis aliquid trahere q̄ in animo fideliter ſedeat. nuſquam eſt qui vbique eſt in peregrinatione vitam agētibus hoc euenit vt multa hoſpitia habeāt nullas amicitias Idem accidat neceſſe eſt his, qui nullius ſe ingenio familiariter applicant. ſed omnia curſim & properanter tranſmittūt, qui modo deſtinauit peruenire quo vult vnam ſequat viam, nō per multas vagetur, nō ire iſtud ſed errare eſt diſtrahit animum librorum multitudo, probatos itaq; & bonos habete eoſq; ſemp legite & ſi quando ad alios diuertere libuerit. ad priores redite. Sūt etiam loca quædā & habitacula quæ vir ad ſapientiā tendēs declinet tanq̄ aliena bonis moribus de ſeceſſu.n. cogitans nunq̄ (vt aiunt) canopum eliget quamuis neminem canopus eſſe frugi vetet ne baias quidem vitiorū diuerſorium illic ſibi plurimum luxuria permittit, illic tanq̄ aliena licentia debeatur locoq; magis ſoluit animus, vitāda eſt etiam ſociorum multitudo & turbe cōſortium, inimica enim eſt ſtudio (vt inquit Seneca) multorū cōuerſatio. nemo nō aliquid nobis vitium vel commodat vel imprimit. aut neſcientibus allinit nihilq; eſt q̄ eque animos pro gymnaſiorū a ſtudio diſtrahat atq; alienet. Maxime etiam ad rem pertinet, habere bonos præceptores. nā rudis teſta diu & ſaporem quo primū imbuta eſt retinet & odorem. Græca narrat Hiſtoria Alexandrum orbis dominatorem & moribus & inceſſu leonidis pedagogi ſui nō potuiſſe carere vitijs quibus ad huc paruulis fuit infectus Procliuis eſt enim malorū emulatio vt quorū virtutes aſſequi nō poſſis cito imiteris vitia Quærite itaq; bonos & nō tm̄ paratos diſcētibus ſed etiam obuios & familiares quos audiatis quibus cū poſſitis omnia loqui omnia conferre, habet enim primum viua vox (vt ait Hieronymus) neſcio quid latentis energie & agilitatis nā homines magis oculis, q̄ auribus credunt vnde nulla res magis animos ad honeſta inducit, dubioſq; & in paruum inclinabiles q̄ rectū q̄ bonorū virorū cōuerſatio, paulatim.n. deſcēdit in pectora & vim præceptorum obtinet frequenter audiri aſpici frequēter nec facile dixerim quemadmodum proſit ſicut id intelligam profuiſſe minuta quædā (vt Phedron ait) animalia quum mordent non ſentiunt adeo tenuis illis & fallens in periculū vis eſt tumor indicat morſum et in ipſo tumore multum vulnus apparet, idē vobis in cōuerſatione præceptorum eueniet, non deprahendetis quemadmodū & quando proſit profuiſſe depræhēdetis. Zenonem Cleantes non expreſſiſſet ſi eum tātummodo audiſſet. vite eius interfuit ſecreta ꝑſpexit, obſeruauit illū, an ex formula ſua viueret, Plato & Ariſtoteles & omnis in diuerſum itura ſapientum turba plus ex moribus q̄ ex verbis Socratis traxit Methodorū & Hermacum & Pollienum magnos viros nō ſchola Epicurei ſed contuberniū fecit. Poſtremo vt Attalus clariſſimus Philoſophus dicebat, illud eſt maxime neceſſariū vt docēti & diſcēti idē ſit propoſitum. vt ille docere vellit hic ꝓficere, nolite cōmittere vt codices habeatis eruditos ipſi ſitis inerudit nec ſciſcitari ſi dubitatis nec caſtigari ſi errabitis ſit pudor cōflictatio quoq; tanq̄ paleſtra ingeniorum neruos animi tū oſtēdit, tum excitat, tum adauget quum librum aliquē legitis conabimini poſtea memorie vegetāde gratia indipiſci animo ac recēſere quæ in eo libro ſcripta ſunt. in vtraſque eſtimationes laudis aut culpe annotamētis digna. erit que hoc ſane q̄ vtile exercitium ad cōciliandas vobis vbi venerit caſus rerum ſentētiarumq; recordationes inopinabileſq; materias adordiri aliqñ & tractare quæratis. quemadmodū olim Phauorinus philoſophus oppido q̄ libens Gellio teſte in eas materias dicebat vel ingenio expergificando ratus idoneas vel exercēdis argutijs vel edomādis vſu difficultatibus ſicuti cum Therſitis laudes quæſiuit Et quum febrim quartis diebus recurrentem laudauit intēpeſtiua ſtudia fugite nā & ingenium extinguūt & valetudinem vehementer offendūt. Aurora ſtudijs apta eſt & amica. Hinc Plinius ſecundus in Epiſtolis quæris quēadmodum in tuſcis dies eſtate diſponam, euigilo quū collibuit plerūq; circa horam primā ſepe ante tardius raro. Clauſe feneſtre manent, mire enim cū ſilentio & tenebris animus alitur. Et ab his auocant abductus & liber, & mihi relictus non oculos animo ſed animum oculis ſequor, qui eadem quæ mens vident, quoties non vident alia. Accedant prædictis cōplures ſalubres ſanctæq; admonitiones quas Baſilius & Paulus Iuſtinopolitanus in eorū opuſculis de ingenuis moribus & liberalibus ſtudijs cōgreſſerūt, Diſponite itaq; animos ad ſtudia parate vos ad ꝓfectū veſtrum

excutite ab oculis vestris negligentię somnum, iã satis dor
mistis, expergiscimini vt errores depellatis. & scientiam in
animis vestris inducatis. Me non tantum paratum discēti-
bus sed obuium inuenietis. Docebo implicita soluere. am
bigua distinguere. obscura prospicere. nec quæ scio mali-
gne dispensabo. quo diutius sim necessarius, nulla me res
delectabit licet eximia sit quam mihi vni sciturus sum cu-
pio si possem in vos omnia trãsfundere. & in hoc gaudeo
discere vt doceam. Efficiam hercle q. cognoscetis operam
& oleum (vt aiunt) suo magistro non penitendo minime
perdidisse, Deum omnipotentem præcor & obsecro vt
vestris studiis ꝓsperos successus concedat & donet. Dixi.

EX RVBRICA PROOE-
MII DIGESTORVM.

Sequitur Rub. ipsius Prooemij.

VEMADMODVM * 1
physicorū prio vltramūdanus
scribit Aristoteles, tunc vnum-
quodq; cognoscere arbitramus
quum causas cognoscimus pri-
mas. & principia prima vsque
ad elementa ex quo manifeste
ostendit in scientiis esse proces-
sum ordinatum prout proce-
ditur a primis causis & proxi-
mis, vsque ad proximas causas.
quæ sunt elementa constituentia essentiam rei. Et hoc ra-
tionabile est, nam processus scientiarum opus est rationis.
cuius proprium est ordinare, vnde in omni opere ratio-
nis ordo aliquis inuenitur secundū quem ab vno in aliud
proceditur. auctor est sanctus Thomas in ꝓœ. super de
cœlo & mundo. Bene est ergo, bene conuenit priusquã
ad scientiam perueniatur, modum docendi & ordinem
præscribere * quo per ordinem intellecte res magis dele- 2
ctent animos sensum illuminent, & memoriam reddant
clariorem, ideo vt ait hic Bal per modum epistolaris pa-
gine Iustinianus quibusdam legum professoribus scribit.
modum & ordinem docendi, tradendique iura statuēdo.
Verum quia omnium entium vnum est summū & prin-
cipium a quo cuncta dependent. ꝙ est causans & non cau
satum, vt deus qui est eternus a nullo dependens c. j. de
sum. tri. * causa enim prima vt in libro de causis Philoso- 3
phus ait. est omni narratione superior, non cessat illumi-
nare creatum suum & ipsa non illuminatur lumine aliquo
quoniam ipsa est lumen purum supra ꝙ non est lumen
aliud. Cętera vero causata dicuntur & causæ. Quum ve
ro causatorum volumus habere plenam notitiam inqui-
rimus causam, quum (vt dictum est) scire sit rem ꝑ cau-
sam cognoscere facit. c. intelligentia de verb. sign. Solent
propterea doctor. in principiis operum quærere de causa
materiali, formali, efficienti, & finali * prout etiam docet 4
Arist. physicorum. i. de quibus quatuor causis etiam in. ij.
physi. tractat commento. xxviij. & pariformiter habetur.
xxxij. q. ij. ꝙ no. de consec. dist. ij. quia corpus & c. panis.
& dist. iiij in synodo. & de celeb. mis. in. c. in quadam. &
xxiij. q. v. de occidendis & c. non frustra et de sum. tri. c. j.
§. vna. vbique oēs doct. cōcordant, quatuor de quibus su
pra huius libri causas esse. Circa causam materialem de
qua primo facta est mētio. tam apud nos q̃ apud natura-
les Philo. multipliciter cōsideratur materia vt per Burleum
in. iij. trac. iij. physicorum. Moder. assiē in tract. forme & so
lēni. fo. x. Item materia seu causa materialis alia proxima,
quædam remota seu alia mediata, altera immediata. vt de
clarat Bar. in l. j. col. ij ff de actio. & obl Bal. in. l. ex placito
q j. C. de rerum permu. materia actionis personalis est ob
ligatio. obligationis est contractus secundum Bar. ex quo
sequitur materiã proximã actionis esse obligationem. ma
teriam vero remotã ipsius actionis esse cōtractū simile in
grano ꝙ est materia farine proxima & farina est materia
proxima panis ex quo sequitur ꝙ granum sit materia re
mota panis. vt p Bal. in rub. j. de iust. & iur. Et causa imme
diata seu proxima magis imprimit ac influit q̃ mediata
& remota. & attendit apud * nos. & apud naturales l. so- 5
cium qui in eo. ff. pro socio. tradit Bal. in præalle. q j. Exē-
plificat naturaliter in planta prune. in qua si inferatur ra-
mus piri deferet ramus ille pira. tanq̃ ꝓducta a causa pro-
xima & immediata q̃uis ab arbore prune capiat nutrimē
tum. de materia tamen latius vide p Bar. in l. vxori. ff. de
auro & ar. leg. Dec. in c ij. col. xij. de prob pulchre in auc.
prętera. in. ij. limi. vij no. C. vnde vir & vxor. Nunc ad-
uertēdum est quia aut quęritur quæ sit materia libri & cō
pilationis aut quę sit materia scientiæ & cōsequenter ꝙ sit
subiectum huius sciētię. differūt. n. hæc vt declarāt Io. fab.
in prooe. institu. col. iij. & Abb in prooe. Grego. colum. ix.
Causa materialis proxima ipsius cōpilationis sunt leges
constitutiones

cõstitutiones & decisiones ex quibus hi libri cõstãt. Causa
materialis scientiæ aliud est vt declarat Azo. in prin sum-
me, qui secundum Albe. & Bal. in rub. sequentis titu. po-
suit in hac materia verba satis obscura. eo quia de more
6 prudentũ est * obscure & acriter qñq; loqui, vt exerceat
ingenium, oportet enim intelligentem phantasmata specu
lari sm Philo. iij. de anima. Et ob id redemptor noster in
parabolis locutus est. vt declarat sanctus Tho. in. j. q. j. par
tis, aliquando etiam studiose obscurius locuti sunt glosse-
matum auctores, vt posteros mussare facerent. & ne diffi-
cultates legales cõmunes cum idiotis redderẽtur, vt Pau.
castr. se audiuisse Bal. ita exclamantem testatur in l. iurisgẽ.
§ quinimmo. vbi etiam Ias. col. viij. ff. de pact. Dixit ergo
Azo ius nostrum constare ex triplici materia generali,
communi, & propria, declarãdo vt per eum quem multi
probant, aliqui saluant, vt hic late per Albe. Bal. in rub.
secundi subsequentis tit. Cald. in repet prooe. decr. Imol. &
alios in rub. ff de verb. obl. & Fabrum in prooe. instit. In
effectu mens Azo. recte intellecta iudice Bal. supra relato
fuit q bonum & malum & voluntates hominum. idest
quoddam neutrum sunt materia gñalis huius sciẽtiæ quia
si non essent actus hominum scientia non esset, hinc est q
7 Abb. & Fel. in prooe. rex pacificus ponũt * q si homines
ratione regerentur, necessarie non essent leges. ibi etiã tra-
ctant, an ita bene quis viuere possit, q non subiiciat legi.
Materia communis est rudis equitas & ius approbatum
q est materia artis nostre & causa essendi. Materia propria
huius scientiæ est ius enucleatum seu limatum. quod hac
in compilatione continetur. Est. n. hæc materia purgata
& digesta, vnde sicut cibus digestus est immediata cã ma
terialis nutritionis, sic iura purgata sunt immediata mate-
ria ex qua hæc sciẽtia dr. Sed quia cõtra Azo. licet Bald.
eum nitatur defendere, multa alia adducũtur argumenta.
per Albe. Cald & Io. fab. præallegatos forte melius bre-
uiusque est dicere ex sentẽtia Io. fab loco prędicto. q vnũ
est subiectum. i. materia ex qua aliquid fit vt vas fictile de
terra. vel inquam vt albedo in pariete, ideo subiectum hu
ius scientiæ dicit esse iustitiã. bonum autem & equum nõ
sunt nisi qualitates iustitie, quæ semp bona est & equa. l. j.
ff. tit proxi. faciunt quæ ibi in vij. not pulchre scribit Fort.
garg. Ex quibus colligitur q non summitur subiectum
& materia p eo in quo est scientia quia quum oẽs sciẽtiæ
sint in intellectu sequeretur q omnium scientiarũ vnum
esset subiectum, q est falsum. quum scientiæ per subiecta
distinguãtur, dicit ergo subiectum vel materia id de quo
tractat. vel circa q principaliter versatur ipsa scientia sm
Calde in loco præallegato col. ij. Abbas vero post Ioã.
de lignano in prooe. Grego. circa fi prime lect. dicit subie-
8 ctum in legali scientia * est homo politicus dirigibilis cõ-
stitutionibus legalibus in bonum simpliciter. humanum.
Causa formalis secundum Bal. in vlti. col rubr. sequentis
tit est ipsa legum & operis forma, quum et lex appelletur
forma a quo nõ licet recedere. l. cõstitutionibus ff. ad mu-
nici. l. certa forma. C. de iure fis lib. x. Et ipsa forma operis
est modus tractãdi q in qualibet sciẽtia reperit. & est tri-
plex. diffinitiuus scilicet diuisiuus, & exẽplorũ positiuus.
sequitur simpliciter Mod astẽ. tract. præal fo. x. ad fin. De
qua forma tractãdi latius per Cald. loco præal. col iij. Al-
ber. hic ad fi. vi. col. Seue. in tract. de modo studẽ. col vlt.
Abb. in prooe. Grego col. ix. & x. vbi etiã ait q quærere
de modo agẽdi in principiis librorũ vt plerũq; faciũt. ni-
hil aliud est nisi quęrere de cã formali, vt pdicta ostẽdunt.
Causa efficiẽs põt dupliciter cõsiderari immediate & me-
diate loquẽdo tamen de causis secundariis & specificis, nõ
de causis primariis & vniuersalibus, quę cõcurrũt cũ aliis.
nam secundum illas dicemus q deus fuit causa efficiẽs cu-
ius spiraculo oẽs leges &c. quæ ad reip rectam guberna-
tionem pertinent sunt promulgate. §. quia igitur. in auctẽ.
de insti. cau. & fide. plene tradunt scribentes quos allega-
bimus apostillando principiũ nigri super verbo pręsentẽ
diuinam orõnem. Attẽtis ergo inferioribus causis adhuc
põt considerari duplex causa efficiens immediata vt dixi-
mus & mediata. causa immediata efficiẽs fuerunt sapiẽtes
iureconsulti in inuẽtione & legum cõpositione huic cause
accedunt cõpilatores quos Alb. hic causam pximã fuisse
scribit, q verum credas respectu cõpilationis. Causa me-
diata potest dici Iustinianus, qui hoc eis mãdauit cõmisit
& confirmauit ratione cuius confirmationis potest dici
causa efficiẽs, omnia. n. nostra facimus quibus auctoritatẽ
impartimur. l. j. § omnia. C de vet iu enucl. l. more. cũ ma
teria. ff de iur. om iudi. de hac causa efficienti tractant hic.
Albe. col. vj. in præal. rub. col. fi. Seue. in trac. prædicto. col.
xv. vsque ad fi Abb in prooe. Greg. col. ix. Mod astens. in
trac. de forma fo. iij. referendo Philo. sententias. Causa fi-
nalis sm Alb. hic col. vij. duplex est, vna proxima scilicet
bonum regimen hominum. l. leges sacratissime. C. de le-
gibus. c. facte sunt leges. iiij dist. altera remota scilicet beati
tudo ad q̃ omnes sciẽtiæ finaliter ordinantur. vt. ff § disci
puli. ibi in omni euo felices & latius distinguit Abba. in. d.
prooe. col. ix. aliter & pulchre psequitur Azo. col. iij. loci
prædicti Bal. vero loco etiã pcitato elegãter dicit causam
finalem esse triplicem in homine vt sit bonus, & hoc pti-
net ad ethicam, ad hominẽ, vt quis bene regat familiã, &
hoc ad economicã ptinet ad rẽpu vt respu gubernet. et sa
lubriter regatur. & hoc ptinet ad politicã. Regimen vero
abbatis ad monachos est economicũ. regimẽ epi ad subdi
tos politicũ, licet quo ad suos canonicos economice sup-
ponat. Et horum diuersa est & ratio & disciplina. sicq; ius
nostrũ applicat sibi totã moralẽ philosophiã * q cõfirma 9
p ea quæ pulchre scribit Pau. de ca. in l. j sequentis tituli in
princ. Viso de causis libri sequit videre * quæ auctoris 10
fuerit intentio, & quæ vtilitas, quæ cum causa finali idem
esse videtur sm opi. Abb. loco pralle. Circa quæ duo vi-
denda sunt pulchra elegãtia q̃ Azo. verba loco prædicto
vbi optime quæ fuerit intẽtio & quæ sit vtilitas declarat.
Nomẽ libri est pandectarũ seu florũ. de quorũ ethymo-
logia dicet in nigro. De nomine auctoris dicendũ est vt
circa causam efficiẽtem diximus Supponitur aũt * ethice 11
idest morali philosophie. ethos. n. græce prima correpta
morẽ significat ycos scientiã & sic moralẽ scientiam, facit
q circa causam finalem dictum fuit. & de hoc vltimo late
posuit Cald. diuidẽdo & subdiuidẽdo philosophiam in. d.
prooe. decre. col. iiij. Diuidunt hanc rub. * Bar. & Bal. di- 12
uersimode. & aliter Signorolus qui eam repetiit, vt inter
eius cõsilia reperit nu. 129. Ego perfectius diuido in qua-
tuor partes in prima diuini numinis præmittitur inuoca-
tio. In secunda nomen mittentis epistolam subiicitur, cũ
nominibus imperiali culmini & agnominibus eius glorię
cõuenientibus & hoc est melius dicere q̃ cognominibus
vt facit Bar. iuxta notata p gl. approbatã in. §. si qs in no-
mine insti. de leg. In tertia parte ponũtur eorum nomina
quibus imperator scribit cum nominibus dignitatum sm
Bal. & est melius q̃ dicere vt facit Bart. cum cognomini-
bus nam illa verba illustribus & antecessoribus non sunt
cognomina sed dignitatum gradus In vltima ponit salu-
tatio. secũda est ibi imperator. tertia ibi theophilo. quarta
ibi salutem. De significatione tamẽ nominis pprij aliter
q̃ communiter intelligamus declarat Alci. lib. iiij. disp. c. j.
Multi doct primam partem de inuocatione diuina non
habuere vt Bal. Alb. & Signor. vt ex eorũ scriptis cogno
scitur. & ita est in pãdectis floreñ. teste Bolognino in prin
cipio suarũ interpretationum. Bar. vero & posteriores ha-
buerũt, q̃uis sit quęstio * An Bar. scripserit sup hoc lib. j. 13
& cõis est sententia scribẽtium q non. excepta repe. l. oẽs
populi. vt per Alex. in rub. ff de acqui. hered. & Iaso. in l.
quidam cum filium. ff. de verb. obli. col. pe. & fi. sed qcqd
præfati dicãt semper allegamus Bart. in prooe. digestorũ.
& q vere * sit commentum Barto. probat mihi ipsemet 14
Barto. in. l. legatis seruis. in princ. ff de legat. iij. Ex prima
parte rub. colligit Bar. * no. de inuocando diuino nomi- 15

ne.allegando concor.alias ponunt Alex.Ias.& alij in rub.
ff.de ope.nou.nunc & Bal.in rub.C de reb.cred.ad quod
præcipue not.est ille text.in.c.non liceat.xxvj.q v. omnia
& quæcunq; facitis in nomine domini Iesu Christi facite.
16 Sed non tangit Bar. * an talis inuocatio sit de substantia
scripture & instrumenti.concludunt communiter docto.
q non in dicta rub.de nou.ope.nunc. & Feli.in c.ij col.ij.
de fide instru. vbi ampliationes inuenies & limitationes.
Effectum ex ipsa inuocatione result intem subdit Barto.
alios ponit Bald.pulchre in rubr.C.de reb.cred Alber.in
rub.sequentis tituli.Ias.& Aquē.in rub de nou.ope nun.
Sunt ista consulentibus documento vt ab inuocatione
diuini auxilij auspicentur & eorū incipiant consilia prout
excellētes fecere iurisconsulti Soci senior. semper est vsus
illo disticο.Cōsilijs nostris trinus Deus optimus adsit. Vt
phas perpetuo sanctaq; iura loquar. Tāgit postmodum
Bart.quæstionem antique glo q; dicit communiter non
haberi.dicit esse eam in rub titu.sequētis per errorem po
sitam, hic enim esse debuit. Quomodo est possibile inuo
cationem Iesu Christi hic factam fuisse quum oēs iste leges
p paganos sint composite.respondet post glo.Bar inuo-
17 cationem fuisse factā a Iustiniano in compilatione * nō p
iuriscōsultos paganos quibus id facere non licuisset, quia
non credebat in Christum & nō credentes nō possunt in-
uocationem prædictam facere tanq; in contemptū faciāt
& ista approbatur per Alex.& alios in rub.de nou.oper.
nun col.j. Aduertas primo quia nō probant gl. & Bar.
q iureconsulti essent pagani Bar in rub præalleg id pro-
bat eo quia fuerunt ante Christum.Parpa hic dicit Pau &
18 Vlpianum fuisse post Christum. Nos dicimus * fere oēs
iureconsultos quorum monumenta apud nos extant. &
quorū legibus vtimur post Christum fuisse Lampridius
in Alex. seuero vigesimoprimo ab Augusto Romanorū
Imperatore ad calcem libri sic habet. Et vt scias q viri in
eius consilio fuerint Fabius sabinus sabini insignis viri fi-
lius Cato temporis sui Domitius Vlpianus iuris peritissi
mus. Elius gordianus gordiani imperatoris pater. & ipse
reuera vir insignis.Iulius Paulus iurisperitissim⁹. Claudius
venatus orator amplissimus. Pompo. legū peritissimus.
Alphenus aphricanus florētinus. Martianus. Calistratus.
Hermogenes venuleius triphonius Metianus, Celsus. Pro
culus Modestinus. hij oēs iuris professores discipuli fuere
splēdidissimi Papiniani & Alexādri imperatoris familia-
res & socij.isti sunt q bonū principem fecerūt floruit hic
Alex.vt ex Orosio Eusebio Cæsariensi & alijs historicis fa
cile cognoscit. circiter annū christiane salutis.ccxxiij.ppi-
tius christianis, ita vt templū Christo edificare, eūq; inter
deos recipere voluerit testis Lampr. loco præal Itē Sabi-
nus senior, Cassius longinus Nerua filius Celius sabinus.
Pegasus, Priscus iabolenus Celsus pater, Celsus filius Ne-
ratius priscus. Abunius valēs. Tuscianus & Saluius Iulia-
nus.none floruerūt oēs sub Tyberio et Vespesiano vt ex
l ij.in vlt col disces.ff de ori iur. & sic post Christum q na
19 tus est sub Augusto * & passus sub Tyberio vt tam ex le
ctione sacri euangelij q; ex Orosio lib.vij & alijs historicis
patet.& sic oēs fere iurisconsulti nostri post Christū fuere
quicquid Bar.& præfati dixerint ideo & Lazari resurre-
20 ctio & excommunicatio iurisconsulti. * nota esse potuerunt.
quicquid dicant Bal in.l.iura.ff de legi.& Feli in.c.pruden
21 tiam in §.sexta de offi.dele. * non tamen credo illos fuisse
christianos quum Domini sub quibus floruerunt eius p-
fessionis non essent. nam imperium christianum excepto
Philippo a Costantino.xxxiiij com.imperatore cepit vt p
Orosium lib.vij.cap.xiij &.xviij.& Lactan.firmi in prin
cipio operis.& qualis est dñs talis præsumitur familia. fm
22 Bal.in.l.ij C.si rector * prouin. vbi propter caput suspe-
ctum dicit totum collegium posse recusari.mutat enim to-
tius familie status si quod in membris quæritur in capite
non inuenitur ca.miramur.lxj distin facit tex in.l.q si no
lit in.§. qui mancipia. cum ibi not.ff.de edil edict. & quæ

de capite pulchre scribit Soc.in consi.vij col.j.vol j.& Fel.
in.c cum non liceat de præscrip. Secundo aduerte circa
rationem Bar. dicentis posito q iurisconsulti pagani fuis-
sent.non potuisse inuocare diuinum numen quia in con-
temptum.contra d.l iudeos.C.de iudeis. non stringit hæc
rō iudice Parpa.tum quia nundum facta erat lex illa,tum
quia christiana religio nundum fundata erat.c.futurā.xij.
q j ergo si inuocassent non militasset ratio Bart quem tū
ipse approbat posito q omnes fuerint ante Christū quia
✠ nomen Iesu ab angelo impositum fuit Math cap.j. & 23
Luc.ij.ideo iureconsulti huius diuini nominis cognitionē
non habuerūt, ita vt inuocare potuerint, erat enim ineffa-
bile.nec a quoq; poterat nominari. vt p Iacobum de vallē
tia super psalmo:Domine dñs noster q; admirabile est no
men tuum.de quo pulchre Lactan.lib iiij de vera sapien-
tia.c vij.&.xij.vbi pariter declarat ethymologiam verbi
Iesu & Christi, idē facere Albe.inuenies in verbo Christus
& in verbo Iesus in fine dictionarij. Et vocabis inquit An
gelus Marie nomē eius Iesum non dicit impones fm Ni-
cola.de lira quia hoc nomen non fuit impositum a Maria
ab Angelo ve sed a Deo vt habetur apud Isayam prophe
tam.c lxij.vocabit tibi nomen nouum, q os Domini no
minauit & p Angelum vulgatum fuit. & secūdum pprie
tatem futuram impositum.Iesus.n.secundum Hiero salus
quæ per Christum futura erat nuncupatur. Sed quia sal
uatio Parpa. nullatenus subsistit.quum probauerim oēs
iurecōsultos quorū monumēta extāt fuisse post Christū,
ideo sine scrupulo dicas inuocationem istam Iustiniano
ascribi ✠ secundum Bar. quem alij sequuntur in præalle. 24
rub.de ope nou.nunc l.comprobatur quia ponitur super
hac constitutione quæ est Iustiniani & secundum Bald. in
prin.nigri nō dicitur esse de ff sed præter digesta. & ibi in
titu non dicit. Ex prædictis infert Bart. ad quæstionem
✠ de tabellione seu notario conficiente instrumētum inter 25
iudeos vt Iesu Christi nomē possit inuocare exemplo Iu-
stiniani hic,immo est hoc necessitatis vt per scrib in rubr.
de nou.ope.nun Ias. & alios in rub tit.sequentis & Felin.
in.c.ij.col ij.de fi instru. Subiungit Bart.quæstionem de
iuramēto iudei concludēs primum q licet iudeus Christi
nomen assumere non possit ✠ nec p Christum iurare, si 26
tū id fecerit, cogitur ad obseruantiam iuramenti. sequitur
Parp.per ea quæ dicuntur in l.a patre furioso infra de his
qui sunt sui vel alie.in multa facta tenent quæ fieri prohi-
bentur cum Bar.asserit transire Feli. in.c fi. col fi. de iude.
est verum Feli.ibi tenere hanc conclu sed dicit Bar hic sen
tire contrarium.& si in hoc errore sit lapsus.Ioā de anna.
ibidem col.vlt sequitur Bar. & pulchre magis Ang.aret.
in proœ.insti col iij. Sed oppositum dicendum videt p
ea quæ scribit Roma in consi.clv.ad fi. & Ias in l.iij in §.
iurari col.iij.ff.de iureiu. consuluit Roma. q licet iurauerit
iudeus secundum legem mosaycam non tamen cogēdus
sit ad obseruantiam iuramenti. ea enim fit propter anime
periculum iudei sunt perditi, ergo de his quæ foris sunt ni
hil ad nos.iuribus per eum allegatis. Defendendo Bar.di
ci potest q etiam iudei ad obseruantiam iuramenti cogun
tur per ius ciuile quod eos ligat.l.iudei.C.de iude.dummo
do ergo iuramentū non sit contra ius ciuile cogendi erūt
ad obseruantiam.ad quod pulchre videas Soci.cōsi.lxvj.
col pe.vol.j.facit quod in proposito scribit Paul. castren.
consi.c incip.visa quadam scriptura colum.ij. in antiquis.
Multa autem ad quæ iudei non admittuntur ✠ ponunt 27
Ias.& Aquē.in rubr.sequentis titu.& Angelica in verbo
iudeus. Secundo concludit Bartol.q contrahens vel re-
cipiens tale iuramentum a iudeo peccatum non commit-
tat.& approbatur per Ang. Anna. & Feli præallegatos.
Limitatur tamen vt p Bar.& Alex.in d.§.iurari.vt proce
dat in iuramēto dependente a voluntate iurantis.& sic in
contractu secus in iuramento dependente ab vtroq; vel a
iudice vt decisiuo vel suppletiuo vt per eos Postmodum
Bar.quadā notabilia colligit formādo quęstiones aliquas
quæ

quæ melius cadũt in fi rub. prout Cinus Albe. & Bal. po
suerũt ibi dicemus. Expediẽda sunt in primis verba rub.
cum suis gl. & dictis doct. melius ꝙ scrib. fecerint. Et ante
ingressum ad expeditionem ipsorum verborum rubr. ha
bes scire ꝙ in pandectis floreñ de quibus dicemus in prin
cipio nigri ante ista verba quæ sunt apud nos in fronte le
gitur elegãs & pulcherrimum epigramma græcum ꝙ ex
archetypo floreñ primus in lucẽ edidit Politianus lib. 12.
epistolarum ad Bologninum scribẽs. mox secutus Alcia-
tus libro ij prætermissorum in princi latinum sic faciens.
28 • Iustinianus opus princeps hoc edidit omnis. Quod tri-
bonianus rectori cõdidit orbis Tanq; aliquis varium cõ-
ponẽs alpida magno Alcide, namq; hic fulgent mira oĩa
legum Asteurope, asieq; homines libieiq; subacti. Cũcta
gubernantis domini præcepta sequuntur. In tex rub. ibi
29 imperator • apud romanos imperator appellabatur qui
exercitui belloq; prefectus erat. Cicero i prima oratione,
vbi quæ in summo imperatore requirunt̃ enumerat. nec
quisq; a senatu imperator appellabatur nisi saltem mille
externorum hostiũ occidisset vt in philippicis Cicero in-
dicat. post modum occisio decem millium exigebat̃ vt p
Appianum Alex. lib. ij de bellis ciuilibus fuit inde hic ma
gistratus. & nomẽ imperatoris in eum translatũ qui rom.
imperij gubernacula tenet & regit. sic p in supremã digni
tatem prout hic capit̃. Et ſm Accursium dicitur impera-
30 tor • quia subditis imperat. i. imperare potest secundum
Cinum & Signo. consi cxxix. col iij & sic imperandi po-
testatem habet non autem ab actu qui nec in homine sem
31 per esse potest. • l seruitutes ff. de serui. titu. gene. faciũt quę
hic pulchre scribit Bal col. j de dignitate quæ sępe inuenit̃
in habitu non in exercitio. et de tutore qui etiam quod nõ
administret dicitur tutor. & de ecclesia quondam curata
quæ non perdit nomen ecclesię curatę licet omnis eius po
pulus alio se transtulerit, vel decesserit, est enim cum spe
& aptitudine reparationis. Sed aduertas quia attenta ra-
tione prædictę expositionis pater, dominus, abbas, noĩe
imperatorio possunt appellari, pater enim filijs, dominus
seruis, abbas monachis imperant, iudice Cino imperator
potest dupliciter accipi, vno modo anthonomasice & in-
finite, alio modo determinate, primo modo capitur solus
rom princeps. quia omnibus imperat. l. deprecario ff. ad. l.
ro. de iac. Secũdo modo quilibet dici põt imperator hãc
sol. in effectu tenent hic Albe. & Ang. & Signo. præalleg.
32 Sed canonistę dicit Bal. col. ij. • ponunt papam supra eius
verticem, qui potestatem confirmandi infirmandiq; ele-
ctionem imperatoris habet, & ex causa legitima priuandi
quæ superioritatis argumenta inquit esse canonistarum,
33 quæ est communis conclusio • ab ecclesia dependere im
perium vt p doc in. c. nouit. in glo. ij de iudi. & dicit Pre-
positus. in c. causam quæ. el ij. ad fin pen. col. qui fil. sint le
gi. ꝙ licet demonstratiue rationes fieri non possent. tamen
sufficit ita esse obseruatum. l. minime. ff. de legibus plenius
quæstionem hanc tangit Car. Alex. in. c. cum ad verum.
xcvj dist. per. xiiij. col vbi respondet argumentis florẽtini
poete qui ab ecclesia non dependere imperium asseruit.
multaq; alia quæ in contrarium adduci possent confutare
conatur. facile hercle esset in puncto iuris opinionẽ cõtra
ecclesiam tueri at defendere, sed durum est cõtra stimulũ
calcitrare, transeamus ergo cum aliis et si Petrarcha in lib.
suo ẽparum sine ti. ẽpa. iiij. quæ incipit apud te cũ epistola
sequenti apud pop rom. cõqueraẽ. qui cuidam ciui suo q
affirmauerat imperium rom. etiã nũc Rome & penes po.
rom. tãtum esse iustę defensionis facultatem tolli perireq;
pateretur. ipse vero ibi defensionẽ illius assumpsit & pro-
bare nititur sed nõ est a prædictis recedendũ. Propterea
dum in solu. prædicta dicitur ꝙ imperator omnibus im-
perat & nemo sibi, intellige papa excepto, q in terris vicẽ
34 dei gerit. & nec deus est, nec homo, • vt per glo. in prooe.
cle in verbo papa Bart. vero hic aliter soluit oppositionẽ
elegantem ponens theoricam. cuius ſm membrum ad so-
lutionem oppositionis non spectat sed Bar. posuit vt ma
teriam perficeret. Ex doctrina Bar. colligas primo cõclu-
sionem ✠ ꝙ nomina verbalia ſm nomen verbi significãt. 35
intellige a quo formãtur & descendunt. l. tugurij cũ glo.
ff. de verb. sig. in qua materia an & quomodo arguere li-
ceat scribit late Feli in prooe. decre so. iij. Secundo ex di-
ctis Bar. colligo ꝙ nomina verbalia significãtia dignitatẽ
vel exercitium vbi solus actus exercẽtis nõ sufficit. sed ex
alio dependẽtiam habent. exercitium illius actus verbalis
non habet inducere effectum illius nominis, exemplũ in
doctore, non sequit̃, docet quis, ergo doctor est. oportet
enim q. fuerit doctoratus insignia assecutus. ideo cessante
illo preambulo nõ dr̃ docto. sequuntur cõmuniter scrib.
in c. j in vlt col. de iudi. Ex quibus ✠ infert Bar. in propo 36
sito principali ꝙ imperator dignitatem habet quæ nõ de
pendet ex solo nomine. sed etiam ex quibusdam præam-
bulis vt ex electione & coronatione c. per venerabilẽ de
elec. licet ergo quis imperet vt pater, dominus, abbas, im-
perator non dicit̃. habito respectu ad dignitatem sine illis
prçambulis. quæ in prędictis minime adsunt, & cõiter ap
probat̃. vt. n. inquit Dec in. d c j. in. ij. lec. col pe. istis casi-
bus in plus se habet ethymologia q̃ vocabulum, ideo nõ
valet huiuscemodi argumẽtatio. • Feli. in prooe. Grego. 37
col. viij versi. tertius modus. Et incidẽter pondera velle
Bar. ꝙ ante coronationem non sit imperator ✠ ꝙ clarius 38
exprimit ad finem istius rubr vbi voluit ꝙ dicat̃ tm̃ Rex
romanorum, post coronationẽ imperator siue princeps.
immo ſm Bal. hic col ij. dr̃ princeps optimus maximus,
& rex regum, sicq; videtur priuilegium ab eo ante coro-
nationem concessum non valere, nec similiter eius gesta te
nere • ad ꝙ est glossema Accu. in l. fin. ad fi. super verbo 39
insulas. C. de quad. præscr. per tex. illum, sequitur Fel in. c.
eam te. col. ij de rescri. dies enim coronationis. ✠ ortus est 40
imperii l. omnes cum glo in verbo ortus C. de fer. Scri-
bentium tñ communis conclusio est in contrarium ꝙ va
leant gesta omnia p eum post electionem coronatione nũ
dum facta vt p Are. in prooe. inst. super verbo imperator
col. iij. Signo. consi. cxxix. Præpositum mediolaneñ. in. c.
per venerabilem col. lxxxix. versi. quæro quarto cũ seq.
qui filii sint legi. Soc consi. 63. col. j volu. 3. Fran cur. post
tract. seu in cõsi. j col. 13. Deci consi. 194 vbi refert Corn.
in plerisq; consiliis idem tenuisse. hanc opini. dicit esse cõ-
suetudinẽ approbatam ipse Deci. in c eam te. col ij. de re-
scri. Et pulchre Cor. consi. clxxvij. vbi romanorum impe
ratorum citat exempla qui non coronabantur & tñ erant
imperatores, ꝙ etiam prosequitur in sua monarchia Pe-
trus de monte. Et sic aliqua pontificis confirmatio nõ exi-
gitur vt post Innoc. vult Signo. consi. 129. col. v. nec ob.
ꝙ contingere posset absurdũ eligi quempiam hereticum
minusue idoneum, nam huic motiuo respon. Præpositus
vbi. s. col. 93. versi. nõ obstat quarta opinio, hostiẽsis hãc
quæstionem examinat pulchre Salic. in l bene a Zenone
de quadrien. præscri. Card Alex in. c in nomine domini.
xxiij disti. vbi pariter tãgit vtrum summus pontifex ante
coronationem & intronizationem possit administrare.
Ad quæ oĩa vide Iaso cõsi. 145. col. 4 in. vij fundamento
volu. 2. Deci in consil. 558. Parisi. in consil j lib. 2. Probat
etiam ibi Signor. ꝙ recte ante coronationem imperator
nuncupetur ✠ quamuis moris non sit, facit quod Cor. re- 41
ferẽdo diximus appellari antiquitus imperatores & si nõ
coronarentur. Ex ✠ quibus inferi posse videtur parum 42
operari coronationem. Sed immo multũ propter sacram
vnctionem & cõsecrationem de quibus in cle. vnica vbi
Barb. § si col. 2. de iureiu. Et de tribus coronis ✠ quas im
perator capit, quæ, quales sint, quid designent, & vbi ca- 43
piant̃, late tradũt Signo. & Petrus de monte p̃allegati, &
scribit elegãter Bal. consi 359. volu. j. ꝙ antiquitus florẽte
romano imperio inuisibilis corona imperialis a Deo im-
poni dicebat̃, materialis vero & visibilis ipsa infula impe-
rialis erat. de qua in. l. bene a Zenone in fine. C. de quadr.

tussum fa. test. vbi Iustinianus Iustinum patrem suum appellat. sed quia ad oppositum videtur tex. in c. librum habeo. xvj. dist. vbi dicitur q̄ Cōstantini filius fuit. vacillant doctores antiquitatis & historiarum ignari. Bar. Bal & Alber. hic & Signo. consi. cxxix. colum iij. dicunt hunc Iustinianum vere Iustini filium fuisse per dicta iura. & de alio Iustiniano loqui. ca. librum habeo q̄ non negamus. fuit enim secundi Constantini filius Constantinopolitanus. vigesimus septimus imperator q post patrem suū Constātinū scdm imperauit prima vice annis. x. homo bonus, prudens, & catholicus. deinde in feram bestiam cōuersus imperio priuatus fuit, naribusq; mutilatus & in exilium missus. postea restitutus recuperauit imperium vt moderniores scribunt historici. & in supplemento cronicarum libro decimo traditur. Iustinianus autem noster. xviij. fuit Constantinopolitanus imperator & romanorum. xlix. Pau. diaconus lib 17. c. 3. sicq; præcessit Iustinianus noster Iustinianum Constantini filiū mediis decem imperatoribus. Errant tñ doc. Iustinianum nostrum vere Iustini filiū fuisse asserentes, fuit enim nepos ex sorore Iustini. de patre naturali apud historicos nulla est mentio vt ex Paul. diacono & historicis præalle. colliges. Verū vt plenior huiusce historie habeatur notitia. plures Iustini imperarunt, vt docent historici. Iustinus de quo hic est sermo primus fuit & senior. eratq; trax. de quo Pompo lib. ij. de vitis imperat. sic ait Iustinus trax. sine imaginib' sine tribu. vtroq; parente ignobilis a teneris annis suū custos, deinde bouū. post ligna marij cuiusdam magister. natus annos. 16. militare cepit manu promptus & doctus hostem ferire. forte mutauit princeps ordinis fuit. & hinc ꝓmotus comes factus est. & mortuo Anastasio creatus imperator in oriēte ipse Iustinus sororis suæ filium Iustinianū cōsulem fecit cū Valerio collega. anno eius imperij nono calēdis aprilis Iustinianum adoptauit cōsortem imperij fecit. quarto post mense decessit. quum imperasset annis. ix. mēsibus. ij. fuit itaq; Iustinianus filius adoptiuus Iustini & nepos ex sorore. Ex quibus infero nō ꝓcedere primam expositionē a doctoribus approbatam Iustinianum fuisse nuncupatum propter adoptionem a Iustino factā. nam erat Iustinianus antequam adoptaretur a Iustino, ergo inepte loquuntur asserētes eum dictū Iustinianum quia filius fuerit Iustini fateor filiū Iustini adoptiuū. sed ante talem adoptionē dicebatur Iustinianus. Secundo interpretatr hic Accur. dictū Iustinianū a iustitia quam semper coluit, & aliis colēdam mandauit, sed non sapit quum tale nomen habuerit antequam hęc faceret, & prius quam imperaret, quo tempore qualis futurus esset incertum erat iuxta gl. insti. de iusti. & iure super verbo auertit. Melius est ergo dicere cū Signo. in consi. 129. colum. 3. vocatum fuisse Iustinianum quia sic placuit parentibus & his qui sacro baptismate eum exornari fecerunt. Dicit etiam hic Cin & Alber. q̄ hic disputatio quum sit de nomine ꝓprio, q̄ imponitur ad libitū pertinacibus est relinquenda iuxta. l. ii cum glo. C. de constitu. pecu. & qd' a nomine proprio non liceat summere argu. vltra Signo. ibi & Bald. col. iiij late ponunt scribētes in rub. ff. solu. matrim. & Feli. in prooe. Grego. colum. vij.

Valla autem in elegantiis. c. cccclv hunc nostrum Iustinianum non nouisse iura nec forsan latinas literas scribit, quod nemo subiungit miretur, tum quia semper in grecia vixit, tum quia se dominum Iustinianum vt ex numismate eius apparet dici voluit, quod a more romano alienissimum est, cui subscribit Alciatus. lib iiij dispū. c. vij. & Budeus in. l. fi. §. de edil. edic. Suidam græcum Historicum sic testantem referunt. Sed pace istorum salua fuit Iustinianus noster vir maximi diuinique ingenii ac splendide doctrine. nec verisimile est tam immensum admirabileq; opus vt est iuris corpus, tanta perfici curasset diligentia nisi & literatissimus fuisset quum ignorātes et annalphabeti literarū curam minime habeāt vt rerū magistra docet experiētia, vetus est adagium, nihil cum fidibus graculo, nihil cum amaricino sui vt ad calcem atticarum noctium ponit Gellius. Ad illius græci historici testimonium. respondeat Iuuenalis dū ait creditur olim vellificatus athos & quicquid græcia mendax audet in Historia hinc scribit Plinius in prooemio quarti libri. Sicut literarum claritas ita omnis fabulositas ex græcia effulsit, & Cicero in oratione ꝓ. l. flacco de genere græcorum loquēs Tribuo inquit illis literas, do multarum artiū disciplinam, non adimo sermonis leporem ingeniorum acumen, & dicēdi copiam, testimoniū religionem et fidem nunquam ista natio coluit. vnde ortum est adagium testimonium græcum, quanta ergo sit adhibenda fides græculo illi historico ex prædictis cognosce. & quæ ꝑfati dicūt. forte possent ꝓcedere in aliquo ex aliis Iustinianis. Erat hic princeps fide catholicus in operibus rectus in iudiciis iustus. ideoq; oīa ei cōcurrebant in bonum testis Paul. diaconus lib. 18. vbi refert eū extruxisse intra Constantinopolim vrbem, Deo templum. q̄ sanctam sapientiam nominauit, cuius opus adeo cuncta edificia excellit vt in toto orbe huic simile nō posit inueniri. regnare cepit anno salutiferi partus. 529. vt lib. 17 Paul. diaconus scribit. ad vrbe condita vsq; ad suiimperij tempora mille pene & quadringenti decurrerunt anni, vt dicitur in l. ij. circa princ. C. de vete iur. enuc. regnauit annis. xxxix. Pompo. loco præalleg. De ipsius laudibus & gestis magnificis scribit etiam dantes in vlti. part c. vj. & seq. Infortunij tamen expers non fuit. quum teste Eusebio cæsuriensi & aliis quibusdam Moderniori bus historicis amens & stultus iampridem factus in egrotationem tandem incidens interierit anno salutis christianæ. 565. testis etiam Pompo. præallegatus. Quod nos minime recipimus sed præfatos equiuocare arbitramur nam Paul. diaconus libr. vlti. c. ij. sic habet inter hæc Iustiniano Principe vita decedente Iustinianus minor Rempublic. apud Constātinopolim regendam suscepit vir pessimus. & omni auaritiæ deditus hic quum in heresim delapsus a diuinis aurem cordis auerteret iusto Dei iudicio ammisso rōnis intellectu, amēs effectus est. & ibidem sequēti scribit capite q̄ quum annis. xj. regnasset amētiam q̄ incurrerat tandem cum vita finiuit, sicq; alius a nostro fuit Iustinianus qui amens vitam finiuit. quum vt præscripsimus non tm̄. xj. sed annis vno de quadraginta imperauerit. q amētiam igit incurrit Iustinianum iuniorem fuisse credimus. quem aliqui iustinum iuniorem appellāt. Cōprobo prędicta vt enim hic Cinus refert. Io. fab. in prooe insti. ac Seue. in trac. de modo studen. col. xv relatus est hic noster Iustinianus in cathalogum sanctorum. q̄ verisimile non est fuit factum. si amens & stultus iampridem factus interisset buit hæc de Iustiniano nostro quia paucis cognita scribet iis etiam adde q̄ Iusti. hic non appellat se dominum prout in rub. §. de iur. om iud. ibi domini Iustiniani. Et melius exemplo. C. augusti. qui dñi appellationem vt maledictum & opprobriū semper exhoruit edictoque prohibuit vt Trāquillus in eius vita scribit. Et Frā. Petrar. li. 14. epistolarū epistola prima sub pen. Et Laur. Valla i eleg. c. cclv. vbi iustinianum reprehēdit qui vt ea eius nummismate apparet sepe aut dñm Iustinianum se voluit appellari, ineptum enim id esse scribit & gothicum magis redolere q̄ latinum vt etiam superius retuli. Melius ergo hic. quamuis excusari possit Iusti. in aliis locis q̄ non a seipso sed a suis ministris domini titulus fuerit positus ad quod fit tex. in prooe. instit. in § igitur post libros. Sed iuata predicta quæro q̄ cur imperatoris nomē in coronatione 56
non mutetur, vt pape, respon. in pontefice mutationem fieri vt ostendatur, ad mutationem nominis factam esse mutationem hominis. quia qui primo purus homo erat factus est Dei vicarius in terris. xxij. distinctione. c. j. sed obstat quia etiam imperator in terris est Dei minister & vicarius in temporalibus. l. j. in prin. C. de vete. iur. enucle. quamuis posset ad illum text. responderi, vt per Deci. in nouis. colum. iiij. de iud. & Barb. consilio. j. colum. xxvj.

volumi iij vel dicere posses in Papa fieri mutationem no
minis ad Christi imitationem cuius actio nostra fuit in-
structio.c significasti de electio. nam Christus in promo-
tione petri.nomen ei mutauit quum primo Simon voca
retur Math c xxvj. & .c.in nono.xxj.distin.ideo alij pon-
tifices Christi sequentes vestigia idem fecerunt. & maxime
quia turpe nomen & tante dignitati inconueniens habere
possent, imperatores autem antiquorum moribus se con
formant qui mutationem nominis non fecerunt. In eod.
57 tex.ibi Cæsar * ab Augusto cæsare si credimus Accursio
quilibet imperator dictus est Cæsar, sequitur Alberi. &
Signor. consil cxxix. columna.iij. Cinus & Bald.dissen-
tiunt, quia ab Augusto bene dicti sunt alij Augusti, sed
Cæsares dicti sunt a Iulio Cæsare eius auunculo primo
Romanorum monarcha & quod fuit nomen indiuiduũ
factum est nomen generis & dignitatis, gloriosum enim
reputarunt successores tale nomen assumere, iuxta ea quę
dicemus infra in.§.nos vero in versi discipuli, Multi tamẽ
ante Iulium dicti sunt Cæsares. & ipse Iulius ab auo suo
Cæsaris assumpsit nomen vt in.xiiij. commentariorum
58 li. Volateranus scribit. Et inter * Cæsarem & Augustum
id interesse scias q̄ Augusti dicebantur qui regnabant. &
auctore Senatu imperatoris nomine decorabantur, Cæ-
sares vero qui ab ipso Augustu ad regendam prouinciam
aliquam eligebantur cum titulo Cæsaris successuri post
illius mortem in imperio vt ex Ammiano marcellino co
gnosces. Item Anto. sabellicus lib.octauo septime enneadis
fol cxxvj sic habet. fuit Cæsarum declaratio non imperij
dignitas. sed quæ gradum ad imperium faceret. & velut
per manus ab eo qui Augustus & Imperator fuisset Cæsa
res imperij regimen acciperent, hinc etiam Spart. in elio
vero Augusti ergo nomine imperator significabatur. & q̄s
quis Cæsar creabatur tanq̄ principis filius & designatus
Auguste maiestatis heres creabatur, per quæ intelligis il-
lud Orosij dictũ libr.septimo.c.xvj.dum ait hoc periculo
itaq; Diocletianus permotus Maximianum herculium
ex Cæsare fecit Augustum. Subiungit postmodum gl.
hic super verbo Cæsar vel sic dictum fuisse quia de ventre
matris cesus fuit. potest hic sermo dupliciter intelligi, vel
q̄ de iustiniano seu de aug. senserit, & tunc minus bene
neque probat cesos fuisse, secundus sensus q̄ de iulio Cæ-
sare intellexerit prout Alber & Bal. intelligere videtur.
& iudice Bald secto matris vtero se vidit. ne superitem
videret. quem nam ad hoc genuit vt omnia Cæsar fieret.
sed & istud falsum est vt ex Tranquil.& Plut.in vita Cæ-
saris facile cognoscitur dũ tradũt q̄ existẽte q. de sacerdo
osculatus est Cæsar matrem suã iurãs se nõ rediturum do
mum nisi pontifex maximus efficeretur, & sic de ventre ma
tris mortue cæsus nõ fuit & in cõmentariis suis non semel
eius matris meminit. Sed quamuis in Iulio Cæsare non
procedat deriuatio prædicta: tenẽdum est tamen dictum
fuisse Cæsarem a ceso matris vtero. Plin.c.ix.lib.vij auspi
catius ait enecta parente gignuntur sicuti Scipio aphrica-
nus prior natus primusque Cæsar a ceso matris vtero di-
ctus qua de causa & cesiones appellari simili modo nus
& Manilius qui Carthaginem intrauit. Minus bonus est
etiam sensus Accursij dum subiicit vel dictum Cæsarem
quia cedi apeririq; ventrem matris fecit vt locum corre-
ptionis ipsius videret. nam vt ex Tranquillo & aliis histo
ricis notum est id Neroni ascribitur. Tenenda est prima
expositio & videmus etiam hodie seruari, quia impero
ria maiestas, Cæsarea maiestas nuncupatur, & ipsi impera
tores se cæsares dicunt. & quasdam alias expositiones su
per hoc nomine inuenies p̄ Spar in elio vero. In eod.tex.
59 ibi flauius. * Exponas dicit Accur.si habeas flauus.i.ru-
beus si flauius.i quia deuicit flauos Bal primã tenẽs dic
q̄ pulcher corpore præsumitur habere bonã animã. sic &
Federicus dicebatur rubeus a barba rudea gaudeant itaq;
rubri dicit Signo consi.119. colũ.ij participant in colo-
cum imperatore hanc etiam sequitur Faber. post glo.
proœ.insti.dicens q̄ Dauid rex similis erat coloris vt scri
bitur Regum primo.c.xvij. & ipse etiam similis.ideo gau
det, sed iudice Signo.præalleg. non habent tales multum
gaudere quia rubro detrahitur in fide allegat sed ad balli
stam.l ij.cum not.infra de testi.posset adduci illud vulgare
raro rubeum fidem refertur in l.j. per Docto. infra de iu
risdictio omniũ iudi Aristoteles tamen in libro de phiso-
nomia dicit q̄ flauij boni sunt anima & multum prodest
phisonomia Bald. in l.ij.columna ij C. quorum appella-
non recip.& est Flauus color ex viridi ruffo & albo con-
cretus rubeus autem est ruffus nigrore multo mixtus Gel.
c xxvj.lib ij.sequor tamen secundam expositionem quia
tex.noster & antiqui codices flauius habent. tum quia ex
sequentibus per quæ declarantur præcedentia.l si seruus
plurium.§ fin.ff de lega.j.id suadetur, sunt enim sequẽtes
tituli agnomina a prouinciis per iustinianum deuictis. ergo
idem dicendum est.de hoc immediate præcedenti at tamẽ
Paul.diaconus & Pompo letus aliique historici tractãtes
gesta iustiniani de flauii vocabulo verbum nullũ fecere,
vnde melius est forte dicere quod sicuti Iustin a prędictis
C.& aug.denominationem sumpsit. Ita Flauium quasi de
gente Flauia originem traxerit prout etiam Vespasianus
de qua gente Flauia plura scribit Sueton. In eodem tex.
ibi Alamanicus * lego alemanicus vt ex statim allegãdis 61
patebit. quod exponitur idest quia deuicit alemanos, qui
& germani dicuntur secundum aliquos, nos a veritate
alienum credimus si enim idem essent germani quod ale-
mani, cur Imperator titulum germanici statim subiun-
xisset. superflua equidem esset repetitio, opere igitur arbi-
tramur esse * inuestigare quid inter alemanicum & ger- 62
manicum intersit. & quæ sint quomodoque differant he
prouincie. qua in re discere mallem quam docere. Alema-
nie fines nullum comperio scripsisse. quinimmo alemano
rum nomen a geographis bene omnibus antiquioribus
Strabone Pomp.Mella Dionysio Ptolomeo & Plinio sup
primitur. & nostri temporis extãt scriptores quidam qui
& ipsi nullam alemanorum mentionem faciunt. addubi-
tantes tale nomen scriptis suis inserere alemanos populos,
lego apud Seruium grammaticum super eo Virgiliano
carmine Georgicorum.iiij. & curua legũe prope flumine
melle. Seruij verba sunt hæc populi habitantes iuxta le-
manum fluuium alemani dicuntur. vnde Lucanus Desera
uere cauo tentoria fixa lemano. si igitur Seruio credimus
appellatione lemanorum intelligentur populi adiacentes.
modo Lusanensis, modo Gebenensis nuncupatur, nec
refert seruium lacum nomine fluuij dixisse. sic etiam alij
plures. & quoniam Cæsar in commentariis. alteram le-
mani lacus ripam ad eluetios pertinere scribit. intelligi vi-
dentur eluetij patria vaudi. chablasij fosignachi. quin &
ager gebenensis & sebusini qui hodie Lausanenses dicun-
tur proprie alemani vocari nam hi omnes lacui adiacent,
sed hæc stricta nimis descriptio, nam si hi soli populi, ale-
mani nominandi essent, non fecissent negocia grauia tot
fortissimis imperatoribus Galieno in primis deinde Con
stantio. qui eorum magnam stragem fecisse legitur. & Cõ
stantino magno. Asinius italicus qui res germanorum
diligẽter prescipsit alemanos in germania genus aduenti-
tium ex varia gentium colluuione esse dixit. de quo etiã
volater lib.vij.sed per hoc rei q̃ inquirimus notitia mini-
me habetur. Esse igitur vt omnes gentes q citra rhenum
& danubiũ siue istrum flumina regiones incolunt germa
nica lingua vtentes quæ ad Italiam vergunt Alemanorũ
nomine dictas credam, in quibus etas posterior Eluetios
comprehendit & Suitenses ac Suiceros, qui contra vulgi
opinionem diuersi sunt a Sueuis; qui in media Germa-
nia sunt. Cum Alemanis ergo connumerabuntur &
Sedunenses Curienses ac eridentini. cum Noricis rhetijs,
necnon lepontijs qui pene omnes Italie a Septentrione
adiacent. vt hoc credam suadet claudiani verba apud
quem pluribus in locis Alemanorũ est mentio, vel pane-

gyrij in laudes stilliconis.nā vbi istri qui Danubius est me
minit & rheni fluuiorū. vltra quos germani sunt. necnō
sicambrorū & belgarum.post quoque albini fluuium et
herciniā syluam addidit.quotiēs satiare catheruas orauit.
iungique tuis alemania signis,& panegyrij alia in laudes
eiusdem stilliconis post illud carmen rheni calcator et istri
subiunxit.Hæc alemanorū spolijs australibus illa ditior
exuuijs illis flauente sicambri Cesarie. Germanie autem
fines maiores nostri dubios reliquere.hos tamen auctor
tacitus diffinit. Omnis germania a gallijs rhetijsque &
pannonijs rheno & danubio fluminibus a sarmatis da-
cijsque mutuo metu aut mōtibus separat.cetera oceanus
ambit,latos sinus & insularū immensa spacia complectēs.
De pdictis situ moribus populisque Germanie late Cor.
ipse tacitus post librū eius.22.diuidunt hi germani in plu
ra genera ut per Pliniū lib 4 c.14.;Orosium lib.j. cap ij.
dum ait inde germania est vbi plurimam partē sueui te-
nent,quorum omniū gentes sunt quinquaginta quatuor
de quibus etiam.p Volater lib.vij. Germanorū laudes
in re bellica pulchre posuit Sene. li.j de ira fol.2.& Cesar
in cōmētarijs.poller in ipsis germanis fons nobilitatis sm
Bal hic Abb vero in c.venerabilem ad fi.iij.col.de elect.
theutonici ait dicuntur germani.i.veri nobiles vel sm Io.
and.a gignendo dicti sunt propter fecunditatem generā-
di,est enim patria multum generatiua Seu vt alij uolunt
germani a romanis nuncupati quoniam quum primum
Rhenū deuictis gallis transgressi fuissent videntes eos &
feritate animorū & colore flauo.forma præterea & mori
bus & viuēdi ritu gallis simillimos germanos eos hoc est
gallorū fratres existimarunt esse indigene hoc est nō aliū-
de sed ibi nati existimantur quoniam nō est verisimile ali
quos Asia.Aut Aphrica vel Italia relicta germaniam pe
tijsse informē terris asperam coelo tristem cultu aspectuqz
62 nisi patria sit. In tex.ibi goticus✠ sic dictus qa deuicit go
thos Pau. diaconus lib.ulti.c j.& Pomp.letus lib.ij de vi
tis imperatorū dum loquuntur de Iustiniano scribūt.rur
susqz bellisarij viribus gothorū in Italia gētē capto Guiti
ge eorū rege supauit,ideo goticus dici meruit. Sed Geor
gius Merula Alexandrinus lib.j.antiquitatis uicecomitū
late tractans de istis gothis & eorū regno dicit nec potuit
bellisarius cū nouo exercitu reuersus & classe instructissi-
ma.aut Romā obsidione eximere.aut hostem ferocius sæ
uientē reprimere.quare Constantinopolim is repetit reli
cta Italia barbaris verū postea scribit p Narsetē missum
a Iustiniano id peractū fuisse sub quo cecidit Totilas, tūc
debellatum totum fuere gothi.tunc finis eorum regni tūc
vniuersum gothorū nomen extinctum in Italia,quā cen
tum & quinquaginta annos possederant, in quo tēpore
multa nō libidinose solū & crudeliter egere sed homines
lingua & moribus plurimū distantes atque in ipsa uicto-
ria efferati urbes multas direptis bonis,eiectisqz ciuib' aut
euertere aut barbaris habendas cōcessere fedissima queqz
& indignissima patiētes populi nil aliud q̄ vastationē po-
pulationēque agrorū & desolatas urbes deplorabāt.Ma
gnam stragem istorum gothorum alias etiam edidit Ro
ma.pop.ut scrib.t Orosius lib.7.c.16.sed maiorē adhuc
Claudius imperator ut Treuellius pollio in hęc uerba scri
63 bit,✠ Claudius Borrocho illiricū tuenti.s.deleuimus tre
centa uiginti milia gothorū duo milia nauiū mersimus.te
cta sunt flumina scutis spatis & lāceolis omnia littora ope
riuntur campi ossibus latent tecti.nullum iter est purum
ingēs carrago deserta est.tm̄ mulierū cepimus ut binas &
ternas mulieres uictor sibi miles possit adiungere implete
barbaris seruis senibusque cultoribus Romane prouincie
factus miles barbarus colon' ex gotho.nec vlla fuit regio
quæ gothū triumphali quodā seruicio non haberet.uicti
sunt,prius gothi.est aūt gothia regio europe contermina
64 Datie. In eo.tex.ibi franchus✠ deuicit enim franchos sed
Faber.in proœ.insti.super eo uerbo non glorientur inqt
imperiales ex hoc arguere regnum Francie fuisse subie-
ctū Imperio quia loquitur dicit ipse de quadā frācia quæ
est in Alemania de qua in.c.j.de spon. vbi hoc non,pbat
dicā ergo loqui de Francia quæ est in Gallia. quā subdi-
tam fuisse Romano imperio certissimū est. ut ex Cesare
Suetonio & alijs historicis clarissime liquet. Defecit pri-
mo Gallia a Romanis sub Nerone ut Suet.in nerone scri
bit quāuis postea iterū restituta fuerit, qualiter uero me-
ruerit Franchū Iustinianus appellari tradit Alciatus lib.2.
dispun cap.22.cui tamen non scribo quia non verisimilē
sed ridiculā rem narrat.& disposuisse Iustinianum de par
tibus Gallie & Francie sub duce & p̄fecto eas constituen
do inuenies in lege.ij col j.C.de off.præfect prætor aphr.
facit inscriptio.l.in criminali.C.de iurisd.omnium iud.scri
bitur enim lex illa præfecto galiarum ab impatore. Fa- 65
teor q̄ hodie✠ ut ait Bal.in consili.217.uol.3.& consi.se-
quenti rex frāchorum super omnes reges glorie & liber-
tatis obtinet coronam.& nemo contra illius uexilla præ
sumit honorem ideo in regno suo equiparatur imperato
ri & ea potest facere quę alibi potest imperator ut p Dec.
consi.169.col.3. In eo tex.ibi germanicus.uide quæ sup
uerbo alemanicus scripsi. In text.ibi atticus ✠ idest quia 66
atticos siue athenienses deuicit.De quo apud histor nihil
Pau Diacon.& ycop.hoc prætermiserunt & prop facit
tantum uerba De Anticis qui sunt Germanie pop.histri
accole cum quibus Iustinia.rem habuit. In tex.ibi aphri
cus✠ aphricam.n subegit.ut præter historias traditur in.l. 67
j.C.de off.præfect.prætor.aphr.vbi se aphricanum dicit.
Primus autem qui cognominatus est aphricanus fuit.P.
Cor.Scipio q hoc nomine uicte a se gentis est nobilitatus
ut Liuius i x.de bello punico secūdo ad fi scribit. Aphri
ce autem descriptionē inuenies per Plin.lib.v. In tex.ibi
vandalicus✠ idest quia deuicit uandalos ut præallegata 68
l j.& secunda hinc Pau.Diaconus libro ultimo ca.primo
per que ipsum bellisarium uandalorum gentem capto eo
rum rege gelismero vsqz ad internitionem deleuit quos
auaros perfidos & dolosos scribit fuisse Orosius lib septi
mo.cap.27. Est autem uandalia regio colloniç septentrio
nalis & de istis plura scribit uolater.lib. septimo sub. c.de
rebus uandalorum. Declarata sunt Iustiniani agnomina
ex feliciter gestis acquisita.In aliqbus antiquis codicibus
alia quædam continentur prout alanicus ✠ a deuictis ala- 69
nis qui europe sunt populi ab alino fluuio dicti qui ultra
danubium in Europa fertur de quibus plura uolate præ
allegatus habent & aliqui datium a deuictis datijs✠ q ut 70
Iustinus scribit soboles sunt getharum,& populi ferocis-
simi tracie Plin.lib.quarto.c.undecimo & sequenti Oui-
dius nulla getis toto gens est truculentior orbe, hinc scri-
bit Spar.in caracalo quū germanici partici arabici & Ale
manici quas gentes deuicerat.nomen ascriberet elius per
tinax filius pertinacis dicitur loco dixisse adde si placet &
Geticus maximus quod getam occiderat fratrem refert
tamen idem Sparta. in geta hoc dictum altius in inse-
ctus caracalli descēdisse ut postea nece pertinacis est appro
batum. Prosequendo uerba rubri.ibi pius✠ ab Antoni- 71
no pio sunt pij cognominati successores §.facimus autem
in auctentica liberti de cætero columna sexta secundum
Accursium Cinus & Alberic. a pietate animi pium di-
ctum arbitrantur.l imperialis.C.de nup sed non est dan
dus Accurs.propter textum dicto §. facimus allegatum
ab eo ubi eius probatur opinio.§ Primus autem qui di-
ctus est pius.fuit quintus Metellus numidici filius sic nun
cupatus eo q̄ patrem lachrimis & pręcibus ab exilio re-
uocauit teste Plin.de uiris illustris. cap.63. fuit etiam pij
cognomentum tyberio Cesari a senatu delatum auctor
Sueton.pietatis uero exempla infinita toto orbe,extitere
✠ sed Rome vnum.cui comparari cuncta nō possunt hu 72
milis in plebe , & ideo ignobilis puerpera supplitij causa
carcere inclusam matrem.quū impetrasset aditū,a ianito
re semp excussa ne quid deferret cibi deprehensa est ube
ribus suis alens eā.quo mrī salus filiæ pietate donata est,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ambeq̃ perpetuis alimentis. In eo tex.ibi fœlix • ob ani
mi virtutẽ hoc intelligit Accur.nec est multũ huic dissimi
lis,alia sequens expositio Accur.dũ ait vel quia erat rerũ
mundi cognitor. qđ ꝓcedit ſm opin.stoicorũ ꝗ dicebãt
sapientẽ in rota & tormentis constitutũ beatũ esse,quorũ
dogma deludit Augustinus. 19.de ciuitate dei quũ ꝓsit in
illis quidã suꝑbie stupor.Melius est dicere iudicibus Bal.
& Parp.ꝙ felicitas non consistit in habitu virtutis. sed in
operatione,& nõ in una operatione, sed oportet assidue
operari.quia vna operatio nõ facit uirtuosum . sicuti nec
una hirũdo ver,nec una pulchra dies estatẽ ſm Phil ethi.
primo cõstituentẽ, felicitatẽ in opatione virtutis indige-
bit tamen corpis prosperitate. Et vere ex triplici bonorũ
genere constat.ex bonis animi ex bonis corpis & ex bo
nis fortunæ hæc bona cumulata faciunt absolutã fœlicita
tem lu.sylla.vt scribit Pli.lib.vij.primus cognomẽ felicis
sibi assumpsit secunde expõni gl.ꝙ felix fuerit ꝓpter di
uitias astipulat̃ horatiana illa snia,Omnia diuitijs parent
quas qui construxerit ille clarus erit fortis iustus sapiens
etiam rex.& quicquid volet faciunt q̃ congerit Lau.val.
in suis elegan.c 295 sed quia diuitie non faciunt quem fe-
licem ideo Alb.hic reprehendit hanc expositionẽ quod
late explicat Beroaldus in quodã opusculo de felicitate
descendendo tandẽ in sententiam glo primo loco relatã.
74 In eo.tex.ibi indytus • idest ualde gloriosus. Io.an.i pri
mo de reliqui.et venera.sancto lib.vj.vel ualde clarus ꝑ
eius feliciter gesta de quibus supra. In eo.tex.ibi victor
• in expeliendo hostes exponit Accur.melius dixisset in
75 vincendo.& imperio eos subigendo. In tex.ibi triũpha
sor • proprie triũphator est qui triumphat.sed aliquando
76 prout hic qui triumphauit dicitur triumphalis secũdum
Laur.val in elegantijs c 265. In eo.tex.ibi semper Augu
stus • eius enim debet esse propositi ut augeat. licet semp
77 non faciat secundũ Accur.duo similia adducentem & se-
quuntur Docto.nec refragatur verbum semper in text.
positum ꝙ continuationem & perpetuitatem exigere ui
detur nam verificatur dato etiam aliquali interuallo.&
principali intentione sic faciendi ad quod propositũ mul
ta congerit Felin.in procem.rex pacificus colum.ij nec
etiam repugnat ꝙ arg ab etymologia vocabuli semper
teneat negatiue • iuxta nota.in.l ij § appellata infra si cer
78 tum petatur,non fit de meo tuum, ergo nõ est mutuum
nec sufficeret ꝓpositũ sed requiritur ꝙ fiat. & ubi non fit
non est mutuum pari modo Augustus ab augẽdo ergo
oportet ita fieri nec sufficit propositũ.responde huic pul-
chro argumento ut per Abb.in.c.j.colũ pen.de iudi &
Aret institu.de testam.in principio colũ.ij. Capta hinc
occasione quærit Bar. • nunquid donatio olim facta per
79 Constantinũ Siluestro pape valeat positis utrinque argu
mentis pro ecclesia concludit & sequũtur cõmuniter Ca-
noniste,schola legistarum oppositũ firmat. sed hodie fa-
tuum esse dicunt disputare.quũ ecclesia præscriptione sit
munita,iurẽtque imperatores omnes donationem illam
non reuocare.sed potius confirmant clemen.vnica de iu-
reiuran.&.c.ego Ludouicus.63.distin: &.c constãtinus.
96.distin ubi est tex.de ista donatione cuius uerba forma
lia refert Albericus in l prima in.§.in initio ff.de off præ
fect.vrbis. Examinat hanc quæstionem latius hic Bald.
& Alb q i fine dicit se audiuisse a fide dignis hẽri i scriptis
auctẽticis quod tempore donationis audita de cœlo uox
fuit.hodie venenum aspidum seminatũ est in ecclesia dei.
De hac qõne videas & Are.in proœ institu.col.3. Ale.
in.l.filio quem pater col.fi.ff de lib.& posth. & in consil.
24.col.fi.vol.v Card.Alex.in.d.c.Constantinus vbi re-
spondet argumentis & rationibus Lauren.val qui impe
rij defendendo partes tenuit donationem illam non vale
re.de quo etiam per Barb.in c.licet causam col.6. de pro
bat.ubi refert se latissime hunc articulũ examinasse in rub.
ff de verb.obliga.& uiuis demonstrasse rationibus dona
tionem non tenuisse.imo poetam quendam dixisse refert
a uero alienũ esse.ꝙ facta fuerit donatio illa per Constan
tinum siluestro pontifici eo ꝙ stilus uerborum asserte do
nationis in.d c.Constantinus relate ab elegantia tunc uigẽ
tis stili deuiet & quendam magnũ sacerdotem sibi dixisse
testat̃.uos laici decepti fuistis sed ex quo deus tolerat tole
rate etiã vos. Hanc rem prosequitur etiam Geor.meru-
la Alex.antiquitatis vicecomitũ libr.j.ubi ait inter cetera.
algisius quũ de patre Desiderio.& regno actũ uideret ad
Constantinũ imperatorem in grçciã abijt.Carolus rebus
cõpositis Romã petiit pontificem adoraturus a quo am
plexus ad aras deducitur.peractaque re diuina.non solũ
quæ lõgobardorũ reges & deinde pipinus pater Grego-
rio tertio concesserat ea affirmauit.sed illũ ampliori impe
rij iure donauit ex eo põtifex multarũ vrbium dominus
& quia antea religionis maiestate res tenebat mox iperio
& potentia metuendus fuit.& si quidã historiarum igna
ri & temporum nescij ignorato rerũ gestarũ ordine a Cõ
stantino siluestro Pontifici datũ referant. Sed maiorem
utilitatẽ posse ex hac gl.colligi testis est Parpa.utrum pos
sit hodie • Imperator Papa uel alius princeps locũ aliquẽ 80
donare aut vendere prout castrũ ciuitatem.uel principa-
tus partẽ.& an de re tali infeudare. vtrumue disponere
nõ reseruando proprietatẽ & an hoc facere possit inuitis
illius loci hoĩbus.de qbus omnibus late tractari inuenies
per Pau.de cast.in consi.74.col.vj.& sequenti in antiquis
Roma.consi.26.ad finem Barb. 27 folio primo ꝟolumi.
secundo.Soci.consil.4.volumi.3.Alexan.in.l.filio quem
pater colum.fi.ff.de liber.et posthum.& consi.14 uolu.5.
Abba.& alios in.c.intellecto de iureiuran.Fel.in c.ad au-
dientiam de præscrip in.c.quæ in ecclesiarum charta pri-
ma de constitu.in c.dilecti colum. prima de maiorita. &
obedien.Iaso.in repeti §.diui l.filiusfamil.in.j lectu.in.4.
colum ff.de lega.j late Aquen.in specu.feud.sub rub.qui
feu.dare pos.& Moder.bono in.l.j.in § cum quidã in.ij.
col.ff.de qõnibus quæ omnia sunt signanda ad ornamen
tum illius celebris glo l.inuitus ff.de fideicom liber. Se-
cunda declaratio gl ꝙ • dictus sit Augustus ab Octauio 81
Augusto nepote Cesaris approbatur a scribẽtibus aliqd
etiam supra tactũ fuit.de quo Augusto late tradunt Sue-
ton.in eo.Orosius libro sexto & Florus ad finem operis
ubi inter cetera ait.ad hæc.tot facta ingẽtia octauius dicta
tor perpetuus & pater patriæ appellatus est , tractatum
etiam in senatu an quia condidisset imperiũ Romulus uo
caretur,sed sanctius & reuerentius uisum est Augusti no
men,ut scilicet iam tum dum colit terras ipso nomine &
titulo consecraretur Multas tamen & ipse passus est an-
gustias ut auctor est Plin libro septimo cap 45. Silẽtio
tamen inuoluendum non arbitramur • quod apud Lau. 82
val.in.li.supra ducentesimum elegantiarum capite scriptũ
comperimus non erubescunt inquit Christiani appellare
Imperatorem Cesarem Augustum a damnatis tyranno
rum nominibus qui non modo oppresserunt rempubl.
sed sub eorum gladio rex uerus coeli & terræ,occisus,est.
Sed ultra quod a Christo & ab ecclesia approbatum est
Imperiũ & nomina prædicta ut traditur in.c.nouit de iu
di.non est prohibitum paganorũ nomina assumere ideo
nimirũ si Christiani Imperatores prædecessorũ suorum
in imperio tã gloriosa nomina & tanti dignitati congrua
sibi uendicarunt,facit quod scribit Signorol. consil. 29.
colum.ij.præterea ne nec sub Iulio Cesare nec sub Augu-
sto sed sub Tyberio passus est Christus ut nõ tam ex Oro
sio & paganorũ historijs q̃ ex sacri euangelij lectione co
gnoscitur. Interpretatur etiam Augustus • idest sacer ab
auiũ gestu.i.qui ab auibus designatus est, uel ab auiũ au- 83
gustu a quo aues pastæ id ratũ fecerũt ut per Tranquill.in
augusto.& Enniũ in illo carmĩe.Augusto augurio post-
quã indyta condita roma est. Sunt alij multi titu Impe-
riali conuenientes culmini ut per Paulum castr.in rubri.
prime consti.C.Iaso.in.l penulti.ad fin.infra de his qui-
bus ut indignis.& Paul.de citadinis in epistola ad maxi-

imperatorem ante facit sui tractatus de iure pat impressa.
Sequuntur nunc noia doctorũ quibus hæc epistola mit
titur in codice meo. Theophilo & Dorotheo in antiquis
codicibus alij etiam nominantur vt etiam Sign. habuisse
videtur ut patet ex suo consi 129 col.ij cõponitur Theo
84 philus ex theos ꝙ est deus et philos amor. erat igitur in il
lo amor dei & sapientie. quũ deus sit vera sapientia lege,
bat hic noster Theophilus laudabiliter iura in cõstantino
politana ciuitate. l.ij. col v. In ver quæ omnia cum glo. in
verbo extendentẽ. C. de ve iur. enu. effectus fuit facti ipe,
rialis consistorij comes vt dicitur in j. constit. C. in princ.
3. col. Dorotheus autem uir facũdissimus fuit & leges di
scipulis in berythẽsiũ exponebat ciuitate. quẽ Iustinianus
propter illius opi. optimã euocauit ad seque deduxit vt
dicit tex. in. d. l. ij. loco prælle. quod principibus sic docu
85 mento ut Iustiniani exemplo quærant & ad se euocent
integre opinionis uiros. non aũt ponere asinos in catedrã
& tũc bene regeẽ mundus. In eo. tex. ibi viris illustribus
86 colligunt plerique doctores appellari illustres. Bar. ne,
gat nisi annos viginti legerint in studio approbato resp.
ad hunc tex. ꝙ isti erant aliũde ea illustrati dignitate & ꝙ
legentes annis. 20. illustres efficiantẽ tenet Parp. ex quo se,
quitur & infertur ꝙ poterunt legere per substitutũ et legi
timare spurios & alia facere q̃ per illustros personas fieri
possunt de quibus effectibus tradunt scribẽtes in. l. j. infra
de offi eius. vbi Iaso. attestatur hanc esse cõem opi. quãuis
ipse post Alex. oppositum teneat quorum fundamento
ibi resp. Dec. & melius Mod. Pap. in. l. imperium. ff. de iu,
risd. om. iud. quorũ dicta trãscribunt ibi Mod. portugal.
col. 27. cum sequ. Pro qua opin facit hic tex. Theophilum
& Dorotheum illustres appellans. erant enim lectores nec
apparet ꝙ aliunde ut dicit Bart illustres essent. Theophi,
lus enim cõsistorialis erat comes ut retuli & sic spectabilis
tantum l. j & ij. C. de comit. consistor lib xij ergo titulus
illustris sibi attribuitur respectu prædicto quum aliunde
ex dignitate comitatus illustris nõ esset, item Durotheus
erat quæstor ut dicit tex. de emen. Iustin C. col ij & om,
87 nes quæstores non sunt illustres ut per gl. l. j. infra de off.
quæst. ideo ille tex. appellat eũ magnificum ꝙ quantũ ad
dignitatẽ minus est q̃ esse illustrem. ut in. d. l j. de offi. eius
traditur, vr̃ ergo ꝙ illustres appellẽtur respectu prędicto
doctoratus videlicet & lecture. Nihilominus dici potest
non probari ꝙ legerint annis viginti ut requiritur & sic ne
cessario non probatur cõis opi. in hoc tex cui etiam resp.
potest ex mente Alb. ꝙ uerbũ illustribus exponi debet
idest illustratis scientia, aliqui in. d. l. j. per aliam rõnem de
monstrare conantur quia etiã medium Decij nõ subsistit
quorum fundamentũ male sonat in auribus meis ꝙ habẽ
tes vicariam dignitatẽ illustres dicantur repugnat text l.
vnica. C. de comit. & Arch libr. 12. iuncto tex. l. si qñ. C.
de appel. habens dignitatem uicariã duci equiparatur in
d. l. unica qui spectabilis tantũ est. d. l. si quando & ꝓbaẽ.
arguendo ab ordine titulorũ in rub. C. de off. vicar. quæ
ponitẽ post rub tractantes de spectabilibus si esset illustris
p̃poneretẽ. Nõ ob. l. j. C. de offi. vicar. ubi vicarij p̃ferun
tur in cõcernentibus actus non militares comitibus mili,
tũ quia resp ꝙ loquitur de comitibus rei militaris q mit,
tuntur ad defendendam prouinciã q spectabiles dutaxat
dicunẽ. l. j. & ij C. de comit. rei milit. lib. 12. non de militũ
comitibus. i. magistris militũ qui illustres sunt & de q̃bus
loquitur lex prouincialiũ alleg. ibi per Deciũ ut ibi nota.
Ioan. de plat. quod cõprobo quia uult ille tex. d. l j quod
quando præfati coniunguntur in iudicando præferatur
vicarius ex quo significatur alterum non esse illustrẽ sed
spectabilem quẽ vult præferri vicario in negotijs militari
88 bus tantũ. Ex quibus concludo communem opinionẽ
ꝙ legentes annis. 20. sint illustres iure nõ probari, quãuis
omni honore digni sint. qui tanto tẽpore legendo insuda
runt. multosq; ad iustitiam instruxerunt. Non nego ta,
men qn sint comites ut dicitẽ in rub. de ꝓfessor. &c. lib. xj.

& ducibus equiparanẽ. & possint ꝓpterea ut post Paul.
ca. dicit dec. legitimare spurios, creare notarios, & similia
facere, quæ tamen cõsuetudine seruari nõ uideo, & in hac
patria cõstitutio ducalis oibus comitibus palatinis id pro
hibet. In tex ibi antecessoribus. quum imperator alios 89
omnes dignitate antecedat ut hic per Bar. & Albe. dum
citant l. & ideo infra de offi. procon. & lega. late tradiẽ in
l j. infra de offi. eius nõne male antecessoribus scribiẽ hu,
ius timore contrarij exponit Accur i doctoribus q ante
cedebant respectu lcẽ. placet Bar. & latius hic Albe. Ale,
tamen lib. 3 dispun. c. 12. hunc locum restituit ut assessori
bus dicat. quod nos nõ recipimus. quũ in sequenti nigro
& in rub. instit. in. l ij. C. de vete. iur. enuc. antecessoribus
legamus nec est inepta nuncupandi ratio si Bar. & Albe,
expõnem consideremus. Plura alia honorifica noia qui, 90
bus doctores decoranẽ ponit hic Alb. sed plenius Anna.
in c. fi. col. fi. de magist plenissime bologninus in rep au,
cten. habita col. vij. cum seq. C. ne filius pro patre. Super
hoc verbo format postea gl. non leuem oppositionem. si
dubitasset gl. prout prima facie fecisse uidetur. quõ consti
tutio ista Iustiniani dici possit, fatua fuisset propter supra,
scriptionem, datam, & principiũ nigri, sed dubitauit glo.
de ineptitudine insertionis quũ iurisconsultorum sit totus
hic liber. cur hic suam constitu inseruerit an solu glo. pro,
cedat dicemus post Cinum & Bal in principio nigri. Et
cur magis hic q̃ in prin. insti. constitu præsentem posue 91
rit iuris est positiui ideo sufficit pro ratione uolũtas iuxta
vulgatam gl. in. l. prima in. §. pueritiam in uerbo ratus ff.
de postul. exornatam a Barb. inter consilia Alexan. vol.
4. consilio. 64. & Fel in. c. si quando col. prima de rescrip.
Ex glo. etiam colligitur ꝙ imperator nõ attendit hic or 92
dinem compositionis quum hanc constitutionẽ factam
post. ff ponat ante seu in prin. vt per gl. in principio nigri.
super uerbo ffrorum ex quo patet Solu ad argu. Bar hic.
In si rub ibi salutẽ de effectibus ex salutatione resultan 93
tibus scribit Ale in. l. filio quẽ pater col. ij infra de libe. &
posth. & Fel. in procε. gregor. col. vij. & secundũ gl. super
hoc uerbo cõstitutionẽ hanc quidẽ principiũ alii epistolã
uocant. alij procemium appellant. & omnes bene ẽm Al
ber. infra in principio nigri. & latius Signorollum cõsilio
cxxix. colum. prima. at Ipse Iustinianus diuinam orationẽ
in principio nigri nominat dum ait ideo præsentẽ diuinã
orationẽ. & in. § tertij in uersicu. sed quia solitũ ibi uerbis
orationis nostre. Et quæ sit differentia inter exordium.
præfationẽ & præludiũ declarat Aristo. 3. rheto. exor, 94
dium inquit est orationis initiũ. sicut in poesi præfatio &
in lire pulsatione præludium. Excutienda nũc sunt quæ
dam not. ab antiquis collecta. P. fuit ꝙ in hac salutatiõe se
p̃mittit impator & nomen suũ. his quibus scribit p̃ponit
qđ ꝓpter eius maiestatẽ & supioritatẽ recte fecisse vr̃. c. j.
& c. statuimus de ma. & obe. ex quo. n. subditis scribit re,
prehẽsibile hoc uideri nõ debet ẽm Sign. loco p̃al. & ẽm
Cin. fuit antiquorũ mos in ep̃lis nomẽ suũ p̃ponere. l. lu, 95
tius. ff. de don l. nepos ꝓculo. ff. de ver. sign l. domitius. ff.
de test. q̃uis papa ex humilitate contrariũ aliqñ fecerit epi
stola iter claras. C de sum. tri. hodie nõ faceret dicit ibi gl.
ego uideo antiquos et mod. doctissimos ita seruasse ac ser
uare licet alij aliter. nã Cic. cuiꝰ actio nr̃a ẽ instructio. quũ
sit ille a quo teste Sene ois romana exiluit eloq̃ntia i suis
oibus ep̃is id egit. Politianus & Hermolaus barbarus id
secuti vt ex eorũ ep̃lis licet cognoscere. Scd̃o not. debere
ep̃lam mittentis nomen cõtinere alias fidẽ non facit. etiã 96
ꝙ mittentis adsit sigillũ. ẽm Cin. Bar. & Alb. per. l. ad te,
stiũ in. § siquis ex testibus infra de test. ideo referunt fuisse
alias in facto reprobatũ procuratoriũ quoddã in quo cõ,
stituentis deerat nomẽ q̃uis esset eius sigillum. nisi dicunt
Cin. & Bal. p errorẽ facta fuisset omissio de quo cõstaret
arg. l. librarius. ff. de re. iur. Tertio no. ꝙ epistola uel obli
gatio. nõ tantum noia ꝓpria sed etiã suarũ dignitatũ ad 97
ualiditatẽ continere debet. & ita illustres & magnos vi,

ros consueuisse facere auctor est Cin.Bal ad fi.istius rub.
dicit q̄ si factum est arduum & mutatio Infringit solitū
scribentis stillū.nō censetur auctenti.l.sacri affatus.C de di
uer.rescrip.melius hic sentit Albe. col ulti.dicens q̄ si ex
proprio noīe constet de corpore sufficit,alias circūstantie
dignitatis & prænoīs exprimi debeant. sicq; ad concor-
diam reducantur.l.hac cōsuitissima. C.qui testa. fa pol.l.
certum ff.si cer.pet.& l.labeo.ff.de sup.leg.& idem sentit
hic Bar.in.iii.col.uel etiam fm Alb. cōsideranda est qua
litas personarum.quia si esset episcopus.uel alicuius ciui-
tatis rector.requireretur dignitatis expressio si āt est pri-
uatus et ex nudo noīe haberi possit certitudo satis est q̄d
enim si papa uel imperator sub noīe ꝓprio paparus aut
imperii omissa inscriptione alteri scriberent credo dicit ip
se q̄ tales lr̄e fidē nō facerent.cōproba.per proxime reia-
ta post Bal.solent.n.de stillo id facere qui attendi debet et
98 obseruari * late Fel.in ca.ii.colū.vii.de rescrip.de qua ma
teria latius dicā.j.in.§.nos uero.in uersic.discipuli. Quar
99 to not. * q̄ licet dici soleat laudem in ore proprio sorde-
scere. tamen suas laudes cantare ubi notorie sunt uitupe-
rabile nō est.ut hic Iustinia.fecit ita Io.de pla.in.l.unica.in
fi.C.de profes.qui in urbe const. lib.xii. Quinto not. fm
Cinum imperatorem titulis acquisitis per suā probitatē
100 uti. * ex quo colligit laudabilius esse nomen ex propria
quęsitum uirtute quā originale et sine proprio sudore ha
bitū ideo maior est honor filio baronis uel comitis q̄ uo
cetur doctor quā dn̄s.faciunt quæ scribit Ias.in.l.more.in
ii.no.j.de iur.om.iud.& Bal. hic ad fi. & quæ dicemus.j.
de or.iur.in.l.ii.in uer. fi.in.vii.no. Hinc tibullus Messallā
celebrans ait quāquā antiq; gētis superāt tibi laudes Nō
101 tua maiorū.cōtenta est gloria fama Nec quæris.quicq̄d
iudex sub imagine dicat.Sed generis priscos contendis iti
nere honores quā tibi maiores maius decus Ipse futurus.

Sexto not.ex hac rub.fm Bart.hic col. ii.q̄ in scriptura
priuata dies nō requiritur. secus In publica ut per eū quē
pungit Parp.quum epistola hæc publica sit & aucten.ac
vbiq; recepta.ergo non priuata scriptura saluando Bart.
dici potest hodie equidem istud militare.sed antequā hęc
cōstitutio per studia uulgata esset et recepta istud nō erat.
& tn̄ ualebat sine die hūc saluandi modū colligo ex Bar.
in extrauagā.qui sint rebelles in fine sup verbo data,pro
batur etiam opi.Bar.in.l. quum tabernā.in. §.idē que fiit
ff.de pig.& hip.alle.per Bar.quicquid dicat Parp. q̄ cōil
net speciale in pignore secundū gl § idē labeo alle.p Bar.
quia licet loquat̄ in pignore non tamē ponit speciale in pi
gnore nec rō aliqua specialitatis assignat̄.Ideo Bar. ibi &
scribentes infra allegandi dicūt eē ibi tex.q̄ in priuata scri
ptura tēpus nō exigit̄ * imo Barb in cōsi.58.col.xij. vol.
102 4.singularē reputat ad hoc illū tex sed hēt cōsimilem in.l.
publia in.§.fi.infra depo per quē idem tenuit Alb.infra
in.§.fi.de quo articulo tractatur etiā per Ang.in.§.si quis
igitur.in auc.de tabel. Ale consi.182.uol.ij.& consi.106.
vol.1.& consi.132.uolu 4.Mathes.in no.45.incip.no.q̄
tempus ubi idem dicit de loco Alex.In.l.prætor ꝑinfra de-
edē.ubi tres limi.ponit de quibus etiā meminit in d.cōsi.
& Barb pulchre in d.cōsi.58.col.12. In publica scriptu
103 ra cōis est cū Bar. * q̄ tempus sit de substantia præterquā
in libris publicis & auctenticis per istam epistolam quæ
caret tempore de quo late dicemus infra in. §.fi. & ponit
104 Fel.in.c j.de fide instru. Subiungit * Bart.q̄ In scriptura
publica scribentis requiritur signū ad ualiditatē vt signū
tabellionis in scriptura uero priuata non in fine tamen cō
cludit id de consuetudine & non de iure esse.ut in publica
requiratur signum.& cū Bar.alij transeunt ut per Alexā.
hic in apostil Fel.in.d.c.j.col.v.& Lāfr.in rep.c qm̄ cōtra
a 2.char.de proba. Forte tn̄ dici potest fm Parpa.stante
consuetudine apponēdi q̄ non uiciabit omissio sed coge
tur notarius ad iterato ponendū quia de solitis semp ro-
gatus vr̄.l.fi.ubi Bal C.de fideiul.plene Fel.in.c cum.M.
105 in nota.de consti.q̄d procedere nō vr̄ * nā indictio est de
solitis & tn̄ ea omissa corruit instr̄m fm cōiter doc.ut per
Fel.in.c.inter dilectos.col.8.de fide inst q̄uis contra nota
rium q indictionē omisit agi de interesse possit Bar.in.l.
adm.col.vij.ver.quæro q̄d si in instr̄o.de iureiu Fel.in.c.
ex ir̄is col.3.de fi.instru.erronee tamen appositā indictio
nē poterit corrigere ut per Deci.in.l.si librarius. col.7.de
re iu.vide late de materia eundē Dec.in.c.j.de fide instru.
Cor.in cōsi.93 cū seq lib.4.Ang.consi.306.incip. reperi
tur Pau.de ca.in.l.vnū ex familia in.§.si omissa. ff.de leg.
ij Bal.in l.pe.col.ij.C.de accusa. Alex.in.l.prætor.ait in.§.
si initium ff de eden. Et * pulchra quædā de signo nota- 106
rij ultra Fel in.d c.j.inuenies per Alexā in l.eos.ff de fal.
A quen.in.l.post dotē col.fi.ff so.ma.Cano.in c.post ces
sionem de proba Item ꝓbatur quod dictū est de signo
non requisito in scriptura priuata per §.fi.l publia. &.§.
idē quesiit p̄al.& q̄a in publica ut diximus de consuetudi
ne requiritur non de iure.at in priuata non uendicat sibi
locū consuetudo ergo limita tū in casu.l.da testium in §.si
quis ex testibus infra de testa ubi in priuata requirunt̄ si-
gilla. Quærit hic tandē in fi Bal. * quis præcedere dēat et 107
magis honorari doctor an miles concludit ꝓ doctore q̄
ꝓpria uirtute poliet arg l.si quid bello.ff de capti.docto
rellos tamen postponēdos dicit quia parū meruere. latissi
me quæstionē hanc disputauit Sign.dū legeret vercellis.
ut habetur suo cōsi.23.Iaso.aliquid tangit in l pen.col.ij.
C.de pact. Et an de ineptitudine argui possit intitulatio
* quā Mod.imperatores faciunt per appositionē regij ti 108
tuli post imperialē ut si diceret Carolus Imperator Cesar
Augustus hispaniæ rex.&c.pulchre uide per Sign.consi.
cxxi.col.pen.

Ex principio procemij.

Sequitur interpretatio in proce. pandectarum.

Anc cōstitutionem singularē dicit Alb.diui 1
nam Iustinianus dum ait ideo præsentem
diuinam orationem faciendam existimaui-
mus , quæ & alijs multis modis nuncupari
pōt in ult.gl.sub.p̄cedētis scripsimus.et quū
soleat diuisio multa bona operari iuxta.l. 2
primā.ff.de excep.doli.& glo.uerbi easdem in proce.in-
stit. diuersimode hic docto.diuidunt aliter Signorol.con
silio.229. * nos Iaco de are.& Cinum sequimur qui hanc 3
epistolam in 7.diuidunt partes.In prima parte cōmenda
tionē operis & intentionē suā imparator ponit & aperit,in
secunda nouum docendi modū summatim tāgit utilitatē
ostendens & antiquū docendi modū ut nihil antiqitatis

ignoretur refert, in tertia hodiernū & pleniorem docendi
ac discendi modū tradit. in quarta quibus in locis docēda
sint iura, tradit alibi ꝓhibens legis plectesque cōtrafacien
tes. in. v. circa modū scribendi. legales libros disponit, pœ
nā inobediētibus iponens in sexta ludos ꝓhibet noxios.
3 studij ipedimēta remouet & iudices constituit. in septima
& vltima hortat͛ obseruantiā mādat & datā epistole po
nit. Scđa pars principalis est ibi itaq; ꝓculdubio tertia ibi
nos vero. quarta ibi hæc aūt. quinta ibi illud aūt. sexta ibi
illud vero vltima ibi incipit e igitur quālibet partē in lo
cis suis subuidemus. Ee si dixeris bonā diuisionē debere
esse bimēbrē l. j ff. de rer. diui & l īperiū de iu. om. iu. not.
Pauinus in trac de offi & po cap. sede vacan. in fi. prolo
4 gi* responde per regulā philosophicā quæ vult satis esse
ad bimēbrem posse reduci ut per Ias. in rub de vul cul. j.
et pulchre Senen in trac. substi. col. vij talis est hæc diuisio
ergo. nā in prima parte principali cōmēdationē operis cū
antiquo & nouo legendi modo ponit in secunda quibus
locis iura docenda sint. & quibus nō ostendit. legales scri
bendi libros modū statuendo studijq; impedimēta remo
uendo contrafacientibus pena statuta magistros ad ape
riendū scientiam hortando mandata obseruantia episto
laris pagine secunda itaq; pars principalis ibi constitui po
5 test hæc autē tria. Summari pōi hæc cōstitutio* ut hic p
Alb & Signo. consi. præal. col. ij primā partē principalē
subdiuido in tres particulas narrat īperator in prima ope
ram quā circa purgationē & cōpositionē legalis scientiæ
impendit. in secunda necessariū iuisse dicit ad acquirendā
scientiā quid & quo tempore sit studiosis legendū scire.
in tertia hanc constitut ideo fecisse attestatur. Scđa parti
cula i. pateis prin. est ibi sed quū vos. iij ibi ideo præsentē.
Pro figuratione casus quæ male fieri potest quū sit acci
dentia facti dicit Bar. ꝙ Iustinianus narrans eius operatio
nē modū discendi tradit & factum per suos ministros ap
6 probat. hinc pulchre dicebat* Cinus quē in. l. impiū col.
j Seue. refert infra de iuris. om. iud. ꝙ quando tex. ponit
principia artis non est aliter figurandus casus nisi prout li
tera iacet. Alber tamen literaliter vno mō casum figurat.
7 Cinus uero illius loco* quomō in cōpositione iuris pro
cessum fuerit præmittit nam ante iustinianum totum ius
in maxima cōfusione erat tres. n. legebantur codices gre
gorianus hermogenianus & theodosianus ad quā cōfu
tionem tollendā se cōuertens. Iustinianus alijs abolitis no
uum edidit codicē quem iustinianum dixit vt. C. de iusti.
C. cōpo. & confir. Videns secundo antiquorū prudentū
iura confusa & infinita resecatis superfluis hanc ffforū cō
pilationem nauauit, quæ magistraliter in libros tres diui
sa fuit. digestū uetus scilicet nouū & infortiatū. Tertio vi
dens imperator rudes scholariū animos ab initio tantam
mollē sustinere non posse. institutiones cōposuit ꝑ quas
veluti per pontē venirent iuuenes ad digestorum, & C.
doctrinā ut in proœ insti. dicitur, nouis inde emergenti
bus negotijs qnquaginta cōstitutiōes fecit quæ ab extra
vagabant͛. vnde primum codicem solui mādauit. & sub
illius congruis titu. ipsas collocari cōstitutiones ut patet.
C. de iusti C. emendo & per. l j. & . ij C. de ve. iu. enuc &
tradit pulchre Seue in tract de modo stu. col. 16. cū sequ.
Codex ergo quē nunc habemus post institutiones cōpo
8 situs fuit* & id ꝓbat tex clarus in. l. meminimus in prin.
9 C. de legi. here. Apostillādo verba litere ibi oēm * ex
poni debet auctore Bar. in prima opp. idest totā quū di
ctio omnis vlis sit ex pluribus uerificanda tota integralis
quæ ad unam refertur rē. at de tota ciuili sapientia purga
ta. & vnita hic loquitur imperator ideo vniuersalis oēm
male conuenit propterea exponit͛ idest totā. Pro qua dif
ferentia inter omne & totū. Bar. duas alleg gl. Parp. addit
tex. cū gl in. l. j. in §. si pecunia. in uerbo omnes. ff. deposi.
& in l. res hypothecæ cum glo prima de pig. & hypo. fa
10 cit.* quia vna syllaba sæpe in iure pro alia ponitur ꝓut
est necesse. glos. not. in. l. eas causas. ff. de cōditio. & demō.

pulchre Anch in cōsi. 219 incipien. mirū Soci. consi. 146.
in. ij q. col. ij volu. j. & Are in l. gallus in § nūc de lege. ff.
de libe. et posthu. potuitque hic iusta causa imperatorem
mouere ad ponendū vniuersalem omnem non integralē
totam vt turpem orationis sonū euitaret quū verbum
omnem seqnatur uerbū totius * male nāque sonasset to 11
tam totius dicere hinc dixit Aqu. in l. i col j. infra de iur.
om iud potius ibi dixisse iureconsultū iurisdicentis q̄ iudi
cis ꝓpter euphoniā accedat etiam ꝙ idem Aquen scribit
in l imperiū col. 2. tit. prædicti ꝙ qn̄ dictio omnis * addi 12
tur termino particulari īproprie stat & pro tota allegat et
sequitur Bar hic. & alia quædā Alber hic nō discedit ab
ista expositione. & habet hæc integralis tota totalitatem
circa eandē rem denotare Bar in. l si unus in. §. pactus. ne
peteret col. ij. infra de pact. Per differentiam existentem
inter omne & totū cōcludit Are. in l. centurio. col. 16. ff.
de uulg. & in consi. 12. col fi ꝙ testator mandans restitui
totā hæreditatem censetur trebellianicā prohibere * secus 13
si dicat hæreditatē vniuersam seu omnia bona quia quar
ta detracta pro alijs tribus partibus vniuersa dicetur resti
tui hæreditas. sequitur Aquē. in. d l. centurio col. 8. quāuis
Mod de Ripa ibi num 131. teneant oppositū. Et est di
ctio omnis tā integralisque vniuersalis ut per Are præal.
consi 95 & quāuis * in plurali sit uniuersalis collectiua in 14
singulari tn̄ est distributiua. pulchre Bar. in. l. moschis in
prin ff. de iu fi. & extrauag. q sint rebel. in ver. omnes. &
differentiā inter omne & totū tangit ēt Philo i. meth. &
primo de cœlo & mundo, De qua materia uide Felin in
c. ꝙ sedes col. fi. de offic. ordi Cur. in. l. j col. 9 super glos.
iurisdi. infra de off eius. & in cōsi. 182. vbi plura de omni
& toto. Est etiam totū vniuersale & totum numerale ut
per Bar in l j in §. si ubi etiam Aquen. ff. de verb. oblig.
Nec omittēdū est * ꝙ dispositio vniuersalis in plus se ha 15
bet q̄ generalis unde dispō. l. obligatione generali ff. de
pign & hip nō procederet in obligatione uniuersali ut ꝑ
Dec. in c sedes. col. vj de rescrip in. l. oia. ff si cer. & in cōsi.
30. Fel. in c postulasti col. vi. uer. & si diceretur de rescri.
hic dicunt Bar. & alij. in. l. serui electione ad fi. ff de leg. i ꝙ
habens rem cōem simpliciter legando partem suam dūta
xat legare videtur secus si oēm rē leget. Subiungit post
modum Bar. uslem omnē posse proprie stare declarādo
ut hic per eū quē damnat Parp. eo ꝙ secunda hæc respō.
litere contradicat quæ nullo modo uult noiare alias san
ctiones antiquas extra corpus iuris existentes. sed aduer
tēdum quia præsens litera de sanctione loquens non ad
existentes in corpe iuris se refert sed uniuersaliter ad oēm
sanctionē quæ antiquitus erat quāuis annectat oēm san
ctionē rempub. pertinentē esse purgatā et cōpositā aperte
ex institu. ff. & . C. cōstare sicque ex libris quos habemus
oēm antiquā sanctione esse bene purgatā et cōpositā pro
bat. consequens igitur est ꝑ illa uerba oēm sanctionē anti
quas noiari sanctiones in corpe iuris nō clausas quas ex
dispo. insti ffforū. & codicis bn̄ purgatas dicit, melior est
itaque scđa decisio & si primā sequant͛ doc facit uulgata
regula. l. nō aliter. ff. de leg. iij. & q dicemus sup uerbo san
ctionē. Scđo aduerte circa tex. tibi totius reipu. nr̄æ * qa 16
sm Acc. Bar Bal. Alb & alios toti⁹ impij exponit͛ ad idē
gl in auc. de here. & sal in uerbo reipu. quæ de ui ipsi⁹ uo
cabuli ponit lati⁹ hic bal col. ij. scrib. in § rursus. instit. de
act & Fort garg. in. l. j in § j. char. j ff. de iusti. et iure. & pō
derando nām genitiui nr̄e importantis dn̄ium * . l. ij. §. in 17
locū infra de relig. & sump fun. sm cōem scrib. sniam in
rub. ff. de no. op num. infert͛ impatorē totis imperii & mū
di dn̄m eē * . l. bene a zenone. C de quad. p̄scri. l. depreca 18
tio infra ad. l. ro. de iac. * ad cuius. l. declarationē quædā 19
magis eleganter q̄ uere q̄ que scđm approbatas cōclusio
nes scribit Alciatus libro. ij. dispun. ca. ij. Intelligit tamen
Bar. col. ij. dictum in illatione * respectu protectionis & 20
defensionis quia tenetur uniuersos defendere non autē re
spectu dominij idē uult Bart. in. l. j. col. fi. infra de iur. om.

iud. Fel. in c. quae in eccliarũ col ix. verſ. prima declaratio
de conſti. & Dec. cõſi. 307 col. ij. Contrarium & melius
ꝙ impator dñs ſit mundi reſpectu dominij vniuerſaliter
conſiderati. licet particulariter ſubditi rerum ſuarũ domi-
ni dicantur tenuit Bar. in l. j. in §. per hãc. infra de rei uen.
& in extraua q̃ ſine rebel. in uerbo totius Alberi. hic col.
v Iaſ. in l. cũctos populos. in. ij col j. lect C. de ſum. trin. p
tex d. l. j. in § fi. refert dictum. Bart. in l hoſtes ff. de ca. di-
21 centis hæreticũ eſſe negare imperatorem mundi dominũ
22 * quod large intelligas quũ proprie loquendo ad * incur
rendam hæreſim plura requiratur ut Ange in uerbo he-
reticus. & id procedit & ꝙ effectualiter nõ dominetur q̃a
dominus eſt. Bal. in auc. habita col. v. C. ne fil pro patre et
in conſi. 418. petita uenia vol. ij. vbi dicit non eſſe q̃ ſe ab-
23 ſcondat * a calore eius. quod tamen non procedit in rege
franciae, hiſpaniae & angliae cũ venetorum dominio qui ho
die ab imperiali culmine exẽpti ſunt. vt per Iaſ. loco p̃alle.
& poſt ſcrib. dixi in. l. imperiũ infra de iuriſ. om. iud. defen
dendo illã conclu. ꝙ imperiũ poteſt abdicatiue præſcribi
24 * vt ꝑ prædictos factũ extitit. Papa vero in rebus eccle-
ſiaſticis cura & ſolicitudine dñs dicit̃ ſm Alber. hic col. v.
25 poſt Archi in. c. j. xij. diſt. * de quo per Feli in. c. quæ in
eccleſiarũ. col. 15. uer. & quãuis reſpectu bñficiorũ cũ p̃ce
denti de cõſti & in c. cõſtitutus ver dñium iuriũ de reſer.
26 ſcribit tñ ad eugeniũ Bernardus ad fi. 4. libri * eccliam ro
manã aliarum matrẽ non dominã eſſe. Iuxta prædicta
nõ impertinenter poſt gl. i. quærit Bar. an ſicuti impator
27 in uniuerſos dr̃ * ita rerũ particularium dñs dici poſſit &
ſecutus Accur. * cõcludit ꝙ nõ q̃a rerũ dñia ſunt ſingulorũ
ergo nõ impatoris quũ eiuſdẽ rei duo domini eẽ nequeãt
sũ quia uendicatio quæ hoibus ſingularibus datur dñis
ipſarũ rerũ dat̃ ergo nõ princeps ſed ipſi dñi ſunt iuribus
hic per eũ alleg tenlo cõprobat̃ opi. iſta per. l. item ſi ver
beratũ uer. itẽ ſi forte infra de rei ven. ubi ꝓ re ſubditi im
perator preciũ dat licet modicũ. quod arguit eum nõ eſſe
dñm reſpectu ꝓprietatis, ſi. n. dñs eſſet rẽ ſuã nõ emeret. l.
ſuę rei. ff. de contra. emp ſequunt̃ p̃dictã conclu. Alb. Bal.
Ang & cõiter doc. hic & in. d. c. quæ in eccleſiarũ Abb.
Fel & Pariſius in. c. ſi diligẽti col. j. & ij. de præſcr. vbi Pa
riſius poſt alios tradit principẽ in uniuerſo hẽre vnũ do-
miniũ directũ licet illud nõ habeat in ſingulis rebus parti
cularibus. & Iac de ſancto Geor. in tract. feu. in verbo di
ctiq; vaſalli ꝓmiſerũt recognoſcere col 3. & ſeq. Bar not.
in extrauag. ad repri in uerbo totius orbis, & Fel. in. c. cũ
nõ liceat coi ſi in. ix. lim. de præſcri. Curt. in. l j. ad fi. J. de
iur. om. iud. & iura impatorẽ mundi dñm appellantia re-
ſpectu iuriſdõnis & ꝓtectionis aut dñij vlr cõſiderati pro
cedunt, non aũt reſpectu rerũ particulariũ per prædicta,
28 propterea * apud rõcaliã meliuſquã Martinus imperato
ri rñdit Bulgarus ꝙ rerũ particulariũ dñs nõ erat ut ꝑ gl.
l. bene a zenone. in ṽbo oia. C. de quad. preſer. ſed ut poſt
Iac. de are hic in. 5. col. Alb. refert Bulgar⁹. dixit equũ mar
tinus habuit equũ Oportet hercle q̃ pricipibus uult gra
29 tus eſſe * non Veronã ſed Placẽtiã proficiſcat̃. Nec præ
dictis refragat̃ tex. in. c. quo iure. 8. diſiõne ubi ammoris
legibus imperatorũ non eſt qui poſſit dicere hæc res mea
30 eſt * quũ de iure humano ſint introducta dñia Imperator
legibus ẽ ſolutus illaſque ad libitũ mutat. l. digna uox. C.
de leg ergo ſequit̃ imperatorẽ eſſe dñm rerũ ſingularium
ut hic ꝑ Alb col v. referentẽ Ricar. malũ. præceptorẽ ſuũ
per illũ tex iſtã ſnĩam tenuiſſe, reſp. n. ꝙ licet per impera-
tores id fuerit diſpoſitũ tñ inter oẽs agentes etiã antea ſer-
uabat̃ Car. Alex. in. d. c. quo iure. col. j. omnes doct. i l. ex
hoc iure infra de iuſt. & iur per illũ tex. ubi dñia de iuregẽ
31 tiũ introducta dicunt̃ * qd imperator tollere non poteſt.
Fel. in. d. c. quę in eccliarũ. col. 8. in. 3. cõcluſ. Subãnectit
Bar. utilẽ et triã aliã q̃õnem an rem meã poſſit mihi prin
32 ceps auferre * & alteri dare. quam materiam late explicat
Fel. in. d. c. quæ in eccleſiarũ. col. 3. cum pluribus ſeq. ego
dũtaxat calcando ueſtigia Bar. de veritate dictorum per

eum tangam. Dum igitur primo cõcludit quam tracta-
mus quæſtionem a præcedenti differre ceſſaret quæſtio
ſi teneremus imperatorem particulariũ rerum dominum
ſm Alberi hic col. vj ſed retenta cõi de qua ſupra proce-
dit quæſtio quia etiam non dominus quandoq; alienat
* ut inſti quibus alie. licet in princip. cum no. in. c. nemo 33
poteſt plus iuris de re. iu in. vj. Scdo inueſtigãdũ eſt cur
a diſtin. Iac. de are recedat Bart. ſecundum Parp. ſui caſus
ſunt extra propoſitũ & unicuiq; iudici conueniunt. ſentẽ
tiando exequendo & de ſimilibus. ſed minime nobis pla
cet. concludebat n. Iac. de are. non poſſe principẽ ſine cau
ſa rem tertij auferre, niſi legem condendo. l. j C. de uen. re.
fiſ. & l. j. cum ſeq. C. de quadr præſc. qui caſus unicuique
iudici non conueniunt. Recedit ergo Bar. a prędicta diſtin
ctione quia non eſt perfecta. ut in prin q̃õnis ipſe Bar. ape
rit. dicebat. n. Ia. de are. hoc principem facere poſſe legem
condendo Bar. in ſua diſt. id concedit cũ cauſa alias ſecus.
Item addit Bart. caſum aliũ an reſcripto id fieri poſſit quẽ
Iac. de are omittebat. ſed in ueritate illũ tangebat ſi Alber.
hic in. vij. col. credis & ſi Bar. nõ referat. Ex primo caſu
Bar. * habetur concluſio cũ qua ſimpliciter trãſeunt doc. 34
ꝙ Imperator ſine cauſa non põt rei meæ dominiũ mihi
auferre addo rationem palpabilẽ lex debet eſſe ſancta &
honeſta. c. erit autem lex. 4 diſt deique donum dicitur. l.
ij. j. de leg. ſi nulla cauſa ſubſiſtẽte rem mihi auferret inho
neſta eſſet & diabolica ideo non ſeruanda. Scdo conclu
dit Bar. * fortius procedere præmiſſam concluſionẽ in ci 35
uitate per. § fi. l. totiens infra de pollic gl. magnã. l ij. C q̃
ſit longa cõſuetu in uerſi. item & ad hoc & l ſi priuatus.
ff. qui & a quibus. l. uenditor in. § ſi conſtat. ff. cõia præ
dio. quæ iura ſingularia appellat id tamen poſſe facere cũ
cauſa non diſſentit. Circa primum dictum glo. alleg. per
Bar. facere ad oppoſitum aſſerit Parp. quia uult ꝙ maior
pars non poſſit legem condendo rem mihi auferre. ergo
præſupponit cum toto populo talem legem condi poſ-
ſe etiam ſine cauſa allegat Fel. ita tenentem in. c. cum oẽs
col j. de conſti. ſed tale argumen. a contrario ſenſu ex gl. il
la ſummi nõ debet quia reſultaret abſurdum Et ꝙ illud
non procedat aperta demonſtratur ratione ex concluſio
ne primi caſus Bar cõiter approbata quia ſi id facere ſine
cauſa non poteſt imperator multominus Inferiores * ad 36
quam glo. addas Alex in l. ciuitas col. fi ubi Iaſ. 4. Are cũ
Soc. ultima. ff ſi cert peta. Sed inſtat difficultas auctore
Parp. mota ſi lex. ſi priuatus. & l. totiens de ſingula perſo
na loquuntur & contra ſingularem lex nequit fieri l j. in-
fra de legibus. imo appellari poſſet. l. j ad finem de excep.
do * quomodo poteſt procedere docto Barto. Præterea 37
ipſum Bart ſibi dicit contrarium hic & in l. antiocenſiũ.
ff de priuil. credi ubi tenuit cum cauſa poſſe legem fieri
contra ſingularẽ perſonam ſic intelligendo. l. ſi priuatus,
& l. totiens. quas hic intellexit qñ ſine cauſa fieret. Tu ad
uerte q̃a Bar. ibi generaliter locutus eſt aſſerendo contra
ſingu. ꝑſonam non poſſe legem fieri prout etiã hic tenet
& in. d. l. totiens. nõ diſtinguendo cum cã uel ſine cã ſicq;
cõtrarius nõ eſt * concedendũ eſt tñ poſſe cũ cauſa particu 38
larem conſtitui legẽ Are. & Soci in. d. l. ciuitas col. fin. late
Fel. & Dec. in. c. cũ omnes in primis col. de conſtit. ex qui
bus uides ceſſare p̃motã difficultatẽ & limitari dicta Bart.
in locis præal. quando cũ cã particularis conderetur lex.
& quãuis Bar. ſingulariſſimũ dicat. § ſi conſtat * ad hoc ꝙ 39
ciuitas per ſtatutũ rei meæ dominiũ auferre non põt adde
tu conſimilẽ in. d. l. totiens in §. fi. ff. de poli. poſſem per cõ
plures deciſiões. §. ſi cõſtat exornare. de quibus ꝑ Roma.
conſi. 37. in. ij. dubio. Pau. caſt. conſi. 5 incipien. cauſa quæ
vertitur col. pe. & fi. & cõſi. 95. viſis allegatiõibus. & cõſi.
178. fundamentũ cũ duobus cõſilijs ſequẽ. in anti Fel. in
d. c. cũ oẽs col. ij. & Mod pap. in trac. de cõſue. poſito ſuꝑ
c. fi. col. 70. cũ ſeq. in uerſi. quarta ſit cõcluſio. Et intelligis
ibi Pau. de caſt illum. § qui uult valere conſuetudinem id
inducentem procedere etiam non ſubſiſtente aliqua iuſta

causa, quod no est ꝑ limitatiõe Bar. hic. & cũ grano salis
intellige dũmodo ꝑciũ soluaẽ alias nõ ualeret consuetudo
tanq̃ iuri naturali & gentiũ repugnãs ut ibi declarat Alb.
pap. loco p̃al. & Are. cõsi. 23. col. ii. vbi decennio talẽ con
suetudinẽ induci asserit. & extendiẽ per gl. l ij. super verbo
detrahi. ff. de his q̃ sunt sui uel alie. iu. etiã ad particularem
consuetudinẽ. In sequenti casu de rescrip. cõcludit Bar. in
effectu q̃ nec. l. cõdendo. nec rescribendo etiã cũ clausula
derogatoria & de plenitudine potestatis rei meæ põt do-
minium tollere quãuis in prin. istius secũdi casus videatur
Bar velle referendo Butrig. q̃ legẽ condendo cũ clausula
40 derogatoria id possit facere ✠ & q̃ nõ sit constituenda dif
ferentia inter modũ legis cõdende & rescripti concedendi
quũ a pari procedant potentiam ponit Alex. consi. ij col.
pe. vol. j Alb hic tenet oppo col. 6 cum sequẽ de ordina
ria. l. & limitata potestate ac honestate secus de plenitudi-
ne potestatis qui est ĩ. oẽm legem nec erit qui supra eum
41 iudicare possit ✱ arg c. facta. ix. q ult facit optime tex ĩ §.
ad hoc autẽ in auct. de app. & intra quæ tẽp. subijcit Alb.
peccare principẽ id facientem quia est minister dei & con
tra charitatẽ proximi agit. vt hic etiam per Barto. & hæc
42 opi. contraria Bar. uerior est & cõis ✠ ut per Dec. in. c. quæ
in ecclíarũ. col. ix uersi. resol. de consti. tenetur tñ princeps
etiã isto casu precium rei soluere ut per Alb. Dec. & Pap.
locis præal. Et dicta in supremo principe locũ habet etiã
in duce, & marchione qui in territorijs suis iura impialia
43 obtinent ✱ Bal. consi. 131. vol. iij Soci. cõsi. vj. col. fi. uol. 2.
Bolog. consi. j. col. antepen Feli. in. d. c. quæ in ecclesiarũ.
col. xj. cum seq & Dec in. c. pasto. col ij. de appellatio. Et
44 uti plenitudine potestatis ✱ nihil aliud est q̃ derogare iuri
cõi seu ordinario auctor Alex consi. 30. col. ij. uolumi. v.
de quo pulchre Fel. in. c nonnulli. in prin. in. 21. col. versi.
fallit quinto de rescrip. Barb cõsi. 55. col x. cum seq. uol.
4. & Soc. consi. 27. col. 2. uolu. 3. Cum causa tamen be-
45 ne potest princeps rei meæ dominium auferre ✠ Alb. hic
col. 7. late Fel. & Dec. in d. c. que in ecclesiarum quod etiã
in ciuitate locum sibi uendicat. ut hic per Bar. & Dec. lo-
co præal col. x. negantem bona ratione motum marchio
nes & comites. id facere nõ posse cui repugnare vĩr quæ
45 de marchionibus ꝓxime diximus ✱ sed resp. q̃ nõ loqtur
Dec. in hñtibus iura imperialia queãdmodũ quæ prædi-
ximus intelligũtur uide etiã in materia supra tacta Ias. in
consi. j. &. 56. lib j. & consi. 227. &. 233 lib. 3. &. 70 lib. 3.
& inter consilia Bruni in consi. 8. col pen. Decium consi.
410 col pen. &. 520. &. 558. et in c. j. co. j. de proba. in qui
bus locis ponit de iure quæsito ex contractu quod per
principem etiam cum clausula de plenitudine potestatis
tolli non potest. Alex. consi. 136. col. fi lib j. Ias in. l. fi C. si
contra ius Fulg. in consi. 20. &. 143. Math. de afflic. in de-
cisione regni. 361. & quicquid dicant ex præal. aliqui se-
cundum ueriorem sententiã Princeps nõ potest reuocare
contractũ, per eum factum seu tollere ius ex suo contra-
ctu quæsitum etiam subdito. cum quibuscunque clausu
lis & etiam ex causa necessitatis quum in contractibus
a pari passu ambulet cum priuato de primo de proba. cũ
ibi not. qui quidem priuatus postquam contraxit nullo
modo potest contrauenire suo cõtractui sicut. C. de ac. &
ob. uide etiã paridem in tract. de sindi fol. 3. col. j. & col 9.
ipsius tract. dum ponit q̃ nõ potest sine causa ius alterius
tollere q̃ que mortaliter peccat utẽdo potestate absoluta
sine causa imo ut ait Bal. pop rom nunq̃ usus est tali po
testate & dicta clausula. ut per Cur. seniorem in consi. 50.
nume. 230. uide pariter Iaso in. l. Barba. col. 7. de off pret.
Fel. in c. oẽs leges co. pe. & si in. j. dist deere in. c. j. de treu.
& pa in. c. quæ in. c eccliarũ. col. ix. de cõsti Rochũ de cur
te in rep. c si co. 72. versi. lim tñ. de cõsue. dec. in. c. j col. 27.
uer. 112. tamen de proba. & ripã. lib. ij de rescr & prin gr.
ca. 20. &. 28. & ubicunque ex aliqua causa citra delictum
princeps tollit ius tertij preciũ ei soluen. ẽ dicũt doc. in lo-
cis p̃al. Itẽ uide oĩno zasiũ germanũ in l. princeps. ff de. ll.

& ruinã. Et q̃a in gl. dr̃ oĩa principis esse quantũ ad ꝓte
ctionẽ q̃rit utiliter Bar. ✱ qd importent illa uerba accipio 46
te in ꝓtectorẽ & defensorẽ meũ concludens sic recipien-
tẽ ad defendẽdũ cũ armis obstringi nisi essemus in mã cõ-
tractuũ de quorũ nã est iudicialis defensio. & solet in dies
hæc doct. alle. corrupte tñ citat. l. primã & fi. C de ꝓfes &
medi. quę nihil faciũt. d l j. & ii. C. de domest. & ꝓtec lib.
xij Hãc cõclu Bar. sequunẽ cõiter scrib. ut per Ale. & Ias.
in. l. stipu. ista. habere licere in prin. in ult. col ff. de ver. obl.
Anna. & Fel in c. olim col fi de acc. are. in malef. in vero.
& dictus titius. col pe. Barb cõsi. j col. pe. vo. 4 & cõsi. xi.
col. 12. cum seq. vol. ij Gui. pape. q. 583 Dec. in. c. ad au-
dientiã col. j. de app. Bal. Sal & Pau. de ca. in. l. fi. C. de act.
emp ✱ vbi ad quid teneaẽ ꝓmittẽs emptorẽ de iure & fa- 47
cto defendere ponunt. Propterea imparor ✠ qui ex iure 48
ꝓprio ꝓtector est & defensor ecclesiæ. cle. vnica in. §. ego
n. de iureiur. cũ armis eccliam defendere teneẽ per doctri.
Bar hic facit quod in cõst. 87. inci. omisso Ancha. scribit et
in imparore res dubiũ ñ hẽt p tex. c. ubi dño. 63. dis. imo
impio priuari posset qñ requisitus id nõ faceret ✱ Abb. in. c. 49
venerabilẽ col. j &. vide elec. ubi talẽ ob cãm græcos im
perio priuatos fuisse refert quod in germanos tunc trãsla
tũ fuit. Limita primo cõclõnem Bar. qñ quis iuste offen
deretur tunc taliter recipiens defendere nõ teneẽ ✱ Abb. 50
in c recipimus de priui. Bar. cõsi. xj. col. 12. cũ seq vol. 2.
facit gl. l. j i § diuus ff. de va. & extraor. col. quæ vult ad-
uocatũ nõ teneri iniustã defendere cãm ✱ de quo ẽt p Fel. 51
in. c. pastor. col. fi de iu. ✠ Scđo limi. in eccĩa quæ nõ tene
tur armis quẽpiã defendere ẽm Can ut hic refert Bar. ✱ q 52
improbare vĩ Barb. præal. cõsi xj. col. 14. hanc contrarie
tatẽ concordãdo dicit aut iusta ẽ offensio & ꝓcedit opin.
canonistarũ aut iniusta & tunc ꝓcedit opin Bar. hic quæ
concordia minime placet, loquuntur. n cano. indistinctæ
q̃ ecclesia armis defendere nõ teneẽ pro quibus facit tex.
in. c. cõsuetu. 16. q v. vbi dicitur ecclesia nõ armis sed iure
bona sua defendat. ergo multominus aliena defendet. qn
immo ✱ armorũ auxiliũ ad malos coarcẽdos postulat ec- 53
clesia. xxiij. q. iiij. c. sicut excellẽtiã. Melius ergo dicẽdũ vĩ
q̃ ecclesia taliter recipiẽs susceptũ armis suis spiritualibus
defendere teneaẽ. quum verba intelligentia sint ẽm qua-
litatem ꝑsone ad quam referunẽ. ✱ l. plenum in § equitij 54
ff. de vsur & habita plene Felin. in c. causam quæ col. xij.
versi. quibus adde de rescri. Sublimitabis tñ vt per Feli.
in. c. ego. col fi de iureiur. Et notandũ est q̃ receptus sub
alicuius protectione ✱ a iure aliquo quod alteri prius cõ- 55
peteret non eximitur Abba. in. d. c. recipimus. Deci. in. c.
ad audientiã col. j de appel. Barb. cõsi. xj col. 12. cum seq.
volumi. ij. ubi de adhærentibus tractat q̃ per adhærentiã
alteri factã nõ detrahitur iuri alterius. & in consi. j. col. an-
tepen. cum sequen. volumi. 4. latissime Ias. in consil. 77 li-
bro. iij. Et q̃ adhærentes ✱ & positi sub alterius ꝓtectio 56
ne liberi remaneãt est tex. aureis scribendus literis in. l. nõ
dubito. ff. de ca. poniti Iac. in feu. super verbo de adhæren-
tibus & cõfederatis limitans, nisi tenor adhærentie aliud
dictaret de qua materia Anch cõsi. 427. ista sententia Ro
ma consi. 444. Bal in c. quærellã col. ij de ele. Alex. cõsi.
43. in fi. vol j. Soc. consi 7. &. 74. vol. j. Ex prædictis in-
fero ✱ q̃ nihil operanẽur litere quas in dies a principe vi- 57
des impetrari quibus declarat mentis suæ non esse velle
præiudicare iuribus impetrantis per literas salueguardie
parti concessa dũmodo in fauorem partis non præcesse-
rit manutentio. põt. n. absque illis pars impune ius suum
defendere & exercere ꝑ p̃dicta. & tradit Barb p̃all. consil.
xi. & si credimus Abb. in. d c. recepimus. & Dec. ĩ. d. c. ad
audientiã receptio sub ꝓtectione & saluaguardia in sub-
dito parũ operaẽ p gl. d. c. recepimus. Ego multũ opera-
ri dico ꝓpter pœnas quæ talibus lr̃is inseruntur. imo eã
infringens extraordinarie punitur iudicis arbitrio scđm
qualitatẽ personarum & delicti atrocitatẽ Gui. pape q.
ccccxviij. Ad quid autẽ arbitraria pœna imponi possit ✱ 58

tradit Ale.consi.114.col.fi.vol.j.Rom.in rub.de arb.col.
ix Fel.in.c.inqsitionis.col.fi.de accus.& in.c ex.lris col.x.
cũ sequenti vbi Dec.pe & fi.de constitu. idem Dec cõsi.
c col fi.vbi sequitur gl illam vulgatã in.§.in summa i versi.
extraordinaria insti de iniu.volentẽ tunc pœnam vsq; ad
mortẽ inclusiue posse imponi limitãdo multis modis. Ex
qbus decidi põt qõ de qua alias vidimus in ducali senatu
59 dubitatũ * an detentus ꝓ infractiõe salueguardie mediãte
cautione seu datis fideiussoribus relaxandus sit dicẽdũ est
n q; nõ quũ possit corporalis imponi pœna. vt no. Bart.
in.l.j ff de cust.reorũ.& Dec in cõsi.163.col.j. Probatio
60 aũt salueguardie * scriptura tantũ fit secundũ plerosque p
l.fi.C.de erro.mil.anno.lib.12.nec concedi potest pro bo
61 nis existentibus in alieno territorio * Guido pape.q.418.
62 est aũt ꝓtegere * vt uim uerbi ꝓtectionis intelligas tectũ
ꝓijcere testis Cicero in top. Tertio principaliter aduerte
63 * ad tex ibi sanctionẽ.quã tribus modis appellari volunt
glo.Bar.& Bal.hic & Dec in rub.de constitu in.ij.lec.ad fi.
Alb hic.col.3.alias tres signationes addit.hic stare dicunt
pro cõpositione totius iuris qd nõ quadrãt ꝓpter sequen
te verba iam esse purgatã & cõpositam, quæ.n. esset ab
surditas dicere oẽm iuris cõpositionẽ esse compositam, in
telligo itaq; sanctionẽ large.i omnem antiquã dispositio
nẽ.ad tempu pertinentem secundũ expositionẽ Bart.su
64 pra in uerbo oẽm. In tex ibi iam * nota est perfectionis
secundum Bal.arguentẽ ad qõnem si testis dicat quẽ pos
sedisse iam annis.x.q; ꝓbat cõtinuitati consumatique tpis
anno.x.possessionẽ.secus si diceret iam erũt ut hic p eum
col.j.& in l fi oppo.xv.C.de edic.diui.vbi dicit q; est di
ctio cõplectiua quæ teste Bar in.l j in § hoc autẽ edictũ
col.j ff de ope no nun.tria tẽpora significat præsens præ
teritũ & futurũ regulaturq; scd̃m naturã uerbi cui adijci
tur.de qua etiã pulchre scribit Laur.val.in suis eleg.c 85.
ubi usurpari aliquando eleganter pro nunc ait & ita hic
65 ponitur. In eo.tex.ibi purgatam * est autem purgare ad
libramentũ propriũ redigere sublato quod superest ut di
cit tex.elegãs in l.j.§.i.ff de via pu.& qão sit ista cõpilatio
bene purgata cõtrarijs similibus & inutilibus dicitur in
gl.In libris antiquorũ ffdorum mentio etiam erat argenti
66 puri puti * qd̃ noiabaẽ in fœdere inito ĩter romanos & car
thaginenses de quo Gel.lib.vj c.v. In eo.tex.ibi tam in
quatuor libris in insti.q; in lib.ffdorũ nã istius dictionis tã
67 * ẽ casum magis dubitabilẽ exprimere.& q; minus dubi
tabilẽ ita Lãc.Dec.per illum tex in.l.ij.C.de eden. qui tñ
tex.secundũ bonum intellin potius oppositũ ꝓbat quia
facilius cõcediẽ editio in ciuilibus q̃ in criminalibus ut ibi
probat Dec iunior col.4.nec ob.ille tex in modo loquẽ
di quia resp.q; dictio tã iungitur qñq; dispositioni minus
dubitabili tex.est in.l in exercendis.C.de fide instrum.de
vi tamen & significatu prædictarũ dictionum tam & q;
pulchre tractat Laurẽ val.in suis elegan c.18. Verũ qa
68 de libris facit hic imperator mentionẽ quid sint libri * &
quid uolumina declarat Valla in eleg c.463.ubi audet te
mere iureconsultum reprehendere qui in.l. librorum.§.si
cui censũ libri infra delega.iij.uolumina & libros ut sino
nyma capiebat.& totum homerũ pro uolumine uno.&
uult Valla uolumen esse partẽ libri & libello similius esse
q; libro negatq; uolumen dici ꝓprie codicẽ seu librum.
negat quoque opera Homeri seu Virgilij posse latine li
brũ homeri seu Virgilij dici.quãuis fateatur q; habẽs uir
gilij libros in manu dici possit librum.in manibus tenere
adducit quasdã auctoritates ut ibi per eũ.pariter ſm eius
opinionẽ dici posset male loqui imperatorem infra in.§.
hæc autẽ tria uolumina.sed respon.q; loquuntur secũdũ
cõem usum loquendi qui etiã proprie significationi præ
69 fertur & legalis dispositio ut alia queuis q; secundũ cõem
loquendi usum interpretatur.c.ij.ubi Abb.de uerb.sign.
late Fel.in ꝓœ decre.char j.cõis.n.loquendi usus promi
scue ista capit quãuis in iure liber plerũque pro partiali
capiatur libro, ut hic & infra in multis locis ac in fine om
nium librorum partialiũ, ffdorum dũ dicitur explicit liber
talis &c.ponit etiã Barb.in rub.de iu.col.ij.est autem di
ctus liber * in quo scribimus qa añ usum charte de libris 70
.i corticibus arborũ compaginabantur uolumina vñ co
dex ab arborum trunco appellatus est. In eo.tex.ibi in
stitutionum seu elmẽtorũ * institutiones sunt præceptiones 71
quibus instituuntur & docentur hoies ut libri quatuor
hic relati ac libri a Quintilia.& Lactã.editi instituta uero
boni mores sunt consilio & ratiõe sumpti. Valla in eleg.
c.192.institutiones q̃ quasi instructiones facie.l. medicos
in fi.cũ gl.C de profes.& med lib.x not.so fa ad fin.ꝓœ.
insti.recteque hic elemẽta appellanẽ.i.principia * & quasi 72
eleuamenta loquuntur ergo barbare & inepte allegantes
textus institutionũ dicendo instituta de nuptijs e * ẽpli gr̃a
sed ut paucioribus agant non uerentur incõgrue loq. In
eo.tex.ibi ffdorũ possunt digesta dici i.diligenter seu diser
te gesta * Gemi in proœ.vj col.ult late Imo in rub.ff.de 73
uerb.obl.Cin hic digestũ quasi diuinũ gestum appellat.
qa lex donũ dei est.l ij.infra de legi pondera hic aliud di
gestorũ non per zifram ut nunc facimus sed ad lõgũ scri
bi.& bene meo iudicio qa zifra illa qua utimur bona ra
tione talem significatũ importare non probatur quicqd
in quodã paruo iuris dictionario seu p Alcia. lib.3.c 16.
dispun.dicatur ꝓpterea hic & ubique in iure digestũ ex
tẽsis literis scribiẽ & nõ per zifrã illam melius rectiusque
facerẽt si ponerent solũ literas.d.posset.n digesta significa
re ut patet in simili dum allegamus codicẽ legem uel capi
tulum primam literas ipsarum dictionũ tantum ponẽtes
arbitrorque priscis temporibus ea litera.d usos fuisse ma
iores nostros digestorũ mentionem facientes sed successu
temporis id fuisse corruptũ per uolẽtes depingere ipsum
d.sic alterantes talẽ notam. In eo tex. ibi pandectarum.
* Accur.super hoc uerbo eius significatũ declarat & pul 74
chre Gel.ca.9.lib.13.ubi interpretatur eas promiscua &
oimoda continentes.& est tex.in.l ij in prin.in 2.col.C.
de uete iure enuclean. Verũ post q; pandectarum inci
dit mentio.& de eis plerunque & litera pisana meminere
Accursius & docto.non impertinenter nec iniocunde ar
bitramur quæ Politianus in quadã epistola scribit de eis
referre. Principio inquit.te scire opinor imperatorem Iu
stinianum posteaquã ius ciuile perpurgauit, & in ordinẽ
redegit cauisse illud in primis ut in omnibus ciuitatibus
quæ dignitate aliqua præcellerẽt exẽplaria legũ q̃ emẽda
tissima publice asseruarenẽ, quascunque ipse uel nouas cõ
didisset uel antiquas enucleasset. Sed nullũ ex his clarius ta
men aut celebratius q; quod usque ad urbis eius captiui
tatẽ pisis magna religione sit custoditum nam ut maxi
mus iuris interpres Accursius & alij plerique doctissimi
quotiens de sinceritate litere ambigitur pisanam literã.sic
.n.ipsi uocant quasi fidelissimũ quoddã testimoniũ citant
mendũque omnino putant, quicquid usquam aliter quã
in quo diximus uolumine reperiatur. Captis autẽ deinde
pisis liber idem Florentiã cum præda reliqua in urbẽ ui
delicet uictricẽ translatus est Ibi uero in ipsa curia loco
celeberrimo monachorũ quorundã summique magistra
tus diligentia & religione seruatur.tum quotiens proferẽ
quod ipsum non sine graui causa fieri solet accensis funa
libus ita.n.mos est monachi illiquos dixi summusque ma
gistratus capite operto uenerabundi circũsistunt. nulle in
eo libro interpunctiones nulla scribẽdi cõpendia grãdes
ubique litere & cõpares grecum in fronte epigrama græ
ce præfationes auctorũ librorumque index. prorsusque
ubique argumenta plurima, q̃ breuitati inseruiẽs omitto
quibus esse eũ librũ iustiniani ætate descriptum non du
bitemus in primisque uoluminis ipsius uenerãda facies. et
quæ sanctã illam uetustatẽ procul ostentet. hoc ergo mi
hi inspicere per ocium licuit rimarique omnia & olfacere
& cum uulgatis exẽplaribus cõparare tribuit.n. hoc mi
hi sapientissimus ille Lauren medices forte arbitratus uti
opera nr̃a utilitas inde magna eliceretur. Deprehendi igiẽ

multa in nouis codicibus vicia multa in interpretibus qm̄
valet inerudito nati seculo .cū latinitatis ipsius imperiti fue
runt, tum grecam linguam penitus ignorauerunt. multe
vero sunt ibi leges græcis editæ verbis quas aut omiserunt
iuniores aut in latinū sermonē pessime conuerterūt. Intelli
gent nūc iuuenes qđ sit litera pisana ꝙ antea forsitan igno
75 rabāt. * Apolitiano tñ inueniēt discrepare Alciatū dispu.
li.iij.c.xij.& in.§.x.cato.in apostilla literę super ver.paulus
76 rñdet. In eo tex ibi necnō * Alb affirmatiue legēdū pu
tat, quia due negationes affirmant.l.duobus negatiuis.ff.
de verb.sig sed quid de tribus ponit Valla in elec.c.128.
quare aūt magis due negationes affirmāt q̃ due affirma
tiones negent ponit Signo consi.14.limita prædictū not.
vt per Felin.in prooe.decre.carta.j ad fi.ij col. cum seq. &
Cors.in repe.c grandi col ij.de sup negli.præla. libro.vj.
77 In eo.tex.ibi cōstitutionū ✠ cur dicat cōstitutio declarat
Fel.in rub de consti.vbi etiam p alios scrib. In eo. tex ibi
78 quis amplius q̃ vos cognoscit ✠ colligit Bald ꝙ sapiēs in
arte melius præsumit causam scire q̃ alij per eundem tex.
not.Bal.in.iij.col ꝙ doct.nō pōt prætendere iuris errorē.
79 sicq̃ a beneficio resti.in inte.excludit * alleg gl.l.ꝓfessio.
C.mu pairi.Albe.citat vulgatum illū.§ seruius aut sulpi
tius l.ij de orig iur sequit Alex.in.l.ciuitas.col.pen.j.si cer.
per Barb consi.27.vol vij.volu.j.& Parpa hic limitās qñ
per facti errorem deciperetur quia facta etiam pruden
tissimos fallunt.l.ij.j.de iuris & fact igno relinquit tamen
cogitandum.sed hoc aperte satis vult Alex. loco præalle.
in illis verbis restitutionem denegari circa ea quæ pertinēt
ad professionem suam. & ita Bal expresse in rub de sum.
tri.Feli tñ in rub de magist col j.intelligit in eo q est acuti
ingenij. Ego aūt indistincte arbitror doctori minori non
esse denegādam in integr. resti. quia licet turpe sit doctori
ignorare ius in quo versatur tñ ꝓpter hoc indebite dānū
pati nō debet, ita tenet Pau.de ca in.l j ad fi C. qui & ad
uer.quos sequit Dec.in.l iuris ignorātia in fin.C.q admit.
ꝙ non crederem ꝓcedere in aduocato defensionem alicu
ius cause suscipiente. cui non concederetur in integ restitu.
aduersus lesionem causatam prætextu ignorantie.aut iu
ris erroris, quum enim ratione officij peritiam ꝓfiteatur
culpa illi ascribit.merito non restituit.arg.l.imperitia ff.de
re iu.& l fin.ff de va.& extraord.cog.faciunt quæ scribit
Deci.in l consilij col j.ff.de reg.iur. Ex istomet tex. colli
gunt Bar. Alb Bal.& alii credēdum esse perito in arte sua
80 * ob qđ plures not. deciduntur q̄ōnes de qua materia vide
etiā Bologninū in cōsi v.col 6.Feli.& Dec.in.c.ꝓposuisti.
de proba Signo.consi.156.col pen. vbi elegāter declarat
81 tex ✠ l.semel in fi.C.de re mil.lib.12.dum vult non credi
iudicio medicorum & sic peritorū nisi ex actis appareat
ꝙ præcesserit diligens iudicis inquisitio vt hic p Alex. in
apostillis reputātem.not.dicit.n.Signor. ꝙ inquisitio talis
debet esse super ꝑsonis & attestationibus ipsorum,nō aūt
super vulnere. quia in hoc debet peritis credere. mihi autē
ꝓbat contrariū ille text.& ideo talis inquisitio fieri debet
sup his in quibus fit depositio & inquiri debet de cā eorū
82 quæ testis deponit. Tangit postmodū hic Bart. ✠ nūqd
peritis in arte credatur sine iuramēto q̃ materiam late ex
plicant Cano. in.d.c.ꝓposuisti verum quia Bart. hic ob
scure & intrincate procedit ideo eius dicta duntaxat decla
rabimus. Concludit primo quod debēt deponētes de pe
ritia artis sue iurare solum de credulitate non de veritate
quia falli possent & sic per iuriū incurrere ꝙ a l. reprobat
& transeunt doct. in.d.c.proposuisti vbi Feli col.3.versi.
tertia cōclusio & Deci in prin.vltime col & hic Bal.col.3.
Limitant prefati nisi deponerent de eo in quo vera cadit
& haberi pōt notitia. quia etiā veritatis iuramētū tūc ex
83 igit vt p eos Dicūt etiā Bal.& Fel.præal ꝙ ✠ assumptus
ad consulendū modo aliquo nō iurat. Secūdo concludit
84 Bal. ꝙ ꝓmotores * deponētes de peritia & sufficiētia scho
laris doctorādi quē gradum paucissimos recte attingere
teste Cino dicit de credulitate tantū iurant. & sequuntur
cōmuniter doct.& post Abb.pulchre ponit Barb.in.d.c.
proposuisti col.14. cum seq.Iaso in repe.l.admonendi in
xxi.carta.col.ij versi. ex istis infertur.ff.de iureiu.& ita ser
uatur hic Taurini & Papie. in quibusdam aliis studiis nō.
vt per Deci.in.d.c.proposuisti col.fi. * Doctores autem 85
collegij non promouentes qui vt iudices a vicecancellario
in examine rigoroso assumuntur non iurant. sed tantum
dant voces suas per breuia vt nos nuper facimus in colle
gio nostro. Et vocem suam in approbatione dant etiam
compromotores in almo collegio nostro * q̃uis Deci.in 86
d.c.proposuisti col.v.post Abba. dicat in practica cōtra
rium seruari & iuris id esse probet ea præcipue rōne quia
doctorandi debent præsentari & ea septem doct. appro
bari.ideo non videtur ꝙ vnus in tali actu duplici officio
fungi possit vt ibi p eum. & eundē in.c. ex literis col pen.
versi sed cōsiderādū eo.tit Sed respon. pōt istos esse actus
diuersos & compatibiles nam in præsentatione non dant
voces sed iurant de sufficientia postea dant voces vt ceteri
collegiati in examine rigoroso & sic cessat ratio Deci. &
Ab. In hoc tamen venerando collegio Taurinen. com
promotores nō dāt per oīa votes vt ceteri collegij docto
res quorū quisq̃ tam in iure cano q̄ ciuili vocē dat.& bre
uia duo. sed cōpromotores breue vnū dūtaxat cōpromo
tores iuris ciui.in iure ciui & cōpromotores iuris canoni
co in iure cano idq̃ faciūt virtute statutorū collegij Dicūt
etiam Mod.pap.in tract.de cōsue. super c.fi.ad fi.x.col ꝙ
consuetudo doctorū ꝓmouentiū qui ꝓ doctis & indo
ctis indifferenter iurant eos excusat * a pena piurij quo ad 87
mūdum nō a pena iennhali vt p Rom. in sing fol 4 sing.
inci.ad cōsuetudo. Et doctoratus in famosa vniuersitate
maiorem habet sciētie præsumptionem q̃ si in vili vniuer
sitate sit doctoratus * ita Anna.in rubr.de torneamētis.Et 88
doctoratus in loco q eōi opinione studij credebat habere
priuilegiū si nō habet & ille sciat * error non ꝓdest. Feli. 89
in.c.ad ꝓbādū col fi de re iud semelq̃ approbatus * post 90
ea reprobari pōt si indoctus reperiatur. & insufficiēs. l. vt
gradatim in.§ reprobari ff de mun.& hon.notant Abb.
& Feli.i c.j ad fi de magist Latius Fel.in.c ex literis col.3.
de cōsti. An aūt tūc * quia approbauerunt teneant resti 91
tuere salarium habitum videt ꝙ nō p dictū Card in cle ij.
in.vj q de magistr. vbi vult tale salariū deberi doctoribus
ꝓ labore veniendi sicq̃ illud habere debent siue scholaris
approbetur siue reprobet. & sequitur Firm.in suo reper.
in verbo doctor numero mihi.xix. Sed ad oppositum est
dictum Car. Alex.in.c.quibusdā circa prin.xxxvij distin.
vbi vult fortius ꝙ si semel approbatus reprobet sit ei re
stituendū salarium p illos qui ipsum receperunt & appro
bauerunt. sicq̃ rationabilius dicendum videtur ꝙ salariū
ꝓ licentia debeatur. Crederem tñ aliquid posse retineri
ꝓ labore examinis priuati & veniendi ad publicum arg.
dictorum p Bal. in.c.quum p. de fide instru. & per Mod.
taur.in.l.j. col.pen C.de eden. Aliud etiam notabis * qđ 92
doctor sufficiēs si inutilem se præbent scholaribus repro
bari debet & remoueri l ii.C.de ꝓfes. & med.q̃ singu.ad
hoc facit Barb in prooe.clemē.in.j lectura col.v. Et semel
doctoratu ✠ priuatus amplius doctorari nequit Paulus 93
de cast in.l ii.columna j.C.de libe & eorum lib.Iaso.in l.
barbarius colum.pen.j de offic prætor Barba.in.c.finali.
colum.3.de postu.prael.vbi limitat in restituto a principe.
Tu limita prædicta procedere ✠ quando propter de 94
lictū facta fuit priuatio. sed si ignorātia fuit in causa posset
postmodum doctior factus ad doctoratum recipi Felin.
in dicto capitulo ex literis colum 3. Deci in.c.vt nostrum
de appellationibus,& in c.cum venerabilis. colum.finali.
de exceptioni. alia quædam in materia doctoratus dicam
infra in.§ hæc autem tria. Concludit tertio Bartol.quod
quando in loco plures periti non reperiuntur ✠ dicto 95
vnius stari per textum.§.quod autem in vers.& vt neque
in aucten.de non alienan.addo alium nota text.in.l.j.§.fi.
ff.de verb.obli.✠ quem incognitum esse his quibus iacet 96

puluis super libro asserit Bald. in l. directas. C. de testa. ma
nu. & Feli. in c. veniens col. fi. de testi. faciunt no. per Dec.
in. c. proposuisti, col. 3. de proba. Vltimo concludit Bar.
97 dando cautellam • q̄ si adhibeatur vnus tantum in cal-
culo ferende sententie. potest aduersarius opponere q̄ plu
res adhibendi erat nec quicquam probare tenetur immo
ille qui vnum tm̄ adhibuit debebit probare q̄ vnus tm̄
erat in loco sequit hic Alex. & in consi. 15. col. fina. volu. j.
Parp. dubitat per tex c. cum Io. de fi. instr. & doc. Barto. in
l. si in rem. in prin. ff. de rei ven. quia pluralitas non præsu-
mitur. postea concordando opin. distinguit aut sumus in
loco insigni & tūc dicenti plures adhibēdos fuisse ꝓbādi
nō incumbit onus q̄ plures in loco essent. quum id præsu
manf. sufficit sola oppositio ita ꝓcedat q̄ Bart. & Alex.
hic dicunt. aut sumus in loco paruo & tūc nō sufficit op-
positio. sed vltra requirit ꝓbatio q̄ plures in loco essent.
ratio est in promptu, quia ille q vnū adhibuit habet præ
sumptionem ꝓ se q̄ plures ibi nō essent. hanc distin. in si-
mili ponit Bar in l. bonorum. ff. de bo. pos. Sali. & Rimi.
in. l. iuris ignorantia. C. qui admit. In eo. tex. ibi oportue-
rat mandare. contra quia actus principis sunt voluntarij
non necessarij. §. ad hæc in auctēn. de appel. & intra quæ
temp. Albe. timore dicti contrarij exponit. oportuerat. i.
vtile erat. vt habetur in simili in l. j. j. de proc. vel aliter dic
98 • q̄ duplex est necessitas vt per glo. not. in. l. & in totum.
ff. de impen. in rebus dotal. fac. & in. l. gallus. in princ. vbi
per omnes scrib. ff. de libe. & posthu. vna præcisa quæ nō
cadit in principe altera causatiua vt sequatur aliquod bo-
num quæ bene cadit in principe vt hic. In eod. tex. ibi &
99 post omniū cōsumationem • Albe. exponit i. perfectionē
latius de huiuscemodi vocabuli significatione disserit in
suo dictionario in verbo consumatio. Legit hęc litera tri
bus modis. primo p̱ glo. q̄ hęc cōstitutio facta fuerit post
100 primā & secundā compilationem. C & auctē. • Cin. Alb.
& alij reprobant quia tempore istius cōstitutionis erat Iu-
stinianus in tertio consolatu vt in calce istius epistole ꝓba
tur. at tēpore secunde cōpilationis erat quartū cōsul. vt. C.
de iusti. C. compo. § is igitur. ex quo necessario infert hāc
constitutionē præcessisse secundā codicis editionē. Secū-
do legit vt intelligat q̄ fuerit facta post cōpilationē primi
codicis & ante secundā editionem & tunc iudice Cino ex-
ponēdum est & omnia quæ oportuerat nos mandare &
post oium cōsumationē. i. post primi codicis cōpilationē
et post cōpilationē ffor̄ & institutionū sunt explicita. &c.
Tertia lectura vt intelligamus q̄ Iusti primo opus confici
mādauit. secundo mandatū approbauit vt. C. de iusti C.
cōpo. vel confir. & de vete. iur. enuc. l. j & . ij ita Cin. Iac. de
are. & Bal. hic col. j. sicq̄ est sensus q̄ de mandato Impera-
toris precedēte. & post omnium cōsumationē confirma-
tione subsequente p̱ orationes suas omnia explicita sunt.
& totum corpus iuris purgatū est. In eo tex. ibi tā greca
101 lingua q̄ romanorū ✠ Accur id refert ad scientie originē.
quia omnis ars originaliter a græcis habet. nam cōpilatio
primo latine facta fuit vt euidēter ꝓbatur in. l. ij. col. pen.
in. §. hoc aūt. C. de vet iur enuc ad idem est gl in l. ij super
verbo constitui. in fi. J. de ori. iur. sequitur Cin. allegans. l. ij
ff. de excus. tuto. corroborat hic Albe per regulam. l. cum
102 filius in § hīs ff. de leg. ij ✠ vbi dr̄ non est oīno falsum. q̄
primordio veritatis iuuat facit q̄ scribit Felin. in rubr. de
cōsti. col. fi. ex cuius dictis collige rōnem quare cōpositio
103 facta fuerit in lingua latina • quia est color & constitutio
indifferēter oēs concernens nationes in cōmuniori lingua
fieri debet vt ibi per eum cōtra quem est glo not in §. nos
igitur in verbo voce in auct. de nō alie. colla. ij. probās lin-
guam græcam esse magis rōnem vt ibi expresse tex. dicit
s̄m vero Alber. hic licet habito respectu ad vniuersalem
compositionem leges fuerint latine composite aliqua tm̄
græca verba inserta fuere in compilatione florum facit
quod referendo Politianum super verbo pandectarum
dixi. Ex quibus infero posse hūc tex plane legi. q̄ prædi-
cta fuerint explicita tam grece q̄ latine quum nō tantum
latine, sed & græce multa fuerint disposita quibus etiā cō
sequens est obseruari debere quæ plerunq̄ in iure scripta
græce inueniunt • testis Albe hic col. 4. ad declarationem 104
vero præalleg. §. hoc autem. aliqua scribit Alcia. lib. ij. di-
sputa. c. 24. Iuris ergo Ciuilis origo ex grecis fluxit vt di-
cit tex. in. § pen. in instit de iure naturali. & leges per lega-
tos Roma ex græcia allate græce, fuerūt & greca lingua
composite Liuius in. 3. ab vrbe condita iam inquit redie-
rant legati cum legibus atticis &c. postea decem viri con-
stituti a Rom. fuere qui rem ad Rom. consuetudines accō
modantes in latinū sermonem translatus ac compositus
publicauerūt ꝓposuerūt secundum Isido. relatum in. c. ij.
distin. vij. decreti. Liuium loco præalleg. fenestellam de ro
ma magistr & Diodo. lib. x. id q̄ patet ex. l. ij. in. §. pen. C.
de vete. iur. enucleā ex. l. ii. in. §. postea ne diutius supra de
orig iur. & . §. pen. insti de iure naturali quamuis in fronte
pādectarum fuerit oppositū græcum epigrāma. et multe
leges græce edite fuerint. & perperam sepe in latinum ser
monem translate vt per Ang. politianum in suis epistolis
& retuli in principio istius proœmii attestanturq̄ sepe alii
scriben. Auctenticorum vero plures constitutiones greca
voce tanq̄ communiori conscripte fuerunt vt dicit text.
in auct. de non alienan. collat. ii. in. §. nos igitur ibi non pa-
terna voce hanc. l. cōscripsimus sed hac cōmuni & græca.

Aduertendum est etiam ꝓ declaratione tex. q̄ illa ver-
ba p̱ orationes nostras non designant vniuersas leges ꝓut
Accur. & docto. intellexisse videnf. sed exponenda sunt
idest p̱ leges nostras mandantes & confirmātes prædicta
post omnium consumationem. vt in tertio intellectu præ
cedentis apostille dictum fuit. & est mentis Albe hic col. 3.
dum ait se intelligere per illa verba de. l. prima & secunda.
C. de vete iur enucle. In eodem text ibi quas eternas fieri
optamus expone idest sempiternas. vt per glo. l. eum de-
bet e infra de seruitu. vrba. prædio. Ex quo collegit hic Al-
beri columna. viij. legem non tolli per desuetudinem alias
non essent leges eterne. vt hic dicitur de quo Alexand. con
silio. 116. columna penultima volumine secundo, vbi po
nit • q̄ licet lex non tollatur per non vsum tamen bene 105
tollitur per contrarium vsum vt ibi pulchre per eum. &
per Moderniorem Papiensem in tract. de consue. in rubr.
in nona columna & latius videbimus in sequenti §. post
Bar. in quinto nota. In eod tex. ibi professores idest do-
ctores eo q̄ scientiam se scire & posse publice tradere ꝓfi
tentur • de quo Bald. in auctēn. habita. columna. ii. C. ne 106
filius pro patre. adaptatur tamen id vocabulum etiam ad
scholares. tex. est in rubr. & in. l. j. C. qui etat. vel profes. se
excusent libro decimo. In eodem tex. ibi necessarium an
pro vtili expositioni possit. vt facit Barto. dicam in prin-
cipio. l. ij. infra titulo secundo. In text. ibi diuinam ora-
tionem • nota hanc constitutionem diuinam appellari et 107
pariter omnes leges dicūtur diuinitus per ora principum
promulgate & ligant in foro conscientie. c. finali, decima
sexta quæstione tertia notatur in. l finali. C. de præscript.
long. tempo. Iason. in repetitio. l. nemo potest in secunda
lectura columna. xviij. versiculo quarto moucor. ff. de le-
gat. primo Felin. in capitulo primo columna xiiij. versi-
culo limitatur quinto. vbi Deci. columna septima versi-
culo successiue Abbas quærit de constitutio. Barba. con-
silio primo, colum. iii. & penultima, volu. j. Deci. in rubr.
de consti. col. i. in. i. lectione. Fel. in c. in omni. ad fin. prime
colum. de testi. vbi de iustis intelligit. In tex. ibi quam ce-
teri antecessores probat secundum Bald. illud vulgare qd̄
vni dico omnibus dico. Ad fi. istius principii ibi inclitam
viam ambulare in sequen. §. iungit prepositionem p̱ dum
ait per quos ambulandum est • differūt autem ambulare 108
& incedere. nam incedere est moliter & grauiter ire. am-
bulare est ire gradu non ita composito nec tardo Valla
in eleg. cccclxxviii. Postremo opponit q̄ male sit hæc
constitutio Iustiniani in. ff. posita quum totus hic liber
iurifcon

iurisconsultorum sit. Accur. supra in rub. in verbo antecessoribus soluit ꝙ facta fuit hęc constitutio post cõpillationem digestorum ad designãdum ordinem legendi libros de quibus hic loquitur. vnde secũdum Bal. hic colum 3.
109 * constitutio nostra non est de. ff. sed praeter. ff vel secundum Cinum auctoritate Iustiniani facta fuit. ffforum compilatio. sicq; sua merito dici potest quia omnia nostra facimus quibus auctoritate impartimur. l. ii §. omnia. C. de vete. iur. enucl. Capio glo primam super verbo omnem sanctionem quam diuido in tres partes in prima declarat
110 quot modis dicatur sanctio * in secunda declarat text. in versiculo nostre reip. ↑t sumpta occasione disputat nunquid omnia sint principis ratione iurisdictionis an vero etiam ratione proprietatis in tertia de significatu verbi reipubl se remittit secunda est ibi & ꝙ hic dicit tertia ibi. item nota. articulos glo. satis declarauimus apostillando literam. Circa secũdam partem glo. ibi fauore militie melius declarat vt per Bart. supra in secunda col. quia glo. in aliquibus decipitur & dum allegat librũ regum est libro primo. c. octauo. Ad. l. j. C. de ven. rerum fis. dicit hic co-
111 lumna. vj Albe. * concurrere vltra communionem fauorem fisci alias glo. male diceret vt per eum de quo recurre ad Felinum in. c. quae in ecclesiarum de consti. colum. 13. versiculo primo enim limitat. & columna. 18 versiculo sexta declaratio. Glo. super verbo purgatam ad contrarietates refert. sed quomodo istud ꝓcedit quum tot sint in iure contraria, responde videri sic prima facie, sed re vera non sunt omnibus bene intellectis. & iudice Bald. hic
112 sunt ista contraria multum vtilia ✠ quia ex resolutione contrariorum piena resultat materie cognitio. & hinc sumpta occasione tractat bellissime Bald. columna quarta de modo soluendi contraria & argumenta quae tribus modis solui dicit per aliter & aliter per aliud & aliud. per simpliciter. & secundum quid vt per eum cuius dicta magni facit & extollit Seuer in tracta. de modo studen. colum. decimaquarta. versiculo decimo consulo faciunt quae pulchre ponit Alber. supra in praefa. colum. j. Subaudit secundo glo. purgatam esse sanctionem similibus. nec obst.
113 ꝙ reperiantur plerũq; similia & leges penitus similes * vt in. l. veteribus j. de pact. & l. habeo infra de contrahenda emptio. melius in. l legem. C. de pact. quae formaliter ponitur in l. j. C. de pact. conuen. & in l. ex conuentione. C. de pact. quae etiam ponitur in. l. j. C. sine cen. vel reliqui. & in. l. si quis in conscribendo. C. de pactis. & de episcopis & clericis & in. c. significantibus. de lib. obla. & de appellationi. Bald & Alberi. hic soluunt tollerari istud diuersis respectibus propter diuersitatem titulorum, faciunt enim ipse leges de materias ipsorum titulo. idem dicit Felin in prooe. rex pacificus circa finem in versiculo quinto fallit. Ad quod ego homuncio allego in terminis text. singularem de hoc in l. ij. in octaua columna versiculo quia omnium. C. de veter. iur. enucl in eodem autem titulo dicunt praefati doctores similia non inueniri quia superfluitatis
114 esset vitium quod intelligo * nisi saltem ponerent diuersitatem in factn. ita pondero velle Abb. & Ioan de anna. in capitulo fina. de homicid. Quae autem dicantur similia late traditur in capitulo translato de constitutio. Subaudit tertio glo. sanctionem esse purgatam inutilibus & superfluis §. quibus in prima constitutio. C. quod adeo verum est vt etiam syllaba vna superfluere in iure non de-
115 beat ✠ glo l. j. in principio infra quod metus causa. Bart. in. l transigere in prima oppositione. C. de transactioni.
Et omne verbum quamuis minimum in omni dispositione debet stare cum ministerio operandi si fieri potest vt plene per Barbat. in consilio. 44. columna quarta, volumine secundo, & consilio vigesimo, columna quarta, volumine quarto Iaso. in. l. si conuenerit. columna finali, infra de iurisdictione omnium iudicum Felin. in. c. j. de rescript. in. c. solite. columna tertia, de maiorita. & obedien. in capitulo primo columna quarta. de constit. in capitulo quam sit ad finem de iude. Quandoque tamen in l. vel di
sspositione verborum ponitur inculcatio ✠ iuxta glo. in. l. 116
certi conditio in principio infra si certum petatur aliquando verba ponuntur et exagerantur ad abundantem cautellam vt per Alex. in. l gallus. in. §. quidam in princ ff. de liber. & posthu. Argumẽtumq; hoc de superfluitate adeo
debile est ✠ vt quasi puerile plerisq; videatur quum mul- 117
tis modis excutietur superfluitas vt per Perusinum in. c. vnico de summa trini libro sexto Felin. in prooe. rex pacificus colum. finali & in capitulo eam te columna duodecima in fine de rescrip. in c. solite. columna. iij de malor. & obedien. pulchre Deci. in consilio ccxxxij. colum. fina. & in. l ij. §. finali. columna fina ff si certum petatur Abba. & Ioan. de anna. in c. finali de homic. Abba. in capitulo aduersus. in primo nota. de heret. Riminal. in rub infra de iurisdictio. omnium iudicum columna ij. Moderniores bononien. in repetitio. rubri. C. de probatio. columna. vj.
✠ ex quorum dictis multum posset exornari text. praeal. 118
§. quibus. Glo. in verbo compositam ponit differentiam
✠ inter componere & promulgare de quo pulchre Aret. 119
in prooe. institutio. in § quorum. super glo. promulgatis.
Glo in verbo. ffforum. diuiditur in duas partes. in prima vim vocabuli declarat. in secunda quae est ibi & not. ponit vnum nota. & quia prima est expedita ex his quae in
text. diximus. colligo ex secunda * non attendi ordinem 120
litere quando constat de certa dispositione. licet ergo hic in ordine litere. primo institutiones praemittãtur. secundo liber digestorum. tertio liber. C. tamen ex quo patet ex prooemio insti & l. ij C. de veter. iur enucleando. non sic processum fuisse non attenditur hic ordo. secundum glo. & Alber. ponentem in tertia columna, de ordine attendendo. & pulchre etiam Bald. columna tertia, dicens ad propositum hic non praeposterari ordinem, quia diuerso respectu loquitur scilicet respectu docendi non respectu compilationis de qua materia etiam per scribentes in. l. ij. in. §. prius. de vulgari & Feli. in. c inter monasterium. columna quarta de re iudicata. De ordine compilationis horum librorum videnda sunt quae circa figurationem casus scripsimus. Glo. finali quia alie sunt expedite. exponit antecessores idest successores & approbatur per Alber supra in verbo antecessoribus col. iij. vbi late de vi vocabuli scripsi. Finis principij.

Ex. §. itaq;.

Sequitur §. Itaq;.

Nouum docendi modum Iustinianus hic summatim tangit vtilitatem. ostendens. & antiquam docendi formã
refert. Vt nihil antiquitatis ignoretur diuido * hunc. §. 121
duas occupantem col vsq; ad versi. nos vero tantam penuriã in nouem partes. gratia clarioris intelligentie in prima ponit quid hodie scholaribus debeant magistri legere

In secunda dicit velle ordinem legēdi manifestare. verum
antea se commemoraturum antiquum tradēdi modum,
vt noue compositionis vtilitas appareat. & antiquitatis
nihil relinquatur incognitum. In tertia ponit quid olim a
voce magistra acciperēt discipuli. In quarta a gn̄alibus ad
particularia descendens tradit quid in primo anno accipe
rent. In quinta quid in secundo. In sexto quid in tertio. In
sexto quid in quarto. In octaua inferendo scribit ꝙ ex im
mensa legum multitudine pars minima recitabatur. In no
na & vltima concludit fuisse prædicta antique eruditionis
monumenta. secunda pars est ibi sed ordines tertia ibi an-
tea quidem quarta ibi & in primo quidem anno. quinta
ibi in secundo autem anno. sexta ibi in tertio. septima ibi
his igitur. octaua ibi & si quis. vltima ibi & hęc. Casus ex
mente Cini sic ordinari potest dixerat imperator rectā do
cendi viam se traditurū vos igitur reus se liberare volēs.
Expediens proculdubio esse dicit primo institutiones lege
re quæ totius scientie iuris prima continent vestigia inde
sufficere ex libris quinquaginta. fforum. lex & viginti le-
gi hinc subiici tempestiuum esse ordinem legendi manife-
stare. sed antea se commemoraturum antiquam docendi
normam vt appareat nouelle compositionis vtilitas. & ni
hil antiquitatis ignoretur. Dicit igitur ꝙ ex tanta legum
multitudine quæ in duo millia librorum & tricies cētena
millia versuum extendebatur. sex tantum libri & confuse
legebantur. in quibus erant libri duo institu. & libri qua-
tuor singulares primus de rei vxorie actione. secundus de
tutellis tertius de testa. quartus de legatis. quos non lege-
bant p consequētiam sed per partes multis omissis erat
hic antiquus inutilis & perniciosus legendi modus. quo re
moto Iustinianus alium in. §. sequenti tradit. In text. ibi
122 itaq; * continuatiue & illatiue secundum Alber. legi po-
test quia dixerat quod modum legendi traderet hic inci-
piens ait legendas primum institutiones & c de signifi-
cati dictionis itaque late scripsit Alber. in dictionario. in
123 versi itaque. In tex. ibi vendicare locum * vendico idem
est vt sic dicam quod approprio, ac meum esse dico vin-
disco vlciscor. & aliquando ab iniuria iacturaq; defendo
124 Valla in eleg. In text. ibi prima vestigia * idest principia
sm Bal. vel exponas idest primas impressiones. vestigium
enim est pedis impressio idest signum a pede relictū. Vir
gil. & gradiens ima vertit vestigia cauda. & in proœ. in-
sti. variato loquendi modo prima legum cunabula dixit.
125 In tex. ibi tempestiuum ✠ idest in tempus debitū. sicut
intempestiuum. i. ante tempus. l. ille a quo. §. intempestiuū
ff. ad trebellianum, & l. si hominem infra de pos. veteres.
enim tempestiua opportuna matura suo tēpore acta dixe
re opportunum igit & cōgruenti loco est. dicit Iusti. ma-
nifestare &c. nam augustus in sermonibus & epistolis suis
admonere solitus tradit vt ad rem agendam simul adhi-
beret & industrie celeritas & diligētie tarditas ex quibus
duobus contrariis fit maturitas & opportunitas auctor
126 est Gel c. xj lib. x. In tex. ibi vestra sit prudentia ✠ Affra
nius poeta antiquus eam opinatus est vsus & memorie
filiam hinc scriptum reliquit. vsus me genuit, mater pepe-
rit, memoria sophyam vocant me graij vos sapientiā vt
127 late per Gel. c. viij lib xij In tex. ibi omnibus deuiis * are
cta via deorsum & re motū deuiū dicitur. ideo Horatius
scortum deuium dixit. & Proper. letor ꝙ sine me deuia ru
ra colis. In tex. ibi passim & quasi p satyram collectum
128 * Accur passim idest indistincte intelligit. Albe. p passus
& saltus exponit hoc est ꝙ sequitur & quasi per satyram
quasi dicat libros ipsos continuendo materias nō legebāt
& melius quadrat Valla elegantiarum. c. ccccxxxix. repre
hendit ponentes passim indistincte & vbiq; pro eodem.
sed passim quasi passu distante. & sparsim, ꝙ ex sequenti-
bus declaratur dum in text. subiicitur. & quasi per saty-
ram idest per saltum sicut faciunt satyrici qui modo hūc
modo illum tangentes de vitio in vitium arguentes labū-
tur, In eodem tex. ibi & ista scilicet pars nuncupationem

protam * idest primam meruit. protos enim primum si- 129
gnificare latine. nemo est qui nesciat, & clare exponit
text. infra in versiculo in reliqua vero. & vicissitudo de
qua facit mox imperator mentionem ✠ alternatio est Ci 130
cero nihil est aptius ad delectationem lectoris q̄ tempo-
rū varietas fortune vicissitudines &c. In tex. ibi ad sub-
tilissimum Papinianum ✠ in sequen. §. pulcherrimus & 131
maximus appellatur in l. cum virum. C. de fideicom. pru
dentissimus. in. l. cum acutissimi eodem titulo acutissi-
mus in l cum Papinianus C. de senten. & interlocu. om-
nium iudicum summi ingenij vir in. l. j. in. §. sed neque C.
de vete. iur. enuclean. splendidissimus itaque fuit semper
& vbique a Iustiniano & iureconsultis honorificētissime
citatus & nūcupatus. Seuero imperatori amicissimus fuit.
& vt alii volunt affinis per secundam vxorem ad hoc prę
cipue vtrunq; eius filium a seuero cōmendatum. ipsumq;
cum seuero sub sceuola professum aiunt auctor Spart in
Antonino. vbi iuris asyllum & doctrine legalis thesaurū
eum prædicat. vitam cum morte commutauit etatis sue
anno. xxxviij. vt ex eius constat epitaphio. per Socin. re-
lato in repetitio l cum auus. columna j ff de conditio. &
demonstratio. De nece tanti viri alij alia referunt quan-
doquidem ab Antonino qui antea Bastianus dicebatur,
quidam occisum dicūt eo quod paricidium excusare no-
luisset. vt in Seuero spar tradit, alij bastianum occiso fra-
tre geta. papiniano mādasse vt & in senatu per se & apud
populum facinus dilueret. illum autem respondisse non
tam facile paricidium excusari posse, q̄ fieri. ideoque in
conspectu bastiani eius iussu a militibus fuisse papinianū
occisum. & tractum cadauer. per plateam sine aliqua hu-
manitatis reuerētia, Indeque filium papinianum qui ante
triduum quæstor opulentum munus ediderat interem-
ptum vtcunq; sit constat Papi. quasi fautorem gete occi-
sum. testis Sparta. in Antonino. hocque contigit circiter
annos salutiferi partus ccxiiij quo tempore dictus bastia-
nus imperij colluuies caracallus cognominatus regnauit
vt ex Eusebio Cæsariensi & aliis historicis colligitur. au-
ditores habuit Iureconsultos splendidissimos. vt Lamp.
in Alexand. refert & supra in rubrica retulimus. hæc sunt
quæ puto tradi posse de nostro Papiniano viro nunquā
satis laudato. In text ibi pauliana responsa ✠ hic Paulus 132
Patauinus Iurisconsultus peritissimus fuit. cuius consilio
Alexand. seuerus rempubli. felicissime rexit discipulusq;
fuit prædicti Papiniani & eius non semel est mentio apud
Lamprand. loco præallegato. In text. ibi monumenta
idest documenta ✠ differunt autem monumenta & mu- 133
nimenta vt per Vallam elegantiarum capi. cclvj. Noto
nunc primo ex principio istius §. * oportere scholares in 134
primo anno studij institutiones discere Bartol. necesse pro
vili accepit & est equidem vtile non omnino necesse. ha-
bui ego peritissimum socium, qui illotis vt ita dixerim
pedibus ad ordinarias prorupit lectiones omissis institu.
& præstat idem text. * argument. secundum Baldum, 135
quod sicut natura incipit ab elementis ita ars gramma-
tica a literis, Nec cognoscuntur principiata nisi cognitis
principiis l. prima. ff si certum petatur, nos a primis le-
gum cunabulis quæ sunt principia artis. facit § minorem
institu. de adoptionibus principia enim in vnoquoque
genere teste Philosopho. poste. primo sunt illa quę quum
sint vera non contingit demonstrare in illa scientia in
qua sunt principia. sed ea necesse est accipere alia vero
quæ sunt ex principijs demonstrare. Secundo not. Bald.
ex hoc tex. ✠ quod imperator imitatur artem oratoriam. 136
recitat enim vetera vt noua appareant pulchriora. & sic
opposita iuxta se posita clarius elucescunt. est regula Phi-
loso. in fine primi libri elencorum. dum ait appositis iuxta
se contrariis & maiora & magna videntur. & peiora &
meliora in secundo vero de celo ait quod opposita sensi-
biliora sunt iuxta se posita. & vt auctor est hic Cinus hoc
bene sciunt iste domine quæ ancillas deformes capiunt
vt ipse

vt ipse pulchriores videantur. Tertio not. ibi artis quod
137 legalis scientia dicitur ars * de arte plura hic & in suo di-
ctionario in verbo ars scribit Alber. & vult in statutis ap
pellatione artis non venire hanc scientiam propter com-
munem vsum loquendi repugnantem secundum quem
debet intelligi & interpretari statuta. vt latissime per Feli.
in prooe.decreta in prima charta. Aquens. etiam in.l.j. in
principio in glo.ars infra titu. primo damnata glo. ibi di-
cit quod non dicitur artificium. neque legum professores
artifices dicuntur. per textum nota. in capitulo relatum
el secundo ibi artificio aut doctrina de testamen. Ego in-
uenio glo.illam pulchre approbari per Barbar. in.d.c re-
latum ad fin.iiij.columna respondendo ad textum illum
pro qua glo. allego tex.in.l. duo societatem infra pro so-
cio vbi proprie tex. appellat artificium scientiam intelle-
ctualem.fateor tamen q propter communem vsum lo-
quendi aliud esset.vt proxime retuli Alb.dicere. Dicitur
138 autem ars ✠ quodlibet exercitium exigens doctrinam au
ctor sanctus Thom ij ij questione.xcvj. articulo primo
vbi dicit q ars est virtus intellectualis.et ita dici potest ars
ab arctando eo q artis regulis & praeceptis nos arctet vt
dicunt philo. Quid autem proprie veniat appel artis in
statutis ponit Cor. consilio. cccxviij. columna. ij volu-
mine primo.Et vide glo.in l.prima infra de iustitia & iu-
re. Quarto not. q olim maxima erat legum multitudo
139 * quae extendebatur in duo millia librorum & tricies cen
tena millia versuum. Sed aduer. quia text. in.l.secunda.§.
sed quum omnia.C.de veter. iur enuclean. allegatus hic
ab Accursio.in duobus repugnare videtur. primo enim
dicit q. illa extensio erat pene in duo millia librorum idest
quasi quum sit diminutionis not.secundo dicit plusquam
tricies centena millia versuum.respon secundum Alberi-
cum.per regulam.l cũ furti infra de in litem iurando quia
quod pluris est vtique tanti est. & illud pene est philoso-
phicum temperamentũ vt etiam infra in § discipuli. cum
glo. sicque nulla est contradictio. Inducit praedicta Al-
140 beri. ad questionem testium * quorum vnus deponit ci-
tium possedisse annis decem alius decem et plus vel quasi
decem quod erunt concordes vt mox praedictos concor
dauimus textus.sunt enim concordandi si commode fieri
potest vt per eum. de qua materia traditur per Alexan-
drum in.l.& si post tres infra si quis cau.in l. ex facto in.§.
item quarto.ff.de vulgari & pupillari in consilio.cxliij. vo-
lumine secundo,& consilio vigesimo. & quadragesimo-
tertio , volumine quarto consilio. xciij. columna.ij.xcix.
columna penultima. cxlix. columna ij semper in quinto
volumine,plene Roman. consilio cccexc. Socin.consilio
nonagesimosecundo volumine tertio , ample Felinus in
capitulo cum ce.de testamen. omnes in.l.secunda.§.finali,
infra si certum petatur, quomodo autem stent illa verba
141 tricies centena millia versuum ✠ Parpalia.hic sequitur Ac
cursius.in.§.sed cum omnia praeallega.exponentem ver-
suum idest legum seu paragraphorum.sed leuis est decla-
ratio recurras ad Seuerinum in tract.de modo studen co
lum.xvj.cum.sequenti & colum.vlt. vbi eleganter hunc
tex.declarat numerãdo leges et lineas librorum huius no-
uelle compositionis Conuenit cum praedictis q in secũdo
de oratore scribit Cicero heri ait nobis. crassus hoc pollici
tus est scius ciuile quod nũc diffusum & dissipatum est in
certa genera coacturum & ad artem redacturum quod
haudquaquam ei difficile erit.qui & quod disci potuit de
iure didicit.& quod his qui eum docuerunt defuit ipse af-
fert vt quae sint in iure vel acute describere. vel ornate il-
lustrare possit si vis scire q d disponeret lex portia cinthia
oppia,gabinia annaria scatinia & plures alie de quibus Ci
cero & Liuius sepe mentionem faciunt vide Philelphum
in epistola ad Federicum Cornelium. Quinto not.quod
olim ex maxima multitudine librorum antiquitus stan-
tium paucos admodum magistri legebãt. alij in vsu non
142 erant.ex quo sequit * tolli legem per desuetudinem quae
contrarium vsum implicitum habet nec mirum.qm̃ si le-
ges consensu vtentium approbantur,mirari non debet,si
contrario consensu non vtentium probentur. vt in titu.de.
quibus infra de legibus,alias secus. vt late per Iasonem in
d.l de quibus in sexto nota.Felinus in capitulo primo co
lumna tertia cum sequentibus de treuga & pace , vbi in
quinta colum.declarat verba Bart. hic dum ait deuiando
seu diuertendo a recto intellectu de quo etiam per Mo-
derniorem Papiensem,in tracta.consuetudi.super rubrica
in nona columna adde textum institu.de iniur.in §.sed pe
na quidem ibi in desuetudinem abiit. & dum subiicit qd'
frequentata est alia diuersa pena in iudiciis , sicque bene
probatur quod ad tollendam legem vltra desuetudinem
contrarius seu diuersus.requiritur vsus faciunt quae scripsi
mus supra in principio super illis verbis eternas fieri opta
mus. Sexto not.in versi.& primo quidem anno * quid 143
olim discipulis primi anni legeretur quia legebantur sibi
tunc existentes libri per saltum & forte vt discipuli pluriũ
cognitionem haberent id faciebant . & olim & hodie le-
ges in scholis legi debere institutum fuit quia vt ait Pe-
trarcha in prima epistola lib.decimoquarto senilium epi-
stolarum. senescunt prope iam Romane leges & nisi in
scholis assidue legerentur , proculdubio iam senuissent.
Septimo subsequenter not. processum qui antiquitus an
no secundo fiebat.arguit q impetator hic antiquitatem de
praeposteratione quia tradebat anno secundo primã par-
tem legum quid in primo anno facere debebat . Ex quo
notant Baldus & Alber. * praepostere nihil faciendum. 144
idest ordine turbata tangitque Alberi.an ordinis praepo
steratio viciet de quo per omnes in.l.praeposteri.C.de te-
sta.facit tex.notabilis in capitulo si quis praepostera quin-
quagesima distinctione . Octauo notabi.in versiculo. in
tertio processum tertij anni reprehendit pariter Iustinia-
nus antiquitatem eo q ex multis & amplissimis pauca.et
breuissima discipulis traderet.ita quod scientes & nõ ple-
ne instructis ab eis recederent. ex quo patet non esse ita in-
seruiendum breuitati * vt quod vtile & sanum est omitta 145
tur. hinc Speculator ait in titulo de aduocat. in. §. conse-
quenter.columna prima quod breuitas debet esse talis vt
de contingentibus & necessariis nihil omittatur,ne ex ni-
mio compendio ad magnum deueniatur dispendium. alle
gat hunc textum faciunt scripta in glo.purgatum. & infra
in secundo notabi. §. illud autem. & Felin. in prooe. de-
creta.columna prima. Deci. in.l prima in principio de re-
gul.iur.omnes Modernio.in.l.j.per illum textum infra si
certum petatur , cum aliis quae scribit Paris puteus in tra-
ctatu sindicatus fol vj.colum iiij.sub titul. de ex. aduoca.
& dixi supra in epistola dedicatiua operis.c.dxij. Nono
nota ibi sitientes * recedendum non esse cum siti a loco 146
vbi potus maxime abundat. Decimo in versiculo his
Igitur * q in quarto anno discipuli discebant per se pau- 147
liana quaedam responsa quae in scholis per se recitabant.
eratq; hic studij & antique prudentie finis.hunc quarti an
ni processum Iusti. reprehendit quia haec responsa accipie
bant imperfecte & sine bona consequentia.Paulus autem
latine medicus grece quietus interpretatur . Vndecimo
not.ibi amplius discipulorũ peritia * nõ esse bonum do- 148
ctorem qui plusq; discipulus nescit.ex quo no.Bal.nõ esse
discipulũ supra magistrũ facit tex.in.c relatũ.xxxvij dist.
& in cle.j.de magist.vbi Car.no.& Feli in.c.pastor.col.fi.
de iud.multi tamẽ discipuli magistris suis doctiores effecti
sunt namq; q Maro & Cicero. longe doctiores doctori-
bus suis fuerint.nemo vnq; addubitauit,quum illorũ do-
ctrina & nomina in vulgus ignota sint aut p discipulos
cognita et fuit sane hoc necessariũ vt discipuli meliores ma
gistris existerẽt alioquin ingenue disciplinae oẽs iam deco
xissent.& est veteri in adagio multi discipuli meliores prae
ceptoribus.& eleganter ponit Cic in lib. de cla.ora.de ser
uio sulpitio qui gallũ acquilonem,& lucillũ balbum prae-
ceptores suos longo post se reliquit interuallo. Vltimo

149 not. ibi perlegere festinabatis ✠ ꝙ legere adaptatur etiam
studentibus veniuntq; in dispositione faciente mētionem
de studente secundum Parp. hic tamē præsens tex. opposi
tum potius probat. refertur enim verbum perlegere ad
magistros & doctores q volebant aliquid vltra plegere
vt scirēt plusquam discipuli. iste est verus sensus tex. nostri
de veritate articuli an studētes comprehendantur in dispo
sitione faciente de legentibus mentionem scribit Feli. in c.
primo columna secunda, de magistr. latius in proœ. de-
cre. columna secunda, & sexta. Pro declaratione glosa
prima ibi breues & vtiles, vide quæ diximus in principio
constitutionis in glosa purgatam. & supra in octauo not.
Pro declaratione autem secunde glo. exponentis studiis
150 idest studentibus & sic continens pro contento ✠ addas
glosa prima l solet infra de officiis procon. & lega. & glo.
l. diuus infra de fer. menti tamen imperatoris expositio
hæc non conuenit ideo glo. ij. & melius pro loco studij
capit faciunt quæ scribit Felinus in proœ. decre. colum. ij.
restringit inde glo. tex. ad loca idonea. faciunt late aggre-
gata per Iasonem in. l. quodcunque. ff. de verborum obli.
151 per omnes. l. penultima. C. qui admitti ✠ quod verba
quantumcunque vniuersalia restringuntur ad habilia.
Glo. super verbo cuiusque est facta timore huiusce con-
trarij dicitur in tex. quod in institutionibus traduntur ve-
stigia cuiusque scientiæ. falsum videtur quia iuris scientia
tantum ibi continetur glo. propterea exponit idest totius
scientiæ iuris sicq; vniuersalis pro integrali stat. Non est
tamen omittendum ad propositum istorum verborum
cuiusque scientiæ tradentes vestigia quod legalis scientia
152 ✠ dicitur architectonica, idest de omnibus aliis disponens
& cui omnes aliæ ancillantur secundum Bart. in prima fi-
gura tyberiadis allegantem Aristo. ethicorum primo vbi
in primo. c. ait. videmus honoratissimas facultates ciuili
scientiæ subesse vt rem militarem echonomicam rhetori-
cam cunque scientiis reliquis in. xvj e expresse ait ciuilem
scientiam honorabiliorem & præstantiorem esse q̃ mede
cina & de arte architectonica plura scribit Budeus in. l. vlt.
infra si mensor fal. mo. dix. Et Alexand. in consi. clxxvij.
columna iij lib. vj cum aliis qui adducentur in. l. vnica. in
§. j ī si quis ius dicen. non obt. Glo. super verbo perpetui
153 exponens idest generalis ✠ id facit sentiens nihil esse per-
petuum sub sole. l. cum debere infra de fee. vrb. pred. adde
Alexandrum in princi. l. ij. ff. soluto matrimo. Barbatius
in rubrica C. de nouo codice fa. columna finali. Cor. con-
silio. lix. volumine secundo. Decium allegantem multa
consilia de significatione huius verbi perpetui. in. l. edita.
columna finali. C. de eden. Glo. in verbo passim male
exponit vt diximus apostillādo literam in verbo passim.
Glo. super verbo in secundo intelligit quod prima pars
hic relata quæ descendentibus secundo tradebatur anno
illa esset quæ hodie est prima pars legum sed quis dixit
Accur. primam partem q̃ nunc habemus fuisse etiam tūc
primam intelligo igitur de prima parte secundum tēpora
illa. verba enim ad aliquem relata terminū secundū illius
154 qualitatem & conditionem intelliguntur. ✠ l. plenum in
§. equitij. ff de vsu. & hab. cum accumulatis per Feli. in ca-
pitulo causamque columna. x. de rel. hinc dixit Ange. in
consil. cclxxxiiij. colum. fina. incipit exorta quod verba
quantumcunque generalia in omni dispositione restrin-
guntur & regulantur ad causam & secundum causam de
qua cogitant, & agunt disponentes per tex. §. lucius. l. em-
ptor. j. de pactis. & per doct. diffuse in. l. j. C. de sacro. ecel.
sed ista verba prima pars ad illum antiquum legendi mo
dum referuntur ergo de prima parte tunc existente debēt
intelligi vt qualitas adiecta verbo secundum tempus ver-
bi intelligatur. Glo. in verbo vacue intelligit quod hic di
catur vacua notio scientia q̃ a magistris accipiebant disci-
puli eo ꝙ tunc vacabant in scholis ✠ ridicula est exposi-
155 tio, q̃uis enim vacare sit studio operam dare. cautū tamē
nō est ꝙ sciētia dicatur vacua. immo vacuum inane dicit.

ideo aliter declaro vacue notionis idest magnæ scientiæ.
vacuum enim quandoque magnum dicitur vir. saltibus
in vacuis errant idest magnis. Item ibi vacua atria ditis id
est magna. Estq; huius literæ sensus ꝙ si computaret quis
ea quæ olim per magistros ex tanta legum multitudine
recitabantur vix inueniet sexaginta millia versuum eos
vacue notionis perlegere. i. magnæ scientiæ. ꝑpter tātam
legum multitudinem, ni fallor huius subobscuri text. hæc
vera est interpretatio. Glo. sequens ex tex colligit docto
res magistros appellari ✠ Alb. hic & latius super glo. rub. 156
in verbo antecessoribus alios addit titulos ꝙ vocant ante
cessores præceptores domini magistri professores sacerdo
tes & patres de quibus etiam per Feli. in. c. j columna fin.
de magist. ponentem cur legiste domini & artistæ magi-
stri communiter nuncupentur. & latius per Bologninum
in repet. auct. habita. C. ne fi. pro patre. Glo. super verbo
peritia colligens doctorem aliqua habere debere vltra ea
quæ scholaribus tradit. si intellexit doctorem scire debere
plusq; scholaris bene sensit p ea quæ dixi supra in vndeci-
mo not. ✠ sin autem intellexit ꝙ doctor non debet dicere 157
omnia quæ sit scholaribus prout verba sonare videntur
male dicit quia omnia illico transfundere si posset deberet
& in hoc gaudere discere vt doceat testis Seneca ad lucil.
in sexta epistola. facit glo. § sequentis. in verbo erogaris &
quæ ibi dicentur. ideo textus in. c si rector. quadragesima
tertia distin. vult doctorem debere esse discretum ne aut ta
cenda proferat aut proferenda taceat. Glo. in verbo testi-
monio exponens idest assertione sentit testimonium pro-
prie esse cum iuramento ✠ quod hic non conuenit, potest 158
tamen etiam testimonium dici licet non sit præstitum iu-
ramentum. l. solum. C. de testibus cum glo. & in illo euan
gelio & qui vidit testimonium perhibuit.

Ex. §. nos vero.

Penuria quomodo differat ab inopia. nu. 159.
Scientia legalis thesaurus dicitur. nec permittit quemplam
in paupertate viuere moriq; nu. 161. & 167.
Erogare quid importet. 165.
De versibus illis dat. Galienus opes nu. 166.

Ordinem & hodiernum docendi modum tradit Iusti-
nianus, vt hic per Bar. & est longior hic. §. quem ille. § ca-
limachus. Subdiuidi autem potest in septem particulas,
seu versiculos quos secutus Albertus ad clariorem decla-
rationem distincte legam. Aperit in prima parte impera-
tor eius intentionem, causam inductiuam præmittens. In
quinq; sequētibus ponit nouos legēdi modos in singulis
annis in. vi) fructū & vtilitatem inde resultantes. secunda
est ibi discipuli vero: tertia ibi in secundo. quarta ibi tertij
quinta ibi sed quia. sexta ibi quibus si bene. vltima ibi di-
scipuli. In tex. ibi penuriam legum ✠ omnem inopiam si- 159
gnificat dicta eo quod pene vrat. & dicit glo. notabilis in
c. vnico in verbo penuria de statu regularium in sexto. ꝙ
penuria habet in se egestatem indigentiam & defectum
necessariorum ideo vnus cum centum florenis cōmode
viuere non posset. viueret tamē absq; penuria. ꝙ est vtile
ad quæstionem ibi tactam quam glo. vt singulariter se-
quuntur Abbas, & Imol in capitulo. j. de institutionibus
sed eam reprobat bonis fundamentis Decius in capitulo
peruenit el secundo columna prima de appellationibus,
& in capitulo cum Martinus Ferrariensis columna. j. de
constitutionibus vbi de verbo penuria quædam alia alle-
gat de quo etiam per Alberic. in suo dictionario in verbo
penuria. Et pro Decio est etiam glo. j. in. c. quoniam vt ait
de vita & honestate clericorum inducendo vt facit De-
cius dicta Abbatis in dicto. c. cum Martinus. Aduertas
modo ad declarationem textus prima expositio glo. licet
per Albericum & alios approbetur non quadrat quia co-
pia benefacit fastidiū. sed non inopiam vt glo. dicit. immo
quod

quod sit copia & inopia sunt opposita. Secunda expositio glo. quod illa legum multitudo paucam cötineret utilitatem nõ ꝓcedit vt ex libris fforum. patet in quibus sunt leges quæ tunc erant antiquis in libris sequar ergo declarationem Iacob de Aretio : & Alber. ꝙ ideo dicit penu-
160 riam quia licet multi essent libri antiquitus ✠ per pauca tñ legebantur & in vsu erant vt superiora demonstrãt ideo recte penuriam legum se inuenisse dicit. argumenta hoc sunt ad multitudinem testium refrenandam de quo late
161 Feli. in. c. cum causa de testi. In tex. ibi thesauros ✠ nota legalem scientiam thesaurum appellari ideo non inueniunt eã nisi scrutantes teste Bal. hinc decantat Hesiodi carmen. Virtutem posuere dei sudore parandam. Arduus est ad eum longusq; ꝑ ardua callis. Asper & est primũ sed vbi alta cacumina tanges. Fit facilis quæ dura prius fuit inclyta virtus. Facit etiam tex. §. proxime ibi ditissimi efficiantur functis no. per glo. & Albericus. et quos thesauros Græco vocabulo dicimus. prisci latini flauissas dixere Gelli. vbi vim per bienucleat libro secundo, capitulo decimo. An autem verus sensus istius literæ sit quod hæc scientia dicet adiscentem dicetur in glo. Diuiditur glo. prima in duas partes in prima exponit dupliciter text. in verbo penuriam in secundo colligit ex text. notabilis & est ibi & sic
162 quæ probat reprobari paupertatem & nocere ✠ de quo per Alexandrum consi 50. secunda columna finali volumine. iiij. Barbatius in capitulo quæ in ecclesiarum. columna iiij. de constitutionibus, aliquando tamen prodest dicit glo per. l. illicitas. §. finali infra de officiis præsidio, de quo text. vide Felinum in capitulo qualiter & quando el primo. columna. xx. versiculo sexto falli de accusationibus. & aquen. in l. si quis id quod in quarto notabili de iurisditione omnium iudicum, latius de fauoribus & priuilegiis paupertatis scribit Felin. in capitulo ex ratione colum. prima de appellationibus, in capitulo si qui. colum. fin. de testibus & Deci in capitulo primo, columna xxvij. de probationibus, sed a tali prodesse liberet nos deus. Ad glosam in verbo thesauros ibi sub terra, probatur iudice Albericus per textum in. l. nunquam in. § primo. ff. de acquirenda rerum dominio, & pro eo quod glo. in finali dicit est alia elegantior glo. in rubrica sequentis tituli super verbo enucleati, mens tamen tex quicquid glo. dicat est appellare thesauros quia vere scientia thesaurus est & res inextimabilis. Gl. in verbo erogatis in tres particulas diuiditur prout tripliciter fieri erogationem declarat. Ex prima declaratione colligitur ꝙ scientia docentis non mi-
163 nuitur sed augetur ✠ & est dignissima erogatio secundũ Odofredum. Albertus citat illos versus condita decrescit vulgata scientia crescit. Crescit & augetur minuitur si retinetur facit glo l. prime C. de excusatione artis lib. x. dum ait. Discere si quæras doceas sic ipse doceris nam studio talis tibi proficis atque sodali & dicebat Seneca ad lucil. epistola sexta in hoc gaudeo discere vt doceam ꝑpterea Bartol legendo & docendo optimus factus est Baldus. in. l. prima colum. xvj C. qui accusa. hinc etiam pulchre ait hic Bald quod erogans intellectualia nil perdit sicut
164 sol dat lucem & non perdit lucem ✠ & ꝙ spiritualia non perduntur per communicationem aliis facta. Circa secũdam expositionem glo. dicit Bal. ꝙ corporalem possessionem non possum alteri dare quin perdam eam, quem plures in solidum posidere non possunt. l. si vt certo. in. § si duobus vehiculum infra commo. tertia expositio damnatur hic ab Alberico. qui respon. ad tex glo. Postremo secũdum Par. destrui potest hæc glo. quia imperator hic nõ intellexit erogatis idest distributis sed repositis per textum cum glo. in. l. j. §. j ff. de legatis. iij quia isti thesauri qui latebant in multitudine fuere conditi in corpore iuris per cõpilatores illum tex. allegat etiam Alber. in dictionario in verbo erogo. Sed repugnat huic intellectui text. noster ibi quodammodo erogatis ponderata natura verbi improprietatem significantis nõ veritatem l. j. cum glo. §. de rerum diuisione ex quo patet literam nostram non pati talem expositionem quia vere fuerunt repositi. Tenẽda est igitur expositio glo erogare ✠ enim est manu distri- 165
buere & dare Hieronymus ad Iulianum. quum multis erogaueris censum tuum & quidam tua gaudeãt liberalitate tñ multo plures sunt quibus nihil dedisti sed quia sciẽtia est inuisibilis nec manu tradit ideo imperator vsus est illa improprietatis nota quibus quodammodo erogatis.

Glo super verbo ditissimi probat ꝙ in text dicitur per vulgare illud dictum. Dat Galienus opes. dat sanctio Iustiniana ✠ Parpa. damnat expositionẽ glossæ, quia non ha- 166
buit imperator intentionem ad diuitias sed ad felicitatem allegat tamen postmodum pro glo §. fin in auctentica de heredi. & falcid. vbi lex non permittit aliquem in paupertate viuere neq; in anxietate mori. quem etiam pro glo. allegauit Alberi. in præcedenti. §. facit quod attestatur Bal. quem Iaso. & alij referunt in rubrica ff. de vulgari & pupillari substitutione ia stat se Bald. in illa materia substitutionum vltra quindecim millia ducatorũ se lucratũ procedunt hæc in excellenti & famigerato iureconsulto alij vix possunt victum quærere. ✠ Vnde Practicus Papiensis in 167
forma libellorũ contra plures reos debendi ad finẽ attẽde inquit tu iurista qui de sola arte scientiæ vis viuere quid moneat moralis ille Philos. exẽplo antiquorũ romanorũ quum doctus erat inquit prudentissimus quisq; maxime negotiosus erat. & nemo ingeniũ sine corpore exercebat. Ita ꝑ mihi ait crede ne attendas ad nudam scientiã si laicus es quia viues in miseria & paupertate sed velis negotiari & mercari tam per te ꝙ per alios & confirmare vitam tuam cum gestis prudentum antiquorum quod tñ facere non debent patrimonio ditiores. l nobiliores C. de commer. & mercato Non omitto tamen alium esse sensum præallegatum. §. fi. in aucten. de here. & falcidia, quam in communi allegetur & intelligatur si glo. ibi ponderentur. Et sapiens quispiam interpretatus est mentem imperatoris ibi vt significare velit, ꝙ his legibus docemur colligere immensam libidinem vitareq; & immoderatum diuitiarũ feruorem arcere. temporaliumq; rerum vsum solũ necessitate moderari & sic ditissimi erimus. Postremo aduerte tam versus sensus nostræ literę est quod erogatis istis thesauris scientiæ nunc aperte efficientur discipuli legum oratores ditissimi, idest amplissimi & optimi iureconsulti ac iustitiæ cultores vt Iustinianus. ad finem socius. §. declarat & ad finem proœmij. institutionum.

Ex versi. Discipuli vero.

- De triboniano. Dipundij expositione. Et primo argumento Bal. pueri contra Barto nu. 169. 171. & 173.
- De primogenito. primogenita. & pulchris nominibus imponendis. 174. 176. 180.
- Not. in instrumentis apponere debet nomina & cognomina contrahentium. 182.
- Scientia quæ hominẽ fulgere facit vigilatibus scribit. 188.
- De natura verbi forte. Et de quæstore. 190. Cum sequen.

Sequitur versi. Discipuli vero.

In text. ibi elimatas idest extractas & politas. Item ibi stagnum a stando dicitur aqua stans ✠ Virg. tñ in eo car- 168
mine Emissamq; hyemen sensit neptunus & imis stagna refusa vadis ꝓ parte maris ꝓfundissima posuit. ꝙ ea minime moueat sed semper stet. Est etiã stagnum metallum, vt per Plin. lib. 30. Item ibi corriuatas idest deductas loquitur metaphorice vt in glo dicemus. Item ibi ꝑ Tribo
nianum virum magnificum ✠ ꝙuis a Iustiniano vbique 169
laudetur & extollatur. Suidas tamẽ grecus historicus grauiter eum taxat. Tribonianus ait natione Grecus cum oĩs religionis contemptor erat. tum vero id primis a christiana fide abhorrens assentator & fraudulentus. vt qui Iusti-

niano principi persuaserit mortem eum nō oppetiturum
esse atq; eum in coelum cum carne assumptum iri quęstor
Iustiniani fuit. tanta vt ingenij praeditus, vt doctrina prae-
stantissimus euaserit ac nulli euo suo secundus. Caeterum
auaritiae eo vsq; indulgens vt lucro ius venale semper ha-
bendum duxerit. nam & leges quotidie ferme sordida
mundi natione antiquare ferreq; identidem instituerat. vt
cuiq; cōmodum esset. hic quum diu post honorē adeptū
superuixisset morbo tandē interiit, nihil prorsus molestiae
a quoq; vnq; passus. erit. n. sermone blādus & alias suauis.
auaritiae quo ꝑ morbū doctrinę pręstātia facile obūbrare
poterat. de quo etiam ꝑ Budeum in. l. vltima infra de edil.
170 edi. & Alciatum lib. iiij. dispu. c. vij. In tex ibi prota ✠ de
vi & significatione vocabuli dictum fuit in praecedē. §. de
prothocollo prothomartire, & prothoplasmo tractat gl.
in auct. de tabellio. in §. penulti. in verbo prothocollum.
de prothonotariis papae Are. in. l. laudabile C. de adu. di-
171 uer. iudi. In tex ibi dupondios appellari * dupondios re
pone Pli lib. xxiij. c. xij. dupondiis detractis Est aūt dupō-
dium vt Varro ait duarum librarum pondus ridiculoso,
ergo cognomine dupōdij. in primo anno vt dicit tex. ap-
pellabanf. i. duo pondo pondentes & leues. Not primo
q scholares in primo anno studij institutiones audire de-
172 bēt. dixi aliqd in §. praecedenti * & cōsiliū datū discipulis
primi anni a Seue. in tract. de modo studēdi. col. xij. est q
taceāt & discant potius scire q; apparere. sed natura vim
suā exercēre q sciunt tacere nō possunt vnde referūt aliqui
in. l. manifeste ff. de iureiu. Fulgo. in primo anno sui studij.
l. illam priuate repetiisse. Et Bald cum adhuc puer esset
173 * neq; adhuc capitium imposuisset capiti argumentatus
est contra Bartol. de casu vnius legis. Bartol. vero stupe-
factus ingenium pueri laudauit. & in crastinū se responsu-
rum dixit. vt refert Pau. de cast in. l. si instituta in. §. fi. infra
de inofficioso testa. qui tex. allegabatur per Bald. Secun-
174 do notat ibi Bal. quia quod primum ✠ q. ante se primū
nihil aliud habet primus est enim quem nemo sequitur. c.
ioseph. cum glo. de verb signi. Et inducitur hic tex ꝑ Bal.
175 ad aliquas no. quaestiones * si ingredienti primo castrum
datur premiū vel ad brauium primo peruenienti seu datur
successio primogenito & duo simul ingrediantur vel ad
brauium ꝑueniāt seu duo gemelli nascanf quis praedicto
rum vt primus obtinebit de quibus vltra Alb hic late in-
uenies ꝑ Feli. in. c. capitulum sanctae crucis col. xvij cū se-
quenti. in versi. de duobus extra de rescr pulchre Socy in
176 l. si fuerit ff de rebus dub. De primogenitura * Albe. hic
plura ponit & Anchara. consi. lxxx dicta facti narratio.
Pau de cast. consi. clxj. in causa praesenti antiquis Alexan.
consi. xliiij vol v. praepos. mediolanen in c vnico de feu.
mar. Ias in. l is potest. colum. v cum seq ff de acquiren. he-
red Moder. Portugal. in. l. imperium in vltima charta re-
petitionis infra de iur. om. iud. & Mod. Papien. in trac. con
sue. super. c. fi in ix. quaestione vbi late tangunt, vulgatam
177 illam quaestionem ✠ An filius primogeniti excludat pa-
truum. vltra ea quae de primogenitura & ipsius materia
scripsit hic & in. l. fi. C. de pac in. iij. prin. quaestione Bar. &
quae dicunf ibidem ꝑ alios Moder. vide Oldra. in cōsi. 94.
&. 224. Bal. in auct hoc amplius col. iij. C. de fidei. in. l. si vi
ua in. iij. not. C de bo. mat. & in. l. ex hoc iure in. vj. notab.
infra de iust & iur. Alex. cōsi. iiij lib. iiij. & lxxxvij. lib. v).
praepos. Mediol in c. j. in. §. praeterea ad fi. quibus mo feu.
amit. Soci. consi. xlvij. volu iij. Iaso. in l. ij. col. xliiij. cū seq.
nu. cxlv. C de iure emphit. & in consi. cxcij. &. ccxv. lib. ij.
& consi. cvij. lib. iiij. vbi late tractat. An Imperator facere
possit qui solus primogenitus in castris ab antiquo con-
cessis succedat. Item vide Cur. Iuniorem in cōsi. 61. col. fi.
vbi ponit qualiter primogenitus aliis de alimētis ꝑuidere
teneatur. Deci. in. l pactum quo dotali col. vj. C. de colla.
disputantem an & quādo iuri primogeniture renunciari
possit, In qua materia cōsului alias in causa Comitis maxi-
mi. Comitatus ex forma primae inuestiture ad primoge-
nitos primogenitorum defertur & semper transire debet.
Praesupponebaf in rerum natura fuisse. Mag. dn̄m Iaco-
bum de Valpergia Subaudiae Cancellarium qui de Co-
mitatu maximi per principem inuestitus fuerit ea. l. q pri
mogenitus filius ipsius dn̄i Iacobi succederet. Et ipsius pri
mogeniti primogenitus & sic successiue vsque in infinitū
ita quod comitatus semper transeat in primogenitos pri-
mogenitorum masculos legitimos & naturales ab ipso
dn̄o Iacobo descendentes. Deficiente autem prole mascu-
lina ex ipso recipiente proueniat comitatus ad antiquiorē
fratrem ipsius domini Iacobi & ad eius masculos primo-
genitos. Dominus Iacobus genuit Ludouicum & Ame-
deum. Ludouicus alterum Iacobum qui procreauit Tho
mam & Ioā. Franciscum vltimum comitem ex linea Lu-
douici. Prafatus Amedeus Io. Ludo. et Carolum reliquit.
Ex Ioā Ludo. ꝓcreatus est Amedeus Iunior inter dictos
Carolum & Amedeum iuniorem conuertitur quisnam
eorum ad comitatum admitti debeat. Pro dn̄o Carolo
plura possunt adduci. Comiti nouissime defuncto proxi-
mior est, vno gradu Amedeum eius nepotem praecedens
ergo est praeferendus quia vbi de successione feudi est cō-
trouersia praefertur illi qui proximior est vltimo admisso
licet deferatur ex prouisione primi cui concessio facta fuit
c. j. de natura succes. feu. tradit Anch. in consi lxxxij. dicta
facti narratio ad fi. & Soci consi. lxxxvj. colum. fin lib. iij.
& in. l. si cognatis col. fi ff de rebus dubiis.

Secundo quia est primogenitus quum Amedeo sit an
tiquior ergo praeferēdus est vt ꝑ Bar. in auct post fratres.
C. de suis & legi. Bal. in. l. quum antiquioribus col. 4. C. de
iur. deli. pulchre Ancha. in consi. praalleg. lxxxij col. fi. &
Alex in. l. is potest. col. ij. vbi Iaso viij. ff de acqui. haere. Et
ibi disputant illam quaestionem Regis Roberti. An filius
primogeniti patruum a regno excludat stāte cōsuetudine
q primogenitus succedat in regno & relatis opinionibus
distinguūt cōcludentes, q qn̄ patruus natus est ante filiū
primogeniti, tunc illum excludat Carolus natus est ante
Amedeum eius nepotem ergo. &c. qualitas enim primo-
geniture attenditur & consideratur tempore delate succes-
sionis vt per Soci in. d. l si cognatis. col ij. & consequēter
nunc quo tempore sine dubio Carolus est antiquior.

Tertio quia filius patris personam representat succedē-
do in duobus casibus tantum qn̄ videlicet agitur de suc-
cessione aui & patrui carnalis. § reliquum in auctē de her.
quae ab intesta. Deci in consil j. & lxx. & ccxvij. brunum
asten in consil. lxx. Hic non tractat de successione aui vel
patrui sed transuersalis vbi representatio minime vēdicat
sibi locū. Ergo Amedeus tanq; remotior ꝑ Carolū exclu-
detur. Quarto Amedeus non est filius primogeniti recipiē
tis feudum quum ad exclusionem aliorū ille dicaf primo-
genitus qui fuit filius Comitis & a Comite ꝓcreatus l Se
natoris filium cum ibi not. ff. de Senat. tradit Bal. in l. im-
perialis in. § his illud. C. de nup. latius Mod. ripa in cōmen
to c inter caeteras de rescrip Et quidam doctor Parisiensis
in tractatu de primogenitura quaestione xxv folio. xliiij.
versi. Sexto hanc partem lib. j. vbi dicit q ad hoc vt tran
seat de patre in filium seu de filio in nepotem oportet spē
illam firmam esse & irreuocabilem cū potentia ad actum
reducibili alias secus. Sed primogenitura Io. Ludouici spē
talem nō habebat quum alij cōplures ex Iacobo primo-
genito eū praecederent & consequenter quum sibi nunq;
fuerit aperta via ad comitatum ex quo nec pater nec auus
eiusdem Amedei in comitatu successerūt ipso nullo modo
ad illū venire videtur posse virtute praedicte inuestiture.

Postremo quia Amedeo dici potest inuestitura non lo
quitur de te & es de descendentibus secundo geniti illius
primi recipientis feudum & tenor inuestiture loquitur,
de primogenitis primogenitorum descendentium a pri-
mogenito illius primi recipientis ergo nō potes ea tenore
inuestiture te vocatum dicere, defertur itaque mihi succes-
sio quia proximior sum & antiquior.

Praemissis

Præmissis non obstantibus contraria pars verior videt vt comitatus Amedeo debeatur, feudū enim potius defertur ex pacto q̄ ex successione. Bald. in consi. 127. lib ij & tenor concessionis attendendus est ac inspiciendus ca. j. in fi. de duo frat. a cap. inuest. cū multis adductis per deci. in consi. 208. col. i. & abba. consi. 85. facit tex. c porro de priuileg. & l. placet vbi repetentes not. C. de sac san eccle Ex verbis inuestiture manifeste liquet nepotem hunc vocatū fuisse patruoq; probatū. ergo &c. nam ad ipsum comitatū vocantur primogeniti primogenitorū in infinitum. Et sic non tantum primogeniti vt fuit Ioā Ludouicus Amedei pater sed etiam filij eius prout est Amedeus quo casu nepos ex primogenito patruum excludit vt consuluit ut Pau. de cast. in consi. ibi incip. in præsentia Abb. in consi. 85. Alex consi. 4. col. fi. lib. 4 Socin. in. l. si cognatis, col ij. de rebus dub. & Dec. in cōsil. 397. col fi. q̄a tunc filius subintrat locum patris Et sicuti pater suus excludebat secundogenitū ita nepos ipse locum patris sui tenens illum excludit. Et hoc casu quando sunt vocati etiam filij primogenitorum secundū præfatos docto. cessat dubium illud quo scriben. torquet vtrū filius primogeniti excludat patruum a regno vel comitatu. Et si verior magisq; cōis videatur etiam esse conclusio doctorum pro nepote cōtra patruum quando defertur primogenito vt patet ex præallegatis & adductis per Ias. in. d l is potest col. vj. cū seq. Abb. in præalleg consi. 85. Barb. consi. 2. vol. ij. Soc. cōsi. 251. volu. ij. & consi. 47. col. pen. vol. iij. vbi dicit consulendo secutum semper fuisse istam opinionem. Dec. tamē nuper in consi. 443. sequitur contrariā opi pro patruo tāq; veriorem sed ut dixi sumus extra illam dubitationē ideo. Amedeus Carolum patruū excludet. Nō ob. in oppo. adducta ad primum motiuum cum secundo respon q; licet Carolus sit proximior & natu grandior nō tamen habet qualitates per inuestituram requisitas quum non sit primogenitus primogeniti contingitque id ob pactum & prouisionem primi recipientis pro primogenitis primogenitorum vbi semper habitus fuit respectus ad primogenituram primogeniture non ad proximiorem coniunctionē nec ad ætatē ut concessionis & inuestiture ostēdit tenor ut clare infra probabitur. Ad tertium motiuū q; filius nō assumit locū patris succedendo nisi in duobus casibus supra positis. Respō procedere in successione ab intest. sed Amedeus uenit ad comitatū ex dispositiōe inter uiuos legeque cōuētionis de qua in inuestitura quæ in fauorem primogenitorū ex primogenitis cantat. Et sic mirū nō est si successio ista non regulatur s̄m naturā successionis ab intest. ut per Pau. de cast. in. d. cōsi ibi. col. xj. ad fi. cum seq & Abb. consi. 85. col. ij. Ad quartum respon. q; imo Amedeus est primogenitus primogeniti. s. io. Ludouici qui erat primogenitus Amedei senioris, & ex descendentibus ab ipso domino Iacobo Cancellario, & statim q; fuit Io Ludouicus natus sibi & liberis suis ius primogeniture vendicauit ut per Pau. de ca & Abba. in cōsi. præal. Nec refragatur q; Io. Ludouicus. non esset conceptus patre existente Comite quū pater ipsius Amedeus s. excluderetur. a. comitatu per fratrē & fratris filios qui cū p̄cedebant. Et sic dici non possit Amedeus iunior primogenitus primogeniti comitis maximi, nec ad comitatū venire quum nunq; fuerit aperta sibi uia fateor nāque eum primogenitū primogeniti Comitis maximi dici non posse sed talē qualitatem ab īuestitura minime exigi dicimus sed simplr uocari primogenitos primogenitorum descendentiū a primo recipiente quo casu non refertur q; filius nō sit natus aut cōceptus ex patre Comite Bal. in. l. imperialis in. § his illud C de nup. & pręposi. in tit. de feu. mar. col ij. vnde satis est in præsentiarū quū tractatur de successione dicti Comitatus Amedeus reperiatur primogenitus primogeniti ex descēdentibus a præfato Cācellario ut ex forma inuestiture ad comitatū uocetur, sibi n. conueniūt verba & mēs cōcessionis. ergo & dispositio. l. quod constitutū. ff de milit testā. l. 4. §. toties cū ibi not. per Bart & doc. ff. de dā insec Nec reperitur alius primogenitus primogeniti pręter eū qui ad Comitatū ipsum possit venire, nā Io Ludouicus q fuit primogenitus Amedei senioris exclusum fecit Carolū iuniorem qui etiam nunc remanet exclusus ex quo. Io. Ludouicus reliquit hunc Amedeum primogenitū ad exclusionem secundigeniti, sed etiam filios primogeniti ut est hic Amedeus cui ē apta uia ad Comitatū ex dispositione principis & prouidentia prædecessorum comitatū recipiētium pro primogenitis primogenitorū in infinitum quāuis pater in comitatu non successerit, vtpote mortuus antequā successio Comitatus deferret vt per Pau de cast Abba. & alios in consi præale ad illud propositum q; nepos excludit patruum quando uocati sunt primogeniti primogenitorum uenitque ex persona ꝓpria non ex persona patris a quo non capit feudū sed a principe postq̄ est nominatus in inuestitura ut per Dec. in consi. 389. col. prima.

Ad ultimū motiuum dicas, q; imo ex tenore inuestiture uocantur primogeniti primogenitorū ex descendentibus ab ipso domino Iacobo primo recipiente etiā ex secundogenito ipsius dn̄i Iacobi, ut est Amedeus p illa uerba ita q; comitatus transeat semper in primogenitos primogenitorū ab ipso domino Iacobo descēdentes, q̄ verba ampliatiua adiecta fuere ut de dictis verbis Ita q; tradit in simili Soc. consi. 141. col. fi. lib primo. & gn̄alia sunt ad oēs descendentes ex ipso domino Iacobo & sic apta cōprehendere descendentes ex linea primogeniti & ex linea secundogeniti quia oēs dicuntur a domino Iacobo descēdere & non referuntur dūtaxat, ut pars uult ad lineā primogeniti. Cui satis ꝓuisum erat in primo capite vsque in diē tremendi iudicij si tantum durasset linea primogeniti Sed ad lineā secundogeniti referuntur illāque includūt. Cui ꝓuidere uoluit in illis uerbis quæ alias superfluerent contra iura uulgaria Corroborabis pōderādo illa uerba descendeñ ab ipso dn̄o Iacobo. non enim dicit primogenito sed ab ipso dn̄o Iacobo, ut omnes eius descendentes tamprimæ q; secundæ lineæ cōprehendat. Et q; hoc sit uerū probant etiam apertissime uerba sequētia, ibi, deficiente autē prole masculina ex ipso domino Iacobo dictus comitatus perueniat ad antiquiorē fratrem ipsius domini Iacobi & eius masculos primogenitos a contrario sensu q̄d arg. est fortissimū existente prole masculina ex dn̄o Iacobo minime uult trāsuersales ad Comitatū. uenire sed ꝓlem masculinā ab eo descendentem. secundum ordinem primogeniture ut ex pręcedentibus & sequentibus declarat uel ialtē ex illis uerbis. deficiente autem prole masculina datur intelligi uocatā et inclusam fuisse lineam secūdogeniti in illis uerbis ita q; comitatus semper trāseat, in primogenitos primogenitorū ab ipso domino Iacobo descendentes, apparet enim recipientē expresse uocasse oēs ex se descenden. Inde trāuersales quibus prouidere uoluit extincta sua tota descendentia & nō aliter ætatis ꝓximitatisue nulla ratione habita, sed habita solum consideratione ad primogenituram primogeniture. Patet quia filio secundo genito prætulit omnes descēdētes ex primogenito & ꝓprio fratri filios fratris antiquioris sicque in primis omnibus suis descendētibus prouidere uoluit postmodū transuersalibus semper secundū ordinē primogeniture. In casu nostro superest ꝓles masculina ex ipso domino Iacobo descēdens Amedeus. s. primogenitus primogeniti ex descendētibus primi recipientis ergo uenit ex inuestitura uocatus Quia tn̄ agebatur de patruo ad nepotem. Et possessio quæ in omni causa non paruum tribuit cōmodū penes patruū erat post lōgas disputationes rē amicabiliter cōposuerunt. Et comitatus remāsit apud patruū, cui tm̄ nepos breui postmodū interuallo successit. Rursus plurimū alias insudaui in conceptione formulæ unius primogeniture de nouo creāde uisum fuit nō esse infructuosum si hoc in loco illā adscribi iuberē ideo eius tenor talis erat.

Carolus Sabaudie dux. uniuersis tenore præsentiū ma
nifestū facimus ꝙ quum parte Mag. & dilecte Benedicte
Spinole sauonen. nobis fuerit expositū supplicantem ip-
sam vti tutricē & tutorio nomine Alphonsi eius & Fran
cisci spinole olim sui mariti filij anno p̄senti emptionis tit.
acquisiuisse ꝓ dicto Alphonso eiusq; hæredibus & succes-
soribus saluo semper iure primo geniture castrū locū &
territoriū farigliani cum mero mixtoq; imperio & omni
moda iurisdictione ꝙ de feudo & directo dominio no-
stro mouetur secundū formā antiquarū inuestiturarum
per nos nostrosque predecessores antecessoribus infra no
minati uenditoris factarū vna cū omnibus bonis feudali
bus in dictis loco & territorio farigliani v3 ab illustri Io.
maria de Salutijs domino Cardeti seu a procuratore eius
ad ita faciendū specialiter cōstituto et propterea nobis hu
militer supplicari fecerunt Alphōsus & benedicta tutrix
& tutorio noīe ipsius Alphonsi ac ꝓ cōseruatione huiu-
scemodi feudi & dignitatis dom⁹ ius primo geniture ipsi
Alphōso & suis quibus supra infraq; cōcedere in eoq; ac
omnibus alijs imposterū forte per eosdem acquirendis ac
ex iure primogeniture ordinē succedendi dare & cōstitue
re vellemus. Nos itaq; præmissis attentis supplicationi
& præcibus ipsis non denegantes assensum pro conserua
tiōe dignitatis ac nobilitatis domus & familiæ ipsius Al-
phōsi alijsq; legitimis causis. Et certis bonis moti respecti-
bus. Ex nostraq; certa sciā & animo deliberato nostraq;
& imperiali qua fungimur auctoritate ordinamus sanci-
mus & statuimus ut in prędicto feudo loci & territorij fa
rigliani & uniuersis ptinentijs suis ac alijs quibuscūq; iux-
ta supra narrata deinceps acqrendis succedat post mortē
ipsius Alphonsi eiusdē primogenitus masculus qui de iu
re ad feudorum successionem habilis reputabitur. Et inde
eiusdem primogeniti primogenitus masculus legitime na
tus. Et eo deficiente sine liberis masculis illius secūdo geni
tus & sic successiue in infinitum, Et deficiēte tota linea pri
mogeniture succedat succederecq; debeat, secūdo genitus
masculus legitimus ac de legitimo matrimonio natus &
eiusdē scdo geniti primogenitus masculus, & sic de singu
lis deinceps & in infinitū in omnibus obseruet. Ita ꝙ suc-
cessio semper deuoluatur in primogenitū & liberos ma-
sculos ipsius primogeniti primogenitos. Et extincta tota
linea primogeniture transeat & trāsitum faciat in liberos
masculos legitimos ac de legitimo matrimonio ꝓcreatos
& liberorū liberos scde geniture. Et ipsa tota deficiente in
liberos masculos tertiæ geniture. Et sic successiue in infini-
tum. Ita ꝙ semꝑ habeatur ratio primogeniture ut supra
considerate nū inspecta neq; attenta temporis prærogati
ua & antiquitate sed dicti gradus primogeniture prærro-
gatiua. In quorū omnium defectum ex spāli gratia & cer
ta sciā nostra ducalique & imperiali qua fungimur aucto
ritate decernimus largimur et cōcedimus ut ipsi⁹ Alphōsi
& descendentium suorū filia primogenita & eiusdem pri
mogenitus masculus legitime natus sicque deinceps ordi
ne prænarrato succedat. Quibus oībus deficientibus suc-
cedat succederecq; debeat, soror ipsius Alphōsi & eiusdē
primogenitus masculus. Et sic deiceps ordine successiuo.
In feudis vero etiā ad feminas trāsitorijs succedat succede
reque debeat in defectum masculorum filia primogenita
eiusdēque primogenite primogenitus & ipsis deficienti-
bus soror primogenita ipsius Alphōsi etiā semel & plu-
ries exclusa, & pariter eiusdē sororis primogenite primo
genitus, sicque deinceps ordine successiuo vsque in infini
tū lege primogeniture semper salua. Et ita ut masculi femi
nis p̄ferantur usque illi primogeniti tā masculi q̄; femine
in huiuscemodi feudis sꝑ succedant, & illis nō extantibus
seu inhabilibus successio in ꝓximiores post eos, ordine
prænarrato transferatur, ea tn̄ lege & conditione ut idem
Alphonsus & eius in dicto feudo & alijs in futurum acq
rendis alijs suis filijs & fratribus in reliquis eorum bonis
allodialibus condecenter prouideant, vel ex fructibus &
bonis eorundē feudorum in defectū allodialium alimen
ta victū & vestitum in domo ipsorum ministrent. Simili
ter filiab⁹ & sororibus siquas ipsos habere cōtigerit easq;
nuptui tradere uel matrimonio coniungere teneantur,
sub cōdecente dote prout earū gradus cōditioque requi
rit, Quibus ita pręstitis decernimus ipsos oēs et singulos
prædictos & ab eis uenientes tacitos & cōtentos esse. Eis-
dē super cæteris quæ hæreditatē huiusmodi feudorū con
cernunt perpetuū silentiū imponentes quæ quidem om
nia & singula suprascripta facimus ordinamus statuimus
& in perpetuū ualitura decernimus qbuīcūque in cōtra-
rium faciētibus nō obstantibus uolentes insuper ac decla
rantes ex causa dicta nostra certa sciētia & de plenitudine
potestatis superius relate oēs inuestituras eidem Alphon
so & successoribus suis ꝑ nos et successores nostros facien
das cū iure primogeniture prænarrato intelligi debere te
noribus dispositionibusque illarū semper saluis supplen-
tes & oēs defectus tā iuris q̄; facti si qui in præmissis inter
uenissent. Nemini igitur liceat hanc nostrā decreti ordina
tionis uoluntatis declarationis priuilegij gratie paginam
infringere aut quouis temerario ausu ei obuiā ire, siquis
aūt id attentare præsumpserit indignitatē nostram & cen
tum marcharū argenti penam toties quoties contrafactū
fuerit se nouerit irremissibiliter quarum dimidiā fisco no-
stro, reliquā partem passi vsibus & cōmodo decernimus
applicañ. quæ tā liberaliter & de gratia speciali egimus q̄
cōtemplatione Reuerendis. Cardinalis perusini sancte ec
clesie Romane Camerarii & ipsius Alphōsi patrui. Ter
tio no ibi decernimus ✠ quod est noui iuris designatiuū 178
l. fi. C. qui admitti notant Dec & alij in. c. decernimus in fi.
de iudi. & in. c. pastoralis in. j. no de excep. Mod. bonon̄.
in rep l. si constante col. 28. ff de solu. matrimo. & clarius
probatur hic, de nouo enim ordo iste per Iustinianum in
troducitur. Quarto not ibi iustinianos nouos nuncupa
ri iuncto fin. versiculi ibi cognomine mutato fulgere ✠ ꝙ 179
nūcupatione pulchra fulgemus unde in suo nomine glo-
riatur Accursi. in. l facta. in §. si in danda. ff ad trebel. Ab
uxoreque sua ✻ diditisse testat̄ Io an. ut refert Ab. in ca. cū 180
secundū colū ij de præben. pulchra nomina imponenda
esse filijs etiā si magno præcio essent emenda ponit etiam
Feli in prooe. Grego col. 7. Ex turpi enim & malo nomi
ne seu cognomine sinistra oritur suspitio. ita ꝙ quando
duo torquēdi sunt incipi debet ab illo q turpe nomē aut
cognomen habet ut per Brunū in tractatu de indi. & tor.
col. 38. Mod. Bono in. l j. in princ in pe. col. ff de quæstio
nibus. & Dec. in c j. in. ij lec. col pe. de iudi. Ex eo. tex. cū
gl. colligitur argui posse ✻ ab ethymologia in nominibus 181
& cognominibus. ut hic per Albe. omnes in. l. rj in. § ap-
pellata infra si cer. peta late Fel. in prooe. Grego. colū vij.
cum sequentibus & Deci in. c. j in ij. lec. so. ult. de iud. In-
ducit etiam hunc text. Bartol. ad quæstionem ✠ ꝙ nota- 182
rius in instrumento debet nomen contrahentium vetus
& nouum ponere. imo & cognomen. per. l lucius titius
testamento. ff de fideicommiss lib. sed secundum Parpa.
facit hæc litera contra Bar uult enim antiquum nomē ta
ceri & lex lucius non facit in materia secundū eum quia
loquitur de noīe nouo addito antiquo hic tex. loquitur
de antiquo mutato. & ꝙ ibi non erat cognomen ut dicit
Bar. sed erant noīa propria. Vult ergo ipse q̄; in nomine
addito vtrūque sit exprimendū. d. l. lucius. sed in mutato
sufficit vnū exprimere ut hic intelligendo tamen q̄; nota
rius nō teneatur in qualibet parte instrumenti utrūque re
petere sed sufficiat id in principio fieri licet postea tm̄ co-
gnomen exprimat ut ꝑ Bar. in cōsi. 179 inci. Martinus.
Tu autē ✻ dicas. l. lucius minime id ꝓbare. quū ponat fa- 183
cti contingentiam ꝙ ille testator usus est modo illo dicen
di, ut clare ibi patet. quo casu ex uerbis narratiuis facti in
l. positis arguere nō licet. gl. vulgara ibi omnes ponunt in
l. vnica C. quando non peten par. Sed contra prædicta
vī tex. cum Barto. in. l. si in rem in. §. fina. ff. de rei vendic.

184 *vbi exprimens nomē hominis in libello satis dicitur ex-
primere hoiem certum pro solu. & totius materiæ intelli
gētia vide pulchre Are. Ale. & Ias. i. l. j ff de liber. & post.
Dec consi 12. col fi. Alex. in. l. hac consultissima col. j vbi
Ias. fi. C. qui testamen. face pos. Albe. ad fi. rub supra eodē.
185 . Cōis scribentium sententia in dictis locis est ꝙ requira
tur expressio nominis proprij cum duabus demōstratio
nibus. vt petrus martini de perusio per. l forma ff. de censi
bus. & in. d. l. hac consultissima. nisi aliquod singulare no-
men esset vt gallo pressus nam tunc sola nominis expres-
sio sufficeret glo. d. l hac consultissima. restringe seu subli-
mita nisi expressio nominis & cognominis a statuto req-
reretur vt per prædictos in allegata l prima videt tamen
ꝙ etiā sola tunc nominis expressio sufficeret dūmodo de
corpore constet ſm Alber. ad finem rubr. supra eo. facit
quod proxime de gallo presso diximus. An aūt licita sit
mutatio noīs de quo hic quærit Bart. plene ponit Feli. in
proœ grego. col. 8. & Sori consi. 62. colum iij. volumi. j.
186 Quinto not. ibi scientie capescende aspirant * scientiam
aspiranti & laboranti scribi hinc Iustinia. in rubri. proœ.
institu. cupide legum iuuētuti scribit faciunt quæ in prin.
istius. §. ad verbum thesauros scripsi. Sexto not. Bald ex
187 fi. præsentis versi. * ꝙ acquirens scientiam acquirit & no
men ecclesiastici cap. xj sapientia humilitati exaltabit ca-
put filius. & c. 37. sapiens in populo hereditabit honorem
188 & nomē illius viuet in æternū. Vltimo no. ibi fulgere *
ꝙ scientia facit hominē fulgere. cōprobatur per dicta su-
pra proxime & per Aquē in l. j in princ infra de iusti. &
iur. & tex. in auct. ē. habita C ne filius pro patre. . Glos. in
189 verbo pene tripliciter exponit * de quo uocabulo late tra
dit Albe. in suo dictionario secūdum primam expositio
nem philosophicum est temperamentū quod secundum
aliquos declara quia philosophi adeo temperati erāt in lo
quella vt etiam veritatē dubitatiue assererent. p verbum
forte aut pene. & similia idē quandoq; faciunt imperator
& iureconsul. l. j. §. j. infra tit. primo facit illud vulgare per
190 verbum forte respondent sepe periti * gl in. l. si duo infra
de arbi. secundum alias duas expōnes diminutionem sed
modicam importat vt per Albe præalle. Parp. sequiē pri
mam expositionem propter. §. penulti. in verbo quas in
proœ. institu. vbi deficit dictio pene & similes vt igit hæc
iura cōcordentur tenet uerbū forte temperate stare veri-
tatē exprimendo non diminutionē. Ego vltimā sequor
dicit enim pene quia aliqua a cōpositoribus addita fuere
vt licet inspicere. in § sed nostra. & alibi sæpe instit. de suc
cess liber & ita post Iac. de aret. tenet Albe ad finem istius
versi nec obst. § penul. præalleg. quia satis dici possunt ex
tracte de corpore veteri quāuis noui aliquid ibi continea
tur habito respectu ad maiorem partem. ad fi. quæ quod
principale est per nota. in. l. si quis nec causam infra si cert.
peta. Glos in uerbo stagnum ad continentiam refert sed
Parpa. uult imperatorē habuisse respectum ad claritatem
ꝙ institutiōes sunt reddite clare sicut aqua in liquido sta
gno satisq; hic probatur in verbo liquidum & in uerbo
191 turbidis. Ad glo in uerbo ex questorem * declarantem
qui sit ex quæstor & qui ex consul. adde lo. de pla. in. l ij.
col. ij. C. ut digni. ordo ser. lib. xij. ubi ex magistrum extra
magisteriū positum quantū ad administrationē exponit
de quibus etiam per Alciatum lib. 4. dispu. ca. 3. ex cuius
dictis patet teneri posse secundam & tertiam expositionē
glo facit alia glo. in rub. ff de dote prælega. tex. no. in. l. q
habebat ff de manu testa per quem dicit Alex. in. l si quis
192 in fundi uocabulo. ff. de leg. j. * ꝙ absque uitio pōt nomi
ni addi uel detrahi una syllaba est etiam alius tex no. in. c.
ex parte ubi ample Fel & Abba. de fide instrumen. pul
chre Fel. in. c. ad audientiam de rescrip. et Car. in. c. memo
ria col. iij. ubi limitat distin. xix. In glo. iustinianos ibi ut
193 nomina sint consequentia rebus * de hoc per doc in loco
per gl alleg & ample Feli. in proœ. grego. col. pen. et fin.
& in. c. ius prima distin. decre.

Ex uersiculo in secundo.

Modus legendi anno secūdo studij. 194 Breui tēpore
multa disci. nequeunt. 198. cum sequen. libri singulares de
quibus mentio in iure nostro qui durantur esse Et plura
De singularitate testium nume. 200. cum sequenti.

Modus legendi in sc̄do anno hic ponitur * hodie tamē 194
non seruatur pro intelligentia tex. expedit uidere diuisio-
nem librorum & partium factam ab imperatore in. l. ij.
col. 2. & sequenti. C de uete iu. enuc. Mandat hic impera
tor legi scholaribus secundi anni secundam partē de iudi.
continentem libros septē. uel tertiam de rebus credi con
tinentē libros octo usque ad tit de actio. emp. uel secundū
uicissitudinē temporum idest secundum ꝙ magis docto
ribus & scholarib⁹ placuerit ꝙ utilius uisum fuerit & hoc
sine intermissione aliqua. sed per consequentiā quum om
nia ibi sint utilia. & cū illa parte quam secundo anno legi
continget mandat etiam legi quatuor libros singulares.
quos legendos excerpisse dicit ex omni cōpositione qua
tuordecim librorū scilicet quarte & quinte partis ſm di-
uisionem factā ab ipso Iustinia. in. d l. ij. Et quāuis sint in
illis duabus partibus septem & decem libri tamen de qua
tuordecim solū facit mentionem quia tres præcedentes in
secundo legebantur anno cū secunda parte de iudi. uel ter
tia de reb. cred. Declarat postmodum qui sint dicti libri
singulares * sunt enim quatuor q in primordijs & princi- 195
pijs infra scripturam cōpositionum siti sunt. Ex tracta de
doti tripartiti uoluminis. i. uoluminis p nos in tres partes
diuisi liber unus q est uigesimus tertius huius uoluminis
despō v3. Est enim liber primus tripartiti tractatus de do
tibus. qui est in libros tres diuisus incipiūt a titu de spōsa.
e tendunt se usq; ad titu. ubi incipit digestorū lib. xxvj.
ad quod est tex. in. d. l. ij. col. 3. uersic post hos C. de ueter.
iur. enuc. Item ex duobus libris de tut. et cura. liber unus
& sic uigesimus sextus erit ubi incipit titu de tute & pro
tenditur usque ad tit. de excusa. & tempor. earum. ad qd
est etiam text. in. d. l. ij. colūm. 3. uersicu. de tutelis & cura
tionibus. Ex gemino uolumine de testa. idest de testa. &
de testa milit. liber unus qui erit. 28 ubi incip. tit. de testa.
Ex septem libris de legatis cum sequen. liber unus qui
erit. 36. incipit ibi ti. de lega. primo ad quod est tex. in. d. l.
ij. col. 3. uersic. quintus autem exoritur alii. x. libri reseruā-
tur legendi tempore cōgruo idest in quarto anno ut infra
in uersi. sed quia solitum tempus enim sufficiebat ad legē-
dum omnes istos libros in secundo anno. hæc declaratio
& si modice sit nunc utilitatis planam tamen intelligentiā
huic difficili tex. accōmodat. Not. primo ꝙ existentia in
secunda & tertia parte istorum librorum noua sunt pul-
chritudine decorata * declarando ut hic per glo in uerbo 196
noua in secunda expositione quæ plusquam prima pla-
cet facit tex. l. j. col. iij. ibi qui non insubtiliter factū emen-
dat laudabilior est eo qui primus inuenit *. C. de vete. iur. 197
enucleā. & pulchre scribit Valla in prologo sexti libri ele
gantiarum. Secundo no. Bal. ex fi. istius uers. * nō suffice- 198
re paruum tempus ad res magnas & arduas expediēdas.
ex quo postea Bal. in. 3. col. aliqua decidit de quibus ple-
ne Fel in proœ decre. & Dec. in prin sermo. post suū con
silium. 151 eleganter gl. in. c. cū ex literis sup uerbo instru-
ctus de in inte. rest. dum ait ꝙ modico tēpore multa quis
discere non pōt quia nemo repente fit summus * quāuis 199
ingenium ut uult illa gl. suppleat tempus in bene studenti
bus. Glo in uerbo. singulares declarat qui dicantur libri
singulares & quare Odof approbat Albe. improbat ga
rōne glo. attenta libri contenti sub illis duabus partibus
singulares dici possent qa non cōtinent sub alijs partibus
scilicet quarta cum tribus sequentibus. secundum alios di
cuntur singulares qa non leguntur continuitate sicut alii.
nec est uitiosus hic saltus quū nō fit inutilis * ut olim sed 200
utilis secundū glo. hic in fine. iure tamen nō probatur hęc
expositio imo eo respectu cōsiderato debuisset tex. dicere

ſingulos hoc eſt vnumquẽque de per ſe & ab alijs ſepara
tum ſecundum grãmaticorum dogmata. Melior eſt igi
tur expoſitio Ia.de are.ab Alb ultimo loco relata ꝙ ideo
dicuntur libri ſingulares illi qui nõ cõtinentur ſub ſecun-
da & tertia parte quia contenti ſub ſeda parte de iudi.de
eadẽ materia ſunt.generalis.eſt enim iudiciorũ materia et
ita etiam libri tertiæ partis de rebus quia rei nomen gene
rale eſt.l j.infra ſi cer.pet.non ſic de libris aliarũ partiũ nã
liber de edil.edic nihil cõe habet cum libro de pigno. ſub
cuius parte eſt imo diſtincta & penitus ſeparata eſt mate
ria & ſic de alijs.ideo dicuntur libri ſingulares ideſt non
201 tractantes eandem materiam. * quẽadmodum etiam te-
ſtes ſingulares dicuntur.quando non vniuntur eorũ teſti
monia nec ſunt conteſtes.c.licet cauſam de.pba. De qua
202 ſingularitate teſtium * quotuplex ſit & quãdo noceat tra
dunt Areti.conſi.cxxij col.fi.Barba conſi.lvij. colũ.vij.
volumi.primo Alexan.conſi.c.colum.penul.& fi.volu.
j.& vol.4 conſi ij.& conſi.43 col.fi.& volu.v conſi.146.
colum.4 clvj.col.iij.Cor.conſi.ij col.fi.vol.j.Iaſ.in repet.
l.admonendi colum.lxxxvij.cum ſequen. de iureiuran-
do & Fel.latiſſime in c.licet ex quadam in tribus vlt. co-
lumna de teſtibus.

Ex verſicu.tertij.

Vicinos non eſſe abhorrendos.num.204.
Materias non eſſe ſparſim tradendas.num.205.
Memoria hominis ex renouatione nominis conſeruatur
& ſimilitudo nominis inducit affectionem.nu.207.
Emulari verbi nam nume.209.
De pignoratitia & hypo.late.nu.210.cum ſeq.
De tex l.j.&.ij C.ſi aduer.credit.num.215.
Famuli & miniſtri gaudent priuil. dominorum nu.217.
Catonis auctoritas citatur etiam a ſummo Pontifice vi-
de.nume.218.

Sequitur verſic.tertij.

Hic ponit Iuſtinianus modũ & proceſſum tertij anni.
& quõ vocenẽ ſcholares tertij anni. In tex ibi ſingularũ
diſpo.ſingulariũ reponas. loquitur enim de libris ſingu-
laribus de quibus in præcedenti verſi.diximus. Item ibi
203 formulã * diminutiuũ eſt formæ.hic pro legibus & con-
ſtitutionibus capitur.Cic.lib iij.offic.nudũ acquilius pro-
tulerat de dolo malo formulas aliter accipitur in tit.C. de
form.ad quẽ accumulant aliqua Mod.aſten.in tra.forme
ſub rubr.qualis debeat eſſe forma. Item ibi eorũ.ſ libro-
rum.Itẽ ibi quæ in vlt parte prioris edicti dictio quæ ex-
pongenda venit nec poteſt hic ſtare ſecundum rectam ra
tionẽ latinis ſermõis. Item ibi maneat iuri,dicat viri ſub
tiliſſimi &c. Notat primo Bal ibi nõ abhorreat eorũ ul
204 ciuitatẽ * ꝙ non debemus abhorrere vicinum & conſor-
tem.imo ut ait Florianus in.l.imperatores per illum tex.
infra de ſerui.vrb.præd. vicini debẽt eſſe ut fratres ſibi in-
uicem gratificãtes ſed vt ait Luca.omniſq; poteſtas impa
tiens conſortis erit.facit.l.fi.infra de re.diu cũ pulchre ſcri-
ptis per Cice.circa illius.l.materiã in.iij.officiorum. Se-
205 cundo no.ibi eas in anteriorem locũ trãſtulimus * ꝙ ma-
teriæ cõnexe non ſunt ſparſim tradendæ.ſed ſucceſſiue &
cõiunctim.facit.l.ij.infra de ſta hom.et tex.not.in.l.ij col.
iij.ibi diſtantia congregare & in cõfinio ponere.C.de ve.
iur.enud. Tertio no tanto honore decoratum fuiſſe Pa
pinianũ ut in tertio anno diſcipuli Papinianiſtæ uocentur
206 diximus plura de hoc in.§.itaq;.& in hoc tertio anno * ut
auctor eſt Seue.in tract de modo ſtudendi col.13. debẽt
ſcholares incipere arguere & diſputare quia multæ vtili-
tatis eſt diſputatio.ut ibi per eum & Iaſ.in.l.cum quidam
in.vj.not.ff de lib.& poſt.facit.l.munerum.in.§.mixta.ff.
de ma.& ho. Vltimo nota.ibi ut eiuſdem reminiſcentis
207 * ex renouatione nominis alicuius conſeruari eius memo
riam ideo imponunt filijs cõiter parentes progenitorum
nomina ad renouationẽ ſcilicet & cõſeruationem memo
riæ antiquorum probat etiam hic text.ꝙ ſimilitudo no-
minis * inducit affectionem eſt clarior tex.in.l. cum filius 208
in.§ pater.ff.de lega.ij.aliquando eſt cauſa odij. hinc legi-
mus apud tranquil.in nerone.C.caſſium longinũ iuriſcõ
ſultum eo ꝙ.C.caſſij percuſſoris ceſaris nomen & ſtẽma
haberet iuſſum a Nerone mori & Colatinus Targnius
Conſul nominis Tarquinij odio.abdicare ſe magiſtratu
atq; exulare iuſſus eſt. ut per Liuiũ lib.j.&.4. vrbis condi.
Gloſ ſuper verbo emula * ſequitur primã expõnem q; 209
Bar.dicit ueriorem ſed melior eſt ſecunda per hunc text.
dicentẽ ꝙ ex quo eſt emula ideſt imitatrix non abhorret
vicinitatẽ faciunt ſequentia illa verba ambabus pene. idẽ
ſtudium eſt.ſi pro inuida & contraria caperetur nõ eſſet
idem ſtudiũ reſtitue tamen Bar.dicentem inimicor dicat
imitor.Male etiam pro ſecunda expoſitione inducit glo.
illud apoſtoli ad Corint.Epiſtola ſeda emulor enim uos
dei emulatione.intelliguntur enim de dilectione nã mul-
tos habet ſignificatus ut in carmine illo.Emulor inflatur,
amat inuidet,& imitatur.ponitur per gl e.ſimus.41.diſt.
Emulor ab amo deſcẽdit ſm Apul.amare inuidere ſigni
ficat per antiphraſim quando uero pro imitari ſtat,ppriẽ
ſummitur quia qui aliquem imitatur & ſequitur amore
id facit.Cic.pro marcello emulo & imitatore ſtudiorum
meorũ differunt tamen emulatio & imitatio ſimplex eſt
imitatio & liuorem non admittit.habet aũt emulatio ſimi
tandi ſtudiũ ſed cum malitiæ operatione licet & ſine uitio
poſſit eſſe Nec emulatio eſt cũ inequali hinc apud Liuiũ
fabius ait.quæ mihi emulatio cum eo eſſe poteſt qui ne fi
lio quidem meo equalis ſit. De emulatione quæ erat in-
ter Xenophontem & Platonẽ inuenies apud Gel lib.14.
cap.3.Dicimuſq; emulor illi & illũ ut a probis ſcriptum
leges. Glo.in uerbo eaidẽ diuiditur in duas partes ponit
in prima in quibus conueniant hypothecaria & pignora 210
titia * in ſecunda quę eſt ibi differunt tamen in quibus dif
ferant ad hanc glo.cum dictis Bar.ſemper recurritur ſm
Pau.de ca & alios in rub.infra de pig.act. Bar.arbitratur
non reperiri meliorẽ in corpore iuris Iaſ.& alij in.§. actio
num.inſtit de act ſolẽnem eam dicunt.& quãuis Bar de
conuenientijs & differentijs quærat reſpõdendo differen-
tias tantum ponit de conuenientijs nihil declarat itaq; pri
mo gloſſa.cur dicat iſtis ambabus actionibus idem per ne
ſtudium eſſe quia ambe tractãt circa res obligatas diue r-
ſimode tamen quia hypothecaria cõpetit creditori,& di-
recta pignoratitia debitori ad emulationẽ & inuidiam.So
tie glo.ſuũ ſequitur intellectum . ego ſupra alium ſecutus
ſum alia differentia ſedm gl.eſt,quia ſicut hypo. datur ve
ſit ſaluũ creditori debitum.ita pignoratitia contraria dat
ut ſit ſaluum creditori quod in re obligata impendit iuri-
bus in glo.adductis cõpetit etiam pignoratitia ad plura
alia.l.tutor §.contrariam &.l.cũ debitore cum gloſ.ff de
pign.act.conueniunt & in alio quia utrunq; remediũ eſt
petitorium non poſſeſſoriũ Alex.conſi.71.vol.3 & Cor;
conſi.cxc col.ij.uol.j. Formas autem libellorum tam in
pignoratitia directa q; contraria pulchre & late ponit Io.
an.in ſpec.de pigno.ſuper rub.& in § j & ang inſtitu.de
actio.in.§.actionum.col.xxix.xxxj.vbi & per Io.de pla
tea. Circa ſecundam partẽ glo.Bar.latius reaſſummẽdo
materiã dicit ꝙ hyp.& pignoratitia directa tripliciter dif
ferunt natiuitate utilitate & uita. In primo ex dictis Bar.
collige naſci hypothecariam ex ſolo & nudo conſenſu ſi
ne traditione ut per eum quod etiam procedit in pigno-
ratitia contraria Bar hic in fi.per l.j.ff.de pign.act.idẽ tra-
dit Bar.in.l ſi tibi.l.x.in.§.de pignore infra de pac.ſequitur
ſimpliciter hic Alexan.in apoſtil.ad Bar.intelligitur tamẽ
concluſio Bar.ſecundum Parpa ꝙ naſcatur cum auxilio
prætoris & ſic ueſtitur a lege ita Barto.hic ſenſiſſe tefert
imo iſtud expreſſe colligit Bart ex præallega.§. de pigno
re.& dicit Brunus conſi.j.colum.ij.& ibidem Căpez.cõ-

ſtil.ſequenti col j ad fi.ꝙ hypo.tribuit ius ſeu facultatē poſ
ſeſſionis apprehende retinende & petende.potes etiā con
tra hanc primam concluſionē opponere et ſoluere vt pul
chre per portiū in § fi inſti.qui mo.re contrahi obl. No
tandū eſt pariter ꝙ in hypo licet traditio ut ait Bar. nō re
quiratur ea tamen vere vel ficte p cōſtitutū interueniente
211 mirabilis ✠ reſultat effectus vt poſſit intentari per credito
rē cōtra quēcunq; principali debitore non excuſſo. alias
ſemp per prius requiritur excuſſio principalis & agi con
tra eū actione perſonali ex contractu puta mutui antequā
agatur hyp.auctē hoc ſi debitor. C.de pign.tradit Cor.
228 volu ij.& conſi.167.volumi 3.Alexan.& Aquen.
in.l exitus ff de acquiren poſſ.Guido pape q 412.pract.
pap in forma libelli excep.in actione hypo in glo. exce
ptionem vbi accumulat caſus non requirentes excuſſionē
quando hypothecaria actione agitur Collige ſecūdo ex
dictis Barto naſci pignoratitiam actionē rei interuentu ra
tione hic ſignata per eum quē reſtituas ibi abſolutio com
petit vt dicat abſolute competit ideſt ſiue interueniat tra
ditio ſiue non diuerſificat naque traditio pignoratitiam
directam ab hypotheca et pariter pignus ab hypotheca.
l.ſi rem in .§ propric.ff de pignora actio. quamuis iſta
aliqn̄ cōſundanē ut per Alb.in dictionario in verbo pi
gnus & in verbo pignoratitia.Hanc concluſionē limitat
hic in apoſtil. Alex.in caſu.l.inquilino ubi Bart.& Pau.
caſt.notant ff de dam.infec.quod intelligitur qn̄ ſine vi
tio poſtea res ad manus pueniſſet creditoris ut ibi p Pau.
faciūt dicta Bar.in l.rogaſti.§.depoſui infra ſi cert.pet. uel
debitore ratum habente per tex.l.ſi tibi abſenti C.ſi cert.
peta.de quo etiam per Bal in rubri.C.de pign.actio. Li
mitatur ſecundo iſta concluſio ſm Parp.non procedere
in pignoratitia contraria allegat Bart.hic in fi. ſed eſt ine
pta limi quū ſit concluſio de pignoratitia directa ergo li
mi.inepta in pignoratitia cōtraria.debet enim exceptio eē
de regula.l.in his vbi Pau.caſt not ff de legib.plene Dec.
in.l j.infra de iureiuran. Subdit Parp. concluſionē Bart,
cum limi.falſam eē quāuis ab omnibus approbetur quū
uerū non ſit ꝙ traditione ut dicit Bart.naſcatur pignora
titia nec naſcitur a prin.quando traditur ſed ſolum quan
do debitor pecuniam ſoluit vel offert.l ſi rem in.§.omnis
vbi Barto.not.infra de pignora.act.de quo tex.facit ſe
ſtum Comen in conſi.19.naſcitur ergo ſolutiōe uel obla
tione,non autem traditione & conſequenter corruit ratio
Barto.dicentis pignoratitiam ideo requirere traditionem
quia datur ad repetendū nec repeti quid poteſt niſi prius
tradatur.l.ſi cum in uerb.recipere infra de pign. actio.qa
præſupponit Bar ꝙ traditio ſit illa quę cauſat repetitionē
quod falſum eſt.quia eſt ſolutio Saluat tn̄ Bar.ut ibi naſci
pignoratitiam rei interuentu dicit ex rei interuentu me
diante tn̄ ſolutione dicat per gl.§.fi.inſti.qui mod. re con
trahi.obli.& debuit Bar.ponere differentiam inter pigno
ratitiam & hypo.alter uel aliam quia hypothecaria naſci
tur ab initio pignoratitia expoſt.& ſecundum Parp. hæc
erit bona differentia in natiuitate. Sed iudicio meo non
meretur reprehendi Bart.qui noluit dicere ꝙ ſolo rei in
teruentu pignoratitia naſcatur ſed ꝙ requiritur traditio,
alias non naſceretur quia non poſſet repeti ita in ſequenti
bus ſe declarat Bar.& ſic differentiādo pignoratitiam ab
hypothecaria dicit ꝙ licet hypo.ſolo conſenſu naſcatur
non tamen pignoratitia ſed rei interuentu nū abſque eo
ut hypo.Nunquid aūt ſolo rei interuentu naſcatur uel ne
Bart.non tangit.ideo in hoc an naſcatur tpe interuentus
rei uel ſolutionis diſtinguit eleganter Barto in.d.§.omnis
concludendo per illū tex.ꝗ naſcitur tempore ſolutionis
ſed ex rei interuentu per.§.fina inſtitu qui.mod.re contra
hitur ob.& approbatur communiter ut per portium &
alios in.d.§.fin. Circa ſecundam principalem differentiā
Bar ponit tres utilitates in quibus differunt pignoratitia
& hypo licet uideatur duas tantum ponere ſed eſt corru
ptus ubi in ujta dicit repone in utilitate. Prima differen
tia ſeu vtilitas quā no hic in apoſt.Ale dicis cōiter appro
batur per doc.in § actionum.inſti.de acti. In ſecūda uti
litate concludit Bart pignoratitiam competere vtrique
debitori directam creditori utilem pro expenſis dicat cō
trariam per ſummet tex.& alia multa illius titu. de pign.
actio.iura. Eſt tamen reperire etiam utilem pignoratitiā
in caſu.l rem alienam.ff de pign act ubi tex apertus & ſi
glo exponat pignoratitiā ideſt hypothecariam quæ ex
poſitio neceſſaria ibi uidetur quia pignoratitia ꝓprie cō
petit debitori debito ſoluto non creditori.ſed contraria ut
prædiximus hypo.autem bene imo ſolum competit cre
ditori ut hic per Bart.& loquitur ille tex. de competente
creditori ad rem obligatā ergo de hypo. Eſt ergo actio
hypothe.quæ tantum creditori competit ut hic per Bar.
& ad auocandum pignus et hypot datur de qua tractat
ff.orum.liber.xx aliquando non competit directa ſed vti
lis tantum.ut notanter habetur in caſu præalle.l rem alie
nam Item glo.ſupra in verbo emula in fi contrariā hyp.
eam appellat quæ pignoratitia contraria dicitur. Eſt au
tem actio pignoratitia directa & contraria de quibus hic
per Bar.& alia etiam utilis de qua loquitur tex.ſm Abb.
ibi in.ij.col in.c quū cōtra de pign.ubi etiam per Barba.
Circa tertiam differentiā ſeu utilitatem concludit Bar.ꝙ
hypo.eſt in rem & contra quemcunque poſſidentem da
ri ſed pignoratitiam tanq̄ perſonalem ſolum dari contra
debitorem uel heredem ut hic per eum qui cōiter appro
batur ut late per Ange.in §.actionum col.18.cum ſequ.
in verſi quæro modo actio hypothe inſti de actio. An
autem excuſſio requiratur ut ipſa hypo.contra tertiū poſ
ſeſſorem intentari ualeat in ſuperioribus dictum fuit.de
clarabis tamē hoc ꝙ hypo.realis ſit ut per Bar.in l.pigno
ris.C.de pigno Pau ca.in l.ſi tibi.x.in §.de pignore j.de
pact.Ang.in.§.item ſeruiana col.pe.& ibi Ial in gloſ ſup
uerbo maxime inſtitu.de actio. Limitabis tamen cōclu.
Bar.non procedere de equitate canonica quia eſt in rem
ſcripta ita ꝙ forte ſoluta cōpetet pignoratitia contra em
ptorem pignorū & quēlibet poſſeſſorem ut hic per Ale.
in apoſtil.& Barb in c.quum contra ad finem de pigno.
ubi poſt Bal intelligit quando cōtractus eſſet in fraudem
uſurarū factus & ſic illicitus alias ſecus faciunt dicta Ale. 212
in conſi.2.uol j ✠ quē defendenda a motu aliorū in.l.ij.
C.de pact.inter uen.& uen. Item dicit Abb in.d.c quū
contra col j.& ij ꝙ pignorans contra quēcunque poſſeſ
ſorem rei uen.agere poteſt eius autem heres nō.ſi rei poſ
ſeſſionem nunquam habuit ut ibi per Barba colum.fina.
poſt Buir. Dixit ibi pariter Ab.ꝙ ſicut re interueniēte du
plex oritur actio perſonalis & hypo.realis ipſi creditori
ita ex parte debitoris oritur pignoratitia perſonalis & in
rem ſcripta ſaltem quæ datur contra quēcunque poſſeſ
ſorem per illum tex.ex cuius dicto in terminis noſtris de
fendi poteſt limi ſupra ad Barto.data ꝙ iſta pignoratitia
ſit in rem & ſaltē utilis competit contra poſſeſſorem per
illum tex. Aliam differentiam ponit Bart.in l.ſi rem.§.
proprie infra de pign.actio ꝙ ſtatutū loquens de pigno
re nō habet locū in hypo.ſequitur ſimpliciter hic in apo
ſtil.Ale.& Iai.in.§.actionum.inſtitu.de actio.Abba.in.c.
cū aliquibus de re iudi Fel.tamen ibi col.j.cōtrarium po
nit referens ſic cōſuluiſſe de quo etiā pe Are. cōſi cxxiij.
in.ij.dubio.& Aquen.in.l qui pignoris ff.de acqui.poſſ.
Tertio ponit Bart aliam differentiam in vita uult in eſſe
ctu actionem pignoratitiam perſonalem tolli ſpatio. 30.
annorum.ut aliæ perſonales actiones tolluntur l.ſicut. C.
de præſcript.30.annorum.hypo.uero tolli ſpatio.xl.an
no.in caſu.l.notiſſimi.C.eod.titu in caſu.d.l.ſicut.xxx.an
no.x.uel.20.in caſu.l.j.& ij.C.ſi aduer.cre.in 7.limi.C.&
ita latius hic dixit glo & Are in.§.item ſeruiana col.h.inſt.
de actio ſed primi tres caſus hodie non procedunt quia
nullo tempore tolleretur pignoratitia uel hypo.in prædi
ctis caſibus per.c.fin.de præſcrip quod etiam ſeruabitur
in foro Ceſaris.ut conſuluit Alexan.conſil.185.uolumi.ij.

& 63.vol.4 ita etiam Moder.Tau.in tract.praescrip.in.4.
parte quinte partis principalis in.3.q.principa col.j.in.4.
casu vnum nouũ se dicere ait Parpa.ꝙ etiam non curre-
ret hodie praescriptio.x.vel.10.annorum sicque corrige
213 retur l.j & .ij.C si aduers.credi.✠alle.Alex.bona ratione
sic consuluisse volu.r.in consi.58.quod alias in qõne fru-
cti se allegasse restatur.addere Ioã.crotũ in repet.l.si is qui
pro emptore in.3.colũ pen.char.ff.de vsucap.vbi dicit ꝙ
opi.Alex seruaretur in practicis quum nõ habeat cõtra
dictorẽ.Nos arbitramur male consuluisse Alexã.maleq;
ei assensum fuisse & multos habere contradictores opti-
mis eum dãnantes fundamentis ut late per Moder.Taur.
loco praeal.col ij.& .iij Dec in.c.cum inter col.8.in princ.
de excep.& Crotum vbi supra faciunt etiam quae scribit
Pau.de cast in consi.117.ad fi & consilio.192.in antiquis
alias quasdam conclusiones in hoc arti.praescriptionis hy
po.inuenies in praealle.tract.praescriptionum. Postmo-
dum Barto.in fi limitando per eum dicta in primo casu
subdit ꝙ pignoratitia contraria bene nascitur nudo con-
sensu de quo ibi dictum fuit intelligitq; Parp. Bar.in casu
l quã allegat.sed in casu legis tutor in.§.contraria & in.l.
si necessarias dici non potest ꝙ nascat nudo consensu qa
nõ nascitur ab initio sed tempore quo fiunt expense ꝑ cre
ditorem,& tunc deficit consensus debitoris.l.si seruos.ff.
de pign.act.quomodo ergo nudo consensu nascit,opus
est dicere quod datur ex ꝓuisione speciali & sic rei inter-
uentu sicut in pignoratitia directa põdera quoq; nõ dici
in iuribus praeallegatis pignoratitiã nasci.sed competere
vel qđ habeo &c. Vult etiam Parpa.quod eo casu quo
contraria nascit nudo consensu non somẽtetur vel vestia
tur auxilio pretoris sicuti sementat hypothecaria quae na
scitur nudo consensu eo qa non militat eadem ratio quae
militat in hypothecaria nã Barto.in.l.si tibi decẽ in.§.de
pignore hãc rationẽ assignat in hypoth.pignus a pugno
dicitur.& quia res non traditur in hypo praetor praebet
auxiliũ sed haec ratio cessat in pignoratitia contraria quae
solo consensu nascitur quia fomentari non debet ex quo
ꝓpter fraudem cõmissam datur & nõ ob rem non tradi
tam sed hypo.fomentatur qa res nõ tradita pignoratitia
contraria datur quia fraus cõmissa ergo non militat eadẽ
ratio & ita limitat §.de pignore ut nõ procedat in pigno
ratitia contraria. Sed videtur modici momẽti quia in.§.
de pignore nisi praetoris auxilio vestiret cõuẽtio remane
ret nuda nec ꝓduceret actionẽ ut ibi per Pau.de ca. ideo
vtilitas est ꝙ praetor auxiliũ praebeat sed in casu.l j.infra
de pig ac propter fraudem cõmissam datur pignoratitia
ad quid ergo necessariũ est praetoris auxilium. nec dicat
quod in dicta.l.j interuenerit traditio quia illa contraria
pignoratitia datur respectu eius quod non est traditum.
214 * Formã autẽ libelli articulorum & sententiae in hypo-
the.& saluiano utiliori remedio ponũt Areti Ias.& alij in
§.item seruiana instituta de actionibus. Et quid probare
215 debeat agens hypotheca ✠ponunt Bart.& Pau. de cast.
in lege rem alienã.ff.de pig ac.Pau cast.consi.176.in anti.
rap.Comen cõsi.150.& .152.& Soci consi.134.volu.j.
& .112.volu.4. An vero contra quẽuis possessorem in-
solidũ intentari possit.Cor.consi.237.volu.3.plures alias
quaestiones in materia ponit Guido pape.q 432. Pro
216 expositione glos.ministre idest pedissece * est text.in l.q̃
adulterium.C.de adul.glo ita exposuit secundum Parpa.
propter verba quae habentur Luce xxij. vbi minister di
citur maior q̃ cui ministrat ideo glos.impropriauit mini
stre i.pedissece. sed nõ est impropriatio verbi sed declara
tio q̃uis.n.in illo euangelico ita capiatur a ministrando.i.
distribuendo propter subiectam materiam proprie tamẽ
ministri sunt qui seruiunt a quo fit ministeriũ hic Iuuena-
lis ait.dum venit excelsi manibus sublata ministri Gel.lib.
ij.quoniam filij sua procula regi in conuiuio ministrabãt.
& colligit hic Bal.✠prope dominũ suum stare debere mi
217 nistros & gaudere eodẽ priuilegio quo domini facit tex.

in.c.j.§ j.qui mod.feu.ami.vbi uasallus a dño suo rece-
dens in praelio moranti feudũ amittit.de quo per Cur.in
trac.feu.in.4 parte. Quando autẽ gaudeat familia priui
legijs dñi tradit Fel.in c.ij.de foro compe & Cur.praeall.
vbi tamen ponit ꝙ quãuis vasallus filiam uel uxorẽ do-
mini adulterans feudũ perdat.secus tamen in vasallo pedi
sequas adulterante. In glo.peragant*allegante Catonis 218
dictum interpone tuis &c.mirum tibi non sit quum non
erubescat illum allegare summus pontifex in.c cũ omnes
de consti.& quaedam pulchra ad propositũ.scribit Sene.
ad Lucill.epistola.vj.ad fin.& di.ai in oratione in princi.
operis impressa.

Ex versic.sed quia.

Sequitur tex.versic.sed quia.

Tractat hic Iustin.de modo legẽdi in quarto anno stu
dij Alber.casum ponit literã declarando quae satis est cla
ra restitue tex dicentem in fin.sex & septem dies annorũ
vt dicat sexta & septima.fforum & quia tex.de solito &
consuetudo mentionem facit qũo differant ponit Dec.in
rub.de consue.col.fi. In text.ibi hyros*scholares quarti 219
anni hyrcos appellabantur idest vidẽtes subtiliter ut hyr-
cus ſm Accur.Alber.& omnes Seue.late in trac.de mo-
do studen.col.13.vbi ait ꝙ hyrcus dicitur quia conniuẽs
& oculos habet quasi fixos & speculationi diu intentos
eundemq; in locum directos hoc enim facere solent cogi
tabũdi*hoc modo refert vidisse depictã imaginem Bar. 220
cogitabundi in domo Ang.perusini de hyrcis plura Vo
later.lib.25.& pulchrã decisionẽ ponit no.in repe.c.q̃uis
col.9.de pac.lib.vj. Sed Accursij cecitas alios in foueam
traxit ✠dicit Politianus in miscella ꝙ istud verbum hyr- 221
cos & coloritas in sequenti uersi positum uocabula nihil
sunt & in pandectis floren.loco hyrcos esse lytas & loco
coloritas esse prolytas quarti igit ãni scholares graeco vo
cabulo lytas appellabant et item q̃nti prolytas. Inuenio
ꝙ elegans Alciatus lib.ij.praetermissiorum in prin nõ ac-
quiescit Politiano eo ꝙ rationem horum nominum non
explicat ideo ipse aliter reponit quae tamen repositio pa-
rũ sapit & credendum est Politiano qui rimatus est pãde
ctas scripta in eis esse uerba a Politiano relata quorũ rõ-
nẽ ipse explicauit si videat uolens lytas studiosos quarti
anni significare,& prolytas q̃nti Itẽ in eodem tex.ibi ꝑfe
cti & instructi innuit in quarto anno✠debere esse schola 222
res bene in legali scientia instructos hactenus tamen nullũ
vidimus Glo positimus male intellexit tex.qui ad princi
pium cõstitutionis se refert sensusq; est iuuenes✠ex recita 223
tione.36.librorum quos percipiebant in istis quatuor an
nis debere fieri perfectos & in legibus instructos & inue
nient quod in principio orationis positũ est.vbi dicitur ꝙ
ex scientia & modo nunc adinuentis efficientur studiosi
optimi & eruditissimi. Glo fi.modũ hic expressum ho-
die non seruari restatur✠Albe.alium legendi & studendi 224
ponit modũ latissime Seue.in suo tractatu & Io.de anna.
& Fel.in rub.de magist.nos plura scripsimus in oratione
supra in princi posita.

Ex versic.quibus si bene.

Sequitur versi.quibus si bene.

Hic ponit Iustin.nõ dico vt Albe.quid legi debeat in.5.
anno.sed quid legere debent & per se scholares fructum
que & vtilitatẽ boni studij demonstrat.& quid in quin-
to anno facere debent scholares tradit Seue.in praeal.trac.
col.13.Debebãt itaque scholares in quinque annis totũ cor
pus iuris vidisse quod principiũ habet & finem quod in
225 alijs scientijs non est.Codex ergo * ut hic patet in scholis
olim nõ legebatur vt etiã per Sig.cõsi.129.col 4 Nota
226 bis primo * ꝙ licet studiũ legale olim quadriennio perfice
retur Iustiniani tamen tẽporibus quinquẽnium dabatur
tantundẽ temporis studentibus in theologia impartitur
septennium vero in iure canonico.c cũ eo.de elec.lib.vj.
tẽporibus nostris maior tpis.dilatio propter librorũ mul-
titudinẽ indulgetur.& bene studentes in vtroque iure in
anno octauo studiũ perficere debent.Bar in nonũ traxit
ut ipse testis est in l.quidã cũ filium.col.2.ff.de verb obli.
227 * Aristotelem vero annis viginti apud Platonem stetisse
Laertius in illius uita scriptũ reliquit Secundo not ꝙ hęc
228 sola scientia * principium habet & finem alie autem non
quamuis vilissime.per hunc text. dicit Signo.consi cxix.
229 * reddi ab imperatore auditores beniuolos hoc est bone
voluntatis dicendo hanc sciam habere finem mirabilẽ.&
sic perfectam esse per finẽ.l.si is qui in §.quaedam.ff.ad l.
fal.sicque perfecti erunt ipsam amplectẽtes.l.stipulationũ
230 in.§ conuentionalis ff de verb.obl. * nam qualitas inhe-
rens subiecto facit ipsum esse tale,cui respondet ipsa quali
tas vt in l.quid sit aliud ff.de ver signi & l.qui fundũ.in
fra quẽadmodũ ser ami.Nec est intelligendũ ut plerique
male faciunt ꝙ velit Iustin scientias alias vilipendere sed
dicere vult ꝙ alie sunt vilissime respectu huius ciuilis. fm
231 Alber.mirũque id tibi non sit * quum ista dicatur archite
ctonica cui alie omnes ancillantur. vt in primo ethicorũ
dixit Aristo.& supra in.§.itaque retuli. Erunt ut in uersi.
232 discipuli igitur imperator ait discipuli bene studẽtes * ma-
ximi legũ oratores,optimi iusticie satellites & i omni euo
felices facit tex.ad ti.procemij insti.cum not per Ang.&
quae Fel.scribit in rub.de magist.

Ex.§.haec autem tria.

Sequitur interpretatio in.§.haec autem tria.

Tradit in hac quarta pte no.& utili Iustin qbus in locis
iura docenda sint.ꝓhibens alibi legi & poenam contrafa-
cientibus statuens Bart.bis legit & magis utiliter.scdo ꝙ
primo subdiuidit in quatuor particulas in prima ꝓhibi-
tio.in scda ꝓhibitionis causa.in tertia vna pena in quarta
alia.secũda ibi quia audiuimus.tertia ibi quas.quarta ibi
233 & rejciantur. No.primo * ꝙ iura legi nõ possunt nisi in
regijs vrbibus & in Beryto ciuitate pulcherrima cui ipe-
rator tale concessit priuilegiũ prout & alia multa.l.vnica.
C.de metro.beryto & in l.j.ff.de censi.ubi iurisconsultus
eã coloniã appellat augusti beneficijs gratiosam ideo scilĩ
cẽ iuliã appellatã tradit pli c.20.li 5.* est urbis fenicie.d. 234
l.j.a Ptolomeo dicitur barutus sita est in loco robusto &
inexpugnabili ut per uolater.lib xj.intelligit aũt hic Ac-
cur.sub regijs urbibus ueterẽ Romã & nouam * .i.Con- 235
stantinopolim de qua in.l.j § pe.C.de uete. iur. enucle. &
in.c.cõstantinopolitane.22.dist.ubi glo declarat cur sit di
cta noua Roma. Dicta est autẽ constantinopolis i. con-
stantini ciuitas polis n.graece latine ciuitas dicit.& secun-
dum Bal in rub C.qui accusa.noua Roma ita cõis est pa-
tria * sicut uetus eadem tamen priuilegia per omnia nõ ha 236
bet ut per glo.in auct.ut etiam eccl ro.sequitur hic Bart.
appellans has vrbes regias singulares ex quibus iura nata
sunt.l.omnes.C.de ser.originem tamen apud latinos an-
terior Roma sortita est teste Iusti.auct.cum glo. in prin.
S:quit Cin.dicens * vrbes illas regias per anthonomasiam 237
nuncupari. Ex quo infertur ꝙ in alijs urbibus quiuis regijs
iura doceri non possunt * nisi speciali sint insignite priuile 238
gio ut berytus fuit.& patet in ciuitate Alexandrie Egy-
pti quae imperialis est ciuitas & tamen ut infra dicitur iu-
ra nequeunt in ea doceri ꝓpterea cõcludit Bar pari mo-
do nõ posse iura bononie doceri * licet ab ĩpatore Theo- 239
dosio iussu Ambrosij cõdita fuerit.ut Accur. hic refert id
qđ Cinus Bart.& Ang.sequunt̃ Accur.quẽ Alber.sequi
tur contrariũ tenet Bal.ait non esse disputandũ de bono-
nia quod uerũ est attẽtis hodiernis priuilegijs sed iure cõi
inspecto secus ut loquitur Bar.parp.sequitur glo per tex.
nostrum non obstat ꝙ berytus regia ciuitas id solum ha
bebat ex priuilegio quia non probat Bar.ꝙ condita fue-
rit ab imperatore ut bononia.Itẽ nõ ob.ꝙ ab Alexãdro
cõdita fuerit Alexandria & tamen ibi iura legi non pote
rant quia interuenerat specialis imperatoris ꝓhibitio.&
nõ negat glo quin stante speciali ꝓhibitione etiã bononie
iura legi non possent sunt tamen haec modici momenti.
De bononiensi studio ꝙ approbatũ sit & studij genera
lis priuilegiũ habeat est textus.cum glo in clemen. prima
de magist.quae quidẽ glo.ait ꝙ dicitur bononia quasi su
per omnia bona uel bonorũ notitia nimis amabilis.eãq;
hic ualde extollit Bal grauiter uero in bononienses inuehi
tur Alb.in suo dictio.sup uerbo bononia. De studijs ge-
neralibus & approbatis * ponit Card.in clemen.dudum. 240
in uersi.ab olim q xv de sepul.& clem.i.in prin.col.vlt.
de mag.ubi de initijs & origine studiorũ ponit * Sed du- 241
bito ne Bar.hic male dicat ꝙ Theodosius bononiã fece-
rit quũ eius origo sit adeo antiqua ut nõ reperiatur quo
tempore condita fuerit.testis Plinius lib.3.& tradunt alij
historici nisi saluando dicas Theodosiũ ciuitatem ipsam
fere ad internitionẽ redegisse postea iussu Ambrosij reedi
ficasse ut historici scribunt.& unũ incidenter a Bar. dictũ
notabis * ꝙ post ꝗ̃ fuit doctoratus in religiosum & ame 242
nũ secessit locum ubi lõgo tempore uacauit studio. cuius
actio ceterorũ deberet esse instructio,qui auiditate rapien
di ad officia & cõsultationes miseri & ieiuni illico se trans
ferunt & cõuertunt.de qua secessione ad studendũ elegãs
extat Pli.epistola.1.in.7.lib. Tangit postmodũ Bar.no.
alium art. * an hodie possint ubique iura doceri. cõcludit 243
ꝙ non praeterꝗ̃ in locis id habentibus ex priuilegio uel
cõsuetudine antiquissima ad hunc tex.se fundantẽ in ꝓhi
bitione ob adulterinã doctrinã quae olim in alijs tradeba
tur urbibus.quod hodie cessare uidetur quũ sint multi pe
riti uerã docentes scientiã resp. Bar.& clarius Alber.fuisse
hanc non finalẽ sed impulsiuã causam.ideo ea cessante nõ
cessat huius tex prohibitio.ut patet ex deductis hic per
Bar.hanc concl.tenet gl.i.in.c.tue fraternitatis de cle.non
resid.Bal.uult posse in omnibus locis solemnibus iura do
ceri licet ibi qs doctorari nõ possit nisi adsit priuilegium
uel consuetudo antiquissima nec ibi studentes priuilegiis
scholarium muniantur. Ab.in.d.c.tue tenet etiam in ca-
stellis posse hodie iura doceri per illum tex.quãuis fateat̃

ut hic Bald. cessare ibi priuilegia scholariũ sunt etiam hæc
de mente Car in d. clem. dudũ. col. 6. Et videtur pro istis
alius eẽ tex. in l. sed & reprobari in. §. fi. ff. de excu. tut. Sed
non resp. præfati doct. ad tex. nostrum expresse oppositũ
244 volentem. Consuetudo tamen pro eis est ideo vercellis
sæpe iura leguntur. & dicebat Ricardus malũbra id posse
ibi de iure fieri olim fuit in ciuitate illa inclita vnde mihi
origo est generale studiũ legebat ibi Obertus de bobio q
tunc consuluit Blancham francorũ reginam a tutella filij
impuberis repelli non debere, licet pro tanto regno ido-
neos non posset fideiussores dare sed sufficere tales qui re
periri poterant pstare ut refert Ia. de san. Geor. in trac. feu.
in prin legebat ibi pariter Signoro. de homodeis ut ipse
in suo consi. xxiij testatur & antiquior Sali. cuius scripta
i. l. filio pto ff. de iniusto rup. penes me sunt Extãtq; adhuc
in volumine statutorũ ciuitatis complura statuta in fauo-
rem scholariũ facta. sed factiones ciuium fere omnia ad in
ternitionẽ redegerunt destructũ tunc fuit studium. nec in
de restitutũ. Retenta cõclusione Bart. limitabis eam in
245 valde disciplinatis ita Ioan de pla. in rub C. de profes. &
med. lib. x idẽ in medicis qui vbique medici nam legere
possunt. ita Nico. de nea. in l. sed & reprobari. in. §. am
246 plius col. ij ff. de excu tut. inferens in hoc deterioris eẽ cõ
ditionis legistas q̃ artistas. Approbatur tamen Bart. in-
quantũ equiparat priuilegium & antiquam consuetudi-
nem quorũ altero in loco vigente licitum est ibi iura le-
247 gi vt hic per Bal Alber. & alios Alex. consi. vj. cũ sequen
ti volu. j. Barb consi. ix. col j & consi. 36. volu. j Dec. con
silio. 55. colum. j. & Cur. post trac. feu. in consi. 10. colũ ij.
Ob talem attamen consuetudinem non posset eo in lo-
co quis doctorari nisi & id introduxisset cõsuetudo uel
248 priuilegiũ ad esset fm Bald. hic & in consi. xxvj. alias 36.
volu j de vrbe mediolani loquentem ibi enim ex antiquis
sima consuetudine leguntur iura doctoratus non datur.
Et vult Bald tale priuilegium ab imperatore vel papa
dari debere eo quia nemo potest, principe excepto inter-
pretandi & exponendi leges licentiam dare. l. fi. C. de leg.
249 Ab. in. d c. tue col ij. imperator tamen in iure ciuili tan-
tum auctoritatem designandi doctorem dare potest. Fel.
in c per tuas col. ij. de maio & obedien. Moder. bono. in
repe. auct. habita. col. ix. C. ne fil. pro patre. papa vero in
iure cano. & sacra pagina. nõ in ciuili iure. secundũ Firm:
in suo repertorio in verbo doctor num. mihi. lxi. licet q̃n
seruari contrarium referat non enim vnus de actu ad aliũ
spectante se immiscere debet. l consulta. C. de testa. In pa
pa forte contrarium est verius quum habeat superiorita
tem ad imperatorem. c. solite de maio. & obed. traditur in
c. nouit. de iudic. nec huic scientiæ subsit. sicuti imperator
scientiæ canonũ. c. ecclesia sanctæ marie. de constitu. Ex
quo solui potest quæstio mota per Io. fab. in. §. respõsa
250 institu. de iure naturali quam simpliciter ibi refert Ange.
are. cur. n. dicit ecclesia in doctoribus se intromittit et quõ
doctores auctoritate apostolica creantur nam semper di
citur in licentia auctoritate reuerendissimi Cancellarij te in
vtroque iure licentiatum pronuncio & tamen scientia ci-
uilis ad ecclesiam non pertinet. c super specula ne cler. vel
mona. dicunt præfati q clem. i. cum sequ. de magist. hoc de
clarare debuisset Solue q sine auctoritate apostolica ut
dixi quis doctorari non põt ideo interuenit & præstat &
auctoritatẽ in iure ciuili quia sedes apostolica imperatori
etiã præest. vel aliter q scientia & leges sunt donũ dei. c.
reuertimini. 16. q j. & l ij. infra de legibus ideo auctorizat
ecclesia & ob id cõiter episcopi sunt Cancellarij studiorũ.
arbitror tamen q absque diocesano in studio habente
251 priuilegium doctorandi ab imperatore posset quis in iu-
re ciuili tantum doctorari quũ princeps concedens priui-
legium id solo uerbo facere possit. l. apud eũ in. §. impera
tor. ff. de manu. notat Are. in. d. §. responsa in studijs tamẽ
generalibus etiã q gradum iuris ciuilis tantum quis ca-
piat vocat cancellarius & ita in hoc almo collegio nostro
seruari vidimus. Quot vero doctores requirant ad lar 252
giendum alicui gradũ ponunt Ab. & Dec in. c propositi
sti. de pba. & an semel approbatus reprobari possit, uel re
probatus approbari. Et an cõpromotores uocẽ dari pos-
sint. dictũ fuit supra in prin. constitutionis insertur ex præ
dictis fm Bar & Alber. q uerba illa quibus utimur in 253
dando doctorandis licentiam legendi vbique locorũ de
idoneis & approbatis intelliguntur sed secundũ opi Bal.
& Ab. supra relatam intelliguntur sine distinctione quo
ad actum legendi. verũ est priuilegia legẽtibus & studen
tibus concessa nõ cõpetere nisi legentibus in studijs gene-
ralibus & approbatis per prædicta & gl. hic in uerbo cõ
mittunt priuilegia doctorũ et scholariũ inuenies enume 254
rari per Bologninũ in. d. auct. habita. Barba. in proœ. de.
aliquid Parp. in repe. l. placet. C. de sac. san. eccle. Sed quia
Accur. hic dixit q docentes leges in locis approbatis ex-
cusationẽ ab oĩbus muneribus habent per. l. medicos. C.
de profes. & med. lib. x. fm Parp. est magna dubitatio qui
gl. nõ aperit vtrum a taleis & sic a realibus dubitauit gl. 255
in. d. l. sed & reprobari in fi sed communiter tenetur q sic,
ut per doc. in. d l. medicos de quo per eundem Parpa. in
rep. d. l. placet col. 19. cum sequ. ubi quid iuris in scholari-
bus tangit. & ibi etiam ponit q a realibus tantum actu le
gentes eximuntur quãuis Bar dubitauerit in. d. l. medi- 256
cos & Aquẽ. in. l. centurio col. j. ff de uulg. indecisum reli
querit quia pẽdebat de facto in ciuitate Taurini & ibidẽ
col. 8. pulchre ponit Lanc. galiaula in rep. sua & Mod de
ripa lib. ij. de rescr. & præal. & principiũ grat. c. 20. in qui-
bus locis circa doc. non legentes contrarias inuenies scrib.
sententias. Sed utiliorem moueo dubitationẽ nunquid 257
legentes extra propriam patriam a realibus excusentur
non solum ubi legunt sed etiam in patria propria Barb.
in proœ. cle. in. ij. lec. in octauo priuilegio doctorũ tenet
q nõ per. d. l. sed & reprobari. ff. de excu. tuto. præterq̃ in
doctore eminentis scientiæ qui propter excellentiã excu-
satur a muneribus patrie nã ubicunq; legat patriam suã
honorat & dicitur illius decus allegat text. quẽ sing. dicit
in. d. l. sed & reprobari in uerbo valde disciplinatos ubi
Bal. sequitur dicens. ibi eos debere habere utilitatẽ ubi fa-
ciunt vtilitatẽ in hãc sententiã inclinabat alias uenerandũ
doctorum collegiũ nostre ciuitatis uercellarũ cõtra quen
dam præstantissimũ doctorem hic legẽtem q soluere te-
neretur collectas, p bonis in ipsa ciuitate sitis. quũ ibi non
legeret. Ego contrarie fui opinionis q imo doctor legẽs
in loco approbato immunitatẽ consequatur a realibus ẽt
in patria sua pro bonis ibi iacentibus adducebã text. in. l.
eos in prin. ff. de vac. & excu. mun ita tenet Ioã de pla. in
rub. C. de profes. & med. lib. x & ita per illum tex. et quæ
dam alia consuluerunt iac. put. & Hiero. tortus quorum
cõsilia penes me sunt & lex sed & reprobari non loqtur
de legente in studio generali et approbato ij. no. q in ipsẽ
didissima ciuitate Alexandrie & in alijs hic nominatis iu
ra doctores dicunt in leges cõmittere condita fuit Alexan-
dria egypti ab Alexãdro magno Iustinus lib. 12. & Li- 258
uius lib. 8. vrbis cõdite ubi de tẽpore cõditionis inuenias
de quo etiã per pli. c. x. li 5 De cesareis ciuitatibus tradit &
pli c. 13. lib. v. volater. sabel. & alij historici. Tertio not.
ibi adulterinã q doctrina imperitorũ doct. dicitur adul 259
terina sicut & falsa moneta dicitur adulerina vt. C. de fal.
mo. per tot. & ad similitudinẽ natorum ex adulterio qui
veri filij non dicuntur secundum Albericũ. in terminario
aũt de qua facit statim mentionem tex. est prohibitio 260
cum pena ut hic per Alb. & in dictionario suo super hoc
vocabulo. Quarto no. ibi denarium iuncta glo. q etiã 261
in materia pœnali pena importat viginti & est cõis doc.
conclusio ut per Alex. in l. stipulatio ista. in. §. in stipula-
tionibus vbi Ias. in. §. cum qui ff. de verb. obli. & sic docẽ
tes alibi q̃ in locis approbatis puniunt graui pena pecu-
niaria quæ ascẽdebat ad aureorũ duo milia, octoginta dẽ
pris. Vltimo no. in fi. §. q docentes adulterinã scientiam

vltra prædictam pœnam de ciuitatibus expelli debent dí
cuntur tales expulsi potius banniti q̃ deportati secūdum
262 Bar.& Alb.✠ De expulsis aliqua inuenies per Bar. in.l.fi.
col.ij.infra de in integ resti.& in l certa forma.C.de iur.fis.
lib.x.& Dec in.c.ex literis de consti An autē quomodo
& quando banniti equiparentur deportatis.ponit Anch.
consi.cclxxv. Signo consi.cxix. Alex consi.xxvj.vol j.
& consi.cxvj.volum.ij. In glo committunt ad not. glo.
263 ✠ quod nō debet l iuuari qui committit in legem, multa
adducit glo.in.l.auxilium in fin ƒ.de mino.& in.c.quia fru
stra de vsur.propterea posteaq̃ incidit quis in periurium
264 non potest obtinere absolutionem a iuramento • etiam
ꝙ alias concedenda fuisset quia peccauit in legem petēda
igitur est ante contrauentionem aliq̃ Alexan.consi.222.
col.ij volu.ij.& consi.xvij.colum j.vol iij. Corn.consi.6.
colum.pen volu.j.Soci. consi lix in ij difficultate. vol.iij.
& Deci.consi.clj. colum.j. vbi loquitur in summo ponti-
fice qui tamen aliquando post periurij reatum concedit
absolutionem a iuramento et a piurio quod quis incurrit
de quo plura scripsi in.l.si quis maior. C. de transact.& in
l.ij.C.de rescin. vendi. imo elapso termino solutionis ante
concessam absol.pronunciandum est supplicantem periu
rum a iudicioq̃ repellendum maxime ante se tractasset in
tempore vt per Feli.in.c.debitores col.pen.in.iiij.quęstio.
de iureiu. & Abba in.c.j.colum pen. in.ij.casu illo eo.tit.
Alex.in.l ij in.§ quod diximus.ff.si quis caut. Nisi petita
absolutione iudex mandasset iuranti ne solueret, aut ordi-
nasset interim. nihil noui quia tunc deficiens in solutione
periurium non incurrit vt per Feli loco præalleg.male ta
men faceret iudex laxans tale præceptum quando petita
esset absol a iura. instante termino solutionis per ea quæ
scribit Abba in.d.c j colum.ij.

Ex.§.illud autem.

Libri legales per ziffras & signa scribēdi nō sunt. nu.265.
Post de vi & significatione istius vocabuli nu.268.
Scienti malitia non succurritur contra malitiam.271
Dominus scienter ab eo qui cecidit a iure suo, per non so-
lutionem recipiens Canonem, vtrum videatur caduci-
tatem remittere ibidem.

Sub diuide in tres particulas in prima ponitur prohibi
tio in secūda penarum impositio in tertia ratio impulsiua
pene pecuniarie.secunda est ibi sciturus tertia ibi quum &
265 ipse. Not primo ex isto text. • quod libri legales scribi
non debent per signa Accursi. intelligit de signo totam
vnam orationem representans non quod omnino velit
abbreuiationes prohibere sequitur Bar. licet corrupte di-
cat recitatorie sed repone resecatorie. Bart.tamen in.l.quo
tiens.§.j ff de here.insti. & in.l. sed cum patrono in.§.fi ff.
de bo.pos.dicit istud etiam procedere in ziffris & notis so
litis & cognitis vt.v nō possit representare quinq̃. nec.x.
decem in legibus & testamentis per text hic & in.l.ii.in.§.
pen.C de vet iur.enucl.& auct.ꝙ fine.C de testa.secus in
aliis instrumentis & dispositionibus per illum. §.j. & se-
quuntur.communiter scriben.vt per Felin. in.c.j. col.viij.
de fid.instru.Cor.in.d.auct.quod fine Alex.consi.cliij.vo-
lu.ij. & consi.146. colum.4. vol.v.Barb. in.c.cum acces-
sissent colum.iij.& in.c.cum.M fer.col ij.de consti. vbi ta-
men dicit quod etiam in libris legalibus aliquando scri-
buntur note he solite. Alberi. hic in fi.referens distinctio-
nem prædictam post Iac.de are.tenet hic solum prohiberi
266 abbreuiationes incognitas & dubias ✠ puta per signa &
characteres artis notorie et algorismi vel similia.et sequere
hanc opi.tanq̃ veriorem p tex d.l.ii.ad fi.pe.col.ibi q no
stras leges p signorum obscuritatē ausi fuerint cōscribere.
ergo solum prohibenf sub obscura signa non solite & co
gnite note intelligif itaq̃ iste text. de signis obscuris.& in-
267 solitis. Secundo nota ibi maximum discrimen ✠ q̃ ex
compendio ad maximū plerunq̃ deuenitur dispendium
ideo glo hic dicit dum laboro fieri breuis fio obscurus de
quo plene Feli.in procę.decre.colum.ij.& dixi supra in.§.
itaq̃. Tertio no.ex secunda particula istius.§. ꝙ scribētes
legales libros contra prohibitionem superius factam du-
plicem incurrunt penam criminalem scilicet & ciuilem pe
cuniariam. Ex quo infert Albe.ꝙ dictio post non impor
tat ordinem seu temporis successionem & stat pro vltra.
De vi istius vocabuli post • late tradit Alb.in dictio.Barb. 268
in.c.fi.colum.viij. de rescript. in.c.post cessionem col j.de
proba.in.c.cum M.colum.17 de const.Ias.in.l.fructus co
lum.ij.& in.l post dotem colum.j.ff.solu.mat. Alex.in.l.j.
quis cum.§.j col.j.ff.de vulg in quibus locis doctores prę
fati multas determinant quæstiones. Puniuntur ergo cō
tra facientes criminali pena sed vis est in cognoscendo quę
sit criminalis ista pena glo.declarat tripliciter vltimam am
plectaris • per tex apertum in.l.ij col.pen. ad fi.C.de vet. 269
iur.enucl.quem tex.gl.hic in fi. voluit allegare sed est cor-
rupta. Secunda est pena dupli extimationis libri quę daf
domino libri ✠ videbaf ꝙ dominus nihil consequi debe 270
ret.imputetur enim ei si vitia libri non perquisiuit ex quo
sunt aperta non latentia & ꝓ aperto vitio non datur re-
dibitoria.l.quæritur in fin.infra de edil.edict.Respondet
hic Alb.i.illam non habere locum in libris quorum em-
ptor in perquirendo vitia curiosus esse non debet ꝙ not.
& vide Aret.in.§.fin.inst.de suspec.tut.& in.§.in duplum
insti de act. Quare autem sit potius taxatum duplum q̃
triplum vel simplum quicquid alii dicāt iuris positiui esse
credo ideo satis est dicere sic placuisse imperatori. Quarto
not.ibi nescienti dederit iuncta glo. quod pena dupli lo-
cum sibi vendicat, quando dominus vitii ignorans erat
alias secus sequuntur Bart.Bal & alii quia scienti malitiam
non succurritur contra malitiam ✠ facit regula.l. cum do 271
nationis.C.de transact.& l.j.in fin.infra de actio.empt.di-
cta Alex.& Ias.in.l i in.j.col.C.de iudi in arti.an dominus
recipiens scienter canonem videatur emphiteote caduci-
tatem remittere ✠ el.ij.de quo pulchre etiam Deci.in cōsi. 271
dxxxv colum.penul.& fin.& in proposito est tex. in.l.ii.
colum.fin.in princ.C.de vete.iur.enucle. Vltimo notab.
• quod talis liber per signa scriptus inutilis est. & pro ni- 272
hilo penes libri dominum quia nullus iudex admittit il-
lius recitationem. nec illi fidem adhibet.ad idem text.pro-
xime alleg.Et sic ablatiui absoluti de quibus hic non stant
conditionaliter sed casualiter i.quia nullus iudex cōcedet,
vt late traditur rub ff solu.mat. Glo i.innuit hanc consti-
tutionem factam post.l ii.C.de veter.iur.enucle.& conse-
quenter post secundam editionem.C.sed damnatur p Al-
ber. quia facte fuerunt eodem tempore • & iustiniano in 273
eodem consulatu existente tertio.f. vt hic & ibi patet. &
fit ante secundam compilationem.C. licet in illa, secunda
compilatione postea.l.prædicta fuerit inserta. sed præsens
constitutio prius ad doctores missa fuit illa postmodum
ad senatum & populos quæ de hac mentionem facit.

Ex.§.illud vero.

Oppidum omnis locus dicitur præter Romam. nu.274.
Scholares ludis se non immisceant.& de acquisitis in ludo
nu 275. cum sequen.
Anima prius debet erudiri quam lingua nu.278.
Iurisdictio in scholares quibus detur nu.280.
De renunciatione priuilegii aut habita per scholares in
crimine facta nu.283.
Beneficio miserationis causa indulto an possit renunciari.
numero.289.

Sequitur interpretatio in.§.illud vero.

Primo remouet impedimenta studii.secundo dat iudi-
ces.ibi secunda, & hæc quidem opponitur in primis dum

ait berytensium oppido quia immo ciuitas est metropo-
litana.l.vnica.C.de met. beryto lib.xj Alber. rñdet forte
oppidum in larga significatione cõprehendere ciuitatem.
374 tu dic ⊕ ꝙ omnis ciuitas dr̄ oppidū preter Romam quæ
per excellētiam vrbs dicit̃ vt per Calepinum in verbo op
375 pidum. Not.primo ꝙ scholares nõ debēt ludere ✻ neꝗ
se ludis immiscere maxime rudes & nouitii de noxiis &
inhonestis intelligas,alii ludi sunt in vita necessarii vt hic ꝑ
Cinum & Albe. & in oratione supra impressa dixi q aūt
376 sint liciti & qui illiciti ⊕ & quomodo ac qualiter late ha-
betur in tractatibus de ludo & maxime per Costam &
Puteum. An vero in ludo acquisita iuste retineant̃ reperi
tiue possint vltra scripta ꝑ eos & summam Angelicam in
verbo ludus consuluerunt. Baro.& Alex.sibi inuicem cõ
trariantes. Alexan consi.lxxvij.volu.v.Barba.consil iv.
377 volu.iij. Secundo nota. ibi & alia crimina ✻ ludum esse
crimen. Ex quo infert̃ ad quæstionem de qua hic per Bar.
qui corruptus est repone lecturam eius vt hic per Alex. in
apostillis facit ad aliam not quæstionem valere ꝓmissio-
nem pene casu quo reperiat̃ ꝓmittens ludere vt ꝑ Bar. in
l.ex ead parte.§.j.per illum tex.ff de verborum obligatio.
378 Tertio not. moralem tex. quē semper allegamus ✠ opor
tere prius animas deinde linguas fieri eruditas dupliciter
exponit Albe. illa est melior oportere prius animas esse a
vitiis mundas easq; moribus insigniri deinde linguas qd'
pro optimo consilio signent scholares de quo pulchre ꝑ
Seue.in tracta de modo stud.colum.j. Ex hoc infertur qui
vbi sub cautela verborum quis mentiret̃ reprehēsione di-
gnus esset. Ideo fugienda cautela veritate existēte in oppo
situm glo.in.c excep.in fi.de reg iu lib.vj.facit illud lactā-
tii sicut in rudibus agris priusꝗ serere incipias euulsis sen-
tibus & omniū stirpium radicibus amputatis arua purgā
da sic de animis nostris prius vitia detrahēda, & tunc de-
mum virtutes inserēde, faciūt similiter quę pulchre scribit.
A.Gelli.capite vltimo.lib.xii. hinc dicit Bal. in aucten.ha-
bita in quinto notabi. per illum tex. C.ne filius pro patre
379 ⊕ prius Deo ꝗ Cæsari obediendum esse in pace & bello
quum iubet aut mādat indebitū & apud Liuiū in quinto
ab vrbe cōdi. Camillus dicebat intuemini horū deinceps
annorum vel secūdas res vel aduersas inuenietis omnia ꝓ
spere euenisse sequētibus deos aduersa spernentibus dice-
bat que Xenocrates bene fortunatum esse q animā habet
studiosam testis Philosophus secūdu topicorum. Et quia
de linguis erudiēdis hic est mētio. Albe.ponit de variis lin-
guis.sed latius in dictionario in verbo lingua Quarto no.
ꝙ in ciuitate Cōstātinopolitana vrbis præfectus sup scho-
laris iurisdictionē habet sicq; alii doc eā non habent arg l.
quum aliquis colonus C.vbi causæ fisca. secundum Alb.
in aliis aūt ciuitatibus & studiis eādem habēt iurisdictionē
vt tex.subdit rector loci episcopus & legum professores
380 & consequenter ✻ super delictis scholarium ortis ex ludis
noxiis inter scholares vel scriptores vindicta doctoribus
est concessa.sicuti studii gubernatoribus & dño super fa-
miliam argumē.per totum tit.C.de pa.potest.&.j.de fur-
tis.l.serui & filii in aliis tñ negotiis per hunc tex non con-
cedit̃ doctoribus iurisdictio in scholares quia vnus inclu-
sio.&c l.maritus.C.de procur l cum prætor. infra de iu-
diciis.& quia limitata causa.&c l.age.C de transactio. ita
etiam hic tenet Alber. subiiciens tñ hodie ampliatam esse
eorum iurisdictionem ꝑ auc.habita.C.ne fil pro pat.et est
381 hic casus in quo minor. xviii. annis ✠ iudex esse potest
sine alia dispensatione imperiali vt per Alex. in.l.quidam
consulebat ad fi.ff.de re iu.sed satis dicitur imperatoris au-
ctoritas interuenire ex quo concedit ea in etate ad docto-
ratus apicem quem recipi.de qua materia late ꝑ Moder.in
382 repet in d.auct.habita. Et vt glo subiūgit ✻ hæc iurisdi-
ctio doctorū. in ciuilibus delegabilis est ꝙ indubitatum
est apud Bar.in l.ambitiosa in fi.ff de decre.ab ord facien.
Alex.in.l.solet in fi.ff de iur om.iud Cur.in trac. feu.par.
vlt.q.viij.ad id ꝙ glo. dicit de magistris aliarum facultatū
ꝙ habēt iurisdictionem vidēdum est ꝙ pulchre dixit Bar.
in rep l.omnes populi in vj.q j.q.principalis.ff. de iust &
iur. Subiicit glo nostra.ad fi.nõ seruari vt in criminalibus
doct.cognoscāt ⊕ sed episcopus vel potestas cognoscunt 383
præsupponit ꝙ doct. habeāt in scholares iurisdictionem
etiā in criminalibus id ꝙ tenēt gl Bar.& alii in.d.auct ha-
bita.& Fel.in.c.significasti ad fi.de fo compe.quæ tñ opi.
in puncto iuris non procedit nec iure probat̃ auct.n.habi
ta loquit̃ in litibus & causis ciuilibus non in criminalibus
patet ibi verum tñ si litem verbum n.litis ad ciuilia refert̃.
l.litis nomine ff. de verbo sig. & clarissime se ibi declarat
tex.dum ait causa etiam si iustissima fuerit ꝓ tali conami-
ne depriuet̃ ex quo aperte patet ꝙ loquitur de causis ciui
libus nõ de criminalibus in quibus talis non cadit priuatio
quum intententur ad publicam vtilitatē vt in.l.imperiū.ſ.
de iur.om iud nec ob.hic tex.qui loquitur tñ in crimina-
libus ex ludo descendentibus vt.ſ. post Alber. dictū fuit.
Retenta tñ opin. ✻ ꝙ hæc iurisdictio sit doctoribus con- 384
cessa in criminalibus scias non seruari de consuetudine ſm
glo.hic.& in d.auct habita vbi Bar.& alii quia est renun-
ciatum in criminalibus vt ibi per eos. De qua renuncia-
tione & illius causa late tradit Seue in tract. de modo stu.
col.xiiij.versi.x. consulo. vbi refert ꝙ tempore Azo erāt
Bononie decem millia scholarium et orta discēsione inter
Lumbardos & Tuscos in maximo fuit ciuitas constituta
periculo. & tūc renunciarūt priuilegiis illius auct.in crimi-
nalibus & potestatis iurisdictioni in criminalibus se subiect
serūt vt ꝑ Odof.in præalleg.auct quæ tñ renunciatio non
præiudicaret existētibus in aliis studiis, vbi renūciatū non
fuit.Abb.& Barb.in.c quum olim col.fi.de cõsue. Feli. in
c.significasti in fin.de offi.deleg.repetens in d auct habita
col.xxix cum sequen. ⊕ Sed hic & vbiq; locorum de cõ 385
suetudine seruatur ꝙ in criminalibus scholares priuilegio
non luuētur sed bene in ciuilibus. Parp.hic arbitratur re-
nūciationem illam factam ꝑ scholares Bonoñ. nõ valuisse
eo quia concessio facta fuit miserationis causa ita ꝓbatur
in.d.auct.habita.ibi quis. n eorum non misereatur ✻ & fa 386
uori inducto miserationis causa renūciari non pōt gl fin.
in.l.vnica. in verbo excedere. C. quando imperator inter
pup.& vid.volens prædictas personas non posse renun-
ciare priuilegio illius l.miserationis causa inducto sequunt̃
communiter doct.vt ꝑ Alex in l si quis in conscribendo
col.fi.C.de pact.Feli.in.c.si diligenti.col.iii versi tertium
corollarium.de' for.compe vbi rationē assignat quia talis
renūciatio misericordiam tolleret. sicq; cōtra bonos mo-
res esset ergo nulla vt.C.de pact.l.pacta quæ contra ideo
infert Feli. ꝙ ꝑsone actu miserabiles nõ possunt renūciare
priuilegio fori ecclesiastici,propterea dicebat alias Parp. se
vidisse in causa cuiusdā vidue quæ coram ordinario iam
erat ad ius ✻ ipsa petēre factam fuisse remissionem coram 387
principe quia ꝑ consensum præstitum in litigando coram
ordinario nõ potuit renūciare priuilegio.d.l.vnice. in hac
tñ ducali patria decretum principis oppositum disponit
post lit.conte. Ad ornamētum & ampliationem prædi-
cte glo. ✻ vide dicta Alex.in consi.122.col iii versi sed re 388
gula vol.iiii. ponentis ꝙ vbicunq; beneficium est fauore
miserationis cōcessum non intelligitur sublatum ꝑ gene-
ralem clausulam reuocationem omnium in contrariū cō-
cessiorum nisi de ipso specialis & singularis sit facta mētio
de quo etiam Feli. in.c.nonnulli in prin in.v.col. de rescr.
immo requirunt̃ verba spetiacissima ſm Rom cõsil.169.
versi.ꝙ autem. Prædictis tamen non obst. ✻ contrariam 389
opi. arbitros esse veriorem ꝙ immo beneficio miseratio-
nis gratia indulto renunciari posit ita sensit in præallega.
consi.Rom.dū specialissima requirit verba ergo eis inter-
uenientibus vult posse renūciari & ita tenet Ias.in.l. q Ro
me.in prin col.j.& seq ff de verb.obli ꝑ regulam l si quis
in conscribendo C.de pact.ꝗuis de glo.& prædictis men
tionem non faciat sed alias adducat decisiones ꝓ qua opi.
videtur tex.in.l. de dic cum.l.sequenti. in verbo citeriori
dic ff.

die.ff.de pact.dotal.& melior text in.l.iurisgentium in §.
quinimmo in verbo statim.ff.de pact. qui vult posse fieri
pactum de dote statim restituenda solut. matrimo. proue
hodie plerunque fit promittit enim quis dotem restituere
in omnem casum dotis restituende anno & die minime
expectatis, & tamen tempus anni quod datur ad soluen-
dum dotem solu matrimo.miserationis gratia conceditur
Bart.in.l.ita stipulatus col xv.in j.q.de verb.oblig. Alex.
in.l si mora.col iiij.ff.solu.matri. Mathe in suis sing.fol.xj.
sing.incip.nota quod tempus. Non obstat modo glo.d.l.
vnice quia nihil allegat. erubescimus igitur quum sine.l.
loquimur.l.illam C.de colla.& a glo etiam communiter
approbata recedendum est. quum bonis conuincitur ra-
tionibus. vt per Aquens.in rep.l.vt vim.col.pe ff. de iust.
& iure quinimmo tex.d.l.vnice stringit pro ista opinione
in illis verbis ne terminos prouinciarum suarum cogãtur
excedere.ergo si non coacte sed valentes, vt quia renun-
ciarunt.cessat illius legis beneficium, vbi enim verba.l.nõ
adaptantur lex locum non habet vt per Bar. in l.iiij.in.§.
prætor ait.ad fi.ff de dam.infec. Ad rationem Feli.de mi
sericordia tollenda respon. qđ ex quo tollitur ab ipso cui
beneficium indultum fuit mediante sue renũciatione hoc
toleratur.illique imputandum est qui renunciauit regula
290 damnum de re.iur.in vi. Vltimo not. ✠ quod episcopus
beatissimus dicitur quod hodie est epitheton pape, episco
pus autem Reuerendissimus appellatur. de quibus late tra
ditur in.l.j infra de officio eius.

Ex.§.fi.procemi ffurum.

Præceptoris honor est habere bonos scholares.nu.292.
De permutatione glauci & diomedis nu.294.
Episcopa an debeat habere datam nu.296.
Tertium consul & tertio consul recte dicitur.nu.297.

Sequitur §.fin.

Hortatur hic scholares ad studium ſm modum prædi
ctum.obseruantiã inde mandat. & datam epistole ponit.
sicq; in tres diuiditur partes.Secunda ibi.quę omnia tertia
291 ibi data. Noto primo • q. studentes nunc aperta sciẽtia
iuxta prædictum modum effici poterunt optime iustitie
& reipublice ministri & maximũ fructum reportare. cõ-
cordat tex.in.§ fi cum not.ibi per Ang.aret.in procemio
292 institu. Secundo not. ibi maximũ decus • q̃ præceptori
decus est habere bonos scholares secundum Accursium
facit quia poterũt conseruare & defendere eius opiniones
sicuti fecit Cassius sententiam Sabini sui magistri vt dicit
in.l.dicere ff.de arbitris. & pulchre Raynerius contra Si-
gnorolum in suo consilio posito post cõsilia Signo. faciũt
quæ diximus supra in.§ itaq; in not & glo.in auct cõsti-
tu.quæ de dignita.in.§ gñaliter in verbo nobilis quæ dicit
293 • doctorem nobilitari per scholares. dixit etiam Barto.in
auct de defen.ciui in prin.q̃ doctor habẽs meliores scho-
294 lares est dignior. Tertio not. ✠ q̃ hodie talis inuenta est
legibus permutatio.qualem apud Homerum Glaucus &
Diomedes inter se dissimilia permutantes fecerunt.in lau-
dem Homeri plura scribit Quintil lib.ix.de inst oratoria.
& Plutar.in vita Homeri. eius patrem ignotũ asserit, im-
mo & patriam ſm Ciceronem in oratione ꝓ archiadum
ait. Homerum colophonij ciuem esse dicunt suũ. chij suũ
vendicant salaminij repetunt smirni vero suum esse cõfir-
mant. itaq; & delubrum eius in vrbe dedicarunt. per mul
tique alij prætera pugnant atq; contendunt inter sese.

Hinc Gel.c.xj.lib.iij.

Septem vrbes certant de stirpe insignis Homeri
Smyrna Rhodus colophon.salamin.ius argos athene.

Quantum ad historiam hic tactam quia glo.volens decla
rare tex fabulam recitat.et nesciens quid dicat.imperatorẽ
audet reprehẽdere, eo quod simile adductum sit multum
a remotis. Sciæ • q̃ Diomedes grecus & Glaucus troia 295
nus quum in pugna obuij facti essent & manus cõserturi
viderenť inuicem vt sit sciscitantes. alter alterius genus &
patriam, amicitiã hospitiũq; auitum agnouerũt.& iũctis
dextris amicitiam cõfirmarũt quo facto Diomedes astu-
tus commutemus inquit arma inuicem vt oẽs agnoscant
amicitiam auitam inter nos fuisse renouatã & Glaucus in
tantam amentiam Ioue mentem eripiente, ꝓlapsus est. vt
arma aurea quæ centum bobus erãt extimata. ereis armis
nouemq; bobus extimatis cõtinuo commutaret. vt in sex
to iliados Homerus scribit. & Plinius.c.j. libr.xxxiij.hæc
est permutatio de qua hic mentio habetur optimeq; con-
uenit id simile. vult enim dicere imperator quod hodie in
uenta est talis permutatio in legibus qualem cum Glauco
Diomedes fecit qui arma habuit aurea centum bouum ꝓ
armis areis nouem bouum. Ita habemus nũc leges aureas
& perutiles pro legibus quæ erant eree & modici fructus
propter magnam confusionem.hic est verus litere sensus.
historiam hanc late prosequitur Budeus in.l.j.ff de cõtra-
hen.emp.Erasmus in prouerbiis Alcia.lib.ij. prætermisso
rum Fort garg in.l.iurisgen in prin.col.xiij.cum sequen.
ff de pact.& ante eos Angel.politianus in prima centuria
miscellaneorum.c.xciij. dicẽs in libris impressis deesse quę
dam verba quæ sunt in pandectis florentinis post illa ver
ba dissimilia permutantes hæc videlicet.crisea calcion eca-
tũni enea vion.i. aurea ereis centenaria nouenariis de quo
videndum est etiam id quod scribit Ange politia. in sua
epistola.xxx. Vir quidam latine greceque doctus sic la-
tinum hunc locum reddidit.

Iupiter hic stupidum spoliauit pectore glaucum
Qui cum tytide mutarit protinus arma,&
Aurea donarit sibi reddenti era centum
Bubus emenda daret demens pro vilibus, atque
Quæ vix esse nouem dicas redimenda iuuencis.

Quotiens ergo permutationem vehementer inequalem
significare volumus. Diomedis & Glauci permutationẽ
esse dicimus facit illud Martialis. Tam stupidus nunquam
nec tu puto Glauce fuisti. Calcea donãti crisea q̃ dederas.
Quarto no.ibi data • quod epistola missiua datam con 296
tinere debet. Albe.non esse id de necessitate dicit per l.pu
blia.in § lucius infra depositi.de quo articulo an videlicet
tempus sit de substantia constitutionis vel epistole ponit
glo.vbi per scribentes in data sexti libri Bart. in extrauag.
qui sint rebel.ad fin. super verbo data pulchre Barbat. in
procemio clemen. fol.xij.col.iij.cum sequenti.& in rubri.
supra circa finem diximus.

Et quia de data epistole & orationis hic fit mentio non
erit vt reor inutile nec infructuosum aliqua dicere & de-
clarare ad datam literarum pertinentia prout etiam fecit
glo. Sed non perfecte in data sexti libri præcipue de calen
dis nonis & idibus, modoq; ac ordine scribendi & de ra-
tione de quibus prius pulchre scripserat glossator iuris ci-
uilis in l.cum bissextus.ff.de verb.sig.

Notãdũ in primis q̃ verbũ data refert epistolã vel orõ-
nem præsentem, & hoc modo loquiť etiam summus Pon-
tifex ad finem sexti libri ibi data Rome &c. & etiam sepe
Cicero in epistolis suis in quibus aliquãdo etiam dicit scri-
bitq; datum &c. & refertur tunc ad epistolium vel scriptũ
a Calende cum.c.exilij & vnico.l scribitur nec illorum ad
mittenda est consuetudo vel ratio qui p K. græcam literã
dictionem illam vel aliam q̃uis scribendam contendunt
vt tradit Tortelius in sua ortographia in verbo calende.

Sunt aũt Calende primus dies cuiuslibet mẽsis & quem
admodum curiosissimus in loquẽdo & recõditissime sciẽ
tie Macrobius (vt ait Laurentius valla in c.xv. suarũ ele-
gantiarum) Saturnalium libro primo tradit. Et sequuntur
oẽs alij posteriores. præcipue J.allegandi. Dictæ sunt Ca-
lende a Calo quod est voco quia minor Pontifex Rome
solebat noua luna conspecta plebem vocare vt audiret
quot dies a Calẽdis ad nonas superessent, Et hoc ideo q̃m

nonarum die oportebat populares qui in agris essent in vrbem cōfluere accepturos causas feriarū a Rege sacrorū sciturosq; quid esset eo mense faciendum, unde quidā hinc nonas dictas existimant, quasi noue obseruationis initiū, vel ꝙ ab eo die semper ad idus nouem dies putabanť incluso s & computato ipsarum nonarum die. Idus vero feminini generis & pluraliter tm̄ diuisio dici potest ideo proprie existimanť dies qui mensem diuidunt nā menses & precipue nonas diuidūt a Calendis. iduare siquidem hetruscā lingua diuidere est vnde vidua quasi valde Idua i. valde diuisa a viro, vel vt interpretať iuri consultus in l. maium. ff de verb. sign. siue iduitate. i dualitate vt etiam p Baptistam pium Bononien in suis annot c. lij. Aliqui putarūt dici idus eo ꝙ illo die plena luna videatur a vidēdo quasi vidus mox litera v. detracta vt per Macrobium loco praeal. Tortelium in sua ortographia in verbo Calēde Perotum in Cornucopie fo. 777. cum sequen. Calepinum in verbo Calende & in verbo idus, et Alciatum post gl. in. d. l quum bissextus ff de verb. sig in quibus locis scribētes supra relati quae dicta sunt de Calendis nonis & idibus approbant quibus etiam assentitur Antonius mancinellus in libello de modo scribendi orandiq; tit viij.

Et qui voluere elegāter loqui & nō cum vulgo vt Cic. Plinius & alii docti viri in designatione temporis date vel recepte Epistole seu alterius actus nō apponebant simpliciter diem mensis puta primum secundum vel tertium & sic de aliis, sed dies Calēdarum nonarum vel iduum distinguendo prędicta quemadmodū etiam faciunt nouissimi qui ornate & eleganter scribere loquiq; volunt.

Postquam vidimus in primo die cuiuslibet mensis constitui Calendas & ita nuncupari videamus quibus diebus constituantur none & idus & cui praedictorum terminorum attribuantur dies qui inter vnum & aliud ex adiacentibus praedictis intercedunt.

Scire in primis oportet quot diebus constituatur quilibet mensis siue quot dies habeat, quilibet mensis quod his versibus demonstratur:

Iunius Aprilis septemq; nouemq; tricenos
Plus vnum reliqui sed habet februs octo vicenos
Cui si bissextus fuerit superadditur vnus.

Hos versus referūt glossatores iuris Ciuilis & canonici in locis praealleg. in l. cum bissextus & in Data sexti libri & Mancinellus duos adiungens loco praealleg. Quidam lingua materna dicūt. trēta di ha Nouembre. April Zugno & Settembre vint otto gli ne vn, tutti gli altri na trēta vn.

Dies modo nonarum & iduum nō similiter & indifferenter in omnibus mēsibus constituunť sed diuersimode nam in Martio Maio Iulio & Octobri septima luce ac die nonarum cōstituiť dies. In aliis aūt mēsibus quinta, Ianuario Februario Aprili iunio Augusto Septembri Nouembri & Decembri vnde versus, Sex nonas Maius October Iulius & Mars, Quatuor at reliqui, tenet idus qlibet octo prout tradunt glossatores iuris Ciuilis & canonici in locis praealle. oēs itaq; hi dies qui inter Calēdas & nonas intercedunt nonarum cognominatione censenť ipso nonarū die incluso & connumerato vt j. apertius declarabiť. At nonis exactis proximos octo dies in quolibet mēse iduū similiter cognominatione significabimus sed pari ratione tum ordinis tum etiā annumerationis reliquos vero eius mensis quotquot superfuerunt dies Calendarum appellatione notabimus quae futuri aut proximi sunt mensis

Maius igitur October iulius & Martius sex habēt quae, incipiūt secūdo die mēsis & finiunt septimo pariter habēt octo idus quae incipiūt octauo die mensis & complentur xv. omnes alij dies qui sequunť Calendis futuri mēsis attribuuntur & Calendarum appellatione notātur vt exēplis statim clarius ostendeť Alij octo mēses supra ꝓxime relati, post Calendas in principio cuiuslibet mēsis existentes quatuor nonas habēt quae incipiūt secundo die cuiuslibet mēsis & finiunť in quinto eiusdē mensis, die. Habent pariter octo idus quae incipiunt die sexto cuiusq; mensis & terminantur complenturq; die. xiij. mensis ceteri qui sequuntur dies post tertium decimum attribuunť Calēdis ꝓximi mensis & Calendarum ipsius ꝓximi mensis appellatione designanť vt per exempla statim patebit. Si itaque primo die mensis alicui scribas literasq; des appones datam vercellis puta calendis Martij Iulij. Et sic de alijs.

Sed pro genitiuis mensium siue loquamur de calendis siue de nonis siue de idibus rectius possessiua nomina finxerimus secundum Augustinum Datum Senensem, in suo vltimo praecepto vt p Calendis Martij sicq; de nonis & idibus, Calēdas, vel nonas aut idus martias dixerimus & ita Apriles Maias Iunias Iulias aut quintiles augustas aut sextiles Septembres & Ianuarias & Februarias.

Cicero tn̄ quē infra referam etiā alij eloquētes etiā genitiuis vsi fuere dum Cicero Lentulo scribēs ait ad. xij. Calēdas Februarij & ad Terentiā lib. xiiij. Epistolarū. pridie Calendas Decembris & lib xv. ad eandem tertio scribit Idus sextilis & alibi sepe, cui sententie adstipulať Perotus in Cornucopie fo. 777. cum sequēti vbi scribit nō posse de Aprili dici nisi in genitiuo Aprilis, non autem aprilias sed possumus dicere apriles vt retuli supra Augu Datum scribere.

Diem vero date aut recepte epistole siue sit dies Calēdarum siue nonarum aut iduum in ablatiuo ponimus ꝓut declarant glossatores iuris ciuilis & canonici supra citati. Augustinus Datus Valla Mancinelius & alij vt datū vercellis Calendis Iulij nonis aut idibus &c. latine etiā scribemus intra Calendas sicuti Calendis ſm Mancinellū pręal. tit. viij. & sequēti et minus recte, neq; id dixisset si Gellij in noctibus atticis. c xiij. lib. xij. memor fuisset Quum. n. in ablatiuo casu Calēdis puta Ianuarijs scribimus, tempusq; date epistole insinuamus, idem ipsum Calendarum nonarum aut iduū praecise ponimus & exprimimus. Sed quū intra Calendas dicimus omne tempus quod Calendarum die includitur intra Calendis esse recte sentimus. Ita ꝙ in quolibet dierum qui Calendis proximi futuri mensis attribuuntur verificari potest vt ibi late per Gellium. Ita qď dies date epistole incertus esset quo ad dies praedictos

Sed nūquid ad Calendas in eodē sensu recte dici possit vt valet diem ipsum Calendarū praecise notet non habeo auctoritatē grauis auctoris ad hoc ideo ego abstinerē praecipue quia praepositio ad rei nō praecisum Calendarū diē puta significat sed proximitatem & de incerto dicitur ſm Lauren. Vallam & sequitur Calepinus in suo dictionario, in verbo ad quorum consideratio confunditur per. l. ad diem cum ibi not ff de verb. obli Et per id qď considerato sensu de Augusto Caesare Suetonius scribit ꝙ quū aliquos nūq; soluturos significare vellet, ad calēdas graecas soluturos aiebat i. nūq; quia graeci carēt Calēdis ex quo apparet ꝙ si graecis Calēde adessent sermo iste ad Calēdas diē ipsum Calēdarum significaret licet etiā ante Calēdas tales debitor possit persoluere si vellet renunciādo fauori suo.

Melior igiť ratio ꝓ opinione prędicta adduci pōt quia ad Calēdas significat tractum in futurū. Data vero epistole refert signatq; tempus praesens & instantaneū & ideo Augustus Caesar vt in eius vita Suetonius tradit ad epistolas oēs horarum quoq; momenta nec diei modo, sed etiam noctis quibus date significarenť addebat, Primo igiť die mensis Maij puta scrib tes literas dicemus Calēdis Maiis, elapso die ipso Calendarū quia vt dixi sex die immediate sequētes nonis attribuunť, Die secundo Maij scribendū est sexto nonas maias siue postridie Calēdas maias tertio die quinto nonas Maij vel maias quarto die dicemus iiij nonas Maij quinto die tertio nonas Maij sexto die pridie nonas maias septimo die nonis Maiis. Finitis vero nonis reliquos octo dies similiter iduum cognominatione notabimus, nam die. viij. Maij dicemus octauo idus maias, siue postridie idus maias. Nono die septimo idus decimo die sexto idus. xj die quinto idus. xij. die quarto idus. xiij die tertio idus. xiiij. die pridie idus maias. xv. die idibus Maiis.

Et eadem ratione in aliis mẽsibus qui ante nonas sex dies habẽt cõputatis nonis ,put est October Iulius & Martius vt supra visum fuit idem dicemus in reliquis vero octo, mensibus habẽtibus nonas in quinto die vt in superioribus ostẽsum est, post diẽ Calendarũ mẽsis Ianuarij puta, die.ij. scribẽdũ erit iiij.nonas Ianuarias tertio die iij. nonas Iañ.quarto die pridie nonas Iañ. quinto die nonis Ianua. Expletis nonis die.v mẽsis prędicti sequẽti die immediate & sic die sexto ex quo vt dixi oẽs menses habẽt ante idus octo dies ipsis idibus cõnumeratis scribẽ.erit octauo idus Ianuarias inde vij. postea sexto. de hinc quinto & quarto postmodũ tertio die vero.xij dicendũ erit pridie idus Iañ. die.xiij. idibus Ianuariis sequentes dies attribuemus Calendis futuri mensis vt præscripsi & infra latius dicetur.

Si.n.sit mẽsis de quo scribimus ex illis quatuor quibus idus sunt in is die vt Martij Maij Octobris & Iulij quia omnes dies qui sequuntur calendis ,pximi futuri mensis attribuũtur scribendũ erit decimo sexto Calẽdas Apriles vel aprilis. Die vero.xvij. dicemus sextodecimo Calend. April.die.xviij quintodecimo calen. Apr.die.xix quarto decimo calen. April.die.xx tertio decimo die.xxj duodecimo calen Apr die.xxij. vndecimo calen. Apr.die.xxiij. decimo calẽ.Apr.die.xxiiij.nono calen.Apr die.xxv.octauo calen Apr.die.26.septimo calẽ,Apr.die.27.sexto calẽ. Apr.die.28.quinto calen.Apr.die.29.quarto calen.Apr. die.xxx.tertio calen.Apr.die.xxxj. & vltimo dicendum est pridie calen. Aprilis vel apriles. In aliis mensibus quibus idus sunt in die.xv.eadem seruanda est ratio.

Sed in illis octo mẽsibus in quibus sunt idus.xiij.die addẽdi sunt duo dies & augẽdus numerus dierũ præcedẽtiũ cal.exempli gratia post expletas idus Ian.de immediate sequenti qui est.xiiij.dicemus decimo nono calen Febr.siue postridie idus Ian die vero.xv.decimooctauo calen. Feb. die.16 decimoseptimo calẽ Feb.die.17.decimosexto calẽ. Feb.die.18 decimoquinto cal Feb die.19.decimoquarto cal.Feb.die.20.tertiodecimo cal.Feb. die.21.duodecimo cal.Feb.die.22.vndecimo cal.Feb.die.23.decimo cal feb. die.24.nono cal.Feb. die 25.octauo cal.Feb.die.26.septimo cal.Feb die.27.sexto cal.Feb. die.28. quinto cal Feb. die.29.quarto cal Feb.die.30 tertio cal.Feb.die.31.& vltimo pridie cal.Februarias. Et in cæteris mẽsibus tenentibus idus in.13.die eadẽ rõ seruãda erit excepto Februario quia quũ habeat.28.dies tm̃, expletis idibus & sic die.14. oportebit dicere sextodecimo calen. martias & successiue diminuẽdo ẽm ordinem præscriptum nisi eo anno currat bissextus quia nũc superaddiẽ vnus dies Febr. & die.14. Febr. tũc dicẽdum esset & scribendum decimoseptimo calen. martias & ẽm prædictũ ordinẽ procedere & ,psequi.

His sic expositis & p exempla demõstratis notandũ est q; licet vt dictum est diẽ actus gesti scripte Epistole vel alterius facte dispositionis cadẽtem in calendis nonis aut idibus in ablatiuo casu ponamus vt calẽdis nonis aut idibus ianuariis. & veluti ex prędictis exemplis liquet idem est in aliis diebus qui sunt intra calendas & nonas, inter nonas & idus ac inter idus & calẽdas ,pximi futuri mensis vt tertio nonas vel idus seu calẽ augusti dies.n.in ablatiuo cõstituiẽ.vt ibi tertio s.die nonas vero idus & calẽdas in accusatiuo, Et inter numerãdũ præpostero vtimur ordine & diẽ ipsum nonarum iduum vel calendarũ vt ex prædictis exẽplis apparet includimus & connumeramus, vt si secundo die Ianuarij scribam, dicendũ erit quarto nonas Iañ sic de idibus et calẽdis sequẽtibus resoluiturq; hoc modo.i.quarto die ante nonas vel pręcedẽte nonas cõputatis extremis vt p glossatores nostros in locis præalleg. & Perotum in Cornucopie infra allegato & Calepinum in verbo postri die. Et si dicaẽ prædicta inuicem repugnare quia si quarto nonas puta Iañ.exponiẽ idest quarto die ante nonas excluduntẽ none sicq; computari non debẽt in dinumeratione dierum, R͞ndeo q; dictio ante q̃uis de proprio significatu exponi debeat ante actum inchoatum quia tñ adiiciẽ tempori & ante nonas intelligitur. de tempore finito vt tradũt Bar.Alex Ias.& alij in.l.ij in.§ si ff si cer.pet. Et sic ante nonas finitas.s. ideo nimirum si dies ipsa nonarũ includitur ,p quo facit illud q; scribit Sueto in vita Iulij Cęsaris sub capite de prodigiis præcedentibus mortem eius. Dum refert q; Spurina aruspex immolanẽ vt caueret qđ nõ vltra tertias idus ,pferreẽ, quem diem ecdis sue irridẽs Cęsar & vt salsum arguebat quod sine vlla sua noxia idus martie adessent q̃q; is venisse quidem eas diceret sed non præterisse, ita qđ nõ absonũ est intelligere interpretariq; nonas vel idus elapsas scilicet & præteritas sicq; in.ij. die puta mensis Ianuarij recte dici quarto nonas Iañ.i.quarto die ante nonas Iañ.elapsas: elapsas s.& præteritas.

Et etiã not. q; dies qui præcedũt nonas idus & calẽdas nõ sunt none idus aut calende, sed dies nonarũ iduum & calendarum attribuunẽ ergo nonis idibus et cal & cognominatione nonarum iduum vel calen.dies illi scribunẽ, & notanẽ, non sunt tñ none idus aut calẽde quæ cõstituunẽ tantummodo primo die mensis si de calendis loquamur in quinto vel septimo si de nonis in.xiij. vel.xv. si de idibus ẽm diuersitatem mensium iuxta præscripta & istud etiam clare probatur ex eo quod diximus quarto nonas resolui idest quarto die ante nonas vel præcedenti nonas & sic de aliis. Si sunt ante nonas siue præcedãt nonas ergo non sunt none. Qui igitur composuit illos versus sex nonas &c.& scribentes illos referentes in locis præallega. errasse videntur. Quia none non sunt sex vel quatuor.nec idus octo vt visum est. Sed bene in sexto die vel quarto post calendas sunt none & idus post nonas in octauo sed oportet sensum potius quam verba inspicere declarationemq; & intelligentiam ex sensu capere.

Primo ergo die mẽsis puta Ian dicemus calendis Iañ. Et quẽadmodũ nõ dicimus nudius primus ita nec primo calen. primo nonas primo idus sed calendis nonis idibus ẽm Laur. Vallam in suis elegãtiis.c.70.& in promptu est ratio licet valla non dicat. quia quũ talis sermo vt in superioribus dictum est exponaẽ.i.die præcedenti calẽdas vel die ante cal. esset repugnantia in subiecto scriptũ actumue fuisse calendis & ante calendas ideo necessario sequitur secundum strictam & rectam loquendi rationem dicẽdum scribendumq; in casu ablatiuo calen. nonis vel idibus nõ aliter nec alio modo. Postmodũ die immediate præcedẽti calendas sicq; vltimo die præcedentis mẽsis dicemus vt supra relatum est pridie calen.Iañ puta pridie nonas & pridie idus. hinc M.Cicero Appio scribẽs.pridie inquit nonas iunias quum essemus Brundusij rex. & ad atticum etiam pridie cõpitalia memẽto rex.& resoluiẽ vt dictum est die præcedenti nonas siue die ante nonas quo etiã modo postridie calendas aut nonas vel idus diciẽ.i die post calẽdas vel nonas aut idus. Liuius etiã postridie idus rebus diuinis supersederi iussum scribit.& similiter Gell. lib.v.c.17. Augustinum Senen.in libello isagogico in penul. præcepto. Pridie inquit calendas pridie nonas pridie idus diciẽ & significat quod vetustissimi dicebant die pristini pro aduerbio quod significat die pristino & sic pro vetusto more diẽ crastini & die quinti ac die quinto similiter pro aduerbio verum quia nos priscam & horridiorem vetustatem fugere & vitare debemus pridie dicimus.

Sed Aulus gel.in noctibus atticis.c.24.lib.x. late super hoc euagãdo tãdem die inquit pristini eodem modo dicebatur q; significat die pristino idest priore q; vulgo inqt pridie diciẽ conuerso compositionis ordine quasi pristino die & consequenter vult pridie vocabulũ vulgare esse q; ex præscriptis confundiẽ Cic.enim Liuius & alii doctissimi viri eo vocabulo vt latino vsi fuere, pridie igiẽ & postridie cõposita sunt, & diuersa vt enim ait Festus antiqui pri loco pre dixerunt. pridie itaque ex pre & die siue vno die ante significat. Postridie vero postero die vt etiã p Calepinum in suo vocabulario in verbo postridie itẽ pridie et postridie simillimam obtinẽt significationẽ ei cuius sunt

heri & cras. Est enim pridie quasi heri, non tamen præsentis diei & postridie cras non præsentis diei sed cuiusdam alterius aut præteriti aut futuri, præteriti sic, pridie q̃ intrarem mare serena lux fulsit. futuri sic, pridie q̃ intres patriã sacrificium facito idest die præcedenti quo mare intrasti, aut patriam intrabis item postridie q̃ pater mortẽ obiuit epulum feci, & postridie q̃ vxorem duxero nauigandũ mihi est, vt latius per Laur vallam in elegantiis suis c. 70. Hinc. M. Cic. Lentulo, ad duodecimum calẽdas februarij dum in senatu pulcherrime staremus ꝙ iam illam sententiam bibuli de tribus legatis pridie eius diei fregeramus. i. præcedẽti die eius diei hoc est duodecimi & Cæsar lib ij. postridie eius diei Cęsar pręsidio castris ꝙ satis esse visum est reliquit. i. sequẽte siue postero die eius diei q̃ præcessit.

Et licet accusatiuo vt in exemplis prædictis est pridie & postridie iungant̃ tñ etiam cum genitiuo iungi possunt ut pridie postridieue calendarum nonarum vel iduum ꝫm Lauren. vallam & Calep. pręallegatos, exemplaq̃ Ciceronis & Cæsaris proxime relata satis ostendunt. Exẽplificat etiam valla sic. Pridie illius diei & postridie & postridie illius diei quo hæc feci aut faciam vel etiam sine q̃ & sine die ꝫm Vallam sic. Venit ad me chremes postridie clamitans supple illius diei quo hæc gesta sunt. Et quum intraui vrbẽ audiui homini pridie recessisse. Dicimus etiam secundum eundem Vallam quum has literas dabam erat pridie calen. Augusti vel postridie nonas, Et hodie est pridie ludorum circensium. Cras & postridie nundinarum. refertur enim tale tempus non ad hodiernum crastinumq̃ diem sed ad alium quendam veluti ad eum quo he litere legentur, ideoq̃ errauit inquit qui sic scripsit.

Quum cum Rome domum loquendi gratia adissem orauit me dicens postridie ad me redeas, dicendum erat cras, aut sic postridie vt redirem orauit Rursus non recte sic dixisset cras vt redirem orauit sed postridie secundum Vallam sed istud vltimum est nimis scrupulosum.

Atq̃ vt non dicimus nudius secundus ita nec secundo calendas secundo nonas secundo idus sed pridie calendas nonas & idus ꝫm Vallam loco præallegato sed vt mihi videt̃ q̃tum ad rationem recti latiniq̃ sermonis dici posset. ij. calendas. ij nonas & secundo idus. i. secundo die ante elapsas calendas nonas & idus cõputatis extremis prout dicimus tertio calen. tertio nonas vel. iij. idus. i. tertio die ante calen. nonas aut idus elapsas propter identitatem rationis, verumtamẽ quia sic dictum apud graues auctores non reperitur id non dicimus. Et vltra ratio assignari põt quia habemus alterum vocabulum & quidem magis ꝓprium & elegans ꝙ est pridie, Qua ratione dixit Valla loco præalleg. qui non dicimus nudius secundus quia habemus aliud vocabulum magis proprium ꝙ est heri. Sciendum est etiam ꝙ illud q̃ in calẽdis nonis & idibus in ablatiuo casu iungimus vt quarto calẽdas 4 nonas vel. 4. idus in accusatiuum transferre possumus, & ad præponere sed id significat tempus fere diuturnius vt. x. calendas februarias dedisti ad me literas ego vero ad octauum idus ianuarias ad te scripseram ꝫm Augustinum Senensem loco pręalleg. & comprobari potest auctoritate Ciceronis in pluribus locis, quemadmodum enim proxime retuli Lentulo scribens inquit. Ad duodecimum calendas februarij dum in Senatu staremus &c. i. die duodecimo an calendas Februarias & lib. iij. Epistolarum ad Appium pulchrũ trallis inquit veni ad decimumtertium calendas sextiles ibi pręsto mihi fuit &c. & iterum ad eundem. Ad. xj. calen iunij Brundusium quum venissem. Et in. 4 lib. Seruio sulpitio scribens ad tertium ait calen. maias, quum essem in Cumano accepi literas tuas et in. vij. epistolarum ad Marium scribit ad duodecimum calen. iunias in Cumanum veni. Et si omnia prædicta bene ponderabis inuenies talem sermonem in accusatiuo cum præpositione ad significare tẽpus diuturnum date vel accepte epistole seu actus gesti, non autem tempus pręsens quando epistola scribitur daturq̃. Istud enim semper per bonos & graues auctores in ablatiuo casu positum fuit vt præscripsi patetq̃ in omnibus Ciceronis Plinij & aliorum epistolis circa tempus date.

Alij ad tertiũ calẽdas & tertio calendas differre dicunt ꝙ tertio cal semper de certo die dicat̃ ad tertium etiam de incerto hoc est de eo qui est circiter tertium cal ita de similibus, & si aliquando ponat̃ ad tertium calen pro ipso die tertio calen. vt si dicam ab hoc die vsq̃ ad tertium cal nonas vel idus tres dies intersunt immo in omnibus exẽplis Ciceronianis supra relatis ad tertium de die certo semper dicitur nec de incerto auctenticum aut probabile profert̃ exemplum. Et q̃uis prædicta magis ad literas humaniores q̃ ad legalem disciplinam pertinere videantur Nihilo minus vt ex data. lj. consti. C. & multorum ut libri auctẽticorum ac sexti decretalium cõstat etiam ad nos spectare & pertinere & Io. andreas qui fons iuris canonici nuncupatur ista tractare in loco præalleg non erubuit.

Vltimo * no ibi iusti. ter consule iusti. nostrum ter cõ 297
sulatui prefuisse tempore præsentis constitutionis. faciunt
quæ scripsi supra in principio cõstitutionis in figuratione
casus ex quibus probat̃ istud proce. factum fuisse ante se
cundam cõpilationem. Ad aliud aduertendũ est dum tex.
dicit ter consule * habent quidam tertio consule & minus 298
recte si Gel credimus qui. c j. lib. x. sic habet familiari meo
cuidam literas athenis Romam misi in his scriptũ erat me
illi iam tertium scripsisse. Is ad me rescripsit petiitq̃ vt rõ
nem dicerem cur tertiũ & nõ tertio scripsissem. Item an ter
tium consul. an tertio consul dicendũ esset ad hæc ego scri
psi nihil aliud q̃ verba Mar. varronis hominis doctissimi
qui lib. quinto disciplinarũ ita dicit aliud est quarto pretorem fieri. & quartum ꝙ quarto locum adsignificat & tres
ante factos. quartum tempus significat. & ter antefactum
sequit̃ Lau. Val. in eleg. c. clx. Sed ꝙ latine & tertio consul
dici possit ꝓbat Pli. de viris illustr. c. xv. & lxlx. vbi vsum
legimus tali forma dicendi. & Plut. in vita marcel. dum ait
eum quinto consulem designatum. & Cice. in oratione in
l. pisonem fo. j. dum ait. quis n. C. illi mario fortissimo viro
& consuli & sexto consuli ex quibus patet recte vtrunq̃
dici posse. Consultissime propterea quondam egit Cice.
* nam quum Pompe edem victoriæ dedicaturus foret 299
culus gradus vice theatri essent nom̃q̃ eius et honoris in
scriberet quæsitum fuit vtrum cõsul tertio an tertiũ inscri
bendũ esset eam rem exquisitissime Pompeius retulit ad
doctissimos ciuitatis quũq̃ dissentirent. & pars tertio alij
tertium inscribendum contenderent rogauit Ciceronem
vt ꝙ & rectius videretur inscribi iuberet tunc Cice. nolẽs
quempiam damnare persuasit Pompeio vt neque tertio
neq̃ tertium inscriberet. sed ad secundum vsq̃. T. scriberẽ
tur litere. tert. vt verbo nõ præscripto res quidem demõ
straretur sed dictio tñ ambigua verbi lateret testis Gell. Et
credo Ciceronem id fecisse quia * vtrunq̃ latine dici po 300
test. taurini. 1524. feriarum vacationemque tempore.

Ex rubr. de orig. iur.

Sequitur Rubrica.

IN RVB. ff. DE ORI. IVR. CIVI. AC OMNIVM MAGISTRAtuum. & successione prudentum.

VÆRERE solent in primis doc.
de continuatione tituli cum rubrice
continuande sint l ij. §. de stat. homi.
1 ꝙ ibi proximos atq; coniunctos ap-
plicantes titulos vt res patitur dice-
mus, quamuis plerique & forte non
inepte de subordinatione titulorum
non de continuatione legem prædi-
ctam loqui intelligant. vt per Ange.
aret. in rubri proœ. institu. colum. fin. Et vt terminorum
vim et potestatem intelligas continuatio est partium inter
se non intermissa coniunctio. Senec. lib. ij. naturalium quę
stionum, vel secundum Gemin. ad fi. c. j. de consecr. eccle.
vel alia. in vi. est duorum coniunctorũ inter se corporum
tactus. Et sic continuatio aliud nõ est q̃ actus successiuus
ad consumationem & perfectionem eiusdem materie ten
dens l. continuus in prin infra de verb. obl. Vnde a titulo
tractante distinctam & diuersam materiam a præcedenti
non potest fieri materie continuatio sed bene materie ad
materiam tituliq; ad titu. subordinatio quæ semper facien
da est. quum processus scientiarum sit opus rationis cuius
propriũ est ordinare. vnde in omni opere rationis ordo
aliquis inuenitur secundum quem proceditur ab vno in
aliud, ut vult san Tho. super de coelo & mundo q̃ mate-
riam deo dante melius excutiam in rub. infra de regu. iur.
Continua præsentem rubri. sic dictum est in titu. præce-
denti de iusti. & iure verum quia vnde ius illud quod ci-
uile nuncupatur ortum fuerit dubitari poterat ideo rubri
catum hic fuit de ord. iur. ciui. quia origine cognita conse-
quens erat magistratuum ori. & tit. cognoscere. quum pa
rum sit ius in ciuitate esse nisi sint q illud reddere possint.
l. ij. in. §. post originem infra eod. ideo subiungitur. ac om-
nium magistratuum. Scientiam autem iuris ciuilis plurimi
& maximi viri professi sunt. d. l. ij. in. § iuris ciuilis scientiã
qui prætereundi non fuere. ideo subiicitur & de successio.
2 prudentum. Præmitte ꝙ totum hunc titu sing. esse teste
Alber. de rosa ad quem titul. sepe ad plura in iure cogno-
scenda recurrimus. secundum Fort. in garg. in. l gallus.
in princ. colum. xix infra de liber. & posthum. & tituli fa-
cies vtilitatem per se fert ita vt commendatione nõ egeat.
iuxta vulgatum text l. j ff de in integr. restitut. Secundo
præmitte secundum Zas. triplicem inueniri l. eternam na-
turalem & positiuam vt hic per eum latius quam par sit
vagantem quum ad rem nostram hæc parum sint accõ-
modata & contra cuius distinctionem posset insiari ex di
ctis Budei in. l. ij circa fin. infra de legi. dum loquitur de l.
eterna. quam theologos nature. l. vocare dicit. & ex dictis
Scoti in iiij distinctio xvij. & Angelice in verbo lex, &
archiepiscopus florent. in prima parte summe vbi tractat
de l. naturali Mosayca diuina euãgelica cano. ciuili & con
suetudine. Nota tamen Zasij dicta dum loquitur de iure
naturali & gentium. seu de lege naturæ quæ & gentium.
est. reprobando doctrinam Bart. in. l. si id quod infra de
condi inde. volentis ꝑ duplex esse ius gentiũ primeuum 3
& secundarium. nam ius gentium dicit vnum esse quod a
iure naturali hominum non separatur. productio tamen
fit qualitate diuersa. secundum quod mores & vsus homi
num processu vite variarũt id qđ significat iuriscõsultus
in. l. j. cum quatuor sequentibus supra titu. j. quia si ius gen
tium eo dissecari debuit quia mores & vsus variarũt iam
non duplex sed centuplex ius constituendum erat. Item
quia lex cõsuetudinis est quasi lex nature vt ꝑ Bal. in. l. exe
cutorem. C de excu. rei iu. & sicut ex variatis moribus cõ
suetudo nõ scinditur. ita nec lex naturę quę est gentiũ de-
bebit. Hæc non est opi. noua eã antiquitus tenuit Archi.
in. c omnes. prima distin. & tanquam veriorem sequitur
Aret. in. l. j. in prin. in. ix. colum. ff. de acquir possess verum
Soci. ibi colum. vij. & Ias. in. d. l. si id quod defendunt Bar.
quem communiter sequuntur doc. & respon. d. l. j. & aliis
motiuis are. vt per eos. Non obst ꝗ attēta opin. Bar. iam
non duplex sed centuplex ius constituendum erat quia re
spon. ꝙ totum illud ius gentium ꝙ post inclinatam natu-
ram ob malitiam hominum & temporum successit, non
fundatur in illa pura ratione naturali sed ex constitutione
gentium vt declarat Bar. in d l. si id ꝙ dicitur secũdarium
i. alteratum secundum varietatem temporum vt ꝑ Soc. lo
co præalle. & sic istud secũdum est vnum ius gentium va-
riatum & alteratum secundum varietatem temporum nõ
igitur centuplex. Item nihil repugnat quod de consuetu-
dine obiicitur quia ex moribus tota inducit & alteratur
prout & ius gentium secundarium. & nõ scinditur vt ius
gentium a Bartol. quia non cadit illa consideratio in ea de
naturali pura ratione quæ constituit ius gentium primo
uum. ✠ Porro elegantem putamus Zasij declarationem 4
contra Bartolum & sequaces volentes statum seruorum
de iure gentium, secundario annihilatum. validis enim au
ctoritatibus conuellitur. nam Iob. c xxxj colligis seruos
contra dominos iudicio stare potuisse ergo et obligari po
terant. denique serui dominis ab intestato succedebant si
non extitissent filij gene. capitulo decimoquinto. Item in
exercitum milites scribebantur vt homines liberi, eodem
libro, capitulo decimotertio quod iure ciuili non erat re-
ceptum. l ab omni infra de re milit & per Plin. in epistolis
sed & bona eorum propria possidere licuit. ex quibus
ipsi sibi acquirebant eodem libro c. xlvij. & i. Regum
capitulo nono, & decimosexto & Philo iiij. polit. tradit
seruos si paulo essent opulentiores ad munera ciuilia. ad-
ministratiua eligi. item & ancillis admittebantur coniungi
nuptiis filiorum domini Exodi capitulo decimosecundo
quibus consequens est seruos eo saluo quod sub domini
manum subdebantur de iuregentium non ita esse annihi-
latos vt postea de iure ciuili fuere. & ad ipsum sensit iuris-
consultus in. d. l. si id quod vbi seruus suum etiam domi-
num naturaliter idest iurisgentium obligauerat & licet do
minatio iuregentium esse dicatur. Ex hoc tamen non bene
infertur Serui statum annihilatum esse, quum manus Do-
minica annihilationem serui non impellat. Itaq; ius Ciuile
censuit seruum haberi pro nihilo non ius gentium vt est

tex.in.l.quod attinet.ff.de re iui. & hanc opi. prosequitur
etiam Fort.garg in l.manumissiones.in tribus vlt.colum.
supra de iusti.iur. Et inuenio hanc fuisse sententiam gl pe.
in.l.ex hoc iure eod.titu. sed non est a communi receden.
ꝙ id sit de iure gentium secundario vt per omnes in.d.l.si
id & in.d.l.quod attinet & Aquens. in.d.l.ex hoc iure co
lum. xiij.Et not.ꝙ etiam hodie baptizatus seruus liber.nõ
efficitur nisi ad libertatem producat̃ vt in rub. & nigrone
christia. mancip.cum not per Deci. in.c. consuluit el.ij de
5 appel Libet obiter referre * barbari hominis Breni qui
senonum regulus fuit dictum de iure naturali. Is interro-
gãtibus romanorum legatis qua nam ratione clusium he
trurie vrbem obsidione premeret.iure inquit naturali hoc
facio quo is q minus fortis sit potẽtiori cedere iubet̃. nam
eo etiã pecudes & bruta animalia vti deprehẽdimus. quũ
Tauros Leones Aquilas. Cæteraq; animãtia iccirco do-
minari videmus qm̃ alios viribus precellant, ꝙ & vos ro-
mani secuti estis, quum fidenates, ardeates, veios, volscos,
nõ alia subegistis rõne. q̃ qđ illis præstãtiores virium vir
tute habebamini quæ tñ legibus nostris consentanea non
sunt vt p Alciatum lib ij. paradoxorum.c.vlt.hinc etiam
Liuius in quinto ab vrbe condita Romanis quærentibus
ecquid in ethruria rei gallis esset.ꝙ nam id ius esset agrum
a possessoribus petere aut arma minari rñderunt ferociter
ait. se in armis ius ferre & omnia fortium virorum esse.
6 Item premitte ꝙ quum omnis lex * debeat ordinari ad
cõem hominum salutem.in tãtum obtinet vim & rõnem
legis in q̃tum ad dictum finem tẽdit. vbi vero hoc deficit
virtutem obligandi nõ habet, ita san.Tho in prima secun
de dist.xcvj.arti.vj.contingit tñ multotiens secũdum eum
ꝙ aliquid obseruari cõmuni saluti est vtile vt in pluribus.
in aliquibus tñ nociuum, quia tamen legislator nõ potest
omnes singulares casus intueri proponit. l. secundum ea
quæ in pluribus accidunt ferens intentionem suam ad cõ-
munem vtilitatem, vnde pulchre subdit quod si emergat
casus in quo obseruatio talis legis sit damnosa nõ est ob-
seruãda, sicut si in ciuitate obsessa statuat lex.ꝙ porte ciui-
tatis maneant clause hoc vtile est cõi saluti vt in pluribus
si tñ contingat qđ hostes insequantur aliquos ciues per
quos ciuitas conseruatur, damnosum esset ciuitati nisi eis
porte aperirentur.& ideo contra verba legis tali casu ape-
riri deberent vt conseruet̃ communis vtilitas q̃ legislator
intendit. ꝙ si obseruantia legis secundum verba nõ habet
subditum periculum.cui oportet statim occurri non perti
net ad quemlibet vt interpretet̃ quid sit vtile ciuitati et q d
inutile. sed hoc pertinet ad solũ principem qui ꝓpter hu-
iusmodi casus habet auctoritatem dispẽsandi, si vero sit su
bitum periculũ non patiens tãtam moram, vt ad superio-
rem recurri possit necessitas habet annexam dispensatio-
7 nem quum legi non subiiciat̃ * facit.l.j.j̃.de offi consu.l.si
quis filio in.§ hij autem. ver nisi forte latro.ff.de iniu.rup.
& l.j vbi glo & doct.late ponunt super verbo non aliter.
8 j.de officio eius. Præmittendum est etiam * ad intelligẽ-
tiam totius materie qđ iurisconsulti nec legem condere,
nec vetera abrogare iusue corrigere poterãt sed solum in-
terpretari etiam post beneficium respondendi a cæsaribus
datum vt elegãter declarat Marius salomonius cõsistoria-
lis aduocatus (licet vulgo aliter putetur) in sua paradoxa
enarratione in §.responsa prudentũ char.j insti. de iure na
turali. ei tñ non assentior dum ibi vult auctoritat̃ illam iu
risconsultorum vt non liceret ab eorũ responsis recedere
militare duntaxat qñ omnes simul ita sentiebant secus in
singulis ideo improbabimus infra in.l.ij.in.§.fi.in versi si.
Hodie omnium iuriscõsul quos in corpore iuris scriptos
vides opinio.necessaria est & imperialis.l.j.C.de vete.iur.
9 enucle. De more ferendarum legum olim * Cicero pro
flacco. o morem (inquit) præclarum disciplinamq; q̃ a
maioribus accepimus si quidẽ teneremus, sed nescio quo
nam modo de manibus iam elabitur, nullum enim illi no
stri sapiẽtissimi & sanctissimi viri. vim concionis esse vo-
luerunt quæ sciscceret plebs aut quæ populus iuberet. sum
mota concione. distributis partibus tributim & centuria-
tim descriptis ordinibus.classibus etatibus auditis auctori
bus re p multos dies ꝓmulgata & cognita iuberi vetarique
voluerũt.Erant aũt leges quædam curiate * a curiatis co- 10
mitiis dicte.i tributim coactis, quædam centuriate a cen-
turiatis comitiis.i.cẽturiatum ex sensu & etate distributis,
de quibus multa Cicer. in.l.agraria contra Rullum.& in
libro.iij.de legibus. & Aul gel.in noc. atti. libro decimo
quinto.c.xxvij.✠ Centuriate autem leges vt infra in.l.ij. 11
Budeus refert maioris auctoritatis erant. quasi plenis su-
ffragiis comitiis per late ideoq; gloriatur Cicero centuriata
se lege ab exilio reuocatũ esse de quo late in eius oratione
quam de reditu suo inscripsit. Non aliter itaque Rome
leges ex instituto priscorum q̃ trinundino die promulga
bantur vt refert Macrobius ✠ idest tribus nundinis qui- 12
bus omnis plebs ex agris ad mercatum in vrbem conflue
bat. eratq; licitum per id tempus intercedere ac tollere si
parum probaret̃ siue quid vitij esset, vbi vero trinundino
lata erat & in tabulis eneis incisa amplius rescindi infirma-
req; non licebat. trinundinum ergo vt interpretatur Pri-
scianus dicitur quasi trinarum nundinarum * de prędictis 13
videas etiam Liuium in tertio ab vrb.cond. & Cice.in pri
mo philippica facit lex humanum.C.de legibus.Itẽ Alex.
nullam constitutionem sacrasse ✠ sine.xx.iurisperitissimis 14
testatur Lampr. Obseruationem prędictam Romani ex
Solonis legibus didicerunt. nam Demosthenes ille fami-
geratus orator in quadam oratione relata per Budeum.
in l.j de iur. & iure. Solonem commemorat * inter alia 15
cum legibus suis hoc quoque instituisse quum lex aliqua
rogatione ad populum ferretur vt a legislatore primum
recitaretur deinde vt in loco maxime celebri conspicuoq;
proscriberetur ad concionem, vsq; inde scribe vt daretur
palam pro concione legenda.vt si quid cuiquam non pla
ceret, id in medium ꝓferret. Et si ea totum quoq; populo
placuisset ita demum nomothetis daretur postremum ex-
ploranda. qui vti eam probassent improbassentue ita ꝓ-
ferretur antiquareturue. hi autem nomothete ex iudicum
numero deligebantur vt eam operam populo iurati ipsi
nauarent. Illud etiam scias ✠ omnes bonas leges ex malis 16
moribus ꝓcreatas nisi etenim vitia agminatim erupissent
nisi mores mali velut herba irrigua (vt inquit Plau.) vber
rime succreuissent ꝑfecto leges superuacanee fuissent. quæ
ad coercendas cupiditates vitiaq; ex mortalibus tollenda
late sunt. & quemadmodũ morbos ante extitisse necesse
est. q̃ remedia eorum atq; medicamẽta ita prius nequitia
nata est. & scelus exortum, quam condite leges quæ ob-
uiam irent nequitie scelerique flagitiorum, hinc dixit Inno-
in.c.pastoralis de offic.or. * ꝙ homo posset adeo ratione 17
regi ꝙ non subiiceretur legi. i. exercitio legis facit text. in
proœ.decre.rex pacificus.& ibi col j Feli post Abba no.
accedat etiam prędictis glo.in.c.principium in versi.super
bie.de pen.dist.ij. dicens * ꝙ ius cepit a ruina Angelorũ. 18
& omnipotens Deus vt dicit theodo. ex omnibus malis
quæ sub celo fiunt siue a natura siue ab hominibus siue a
demonibus multa bona elicit vt pote iustitiã & pulchritu
dinem vniuersi. In princi text.rub.præpositio de * stat. 19
demonstratiue, ostendit enim quid iurisconsultus tractare
velit & si multos alios habeat significatus vt per Albe.in
dictionario super verbo de Bald. in.l. ex hoc iure col.vj.
in septima opposi.supra titu.proxi.Franciscum pauinum
rote auditorem in tract.de offi.& po.cap.sede vac.in prę-
ludiis.per duas colum.Barb.in rub. de proba col antep.
benedictum capram in consi.xxij.col.pen.& fi.Cor.con-
sil.liij.col.ij. in.j.volu. pulchre Io.and. in regula nullus ex
consi.col.fi.in mercu. & Abb.in.c.cum olim col.ij de arb.
& Dec.j si cer.pet in ij.lect.rub.vbi hanc præpositionem
cãm materialem, maxime significare dicit in proposito
igitur hic importat materiam tit. nostri esse de origi.iuris.
In eo.tex.ibi origine iuris ciuilis de iure ciuili romanorum
intelligitur

intelligitur de quo tractat in l.ij.per totã sicque in nobi-
20 liori & potentiori significatu * vt etiã in.§.sed quotiens in
sti.de iure natura.gen.& ciuil.quod facit ad quæstiões ibi
21 per Fab & Are.tactas,& per Dec.in consi 685.✠ appel-
latione tamen iuris ciuilis comprehenditur tantum lex se-
cularis & nõ cõstitutio ecclesiastica.c.j iij distin.vbi Cardi.
infert ad duas qõnes facit glo no.insti.de iure naturali in
verbo ius ciuile.Appellatiõe vero iuris simpliciter,cõpre
henditur ius humanum,positiuũ,ciuile,canonicũ & mu-
nicipale.gl.est nota.in proœ.clemen.super verbo iuris de
qua facit textũ.Iacobinus noster in tracta.suo de opis col.
22 ix.in versi.adiuuando sententiã Panor ✠ Et de ista legum
origine materialiter traditur in ca.j.prima distin.& in c.si.
§.vj distin & per Arist.ij polit.Item de origine.l.diuine
naturalis mosaice prophetice & canonice ponit Azo in
repe.super proœ.decre.aliquid.For.gar.in tracta de vlti-
mo fine iuris ciuil.& Cano col.4.& sequen. vbi inquit ꝙ
23 * respectu cause formalis vel materialis idest rationis quæ
debet esse in qualibet lege omnes leges pendent a lege na
ture. Veteres legũ originem & inuenta in iouem appol
linem & mineruã cõtulerunt nec sine misterio vt insignis
platõicus Marsilius ficinus explicat apud nos quoq; chri-
stianos dubium non est deum opti.max legem moysi de
disse a quo tanta iuris scripti seges pro seritur.quicquid.n.
posteri legum scriptores in monumentis reliquere id to-
tũ tanq̃ fonte vt Ficinus ait a mose pro Eusebij sententia
mutuati sunt. Item Adã ne arbore vetita vesceretur ab
omnipotenti deo legem accepit qua violata iuris seruato
ordine exclusi penã sustinuit.* Recte igitur inuentionem
24 quandam & donum dei legem esse dicitur.in.l.ij.infra de
legibus cuius legis declarationem eleganter videas tã ibi
per Budeum q̃ per Alciatũ lib.4 dispositio c.14. Quæ
quum ita sint atque deo opifice deo parẽte hoc opus hãc
prolem in lucem prodijsse constet consequens est ꝙ tante
illius feture * cuius tam excelsa est origo non alius q̃ exce
25 sus q̃que admirabilis effectus & finis reluceat.quod quũ
re ipsa euidenter pateat breuibus tamen demonstrare nõ
fuerit absurdum. Qua enim alia re q̃ legibus humane
vite conuentus conseruatur.ijs enim iustus & honestus la
bor honoribus præmijs splẽdore decoratur.vitia aũt ho
minũ atque fraudes dãnis,vinculis,ignominijs , uerberi-
bus exilijs,morte mulctant.Et docemur nõ infinitis con-
certationũq; plenis disputatiõibus sed auctoritate nutuq;
legũ domitas habere libidines.coercere omnes cupidita-
tes,nostra tueri,ab alienis mentes,oculos manus abstine
re.Fremant omnes licet dicam quod sentio inquit.l.Cras.
magnus ille orator apud Ciceronẽ in dialogis.de oratore
bibliothecas me hercule omnes.unus.xij tab.libellus mi-
hi uidetur si quis legũ fontes & capita uiderit & auctori-
tatis pondere & ubertatis utilitatis superare.Deniq; subla
tis legibus omnia regna mũdi teste Cassiodoro pessunda
rentur.Et pro platonicorum assertione ipsa uitæ humane
cõpago dissolueretur facit tex.in.c.facte.sunt autem leges
4 distin.& in proœ.rex pacificus cum utrobique notatis.
Hactenus de origine & effectu iuris ciuilis & legũ nunc
26 de fine dicendum est.* cõmuniter scribentes dicunt finem
iuris canonici esse dirigere hominem in deum.finem iuris
ciuilis dirigere hominem in bonũ publicũ.ita post Butr.
Abb.in.ca.fi.col.4.de consuetu.& in proœ.greg. in.j.le-
ctu.circa fi.et est glo.nota.in.c.cum cõtingat de iureiuran.
hoc est quod Cice ij.de legi.eleganter attigit ubi ad Ciuiũ
salutem ciuitatũque incolumitatem hominumque uitam
beatam & quietam leges esse adinuentas testatur quapro
pter sapientie legalis finem quę ita ad humani generis con
seruationẽ & concordiam tendit ut etiam probatum est
eo esse nobiliorem nemo sanus inficiabitur ꝙ homine ni
hil sub cœlo sit nobilius.cui consequens erit etiam hac no
stra sciencia nihil esse pręstantius quando nobilissimo ipsa
fine decoretur.quod & tradunt Pau.de ca.& Aquen.in
l.j in principi supra titu.proxi.per illum text. & latius ibi
in.vij.not.,prosequitur Fort gar.ubi etiam tradit per illum
tex.finem esse fœlicitatem humanã quia felicitas quæ in
rebus humanis considerari politice potest. est sola uirtus
ad quam tendit ciuilis sapientia ut per Aris.& hic.primo
:qđ pariter latius prosequitur in suo tra.de ultimo fine iu-
ris cano & ciuilis tenens eundem esse finem utriusque iu-
ris felicitatẽ scilicet.ꝙ satis procedit intelligendo de causa
finali quæ debet mouere uolentes proficere in scientia ut
per Abb.in proœ grego.in prima lect.in ultima col. sed
finis qui mouit legũlatores aliter cõsiderari debet & est is
quem præscripsimus. ✠ Ex quibus infertur ꝙ quum fi- 27
nis iuris cano.sit consulere saluti animarũ quicquid aucto
ritate iuris cano.disponitur tutum est etiam in conscientiã
c.ut animarũ de constitu.in.vj ubi Moder.bono.aliquas
determinant quæstiones quod tamen semper uerum nõ
est ut per summã Ange.in uerbo lex.in.§.quarto. Et etiã
regulariter in foro conscientie sunt seruande leges & tutũ
quod ab eis disponitur * ut per Iasonem post alios.in.l.ne 28
mo potest in secunda lectura charta penul.ff.de legat. pri
mo nisi inducant etiam aliqualiter ad peccatum ut in plu
ribus casibus positis per summã Angel loco præal. Item
ut ponit sanctus Thom.ij.secunde. q.69. articu. secundo
Ia.de sanct.geor.in feu.super uerbo & promiserunt eidẽ
dño col.3 multa secundum leges humanas relinquuntur
impunita quæ secundum diuinum iudicium sunt peccata
ut per eos. Nunquid autem ius uel iuris origo ✠ fuerit 29
ante iusticiam uel ne.ponunt Barto.& docto. in.l. prima
in princip.supra titu primo. Fere igitur in princi libri &
totius compilationis.ffforum cepit iurisconsul.tractare ✠ 30
de orig.iur.quia uolens scire principiata debet prius scire
principia & originem rei quæ consideranda est.& atten-
di debet.l.j.supra titu.proxi.l in uenditionibus ad finem
cum glo.in uerbo initio infra de contrahen. empt.l.clam
possidere in princip ibi origo nãciscende possessionis ex-
quirenda est infra de acquiren.poss.ubi per Iaso. col.ij.&
Specula.in tit.de iuramen.calum §.ij.versic.sed quæritur.
qualis enim est origo talia præsumũtur esse quæ sequun
tur.l.quisquis.C.ad.l.iul.maiesta.c uenerabilem de elect.
&.c.denique.4 dist. Hinc dicit Philo.in.j.de gene.& cor.
ꝙ natura est ex similibus similia procreans. Et nota est
cõsequẽtia Bar.dicentis est lex aphricani ergo difficilis q̃
consequentia nullibi meliusquã in.l.frater a fratre cõpro-
bata fuit teste Ias ibi. Hinc disponit tex. notabi.in l ꝙ si
nolit in.§.qui mancipia.infra de edil.edic ꝙ uendens ser-
uum debet dicere nationẽ & originem quia plerũque na
tio serui nos prouocat aut deterret per quẽ tex. Barto.in
tracta.de guel.& gibel.dicit ꝙ quis præsumitur esse talis
qualis est patria sua & origini similis.Et per illũ textũ di-
cunt Barb.& Fel.in.c quãto.col.j.de iudi ꝙ qualitas effe
ctus demonstrat qualitatem cause producentis. Hinc di-
xit Bar in.l.imperium in.j.q meri imperij.infra de iurisd.
oĩum iudicũ ꝙ imperium merum dicitur quia liberũ. &
licet quo ad magistratus inferiores necessitas subsit. tamẽ
ob principalẽ sui originẽ merum.i.liberũ dicitur de quo
ibi latius scripsimus. Hinc etiam dici solet a primordio
tituli posterior formatur euentus.l.vnica ad finem.C. de
impon.lucr.discr.lib.x.de quo pulchre Aneha. consi.iiij.
statuto cauetur. & consi.165.quæstio talis & cõsi.sequẽ.
Hinc est ꝙ ex persona succedentium status contractus seu
tituli nõ mutatur.l.ij.in.§.primo ff de verbo.obli omnia
enim ad id referuntur vnde vim capiunt & originem.l.
in ratiõe.§.si filio.ff.ad.l.fal.& causa prima semper intuen
da est.& causa secunda semper operatur quantũ sibi a pri
ma influitur & non vltra.l.peto in.§.prędiũ.ff.de lega ij.
l.si quis domum infra loca. Vt enim aiunt philosophi pri
ma causa magis influit in causatum q̃ scđa causa ideo se-
cunde cause tanquam subalterne pluśquam prime cause
concedi nõ oportet l.publius.in. §.primo.ff.de cõditio.et
demon.in prin.enim et origine sit fundamentũ in quo rei
status totus recluditur.l.g id ꝙ.in prin.ff.de dona. Sicut

Adã totam naturã prostrauit quia virtualiter & in femi-
naria origine totam inclusit. Hinc pariter est ꝙ vitiũ volẽs
tollere illius vitij originẽ & radicem debet tollere.l.ij.C.
de peti.bono subla.lib.x.vbi Io.de pla.q̃õnem tractat de
medico promittente quem ab egritudine liberare ut libe
rasse nõ dicatur nisi egritudinis origine & radice sublata.
Dicimus etiam ꝙ iudicens ille a quo alterius iurisdictio
originẽ habet & dependentiam illũ alterũ ad iudicandũ
potest compellere & etiã remouere Bal.in l.j.col. fina.C.
quomodo & quando iudex.& Soci consilio.99 col.fin.
in.iij volu.& similiter dicimus ꝙ quando instrumentum
productum differt a protocollo notarij ad ipsum proto-
collum recurrendũ esse tanquã ad originem rei.l.sempro
nius infra de lega.secundo.l.si librarius de reg iur.cũ vtro
biq; nota. Hinc emergit ꝙ quando obligatio habet ori-
ginem contra personam maioris non consideramus per-
sonam minoris hæredis.l j.&.ij.C.si aduers ven pign.no
tant Bart.& scriben.in l.filiusfam.in § in hac.ff de verbo.
obl.faciunt quę pulchre scripsimus in.l.ij q.16.C de pac.
inter empt.& ven. Hinc etiam ꝙ sicuti iuris ignorantia
non excusat a lucro ita nec in trahẽtibus originem a lucro
licet dãnum inferant vt hẽditas.& cõtra quod ab onerosa
causa originẽ habet lucrũ nõ censetur sed onus. dato ꝗ lu
crum ferat ut dos. Ias in l iij in prin.C.de iur.et fact.igno.
& Dec.in.l.in eo ꝙ vel is.ff.de regul.iur. Et sicuti tẽpore
quadragesimali interdicitur ieiunantibus caro ita a carne
originem trahentia ut oua & lacticinia.c.deniq;.4.distin.
Hinc etiam est ꝙ si ob uenditoris inimicitiam ante ven-
ditionem originem habentẽ emptor de facto a re empta
expulsus fuerit ex natura contractus licet dictum non fue
rit tenetur uenditor.Pau.de cast.post Bald in l fi.ad fi.C.
de actio.emp.Ias in.l.stipulatio ista ad finem princip.ff.de
verb.obl scribit etiam Feli.in c.pastor.col.fina. in princi.
de iudi.magis stari principali q̃ exemplis & magistro q̃
discipulis & protocollo q̃ extractis. & sic magis origini
& fonti principaliori q̃ riuulis & habẽtibus inde originẽ
de quo pulchre idem Fel in.c.cum.p.ad finem.de fide in-
strumen. Et quemadmodũ scripsit Bal in proœ. ffforum
in nigro col.4.& sequen.nulla ars nullũq; hominis inge-
nium verum esse originale in carẽtibus origine inducere
potest.et si similitudinẽ possu dicitur eodẽ modo in prin.
l.vnice C.de lati liber.tol.latis absurdũ esse origine rei su-
blata eius imaginẽ relinqui,ut etiam per Soci in consilio.
123.col.ij in.j.volu. Hinc est etiã ꝙ licet rupto testamen
to ex causa præteritionis vel exheredationis cõseruentur
legata per auten.ex causa.C.de liber.præter. testatore ta-
men filium in potestate manentem prætereunte qui po-
stea testamentum approbauit.si heres adire recusat cõser-
uatio legatorum cessat quia legatis subuenit illa auctenti.
quando testamentum rumpitur ex causa præteritionis at
proxima & immediata causa per quam legata in propo
sito non debentur & quæ attendenda est repudiatio fuit
ideo succedit regula.l.si nemo.ff.de test.tute.ut per Alex.
in.d auctẽ.ex causa col.pe.ubi Cors.col.16. Hinc etiam
dixit glo.in.l.ij.infra de pos.here pet.ꝙ actiones quas iu-
re hæreditario intentat bonorum possessor vt ex empto
& similes ciuiles potius q̃ prætoriæ dicũtur.quum sit spe
ctanda origo idest ius ciuile a quo inductæ fuerunt non
prætorium quod eas veluti palmites & propagines ad
alias quasdam personas deriuauit & traxit. Et bonorum
pos quæ ex legibus per prætorem datur ciuilis non præ
toria dicitur quãuis per prætorem detur quia actus ascri
bitur primæ causæ principali & originali ut p Dec.in rub.
qui admitti.col.vj.adducentem tex.nota.in l.item eorum
in §.si decuriones.ff.quod quisque uniuersita.noie. Fa-
ciunt quæ pulchre tradit idem Deci.in.c.clerici.colũ.3.de
iud.& in consi.251.col.ij.& 284.in.i dubio. Hinc etiam
scripsit Igneus in sua dispu an rex fran recognoscat impe
ratorẽ col.ix ꝙ ex eo quia romani ab initio p uim occu-
parunt alienas sedes imperiũ mũdi uitiosam habet origi-
nem & nihil est ꝙ uiolento possit opitulari ideo negat im
peratorẽ iuste esse mundi dñm superioritatẽque in regem
francie potentissimũ habere.quod an ueritate sit subnixũ
non determino in rege francorũ pp præscriptionẽ & ea
quæ solent scribi in.l cunctos populos.errore tñ labitur
Igneus uitiosum asserens imperiũ propter originem uio-
lentam quũ fuerit postmodũ a Christo approbatũ. & ꝙ
iuste pop.rom.orbis acquisierit imperiũ late tradunt Pe-
trus de monte & Dantes in suis monarchijs. cõcludentes
fuisse necessariam monarchiam & principatũ unũ. Hinc
est ꝙ duo habens domicilia unũ ratione originis alterum
ratiõe incolatus si pariter eodẽque tpe ad honores & mu
nera ab utraque ciuitate uocetur originis domiciliũ præ-
ualebit cuius causa fortior est l libertus in § præscriptio
ff.ad municipal gl.& Ioã.de pla in.l j.C.de mu. & origi.
lib x rationem stringentẽ ibi signat Bart. quam elegantẽ
reputat & Ias in.l.si arrogator.col.18. infra de adop. Et
originem propriam nemo mutare relinquereue potest l.
origine &.l.fi.C.de mu.& ori lib.x.ubi notatur de rusti-
cis recedentibus a loco originis & alio se transferentibus,
ut euitẽt onera & munera ꝙ id facere nõ possunt. Hinc
etiam dicimus quando collecta habuit originem me exi-
stente in cõitate sine tunc contractũ sit debitum ꝙ recede
re non ualeo quin ad collectæ impositionem tenear Bart.
per illum tex.in.l.incola ubi etiã Alex.ff.ad mu. & Soci.
consilio ccxliiij col.fina.faciunt quę scribit Barth.uero.in
tract.vrb.ser.in titu.de puteo.& Ioan de anna.in.ca.j.cir-
ca finem ne præla.uices suas. Hinc dicebatur alias ꝙ tran
seunte ad secunda nota muliere a marito relicta usufru-
ctuaria donec caste & uidualiter uiueret ipsam teneri ad
onus collectarum postea impositarum ex causa tamen
habente originem de præterito, & sic propter onera seu
debita iam contracta licet bonis ad alium iam translatis
imponatur per prædicta & ea quæ pulchre scripsit Are.
in consi.105.incip.in causa magnifici & Socin.consi.243.
col fi.& si possessor soluere compelleretur ab ipsa muliere
olim fructuaria recuperaret ut ibi per eos. Item licet inco
le ad onera & collectas pro debitis dũtaxat cõtractis post
incolatum teneantur originarijs tamen imponitur colle-
cta nulla habita ratione temporis propter originem Bald.
in consi 145. ad euidentiam in primo uolumi. Dicebat
etiam post antiquos Fulgo.tutoris dationem etiam ho-
die indelegabilem esse licet pupilli substantia infra quin-
gentos sit solidos quia non potest solus magistratus sine
antistite tutorem dare.§ penul.institu.de atil.tut. & quia
ab origine non competit iure magistratus adeo ꝙ potue
rit cuilibet delegari.uerum Alex.in.l.j.infra de off.eius.in
glo.mãdari possunt.uer nec obst.reprobat Fulg.respon-
dens motiuo de origine facto. Hinc etiam dicimus habe
ri rationem uitij quod sumpsit originem tempore uendi-
tionis nõ autem ꝙ contigit tempore emptionis.l si apud
ubi Bal not.C.de edil.actio. Quasdam alias decisiones
uidebis per Alex.& Ias.in.l.si quis posthumos.in princi.
ff de lib.& posthum.Roma.consi.413.col fi.Alexan.in.
l.is potest col.1 ff.de acquir.hæredi.& in consil.103.ad fi
nem lib.v & Deci.consi.185.col.ij.193 &.468.col.4.ubi
ponit attendi debere tenorem primæ inuestituræ quæ in
præiudicium tertij non potest mutari quia attenditur pri
ma radix.vt etiã tradit Cur.Iunior in consi.108.colum.4.
Item duas alias not.quæstiones ponit Soci.in.l. si quis ar
bitratu colum.2.& sequen.ff.de uerbo.obli.uide etiã tex.
in l.non putauit in.§.primo uersi sed si de contrata. &.l.
j.in princip.C.de lat.lib col.&.l.fi.C.de edic.diui in princ.
&.l.Cesar.in fi.ff.de pub.capram in consi.136.col.fi. Cor.
in consi.226.col fina lib.3.Ange.consi.110.Socin consi.
xxv.lib.2.Ias.in.l stipul.nõ diuiduntẽ ad fi.viij opp.Bart.
ff.de uer.ob.Bar.in.l itẽ ueniunt in.§.quũ prædiximus.ff.
de pe.her.Dũ distinguit inter cãm originalẽ & accidẽtalẽ
Dec.i rub.C.de edẽ.col.2.Alb.de rosa i suo dictionario in
uerbo argu.a ueritate principij Ias in consi.214.ubi po-

nit q̄ originē & formam principij cūcta quæ descēdunt seruare debent text. in titu. qui feu. dare possunt in §. hoc aūt not. vbi sicuti filia non succedit in feud ita nec filij masculi ab ea descendentes De quo vide ibi ppos. mediol. & Cur. in tract. feu. in. iij. parte princi. colum. j. Itē vide Dec. in auctēn. si quis in aliquo col j. C. de eden. De causa potestā attendenda Mathe. de afflic. in decis. regni. 268. Bald. in prima constitu. & vet. in fi. principij dum dicit q̄ nulla ars nullum hominis ingenium poterit facere aliquem Ciuem originalem si caret origine sed bene poterit inducere similitudinem & fictionem Bal. in l. etiā in fi. C. de exe. cu. rei iudi. vbi in collectis scribit inspici debere originem & causam vnde descendunt hinc etiam est q̄ in feudis q̄ trahunt originē a femina possunt succedere femine vt per Mod. de ripa post alios ibi alleg. lib j resp. ca. j. Et filius ex quoque capite veniat ad bono. pos. de iure prætorio sibi delatam semper habet annum. l. j § sed viden. infra de suc ces. edic. & l penul infra quis ordo in bon. pos. ser. & hoc est propter originalem causam & naturā quæ est in filijs qui ad prædictam successionē vt sui semper ueniunt l. de bonis § huic aūt. ff de car. edic. tradunt communiter scriben in l. j in glo. fi. C. qui admitti, facit etiam alia no. decisio Decij in cōsi. 53. Et si familia officialis volēs delinquentem capere in territorio commissi delicti fugientem insecuta fuerit ingrediendo alienum territorium indeque illū extraxerit venit relaxandus tanquā indebite captus propter finem in quo est diuersa ratio q̄ in princ. ut per Alexan & Ias in l. plerisq; col. ij. infra de in ius voc. post Bal. & Ro. & per Ias in l. si col. j. de iur. omnium iudicū, & an & quando attendenda sit causa originalis aut accidentalis notabilē distinctionem ponit Albe. de rosa in. l. imperium infra de iurisdic. om. iudi quā refert & sequitur ibi Cur in. x colum. Limita prædicta de origine attendenda. nō procedere in origine casuali vt si in ciuitate aliqua sit quis natus ex parentibus qui non constituere ibi domicilium, sed transeuntes erant vel ad tempus ibi morā trahebant. non dicitur tunc ibi natus illius ciuitatis ciuis sm Bartol. in l. filios. C. de mun & origi. libro decimo sequuntur Abba & Barbat. magnificientes istud dictum in capitulo rodulphus de rescrip. sed Felin ibi colum. decima post Paulum de cast. Imol. & Cardin contrarium firmat eo quia ratione originis ibi accepte ciuis originarius loci illius dicitur attestantes sic aīas in facto practicatū fuisse.

Sed Lan. Deci. & Iacob. de Sancto georgio in. l. hæres absens in. §. si quis tutellam infra de iudi. sequuntur Abbatem quia ex quo parentibus transeundi ad locum aliū animus adest finguntur non esse in loco illo. l. quæsitum in fine. ff. de lega. tertio, & dicto. §. si quis tutellam quam partem communem Lan. attestatur referens August ari mi. idem dicentem & tenentem in. l. huiusmodi in. §. legatum. ff. de lega primo idem si illi credimus sentit Alexan. ibi dum ait in puncto iuris inclinare in affirmatiuam partem quasi sentiat quod aliter obseruaret in practica. candem sententiam sequi comperio Ioan de plat. in dicta. l. filios Barbat. in capitulo accedens el secundo col. octaua sub lit. non contestat. & Philip franc. in capitulo primo in §. nec etiam columna secunda de foro competen. in. vj.

Opinio Alexand. & Felin. vt mihi videor videre verior videtur quia vt dicitur in. l. ciues. C. de incol. libro. x. origo facit ciuē, negare autem non possumus quin iste sit in loco illo ortus licet mater alio trāsire proposuisset, origo ergo ibi accepta illius loci natum ciuem facit. nisi dicas ex quo fingitur ibi non esse mater vt Abba. & præfati probant ideo filius ortus ibi non censetur. Sed tunc sic instatur ergo talis filius in loco aliquo originem non habebit propriam quod absurdum est. veruntamen respondert potest ex dictis Felin inf. d c. rodulphus columna decima versiculo tamen fallit. conclusio itaque remanet originē casualem non inspici nec facere originarium ciuem casualiter in aliquo loco natum, & ita in terminis consuluit Iason. in. l prima libro tertio in consilio. lxxvij. Limitatur secundo prædicta conclusio de origine attēdenda ut pulchre per Barto in. l tertia in. §. idem scribit infra de pecul. vbi inducit ad plures quæstiones. Et tertio lim. ut elegan ter per Ioan. and. in regula qui prior de re. iur. in mercur.

Item limita in casibus in quibus attendimus potius medium aut finem q̄ principium uel originem de quibus dicetur in. l. prima infra eodem Item limita quando accidens nature & origini contradicit Ias. & Dec in lege si eadem infra de offic. assessor. & dicam infra in l. secunda in versicu. postea ne diutius in. vij. not. & in gl. ex accidenti & not. Rimi. etiam in l. imperium in quæstione Bar. qua re dicatur merum. Glo. rubri. diuiditur in duas partes in prima declarat quomodo intelligantur illa uerba iuris ciuilis in secunda ubi rubri. partes expediantur secunda est ibi & hæc prima pars uidef glo. male loqui dum uult hic ius ciuile large poni pro omni iure ciuili prætorio & naturali quum ius ciuile & naturale specie distinguantur. in stitu. de iure naturali gen. & ciui. nec in legibus sequentibus de iure naturali mentio fit. & quāuis fieret non sequeretur conclusio glo. quum nigrum plerūque fit rub generalius ut traditur. in. l. j. infra si certum peta.

Ex lege prima de orig. Iuris.

VEMADMODVM legis 1 epigrāma testimonium præstat fuit hæc lex Caij elegantissimi iurisconsulti inuentum quem Cice. de claris orato. maxime omnium nobilium literis grecis studuisse dicit. & reliqs rebus ornatū elegantēq; fuisse. quod ex re ipsa suaderi potest, lex enim est concina philosophica & græco ornata adagio. Vel fortasse melius dicas Caium iubentiū discipulū Q. Mutij de quo in. §. mutij auditores. l sequentis hic referri aut forte melius fuisse hunc Caium Cassium longinum ex filia tuberonis natum quæ fuit neptis serui Sulpitij qui tante auctoritatis in populo fuit ut Tybe. Cesari in suspitionem uenerit ob idque de Ciuitate ab eo expulsus in Sardiniam donec per Vespasianum reuocatus fuit ut narratur circa finem. l. sequentis. scribitur per. C. & profertur per. g. teste Seruio grammatico dictioque est trium syllabarum. Martialis. & maius quam ter Caius esse tuus.

Intentio legislatoris est antiquum Ius interpretari corrigere declarare & abbreuiare ideo necessarium dicit inchoare ab initijs Vrbis Romane quomodo vsque ad hanc compositionem processerit in conditione iurium id esse necessarium tribus rationibus probans. Ad hoc solet allegari hæc nota. lex quæ proœmium. est ad sequentem ✠. Exordia & præfationes multum ad obie- 2

ctationē & audientiū vtilitatem conferunt. Diuiditur in
tres partes principales in prima iuriscōsultus facturus le-
gum vetustarū interpretationē quid prius facere ꝓposue
rit exponit in scda tacite obiectioni occurrit. in tertia sui
propositi rationē assignat secūda est ibi non qa. tertia ibi
sed ꝙ. Iterū tertia pars principalis in quatuor subdiuidit
particulas. in prima rationem vt dictum est sui propositi
assignat in secunda corroborando aliam rōnem iungit.
In tertia per locū a simili & a maiori probat intentum in
quarta & vltima comprobat per locū ab effectu. Secun-
da particula tertie ptis principalis est ibi & certe tertia ibi
deinde quarta ibi nāq; nisi. In tex. ibi vetustarum legū
3 idest antiquarū seu veterum * sed eo verbo vt elegantiori
vsus est sicuti Liuius. in principio prime decadis ibi & ve
tusti iure hospicij idem in præfatione qui scribēdi arte ru
dem vetustatem superaturos credunt. In eodem tex. ibi
4 interpretationem * quo vocabulo obscura verbi seu sen-
sus expositio proprie cōprehenditur secundū glosam &
Albe compositio interpretis fit ex inter & pres quod in
vsu non est eū qui in re aliqua agenda medius est signifi-
cat. tales enim eorū animos quibus dati sunt sciscitātur ut
illis inuicem exponūt ideo factum est ut interpres pro eo
accipiatur qui obscura exponit. & ideo dicit Bal in. l. iij.
C. de liber. præter. interpretem eum dici qui verba expo
nit ad verū intellectum præpōderata ratione potiusquā
cortice verborū ideo dictum fuit ꝙ interpretatio ꝓprie
5 est obscura uerbi seu sensus expositio. Ex quo ꝓ utiliter
hic in prima col. infert Alber ꝙ data aliquibus sapienti-
bus de populo per consilium ciuitatis aut principem po-
testate iterpretandi statuta solū declarare. non autē emen
dare poterunt nisi etiam emendandi foret concessa pote
stas. l. sequen. in § deinde exactis propterea cōsideranda
essent uerba potestatis date. ueruntamen hic interpretatio
largius ponitur pro correctione arctatione & proroga-
tione vt hic per gl ij quā elegātem prædicauit Barb. in c.
primo colum. penul. de po. præl. sed habet consociam in
l prima. §. qui operas ff. ad tertul ubi plura iura pro com
probatione citātur. sequitur Dec in. c. cum uenissent col. j.
de iudi. Aquen in. l. gallus in. §. ꝙ si is colum. j ff. de liber.
& posthu. Has quatuor species interpretationis elegan-
ter attingit Bart. in repetitio. l. omnes populi in. vj. q prin
cipali supra titulo ꝓ. 1 de qua materia plene videas Bar.
in. l. ab executore. ff. de appella. recip. Ioan. and. in regula
pro possessore de regul. iur. in mercuria. Bal in. l iij. C. de
liber. preter. Feli. in. c. super questionum in princi. de offi.
delegat. Dec. in. c. cum venissent. colum. j. de iudi. & latius
6 in ca j de postu prelato. In eo. tex ibi urbis initijs * urbs
menia ipsa significat. Virgil. urbs antiqua fuit tyrij tenue
re coloni. Carthago dicta est ab uruo aratri curuatura ꝙ
antiqui religionis causa die auspicato iunctis bouus inte-
riore aratro circūagebant sulcum intra quem urbem edi-
ficarent. Virgil. apta dies legitur qua menia signet aratro
* ciuitas uero habitatores et ciues significat l. ciuitas infra
7 si cert. pet hinc Apuleus quod omnis ciuitas approbauit.
Confunduntur tamen prædicta & alterū pro altero sæpe
accipi uideas obuia sunt omnibus id genus ꝓexempla. &
ita hic accipitur urbis pro ciuitatis cōtinens pro contento
ut & alibi glos. in. l. solent infra de offic proconsl & legat.
declarat enim infra iureconsultus principia ciuitatis idest
quo modo a princ habitatores se habuerint circa iura &
8 magistratus. In text. ibi repetendum existimaui * idest
inchoandum duxi. Cice. de oratore repetam et non ab in
cunabulis nostre ueteris puerilisque doctrine quendā or-
dinem præceptorū. quæ sit autem huiusce verbi significa
tio in iure. traditur in rubri. solu. matrim. & si cer. pet. Exi
stimare est existimatione statuere & decernere ideo exi-
stimaui idest statui et decreui. Estimare autem est apprecia
re & taxare de qua differentia per Lauren. val. in suis ele-
9 gantiis c. 318. In tex. ibi cōmentarios * dicuntur a com-
miniscor ꝙ est recolo in mentemque reduco. & omnes

cōmentarij sunt libri non econtra. ubi enim res sunt late
diffuseque explicate & non breuis q̄ poterant tractate li-
bri tantum sunt. non commentarij, unde cōmentarij Ce-
saris in quibus ad exequendam historiā alijs videtur ma
teriam subiecisse ut per Val capit. 202. elegan. ubi latine
dici posse docet cōmentarius, commentarium, commen-
tarij & commentaria. In eodem tex. ibi illotis ut ita dixe
rim manibus protinus materiam interpretationis tracta-
re * hoc in loco illotis manibus significat abrupte prepo- 10
nere rem ipsam ꝓtinus aggredi imperatis adhuc audien-
tium animis ut per Budeum hic. locū hunc declarauerat
Baptista pius in annota. 178. dicens græcum esse adagiū
illotis pedibus ne ingrediaris * ideo ꝙ hic dixit. Caius illo 11
tis manibus rarius inuenit. illud crebrius illotis pedibus,
differentia tamen est quia quum illotis pedibus dicimus,
uerbum pedibus conueniens est apponendum ut illotis
pedibus ne ingrediaris quum uero illotis manibus dici-
mus uerbum manibus conueniens est apponendum vt
uerborum significatio cum re conueniat. ideo iurisconsul
tus hic quū mutet adagium græcum uerbum manibus
conueniens apposuit dum ait materiam interpretationis
tractare. In fine l. dum ait * & quum ibi uenerimus eius 12
euidētiorem præstant intellectum, ratio recti & latini ser-
monis exigit aduerbium significans ad locum ut non se-
mel inuenies apud Cicero. relatum ab Au gel. c. vij. lib. j.
Ideo locum istum sic restituas. & quū eo. uenerimus. &c.
hoc modo loquitur Cesar ad finem primi libri de bello
gallico in oratione ad Ariouistum dum ait ubi eo uentū
est. sic Liu in. ij. ab urb. condi. ibi addito intra uestem fer-
ro proficiscitur, & quum eo uenit in confertissima turba.
facit tex l. sequētis in. § post originem in uersiculo & quū
placuisset ibi eo rempub. perduxerunt & text. in l si quis
ex signatoribus. ff. de quemadmo. testamen. aperian. dū
dicitur eo mittant. Notandū est primo ex isto text. * rē 13
exponentē antiquā recte facere ab initijs & origine exor
diri, inchoare, incipere rōnes in tex. uideas per iurecōsul-
tum positas conferuns quæ in quinto dicentur not sic Li
uius scripturus res gestas popul Roma. facturus inqt ne
opere precium sim si a primordio urbis res pop ro. per-
scripserim. nec satis scio nec si sciam dicere ausim inde id se
facturum concludit quod & diuine admodum executus
fuit, principijs enim cognitis multo facilius extrema intel-
ligunt ideo paulo lōgius exordiū causa rei demīrande pe-
tendū est * ut p Aulo cluētio uultu Cice. Scdo nota. ibi 14
vrbis initijs * sub uocabulo urbis romā uenire per excel- 15
lentiā facit ꝙ de appel iuris ciuilis diximus supra in rubri
ca si tamen de urbe sacra mētio fieret hierusalem significa
retur. gl. & Bald. in. l secunda. C. de nau. feno. Tertio not
ta. ibi uerbosos * iureconsultum abhorrere uerbositatem 16
ad idem text. not. in l. ampliorem. §. in refutatorijs C. de
appellatio. & in. l. gallus. § quidam recte. cum nota. ff. de
liber. & posthum. & gl. l. ex ea infra de postulatio. quam
singu facit Roma. in singu fol 45. col. 4. ꝙ aduocati uer-
bosi priuari possunt officio aduocationis facit tex. l. j. in-
fra si cert. peta ibi pauca de significatione uocabuli refer-
re. & in. l. ij. col. 9. uersic sed & si aliquid. C de uet. iur. enu.
ibi multo melius est pauca idoneę effundere q̄ multis inu
tilibus homines prægrauari q̄ importunum uitium sit fu
tilis loquacitas pulchre ponit Gel. c 15. libri primi. Plin. 2.
in epistolis eleganter ait frequens mihi disputatio est. cum
quodam docto & perito cui nihil eque agendis ut breui
tas placet. quam custodiendam esse confiteor. si causa per
mittat. alioqui præuaricatio est transire dicenda p̄uarica-
tio est cursim & breuiter attingere quæ sunt inculcanda.
infigenda repetenda nā plerisq; longiorē tractu uis quæ-
dā & pondus accedit atq; corporū ferri sic oratio animo
non ictu magis q̄ moram imprimitur De quo latius per
ipsum Pli. epistolarū lib. j. epla incip. frequens &c. Quar
to no. id perfectum dici q̄d ex oībus suis ptibus constat 17
quasi dicat illud est perfectū quod habet principiū me-

dium & finē & sic quando est totū & assumit oēs ptes &
sic cui nihil addi potest perfectū dicitur. l. nihil vbi Bald.
not. C. de manu. vindic idē Bal. in. l. precibus in prin. ver.
secundo quæro. C. de impub. & alijs substi. dicit illud esse
pfectū quod nō recipit nouā formā Lactan. lib. j. de falsa
religione ait id solidū extimandum est cui nihil decedere
id perfectum cui nihil possit accedere Aristote. ij. de coelo
& mundo perfectū ait est cuius nihil est possibile extra ac
cipere quæ ipsius sunt. & . r. meta ponens quotuplex sit
perfectū inter reliqua ait. dicitur secundo modo perfectū
secundū virtutem q bene se habet. non habens exceden-
tiam scdm suū genus, vt perfectus medicus, pfectus fistu
lator quando tm specie proprie virtutis in nullo deficiūt.
Nihil est tñ difficilius q reperire quod sit omni ex parte
in suo genere perfectum teste Cic. in lib. de amicitia & Io.
an in c maiores. §. sed ad hoc de baptismo. & Bal. in l. ne
que leges ad si. infra de legi. quærens cur non possit legis-
18 lator o.a declararet respondet eleganter hoc contingere
ex parte rei quia res sunt infinite & uarie ex pte nostra na
tura omnis legislator est homo & in natura mortali nihil
est perfectū, nec sensus nec intellectus vnde propter no-
strā imbecillitatem non possumus cuncta rimari. Quū
igitur ex princi. io & fine perfectum constet infertur sm
19 Bal post Ci. q si statutum dicat potestas cōdemnet ho-
micidā in centū saluo q habeat arbitriū in homicidijs suo
tpe perpetratis. & tēpore. l. potestatis titius fuert mortali
ter vulneratus. tpe d. successoris obijt non pōt homicida
condemnari arbitrio. d quia neutro tpe homicidium per
petratū est. nam vno tempore principium accepit alio fi-
nem sed condēnabitur solum in centum sequit hanc deci.
sionem tamq elegantē Alex. in l. dāni infecti in. §. sabini.
in apost. ad Bar. j. de dam. infec. Sed vr dicendū homici-
dium perpetratū tempore. l. potestatis quo mortale vul-
20 nus illatū fuit mors. n trahitur ad diē vulneris & tūc cen.
setur vulneratus mortuus l q ait lex cū gloss. approbata
super verbo scribit. j. ad l. acquil. not. Barto. in. d. §. sabini.
versi quæro quid si de vno mēse. Tenenda est nihilomi
nus decisio Bal. q isto casu homicida nō possit condēna
ri arbitrio. d. successoris ex quo suo tpe perpetratum non
est homicidiū. sed tpe. l. prędecessoris perpetratum ut dixi
20 mus censetur. Sed nunquid l. potestas potuisset contra
titium vulnerantē procedere & illū suo arbitrio punire si
certū erat ex eo uulnere moriturū uulneratū, quæ supra
dicta sunt de homicidio ficte perpetrato tpe vulneris leta
liter illati innuūt q sic. Et tñ contrariū determinat Barto.
in. d. §. sabini. col ij pro quo facit quia q homicidiū dicat
tunc perpetratum istud est ficte ut in statutis fictus casus
non attenditur. l iij § hæc verba infra de nego. gest. ergo.
Item sm cōem vsum loquendi non dicit tunc factū ho-
micidium a quo cōi loquendi vsu recipiunt statuta inter
21 pretationē ut ad saturitatē ponit Fel. In proce. decre. car.
j. faciunt quæ scribit Ias in. l. more romano in ultimo no.
23 infra. de fer. Quinto no. q principiū cuiuscunque rei
dicitur pars potentissima ideo secundū glos. dici solet di-
midiū facti qui bene cepit habet concurrit Philo, polit. v.
uolens principiū dici dimidiū totius & etiam in. j ethico.
plusquam dimidium totius uideri inquit principium &
per ipsum multa fieri manifesta eorum quæ sequuntur.
24 & ignoratis principijs reliqua ignorari necesse est et cō
tra cognitis principijs multo facilius extrema intelligunt.
testis Cic. in oratiōe pro Aulo cluentio ubi ait propterea
esse causā rei demonstrande exordium paulo longius pe
tendum hic dixit Bal. in. l. unica in §. j. C. de cadu. tollen.
25 q maior est defectus fundamenti q mediū uel finis nam
principium & fundamentū dicitur de esse principati &
superinde edificati sicuti pars dicitur de esse totius ut hac
l. sequitur Socin consi. 99. col x in tertio uolumine. Hinc
dicimus q errans in fundamento non consentit secus si er
rat in his quæ ueniunt in consequentia præhabito funda
mento l. regula in. §. qui ignorauit infra de iuris & fact.
ignoran. ita Alexan. post Bal in. l. si per errorem infra de
iurisdictio omniū iudi. hinc etiam dicimus q finis trahit
ad principiū c. ab exordio trigesimaquinta distin. & l. si
quis in princip. testamenti. infra de legat. tertio pariter di
cimus initium spectari. c. dudum. el. j. cum ibi not. de elec.
tex. nota in l. clam possidere in princ. ubi Ias notat col. ij.
ff de acquiren possessio. Dixit etiam Ioan. andr in regula
in obscuris colum. fina de regul iur in mercur. q princi-
pium est nobilius suo fine, quod patet, quia princi
pium potest esse sine fine non econuerso ut ad sensum pa
tet. & ut inquit Philo. rheto. i. sine principio impossibile
est aliquid fieri aut esse. Ex quibus instruitur cupida le 26
gum iuuentus ut principijs & terminorum intelligentię
operam det. hinc dixit Bal. per illum textum in. l prima su
pra titulo pro. i. q. qui uult scire principiata debet prius
scire principia quæ sunt tanquam porte per quas ingre-
diendum est. & in quibus nemo debet errare quia paruus
error in principio fit maximus in fine de quo pulchre
Barb. in capitulo primo col. 4. ut lit. non contest. hinc &
Hieronymus in epist. ait post Giero. primam causam vi-
ctorie esse causam pro qua dicturus es diligenter discere.
Infertur pariter ex præmissis sm Baldum q qui facit 27
bonum prin. facit etiam bonum finem & qui male prin
cipiat male finit. ideo potestatis terrarum in principio offi
cij debent bene regere. & docto in principio studij utili-
liter subtiliter & fideliter legere. nos dicimus non male fi-
nire male inchoantē sed q difficile est ut bono peragātur
exitu, quæ malo sunt inchoata prinopio. c. principatus.
& capitulo cum prima quæstiōe prima quamuis & a cōi
ter accidentibus arguendo possit procedere q dixit Bal.
hinc dicitur in capitulo multi de peni. dist in. prima mul-
ti bene incipiunt qui in malo uitam finiunt. Sed contra
prædicta instari non ineleganter nec impertinēter potest.
q imo principio finis sit potētior ex quo actus integri 28
tas habetur & perfectio ac esse rei fine quo ipsum princi-
pium nihil facit l. si is qui quadrigenta. in §. sed & si opus
ff. ad. l. fal sm Ioan. an. in regula in obscuris col. fin. de re.
iur in mercur. accedat no. decisio Bart. in quæstiōe incip.
statuto ciuitatis ubi concludit q stante statuto q quicūq
hominem interfecerit in ciuitate uel territorio capite pu-
niatur & amissione bonorum. Item q quicūnque or-
dinauerit uel tractauerit in ciuitate uel territorio q aliqs
interficiatur si maleficiū fuerit subsecutum eadē pena pu-
niatur, concludit q si aliquis hominem interficere in ci-
uitate tractauerit, quem propriis manibus inde extra ter
ritorium interfecit pena prædicta non puniatur. quia or-
nario cā potentior nō est. sed finis potius attēdi debet cor
roboro quia finis corrigit principiū l. stichus imo pāphi
lus infra de manu. testa. & dicit Alexā in l. j. col. ij. infra. si
cer. pe q quando finis principio contradicit stamus fine
tanq magis deliberato. Et licet principium sit laudabili
quia mediū & finē expectat ut hic. finis tñ laudabilior qa
exitus acta probat. l. exitus vbi no. ff. de acquir pos. nec q
inceperit sed q usq in finē perseuerauerit saluus erit Mat.
x ca. Item ut rectum cursum dirigamus finem propone-
re oportet. ueluti naute quia anteq nauē soluant atq ex-
peditam uelis & uēto cōmittant cōstituunt portū ad quē
sit nauigandum deinde ad cursum necessaria & cōuenien
tia parant. cogitato enim fine determinantur principia q
tendant ad ipsum. Et hoc est q philosophi dicunt in om-
nibus agendis finem esse principium, exordimur enim a
fine q principiorū dicitur exordiū hinc est q finis sm Isi-
dorum plus honoris habet ad quod faciunt quæ mod.
portugal scribunt in repe. l. imperium col iij. infra de iu-
risdictio. omnium iudicum. Pro resolutione præmisso-
rum dicere potes q respectu materie & processus accō 29
siderata parte principiū dicitur pars potentissima. sed con
siderato toto finis dicitur potentior quia comprehendit
principiū & mediū l. pen. C. ad silla. Itē in his quæ certā
habent formam finis dicitur potētior quum nihil censea-

tur actū anteq̄ actus formā habeat ita intelligitur.§.sed &
si opus &.l.iubemus in § sed & si qs.ff.ad exhiben.& pa
riter in his quæ sunt scię nostre nihil dicitur actum quum
aliquid superest agendū ne scientia remaneat incerta ſm
Cinū & alios in.d.l.pe.quā pro cōtraria hic citauit gl.cui
modo prædicto ibi respon doc. Nunquid aūt spectari
30 debeat initiū, mediū, vel finis materia est brocardica * nec
certa dari potest doctrina vel regula sed scd̄m subiectam
materiā procedendū est ſm Abba in.c dudū.el.j.col.4.de
elec.ideo recurras ad Petrū de Ancha.in consi.4.28.230.
Alber.hic tres determinantem quæstiones Abb.loco præ
alle, Alex.cōsi.24.col.5 cum sequen.in ij.volu & in cōsi.
75.col fi in.3.uolu.Barb in c literis col ij.& fi.de rescr.&
consi.26.in.j.vol Felin.in.c.qm̄ frequenter in.§ porro in
prin.vltime col.extra vt lit.nō contest.& in.c.examinata
col 4.de iudi Soci.consi.70.col.fi.in.4.vol. Ias.in.l clam
possidere in prin.in.ij col infra de acquir poss.& in.l mo
re cum.l.seq.in vlt.not.infra de iur.om.iu.Deci.in.d.c.ec-
clesia col xx.& seq.& in.l.cū quid col.4.infra si cer.peta.
Cur.in tra.seu in.ij.parte col.j.Lan Dec.in.l.heres absens
in §.apud labeonem infra de iudi.Areti.in.c.quia v.col.
fi.de iudi.Ioan.an in regula qui prior in mercur & Fulg.
in consi.51.52.&.71.& Albe.de rosa in tract statu.in.4.
parte qōnc.78.& in dictionario in verbo argumen.a ve-
ritate principij ubi ponit not.doctrinam.quando attendi
debeat principium.vel finis. Et ex dictisque relatisque p
Soci in consi.prælleg.70.col.fi.& Deci.654.colligitur.de
cisio not.quæstionis.De emolumento quarti denarij cō-
positionum quę cum principibus fiunt pro gratia & re-
missione quæ conceditur ob delictum perpetratum. an
tale cōmodū & emolumentū ptineat officialibus existen-
tibus tempore perpetrati.delicti aut existenti tempore fa
ctę cōpositionis.quum.n.primo officiali sit ius quæsitū
tale emolumentū illi debitum est.vt etiam per Bal.in.l.fi.
circa fi.infra de iur.om.iud.Deci.in auct.si quis in aliquo
in.iij.no.C.de eden.& in consi.492.aliud in sentit Imol.
in.l diuortio in.§.si vir in fundo circa fi.infra sol.matrim.
In qua materia quarti denarij aliam nota.decisionē ponit
Iac.de sancto georg.in tracta feudorum in verbo de ca-
31 stro col.ij.Est autem principium * ſm Bal.hic in rebus in
tempore instans in factis motus quū inchoantur l si pecu
niam infra de condi ob cām medium punctus equaliter
distans a principio & fine. Vel dicas principium capere
tertiam partē operis uel temporis medium aliam tertiā
partem.finem aliā tertiā.sicuti dies qui est mane meridies
& serum.& sic equa fit diuisio.sed in iudicijs ad probatio
nes vsque principiū est ibi medium finis in sententia. hoc
totū dicitur iudiciū.finis ergo dicitur proportionabiliter
ad principiū.& ,pur finis est postrema perfectio rei l.j ff.
de reg iur.sequitur hanc theoricā Aqu.in.l.vnica in prin.
in.j.col J.si quis ius dicen non obtem.aliter declarat Bar.
in.l.ij.ff.de furt.& pulchrā decisionē ad hoc ponit Pet.de
Ancha consi.99.egregie et capiunt præfati scribētes prin
cipium non pro tertia parte sed stricte magis. Principiū
32 autem vniuersorum * est sancta trinitas unus deus pręter
quod nullum aliud inueniri potest Spec.in tit de summa
trin.in princ nā vt in prooe.somnij Scipionis Macrobius
33 scribit principio nulla est origo * nam ex principio oriun
tur omnia, ipsum autē nulla alia ex re nasci potest.nec.n.
id esset principium quod gigneretur aliunde. Sexto no.
ibi neph is * arduum factum exponendum non esse nisi
34 præmisso aliquali prooemio in quo lex præsens Bal.iudi
ce aduocantes in foro & orantes in uulgo instruit. quod
& seruarunt Cice.in orationibus.& Liuius in principio
cuiuslibet decadis. Septimo nota illotis manibus * ad
35 mensam non esse accedendum ſm Baldum facit quod
Mat.xv.capit.scribitur discipuli tui transgrediuntur tradi
tiones seniorum, non enim lauant manus suas quum pa-
nem manducant subijcitur ibi saluatoris respon.non lotis
manibus manducare nō coinquinat hominem.noluit ta-
men per hoc dicere illotis manibus esse comedendū. sed
q̄ hoc facere animam non coinquinat. Vltimo not. ibi
hæ præfationes * prooemia bona esse & utilia, imo cau- 36
sam finalem dispositionis probant text.melior de iure in
l.fi. vbi Bar.ff de hæred.instituen. infinita accumulat Bar
bat.consilio decimo columna penultima in primo volu.
& in prooe.clemen.colum.iij.ad hoc quod præfatio in l.
statuto contractu uel sententia causam potissimam et fina
lem semper denotet.& ex præfatione intentio ambigua
declaratur. Ange.in consilio xc.cum lis columna secun-
da ideo dixit Felinus in capitulo cum contingit.colum.j.
de fide instrumentorum semper esse aduertendum ad ip-
sum prooemium ex quo plurimum arguitur intentio di
spositionis quam conclusio.limita quando casus in statu
to decisio.non possent contrahendi sub ratione prooemia
li.hinc enim prooe.causam impulsiuam denotaret ut post
Baldū hic tradit Iaso.in consilio primo colum quinta &
penulti.lib.primo. Ex quibus ad nota. quæstionem in-
ferri potest * ingressurus quispiam religionem donatio- 37
ne inter uiuos bona sua in quendam contulit prooemio
instrumenti sic sonante P.ingressurus religionem ordinis
minorum puta volens de suis fortunis disponere pure &
irreuocabiliter ea tali donauit.Pone q̄ non ingrediatur,
vel q̄ exeat non facta professione. an donatio habebit fir
mitatem per prædicta conclude q̄ non quandoquidem
ut prooemiū indicat ex quo finalis causa colligitur eo prę
textu facta sit quia religionē ingredi intendebat cessante
igitur causa finali cessabit dispositio.Et Ias.in consilio.ciij.
alias.ciij.colum.secunda libro secundo & Cur.iun.cōsi-
lio.141.columna tertia.& ita consuluit Soc.in consi.181.
eleganter sunt omnia discussa in secundo uolumine. &
Deci consilio.86.colum.quarta. Restringe prædicta de
prooemio dante intelligentiam dispositioni non procede
re quando prooemium per dispositionem restringitur ut
in pulchro casu consuluit Barb. in consilio decimosexto
colum.iij.uersic.nec obst.quum dicitur in.j.uol nā quan
do dispositio est clara & specifica non recipit intellectum
neq; restrictionem a ratione in prooemio adducta Soci.
eleganter in consilio uigesimoquarto in.4 uolu. Glos.su
per uerbo necessario exponens.i.utiliter approbatur per
doct. * faciunt multa quæ adducit Aqu.in.l.j.in princip. 38
in tertia col.supra titulo primo, q̄ secundum subiectam
materiam uerba necessitatem sonātia utilitatē quandoq;
potestatem significant Philo v.metha. docens necessariū
exponitur tripliciter ait.secundo modo dicitur necessariū
sine quo bonum non contingit esse aut fieri ut infirmum
bibere medicinam ut non laboret sed quo ad text nostrū
Fort.gar.in.l j.col.v.supra titu.j & in.l gallus in princi.
col.xix infra de lib.& posth.hanc expositionem impro-
bat a proprietate uerbi non recedens quod necessitatem
īportat & demonstratur ex mente iurisconsulti hic & in
prin.l.sequentis in uerbo necessarium talis.n.repetitio * eā 39
esse mentem repetentis declarant quā uerba exponūt gl.
in cle i de iur.pa.Item quia Caius hic originē pro parte
& principio iuris reputat in uersi sed q̄ in omnibus si est
principiū & potissima pars totius ad cognitionē eius rei
necesse est principiū cognoscere quia totū cognosci non
pōt.si partes maxime potissime non cognoscantur.l.quę
de tota infra de rei uendic.Recte igitur interpretari uolēs
de origine dicat necesse est. perfectum n. non esset cuius
pars maxime principium deesset facit glo. sequens super
uerb.euidentiorem. Glos in uerb.constaret primo alleg.
concor.secundo dupliciter opponit & non soluit. secun-
da ibi arg cōtra primum contrarium §.perfecisse declara
melius q̄ faciat Albe.sic * perfecisse is uidetur edificium q 40
ita consumauit ut in usu esse possit. licet desint aliqua ut
ibi dicit Accur.ergo perfectū dicitur etiam q̄ non cōstet
ex oībus suis partibus cōtra text nostrū rn̄de q̄ uerbum
vī fictionē importans.l.iij.in.§. deiecisse uidetur.J. de vi
& vi ar tollit difficultatē quasi innuat tex nō dici absolute

& simpliciter perfectū edificium quum aliquid deest. sed
haberi pro perfecto quando sic consumatū est vt in vsu
esse possit. Similiter solui pōt contrariū l. in vsucapione.
in gl. alleg. vbi vsucapio pro perfecta habetur licet aliqd
de vltimo die desit. quia ibi etiam non dicitur ꝙ perfecta
sit sed ꝙ habeł ac repletur quod deest. Bar. ibi rationem
assignat de qua materia an ceptū pro perfecto habeatur
41 & cōpleto ✠ ample tradit Barb. in. c iurauit col 14. cū se-
quen de proba in clemen literas char. penul. de rescrip. &
cōsi. vlt in secūdo dubio in. 4. vol. Glo. super verbo dein
de opponit contra rōnem tex. quia exemplis iudicādum
non est. l. nemo. C de senten. & interlocu omniū iudicum
42 * responde sm Bald. ibi ꝙ imo exempla bona & fructū
ferentia sequenda sunt. vtque hic ait Alber bonis exēplis
vtendum est. vt in lege prima. §. casum infra de postula.
& de manu vin. l an manumittere hinc Liu. in præfatiōe
prime decadis hoc illud est præcipue in cognitione rerū
salubre ac frugiferū omnis te exēpli documenta in illustri
posita monumento intueri. vnde tibi tueq; reipu qd im-
mittere capias vnde fedū inceptu fedum exitu qd vites.
Vel quantū ad illā. l dic ꝙ loquitur in sententijs diffini-
tiuis in quibus non est vtendū exemplis sed legibus. secus
in moralibus obseruantijs vt. C. de emen. propin. l. j. l. mo
re infra de iurisdictione omnium iudicum. & l. penul. ad
43 fi. supra titu j. * quando. l. recte incedunt & legibus nō ad
uersantur alias secus. c. diuturni in fi. 12 dist & tex. not. in
auct. vt nulli iudi. in. §. j. Gloss. in verbo euidētiorem no
44 tanter vult * omittentem principium alicuius casus non
posse postmodum perfecte casum intelligere faciunt que
in. 5. not diximus & in glo. necessario. quod scholaribus
sit documentum vt principijs lectionum inter fine alias
materias male intelligent.

Ex principio legis. 2.

1

OMPONIVS vt * vocabuli
Etymologia innuit omniū iurisconsultorū Pomp. elegantissime singu.
& diuine huiusce secundæ legis. vt
epigramma testificatur auctor fuisse
deprehenditur. Arbitratus quandoque sum hunc fuisse M. Pomponium Atticum Romanum ciuem
præclarū qui multis perturbationibus rome ingruētibus
cynanis. l. atq; syllanis idoneū tempus ratus studijs obse-
quendi suis Athenas se cōtulit. vbi literis grecis & bonis
moribus inuigilans doctrina prestantissimus euasit. Et
nō solū attici cognomen ab athenis deportauit. sed huma
nitatem & prudentiā ut in Catone maiore ad eum scribit
Cice in quam opinionem trahebant me verba quædam
Cor. nepotis in uita Pomp. dum ait moris etiam maiorū
summus imitator fuit antiquitatisque amator, quā adeo
diligenter habuit cognitam ut eam totā in eo uolumine
exposuerit quo magistratus ornauit. Nunc a prædicta
opinione recedimus. nā hic Pompo. iureconsultus longe
posterior fuit. Floruit enim sub Alex. seuero. xxj impera-
tore ab Augusto discipulus splendidissimi Papiniani. &
Alexan. imperatoris familiaris & socius testis Lampr. in
Alexā. seuero ad finem, Ex quo constat Pompo. atticum
longo tēporis interuallo nostrum præcessisse quum Sylle
tēporibus fuerit longā satis vixit vitam noster Pompo.
Nā ipse ait in. l. apud iul. ff. de fideicommiss liber. Ego di-
scendi cupiditate quā solam viuendi rationem optimam
in octauū & septuagesimum annum duxi memor sum
eius sententie quā dixisse fertur Iulianus & si alterū pedem
in sepulchro haberem adhuc quidem addiscere vellem.
Et si christianus non esset uixit tamen circiter annum sa-
lutiferi partus. 228. ut ex Eusebio Cesariensi & alijs histo
ricis colligimus. Ex Fenestella tamen ut quandoque di-
xit Zasius tota fere huius tex. series desumpta est. ut scri-
pta indicant qppe Fenestella Cesaris Tyberij principatu
longe ante Pomponiū uita functus est. ut scribit Plin. lib.
xxxiij uerum tamen quod uulgo circūfertur, non arbi-
trantur docti Fenestelle opus esse. Pro intelligentia l. &
materiæ et si uulgata sit historia scias. * quod capta Troia 2
Eneas domo pfugus ducentibus fatis in agrum laurentē
uenit, ubi accepta Lauinia Latini regis filia in uxorē, Tur
no & Mezentio ethruscorum rege superatis. rebus & re-
gno latini potitus est. reliquitque Ascanium filium q Al
bam longā edificauit. Post Ascanium & alios multos re-
ges ab eo descendentes regnauit Proca albanorum rex,
qui duos habuit filios Amulium & Numitorem quibus
regnum annuis uicibus habendū reliquit. ut alternis im-
perarent. at Amulius fratri regnū non dedit, sed eū expu
lit. eius stirpem uirilē interemit & filie Rhee siluie per spe
ciē honoris quū eam vestalem legisset perpetua uirginita
te spem partus ademit, quæ a Marte compressa Romulū
& Remum edidit. Amulius sacerdotem uincta in custo-
diam dat. pueros in præfluentē tyberim mitti iubet. quos
aqua in sicco forte quadā diuinitus reliquit. ad uagitum
lupa accurrit. eosque huberibus suis aluit mox Faustulus
pastor regij pecoris eos inuenit, educandosque Acce lau
rētie cōiugi sue dedit. ita geniti atque educati. quū primū
adoleuit etas Amuliū obtruncant & auo suo Numitori
regnū restituunt, ipsi adunatis pastoribus vrbem condi-
derunt. quā Romulus augurio uictor quod duodecim
Remus sex uultures uiderat Romā a nomine ipsius con
ditoris appellauit. et Remus i illa altercatiōe uel qa postea
muros trāscenderat. ut infra de rerū diuisione in. l. fi. dicit
occisus fertur. Hanc historiam latius describit Liuius in
primo urbis condite. latissime Sabellicus libro secundo
eneadis secunde. Incidit urbis conditio in annū tertium
septime olympiadis ut Dionysius scribit. Eusebius Cesa-
riensis idem tēpus obseruat ꝙ si recte ab his tempora col
liguntur, fuit annus ille quo roma condita est quatermille
simus a mundi origine quadrigētesimus atque vndequin-
quagesimus. Ab Ilij excidio ut Dionysius scribit tricen
tesimus ac undetrigesimus ante Christi aduentum septin
gentesimus quinquagesimus secundus in quam senten-
tiam concurrit Sabellicus prædlegatus. Alijs etiam no-
minibus eam urbem nuncupatam fuisse tradit politianus
epistola secunda. compluresque eius laudabiles titulos re
ferente Accursio uidebis in auct. ut etiam ecclesia roma-
na in principio. Secutus glo. Accursij * diuido hanc legē 3
in tres partes pricipales quas particulatim mēbratimque
ad clariorem elucidationem legam. Declarat hic in limi
ne ipso Pompo. quomodo ab initio roma gubernari ce
perit. & quo iure populus romanus usque ad regum
exactionem usus fuerit. Nota in primis esse necessa-
rium ardua tractare uolentem ab origine ordiri. concor-
dat lex superior vbi dictum fuit. Et non tantum originē
sed etiam processum iureconsultus demonstraturum se
promittit. Et si reipub. romanorum processum cognosce
re cupienderes ✠ vltra scripta Liuij in primo ab urbe 4
condita. uideas Florum quatuor tempora eleganter in
epithomis distinguentem. Et incidenter quia de pro-
cessu sit mentio scias * processum fundatū super actu nul- 5
lo totū nullum esse. Soci. consi. 99. in secunda difficultate

In.iij.vol nec fructificat nec ex eo sententia ulla valida se
qui potest. Are.in.c.examinata ad finem prime columne
de iudi.quomõ processus productus probet Alex.ponit
consi.108.ad finem prime colũne & in princi.iij.ibi & ta
6 lis processus in.5.volu. * An autem per citationẽ inchoa
tus dicatur tradit Alex in rubr.C de in ius voc & an de
ipso processu dicatur esse sententia Barba & alij in,c.pru
dẽtiam de offi.d el.Dec.pulchra in.c.qm̃ contra in.xj.no.
7 de proba. Secundo not ab initio ciuitatis * pop.ro sine
certo iure sine certa.l agere instituisse omniaq; manu re
gia gubernari.& sic ab initio nõ habuit legem sed regem
cuius manu.i arbitrio & potestate omnia gubernabanť,
id enim manus hic significat quũuis & alijs multis modis
capiať Bal.& Aquen.ad cõplures inferentes quæstiones
in.l.manumissiones titu.præcedenti.Zasius Bar inquit si
gnificare uideri in.l.frater a fratre infra de condi inde.sine
iudicio auferri manu regia potuisse,si quid deberetur,qđ
minime ipe admittit quia ab initio ciuitatis ut Dionysius
lib.ij.docet ius litigantibus dictũ fuit licet non ea solemni
tate.non ex scripto uti post.ll.duodecim tabularum ser
uabatur.populus romanus quos patres elegerat iussit ut
sacra curarent.& ius dicerent non tamen negat cõtrouer
sias,a principio sæpe numero regijs iussib⁹ fuisse dirẽptas
sed,citra uiolentiam.regi enim equa iubenti facile pareba
tur.attamen Ser.Tul.rex sanciuit publica tantũmodo re
gis arbitrio.priuata vero iudicia sentẽtijs expediri ut lib.5.
Dionysius docet. manus itaq; regia ꝓ ea potestate regis
accipitur qua celsitudo principis conspicitur quæ etiã ho
die in principibus pollet nã & princeps sola facti ueritate
inspecta sine ordine iudiciario.seu quocũq; litigioso pro
cessu semoto parte tñ citata cognoscit. Et nihil plus olim
potuit manus regia.nec contrariũ uoluit Bar.si bene põ
deretur in.d.l frater a fratre col.4.quem in determinatio
ne illa de potestate patris & domini in filiũ & seruũ sequi
tur Dec.in.l.j.col.4.& in.l.imperium colum.5.infra de iu
8 risdictione omnium iudicum. De hac manu regia * per
quam olim iustitia administrabatur & omnia executio
ni mandabantur . antequam essent prodite actiones &
instituta iudiciorum solemnia.late ponunt Socinus & alij
Mod.in rub.ff.de verb.oblig.& Fort.gar in repetitione
capituli primi charta.16.versi.quo ad secundum de pac.
vbi aduersus Socinum conatur defendere ꝙ ex nudo pa
cto olim manu regia administrabať iustitia & pariter ho
die sed nimiũ torquetur & ea cõis est scribentium senten
tia.ut per Socinum in dicta rub.col.ij.quam opinionem
ipse pariter defendis & probat in.l.legem colum.iij.C.de
9 pac.vbi * ex nudo pacto hodie officium iudicis cõpetere
asserit,vt olim manus regia competebat. Et pariter posse
adiri principem pro obseruantia nudi pacti.cui sententiæ
subscribit Ias.in l.iurisgentiũ in.§.sed cũ nulla.ff.de pact.
& Lancel.galiaula no.reputans in dicta rub.de verb.obl.
col.42.cum sequenti in versicu. decimaquarta conclusio
plerunque tamen se dubitasse ait & inde distinguit ꝙ si
promissio esset facta ex abrupto & incõsiderate princeps
potestate absoluta contra legum dispositionẽ pro obser
uantia nude cõuentionis uti nõ deberet alias secus. & ita
procedat communis conclusio doctorum & sequuntur
quidam moder.in.l.legem C.de pact.dicam latius in.l.se
cunda.C.de pact.inter emp.& vend in.lxxix.quæstione.
10 * Habes itaq; quid importet clausula procedas manu re
gia,cui illa alia eq̃pollet ꝓcedas de iure & de facto ut pul
chre per Natam in repet. cle. sæpe.de verbo.significatio.
in.§.primo.colum.19.versicu. & si dicatur procedas de
iure & de facto & columna vigesimatertia versicu. & si
dicatur procedas manu regia. Apparet etiã ex hoc tex.
11 ʃm Bald.* populum de nouo creatum non habere legẽ
nec consuetudinem quæ longam requirit obseruantiam
l.de quibus infra de legi nisi esset accessorius & membrũ
alterius populi legem vel consuetudinem habentis ut est
castrum sub ciuitate nam lex capitis ad membra proro
gatur quæ propriã legem non habent.& idem de cõsue
tudine Felin.in cap.Rodulphus.col.4 &.9.de rescriptis.
Cor.consilio.111.in tertio uolumine ubi etiã tractat qđ
si tale castrum statutum habet contrarium statuto ciuita
tis dominantis de quo etiam Soc.consi.81.in primo uol.
&.80.in quarto uolumine ubi inuenias etiam ꝙ deficien
tibus statutis loci subiecti potiusq̃; ius commune statuta
ciuitatis attenduntur. An autem & quando populus re
gem sibi possit eligere.ponunt Bal.Ange.& Moderni in
lege ex hoc iure.titulo ꝑcedenti. Sed hic statim & a fron
te difficultates quædam insurgunt.In primis superfluitas
uidetur in illis uerbis sine certa lege sine certo iure quum
alterum satis fuisset exprimere Laurentius valla in elegan
tijs.cap.229.leges esse dicit alicuius principis uel liberi po
puli.Iura magis generalia esse * si quidem & ius naturale 12
gentium & ciuile est.institu.de iure naturali gentium &
ciuili.quæ declaratio nec soluit nodum nec ad terminos
nostros procedit.Etenim fuit ne populus romanus ab ini
tio sine iure naturali & gentium quod apud oẽs gentes
pereque custoditur.l.oẽs populi titulo præcedenti. fatuũ
est hercule hoc dicere. Posses solutionem colligere ex ca
pitulo ius generale cum sequenti prima distinctio cũ ibi
not.per Car.Alex.ius enim generale est lex iuris pars &
species quę proprie dicitur quando est scripta a legendo.
ut ibi per Car.in ca.lex est.Erat ergo populus Romanus
ab initio sine lege scripta & sine iure non scripto, qđ mo
tibus constat,posset etiam dici exaggerationem esse uer
borum & tex exornare.ut est apud iuuenalẽ. Veniet de
plebe rogatus.qui iuris nodos & legũ enigmata soluet.
subtilior & elegantior est tñ præcedens solutio. Secunda
difficultas Romulus ab initio leges curiatas tulit , ut hic
statim dicitur ergo falsum est ꝙ esset sine lege. facundus
Zasius ad id respexisse Pomp dicit quod ab initio uel fre
quentius vsu euenerat.licet.n leges curiate de q̃bus mox
a regibus ferrentur.modice tñ erant. & maxime ad sacra
ꝑtinentes nulla erant iudiciorum certa legitimaue. nec in
priuatis ciuiũ actis.certa lege res gerebatur. hoc est quod
sine lege dicit.facit gl.super uerbo filio.in lege moribus in
fra de uulg.& ita etiam esse accipiẽdum quod Dionysius
scribit Romanis ante leges duodecim tabularũ nullas cer
tas leges sed consuetudines fuisse. ✠ non simplr̃ videlicet 13
sed per frequentiã. Tu sanius intelligendo tex. responde
eũ minime dissidere si recte ponderet.leges enim curiatas
Romulus tulit aucta postmodum ad aliquem modũ ci
uitate ita aperte cantant verba Põponij.sicque non ab ini
tio cõdite vrbis ut difficultatẽ excitando minus recte in
tellexit Zasius. Tertia difficultas vr̃ fieri non potuisse ꝙ
populo romano a regibus gubernato postea Romulus
supuenerit in triginta ꝫ curias.ut hic subdit text.diuiserit
quũ Romulus fuerit conditor urbis. Respondet Zasius
iurisconsultũ nõ Romulo sed supioribus ascripsisse vrbis
conditionem, multa enim ut ait Halicar li.j.dubitatio de
constitutionis urbis tẽpore.eiusque cõditoribus fuit * qui 14
busdam uolentibus socios eneæ eã edificasse. alijs mulie
rem troianam incensis nauibus auctorẽ fuisse nonnullis
putãtibus a filio Enee Romulo romã cõditã. & quinde
cim etatibus post a Romulo esse instauratã itaq; si Põpo
nius alterã ex his sententijs secutus fuisset res esset plana ꝙ
Romulus instaurasse non condidisse vrbem diceretť. Sed
quia obst.lex fin infra de rerum diuisione.& ea frequen
tior est fama & opinio ꝙ Romulo auctore cõdita sit vt
supra ĩ prin.l.dictũ est.Ideo aliter ipse Zasius soluit ꝙ ver
ba illa sequentia postea aucta.&c.non ad proxima sed ad
superiora referri debẽt ut sit sensus quũ populus Roma
nus ab initio incerta lege uiueret Romulũ postea trigin
ta curias descripsisse nec est talis relatio incõueniens iuxta
not.in.l.si idẽ in.§.fi.infra de iur om.iud. Sed hercule * 15
quærit Zasius nodũ in sirpo.non enim dicit tex ꝙ popu
lo romano a regibus gubernato supuenerit Romulus ut
ipse oppositionẽ format,sed ꝙ aucta ciuitate quũ ab ini
tio manu

tio manu regia oīa gubernarentur Romulus descripsit
curias legesq; tulit curiatas & sic intelligēdo tex. plane ꝓ-
cedit & sine difficultate vlla. Quartā excitat zasius diffi-
cultatē. sibiipsi videt̄ tex. dissidere nā si populus ro. ab ini
tio sub manu regia gubernabat̄ nec sui erat arbitrii. quō
hoc vel illud viuendi genus instituere vel eligere poterat,
qui eū. sub manu alterius est is potius necessitate premi-
tur q̄ ei instituende vite facultas pateat. Respōdet quod
16 Romulus * vt auctor est Diony. li. ii. cōdita iā vrbe pop.
ro. tres proposuisse scribitur formas. regiā. s. itē paucorū
& porro popularē dñationē eisq; optionē reliquisse quā
ex eis eligerēt. paratū. n. vel imperare vel esse sub imperio
qui gubernationē regiam elegerunt vt quā dicerent sibi
optimā uideri q̄ eis libertas et in alias pa-aret ipiū iurisc.
itaq; nō ociose sed signate verbo instituēdi. i. eligēdi vsus
est q̄ aūt dixit eos iure incerto viuere instituisse accurate
refertur ad id quod statim infert. oīa n. manu a regibus
gubernata. satis incerta sunt quae gubernantis arbitrio ex
plicantur. Sed est hercule praesens difficultas exquisita ni
mium. nam verba illa agere instituit exponuntur ut per
Accursium viuere incipit permittendo oīa arbitrio Ro-
muli gubernari. sic itaque minime dissidere text. Tertio
not. q̄ ad modum aliquem aucta postea ciuitate Romu-
17 lum diuisisse populum in triginta partes. * quas curias.
appellauit eo q̄ republice curam per sententias earū par-
tium expediebat. quibus teste Liu. in primo ab vrbe con
dita. noiat dedere virgines rapte iussu Romuli, numerus
18 tamen raptarū maior triginta fuit * ut Liuius scribit Dio
nysius sexcentas octaginta tres raptas prodidit. Valerius
antias quingentas & viginti septem adeo parum inter se
conuenit historicis. Contigit raptus ille virginum quar
to mense ab eo quo vrbs condi cepta est. vt Fabius scri-
bit. sed Diony. teste & quod vero similius est non mense
sed anno condite vrbis quarto, sabinas spectaculo raptas
memorie proditum est. formulam praescriptam Romu-
lum instituisse diuisa omni multitudine trifariam testis est
Diony. singulisque partibus singulos duces praefecisse *
19 tribusq; eas appellasse ab ipsa sorte partiōe. Diuisit rursus
ipsas tribus in denas equales partes vocauitq; eas curias
quibus singulos duces praefecit. subsecuta est & alia curia
rū diuisio in decurias, vnde dicti decuriones qui illis prae
fuerunt vt late per Sabellicum libro secundo eneadis se-
cunde. Dicta est igitur vt tex. inquit curia a curo * eo q̄
20 reipublice curam expediat. vnde cardinales curiales dici
possunt eo quod eorum cura & consi. respublica expedi
tur vt per tex. nostrum dixit Oldradus consi. ccxi. ad pro
positum in. iii. col. nos etiam curiam pontificis & curias
pricipum hodie dicimus. Capitur etiam pro loco vbi rei
publice negocia expediuntur. & multis aliis modis vt p
Praepositum & alios in titu. de cap. qui curiam vendi. &
in cap. i. & ii. distinctio. lib. i curiales aliter dictos inepte et
ridicule ponit. de quo etiam per Are consi. xv. et Guido
nem pap q. cccclì. vbi infert ad nota. qōnem. Sumpta oc
casione a praedictis curiis & decuriis Zasius, & si imperti
nentia iocunda tamen quaedam de clientibus effundit. *
21 & Romulus (inquit) vt est apud Halicar. lib. secundo vr.
condita prouisurus ne iniuria locupletum in humiles vel
vicissim egenorum inuidia in potentes discordiam pare-
ret. plebeis permisit quem sibi ex patriciis patronum eli-
gerent. hi clientes dicebātur. erantq; ciuilis illa coniunctio
nihil aliud q̄ susceptum pro pauperibus humilibusq; pa
trocinium habuisse hos legitima instituta quibus vltro et
citro praestabant, hii officia illi beneficia, nā patroni pro
clientibus ea facere quae patres pro filiis. pecuniarum con
tractuumq; rationes explicabant. causas pro iniuste op-
pressis sumpsere. omnemque eis quietem publice & pri-
uatim exhibuere quod hodie cardinales pro cōmendatis
vel monasteriis, vel ecclesiis facere tenentur. E diuerso cliē
tes patronis egentibus ad dotem filiarum cōtribuere. cap
tos vel ipsos vel ipsorū liberos ab hostibus redimere, ne-
xos a creditoribus vel ere mulctatos liberare. eis adesse
debebant, nec phas erat vel accusare inuicem vel testimo
nium aduersus ferre. nec porro cum inimicis annumera
ri Erantq; hmōi coniunctiones haud absimiles sanguinis
necessitudini vsq; adeo vt clientes in officiorū ordine affi
nibus praefererētur. magna eos laudis ornabat accessio. vt
Gel. lib. v. docet qui clientes haberent quā plurimos qui
mos et ipsam italiam peruagabatur. Nā appius clausus a
quo appiorum familia processit a sabinis romā cū quinq;
millibus clientium migrasse traditur. vt est testis Valerius
ab his patronū clientūque institutis operas obsequia &
officia libertorū quorū iure crebra fit mentio radicē sum-
psisse non est dubium. ad hanc veterem patronorum in
clientes humanitatē respexisse videtur iureconsultus in. l.
iiii. in princ. ff. de his qui deiece. vel effude. cū praecedenti-
bus vbi clientes libertis & hospitibus cōnumerat licet gl.
et doc. ad hoc non aduertant. Nec porro imperator ocio
se in. l rem non nouā in. §. patroni. C. de iudi. clientes eos
noiat quorum patrocinium aduocati summerēt. hoc ho
nesto vocabulo significare volens qua humanitate qua fi
de qua obseruantia clientibus aduocati obligarentur, vt
pote quod eorum negocia ex vetustis moribus affinium
causis vt diximus sint praelata. hinc pulchre Gel. lib. xx.
c. i. Hic clientem in fidem acceptum cariorem haberi quā
propinquos. tuendūque esse contra cognatos populus
ro. censuit. neque peius vllum facinus extimatū est q̄ si ꝓ
baretur clientem diuisui habuisse. facit tex. not. in. §. fin. in
tit hic finitur lex. Fred. vbi vasallus tenetur dominū iuua
re, & defendere contra oēs etiam ascendentes & descen-
dentes ipsius vasalli qui clientulus dicitur in feu. de aliena
tio. feu his. consequens est verā esse sententiā doctorū qui
ibi tenuere vasallos de iure romano emersisse licet ex ve-
tustatis ignorantia ea assertio non probetur veritas tamē
pro ea est vt ex praedictis colligitur. Tractu tñ tēporis
quod oīa variat clientelarum nomen & virtus mutata
sunt fatendūque consuetudine & moribus multa etiam
in vasallis ſm Zasium nouata & antiquata curiarum iu-
ra. videas etiam Albe. in dictionario super verbo clientu
lus vbi plura iura de his mentionem facientia congerit.
licet antiquam vim clientelle ignorauerit. Quarto no q̄
dictio postea * interuallum denotat quia vt hic dr̄ diuisio 22
ista in curias per Romulum ex interuallo facta fuit. i. post
quam vrbs populosa esse cepit. clariorem vide tex. in se-
quenti versiculo postea ne diutius. glo. vulgatam in. l. pa
cta conuenta in princ. ff. de contrahen. emptio. Alex. cōsi.
xcviii. alias. xcix. ad fi. i. col. in. iiii. vol pulchre Bologn. in
consi. xxxvii. col. iiii. Barb. in cap. cum. M. ferrariēs. col.
xxvii. cum seq de constitutio. Cor. in singularibus in ver
sic. postea. & Ias. in. l. fructus. ff. soluto matrimo. vbi plu-
res determinat qōnes. Et quia de ciuitate nostra idest ro
mana Pomp. hic in princ. meminit. de iure ciuitatis roma-
ne * Et qui ciues romani essent dicemus in versic. fin. istius
prime partis in prima col. vbi inuenies magni olim fuis- 23
se pōderis & commodi ciuitate romana donari adeo ut
Claud. peregrinos qui ciuitatem romanam vsurparant se
curi percussserit auctor Suet. Est autem ciuitas * cōmunio
seu multitudo ciuium gratia vite vt quam maxime fieri 24
possit optime Philo. ii. & vii. polit. qua certe vt Zasius ait
non ex quorūcūque inhabitantium sed ex eorum multi
tudine coalescit qui velut propriam ciuitatis partem refe
rant. qui sunt ciues secundum Philoso. praeallegat. serui
inquilini hospites item & opifices tabernarii & alii qui
munerum ciuilium non sunt capaces. & quos Cicero. in
oratione pro. L. flacco. fecem ciuitatis nominat. licet mul
ti in ciuitate sint populosam quidem non autem magnā
ciuitatem faciunt. vt scribit idem Philosoph. facit singula
ris tex. in auctēn. de questore colla. vi. in princp. ibi ciuitas
nostra populosa est turbis diuersorum hominum quem
text. consueuit sepe allega. Bal. q̄ habens incolarum seu
domicilium in aliquo loco licet aduena sit non dicitur

forensis sed de populo quod seruit ad plures nota.qõnes
vt per Alex.consi.xli.col.ii et consi.lxxv.col.ii.in.v.vol.
Soci.cõsi.lxii.in.iii. dubitatione in i.vol & cõsi.lxxxvi.
col.fi.in quarto vol.Barb.consi.lxiii.col.ii in quarto vol.
& Seuer in repe.l.cunctos populos.col.lxxv.C.de sum,
ma trinit. quæ sit autem differentia inter ciuitatem &
urbem diximus in. leg. præcedenti. Et an episcopatus
sit de essentia ciuitatis ponit Abba. in capitu. i. de pri,
uileg.alii in l.Ciuitas. §.si certum petatur. Quinto notab.
25 ibi leges curiatas tulit ✠ regem posse legem condere nec
mirum quum oẽs reges supremã in subditos habeãt po,
testatem etiam si regnum ab alio teneãt rege vt diximus
post Bal.in proœ.ff.orum hinc dixit Bal. in.l.exemplo in
fi.C.de probatio.ꝙ in regno suo.text.est imperator ideo
dicta in imperatore in.l.penul.C.de dona.inter virum et
vxorem,vt ibi auctor est Bald.in rege locum habent de
quo etiam per Decium in rub.de constitu. col.ii.Bologni
nus hic quadam in apostilla impressa curias non curiatas
26 tam inepte q̃ imperite legendum asserit ✠ quum leges cu
riatas legendum sit.i quas curiatim seu per sententias par
tium curiarum expediebat ut ex Gel.capitu. uigesimo se
ptimo lib.xv.colligitur.conuocato enim populo per tri
ginta curias leges olim ferebantur quæ populi congrega
tio comitia curiata dicebantur a coeundo quod populus
coiret & uiritim leges ferret.hoc est quod iuriscons.supra
dixerat reipub.curam per snias partium expediri lege cu
riata.i suffragiis populi per curias collecti de quibus.ll.cu
riatis diximus aliqua in rubri supra eodem & mentio est
apud Sueton.in augu.Cic.in episto.ad Lentulũ & in ora
27 tionibus vbi leges populares eas nominat ✠ Veluti Põp.
subiungit etiam sequentes tulerunt leges in antiquis codi
cibus dicitur tulerunt & sequẽtes reges sed parum refert
quia si nõ est verbum reges subintelligitur in illo verbo
sequentes.s.reges.vt per Accursium qui vero hi sequen,
tes reges fuerint clare patet ex Liuio libro primo vbi ab
28 vrbe condita. Quæ autem fuerint leges regie ✠ a scribẽ
tibus non traditur.Sed Dion.Halicar.libro secundo insti
tuta & leges romuli aliorumque regum satis diligenter
secundum Zasium enarrat,ante oĩa Romulus diuisis cui
que officiis templorum ipse sacrorumq; & legum custo
diam & principatum . Item & iniuriarum quę maximæ
essent retinuit Senatui potestas erat decernendi quæ ex re
gno ad eum referrentur. At vero leges sciscere magistra,
tus creare bella decernere.suum plebis erat facere, magi
stratus,ius dicere,solis patriciis permittebatur. Plebs Ro
mana duobus potissime agricultura & militia exerceba,
tur . nec phas erat Rome oriundo sordidas exercere ar,
tes.Erat & lex Romuli ne proles necaretur nisi esset mon
struosa Ne porro bello captæ vrbes euerterentur prohi,
buit.De diis ĩmortalibus non nisi optima & sentire,& lo
qui iussit.nec is stupra homicidia aliaque ex greca leuita
te vitia opprobari est etiam mulieribus lege Romuli pro
pterea ꝙ Sabinum bellum ipsis auctoribus sopitum fuę
rat honos datus . nam statutum ut mulieri deambulandi
prior a viro locus concederetur. Et ne quid turpe mulie
re astante vel impudicum loqui liceret. Ne ve uiri nudi
ab ulla conspicerentur. Præterea & matrimoniorum rõ
nem haberi censuit . si quidem vxorem rerum omnium
sociam esse cum marito.alterum quoque alteri ab intesta
to morienti non extantibus liberis in totum succedere.
eis autem extantibus vna cum liberis equalem partem ac
cipere constituit. Fuere & nũme pompil.tertii regis nõ,
nulla instituta sed maxime ad rem diuinam pertinentia.
nam deos sine simulachris colere docuit . primum enim
principium mẽtem inuisibilem & increatam esse censuit,
proinde in centum et sexaginta annis in templis Rome si
mulachrum corporeum nullum extitisse traditur , quod
& Eusebius in libris de euangilica præparatione, ex sen,
tentia Clementis testatur opinatus eam legem ex Moy,
sis præceptis emersisse. Porro & collegium fecialium cõ

stituit.quorum officium erat custodire ne alicui confede,
rate vrbi bellum a romanis iniustum inferretur , quod si
forte ab aliis federa violarentur repetere res & si non red
derentur bellum decernere .'Ibat enim ad sedifran ciuita,
tem fecialis & admonitis,vt iusta facerent nisi paruissent
Diis federum superioribus inuocatis bellum cõminaba,
tur modum,ordinem,uerba & gestus reperies apud Ha
licar.Liuium.Fenes.& Plutarcum ✠ hinc emersisse vsum 29
represaliarum uerisimile putat Zasius ut non consuetudi
ne nouitia.quod voluit Bartol.sed a uetustissimis roma
nis legibus radicem sumpsisse appareat , eo saluo quod
represaliarum sedum & barbarum uocabulum ciuitate
romana non sit donatum.licet a iuristis peculiare vsurpe,
tur & ita uulgus nominat. Sexto nota.Sext.papirium
fuisse illis temporibus quibus superbus Demarati Corin
thii filius ex principalibus uiris aduerte quia. l. tarquin.
cui superbo cognomen facta indiderunt quia socerum se
pultura prohibuit . non Demarati corinthii fuit filius. ✠ 30
sed Tarquini prisci.Demaratus enim Corinthius domo
profugus ob seditiones quum Tarquiniis Italie oppido
forte consedisset vxore ibi ducta genuit. Tarquinium pri
scũ qui primo lucumo dicebatur. inde.l. Tarquinius pri,
scus,dictus fuit quintus romanorum rex . Tarquinii su,
perbi qui septimus fuit rex. vt Liuius in primo et quarto
ab urbe condi.scribit Et valer. maximus lib.iii.de his qui
humili loco nati clari euaserunt male ergo hic tex. dicit eũ
filium Tarquinii prisci. Audet Budeus dicere Pomp.
in hoc hallucinatum quod in re tam protrita fatuum est
cogitare non dico asserere. Ideo dicendum est Tarqui,
niũ superbum nepotem fuisse Demarati Cor . ex filio.s.
Tarquinio prisco vt diximus propterea non inepte De
marati Corin .filius nuncupatur quum filii appellatio e,
tiam nepotes comprehendat.l.iusta interpretatione. &.l.
filii appellatione.ff.de verborum significatio ✠ De quo 31
articulo an & quando filiorum appellatione ueniant ne,
potes traditur in. l. gallus in. §. instituens. ff. de liberis &
posthum.Soc in consi.ciii.cum multis subscri .sequenti-
bus in primo vol. & in locis uulgo cognitis. Corinthum
vero achaie oppidum & caput ✠ de quo hic est mentio a 32
romanis destructum legimus vt in Floro de bello achay
co.& Orosio lib. quinto capitulo primo fuit hercule iste
superbus Demara Cor.filius ex uiris principalibus ut di,
cit Pompo. ex regibus enim ut dictum est fuit. In aliqui
bus codicibus legitur ex principalibus iuris de libro Sex
to pap . intelligendo is enim fuit de principalibus libris
iuris eo tempore . præcedens intelligentia melior & plus
quadrat. ✠ De papirio quædam dicemus infra in versic. 33
musii auditores. Et feceram quandam historiam de pa,
pirio prætextato refert Gel.capitu. uigesimotertio primi
libri Nam;quum esset quidam mos rome senatores cum
filiis in curiam introire tunc in senatu res maior quepiam
consultata.& eo ꝙ in diem posterum prolata est placuit
ne quis enunciaret priusquam decreta esset. mater papirii
pueri qui cum parente suo in curia fuerat per cunctata est
quidnam in senatu patres egissent.puer respondit tacen,
dum esse.neque id dicit libere . mulier fit audiendi cupi,
dior,secretum rei quærit.igitur compressius uiolentiusq;
Tum puer matre vrgente lepidi,atque festiui mendacii
consilium capit , actum in senatu dicit utrum uideretur
utilius exque repub. esset, vnus ne ut duas uxores habe,
ret.an ut una apud duos nupta esset . hoc illa vt audiuit
animus expauescit domo trepidans greditur ad ceteras
matronas peruenit ad senatum postridie matrumfami.ca
terua lachrimantes atque obsecrantes orant . vna potius
vt duobus nupta fieret q̃ uni due. Senatores ingredien,
tes in curiam quæ illa mulierum intemperies & quid po
stulatio illa vellet mirabantur. puer papir.in mediũ curie
progressus rem ueluti fuerat denarrat. senatus admiratur
pueri ingenium . consultumque facit ut post hac pueri
cum parentibus ne introeant illo excepto. Induct
etiam

etiam Bal. hunc textum in illis verbis qui fuit illis tempo
34 ribus ad qõnem de teste dicẽte ꝙ tale quid factum tempo
re Vrbani pape ut probet. tempus enim probatur per ac
cidentia in tempore quæ sunt notoria. Septimo not. ex
35 fine istius princip. * laudari ordinem ab eoq; & composi
tione fieri denominationem. nam liber Papi. ius ciuile pa
pirianum appellatur non quia Papirius de suo quicquã
adiecerit sed ꝙ leges regias in vnum contulit & ordina
uit. nam sine ordinis compositione nihil esset. testis plato
quem Bal. hic refert. & scire quid facias nescire vero quo
ordine facias nõ est perfecte cognitionis teste Ambrosio
diximus post Bal. in rub proœ. supra. hinc dixit Are. cõ
si. lxvii. columna prima. sapientis esse ordinare concordat
Philosophus secundo metaph. & vbi non est ordo ibi
confusio. glo in auctenti. de heredita. & falci. in. §. inordi
natum in verbo confusum quandoque tamen vt in ex
traordinariis ordinem non seruare est ordo capi. ad no
stram. el tertio de iureiurando. & præcipue quum de scã
dalo dubitatur ordo iuris non est seruandus Ancha. pul
chre in consi. cclxxvii colum. fina. ad hunc tex. quod di
citur in. l. prima in. §. omnia enim nostra. C. de veter. iur.
enuclean. vbi qui non insubtiliter factum emendat lauda
bilior est eo qui primus inuenit. De quo eleganter Laurẽ.
Valla in proœ. sexti libri elegantiarum. Laudibus igitur
extollendus fuit Papirius qui regias leges sparsas in vnũ
cõposuit. de quibus legibꝰ regiis retulimus aliqd in supio
ribus. declarat etiam Aretinus insiitu. de actionibus in
principio in secunda columna. vt quod hic dicitur de iu
re Papir. intelligatur respectu cause materialis immediate
non autem respectu cause efficientis. vt ibi per eum. Po
stremo inducitur hic textus per glossam & doctores ad
36 quæstiones aliquas ad illam præcipue * de colono appel
lante fundum dominu suum, ratione enim culture & ordi
nationis non errat impropriè tamen istud est. & non pro
cederet in statutis secundum Bald. de quo plene Alexã.
Ias. & alii in rub. ff de nou. operis nunciatione. vbi de hac
glo. festum celebrant. Colligit etiam hic Alber. arg. pro
adiuuandis testibus largo modo qui dicunt rem esse ta
lis qui dominus non est sed in ea ius aliquod habet facit
glo. in. c. primo in versiculo nec valet de postu. præla.

Ex. versicu. exactis deinde regibus.

Sequitur versic. exactis.

Hic videbis quo iure vsus sit pop. Roma. annis. xx. post
exactionem regum cui regiam libidinem dedisse causam
37 ex libro primo. Liuii satis aperte constat * contigit anno
vrbis ccxliii. ab urbe enim condi. ad liberatam regnatũ
est rome annos. ccxliiii. testis Liu. In text. ibi exactis idest
38 extra actis & expulsis Plau. itaque omnes exegit foras. ✠
In tex ibi. l. tribunitia idest per tribunum lata. tribuni
tium dicitur quod ad tribunum spectat * Saluſ. postquã
39 C. pop. & . M. Crasso consulibus tribunitia potestas resti
tuta est. & Liui. non semel in. ii. ab vrbe condit. Nec in
telligas de tribuno plebis sed de tribuno celerũ vti Bru
tus erat secundum Zasium quod dubio caret hoc nãq;
tempore adhuc non erant tribuni plebis qui annis sexde
cim post creati fuerunt vt videbis in versicul. deinde
quum esset in ciuitate. Lata est igitur hæc lex a tribuno
celerum in quo magistratu tum Brutus erat * vt in. §. se 40
quenti dicitur qui sicuti eiiciendi reges auctor fuit. ita le
ges regias se auctore aboleri voluit, ne memoria vesti
giaque regum conspicerentur ita illos odit & libertatis
acer fuit custos. vt libro secundo Liuius scribit. In text.
ibi exoleuerũt idest ab vsu remote fuerunt ✠ vt per Qui 41
tilianum libro quinto & Liu. sepe eas autem potissime le
ges abisse credendum est quæ ad mores ad ritus regios ꝑ
tinerent Ceterum si quæ. ll. diuina respicerent aut huma
na durasse verissimile est ſm expolitũ Zasium. cuius con
trarium arbitramur verius quũ potius verisimile sit oẽs
leges regias abolitas cũ regibus ne regũ vt diximus re
manerent vestigia. nec per verisimile ambulandum vide
tur quum tex. dicat omnes leges regias exoleuisse. Item
ibi iterumque cepit, sicuti enim ab initio ciuitatis ita post
exactionem regum populus eatenus dicitur incerto iure
vsus fuisse ꝙ frequentius consuetudine vteretur faciunt
quæ scripsimus supra in principio in secunda difficultate.
Item ibi quam per legem latam in antiquis codicibus
quam lege iacta scriptum legitur & rectius. Item ibi
annis viginti passus est idest consensit admisit approba
uit cur autem tex. dicat prope annos viginti declarabitur
in § sequenti in uersiculo eisdem temporibus super ver
bo exacto ubi glo. hallucinatam inuenies.
Nota primo secundum Albericum & Bald. * ꝙ licet 42
Imperator sit imperio priuatus vti Federicus fuit, tamen
quas fecit leges firme remanent nisi per successorem cas
sentur, exoleuerunt enim leges regie vt hic dicitur lata. l.
tribunitia qua non facta remansissent regie. In oppositũ
videtur text in capitulo translato de constitutio. vbi trã
lato sacerdotio transfertur lex sacerdotii Bald. ibi sum
mat * abolito titulo regis aboletur vigor & titulus sue le 43
gis ideo leges lõgobardorum non sunt in vsu nec in cau
sis allegande secundum Bald. quia ea gens & eius regnũ
est abolitum & sublatum ac omnia simul corruerunt. fa
cit text. l. tutellas infra de capitu. dimin. mutato nomine
transfertur dispositio in eo nomine fundata. vt pulchre
per Socinum in consi. cccxiii. columna secunda in pri
mo volumine. Non est tamen ab opinio. Bald. disce
dendum vt tradit Barbat. in dicto capitulo translato co
lumna secunda & tertia text. enim ibi dicit translato sa
cerdotio necesse est ut legis translatio fiat ergo non legis
correctio vt est text in capitulo inquisitionis in princi
pio ibi per Federicum olim romanorum imperatorem
tunc in deuotione romane ecclesiæ persistentem. cum al
legatis ibi per Felinum columna prima. & Barb. consilio
quarto columna sexta in princip. volumi., vbi ait ꝙ illud
dictum abolito titulo regis aboletur vigor sue legis. &
nouus rex noua lex * intelligitur si mutetur alias secus. al 44
legat tex. infra in ver. nouissime ubi licet populus roma
nus transtulerit omne regnum suum in principem non
tamen fuerunt abolite nec subtela leges aut plebiscita nisi
quatenus Cesari placuit. Limita prædicta in legibus ty
rãni quia abolito eius titulo aboletur & eius lex ipso iu
re. l. decernimus cum glo. in verbo funditus. C. de sacro
sanct. eccles. vbi scribentes & Alberic. hic. * lex vero lon 45
gobarda non potest allegari quia non est inserta in cor
pore iuris. vt per Barbat. in dicto capitulo translato, co
lumna prima. Sed aliter circa illã legem distinguit Alex.
in. l. pro herede. §. fina. columna ultima. ff. de acquiren. he
redita. Secundo nota. Bald. valere generalem cassatio
nem legum & statutorum. ✠ Sed videtur populum ro 46
manum iuridice istos reges expellere non potuisse. regẽ
enim & dominum suum propter tyrannidem. & insup
portabilem seuitiam populus expellere nequit. Bald. &
Mod. in l. ex hoc iure. chart. prima supra titulo proxi
mo. Responde hoc non procedere in populo Romano
qui liber erat & lege sua non ligabatur quin recedere lice
ret. l. si quis in princip. testamenti. ff. de legat. tertio adeo
ꝙ post imperii translationem potuisset olim Imperatorẽ

47 priuatæ. hodie secus vt p Bart. in. l fi. C. de legi. vbi text.
nostrum adduxit notant scribentes in l. nõ ambigitur. j.
de legibus. & dicam latius infra in vlt. col. versic. fin. istius
prime partis. Glo. in verbo exactis opponit cõtra text.
& dupliciter soluit, videtur enim male Pomp. dicere exa
ctis regibus numero plurali quum vnus tantum rex ex
pulsus fuerit Tarquin. superbus scilicet & ita corrige glo.
dicentem principaliter vt dicat pluraliter primam sol. gl.
exponentem plurale pro singulari sequitur Zasius * ad
48 quod multa ponit Alexand. consi. cxxxvi. col. i. in quin
to volu Socin. consi. xliii volu. i. & Dec. consi. l. ad finem.
Sed quia in dubio a proprietate verborum non esse re
cedendum. l. nõ aliter. ff. de legat. iii. & de proprietate ver
borum pluralitas non verificatur in vno *. l. vbi nume-
rus infra de testib. l. fin. j. ad trebelli. ideo parum placet so
49 lutio prædicta. Sequens solutio q. cẽseantur plures ex-
acti quia dictum fuit q nullus deinceps esset quam etiam
sequitur Zasius propter auctoritatem Liuii in. ii. ab vrb.
cond. dum ait Brutum iureiurando populum adegisse,
neminem Rome passuros regnare. respondisseq; populũ
legatis Porsene qui pro Tarquinio restituendo ad roma
50 nos accesserant. * hostibus potiusquam regibus portas
patefacere in animum induxisse sed nec ista solutio proce
dit. licet enim fuerit decretum neminem deinceps rome
regnare. plures expulsi non dicuntur. quum priuatio ha
bitum præsupponat l. decem cum similibus ff de verb.
obliga. si ergo alii admissi pro regibus non fuerunt qũo
dici possunt expulsi. Aliter igitur dicas. nam cum super
bo liberi eius exacti fuere ideo Liuius ad finem primi li-
bri exacti inquit inde liberi regis duo patrem secuti sunt,
qui etiam viuo patre * reges appellari possunt. glo. in ca.
51 fina xxiiii. qõne prima hac ratione dicit postea Liuius li,
bro ii. factam fuisse post ea coniurationem de accipiendis
clam regibus in vrbem.

Sequitur versiculus postea ne diutius.

Ex versic postea ne diutius. l. ii. ff. de orig iur.

Sequitur versicu. postea ne diutius.

Tractat hic Pomp. de legib. duodecim tabul. et earum
origine de quarum excellentia & laudibus videnda sunt
quæ diximus in rub. supra eodem. In tex. ibi in tabulis
eburneis prescriptas pro cosiris cõposuerunt. in antiquis
codicibus est eboreis. * Eburneus ab ebure venit ab ebo
52 re deducitur eboreus. in soluta oratione eboreus plerũq;
ponitur significans q est ex ebore solido Quintil. lib. v.
quum in triumpho Cæsaris eborea oppida essent transla
ta. in carmine ponitur eburneus. Iuuen. & eburnea sella.
Ouidius impubesq; genas & eburnea colla decusq;, quũ
uis Pompo. ifra de decem viris eburneis vtatur imo ait
quiddam volunt non eburus sed eneis. tabulis impres-
sas leges pro rostris positas. * id quod volunt Diony. lib. 53
decimo Liui. tertio ab vrb. condit. Plin. libro trigesimo-
quarto dum loquitur de istis tabulis eneis in quibus con
stitutiones incidebantur. sed & federa latinorum in colũ.
nam eneam incisa esse post rostra. Cicero in oratione pro
Corn. balbo. meminit. Pro * rostris expone idest ante 54
rostra signata est figura loquendi. sic proscenium locus
ante scenam de rostris infra dicetur. Circa petitionem
harum legum a græcis factam & consecutionem Accur
sius hic in inquirendis rerum antiquarum historiis vere
perparum exercitatus rem affert veritati & historie mini
me consentaneam de stulto disputante cum legato græ-
corum. * qui trinitatis misterium fortuita gesticulatione 55
significasse dicitur. sicque iudicatos romanos dignos legi
bus quod vere somnium & fabulamẽtum Accursii est,
quum cõstet multis ante christianam religionem seculis.
romanos leges ab Atheniensibus transtulisse secundum
Budeum Angelum politianum prius. & eloquentissi-
mum illum campanum. sed Zasius hic locos miscuisse
Accur existimauit. veram historiam hic tangit text. &
statim latius dicemus. Et licet Pompon. letus loco præ
allegato hanc rem ut Pompon. hic referat constitos de-
cem viros qui leges a græcis peterent qui in decem tabu
lis ex athenis eas tulerunt. Alii tamen aliter referunt
Liuius in. iii. ab vrb. cond. quum de legibus inquit con-
ueniret de latore tamen discreparent * missi legati Athe- 56
nas Spu. Posthumis albus. P. Sulpitius. Camerinus. A
Manlius iussique inclitas leges Solonis describere. & alia-
rum græce ciuitatum instituta moresque noscere. Non
ergo per decẽ viros sed p tres petite fuere leges a græcis.
Iam redierant subdit Liuius legati cum atticis legibus.
eo intentius instabant tribuni, vt tandem describenda-
rũ legũ initiũ fieret. placuit creari decẽ viros sine prouo-
catione & ne quis eo anno alius magistratus esset Vult
ergo Liuius creatos fuisse hos decem viros vt leges illas
describerent, & interpretarentur. Non quod eas peti-
tum iuerint. & ibi trium legatorum & decem virorum no
mina & cognomina ponit. Subiiciens quum ad rumo-
res hominum de vnoquoque legum capite edito satis
correcte viderentur Centuriales comitiis. x. tabularum
leges perlate sunt quæ nunc quoque in hoc imenso alia-
rum super alias aceruaturum cumulo. fons omnis publi-
ci priuatique iuris est, vulgatur deinde rumor duas dees
se tabulas quibus adiectis absolui possit velut corpus
omnis romani iuris. & cum Liuio alii historici concor-
dant. Fene. in capitulo de. x. viris legum ferẽdarum Gel.
capitulo primo libro vigesimo Plin. de viris illustribus
capitulo vigesimo, & Isidorus libro quinto etymol. re
fertur in capit. Moyses septima distõ. voluit præfari q. x.
viri creati fuerint describendis legibus quæ ex libris solo
nis per tres præscriptos legatos allate erant qui ut pro le
gatione tam longinqua * . præmio esset honos. ac quia 57
peritos legum peregrinarum ad condendum noua iura
vsui fore credebant. inter decem viros annumerati fuere
teste Liuio. Zasius contrarietatem sentiens & si prædicta
non adducat vt iurisconsultum cum historicis concorde
mus verba per suppletionem accipienda dicit. peteren-
tur idest petite & allate scriberentur. sed non sonat in auri
bus meis tanquam extranea expositio & violentia a per-
ta. Tu nunc respon. q relatiuum per quos ad oẽs. x. vi-
ros relationem non facit. sed ad illos. qui leges petitum
iuuerunt quas postea ipsi. x. viri pro rostris composue-
runt vt lex subiungit. Pro qua respu. facit. regula quam
pulchre colligit Geml in cap. secundo de electioni. in. vi.
& Iaso. in l. cunctos populos in secunda lectu ad fin. secũ
de col. C. de summa trinita. vbi ponunt q relatiuum so-
lum refertur ad ea antecedentia ad quæ referri potest.
Pondera in primis text. optimum ad illud vulg q di
ctio postea * denotat longum interuallum nam q hic di 58
citur fuisse postea factum vt leges a grecis peterentur nõ
statim

ftatim post vigesimũ annũ ab exactione regum ficq; an-
no cclxiiii.sed.ccc.altero quo condita roma fuit vt ex Li
uio in.iii.ab vrbe cond.patet & Gel. cap.i.lib. vigesimo,
& sic lõgo interuallo pp quod videtur inferri posse dece
ptum fuisse Pompon. letum loco præalle. anno. cccix. id
contigisse dicens nisi impressoris sit vitium. Secundo no
tat.ibi placuit ex publica auctoritate decem constitui vi-
59 ros argumen.secundum Albericum.& Baldum. * ad id
quod sepe fit quum per consilium populi aliquid com-
mittitur sapientibus valet enim licet non reducatur ite-
rum ad consilium quia sufficit semel fuisse commissum se
cundum Iacobum de arena. & Cinum sed si veram respi
cies historiam oppositum videtur dicendum quia illi de-
cem viri compositis legibus populum ad concionem
aduocauerunt. & quod bonum faustum felixque reipu.
ipsis liberisque eorum esset legere leges propositas, iusse-
re se quantum decem hominum ingeniis prouideri po-
tuerit omnibus summis infimisque iura equasse. plus pol
lere multorum ingenia consiliaque versarent in animis se
cum vnamquamque rem agitarent deinde sermonibus
atque in medium quid in quaque re plus minusue esset
conferrent eas leges habiturum popu Romanum quas
consensus omnium tulisse videri posset ita Liuius libro
tertio facit text. optimus in procem. instituto. ibi legi-
mus & robur accommodauimus. Non recedo tamen
a decisione prædicta eo quia paria sunt mandatum præ-
60 cedere vel ratihabitionem subsequi * .l. fina. C. manda.
capitulo ratihabitionem de regul. iuris in sexto. satis est
itaque mandatum commissionẽue præcessisse non ob-
stat quod decem uiri iterum ad consilium populi eo-
sum factum reduxerint, id enim ex voluntate potius q̃
ex necessitate fecere. & vt populus romanus videretur li-
gari legibus quas omnium consensus tulisse videri pos-
set quod etiam sentit idem Liuius. Tertio nota ibi ut ci-
61 uitas fundaretur legibus * ciuitatum fundamenta consi-
stere in legibus. hinc Cic. pro Cluentio. men. & animus et
consilium & sententia reipub in legibus posita. est vtque
corpora nostra sine mente sic respub. sine lege suis parti-
bus vt neruis ac sanguine & membris vti non potest. le-
gum ministri magistratus legum interpretes iudices. le-
gum denique iccirco omnes serui sumus vt liberi esse pos
simus. hinc & philo. rhetor. prima ad ciuitatem tuẽdam
non minimum est ciuem legislationis esse sagacem nam
salus ciuitatis in legibus posita est. Meliusque est ciuita-
tem ab optima lege quam ab optimo viro gubernari,
vnde qui legem preesse iubent videntur iubere deum
preesse & leges. qui autem hominem iubet preesse adiun
git & bestiam seuam ita Philo. ad finem tertii lib. poli.
62 vbi rationem dicit. Habens vero leges condere ad alia-
rum ciuitatum leges prospicere debet quemadmodum
hic legis fecisse romanos, ex inspectione enim aliarum le
gum viso reipub. statu & diligenter singulis circumstan-
tiis consideratis deprehendi potest in quo ille leges sint
imitande in quoque ab eis recedendum. Et ad leges ferẽ-
das secundum Philo. rhetor. prima peregrinationes qui-
bus multarum gentium leges cognosci possunt perutiles
sunt. Est enim pars sapientie non minima nouisse gentes
63 multiiugas & hentium ritus vnde Homerus * Vlyxem
virtutis preconio extollit q̃ mores hominum multorum
norit & vrbes. Quarto nota. ibi pro rostris composue-
runt q̃ scriptura incisa in ligno ere vel lapide & posita in
64 loco publico auctoritate superioris dicitur esse scriptura
publica ad probandum ea quæ in scriptura continentur
hunc tex facit ad hoc singularem Aret. in ca. cum causam
col. secunda vbi pulchre Felin. iii. de probatio. idem facit
Barb. in. c. primo colum quinta de postula. prelato. vbi
dicit fieri intimationem per appositionem scripture ad
locum publicum nec requiritur semper q̃ promulgetur
auribus cuiusque extra casus ibi notatos. An autem de
necessitate & substantia sit vt lex & statutum publicetur
* vide Dec. post Abba in cap. primo. col. tertia de postu 65
la. prelato. pulchre Alex. consi. xxxix colum. fina. in. iii.
volumi. & dicemus etiam infra in glo. pro rostris adde
Alex. in consi clxxxi. col fina. libro sexto. Quinto not.
ibi vt possent apertius leges percipi q̃ ea quę publice po
nuntur vt ligent ita clare poni debent q̃ intelligantur * 66
facit tex. not. in l. sed & si pupillus in § proscribere infra
de institu. vbi Pau. de castro illum textum semper dicit al
legari qualiter fieri debent ista edicta quæ publice poni
tur in valuis palatii vel ecclesiarum quia debent poni bas
se ita q̃ ab omnibus legi possint. alias non ligant quod
est not. §. illum proscribere posses exornare vt per Paul.
de castro in consilio. cccxxxiii in antiquis Sign. consi. lix.
Feli. in c ex parte decani col decimatertia. & . xv. de rescr.
Sexto not. x viris datum fuisse eo anno ius summum in
ciuitate vt leges corrigerent & si opus esset interpretaren
tur neque ab eis licita esset prouocatio quã historiam late
prosequitur Liuius in tertio ab vrbe condi * ex. quo cõ 67
stat ipsos decem viros sub velamento legum perficienda
rum etiam altero anno electos tertii porro anni magistra
tum proprio ingenio vsurpasse, per istum text. dicit Car.
Alex. in. c. moyses septima distinctio. q̃ data alicui pote-
state condendi legem * non censetur data potestas corri- 68
gendi siue interpretandi quod patet quia istis. x. viris da-
ta prius fuit potestas leges condendi postmodum quasi
prima non sufficeret data fuit corrigendi & interpretan-
di facultas. Et si dicatur eius est condere cuius est interpre
tari. responde verum in condente legem iure proprio. L.
cum de nouo infra de legi cap. cum venissent de iudi. se-
cus in eo qui iure delagato vt isti. x viri faciebant. statu-
ta enim lege functus est officio suo argu. tex. in cap. in li-
teris de offi. delega. & in cap. si compromissarius de ele-
ctioni lib. sexto. Dicit etiam Bal. per hunc textum appel
lari posse ab iniquitate legis vel statuti nisi appellatione
remota sit cõmissum arbitrium vt hic * de quo plene Bar 69
to. in. l. ii ff de appellatio. recipien Felin. Dec. & alii in cap.
cum omnes de constitutio Dec in cap. consuluit. el tertio
col. fin. de appellatio. Ias. in repe. l. quominus. in vigesima
quinta questio. ff de flumin. Septimo not. ex accidenti
q̃ esse appellatas leges duodecim tabularum additis dua- 70
bus tabulis & sic ex accidenti facta est appellatio quia res
non permansit in statu suo primeuo vel naturali l. i. §. ad
bestias de postulatio. de quo dicetur in glo. fina. per hunc
textum colligit Bal. non dici idem quando numerus est
mutatus * ad oppositum est not. tex. in. l proponebatur 71
infra de iud. vbi populus nunc existens dicitur idem po
pulus qui erat iam centum retroactis annis licet adeo mu
tatus fuerit vt mortui sint omnes qui tunc erant, & hic
tex loquitur quãdo denominatio fit a numero quia tũc
mutato numero mutatur necessario numeri denominatio.
primo enim appellabantur leges decem tabularum quia
decem tabulis cõtinebantur additis duabus tabulis a nu
mero tabularum necessario appellate sunt leges duodecĩ
tabularum has duas tabula. decem viri quũ iam potestas
eorum in tyrãnidem verti cepta esset adiunxerunt ne ni
hil fecisse viderentur. de quarum legum laudibus dictum
est supra in rub. Vltimo not. Hermodorum ephesium
in Italia exulantem auctorem fuisse ferendarum legum
decem viris * Liuius qui in tertio ab vrbe cond. vt sepe di 72
ximus hanc historiam late tetigit de hermodoro nullum
fecit verbum locum istum declarabam alias ex dictis pli.
cap. quinto lib. xxxiii. nunc Inuenio Zasium idem sentire
fuit inquit Plinius & Hermodori ephesii in comitio le-
gum quas. x. uiri scribebant interpretis publice dicata sta
tua fuit ergo Hermodorus auctor legum ferendarum
idest interpres legum transferendarum e greco in latinum
cui propterea in honorem romani dicarunt statuam in
comitio et loco vbi prædicte leges scribebãtur hinc Stra
bo lib. decimoquarto eum ait leges quasdam romanis vi
deri scripsisse. Per quæ Bald. infra in versicul denique

73 ex his dicit* bãnitos seu exules & extorres vt latine ma-
gis loquar ab vna patria ,ppter eorum virtutem honorã
dos esse vbi exulant vt in Hermodoro contigit nec esse
infames vbi exulant. Zasius male hoc colligi arbitratur
quũ bãniti iuste excludantur hermodorus iniuste exula-
uerit. hunc n hermodorum principem ephesiorum fuisse
Cice ii. tusculanarum qõnum scribit cuius intergrã vitam
quia ephesii vitiis corruptissimi ferre non poterant in exi
lium egisse traduntur dicentes neminem apud se virũ fru
gi viuere passuros. Quapropter Heraclitus vt est apud
74 Cic. loco predicto* vniuersos ait esse morte mulctandos
ephesios ꝙ quũ ciuitate expellerent Hermodorum virũ
bonum ita locuti sunt. Nemo de nobis vnus excellat, sed
si quis extiterit alio loco & apud alios sit. facit ꝙ dicebat
75 Apollonius ad Ionos libro. iiii. philostrati* bonos viros
quocũque terrarũ peragerent praeclaros videri esseque
Ioui similes. & Socra. in apologia plato. viro bono nihil
mali accidere posse neque viuenti neque defuncto. neque
res illius a diis negligi. adde neque semen si credimus Sa-
lomoni dicenti nunquã vidisse semen iusti quaerens panẽ
super terram. & dictum Bal. ita temperando intelligit Fe
li. in. c. quum contingat col. i. de fo. compe. quãdo exulat
quis absque eius delicto. sed idem Bald. pulchre in. l. cum
quaedam puella in prin. in. ii. col. infra de iuris. oĩum iudi.
76 dicit. ꝙ* bãnitus ex delicto a ciuitate perusii puta qui Flo
rentiam habitatum concessit ibi pro delicto illo conueni
ri nõ poterit quia maleficium consideratur non solum re
spectu partium sed respectu reipu ideo non põt accusari
vbi non offendit id probari asserens arg. de ephesio no-
stro exulante rõ sua bene venit argumentum de ephesio
male quia vt diximus ob delictum nõ exulauit. De mã.
vide Ias. in. l. fi. ff. de iur. om. iu. Mod astẽ. in trac. de const.
sta. & decr. li. iii in verbo bãnitus col. iii. Glo. in verb. cõ
stitui primo recitat fabulã in tex. reprobauimus. postmo-
dum in fi. colligit argum. de origine legum habita a gre-
cis sicuti & quaelibet alia ars. An grece vel latine primũ
compositae fuerint diximus in prooe. istius vol. in princi.
nigri super illud verbum tam greca lingua quã Roman.
Glo. in verb. ,p rostris duas ponit declarationes ad tex.
nostrum. sed vt rem veram historieque consentaneam af
77 feramus* exponas pro rostri. idest in suggesto & alto lo
co in foro extructo quod tẽplum rostra appellatum est.
lib viii. Liuius ait naues anciatium partim in naualia ro-
me subducte partim incense rostrisque earum suggestũ
in foro extructum adornari placuit rostraque id templũ
appellatum. Plin cap. v lib. xx iiii. inquit meuium suo in
consulatu rostra deuictis antiatibus fixisse anno. cccc xvi.
Sed quõ pro rostris ille leges. xii. tab. posite fuerũt p. x.
viros qui illas composuerunt anno tricentesimo altero q̃
roma condita est vt supra dictum est & rostra sint dicta
post deuictos anciates quod anno. ccccxvi. ab vrb. cõd.
teste Plin contigisse certum est. & sic anno decimoquito
supra centesimum post cõpositas leges xii. tab. Dici põt
haec verba pro rostris composuerunt fuisse Põpo. qui vt
supra diximus sub Alexã seuero floruit quo tẽpore iam
diu rostra erant dicit ergo Põp. leges. xii. tabu. pro rostris
fuisse positas i. in loco illo alto & in foro eminẽti qui nũc
rostra appellatur. & pro rostris hmõi augustus quũ vita
esset functus a Druso tyb filio laudatus fuit. vt tranquil.
scribit pro rostris patere vt vulgo dicitur est palã & aper
tum oĩbus esse Colligit etiam Bal argumen ex praedi-
78 ctis* satis esse ad publicandum legem ꝙ sit posita in ro-
stris. i. ante oculos hominum vt omnes legere possint. &
sic licet non appareat statuta fuisse bãnita vel reformatio
nes consilii ligant tamen ex quo sunt in archiuio publico
& cõmuniter habetur copia, hunc textũ quotidie ab ad-
uocatis ad hoc allegari dicens quod not. quia doct. in. c.
cognoscentes de consti. ponentes de ista publicatione de
hoc tex. seu dicto Bal. non meminere. Glo. super verbo
ex accidenti colligit primo vnum nota. allegans. concor-
dantes secundo dupliciter opponit & non soluit. §. pauo
num non contrariatur ibi. n. inspicitur natura accidẽtalis
pauonum ꝙ sint domestici non originalis natura ꝙ sint
feri vt Ibi no. are. Secundũ contrariũ d. l. fi. C. de his qui
ven eta. impet non loquitur de naturalibus & accidenta
libus sed de his quae sunt ẜm ius cõmune vel ex priuile-
gio. vt p Alex. consi. secundo col prima in primo volu.
& Dec. consi. cclviii. col. iii. Sed voluit hic glo arguere at-
tendi ibi potius naturale quã accidentale* quia vbi fit mẽ 79
tio dr legitima etate intelligitur de etate naturali. xxv. an
norum. non autem de etate dispẽsata per rescriptum prin
cipis & sic per accidens Alex. loco praeall. col vii. versic.
non obstat lex fin. & Dec. etiam supra allega. istud ideo ꝗ
se dicunt quia licet princeps possit dispẽsare minorem nõ
tamen potest facere eum vere maiorem. xxv. annis ideo
vbi fit mentio etatis legitime de maiori. xxv. annis. vere
& non ficte intelligitur & verba proprie & ẜm ius com
mune intelligantur. Circa materiam contrarii * an & 80
quando causa naturalis vel accidentalis attendatur ponit
Barto. in. ii. bestias hic in glo. alleg. & in. l. qui habet. ff. de
tutel. Bal. in. l. quum quae iam puella in princip. in secun-
da col infra de iurisd omnium iud. Soci. in rub. sol. mat.
col. iiii. Are in d. §. pauonum. Alexã. in. l. si quis posthu-
mos col. i. ff. de lib. & po. vbi etiam Ias. idem Ias. in. l. si ea-
dem vbi etiam alii infra de offi. asses. vbi dicit ꝙ hic inspi-
citur accidens quia naturali contradicebat. istud est quod
Bald. dicere retuli in. nota ꝙ res non permansit in statu
suo quia fuit mutatus numerus tabularum de decem
in duodecim.

Ex versic. his legibus latis.

Sequitur versic. his. ll. latis.

Declaratur in ver. praesenti quid secutum fuerit latis le
gibus. xii. tab. circa iura vsque ad plebis discessionẽ he le-
ges. xii tab. modice erant* eas. n. xii. tabu. libello Crassus 81
& Cecilius quos supra retulimus docuere, sed vt ait Za-
sius sicuti flumina magna vides paruis de fontibus orta.
Ita ex modicissima origine tam magna succreuit imensi-
tas vt Tertul. squalentem legum syluam principalibus re
scriptis tanquã securibus truncandã tradiderit, cui nõ sub
scribo quantũ ad leges attinet. quo ad cõmentaria docto
rũ assentio. & dicebat Strabo lib. vi. eos quibus plurime
leges adessent viuẽdi ritu deprauatos esse sicut quibus plu
res superant medici eis p̃multas adesse egritudines. * par 82
ria & Soc. ut Plat. scribit iussisse dr̃ vetuit. n. ne iudices &
medici in ciuitate multiplicarẽtur. et sane vt inquit Zasius
arg. nobis res rom. praestabit quae initio modicis legibus
steterat: post vero legũ gliscente copia defecit. In tex. ibi
vt naturaliter euenire solet suo quẽque sensu abundare a-
postolus dicebat. & apud Persiũ velle suũ cuique est, nec

voto

83 voto viuitur vno. q licet in oibus naturaliter eueniat * ta
men in legibus xii. tabu. sua etiam conditio exigebat. nec
dum enim manus extrema eis imposita erat quum. x. vi
ri magistratu abire iuberentur vt interpretatio in re parū
84 absoluta desideraretur. * Et per istum tex. volentem in-
terpretationem naturaliter necessariam esse infertur nulla
constitutione posse eā prohiberi quia si est necessaria eius
contraria est impossibilis. & ius ciuile naturalia iura tolle-
re nequit, ita per hūc tex. dixit Bar. in rep. l. omnes popu
li. col. pen. titu. praecedenti vbi late de hac materia faciunt
quae diximus in. l. i. super ver. interpretatione. supra eo.
85 Nota primo disputationē fori necessariam fuisse * pro
declaratione legum quae disputatio causa veritatis haben
de fieri solet. l. cum quidā vbi Ias. in. vi. no. ff de li. et post.
hinc dicitur in l. munerū. in. §. mixta ff de mu. & ho. He-
rennius modestinus notando & disputando bene & rōne
optima decreuit. inest enim inuestigare veritatem volenti
bus preopere bene dubitare ſm Philo. iii. metaph. subdē
tē q quaerens veritatē sine dubitatione primo similis est
quo oportet ire ignorantibus neq; quando quaesitum in
uenit. aut non cognoscit & pulchra quaedam de vtilitate
disputationis dixit Leonar. aret vt per Seuer. in tract. de
mō stu. col. xiii. versi. quinto vero anno. Nec ociose dici-
86 tur hic prudētum auctoritatem exigi * ista enim interpre-
tatio non tam desiderabat prudentes licet id maxime q̄
eorū auctoritatem ex quo nimirū significatur legū inter-
pretandarum ius non esse nisi etiam prudentibus si desit au-
ctoritas quod in decidēdo locum habebit. grāmaticas. n.
eruditorum hoium interpretationes recipimus vt inquit
87 Zasius & cōmendamus. Ceterū quia Valla & Budeus *
latratu horridū & in honestum sonante in iureconsultos
quos vt deos veneratur orbis impegisse visi sunt vltra cre-
pidas censuram porregisse iudicantur. Faciunt ad id qd
de prudentū auctoritate diximus q̄. l. ad fi l. in ver. si scri-
bemus dum de vtriusq; iuris designandis viris tractabi-
mus. Et no. hic forū iudiciale suum loci natura. disputa-
88 tionibus exponi pascua huberrima aduocatorū * quibus
cum clienium iactura vt inquit Zasius pinguescunt de p-
fidis & suillio prisco similibus intelligas. hi n. fora venerāt
iudices ludificantur quietē turbant rerū publicarū colle-
gia statū ordinē instituta euertere cōtendunt diis exosi et
hoibus. boni vero & fideles nunquā satis laudabūtur vt
J. latius dicetur. Secundo no. eā fori disputationē quae si
ne scripto venit propria pte aliqua nō appellari. sed cōi
noie ius ciuile. & quāuis sine scripto tex. venisse dicat nō
tn̄ consuetudo erat. vt clare hic aperitur. sed sine scripto
venisse dicas ab initio. postea vero memoriae eā cōpositā
fuisse eā fori disputationem sicuti dicimus de testamento
nuncupatiuo q licet in scripturam redigatur tn̄ sine scri-
pto dicitur venisse facit tex. cū glo. l. qui testamento in. §.
fi. ff. de testamen. Et verba illa propria parte intellige si-
cuti ius papir. flauianum, lex curiata & similia. ita haec fo
ri disputatio proprium & speciale nomen non habebat,
sed sub simplici vocabulo iuris ciuilis relinquebatur, &
sic aliud ius ciuile quod iuris partes continet aliud quod
solā fori disputationem respicit. & expongenda sunt tan
quā superflua iudice zasio illa sequentia verba datis pro
priis noībus ceteris partibus quod satis praecedentia in-
nuunt. Et p hunc text. colligit zasius quaedā sub incerto
89 & indeterminato noie relinqui * hoc. n. ius ciuile de q̄ hic
Pōpo. loquitur. nec lex nec edictū nec constitutio. nec ple
biscitū dicebatur, nec responsis prudentū annumeraba-
tur, vt quidam putauerunt. sed simpliciter & sine specifi-
co noie ius ciuile dicitur subest tn̄ ei iuri ciuili quod est ge
nus ad iuris partes. de q̄ in. §. scriptū. insti. de iur. nat. & c.
Sic alias aliqua vltima voluntas sine certo noie inuenitur
glo. in. l. licet. C. de pact. sic seruitus Inominata. l vt pomū.
cū. gl. J. de ser tit. generali. sic & anormalus heres vt p. Ac
90 cur. insti. de eo cui liber. cā. Ex quibus dicit Zasius * q do
ctor qui scholaribus iudex datur per aucten. habita. C. ne
fil. pro pat. est Inominatus. i. Relinquitur sub cōi vocabu
lo iudicis. nam nec arbiter est quia non electus nec delega
tus quia propriam hēt iurisdictionē. nec ordinarius quia
sine magistratus quem nullum habet haec iudicandi po
testas nō uenit ideo concludit eum Inominatum esse nec
posse delegare. Sed labitur errore quum iurisdictio talis
ordinaria sit & delegabilis * ut per scribentes in. l. i. super 91
verbo delegatam. J. de offic eius Alex. in. l. solet col. fin. J
de iur. om. iud. Bar. in. l. ambitiosa in fi. ff. de decre ab or-
di faciem. vbi sine dubio dicit eā ordinariam & delegabi
lē faciunt quae scribit Cur. in tract. feud. viii. q vltime par
tis. Itē posito q esset delegata quum sit a lege delegabilis
est * Alex. in. l. more. col. iii. J. de iurif. om. iud. & in. l. i. ff. de 92
dam. infec. & in ,ppositio est gl. in. l. & si praetor. ff. de offi.
eius. & in praeall. auc habita. Tertio not. actiones esse for
ma de iure ciuili * nō ergo inuente sed composite de iure 93
ciuili quod est contra Bar. in. l. frater a fratre. J. de condi. in
de. & alibi qui opinatur per hunc tex. de iure ciuili inuen
tas ſm Zas. si quidem de iure gentium iudicia viguere.
vt supra ostēsum est. ita & actiones esse oportuit. sed quia
ante leges. xii tab. legitima agendi series non fuerat vtpo
te q pro cuiusq; arbitrio ageretur iniectū est frenū actio-
nibus ante informes cōpositae ordineq; positae sunt. ne po
pulus prout vellet instrueret & ita Bal. hic declarat subii
ciens q licet actio sit ius eius tn̄ propositū est factū vnde
libellus est facti & in facto consistit ideo in recte agendo
requiritur ius & factum. l. eo tempore in princ. J de pecu.
De articulo tacto circa actiones * late ponit Are. insti. de
actio. in princ. in. iii. col. Bal. & Moder. in. l. ex hoc iure in 94
glo. obligationes tit. praece. vbi Aqu. co. xii pulchrā po
nit distinctionem. Hodie tn̄ quū sublate sint formule &
solēnitates actionū. per ti. C. de formu. sufficit factū apte
proponere ex q̄ actio resultet c. dilecti. cū not. de iudic. &
erat hercle valde periculosum ex vno errato tota cā ca-
dere ut p Quintil. lib. vii. & Cic. in orōne ,p cecina. Quar
to no. ibi oium tn̄ harum q volens olim agere necesse ha
bebat recurrere pro impetratione actionis ad collegium
pontificū perinde est ſm Bal. ac si diceret tex * apud an-
tianos & consiliarios praedicta residebant vtq; hodie do- 95
mini signant supplicationes p fiat ita isti dicit Bal. conce-
debant actiones & ante agi non poterat, nec porro ocio
se iurisconsultus. ll. interpretationē multo tēpore apud so
los fuisse pontifices dicit ut pote quia ad neminē verius ni
si ad eū qui diuinis praeceptis diuineque venerationi insi-
stat iuris scientia ptineat quae deū auctorē habere dicitur
vt in rub supra eo. vidisti. quae actionum impetratio ho-
die vt supra tactū sit sublata est intellige illa verba oium
tn̄ harū. xii. tab. & disputationis fori. & sic scientia inter-
pretādi praedictas. xii. tab. & fori disputationis * quibus
scilicet pōtificibus quicquid aliter male exponēdo sentiat
Zas. quis i aliquis cōstituebatur quoquo anno vt p̄esset
priuatis. s. negociis. & actionibus moderandis. ne ipsis
quos maior sacrorū cura maneret. prophanis istis impe-
diretur quibus vnū sufficere cōpertū fore habebant. De
quo pontificū collegio * plura inuenies apud Halicar. lib. 96
ii. lene. & Pōp. lene & Plutar. in uita Nume. pōp. cui or
dinē constitutionēq; pontificū attributū scribūt, appella-
ti sunt pontifices a ponte & facio eo q ab his pons subli-
cius factus ac saepe restitutus esse perhibeatur aut ab eo q
potētia sacra perficiāt. Festus addit maximū esse dictū pō
tificē q maximarū rerū q̄ ad sacra & religionē ptinent iu
dex sit. Quāte vero dignitatis fuerit pontifex maximus
* vel ex eo cognosci pōt q Gn. Cor. pretori mulcta indi 97
cta est. q cū. M. Emilio lepido pōtifice iniuriose cōtende-
ret sacro n. q magistratuū ius potētius fuit. Liuius li. xlvii
Eadēq; pont. max. dignitas ex mō creandi apparet vt p
Liu. lib. v. tertie decadis. & Cic. in oratione in legē agrariā
nulli secunda. Necnō ex eo q de cesare petente pontifica
tū maximū in eo Suet. scribit et ipse Cesar in tertio de bel
lo ciuili dum narrat Scipionis & Lentuli contentionē de

sacerdotio quod erat apud ipsum Cesarē, quum.n. eū iam
victum crederent ipsi partis pompeiane de sacerdotio cō
tendentes ad grauissimas verborū cōtumelias palam de
scenderunt. Quinto no. app.clau. eas actiones ad formā
redegisse in vnumq; cōposuisse nō ille decē vir. sed poste-
rior fuit annis centū & plus vt dicemus in. §.fi.in versic.
post hunc. Sexto no. ibi surreptū &c. concessionē digni
98 tatis factā fuisse furi quia dicit Bal. furtū fuit meritoriū * Et
cōsequenter ob malesicium vtile reip. quis lucratur insi-
gne beneficium mirabilē hunc tex. ad istud propositū re-
putat Barb. in.c. intelleximus col.iii de iudi facit tex. not.
in.c. dixit sarra ad fi. xxxii. q.iiii loquens de filiabus loth,
quae cū eo cōcubuerunt cā posteritatis qua rendene ge-
nus humanū deficeret publici muneris gratia priuatā in-
quit culpā preexuit. Sed oppositū suaderi posse vī, nam
malū committens praemiū cōsequi nō debet sed puniri quā
99 uis ex malo bonū sequatur*. c relegentes cū gl. xxiii.q.
v.no. Ab.in.c.nouit.col.x. vrr.oppo.cōtra tex. de iud. fa-
cit tex.not.in.l. siue hereditaria in fi.J. de nego. gest. vbi ex
actu ob quē venit quis plectendus praemii quicquā cōse
qui non debet accedat dictū Pet.de anch.in.c.i.car. xxxix
de cōsti. vbi referēdo Senecā ait q si ingressus alicuius do
mū noctr surripuit scrinium in q erant litere proditionis
ciuitatis hoc patefacto nō euitabit furti penā quia habuit
aīum subtrahendi & furandi vnde fortuna quae fuit felix
ciuitati attendi nō debet, sed attenditur eius aīus l diuus.
ff.de sicca.l.si quis seruo. C.de fur. quāuis subdit Ancha.
in contrarium faciat tex. noster hic relinquens propterea
cogitandū. Inuenio q Fel.in.c.i.col.fin. de praesumptio.
soluendo dubitationem Ancha ait posse forte dici q in-
tentio istius erat furari vt prodesse reip. tradendo postea
librū ad quod intendebat. sed in qōne Senec. et Anchara.
aīus ex toto ad malum erat quia ea se inuenturum nō pu
tabat. & si dicas verisimiliter furem dicturum se id fecisse
gratia inueniendi quod reip. profuit & stari depositioni
nostre in his quae ab aīo nostro dependent glo. in.c. signi
ficasti. el primo cum vulga. de homi. responde propter
praesumptionem statem contra surripientē rē alienam id
non procedere vt ibi per Feli. Defendendo igitur deci-
sionem hic relatam a Pompon. dicere possumus cum Fe
lin. praealle. clarius tamen & latius exornando, q. istius
scribe intentio erat penitus in fauorem rep. ordinata patet
quia nihil aliud surripuisse dicitur praeter librum quem
postmodū pop. tradidit. vnde excusandus est a dolo qui
quod ad oēs ciues pertinebat oībus exposuit. nec n. dissi
mulari & occultari debuere quibus quisq; regi possit &
100 instrui, teste Cipriano* sic & Socrates apud Plat. ciuilem
virtutem ad oēs pertinere voluit. omnesq; ad eam admit
tendos esse ne si alteri ab altero traderetur viri optimates
tam preciosam rem, suis quodā velut hereditario iure re-
linquaerent, & quia reip. hoc valde vtile fuit praemium et
honorem fur consecutus dicitur. quādo quidem fauore
101 publico* a regulis iuris cōmunis recedatur ita Rom. mul
tum ad hoc extollens tex noftrum in consi. cccx. in calu.
& ante eum Aib. hic illam regulam recessus a iure cōmu
ni ob fauorem publicum valde exornat Fel in.c. nonnul
li in princip. in. xxiii. col cum sequē in versic. ad euitan-
102 dos de rescri.* Sed in casu Senece & ancha. principalis in-
tentio furis erat ad proprium cōmodum quia surripuit
scrinium in quo reperte casualiter fuerunt litere proditio
nis & principale propositum inspicitur l. si quis nec cau-
sam cum ibi plene nota. infra. si certum peta. & in termi-
103 nis q faciens * casualiter aliquid in publicam vtilitatem
praemium non mereatur alias sic facienti statutum est de
cisio Bar. & doctorum in.l. genero. infra de Insa. vbi ca
piens vel occidens bānitum ignorans cum talem esse nō
consequitur praemium statutum capienti vel occidenti bā
nitum. Praeterea non debuerunt prefati doct. vidisse ori
ginaliter Senecam qui sentit totum opposi. est in vltima
controuersia. vi. libri cōtrouersiarum vbi more declama

toris non decidit. sed adducti in pluribus rationibus pro fu
re in eius partē inclinare videtur. Ex praedictis patet non
obstare alia in contrarium adducta quia non loquuntur
in delinquentibus principaliter & totaliter in fauorē pu-
blicum vt hic erat. Non obst. etiam text. in. l. iii. §. in bel-
lo. ff. de re milit. vbi rem prohibitam faciens in bello * ma 104
num cum hostibus conferendo duce belli prohibente li-
cet res bene successerit capite punitur. & sic non consequi
tur praemium licet in vtilitatem publicam fecerit. quia il-
lud est propter obedientiā ne alius sub spe simili obedien
tiam rumpat rempub. periculo exponendo Felin. in cap.
causam col. penul. de iudi. & in cap. cum dilecta. col. duo-
decima versic. amplia quarto de rescrip. glo. etiam hic su-
per verbo tribunus. in fin. dicit hoc popu. Roma. fecisse
ignorantem istius scribe factū. sequitur hic Alb. & Barb.
in cap. dilectus el primo colum. quinta de rescrip. de qui-
bus multum miror, vltra enim q sol. est diuinatiua non
est dictum verisimile, constabat enim librum nō esse sui
sed App. clau. cuius erat scriba hic Gn. fla. & sic per tradi
tionem rei aliene de furto apparebat *. l. fina. C. vnde vi. 105
tene ergo quod dixi. Et praestabit hoc nobis documen-
tum ne scribis nimium confidamus, facile enim dominis
suis scripta subtrahunt * vtque auctore bortio ait glo. l. i. 106
in verb domesticis. ff. ad sillania. nulla pestis efficacior est
ad nocendum quam familiaris inimicus. Possemus mo-
derna quaedam exempla adducere. sed in his iubet Plato
quiescere. Scribam vero commendat * memoria, scien 107
tia consuetudo celeritas scribendi. Cicer. in oratione pro
P. sylla. adde et fidem. Erat apud grecos honorificum scri
be munus. nemo enim vt ait Emilius probus ad id ad-
mittebatur nisi honesto loco & fide atque industria co-
gnita quom necesse sit omnium cōsiliorum cum esse par
ticipem & refert hic Zasius complures scribas qui maxi-
mo in honore apud reges & princeps fuere alio nomine
cācellarius denominatur* vt etiam hodie apud insubres 108
quod nomen vt ait Zasius latinitate donauit Flauius vo
piscus in carino Imperatore. Primus scriba principis pri-
micerius dicitur* vt per Alciatū in rub. de primicer. libro 109
duodecimo de quibus aliqua & infra in materia magi-
stratuū videbimus. De huiuscemodi scribe historia. Cic.
Liuius. Plin. Gel alii etiam multi plerunque meminere.
Cic pro Murena. Inuentus est scriba quidam Gn. flauius
qui cornicum oculos confixerit & singulis diebus edisce
dos factos populo proposuerit & ab ipsis cautis iuriscon
sultis eorum scientiam compilarit. * Est autem corni- 110
cum oculos configere hoc in loco plus vidisse quam pru
dentiores putabantur. eisque specie ademisse. quamuis
non ignoremus Erasmum in prouerbiis aliter exponere
sed hic non quadrat. Idem quod Cice. ponunt Gel cap.
nono libro sexto Plinius capitu. primo libro trigesimo-
tertio, & Liuius libro nono ad finem vbi inquit Flau. scri
ba ✠ patre libertino humiliter fortuna ortus ceterum 111
callidus vir & facundus ius ciuili repositum in penetrali-
bus pontificum euulgauit, fastosque circa forum in albo
proposuit. vt quando lege agi posset sciretur. Dum igi
tur Appium clau actiones ad formam redegisse in vnū-
que composuisse Pompon. dicit addendum est & ll. duo
decim tabularum aliaque iuris ciuilis archana cum die-
bus fastis atque nephastis. Sunt enim fasti dies quibus di-
uina humanaque agere licebat * nam & in eis fari ne- 112
rant. nephasti quos ominosos antiquitas putabat. qui-
dam ex nostris egyptios vel reiectitios nominant de
quibus Ouid. in primo fastorum. & Macro. in. i. satur. Fa
sti autem numero pluratiuo teste Festo sunt libri quibus
totius anni sit descriptio & cause festiuitatum explican-
tur ✠ vulgus calendaria vocat. Septimo notat. ibi nec 113
de suo quicquam adiecit libro ratione approbationis,
fieri denominationem. * ad quod hunc textum citat glo.
.l. licet. C. de acquirend. possesion. quod vna tantum
sit possessio scilicet naturalis quae approbatione di-

citur

citur ciuilis secundum Azonem quem Accurs. ibi Paul.
de cast. & alii reprobant. tenentes duas esse possessiones
specie differentes. Zasius hic Azo. opinionē defendit. q
scilicet naturalis & ciuilis non specie sed qualitate differāt
115 * quia si ciuilis in enigmate naturalē representat glo. l. iii.
§. ex contrario. ff. de acqu. pos. vel si ex retentione natura-
lis ciuilis inquietatur. glo. in. l. clam. possidere in. §. fina il-
lo eodem tit. non est verisimile duo illa re & specie differ-
re. item quum naturalis animo amitti non possit vt reti-
neatur ciuilis nec econtrario. dict. l tertia. in. §. in amitten-
da necessario cōsequens esse q nulla sit in eis realis vel spe
cifica disceptatio. nec enim altera sine altera amitti animo
posset quum ea sit separatorum ratio ut alterum sine alte
ro possit & destrui, & consistere l prima in fi. infra de ca-
lumni. & hanc opinio. Azo late & subtiliter defendit So-
cin. in. l. prima in princ. in penul. & vlt. colum. ff. de acqui.
pos. alii. ibi cōmunem defendūt est articulus disputabilis
sed hic impertinens. Item aduertendum quia forte gl. d.
l. licet male allegauit hunc text. non enim credimus rōne.
approbationis dictum fuisset ius flauianum quā enim au
ctoritatē habuit hic Gn. fla. ut denominatio facta ab eius
approbatione dicatur Arbitror potius dictum fuisse ius
116 flauianū * in memoriā traditionis libri facte per flauium.
Octano nota ibi augescēte alias uigescēte. q vigescente
ciuitate qui aderant quædam genera agendi postea cōpo
suerunt. uigor autem ciuitatis nō ex inutilis populi. sed ex
bonorum uirorū præsentia colligi potest qui ad munera
obeūda ac res gerendas sunt idonei. intelligas tex. dicentē
117 quidam qui aderant prudentes rom. * Cic. pro. l. murena
potentiores apud quos ius ciuile, recondebatur. ea Flauii
diuulgatione iratos & simul uerentes ne dierum rationi-
bus per vulgatis sine eis lege agi posset uerba quędā solē
nia cōposuisse scribit ut oibus rebus ipsi interessent hoc
tex. significare uidetur sm Zasium. Et pro intelligentia il
lorum verborum quædā genera videndū est quod Soc.
scribit in. l. prima in princi. col. vlti. ff. de acquiren. possess.
118 Vltimo not. ibi & cōposuisse et populo dedisse * q uti
lia cōponentes ea occultare non debent sed aliis cōmuni
care ut Sext. elius hic egisse scribitur de quo Sex. elio quæ
dā dicemus in. §. fi. in versic. fuit post hos. faciunt ad no.
collectū quæ scripsimus supra in proœ. in § nos uero. in
gl erogatis & supra in vi. not. Glo. super verbo fere ad
actiones refert idest crudeles actiones quia olim qui cade
bat a syllaba cadebat a toto mulier est sequens expositio
ut aduerbialiter legatur. i. quasi quod sequentia satis ostē
119 dunt per quæ præcedentia declarātur *. l. si seruus pluriū
in. §. fi. ff. de le. i. tex n in versic. & ita eodē inferens ex præ
cedentibus ait. & ita eodem pene tēpore hæc tria iura na-
ta sunt ll. xii. tab. ius ciuile & actiones quod itaque primū
dixerat fere postea dixit pene. Glos. in verbo tribunus
colligit ex tex ex dolo suo quem præmium consequi cō
cor. duos adducens. secundo arguit ad oppo. & soluit. De
intellectu istius tex. ex quo collectum est not. glo. satis su
pra diximus nec iura glo. bene probant. lex n. titio vt ibi
per glo. nihil facit. §. is plane minus quia ibi seruus qui ne
cem domini detexerat cui propterea fuit libertas data ni-
120 hil deliquerat. An autem ex delicto suo * possit quis cō
modum consequi ponit tex. l. siue hereditariā infra de ne.
go. gest. Signorolus in repe. l. princeps. colum. secunda in
fra de legi. & Barb. in. c. dilectus. el. i. colum. quinta de re-
script. ubi dicunt q licet propter uilitatem uite quis ali-
quando cōmodum consequatur illud ei non obuenit ut
præmium sed sequella ad uilitatem & dedecus persone.
arg. l. sed si milites in. §. i. ff. de excu. tut. in. l i. in. § ignomi
nie infra de infam. & ideo licet bāniti ex generali procla-
mate q oēs in aellum eant non teneantur ire istud conse-
quuntur non in præmium delicti sed ob eorum vilitatē
121 * quia ciuitatem intrare non possunt. nec in publico ap
parere ut post Bal scribit Barb. in dicto cap. dilectus. Se-
quitur versic. finalis.

Ex versi. fin. prime partis legis.

Sequitur versic. fina.

Reliquū iuris processum Pōp. exponit in tex. ibi ut plebs
secederet sepius a patribus secessisse plebem notū est * hic 122
de secunda secessione loquitur quæ auctore Virginio in
montem auentinum ob filiæ mortem facta fuit ut gl. sen
sit et facta fuit reconciliatio per. M. Horatium & . L. Va-
lerium ea conditione ut sui sibi tribuni restituerentur &
vt consueuerat rediretur ad consules. Fenest. in. c. de decē
viris legum ferendarū circa fi. & Liu. in tertio ab vr. cōd.
contigit ista secessio post existentiam. ll. xii. tab. in ciuitate
ut hic dicitur & sic post. ccc. annum ab vr. cond. iuxta su
perius dicta. sed prima secessio quæ facta fuit in montem
sacrum ut in secundo ab vr. con. Liu. scribit. contigit an-
no vrbis. cclx. * Gel. c. xxi. lib. xvii. Cause & principia se- 123
ditionum sunt contumelia metus præpotentia contem-
ptus incrementi excessus, verecundia, negligentia. pusil-
lanimitas. & imparitas testis Philo. polit. v. In tex. ibi iu-
ra sibi constitueret. i. constituendi iuris facultatem acqui-
reret tribunitios magistratus reficiēdo per quos dum ne-
cessitas exposceret plebiscita fierent, in ea enim secessione
plebem sibi iura cōstituisse minime legitur teste zasio hic
ut ita tex. per transumptionem intelligatur argu. sm cum
pro testium dictis saluandis si in facto principali non la-
bantur etiam si circa qualitates minutulas uariarint. * De 124
quo per Ancha. in consi. ccxcvi. Alex. consi. vi col fina. in
i. volu & consi. liiii col. ii. in. i. uolu. & consi. cv. culum fin.
in. iiii. volu. & consi. lxxxviii. colum. iii cum sequen. in. v.
volu. & consi. cxlix. colum. ii & . cliii. colū. iii. & clvi. colū.
iii. in eo. uolu. Areti. consi. lx. ad fin. & consi. lxxi Barba.
consi. xl. colum. xiiii. cum sequentibus in. iii. uolumi. &
consi. xliii. colum. ii. cum sequen. in eod. uolumi & consi.
xi. charta prima in. iiii. uolu. Soc. consi. lxxviii. col. i. & . iiii.
in ii. uolu. & consi. xciii in eod. uolu. Dec. consi. c. col. ii. &
consi. clxiii. & ias. in l. i. col. x infra de offic. eius. in istis lo-
cis declarationes inuenies & limitationes. In text ibi eo-
dem tempore magistratus iura reddebant pretores, intel
ligit sm zasium * quos per antonomasiam magistratus 125
appellat q in eis fuit in litibus iudicandis potestas is tñ
magistratus longo post senatores, postque consules tem-

pore introductus fuit ut.j.videbitur.proīde quod hic di-
citur eodē tempore ciuiliter & sub quodā ordine accipiē-
dum est.Quod præstat arg.ad saluādos testes si dicāt eo-
dem tpe rem gestam esse et si distantia aliqua reluceat nō
esse calūniandos maxime vbi tēpus nō erat de necessitate
de quo in remissionib⁹ ꝓxime datis inuenies.Nō tñ sub
126 scribo Zasio hic dicenti* noīe magistratuū pretores non
intelligi per anotomasiam vt dicam in §.seq.in vers ꝙ ad
magistratus in euidētialibus. In tex ibi ciues Zasius oēs
liberos intelligit qui in imperio Rom.cōmunione ciuiliū
127 rerum bello et pace sunt participes* arg.l.i.in prin.j.ad.l.
fal.ergo & quibus facultas est publice iudicandi atq; ge-
rēdi magistratus ut docet Philu.in.iii.polit. Bal.in.l.si nō
speciali.col.ii C.de testa.& Bart.in.l.i.col.ii.j.ad municip.
non igitur omnes ciues romani sunt qui romani imperii
legibus regūtur locus hic expostularet ut de iure ciuitatis
128 romane & ciuibus romanis aliqua aperiremus* rem her
cle paucis a fundamento cognitam excepto doctis imo
Alc.in.ii.l.i.dispu.ca.xxi ubi late explicat. Quantum atti
net ad tex.nostrum scias ꝙ diuus Antoninus lege lata tā
dem sanxit vt qui imperio romano subditi forēt ciues ro
mani essent auctor iurisconsultus in.leg.in urbe.ff.de stat.
hom. * in orbe inquit romano qui sunt ciues romani ex
129 constitutione diui Antonini effecti sunt,ita.n.in pādectis
etruscis habetur teste ipso Alciato ꝗuis vulgo lectum sic
in urbe romana & male ut ibi ipse probat intelligens tñ
ciuitatem oibus tribuisse ut nō tñ ciuium īmunitatem cō
cesserit quum solum italicum imune fuisse et posteriores
tradiderint non eq; prouincias quæ annua tributa pen-
debant l.i.C.de vsucap.transfor nec inutilis fuit hæc con-
stitutio quandoquidē oibus tribuebat ius in legione ro-
mana militandi & in ea honores adipiscendi neue posset
ex delicto flagris subiici & multa alia de quibus per Al-
ciatum ibi & tex.nostrum in.§.seq.ibi ne in caput ciuis ro
ma.iniussu pop aīaduerterent intelligis quid nunc uelit si
gnificare iurisconsultus sub verbo ciues.& facit lex roma.
cōis patria est.ff.ad munici. In tex.ibi nouissime.i.postre
mo quo vocabulo tanq; nimis nouo Cic. uti noluisse cer
tum est testis Gel.ca.xx.li.x.* In tex.ibi iuris cōstituen-
130 di uia.i.facultas * ut ex precedentibus colligitur sepe pro
131 arte & rōne docendarum rerum ponitur ut hic per Bu-
132 deum. In tex.ibi in ciuitate nostra* romani imperii fines
Zasius intelligit Cic.li.iii.epistolarū in publico orbis terra
rum consilio fieri quæ rome in senatu fierent.& in oratio
ne pro.P.sylla urbem romanam statum orbis terræ arcē
regum & nationum exterrarum lumen gentium. domi-
cilium imperii noiabat facit præalle.l.roma. Non tñ sub
scribo intelligit zasiū quū hic ut subiectum tex.aperte de-
monstrat de ipsa ciuitate rome iurisconsultus loquatur.
In tex.ibi proprium ius ciuile.i.sine noie ut supra dixi-
mus Item ibi senatus consultū quod solum senatu con-
stituente inducit sine lege intelligas.i sine rogatione* quę
133 ad populū fit pro lege ferenda ut Accur. sensit nā & sena
tusconsultum lex erat sed in eo non interrogabatur popu
lus vnde hic sine.l.factū dicitur insti.de iur. natu.§.lex.est
Not.i.ex isto tex.Bald.* plebeios posse facere leges p se
134 & pariter magistratus. & sic guelphos posse habere sua
statuta.et gibellinos sua.Sed hic istud contigit quia plebs
secesserat & erant duo corpora.ut reintegrarentur.cōces-
sum fuit per,ciuitatem quæ potestatē habebat & superio
rē nō recognoscebat ius faciendi plebiscita sed in eodem
corpore aliud uidetur de quo tñ per Bar.& alios in tract.
hmōi maledictionis italice.& in.l.oēs populi supra tit.i.Et
quāuis plebiscita ceperint post.ll.xii. tab.ut hic dicitur.tri
buni plebis fuerunt ante ut dicetur in seq.§.in versicu.eis-
dem temporibus quū plebs.in fi. Secundo not.ꝙ lata.l.
hortensia plebiscita * .i statuta plebis (sciscere.n.est statue
135 re)uim eandem & potestatem habere ceperūt quā leges.
& eq; ligare.concordat tex.insti.de iur. natur.in §.plebis
autem appellatio.& Gel.cap. xxvii.li. xv.tribuni inquit

neq; aduocant patricios,neq; ad eos referre de re ulla pos
sunt.ita ne leges quidem proprie.sed plebiscita appellant
q̄ tribunis plebis ferentibus accepta sunt quibus rogatio
nibus ante patricii non tenebantur donec.Q.Hortensius
dictator eam legem tulit ut eo iure ꝙ plebs statuisset oēs
quirites tenerentur. Sed ad oppositum sunt uerba Liuii
in.iii ab vr.con dicentis ꝙ L.Val.&. Q.Horatius oium
primū quum ueluti in controuerso iure esset. tenerent ne
patres plebiscitis legē centuriatis comiciis tulere ut quod
tribuni plebis iussissent populus teneret qua lege tribuni
tiis rogationibus acerrimū telum datū est appellatio po-
puli* et patricios & senatores cōprehendit. §.plebis autē 136
a populo insti.de iu.naturali.Plebiscita ergo ligabant pa-
tricios et senatores ante legē hortensiam contra text.no-
strū Nisi dicamus.l.illam obseruatam non fuisse.verū ple
biscita pro. ll. seruari cepisse lata.l.hortēsia vt hic dicitur.
Fuit autē hæc lex hort. * lata longe post secundā seces- 137
sionem in alia secessione.Liu.lib xi. plebs autem propter
es alienū & graues ac longas seditiones ad ultimum seces
sit in ianiculum unde a Q.hor.dictatore deducta est. isq;
in ipso magistratu decessit.et istud est ꝙ vult hic significa
re tex.dum ait.l.hort.lata legum & plebiscitorū potestas
eadem fuit & sic verbū mox in tex positum* longū re- 138
spicit interuallum & ponitur pro postea nec est nouū vt
per Ias in.l.fructus.ff.sol.mat.et.in.l.si arrogator.co.iiii.j.
de adoptio.oēs doc.in.l.i.in §.qui præsens. ff.de uer.obl.
* Hortensius is primis fuit qui familiam suam illustrauit 139
post quē extitit.Q.Hortensius orator emulus Cice. & q̄
ad uixit secundus teste Quintil.lib.vi.de insti. orat. clarus
quidem orator sed delicatior quā virū deceat forme non
minus q̄ eloquentie studiosus ꝫm Gell. ca.v. libri primi.
Tertio no.ibi species tm̄ constituendi interesset.potestas
autem eadē * ꝙ species ex leui & modica differētia apud 140
legistas constituitur prout hunc tex.ad hoc signat & pon
derat Dec.in rubr C.qui admitti col.viii.& in.l.unica co.
v.C.de sent quæ pro eo. Zas.hic exponit species.i.origi-
nis qualitas status conditio.sic enim eo uocabulo latini au
ctores utuntur Cic quæ autē specie quadam vtilitatis fa
ciunt quæ scribit Soc in.l.i.in princ.in vlt.co.ff.de acqui.
posse. Quarto not.ibi quia difficile. ꝙ vbi maximus est
populus ibi difficilis est eius congregatio* dicitur difficile 141
quod cum labore aut multo tēpore fit.testis Aristo.poli
tico.l.& rōne prædicte difficultatis antiquitus populum
cornu siue buccina fuisse in concionem uocatum Diony
sius tradit quippe fieri non poterat ut paruo tēpore tan-
ta multitudo per nomenclatores vocaretur* Et cepit dif- 142
ficile plebs conuenire quia vulgares & plebei facile dissen
tiunt.iuxta Mantuani sniam. Scinditur incertum studia
in contraria vulgus. Populus vero difficilius quia auge-
tur numerus personarum & cōsequenter* diuersitas aīo 143
rum in populo enim inest plebs.§.lex est in vers.plebs au
tem insti.de iur.natu.hoīes enim faciles sunt ad dissentien
dum* .l.quia poterat.ff.ad treb.c.super literis. ibi intelle-
ximus diuersos diuersa sentire.de resc.notāt Barb.et Dec. 144
in.cap.i col.i de postu. p̄la. Et pp difficultatem quæ est
in non cōueniendo simul dicitur ꝙ vniuersi cōsentire nō
possunt.l.i §.fi.cum gl.ff.de acqu.pos & .l.vnica ff de.lib.
vniuer.cū gl.& hoc videtur intelligendū nisi esset res quę
de facili concedi.solet arg.l.qui cū maior.in princip. ff.de
bon libe. & eius ꝙ in simili notāt Alex. & alii in l.apud
iul.in.§.cōstat.ff.de leg.i.Dec.in d.c.i.dicit in contrariū fa
cere tex.in.d.l.vnica.de lib.vniuer.vbi in petēdo bo.po.
in q̄ agitur de utilitate vniuersitatis & oēs verisimiliter
consentire debent & tñ dicitur ꝙ consentire nō possunt
ꝓpter difficultatem glo.ibi.& in.d.§.fin.quas sequuntur
ibi cōiter docto. tollunt difficultatem intelligendo facile
vel cōmode propter difficultatem congregandi tantam
turbam vt hic dicitur.& hac ratione semper dicitur adesse
difficultas nec ea quæ tradit Alexan.in.§. constat. lo-
quuntur in vniuersitate cōgreganda sed in impetratione
facienda

facienda circa solita concedi a principe.& sic ab una pso-
na Et ob prædictam rõnem fm Bal.facta sunt consilia ci
uitatum ut quod per consi fit a populo factum censeatur
145 ✠de quo est glo.no.in rub C.quæ sit long.consue.quæ
posset multis utilibus dictis exornari si cãpus suus hic es-
set ut constat ex scriptis per Fel.in.c.nouit co. viii uer.sex
to limi.de iud.& in.c i.col.vi.versi.similiter Oldra. extra
vt lit.non conte.Corn.in cõsi.ccxxiiii.in. iiii uol. Brunũ
in cõsi.xxviii.col.fi.las in.l.i in prin.in ult.col vbi Aquẽ.
ff.j.quod quisq; iuris.Imol.in consi.107.Ange.consi.62.
incip nobilis ubi dicit q consi.loci potest contra agnatos
statuere ac & cognatos condẽnatorum in pena pecunia-
ria Cor.in cõsi.cci.circa fi lib.iiii.& cõsi. cxlviii.lib i.Bar.
& Alex.in l.hi qui ff.de iur.ĩmu.& in.l.ambitiosa col ii.
ff.de decre.ab or.fa.Alex.cõsi.i.vol.iiii.Abba.in.c.q qui
busdam col.ii.de fideius.Dec.in.l.ciuitas col.iii.j.si cer.pet.
Ias.consi. lxxi.li iii.ubi tractat de cõgregatione capitum
domorum & in consi.ci & cxl.vol.iiii.Cur. Iuniorem in
cõsi.clxyiiii Imol.in.l.municipibus.ff.de cõd.et & Dem.
vbi concludit decurionum ordinem non posse statuta fa
cere quando ultra eos essent etiã alii consiliarii alias secus
quia generale consilium populum repræsentat ut dictũ
est ideo sine dubio posset statuta & ordinamenta facere
prout de consi po.tradunt Ang in cõsi.lxiii si promissio
& Dec.in.l.i.i.pri.ad fi.iii.col.ff.q quisq; iur.quicquid ma
le senserit & dixerit lo.de pla.in.l.pe.C.de leg.Seuer.in l.
oẽs pop.sol.i.j.de iust.& iure.Cor in consi.clxxi.ad fi.in
iiii.vol.loquentes contra cõmunes concl. doc. ex prædi-
ctis patet et tradunt las & Crotus in.l.oẽs pop.charta i.et
secunda intellige sane ubi talia stat fierent in præsentia &
cum auctoritate magistratus ibidem deputati alias secus.
Pau.de ca.& mod.pap.in.d.l.i.in.prin. infra quod quisq;
iur Quæ igitur dicuntur de repræsentatione populi quę
fit per consi.ipsius pop. & loci de consilio generali intelli
guntur ut etiam tradit Alex. consi.ci. lib i item quando
agitur de re quæ cõmunis est pluribus vt vniuersis.non
autem pluribus ut singulis quia tunc quum agatur de in
teresse singulorum ut singulorum tunc illorum consen-
sus seu maioris partis & sic congregatio capitũ domorũ
requiritur necessariaq; est.ut per las in consi. lxxi.præall.
& exẽplificari ẽt id põt in submissione fienda per populũ
alicui dño & principi quando pop.liber esset.fieri.n.tunc
submissio deberet per capita domorũ vel per habentem
ab eis speciale mãdatum. ex quo.n.omnes de loco vt sin
gulos tangit ab oibus fieri approbariq; debet nemine re
luctante.§.ius iurandum in auc.de defen.ciuit.Ang.et alii
in.l suum in §.hodie cum.l.seq.j.de pac.Et similiter quan
do ageretur de nemoribus uel pasculis ad quę pro libito
quilibet de pop.accederet & uteretur Alex. consi.lxviii.
lib.ii.&.xcix.co.iiii.& seq.vol.v.Dec.in.c.iii.loco col. iiii.
de proba.& in.c.insuper de testi. afflictus in decisione re
gni.400.Itẽ intelliguntur prædicta & conclu.præall.gl.in
rub.C. quæ sit lõ.consue. in magnis ciuitatibus secus er-
go in uillis & consulibus oppidorũ Card. Alex. in c.se-
natuscons.ii.dist.& Grãma neap.in uoto primo ad fi.qđ
præcipue procedit attenta consue.hodierna fm quã cre
dendarii præsertim uillarum limitatam habent potestatẽ
ad quædã ordinarie tm̃ occurrentia.Item nisi ageretur de
obligando popu.ex delicto consilii loci quia nõ censetur
habuisse talem potestatem per Fel.in locis superius allega
146 tis. Item est arg.fm Alber.q præsidentes✠ uniuersitati
possunt iurare de calũnia de quo per doct.in.l.ii.in.§.qđ
obseruari.C.de iuramento cal Quasdam alias qõ. quæ
hic forsitan non impertinenter annecterentur ponit are.
in.§.senatuscon.insti.de iur natur.gen.& ciuili. Quæri ẽt
põt quæ necessitas curã reipu.ad senatũ deduxerit vt sta
147 sim dicit ✠aut cur interponere se ceperint quũ ab initio
apud eum ordinẽ ea reipu.cura fuerit.mandatũ.n.eis tute
lã ciuitatis fuisse Diony.li.ii.scribit & ait Fenest.adeo sem
per totius reipu.summam penes senatũ fuisse ut ne reges
quidẽ nec alius ullus magistratus in consulto senatu quip
piã molliretur. Credidit Zasius curã reip eatenus ad se-
natũ deductã ut nõ solũ sñias de rebus cõibus diceret ut
antiquitus sed & quæ eis placerent uim.l.obtinere consti
tutũ sit.& ita esse intelligendũ præsentẽ tex. & satis uerba
ipsius tex.id innuunt & monstrant. Quinto not. ibi curã
reip.q. populus eo quia difficulter cõgregabatur & ma
le publica expediebat negotia curã reip. ad senatũ dedu-
xit.& quicquid faciebat obseruabatur. idq; senatuscons.
est dictũ.concordat tex.in.§.senatuscons.insti de iure nat.
gen.& ciui.locus hic nos admonet ✠ut de senatu & sena 148
toribus aliqua dicamus cũ propterea q. res alioquin co-
gnitu digna est.nec cuilibet obuia tũ q. eã opinionẽ inua
luisse videmus principũ nr̃i tp̃is consilia instar. esse senat⁹
romani.& eorũ consiliarios Roma.senatorũ.Rumulũ in
stituisse senatũ satis cõstat.quũ.n.nouã suam ciuitatẽ viri-
bus & robore iuuenũ munitã cerneret ut eã consilii ope
fulciret centũ numero elegit quos ob honorẽ patres, ob
ętatẽ senatores appellauit.quorũ posteritas p geniturã p
pagata patricii appellanti. Exactis regibus Brutus cõsul
exaustũ bonis uiris senatũ intuens primores equestris or-
dinis adscribi senatoribus fecit illosq; conscriptos patres
appellauit. Ex q̃ tp̃e patrũ ɔscriptorũ appellatio locũ hr̃e
cepit auctor Liu in.prio ab vr.cond.& Fene. in tit.de se-
natorũ origine.late ibi de hac mã differens.Cuius dicta la
tius reassumpsit.eruditissimus sed plus eq̃ prolixius Bud.
in suis annotationibus sup.l.fi.j.de sena.Triplicis fuere or
dinis senatores patricii,cõscripti,& pedarii.patricii sunt hi
maxie q centũ illis patribus a Romulo lectis geniti sunt.
hi.quũ facti senatores erant dicebantur senatores patricii.
Conscripti uero senatores hi erant qui regũ consulũ cesa-
rũ ve decreto in senatũ legebãtur. De pedariis parũ firma
et certa est sñia ut patet ex Fenest ibi.& Aulo gel in noc.
atti c.xviii.lib.iii.mihi semp magis placuit sñia quã.C.bas
sus in suis cõmentariis scriptã reliquit,senatores.n.dicit in
ueterũ etate qui curulẽ magistratũ gessissent curru solitos
honoris gratia in curiã vehi in q̃ curru sella esset.ĩ.q; con-
siderent sed eos senatores qui nũdum curulem magistra
tũ ceperant pedibus itauisse in curiam propterea senato-
res nũdum maioribus honoribus functos pedarios noia
tos.nã si pedarios diceremus senatores ut faciunt nõnulli
eos qui sñtam in senatu non verbis dicerent sed in alienã
sñiam pedibus irent . iam uniuersi senatores qui pedibus
sententiam ferebant quum senatusconsultum per disces-
sionem fiebant pedarii dicerentur fm Gel. Quanta fue-
rit auctoritas maiestas & dignitas senatus facile cognosci
põt princeps in ciuitate appellabantur penes eos adeo to
tius reipu. summa innixa fuit. vt ne reges quidẽ aut alius
quispiam magistratus inconsulto senatu quippiã mollire
tur adeo ut cũ Tarquinius superbus pleraq; præter sena-
tus auctoritatem decerneret amisso regio noie tyrannus
appellaretur. auctor Fenest.hinc ait Orosius.ca.ii.lib.vii.
Tyberius quũ suffragio magni fauoris retulit ad senatũ
vt Christus deus haberetur . senatus indignatione motus
q nõ sibi prius fm morem delatum esset. vt de suscipien
do cultu prius ipse decerneret consecrationem christi re-
cusauit . edictoq; constituit exterminandos esse ex vrbe
christianos.Item Liu de Alex.magno loquens ait. victus
ne esset consiliis unius inuenies ne singulos nominẽ sena-
tus ille quẽ q ex regibus cõstare dixit unus verã spẽm ro
mani senatus cepit. Senatuscõsulta duobus modis fiebãt
aut per discessionẽ sñiam pedibus ferendo si cõsentiretur
✠aut si res dubia esset p sñias singulorum exquisitas Gel. 149
in.iii.&.xiiii.alias historia, citat Budeus loco p̃alle. Et qs
ordo sit hodie seruandus quando populus vult condere
statutũ ponit Are.in. d.§.senatuscõsultum ad finem locus
conueniendi senatus fuit curia hostilia . & pompeia post
modum iulia. quæ loca quũ profana fuissent tẽpla fuere
per augures constituta.ut in his senatuscõ . more maiorũ
iusta fieri possent secundum Gell.& Fenest. De indina-

550 tione senatus, scribit Budeus dicēs a Cesare autem dictatore oppressa repu. languere senatus auctoritas. ac deinde post Augustū interitu cepit. quū vnius iam arbitrio omnia regerentur. Vnde nō impertinenter quæri potest nūquid sit hodie correcta dispositio. l. nō ambigitur. §. de l.
551 volens senatū posse l. facere. & dispositio. l. i. in. §. de quare. §. de postu. de restitutione fame quā facere poterat senatus & pariter. l. i. in. §. i. ff. a quibus appel. non licet vt a sententia senatus non appelletur Bar in. l. fi. C de legi. cōcludit correctionem esse factā in. l. imperium col. iii. dicit oppositum. & ibi mod. taur. transeunt simpliciter cum Bar. in. d. l. fi. sed in. l. i. col. vii. §. de offic. eius dubitat quia hmōi iura facta uidentur post imperii trāslationem. et imperator uerisimiliter voluit in memoriam pristine potestatis senatum posse prædicta ideo Io fab. in. §. sed quod principi placuit. insti. de iure naturali. tenet non corrigi hodie. d. l. non ambigitur nec pariter corrigitur dispositio. d. §. l. de appellatione a snia senatus nō interponenda sm Are. ibi Et hoc quando senatus iudicat. secus si unus ex senatoribus sm Perus. in rub. de appel. col. iii. quod reputant ipsi mod. not. pro sententiis quæ aliquando feruntur per unum ex consiliariis nostri principis ut tunc nō habeat
552 locum priuilegium præfecti pratorio quod consilio concessum legitur. Subintelligas tu nisi princeps in rescripto id concederet ut qñq; facit cōmittendo causam aliquā aliquibus ex dominis. ita q eorum sententiæ & gesta tantam uim habeant ac si late & gesta essent per totum consilium. Præterea aduerte ne equiuoces circa prædicta & ut bene intelligas Bar. in locis præalle. ubi non contrariatur adinuicem si verum admittimus. aliud est ergo quærere nunquid post translationē imperii apud senatū esset potestas pdicta faciēdi et indubitanter concludendū q sic quia oīa illa iura loquuntur & condita sunt post translationē imperii a Vlpiano f. qui floruit sub aurelio Alexā. imperatore xxi. ab Augusto creato anno urbis condite. 964. testis Orosius ca. xi. lib. vii. Et imperii trāslatio facta
553 fuit in Octauium sm imperatorem Orosius ibidē cap. xviii. lib. vi. hoc die inquit primū Augustus cōsalutatus est, quod nomen cunctis antea inuiolatū & hucusq; ceteris inausum dominis tūc orbis licite usurpatum apicē declarat imperii atq; ex eodem die summa rerū ac potestatum. penes unum cepit esse & mansit. quod greci monarchiā uocant. & contigit anno vrbis. 726. sicq; apparet ab imperii translatione ad tempora Vlpiani. qui auctor fuit dictarū dispositionē decem & nouē intercessisse imperatores & annos circiter. cclxx. vt ēt ex aliis historiis uulgo notū est. Et pro dicta opi est tex. legis apertus in l. vnica. C. de senatuscons. vbi Valen. & Theodo. imperatores senatui scribentes dicūt se roborare illa imperatoria lege senatusconsulta licet per se obtineant perpetuam firmitatē. Ecce ibi tex. apertissimū si nolumus in sole caligare q potestas condendi legem erat apud senatū post translationē imperii annis decē & quadringentis tm. n. temporis iam concurrerat a translatione imperii ad tempora dictorum imperatorū illius. l. vnice. vt ex autropio Pau. diac. et aliis historicis colligitur. & in istis terminis loquitur Bar. in. d. l. imperium. Aliud est petere nunquid hodie. i. nostris temporibus sit correcta d. l. non ambigitur cum aliis de quibus supra. Et dicendum absq; scrupulo q sic quia abdicata est hodie oīs potestas a populo roma. & suo senatu ita loquitur punctualiter Bar. & sane in. d. l. fin. C. de legi. Et cessarunt hodie veteres prærogatiue Fel. in. c. fi.
554 col. antepe. de foro. cōpe. Præterea quū sit hodie annihilatus ille senatus vt per Bal. in. d. l. non ambigitur. inepte videtur quæri an hodie senatus ea facere possit. Sed pulchra subhoritur qō nūquid in uno senatore qui est hodie io
555 me talis resideat auctoritas & potestas qd' videtur quia iura collegii in unū recidunt. l. sicut in fin. ff. quod cuiusq; vniuer. nomi. contrarium Bal. determinat. in. d. l. nō am-
556 bigitur quia collegium senatorum est destructū & eius reintegratio et formæ restitutio reputatur impossibilis. l. apud iul. in fi. ff. de leg. i. Destructo ergo collegio iura collegii sunt effecta caduca. l. pē. in. §. tusculanus. ff. de le. iii. c. secundo cū ibi not. de nou. ope. nuncia. et opinionē hanc tenent lac. de are. & Cinus in. d. l. non ambigitur quia collegiū non ē actu in exercitio nec habitu idest virtute & essentia tacita sicut ecclesia q desiit esse collegiata per desuetudinē non est collegiata nec actu nec habitu quia forma est oīno mutata. Et noua consuetudo non antiqua inspicitur. l. mella in §. i. ff. de ali. & cib. leg. faciunt quæ diximus supra q oīs potestas abdicata est a populo Rom. & eius senatu. & q cessarunt ueteres prerogatiue. ideo nimirum si non residet in uno senatore quia ēt si essent oēs non residerent. Magna tñ est istius senatoris potestas ut habetur in. c fundamenta de elec in. vi. quod officium gessit Lu- 557
douicus de sabaudia cui assidebat Cinus ut ipse refert in l. ū C. quæ sit lon. consue. & Fran. de curte in trac. feu. in. l. qōne. & eo dignitatis tit. honestandus est quo nuncupantur magistratus primi gradus sm taur. in. d. l. l colū. viii. 558
cui tamen in uocabulo non subscribo quia ut infra dicā. verbum id superillustris sapit barbariem. Non omitto q Accurs. in. l. fin. §. de sena. in. l. fin C. de pet. here in. l qui superstitis infra de inofū. testa. & alibi sepe senatores centūuirali iudicio expendebat & sic q senatores a cētum- 559
uiris non distinguerentur. sequitur Ial. in. l. i. col. i. infra de offi. eius. & cōiter legisse. facit illud poete clarissimi Centū illi in prato sepe senatus erat, quam stūam damnant Budeus in. d. l. fi. de sena. & Zasius tā in prin. l in vers. deinde quia dissicile ē in §. primo in verstcu deinde quum esset necessarius modestius tamen ē faciat Budeus loquitur.

Centumuiralia iudicia inquit Festus a centumuiris dicta sunt nā quum essent Romæ trigintaquinque tribus quę 560
& curie sunt dicte terni, ex singulis tribubus sunt electi ad iudicandum qui centumuiri appellati sunt. & licet qui que amplius ē cētum fuerint tñ quo facilius noiarentur centumuiri sunt dicti quod nomen postea etiam remāsit licet auctus fuerit centumuirorum numerus ut ex Pli. in epistolis patet. bi centumuiri non solum causas hereditarias vt Vitellius contra Merulam falso opinabatur. sed ēt usurpationum tutellarum agnationum alluuionum nexorum mancipiorum. & id genus similia negocia diiudicabant ut est auctor grauissimus Cic in. i. de oratore quā uis non sit negandum iudice Zasio causas hereditarias frequentius apud eos ventilatas fuisse auctore Valerio in li. vii. & Pli. in epistolis Noie igitur centumuiralis iudicii senatores male accepit Accur. utpote qui a centumuirali iudicio prorsus distinguerentur. siquidem senatus velut patres rempub. curabant. id quod videtur mihi significare tex. noster hic dum expresse dicit curā reipu. ad senatum deduxit. centumuiri controuersias & crimina iudicabant quod & hodie usu euenire ait zasius ut rectores rerū publicarū a iudicibus separentur. Huic centūuirali iudicio vnus ex ptoribus preerat ut ex Cic. orationibus pro roscio. & aliis. item ex plinio in epistolis liquere pōt nisi. belli cura eos auocaret q casu decem viri litibus iudicandis creabantur. & qui pretorum partes gererent ut tradit Fenest. sub tit. de quibusdā minoribus magistratuū ipsbus. & sic queadmodum protores uel unus ex eis preerāt, ita ipsius pter bella absentibus hi decē viri vel ex eis vnus centūuirali iudicio præfedisse existimandi sunt teste zasio. Ceterū si de crimine solēni accusatiōe iudicandū fuerat tū pretor alios iudices numero incerto sortiebatur. & erat apud pretorē sniarum discussio q ex uariis locis in Cic. orationibus eiusque interprete Asconio colligitur, q propter apud Pli. li v. epistolarū ad Valerianū cū aduocatus corruptus iudicantium sententiis absolueretur, pretor in snia permanens eum pro condemnato habuit. Dicit tñ Zasius precitato loco se inuenire apud Velleium li. ii. senatum ēt iudiciis præfuisse donec. C. grachus ea ad equites transtulerit quod & Plu. in uita grachorum tradi- 561
dit

dit.& põt allegari tex in.l.i.in.§.i.ff.a qui.ap.nõ licet, vbi
a sñia senatus non appellatur & istud maxime forte vi-
guit post inclinatam auctoritatem & potestatem senatus
sub cesaribus qñ iam in mandandis exercitibus in proui
ciis decernẽdis.in legationibus dimittẽdis admitẽdisq; in
constituenda rep.occupatus vltra nõ fuit. Et ad id quod
de sortitione iudicum dictum est coniungenda sunt quæ
dicemus in.§.seque.in versi.deinde cum erarium. Super
est ut discutiamus in quo ordine seu gradu magistratuũ
collocentur senatores. Quibus honorum titulis decoren-
tur.et tertio an habeamus nos aliquos magistratus quos
illis conferre possimus. Collocãtur cõmuni oium scribẽ-
tium sñia in primo gradu ut constat ex eorum dictis in.l.
i.infra de offi eius.aduertas diligentius põt.n cõclusio in-
telligi de priscis senatoribus magnanimi senatus qui ante
imperii translationem factam in principem stetit, de qui-
bus excepto præsenti loco & præal §.senatus. parũ in iu-
162 re nostro reperitur ꝙ & tunc conclusio indubitabilis erit.
hi.n.erant qui teste Leto põp.principes in ciuitate appel-
labant sine quibus reges nihil moliebant ꝗ prouĩcias de
cernebat legiones dimittebãt et admittebãt et de bello ut
usũ fuerat decernebãt.iuxta illud Silii italici. Tristia ma-
163 gnanimi portabãt iussa senatus. *Immo uideret ꝙ nõ es-
sent ponendi in gradibus magistratuũ arg.eius quod cõ-
muniter dicunt docto.de principe & summo pontifice,
quos negant in.i.gradu magistratuũ recte poni. quia ipsi
sunt super oẽs.& qui alios constituunt. Idem iudicium vi
detur de istis senatoribus: exactis.n regibus senatus supra
oẽs erat & quicquid ꝯstituebant obseruabatur ut in tex.
nostro dicitur cõproba ponderando ꝙ iuriscõs. hic in. §.
post originem tractaturus de origine magistratuum om
nium ut in rubrica fuerat pollicitum de senatoribus eo in
tractatu uerbum non facit quod non omisisset si de nu-
mero magistratuum fuissent.facit itẽ tex.in fi.istius versi.
dum dicitur aut est magistratuum edictũ aut senatuscon-
sultũ, Ecce ꝙ ius a senatu inductũ nõ dicebatur magistra
tuum ius.sed senatusconsultũ potes tñ dicere ꝙ imo sena
tores erant magistratus primi & ideo a Fene.& Põp.leto
in tractatu magistratuum romanorũ inseruntur,nec ut a
principibus de quibus proxime magistratus cõstituunt
164 ita a senatu constituebantur * imo populus magistratum
creabat ut per Letum põp.in titu.de potestate senatus.et
165 plebis.Et ꝙ senatus esset nomen magistratus * est tex. in
§.lex est.in tit.de iure naturali dum dicit lex est ꝙ popu-
lus rom.senatorio magistratu interrogante constituebat.

Non obstat mõ ꝙ iuriscõs.in.§.post originem tracta-
turus de magistratibus nihil dixit de senatorib. quia omi
sit propterea ꝙ hic de eis dixerat nec obst.tex. noster ibi
magistratus edictũ aut senatuscon. quia respõdeo ꝙ licet
proprio noĩe ius a senatu conditũ senatuscõ.dicatur sum
pto vocabulo a noĩe conditoris ut de plebiscitis dicitur.
non tamen infertur quin sit prout est ius a magistratu &
quidẽ maximo conditũ.Ex ꝗ uide ꝗ errore lapsus sit Bu
deus in.d.l.fi.char.ii.uolens senatum esse nomen ordinis
non magistratus. Põt etiam conclusio prædicta intelligi
de senatoribus romanis qui erant & ab imperatoribus
constituebantur.senatu iam reducto sub imperatorũ ma
166 num.de quibus iura nostra fere oĩa loquuntur. * Et istos
pariter constituendos arbitror in i.gradu magistratuũ ut
faciunt cõiter scribentes prelati quia & si horum tãta nõ
esset potestas & auctoritas quanta priscorum senatorum
ut prediximus magna tamen erat quũ posset senatus ad-
huc ut dixi legem generalem condere restituere fame &
sententiam secum vltimum calculum & silentium feren-
sem dare licentiamq; de flumine publico aquam extrahẽ
di prout imperator cõcedere.l.quominus.ff.de flumi. Et
167 teste Spar in uita Adriani imperatoris * Adrianus ipse se
natus fastigium in tantum extulit difficile faciens senato,
ut quũ arcenium ex prefecto prætorii ornamentis consu
laribus predictum faceret senatorem nihil se amplius ha-
bere quod in eum conferret ostenderet ex quo liquet ad
huc tẽpore imperatorum non potuisse dari maiorẽ digni 168
tatẽ magistratuue * unde non imerito imperator in.l.ius
senatorum.C.de digni.lib.xii.se in eo ordine cõnumerat.
vt tñ scias ꝙ illo casu est ibi ut senator non ut princeps ut
dicimus de episcopo in cap.existente ut canon.quia sedet 169
in loco canonicatus ut per Dec.in.d.l.i.in.ii.col. *.Itẽ not.
aliud fuisse consi.principis & aliud senatus qui est consi.
patritiorum et seniorum populi. Tranquil.in octauio li-
bi constituit consilia cum quibus de negotiis frequenter
ad senatum referendis ante tractaret. Spar. etiam memi-
nit Adrianum celso iuliano & neratio iuriscõsultis usum
quos senatus probasset & dictum consi. principis separa
tum a senatũ per nõnullos consilium camere nuncupa-
tur quod plerũq; bene gestis per senatum plus nocuit ꝗ
pro fuit. Quibus autem titu. sint honestandi nuncupan
diq; Dec.in all eg.l.i super illustres appellant * uocabulo 170
herde parum latio ut in.§.seq.dicetur potes igitur eos illu
stres dicere prout leges nostre cõiter & aperte appellant
patet in.l.quisquis.C.ad.l.iul.maie.& in.l.iii.cũ gl.in ver.
illustres.C.de sillentia.li.xii.cum simi. patres cõscriptos et
patres amplissimos eos appellari satis est ẽt notum. Nec
prædictis refragatur * lex fi.ff.de sena.per quam Alex.in. 171
d.l.i.col iiii.tenuit esse gradum superillustrium eo ꝙ alias
fuisset satis de illustribus mentionem facere quia dico nul
lum fieri ibi uerbũ de super illustribus sed de illustribus
tñ.& est sensus ꝙ descendentes a patritiis & consulari-
bus vsq; ad oẽs illustres.id est & ab aliis oĩbus illustribus
viris senatores esse accipiendum est.& hoc mõ potest illa
lex in contrarium retorqueri. Et qm̃ incidit sermo illius
l.fi arbitror pulchrum esse et in proposito intellectum iu
risconsulti inuestigare. sub obscurus.n.est. text. & cari-
pendissem ꝙ Budeus qui tantas ibi effudit annotationes
aperuisset nobis sensum illius.l. quam præoculis habebat.
Verba illius tex.obscuri sunt hæc. Senatores autẽ acci-
piendum est eos esse qui a patritiis & consulibus vsq; ad
oẽs illustres viros descendunt quia & hi soli in senatu di-
cere.sñiam pñt corrigit ibi tantũmõ Bud. tex. in verbo
consulibus ut dicat cõsularib⁹.i.his qui consulatũ qñque
gesserũt.qđ suadere potes ꝗa tex.in prin loquit de tali vi
ro cõsulari præcedentia aũt declarant sequentia.l.si seruus
plurium in.§.fi.ff.de leg.i.imo magis influunt ꝗ econtra
l.quisquis cum ibi not.per Bar.ff.de leg.iii. Sed videtur
velle ille tex.tria quæ falsa penitus & apertissime viden-
tur.primum ꝙ noĩe senatorum eos accipere debeamus
qui a prædictis descẽdunt. sm ꝙ ipsi soli possent in sena-
tu sententiam dicere.tertium ꝙ descendentes a patritiis &
consulibus seu consularibus senatores essent.quæ oĩa alie
na sunt a veritate.nam senatorum noĩe ueniebant vel ma
xime conscripti,qui non descenderant a patritiis uel con
sularibus.Item & ipsi habebant ius dicendi sñiam in sena
tu,ut ex Liu.& Fene.liquet. id quod retulimus supra. Et
sic non soli descendentes a prædictis patritiis. Item latuũ
est dicere descendentes a prædictis esse senatores quãquã
ipsi parentes illius ordinis essent.quia filius senatoris non
est senator.alias sequeretur anniculũ descendentẽ a prædi
ctis senatorẽ esse.quũ tñ requiratur legitima etas in sena
toria dignitate.ut per Fene. Propterea dum alias legerẽ
illã.l.i.de offi.eius declarabam nouiter illum text.aliter re
stituendo illum candori suo. credidi uitio impressorũ &
tẽporis lapsu deprauatum fuisse codicẽ. & ꝙ non senato
res sed senatorios dicerẽ debeat & sic senatorios.i.ex fami
lia senatoria eos esse accipiendũ est qui a patritiis consula
ribus & oĩbus illustribus uiris descendunt quia & hi soli
possunt in senatu sñiam dicere. de illustribus intellige,ut
ad pxima fiat relatio,q̃si velit ꝙ descendẽtes ab aliis qui
non poterant in senatu sñiam dicere licet haberent ius ue
niẽdi in senatũ & discedẽdi in sñias principũ de quibus p
Gel.c.xviii.lib.iii.nõ tñ erãt senatorũ. Patritios aũt post
quã horum pariter incidit locutio tripliciter dici inuenio

172 *qui enim ex primoribus centũpatribus a Romulo in se
natum lectis geniti sunt patricii a principio sunt nũcupati
testis Cic.Liu.in i.urb.cond.& Fene.in.tit.de sen. orig.in
quo hallucinari videtur mod.taurin.in.d.l.i.col.x.loqui-
tur.n. Fene. ut ego retuli nõ vt ipse refert. vt licet intueri
apertissime.& quicquid dicant scribentes in.d.l.i.Ego nõ
pono hos patricios in.i gradu magistratuum quia licet a
magistratibus illustribus descendãt non tñ erunt necessa-
rio ipsi magistratus uel illustres. nec est lex tale quid dicẽs
Imo absurdum relucet ꝙ sequeretur anniculũ vel trium
dierum puerũ descendentem ab aliquo ex prædictis cen
tum patribus illustrẽ & in magistratu maximo fuisse qđ
ꝗ̃ sit absonum uides. Intellige ergo ꝙ esset quædam adie
ctio honoris & præeminentie quã a patribus suis dedu-
cebant patritii facit in arg.ꝙ ponit gl in.l.iubemus. C. de
aduo.diu iu.& Fel.in rub.de maior.& obed.col.v.de fi-
lio doctoris sine sumptu coronando laurea doctorea. &
speculari possumus in filiis illust.ducũ uenetorũ qui patri
tii dñr.& multas habent præeminentias in ciuitate sua.
Secundo dñr patritii senatores filii senatorũ ẜm præfa-
tos mod.loco prædicto de his intelligentes. Fene. &.d.l.
fi.de senat.sed mens Fene.alia est ut.s.dixi nec.l.fi.ita intel
ligi põt ut uidisti proxime, caret itaq; fundamẽto ista cõ-
clusio ꝙ patritii dicantur senatores filii senatorũ quũ pos
sint esse patritii ut diximꝰ absq; eo ꝙ sint senatores fateor
tñ ꝙ senatores filii senatorũ patricii dici possunt. seu sena-
tores patritii & præeminẽtia quadã prædotati vltra alios
senatores ita ꝙ doctores.in. d.l.i.ponentes senatores in.i.
gradu magistratuũ inepte post modũ exẽplificant illum
primũ gradũ in istis patritiis. quia si simplices senatores
sunt in primo gradu an dubium ꝙ isti patritii qui sunt se
natores & filii senatorũ erunt &t in.i.gradu. Tertio patri
tii dicuntur quos in patres princeps sibi elegit de quibus
in.l.fin.C de cõsu.li.xii.& in auct.cõsti.quæ de digni.vtq;
ex illis iuribus constat, maxima erat dignitas. & habenti
bus talem dignitatem scribuntur multe const.auct & me
rito doc.in.d.l.i.ponunt talem patritiatum in.i. gradu di-
gnitatum. Incognitus tamen fuit hic patritiatus antiqui
tati & antiquatus temporibus nostris. & si usurpato vo-
cabulo patritios appellemus sue cuiusque ciuitatis primo
res ciues. Circa ultimam partem qõnis de equiparatio-
ne magistratuum nostri temporis ad senatores Roman.
173 *licet per oĩa similitudo inueniri non possit quia tamen
sufficit similitudinem esse ẜm quid ideo potest dari simili
tudo in supremo parlamento regis francorũ & in supre-
mo consi.excellentissimi princi.nostri. ẜm dictos mod.in
d.l.i.col vii.&.viii.post Budeum verũtamen abusiua est
comparatio,& maxime si intelligeremus de illis priscis se
174 natoribus.✠simile.n.dicitur quod in aliquo habet diffe-
rentiam sed vt plurimum conuenientiam & ubi sunt plu
res differentię q̃ conuenientie non dicitur; similitudo ut
sepe dixit Bal.quem refert Dec.in.c.translato col.iii.de cõ
sti.licet ergo in nostris senatoribus sit similitudo in aliqui
bus tamen ut plurimũ & in maioribus est dissimilitudo
ut ex præscriptis apparet & notum est.ergo equiparatio
non est bona.Itẽ erant senatores de quibus in iure nostro
175 agitur consiliarii domini totius orbis terrarũ✠nostri au
tẽ domini minime particule ipsius orbis & quãuis habẽs
iura imperialia possit in suo territorio ea quæ imperator
in uniuerso ut per Bal.cõsi.121.in.iii uol.Brunũ cõs.xix
Ias in.l.est receptum.col ii.ff de iur.om.iu.& Dec.in.c.pa
storalis.col.ii.de appel.tamen ipsius senatores & consilia
rii non possunt in ista particula ea quæ dicti imperatorũ
senatores in uniuerso. Hinc est &t ꝙ licet de iure scripto a
sñia senatus ad principem non appelletur ut dicit tex. l.i.
in.§.i.ff.a quibus appel.non licet hodie tamen appellatur
seu supplicatur & recurritur ad principem. Opinioni ta
men cõnumeranti senatores principum nostri temporis
inter illustres pro qua facit tex.in.l.i.C.de præpos.lab.xii.
ibi quos nostri lateris comitatus illustrat ẜm cõmunem

intellectum consonare uidetur hodiernus usus✠ quo se- 176
natores magnifici nuncupantur.idem enim dicit magnifi
cus quod illustris ẜm Aquẽs.in.d.l.i.col.iii pro quo adde
tex.in.l.ii.C.de offi.eius qui vicẽ alterius iu.obt.ubi præ
fectus pretorio qui est illustris tit.magnificentie nuncupa
tur.Et Dorotheus qui in tit. de emen. C. magnificus ap-
pellatur illustris dicitur in proœ.institu. quinimo attenta
uit Aquẽs.firmare quod plus importet magnificus quã
illus.;vt patet arguendo ex ordine litere in.l. ii. in.§. quæ
oĩa.C.de iure vete.enuclean. cũ aliis ab eo allegatis. facit
Plinianũ illud magnificus est Iuppiter in trono suo astãti
bus diis.Sed responde iuribus Aquẽ. quod magnifici de
quibus ibi erant &t illustres ideo non bene infertur ex eo
quod aliis illustribus præmittantur.sit plus esse magnifi
cũ quã illustrẽ✠vt per mod.tau in.d.l.i.col.ii.&.viii. quã
tum tñ ad dignitatem magistratus minus est ut &t præfa- 177
ti uolunt esse magnificũque esse illustrẽ. quia magna fa-
ciens licet nõ sit in magistratu nec illustris dicetur magni-
ficus ut ibi per eos quicquid tñ ipsi mod.dicant nõ est da
re illustrẽ qui nõ sit magnificus pp multa iura ab Aquẽs.
alleg.quæ appellant eos magnificos qui in illustri sunt di
gnitate.& eo ꝙ tali dignitate quis decoratur præsumen-
dus est magnificus aio & opere. Sexto no.ibi seque præ
munirent✠ꝙ pretor de his in quibus erat ius redditurus 178
præponebat edictum ut sciret quilibet se præmunire. &
hunc tex.allegat pro no.Alex.in l.i.col.i.ff.si cer.pe. Et est
arg.iudicia non esse præcipitanda.sed spacium se præmu
niendi indulgendũ.facit lex & quia.ff.de interro.actio.et
hoc bene seruat utrũque illustrissimi nostri principis cõs.
*audiendo sepe & sepius aduocatos resolutionesque du-
biorum benigne expectando.non autẽ præcipitat sñias. 179
Et concordat cum iurison.hic Fene.in tit.de pretor.dũ
ait tantum in modum aucta est prætoris auctoritas. ut
quod prætor ipse dixisset ob ipsius honorẽ ius honora
rium uocaretur. Septimo no.ibi nouissime.ꝙ ipsis rebꝰ
dictantibus pp difficultatem administrandi rẽp. ventum
est a populo ad senatum postea a senatu ad principẽ qui
unus reip cõsuleret✠nimia ergo multitudo cõfusionem 180
generans cã fuit creandi imperatorem,senatoribus enim
sepe ut naturaliter euenit dissentientibus vtilitas pub.im-
pediebatur.& non ita accurate prouincias oẽs regere po
terat ideo per vnũ reip.consuli necesse fuit quũ melius sit
regi per unũ✠quã per plures ut hic no.Acc.&.Philo. iii. 181
polit.&.xii.metap.facit.c.in apibus.viii.q i.multa conge-
rit Fel in.c.quæ in ecclesiarum.col.pe. de const. & p hũc
tex.ibi reip.per vnum consuli dicũt doc.ut tradit prepos.
mediol.in.§ fi.de prohib alie.feu.per Feder.col.fi.q. licet
rex in regno quantũ ad subditos suos sit tanquã corpora
lis quidã deus.nõ tñ est alter imperator quia imperiũ est
unicum per hunc tex.nã si deus vnũ angelum a potesta-
te sua.quod posset dicit eximeret tñ Angel . ille non esset
deus.pariter Rex quãuis sit ab imperio exẽptus non tñ
erit imperator attamen tales habent in regno iura impe-
rii.seu in suo regno sunt uti imperatores vt plenius dicã
in.l.si quis maior.C.de transa.& sicut ad pauciores viros
iuris constituendi facultas transiuit rebus ut dicit tex. di-
ctantibus.i.cursu tẽporum & rerũ exigente.in cõtinuo.n.
motu consistit mortalitas & cõtinuo variat.vt ꝙ a prin-
cipio bonũ visum sit.euẽtus rerũ improbet ut in auc.hęc
constitutio inouat & summitur dictare iudice Zasio qua
dã translatione,sicuti.n. dictari dicuntur✠quæ alio præ 182
eũte verba scribi consueuerunt ita & quæ nã nobis exci-
pientibus suggerit dictare dicitur.ita per partes euenit ut
esset necesse p vnũ reip.consuli.i.p succedaneas mutatio-
nes.vel forte verius ẜm Zasium per partes.i.per factiões
quasi inuat factione principum reip.rem ad paucos re-
dactam . Nam si syllas & marios tacuerimus in manum
Iulii Cesaris oĩa esse redacta.nemo ignorat quo vitã fun
cto remp.trium uirorũ principatu præssam nouimus.de
inde.C.Augusti imperio gubernatã✠& sic per partes.i. 183

ꝓpter

propter principum factiones qui sese partes fecerunt eue
nerit vt ad vnum reip. status deuenerit. nā & ducem par-
tium ueteres nominabāt qui in bellis ciuilibus bellū duce
rent. & hodie nos quoq; partes nuncupamus diuisiones
quæ sunt inter ciues in tota fere italia. Quod aūt iuriscō.
scribit necesse fuisse per unū consuli quasi senatus oēs pro
uincias regere non potuisset. non est simpliciter accipien-
dum nihil n. senatui in prouinciis regundis. vel industrie
vel tēporis defuisset si principes uiri in offic. remansissent
sed iudice Zasio dissimulanda est ea iurisconf. cōniuentia
qui veritatē historie temperando. principem sub quo vi-
184 xit offendere noluit. * res enim publica romana in princi
pes non ultro sed vi & bellis redacta est. & quū nulla es-
set libertatis spes populus romanus iam iugum seruitutis
ferre assuetus. l. regia omnem potestatē in principes tran-
stulit. vt q; necesse erat pati legis regie titu. contegeretur.
sed ad monarchiam res uel diuina ordinatione respexisse
creditur. quādoquidem pop. rom. orbis imperium iustis
de causis acquisierit ut post Aug. & Thom. dicā in tract.
de uita & regi. boni principis & tradit etiam post Dantē
poetā. Petr. de monte in monarchia quam fuisse necessa-
riā concludunt. Sed quum de hac. l. regia super imperio
185 transferendo in principem * tot in locis mētio in iure fiat
prout in hoc versi si in. l. i. ff. de consti. princip in. § sed qđ
principi insti. de iure naturali in. l. i. col iii. C. de vet. iur. e-
nucleā. & in. l vnica. ff. de offic. præfec. prætor. ibi regimen
tis reip. ad imperat. perpetuo translatis. Miror nunq; dici.
quis fuerit princeps in quem facta fuit. translatio imperii
vt dixi in rubr. proœ. ffor. super verbo imperator fuit
octa. augu. ut probatur ex his quæ scribunt Sueto. lib. ii.
in pluribus locis & Orosius lib. vi c. xviii. & inuenio an-
dabaturū more scribēdo ita & dicere Pau. de cast in. l nō
ambigitur. ff. de. ll. licet historias per quas id probari pōe
186 nō citet * quā quidē cōcessione imperii olim potuisset po
pu. ro. cassare et reuocare per contrariam. l. arg. l. si quis in
princ. texti. ff. de leg. iii. & sicuti delegans ad libitum pōt
reuocare. l. iudicium soluitur. ff. de iudi. quum fuerit cōces
187 sio & vsus translatio * radix uero imperii in Senatu pop.
que rom. remāserit hodie non pōt aduentum christi quū
imperium sit translatum in Germaniam et dependeat ab
188 ecclesia * & in eo nullum penitus ius habeat pop. rom. &
cessauerint oēs prærogatiue vrbis. & est cōis conclusio
scribentium ut per glo. Bar. Bal. Sal. & alios in. l. fin. C. de
ll. Pau. de ca. in. d. l. non ambigitur Areti. in. d. §. sed quod
principi col. ii. Fel. in. c. si. col antep. de foro comp. in. c. cū
non deceat col. iiii. de præscr. in. c. primo de iu. iur. Dec. &
alios in. c. nouit de iud. vbi canon. cōiter concludunt * q;
189 hodie imperator non habet iur. a pop. ro. sed ab ecclesia
a qua dependet ipsum imperium. Et q; po. rom. olim an
te ecclesiam christi posset reuocare & in eo remansisset ra
dix imperii patet etiam ultra prędicta quia alias post trā
lationem imperii non potuisset legem condere ut pote-
rat. d. l. non ambigitur & l. vnica. C. de senatusconsul. facit
quod scribit Abb. in trac. consilii Basil. in. ii. dubio col. ii.
quarti membri de Duce illust. D. Venetorū. qui ex causa
posset deponi quia fundamentum iurisdi. est in corpore
ciuitatis, & de Papa similiter qui ex cā pōt a concilio de-
190 poni. Et quū oīs iurisdic. sit apud principem * penes quē
dicitur esse creandorum magistratuū ad iustitiam expe-
diendā potestas c. unico quæ sint rega. in usibus feu. Hinc
dicimus q; officiales nostri tēporis nullam habent iurisd.
191 * nisi quatenus eis conceditur per suæ constitutionis re-
scripta aut per statuta glo. de pa. constan. super verbo cri
minalibus. Bal. in auct. cassa. C. de sac. san eccle. Alex. cōsi.
xxiiii. col. i. in. v. uol Barb. consi. xlii. col. pe. iii. uol. Soci.
cōsi. cclxxv. col. vii. Dec. consi. viii. co. i. & Ias. in. l. gallus.
in. §. & quid si tantum char. pen. in. ii. col. ff. de li. & post.
* Est. n. eis cōmunicata iurisdic. per principem. eo quia in
192 oībus locis per se non potest illam exercere ut pulchre
declarat Alex. in. l. i. col. i. infra de offic. eius. cōmunicauit
eis ut sol ceteris planetis cōmunicat lumen ita q; a se non
abdicatur ut per Bal. in. c. bone. el i col. iii. de post præla.
Et ideo concurrit cum omni ordinario Bal. in tit. qui feu.
dare po. in. §. i. & Fel. in. c. i. in. ii. no. de consti. bene igitur
dixit Bal. in consi. ibi proponitur. in iii. vol. q; de iure ne-
mo pōt habere iurisdic. * nisi ex cōcessione vel permissio 193
ne imperatorum uel pontificis intellige. Et ideo Papa et
imperator sunt duo scaturientes fontes & inesicabiles a
quibus oīs iurisdic. in alios inferiores tanq; riuulos ema-
na. ita Bal. in. d. c bone. et in. c. i. quis dicatur dux marchio
vel comes. Vltimo not. ibi itaq; in ciuitate nostra (epilo
gua est enim eorum quæ ante tradita sunt) optimū argu.
* ut quum sermone prolixo aliqua retulimus conclud- 194
mus in fi. epilogando & eorum quæ narrata sunt condu
sionem sub cōpendio ponendo ut hic fecit Pomp cuius
actio nostra debet esse instructio. ¶. & hoc Tyberius ce-
sar. ff. de here. instit. septem igitur epilogando dicit Pōp.
constituitur iuribus in vrbe rom. aut. l. xii. tab. aut iure. ci-
uili q; sine scripto in sola prudentum interpretatione cō-
sistit aut legis actionibus aut plebiscitis aut honorario iu
re aut senatuscon. aut principalibus constit. Prudentum
interpretationem non intelligas responsa pruden. de qui-
bus in. § responsa prudentum. insti de iu. natu. hæc. n. a iu
risconsul. dabantur quibus potestas a Cesare erat de iure
respō. q in scriptis redigebantur ut postea dicit. illa aūt in
terpretatio prudentum mox post decem viros multa e-
tate ante cesares sine scripto emersit error ergo est secūdū
Zas. sub alteris alteros intelligere. Et per hunc text. dixit
Barb. in. c. si. col. antep. de fo. cōpe. & in cōsi. iiii. col. vi. in
i. vol. q; abolito tit. regis nō aboletur vigor sue. l. * quia 195
licet ro. imperium esset in Cesarem translatū non tū erāt
abolite. ll. pop. ro. vt hic patet. sed hic text. nihil facit quia
ut diximus per dictam translationem non erat annihila-
tum rom. imperium. de veritate dicti alibi scripsi mus.

Ex. §. post originem.

Magistratus an fuerint ante iurisdic. nu. 196.
Iurisdictio an sit de iure ciuili uel gentium nu. 197
Parum esset iura in ciuitate esse nisi pariter essent qui illa
redderent. nu. 201
Causam perdit quærens defensionis copiam parti sub-
trahere. nu. 204.
Quando liceat ius sibi dicere in defectum iustitie. nu. 206
Ciuitas non pōt stare sine iurisperito nu. 208
Romani annis sexcentum medicis caruere nu. 209
Inuectiua contra prauos aduocatos & causidicos & quā
tum extollatur boni et doc. legem. nu. 213

Sequitur interpretatio in. §. post originem.

In principio istius secunde partis principalis vsque ad
versi. quod ad magistratus facta continuatione dicendo-
rū ad superioria exponit Pōpo. quid facturus sit vsq; in
finē. l. Not. hic Ang. fuisse primum * iuris & iurisdic. ori 166
ginem post modum magistratus quod scire ait expedire
vt cognoscamus an ab offi. iurisdi. differat. Vniuersalis in
quit iurisdi de qua in. l. littora. ff. ne quid in loc. pu. fuit an
tequam essent magistratus sed postquā iurisdi fuit ab uni
uersali iurisdic. distincta. tunc prius fuere magistratus. &
cuilibet attributum offi. suum unde dicit q; offic. est facti
& in facto consistit. ex quo oritur distincta iurisdi. Sed
hęc distinctio est contra tex. in superioribus & natura do
cet ut prius lex detur postea magistratus eligantur vt vo
luit Christoforus Land. super illud poete. Iura magistra-
tusque legunt sanctumque Senatum. Errore etiam
labi uidetur Angel. dum intelligit iurisdictionem esse
quid vniuersale. immo dicitur quid generale sub se com-

prӕhendens spẽs in quarũ qualibet repræsentatur ut pa
tet ex Bald in perusin: repe l.edita.co.ix C.de edẽ. dum
vim termini uniuersalis generalis & particularis exponit
et probatur in.l.pe.ff de.offi eius quod sequitur Taur.in
l.i.so.xix col.iii.ver.sed tñ in prædictis illo tit.de offi.eius
improbans Dec.ibi sentientem id quod ang.hic hanc sen
tentiam concurrunt mod. portug. in. rep.l.imperiũ.col.
xii.cũ seq.ʃ de iur.om.iud. & ita quoq; sensit Bar.in.d.l.i.
in.i.qõne quãuis de Ang. hic nonſit mentio in locis pdi
197 ctis. Dixit quoq; Bald.in.l.i.supra tit proximo ꝙ licet
iurisdic.magistratuum sint de iure ciuili per tex. nostrum
tamen regum iurisdict.non.& sic ipsa iurisdictio in gene
re fuit introducta de iure gentium naturali quodam insti
ctu poscente ut inter hoĩes sint principes & superiores
qui cæteris præsint & maleficia coerceant quod adeo na
198 turale est ut etiam grues & apes regem habeant c.in a
pibus.vii.q.i.faciunt que post Bal.& alios scribit Aquẽ.
in.l.ex hoc iure.col l & seq.supra titu.i. Et est iurisdictio
magistratuum ut dixi in.l.i.ʃ de iur. om. iud. potestas de
199 iure ciuili introducta cum necessitate iuris dicendi & e
quitis statuende.& late. ibi tractant docto.qõnem Ang.
hic de differentia iurisdictionis ad officium.vbi etiam in
uenies ꝙ officium non in facto cõsistit ut dixit Ang. sed
in potentia faciendi quod maxime probat illa lex prima
prout ibi induximus. Secũdo notat Zasius ibi effectus
200 rei accipitur rem politicam nõ alio uigere effectu ꝙ præ
sidentibus qui iura sequantur . hoc est quod dicitur legis
virtutem esse imperare.l.legis virtus.ʃ.tit.i.& ex sequenti
bus iurisconsſ.mentem suam clarius aperit. Tertio no ex
201 eo.tex. parum esse si sint in ciuitate iura nisi existãt qui
reddant.concordat Philo.vi. polit.qui dicit nihil prodes
se de rebus iustis iudicia & sñas dare nisi essẽt qui eas exe
cutioni mandarent.& hunc tex.dicit Alb.de ros. hic sole
202 re p aduocatos citari qñ executionem vel quid aliud a
magistratibus petunt.cõcordat text in.c. vbi periculũ in
§.præterea de electio.in.vi.& in.c.vnico.in.§.ei qm̃ de sta
tu reg.eo.lib.& Azo in summa.C.de exec.rei.iud.in pei.
203 Sic in simili dicitur parum esse quẽ mitti in pos. nisi mis
sus defenderetue.l.i.in.§.i.ff.ne uis fiat ei.durum esset ergo
et graue ciuitatem esse sine rectore.facit tex.in aue.de mã.
princ.in prin.imo stare non potest iudice Philo. poli. iiii.
Infert ex tex.nostro Bal. ad auferentem alicui iudicẽ ut
dicatur effectualiter ius & iustitiam auferre idẽ in subtra
hẽte aduocatum quo carere est magna parte defensionis
204 carere .l.aduocati.C.de aduoc.diuer.iud notat Ias in.l.
fi.col.ii.ʃ.de fer.pulchre magis Dec.in.l.i.C.de rep.ho.po.
Hinc est ꝙ talem aduocati subtractionem quærens pdit
205 cãm eo ꝙ dicatur uoluisse parti defensioni copiã aufer
re tex.est no.in.l.prouideudum in fine ubi Are.no.C.de
postul.circa quod plura congerit Feli in.c. intimauit col.
fi.de testi.& in.c.cũ cãm col.xi.ubi Abb.antepe eo.tit &
Mod.bonon in repe.rub.C.de proba.col.xxxix. cũ seq.
Colligit etiam ex hoc tex.Bal ꝙ licet in ciuitate nullus
sit rector nequit tamen propria quis auctoritate sibi ius
dicere quod necessario hic non euincitur.quum non pos
sint oẽs auctãte propria facere sibi ius. utpote humilio
res contra potentiores.& plerique nollent ẽt si possent ad
euitandum scandala ita ꝙ vere parum esset ius habere ni
si in loco essent qui ius redderent et iustitiam administra
206 rent. In defectum tamen oĩmode iustitiæ licitum est si
bi ius dicere Car.in clemẽ.unica.de seques. pos. & fru. in
versi.siquis autem in prima oppo.Fel.in.c.i.col.vi.&.vii.
de iudi.Signo.consi.lxxv.col.vii. versi. venio ad octauũ
207 & dicit eleganter Inno.in.c.olim.el.i.de restr.spol. licitũ
esse propria auctoritate furtiue & clã rem debitoris mei
mihi surripere quando mediante iustitia nequeo cõsequi
debitum:quod sic intellige dũmodo non dubitetur de
scandalo ut per Alex.pulchre in consi.cxxxv.in.i.vol.et
Car.Alex.in.c.ius gentium col.ii.in.i dist.decre. Quarto
208 no.ciuitatem stare non posse sine iurisperito per quem

indies possit ius in melius produci.faciunt quæ diximus
supra in prin.l.in uers. postea ne diutius super illis uerbis
ut ciuitas fundaretur legibus.& faciunt de hoc tex.festum
doc.in c.clerici de iudi.in illa qõne de præcedentia doct.
iuris ad doctores artium & medicinæ . nam sine medico
bene põt stare ciuitas imo ut ex Plin.colligitur melius &
sanius,scribit enim lib.xxix.romanos . annis sexcentũ ca
rere uoluisse quibus iterum receptis rem in deterius dari 209
inuenere.& dicebat Strabo li.sexto. quibus plures super
essent medici eis permultas adesse egritudines, propterea
Socr.(ut Plato scribit) vetuit ne medici in ciuitate multi
plicarentur.Peritia autẽ de qua in tex.nostro iudice Za 210
sio hic ex multarum rerum inuestigatione producitur si
quidem iurisperitus nõ solum uniuersum ius ciuile. (hoc
enim necesse in primis est) verũ ẽt philosophiam(præserti
moralem) artes dialecticas oratoriam & uel maxime la
tine lingue proprietatẽ perspecta habere debet & cogni
ta,quod cũ plurimis & pristina nostra etate uiris alioqui
non indoctis desideratur.viderint ipsi si forte parũ ex iu
sto iurisperiti sint appellati. Nos ista vel maxime con 211
ducere & igenti esse ornamento iurisperitis ingenue fate
mur,sed necessario requiri ut Zasius exigit nõ recipimus
huius rei fortissimũ est argumentum.ꝙ Accursius & Bar.
eminentissimi iureconsultu fuere quitamen a bonis lite 212
ris seu(ut aiunt)a literis literatis fuerunt alieni.& nudi pe
nitus a dictionis elegantia.nec.n.fandi sed iudicandi præ
cepta versamus.& meminisse conuenit Antoniane sente
tie alibi celebrate ab ipso Zasio iurisperitos magnarũ re
rum prudentia magisq; dicendi arte clarescere,nã p sñia
Pla.in li.de.ll.ciuilis sapientia & cognitio in recti & boni
scientia versatur de honesto & iusto bonoq; cõsulere qđ
& ipsum uoluit iurisconsſ in.l.i ĩ.de iusti. & iure. dum ait
boni & equi notitiam profitemur . equum ab iniquo se
parantes licitum ab illicito discernẽtes. & pro sñia Specu
la in tit.de aduo.debet iurisperitus esse cautus in consi . in
patrocinio fidelis & in iudicio iustus quia de talento red
diturus est rõnem. Indignam hercle iurisperito rem alibi
existimauit. Zasius ob mercedũ speculam oĩa circũuoli 213
tare fora,perstrepere vociferari forensiq; eloquentia.quã
ueteres caninam facundiam nuncuparunt.mutuis sese la
tratibus impetere,deos fatigare & hoĩes.maxime in cau
sis iniustis,quæ tñ iniquorum aduocatorum pascua sunt
quos Pla.accipi tres pecunie appellauit. hi enim philodi 214
ci non iam detondere clientes sed deglutire. & totos vo
rare cupiunt securi,quem litis euentum fortuna ferat, dũ
depilarint & exossarint quos defendẽdos susceperant eo
maxime salui putandi si modicos saluos relinquant. quẽ
venandi uel potius prædandi usum quis non inhumanũ
insociabileq; noĩauerit .Et quæ paulo ante vt honesta de
fenderant. mox si lucrum suadeat , versutiis subuertunt.
Solis & iustitie oculos frustrantur, calũniantur, tergiuer
santur,cauillantur,ut lites trahant, differant, augeãt & ut
cãs pessimas facie honestatis induant.iuxta glo.l.quod si
nolit in.§.si mancipium.ʃ.de edilitio edicto. Cor.tacitus li
bro.xi.nihil publice mercis tempore Clau tã venale fuis
se scribit quã aduocatorũ perfidiam quippe Suillius clien
tis sui iura nequissimus præuaricator prodidit a quo tamẽ
quadringenta millia nũmorum accepisset. Quapropter
Pla.causidicos vrbe pepulit qui nihil se indignum existi
mant ut lucrẽtur.ut scribit Iacob. faber in hecatonbmiis.
Istam igitur nequitie prædam quæ ad necẽ alterius pro
gladio fuerit.& pro telo.Nemo sanus non detestabitur
quisquis sapiet declinabit Vulcano geniti sunt. quũ quic
quid tangũt adurant. Turius quantũuis clarus orator fo
rum tamen odisse scribitur.eius enim potentia sicuti est in
uidiosa & tota sordida,ita limen securitatis fuerit. teste Se
neca abstinuisse foro. Ceterum de quibusdã nebulonib'
præcedẽtia dicta intelligas iustos.n.causarum patronos 215
qui probabili fine laborantibus subueniunt, omni hono
re dignos putamus.Laudabile.n.vitæq; hominum neces
sariũ

ſarium eſt aduocationis officium, vt dicit imperator in l.
laudabile. C de aduoca. diuerſorum iudicum. Hi enim di-
rimunt ambigua facta cauſarum. ſueque defenſionis viri-
bus in rebus ſepe publicis ac priuatis lapſa erigũt, fatigata
reparant, non minus prouident humano generi, quam ſi
preliis ac vulneribus patriam parenteſque ſaluarent glo-
rioſa voce laborantium ſpem vitam & poſteros defen-
dunt teſtes ſunt ſereniſſimi Cæſares in lege aduocati. C.
de aduoc. diuerſorum iudicum. Vnde dixit Hoſtienſis
in principio ſumme ſue col. iiij. ꝙ recti iudices & aduocati.
216 ✠ vtentes legibus prout debent meliorem vitam faciunt
quam fratres prædicatores vel alij religioſi, quod dictum
ſequuntur Accur. & Iaſo in. l. j. in principio ſupra titulo. j.
an tamen omnes admitterent dictam propoſitionem ne-
ſcio. nec eam firmo. & a prædictis non diſgrego nec diſ-
217 iungo bonos procuratores ✠ & cauſidicos maxime hu-
ius vrbis quorum officium neceſſarium pariter eſt & lau-
dabile & honeſtum. non autem vilibus officiis adnume-
randum. & inſerendum arbitramur. licet non ignoremus
quid dicant Accurſij in. l. ſi quis procuratorem per illum
tex. C. de decur. lib. x. & Aret. in. §. fi. poſt Fab. inſti. de ex-
cep. Veruntamen ſupra omnes conſtituo doctores legẽ-
tes in ſtudiis approbatis qui non minus merentur ꝗ̃ ſa-
cerdotes & prędicatores ſecundum And de iſer. in proœ.
ſeu alleg. illud Daniel xij c. qui ad iuſtitiã inſtruũt multos
fulgebunt ſicut ſtelle in regno Dei. Quinto not. ibi in me
lius produci argu. ſecundum expolitum Zaſium contra
218 verboſos quorundã cõmentarios ✠ in quibus plurima
inuenias ꝑ quę tantum abeſt vt iura in melius ꝓducanꝭ vt
etiã periculũ ſit ne puriſſima iuris ciuilis ſanctitas pleriſq;
in locis pernitioſe proteratur. Volgangius (dicit ipſe) Fa-
britius capito theologus doctrinis laudatiſſimus in libro
hebraicarum inſtitutionũ magnam ingenij peſtem cõmẽ-
tariorum molem eſſe putat. & alibi ſepe idem cõqueritur
ꝙ ſint hodie nonnulli tenebriones qui ſanctiſſimam iuris
ciuilis ſcientiam quamne ex veſtibulo vnquam ſalutarunt
219 ✠ in vulgare aggreſſi corruptelis prophanant ſanctiſſi-
mam philoſophie veſtem vt eſt apud Boetium dilacerã-
tes quod equidem grande iudico eſſe piaculum nullo vn-
quam nec ſulphure nec teda expiandum.

Ex verſi. quod ad magiſtratus. l. ij. ff. de ori. iur.

De magiſtratuum materia.
De ord & gradibus magiſtr. nu. 230.
Opinio communis ouium gregi comparatur nu. 242.
Illuſtriſ. & ſuperilluſtris an idem ſignent nu. 244.
Rex an ſit de gradibus magiſtratuum nu. 249.
A ſententia regis non appel. nu. 255.
De tribu celerum & prælec. prætorio nu 258. &. 263.
De bruto nume 267.
Vnus non eſt numerus ſed principium nu. 268.

Sequitur verſi. quod ad magiſtr.

De Rege & tribuno celerum in hoc ver. agitur. Quia
de magiſtratibus in præſentiarum habendus eſt ſermo. be
ne eſt bene cõuenit pauca prius de ſignificatione vocabuli
220 referre ✱ vt nos inſtruit tex. in. l. j. ſ ſi cert peta. magiſtrare
vt inquit Feſtus eſt moderari vnde magiſtri nõ tm̃ artiũ
221 doctores ſed etiã pagorum ſocietatũ ✱ collegiorũ equitũ
dicunꝭ. quia oẽs ceteris magis poſſunt. vnde & magiſtra-
tus qui ꝑ imperia potẽtiores ꝗ̃ priuati ſunt. In magnis
aũt rebus ſinguli magiſtratus ad ſingula ſunt deputandi.
quum melius ſingula curenꝭ ſi in multis cura noſtra non
diſtrahaꝭ. teſte Philo pol. iiij. ad fi. vbi ſubiũgit ꝙ ꝑmittere
illis magiſtratus q neq; opes habẽt, neq; virtutis exiſtima
tionem nequaquam eſt tutum ꝓpter iniuſtitiã & ignorã-
tiam ꝓpter quas in quibuſdã iniuriarenꝭ, in quibuſdam
errarẽt. Item in omni repu. magiſtratus in quibus ius au-
ctoritasq; reipub. cõſiſtit his ſolis ꝗ ſunt ex republ. cõmitti
debet Philo. v. polit q & in. ij. ait oportere volẽtem & no
lẽtem ad magiſtratũ aſſumere ſi eo ſit dignus cõcordat gl.
in. l doτem. ff. ſol. mat. Bal in l. ij ff ꝙ quiſq; iuris plene Fel.
in rub. de teſti. cogen. Pytaci mithelenei ſñia eſt principat*
virũ indicat vnde eſt adagiũ. vis noſce cuiuſmodi ſit ho-
mo cõmitte imperiũ celebrat in ſuis adagiis magnus Eraſ-
mus homo ad amuſſim & ꝑpendiculum formatus. Et
optime putat Cic. teſte Pomp. leto in. c. de legibus magi-
ſtratuũ eſſe legẽ loquentẽ ſine quo ciuitas ſtare non põt.
vt diximus in præcedẽti ver. & dicꝭ iuſti cuſtos ab Ariſt.
in v. ethicorũ. Nec omittẽdũ videꝭ bimembre preceptũ.
M. Cat vel oraculum potius ad magiſtratũ ꝑtinẽs magi-
ſtratũ et iudicẽ dictitabat nec de obtinẽdo iure orari opor
tere nec de iniuria exorari, grauẽ quo ꝗ ſeuerũ & cõſtãtẽ
ſeſe præbebit. hoc n iuſtitia cuius ſe antiſtitem eſſe nouerit
maxime efflagitat. & obſequioſus circa aras tm̃ (vt dr̃)
eſſe debet adde & illud ex ſentẽtia platonis neminẽ magi-
ſtratu dignum eſſe q libenter gerit magiſtratũ. Nõ putes
tñ in præcedẽtibus me ſubintelligere ✱ peregrine virtuti 222
claudendũ ad magiſtratum aditum. cõtra præceptũ Liui.
in. iiij. ab vrb. condi. romani. n. tantopere alienigenas fo-
uerũt vt peregrini Rome regnauerint vt claudia gens ex
ſabinis in patritios cooptata ſit vt portij tuſco. coruncani
camerino in ſenatũ aſciti ſint. vt Cor. balbus maior homo
externus et in extremo oceano genitus. hoc eſt gaditanus
ad faſtigiũ cõſulatus aſpirauerit. dũ ergo nullũ faſtidiꝭ ge-
nus in quo eueniret virtus creuit Roma. imperiũ ſi Liui.
pręcitato credimus. ✱ Eſt tñ ſummopere in creatione ma 223
giſtratuum conſiderandum quum ſit ✠ in magiſtratibus 224
collocãdis vix emẽdabilis error q magiſtratus an ſit prin-
cipaliter onus vel honor ponitur ꝑ Dec in. c. vt debitus de
appel. In his magiſtratibus ius publicũ & publica cõſiſtit
vtilitas etiã reſpectu vniuerſi. vt ꝑ Soci. in. l. j. col. ix. ff. ſol.
mat. Premitte etiã ꝙ nõ dicꝭ magiſtratus ✱ niſi ſit quis 225
ordinarius, non autem ſi ſit delegatus. l. j. in prin. & ibi no.
Pau. de ca. infra ſi quis iuſdi nõ obtem. Alex. in. l. eum qui
infra de iur. om iud & citant aliqui tex. noſtrum in iſta. ij.
par: e. l. ad id ꝓpoſitum. Quis autem ✠ diceretur magi- 226
ſtratus pop. Rom. videas ꝑ Dec. in rub. de offi. dele col. iij.
Item præmitte ꝙ ſicuti duo ſunt ſoluere & ad diẽ ſoluere.
l. celſus infra. de arbi. Ita duo ſunt eſſe ✱ magiſtratũ & eſſe 227
de maioribus. Bar. in. l. j. in. ij euidentiali ſ. de offi. eius. No
mine tamen & appellatione magiſtratus veniũt maiores
qui ſimpliciter dicunꝭ magiſtratus ꝑ anthonomaſiam ſe-
cundum præfatos Moder. ibidẽ ſol. xxix. col. ij. allegãtem
Zaſium ita volẽtem ſupra in prin. l. in ver. eodẽ tẽpore ꝑ
illũ text. ſed iſtud nos nõ admittimus, tenẽtes appellatione
magiſtratuũ intelligi tam de minoribus ꝗ̃ de maioribus
✱ quum oẽs vtiq; magiſtratus ſint pluſq; & minus nõ fa- 228
ciant differre ſpecie. l. fi. ff. de ſun inſtr. Et ideo appellatio-
ne ordinarij venit omnis ordinarius non ſolũ maior vt ꝑ
Deci. pulchre in. c. poſt ceſſionem col. j. de prob. limitãtem
qñ ratio ſubiecte materie aliud ſuaderet. Recte itaque iu-
riſconſ. in ver. eodem tẽpore appellat prætores de quibus
ibi eſt mẽtio magiſtratus quum vtiq; ſint. ſed tñ & alij etiã
ſunt & veniũt ſub vocabulo magiſtratus ꝗuis ſint mino-
res. etiam ſi ꝑ anthonomaſiam magiſtratus capere debere
mus, nõ de prętoribus vt Zaſius ibi voluit intelligere de-
beremus ſed de maioribus & primis et ꝓ opi. mea eſt tex.
in. l. vnica in prin. ff. ſi quis ius dicẽ. non obtẽ. frigide. n. &
inepte Vlpi. ibi exciperet duũ viros infimos magiſtratus
a poſitione magiſtratuũ ſi de maioribus tm̃ ſermo intelli-
gereꝭ. Ad idem. l. j in verſ. quę vero iure magiſtratus cum
ibi not. ff. de offi. eius cui man. eſt iuriſ. Itẽ præmitte ✱ ꝙ in 229
magiſtratus non admittebãtur niſi ciues romani. i. ſubditi
imperio quapropter vt eſt apud Amianum lib. xvij inue
ctum eſt in cõſtantinum qui quoſdam imperio Romano
non ſubditos ad conſulatum ꝓmouiſſet ſub cæſaribus. n.
creatio magiſtratuũ ad curam principis non vt antea ad

populũ pertinebat.l.j.ff. ad.l.iul. de ambitu. & de iure fe-
rendi suffragij in creandis magistratibus aliqui cũ populo
romano habebãt vide Aiciatum lib ij.dispu.c.xxj. Inue-
stigandum est hic non impertinenter de ordinibus & gra
dibus magistratuum.qui iudice Bar.post glo.sunt quinq;,
superillustris, illustris, spectabilis, clarissimus & infimus,
seu simplex magistratus. & hec est communis scribẽtium
230 sententia * vt per Ias & Dec in d.l.j.col.j infra de offi.eius.
231 Contrariam tamẽ opinionem videlicet * ꝙ non sit dare
gradum superillustrium tenuerunt multi quos refert ibi
Alex super glo.tribuuntur vbi Rimi sequitur & Aquen.
col.iiij.Moder taur. & Moder. portugal. in repetitione.l.
imperium.col xxj & sequen.infra de iurisd.om.iud. & Al-
ciatus.lib.iij dispũ c.iiij. Mouentur primo per.§.illud. in
auct.de appel.& intra quæ temp. vbi dicitur qđ antiqui-
tas ita magistratus constituit vt alij maiores alij medij alij
minores sint.ex quo euidenter licet colligi non esse quin-
tum gradum superillustrium alias imperatoris distinctio
ibi approbata minus bona esset Aquen.ibi col.iij.respon.
ad illum text. ꝙ enumerantur ibi solum magistratus qui
habent exercitium imperij & iurisdictionis. & sic excludũ
tur superillustres qui licet habeãt maiorem dignitatem nõ
tamen habent exercitum contentione iurisdictionis.Et pa
riter excluduntur infimi quasi non sint computandi cum
aliis. quæ solutio in omni parte aliena est a veritate. Le-
gitur enim consequentia glossatoris super l illicitas.§. qui
vniuersas in verbo tribuũtur.j de offi.presi. & in.l j super
verbo tribuũtur.j.de offi eius. approbata ibi per Bar. &
communiter doct.in tertio euidentiali.Bar ꝙ merum im-
perium competẽs clarissimis multo fortius competit illu-
stribus & superioribus quum absonũ alioquin esset plus
posse minores ꝙ maiores magistratus, estq; intollerabilis
232 error credere * consulem nõ habuisse merum imperium,
vt demonstrat vrgentibus legibus Alex.super d.l glo.tri-
233 buuntur.& ex historiis luce clarius apparet * adeo qđ ex
iusto Alex.ibi dãnet glo. in.l.j.j.de offic.consul volentem
cõsules volũtariam tantummodo habere iurisdictionem
prout etiã fecit Seuerinus in repeti.l.imperium.in.x.quæ-
stione.nec id tacuit Zasius infra super versi quumq; con-
sules dicẽs certum esse ex historiis cõsules in inuitos quoq;
iura reddidisse.nec enim ignotũ est Marium fannie super
dote. Cinnam porro aliis ex causis ius reddidisse Plutar-
cho auctore sed an solos vel cũ iudicibus res in ambiguo
est.ꝙuis de prætore cõstet eum iudices adhibuisse vt infra
dicet. Subdit tñ Zas nisi forte doctorum assertio de eo
intelligat consulatu qui sub imperatorum manum reda-
ctus est. nã eo loci nõ inficiamur administratione caruisse
consules vt ex Mamertino discimus qui Iuliano impera-
234 tori cõgratulatus de consultu * inter alia dicit. in admini-
strationibus laborem adiũgi honori in cõsulatu honorem
sine labore suscipi. In cõsulatu ergo vetustiore qui popul.
Roma adhuc libero intactus viguit ꝓcedat ꝙ de imperio
& contentiosa iurisdictione in cõsulibus dicit in consultu
retẽtiore.& temporibus imperatorum vigente ꝓcedat ꝙ
dicunt doct.de volũtaria iurisdictione. & vere gl. in d.l j.
de offic consul si recte ponderet loquitur in istis terminis
dum ait not.ꝙ consul volũtariam tm̃ habet iurisdictionẽ.
olim merum imperium quæ tñ consideratio confunditur
per l.si cui libertas cum ibi not.per Imo.ff de cond.& de-
235 mon. quæ loquit de consulatu sub imperatoribus.* & tñ
vult eos habuisse cõtentiosam iurisdictionem. E diuerti-
culo in viam redeundum est & confutanda secunda pars
solutionis Aquen. ad præal.§. illud dum ait excludi infi-
mos quasi non sit cõputandi cum aliis,ꝙuis enim dicatur
236 infimi respectu aliorum * tñ non negliguntur sed nisi ho
norãtur quum sit in magistratu & sic in honore l honor.
ff.de mune.& hono secundum tauri.in.d.l j.in vlti.gradu
magistratuum. Melius ergo ad illum text. potest rñderi.
vt per Deci in.d l.j.col.j. ꝙ illa distinctio est generalis quę
non excludit aliam diuisionem magis particularem. &

medij dicunt magistratus omnes qui claudũtur inter duo
extrema * etiam qđ nõ sit equalitas distantie extremorũ 237
c.non solum de appe.in.vj plene not.Dec in.c.j.in.iiij.no.
de proba. Secundo inducunt præfati fortiorem tex.pro
opi sua. in.l præcipimus ante fin.C.de appel. vbi ab illu-
stribus appellat ad principem si superillustris gradum fa-
ceret ad superillu.appellãdum esset quum sint appellatio-
nes de iure ciuili gradatim interpretatione vt in prędi.auc.
de app.non aũt ad principem qui gradum nõ facit sm ve
ram opi.ex quo colligit nõ dari gradum superillustrium.
respon. ꝙ loquit in delegato illustri dato a principe ideo
nimirum si ab eo ad principem appellat quia a delegato
ad delegãtem per viam appellationis recurritur.l.j. & ibi
traditur ff quis & a quo.& sentit glo.fi.in.d.l.precipimus.
Tertio mouentur præfati scribentes quia communis opi-
nio iure non probatur ergo nam ad illam rub.vt ab illu-
stribus & qui super eam digni sunt respõdent non dicere
tales q sunt superillustres appellari superillustres.vnde stat
simul qđ aliqui sint super eos & anteponant. non tñ ha-
beant gradum dignitatis qui superillustris appelletur. est
enim inter gradus eiusdem dignitatis dare superioritatem
& inferioritatem. * Dictio ergo superillustris vt dicebat 238
Gul de cu relatus ab Alex.super gl.præallegata tribuunt
denotat solum præeminentiam ꝙdam & adiectionem di
gnitatis ad alios illustres arg.l.j j.de albo.scribẽ.sequuntur
Moder.taur.in d.l.j. col ij.dicentes qđ inter illustres admi
nistrãtes reperitur maioritas ✠ vt inter cancellarium prę- 239
sidem consilij & collaterales supremi consilij principis
nostri.& tamen non est ibi distinctio maioris gradus quũ
idem sit consilium sicut & pariter in collegio cardinalium
contingit.facit in simili quod dicitur in.l pe. infra de sena.
de adiectione domicilij senatoris. Alias dum interpreta-
remur.d.l.defendendo communem opi. Inducebamus ꝓ
ea tex.in d.auct. vt ab illustribus & qui super eam digni.
sunt iuncto tex.in.§.fi auct de appel.& intra quæ tempo.
dum ait quibus apices dignitatum super spectabilitatem
sunt.vbi illi dicuntur esse super spectabilitatem qui sunt
in gradu superiori ad spectabiles vt sunt illustres vt ibi di-
citur.ego pariter illi dicent esse super dignitatem illustrem
qui in superiori gradu sunt constituti,aliter et secundo in-
ducebamus illum text. quia nisi illa verba & qui super eã
dig.sunt importarent superioritatem in gradu superflue-
rent,si enim de illustribus tantum loqueretur satis fuisset
dicere vt ab illustribus cause ciuile per procuratorẽ dicant
comprehenderentur namq; omnes in eo gradu existẽtes
superiores & inferiores addendo igitur illa verba & qui
super eam dign.sunt significare videtur loqui voluisse de
existentibus in superiori gradu. & sic de superillustribus
in gradu superiori. Nisi respondeas ad primam ponde-
rationem ꝙ tex in.d §.fi.in auct. de appel.expresse loquit
de illustribus quorum apices dignitatum dicit esse super
spectabilitatem,de quibus non est dubiũ ꝙ important su
perioritatem in gradu quum clarissimũ sit illustres dari.et
facere gradum supra spectabilitatem,sed in proposito no
stro dubium est ꝙ maxime torquet doctores an super il-
lustrem dignitatem sit dare superillustrem quæ gradũ su-
periorem illustri cõstituat. iõ necessario nũ infert ꝙ verba
prædicta super eam dignitatẽ sunt importẽt superioritatẽ
in gradu quum vt diximus possint importare superiori-
tatem in eadem dignitate seu gradu eiusdem dignitatis.&
ita sonare videntur verba ipsa. Nec obstat quod de su-
perfluitate obiiciebamus quia resp. non esse verum po-
terant enim forte quispiam dubitare an qui sunt in gradu
illustrium.verum pręeminentiã quandam honoris habẽt
ad alios illustres.& sic super alios sunt possent litigare per
se in causis ciuilibus qđ ibi remouetur prohibẽdo id fieri
præterea si valere tale argu.multo fortius dicendum esset
dari ibi vitium superfluitatis.intelligendo de superillustri-
bus in gradu superiori quia si prohibẽtur illustres ob eo-
rum dignitatum in causis ciuilibus per se litigare fortius
id in

id intelligit prohibitum in ſuperilluſtribus exiſtentibus in
primo loco eiuſdem dignitatis facile igitur impugnari põt
opi. Bar. & communis quę conſtituit quintum gradũ ma
giſtratuum ſuperilluſtrium. maxime etiam vt quia dicunt
Mod. dictio eſt nõ ſatis latina nec a bonis auctoribus rece
pta. nulla eſt in iure lex ſi nõ fallor quę de ſuperilluſtribus
240 loquatur. ❧ Et certe ſi eſſet talis dignitas ſuperilluſtris nun-
cupata imperatori in xij. lib. C. vbi amplum de his digni-
tatibus tractatũ fecit de ea prout de illuſtri & aliis mentio-
nem habuiſſet hercle ſic. & ſi etiam poſiti p communiter
ſcribentes in primo gradu ſuperilluſtrium eſſent ſuperillu-
ſtres nonne aliqua appareret lex quæ ſenatorem vel patri
cium aut conſulem ſuperilluſtrem nuncuparet certe ſic. &
tamen nulla eſt, immo iura præſcriptos magiſtratus illu-
ſtres tm̃ appellant. ex quo manifeſto arg. licet euinci ipſos
eſſe tantum illuſtres. et in primo gradu. recteq; ob id a no
ſtris legibus illuſtres nuncupari. Ad l. fin. ff. de ſenato per
quam Alex. in d. l. j. col. iiij. tenuit dari quintum gradum
ſuperilluſtrium quia alias ſatis fuiſſet facere de illuſtribus
mentionem. reſpondeo nullum eſſe ibi de ſuperilluſtribus
verbum ſed loquitur tantummodo de illuſtribus quia illa
dictio vſq; ſtat incluſiue vt ibi per glo. & ſic vſq; ad oẽs
illuſtres deſcendunt. i. a præfatis conſulibus patritiis & om
nibus aliis illuſtribus. & ibi l. nouum accommodauimus
in tel & verum ſupra in prin. l. in verſi. ſi. dum egimus de
ſenatu & ſenatoribus. Vides itaq; communem opinio-
nem docto. in queſtione prænarrata ſine l. & ſine ratione
eſſe quo in loco exclamare poſſes id quod infra circa fin.
241 l. Zaſius ❧ ſit inquit vt communes opiniones non ex ve-
ritate ſed velut ex fauore conſpirato eorũ prodeant quo-
rum doctrinas etiã ſi textu aliquo iuris nõ fulciantur tueri
pergimus nonnunquam etiam negligentia in cauſa eſt vt
dumque ab aliis ſcripta ſunt ſine altiore inquiſitione aliis
tradimus. et illi aliis & ita deinceps facile euenit vt cões opi
niones oriãtur. & ſic vt olim in paleſtris primus curſu de-
fatigatus lampada ſequenti dedit & ille alij. ita ſit. vt apud
pleroſq; doctores conſulta eorum nõ tam ex animi rõne
veriq; fundamẽtis q̃ ex alienis vocibus colligantur. Iaffre-
242 dus inquit Paſſerius ❧ clariſſimus. I. V. doctor fiſcalis ſa-
baudie principis nobis nuper Raphaelem allegabat qui
communes opiniones ouium gregi cõparet eo enim vni-
uerſum gregem tẽdere quo prima ouis curſum direxiſſet.
idem voluerunt Deci. in conſi. cccclxxxj. columna fina. &
Curt. iunior conſi. lxiiij. vbi dicunt doct. noſtros aues imi-
tari quæ omnes primam volantem ſequuntur tenenda igi
tur nõ eſt communis opinio quando melioribus rationi-
bus conuincitur vt etiam per Feli. in. c. j. in vltimis ſol. vbi
etiam per alios Cano de cõſti. & per Nauiza in ſylua nu
ptiali tract. xix cum ſeq. plures caſus enumerantem in qui
bus non curatur de communi opinione vbi pariter do-
cent præfati ſcribentes viam & modum cognoſcẽdi com
munes opi de quibus etiam per ſalomonium in. §. reſpõſa
prudentum fol. vltimo inſtitu. de iur. natura. gen. & ciuil.
243 ❧ accedant ad cõfirmationem prædictorum quæ elegãter
ſcribit lactan. lib ſecundo diuin. inſtitu. c. viij. dedit inquit
omnibus deus pro virili portione ſapientiã & vt inaudita
inueſtigare poſſent & audita perpẽdere. Nec quia nos illi
temporibus antecellere ſapientia quoq; antecelſerũt quæ
ſi omnibus equaliter datur occupari ab anteceſſoribus nõ
poteſt. illibabilis eſt tanquã lux & claritas ſolis quia vt ſol
oculorum ſic ſapientia lumen eſt cordis humani, Quare
quum ſapere. i. veritatem inquirere omnibus ſit innatum
ſapiẽtiam ſibi adimunt qui ſine vllo iudicio maiorum in-
uenta probant & ab aliis pecudum more ducuntur. ſed hoc
fallitur qđ maiorum nomine poſito nõ putant fieri poſſe
vt aut ipſi plus ſapiant quia minores vocantur, aut illi diſ
244 ſipuerint quia maiores nominantur. ❧ Quid ergo impedit
quin ab ipſis ſumamus exemplum vt quum illi qui falſa
inuenerãt poſteris tradiderunt ſic nos qui verũ inuenimus
poſteris meliora tradamus. Ex prædictis poſſumus cõclu-
dere. ꝙ illuſtriſſimus nõ ſit de primo gradu ſuperilluſtriũ
etiã data opi. Bar per vera qđ ſuperillu. faciant primũ gra
dum. & ſic ante illuſtres. cõprobo naturam ſuperlatiui eſt
importare principatũ in gradu poſito. l. vbi autem §. j. ff.
de verb. obli. vt etiam dicunt grammatici tradentes illud
exemplum Achilles fuit fortiſſimus grecorũ. i. inter gre-
cos in fortitudine primum locum obtinebat. ſic illuſtriſſi-
mus qui in gradu & ordine illuſtrium pręcipuum locum
tenet non in alio gradu vnde qui actu illuſtres dignitates
peragunt poſui inter illuſtres in l ij. C. vt digni. ordo ſer.
lib. xij poſſent illuſtriſſimi nuncupari, illuſtriſſimus ergo
& ſuperilluſtris idem ſunt ſecundum opinionem præſcri-
ptam qđ nõ ſit dare quintum gradum ſuperilluſtrium ita
ꝙ haberẽs præeminentiam aliq; inter illuſtres illuſtriſſimi
vel ſuperilluſtres nuncupari poterũt ſed dato quinto gra-
du ſuperilluſtrium ſecundum opin. Bart. plus importaret
ſuperilluſtris q̃ illuſtriſſimus qui in ſecundo gradu conſti
tuendus eſſet in primis vt habens præeminentiã aliquam
in gradu illuſtrium. Mihi etiam non diſplicet conſideratio
Decij ad tex. in § illo in aucten. de appel & l. fi. C. vbi ſen.
vel clar. ſuperlat. ponatur pro poſitiuo vt etiam in aliis iu
ribus per Dec alleg. quicquid dicant Tauri ꝙ adiectio illa
illuſtriſſ. ad præfecturam referat non ad perſonam magi-
ſtratus qui illuſtriſſ. non appellatur, ſi enim officium præ-
fecture illuſtriſſimum eſſet. ſimiliter officio illi præfecti il-
luſtriſſimi dicerentur & nuncuparẽtur ❧ quum ab officio 245
cui digne præponũtur honorem capiant & cõſequantur.
c. multi ſacerdotes. xl. diſt. facit tex. in auctẽ de defen. ciuit.
§. j ibi quarto quilibet præeſt melioribus tãto ipſe melior
eſt & honeſtior. quum ergo illi magiſtratus ſint tãtum il-
luſtres vt iura Deci. probant neceſſaria eſt illa expoſitio ſu
perlatiui in poſitiuum prout & alibi ſic vel etiã aliter dici
poteſt ꝙ pręfec. prætor propter eius eminentem dignita-
tem magna fulget præeminẽtia. l. j ff. de offi. præfec. prę to.
ideo quum ſit inter primos in gradu illuſtriũ teſte potuit
illuſtriſſimus nuncupari. Sunt ergo quatuor ❧ gradus 246
magiſtratuum illuſtres ſpectabiles clariſſimi & infimi ſeu
minimi. põt etiam fieri bimembris diſtinctio ſm Taurin.
loco prædicto col. iij. ꝙ alij ſunt maiores q de cauſis meri
& mixti imperij cognoſcunt. alij infimi qui de vilibus tan
tum cognitionem habẽt q̃ bimembrem diuiſionem lego
etiam feciſſe Feneſt. in tit. de magi. religioni nõ ſpectandũ
ait diuidendo. alij maiores. alij minores ſunt. verum enim
vero diuiſio doctorum præſcripta gratia clarioris & cõ-
modioris doctrine facta fuit. facit qđ ſcribit Bart. de diui-
ſione in. l. j. col. ij. ff. ad munici. In ſequentibus ſuo ordine
& ſecundum ſeriem tex. videbimus cuiuslibet gradus exẽ
pla. quæ inueſtigatio eſt periculoſa ❧ quia mutata ſunt 247
omnia cum tempore & cõſuetudo propter ambitionem
inuertit vniuerſa. Quædam tamen notabimus paucis for
taſſis cognita quæ alias ſuper d. l. j. eam interpretando in
primis annis noſtrarum lectionum ſcripſimus. In tex. ibi
omnem poteſtatem hoc verum eſt auctoritatem, nam &
reipub. cura apud patres erat vt teſtantur Liui Diony. Eu-
trop. & alij vt ſupra diximus ita facundus Zaſ. quod an
procedat dicam in. ij. not. In eo. tex. ibi veluti ſecundum
locũ a regibus obtinebat ſuperfluit dictio veluti ſed text.
exornat. ❧ vere enim obtinebat trib. celerum ſecundum 248
locũ a regibus. i. poſt reges eſt ſignata figura loquẽdi teſte.
Zaſio vt ea præpoſitio pro poſt vſurpetur. Plin. lib. xxviij.
equarum virus a coitu in lichnis accenſum. i. poſt coitum.
Noto primo ex iſto tex. regem eſſe de numero magiſtra-
tuum cuius contrarium ❧ videntur velle doct. in. d. l. j. de 249
offi. eius. in regibus non recognoſcentibus ſuperiorem vt
hic loquimur quia equiparantur imperatori. immo fortius
ius habet in regno ſuo ponit Dec in. d. l. j. col. iij. & in rub.
ff. de iuriſdi. om. iud. colum ij. imperator minus recte con-
numeratur in gradibus magiſtratuum, vt communiter
contra glo. & Bar. dixere ſcribentes in. d. l. j. ergo &c. facit
ꝙ ſcribit Letus Pomp. in. j. charta. ſui tracta. de rom. mag.

Romulum inquit legem tulisse vt nemo regnum aut ma
gistratum inlret nisi auctor fieret deus. ipseq; per auspicia
confirmari voluit ecce regnum & magistratum vt distin
cta & diuersa poni. Aquen. in.l.imperium col.v.J.de iu
risd.om.iud sentiēs difficultatem dicit hunc tex.nō ponere
reges sub nomine magistratuū sed enumerare magistra-
tus qui erāt tempore regum quæ solutio confunditur per
istum text.dum ait ꝙ ad magistratus attinet cōstat regem
ab Initio omnem potestatem habuisse. & sic in tractando
de magistratibus primo constitutos reges fuisse dicit ergo
eos sub nomine magistratuū ponit.& si magistratus non
fuissent vt quid occuparēt hic chartas vbi solum de magi
stratibus agitur vt vere nō innuunt sed aperte id verba so
nant.& Fene.sub suo trac.de magistratibus reges posuit.
strictius inducas eius verba de sena orig.ibi ne reges qui-
dem aut cōsules aut alius quispiam magistratus incōsulto
senatu moliretur. Aduerte pro declaratione nouiter dico
250 * ꝙ Papa Imperator & Reges recte possunt magistratus
nuncupari nō dico prout Bar.& sequaces qd' sint in gra
dibus magistratuum cōnumerandi quum ipsi sint supra
omnes gradus & a quibus alij magistratus ꝓcedunt, sed
generaliter & non circūscriptiue possunt appellari magi-
stratus a vi verbi.magistrare enim est moderari & regere
vt supra diximus quod maxime cōuenit prædictis & si.
militer papatus dicit officium.c j de offi.leg.in.vj. &.c ad
apostolice in prin.ibi ad apostolatus nostri officij de re iu
di.in.vj.& ita posset ꝓcedere tex.noster hic. & ad dictum
Pompo leti præalle. ibi regnum aut magistratum respu.
ꝙ illa disiunctiua ponitur inter genus & speciem sicuti in
illo euangelico, dicite discipulis eius & Petro. Petrus enim
erat ex discipulis.& in rub C.de ser.& aqua.vbi Accursi.
251 notat. * Fortius videtur dicendum q̄tum ad istos reges ro
manorum qd' in primo ordine magistratuum connume
rentur vt facit hic Pompo. in eis enim nō militat ratio ob
q̄ excluditur imperator a gradibus magistratuum quia
252 omnes alij procedūt ab eo qui est supra omnes * alij enim
magistratus romani de quibus hic agitur non creabantur
253 a regibus romanorum.sed a pop.Roma. ✠ testis Pomp:
letus sub tit.de pote.sen.& plebis & iurifcon. in l.j.ff.ad.l.
iul.de ambitu.& Valer. publicola vt testat Halicar.lib.ij.
legem tulit vt qui aliter q̄ a populo magistratum accipe
ret sacer.i. execratus & capitalis esset concord. etiam satis
text.in.l.j.in prin j.de offi.quest. Male itaq; videntur scri
bentes in dicta.l.j.de offi.eius equiparare reges Romano
rum eo quod superiores non recognoscebant Regibus
Francie Hispanie & similibus superiorem non recogno
scentibus.quandoquidem isti sunt perpetui nec priuabiles
regno vt a popu. Roma illi priuari poterant & expelli vt
dictum est supra in versi.exactis & in versicu fin. in vlti.
notab.& quia illi per electionem regnum consequebātur
vt per Fene.in tit.de interregia potestate isti per successio
nem illi non constituebant vt dictum est magistratus in
feriores isti sic illi inconsulto senatu nihil moliebantur vt
dictum est isti sic. Et postremo quicquid male sentiant
omnes scribentes in.d.l.j.reges Roma. recognoscebant su
periorem scilicet populum penes quem in substantia re-
manebat imperium & facultas eiiciendi reges vt diximus
crede rem tamen quod essent illustrissimi excellentissimi
& similibus titulis honorificis nuncupandi quæ omnia si
gna tanquam noua & digna viro. Secūdo not ab initio
vrbis condite fuisse constitutos reges omnem potestatem
254 habētes de quibus & regia maiestate aliqua scribit Pom
po.letus post alios historicos in prima charta sui tract. re-
perta est regia potestas prout tutella virorum contra po
pulum quod rex fit ex præstantibus per excellentiam vir
tutis vel rerum gestarū testis Philo. politicorum. v. Hinc
Iustinus in principio historiarum inquit rerum gentium
nationumq; imperiū penes reges erat quos ad fastigium
huius maiestatis non ambitio popularis sed spectata inter
bonos moderatio prouehebat. populus nullis legibus te
nebatur arbitria principum pro legibus erant fines im
perij tueri magisquam proferre mos erat.intra suam cuiq;
patriam regna finiebantur. Regnum primus romanorū
Romulus fuit ultimus Tarquinius superbus.Liuius in pri
mo ab vrbe condita in fine libri. testatur regnatum esse
Rome ab vrbe condita ad liberatam annos.ccxliiij. Re
tulimus supra eloquentissimum Zasium intelligere hunc
tex.de omni potestate apud regem existente quo ad au
ctoritatem. quum etiam apud patres cura reipublice esset.
veruntamen arbitror eum fuisse hallucinatum, quum tem
pore constitui reges nundum essent patres quos constat
a Romulo vt in superioribus dum de senatu egimus di
ctum est. recte itaq; absolute & sine temperamento præ
dicto intelliges istum tex Fateor tamen post institutū se
natum etiam apud patres curam reipublice fuisse. sine qui
bus vt dicit Fenestel. reges nihil moliebantur. Et ex illis
verbis omnem potestatem infert Bal. * ꝙ a sententia regis 255
non appellatur quia si habet omnem potestatem qui eius
facta rescindat nullum supra se habet. ad qd' allegat etiam
tex.in sequenti versi. ibi ne per omnia regiam potestatem
vendicarent quem not.reputat videnda sunt pulchra ver
ba Bal supra in rubr proœ. colum.iij. & quæ diximus in
principio istius legis in not dum egimus de rege proban
do quod est imperator in regno suo. ab imperatore non
appellatur.l.j.ff.a quibus appel.non fit. ergo nec a rege.li
mita tamen vt per Socin.in consil. xliiij col.iij.in secundo
volumine. Ex prædictis etiam Infertur ✠ posse quem re 256
gem effici licet non præsit decem aut vndecim ciuitatibus
sed vni tantum vt hic in Romulo contigit ab initio vrbis
condite & not Deci.in.l.si eadem columna.j. infra de of
fic. assel. Tertio nota * fuisse eisdem temporibus tribu 257
num celerum qui militibus præerat, & secundum locum
post reges tenebat. celeres appellauit Romulus illos tri
centos equites quos ad sui corporis custodiam primo as
sumpsit vt ex Liuio. in primo ab vrbe condita patet. hi
enim ✠ circa regem armis excubabant Celeresq; ab exe 258
quendi ministerij celeritate & promptitudine. vel a Celere
centurione Remi interfectore, qui illis præfectus fuit testis
Plinius in principio de viris illustribus. & Fenestella ac
Letus Pomponius sub titulo de tribuno celerum. Fuerūt
hi celeres variis nominibus nuncupati.Et postremo equi
tes dicti Plin.c.secundo, libro trigesimotertio. Numma
pompilius * tertius rex celerum custodiam deposuit.Huic 259
magistratui considerata prima origine Moder.taur.in.l.j.
columna vndecima, de officio eius equiparant ✠ mare 260
schallos illustrissimi Sabaudie duci qui in decretis magi
stri militum nuncupantur quosque illustres dicit Ioan de
plat.in.l prima.C.de præpo.sacri cubi. libro duodecimo
suaderi potest, quia in rebus bellicis secūdum locum post
principem tenent secundū normam ducalis decreti, prout
sub regibus tribunus celerū. sub dictatore magister equi
tum tenebat vt dicitur hic & in sequentibus & in.l.j. infra
de offic. præfect. prætor. sub dictatore tamen erat magi
stratus temporalis quum vltra sex menses dictatura non
extenderetur vt statim dicetur. Mareschalli autem perpe
tuum sit officium. Præterea etiam inspecta prima origi
ne istius magistratus non videtur procedere equipacatio,
institutus fuit vt necessarius etiam tempore pacis ad custo
diam regij corporis vt diximus quamuis in bella prodire
etiam solitus fuerit, at mareschaliorum magistratus nō ad
custodiam corporis principis est, ordinatus sed ad custo
diam & defensionem status & reipu. tempore bellorum.
* Magis forte accedit illi magistratui inspecta causa origi 261
nali tantum officium capitanei guarde & arquitum cuius
officium est institutum ad tuendam corporis ducis salu
tem & ideo excubias agit prout & verisimiliter celeres
illi ad tuendam corporis Romuli salutem quamuis nō re
gem minorem, istius nostri magistratus esse potestatem
vtpote qui non obtineat secundū locum post principem.
Absolute ergo nulla inuenietur bona comparatio. Inue
nio

nio etiam qđ Budeus infra in verſi interdum.xx.equipa
262 rat ✠ marechallos tribunis ſeu profectis militum de qui-
bus ibi dictum fuit in verſi deinde quum poſt aliquot an
nos. Poſtmodum egimẽris reipu ad imperatores trãsla
tis ad ſimilitudinem tribuni celerum & magiſtri equitum
præfecti prętorio electi ſunt, data eſt tñ eis plenior licentia
& poteſtas vt patet in l j.§.de uſu.præfect pręto. & in.l.ij.
C.eodem titu.vbi etiam poteſtas condendi legem gene-
263 ralem conceſſa fuit ✠ in toto orbe ſecundum Bar. in.l im
perium in primo gradu meri imperij Sali.in.d l.formam.
Rim in.d l imperiũ col.xv.ver.ſucceſſiue quærit Bar.vbi
Aquen.col.v.Curt.xv. & Mod.mediola lib.ij.parados.
c.ix.idque auctoritate principis vt per glo.in.l.j. ſupra de
offi præfect.præto facit l.j.col.iiij. ibi omnia enim noſtra
facimus vt.C.de vet.iur.enu.vt ceſſet oppo.l fi.C. de legi.

Sed communis eſt ad oppo. ꝙ præfect. prætor. extra
eius prouinciam ſiecꝫ per totum orbem generalem facere
non poſſet per rationem.d.l.fin Item quia ſoli principi id
permiſſum erat.l.fin C.de.ll. Et ita poſt Oduf.voluit Bar.
ſibi contrarius in.d l.formam ſequitur ibi Alex.in apoſti.
& Seuer.in.d l.imperium in.xj. quæſtione poſt Roman.
& Fulgo.ſequuntur ibi dicitur Deci. col.xj. Moder tauri.
colũ.xxxij. & portugal.xlij.& Curt. ſibi contrarius in l.j.
colum.iiij ſupra eodem & etiam infra in.xxj. columna.
Non obſt tex.vbi ſe fundant præfati tenẽtes oppo.in.d.l.
formam ibi & ſi generalis ſit poteſt enim reſpon. ꝙ ſatis
dicitur generalis in tota prouincia ſua & in genere ſubal-
terno ſecundum pręalleg. Moder.taur.poſt alios.Nec re-
fragatur qđ in ſua ꝓuincia etiam alij magiſtratus poſſint
ſtatuere & l condere vt per Bart & doct in l.omnes po-
puli in quarta queſtione pein.ſupra de iuſt. & iur.& in.l j.
§ titu.) Rñdet enim Aquen.in.v.col.verſi.interdum Bart.

Nec eſt veriſimile quod imperator in toto orbe talem
& tantam auctoritatem alteri conceſſiſſet., ideo ad l. non
eſt veriſimile infra quod metus cauſa. Budeus in.l.j.§ de
264 offi.præfect.prætor illum equiparat ✠ magno. magiſtro
hoſpitij regis, quum igitur inquit imperium Romano.ad
monarchiam deuenit principes Romani equitem vnum
romanum pretorie cohorti aut cohortibus etiam præfe-
cerunt & prętorio ſuo ideſt aule ꝙ lingua vulgaris hoſpi
tium regis appellat, vnde præfectus præto.hodie dici pot
qui magnus magiſter hoſpitij dicitur, multum tñ ab anti-
quo differens. Vere nullus eſt hodie magiſtratus quem
conferre prædicto valeas vt qui ſententiam appellatione
non ſuſpendendam. legemqꝫ generalem poſſit proferre
aliaqꝫ facere quæ præfecto prætorio tribuebantur de qui
bus p Caſſiodorum in ſexto epiſtolarum. Et refert illum
Alcia.in l.j infra ſtatim alleganda. Erat hic magiſtratus
illuſtris.& inter primos l.j C.de præfec. præto.ſiue vrbis
265 iuncta.l.viros.C.de palati ſacr.larg. lib.xij. * Et aduerte
quia probat illa le::. l. fuiſſe eodem tempore præfectum
prætorio & magiſtrum equitum habentes diuerſa officia
dignitatis indiſcrete & tamen Feneſt. & Pomp. letus exi-
ſtimant pręfectos præto. ſucceſſiſſe loco magiſtrorũ equi
tum Alciatus loco præalleg.dicit illam l.refragari opi.præ
dicte & ideo ſciendum ait, qđ olim regnante romulo. eũ
qui præerat prætorio.i militibus cohortibuſqꝫ prætoria-
nis circa palatium principis ſolitum fuiſſe etiã in bella pro
dire & dictum magiſtrũ equitum. ſed vbi Romanorum
opes creuerunt diſtincta fuere officia vt hic excubias age-
ret ad tuẽdam principis ſalutem. Ille vero cõtra hoſtes im
perium tueretur & ſi a Paulo recẽtioribus Cæſaribus prę
fect.præto.qñqꝫ ad regendas ꝓuincias fuerint deſtinati.l.
penul.& fi.C.de offi.præfec.prætor. Ne tñ dicamus hac
in re hallucinatum fuiſſe iuris cõſultum qui in.l.j. de offic.
266 præfect.præto. ✠ concurrit in prędictam ſentẽtiam forte
dicẽdum eſt factam fuiſſe prædictam diſtinctionem offi-
ciorum poſt tempora iuriſconſul. in.d.l j. vt temporibus
Val.Imperatoris auctoris illius l.j. Quarto not. Iunium
brutum auctorem reges eiiciendi pręfuiſſe dicto magiſtra

tui is.l Iun.brutus Tarquin.ſuperbi nepos ex ſorore fuit
ꝑ teſte liuio in primo ab vrbe cond. qui Tarquinius quũ 267
patrem bruti Iunium fratremqꝫ interfeciſſet brutum, qđ
ſtultitiam ſimularet vita donauit eiqꝫ vt fatet. (ꝙ ipſe idẽ
brutus apud Halicar.de ſe narrat)magiſtratũ dedit vt præ
fectus celerum eſſet forte ne nullo diceret honore a cogna
to rege affectus, Hinc Ouidius Brutus erat ſtulti ſapiẽs imi
ta or vt eſſet tutus ab inſidiis dire ſuperbe tuis.Et Liu.loco
prędicto.Ergo ex induſtria factus ad imitationem ſtultitie
quũ ſe ſuaqꝫ præde regi ſineret. Bruti quoqꝫ haud abnuit
cognomen. vt ſub eius obtentu cognominis liberator ille
pop.Rom.animus latens aperiretur tempore ſuo. Et ibi-
dem ait ergo ex omnibus locis vrbis in forum cõcurrit.
quo ſimul vẽtum eſt preco ad tribunum celerum in quo
tum magiſtratu forte Brutus erat populum aduocauit.
Fuit hec brutorum familia acerrima libertatis cuſtos nam
& M.Brutus & Decius brutus longo poſtmodum inter-
uallo auctores fuere eiiciendi interficiendiqꝫ Cæſarem vt
ex tranqui.& Plut.in vita Cæſaris patet et ex Liuio libro
cxvj.propterea magne ſemper fuit in vrbe auctoritatis et
merito ꝑ quoniam honor maximus habetur nõ ei qui fu 268
rem occiderit ſed ei qui tyrannum teſtis Philo.ij. polit.fa-
ciunt multa pulchre ſcripta per Ciceronem in oratione ꝓ
milone. Poſtremo videtur iuriſcon.male dicere quo in nu
mero Brutus fuit quum numerus ſaltem duos exigat.l.
vbi numerus ff de teſti.ipſe Brutus erat ſolus & vnus non
eſt numerus ſed principium numeri * gl. in.l.ſi quis ante. 268
ff.de acquir poſſeſ ideo Liuius ait in quorum magiſtratu
Brutus erat. niſi dicas iuriſconſultum habuiſſe reſpectum
ad tribunos celerum in genere ideo dixit quo numero.ſ.
tribunorum celerum, ✠ Aut dicamus quod ſicuti erant 269
tres celerum centurie ita tres erant tribuni celerum. teſtis
Feneſt in titu.de trib celerum equitum.

Ex verſiculo Exactis.

De rogatione legis conſulumqꝫ & magiſtratuum creatio-
ne vide in nu.270.cum ſeq.
A ſententia conſulis quis introduxerit beneficium appel
lationis nume.283.
Ciuibus magiſquam peregrinis eſt deferent nu.285.
Caput eſt principalior pars corporis nu.288.

Sequitur verſi.exactis.

Hic de conſulibus inſtitutis poſt exactionem regum
agitur. Ibi rogatum eſt ideſt ſancitum & ſtatutum Gell.in
noc.atti lex licinia rogata eſt. * Et dicitur legis rogatio qm̃ 270
populum a magiſtratibus rogari ideſt interrogari neceſſe
erat.an id placeret quod ſtatuiſſent.§.lex eſt quod popu.
Inſtitu.de iure naturali.leges enim quæ magiſtratui vtiles
viderentur trinis nundinis populo proponebantur quod
promulgari dicitur.tertio foro rogabatur populus vt ſci-
ſceret vnde trinundino ferri leges dicebantur. ideſt tribus
nundinis.de quo pulchre per Cicero.in prima philippica:
* Ioue tonãte nulla lex ferebatur.nec comitia haberi phas 271
eras teſtis Appianus ſecundum Zaſium. Not primo ex-
actis regibus immediate duos conſules conſtitutos fuiſſe
penes quos ſumma poteſtas eſſet. de quibus multotiens
& plura Cicero præſertim in.ij. de legibus ac Feneſtel. &
Pom.in titu.de conſul.hi duo primi conſules fuere.l.Iuni.
Brutus &.l. Tarqui.Collatinus ꝑ Liuius ad fin.primi lib- 272
ab vrb.cond.mutatam ait Florus regiam dominationem
in conſularem poteſtatem. eamqꝫ pro perpetua annuam.
Et conſularem poteſtatem regie maieſtatis exemplo ac-
cerſitam * quibus præter quod imperium annuum da- 273
tum eſt.nihil aliud immutatum. teſtes ſunt etiam Feneſte.
loco prædicto & Liui. in ij. ab vrbe condita, nam & ſe-

eures ante eos præferebantur, sed & vulgo cognitum est
alterum ex consulibus Brutum. filios proprios aliosq; no
biles adolescentes securi concidi fecisse, quod de regibus
Tarquiniis reducendis conspirassent. Poterant etiam sen-
tentias prætoris rescindere & prætori etiã iurisdictionem
abrogare vt ex Val. libro. vij. capitulo septimo colligitur
& Budeo in annotationibus §. cum plenissimam legis si
in aliquam ff. de offic. proconsulis & lega. bene ergo dicit
iurisconsultus summam penes hos fuisse potestatem. Ex
274 quibus * vide quo pede ambulet Deci. & suo peculiari
more contra Iason. insurgat in. l prima columna tertia, de
offic eius asserens consules fuisse tantum illustres & in se-
cundo gradu magistratuum per text. nostrum in sequen-
tibus verbis ex quo dicit patere consules per omnia regiã
potestatem sibi non vendicasse. ab eis potuisse prouocari
neque caput ciuis Roma. tangi & consequenter nõ fuisse
regibus pares, nam ex historiis & tex. nostro in prin. con
trarium aperte liquet. Est verum quod successis tempo-
ris consulum potestas prout in text. hoc dicitur diminuta
fuit & sic non de illis priscis consulibus de quibus Iaso. in-
tellexit. Deci. loquitur: sed de consulibus qui creabantur
post diminutam potestatem & tamen adhuc isti erant in
275 primo ordine dignitatis * quia licet eorum potestas ali-
qualiter fuerit diminuta remansit tamen titu. dignitatis se-
cundum Tauri. ibi colum. viij. & sequen. l argumen. text.
nota. in. l fina ff de decur. cum multis similibus de quibus
per Felinum in. c. quæ in ecclesiarum colum. xix de con-
stitu. Iason. in. l. sciendum. §. finali columna finali, infra qui
satisda. cogan. & in. l. si ita in. §. grisogonus columna. vij.
ff. de verborum obligatio. Moder. bononien. in suo sin-
gulari. c. vij. & clxxix & in l. & si redditus. ff de questio-
nibus. Ex ista probant a fortiori quia si deposito officio vt
in præallegat. dicitur titu. dignitatis remanet ergo fortius
non deposito nec abolito sed aliqualiter diminuta officij
potestate, facit etiam hic text contra Decium dum ait ne
per omnia regiam potestatem vendicarent ergo vt pluri-
mum erant pares & sic in primo gradu & consequenter
276 illustres quod aliter etiam potest demonstrari * nam erãt
de ordine senatorio. l fi. j. de sena. & §. lex. est instit de iure
natu. ibi senatorio magistratu veluti consule interrogante
ergo in primo ordine vt iam dictũ est. Et pondera quia
ista intelliguntur etiam de consulibus sub Cæsaribus licet
iam esset consulatus ad exigua respectiue redactus. & a
principe iam dabatur. l ij. cum glos. & toto titulo. C. de
consul. libro. xij. Hic enim magistratus a Iunio Bruto &
Valerio publicola in pansam & binium per annos. 467.
vt sextus ruffus docet productus est post quos licet non
277 cessauerat prorsus * sub imperatorem tamen manum sub
iectus vix vmbram pristine auctoritatis retinuit adeo qd
dixerit glo. l. prime infra de offi. consul. q tantum habebat
iurisdictionem voluntariam. non autem contentiosam q
tamen est falsum quum & contentiosam & merum habe
ret imperium vt diximus in versiculo præcedenti in cui-
dentialibus. Ex magistratibus nostri temporis nullus est
278 * qui consulibus possit comparari secundum Ioan. Pyr-
rum de magist. Et Taurinenses in dicta. l. prima colum. ix.
q maxime verum est, si priscos consules qui pares erant
279 regibus respicias. Solebant * vt alij Roma. magistratus
Calendis Ianuariis magistratum inire vt ex Plut. in mario
constat facit. l. publius cum ibi nota. per Socin. ff. de con-
ditio. & demonstratio. Idus tamen Maias & Martias so-
lennes etiam in magistratibus ineundis fuisse ex Liuio in
tertio ab vrbe condi. & in prima de bello Macedo. satis
constat. Et cur. non Calendis Martiis. quum secundum
Romuli dispositionem Martius tutius anni primus men-
sis sit habitus. Hinc Tibullus,

Martis Romani festæ venere Calende
Exoriens nostris. hic fuit annus auis,

Fuere autem duo constituti ne potestas solitudine vel mo
ra corrumperet vt inquit Florus sub. c. de mutatione rei-
pub. hinc Cicer. in oratione qua gratias agit senatui post
redditũ, audieram in quit ex sapiẽtissimo homine atq; op
timo ciue. Q. Catullo non sepe vnum consulem impro-
bum. duos vero nunq; excepto illo Cesonio tẽpore fuisse.
Dicti nuncupatiq; sunt consules * vt ait tex. noster ab eo 281
q reipubl. plurimum consuluerent idest consulere memi-
nisse deberent argumentũ nomina esse effingenda vt sint
actibus apta. facit tex. in. §. est & aliud institu. de donatio.
Secundo not. ibi lata lex factum est vt ab eis prouocatio
esset * q licet a sententia regis non esset prouocatio bene 282
tamen erat a sententia consulis lege lata. Et tamen vt ait
Fenest sub. c. de consulibus consularis auctoritas regie po
testati longe inferior esse cepit ac libertatis iacta semina mi
rum in modum eũualuisse visa sunt. Auctor istius legis
per q; appellationis remedium nõ solum a consulibus sed
ab omnibus magistratibus ad populũ fuit introductum.
Valerius publicola fuit tũc consul, * cõtigit annis quinq; 283
& quinquaginta vel circa nam leges. xij. tabu. vt ex Plut.
in vita publicole patet & Plin. de viris illustr. c. xv Fenest.
loco præallegat. & Liui. ij. & iij. ab vrbe condita dum ait
aliam deinde cõsularem legem de prouocatione vnicum
præsidium libertatis decem uirali potestate euersam non
restituunt modo. sed etiam in posterum mittunt sanciẽdo
nouam legem ne quis vllum magistratuum sine prouoca
tione crearet qui creasset eum ius phasq; esset occidi neue
ea cedes capitali noxe haberetur. Veruntamen ait Philo.
quarto Polit omnes dissolui magistratus vbi prouocatio
ad populum recepta sit. Tertio nota. q post legem præ-
dictam consules sine iussu populi in caput ciuis Roman.
animaduertere non poterant in hoc itaq; a regia domina
tione consularis fuit diminuta potestas quandoquidem a
principio consulum ea fuerit potestas vt dictum est. Val.
ergo publicola quum prouocationem ad pop. indulsisset
secures consulibus ademit * vt est auctor Halica. libro x. 284
quas postea largius dictator restituisse dicitur hoc prouiso
ne in caput ciuis Roma. animaduerterent nisi iussu populi
etiam paruisse dictatori consules colligitur ex Liuio lib. 8.
ab vrbe condi. dum ait consulibus iussis ante tempus ab-
dicare se magistratu quo maturius noui consules aduersus
tantum belli mollem crearentur. Imo iussu tribuni plebis
in carcerem duci poterant Cicer. in oratione pro. l. agraria
cõtra Rullum & Plut. in vita graecorum. Postremo adeo
fuit diminuta consularis potestas vt vix vmbram pristine
auctoritatis retinuerit vt dixi supra in primo nota. Et in
versiculo quod ad magistratus in euidentialibus. Et col-
ligitis præeminentiam ciuium romanorum ad quod vide
quæ diximus in prin. l. in versi. super verbo ciues. Et est
argu. * vt ciuibus magis q; peregrinis & alienigenis defe- 285
ramus facit tex. notab. in. l. ij. C. de anno ciui Ouid. libr. xj.
vbi nota. quod debens elemosynas distribuere ciues alie-
nigenis præferre habet, & consuluit eleganter Anchara.
consi. cccc xxxiiij. incipien. in his dubiis columna prima fa-
cit capitulo fin. de cleri. peregri. dum dicit non conuenire
honestati instituere in ecclesia alienigenas ideo dicebat Ci-
ce. in libro de amicitia Potiores sunt nobis ciues q; pere-
grini. additum peregrine virtuti non dicimus claudẽdum
vt in superioribus scripsimus. Veruntamen not. p limi.
prædictorum * q summa consulibus cõtingebat aucto- 286
ritas etiã in caput ciuis Roma. quando senatus mandasset
vt puiderent ne quid detrimenti respu accipere vt Plut.
in vita Ciceronis significat quod nõ crebrius a senatu agi
solitum est, q; quum ingentis metus & grauis discrimen
periculi republ. imminebat testes sunt Plutar. in vita Pauli
emilij & Cic. in oratione pro milone. Sed quæro * num 287
quid cõsules in aliam corporis partem Romani ciuis pos-
sens animaduertere manum pedemue truncando vel ali-
ter corpus afficiendo pena. argui potest q sic ab hoc tex.
prohibẽte animaduersionem in caput quum vnius exclu
sio alterius soleat vt dicit esse inclusio. l. cũ prætor in prin.
infra de iudi. Sed contrarium est verius. cui enim prohi-
betur

betur vltimum supplicium prohibetur pariter membri
incisio. §. ad hoc id prohibemus in aucten. de collatio. In-
dubitatumq; est in proposito nostro. quia vt Halicar. li-
bro secundo testat Valerius publicola legem tulit vt qui
occupandi regni consilium iniisset aut aliter quã a populo
magistratum acciperet Capitalis esset neue interficere aut
verberibus cedere seu mulctare magistratui, quempiam
ciuem liceret qui ad populi suffragia cõfugisset nisi ex sen-
tentia populi. Facit quod Fulg. Bene. & Rimi. scribunt in
l. imperium in glo. animaduertendum. ff. de iurisdi. omn.
iudi. q̃ secundum tempora ffõrum. membri mutilatio nõ
288 imponebatur * quia Roman. illi prisci homines mancos
nolebãt. Ponitur hic ergo caput & sic pars corporis prin
cipalior pro toto corpore caput enim reliqua membra se
quuntur l. cum in diuersis infra de relig. & sum fune. capi
tulo non decet duodecima disti. Felulare in capitulo cum
non liceat de prescriptio. & in c. Rodulphus colum. v. de
rescrip. Anch. in consi. cclxxxviij. Roma consil. ccccxliiij.
Socin. consi. lxxiiij. col. v. lib. j. & in tract. de cita. arti. xvij.
colum. iij. Barba. in. c. fin. colum fi. de iura. calum. pulchre
Ro. de litio in sermonibus quadragesi. in sermone. lxxiij.
incip. videte manus. c. iij referentem opinionem quorun-
dam dicentium Cor. esse principaliorem partem corporis.
289 Colligit ex eo. tex. ibi sine iussu Bal. argu * ad quæstionẽ
statuti requirentis præsentiam priorum terre in sententiis
capitalibus vt non valeat sententia lata eis absentibus &
multominus valeret si requireretur eorum iussus vel con-
sensus. Albe. etiam colligit argu. pro statuto multis in lo
cis ingente quod quis non possit torqueri sine cõsilio an-
tianorum. Vltimo not. q̃ consules solum poterant ciues
290 romanos coercere & in vincula publica duci iubere * Co-
ertionis verbo intelligas verbalem de qua per Bar. in l. ma
gistratibus. infra de iurisd. omnium iud non autem de co-
ertione corporis afflictiua. quæ sine iussu populi erat con
sulibus prohibita vt dictum est. Et est hic arg. secundum
Bald. quosdam habere carceres qui non habent merum
imperium idest gladij potestatem & quod posse aliquem
291 carcerare * nemini competit nisi lex concedat. Sed deci-
pitur Bal. quum merum imperium consules haberent vt
tactum est supra. Et hic tex. potest in oppositum torqueri
si est speciale ne in caput Roman. ciuis animaduerterent.
ergo in aliis personis & causis regula erit in contrarium.
l. j in fine ff. ad municipa.

Ex versiculo post deinde.

Sequitur versi. post deinde.

Hic de censoribus dictatoribus & magistro equitum
292 agitur ibi deinde superfluit * sed tex. exornat vt de verbo
veluti dictum est in versicu. q̃ ad magistratus. In tex. ibi
acriora semper quæ a vicinis bella emergunt plus habent
293 periculi vt patet de se vsuq; relucet ideo dicebat * Hesio-
dus damnum esse malos vicinos. Et apud Mantuanum vi
cini pecoris contagia ledunt & alibi Mantua. ve misere ni
mium vicina Cremone. Et mali vel boni vicini rationem
haberi in iure sepe traditum est. l. q̃ sepe in fi. cum glo. ff.
de contrah. empt. l. si ita. §. fi. ff. de fun. instr. c. super specula
cum glo. de priui. Item ibi magistratus tamen ligitimi ha
294 bebantur * intelligas secundum Zasium præfectos præ-
torio instar haberi magistrorum equitum nisi quod ma-
gistrorum equitum potestas legitima erat. l. legibus po-
puli Roma. introducta. præfectos autem prætorio impe-
rator suo arbitrio introducit. facit. l. j. ff. de offi. præfe. præ-
torio. Not. primo quod quum ciuitate crescente augen-
dus esset census consulibus huic officio non sufficientibus
constituti sunt Censores. q̃ historiam latius prosequitur
Fenestel sub titu de censoribus * dicitur autem census ex- 295
timatio rerum & bonorum cuiusq; facta. secundum q̃ tri
buta pendebantur vt infra de cens. toto tit cuius titu. ele-
gantem legem primam si vis intelligere * Alciatum vide 296
in. ij. lib. dispon. c. xxj. Et quotiens census agebatur nume
rus Ciuium recognoscebatur. censum enim agere est recẽ-
sere hominum facultates ✠ & censum construere qui sol 297
uebatur populo aut principi viritim in signum subiectio-
nis. c. magnum cum glo. xj q. j. vbi refertur de censu solu-
to etiam a Christo Cæsari imperatori. Ser. tul. vij roma-
norum rex omnes describere & extimare rem suam iura-
tos iussit primusq; censum egit. Et inuenti sunt vt lib. iiij.
testatur Halicar. octoginta quatuor millia septingentiq;
romani ciues. Et ita deinceps multos ad annos per consu-
les cẽsus acti sunt. Postea vt scribit Fenest loco prædicto
quum ob multa & varia bella. obq; ciuiles seditiones po-
pulus incensus remansisset. i. capita & patrimonia ciuium
non essent professa vel descripta. augendusq; vt hic dicitur
esset census nec diffiniri p consules bellis implicitos posset
circiter annum tricentesimum. * post vrbem conditam 298
constituti sunt censores sic dicti qđ ad eorum censionem
& arbitrium populus censeretur. Hinc Liui. in. iiij. ab vrbe
condita hic annus censure initium fuit rei a parua origine
orte. quæ deinde tanto incremento aucta est, vt morum
disciplineq; romane penes eã regimen senatus equitumq;
decoris dedecorisq; discrimen sub dictione eius magistra-
tus publicorum ius priuatorumque locorum vectigalia.
pop. Roma. sub nutu atq; arbitrio essent Cice. in oratione
pro ciuentio Censores dicit esse præfectos moribus magi-
stros veteris discipline. & seueritatis. De prædictis plura
inuenias vltra Fenestel. & Pomp. letum ex Plut. in Emilio
& Liuio in. ix. lib. de bello Macedo. vbi scribit quod licet
talis honor a principio spretus fuerit a primoribus ciuita-
tis ex post tamen de eo inter summos viros Catonem Sci
pionem & alios magna fuit cõtentio. De isto magistratu
* non faciunt mentionem Docto. in. l. j. ff. de offi. eius erat 299
de maioribus vt ex prædictis patet immo in omnes alios
magistratus & senatores ius potestatemq; habebat vt ex
Fenest. colligitur. Et est hic argu. q̃ præposito alicui offi-
cio illo non sufficiente creandus est alius * facit tex. in. l. so- 300
let cum ibi not. ff de tu. & in. c. grandi de suppl. negli. præ
lat. lib. vj. Secundo not. q̃ aucto. popu. quum crebra &
acriora orirentur bella & maiori opus esset obedientia re
sic exigente creati fuere dictatores a quibus non erat pro-
uocatio & quibus etiã in caput romanum animaduersio
data est. Hunc magistratũ * non aliter creari consueuisse 301
testantur historici q̃ quum uis aliqua maior de improuiso
oborta ingẽtem cladem minaretur. T. lar. dictatorem pri-
mum. & Cassium magistrum equitum Liui. secundo ab
vrbe condita creatos scribit quum quadraginta. Aut sexa
ginta. vt Fenest. placet latinorum populi. cõtra Romanos
coniurassent. Appellatus dictator eo quod futuros magi
stratus dictare solitus esset vt Fenest. post Varronem ait,
vel eo qđ a consule diceretur. q̃uis aliter quandoq; factũ
sit. Liui in. ij. de bello punico ad remedium itaque iamdiu
desideratum nec adhibitum dictatorem dicendum ciuitas
confugit. & quia consul aberat a quo dictator dici posse
uidebatur. nec per occupatam armis punicis Italiam facile
erat aut nũcium aut literas mitti. nec dictatorem populus
creare poterat q̃ nunquam ante eam diem factum erat di
ctatorem pop. creauit. Q. Fab. maximum habebaturq;
in summo periculo vltimum remedium, testes Letus Põ-
po & Liui. loco prealle. vbi quoque narrat quod creato
dictatore pop. Rome postquam præferri secures viderũt
magnus plebem metus incessit vt intentiores essent ad di-
cto parendum neque enim vt in consulibus qui pari po-
testate essent vlterius auxilium neque prouocatio erat. ne
que vllum vsquam nisi in cura parendi auxilium. & ideo

populi magister est cognominatus testis Fenest. Mos ve
302 tustus habuit dictatorem nocte sub silentio dici ✠ idest
eligi auctor est Liui lib. vj. ea dictatura mortuo Iuli. Cæ
sare quia vim regie potestatis obsiderat funditus ex rei
publi. senatusconsulto sublata fuit Cicero in prima phi
lippica scribit. Hunc magistratum phas non fuit penes,
vnum vltra sex menses esse maximam namque esse vrbis
custodiam in quarto libro ab urbe condita, narrat Liui.
si magna imperia diuturna non sint sic & Philo. v. politi.
consuluit maximos magistratus aut nõ dari aut si dentur
paruo durare tempore. Sylla tamen. & Cæsar qui rem
publ opprescere tyrannidis inuisum atq; infame nomen
303 ✠ euitare cupientes perpetuos dictatores se dici appellari
que voluere testes Fenestel. Plutarchusque & Tranquil.
in sylla & Cæsare. Admonitum tamen te vult Zasi. esse
circa glo. hic super verbo sextum mensem dum ait simile
fieri Bononie. Et alleg. concordantes. quod imperite la
bitur. prout etiam in. l. antepenulti. pro concord. allegata
quasi fascium appellatione menses intelligant. fasces enim
magistratuum fuere insignia quum eis secures virgis alli
gate praeferrentur cuius rei vestigium in eo ense qui prin
304 cipi pregeritur forte reluxerit. Hic dictator * merito po
nitur per omnes scribentes in. d. l. j. de offic eius in primo
ordine vt ex prædictis vides nec est apud nos qui illius lo
cum obtineat. quamuis Moderniores taurin. in dicta lege
prima, columna quinta comparari illi dixerit ducem Ve
netorum quod est postmodum columna nona, cum se
quenti melius considerando correxerunt. Potes & col
ligere argu. ex isto tex. in verbo crebra. iudice Zasio non
305 facile fieri ✠ vt sine bellis regna crescant. siue quia fines
noui cum damno vicinorum propagari cõsueuerunt. (Si
cuti enim sua retinere ad priuatos pertinet ita de alienis cer
tare regia laus dicitur apud Cor. tac libr. decimoquinto.)
siue quia alioquin inuisa est quę in molem surgit regni no
uitas hinc Dido apud Virg. Moliri nouitas regni me talia
cogunt & late fines custode tueri. & vt est testis probus
nouitatis gloriam sequitur inuidias comes. Vltimo not.
306 quod dictatori iungebatur ꝙ magister equitum qui ab
eo eligebatur cuius officium apud dictatores tale fere erat
quale postea fuit praefectorum pratorio sub cæsaribus
diximus de his supra in versiculo quod ad magistratus in
tertio notabi. Et est hic argumentum secundum aliquos
pro potestatibus nostri temporis vt ipsi eligant officiales
307 quos secum ducunt. * Vtilius tamen est magistratui qđ
princeps vel respubli. ei det accessorem vt per Modernio.
taurin. in tract. de assessor. in tertio articulo. potest tamen
dici hunc text. non probare prædictum argumentum, in
308 telligendo iungebatur scilicet a populo prout solitum erat
Liuius libro septimo ab vrbe condita, senatui placuit di
ctatorem feriarum constituendarum causa dici. dictus. P.
Val publicola. magister equitum ei. Q. Fabius ambu
stus datus est. In eo tamen lib. videtur dicere ab ipso dicta
tore dictum magistrum equitum dum ait aduersus eum
terrorem dictator. G. Marius rutilius. primus de plebe
dictus magistrum equitum item de plebe. Glo. plautium
dicit istud clarius immo apertissime dicitur in l. vnica in
fra de offi quest.

Ex versiculo hisdem temporibus.

De successione plebis & tribunis hic plene.
Item de Comitiis curiatis & centuriatis. 313. & seq.
De adaptione. P. Claudij a plebeio facta vt Ciceronem
vrbe expelleret. 319.
De edilibus plura nu. 323. cum sequen.
De scripturis positis in loco publi. quod censeantur au
tentice & approbate. 324.

Sequitur tex.

De creatione tribunorum plebis. Et edilium hic agitur.
Ibi hisdem temporibus intelligit Zasius, quibus Roma
sub consulibus erat. vt non ad proxima. sed ad superiora
relatio fiat. ꝙ satis aperte tradunt Liui. & Fenest. in tit. de
trib. plebis. Ibi in monte sacro * auentinum intelligit Ac 301
curs ꝙ a vero videtur recedere nam Liui. secundo libro in
montem inquit sacrum plebem recessisse trans annienem,
amnentria ab vrbe millia passuum ea frequentior fama
est ꝙ; curius Piso auctor est in auentinum secessionem fa
ctam cui sententie subscribit Fenest in titul. de trib. plebis
ꝙuis Pompo. letus. c. de tribus plebis sequatur Pisonis au
ctoritatem secessionem factam in montem auentinum,
quodq; quum illic plebs arma non sumpsisset mons sacer
putatus est, vnde nomen monti impositum fuit. Loqui
tur hic Iurisconsultus de prima secessione plebis xvij. an
no post exactos reges vt text voluit * vel vt Eutrop. do 309
cet xviij. facta. Et sic contingit anno ab urbe condita. cclxj.
vel circa quum a condita ad liberatam vrbem regnatum
sit annos. ccxliiij. vt testatur Liui. in primo libro. ad finem
de secunda secessione diximus supra in prin l. in versiculo
in princ. Facta legitur ista prima plebis secessio vrgente
plebem creditorum crudelitate qui corpora debitorum,
libera ob es alienum pro seruis nectebant, quod plebes
sepe & sepe conquesta. sed a nobilibus vana spe delusa.
quum amplius pati nequiret in sacrum montem, trans
annienem. Sicinio auctore secessit quapropter vt ad redi
tum Ciues promouerentur suus plebi magistratus con
cessus est, vt tribunos haberent legeque sancitum vt ea po
testas sacrosancta esset, prout latius hanc historiam prose
quitur Fenestel. & alij historici. ✠ Accursi. hic super verbo 310
exactos andabatarum more sentur. & conflictatur quod
tex. septimumdecimum annum superius in. §. exactis vi
gesimum nominauit. Prima solutio gl. est insipida quum
vnica fuerit regum expulsio, qui nunquam postea fuere
admisi vt ex historiis est notum, nec est verum text. no
strum loqui de expulsione facta post. ll. duodecim tabula.
anno. n. xvij. post expulsionem regum ut hic dicitur creati
fuere tribuni plebis sicq; annis. xl. ante. ll. xij. tabu. vt etiam
ex Gel. constat. c. j lib xvij Zasi hic etiam intelligit Accur
sium sentire de expulsione plebis sed error est dicit quum
non solum ex historiis. sed etiam ex text. nostro plebem
non fuisse expulsam sed vltro secessisse cognitum fit. Sed
abitur & ipse errore quia Accur. licet inepte vt dicam de
exactione regum intelligit, dum ait bis fuerunt expulsi.
Secunda solu glo. dicentis parum distare inter vtrunque
numerum maxime quum hic fere ibi prope dicat & si ap
probetur a Zasio ꝙ eo quod anni non sunt ad pũctum 311
redigendi quam solu. valde extollit hic Albe. pro concor
dandis testibus qui diuersificant in ꝙtitate vel tempore ta
men nihil valet, quia trium annorum distantia non esset
parum. Dicas fatuam fuisse oppositionem glo. de qua
parum miror plus me trahit in admirationem * ꝙ Zasi. 312
historicus allucinatus Cum Accurs. fuerit loquuntur isti
tex. in diuersis penitus terminis in § exactis. pro cõtrario
allegando dicitur quod post reges exactos popu Roma.
incerto magis iure & consuetudine quam lege lacta, vel
iterum cepit, idque annis prope viginti passus est hic di
citur anno fere. xvij. post reges exactos plebem sibi tri
bunos creasse, quæ intra se nihil magis commune habent
quam cornix cum pauone. Et si dicas post tribunos fuisse
plebiscita ergo falso dicitur in versi. exactis populum an
nis viginti ab exactione regum sine certo iure fuisse respõ
sio non esse verum quod plebiscita immediate fuerint in
stituta post tribunos Imol. post. ll duodecim tabula. quæ
longo interuallo post tribunos ceperũt ut statim diximus.
Et probatur supra in prin. in versi fin. vbi notatum fuit.
In tex. ibi tribuni suffragio legas tribuum suffragio. suffra
gia Rome in rebus gerendis dabantur. aut curiatis aut
centuriatis comitiis curiata comitia per tribus & curias
sine delectu per. populum ferebantur Centuriata autem
per

per eos qui censu & auctoritate praeualebant. Erant er-
313 go curiata comitia populariũ * Centuriata optimatũ &
signate iuriscõsultus suffragio dixit quũ n. vel populi vel
optimatũ interuentu eligendus erat magistratus suffragia
in tabulis scripta singuli dabant. quibus voluntatem suã
declararent & erat moribus receptũ vt qui eligi cuperent
candidis & conspicuis vestibus induti circuirent tribus et
curias & rogarẽt cũctis enim ciuium si bonis artibus fide
rent vt Cor. tacitus lib. xj scribit licitum erat petere magi
stratus ꝙ uirtutis id praemiũ esset dũ nihil corruptelle mi
sceretur. Postea vero quam magistratuum officiorumq;
electio in principem trãslata est lex. ambitus in vrbe ces-
sauit l. j infra ad l. iul. de ambi. prohibentur tamen iudices
pecuniam vel quid aliud elargiri pro obtinenda iudicatu
ra. vt in auct. vt iudi. sine quoquo suffr. fiant in alijs vero
honoribus & dignitatibus consequendis apud principes
suffragia idest suffragationes semper suo loco valuere. si q
enim a principe uel officium aliquod vel rem aliam peti-
turi essent. Hi primores & amicos principis vt et fit hodie
ad intercedendum muneribus promissis sollicitabant que
& soluere tenebantur si voti cõpotes fiebant idest conse-
quebantur ꝙ optabant. l. j. C. de suffra. enumerantur tñ
in l. vnica C. ad. l iul. de ambitu officia quae si semel cõcel
sa muneribus promissis repeterent pena iminebat debito
qđ promissum erat nihilominus exoluendo Zasio teste.
qui hic exclamat licere hic videre quã in excusabili erro-
re labatur * Accur. & alij qui in. d. l. j. C. de suffr. inepte &
314 impertinenter in patrocinio aduocatorum intelligunt. ve
rus enim sensus ex praedictis patet. Ex quo infert euinci
posse quanto exponatur piculo quisquis iura ciuilia * nu
315 dus rei latine profiteri pergit. cuius intellectum sic pariter
exposuit Alcia. lib. ij paradoxorum cap. 14. vbi etiam re
fert vt facit hic Zasius de insigni pena Turini nequissimi
viri quẽ Alex. imperator vt extat apud Lãpr. quia fumũ
vendiderat fumo enecuit. * Fumos autem vendere dice
316 bantur aulici qui principum fauorem vel beniuolentiam
aut officia simulatis cõmendationis verbis accepta pecu-
nia pollicerentur. nec praestabant vt late prosequit Eras-
mus in adagijs. Ponit etiam hic Zas. ꝙ honores in muni
cipijs i. dignitas cum administratione quadam citra notã
317 etiã hodie obtineri possunt * promissa vel pecunia uel alia
re dũ tamen non sit iurisdicendi munus admixtum. l. i. ff.
de pol. ad quod vide Sal in l. j. C ad l. iulia de ambitu. &
ibi in rub. Barb. in. c. ex parte el. j. col. ꝰ de offi. dele. Cano.
in. c. j de simo. & in. c. ne prela. vel vices suas in qbus locis
materiã ambitus inuenies. No. primo ex isto text. quod
prima secessiõe a patribus facta post reges exactos plebs
318 acquisiuit * & creauit sibi tribunos plebis, de his enim
loquitur qui in tutellam plebis creati sunt. neque aliter ci
ues a sacro monte discedere aut domum reuerti voluere
nisi hoc magistratu eis concesso ut haberent quos nobili-
tati obijcerent. de quibus late Fen. & Pompo. letus sub. c.
de trib. plebis Liui. lib. ij & Plu. in vita graccorum, vtque
ipsi testantur tribunorum tanto creuit auctoritas vt quic
quid senatus decreuisset ita demũ ratum haberetur si tri-
buni approbauissent. Stabant in vestibulo curie ubi ha-
bebatur senatus. templũ ingredi non licebat. Et quecunq;
senatores decreuissent tribunis aĩaduertenda proferreban
tur ut si pro repub. fore videretur approbarent. cetera ad
arbitrium reijcerent Et his quae placebant. T. literã in ter-
go adijciebant haud alio pacto rata adiudicatum iri. Ci
cero in ij. de legibus quum. Q frater multa de vi tribuni-
tia quaestus esset ac multorum ex eis insolentiam narras-
set. in ista inquit potestate inesse quiddam mali assentior
sed bonum quoddã esse quaesitũ modo in ea non aberre
mus nimia potestas est tribuni plebis. sed uis populi mul-
to seuior, multoq; vehementior quae ducem quia habet
interdum leuior est quam si nullum haberet, Dux enim
suo periculo ꝑgredi cogitat, populi impetus periculi sui
rationem non habet vtq; aliquando incenditur & quidẽ
saepe sedatur. quod enim est tã desperatũ collegiũ in quo
nemo ex eis sana mente sit inuentum est id tẽperamentũ
quo tenuio res cũ principalibus equari se putarent in quo
uno fuit ciuitatis salus. quamobrẽ aut exigendi reges ait
Cicero non fuerunt. aut plebi re nõ uerbo danda libertas.
Et ꝗuis magistratus hic appellentur Plut tamen in pro-
ble. aliter uult dum ait tribuni plebis ut ceteri magistratus
purpura non utitur quia tribunatus magistratus nõ est.
nam nec lectores habet nec in sella curuli sedet ius dictu-
rus. nec creato dictatore ius dimittit sicuti ceteri magistra
tus Sed tribunatus magistratui & imperio potius obijci
tur ꝗ ipse sit magistratus. Faustus consulẽ decet & impe-
ratorẽ tribunũ vero abiectũ esse oportet nec aspectu gra
uẽ. nec additu difficilẽ multitudine cõmodum & tractabi
lẽ. unde nec domus tribuni ianuã claudere moris erat sed
noctu & interdiu semper patere tanquam portus ac refu
giũ quibus opitulandum esset itaq; eorum potestas inter
cedendo plus ualuit ꝗ imperãdo ut est apud Gel. lib. 13.
id quidem est uim a ceteris magistratibus prohibere fieri
testis Fene. Illud etiã obseruatum est inter tribunos si ce
teri omnes rem unam probassent unus uero id prohibuis
set plus ceteris quidẽ omnibus in ea prohibitio ne posse
& ceteros facile impedire secundum Fene. Si quãdo ue
ro accideret trib plebis ad aliqua facienda cogi oportere
id munus college teste Plu. praestabant ceteri ergo nõ po
terant, sacrosanctos enim ut letus Pompo. ait uoluit suos
tribunos vulgus. Erãt ut dicit hic iurisconsul. tribuni ple
bei magistratus plebei nam tribunatus tantum plebis da-
ri solebat * quare. P. Claudius e nobilissima claudiorum 319
familia ut natus tribunatum urbe Ciceronem expelleret
plebejo homini atq; etiam natu minori in adoptionem
se dedit testis Trãqui. in Tyb Cesare. Per Attiniũ tamẽ
plebiscitũ etiã senatoribus tribunatus patuit Gel. cap. viij.
libri. 14. Dicti sunt tribuni * secundum Pomp. hic eo ꝙ 320
tunc pop. esset in tres partes diuisus & ex singulis singuli
creabantur uel quia tribunum suffragio crearentur, de
quibus etiam Liu. in primo ab urb. condi. * ubi ait tribus 321
ut ego arbitror a tributo quod conferebat appellata est.
De his tribunis plebis uerba non faciunt scribentes in. l.
j. de offi eius nec ex magistratibus nostri temporis quem
piam uideo qui possit trib. plebis comparari. Et licet in
iure nostro plures. ll habeamus de plebiscitis ut colligi po
test ex glo. § plebiscitum instit. de iur. naturali attamen de
plebis tribunis hoc loco excepto parum in iure inuenias.
quia tempore iuris consul. nostrorum & sub imperatori
bus cessauerat trib. plebis * & si quãdoque princeps rom. 322
tribunitiam potestatem reassumpserit id quod diuus Au
gustus reperit ne regis aut dictatoris nomen usurparetur
ut uult Cor. tacitus lib. iij. Et quandam pulchram legem la
tam per trib. plebis referam infra in uersic. deinde cũ era-
rium. Secũdum no. ut essent qui edibus sacris praeessent
duos fuisse constitutos ediles ex plebe * in quibus sacris 323
edibus omnia scita sua plebs deferebat. hinc Liuius in iij.
ab urb. condi Institutum fuerat a consulibus ait ut sena-
tusconsulta. in edem Ceteris ad ediles plebis deferreren-
tur quae ante arbitrio consulum supprimebantur nuncie
banturque, leges igitur & plebiscita & senatusconsulta
ad curam edilium pertinebant qui appellati sunt a cura
sacrarum edium quam gerebant testis Fenest. De istis
edilibus plura ponunt Plutar. in Mario Cicero in verri-
nis lib. viij Et Liui. de bello punico libr. v. referens quod
quum Scipioni aphricano postmodum dicto edilita-
tem petenti obsisterent tribuni plebis negantes rationem
eius habendam esse ꝙ nundum ad petendum legitima
etas foret. si me inquit edilem quirites facere uolunt satis
annorum habeo quo audito omnium fauore creatus edi
lis fuit. Sed quamuis iurisconsultus hic uideatur uelle si-
gnificare istos ediles fuisse post tribunos plebis creatos ta
men Fene. dubitat de hoc Aristo. politi. vj. edilitatem in
secunda specie magistratuũ necessariorum ponit sine qui

bus ciuitas esse nō possit rome tñ dicit Zas. inter minores
erat. & adolescentibus p̱ hunc ad amplioris honoris gra-
dū erat accessus ut testatur Cic. in. ij. de legibus. quodā ta-
menq; pestilenti tpe quū & consul alter obijsset. alter vero
egrā aīam traheret apud ediles plebeios & consularem et
tribunitiā potestatē & tandē totius reipub. recidisse sum-
mam Fenest & Liu. lib. 3. scribunt. De eorum officio la-
te tradunt Plu. in mario Et Fene. loco prealle. circa fi. ac
Halicar. lib. vj. viq; ex præfatis patet duo erant ediliū ordi
nes. alter iuri dicendo præerat & a sella cui insidebat curu
lis noiatus. alter plebeus. Porro ad ediles pertinebat ſm
Zasi. mensuras corrigere ut est apud Persi. fregerit hemi-
nas areti edilis iniquas. Et apud iuue. vasa minora frange
re vt sic intelligatur. l. itē quæritur in. §. si quis mensuras. j.
loca. tex. tamen no. in l. ij ff de via pub. videtur significa-
re q̄ ista quæ Zas. & Fen iniungunt officio edilium sacra
rum edium spectarent ad ediles curules. Vltimo not. istū
324 text. ad aliud magis utile * quod scripture posite simplici
ter in loco publico in dubio ut auctentice approbate cen
sentur ita Are. in capitu. cum causam colum. secunda vbi
Felin. tertio de probatio. & ad hoc reputat hunc tex. egre
gium Aret. ibi.

Ex versic Deinde quum Erarium.
l. ij ff. de orig. iur.

De erario romanorum & quæstoribus & quis ex nostris
eis equiparetur. nu. 325 cum sequen.
De cancellario principis nu. 344.

Sequitur versic. Deinde.

Tractat hic Pomp de quæstoribus * vrbanis & parri-
325 cidij duo igitur quæstorū genera hic exponuntur primū
eorū qui erariū curabāt cōstituti, aucto ipso erario dictiq;
ab eo q̄ inquirende & conseruande pecunie causa creati
326 erant. ✠ Vt scias erariū Erat eris repositorium dictū ab
ere. quod in eum locū principaliter inferebatur, vnde &
tribuni erarij dicti sunt. Pli. ca. primo. lib. 34. & c. r. lib. 33.
vbi declarat quibus temporibus romanorum respu fue-
rit locupletior Accur in auc de ince. nup super verbo era
rio intelligit esse cameram vbi reponebantur pecunie fisci
sed labitur quū erarium repositoriū fuerit pecunie popu.
rom. fiscus autem principis ſm Zasiū hic & Budeum. in
l. unica infra de offi quæst. sed pro glo. vide tu tex. & ibi
Ioan. de plat. in l. vnica. C. de quæsto. lib. xij. Erarium au
ctore Plu. & Macrobio fuit in ede saturni q̄ eo tempore
nec auaritia nec improbitas nec ullū fuerit furtum cōmis-
sum Valerius publicola primus in ede saturni erariū esse
decreuit q̄ locus ab insidijs tutus et munitus foret et quū
stipendarie prouincie fierent duplicatus fuit quæstorū nu
merus post sylle legē creati viginti testis Letus Pomp. q̄
latius p̄sequitur Cor. tacitus. lib. xj. Primus honoris gra
dus quæstoris erat ut docet Cicero in orationibus & ele-
ganter iuriscōsultus in. d. l. vnica ad ti. quęstorū cura erat
pecunias erarij expensas & acceptas in tab. publicas refer
re vt Asconius in. ij. actione Ciceronis in uerrem ait & se
327 cundū Val & Plutar. * relatos hic a Zasio etiam ad eorū
officiū spectabat legatos regesue Romā venientes pro di
gnitate po. rom excipere obuiā proficisci. Et præcipue le
gatos in ede saturni inscriptos. donis prosequi egrotos cu
rare. Et si quando vitam defungerentur sumptu publico
328 sepelire. * Loco quæstorū vrbanorum habemus hodie
in partibus Frācie & Sabau præfectos ratiociniorū quos
magistros cōputorū dicimus, loco vero quæstorum era
rij. sunt receptores multarū & emendarum, loco autē tri-
bunorum erarij qui & quæstores dici possunt habemus
generales financiarū testes Bud. in. d. l. unica de off. quęst.
& Io. Pyrrus lib. ij. de magi. sequuntur Moder. taur. in. l. j.

colum. xiiij. infra de offi. eius. ubi inter habētes illustres di
gnitates eos connumerant. Aduertendū in primis * quia 329
isti male separant quæstores erarij a questoribus vrbanis.
idem enim erant vt Fene. scribit & satis demonstrat text.
noster hic quinimo & præfecti erarij successisse vident lo
co ipsorum quæstorum a quibus erarij cura abstulit Au
gustus, Tranqui. in aug auctor etiam fuit ut cura erarij a
quæstoribus urbanis ad prætorios prætore sue transiret.
Itē tacitus lib. 13. de Nerone loquens deinceps curā tabu
larū publicarum a quæstoribus ad præfectos transtulit
Itē æquiparatio * prædictorū ad præscriptos nostri tēpo 330
ris officiales abusiue etiā fit ut sentit ipse Bud. in. d. l. vnica
diuersissima sunt inquit munera. Erat enim alia prorsus ra
tio apud eos erarij administrandi atque nunc apud nos,
pecunia enim publica uno loco condita erat quod erariū
dicebatur quā tribuni erarij quū opus erat promebant,
nunc autem priuatim seruatur priuatimque ratio eius cō-
stat. quo fit vt erariū nostrum dispersum sit in potestate
paucorum. * Item præfecti & nostri generales thesaurarij 331
potius possunt nuncupari p̄fecti fisci q̄ præfecti uel quæ-
stores erarii quod ut diximus erat repositorium populi
& publice pecunie, non autē fisci. Præterea sine iussu prin
cipis ex officii sibi iniuncti natura generales seu Thesaura
rij nostri Principis obirent ne munera quæstorum curan
do legatos egrotos donisue prosequendo. aut mortuos
sepeliri faciendo: herde non. Nec inter illustres recipio
istos generales nostros. quia si præfectus Augustalis præ
sesue qui maximam habent iurisdictionem & merū im-
perium in facinorosos homines ut iura aperte uolunt in-
fra illustres sunt respectu habito ad præfecturam prædi-
ctam aut presidatum multominus isti qui præscripta ho
noris præeminentia non sunt suffulti illustres erunt nūcu
pandi. ✠ Vsu ergo merito obtentum est ut magnifici di 332
cantur q̄ vt dictum est quantum ad dignitatē minus est
q̄ esse illustrem. Nec prædicti quæstores erarij erant illu
stres ✠ vt ponit glos in rubri infra de offic quæsto. iureq; 333
nullo probatur. Et ad l. fi. vbi sen. vel clari ibi nostri numi
nis thesauros respu. q̄ loquitur in comitibus rerū priua. et
sacrarū larg. quorum offic. erat valde amplum & hono-
rificiū ut per Bald. in l. secunda. C. de per. bo. subl. lib. x. Et
per Ioan. de plat. in rubr C. de quæst lib. xij. Item not.
circa prædictos quæstores ad eorum curam aliud officiū
ex lege spectare Vale. lib. ij. ca. iij. de lege triumphandi lo-
quens Cęterum ne tā præclara lex cupiditate laureę obli-
teraretur. legis inquit alterius adiutorio fulcita est q̄ L. Ma
rius & M. Cato tribu. plebis tulerunt penam enim imper-
ratoribus minatur qui aut hostium occisorum in prælio
aut ammissorū ciuium falsum numerū literis senatui ausi
essent referre. Iubetque eos quum primum vrbem intras-
sent apud quæstores urbanos iurare de vtroque numero
vere ab his senatui esse rescriptum. Aliud erat quæstorū
genus * q̄ dicebantur quæstores parricidij q̄ capitalibus 334
rebus præerant & fuerunt vt dicit hic tex. ideo constituti
quia iniussu populi de capite ciuis Rom. non erat permis-
sum lege consulibus ius dicere * Parricidij vocabulo hic 335
pro omni capitur homicidio prout & apud veteres se-
cundum Budeum & Zasium hic. sic autem fuisse indicat
lex numme. his verbis composita si quis hominem libe
rum morti sciens dederit parricida esto parricida inqt Pri
scianus tam a pari q̄ a patre deduci potest. hodie tamen
ad certas species hoc crimen coercetur ut infra ad. l. Pōpo.
de parricid cuius supplicij rationes elegantissime declara-
uit Cicero in Oratione pro sexto roscio in tertia chart.
✠ Hos quæstores a triumuiris capitalibus distare cate- 336
nus putat Zasius. q̄ ipsi maleficia inquirebant. & mani-
festa ex officio puniri fecerunt. Triumuiri exequeban-
tur quod diffusius prosequitur infra in versi. deinde quū
esset necessarius magistratus ubi licet inquit cōijcere triū-
uiros capitales sententijs capitalib9 tāq̄ executores p̄fuisse q̄
forte sub se ministeria carnificū habebāt p̄ quos easdē sen

tentias a iudicibus datas exequentur. Credibile.n.est in
tāta ciuitate orbis terrarū domina superiores aliquos his
etiā ministerijs præfuisse.non.n.credo hos trium uiros de
causa capitis cognouisse cū capitalibus causis quæstores
parricidij pręfuerint qđ & in notorijs criminibus quibus
animę amissio pena erat intelligendū est, alioqui si solēnis
erat accusatio necessaria corā prętore & iudicibus sortitis
vt supra dictū est agitabātur crimina et sic quæstores par
ricidij a triūuiris capitalibus.& ab utrisque iudices crimi-
naliū causarū distinguēdos putauimus. Beroaldus quæ
337 stores parricidij iudices maleficiorū nominat * quod non
aliter admittit Zas. q cum prædicto tēperamēto in noto
rijs.s criminibus & sic minores sunt iudicibus maleficio-
rū quos ꝓpterea inconueniēs illustres reputare sm Tau.lo
co præal.col.14.apud Salustiū legitur Cicerone triūuiro
rum capitalium interuentu supplicium de lentulo & Ce-
thego sumpsisse. Tempore Tyb. Cesaris quū in seiani li-
beros animaduerteretur etiam puellā adductam. Cæterū
quia triūuirali supplicio puellam affici inauditum ferebat
a carnifice strangulatā auctor.Cor.tacitus lib.v. Et in iu
dicijs capitalibus reū quater diffinitis in locis vocari Ap-
pianus lib.j.docet.quomodo autem sorte eligerentur iu-
dices indicat Asconius oratione pro milone.Corā accu-
satore ac reo pile quibus nomina iudicum inscripta essent
equabantur dein.rursus postera die sortitio iudicū fiebat.
vnius &.liij.qui numerus quū forte attigisset illi protinus
sessum ibant tū ad dicendū accusatur duas horas reus tres
habebat.reusque eodē die illo iudicabatur. Relinquebat
aūt numerus iudicum qui sententias ferrent quinquagesi
mus & vnus Pedianus vero circa illud Virgilianū quæsi
tor minus urnā mouet.Enarrat aliam iudiciorum consue
tudinem nā Virg.inqt Minoem iudicē apud inferos tan
quā si prætor sit rerum capitaliū quæsitorē appellat. dat
ibi sortitionē vbi vrnā nominat dat reiectionē iudicū cū
dicit concilium vocat dat cognitionē cum dicit uitasque
& crimina discit. Ex qbus Pediani verbis elicitur hic sen
sus teste Merula quum in urnam iudices missi iudices nisi
essent permittereque accusatori & reo ex illo numero vt
reijcerēt quos putarent aut sibi inimicos aut ex alia re in-
cōmodos fore reiectione facta sortiebatur alios prætor ut
s.legitimus numerus compleretur. nonnunquam fraude
prætorum supponebantur iudices qui corruptissimi iu-
dicarent id qđ in sortitione iuniana accidit.ubi Iunij præ-
toris dolo ut fama erat dānatus fuit opianicus. Hinc Iu-
ue.prima est hæc ultio.q se iudice nemo nocens absoluit
improba quāuis gratia fallacis ꝑtoris vicerit urnam,hoc est
quāuis prætoris gratia in iudicū sortitione urnam uicerit.i.
iudiciū iudicum qui vere ex vrna lecti erant. His coniun
genda sunt quæ diximus supra in versi. ñ.in.v.not. Ad-
338 uertendū est etiam ꝗ inquantum Zasius & Taur.supra re
lati intelligunt quæstores tantū potuisse iudicare in noto
rijs criminibus ut apud nos hodie faciunt præpositi ma-
reschallorū et ideo minores eos esse arbitrantur iudicibus
maleficiorum. Et cōsequenter non fuisse illustres grauiter
339 & imperite iudicio meo labuntur, diuinationē continet
maximā quod dicunt de notorijs tantū criminibus & cō
tra generalitatē tex nostri hic.quod ex alio eleganter cō-
uinci potest dicuntur hi quæstores rebus capitalibus præ
fecti eo quia de capite ciuis rom.l permissum non erat cō
sulibus ius dicere ut hic dicit iuriscōsultus & clarius Fene.
de quæstoribus in fi.permissum est ergo eis in caput ciuis
rom.qđ cōsulibus lege erat prohibitum consulibus gñali
ter & indistincte,non aūt in notorijs tantum erat ꝓhibita
animaduersio prædicta ergo per contrariū ipsis quæsto
ribus indistincte concessa. Non obstat q in solēni accu-
satione res sortitis iudicibus corā prætore ageretur. istud
est quod Zasiū decepisset ob quod hallucinatus fuit.nam
respondeo q prætores post longo interuallo sunt institu
ti ex ortis multis bellis ut declarat infra iurisconsultus &
Fene.in titu.de præto.apud quos omnis potestas publi.
& priuati iuris fuit adeo tantū immodum aucta est eorū
auctoritas & potestas ut ius ipsorum honorarium nūcu-
paretur.Et temporibus prætorū mos procedendi sortitis
iudicibus ut supra inualuit & credendū etiam est q tunc
officium quæstorū parricidij cessauerit.Hinc Varro quē
sequitur Pomp.letus in.c.de quæstoribus dictos eos esse
ait a quærendo q conquirerent maleficia quæ triūuiri ca
pitales nunc cōquirunt.ecce qño ostendit cessasse quæsto
rum officium institutis triumuiris capitalibus q ab initio
duumuiri fuere & unius augumento triūuiri college facti
sunt.testis Fene.in.c.de duumuiris capita.ubi originē ma
gistratus narrat & ponit etiam qualiter ius pronunciandi
in capitalibus a prin.habuerunt. Ex præscriptis etiā dico
q quū isti quæstores haberēt animaduersionem in caput
ciuis rom.nullo modo equiparandi sunt istis latrūculato
ribus & iudicibus maleficiorum.Et crediderim cum glos.
in.d.l.unica in uerbo plebeios.inter illustres eos cōnume
randos ob insignē potestatem q ipsi soli tunc habebant
in nobilissima romanorum ciuiū capita & quæ cōsulibus
summis alioquin magistratibus denegata erat. Tertium
fuit genus quæstorū * qui prouincias sortiri solebant de 340
quibus mentionem facit iurisconsul. in.l. vnica de offic.
quæstor comitāde rei militari primum creati fuere anno.
61.post reges exactos.testis Cor.tacitus.lib.xj.de quibus
late Budeus in.d.l.unica vbi dicit q pro his habemus ho
die thesaurarios bellicos.decretum ducale uocabulo pa-
rum latino guerrarum thesaurarios uocat * sequitur sim- 341
pliciter Mod taur.loco præalleg. Et istius tertij generis
quæstores ante omnes alios quæstores fuerunt instituti
* ut ex Cor.et prædictis liquet quorum officium erat nō 342
solum administrare rem pecuniariā sed prædam ac manu
bias in rationes publicas referre ut est apud Liu.nō semel
& sic diuersum munus a nr̄is bellicis thesaurarijs obibāt.
IFuerunt & quarto loco quæstores candidati * q epist o 342
is in senatu legendis occupabantur ut iuriscō.& Fen.,scri cl.ij.
bunt hunc candidatū quæstorē.Io.pyrrus regius senator
in trac.de magist.equiparat cācellario principis.quod ori
gine attēta.ac principijs primis non tenent Mod.tau in di
cta.l.j.col.xij.probantes id absurdum esse uerū considera
ta potestate & auctoritate istius quęstoris aucta sub cesa-
ribus id tenent p multa adducta per eos. Inuenio q Za
sius supra in uersic.Eodē tempore magistratus.hanc sen-
tentiam amplectitur ubi dicit q clausule ex certa scientia
& de plenitudine potestatis non nisi cū magna delibera-
tione & ex causis pregnantibus in principū rescriptis inse
ri debent. * Et non absque causa instituti sunt cancellarij 343
quos iurisconsulti candidatos principis nominant * vipo 344
se q ea quæ a principibus aliquando contra leges obre-
punt cancellent & ad æquitatē redigāt super quo uersus
illi circunferuntur.

Hic est qui regni leges cancellat iniquas
Et mandata pij principis equa facit
Si quid obest populo vel legibus est inimicum
Quicquid obest per eum desinit esse nocens.

Et de quæstore uide nouā cōstitutionē in auc.de quæsto
re coll.vj.per totū & indubitanter est illustris & in primo
ordine magistratū constituendus quū inter senatores qui
primi ordinis sunt.ipse cācellarius sit principalius mēbrū.

Ex versi.& quum placuisset.

De decemuiris late nu.345.cum sequ.
De modo tenendo qñ venditur res ciuitatis nu.346.
Referre ad senatum de re aliqua quid sit.nu.348.
Prima pestis est fauere qui cupiūt in repu.dominari.349.
Quid sit sufficere.& de suffectis.nu.353.
Vindicie unde dicte & late de his.nu.356.
Ius ciuile non debere calumniari neque eius verba capta
ri.num.358.
Officio suo quis priuari non debet nec pōt illi renuncia-

Sequitur interpretatio in vers Et quum placu.

345 Hic de decẽuiris * vsq; ad ver. deinde quũ post aliquot
annos videbis quã historiam late prosequitur Fene Et la
tius Liu.lib.3.Eis creandis hoc in causa fuisse prohibetur.
Plebe.n.quotidianis seditionibus tum ob creãdos de ple
be magistratus.tum ad ferendũ legem de soluendo a nexi
bus feneratorũ.Sepe etiã de cõnubio ut inite liceret plebi
cũ patribus.nõnunquã ob ferendã legẽ agrariam diuina
simul humanaq; omnia miscente Et tandem cões quaidã
leges ferre peteuti quæ vtrisq; vtiles forent & equande li
bertati cõuenirent.ne quis essent inuidie locus. ipsas leges
extraneas accersiri placuit missi ergo tres viri athenas So-
lonis leges de quibus supra visum est retulerunt pro qui
bus censendis & promulgandis creati fuere hi decẽ uiri,
ut diffusius prosequuntur prædicti historici. In text.ibi
leges quoque fieri lege ferri vt ẽ apud p̃satos. In text.ibi
latum est ad populũ ut omnes magistratus se abdicarent.
placuit n ut scribit Liu.ne quis eo anno alius magistratus
esset.sed quũ phas non fuerit sese ante diẽ exoluere magi
346 stratu.ut ex Fene.de decẽuiris ferendarũ ll in prin. colligi
tur * & probatur in l pe.infra de offi præsi ad cuius decla
rationem vide Roma.in consi.441.in.ij dubio necessariũ
fuerat contrariam ferre legẽ. Et hũc textum.inducit Zas.
pro doctrina Bar in l continuus.in.§ cũ quis.ff.de verb.
obl ubi si locũ publicum ciuitas vẽdere destinarit.docuit
primo legem fieri qua is locus esset priuatus ut sic postea
venderetur.sed in illa quæstione Bar.verius est q sufficit
constituere sindicũ ad vendendũ quia videtur facta.l.de
uendẽdo.ut ibi per Are.post Fulg. Deridet hic Budeus
Accursij expositionem ad verbum latum est exponens
ipse latum ad populũ scilicet a tribunis ut populus sciscे-
ret juberet q; oẽs qui tũ imperio essent magistratu se abdi-
care,ut decẽuiri legibus ferendis crearentur & ne quis eo
anno magistratus præter decẽuiros cẽt.quã declarationẽ
apertissime & in loco vulgo satis cognito voluit Liui.p̃al.
Iam redierant inq̃t legati cũ atticis legibus eo intẽtius in
stabant tribuni ut tandẽ scribendarũ legũ initiũ fieret pla
cet creari decẽuiros sine prouocatione et ne quis eo anno
alius magistratus esset modo ne l.icilia de auentino alieq;
sacrate leges abrogarentur quæ s.ad tribunitiã potestatẽ
plebisq; defensionẽ pertinerent de quibus legibus tractat
347 Halic.li x ad fi li. * ferre ergo ad populũ legislator tũc dr̃
quum legem in mediũ profert rogatq; i. interrogat an pla
ceat.populus uero sciscere.i.statuere & iubere dicebatr̃ vt
348 uisum est supra ✠ referre de re aliqua ad senatum cõsules
& hi quibus senatũ cogere licebat dicebantur quum rem
in senatu agitandam decernendamque proponebãt sena-
torum sententias rogantes cuius rei exẽpla apud Liu sca-
tent. Et sic intelliges uerba Iul Ces in i li.cõm de bello ci
uili in prin.dũ ait ut ad senatũ referretur impetrari nõ po-
tuit. De more ferendarũ legũ tradit pulchre Cic.in ora-
tione pro flacco,& in.i philippica,habetur etiã in.l.huma
nũ.C.de legibus. Vult etiã Budeus non magistratus sed
magistratu legi debere.& vere.Fene.& Liu in multis lo-
cis tertij libri tali forma verborum utuntur. Attamen et
sine uitio magistratus legi potest.sic v s lege sanctum est
ut oẽs magistratus se abdicarent idest ab imperio in quo
tũ essent separarent & abirent l pen.infra de offi. præsid.
forte etiã ante uerbum se in pãdectis floren.præpositio a
ut sit sensus q oẽs magistratus a se abdicarent. In tex.ibi
quod decẽuiri Budeus non q pro quia ut glos. exponit
dicit intelligendũ uerum pro quoad et pro testatur quod
sequentia nullo mõ patiuntur nec ratio latini sermonis ad
mittit quæ si Budeus respexisset non ita lapsus esset sed vt
dicit Philoso.ad pauca respicientes de facili enunciant * In 349
tellige ergo tu quod pro sed.prout etiam in.l.q si domus
infra loca.& sit sensus placuit ut oẽs magistratu se abdi-
carent.sed quũ decẽuiri cõstituti sibi magistratũ proroga
rent eo rẽpub.pduxerunt ut exercitus a repub. secederet.
In tex.ibi progarent per spem.s & libidinẽ dominandi
opinio etiã fuit fedus clã inter eos iureiurando dictũ nec
comitia haberent,pperuoque decẽuiratũ possessum obti
nerent.ut eam totam tẽ Liu.& Fenestel.cõplectunt. Pri
ma reipub.pestis est fouere eos qui dñari cupiunt.✠ea.n. 349
dominationis libido Zasio teste non cogitat quid hone- el.ij.
stum quid utile sit reipubli sed quomodo prima nois au
ctoritas etiam cum repu.interitu apud eam resideat. In
tex.ibi iniuriose tractarent hoc totum ex Liu & Fene.pa
tet.incredibile est inquit Fenestel.quantum ea res urbi ter
rorẽ iniecerit,neque suus vrbẽ fefellit timor. ✠ Primũ.n. 350
quũ abstinere a patribus cepissent in humiliores crudelita
tẽ libidinẽque exercebant inique iudicabant.si quis colle
gã appellasset ab eo quẽ appellauisset ita discedebat ut pe
niteret primo decreto non stetisse operepræcium est hoc
loco aduertere iudice Zasio fontem publici & priuati iu-
ris,sic enim Liuius legẽ xij.tabularum nominat * inquis
& pestilentibus auctoribus non caruisse. In tex.ibi uel- 351
lent deinceps sufficere magistratibus,Budeus legit magi-
stratus.idem libẽtius se facturũ ait Zasius idest noiẽt alios
magistratus substituere quia sufficio quũ pro substituere
ponitur exigit quartũ casum hinc Virgil. Atque aliã ex
alia gñando suffice prolẽ.proprie tamen suffecti dicuntur
magistratus creati loco demortuorum consules qui ex or
dine creati magistratũ principio anni inibant ordinarij
dicebantur intra uerũ annũ vita functis hi qui in locũ eo
rum summitterentur suffecti dicebantur * testis Lamp.nã
sufficere submittere est ut dictũ est. & Io.Frãciscus picus. 352
Tu lingue pia uerba precor,tu suffice carmen. & Claud.
imperator apud Trãqu.nouo circa principẽ exemplo in
locum demortui consulis suffectus traditur.potest tamen
retenta litera magistratibus dici s̃m Zasium idest nollent
sufficere & submittere alios suis magistratibus quos ipsi
detinuere. Isti suffecti dicuntur ordinarij & possunt om
nia incũbentia ordinarijs etiam concernentia ultimũ sup-
plicium & membri incisionem.ut per Dec.in rub.de offi
cio deleg.in fi.& in.l.j.in glo.super uerbo possit post Ale
xan & Riminal. infra de officio eius maxime per.l ij C.
de offi.eius quam intelligunt in suffecto. ✠ Mod. tau.ta
men ibi char.27.col.3.uers sed q̃uis ista ampliatio tenet 353
hoc non probari per dictã l.ij.quam cõiter scribentes ad
id allegãt.quæ tantũ specifice loquitur de causis mixti im
perij.& q̃uis subijciat clausulam & omnia quæ ad iurisdi
ctionẽ rectoris prouincie pertinent actitare.non tamen fa
cit illa clausula ut ueniant cause meri imperij quę maiores
sunt.arg.c.qui ad agendum de procur.in.vj. iuncta.l. &
quia infra de iur.om.iu.& ita etiam tenuere quidã antiq
quos ibi Alex.refert. Sed cõis opinio uidetur mihi opti
me probari in d.l.ij. dũ ait.& oĩa quæ ad officium recto
ris pertinent actitare qa si rector poterat & suffectus non
male ibi diceretur & omnia actitare.&c.quia totum dicẽs
nihil excludit.l.iul.ff.de leg iij.& .c solite de maio.& obe.
Non obst.quod illa clausula generalis & omnia actitare
intelligi debeat non de maioribus expressis.sed de simili-
bus.ut de causis mixti imperij de qbus tex.ibi specifice lo
quit.d.c.q ad agendũ.nã resp.q ibi fit restrictio illa ex ue
risimili mente cõstituentis.g non censetur uoluisse maio-
ra expressis sed in.d.l.ij.non põt fieri talis restrictio ex mẽ
te constituentis quinimo esset cõtraria mẽti constituentis
qa nõ esset tũ bene prouisum officio per suffecti submis-
sionẽ si nõ posset oĩa quæ ad curam illius officij spectant.
Præterea dubito ne arg.minus bene veniat a sili. qa in
d c.qui ad agendũ erant expressi aliq casus spãle exigẽtes
mandatũ et data inde potestas circa exigẽtia speciale man

datū ideo nimirū si de similibus intelligitur quia p̄ceden-
tia influunt in sequentia magis q̄ econtra l.quisquis cum
Bar.ff.de lega.iij. Sed in.d.l ij.sunt expræssi aliqui casus
de mixto imperio,inde illa clausula & oia actitare quæ
ad officium rectoris,puincie spectant subiuncta nō est cir
ca ea quæ sunt mixti imperij imo circa merū dicendo &
omnia &c nam ad officiū rectoris prouincie spectat acti-
tare ea quæ sunt etiam meri imperij.ut notum est. In tex.
354 ibi factio sua hæc verba * declara ex his q̄ dicit Fenestella
opinionis iusse. Fedeus clā inter eos iureiurando dictū ne
comitia haberent.& perpetuo decēuiratus imperiū possi
derent Et est factio quū inter optimates conueneiculis &
pactionibus coitur & conspiratur.de quo uocabulo plu-
ra allegat Alb. in dictionario in verbo factio. et he factio
nes ut libro quarto scribit Liu.fuere eruntq̄ pluribus po-
pulis magis exitio quā bella externa.q̄ fames morbiue.
queq̄ alia in deū iras uelut ultima publicorū malorū uer-
tunt. In tex ibi secederet hæc fuit secunda secessio de qua
dictū fuit in prin l.in uersic fina.in prin Historia nota est.
nā quū decēuiri & in primis Appius princeps eorū mul-
355 ta inique egissent * ad cumulū accessit Virginij casus eius
enim filiā formosam & nubilē ac Icilio uirotribunitio de
sponsatam quū Appius ardēter adamasset, nec præce nec
precio profecisset quendā ex clientulis suis Claudium ple
beium hominē supposuit qui puellam in seruitutē assere-
ret quā unam eius potiunde viā esse uidebat sen.iudice di
sceptandū fuerat uocatur p amicos ex castris pater Virgi
nius in Algido contra hostes pugnabat qui quū nihil,p-
ficeret,rem n nephandā App.meditatus puellā Claudij
seruā esse pronunciauit seductam paululū filiam cultro in
terfecit.quod facinus ad milites in castris relatum causam
præbuit secedendi in auentinū.& euertendi decēuiratum
ut latissime & eleganter,psequitur Liu in.iij lib. In texe.
356 ibi uindicias * quæ dicte sunt nō a uindicio uitelliorū ser-
uo quicquid hic narret Accur sed a vindicādo.ut colligi
tur ex Liu lib.3.& Gel.c ix.lib.xx. sed a uindicio bene di
cta est vindicta qua primū ipse vindicius seruus liberatus
fuit.Liu.circa prin.ij lib.ex quo patet in tex.infra non uin
dicis sed uindicij legendū esse.id.n.fuit nomē serui. Vindi
cias ergo abdicauit & ademit. Appi.a filia.et fm Claudiū.
qui ab eo suppositus in seruitutē petierat dixit quāuis Bu
deus abiudicasse legendū putet quod est iudicio auferre.
✠ ic.de.l.agraria iudicabit alexandriam regis esse a po-
357 pulo romano abiudicauit, Quid autem essent iste vindi
cte Accur.assequi nō potuit.& quædā penitus īpertinen-
tia adducit.cōtra quē minus modeste īiurgit Budeus mul
ta impertinēter cōgerens.ciuiliter magis agit Zasius quū
apud habentes cognitionē historiarū res sit vulgata satis.
Quū enim uetusto iure corā prætore lis agitata est.vter
debeat esse rei cōtrouerse possessor.& quieā tenebat præ
dem.i.fideiussorē dedisset se nihilo possessionē deteriorem
facturū iam uindicie secundū eum dabantur.i.uindicabat
et asserebatur ei possessio ut declarat Asconius in uerrinis.
lib.3.facit.l postq̄ in.§.impator.infra ut in pos.legat.uin
dicie pro aliquo dicebantur ut Gel.lib.20 c.9.docet quū
ex iudicis decreto apprehendebat quis rem quæ erat in
controuerso iure & penes se tenebat quas uindicias iniu-
stas dixit App.& cōtra ius ab eo inductū ,p Clau.suppo
sito petente virginiā in seruitutē,debeat enim secundū li-
bertatē uindicias dicere idest decernere vt dū status quæ-
stionē patiebatur interim libertatis cōmodum ei nō aufer
ri.sed ipsa esse prout erat in possessione libertatis ac penes
suos donec petitor seruitutem probasset,nō autem ad iu
dicare puelle possessionē huic aduersario iniquissime sup
posito.hoc est q̄d apud Liu iij.instante spōso puelle con-
cessum est cognatis ut eā uindicarent idest in libertatē asse
rerent donec pater ueniret quo aduenictē App.uindicias
scd̄m seruitutem dixit.i.iussit ut aduersarius puellam pro
serua possideret. nephas certe fuerat subuertere legē quā
ipse tulerat.verū forte quū talia a cognatis puelle ei obii-
cerentur legem calumniatus est.quasi ad hunc casum nō
pertineret.quę calumnia hodie iniquis non est incognita.
uel iudices dixeris vel causidicos fm Zasium neque uero
ius ciuile calūniari neque eius verba captari oportere cer-
tum est.l.penulti infra ad exhib. * ad quod vide Ancha. 358
consi.75.col fin.& Pau.de castr in consi.293.col 3.in an-
tiquis adde Feli.in ca cum Bertol.col iij de re iud.Dec in
l.ea est nam.ff.de re iur.& pulchre in consil.666.col.2.&
consi.690 col.j.l.j.C de formu au gel in noc.atti Alexā.
in consi.81.col.4 in.ij.uol.& in cōsi.113 lib.3.mod.tau.
in.l cum quid col.x.in fi.infra si cere.pera. Item ibi indi-
gnatus q̄ vetustissima iuris obseruātia in persona filie sue
defecisset uirginius miles pater puelle merito indignabat
ob iniuriam sibi illatam.& quia non solum Appius legē
suam idest a se & aliis decemuiris prolatam de conseruan
da libertatis possessione ei qui in ea erat contemnebat.sed
etiam vetustissimam iuris obseruantiam.ad cuius declara
tionem Accurs fabulam narrat.iuriscōsultus se in sequen.
tibus declarat.dum loquitur devindiciis dictis per Brutū
in persona vindicij serui vitelliorum.& fuit talis consuetu
do secundum Zasium moribus non iure scripto antiqui
tus obseruata.Brutus enim auctor ut iam uidisti eijciendi
reges fuit sub eius consulatu qui primus rome erat popu
lo romano iam a tyrannide regum liberato iuuentus no
bilitatis insueta iuste cui innocenter sub senatorijs legibus
uiuere graue erat.de Tarqui rege reducendo conspiraue
rant eius coniurationis Aquilij & Vitelij princeps erant
in qua & ipsius Bruti cōsulis liberi participabant * qua ta 359
men coniuratione per uindicium uitelliorum seruum de-
tecta consilium reges reducendi fractum est.uocati in iu-
dicium capitis conspiratores ut auctor est Plu.in uita Bru
ti quum petissent ut Vindicus eorū seruus eis dederetur
Brutus negabat.sed vindicias pro libertate dixit ex eo q̄
vindicium bene de repub.meritum. Interea dum vitelij
causam maiestatis dicerent in manū ac potestatem infen-
sissimorum dominorum ob accusationem excarnifican-
dum non siuit.ut hic latius prosequitur Budeus istud est
quod hic uetustissima iuris obseruantia nuncupat. Simili-
tudo tamen utrobique iudice Zas multum claudicat.for
te mens iuriscon.est q̄ iste miles indignabatur quia ius l.
xij tab.contra eius filiā negligebatur nec in ea tenebat ue
tustissima iuris obseruatio quā Brutus in Vindicio tena-
citer obseruauit q licet eēt seruus tamē noluit ut dn̄is red-
deret imo ,p libertate idest ut esset in possessiōe libertatis
pronūciauit ne excarnificandus daretur. Ergo fortius ista
bruti obseruantia pronunciantis pro libertate attendi de
bebat in persona Virginie quam non cōstabat seruā esse
prout de Vindicio notū erat,uere tamē speciale fuit illud
obseruatū in vindicio q̄a scd̄m regulam cum esset seruus
dn̄o reddi debebat & ita permiserat Collatinus collega
Bruti in cōsulatu ut ex Plut.in uita publicole constat, sed
Brutus noluit fauore beneficij ab eo accepti in detectione
coniurationis.considera etiam quomō illa obseruātia pos
set tempore Virginij dici vetustissima quū solum præces-
sissent anni quinquaginta octo uel circa nā liberatio Vin
dicij serui contigit post exactos reges.et sic post annos ur
bis.ccxliiij ut ex Liu.ad finē primi lib.colligit casus Vir-
ginie post allatas ll.xij.tab.anno vrb.ccciij.vel circa vt ex
Liu in 3.lib.colligitur quomodo ergo dici potest vetu-
360 stissimā obser. ✠ quū requirat cursus ānorum centum vt
quid de antiquo dicatur secūdum cōem opinionē ut per
Soci consi.89.colum.iij.in primo volumi.Dec consi.13.
colum.4 & Ias.in.l cum aliquis col.fina C.de iur.delibe.
Forte dici potest quod ista sunt uerba iurisconsulti appel
lantis illam vetustissimam obseruantiam non Virginij se
cundum cuius tempora illa obser non poterat dici uetu-
stissima. Sed & iure modo receptū est ut q̄ in quasi pos
sessione libertatis est si super statu ei controuersia mouea
tur libertate gaudeat donec res sententia terminetur.l nō
ideo minus.& l.licet ordinata .C.de li.causa. In text.ibi

361 taberna lanionis hoc omnes historici cōplectūtur * expo
ne idest macellarij a laniandis pecoribus sicut lanista qui
gladiatoribus præest vt reperit apud Trãquil.in claudio.
Itē ibi partim in carcere necati defectū esse & quidem in
signem imperfectio sensus ostendit testes Budeus & Zas.
addentes hæc verba partim in exiliū acti nunq̃ enim hec
362 particula partim nō geminata reperit,*sicut ex Cic.in plu
ribus locis constat secundū eos. Ego in contrariuum ad
duco tex.instit.de testa.or.in princi ibi partim & hoc in
vsu esse desijt.& Gel.quē pro teste locupletissimo & ipsi
habent in.c.13 lib.x.Quantū tamen ad locum nostrū cō
curro in eorum sententiā q̃ verba suppleta deficerent qa
historia se habet modo prædicto vt ex Liu in iij ab vr.
cōdi.patet. In tex.ibi|& ita rursus respu.statum suū rece
pit Bal hic colligit q̃ trucidat usurpantibus statum ciuita
363 tis*recipit ciuitas statum suū.sed alia est mens text vt sta
tim dicetur Alber hic intelligit.ciuitatem statum suum re
cepisse.l.reintegratam fuisse reuocata plebe cōsensu popu
li. Tu qui historiā calles ex Liu.& Fene locum hunc po
teris clare & eleganter interpraetari.missos aiunt legatos
ꝓbatissime exnmationis q de cōditione pacis cum plebe
agunt.petebat aūt plebs inter conditiones pacis ad suppli
cium decēuiros quod per legatos dissuasum fuit. contēta
igitur extitit plebs ut sui sibi tribuni restituerent.& ut cō
sueuerat rediretur ad consules interim abdicāt se magistra
tu decēuiri,comiti a cōsulibus tribunisque creādis haben
tur.hoc pacto creatis exactisque decēuiris ad prioris for
mā regiminis reditū est. Ex qua historia habes notare q̃
respub.statū suū recepit ante necatos decēuiros. q̃uis ver
ba iuriscon.hic viderent innuere aliud sed intellige ut dixi
id etiā contigisse ante necatos actosque in exiliū decemui
ros. Notat Baldus ex isto tex.in principio uolente cōsti
tutos fuisse decēuiros iussis alijs omnibus magistratibus
se magistratu abdicare quod merū imperiū potest in ma
364 nibus superioris renunciari* & ad id posse quem cogi qđ
intellige causa subsistente ut hic erat alias secus officio.n.
365 quo quis fungitur*sine causa priuari non pōt nec debet
pulchre Romanus consi 467.vt clara & consi.402 in ca
su. Renunciatio autem imperij aliter q̃ in manibus supe
rioris facta nullius est roboris l.penul infra de officio pre
sidis ponit Romanus consilio.441.in secundo dubio. Et
ideo vt scribit Cornelius tacitus libro primo in fine. Ty
berius imperia data cōtinuabat & plerosque ad finem ui
te in eorum præfecturis relinquebat. Secundo nota ibi
366 iniuriose tractarent * & ibi aspera dñatione q̃ aspera &
inhumana dominatio causat rebellionē faciunt q̃ scribit
phi.pol.v.& id quotidie vsu euenire nostris infelicibus tē
poribus uidemus. An aūt hoc casu subditi possint dñm
367 expellere*tradit post Bal & alios Aquē.in.l.ex hoc iure
char.l supra titu.i.facit tex.no in l ij infra de his qui sunt
368 sui vel al iu. Tertio nota.ibi amore virginis*q̃ inhone
stus amor mulierum cogit hominem ad omne nephas re
ctumque iudiciū & iustitiam subuertit. nihil n.ut scribit
in.§.illud in auct.qbus mo.naturales effi.leg.amoris furo
re vehementius est. Hinc Herodes meretricis amore &
præce sanctū Io baptistā decapitari iussit.c.cū iuramento
de homi.& Salomon ex cōuersatione mulierū idola ado
rasse dicitur. tertio regum capitulo.vndecimo.&.xxxij.
Hinc ait ille poeta.

Miscuit omne nephas quem nulla modestia terret:
Optari compos dum studet esse sui.
Non decus auertit,non lex,diuumue potestas
Egit præcipitem cecus ad omne furor.

Vt enim est apud Macro.eū cui plus liceat q̃ par sit,plus
369 uelle q̃ liceat.*Erat sane hic Appi.cla vir ingenio & pru
dentia ꝑspectissimus.& cui ut cū Lucretio loquamur. le
ges multū debuissent recta sequenti.Sed pro Platonis sen
tentia in magna licētia peccandi seipsum continere.arduū
& difficile est impossibileque bonū uirum ꝑseuerare. De
370 nique ꝑclara ingenia vt Plu.in demet.tradit.*sicuti uirtu

tes maximas ita uitia maxima producunt.& teste Chriso
stomo quē hic Zas.refert anima semel malignitate capta
omnes insanie numeros explicare cōsueuit.quid enim ho
mo semel malitie deditus non inueniat. Quarto not.ibi
castitatē*nite præferendā esse castitatē exemplo Virginij 371
qui teste Liuio lib.iij.uir fuit recti exēpli,militie domique
hinc etiā Vale de pudicitia virginius inquit plebei gene
ris sed patritij vir spiritus ne probro contaminaretur do
mus sua proprio non pepercit sanguini,ꝓpterea dicit in
l.iusta ff de ma vin.honorē uite equiparari de quo plura
congerit Barb.consi.45.col j in.ij vo.& in.c.licet causam.
col iij.de proba.Iaso in.l.iusiurandum q̃ ex conuentione
§.fi.in.4 not.& in repe.l.admonendi.char.27.ver.ex præ
dicto infra de iureiuran. Vltimo not.ibi partim in car
cere necati*q̃ decēuiri partim in carcere necati fuere.nam 372
App cla.ante diem iudicij mortē sibi in carcere consciuit.
Oppius quoque in uincula ductus est.& ante iudicij diē
finem ibi uite fecit.M.vero claudius assertor uirginie die
dicta dānatus est sed ipso Virginio penā remittēte tybur
exulatum abijt.sicque pro sententia Liu. manes uirginie
mortue q̃ uiue feliciores per tot penas uagati nullo reli
cto sonte,tandem quieuerunt.reliquos.n. decēuiros aut
morte aut exilio publicatis bonis tribuni plebis punierūt
testis Pli de uiris illu.c.21. Hic finis auctorū legis.xij.tab.
auctorū inquam a quibus omne ius nostrum velut a radi
ce processit.omnē.n publici priuatique iuris fontem Liu.
appellat si iusta si recta q̃ ipsi instituerant secuti essent qđ
poterat eis esse illustrius. sed malos male expedit finire.
Huius magistratus decemuiratus nō meminere doct.in
l j.infra de offi eius non est dubitandū * quin maximus 373
fuerit.& in primo gradu quū omnes alios faceret cessare.
& sine appel.esset teste Liu ut de dictatore ultum est quē
inter magistratus primi gradus ponunt.et idē in istis decē
uiris. Vltimate ex hoc tex egregium licet colligere argu
mentū q̃ ius honestatis ab omni superioritate debet esse
exēptum propterea dixit Bald in.l.q̃ ex libera.C.de.lib.
quem sequitur Iaco.de sancto Georgio in trac de homa.
ad fi.dominum non posse cogere subditas ad trepudian
dum in castro causa euitande uulgaris suspitionis & hone
statis seruandæ.

Ex versi deinde quum post aliquot.l ij ff de orig iur.

Hic tractatur de tribu militum consulibus ex plebe et edi
libus currulibus per totum.

Agitur hic de tribunis militū,consulibus ex plebe crea
tis & edilibus curulibus institutis post sublatū decēuiratū
oium scelerum castellū ut ait Liuius lib.3. Restituēda est
in primis litera.ibi post aliquot annos.xij tab late sunt ut
post uerbū annos addas dictionē q̃ & optimus reduxerit
sensus quod post aliquot annos q̃ xij tab.late sunt uige
scente discordia inter patres & plebem uolentem ex suo
quoque corpore cōsules creari sedata tandē fuit discordia
per mixtā creationem tribunorū militum quam historiā
late complectitur & eleganter Liu. lib.4. Anno inquit
tricentesimo decimo q̃ vrbs romana condita erat.primū
tribuni militū pro consulibus magistratū ineunt. A.Sem
pronius atratinus L.Attilius T.Cecilius.quorum in ma
gistratu concordia domi,pacem etiam foris præbuit. Ex
quo licet clare colligere id contigisse anno nono uel circa.
post sublatos decēuiros qui legibus.xij.tab conscribēdis
creati fuere anno altero & tricentesimo q̃ condita roma
fuit ut scribit Liu.lib 4.anni igitur de quibus hic, quicqđ
male sentiat Accur.ad nouē plus minusue parum redigen
di sunt. In tex ibi interdum.xx fuerunt arbitratu Budei
legendū est seni.sed ut ex Fenestel.in capitu.de tribu.mi
lit liquet non est aliter hic locus corrigendus. Nota
primo q̃ post multas cōuentiones tandem peruicit plebs
ut tam ex suo corpore q̃ ex patribus tribuni militū con

sulari potestate crearentur Fenestel. coacti tandem patres
sunt. aut ciuibus aut hostibus de victoria cōcederent. eoq;
res deducta est ut promiscue trib militum crearentur con
sulari potestate. De cōsulibus nihil immutaretur apud Li-
uium lib. 4. extant pulchre mirum immodum orationes
quæ pro & contra in his contentionibus habite fuerunt.
Hi ergo trib. militum oēm consularem habuerunt pote
statem. & consequenter illustres dici possunt. & in primo
ordine magistratuū collocari prout de consulibus visum
374 est fuit & aliud genus tribunorum militū qui nulla vr-
bana sed castrensi præfectura pollebant. nec consulari po
testate erant fm Budeum & Zas. hic. ad quorum officiū
pertinebat in castris milites continere & ad exercitationē
producere vigilias circuire rei frumentarie præesse querel
las commilitonum audire. ualitudinarios inspicere. & om
nia castrensia obseruare l. officium §. fina. ff. de re milita.
374 Item militum manus continere ne uel pullos uel oua ra-
perent. sua annona el. ij viuerent, puincialelq; præmerent
ut ex epistola Aureliani Cesaris apud uopiscum dicitur.
quæ utinam hodiernis ferreis ut ita dixerim temporibus
obseruarentur quibus milites paganis vix relinquunt vi
375 tam. Hos tribu. militares equiparat hic Budeus mare-
schallis nostri temporis. & melius q̃ qui æquiparant illū
tribuno celerum seu magistro equitū ut supra diximus,
ad illorum. n. officium spectant ea quæ (vt dictum est) tri
bu. militaribus iniungebantur quāuis hic magistratus sci
licet mareschalli non sit temporalis ut tribunatus militum
sed perpetuus. Et fuit olim ut ex Liuio lib. octauo. appa
ret. Hic ordo castrēsis. ut miles, centurionis. Cēturio tribu
ni. Tribunus legati. legatus consulis magister equitum di
376 ctatoris imperio pareret. Fuerūt etiam alij tribuni erra
rij, ut docet Asconius qui militibus stipendia erogabant
quo tempore ceptum est publicis militare expensis nam
Liuius libro sexto docet sumptu quēque suo antea milita
re consueuisse. de quibus tribu erarij aliqua etiam scribit, i
Budeus in lege prima infra de officio quæstor. fuere et tr
bu celerum & tribu plebis. & sic quinque genera tribu
norum seu præfectorum secundū Zasium. Pomponius
let. multa alia enumerat. Secundo nota. quod abrogato
tribunorum militum magistratu qui tamen cōplures an
nos durauit iterum ad consularem reditum est. peruicitq;
tandem plebs vt ex suo etiam corpore consul alter creare
tur quod tradit Liuius libro. vj. ad finem vbi dicit in his
quidem finis certaminum fuit. Primus ex plebe consul
teste Liuio lib. L. Sex fuit uel Licinius Stollo. si credimus
Plin. de viris illustribus capitulo vigesimo. Pōponius le-
tus sub capitu de trib. milit. ait sexto anno ius imperij ro
mani ad consules redijt. Habes ex prædictis secundum
Zasium a primo rerum ciuilium initio nobilitati cum ple
377 be parum cōuenisse & fuerat in utroque corpore quod
uitio daretur, nobilitas enim superbia et austeritate plebs
in potētia regendi animorum ignauia usurpata magistra
tuum cōmunicatione reipub. perniciem attulit. Verum
Appiorum familia tribunitijs furoribus semper egregie
restitisse scribitur per Liuium non semel. Tertio not. q̃d
378 eodem tēpore data est potestas nobilitati creandi ex suo
corpore ediles curules. & sic licet in ciuitate officiales par
tim ex popularibus partim ex nobilibus eligi debeant ex
nobilibus tamen plures dicit Albericus sunt eligendi Li
uius tamen a iureconsulto uidetur discrepare. dum ad finē
libri sexti ait Tandem per dictatorem condictionibus se-
date discordie. concessumque ab nobilitate plebi de con-
sule plebeio a plebe nobilitati de prætore uno qui ius in
379 urbe diceret ex patribus creando. Et sic concessio a ple
be facta nobilitati proconsule creando. nō de edilibus ut
hic dicitur sed de prætore fuit. Cui sententie subscribunt
Fene. & Pompo in c de prætoribus. Sed possumus dice
re factam fuisse concessionem illam a plebe patribus nō so
lum de prætore sed etiā de edilibus, curulibus ut ex Liu.
libro septimo colligitur dum circa princ. ait annus hic erit
insignis noui nominis consulatu nouis duobus magistra
tibus prætura & curuli edilitate hos sibi patritij quesiue-
runt honores pro concesso plebi altero consulatu. de istis
edilibus aliqua diximus supra in uersicu. eisdem tempori
bus in. ij nota.

Ex versic. quūque consules auocarentur.

Sequitur interpretatio in versi. quūque
consules auocarentur.

Tractat hic Pōp vsque ad. §. iuris ciuilis de institutione
aliorū cōplurium magistratuū De prætore urbano. & pe
regrino. De decēuiris litibus iudicādis cōstituentibus. de qua
tuor uiris curam uiarum habentibus. De triūuiris moneta
libus & capitalibus. De quinq; uiris q possent pro magi-
stratibus fungi ordinatis De multis alijs prætoribus suc-
cessu tēporū creatis de edilibus cerealibus de pfectis urbis
annone & vigilū in tex. ibi bellis finitimis auocarentur.
Liu. li. vij. hanc historiā explicat declarādo quæ essent ista
bella. Ibi ius reddere consul ergo cōtentiosam habebat
iurisdictionē ad q̃d vide quæ diximus supra in versic. q̃d
attinet ad magistratus. Ibi ptor crearetur dictus est a præ
essendo fm Fene. & Pomp let peregrinus minor, vrba 380
nus maior, vel primus dicebat. Cic in oratiōe pro L. M.
& quæ sit inter peregrinū & hospitem ponit Valla in ele
gantijs. & sæpe pro omni iudice prætor accipitur Deci. 381
in. l. vbicūq. ff. de reg. iur. Ibi eris argēti auri flatores. i. 382
signatores & custores flo. enim pro eo q̃d est signo vsur
patur q es aurum & argentum flando hoc est flatu cale-
faciendo signatur hinc flatū es & flata pecunia dicit et fla
uissas. i. thesauros prisci dixere latini q in eas non rude es
argētūq; sed flata signataque cōderet pecunia Gel. li. ij. c.
x. hi triūuiri monetales monete curam habuere. eorū n. di
ligentia ut vult Fene. nomismata auro argētoq; fabricabā
tur. Quo aūt tpe signata fuerint pdicta metalla late pro 383
sequitur Pli. c. 3. lib. 33. vbi etiā declarat q es adulterabat
ti cum argento uiuo inauraretur quapropter es pro au-

ro dari nõ erat insuetum.ut intelligas sm Zasium.l. quid
tamen infra de contrahen emp.l.si id quod aurum.ff de
verb.obli.cũ similibus his fortasse corruptionibus auer-
tendis hos auri flatores operã etiam nauasse credendũ est.
Argumentũ monete curam maxime habendam esse per
384 superiores ✠ quod nunc maxime necessarium esset quum
omnia adulterentur.& hæc res supra alias in deterius data
sit Huius magistratus nõ meminere doc in.l.j.de off.eius
nec quo tit.n ũcuparet iure probare possum. Ibi triũuiri
capitales dictũ est de his in versicu.deinde cum errarium.
385 Ibi in publicum esse * latine in publicũ et in publico esse
prout in potestatẽ et in potestate esse dicitur ut docet Gel.
386 lib j. Ibi pro magistratibus fungi * nec enim sm Zasium
erant magistratus sed locum magistratuum supplebãt vt
dicimus aliquem fungi proconsule pro prætore pro tuto
re.& dum tex.dicit cis tyberim legendum est citra ut per
Fene.in c de præto.pulchre Gel.c.xiij.lib.12 Ibi duio-
387 nem * a dite deriuatur diuio sm Zasium potestatem signi
ficat seu facultatem uide de hoc Bar.in l.imperium col j.
vbi etiam alij infra de iur.om.iud. Ibi Cor. Sylla an de
sylla crudelissimo uel de alio loquatur incertum est scd̃m
Zas.consonat tamen de crudelissimo per emphasim intel
ligi debere.& etiam ob sequentia de Iulio Cesare contem
poranei n.fuere ut notum est. Ibi pius deinde Augustus
Zas.legit post deinde Augustus quia Augustus in histo-
rijs nõ est dictus pius.Fenest.vero a quo locus hic desum
ptus est in.c.de pret. scribit deinde diuus Augustus. Ibi
diximus sensus horũ verborum vix coheret iudice Zasio
ita ꝓpterea intelligente.ꝙ hi qui trãs tyberim deputaren
tur licet non essent magistratus vicariam tñ pro magistra
tu curam subiere tamen a senatu creabantur sed & ediles
quũ ante hac populi suffragijs postea tamen & ipsos sena
tuscon.creatos fuisse ut nõ intelligas hos quinq; uiros trã-
styberim postea ediles factos sic.n.quæ sequunt̃ aduersa
rentur quũ magistratuum colligendo numerum, sex tan
tum ediles recẽleat,itaq; post illud verbum diximus pun
ctum faciendũ putat & si non placet pãdectas ait cõsule.
Mihi non placet.nec pãdectas propter uiarum discrimi-
na uolo consulere.ex ordinatione.n.Zasij nõ accõmoda-
tur aliquis sanus intellectus.illis uerbis. & tamen hi quos
citra tyberim diximus lege sic stante.defectiuam oportet
fateri literam aut ineptã.vnde ut cãdor ei restituatur loco
illorũ verborum & tamen hi lego vt & hi sic optimus re
luxerit sensus quod præfectus annone & vigilũ non sunt
magistratus,sed extra ordinẽ utilitatis causa constituti vt
& hi quos citra tyberim diximus q̃ ut supra dixit iuriscõ
sultus utilitatis tantum causa fuerunt cõstituti, ut ꝓ magi
stratibus possent fungi. Ibi decẽ tribuni plebis hoc cogno
sce ex Fenestẽ.in tit.de tribu plebis. Item ibi cõsules duo
decim & prætores octo.legendum est cõsules duo et p̃to
res decem et octo ut ex superioribus colligitur. Nota pri
388 mo ex isto tex. * ciuitatẽ non esse sine iudice relinquenda.
& uno magistratu non sufficiente alium esse creandũ.facit
text.cum ibi dictis supra in versi.post deinde cum cẽsus.
Secundo not causam constitutionis prætorum vrbani
389 & peregrini. * nam consule bellorũ multitudine ab vrbe
auocato ut esset qui ius diceret in ciuitate creatus est præ-
tor vrbanus demũ quum vndique peregrinorum multi
tudo in vrbẽ cõflueret,nec unus prætor turbe causarum
390 sufficere posset alter prætor creatus est * q peregrinus est
dictus eo qd̃ plerũque iter peregrinos ius diceret plerun-
que ꝓ frequẽter intellige.ut in.l j C.de petitione bonorũ
sublata.lib.x.& sm Fulgo.in glo j.l.si per errorem infra
de iuris.om.iudicum.per constitutionem peregrini præto
ris diminuta est potestas vrbani causis peregrinorũ adem
ptis ab eo.& uidetur glo.id uolens ibi in fi dum ait econ-
tra error iuris. Quæ opinio nunquam mihi placuit.iuris
391 dictio enim accumulatiue * non priuatiue data intelligit̃.l.
prima ubi Barto.not.C.de officio præfecti vrbis. Decius
in consi tertio late Felinus in.cap.pastoralis.de officio or-
din. Dico igitur peregrinos habuisse etiam prætorem v-
banum pro iusdicente.& sic utrũque pretorem inter pere
grinos iudicem fuisse cõpetentẽ istud satis innuit hic text.
dũ ait quod peregrinus plerũque inter peregrinos ius di-
cebat.frequenter enim & ut plurimũ peregrinus inter pe
regrinos ius dicebat.quãuis urbanus quoque idem facere
posset.quũ ab eo ut diximus non esset adẽpta iurisdictio
sic nouiter hunc textũ interpretamur per quẽ not. qõnẽ
determinat Oldradus consi.211.col j.legitur pretorẽ ha-
buisse merũ imperium.l.ij.infra de in ius voc.& l.libello-
rum de accusa.& ideo Cassius quũ prætor esset ita dicitur
in criminibus fuisse inexorabilis ut tribunal suum scopu-
lus reorum diceretur. * testis Cicero & quicquid dixerit 392
Fulg & eius sequaces ista est cõis doctorum sententia.ut
per Alex & Aquen.in l j in principio in ultimo not.per
illum tex.ubi Decius.vj.no.& mod taur col.54. infra de
offi.eius.Seuer.in repetitione.l.imperiũ.in.x.q. vbi Mod.
portugallen.col.29 cum sequen infra de iurisdictione om
nium iudicum. Et ad tex.per quem Fulgo. inclinauit in
contrariam sententiam in.l.j infra de officio præfecti ur-
bis.ubi cognitio omnium criminum ✠ quæ intra urbem 393
uel intra centesimum lapidem committerentur. ad præse
ctum urbis spectabat.respon. Aquẽ.in.d l j.col.ij ꝙ præ
fectus ur habebat iurisdictionẽ in habitu super omnibus
criminibus.sed non poterat exercere nisi in absentia præ
toris & aliorum magistratuum exceptis certis casibus de
quibus in dicta.l j.& hæc dicit probari in lege nostra hic.
& uidetur sequi in alio articulo mod.taur.ibi col.nu.345.
Quæ solutio cõfundit̃ per tex d.l.j.de offi præfec. vrb.
ibi omnia omnino crimina sibi præfectura uendicauit &
per totam.l.nihilque facit text.noster in uersic.et hæc om
nia quia loquitur secundum tempora reipublice adhuc li
bere.sed tempore Cesarum.&.d l.j.ac cõpilationis libro-
rum nostrorum iuris procedit quod dicitur in.d.l.j ut di
cetur.j.in.8.not. Responde igitur ad illum textum me-
lius ut per Albericũ & Decium ac mod.tau.in d.l.j colũ.
54.ꝙ per ea de quibus ibi non excluditur prætor nec alij
qui habebant imperiũ argumen præal.legis prime cum
not.Bart.C.de offi.præfe.vrb et sic habebat in urbe iuris-
dictionem accumulatiue. Obstat tamen iterum * fortissi 394
me tex l.j in fi.cum.l sequenti ff.de suspe.tut. inducendo
ut per Rimi in.d.l.j.in ult.not.ubi tollit quasdam solutio-
nes antiquorum ad illum tex & trãscribit portugal.in.d.
lege imperium col.xxix.cum sequen. Nec satisfacit sol.
Dec.ibi ꝙ loquatur in casu speciali in quo tutor cõmisit
delicta attrocia ex quo datur intelligi ꝙ regulariter præ-
tor habet talem potestatem secundum eum,nã illa remis
sio ad urbis præfectum fit ut remissum grauiter puniat ut
ibi in fi.dicit tex.sed si prætor haberet imperiũ & gladij
ptãtem posset grauiter punire in corpus aut partem.l.im
perium præallega.& sic non esset necessaria illa remissio.
Nisi forte dicamus ꝙ specialr in casu illo contra tutores
ac curatores grauiter delinquẽtes et graui pena mulctãdos
præfectus urbis sibi soli uẽdicauerat imperiũ abdicata in
hoc potestate a pretore. Nõ omitto ꝙ consideratio Al
ber.in.l.fi.j.de offi.præto.uolẽtis ꝙ rome solus prætor da
ret tutores,& ideo rõne suspitionis punitio spectabat ad
præs.urbis.ultra confutationes Rimi.in.d ult.no.est con
tra tex.insti.de cur.in prin.iuncto.§.furiosi.& aliũ tex.ma
gis apertũ insti.de atti.tu.in.§.sed hoc iure utimur. glo.tñ
ibi no.& ponit ꝙ ad præfectũ urbis cognitiones crimina
les ad prætorem ciuilia negotia ueniebant. quod confun-
ditur ex prædictis,& utinã haberemus triginta libros de
prætore peregrino quos labeo conscripserat ut dicitur in
l.si oleũ infra de dolo.forte multa quæ icognita sunt apud
nos sciremus. Nũc inuestigandũ est ✠ in quo ordine ma 395
gistratuũ cõnumerandus sit prætor Alex in.d.l j.in ulti-
no.ac Ias.& Dec.in gradu spectabiliũ collocant per text.
in.§.similique mõ in auct de appel.mag ac mod.taur.ibi
col.xxv.dicunt illum ten.loqui de prætoribus prouincia

libus quorum tanta nõ erat poteſtas, nec dignitas quanta
prætoris vrbani quem illuſtri dignitate arbitrantur deco-
ratum nec eſſe ex noſtris magiſtratibus q poſſit illi cõferri
& cõſequenter falſam eſſe ſententiam Bal. & Barb. equipa
rantium pretores & poteſtates noſtri temporis. Confir-
mo per ea quæ ſcribit Feneſt. in tit. de prætor penes hunc
ait magiſtratum adeo omnis publici priuatiq; iuris pote-
ſtas fuit vt ius cõdere, vetera abrogare facultas eſſet. & tñ
aucta prætoris auctoritas vt ius ipſius honorariũ diceref
inſigniaq; regia haberet & cõſulares ferme apparatus. er-
go inter illuſtres & in primo ordine collocãdus eſt, nõ in
ſecũdo inter ſpectabiles ſentẽtiam vero Bal. & Barb. præ-
dictam omnino falſam eſſe demõſtrat pulchris rationibus
Deci in rub. C. qui admitti. Sed qđ prætores vrbis non
ſint illuſtribus annumerãdi clare põt probare arguẽdo ab
ordine titulorum (notum eſt aũt tale arg. valere) in rubr.
C. de offi. præto. vinctis pręcedẽtibus loquitur ibi impera-
tor de prætoribus vrbis vt patet ibi in. l. fi. & tñ illos inter
ſpectabiles ponit. immo poſt multos ſpectabilitate tantũ
decoratos vt ex præce. licet inſpicere. Diſtinctionis ſedere
poſſumus forte concordare opiniones, vt dicamus quod
prætores vrbis triumphantis & ſic qui erant tempore rei-
pu. romane adhuc libere eſſent illuſtres & in primo gradu
& ita ꝓcedũt dicta Feneſt. ſupra alleg. poſtea vero ſub im
peratoribus diminuta eſt poteſtas prætorum, vt aliorum
magiſtratuum & de iſtis loquunf iura noſtra appellantia
illos ſpectabiles. Tertio no. ꝙ poſtmodũ quum eſſet ne-
396 ceſſarius magiſtratus q haſte præeſſet * decemuiri litibus
iudicãdis cõſtituti ſunt. cõcordat Pomp. let. ac Feneſt. ſub
c. de quibuſdam minoribus magiſtratuum ſpeciebus alte-
ram inquit magiſtratus ſpeciem in vrbe Roman. ius aliqñ
dixiſſe reperi nam quum bellorum munera cæteris magi
ſtratibus non ſufficientibus ad prætores deferrenf quorũ
munus adminiſtratio iuris pręcipuũ, fuit. creati decem ſunt
viri qui ius in vrbe dicerent prætorumq; partes gererent,
ex quibus patet hunc tex. non fuiſſe iuſte a Budeo corre-
ctum qui legendum putat centumuiri quędã de centum-
uiralibus iudiciis diſſerendo & minus bene ſm Zaſ p prę
dicta, ſicut enim prætores vel ex eis vnus centumuirali iu
dicio pręerant. ita ipſis p bella abſentibus hi decemuiri vel
ex eis vnus centumuirali iudicio præſediſſe extimãdi ſunt.
397 ✠ Adria apud Spar. decemuir litibus iudicandis antequã
imperator eſſet electus fuiſſe ſcribif. Tex. ergo noſter haſte
appellatione centumuirale iudicium intelligit. ſic Martialis
centum grauis haſta virorum. de quibus late diximus ſu-
pra in principio legis in verſi. fin. dum ſena. egimus quos
prorſus ſeparandos a cẽtumuiris docuimus. Haſtam aũt
398 Romanos ideo iudiciis præfixiſſe ✠ teſte Zaſio credẽdũ
eſt quod familiaris eis vſus haſte & domi & militie fuit.
Nam auctio bonorũ ſub haſta fiebat. & crinem Romane
virginis haſta decernebãt. quæ celibaris dicif apud Oui-
dium. Sed et dux belli quum ſe ꝓ exercitus ſalute deuoue
re vellet haſte inſidens verba ſolemnia peregit. auctore Li
uio & cæteris & ad carthaginenſes haſtam & caduceum
ſigna duo belli aut pacis ex quibus vtrum vellẽt eligerẽt
miſiſſe Romanum populum ſcriptum legif. Aulus Gell.
libro. x. ꝙ in honorem Romuli forte eſt receptum qui ab
399 haſta Quirinus ipſiq; quirites nominati ſunt. ❁ Hodie ve
ro dicit Zaſius lancea peculiaris eſt Germanorum qua lo
co haſte vtunf eoſq; qui in exercitu delinquũt, inter lãceas
ſeu haſtas extentas decurrere coactos interimunt. quæ tñ
pena iure prohibita eſſe videtur. arg. l. aut damnum in. §. j.
ff. de pen ſicuti nec de ſaxo præcipitari damnatos licet. l. ſi
diuturno in fine eod. tit. Sed intelliguntur illa iura in iudice
qui non poteſt dare electionem pene morituro ſecus in
principe. ita Romanus in ſing. fol. vij. col. ij. Quarto not.
400 eodem tempore fuiſſe creatos quatuor viros * qui curam
viarum agerent, Zaſi. ſecuritatem viarum eis conceſſam
intelligit qđ hodie horum eſt officium qui nomine prin-
cipis teſſeras publice ſecuritatis exhibent. parum latine ſe-
cundum eum ſaluum conductum nominant. Melius eſt
intelligere qđ pręfuerint viis vrbis Rome cuius magiſtra
tus partes vt verbo Feneſt. vtar in. c de quinq; viris men-
ſariis in officium edilium curulium traducte ſunt iuxta. l.
iij. ff de via publica vbi eleganter traditur de his quæ huic
officio incumbunt. & per Romanum in ſing charta. xliiij.
col iij vbi ponit ❁ ꝙ officialis ſtratarum communis põt 401
auctoritate propria deſtrui facere domum priuati vt ciui
tas pulchrior efficiatur. Et crederem hunc magiſtratum
viarum fuiſſe de minoribus magiſtratibus vrbis. Quinto
nota. ꝙ veſpertinis temporibus inconueniens erat magi-
ſtratus eſſe in publico. ideo conſtituti fuere quinq; viri qui
expedire cauſas poſſent. & ꝓ magiſtratibus fungi ex quo
patet qđ hi qui extra ordinem vtilitatis cauſa cõſtituunf
* proprie magiſtratus non ſunt. Opponit Accurſius cõ 402
tra tex. de l. more Romano. & c. conſuluit. vbi uidef poni
ſolutio ꝙ licet dies a media nocte incipiat, ſequentiſq; no-
ctis media parte finiatur tamẽ quo ad iudicia hora noctis
non eſt congrua. Sed intentio glo. eſt opponere quod im
mo poſt veſper non ſit hora incongrua vt hic dicitur. Al
beri reſoluit quod hic loquitur in ordinariis ibi in delega
tis vel hic loquitur in maximis magiſtratibus vrbis. ſecus
in aliis ſecundum Iacobum de beluiſo hanc materiam late
tractant doctores in. d. c conſuluit & in. l non minorem.
C. de tranlact. Sexto not. ꝙ propagato imperio per ac-
quiſitionem diuerſarum ꝓuinciarum creati ſunt quatuor
prætores qui partim rebus vrbanis partim ꝓuincialibus
præeſſent. intellige vltra duos prætores de quibus ſupra
vt ex ſequentibus colligitur & tandem vt ſequentia decla
rant. auctus numerus pretorum vſque ad decem & octo.
Et dum hic dicitur quod Sylla quæſtiones publicas con-
ſtituit de falſo. de parricidio. & ſimilibus intelligunt Bu-
deus & Zaſius pro iudiciis publicis & criminalibus ❁ vt- 403
pote qđ ea inquiſitionibus plerunq; conficeref. Cicero in
ſecunda philip & alibi ſepe. & dicebat Socrates ad Crito
nem ſubuerti ciuitatem & patriam * in qua iudicia publi- 404
ca vim non haberẽt. Et eſt hic argumentum cõtra Placẽ.
falſum eſſe crimen publicũ indiſtincte & non in teſtamẽto
tantum ✠ de quo per gloſſam & ſcribentes in. l j. ff. de pu 405
blic. iudic. de quolibet ergo falſo erant quæſtiones publice
ideſt publica iudicia. Et. l. de parricidio a Corne. primum
inſtitutam magnus Pompe. poſtea adiuuit atrociori pena
in id facinus ſancita l j. infra ad lege Pomp. de parricidiis.
Septimo nota. ibi Cereales conſtituit fuiſſe a Iulio Cæ-
ſare conſtitutos duos ediles qui præeſſent frumento quos
a Cerere cereales appellauit. Ceres enim frumenta (quum
antea glande veſcerentur) ✠ inuenit. eadem molere & cõ 406
ficere in Attica Italia, & Sicilia ob id dea iudicata. Plinius.
c. lvj. libro ſeptimo. Ideo Ceres pro frumento & pane ſepe
ponitur. vt hic & in illo terentiano. Sine Cerere & Baccho
friget Venus. Quomodo autem hæc dea pingeretur pul
chre explicat Feneſt. in vltimo capitulo. Et iſte magiſtra
tus ✠ forte erat de minoribus in vrbe. & differt a præfe- 407
cto annone extra ordinarie ſolito creari vt infra dicetur in
nono not. Octauo not. & hæc omnia qđ quotiens alij
magiſtratus proficiſcebãtur vnus in vrbe ad ius dicẽdum
relinquebatur * qui præfectus vrbis nominabatur. qui 408
pręfectus vrbis olim conſtituebatur ideſt ceteris magiſtra
tibus abſentibus hunc cõſtitui ſolitum fuit. ita qđ in eum
caſum pro tempore deputaretur. ꝙ Corne. tacitus lib v.
apertius docet dum ait ad tempus delectum, vt profectis
regibus ac mox magiſtratibus ius redderet, ne vrbs ſine
imperio foret iſtud ergo obſeruabaf quotiens etiã decem
viri cõſtituti loco prætorum abſentiũ litibus iudicãdis ꝓ-
ficiſcebantur. Ex quibus cõſtat male dicere hic Budeum
Auguſtum conſtituiſſe hunc primum qđ ex Feneſtel. &
Pompo leto. in c. de præfectis vrb licet apertius cogno-
ſcere. ✠ Romulus inquit vnum elegit quem vrbanis ne- 409
gotiis præfecit vt Dionyſius ait hunc præfectũ vrbis ſatis
fuiſſe conſtat. Subiungit tex. noſter poſtea feriarum lati-

410 narum causa introductus est & quot annis obseruat.* Fe
nestel.scribit hunc solitum institui vacantibus cæteris ma
gistratibus quot annis hoc est ẜm Zasium qđ Corne ta-
citus libro prædicto ait simulachrum huius præfecture du
rare quotiens ob ferias latinas proficiscatur qui consulare
munus vsurpet. M. Anto. philosophus præfectus latinarũ
fuit in quo honore præclarissime se ostendit testis Capito
linus. Ceterum successu temporis hunc magistratum con-
tinuum fuisse. Cornel. libro prædicto testaẜ dum Pisonem
præfecture vrbis. xx. annos præfuisse tradit. Longo post
modum tempore tantum sibi præfectura vendicauit Ce
sarum temporibus vt crimina omnium cognosceret &
demum quum Cesares ab vrbe abessent præfectus, veluti
alter Cæsar imperabat de rebus omnibus quæ ad vrbem
pertinebant censebat testis Pomponius letus. & satis con-
cordat iurisconsultus, in. l. j. ff. de offi. præfec. vrb. Quę er-
go in tex. nostro de præfecto vrbis & latinarum dicuntur
411 tempora reipub. adhuc libere respiciunt.* quæ vero in. d.
l. j scribuntur tempora Cæsarum. quibus iam ab impera-
toribus creabantur magistratus, non autem a populo am
plius dabantur. Ex quibus patet qđ male hic tex. intelli-
gitur per Aquen in. d. l. j colum ij infra de offi. eius. volē-
tem per hunc tex. ꝙ illud quod dicitur in. l. j. infra de offi.
præfec. vrb. præfecturam habere iam cognitionem & ani
maduersionem omnium criminũ intelligi in absentia præ
torum & aliorum magistratuũ, quum vt dixi ꝓcedat hic
tex. secundum tempora Rom reipu libere tantum secun-
dum vero tempora Cesarum ꝓcedit quod dicitur in. d.
l. j vide tamen quæ etiã diximus supra in ij no. Ferie aũt
412 latine * quarum hic meminit Pomp. Erant cōceptiue in-
certos uel incertos dies teste Macrobio lib. j. de quibus etiã
Gel. c vlt. lib. xiij Sunt autem ferie dies cessationum ab
opere a feriendis victimis dicte seu ab epulis ferēdis. in his
413 enim epule fiebant. * Feriarum autem multa fuerunt an-
tiquitus genera quæ pollui dicebanẜ. si in his opus fieret.
Publicarum quædam erant statiue vniuersi populi cōes
quæ certis & constitutis diebus fiebant. Quædam con-
ceptiue de quibus proxime dictum est. quædam impera-
tiue quas cōsules vel prætores ꝓ arbitrio indicebant. quæ
dam nundine paganorũ & rusticorum qui ad negocia cō
ueniebant & merces Quędam præcidanee dicebantur de
quibus Gel. c. vj lib. iiij. Erãt etiã ꝓprie familie ferie quas
que familia ex usu domestice celebratis obseruabat ut clau
die ferie & emilie. Item & singulorũ vt natalitium dierum
quæ natalitie dicebanẜ. Hic præfectus vrbis etiam sub cę
saribus erat illustris. l. j C. de pręfe. præto. siue vrbis iũcta.
l viros de palat. sacr. larg lib. xij. C. & sic in primo ordine
magistratuum. cui officio legimus apud Iuuenalem præ-
fuisse Pegasum iurisconsultum. dum ait rapta properabat
abolla. Pegasus attonite positus modo villicus vrbi. Quũ
414 Heliogabalus imperator * monstrum nulla virtute redē-
ptum a uitiis oēs lenones præfectos vrbis facere destinaret
testes Lampr. & Spar. Ex magistratibus nostri temporis
415 nullus apparet qui præfecto vrbis cōparari queat ✠ secũ-
dum Mod. taur. in. d. l j col xiiij. de offic eius qđ vel ma-
xime ꝓcedit si tempora Cesarum respicias & pōderes scri
pta in. l j de offi. præf. vrb. & p Pomp. letum supra relatũ
quia nullus reperiẜ qui tanta fulgeat auctoritate & pote-
state quam sibi vēdicasse præfectum vrbis ibi scribiẜ. Itē
qđ ibi dicũt præfatu Mod. fuisse præfecti vrbis iurisdictio-
nem ad prætorem translatam intelligiẜ ẜm tempora rei-
pub. Rom. adhuc libere quum latinarum feriarum tãtum
creari illum ceptum esset. vt declarat Feneſt. in tit. de præf.
vrbis non autem secundum tempora Imperatorum qui-
bus temporibus potius præfectus vrbis iurisditionē præ-
toris sibi vēdicauerat. d. l. j. j. de offi. præf vrb. intelligendo
416 tñ vt dictum est supra in. ij. no. Hic præfectus * tempore
dicte reipubl. Roma. senator nō fuit & ꝓpterea dubitatũ
inter antiquos an ius conuocandi & cōsulendi senatum ha
beret vt per Gel. lib. xiiij. c. vlti. Nono not. ꝙ præfectus
annone & vigilium non sunt magistratus * sed extra or- 418
dinem vtilitatis causa constituti vt etiam quinq; viri citra
tyberim de quibus visum est supra Fene. & Pompo. letus
istos magistratum gerere tradunt. Item in. l j. de offi. præf.
vig. ius super effracturis et aliis rebus reddi scribitur. vnde
iudice Zasio credēdũ est eos hic nō dici magistratus. quia
inter minores fuere eisq; senatus cōuocandi ius nō erat. vt
aliis maioribus magistratibus qđ docet Aulus Gel. c. 4.
libri. xiij. Fenestella tamen ponit præfectum annone inter
maiores magistratus, rei enim q; maxime necessarie præ 417
erat. Annona * anni alimentum dici apud Ciceronem
libro diuinationum concipiẜ olim quũ dira fames ita vr-
bem vrgeret vt multi obuolutis capitibus in tyberim se
præcipitarent. cōstitutum fuisse L. Minutium præfectum
annone Liuius libr. iiij scribit. Originem officij & curam
illi incumbētem latius repetũt. & prosequuntur Fenestel.
& Pompo. letus sub cap. de præfe. annone qui ab edilibus
cerealibus de quibus supra visum est. eo differt quod illi
iure ordinarij magistratus rem frumentariam curabant.
Hic extra ordinem instante tantum necessitate creabatur.
eratq; nō perpetua sed temporaria potestas. videẜ tamen
teste Zasio hoc officium sub principibus vt pleraque alia
variasse per tex. legis secunde. C. de appar. præfe. anno. de
quo etiam tangiẜ in. l. j. C. de offi. præfe vr. & in tit. ff ad le
gem iul. de anno. Et quis doctores in l. j ff. de offi. eius de
isto nō faciant mentionem ✠ tñ arbitrarer ponendum in- 419
ter spectabiles in secundo gradu, maxime attētis quæ di-
cemus statim in præfecto vigiliũ qui illi equiparaẜ & esset
hic magistratus hodie in tanta caristia renouandus ✠ cum 420
potestate antiquitus illi officio cōcessa. de qua pulchre Fe-
nestel. pręallegatus. De cura officio & iurisdictione * præ 421
fecti vigilum. i præpositi tribunis vigilum & nocturnis
vrbis custodibus qui excubitores dicebantur. late & clare
traditur in titulo. j. de officio pręfecti vigilum quem iuris-
consultus mutatus est a Fenestel. Iaso. in. l j. de officio eius
quem doctores communiter sequuntur annumerat hunc
spectabilibus per tex l. iij prealle. titu. & ibi Moder. taur.
colũ. xxvj. dicentes non inueniri apud magistratus nostri
temporis * ad præfectum vigilum bonam equiparatio- 422
nem eum clarissimum duntaxat arbitratur vt illũ Feneſt.
cuius nō est leuis auctoritas nuncupauit. ad tex. dicte legis
tertie in verbo spectabili viro. rñdet ideo ibi spectabilem
appellari quia is quem Augustus primum constituit præ
fectum vigilum vir spectabilis erat. Ego a Ias. & cōmuni
non discederem ✠ tum quia est tex. pro eis apertus in. d l. 423
iij. in verbo spectabili viro. ad quem diuinat responsio su-
pra relata. tum quia in sequētibus titulus de offi. præfect.
vigil. præponitur titulis de officio proconsu. & de officio
præfec. aug. quos omnium cōsensu spectabiles esse cōstat.
Ad rationem dictorũ Mod quæ fuit originaliter gl super
verbo spectabili viro. dum arguũt ab ordine titulorum.
C. responderem qđ rector prouincie de quo poniẜ titu-
lus in. C. ante titu. de præfec. vigilum est etiam spectabilis,
vt in. d l. j. ꝓbauimus. & statim dicemus. ideo agumētum
prædictum nō concludit. Nec obstat qđ Fenestel. illum
clarissimum dixerit quia nō solum spectabiles sed etiã illu
stres clarissimi plerunq; dicuntur vt in. d l. j doctores de-
clarant. & est tex. vbi not Io. de platea in. l vnica. C. de prę̇
posi. laborum libro. xij. Et hic præfectus vigilum ✠ quia 424
vt dicitur in. d. l. iij. incendia plerunq; fiunt culpa in habi-
tantium aut fustibus castigat eos qui negligentius ignem
adhibuerunt aut seuera interlocutione cōminatus fustium
castigationem remittit. Possem hunc tex. exornare vtili-
bus decisionibus & quæstionibus, an conductor domus
exuste teneatur ad emendam damni. Item an dñs domus
combuste teneatur vicino cuius domus ꝓpter illud incen
dium est pariter combusta. vide Bal. consi. xiij. & . xxxvij.
col. fi. in primo volu. & consi. clvij. in secundo volu. & cō.
cl. ccclxxiij. in. iij. vol. & cōsi. xxv. & . lxxix. in iiij vol. Ro-
ma. consi. cccc j. Anch. consi. cccxlviij. Ange. cōsil. xcvij. in
nouis.

nouis. Cor. consi ccxlij. cum sequen in.j volumi & consi.
xxviij. in.iij volum. Alexan. consil.l. in primo volumi. &
Moder. brix. in camella. xxxvj. Alex. consi. lxxiij libr vj.
Iaso. in.l si quis ex argentariis in.§. prætor ait col fin ff de
eden. & in consi cxv volumi.j Deci. in consi cccclxxiij.
Fuere complures alij magistratus qui hic tacent quia ius
non dicebant de quibus late per Fene. & Pomp. letum tra
ctatur. & de proconsule præside prouinciæ & aliis simili
bus hic non tractat quia nõ dicebãt ius in vrbe. Et hic de
talibus tñ agitur vt tex noster significat aperte. Ex præ
missis videtur posse concludi pro sententia Decij in l.j.
col.ij de offi. eius q Romæ essent tantũ maiores magistra
425 tus. non aũt minores * sed hoc reprobãt ibi Mod in. xvij.
char colum iiij. apostillando text in verbo transferuntur
per text. nostrum dum loquitur de edilibus & dicta Fe
ne. faciẽtis trac. etiã de minoribus speciebus magistratuũ.
Et posui etiam ego supra in.iiij. nota. alium magistratum
inter minores. s quatuor viros qui curam viarum agerẽt.
Sed forte intellexit Deci de infimis magistratibus de qui
426 bus ibi per Doct quia illi nõ erãt Romæ. * Exemplificari
autem potest vltimus gradus infimorum magistratuum
qui egregij nuncupant secundum Ias. Deci. & cõiter doct.
in.d.l.j in defensoribus ciuitatum & magistratibus muni
cipalibus qui & duumuiri dicunt. l. dies in.§. si forte cum
glo ff. de dam. infect. & l. vnica in prin. cũ ibi no. ff. si quis
iusdic. non obtempe. Grauiter tamen erat Ias & alij doc.
427 ibi qui intelligũt magistratus municipales * esse magistra
tus castrorum & villarum quasi municipium non sit ciui
tas. error quidem intollerabilis secundum Laur val. & Al
ciatum ac Taur. ibi col xxxviij. q̃uis postmodũ in char.
xxx. col. ij inaduertenter sequantur declarationem Iason.
quæ vere est contra tex. in.l.j. & in.l. incola ff. ad municip.
declarat Gel c. xiij. lib. xvj satisq apertè id nobis significa
uit imperator ex ordine titulorũ. C. vbi titu. de mag. mu.
præposuit titu de offi iur Alex. quæ ciuitas clarissima est
vt dicitur ibi in.l.j. Ex quo dicebat clare cognoscere ma
gistratus municipales nõ fuisse villarum magistratus quia
præpositi non fuissent magistratui ciuitatis clarissime Za
sius super hoc versi fi. solum dicit duumuiros municipa
428 les fuisse in oppidis quibus ius latij erat * cuius mẽtem ni
fallor male percepere Mod. taur. loco præal. col. xxxviij.
scribẽtes magistratus municipales dici posse in ciuitatibus
q̃uis & in oppidis reperirent quibus ius latij erat vt Zasi.
hic dicit sicut & defensores locorũ reperiunt. l. fi. C. de iud.
Non enim capit Zasi. oppida p locis desertis a ciuitati
429 bus sed pro omnibus locis quibus ius latij erat. * Illi aũt
dicebantur ius latij antiquitus habere, qui in legione Ro
mana poterant militare & in ea magistratum gerere vt de
clarat Alcia lib. ij. dispun. c xxj. Et sic vult quod illi dice
rentur magistratus municipales qui cum popul. Roman.
munera facerẽt non habita differẽtia locorum. hinc Spar.
in Adriano per latina inquit oppida dictator & edilis &
duumuir fuit sed quum postmodum municipes dicti sint
sue cuiusq ciuitatis ciues testis iuriscon in.l.j. ff ad munic.
nonne male Zasi. restringit munici. mag ad habentes ius
latij. Inuenio etiam quod Alciatus lib iij dispon. c. v. rece
430 dit a cõi scribentium sententia * sub duum viris magistra
tus municipales intelligẽtiũ & declarat ipse qđ essent duo
in ordine decurionum qui carcerum curam habebant qui
publica locabãt qui reipu. negotia gerebãt. Ceterum qui
ius mulctandi nõ habebãt. vnde male ait argumentantur
doct. qui magistratibus municip. existimabant non licere
multã indicere. & p nouo intel hoc tradit ad prin. l. vnicæ
ibi nõ tñ duumuiris. ff. si quis iusdi. nõ obtem. Sed vt etiã
ibi diximus nihil est quia licet verum sit ad duumuiratum
eligi tñ decuriones municipij sicuti ad alios honores l. ho
nores § is qui non sit. ff de dec. no. gl l. si ad magistratum
C. de decu. lib. x tamen illi duumuiri dicebantur magist.
municip. vt ibi dixi post Iaso. per tex. l j. iuncta rub C de
ma. mu. & videtur tex. ineuitabilis in.l iij in.§. duas. ff. de
dam infec. vbi dicitur qđ prætor & præses permiserunt
magistratibus municip. missionem in pos ex primo decr.
in causa damni infecti. Cætera non idest mis. ex secundo
decr sibi reseruarũt. ideo subijcit tex. q si forte ducetur nõ
caueri conceditur possessio. s. vera & missio ex secundo
decr non per duumuiros sed per prætorem vel præsidẽ.
Ecce tex. apertum sub duumuiris mag municipales intelli
gentem. Primo enim dicit prætorem & præsidem magi
stratibus munici. duas tñ res permisisse in causa damni in
fecti actionem. s & pos. ex primo decreto. Cetera sue iuris
dictioni reseruasse ideo declarando postea subdit quod si
opus sit ad secundum decretum ppter cõtumaciam non
cauentis deuenire adeundus est prætor vel præses qui istã
suæ iurisdictioni reseruarunt nõ duumuiri quibus hoc nõ
est permissum vt supra dixit ex quo euidẽtissime colligit
q quos municipales prædixerat magistratus variato vo
cabulo duumuiros postea nuncupat. probat etiã in l ho
norariis § fi. ff de actio. & oblig quamuis ad oppo Lãce.
Deci. illum alleget. vult enim qđ ex cõtractu magistratuũ
municipalium detur actio in duumuiros præsentes & sic
ex cõtractu duumuirorum. i. magistratuũ municipalium
quorum officiũ est infimum dat actio in duumuiros præ
sentes qui sunt municipales magist. vt etiam ibi per glo.
Et dicuntur duumuiri eo qđ duorum suffragio creabant
* populi s. et plebis secundum glo in.l fi. in verbo duum 431
uiros. C. de iud. & Ioan. de plate in.d.l. si quis ad magistra
tum qđ ridiculosum est. nam & triumuiri dicerent trium
suffragio creati, sic de quatuor viris de quinq viris de se
ptemuiris decemuiris & centumuiris. Dicas ergo dictos
duumuiros eo quia duo tantumuiri ad illũ magistratum
eligebantur & pariter de aliis prædictis. Operepretium
etiam hic arbitramur declarare * in quo differant magist. 432
municipales a defensoribus ciuitatum rem equidem non
omnibus notam immo paucis si verum amamus. præfati
Mod. loco præleg. concludunt qđ magist munici. essent
de iure ffforum. in ciuitatibus præsidẽtes vel aliis locis qui
bus esset ius latij. quorum & defensorum ciuitatũ par sit
potestas ita vt defensores ciuitatũ magist. municipales dici
possint licet non semper econtra qui municip. est magist.
possit dici defensor ciuitatis sed dicet loci defensor. l fi. C.
de iudi. Quæ tamen resolutio non videtur mihi sufficiẽs
quia si essent vnum & idem. si par esset prædictorũ pote
stas cur diuersis nominibus nuncuparent & cur in. C po
nerentur diuersi titu. ac separati de defen. ciui. & magi mu
nici. arg l si idem C. de codicil. Bene fateor qđ de iure di
gestorum. defen. ciuitatum eo nomine cogniti nõ erãt, vt
Imol. & quidam alij dicunt. ideo de illis non est titul. in. ff.
Sed ex quo tempore. C. erant cogniti & simplicem habe
bant iurisdictionem vt tempore ffforum. magist. muni l ea
quæ. ff. ad munici. & in auct. de defen. ciui. p totum videt
qđ magist. municipales cessarint in ciuitatibus defensori
bus ciuitatum implẽtibus eorum vices. Et tñ contrarium
vult imperator vt patet in tit. C. de magist. muni. Nisi di
camus qđ ciuitatũ defensores instituti fuerũt fauore popu
larium principaliter & ex popu non ex decurionibus eli
gebantur. l. ij. cum seq. C. de defen ciui. ideo dicit tex.
l. iij. eiusdem tit. vtili ratione factos fuisse defensores vt in
nocens & quieta rusticitas peculiaris patrocinij i defenso
ris beneficio perfruatur vt apud eum in pecuniariis causis
litigandi habeant facultatem. Et sic litigari poterat apud
magist. municip. qui ex decurionibus eligebatur. l j. C. de
ma. mu. & l. vbi absunt. ff de tut & cura. datis ab his si ta
men id potius apud defen. facere volebat id ei permitte
batur. Habebant ergo isti defenso. ciui. & magi. munici.
iurisdictionem in loco accumulatiue non priuatiue iuxta
tex. l. prime cum nota. Bar. C. de offi. præse. vrba. Ex qui
bus etiam colligitur. Iason. in.d.l.j. de offi. eius male taxare
potestatem magist. municip. a. xx. solidis infra ✠ vt pro 433
batur in.l. ea quæ in generalitate sui. ff. ad munici. Ex præ
dictis vt arbitror est satis bene declarata materia magi

ſtratuum in tribus gradibus reſtat, quartus qui in ordine
eſt tertius. ſ. clariſſimorum qui titulus, eſt honorificus mul
tum ac generalis & adoptabilis ad omnes gradus digni-
434 tatum ✠ ſm Deci Aquen. & Moder. loco præalle. Ioan. de
pla. per illum tex. in. l. vnica C. de propo laborum. lib xij.
Exēplificat Iaſ. Dec. & alij poſt gloſ in preſide ꝓuincie de
435 cuius vocabuli ui & ſignificatu ✠ plura ſcribit Laur. val.
in elegan. c ccclxvij Moder. taur. ibi melius tangentes arti.
concludunt in. xxxj. colum. & ſeq. quia præſidis nomen
eſt generaliſſimum l. j. cum glo. infra de offic. præſi. Preſi-
dum quoſdam eſſe illuſtres. vt in noſtro cōſil. ciſmontano
videmus aliquos clariſſimos vt regulariter. Alios vero
adhuc inferiores prout innuit tex. in auc. de ma prin in. §.
item hoc ipſum ibi licet ſpeciales viri vel clariſſimi vel pre
ſides ſine quos poſt Alciatum pfectiſſimos dici & appel-
lari arbitraē vt latius per eoſ. In primis aduerte quit nūq̄
mihi placuit cōis ſcribentium ſententia qui ponunt preſi-
des prouinciarum in gradu infra ſpectabiles magiſtratus
quum in ꝓuincia ſibi demandata imperiū & iuriſdictio-
nem maximam habeāt l. iiij lege ex omnibus & toto tit.
ſ. de offi. preſid. Ex magna vero iuriſdictione & admini-
436 ſtratione dignitas magna colligiē & cognoſcitur. ✠ Deci.
conſi ibi col. fi. facit tex. in auc. de defen. ciuit. in §. nos igiē
ibi quanto quilibet preeſt melioribus tanto maior & ho-
neſtior ipſe eſt. Eo maxime in ꝓpoſito noſtro quia Impe-
rator in. C eos preponit prefecto vigilum quē ſpectabilē
eſſe conſtat vt viſum eſt ſupra ergo datur intelligi eos eſſe
ſpectabilis. alias viro ſpectabili nō præponerenē qd' præ-
ponantur patet ex titu. C. de offi. rec. prouin. i præſidis vt
ibi in l. j. Immo rectorum munus latioribus finibus cir-
cunſcribitur vt per Tranquil. in Ang. & Bude. in. l. ſi in ali
quam in § cum pleniſſimam colum. fi. de offi. proconſ. &
leg. vbi etiam dicit præſides non alios eſſe q̄ quos, tū gu-
bernatores. i rectores dicimus, rum locum tenentes l lega
tos regis quos & vicarios regis dicimus i. vicereges. Nō
etiam ſatisfacit reſolutio predic mode. ponentiū quoſdam
præſides poſt clariſſimos appellandos ſub vocabulo ple-
437 ctiſſimatus quum id iure nō probeē. ✱ Et lex illa vnica de
perfectiſſi. digni. aliter intelligitur q̄ in prçſidibus vt ibi ꝑ
Doct, id qd' ex tex. licet etiam inſpicere. Immo auſim di-
cere eſſe ignotum apud nos quæ eſſet illa perfec. dignitas
quæ vt ibi dicitur ſolebat imperrari. Ad præal. tex. §. itē
hoc ipſum ibi clariſſimi vel præſides reſp. A quē vno mo
do In. d. l. j. col. iij ꝙ clariſſimi dicunē etiam illuſtres & qui
ſuper eos ſunt ideo non male ibi ponitur diſiunctiua inter
clariſſimos & præſides, ſed obſtat quia immediate ante
clariſſimos. De ſpectabilius fit mentio qui preponunē ibi
in ordine litere dum dicié licet ſpec. viri vel clariſſimi vel
præſides ſint ex quo ſignificatur clariſſimos ibi nō capi ꝓ
illuſtribus quibus non præpoluiſſet ſpectabiles, pōt aliter
reſpō. ꝙ dictio vel ſtat pro veluti vt in l pen. ff. de fideiuſ.
& tradit Albe in dictionario. Et erit ſenſus qd' a rectori-
bus prouinciarū conſtitui nō poſſunt loci ſeruatores, licet
ſint ſpectabiles vel clariſſimi veluti preſides. Et ſic ꝓbabit
præſidū aliquos eſſe ſpect. aliquos clariſſimos. Cōſidera-
438 bam alias dici poſſe aliquos prçſides eſſe illuſtres ✱ quoſdā
ſpectabiles alios clariſſimos, illuſtres vt hi qui mittebātur
ad regendas ꝓuincias metropolitanas vt per gl. & Io. de
pla. in rub. C de com qui prouin regūt. Et preſes ꝓuincie
Ciſmontane & cōſilij Taur. reſiden tis. Nunc arbitror qd'
rōne preſidatus nullus ſit illuſtris nam ille qui mittebaē ad
regēdam ꝓuinciam ponticam vel egypti quæ præeminē
tiam ad alias habebant. l ij in fin. cum glo C. de commi.
rei mili. lib. xij erat tātum ſpectabilis vt ibi & ꝓbatur etiā
in glo. rub & l vnica. ſ de offi. præf Ang. ergo alij qui mi
noris erant ſeu ſunt illuſtres dici nequeunt. & l. prouincia-
lium Alleg. per glo rubr. de comi. qui prouin reg. loquiē
in magiſtro militum vt ibi per Doc. nimirum ſi illuſtris di
citur vt ſupra viſum eſt. Probatur etiam ex equiparatio-
ne regij gubernatoris Mediolani ad proconſulem vt per.

Moder. in. d. l j. colum. xxvj. poſt Budeum & pyrrum de
magiſt. qui proconſul. eſt tantum ſpectabilis ergo. Item
præſes cōſilij Taur reſidentis eſt illuſtris nō reſpectu preſi
datus ſed reſpectu ſenatorie dignitatis vt in ſimili de duce
tradit imperator in. l. ſi qn̄. C. de appel. Idē dico de preſide
patrimoniali. eſt enim illuſtris rōne ſenatorie dignitatis. nō
ratione præſidatus, rōne præſidatus equiparaē procura-
tori ceſaris q̄uis etiā fiſci negocia procuret q procurator
Cæſaris eſt clariſſimus tātum vt per Iaſo. in. d l. j & ipſos
Moder. col. xxxiij. quicquid dicerit in. v col. Et nūc intel-
liges titu ff. & C. de offic præſi. loquuntur enim de tranſ-
miſſis ad regēdas prouincias. non de præſentibus cōſilio
principis prout in noſtro preſide cōtingit. Ex quibus cō
cludo nullos præſides eſſe illuſtres rōne iſtius officij ✱ niſi 439
alie qualitates cōcurrāt vt ſenatoria vel alia. Spectabiles
✠ multi ſunt in. l. eos. C. de modo mul. et in. §. ſimili modo 440
in auc. de appel. & intra quæ tempo. Et regulariter id eſſe
arbitror ꝑ ea quæ diximus arguendn ab ordine titulorū.
Clariſſimos ✱ & in. ij gradu magiſtratuum cōnumerā- 441
dos putamus præſides miſſos ad regēdas paruas prouin-
cias quas Bude loco præalleg. ꝓuinciolas appellat prout
eſſet iſta prouincia Ciſmontana cuius preſes circunſcripta
omni alia dignitate inter clariſſimos poſſet annumerari et
de talibus prçſidibus intelligi pōt tex. i. d. §. itē hoc ipſum.
Iſtis præſidibus equipararem gubernatores ciuitatū no-
ſtri temporis ✱ a quibus eſt prouocatio vt facit Pyrrus de 442
magiſ Mod loco præal. col. xxvj. in fi & col. xxxij. Et Io.
de plat. in. l. fi. C. de decur. lib. x. Et pariter poteſtates ciui-
tatum noſtri temporis ✱ vt facit Iaſo in. d. l. j. colum iiij. 443
intelligendo vt per dictos Mod. ibi in quinto gradu ma-
giſt. colum. fi & Seue. in repe. diem functo in prima quæ-
ſtione infra de offic. aſſeſſo. Ex quibus vides ✱ guberna- 444
tores ciuitatum Vercellarum & montis regalis præſidi-
bus quos Taurini videmus equiparari non poſſe immo
eſſe longe inferiores. & ideo quilibet præſidum exiſtens
vercellis pura gubernatorem præcedit quinimmo collate
ralium quilibet ꝑpter ſenatoriam dignitatem deberet illū
præcedere licet de cōſuetudine non ſeruetur, forte quia in
territorio ſuo argu. illius not glo. in. l apud in verbo pōt.
ff. manumiſ. q̄ exornare poſſem ✱ ex dictis Aretin. in. c. ſi 445
qui teſtium col. j. de teſti Corn. in conſi. cxciii. colum. fina.
in. ii volumi. Barb in. c. accedens col. iii. vt lite non conteſt.
& Feli. in. c. cum inferior col. j. de maior & obed. & etiam
quia ipſi ſunt conſiliarii & de collateralibus principis,
ideo &c. immo quandoq; vidi gubernatorem præſidem
præcedere eo qd' vltra prçdictas qualitates inſtaret ſe eſſe
de ſanguine & domo regali ſeu principis. Poſtremo no.
eſt generaliter circa omnia prædicta & titul. dignitatum
ꝙ non videtur bona conſequentia ✱ talis illuſtris aut cla- 446
riſſimus appellatur ergo talis eſt ꝑ tex not. in clem. ſi ſum
mus pontifex in fi. de ſen excom. vbi q̄uis pontifex alicui
ſcribēdo illum ſub tit. alicuius dignitatis nuncupet. non tū
cenſetur conſtitutus in dignitate illa cuius contrarium vi-
dentur velle Doct. inducentes ad intelligentiā dignitatum
& præcedentie iura vtentia prædictis denominationibus
aliqui Moder. reſpon. illum text. loqui in denominatione
quç fit per literas miſſiuas quarum ſupraſcriptiōe nihil vt
dici ſolet mendoſius ✱ conferunt dicta Moder. in. d. l. i. co- 447
lum. xxxviii Secus quando per modum. l. condende quis
talis appellatur, ceſſat enim tunc omnis adulandi ſuſpitio.
quæ ſol. confunditur per tex. d. clem. ibi conſtitutione vel
literis, aliam ſolu. voluit Dec. in. d. l. i col iiii. ꝙ illa tantum
procedat in eccleſiaſticis propter intruſiones quæ fiunt in
beneficialibus. Ego aliter reſp. ꝙ loquitur ille text. in di-
gnitate enunciatiue prolata ✱ vt quum ſummus pontifex 448
ſcribit alicui tanquā præpoſito talis eccleſie. vel epiſcopo
non conſtituunē propterea in dignitate præpoſiture aūt
epiſcopatus quia pontificis intentio non eſt quicq̄ noui
iuris tribuere ita proprie intelligitur ille tex. verum quādo
præpoſitus alicui officio illuſtris Spec. aut clariſſimus nū-
cupatur

cupatur vt in proposito nostro quin talis tunc appellatio
probet adesse titu. & gradum dignitatis ascripte nemo vt
puto auderet dicere.alias argueretur legislator de ignoran
tia aut indebita tit inscriptione quod absonum est. Et ad
illum tex in.d.clem si summus pontifex. Vide quæ scri
bit Aret.consi.xxix in.ij.dubio. Alex consi.cxxvj.col j.
in quinto volu. Feli.in.c.nonnulli col.xix.ad fi. de rescrip.
Et Cur.post trac.feu.in consi.iij.

Ex.§.iuris ciuilis scientiam.l.ij.ff.de orig iur.

De professoribus & fundatoribus legalis sciẽtie p totum.
Virtutis præmium est honor.nu 449.
De præeminentia legalis scientiæ.nu.452.
De via appia.nume.463.

Sequitur §.iur.Ciuilis.

De fundatoribus & scientie ciuilis illuminatoribus hic
tractatus agit.& commendandus est summopere Pomp.
quid quod difficilimum fuit, sic iurisconsultorum origi
nes sectasq; subtexuit vt ex eo clarorum virorum propa
gines cognoscere possimus,per hoc enim satisfit debito
449 * quoniam virtutis præmium est honor & bonis attri
buitur teste philosopho ethicorum quarto.Euitaturq; in
uidie zelus in celando proximorum merita consistens ,p
poniturq; multis quod imitari valeant exemplum vt per
Car. Alex.in.c fuerunt vij.dist. Et qui virtutis splendore
450 viguerunt nõ sunt velut incogniti pretereundi * dicit tex.
in.l.vnica.C.de quæsto.lib.xij per quam.l. Andr. de ba
rullo & Io.de plat. ibi excusant cõsuetudinem apulorum
qui cum vident eorum dominos clamant viua viua. Et
colligas primũ ex isto tex.dicente plurimos & maximos
451 viros iuris ciuilis scientiam fuisse professos ✠ legalem disci
plinam scientiam esse quicquid artium & medicine pro
fessores obloquantur.de quo per Barb.in.c.clerici de iud.
nos contra præfatos Aristotelis eorũ vltra mondani Dei
verba aperte citare solemus ethi.i.circa fi. Ciuilem inquit
scientiam circa virtutem plurimum laborare, vult.n.ciues
bonos efficere legibusq; obtemperantes honorabiliorq;
ac præstantior est ciuilis ait scientia quã medicina. Huius
452 scientie cognitio * summo semper honore habita est teste
Cice.in officiis.et quia nihil vnquam boni optabilius nihil
præstantius moralium generi. dei munere vel fuit datum.
uel dari potuit proinde a legibus discendi indignissimum
in oratione pro cluentio putat Cicero qđ hoc vinculum
sit ciuitatis hoc fundamentum libertatis hic fons equitatis
mens & animus & consilium & sententia ciuitatis posita
sit in legibus.Et in oratione pro cecina nihil inquit in ciui
tate tam diligenter retinẽdum est q̃ ius ciuile quo sublato
nihil vnquam exploratum esse põt, quid suum quid alie
num sit,hinc in primo de oratore apud Cice.fatetur anto
nius semper clarissimos in reipu.ciues huic sciẽtie pręfuisse
sed & Crassus eod lib.tantam illustribus viris diligentiam
fuisse in iure constituendo quantam in opibus imperij co
optandis Vnde non immerito Plato ciuilem scientiam
regiam disciplinã in libro de regno nominat. q ad reges
& principes ea pertineat. Et certe ciuilis virtus hoc in pri
mis & agit & appetit vt optima ciuitas constituat testis
Zasi post Alcinoum Cicero quoque in libro ad Treba
tium iurisconsultum ius inquit ciuile est equitas cõstituta
his qui eiusdem Ciuitatis sunt ad res suas obtinendas,eius
autem equitatis vtilis est cognitio vtilis ergo dicit Cic iuris
ciuilis scientia a Cicer processisse prædicta not.est quia vt
aliquando dixit Zasius expolitus iuris ciuilis scientiam.
453 * Cicero licet pro commodo forte suo aliquando com
mendare videatur pręmere tamen vel certe sicubi poterat
submordere consueuit vt dicemus infra in versi. fuit eodẽ
tempore Treba. non iniuria igitur sciẽtia legalis ab Arist.
dicta ab architectonica vt dixi in.§ itaq; in proœ.ffoꝛum,

Ceterum hoc solummodo cõmonuisse velim nullam tan
tam vel esse vel inueniri commendationem qua non am
plior sit legalis sapientie dignitas. De legali eminentia si
summa dixeris minora tamen sunt his quæ dicenda relin
quuntur, * omnis disciplina omnis scientia humana qua 414
cunq; immensa quacunq; vel altissima laude tollatur sit
sane consensu omnium primarum partium si cũ legalibus
disciplinis in contentionem veniat iam submitti iã secũda
rum esse incipiet. Non ab re igitur subiungit tex. noster
q plurimi & maximi viri hanc sententiam professi sunt.
Quodq; maxime apud pop.Roma. fuere dignitatis.hinc
Cic.de perfecto orat.ius ciuile docere semper pulchrũ fuit
hominũq; clarissimorũ disciplinis floruerũt domus. Hinc
Imperator q alios subditos vocat Volusium iuriscõsultũ
amicum suũ dicit in.l.diui fratres ff. de iure patro. Et Vl
pianum parentum suũ in.l.ex diui.C locati nec immerito
per sapientes enim & scientificos mundus illuminaƭ auc.
habita.C ne fil.,p patre per contrarium ignorantia est te
nebra mũdi testis Bal.ibi in quarto not. Secũdo no nemi
nem tradi qui publice hanc scientiã ante tybe.coruncanũ
fuerit ,pfessus Zas.titum legit ✠ is inquit tusculano muni 455
cipio oriundus vt docet Cic.in oratione ,p planco.primus
a plebe pontifex max creatus est.testis Liui.libro.xviii.&
Cic.in iii.de oratore vbi eũ peritissimum iuris ciuilis ac sa
piẽtissimum appellat ego Tyb.cor.lego vt est in antiquis
codicibus & apud Pompo letum in.c. de iuris peritis &
Pli c.vi.lib.14.vbi attestatur eum liberius locutum ad teu
cam illicorum reginam cui legatus fuerat interfectũ dum
domũ rediret,ob q vt narrat polibius.lib.3 fuit Regina
a Romanis grauiter mulTata ac fere toto regno spoliata.
Positaque huic in legatione mortuo fuit statua. in rostris
quæ vsq; ad memoriã Cice.mansit vt ipse in nona philip.
scribit. Seneca in epsis scribit eos q vetusta ex alieno secu
lo verba loquerentur ✠ ad appios & coruncanos redire. 456
Quis aũt primus lib. publice legendos præbuerit tradit
Gel c.vlt.lib.6. Tertio no. ibi ceteri aũt q ante Tyb.cor.
alij iurisconsulti ius ciuile in latẽti retinebãt ✠ potiusq; cõ 457
sultationibus q̃ scientie inuulgãde studebãt quãq; discere
volẽtibus se præberẽt sic Cice.de oratore veteres illos scri
bit qui huic sciẽtie præfuissent obtinẽde atq; augende po
tentie sue causa ,pmulgare artem suã noluisse. Hinc Liui.
ad fi noni libri Gn.inquit Fla.scriba humili fortuna ortus
ceterum callidus vir & facundus ius ciuile repositũ in pe
netralibus pontificum euulgauit fastosq; circa forum in al
bo ,pposuit vt sciretur an & qñ lege agi posset. Vt tamẽ
inquit hic Zasi poterat illos veteres sua ratio defendere.
Veruntamẽ eum qui se facilem præbet discere volẽtibus
omni honore venerandũ putat quum teste Bernardo nõ
minus sit scientiam docere q̃ alimẽta vita subministrare
* facit illud Danielis.xii ca qui multos instruũt ad iustitiã 458
sicut stelle fulgebũt in regno Dei. Et quemadmodũ ius ci
uile ante tyb.Cor.in latenti erat vt hic tex dicit ita præter
legem q̃ Moysi in mõte Deus dedit.Et q̃ illi quinq; libris
cõtentam scriptã reliquit. Reuelatam quoq; ab ipso Deo
eidem Moysi fuisse veram legis expositionem.cũ ministe
riorum & omnium secretorũ quæ sub cortice & rudi ver
borum facie continẽtur manifestatione q̃plures ex sapiẽ
tibus hebreorũ tradunt. Sicq; Moysen duplicem in mõte
accepisse legem literalem & spiritalem. illã scripsisse & ex
pręcepto Dei populo cõmunicasse De hac vero a deo mã
datum sibi ne eã scriberet sed sapiẽtibus qui erãt lxx com
municaret. quos idem Moyses ex Dei pręcepto ad custo
diendam legem elegerat. Eisq; itidem preciperet ne eã scri
berẽt sed successoribus suis viua voce reuelarẽt. tum & illi
aliis & sic ordine perpetuo.Ex quo modo tradẽdi scientiã
ipsam p successiuam.l.receptionem vnius ab altero dicta
est ipsa scientia. scientia gabale quod idem est qđ scientia
receptionis quia apud Hebreos. Idem significat Gabala
quod apud nos receptio postea tñ ex causa ministeria ipsa
literis mandata fuere in. lxx. libris qui libri dicti sunt libri

Gabale. quos Hebrei latinis communicare noluerunt. qui
ex illis suis telis confoderent, multa enim mirabilia & no
stre fidei consona ibi inueniunt prout de his latius scripsit
Io. pius mirandulanus in. vj. quęst sue apologie. Quarto
not. ibi fuit autem qđ Publ. papirius fuit in primis peritus
iuris nec vt Accur intelligas post Cor sed in primis. i. præ
cipue vel inter primos iurisperitos. Et longe añ Tyb. Cor.
459 fuit hic Papir. * qui leges regias in vnū contulit vt aperte
dicitur in sequenti versi. ibi post hos Tyb Cor. Nec refra
gatur litera superior. nam Tyb. Cor bene fuit primus qui
publice profiteri cepit at hic Papir fuit in primis vt hic dr
iurisperitus idest inter primos iurisconsultos. Quinto no.
ꝙ ab hoc idest post illum Papir. floruit App. Clau regilla
nus. s. cuius maximum in. xij tab. scribendis consilium fuit
460 ✠ vt etiam Pompo. letus scribit quo in legibus constituē
dis nemo fuit præclarior asserendis nemo deterior. ꝗꝗ
initia virtutum præbuit etiā morum magisteria exhibere
teste Cipria. phas fuisset. Hic decemuir summa inter col
legas auctoritate ꝓpter stuprum in virginiam tentatū in
carcere periit vt supra plene tactum fuit. Non intelligas
etiā fuisse hūc Regillanum immediate post Papir. magno
enim interuallo post eum fuit. Sexto not. ibi post hunc
ꝙ post Ap claud. decemuirum alius eiusdē generis App.
461 maxime scientie fuit * qui vt refert hic Pomp. multa egit.
Hunc text. quasi vbiq; deprauatū prædicat Zas inscitia li
brariorum qui vt sunt pleriq; indocti ita ceci iudicio. ausu
temerarij aduētitia veris immiscēt sincera fedant. ordinata
peruertūt. quia hic App. dicit nō fuit Centiuianus appel
latus. sed posterior Appius qui & literā. R. introduxisse
& de iure ciuili scripsisse traditur ꝓpterea hūc tex. sic resti
tuendum putat. Post hūc App clau. eiusdem generis ma
ximam sciētiam habuit. Appiam viam strauit Claudiam
aquam induxit. Et de Pirro in vrbem nō recipiendo sentē
tiam tulit, hunc etiam actiones scripsisse traditum est. inde
Appius clau. hic Centinianus appellatus est. qui videt ab
hoc ꝓcessisse primus de vsurpationibus scripsit. Et R lite
ram inuenit vt ꝓ valesijs Valerij essent. Et pro fusijs furij.
Motus vt reor Zas. fuit qm̄ in primis App cla. cecum de
quo hic sermo est Centinianum in loco auctentico appel
lari non inuenit, ob id illa verba hic Centinianus appella
tus nō posse hic recte legi credidit. sed transportanda. po
steriori q; Appio ad scribēda putauit qui. R. literam inue
nit hunc Cice. iij. offic. centimalum nominat qui tempore
Censorij fuit longo interuallo post ap. cecum nō. n. App.
ille cecus vt litera corrupta innuit sed posterior App R. ꝓ
S. introduxit testimoniū cuius Rapha volat. dicens ita in
ff. scribi cui verisimiliter putat veriorem cōtigisse tex. hūc.
etiam auctore eodē volat. dicit primū de vsurp. scripsisse
non ap cecum. ideo vt supra aptanda est litera & vbi in se
quentibus tex. habet idem App. legit inde nec alias sensus
idoneus eliceret nam quid refert verbum idem an ap. ce
cum & tūc verba sequētia qui videtur ab hoc processisse
nō quadrant, a quo enim ꝓcedere videtur an a seipso. ꝙ ri
diculum est. an dices ab ap. decemuiro at illud latine rei ele
gantia non patit. Item quum supra dixerat App. cecum
eiusdem generis fuisse cū Appio decemuiro quō hic sub
ambiguo repeteret quod supra certum posuit legit ergo
inde vt sit sensus. ab Appio cecum Appium centimalum
ꝓcessisse qui. R. literam inuenit. Sed huiusmodi restitutio
(& si nō negem tex. obscuratā offuscatum) necessaria nō
est, nec mihi placet quum penitus inuertat literas & nouū
effingat tex idq; solus volat. auctoritate & testimonio pe
ne efficiat. cui ego non tm̄ tribuerim vt alios omnes quos
vidi etiam vetustissimos codices mendosos dicam. Præ
terea fidelis antiquitatis relator Pomp. letus vir nō mino
ris ꝗ volat. auctoritatis in. c. de iurisperitis. cōcordat cum
tex. nostro, post hunc ait eiusdē familie Appius clau. cen
timanus qui viam appiam strauit & aquam clau. induxit
& de Pyrro in vrbem non recipiēdo sententiā tulit. actio
nes scripsit & primum de vsurpationibus qui liber. non

extat idem. R. literam inuenit vnde valesij & fusij valerij
& furtij dicti sunt. Lego igitur literam vt iacet addita
dūtaxat cōiunctione & ante verbū illud primū de vsurpa
& sic totus sermo iuriscōsulti erit de app. ceco nō de tertio
vt sensere præfati, & relatiuum idem refert app. cecum de
quo ꝓxime dixerat. nec refragantur sequentia illa verba
qui videt ab hoc processisse quæ intelliguntur ab hoc ap.
Clau. decemuiro de quo ꝓxime fit mentio elegātia latini
sermonis quod ego videam nō repugnāte. Nec me mo
uet qđ sub ambiguo repeteret qđ ut certum prius asse
ruerat. Appium videlicet cecum fuisse eiusdē generis cum
app. decemuiro. nō enim sequit fuit eiusdem generis & fa
milie ergo ab eo ꝓcessit. potuit enim ab alio de familia illa
ꝓcessisse quū ampla et generosa fuerit semper Rome clau
diorum familia * testis Sueto. in Tyb. Cæsare in capite de 462
gente claudiorum & Gel. c. xxj lib. xvij. Plus ergo dicit
hic ꝗ supra. vz. qđ iste App. cecus videt ꝓcessisse ab illo
decemuiro. Hinc pulchre elegāterq; apud Liu. in. ix ab vr
be cōdi contra hūc App. cecum. P. sempronius inuehitur.
Hic est inquit quirites illius Appij ꝓgenies q decemuir
in annū creatus altero anno seipse creauit tertio nec ab se
nec ab vllo creatus. priuatus fasces & imperium obtinuit.
nec ante cōtinuando abstitit magistratu ꝗ obruerēt eum
male parta. male gesta. male retēta imperia hæc est eadem
familia quirites. cuius vi atq; iniurijs expulsi extorres pa
tria. sacrum mōtem cepistis. Et consonat qđ sit iste App.
cecus q de actionibus & de vsurpationibus scripsit quum
iurisconsultus hic in prin dicat eū fuisse magne sciētie * Ap 463
piam ergo viam strauit. Iul frontinus a porta capena vsq;
ab vrbem capuam muniendā curasse auctor est. Strabo
lib. v. vsq; brundusium strauisse scribit. Et Pli de viris illu
stribus c 24. viā vsq; brundusium lapidibus statuit vnde
illa appia dicta est qđ parum refert propter modicam lo
corum distātiam. Et claudiam aquam dicit text. induxit
annienem fluuium significat. ✠ Appius enim prædictus 464
quum esset censor eā aquam induxit in vrbem & ꝓpter
ea censuram sibi cōtra. l. emiliam in quinquennium ꝓro
gauit vt eum aque ductum & viā appiam pficeret auctor
Iul. front. Et Pli præalle. ac Liu lib. 9 Censura inquit clara
eo anno Appij clau. & Gn. plaucij fuit memorie tn̄ felicio
ris ad posteriores nomen appij ꝙ & viā muniuit & aquā
in vrbem duxit. De Pyrro in vrbem non recipiēdo sen
tentiam vt hic dicit tulit Plin. loco præal. & quum de pace
Pyrri ageret. ✠ Et gratia potentum per legatum cineam 465
prætio quæreretur senex & cecus lectica in senatum latus
turpissimas cōditiones magnifica oratione discussit, quæ
apud Plut. in vita Pyrri epirotarum regis legit. Optabat
& surdus quoque esse nedum Cecus ne id flagitij audiret
* ꝙ de recipiendo in vrbem Pyrro parabatur. Inuenit 466
iste Ap. cecus. R. literam vt ꝓ fusijs & valesijs furij & vale
rij essent. inuenisse tamen intelligas vt hic per Accur. ꝗuis
Quin. qui de hac litera tractauit non senciat cum Pomp.
& Plin. c. 56. lib. 7. testetur hanc literam. R. cum alijs multis
numero quindecim in greciam attulisse e phenice Cad
mum. Centimalum ergo de quo per Vale. de iudicijs
priuatis & Cicer. offic. iij. alius est a nostro Clau. & longe
posterior * quam fuerit temporibus. M. portij Catonis 467
Censorij. Immo Ci. Trum. non Claud. centimalum ap
pellat. ✠ q ab auguribus iussus altitudinē domus sue ꝗ in 468
Celio habebat submittere quia eis ex arce auguriū capiē
tibus officiebat vēdidit eam Calphurnio nec indicauit ꝙ
ab collegio augurum imperatum erat a quibus Calphur
nius demoliri domū coactus. M. portiū catonem arbitrū
cum Claudio adduxit vt formulam daret quicquid sibi
dari oporteret ex bona fide. Cato vt fuit edoctus de in
dustria claudiū edictū sacerdotū suppressisse illū continuo
Calphurnio damnauit summa quidem cū equitate. quia
bonefidei venditorem nec cōmodorum spem augere. nec
incommodorum cognitionē obscurare oportet. Vltimo
Albe colligit ex hoc tex. ✠ arg. quod ex quo in vna pa
rentella

rantella sunt sapientes successores eorum assimilanť eis ad
quod est tex.no.in l.ij.in.§.quæ omnia.C.de vet.iur.enu.
hinc Cice.officio primo quorum inquit parentes aut ma-
iores aliqua gloria præstiterunt eorum pleriq; in hoc ge-
nere laudis student excellere vt. Q. mutius.p filius in iure
ciuili faciunt quæ in fi.commenti istius.l.dicentur.

Ex versi.fuit post eos.

De multis iurisconsultis per totum.
Quis primum se philosophum nuncupauerit.nu.471.
Iurisconsultus in loco medio & commodo debet residere numero.474.
De legatis Roma.ad carthaginenses ibidem.
Tessera quod signum esset nume 481.
Magna felicitas si a parente claro filius non degeneret. numero.484.
De familia Eliorum.nume.488.
De familia Cathonum.nu.489.cum seq.

Sequitur interpretatio in versi.fuit post eos.

470 Nota post prædictos prudentes fuisse * sempronium
quæ pop.Roma.sophin appellauit sic etiã apud Pompo.
letum in c.de iurisperitis legiť.aliqui habẽt catum.i. cautũ
et sapiẽtem pleriq; cata.alij sophũ.i.sapiẽtem sic legi apud
Liui.lib.iiij.de bello macedon. & Valerium de seueritate.
Budeus tamen & Zasi.sophon legendum putant in idem
tamen recidit. Et vt Laertius lib.j. ait qui nunc philosophi
nuncupantur antea sophi.i. sapientes appellabanť primũ
471 vero pytagoras se philosophum appellauit * nullum ho-
minum sed solum deum esse sapientẽ credidit. Hinc Plin.
in epistolis actores causarũ inquit, sportularum mercede
laudatores sibi redimebant qui orantibus succlamarẽt so-
phos idest scitus vel scite ex quo iudice Budeo sophoclei
dicti sunt græco vocabulo illi. & latine Laudiceni hoc est
cena pacta laudari sese iubentes hinc illud Martialis grãde
sophos idest magna voce acclamatum. Ante hunc Sem-
pronium nemo vt subiicit tex. hoc nomine cognomina-
tus est greco nomine sophon intellige ne sit contra quod
infra dicit de pub attilio qui primus a popu.Roma. diciť
sapiens appellatus latino.s.nomine secundum Accursi. &
sic clara est huiusce contrarietatis dissolutio q̃uis Zasi. in
loco illo nodum sibi inexplicabilem videri asserat.nisi di-
camus Sempronium ab eminentia variarum disciplinarũ
sophon.eo fine appellatum quo septem sapientes sophi di
cebantur Attilium aũt sapientie ciuilis titulum inter alias
doctrinas præcipue meruisse. Et hanc inuenio fuisse Ci-
ceronis sententiam in lib. de amicitia dum ait Attilius ap-
pellabatur sapiens quia prudens esse in iure ciuili putabať
472 & pariter. M. Cato. sed alio quodammodo * idest quia
multarum rerum vsum habebat ideo Liui. libr. 39. scribit
quoldam romanorũ scientia iuris catonem vero versatill
ingenio ad summa prouectum vt tamen dictũ est solutio
Accur.ad tex. nostrum satis iuste ,pcedit & quadrat. Se-
cundo not. fuisse deinde Caium Scipionem nasicam qui
473 optimus a senatu iudicatus est Zas.pub.legendũ ait ✠ quũ
teste Liui.Plin.& alijs prænomine pub.nominatus est sed
Letus pompo.sub prænomine C.legit filius fuit Gn. Sci-
pionis qui in Hispania tempore secũdi belli punici cecidit
teste Liuio in.ij.de secundo bello punico vbi late hãc am-
plectitur historiam cur senatus illum optimũ iudicauerit.
Et vt de viris illustribus Pli. scribit eloquentia fuit primus
iuris scientia consultissimus ingenio sapientissimus. vnde
vulgo corculum dictus. Infortunij tñ expers non fuit in
summa in patria ei mori nõ licuit Pli.c.24.li.7.et Vale.li.8.
vbi refert eum sub spẽ legationis apud pergamum exu-
lasse. Huic nasicæ vt dicit Pompon data fuit publice do-
474 mus in sacra via quo facilius consuli posset * ingens olim
erat honor si cui publice domus daretur quem tamen ho
norem paucissimi sunt assecuti Valerio domus publice
edificata fuisse traditur. Sic et Ciceroni & claudio necdum
imperatori domus ammisse publicis impensis sunt restitu
te.auctores secundum Zasi. Suet. & Asconius. Colligit
Bal hic * arg. pro doctoribus quibus a communi datur 475
domus.de quo pulchra quædã scribit Barb.in proœ. cle.
in.ij.lectura nume.48. Tu dicas esse hic aliud arg. ,p doc.
* vt non in remotis sed in loco celebri habitet. quo faci-
lius consuli possit hinc Cicero in.j.de orato. est sine dubio 476
inquit domus iurisconsulti totius oraculum ciuitatis testis
est huiusce. Q. Mutij ianua & vestibulum qđ in eius in-
firmissima valitudine. affectaq; iã etate maxima quotidie
frequentia ciuium ac summorum hominum splendore ce
lebratur ✠ gloriatur idem Cic.in quadam oratione omni 477
bus patuisse domum suam , ✠ qui tamen ingenio valent 478
etiam si in remotissimis degant quæruntur. vnde est in ,p-
uerbio vẽdibili vino non opus est hedera. Per hanc sacrã
viam de qua hic sermo est augures in arcem ,pfecti inau-
gurabãt sacra romanorum. in capitolium p eam vehehan
tur sed & triumphales in capitolium hac vecti ideo sacra
dicta ſm Varronem festus ideo sacram dici autumat q
in ea fedus initum sit inter romulum & tacitũ sabinorum
regem. Et quia de scipionibus est habita mentio vt non
ignores cõstat eam familiam ſm Zasium a Scipione i.ba
culo * teste macrobio nominatam.scribit enim qđ Cor- 480
nelius patrem luminibus carentem ,p baculo gerebat. insi
gnis filij in patrẽ pietas. Tertio no.fuisse inde.Q. Mutium
qui ad carthaginenses legatus duabus tesseris positis vna
pacis altera belli arbitrio sibi dato vtram vellet romam re
ferre. vtranq; sustulit dicens carthaginenses eligere debere
vtram mallẽt accipere.legẽdum tamẽ est nõ. Q. Mutium
sed.Q.Fabium.hic enim ad carthaginenses legatus fuit vt
per Liuium in primo iij.decadis. Gel.c.27. lib.12.florum
in epit.c.de bello punico in quibus locis discrepãt historici
a Pomp.hic. Gel.ait ✠ par fuit quondã vigor & agritu-
do amplitudoq; popu.Rom. & peni nec immerito existi
mãtium nam cũ alijs quidem populis vniuscuiusq; reipu.
cum penis aũt de omnium terrarum imperio decertatum
est, cuius rei specimen est in illo vtriusq; pop. verbo factũ
quum.Q. Fabius imperator dedit ad carthaginenses epi-
stolam vbi scriptum fuit popu Rom.misisse ad eos vt ha
stam & caduceũ signa duo belli aut pacis ex quibus vtrũ
vellent eligerent.q elegissent id vnum vt esset missum exi
stimarent carthaginenses responderũt neutrum se eligere
sed posse qui attulissent vtrũ mallent relinquere qđ reli-
quissent id sibi pro lecto futurũ. At. M.varro non hastam
nec caduceum missa dicit. sed duas tesserulas in quarũ alte
ra simulacra haste fuerũt incisa. Florus vero sic ait. huius
tante cladis auctor Annibal poscitur tergiuersantibus pe-
nis dux (quę inquit mora est) Fabius in hoc ego sinu bellũ
affero & pacem vtrum eligitis. vtrũ placet summite quũ
que esset succlamatum vtrũ vellet daret. bellum igiť accipi
te. Et excusso in media curia toge gremio no sine horrore
quasi plane sinu bellũ ferret effudit. Ex quibus clara pa-
tet cognitio historie q̃ hic tetigit iurisconsultus & si parũ
inter se ſm Zasium cõueniat historicis. Forte etiam qđ
cum. Q. Fabio Imperatore missus fuit ad carthaginenses.
Q.Mutius iurisconsultus qđ & verisimile est missum fuisse
aliquem iurisconsultum prout ad teucam illiricorum Re-
ginam missum Tyb. Cor. supra vidimus hi legati vt ait
Silius italicus tristia magnanimi portabãt iusta senatus.
Tessera hic ,p signo belli * & pro signo pacis poniť vt ex 481
tex. clare significatur q̃uis proprie sit signum bellicum &
ſm Vegetium lib.2.c 7.præceptum ducis quo vel ad ali-
quot opus vel bellum mouebať exercitus. hinc maro it
bello tessera signum. Deniq; tesseram frumẽtariam dici-
mus quam qui in vrbe ostendebat frumentum ,p portio
ne & numero signato accipiebat de qua in.l.mortuo bo-
ue in.§.j ff. de leg.ij. Et in.l.sed & si susceperit.§.j. infra de

fudi licet secũdum Zasi. Accur. non intellexerit qđ etiam
explicat Budeus in d.l. sed & si susceperit hinc Iuue. sum-
mula ne pereat qua vilis tessera venit frumenti. Et quem-
admodum scribit Pedianus.lib.2 de pretura vrbana.ma-
gistratibus licebat in vsus suos frumentũ accipere. an vel-
lent pro frumẽto precium.quæ extimatio dicebat. Albe.
482 de ro.hic admirat * huius legati prudentiã & magnã cir-
cunspectionem pulchrũ aliud exemplũ lego apud Cicer.
in.ix.philip.C.inq Popilius apud maiores nostros. quũ
ad Antiochum regem legatus missus esset & verbis sena-
tus nũciasset vt ab Alexãdria discederet q obsidebat quũ
tẽpus ille terreret vrgula stãtem circũscripsit. dixitq; se nõ
antea annunciaturũ senatui nisi prius sibi respondisset, qđ
facturus esset q ex illa circũscriptione excederet præclarã
enim senatus faciẽ secum attulerat auctoritatemq; popul.
483 Roma. Quarto not fuisse post prędictos Tyb.Cor. * de
quo supra visum est. Et nullũ reliquisse scriptũ Socratem
teste Zasio imitatũ qui quum moralia percepta traderet,
scolamq; morali philosophie aperuisset nihil post se scripti
reliquisse tradit immo infiniti fuere eminentissimi philoso
phi qui scripta nõ relinquerunt. vt Laertius in vitis philo.
tradit. Deinde subiungit text. fuere Sex cecilius & frater
eius. P. Elius ac filius & Pub. Attilius qui maximã scientiã
in profitẽdo habuerũt. non Sex. Cecilius sed sex. Elius le-
git Zasi. & recte vt inferiora demõstrant quũ de duobus
tantum elijs hic text. loquatur ac propter id qđ text dicit
& frater eius. P. Elius Bald. hic ait nota ꝓ nobis. subiunxit
Ang. qui sufflante diuina ꝓuidentia sumus tres fratres do
ctores Bald. Pe & Ang. iuris vtriusq; ꝓfessores arg. tamẽ
male colligit quum de duobus tantum elijs hic loquatur
non de tribus. Et duo elij vt in tex. dicitur fuerũt consules
pater.s. & filius sm Zasi. ego fratres intelligo, magnã esse
484 felicitatem ✠ arbitrat Zasi. si a patre claro filius nõ dege-
neret. suauia enim studia vt inquit Philostratus in sophistis
illa sunt quæ a parentibus & maioribus insunt, meliores
485 quoq; artes quæ hereditario iure comparant. ✠ Quãuis
eo plerunq; infortunio pręmantur iuri splẽdidi vt sui simi
les filios non relinquãt. hoc n. Ciceroni hoc. Q Hortẽsio.
hoc Herodoto atheniensi euenisse compertum est. Epami
nundas Dux Thebanus vxorem noluit ducere ne sui dissi
milem filiũ haberet. Pellopide exemplo deterritus qui vir
486 clarus infamem filiũ genuit * Socrates tamen in tertio de
legibus apud Platonem eam labem indulgentie matrum
acceptam refert. At Heliogabalus colluuies imperij filios
487 se nolle dicebat * ne quis ei frugi cõtingeret. Errore tñ la
bitur Zasi. cum Bal. & Ang in intelligẽtia litere quæ non
loquit de elijs patre.s. & filio sed de duobus elijs fratribus
vt dixi ideo dum in tex. est ac filius menda est hocq; etiã
& Pompo. leto in.c de iurisperitis licet cognoscere q filiũ
omisit de alijs mẽtionem faciẽs Sex. elius qui multa com
posuit quæ nõ extant laudat ab Enio in illo carmine egre
gie cordatus homo Catus Elius Sextus. Hunc etiã iuris
ciuilis peritissimum & ad dicendum paratũ fuisse testatur
Cic. in lib. de cla. orat de quo etiam Val. max in.c. de pau
pertate. Sex. elius tubeo iuriscon. nobis & pauper admo-
dum filiam Pauli emilij principis tunc ciuitatis duxit. fi-
liumq; suscepit ex eo. Q. Elium tuberonem. quem elium
488 catum * quum etholorum legati prãdentem in fictilibus
vidissent missa ab eis vasa nõ recepisse. neq; aliud habuisse
argenti. vsque ad supremũ diem. q duo pocula quę socer
eius l. paulus ob virtutẽ deuicto Rege Perseo donasset au-
ctor est Plin. c. xj. lib. 33. Fuit hæc eliorum familia Rome
adeo pauperrima licet magne auctoritatis vt septẽ & decẽ
elij vno tempore eandem domum habitauerint. vnũ tan-
tum habẽtes agrum veientanum & locũ spectãdi in circo
auctor Vale praxille. & Pluta. in emilio. De hac eliorum
familia quædam etiam dicẽtur infra in versi. fuit eo tẽpore
489 Trebatius. * Ennium autem poetam Ennij laudatorem
Zasio teste Cato quũ sardiniam obtinuisset Romam du-
xerat qđ Emilius non minoris q quemlibet amplissimũ
triumphum extimauit. & quem Quintilianus pari vene-
ratione colẽdum statuit qua sacros vetustate lucos in qui-
bus grandia & antiqua robora non tantam habẽt speciẽ
quantam religionem. Quibus temporibus natus sit &
Rome floruerit reperies apud Gel ad fi. xvij. libri. Extat
dicit Pompo. illius elij liber qui dicitur tripartita extabat
forte tempore Pomponij hodie non extat. In hac tripar-
tita primo. l. xij. tab text. proponebatur deinde eius inter-
pretatio et post actio legis idest quomodo lege agi posset
ne formulis neglectis a causa caderetur & quid sit l. agere
seu legis actio declarat Budeus super. l. iiij infra de adopt.
Pub. atilij meminimus in primo notabili. Quinto not.
q prædictos sectantis in aliquibus est Cato deinde M Ca-
to princeps portie familie locum istum in curia librariorũ
& temporum veretur Zas. deprauatum nam ante eũ Ca-
tonem qui portie familie princeps fuit, nullus alius Cato
precessisse legitur nisi pro eodem ait legas qđ. s. Cato hos
sit sectatus Deinde. M Cato. i. qui deinde. M. Cato nomi-
natus & portie familie princeps hoc est primus fuit. Pom-
ponius letus in.c. de iurisperitis. Magis correcte locum hũc
refert truncatis superfluis, dicens deinde Cato portie fami
lie princeps tusculano genitus cuius libri extant. Is senior
Cato primus inter catones fuit qui portius cognomina-
tus familie sire cognomen reliquit. * Ortus municipio tu- 490
sculano hortatu l. valerij Romam migrauit de quo plura.
Emilius probus & alij historici. Fuit optimus orator op
timus imperator & optimus senator teste Plin. c. 27. lib. 7.
floruit Rome anno vrbis condite cccccxxxiiij. testis Gel.
ad fin. xvij. libri. Cuius. s. catonis libri extant de hoc est
etiam testis Cice. lib. ij de oratore hodie tamen non extãt,
sed plurimi scilicet libri subiungit tex. eius filij scilicet cato-
nis qui egregios de iuris ciuilis disciplina descriptos libros
reliquit vt est apud Gel c. 18. lib. 13. ex quibus libris ceteri
oriunt, idest quæ ab alijs iurisconsultis scripta sunt ortum
& radicem ex dictis libris habuere. Et docet ibi Gel. hũc
fuisse filium maiorem præfari. M. Catonis censorij princi-
pis familie portie. alter eius filius solonitanus cognomina-
tus est. cuius nepos fuisse scribit. M. Cato stoicus qui vtice
se interfecit vt ibi per Gel. ✠ Ergo si quid iuris ciuilis a Ca- 491
tonibus extiterit non a. M. Catone vticensi cui vt stoico
philosopho nihil commune cum iure ciuili fuit. sed a ma-
iore filio. M. Catonis censorij prodiit. Proinde secundum
Zasi. §. Cato ille famigeratus * non vticensis vt inepte ibi 492
bologninus voluit sed censorij fuit. De genere & nomini
bus catonum ac port. familie vltra Gel. plura scribit Plut.
in catone cens. & in catone vticensi.

Ex versi. post eos.

Sequitur versi. post hos. l. ij. ff de orig iur.

Legamus vsq; ad versi. mutij auditores. Et no primum
post suprascriptos fuisse. P Mutium. i. brutum & P. Mani-
lium q fundauerũt ius ciuile. Pub. Mutius augu. & põtifex
maxi pater fuit. Q Mutij etiã pontificis maximi * vt in fi. 493
istius versi. dr vterq; iuriscõsultus apprime doctus & Ci-
ceronis præceptor vt constat ex ipso Cice. in. j. officiorũ. in
lib. de amicitia & de cla. orat. l. brutum optimũ virũ & iu
risperitissimum satis fuisse cõstat. quo mortuo quum esses
tanto nomine generi suo magnũ vulnus illatum est. testis
idem Cic. de cla. ora. q in ij. de oratore ait Brutum præto-
rium

rium.& M.Catonē censoriū uolumina de iure Ciuili scri
psisse.& non gñatim posuisse leges.sed veluti interrogati
a priuatis.respōderūt expressis ciuiū nominibus quos de
fendebāt Sicuti in satiris Luciliū fecisse videmus qui in re
494 phēdēdis vitijs ciues noīatim taxauit * De Manilio aūt
apud Pli.c.ij.libri.x.ita scribit.Primus atq; diligentissimus
togatorū Manilius senator ille max. nobilis doctrinis do
ctore nullo auctor est neminem extitisse qui fenicē vide-
rit vescentem. Subiungit text illi duo consulares fuerūt
Brutus s & Manilius secundū Zas quod est contra text:
subijcientem Brutus prætorius in superioribus ergo nō
de Bruto sed de Mutio & Manilio intellexit. Reitamen
latine elegantia nō patitur vt tribus prædictis annumera
tis & Manilij vltimo loco mētione habita verba illa sub-
annexa illi duo cōsulares fuerunt referantur partim ad eū
Maniliū de quo proxime dixerat.Immo vis illius relatiui
& vt ad remotiores referat. Quare dubito ne tex. sit de
prauatus & Pompo letus in.c de iurisperitis aliter hunc
locum refert.Ex his inquit Mutius consularis fuit. Brutus
prætorius.Manilius consularis & pōtifex maximus. Po
test ergo recte locus hic legi expuncto verbo illi.Et dicun
tur consulares qui fuere quandoq; consules aut secundū
Zas.de ordine eorū ex quibus cōsules eligerentur. Et idē
de prætorio qui prætor fuit uel ex ordine eorū &c. Se-
cundo not.a superiorum doctorū disciplina sequētes pro
fectos fuisse siue post prædictos fuisse sequētes & primo
Pub.rutiliū ruffum qui Rome consul fuit & Asie pcon
495 sul ✠ Huius Rutilij adolescētiam ad opinionē & innocen
tie & iuris scientie pub. Mutij cōmendauit domus ab eo-
dē Rutilio frequentata.testis Cic.officiorū.ij. Multa præ-
terea opera multaque industria hic Rutilius fuit quæ erat
propterea grauior q idem magnū munus de iure respon
dendi sustinebat.sunt eius orationes ieiune multa præcla-
ra de iure doctus vir & gręcis literis eruditus Panetij au-
ditor ppe profectus in stoicis ut per Cice.de cla orat. vbi
de eo plura sic etiā Seneca in. 4 lib.epist.o dānationē iniu
sic tulit Rutilius tanq; nihil aliud illi molestū esset q q ma
le iudicaret. Exiliū metellus fortiter tulit Rutilius etiā libē-
ter alter ut reduceretur Reipub.præstitit alter editū suum
496 Sylle negauit, * De quo etiam Vale.sic eleganter scribit,
verba prius an facta existimē nescio nā vtrique eque ad-
mirabile robur inest quum amici cuiusdam rogationi re
sisteret atque is per summam indignationem dixisset qd
ergo mihi opus est amicitia tua si quæ rogo non facis,re
spondit imo quid mihi tua si propter te aliquid inhone-
ste facturus sum. Fuere deide Pau.virginius &. Q tube
ro stoicus qui cōsul fuit hic scictia iuris ciuilis maioribus
suis non defuit.doctrina etiā illos superauit.disciplinas.n.
stoicas pcalluerat vt est apud Gel.c.22.libri.j.& stoicus p
497 emphasim noīabatur * quia & stoicas percallebat discipli
nas eāque sectā exactissime obseruabat ut late descripsit
Cic in oratione pro Murena filius fuit.Sex elij de quo in
præcedenti versic. Et auditor non panse vt hic corrupte
scribit sed panetij secundum Zas quia pansa vt ipse ait lō
go annorū intervallo fuit post hunc.Q. tuberonem quo
tempore Rutilius panetiū audiuit etiā noster tubero stoi-
ce disciplineoperam dedit.vt verisimile sit vtrosque eo-
dem præceptoreusos nā & auunculus Scipio aphr.pane
tio operā dedisse legitur.Letus tamen Pomp. cum panse
auditorū ut hic iurisconsultus scribit. Subdit text. Sex.
pomp Gn.patricius sed nihil nisi portentum secundum
Zasiū ex his uerbis elicias ipse Ciceronis auctoritate Fre-
tus in li.de cla.ora.sic legit Sex.pōpo.Gn.pompe. frater.
Marcus drusus patricius ut sic tribus repositis uerbis can-
dor & claritas adsit tex Sex.pom.Gn pomp.fratrē fuisse
Cicero scribit quē eū pręstantissimo claruisse ingenio. &
scientia iuris ciuilis ornatissimum fuisse docet.M.aūt drusi
pariter in eo libro fit mentio. Sed absque repositiōe tot
uerborum litera bene stabit si loco verbi patricius legas
patruus ita legit Pompo letus.de quo Sex. Pompo.Gn.
pomp.patruo nō semel apud Ouidiū est mentio laudes
vero Pompe late psequitur Cicero orōne prima & pli.
capitu.xxvj.lib.vij. Fuit eodem tempore celius antipa-
ter ✠ qui historias dicit tex.conscripsit præcipue de secun 498
do bello punico intellige ut per Cice ad si libet de perfe-
cto oratore.De quo antipatro Cicero de cla.orato.ingēs
inquit iuris ciuilis intelligentia atque omni prudentie ge-
nere pręstitit l.Celius antipater scriptor quemadmodum
uidetis fuit ut tēporibus illis luculētus.iuris ualde peritus.
multorum etiam ut.l.crassi magister apud Pli.ca 69 lib.
ij.dicebat hic antipater uidisse se qui nauigassent ex hispa
nia in ethiopiam commertij gratia.plus eloquentie dicit
hic pompon.quam iuris scientie operam dedit sic Rolan
dus pedis vace & quidam amicus noster dicit hic Accur-
sius similis hodie teste Zasio.multos inuenias * Quid n. 499
eloquentia laudabilius & præstantius uel admiratione au
dientium uel spe indigentium uel eorum qui defensi sunt
gratia cui a maioribus nostris est in tota dignitate princi-
patus datus,testis sed suspectus * Cicero officio ij.ubi elo 500
quentiam iuris scientie anteponit & pluribus rationibus
eius propositum firmare conatur faciunt pulchre scriptæ
per Vale in.c.ix.lib.viij. vbi quanta sit eloquentie uis do
cet. Sed Alber.hic iuris scientiam auro loquentiam ar-
gento comparari dicit text allegat in.c. legimus. xxxvij.
distin quāuis enim iuris ciuilis scientiam apprime deceat
eloquentia ornatricem tamen uolo non dominā ut sub-
seruiat non ut præcurrat.nō enim fundi sed iudicādi præ
cepta uersamus lingua enim ut Vadianus pro Bar ele-
ganter dicit Zas.subscribente solis latinis iuris prudentia
omnibus prodesse poterit. Fuit eodem tempore subdit
Pomp l.crassus frater pub.Mutij qui mutianus dictus est
✠ hunc Cice dicit iurisconsultorū disertissimum . Audet 501
Budeus dicere Pomp hoc loco hallucinatum quū Cice.
non pub.Mutium sed.Q Mutiū consultorū disertissimū
dicat.Nam in Bruto de Crasso & Q Mutio loquens ait.
Noli brute existimare his duobus q̄equam fuisse in no
stra ciuitate præstantius nā quum constet ut ante dixi cō-
sultorum alterū disertissimum disertorum alterū consul-
tissimū fuisse sic in reliquis rebus dissimiles erant inter sese
statuere ut tamen non possis utrius te malles similiorem.
Zas.hic tacita Budei oppōne hunc ait intellige P.Mutiū
Cice.enim in lib.de cla.orat.quum Crassum Antonio il-
li magno oratori comparasset postea de eodem &.Q sce
uola loquens ipsum crassum eloquentium iurisperitissi-
mum sceuolā.vero iurisperitorum eloquentissimum no-
minat quod hic iuriscōsultus recensuit.Sed ex hoc Budei
oppositio non dissoluitur. Vnde dici potest q licet Cic.
de.Q Mutio ibi illud dicat. potuit tamen & alibi idem
de.P.Mutio dixisse quū scriptorum eius non parua pars
sit deperdita. Et q.P Mutius esset eloquentissimus repe
ries apud Gell.capitu.decimotertio libri primi dum ait.P.
Crassus Mutianus clarus & inclitus uir a Sempronio a
sellīōe & plerisque alijs historie Romane scriptoribus tra
ditur quinque habuisse rerum bonarum maxima & præ
cipua quod esset ditissimus.q nobilissimus. q eloquentis
simus.q iurisconsultissimus.q pontifex.maxi.
De l Crasso.* leges plura apud Cice.de cla.ora.& offi. 502
ij discipulus fuit Celij antipatri ut supra dictum est. Vl-
timo subijcit text. post prædictos fuisse * . Q. Mutium 503
pub.filium pontificem maxi qui primus ius ciuile gene-
ratim constituit hunc ut proxime retulimus cōsultorum
disertissimū cicero nominat. Et in.j.offi ait. quorū patres
aut maiores aliqua gloria præstiterunt. eorū plerique in
hoc gñe laudis student excellere ut.Q.Mutius pub.filius
in iure ciuili.Appianus libro j.eum in senatu interfectum
cū domicio amborūq; corpora edicto Marij fluuius im-
mersa scriptum teste Zasio reliquit. * Præceptor fuit Ci-
ceronis ut ipse in libro de amicitia testatur . Mortuo in- 504
quit .Q. Mutio sceuola augure me ad pontificem sce-
uolam contuli quem unū nostre etatis & ingenio et indu

stria audeo præstantissimum dicere. Quinimmo eum cla rissimum legū & uatem certissimum. Valerius lib. viij. di cit. Et dicitur primus generatim ius ciuile constituisse. i. particulatim et distincte secundum genera singulorū pri
505 mus tradidit* & meliori ordine q̄ alij cōtexuit. Ita locū istum declarat Seue in repe. l. admonendi. col. 84. in prin. infra de iureiur. facit Mātuani dictum. Quare agite o pro prios generatim dicite cultus. agricole qui enim ante eū scripsissent non generales doctrinas contractauere, sed prout quisque ad casum propositum responderat talia re spon in libros recolligebāt. Sceuole autem cognomen te ste Pli. de viris illustribus capite decimotertio. hi mutij ac
506 cepere * ab illo. C. mutio adolescente qui purpuratū pro rege Porsena deceptus occidit. cui postea sceuole a clade dextre manus cognomentum inditum est vt ex Liu. in ij. ab vr. condi. colligitur. Sequitur versi. mutij auditores.

Ex vers. Mutij auditores.

Hic videbis pariter multorum Iurisconsultorum ex pri scis factam commemorationem.
Præceptorum memoria per discipulos conseruatur. nu mero. 511.
De Seruio Sulpitio pulchra nu. 512. cum sequen.
De diffi. & profunditate legalis scientiæ. nu. 514.
Inuectiua contra Vallam & alios quosdā de legali scien tia obloquentes. nu. 515.
Doctori lapso an detur in integ. rest. nu. 519.
Reprehensio sæpe vtilis. nu 521.

Sequitur interpretatio in ver. Mutij audito.

Hic vers. corrupte & deprauate legitur illū candori pri stino restituemus. No. mutij fuisse complures et egregios
507 auditores, inter quos maxime apud pop. roma. ✠ aucto ritatis fuit Aquilius gallus. idē testatur Valer de priuat. iudicijs eū dicens fuisse maxime auctoritatis. & scientia iu ris ciuilis excellentem. huius rei fortissimum est argu. fami
508 gerata illa. l. gallus. ff de lib. & po. ✠ collega fuit & familia ris Cice. vt ex eo colligitur in Bruto in. iij orat. & de cla. ora. & in oratione pro. L. flacco. vbi Cic. orante ipse iudex præsedit vt meminit quoq; Gell. c. 28. lib. xv præceptor etiam Ser. sulpitij ut statim videbis domum habuit pul cherrimā omnium consensu Rome in colle quirinali te stis Pli lib. 17. ca. j. apud eum scapula cū cenaret repente animam efflauit auctor. Pli lib. vij. multa in laudem Galli aquil. scribit Cic. d. lib. de orat. & Salomonius super. d. l.
509 gallus. col. 7. Ex eisdem auditoribus subdit tex. fuisse * Lu cillum balbum Sex. papirium &c. i. iubētium. Lu balbus præceptor fuit Ser. sulp. it ut infra dicetur de eo sæpe est mentio apud Cic. de cla ora qui doctum & eruditum eū uocat in quo in utraque re considerata fuerit tarditas. sex. Papirius fuit ex descendentibus illius Sex. papirij qui fuit illis temporibus quibus superbus demarati corinthij ne pos ut in princi l nostre traditur. De. C. iubentio dictū fuit in princi. l. Zas. legit nō Sex. papir. sed. L. quia illud
510 prænomen. L. fuit papirijs peculiare * ut ex Cic in epistol. lib. ix. discitur. ubi ad Papir. petum scribens originem pa piriorū sublimat. Et pariter Iuuentium non Iubentium legit Cic. de cla. ora. Titum Iuuentium in forensi causarū genere multa ualuisse scribit lentum quidem illum in di cendo & pene frigidum sed & callidum in capiendo ad uersario uersutum & doctum ac magna cum iuris ciuilis intelligentia. Sed Pompo let in. c. de iurisperitis nō aliter q̄ Pompo. hic legit fuitq; papiriorum prænomen. etiam sex ut probat principium istius nostre. l dum facit mētio nem de sex. Papir. qui etiam dicebatur. P. papir. ut patet ex prin. istius. ij. partis ideo Pompo. let. dicit sex. p. papi.

Verū. n. vero omitiit hic pompo. allum. Q. mutij disci pulum nequaq̄ tacendum Ciceronem uidelicet qui pari ter ex. Q. mutij discipulis fuit ut in præcedenti u ersic. di ctum est. Secundo not. prædictorum iurisconsultorum scripta talia non extare ut ualde appetantur uerum, p scri ptura Seru. sulpitij qui libros suos compleuit eorum me moria habetur. Sicque preceptorum memoria per disci pulos conseruatur. quemadmodum per Cic in orat. mul torum præceptorum suorum habetur memoria * quos 511
omnes fama recondidisset. & uetustas obliterasset nisi di scipuli gratissimi monumenta illorum nomina perire nō sineren. Tertio not. Seru. sulpiti in causis orādis primū locum aut certe idest saltem post M. Tul. obtinentem ad consulendū. Q. mutium de re amici sui peruenisse quūq; eum sibi respondentem de iure ser. parum intellexisset. ite rum Mutium interrogasse & a mutio responsum esse nec tamen percepisse. & ita a. Q. mutio obiurgatum esse eo q̄ turpe esset nobili & patritio uiro ac causas oranti ignora re ius in quo uersaretur. qua uelut contumelia Ser. tactus iuri operam dedit instructus a Luc. Balbo. & Gallo aqui lio qui fuit Cercine inde quum in legatione perisset pop. roma. ei pro rostris statuam posuit cuius uolumina com plura extant. Ex prædictis restituo locum hunc in mul tis locis. Primum ibi pro certo nam aut certe idest saltem teste Budeo legendum est. quamuis Pompon. lec. omissis illis uerbis dicat Ser. in causis orādis primum locum post M. Cicero. obtinuisse. Et pariter corrige ibi quumque eū sibi respondisse ut secundum Budeum & Zasi. dicat re spondentem alioquin & orationis structus male coiret. & absonaret elegantia posset etiam legi respondisset sed expuncto uerbo eum. Restituimus etiam tex. ibi instru ctus ab Albo Luc. instructus autem maxime ab Luc. Bal bo. & Gallo Aquilio qui fuit Cercine alias nullus bonus sensus. absonaretque maxime elegantia. Item corrige ibi statuam eius dicat ei. Et ibi Augusti dicat huius scili cet. Seru sulpitij. Zasius tamen dicit legendum, p rostris augusti alias quid nomen Augusti faceret credibile est inquit rostra Rome successu temporis cognomen accepis se Augusti locum hunc elegantius & sine labe explicat Pomponius letus dum ait. Mutij auditores fuerant com plures. sed præcipue auctoritatis gallus aquilius Luc. Bal bus. & sex papir. de hinc Seru. Sulpiti qui causis orandis post. M. Tul primū obtinuit locum reprehensus a. Q. Mutio. quod ius non intelligeret, iuri operam dedit sub Luc. Balbo & Gallo Aquil. Seruius quum in lega tione perisset populus Romanus statuam ei pro rostris erexit quæ hodie extat in foro Augusti, reliquit. dxxx. libros de iure ciuili. Fuit hic Sulpitius uir bene literatus
* etatisque sue doctissimus testis Gell. capitulo decimo. 512
libri secundi. & capitu. duodecimo libr vj. De quo sic Cicero de clar orato. ait Sulpitius iurisconsultus non faci le dixerim quantum & ad dicendum & ad omnes bona rum artium disciplinas adhibuit cure nam & in eisdem exercitationibus ab ineunte etate fuit. Et postea una Ro dum ille etiam profectus est quo melior esset & doctior. & postquam rediit maluit id quod adeptus longe non eiusdem modo etatis sed eorum qui fuissent in iure ciuili esse princeps. Putabat hic Sulpitius etiam aduersarijs amicorum suorum de iure consulentibus respondere ne cessum, quod contra eum torquet Cicero in oratione quę pro. L. Murena inscribitur quem Sulpit. accusauit & Ci cero defendit. ibi tamen eum hominem sapientissimum & ornatissimum appellat. cui nobilitatem genusque suum extollenti. respon. Cicero tua nobilitas Seru. sulpiti. & si summa est, tamen hominibus literalis & hi storicis notior est. populo uero & suffragatoribus obscu rior. Pater enim fuit equestri ordine & loco. auus nulla illustri laude celebratus. Itaque non ex sermone homi num recenti sed ex annalium uetustate eruenda est me moria nobilitatis tuæ. Quare inquit Cicero, ego te sem

per in nostrũ numerum aggregare soleo ꝙ virtute indu-
striaq; perfecisti vt quũ equitis romani esses filius summa
amplitudine dignus putarere. Hũc Sulp nõ puduit de
re amici sui ad Q. mutiũ ꝓ cõsilio accedere vt hic dr̃ arg.
513 non * esse turpe doctorẽ de re aliqua iurisconsultũ consu-
lere facit tex. in l. domitius labeo. ff. de testa. sed non excu
sareẽ alteri doctori male cõsulẽti cedẽs. vt in l iuris igno-
rãtia. C. q admit. Alex. tradit cuius tñ opp ibi Dec. ꝓbat.
514 Ex eo. tex. dñ ait Ser sulp. parũ intellexisset * egregio in
quit Zas. euinci arg. iuris ciuilis sciam & esse profundam
& paucis ex fundamento cognita, si. n. is tantus vir q de
gloria eruditionis & fastigio eminentie cum Cic. certauit
Q. mutiũ semel & iterum rñdentem nõ intellexerant, qs
tante scie sublimitatem nisi doctissimus præditus præce-
515 ptoribus nisi multa etate, nisi iugi studio vere assequeẽ. *
Proinde eant inqt Zas locutulei quidã ex grãmaticorũ
vulgo qui manibus illotis in nostra penetralia prorũpen
tes quũ duo vel ad summum tria in vestibulo verba intel
lexerint mox suam imperitie censuram facere non erube
516 scunt grauiterq; In Vallã & alios plerosque inuehitur * et
latius ac eleganter in antinomijs suis. Audet homo inqt
temerarius ne dicam insanus sese iactare qui iuris ciuilis
scientiam docere eos quos tanquam primarios iuris inter
pretes veneramur. trienioque meliores q̃ Accursius glos-
sas super iure ciuili facere possit vide quo erũpat impro-
uida temeritas. legerat Ciceronem Valla vbi in oratione
pro Murena triduo se iuriscõsultũ futurũ si quis ei stoma-
chum moueret dicebat. Hunc tantũ virum doctrinarũ lu
men fraterculus iste gigantum in suam effingere personã
conatur pulchra me hercule & lepida cõparatio Cicero-
nis ad Laurentiũ vallam lucis ad tenebras. Cic. se iuriscon
sultũ triduo futurũ non iniuste pollicebaẽ q a iuuene Sce-
uolã audierat a cuius latere non discesserat q iuris pruden
tes omnes perlegerat in eis ita cõsueuerat vt sicut erat ora
torũ princeps ita iuris ciuilis scientia clarus haberetur. At
Laurentius valla in triuijs in cõpitis fortasse grammaticis
suffarcinatus rudimentis insignem iuris ciuilis sciẽtiã ne a
limine quidem vnquã salutauit. quo ergo pacto in subli-
mia iuris nostri scita vel modicũ scribere potuisse præsu-
metur. nisi forte ex suis triuialibus cõcertaciunculis nostrę
scientie abdita expenderit. Quarto nota turpe esse nobi
li & patritio viro ignorare ius in quo versatur. arrigãt hic
517 aures doctores & scolastici * facit. c cũ sit prædictis de cõ-
uer. coniu. & l domitius labeo. ff. de testa vtq; in libro de
perfecto oratore ait Cicero qd turpius q̃; legitimarũ con
trouersiarũ patrocinia suscipere. quũ sit legum et ciuilis iu
ris ignarus. & in oratione pro cluentio leges quibus adhi
bentur oratores & in quibus versantur nosci debere dicit
518 * olim Publius consa. qui se iurisconsultũ iactabat quum
tanq̃; testis interrogaretur. & nihil se scire diceret. Cicero
in eius imperitiam iocatus disce quæso ait forsan de iure
te interrogatum credis. Hinc vult Bald in ca. j §. iudices
de pace iuramento firma quem sequitur Aquen. in. l. j. co
lumna tertia infra de legibus incirando hanc literam. ꝙ iu
ris ignorantia in iurisperito ascribitur dolo. Sed verius est
oppositum quia solum late culpe ascribitur Alex. & Ias.
in. l. ij. infra ꝙ quisque iuris Bolog. in rep. auc. habita. col.
44. C. ne fi. pro patre. Dixit pariter per hunc Alberic. in
519 proce. supra ⁊ denegari doctori in integ. restit. de quo ibi
dictum fuit super verbis illis quis amplius q̃; vos cogno-
scit. dixit etiam Riminal. in. d. l. iuris ignorantia colum. ij.
ꝙ licet ille qui non potuit consulere peritos audiatur alle
gando iuris ignorantiam etiam in lucris capitandis ut ibi
secus tamen dicit esse in iurisperito per tex. nostrum. An
520 autem fallentias * apicesque iuris ignorare aut iura oscura
sit lata culpa ponit Iaso. in. l. quod te col. fina. infra si cert.
peta. & Felin. in procem. decret colum. ij. Quinto nota
521 ibi ea velut tactus contumelia * reprehensionem aliquan
do esse vtilem facit lex vnica. C. de emen. propin. & . cap.
nouit de iudi. Sulp. enim motus reprehensione. Q. mutij
sceuole. operã diligenter iuri dedit. qui & si tarde ad iura
ciuilia venerat cito tamẽ sese absoluens eminentie palmã
omnibus sustulit teste Zasio. quod & Bal. contigisse audi
uimus a præceptore nostro Pau. citadino viro doctissimo
ait. * Sed decipitur cum præceptore suo quũ cõstet Bal. 522
in etate satis tenera & iuuenili accessisse ad iura ciuilia &
sumpsisse gradũ. ut refert frater eius Ang. in. l. j in. §. initiũ
ff. de postul. Barb. in capitu. cum vicesimum colum. vij. de
offi. delega. & paulus de cast. in l si instituta infra de inof
ficioso testamen Scripsit postea Sulpitius librum * de 523
notis sceuole in multis corrigendo eũ qui prius ipsum re
prehẽderat de quo per Laurentiũ vallam in prologo. vj.
libri elegantiarum. Sexto no Sulpitium professum fuis
se sub Luc. balbo & Gallo aquil. qui fuit cercine. Hinc Ci
cer de cla. orat quũque Ser. sulpit discendi causa duobus
peritissimis operam dedisset. L Lucillio. Balbo. & . C. aqui
lio gallo galli hominis acuti & exercitati ⁊ promptam et 524
paratam in agendo & respondendo celeritatẽ subtilitate
diligentiaque superauit Balbi docti & eruditi hominis in
vtraque re consideratam tarditatem vicit * expediendis 525
conficiendisque rebus sic & habet quod vterque eorum
habuit & expleuit quod vtrique defuit. * Cercina est in 526
sula aphrice secundũ Zasium. tacito & Strabone testibus
de qua etiam mentionẽ facit Plinius. c. 31. lib quinti. Sed
sex nostro parũ quadrati ideo legit Zasius sic instructus
maxime a. C. aquil. quum fuit scitione scilicet Sulpitius nã
Cicero epistolarum decimo Seruiũ scitione habitasse quũ
preesset proconsul achaie scribit sed refragantur sequẽtia
ibi itaque complures libri eius extant cercine confecti &
loquitur de Gallo aquil non de Sulpitio. Et forte quod
ex loco illo romam petijt uel in loco illo aliqua ex causa
stetit quod propter antiquitatem nobis est incognitum.
& ob id forsitan Pompo. let. ubi locũ istum refert nec de
cercina nec de scitione meminit. Septimo no. Ser. sulpi.
in legatione decessisse * cui honestande virtutis gratia po 527
pu. rom. statuam posuit auctore Cicerone ut patet ex no
na philippica ubi legationem illam ad. M. Antoniũ fuisse
scribit. mortis causam narrans plurimaque in eius laudes
effundens. De multis alijs in legatione mortuis * quibus 528
populus romanus statuas erexit scribit Plin. capitu. vj li-
bro. 34. Octauo not. a ser. Sulpit plurimos ac perfectos
profluxisse discipulos decem enumerantur. sed corrupte
multum solet hic versic. legi Et primo dum dicit præfe-
cti dicat prouecti ⁊ idest in studijs eruditi viri beneq; au- 528
cti sm Zas. vel melius legas perfecti qui ab ipso Sulpitio d. ij.
descendere. Expungenda etiam sunt illa sequentia verba
fere tamen hi libros conscripserunt. superfluunt enim vt
sequentia ostendunt. ibi ex his decem octo libros conscri
pserunt. Et dicuntur hi profluxisse a Ser. sulpi. vel quia
eum audiuere, vel quia post eum emersisse dicas iudice
Zasio. sed non dubitatiue nec alternatiue loquendum
est quum text. statim dicat eos fuisse Sulpitij auditores.
Primus horum discipulorum fuit Alphenus varrus
qui plurimum habuit auctoritatis & consul fuit. * hunc 529
Sulpitij discipulum & rerum atticarum non incuriosum
appellat Gell. capitulo quin. libri. vj. Au offilius secun-
dus in equestri ordine perseuerauit * & familiarissimus 530
ut dicit text. fuit Cesaris dilexit enim Cesar doctos & li-
teratos homines unde in bello illo ciuili Catonem & Ci-
ceronem licet inimicissimos semper seruari iussit testis la-
ctantius. Plurimos de iure ciuili hic. Offilius reliquit
libros * scripsit dicit text. primus de legibus vice- 531
sime partis intellige hæreditatis dande fisco vt glos-
sa exponit de quibus in Marco antonio apud Spar. scri-
bitur. & Alciatum libro tertio dispun capitu. sexto ele-
ganter declarantem cur lata, & cur ac per quos subla-
ta lex vicesime. Variarunt sæpe he exanctiuncule ut iam
uicesima iam decima aliquando quadragesima uel cen-
tesima statueretur secundũ Zasium de quibus Appianus
libro primo Cornelius tacitus secundo & decimotertio

Plinius in panegirio Sueto.in calligula & alibi sæpe. Idē
offi.primus edictū prætoris diligenter vt hic dicit̄ cōpo-
suit,nam ante eum Seruius duos libros ad Brutū perquā
532 breuissimos reliquit ꝙ ad edictū subscriptos.i.inscriptos et
est elegans loquendi figura s̄m Zas plures auctoritates
ad id citantē subscribere etiā pro eo capitur quod est licī
se obligare Plin.in v.epistolarū & Cicero in oratione ꝓ
Fronteio,quod vero subscribere pro approbare sumitur
533 plusque notum est * Et sic licet Ser.antea circa edictū scri
pserit tum id breuissime fecit ideo Offi.dicitur primus q
diligenter composuit edictum Dubitauit tamē Valla in
elegantijs cap.xix.ne locus iste culpa librariorū sit corru
ptus dicens se loqui sic non audere imponendo videlicet
superlatiuo duo aduerbia per q̄ vehementiam significari
tia quū de hoc exēpla rara sint.forte alterū potest expun-
534 gi. Tertius prędictorū discipulorū ✠ fuit.T.Cel.de quo
535 Cic.in.v epist. Quartus Aufidius tuca * quāuis Zas. post
Raph.legat iura quē Pli.lib.vij.scribit offenso pede in co-
mitio quum senatum ingredietur interijsse Cice.in lib.de
cla.orat.alium tucam refert qui vixit ad summā senectu-
tem eratque bonus vir & innocens,sed dicebat parū nec
sane plus frater eius.M.Vergilius qui trib ple.l.Sylle im-
peratori diem dixit , sed hic tuca qui fuit Sylle tempo-
ribus non fuit ex Sulpi. auditoribus . sed ante floruit.
536 * Quintus fuit Aufidius namusa qui scripta horum disci
pulorum Ser.sulpi.digessit & in ordinē redegit plerique
vt Pomp.let.Raph et Zas.mamusa legunt Sextus Fla.
priscus. Septimus.C.Atteius ita legit Pōpo.let. expun-
cto proculo. Octauus Labeo annstius qui iuris discipli-
537 nam principali studio exercuit * & consulentibus de iure
publice responsitauit.Cęterarūque bonarum artium nō
expers fuit & in grāmaticam sese atque dialecticam lite-
rasque antiquiores penetrauerat latinarūque vocum ori-
gines rationesque percalluerat eaqꝫ præcipue scientia ad
enodandos plerosque iuris ciuilis laqueos vtebatur testis
Gel c.x.lib.13.&,c.11.vbi eum adeo nimia ait agitabat
libertas vt diuo Augusto iam principe & rempub.obti-
nente ratum pensumque nihil haberet nisi ꝙ iustum san-
ctūque esse in romanis antiquitatibus legisset.De quo Ci
ce.de cla ora coniunctus ait Sulp.etati.pub.antistius fuit
tabula sane probabilis qui quum multos tacuisset annos
neqꝫ contēni solum,sed etiam irrideri solitus esset in tribu
natu primū cōtra C.iulij illam consulatus petitionē extra
ordinariā verā cām agēs est probatus & eo magis ꝙ can
dem causam quū ageret eius collega ille ipse Sulp hic plu
538 ra & acutiora dicebat * itaque post tribunatū.primo mul
te ad eum cause.deinde maxime queque erant defereban-
tur rem videbat acute cōponebat diligenter.memoria ua
lebat,hunc labeonē augustinus in iij de ciuitate dei numi
na bona a malis cultus diuersitate distinxisse refert. No-
nus discipulorū pater Cina.pompo.let.legit paternus de
quo nihil inuenio.alij vero pater Cecina.duos enim fuis-
se cecinas patrē & filiū satis constat ex Cicero in orationi-
bus & in epistolis quæ lectio sit verior dijudicent pande
cte dicit Zas. Ego pater Cecina legendum vere arbitror
539 ex eo ꝙ Seneca in naturalibus quæstionibus scribit.✠ fa-
cundus hercle vir Cecina si habuisset aliquando in elo-
quentia nomen & nisi Cice vmbra eum præcessisset. De
cimus fuit Pub.Cecilius Zas.post Raphael legendum pu
tat Celsus quum de aliquo Cecilio non constet qui eo
tempore iuris peritia censeretur . Sex . enim Cecilium
apud Gell libro vigesimo Traiani imperatoris tempo-
re multo post Sulpitium etatem fuisse scribitur sic etiam
legit Pomponius letus. Ex his decem & octo subiungit
text.libros conscripserunt.legendum est ex his decem.s.
discipulis Sulp.octo libros conscripserunt qui libri vt hic
dicitur fuerunt in.cxl.libros a Mamusa digesti expuncta
ergo coniunctione & quæ sequitur verbum decem leges
recte literam.non enim decem & octo sed tantum decem
fuere prædicti discipuli.

Versicu.fuit eodem tempore.

Non minori eget restitutione versi.pręsens q̄ p̄cedens
dū ergo dicitur primū qui idem Cornelij maximus audi
tor fuit in nouis codicibus loco idem eiusdē legitur & ine
pte quū referre illum non possit de quo mentio facta nō
fuit.In antiquis codicibus lego verbū idem in antiquiori
bus nec eiusdē nec idē.et melius Pomp.let.sic ait eodē tpe
fuit Trebatius Cor.maximi auditor sicque nō maximus
sed maximi legendū est. Itē ibi Aulus cassetius.Q. mu-
tius Volusij auditor legendum puto.Aulus cassetius.Q.
mutij volusij auditor alias nullus bonus sensus vt ex se-
quētibus patet elici pōt,facit tex in.l diui fratres.ff.de iur.
patrona ibi sed volusius mutianus amicus nr̄.& iuris ciui
lis præter veterē & benefundatā peritiā anxie diligens.
Hunc Cor.tac.li.13.ꝯ egregia fama tres & nonaginta an 540
nos exegisse.& bonis actibus pluriū imperatorum offen
sam malitiā euasisse scribit s̄m Zas quod minime placet
quū hic Volusius temporibus Cesaris floruerit.sicque nō
quadrat quod de offensa tot imperatorum dicitur. Fuit
alius Volusius mutianus p̄ceptor.M.antonij phil.ut Ca
pito in eo char.ij.scribit & pariter Antonij pij cōsiliarius.
ut idem capit in Anto.pio adsi refert sed longo interual
lo post nostrū volusiū ille floruit. Ibi Trebatius peritior
Cassello,sed cassetius eloquentior Trebatio q Cor.maxi.
audiuit * amicus fuit & familiaris Cice.vt ex eius epistol. 541
deprehēditur in.vij lib.quæ plene sunt locis & scomatis
quibus iurisconsultū eum ludit * iuris enim ciuilis scientiā 542
Cice.licet pro cōmodo forte suo aliquando cōmendare ui
deatur præmere vel certe sicubi poterat submordere cō-
sueuit teste Zas.sed tpa captare ne qd durius dicā nouit Ci
ce.ait Zas.quapropter est aliqn̄ ei obiectū ꝙ duabus sellis
sedere cōsueuisset. Sene lib.vij.declamationum Et ꝙ Cice.
parū equus esset iuriscon ul licet intueri ex eo in oratione
ꝓ murena vbi si quis ei stomachū moueret triduo se futu
rū iurisconsul.iactabat & retuli in uersi.præcedenti in.iij.
no & in.ij officiorū qui eloquentiā iuris scie anteponit
ut diximus in ver post hos in.ij not. Hūc Trebatiū Cic.
in quadā eplā improuidentie arguit.quū .n. inter pocula
cōtrouerteret̄ possetne de furto ante her.aditā facto hr̄s
furti agere Trebatius neminē id sensisse iactauit & tñ Cic.
Seliū. M.Maniliū & Brutū id decidisse cōpererat ✠ quod 543
magnū teste Zas.præstat argu.non esse temere sed cū tem
peramēto sup iure diffiniendū ideo sub uerbo forte r̄ndēt
sæpe periti. Idē Cic in.3.epistola de Cor max. Trebatij
præceptore iocādo meminit,nā dixerat Treb.se ad Cor.
sæpe didicisse in qd Cic.capta ibi pro re nata occasiōe lu
dit.huic Treb.mittitur Cic brutus de quo etiā apud Gel.
c.xij.lib.vj.fuit Cesari a Cicerone alias cōmendatus ut ha
bet.in.vij lib.epistolarū in epistola ad Cesarē vbi respon-
sum Cesaris sic legitur. Trebatiū quē mihi cōmendas aut
Regē galliæ faciā aut hunc lepte legatū tu si alterū habes
quē ornē ad me mitte. Licet ergo Treb sæpe reprehēda
tur a Cic.uel ob amicitiā uel qa nō eēt multū eloq̄ntia de
coratus ut hic inuit Pōp.q subijcit ꝙ ei⁹ libri parū freq̄n-
tant̄ p̄stātissimus tñ erat iurisconsultus quū tex.hic dicat eū
fuisse peritiorē Cassetio qui excellus fuit iter cōsultos iuris.
In tex.ibi Trebatij q̄plures * lego cōplures aduerbiū n. 544
q̄ nō iungitur cōparatiuo sed superlatiuo Laurētius Val
la in elegantijs.& Aulus Gell capitulo ultimo quinti libri
ad finem.& sæpe lex nostra supra & infra varijs in locis
ea forma sermonis vtitur . Ibi aphrice oram teneret
* idest regionem vt est apud Virg.Troie qui primus ab 545

oris italiam venit. Plin. quum orã dicit fere semper litto-
ralem regionem appellat vt hic Pomponius. Ibi infir-
545 mum tuberonem applicare ✠ Zasius ex historijs hoc se
non comperisse scribit hallucinatus fuit credens infirmũ
pro egro poni. Tu exponas in firmum idest in terram, fir
mus enim stabilis & constans a ferendo doctus est. quod
constanter omnia ferat. hic firmamentum soliditas & sta
bilimentum. ibi quo nomine idest propter quam cau-
547 sam secundum Zas. Ibi oratio satis pulcherrima. * Bu-
deus sane legendum ait Tranquilli. auctoritatem addu-
cens in cesare dum ait bellum sane difficillimum gessit nã
satis particula dicit ipse cũ superlatiua significatione dissi-
det. & alioqui non pulcherrima tantum sed q̃ pulcherri-
ma dici debuit. Zas non facta mentione de Budeo pa-
rum inquit eleganter videtur locutus Pomp. secundum
Laurentiũ vallam quum quis superlatiui hoc verbo satis
ad iuncto attenuetur sed arbitratur grauitati iurisconsulti
conuenisse ne vim superlatiui effunderet sed cum tempe-
ramento lauderet. sic Hieronymus ad Eustochium satis
inquit eam deuotissime Angelus veneratur. Hercule
omnes codices satis habent sic etiam Pompon. letus re-
fert. Tu potes intelligere idest abunde vt est apud Pro-
pertium in magnis & voluisse sat est pro satis per apoco
pẽ hoc mõ bene stabit satis idest valde & abũde pulcher-
rima. Item ibi sermone etiam antiquo legendum est ta-
men loco dictionis etiã secundũ Zas. qui latine rei elegan
tia nõ recipit etiam vt per eum. Not. primo post Treb.
& Cor. max. fuisse Aulũ Casselium. Q. mutij. volusij au
ditorem. Volcatium audiuit Plin capitu. 40. libri octaui.
548 apud nos Volcatium etiam nobilem * qui casselium ius
ciuile docuit a stureone e suburbano redeũtem quum ad
uesperasset canis a crassatore defendit. De casselio etiam
meminit Valerios maximus de libere dictis scribens fuis-
se virum iuris ciuilis scientia clarum quam periculose con
tumacem. nullius enim aut gratia vel auctoritate com-
pelli potuit vt de aliqua earum rerum quas triumuiri de-
derant formulam componeret. multaque de tempori-
bus Cesaris liberius loquebatur senectuti sue confisus &
orbitati neque amicis ne id facere rogantibus desistebat.
Fuit dicit hic Pomponius quęstorius idest questura fun-
ctus vel destinatus vt ad id munus eligeretur consulatũ
549 renuit offerente Augusto instituit testamento heredẽ *.
P. mutium nepotem volusij praeceptoris sui inhonorem
praeceptoris scilicet facit. lex acquil. ff de dona & quae de
remunerandis honorandisque praeceptoribus dicentur
infra in versiculo finali. Secundo nota fuisse postmo-
dum. Q. tuberonem qui a causis agẽdis ad ius ciuile tran
sijt postquam. Q. Ligarium apud Cesarem accusauit.
nec obtinuit Cicerone illum defendente pulcherrima illa
oratione quae pro. Q. ligario inscribitur. sic Elianus so-
550 phista dicit. Zasius ad scribendum se conuertit * quum se
conspiceret acclamationi minus accommodatum testis
Philostratus. studium enim homo quod assequi non po
test. sequi definit. vt inquit Velleius paterculus & velut
amputatam relinquens materiã quaerit nouam praeteri-
toque eo in quo eminere non possumus aliquid in quo
nitamur conquirimus. Iste ligarius ciuis romanus quũ
praefectus aphrices post Considiũ consulem relinquerẽ
& bello ciuili inter Pompeium & Cesarem iam glicente
domũ redire desideraret. nec posset magis necessitate quã
uoluntate mansit & Q. tuberonem castra Pompei secu
tum ne aphricam appelleret prohibuit quam ob causam
uicto postmodum Pompeio Tubero eum apud Cesarẽ
accusauit * oratio illa Ciceronis maxime a Quintiliano et
551 Plutar. est commendata, ait enim Plutarchus in Marco
tullio. Cesarem ligarium condemnare prorsus decreuisse
sed pcessu orationis quũ in haec uerba incidisset. Quid
enim Tubero ille tuus districtus gladius in acie pharsalica
agebat cuius latus petebat sensus quis erat ita mente Ce
sar abalienatus est ut libelli quos tenebat e manibus deci
derent. reumq; contra propositum absolueret. Habitus
est hic tubero publici priuatique iuris doctissimus & cõ-
piures reliquit libros sed quia sermonẽ antiquũ affectauit
ideo eius libri parum ut subijcit rex noster grati habenẽ.
Hinc Gel c. vij lib xj ✠ uerbis uti aut nimis absoletis ex 552
cuicatisque aut insolentibus nouitatisque dure & illepide
par esse delictum uidentur noua autẽ uerba uideri dico et
ea quae sunt inusitata &. desita iã & si sint uetusta de hoc
etiã pulchre idem Gel ca. x. lib. j. Tu inquit perinde quasi
cũ matre euandri nũc loquare sermone multis annis iam
desito ueteris q̃ scire atque intelligere neminem uis quae
dicis. nonne homo inepte ut quod uis abunde consequa
ris taceres. Sed antiquitatẽ tibi placere uis quod honesta
& bona & sobria sit ✠ Viue ergo moribus praeteritis, 553
loquere uerbis praesentibus atque Cesaris dictũ habe sem
per in memoria & pectore. ut tanq̃ scopulum sic fugias
inauditũ atque insolens uerbum. Seneca. xxi episto. lib.
eos qui uetusta ex alieno seculo uerba loquerentur ad ap
pios & coruncanos redire scribit * Politianus tamen in 554
quadam epistola illud Cesaris praeceptum magis illo secu
lo ualuisse scribit. quo latine adhuc omnes loquebantur q̃
nostro iure enim tunc poterat argui qui parum contẽtus
foret etatis sue uocabulis nunc autem uulgo latinus ser-
mo nescitur. nec a nutricibus iam sed a magistratis discit.
apud quos nulla magis haberi uerba & usitata debent &
recepta quã quae de ueteribus illis magnorum auctorum
thesauris proferuntur, propterea Quinti lib. j uerba inqt
a uetustate repetita. non solum magnos assertores habẽt.
sed etiam afferunt orationi maiestatem nam & auctorita
tẽ antiqtatis habent. & quia intermissa sunt gratiã nouita
ti similem parant sed opus est modo. Et ideo antiquarij
✠ dicuntur hominis qui uoces priscas & iam diu desitas 555
curiosi consectantur, affectãtque ut faciebat noster Tube
ro ✠ affectare uitiũ sonat. Et tunc affectare dicimur quod 556
anxie & nimia diligẽtia ad extra modum uel cultum uel
nouitatem quęrimus ut Quirianus poeta meo tempore.
De familia Tuberonum & aliorum dictum fuit in uers.
post hos fuerunt. aliquid etiam tangit Pli. cap. 60. lib. vij.
Messallam ait & plerosque alios tradere * Celium rube- 557
ronem a rogo relatum inde fuisse, praetura functum. et ca
pitu xviij. libr. x. in capite ait praetoris urbani L. tubero
nis in foro iura pro tribunali reddentis insedisse pichum
marinum ita placide ut manu apprehẽderetur. & respon
disse uates exitium imperio portendi si dimitteretur & si
examinaretur praetori. at ille ait protinus compressit, ui-
xit que inde parum.

Ex uers. fina l. secunda.

Sequitur interpretatio in uer. finalem istius l. ij.

Fuit inquit Pomponius post Trebatium & praenomi
natos Atteius capito. & Antistius labeo qui omnes prae-
dictos audiuit. maxime tamẽ a Trebatio instructus Ca-
pito consul fuit de quo est mentio apud Aulum Gel. ca.
xx lib. x. & cap. xij. lib. xvij. * labeo oblatum ab Augu- 558

sto consulatũ recusauit.homo igitur liber & minime am-
bitiosus fuit. Idẽ fecit Aulus Cassellius vt dicitur in præce
dentibus. Idẽ legimus de Octauio qui spreuit honores a
populo oblatos et dictaturã magna vi offerente populo
genu nixus deprecatus est & depulit. Sueto. in Octauio.
Manlius autẽ torquatus consulatum recusauit quod diceret
neque se populi vitia neque illum seueritatem suam posse
sufferre testis Plinius de viris illustribus capit. xxviij. Et
hercle animi ornamenta ut in ecclesiaste inquit Hierony-
mus ex bona conuersatione non ex tumenti de superflua
559 dignitate nascuntur. Denique * fortuna quo altius euehit
Agamenon apud Senecam dicebat. hoc magis varios ca
sus timere conuenit si quidem in publica hominum am-
bitione calumniatoribus recta in deterius torquentibus
hominis iusti parum tuta simplicitas est. Accedit quod
lubrici sunt vt ille inquit humanorũ gradus assensuũ tre-
mulus vertex. horrẽdum præcipitiũ, egre cõscenditur ad
eminentẽ statum anxie ibi consistitur, grauiter inde & re
pente descenditur. nã & sæpius ventis agitatur ingens pi-
nus, et celsæ grauiore casu decidunt turres. quanto securior
aurea fuerit mediocritas quam hic labeo superius 3 ceuo-
la secuti sunt intra cuius fines qui se continet vitam ille re-
ctam & tranquillam pro sententia Zasij aget, inuidieque
560 aule periculis non concutietur. Quod si quis * mihi obij-
ciat Vlpianos, Sceuolas, Papinianos, Martianos, Modesti
nos & ceteros plerosque iuris prudentes doctissimos & splen
didis magistratuum titulis potẽtissimos. is nouerit nolen
tibus ipsis & refugientibus magistratus & imperia acce-
pisse. & tamen ea fastigia quibusdam ex eis non solũ ma-
ximarum calamitatum. sed etiam interitus occasionẽ præ
buisse nam C. cassius a Cesare in exilium actus Vlpianus
cũ ignominia ab Heliogabalo a dignitate remotus, Mar
tianus a Didio Iul interfectus. & ex duobus posteriori-
bus sabinis incertum pater an filius Heliogabali mãdato
in tumultu pop. fuste percussus est in publico relictus. &
Papinianus præfectus prætorio iuris asylum ab Anto-
caracallo militũ gladijs obiectus, et securi percussus obijt.
sic & Mutius & Domitius in senatu interfecti. & ambo-
rum corpora edicto Marij fluuio immersa Appianus scri
ptum reliquit. sic decemuiri a quibus omne ius nostrum
profluxisse videtur vel in carcere vel in exilio periere.
quibus quantum legalis philosophia ad animi tranquilli
tatem & rempub. tuenduin profuit. tantum magistratuũ
moles nocuit Hæc est magistratuum merces hic finis ma
gistratuum. itaque cauere præcipitia & in ingentis pru-
dentie & fortunati propositi. Ad quod vide quę pulchre
scripsit Petrarcha libro septimo epistolarũ famil. episto-
la 101. & sequen incipiente summe quidem. Sed hodie
561 proh. dolor ✠ precio nummario magistratus emuntur
in detrimentum animarum principum vendentium.
Hinc sanctus Thom. in epistola ad ducissam burbancie
suadet ne vendat officia quamuis temporalia, sed eligat
bonos quos constringat ad suscipienda officia quia per
eorũ industriã magis accrescet ducisse. refert Alb. in dictio
na. super verbo talea. mens n. potentie auida nec abstine-
re nouit a vetitis nec gaudere concessis. nec pietati adhibe
re consensum cap. virum. xlvij. dist in. Secundo not. pul-
chram temporis dispensationem Labeonis. plurimum
562 namque studijs operam dabat et annum ita diuiserat * ut
Rome sex mensibus cum studiosis amicis moraretur. &
alijs sex mensibus secedens conscribendis libris operam
daret. Sit hoc documentum studio incumbentibus ho-
563 ras habeant ❁ statutas quibus studio vacent non inter-
pollatim id agant. quia ut inquit Geminia. in procem. vj.
scientia interpollata perit continuata viget. De simili di-
uisione temporis pulchre scribitur apud Senecã de tran-
quillitate vite circa finem vbi multos magnosque viros
sic fecisse demonstrat. & alia quædam reperies in oratio
ne nostra supra posita ante commmentarium procemij.
fforum. Tertio not quod hi duo Capito & Labeo ue

luti diuersas sectas fecerunt dictio veluti quãuis * secundũ 564
Zas. sub vmbra ponatur impropriettatis ornat tamen per
quam acute. capiturque pro eo quod vulgo dicimus vt
ita loquar id quod apud Salust in catilinario reperias.
subinde Sabini & Nerue. Cassiani & proculiani iurison
sulti inter se dissidentes q eas sectas magis auxerunt quę
admodum inter naturales etiam contigit philosophos vt
ex Lactantio. 4 cap. lib. 3 de falsa religione cõperies Ca
pito in his quæ sibi tradita fuerant perseuerabat. Labeo
ingenij qualitate & doctrine fiducia quum ceteris operis
sapientie vacasset plurima innouare instituit. Budeus cre
dens hũc text corruptũ in illis verbis ingenij qualitate &
ceteris operã sapiẽtie legit ingenij facilitate & ceteris opi-
bus. Zasius aliter non restituit. & recte confisus. n. Labeo
qualitate sui ingenij (integrum enim habebat ingenium
quod inter bonas artes Salustius breui adolescere dicebat
& * quia ceteris operibus sapientie operã dederat. & mul 564
tas præterea scientias non tantum ciuilem percalluerat vt d. ij.
in versic. mutij auditores dictum est ideo multa innouare
instituit. Pompo letus referens locum hũc sic aiu qui præ
ceteris operam sapientie dederat in idem recidit. Capito
ergo in his quæ sibi a præceptoribus tradita fuerant per
seuerabat argumentum iudice Zasio quod a præceptorum
doctrinis non sit facile recedendum * Et seneca præcepto 565
res deorum ritu colẽdos existimat. etenim præceptor ani
miorum parens ac formator est quem nisi omni verborũ
honore prosequamur nisi vbique locorũ vbique hominũ
honorifica mentione dilaudemus impij & nepharij mere
mur nuncupari quam gratiam suis magisteris plerique iu
risconsultorum. Virg. quod & Cic. rependunt dissimiles istis
qui præceptores suos clanculo in angulis vellicant. conui
tijsque, proscindunt ac obtractant ita gloriã adipisci speran
tes si doctoribus derogauerint improbi & ingrati. Sed
& hæc discretio habenda est perseuerandũ. n. in præcepto-
rũ traditionibus quo ad veritas patit. et eatenus ac usque ad
aras vt aiunt exhibẽda reuerẽtia. quod si a uia declinauerint
eorũ doctrina uel distinguenda est uel cum tẽperamento
accipienda ut honor præceptori habeatur simul & veri-
tas asseratur exẽplo Cassij iurisconsulti in. l. dicere ff. de ar
bi. & pauli in l. j. § adipiscitur ff. de acqui. possel. & in. l. il-
lud quoque. ff de pet. her. cũ traditis per Signo. de homod.
in cõsi. 69 & Ray eius præceptorẽ. contra suũ discipulũ
in consi ulti post consilia ipsius Sign. Temeritatis n no
tã esse parisiensis cancellarius. teste Zas. dicti * viros sapien 566
tie gloria conspicuos uel statim errori subdere. uel quod
temperata resolutione placari poterat uelle subuertere.
At vero si intollerabilius aberrarint hi qui nos docuere
hic ab his sine trepidatione recedendũ est & veritati adhe
rendum quæ amicitior omnibus ẽm Zas. esse debet. Hinc
Oratius Nullius adictus iurare ĩ uerba magistri, nec istud
debent egre ferre præceptores ĩmo optare & gaudere in
hac pugna literaria * in qua discipuli uictoria ad gloriã re 567
dundat magistri superati. quũ laus pceptoris discipuli sit
profectus. Hinc Celsus reprehendit patrẽ suũ in. l. uj. in. §.
sed si seruus infra de condit. ob causam. & apud nos So
cin filius Socinum patrem non semel. Et ex hoc text di-
cente labeonem alia etiam philosophie opera. aliasque at-
tigisse doctrinas * inuehitur Zasius contra nostri tempo- 568
ris doctores qui illustres illos iurisconsultos omni doctri-
narum eruditione claros ieiuni & ignari bonarum lite-
rarum audent tractare quod alibi plenius in superiori-
bus attigimus. Et merito ait Zasi. labeonem instituisse
plurima inuocare ut enim ait Iuuenal. miserum est allo-
rum incumbere fame nec semper tutum sequi commu-
nes opinion. de quo supra dictum est. Quarto nota.
captioni successisse massurium Sabinũ & labeoni neruam
Cesaris familiarissimum dictarũ discensionum augumen
tores. De nerua Cocceio * plurima est mentio apud 569
Cor. tacitum libro quarto & sequẽti. Massurii meminit
Persius ibi * & quicquid massurij rubrica uetauit. Et Gell. 570

ſæpe præcipue cap.ij lib.4.referens eum dixiſſe ꝙ qui nō
longe videt tam ſanus eſt q̃ qui turdus currit. Maſſurius
ſubdit tex.i publice ſcripſit ſed ne obſtēt dicta in ſuperio
rioribus de tyb.Cor.ante quem neminē profeſſū tradiſ.
Et de alijs iuriſconſultis qui ante maſſurium ſabinū ſcripſe
re intelligas ſm Zaſium publice primum ſcripſiſſe ideſt
ex publica auctoritate principis alij ꝓ priuato arbitrio vſi
ſunt. Poſt conceſſum tale reſpondendi beneficium non
licebat iudici a reſponſo iuriſconſultorum recedere.§ re-
571 ſponſa prudentum * inſtit. de iure naturali ante igiſ multi
& ſcripſerant & reſpōſitauerant publice ſed torū reſpon
ſa probabilia tantum erant ſicut hodie reſponſa doctorū
ut per Accurſium & ſcribentes in.l.quum de interpreta
tione.ff.de legibus & in l j.C eo.titu.latius § reſponſa ſta
tim declarabimus. Quinto not ſucceſſiue.q. quū eſſet ſa
bino tale reſpondendi beneficium conceſſum.cepit alijs a
Tyberio ceſare dari Budeus & Zaſ.habent hunc tex.pro
valde corrupto.ſenſus eſt dicunt.Sabinum publice ſcri-
pſiſſe poſtquā hoc beneficiū publice ſcribendi ceperat.i.
inceperat ſiquidē Tyb.Ceſari idipſum beneficij loco tūc
conceſſerat & ita ordinat text Zaſius Maſſurius ſabinus
in equeſtri ordine fuit & publice primus ſcripſit poſtea-
quā hoc cepit beneficiū.a Tyb.enim Ceſare hoc iam illi
conceſſum erat Pompo.ſetus refert aliter locum iſtum.
Ego plane literam puto legi poſſe vno tantum verbo ad-
dito ſic. Maſſurius ſabinus in equeſtri ordine fuit & pu-
blice primus ſcripſit poſteaꝗ hoc cepit beneficiū a Tyb.
Ceſare dari hoc tamen illi conceſſum erat. In meo enim
codice ſcribitur poſteaque.non poſteaꝗ & ſi in his nō ſit
magna vis. Et vt obiter ſciamus ſubdit Pompo.ante tē-
pora Auguſti publice reſpondendi ius a principe nō da-
572 batur ſed qui fiduciam ſuorum ſtudiorum habebant * cō
ſulentibus reſpondebant neque reſponſa vtique ſignata
dabant ſed plerunque iudicibus ipſi ſcribebant aut teſta-
573 bantur qui illos conſulebant.✠ Primus diuus Auguſtus
vt maior iuris auctoritas haberetur cōſtituit vt ex aucto
ritate eius reſponderent & ex illo tempore peti hoc pro
beneficio cepit ideo optimus princeps Adrianus quum
ab eo viri prætorij peterent vt ſibi liceret reſpondere re-
ſcripſit eis hoc non peti ſed præſtari ſolere ideo ſi quis fi-
duciā ſui haberet delectari ſe populo ad reſp.ſe ꝓpararet.
Ergo ſabino cōceſſum eſt a Tyb Ceſa.vt populo reſpō
deret.qui in equeſtri ordine iam grandis natu & fere an-
norū quinquaginta receptus eſt ita vt colligo ex Pomp.
leto hunc tex.lego. Igitur vbi eſt obitum ſit obiter vbi
eſt pro beneficijs ſit pro beneficio.vbi ei ſit eis.loco prępa
raret ſit præſtaret.Obiter capitur hic ſecundum Zaſium
574 ideſt extra propoſitum & velut incidēter * quamuis lu-
ue.pro interea vſurpet dum ait atq; obiter leget aut ſcri-
bet vel dormiet intus quæ expoſitio non quadrat. non
enim extra propoſitum eſt quod hic ſubijcit ſed ad rē &
neceſſariā veluti declaratiōnē eius quod dictum eſt de be
neficio publice ſcribendi a Tyb.Ceſare dato Obiter ergo
ideſt ſimul & quaſi circum iter. fiducia autem iſta ſtudio
575 rum ſuorum labore & vigilijs aſſiduitate pariter non vo-
luptatibus illecebriſque iuxta Heſiodi ſententiam. Vir-
tutem poſuere dei ſudore parandā & reliqua.faciunt quę
Are.ſcribit in rubri.proœ.inſtit.ſuper illis verbis cupide.
Il.iuuentuti. Hæc dabant olim iuriſconſulti.reſp.ſignata
vt poſtmodū inductū vt dicit tex.fuit.conferunt quę ſcri
bit Pau de caſt.in l.cū antiquitas in fine.C.de teſta.& in
hac patria ex diſpoſitione ducalium decretorum dictami
na ceduleque produci non debent in iudicio niſi ſubſcri-
ptione iuriſperin ſint ſubnixa. Pro declaratione tamen
& intelligentia tex.noſtri.Et.d.§.reſponſa prudentum.vi
debis Nouiter Marium ſalomonium conſiſtorialem ad-
uocatum in ſua paradoxa enarratione in dicto.§.reſpon-
576 ſa prudentum * vbi elegāter declarat de.quod iuriſconſul
ti nec legem condere.nec vetera abrogare iuſue corrigere
poterant etiam poſt beneficiū Tybe.Ceſaris de quo hic.
dicitur ſed ſolū interpretari. Ibi etiā ponit ꝙ cuiuſque iu
riſconſulti non ea auctoritas erat vt ab eius reſponſo non
liceret diſcedere ut vulgo creditur ſed omniū ſimul ideſt
ab eo ꝙ omnes ꝓbaſſent ponderando tex.d.§.reſpō. ibi
quorum omniū collectiue & nō diſtributiue ac in plurali
alioquin verbū omnium fruſtra fuiſſet poſitum poſt di-
ctionem quorum.pōderando etiam tex.in verbo ab eo
rum reſponſo ſcilicet omnium & non reſponſis. Cui ſen
tentie nos nullo modo ſubſcribimus.imo credimus vnū-
quemque iuriſconſultorum illam in ſuis reſponſis habuiſ
ſe auctoritatem ut non liceret recedere poſt datum a Ce
ſare tale beneficium patet hic in ſabino cui ſoli ut text.di-
cit a prin.datum id beneficij fuit licet poſtea alijs pariter
conceſſum fuerit.non obſtat ꝙ collectiue loquatur quo-
rum omnium.quia reſpon.ꝙ quum vnuſquiſque iuriſ-
cōſultorum id beneficij habere poſt conceſſionē Ceſaris
vt hic dicitur.recte ibi omniū iuriſconſultorum ſentētias
talis fuiſſe præeminentie ſcribitur. Parum etiam me mo
uet q; imperator in dicto.§ reſponſo & non reſponſis di
cat,intelligitur enim a reſponſo eorum non licet recedere
ideſt ab eo quod ipſi reſpondebant.omnibus aūt reſpon
dere licebat ergo quilibet ibi comprehenditur & in prin.
illius § imperator loquitur in plurali reſponſa inquit pru
dentum non dicit reſponſum & ſic poteſt in oppoſitum
ille tex.retorqueri. Sed ſi varia uel contraria dabantur
reſponſa ✝ quid faciendum tūc iudici crediderint tūc fuiſ- 577
ſe ad principem recurrendum per textum in.l penult.C.
de legibus & text.in capitulo ſuper literis cum ibi not per
Imol.& Deci.in princip.de reſcrip.faciunt accumulata p
Decium de recurſu habendo ad principem in.ca.j.colum.
penult verſicu v.concluſio de cōſtitutio. Et ex hoc tex.
dicente,primus diuus Auguſtus conſtituit colligitur iu-
dice Zaſio * doctorum creandorum originem emerſiſſe 578
vt ea facultas de iure reſp non cuilibet temere liceat niſi
principis acceſſerit auctoritas facit lex magiſtros.C.de
ꝓfeſſo.& medi.lib.x.ſic apud hebreos nō omnes ſed ſcri
be Moſis cathedram inſediſſe legūtur ſic apud Athenien-
ſes cum ſolemni delectu ut ex Laertio colligitur philoſo
phorum ſcholis præfecti ſunt qui profiterentur. Sed &
apud romanos decēuiralium legū interpretatio non tam
prudentes q̃ eorum auctoritatem exigebat ut iuriſconſul
tus ſupra ſcripſit. Ab his igitur uetuſtis moribus hæc q̃
uidetis ſolēnia in uniuerſitatibus & ſtudijs generalibus in
troducta ſunt quibus doctores qui aſſiduo ſtudiorum la
bore.uite integritate boniſque moribus digni habiti ſunt
tanquam legum cuſtodes huius ſcientie aſſerende poteſta
tem recipiant ex publico. Sed quum iſtud ſit de reſerua
tis principi quomodo hodie doctores et collegia * docto 579
res creant & faciunt reſpon.id non fieri niſi accidente uo-
lūtate principis & ex priuilegio ut late diximus in proœ.
ſſorum.in.§ hæc autem tria. Aſſerit tamen Zaſ.ſe non
uidere in quo id beneficij reſideret nec enim eredit ea be-
neficia ex mercedum quæſtu conſtitiſſe quādo res ſit ſan
ctiſſima ciuilis ſcientia ſed quæ precio nummario non ſit
extimāda l.j.in.§.proinde.ff de uar.& extraor.cog. Sed
conijci diuinare.colligere inquit licet fauorem eos populi
meruiſſe & per hoc aſſenſum ad reipub gubernationem
patuiſſe.ſed quomodo hoc procedit quum iam Iuli.Ce
ſar libertatem oppreſſiſſet nec amplius liceret populo crea
re magiſtratus Lucanus libro primo ait ſectorque fa-
uoris ipſe ſui populus.letaliſque ambitus urbi annua
uenali referens certamina campo.Et Iuuena.iam pri-
dem ex quo ſuffragia nulli vendimus effugit curas nam
qui dabat olim Imperium faſces legiones omnia nunc
ſe continet.atque duas tantum res Axius optat pan
num & circenſes. Arbitror id pro beneficio tunc pe-
ti quia non omnibus concedebatur.ſed pro quibus prin
cipi iuſte viſum fuerat ideo dicebatur id peti a principe
pro beneficio.Maximum enim videtur eſſe beneficium.
vt quis tante eſſet auctoritatis ꝙ ab eius ſententia non

liceret recedere. Praeterea licet sciẽtia ciuilis sit res sanctis/
sima quae pretio extimari non potest. tamen licitũ est iu
risconsulto vendere rectũ consilium ita dicit text. in. c. non
licet. xj. q iij &. in l. j C de assess. ita ꝙ magnũ conferebat
beneficium iurisconsultis per dictam licentiam quũ pos/
sent vt praemiarentur honor & labor capere magna prae
mia. Est autẽ beneficium beniuola actio gaudiũ tribuens
capienti. c. j. in titu. qui cau feu. amitta. Et quãuis ea facul
tas pro beneficio haberetur non tamen caruit periculo.
580 ✠ Nã quod alteri de iure respondebat iurisconsultus hoc
in sua ipsius persona si quando res exigeret contra eũ ad/
uersus quẽ consulebatur pro iusto seruare is qui respon/
derat cogebatur vt dicit Angel. in. l. j. infra ꝙ quisq; iuris.
de quo late ibi Alex. & Ias. Subobscurus est etiam hic tex.
in illis verbis non peti sed praestari solere Accur & sequa
ces dicit Zas hunc locũ male intelligũt & allegata per Ac
cursium. tam sunt ad hunc tex impertinentia ꝙ ab ipsa lu
ce tenebre distant. Quomodo hic inhoneste peteretur iu
ris respondendi facultas quae ab Augusto vsq; ad Adria
nũ plus centũ annis peti consueuit ꝙ text. noster ante di/
xerat non est ergo vnquã ea res inhoneste petita quae tot
annos a tot clarissimis viris petita fuit. Et hodie in pōpis
creandorum doctorum cum insigni solẽnitate peti solet.

Verus sensus secundum Zasiũ est non dicere vt ad solã
petitionem facultas de iure respondendi concedatur nisi
is qui petit. praestiterit hoc est facto comprobet se idoneũ
vt ea auctoritate praeornetur. praestare enim eleganter ꝓ
581 eo summitur ✠ quod est facto & opere ostendere ut quũ
dicimus praestare virum cui credi posset. Sic Liuius lib. xj.
Fabium maxi. quũ filio suo legatus daretur operã suam
pollicitus fuisse & praestitisse i. facto ostendisse. ideo dice/
bat Lactan. loqui facile praestare difficile. Recte itaque
inquit Zas respondendi munus non peti sed praestari so
lere scripsit Adrianus hoc est non ad nudam petitionẽ.
sed tunc concedi solere quando petens facti euidẽtia ido.
neus uideretur. Et hoc ostendunt uerba sequẽtia dũ infer
tur si quis fiduciã sui haberet declarari se populo ad resp.
hoc est si qs fiducia sui delectaret eo munere is se ꝑstaret.
hoc est aptũ ostenderet Et huiusce sentẽtie est etiã Budeus
hic. Sed forte ipsi minus recte intellexerũt hunc textum.
Adrianus. n. absolute loquẽs nolebat id amplius peti qc/
quid de nuda petitione dicant praefati sed uolebat praesta
ri. i. effici. & sic uolebat Adria rediretur ad statũ qui Ante
Augustũ erat et consequenter ut qui studiorum suorum
fiduciã haberent cõsulentibus responderent haec uidetur
mihi iurisconsulti mens & intentio. quod ultra demõstro
dixerat enim Pomp. quod ante tempora Augusti ius pu
blice respondendi a principibus non dabat sed qui fidu/
ciã studiorũ suorũ habebant consulentibus respõdebant
sed primus Augustus cõstituit tale ius resp. a principe pe/
ti Et ex illo tpe hoc cepit peti postea infert ꝙ ideo Adria.
quũ tale quid ab eo uiri praetorij peterent rescripsit hoc
nõ peti sed praestari. vt. s. ante Augusti tẽpora. Et sic ꝙ fi/
duciam studiorũ suorũ habentes se populo delectari ad
582 resp. se praestarent ut tunc faciebant. Viri praetorij ✠ ut
intelligas tex. dicuntur qui praeturam gesserunt Cice. in
oratione pro planco consulari generi cedat praetoriũ nec
contendat cũ prorio equester locus. Sed in hoc sensu hic
accipi nõ credimus quũ non quadret ideo forte dicendũ
est uiri praetorij idest uiri praetorium seu causarum forum
frequentantes ueluti aduocati. Ergo sabino subijcit tex.
concessum est &c. propter longam digressionem quã su/
pra fecerat iurisconsultus iam ad Sabinũ reuersus per epi/
logũ colligit quod supra narrauerat Is enim oratoribus
mos est & pro instituto seruatur ut docent Cic. & Quin.
quũ narratio cepta prolixioribus digressionibus suspẽdi
583 tur ✠ reuerti sub quadã collectione ad ea soluere quę prin
cipio sunt adducta. Itẽ ex isto tex. dicente quod sabinus
in equestri ordine iam grandis natu & fere annorũ. l. rece
584 ptus est ✠ colligi põt ꝙ quinquagenarius iam grandis na/
tu esse dicitur. Et in tali etate mulier sterilis praesumitur ad
pariendũque non idonea Accur. in. l. si sterilis in princip.
infra de actio. emp. Fulgo. consi 202. ubi ponit qd in ma
sculo apud Plin. c. vij. lib. xij. masculũ generasse usque ad
octogesimũ annum cõpertum traditur. Sed quomodo
Sabinus ei ordini inserebatur cui non essent ample facul/
tates ✠ si quidẽ. l roscia cautum erat ne equestri ordini alcri 585
berent nisi quibus quadringenta essent sestertia. Hinc
Martialis lib. 5. Quadringenta tibi non sunt cherestrate
surge lectius ecce uenit & Iuu. & de puluino surgat eque
stri cuius res legi non sufficit. Sed Sabinus a principe di/
gnitatis nomine nõ ꝙ censu equestri ualeret in hunc ordi
nem secundũ Zas receptus est. princeps enim est superior
lege. Vel forte etiã dici melius potest quod tempore sa
bini lex roscia non habebat uigorẽ nec usu iam seruabat.
& ideo Domitius Calde. super illud Iuue. Et de puluino
surgat equestri interpretatur dictum aduersum Domitia
num imperatorem qui legẽ othonis roscij temporum ue
tustate ferme abrogatam restituit ꝙ Trãqui. in Domi. in/
dicat. Et vt obiter scias ✠ ordo est discretio status homi/ 586
num conditioni accõmodatus Et apud Roma. ut etiã hic
refert Zas. tres pręcipue fuere ordines senatorius equester
& plebeius ut hic per eũ. Apud Victruuiũ de archite/
ctura reperies theatrũ Rome sic fuisse dispositum ut pri/
mo esset cauea in quo loco plebs consederet deinde qua/
tuordecim gradus ubi equites. deinde orchestre sedes in
quibus senatores, postmodum Podium in quo magistra
tus non solũ sedere sed etiam deambulare poterãt. seruan
do ordini ac gradibus praefecti erant Lectius & Oceanus
antiquitus Mar. loco praealleg. Et alibi est & in hoc aliqd
uidit me Roma tribunum. & sedeo qua te suscitat Ocea/
nus. Infinitus ordo Plebeius fuit intra quem numeraban
tur qui ciues rom. & ex aliqua tribu essent loca eorũ thea
tris popularia dicta. Eius ordinis liberti nõ fuere capaces
nisi eẽnt uindicta manumissi unde nec ciues Romani erãt 587
nec tribules. i. tribubus inserti ✠ quod ignorauit ſm Zas.
Accur. in. l. patronus ff. de le. iij tribũ ergo emere est ut in
aliquam tribũ romanã insereretur nec necesse erat heredi
dicti liberti tribũ emere quam is qui clarissimus esset ha/
buit. Sexto no. quod quum sabino ample facultates nõ
essent ✠ a suis auditoribus sustentatus est qui quum exigui 588
census esset, magis aptus & expeditus fuit ad studium ue
enim Diogenes Cynicus dicebat paupertas idonea est phi/
losophie ✠ fuit pariter admodum pauper Elius tubero, ut 589
supra uisum est et. M scaurus Emilius iurisconsultus nobi
lis ut ex Pli. de uiris illustr. constat. Nec mirum pauperta/
tis enim & parsimonie tantus olim Rome est habitus ho
nos ut quanto rerũ minus tanto minus cupiditatis esset te
stis Liuius in praefatione prime decadis laudes. pauperta/
tis pulchre prosequitur Apule. in oratione prima ut ue/
ro inquit Philo politi. i. tales milesius ostẽdit amicis suis fa
cile esse philosophis ditari si uellent. ✠ sed hoc non esse illis 590
curae id quod etiã docet Lactan. in praefatione operis sui.

Et est hic tex. argu. ꝙ scholares doctorem suum paupe/
rem sustentare tenentur ut in sabino hic legitur ✠ hũc tex. 591
pro not. ad hoc citant Innocen. & Ana in. c. j. ad finem de
magist. rom. in suis singu. fol. vij. col iij. & Barb in proce.
clemen. reputans hunc tex. elegantem qui iudicio meo ni/
hil concludenter probat, ponit enim facti contingentiam
in sabino ex quo non potest summi ualidum argu. iuxta
glo. uulgatam in. l. unica. C. quando nõ peten part. peten.
accel. Potest tamen istud commune dictum doc. sic pro
bari. Doctor & magister est scholaribus ut pater ✠ . l. j. in 592
uerbo filios suos erudire cum glo. C. de excusa. artifi lib.
x. facit glo. singu. in. l. liberto. ff. de obsequi ꝙ persona ma
gistri ita sancta debet discipulo uideri ut persona patris fi
lio sed filius patrem tenetur alere ut clarum est ergo & di
scipuli praeceptorem. faciunt dicta per Seueri. in tracta de
modo studen. colũ. 15. in princip. dum Quintil refert &
Gel. c. 3. libri. iiij. satyricique carmina illa.

Dii maiorum vmbris tenuem & sine pōdere terram.
Spirantesq; crocos & in vrna perpetuū ver,subaudi dēt.
Qui præceptores sancti voluere parentis.
Esse loco.& q̄ pulchre.scribit Senec.lib.i.de benefi.char-
ta.ii.& Barto.in.l.quidam cum filium col. iii .ff. de verb.
obl.text.in cap.reuertimini ad fi.cum glo.in verbo a qui
bus.xvi.q.i.ubi discipuli debent referre gratias magistro
suo nontantū verbis sed etiam rebus pro quo.l.aquilius
ff.de don.& quæ scripsimus.s.in proœ.istius libri.in.§.fi.
&.s.in.iii.not. Septimo no.sabino successisse.C.casſium
longinum ex filia tuberonis & nepte ser . Sulpitii genitū
qui consul fuit temporibus tybe.Cesaris cum cratino ita
lego apud Pomp.letum non quartino vt hic legitur pul
sus est a Cesare ex vrbe.i. a Nerone in sardiniā teste Cor.
tacito lib.xvi Et reuocatus a Vespasiano diem suū obiit.
593 Gloriatur eo noīe hic noster Cassius*q. a duobus cla
rissimis iurisconsultis.Tuberone & Sulpitio descenderat.
quod certe nō est mediocre argu. ſm Zasium splendidis
eos ornari maioribus qui a iurisconsultis nascerentur ut
non iniuria doctorum liberi de hoc glorientur. Et hoc
est arg . contra nobiles qui quum legali scientie operā de
derint nomen doctoris fastidiunt quum legalis doctrine
594 lumen*nobilitati magno interuallo prælucear ad quod
faciunt quæ post Cinum scripsimus in rub.proœ.ffo[r]ū.
circa finem in.v.nota. Octauo not.nerue patri successis
se proculum & eodē tempore fuisse neruam filium &.C.
Cassium longinum equitem romanū & prætorium pro
culi tñ maior fuit & auctoritas & potestas de Proculo fit
mētio in.l.diui.ff. de iure patro.in.l.& proculo. ff.de lega
595 tis secūdo& apud procopium*dum ait Erat proculus
Imperatoris assessor magistratum quæstoris gerēs vir in
primis iustus.Et procul ab oi auari ia ideoque neque legē
aliquā in alicuius gratiam conscripsit placet Alciato.cap.
vii libr.iiii.paradoxorum. Fuit & alius Celsus proculus
consiliarius Alex.seueri.imperat ut in Alex.seuero ad fi-
nem spart.scribit. Nerua filius publice de iure respō.17.
596 sue etatis anno*.l.i in.§.pueritiam.ff de postul. vbi vide
q. Ang. de se & Bal. fratre suo refert & Barba. in.c.cum
vicesimum col.vii.de offic.deleg.& quæ de etate Cice-
597 ronis & Demosthenis orantium*scribit Gel.cap.xxviii.
lib.xv.Et alia per Alciatum in proœ vi. libri paradoxo
rum & pulchre Cice.in.8.philip. Cassius longinus hic se
cundo relatus is est ut puto qui ut Tranqui . in Nerone
598 scribit iussus est a Nerone mori* eo q.C. Cassii percusso
ris Cesaris nomen & stema haberet.Et sic secundus hic lō
ginus minus vixit quā prior Longinus qui mortuus est
sub Vespasiano ut s.dicit Pomp.& consequenter lōgo
post Neronem interuallo. Cassio subdit tex.Celius sabi.
successit qui plurimū sub Vespasiano potuit & proculo
successit pegasus qui sub Vespasiano p̄fectus vrbis fuit.
599 Iste Gel.sabi. scriptū reliquit*pileatos seruos. venū so
litos ire.quorū noīe vēditor nihil præstaret. cuius rei cau
sam esse dicit q eiusmodi conditiones mancipia insignia
esse in vendendo deberent ut emptores errare & capi nō
possent testis Gel.c.iiii.lib.vii.facit.l.si tamen in.§ ei.qui.ff.
600 de edil edic pegasi meminit & Iuue.ibi*Rapta propera-
bat ab olla pegasus attonite positus modo villicus vrbi.
Postremo subiicit pōp . q Celio sabino successit priscus
iabolenus pegaso celsus pater celso patri celsus filius &
priscus Neratius qui vtriq; consules fuerunt celsus quidē
& iterū iaboleno prisco albunius alias eburnius valēs &
tuscianus item & Sal.Iulianus ita legi hic finis debet. Pri
601 scus iabolenus antonini pii consiliarius fuit * testes spart.
et ca.in Ant.pio prope fi.preceptor Pauli patauini iurisco-
sulti vt ex.l an apud . j. de manu. vin. colligitur. Deridet
plin.illum in vi.epistolarū.lib.epistola ad voconium. q
quum assedisset Paulo poete elegos recitāti exordientiq;
prisce iubes. respondet ego non iubeo tanquā si paulus
eū interrogasset. Sed forte iocose id actum fuit. Celsus fi
lius & priscus Neratius vtriq; cōsules fuerunt, celsus qui
dem & iterum.i.ſm *iubentii celsi vulgo nota est respō- 602
sio elegans ad domitium labeonē qua respon. aut stulta
est interrogatio tua aut te non intelligo in.l.domitius la-
beo.ff.de test.docuitque in re dubia nō illico emittere sen
tentiam sed subsistere in.l.si me & titium.j.si cer.peta.pa-
trē suum reprehendit in.l.iii. in.§.sed si seruus.j de cō. ob.
cām sanctum est n.præhonorare veritatem testis philo.
ethicorum.i.fuit Adriani consiliarius vt in adriano spar.
scribit Et tādē baiis interfectus eo q necē Imperatori mo
liretur ut traditur in.vi.lib. epistolarū Plinii in epistola ad
vrsum * Neratius priscus Adriani imperatoris fuit cōsi 603
liarius spar.in adri.char.iii.ac & traiani consiliarius & fa-
miliarissimus ita ut ei aliquando prouincias cōmendaue
rit si quid fatale sibi cōtigisset ut idem spart in traiano scri
bit. Ex prædictis colligere licet celsum & neruā iuriscon
sultissimos reliquisse filios sapientia prædotatos*et si uul 604
go dici soleat filios sapientum cōiter esse stultos.quā pro
positionem nullatenus admitti Barb.in.c.primo col pe-
nulti.& fin de iudi natura enim dicit ipse est ex similibus
similia procreans teste Philo.de gener & corrup.& nā so
let effectum sibi similem in qualitate producere qualis er
go pater talis præsumitur esse filius,facit tex. in.l.q si no
lit in.§.qui mancipium.ff.de edil edicto.vbi in glo Cita-
tur ille versic.sepe solet similis filius esse patri faciunt quę
dixi. s.ad fi. principii istius ultime partis Verū m̄ est eo
plerūque premi infortunio viros splēdidos vt sui similes
filios nō relinquant ut retulimus.s.in versic. fuit post eos
in.iiii.no.philosophus particula octaua problematū quę
rit cur proles ceterorū aiantium magisq; hois suis paren
tibus gerit naturā an q hō vago varioque plurimū aio
in coitu est prout autem pater materque in conceptu af-
fecti fuerunt ita partus euariant Cetera vero aiantia oia.
aut certe plurima rei tm̄ ipsi intendunt totaque sese Ve-
neri dedunt. Est etiam aliquando in causa patrimonii reli
cti abundantia cuius superbia inflati filii heredes doctri-
nas postmodū contēnunt & scientias. Valens*iurisco- 605
sultus Antonini pii consiliarius fuit . testis capit. Saluius
iulianus* Adriani consiliarius fuit spart.in Adriano fol. 606
iii.dixit illam auream sniam . & si alterum pedem in fo-
ueam haberem adhuc quidem discere vellem refertur in
l.apud Iul.j.de fideicōmiss.liber fuit ſm consul a quo pro
genitus est Didius Iul.imperator romanorum iurisperitis
simus testes Eutropius & spart . composuit Iulianus no-
ster edictum perpetuum anno salutis christiane,cxxxiiii.
sub Adriano vt scribit Eusebius Cæsariensis quod edi-
ctum seuerus imperator in didii Iuliani inuidiam abolere
voluit sed non obtinuit vt tradit spar.Et refert etiam Al-
ciatus lib.secundo dispunctionum cap.xxvii.vbi vult eū
fuisse Mediolanē.& refert etiam epigrāma statue eius gre
ce inscriptum latine sic legitur. Iulianum Beroe leges cōt
rata docentem, Romaque diis possunt oia dixit agi. Et
ibi declarat* quid sit edictum perpetuū.quā rem Accur. 607
parū fuit assecutus quod declarauerat etiam Budeus in.l.
secunda infra de sta.ho.prætorum.n.edicta primitus an-
nua erant.& quilibet in anno suo noua in albo propone
bat & erat iuris dicēdi ratio arbitraria prætoribus & mu
tabantur pro eorum voluntate & libidine quod absonū
maxime erat ideo lata est a Cornelio lex de edictis perpe
tuis vtque prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent
ut declarat Asconius in oratione ꝓ Cor.Iul noster edicta
prætorū in vnū cōposuit.Et sub congruis tit. interpreta-
tus est qd' prætores postea sequebātur istud est qd' dictū
est eū perpetuū edictū cōposuisse.* Verūtamen Vlpian. 608
cuius origo fuit ex syria.l.i j de censi melius postea ordi
nauit & interpretatus fuit edicto prætorum ideo in.ff.vt
ex inscriptionibus primarū legum titulorum apparet se-
cuti fuerunt cōpilatores ipsum Vlpia. qui multos libros
ad edictorum interpretatione reliquit ut dicit text.in.l.
fi.C.de lib.præter. Alex.in.l.i.col i.infra si cer. pet.& de
his aliquid apud nos.sed edicta prætorū & edictū perpe

I

tuum non habemus de illo tamen facit mentionem text. not in.l.penulti C. de condi.indeb.& in.l.ii.colum. antepenuit.C.de uete.iure enucle.suntque prædicta de edicto perpetuo satis trita habenti cognitionem historiarum.

Fuere multi alii iurisconsulti hic per Pompo. non nominati vt ex Cice.de orato.& de claris orato.colligi potest & ex epistola Politi lxxxiii. Verum forte misit hic Pomponius quia solum fuit intentio loqui de his qui maxime auctoritatis erant ut potest colligi ex princip.istius ultime partis legis nostre. Magis miror quod Pompon. præceptorem iuum Papin.tacuerit de Vlpiano Paulo et aliis suis temporis non est mirum. Hi tamen omnes splẽdidissimi iurisconsulti qui quicquid laboris potr ıt Impẽ
609 di * ad inquirende veritatis studium contulerunt existimantes multo esse præclarius humanarum diuinarũque rerum inuestigare ac scire rationem quã struendis opibus quãq, cumulandis honoribus inherere id quod volebãt adepti non sunt. Et operam simul atq; industriam vt cũ Lactantio loquar perdiderunt. quia veritatem idest deũ qui fecit omnia comprehendere non potuerunt, omnes enim pagani ut in procæ.ffórum docuimus fuerunt. Nec de redemptore nostro quicquã vnquam curarunt. licet vite suæ & eorum quæ operabatur notitiam haberent, ut constat ex epistolis Pauli ad Romanos. Hinc etiam est ꝙ in annalibus romanorũ huiusce tenoris reperitur epistola. Temporibus Octauiani Cæsaris ex uniuersis ptibus illi qui perant prouincii qui rome erant. nouitates quæ occurrebant per mundi climata certiores reddebãt.

Quidam nomine Lentulus officium habens in partibus Iudee Herodis regis romanis senatoribus sic scripsi. Apparuit tẽporibus nostris & adhuc est homo magne virtutis nominatus Iesus Christus qui dicitur a gẽtibus propheta veritatis. quem eius discipuli vocant filium dei. sanans languores. & suscitans mortuos, homo quidem stature proceris, mediocris & spectabilis, vultum habens uenerabilem quem intuentes possunt diligere & formidare, capillos habens nuclei coloris auellane premature. & planos fere usque ad aures, ab auribus vero circiter crispos ceruliores et fulgentiores & ab humeris ventilantes discrimen habens in medio capitis iuxta morem Nazarenorum, frontem planam & serenissimam, cum facie sine ruga & macula aliqua, rubor moderatus, nasi & oris nulla prorsus est reprehensio, habens barbam copiosam & impuberem capillis cum colore nõ longam sed in medio bifurcatam aspectum habens simplicem et maturum oculis & variis ac claris exñtibus. In icrepatione terribilis in admonitioe placidus amabilis & hilaris seruata grauitate, qui nunquam visus est ridere. flere autem sic in statura corporis propagatus & rectus manus habens & brachia visu delectabilia. in colloquio grauis rarus & moderatus præfiliis hominum. prædicta sunt illius pistole verba.

Quinimmo quum Tyb.imperator suffragio magni
fauoris retulisset ad senatum ut Christus deus
haberetur senatus indignatione motus ꝙ
non sibi prius sm morem delatum
esset. vt de suscipiendo cultu prius
ipse decerneret consecrationem
Christi recasauit edictoque
constituit exterminan-
dos esse ex vrbe
Christianos
testis Orosius lib. vii. Ad laudem indiuidue
Trinitatis peruenimus ad finem in
Augusta Taurinorum anno chri
stiane salutis. 1528. magna-
rum feriarum ac uaca-
tionũ tẽporibus
quũ ocii plus
solito cõce
deretur.

Exercitationis Libellus.

Voniam secundum antiquam Gymnasiorum Italiæ consuetudinem hoc anno pandectarum pars prima publice exponẽda enucleandaq; occurrit in qua lectiones solemus auspicari a solẽni titu. De officio eius cui mandata est iurisdictio difficilem & speculationis materiam continente. Cuius quidem tituli leges adeo obscure intrincateq; sunt, vt vix a summis iurisconsultis intelligi possint. postquã ueluti Asteropeus Homericus dextra pariter et sinistra manu iaculum intorquens materiam ipsam summis laboribus & vigiliis tractaui conct.sq; viribus dilucida interpretatione exponere nixus sum. Exẽplo Imperatoris in tit de Iustiniano. C. confirmando uisum fuit additis detractis uel ꝑmutatis certis verbis ipsius tituli leges clariori quodam modo. additis et quibusdam capitibus ad consumationem rei necessariis proponere. Quem laborem sponte libenterq; suscepi, non ut iurisconsultos quibus tanquam loco sacro debetur reuerentia reprehenderem non enim sic insanio. Sed ut exercendi ingenii gratia ad vestramq; vtilitatem. his.n. tribus chartis non solum oium legũ huiusce tituli sanum receptumq; intellectum verum totius præsentis materiæ scientiam diligens lector consequitur. Ex quod olim pluribus annis vix contingebat, ut legum cupidi auditores hunc difficillimum titulum intelligerent id nunc paucis horis consequi poterunt, talem hisce temporibus inuenientes permutationem qualem apud Homerum Glaucus & Diomedes inter se fecerũt dissimilia permutantes. Exiguus quippe liber est sed nemo credet nisi facto periculo quantis laboribus nisi con stiterit.

PRIMVM CAP.

Iudex delegatus est qui alieno nomine non ex iure in se radicato iurisdictionem exercet quæ tam priuato quã magistratui mandari potest, Quidam tamen impediuntur ne iudices sint natura nonnulli lege alii moribus. Qđ si prætor sit is qui alienam iurisdictionem exercet non ꝓ suo sed pro imperio eius agit. Cui est mãdata iurisdictio. quoties partibus eius fungitur.

Quia ut nos docuit iurisconsultus in princ.titu.J.si cer. pet.& in titu.de dolo ac M.Cic. lib.i officiorum a diffinitione inchoanda est doctrina post de personis. Demũ de rebus tractarem iuxta.l.si quæramus.ff. de testa. l.ii.ĩ.de sta hom.&.J.de qõ.l.si quis ne quæstio cum ibi not. per mod.bonon.in.vlt.col.operepræcium me facturum existimaui si præmissã diffinitione iudicis.delegati de personis agerem. Inde materiam prosequerer. Præscripta breuis & substantialis diffinitio approbata fuit a Bal et Seueri.in.l.more.col.pe.&.ii.J.tit.ii.probaturq; per dictã.l.more iuncto.§.fi l.i.hoc nostro tit.aliam tamen magis prolixã diffinit post antiquos tradũt Ale.& alii in rub.huiusce tituli quod delegatio fieri possit priuato indubitatũ est, siue sit sui iuris vel in potestate patris. l.fi J.eo. l.cũ prætor §.vlt.J.de iudi. Idem ius est de existente in magistratu qui imperium & iurisdictionem delegantis nõ suam inspicere debet.tex.est valde not. & in ore aduocatorũ frequẽs in.l & si prętor hoc titu. nostro. Ex quo inferri posset ad multas not.qõ ut ex sequenti capite apparebit imo uidetur ꝙ caule meri mistiq; imperii magistratui imperiũ habenti possunt delegari quum eius persona sit approbata requisitaque adsit industria. Ita ꝙ rõ prohibite delegationis cessat, sicq; tenet Reuer Aquẽ.in.l.i.in glo. tutores J. tit.ii licet cogitandum relinquat quia prius tactũ nõ inuenerat. Idem voluit ibi parpalea & Cur.in.l.imperiũ in.fi. Sed oppo.in terminis tenuit Accurs. sup dicto verbo tutores quã gl.& not.& sequitur Rimin.ibi. Nec imperiũ uel iurisdic.ipsius delegati in cõsideratione aliq haberi debet.l.et si ꝑtor &.l.fi.hoc nro tit. Nec est uerũ ꝙ cesset rõ

electiones

electionis industriæ personæ. quia quantum ad causas volenti delegare cõicat as electa fuit industria sue personæ. nõ alterius præterea vbi electa fuit industria alicuius p equa lem seu eque idoneum non potest quis actum expedire. cap. si. §. is autem cui de offi. deleg. l. inter artifices. ff. de sol. notant Are. in. l. nemo col. ii. infra de duobus reis, & Feli. in. c. i col. ii. de sum. trini concludentes q doctor conductus ad legendum in aliquo loco per substitutum etiam eque idoneum nisi in certis casibus ibi per eosdem notatis seruire nequit aut legere.

Repelluntur autem ab huiuscemodi offõ delegati qui dã vt diximus natura, vt surdus mutus furiosus impubes & similes iudicio carentes. l. cum pretor. §. nõ autem oẽs ff. de iudi. similiter minor. xx. annis quãuis. xviii maior ni si a principe aut inferiore partibus consentientibus datus fuerit. l. quidam cõsulebat infra de re iud. & c. cum vicesimũ de offi. deleg. lege ut dictũ est impediantur infames. d. §. nõ aũt & iudei in causis, christianorũne fidei nostre insultantes iudicandi uel pronunciandi potestatẽ habeat l. si C. de Iude. Moribus uero ipediuntur fœmine & serui in quibus prohibitum est ne ciuilibus fungantur officiis. d. § non autem in fine, ex dispositione autem iuris ponti ficii personis tantum in dignitate constitutis cõmittende sunt cause c. statutum de rescr. in. vi clemen. ii. eo. tit. cum ibidem per glo. & doc. not. & per Ias. supra eo. circa fi. ru br. Dec. in. c. cum accessissent col. i. de consti. & in. c. si pro debilitate col. iii de offic. deleg. Philip. Fran. in. c. nullus de elec. lib. vi. & Canon. in. c. ii. de iudi.

SECVNDVM CAP.

Clerici cãrum ciuilium delegationem dũmodo a diuinis non distrahantur a laicis suscipere non possunt. honestius tñ agent si ab huiuscemodi se abstinebunt offõ. Qd si delegationem susceperint laicorum iurisdictione fungẽtes censuris non vtuntur quibus uti possunt laici delegationem a summo pontifice suscipientes quia ecclesiast. iurisdicti. funguntur põtq summus pontifex oẽs cãs laico contra clericum cõmittere sed inferiores causas ciuilis, nõ autem uniuersitatem causarum neq excõmunicandi po testatem in laicum transferre possunt.

Ex hoc. ii. cap. quatuor conclusiones colligũtur pria q clerici si a diuinis quibus vacare debent non distrahantur delegationis officium a laicis suscipere possunt, licet hone stati clericorũ magis conueniat se abstinere postq oĩpo tentis dei mancipati sunt seruitiis hec a scriben. coiter est recepta vt per Ias. & mod. s. in rub. præsentis tit. Abba. et Dec. in. c. decernimus col. ii. & . vii. per illum text. de iudi. vbi etiam per alios mod. Fel. in c. inter dilectos col. iii. de fide instr. & in. c. cum sit generale, col. iiii. vbi limi. de so. cõpe. Nec id in casu prædicto facientes peccãt quicquid dixerit Ias. ut ibi per moder.

Secunda conclusio q censuris tunc vti nõ possint, est approbata cõiter per scriben. in. d. c. ii ut etiam per Ias in d. l. & si prætor in ii. no. & in. l. ii col. iii. infra tit. ii. quũ. n. pro imperio delegantis agant non pro iurisdic. ecclesiast. d. l. & si prætor mirum non est si censuris uti nequeune.

Tertia conclusio q laici censuris uti possint quando a summo pontifice delegationem susceperunt, probatur quia ut dixi iurisdictio. ecclesiæ funguntur argu. d. l. & si prætor & . §. si. l. hoc tit. nostro ergo censuris ab ipsa iurisdictionem pendentibus uti possunt & ita cõmuniter scriben in locis præalleg.

Quarta conclusio collecta ex versic. põt autem & cõmuniter probatur ut per Ias. supra in rub in ult. col. Et ea no. in. d. c ii. Et. q excõmunicandi potestas non possit in laicum transferri nisi a summo pontifice videre Abb. in d. c ii. col. ii & Feli. in. c. ex parte decani col. ii. de rescr. sed hodiernis tẽporibus Papa cãs non cõmittit laicis sed tan tum ecclesiasticis personis in dignitate constitutis.

TERTIVM CAP.

Mandatam sibi iurisdic. alteri mandari non posse clarissimi iuris est. nam is põt iurisdictionem mandare qui eã iure suo non qui alieno beneficio habet nisi legatus sit p consulis vel a principe delegatus aut ad uniuersitatẽ causarum iudex datus fuerit.

Prima pars conclusionis probata est. & in. l. fi. hoc titu. nro & in. l. more. ff. tit. ii pars altera cum limitationibus p batur etiam ibidem & in. l a iudice. C. de iudi. & in. c. pastoralis vbi late scriben. de offi. deleg.

QVARTVM CAP.

Delegatus diligenter mandatum obseruare debet q si cõtra mandatum egerit aut rescripti formam excesserit processus nullus erit ipso iure.

Probata pariter est conclusio ista in. c. ex. parte d. ii. de offi. del in. c. cum dilecta de rescrip. & in. l. diligenter infra man. in quibus locis doct. late prosequuntur.

QVINTVM CAP.

In causarum delegationibus illud obseruãdum est. vt ita demũ delegatus cogi possit iudicare si ad iurisdictionẽ delegantis causa delegata pertineat & iurisdictioni delegantis subsit delegatus. homini autem aliene iurisdictionis & si subsistat delegatio facta necessitatem suscipiende delegationis in se non continet.

Pro conclusione prædicta est tex. in. l unica. C. qui p sua iurisdictio. et in. c. pastoralis de offi. deleg. vbi inuenies quõ in hoc negotio literæ se debeat principis delegatus.

SEXTVM CAP.

Quæcũq lege senatusconsulto vel cõstitutione principũ spẽliter & in priuilegium tribuuntur p delegationẽ non transferuntur quæ vero iure magistratis cõpetunt mandari põt & ideo errant magistratus qui publici iudicii exercitium habentes lege vel senatusconsulto delatum veluti legis iulie de adulteriis, & si quæ alie sunt similes iurisdictionẽ iuã mandant. huius rei fortissimũ est argumẽtum q lege iulia de ui nominatim cauetur. ut is cui iurisdictio contigerit possit eã si pacisatur mandare. non aliter itaq mandare poterit q si abesse ceperit quũ alias iurisdictio et a præsente mandetur. Et si a familia dominus occisus esse dicatur cognitionem pretor quã ex senatusconsulto habet mandare non poterit.

Emanauit ad declarationẽ & interpraetationẽ difficillime & elegantissime. l. i. que paucis mutatis clara redditur. verbum in priuilegium tollit plura dubia quæ mirum in modũ scribentium torserunt ingenia circa interpraetationẽ verbi spẽliter. Secundo verba illa mandata iurisdi. cõ tentionem haud leuẽ cãrunt inter scribentes nũquid iurisconsultus voluerit dicere q in generali delegatione non veniunt spẽliter concessa prout Decio Aquef. & quibusdã aliis placuit vel q causæ spẽliter concesse nequeunt delegari prout cõiter intelligitur veriusq est. Et litere magis consentaneum, ideo loco prædictorũ verborũ mandata iurisdi. per delegationẽ diximus q prohibitã delegationẽ sonat. Tertio p errare uidẽtur apposuimus errant quia pro veritate labuntur & errant qui contra legum dispõnem criminales causas sibi spẽliter cõmunicatas aliis delegant. Quarto pro exercitatione posuimus exercitiũ po stea iurisdictionis verbum vt cognitionem & diffinitionem criminalium cãrum complectatur sublata altercatio ne glo. & doct. an verba. l. cognitionẽ vel diffin. aut vtrũque importent, exercitiũ. n. & exercere ut ex collumella dignoscitur vtrũque cõprehendere potest.

Multipliciter ipsa lex. i. a scribentibus exposita fuit ma leq hactenus intellecta Accursi. in princ. & super verbo & ideo intellexit iuriscõl. hic a gñalibus incipientẽ doctrinã tradere uoluisse dicere q causæ meri mixtiq imperii

quæ maioribus magistratibus ĩ priuilegiũ cõpetũt quia illis spãliter cõmisse & minoribus denegare delegari non possunt Cause vero simplicis iurisdictionis quæ cõpetũt iure magistratus.i.eo ipso ꝙ quis est magistratus licet mĩnimimus mandari possint.& sequuntur cõiter doct. hũc primum intell.queãdmodum attestatur hic Bar. Pau. de ca.Alex.Ias.& alii quãuis Deci. post Fulgosi. & quosdã alios per quatuor fundamenta quibus absq; magno labore legendo respondimus contradicat.

Sed contra cõem intell. fortius vrgent infrascripta in primis uiolentia litere illata restringẽdo uirtutem illi' uniuersalis quæcũq; posite in princ.l.ad causas imperii cõtra §.& generaliter.l i.infra de lega. præstan.l.de. præcio de pub.&.l.non aliter de leg.iii.cũ vulg. Secundo quia nec in princ.l.de imperio nec in vers.quę vero iure magistratus de iurisdictione Vlp. verbũ facit ut quid ergo diuinãdo tã in princ.l.ꝙ in vers.i.intelligere volumus ipsum principiũ in causis meri mixtique imperii & versic.quæ vero in causis simplici. iurisdictionis. Tertio quia sunt alique cause iurisdictionis ingenuitatis puta & libertinitatis quæ maioribus specialiter cõicate sunt et prohibite delegari ut vult tex.in.d.l.ii ad fi.C.de peda. iudi.in quibus tã respectu cõicationis ꝙ delegationis, eadẽ est rõ ac iuris dispositio quæ in causis imperii. Cur generale principium istius.l.nõ ita intelligitur in dictis causis iurisdictionis specialiter cõicatis queãdmodum in causis imperii. diuersitatis rõ assignari non põt ergo nec diuersum ius constitui debet.l.a Ticio infra de verb. obl.

Quarto & ultimo cause meri mixtique imperii in vltimis gradibus iure magistratus cõpetunt delegabilesque sunt. ut plene per Bart.in.d l. ii.in. l.imperium in ulti.co. & in.l.iubere de iu.om.iud.quũ oibus magistratibus lex illas cõicauerit cur igitur doct.uoluerunt potius intelligere versi.quę uero ĩ causis simplici. iurisdictionis ꝙ in causis imperii delegabilibus in vltimis gradibus nulla est rõ quæ id nos facere cogat. Ex quibus facie ad faciem vt ita loquar, uidetis quãtum a vero sensu iurisconsulti alienus sit cõis intellectus scribentium ad hanc.l.primam

Secundus fuit intellectus Fulg.referentis prædictũ verbũ spãliter in tex.positum ad causas non ad personas & uoluerit hic Vlp.dicere ꝙ causę quæ prerogatiua & priuilegio losarum cãrum magistratibus cõicaturum aliis delegari nõ possint secus in reliquis quasi voluerit lex cãs ipsas spãliter cõmissas cognosci & terminari per eos quib' cõmisit adeoque intell.iste cõplacuit ipsi Fulg. ut sedẽ in cœlo empyreo sibi dari si verus esset optarit si falsus in inferno cruciari ut hic in. xvii.col.Ias.refert.Non negat tñ Fulg.cãs imperii esse indelegabiles sed id ait non probari per hanc.l.quæ aliud uult ut hic in. xii.colũ. Deci.inquit,

Istum intell.Fulg.dãnant Alex.Rimi.& Aquẽs.super glo.in verbo que uero sed ipsum defendere nituntur. Deci.loco prealleg.Mod.tau.ibidem in. xi.charta. & Mod. mediola.lib.ii.paradox.c.i.

Sed multis rõnibus ostendo ab illo recedendũ esse primo quia diuinat ad principium.i intelligendo ꝙ loquatur in causis spãliter cõmissis priuilegio ipsarũ cãrum.ii. quia iurisconsul. propositionẽ suã declarasset inferendo & exẽplificando id causis minus dubitabilibus adulterii v; & homicidii in personã domini per familiam commissi de quibus quum grauiores essent minus dubiũ erat quã de aliis causis in quibus de vita hois nõ tractatur.iii.quia repugnat mens Vlp.ĩmo verba in aduersatiua que uero ut Ias.ponderauit quicquid studio contradicendi respondeat Dec.Id quod apertius demonstro quecũque inquit Vlp spãliter cõmittuntur nõ delegantur quæ vero iure magistratus cõpetunt mandari possunt iure magistratus eo ipso ꝙ quis est magistratus intelligitur et sic oibus magistratibus et minimis vt glo.& doct. volunt si vers.quæ uero aduersatiue ponit conclusionem in his quæ passim & indistĩcte oibus magistratibus cõpetunt principium.l. cui aduersatur intelligi debet in his quæ non cõpetunt,indistincte oibus sed specialiter quibusdã magistratibus ita ꝙ arguendo ab oppositis clare apparet in princ.l.decidi per Vlp.non delegari ea quæ non cõpetunt oibus magistratibus sed quibusdã tantum & per consequens non facere fundamentũ vtrum t.ilia cõpetant priuilegio cãrum vel ne sed prærogatiua personarum sicque an.oibus vel quibusdã tñ.iiii.quia si causæ leues et parue ẜm predictũ intelle.in spẽ cõmiterentur prohibita esse delegatio cuius cõtrarium concludunt doct.in.c.fi.in.§.i de offi del.ꝙ in his quæ sunt modici præiudicii non censetur electa industria persone ideo fieri posse delegationẽ non obstante ꝙ verba refragari viderẽtur ut hic per Aquẽs nec ẽ uerũ ꝙ in minimis curemus de forma quicquid hic scribat Deci. ut per Bar.in l.leuia infra de accusa. & mod. asten. plene in tractatu de forma char.lix.in.xix. lim. Quinto & ultimo contra intel.Fulg.adducitur tex. l.i.in. §.siquis seruũ ff.de offi.præfec.vrb.ibi.n.in specie cause præfec. vrbis cõmittuntur et tñ quum sint de iurisdictione ẜm regulas cõmunes erunt indelegabiles vt declarauit Alexã.in glo. ii. istius.l.i.Quantum igitur a uia recta aberrauerit Fulg. ita pertinaciter prudentie sue ĩnitens contra tex.in.c.ne.ĩnitaris de constit.quãuis tñ dilucide vt puto ostenderim eius intell.huic.l.minime conuenire nec esse consentaneũ verbis ipsius legis.Nollẽ eius aĩam in inferno cruciari vt sibi imprecatus eo casu fuit.sed gloriose uiuere in celo & præmio laborum suorum frui.

Not.tñ ꝙ vbi verbũ specialiter in cõmissione expressum esse prohibita censeretur delegatio ex mente cõmittentis eo mõ causam,videtur.n.mandare & tantum ille cui facta est cõmissio cognoscat.tex est in.l vnica in fi.cũ glo.C.de his qui poten.nomine.

Tertius fuit intell Guidonis suz.ꝙ principiũ.l.loquatur de mero imperio indelegabili vers quæ uero de mix. delegabili.Alex.Rimin.& Aquen.in locis.š.alleg.& Ias. hic col.v.hunc intellectum reprobant Dec.vero loco prædicto nititur defendere per ea quę scribit Alex.in dispu. Rex aragonũ dum ostendere vult causas mixti imperii delegabiles esse sequuntur et approbãt hunc intell. Mod. mediol.loco præal.& Mod.taur.col.xlviii.lxxii.et.xcvi. cum sequenti. Sed non est illi ullatenus adherẽ. primo quia cõtra uerã & cõem doc.concl. ꝙ causæ mixti imperii indelegabiles sunt.§.magistratibus.l.ea quæ.ĩ.ad municip.i.ii.vbi doc.not hoc nr̃o tit.l.placet la ii.C.de ped. iu. inducendo ut p Alex in.l.imperium in.4.col.

Secundo quia oporteret restringere versic. quæ uero qñ magistratus esset impeditus publicis occupationibus aut multitudine cãrum uel fateri correctionẽ.l.factã per tex.in.d.l.ii.in versi. i.quod est ẽt diuinare & facere violẽtiam litere in absurdũque incidere quum vitanda sit legũ correctio ut per Alex.loco p̃dicto quãuis mod. tau.loco supra alleg.dicant hanc restrictionẽ cõpatibilẽ esse ut hæc lex per aliam distinguatur ut .ff.de legi.lege nã et posteriores ut tñ.š.dixi patetque de se hoc est diuinare & tex.simpliciter loquentẽ destruere beneque sciuisset id Vlp.dicere si talis fuisset eius mens & intentio. Præterea quare iurisconsul.magis diceret mixtũ imperium cõpetere iure magistratus quã cãs simplicis iurisdictionis quæ omnibus magistratibus regulariter cõpetunt. 3.quia iurisconsultus hic in princ.nullam facit mentionẽ de mero imperio nec in versicu. primo de mixto sed generaliter loquutus est vtrobique restringere ergo principium ad merũ imperiũ & versic.quæ uero ad mixtũ absurdũ est maximũ.4. iste intell confunditur.per hunc tex.ponderando uirtutẽ dictionis uniuersalis quæcũque posite in princ l.cõpræhendit.n.plures spẽs ideo intelligitur in una specie tantũ videlicet in mero imperio.Quinto quia merum imperiũ in ultimis gradibus delegabile est.ut p Bart.in.d.l.imperiũ iuriscõs.ergo male diceret generaliter et indistincte loquendo qui merũ imperiũ indelegabile sit sexto & vltimo

mo contra dictum intellectum facit quia sequeretur incō
ueniens ꝙ iurisconsultus hic mancus et diminutus fuisset,
tradendo imperfectam doctrinam, nihil.n in hac l.dixis
set de delegatione causarum iurisdictionis de qua tā in ru
bri.se tractaturum pollicitus fuit.

Dico igitur germanum sensum istius.l.& meram pu-
rāque mentem iurisconsulti hanc fuisse.ꝙ oīa quæ specia
liter et in priuilegium a lege senatusconsulto vel constitu.
principū tribuunt cuiuscūq; spēi iurisdictionis sint dele
gari non possunt quæ uero iure magistratus competunt
cuiuscūq; qualitatis & gradus iurisdictionis sint mandari
posse & sic nullo modo restringo uirtutem illius vniuer-
salis dictionis quæcūq; in princ.l.posite, sed generaliter in
selligo verbū ut iacet actonat in quauis specie iurisdictio-
nis siue sit meri imperii prout in hac. l.i.& in.l.nemo pōt
gladii infra de reg.iur.siue sit mixti imperii ut in. d. l.ii.&
in.§.magistratibus supra allegatis et in.l.nec mandante in
fra de tut. & curat.datis ab his &c.coniuncta cōclusione
doctorū ꝙ datio tutoris sit mixti imperii ut per scribē.in
glo.super uerbo mādari possunt.ī.hac lege siue sit simpli
cis iurisdictionis ut in præal.l.ii.& consequenter dictū ge
nerale iurisconsulti hic in princ.legis generaliter & indiuī
cte intelligimus in causis cuiuuis speciei iurisdic mō præ
dictæ causæ spāliter & in priuilegium sint cōicatæ vt dele-
gari nequeant & propterea iurisconsl.in princ. eiusdem.l.
ibi mandata iurisdictione non transferuntur volēs nobis
insinuare & ostendere ꝙ non loquitur de imperio tantū
vsus est verbo iurisdictione quod in sui generalitate aptū
est cōprehendere tā imperium q̄; simplicē iurisdic. prout
tradunt doct.in d.l.imperium & Dec.super hac.l.i.in.iiii.
col.& sic causas cuiuscūq; speciei iurisdictionis specialiter
& in priuilegium cōicatas per delegationē non posse trās
ferri in quauis specie sumas iurisdictionem & pariter ge-
neraliter & in distincte intelligitur vers. quæ uero in cōpe
tentibus iure magistratus siue sit imperii siue iurisdictio-
nis ut possint mandari mō cōpetāt oībus magistratibus.
Ita ꝙ non restringimus versi.quæ vero vt faciunt glo.et
doct.ad cās simplicis iurisdictionis sed intelligimus gene
raliter in oībus causis meri mixtiq; imperii ac simplicis
iurisdictionis iure magistratus cōpetentibus quum hæc
oīa dictis casibus sint delegabilia ut per Bar.& alios in.d.
l.imperium & in.d.l.iubere.cauere infra titu.ii.ex quibus
sensus iurisconsulti in hac.l.ut arbitror enucleatus est me-
lius q̄; a tempore condite legis citra factum fuerit.

versi. qui mandatam sexti capitis.

Qui mandatam iurisdictionē suscepit eius qui mandauit
iurisdictione vtitur. quum non habeat propriam sed tm̄
delegatā,verius est.n delegatā trāsferri sed merum impe
rium quid a lege in priuilegium maioribus magistratib⁹
datur nō posse mandari.Quare nemo dicit legatū procō
sulis,mandata iurisdictionem aīaduersionem & punien-
di potestatē habere sed Pau.iuriscon. cuius opinio verior
est mandata iurisdictio.priuato etiam merum imperium
cum iurisdictio.coniunctum transire uoluit quum iurisdi
ctio sine modica coertione nulla sit. Emanauit caput
istud ad declarationem.§.fi.d.l.prime &.l.fi.eiusdem titu.
quæ iura s̄m cōes et receptas scribentium sententias in lo
cis præall.intelligenda sunt vt supra declarauimus ꝙ dele
gatus q̄uis non habeat propriam iurisdict. habet tñ dele
gatā itē licet imperium in potentiori significato sumptū
indelegabile sit tñ imperium quod iurisdictioni coheret.
& semper est cū illa coniunctū eo ꝙ sine modica coertio
ne iurisdictio nulla esset mandata ipsa iurisdictione trāsit
& sic predicta uerba imperium quid non est merū intelli
guntur de imperio mero inferioris gradus quod est cū iu
risdictione coniunctū & non est merū in primis gradib⁹
et in potentiori significatu intelligendo verba q̄uis illum
sex.aliter mixtus fuerit declarare Aquēs in.d.l.imperium
in.vi.col. sed p̄cedens declaratio est realis & magis plana.

Ex prædictis habetis prio declarationē ad iura prædi
cta ꝙ verba illa imperium quod non est merum intelli-
guntur de mero imperio maioris gradus sed bene est me
rū minoris & inferioris gradus & consistit in modica co
ertione & castigatione corporis q̄ constituitur sub mero
imperio quū.n. sit aīaduersio in facinorosum & fiat offi-
cio iudicis nobili ad publicā utilitatē sequitur necessario
illam esse meri imperii per tex.in.l.imperium sed quia le
uis est et modica dicitur minoris & inferioris gradus &
non facit spēm distinctā quia plus & minus non faciunt
differre specie.l.fi.ī.de fun instr.cōstituitur ergo sub eadē
specie meri imperii minoris tñ gradus vt p Bar.in.d.l.im
periū col.i.in.fi.in iiii.qō.et latius in. v.gra . meri imperii.

Et quicquid dixerit Fulg.opinio Bar.approbaſ cōiter
p scribē.in.d.§.fi.&.l.fi.præall.Alex.in.d.l.imperiū co.pe.
vbi Ias xii.et oēs in.l.magistratibus infra tit.ii. Nec præ-
dicta iura §.fi.&.l.fi.ibi transit imperium quid nō est me
rum obstant quasi velit esse mixtum quū nō sit dare aliā
spēm imperii ut patet in.d.l.imperium . Pōt.n.respond.
multipliciter vel qui nō intelliguntur de modica coertio
ne personali quæ fit ad publicā vtilitatem & consistit in
punitione facinorosi hois sed loqui de coercione verbali
quæ fit offi.iudicis mercenario ad expeditionē ita voluit
idē Bar.in.l.ii.col.i.ī tit ii.in.d l.imperiū in vltimo gradu
meri imperii & Dec.in.d.l.fi.Quæ tamen respō.est diuina
tiua & contra generalitatem prædictorū textuū. Cur.in
d.l.imperium col.xviii.intelligens iurisconsultū in verbis
supra relatis & ponderatis loqui de mixto imperio inhe
rendo verbis ipsorum sextuum quia si imperium transis
quod nō est merū oportet ut diximus sit mixtū quod iu
risdictioni coheret.ideo intelligebat ipse de modica coer-
tione corporis quæ fieret offic. iudicis nobili ad priuatā
vtilitatē.Cui cōuenit diffin.mixti imperii. Et rōnem assi
gnabat quia prædicta modica coertio corporis nō fit ad
eū finē ad quē actio intentata tendit sed si est corporis co-
ertio nō infertur ad priuatā vtilitatem sed ad publicā pu
nitionē v3 delictorū vt contēpta iudicis auctoritas vindi
cetur.l.vnica.ī.siquis ius dicen.non obtēpe.l.ii.ī. siquis in
ius voca.non ierit cā ergo nō pōt esse de mixto imperio
sed de mero.Nec obs.ꝙ tex.in ipso.§.fi. dicat iurisdictio-
ni coherere ergo mixtū. d.l.imperium. Quia respondeo
retorquendo.arg.in contrarium ꝙ mixtum non dicitur
coherere iurisdictioni sed cōponi ex simplicibus. § quæ-
dā actiones mixtā instit.de actio.notant scribē.in.d.l.im-
perium qui mixtū imperium dicitur quia cōponitur ex
qualitate meri imperii quū exerceatur offic.nobili vt me-
rū imperiū.Et ex qualitate iurisdictionis in specie quū id
fiat ad priuatam vtilitatē vnde quū text.noster loquatur
de coherentia patet ꝙ non sensit de mixto.Melior est er-
go respō.& intelligētia ac declaratio Bar.Alex.& aliorū
quos retuli.s.in princ.intelligētium verba illa ꝙ dictū im
perium non sit merum maioris et potentioris gradus sed
bene minoris quid transit mandata iur. per rōnē ibidē as
signatā pro qua respō.est ēt tex.cū glo. in verbo iurisdic.
in.§ ius iurandū in aūc.de defen.ciuit. dum enim tex. ibi
facit mentionē de iurisdictione.De maiori.s.subaudi.& in
tellige ait similiter ergo de imperio minori.s.

Et ista modica coertio corporis quę est de mero impe
rio principaliter & de p se indelegabilis s̄m præfatos scri
bē.est,per. d.l.nemo pōt gladii in verbo vel cuiusuis alte
rius coertionis quāuis in necessariam consequentiā tran-
seat in delegatū vt per Seue.in rep.d l.imperium qō.xiii.
col.vlt.ubi Ias.col.xiii Dec.vlt.& Curtius.xix.& Dec.in
d.l fi.in.iii.not.Imo videtur ꝙ principaliter et de p se dele
gari possit quia cōpetit oībus magistratibus iure magi-
stratus l.magi.in fi.præal.cū.§.audiēt &.§. i.& iudicare in
aūc.de defen.ciui.ergo debet posse delegari.l. i.istius titu.
de offic.eius s̄m Bar.in.d.l.imperium in vlti.quæstio.me
ri imperii approbatum ibi per Seuer.Iaso. & alios supra
relatos quicquid dixerit Decius ibi sequens Ang.contra
rium volētem.Sup quo tñ nō amplius laborā.nec tēpus

conterendũ quum hodie cãæ meri imperii indistincte de
legentur, quantum ad vltimũ supplicium ne quis inuitus
cogatur se imiscere vbi ingeritur pena sanguinis vt post
Albe et Dec.in.d.l.i.super glo.in verbo possit dictũ fuit.
Quanto ergo magis modica coertio principaliter delega
ri poterit & ita de consuetudine seruatur.
Maior est difficultas qñ modica coertio adhiberetur &
imponeretur in causis simplicis iurisdictionis ad priuatã
vtilitatẽ cuius speciei iurisdictionis sit meri vel mixeri aut
simplicis iurisdictionis doct.in.d.l.imperium & in. ll.istis
nostris varii sunt & contrarii valde.ꝗ se inuoluunt cõis re
solutio doctorum est quod modica coertio uerbalis quẽ
in causis simplicis iurisdictionis fit & expeditur puta de-
negando audientiam contumaci condẽnando in expẽsis
habendo quẽ pro confesso eo quia uoluit ad mandatũ iu
dici. positionibus respondere quũ fiat officio iudicis mer
cenario ad priuatam vtilitatẽ pro expeditione ciuilis cãæ
sit simplicis iurisdictionis ut per Bar & alios in d.l.magi-
stratibus.Bal.in.d.l.imperiũ col.v.in.i lecti vbi Alex.col.
iii.et antepe.Seuer co.viii.xi.qõnis Dec.col.viii.& a quẽs.
vi.vbi concludunt coertionem iudicãdam esse. sm natu
ram causæ cui incidit inspiciendo quo officio expediatur
nobili vel mercenario facit.l.quę religionis infra de relig.
et sump fun Coertio igitur verbalis quæ fit in causis sim
plicis iurisdictionis pro expeditione cãæ & officio merce
nario sine dubio simplicis iurisdictionis & delegabilis.
Modica vero coertio personalis quæ fit ad publi.vtilitatẽ
offic. iudicis nobili erit meri imperii. d.l.imperium vt ibi
in.iii.col.tradit Alex.& præalleg.& tamen delegabilis ẽt
principaliter & per se vt supra dixi contra Dec.

Si uero modica coertio verbalis fiat & expediatur offi
cio iudicis nobili vt in terminis.§.i legis cognitio tit pre-
sentis vel incidenter citando te ipsa erit mixti imperii vt
per Bar.in.d.l.magistra.Alex.Seuer. & alios.õ allegatos
quæ oĩa tanquam subtilia & per alios scriben.male decla
rata diligenter notabis.

SEPTIMVM CAP.

Is cui a Prætore vel præside mãdata est iurisdictio ma
numissionis seruorũ causæ cognitionem exigenti auctori
tatẽ præstari nequit nec alienationẽ prædiorũ minori: ꝑ
mittere quum ẽt in specie mandari non possint.

Emanauit ad declarationem difficillime.l.ii.illius titu.i.
pars de concilio loquens intelligitur per glo.& doc.in cõ
fusum quia qualitas & forma illius concilii non est nobis
cognita manifesta nisi in enigmate & si habeamus multa
iura de hac re loquentia in prĩo tit.vii.libri C.& in ii.qua
dragesimi pandectarũ.Principium ipsius l. ii. intelligitur
sm receptiorẽ scribentium sñiam de manumissione serui
facienda a minore annis viginti quæ requirit causæ cogni
tionem & decreti interpositionẽ vt in delegatione iurisdi
ctionis non transeat neq; specialiter mãdari possit. de ista
loquuntur iura præalleg.&.§.cadẽ insti.qui & ex quibus
cau. manu. non po. quando autem non requiritur causæ
cognitio decreti interpositio adhibenda non impedit de
legationem vt per Alex in.l i.col. vi.super glo.in verbo
iure magistratus hoc nostro titu . & per moderniores in
prçalle.l.ii.Concilium vero de q̃ fit mentio in prædicta.l.
ii aliud est quã Conciliũ de q̃ in. xvii. distõne decreti per
totã distin.Estq; concilium conuocatio prudentiũ virorũ
pro expeditione alicuius negotii facta iuxta illud Virgi-
lianum Cõciliumq; vocat diuum pater atq; hoĩum rex,
vel vt Varro voluit a coactione dictũ et ideo tex.in rub,
& l.i.vii. lib. C.s.alleg.dicit manumissionẽ hanc de qua
in hac.l.ii.fieri apud Concilium post cãm a iudicibus ap
probatã quẽadmodum ẽt dicitur in præal. §.eadem ex q̃
manifesto arg.elicere licet prædictum Concilium fuisse cõ
uocationem & congregationem plurium iudicum sapiẽ
tumq; virorũ pro expeditione prædicti negotii libertatis
videlicet a minore viginti annis seruo dande.

Secũda pars istius.vii.Capitis clarior est lõge q; in actu
practico vtilior q; delegatus de alienatione prædiorũ mi
noris non possit se intromittere & in id illi fuisset perperã
a magistratu spãliter demandatũ quia lex hanc curã præ
tori ac præsidi spãliter iniunxit absoluendã adhibita cau
sæ cognitione ideo alteri demandari non potest vt dicitur
in.l.i.tit.nostri & infra de rebus eorum in.l i.

Circa quã materiam alienationis rerum minorum &
ecclesiæ quãuis sit vtilis & de pane lucrando latius tñ for
te quã par.esset quum impertinẽs eo in loco videatur.Ias,
Dec.& alii mod.insistunt vltra quos multa utilia et quæ
quotidie in actu practico agitãtur afferre possem , sed ne
incidamus in foueam , quã ab aliis vitandam fuisse dixi-
mus si vobis ociũ fuerit vel placuerit poteritis videre spe
cul.in tit.de emp & uen.in.§.nunc dicendum.col. ii.et.iii.
Io. And.in addit.ad spec.in rub.de pac.col.i.Bar.in.l.alio
col.fi.ff.de alim & cib.leg.& in.l papi in.§.sed nec impu-
beris.ff.de inoffi.testa.signor cõsi.suo.lxxi.col ii Bal cõsi.
xlvii.lib.i.Ang.cõsi.xlix testator Calde.in consi.i.sub. ru
bri.de emp.& ven.Roma.consi clxxxii.ccl. cccxxi.497.
Pau.deca in cõsi.xi.xci ccxxxi.col. fi.& cclxxv. in anti-
quis & in.l.fi.C si pp pub.pen.Ancha.cõsi.lxviii.&.340
col.iii.Imol.consi.xcviiii.Are.cõsi.xxii.&.xxiiii.circa fin:
& in c.nouit.col.antepe.de iud.Alex.cõsi.lxii.li.ii.cõs.iiii.
ad fi.i col.lib.iii.cõ.xxvii.in col.xlvi.li.iiii.et.lxvi. ad fi. in
eo.& lib.v.consi vii.ad fi lxvii.col.i.&.cxvii.et li.vi.con
si.ccxv Cor.consi.xlviii.lib.i cix.lib.iii. &.clxxxv.li iiii.
&.xli.col.iii in eo.Ang Aret.instit. quibus alien. licet in
§.admonendi & in.§.quædam actiones col.iiii.de act.ab
ba.pulchre in.c.constitutus.col.pen.de in.integ resti soc.
consi.lxvii.col.fi.lib.i.xxix.ad fi.in eod. & ciii.lib.ii.& in
trac.de cita.art.xii.Guidonẽ pape qõ.xxxi.ad fi.Bal.no-
uel.in tracta.dotis char.xxiii in.lviii.spãli affic.in decis re
gni.lxxxvii.Bolog consi.lii.Ias.in.l qui Rome in.§ coer.
col.pen.ff.de verb oblig. & in l.i §.fuit quæsitũ ad fi.ff.ad
Treb.& in.l.de quibus col xvi.versic.itẽ aduerte de.ll.&
in l.singularia.col.viii.ff si cert.pet. & in consi.xlviii.lib.i.
Dec.con.lxxxviii col.ii cccxlix.cccciii.cccccl vi & 158.et
in c cũ parati col.pen.& fi.de appell. a quẽs.in.l. gallus in
§.ille casus col.iii.ff.de lib & post.Barb.consi.xl. col.x.lib.
i.lxxxx.in.ii.dubit.lib. iii lxi.col. iiii.volu iiii.&. 41.col.
iii.in eo.Cassenenum vltramontanũ in consi.lv.Goza.Bo
non consi.xvi.parisium consil. xcviiii. lib.i.Bru. in trac.
de forma.fol.18.in 17.lim.Cur.Iuniorem in consi. 51.co.
ii.&.3.& consi.72.colũ. v.& consil.cxlvi.& in trac feudi
chart.xlii.in.11.quæstio.Et tandem ferrat.Brixien .in sua
vltima cautel.

Circa alienationem bonorũ ecclesiæ & Ciuitatũ aliorũ
que locorũ publicorũ in feudationes quæ fiunt tã p prin
ceps seculares quã per ecclesiasticos quę de iure requiran
tur adhiberiq; debeant ad validitatem gestorum &.de re
uocatione male alienatorũ vel rerũ in emphiteosim aut
feudũ.concessarũ si tibi occurerit. vide cap.i.de rebus ec-
cle.non alien.lib.vi & Canõ.ibi.& Clem i.eo.tit.&.l.fi.cũ
ibi not.C.de ven.rebus ciuit.li.xi.feder.de senis in qõ.lii.
Cal.in consi.x sub tit.de rebus eccle.non alien.pe.de An
cha in consi.cxxii.& cxcvii pau.de ca.in consi.lii.col fin.
in antiquis & in cõsi.cclxxxii.Barb.cõsi.xl.lib i.xiiii.li.ii,
&.lxi lib.iii.Alex.consi.iiii.lib.iii.&.xvii.vol.4.Cor.con
si.248.lib.i &.ccxliii.in secundo vol Soc.consi xv.&.ii.
ix lib.i.&.12 lib.quarto Roma.consl. xxxvi. fel. in cap.
cum causa col 3.sequenti de re.iud.in c.cam te col.x.de re
scr.Ias.in consi.cxvi.li.4.Dec.in c.quæ in ecclesiarum col.
ii.de const.& in consi.xxxvi.cxlii.& clxxiiii Brunum in
trac.de forma.char.17 col.3.& Aquens.in specu.feud.in
tit.qui feud.dare poss.& in titu.quæ res in feud. da po.&
Fabia.in tractatu de empt.& uend. fol. vii.in.4.quæstio,
principali.cum sequenti etiam.

OCTAVVM CAP.

Cognitio de suspectis tutoribus ab administrationẽ tu
tele remouendis nõ solũ delegari põt verum ẽt mandata
generali

generali iurisditione eē contingere pp utilitatē pupillorū cōstitutū est Seuerus n.& Ant ad proconsulem Aphri. rescripserunt cū legatis tuis iurisditionē ꝓpria dederis cōsequēs est vt de suspectis tutoribus possint cognoscere.

Ponitur ad declarationē.l.cognitio cuius mā frequens est & perquā necessaria vt testatur iurisc.in.l.i.ff. de susp. tuto.gl.d.l.cognitio Cur. & quidā alii mod. tenuerunt.l. ipsam in princ loqui in legato procōsulis maxime pp sequentia & exēplum ad cōprobationem dicti principalis statim adductum alias iurisc̄ō eius decisionem dubitabilē cōprobasset.per exēplum casus minus dubitabilis q. absonum est dicere. Cui opinioni quadrare & conuenire ui detur tex in.§.i.d.l.i.Docto.tamen cōiter super ipsa.l cognitio & insti de susp tut.in princ.tenent, legē hāc ꝓcedere non solū in legata proconsulis sed generaliter in oibus aliis quia principium.l.generale est. Item pp fauorem pupillorum in quo iurisc̄ō hic se fundare uidetur sed in cā et remotione ciuiliter tm̄ intētata secus s̄ criminaliter.

Nec refragatur exēplū de legato procōsulibus Aphri. quia nō uenit ad cōprobationē ampliationis uidelicet ꝙ facultas cognoscendi de suspectis tutoribus transit in generali mandato iurisdictionis quia ita rescripserunt procōsuli Aphri. imperatores prædicti quum iurisditionē suā generaliter mādasset et de hoc dubitaretur quę dubō cessat inspecta & cōsiderata prædicta declaratione. Et cōpræhendit hæc lex de cognitione loquens distinitionem & remotionem a tutela in cā Ciuili s̄m doctor. & probatur in.d.l.i.in.§.i.&.ii.de instn.De susp.tut. in principio quamuis Cur & quidam alii iura prælleg intelligant in legato proconsulis & prætoris tantum prout loqui uidētur sed. Pau.Dec.&.alii intelligunt etiam in aliis legatis fauore pupillorum a qua opin.non est disceden. per principium. d. l.cognitio & rationem in qua iurisc̄ō.se fundat. Nisi esset lex.crederē oppo.esse dicen.& concluden. uidelicet solam cognitionem de susp.tut.mandari posse legatis procōsulis & prætoris tm̄mō prout iura prælle.clare uidentur dicere sed iuriscon.hic ampliatiue loquendo idē fieri uoluit seruariq; generaliter debere in delegatis & aliorum fauore pupillorum. Et quia tex.d.versic. quum propriam plura contraria patitur vt oia inconuenientia euitarem verba prout in capite legitur s̄m receptiorem scriben.opi.ordinaui. Ad excusandum autē tutorem ne a tutela remoueatur plura considerari possunt de quibus per Cor.consi.cxcviii.lib.l.de qua mā videnda oino sunt q̄ scripsit Math.de afflic.in decisione regni.ccvii.& cccviii. & Lud.Gozadi.Bon in suo consi.xvii.

NONVM CAP.

Cognitio dande poss.bon.quę plenam causæ discussionem non exigit ueluti si cui dāni infecti nō caueatur ut is in possessionem esse iubeatur aut mulier ꝟentris noīe uel is cui legatum est legatorū seruandorū cā in possessionē mittendus pronuntietur mandari pōt sed actualis missio seu de mittendo in possessionem iussio quum maioribus sit reseruata magistratibus mandari nequaquam pōt.

Tendit caput istud ad declarationē.§.ut bonorū.d l.cognitio ꝙ sine magna ex exquisita interpretatione imo intpropriatione verborū ipsius tex.procedere nequit.ut.n. poss.bo.detur.liē ut quis possidere iubeatur. In possessione mittatur ut in tex.prædicto dicitur nō uidetur posse de iure procedere quū ea sint mixti imperii & indelegabilia.l.i.cū.l iubere.j tit.ii. & §.magistratibus.l.ea quæ ff de municip.propterea scribē. uolētes sustinere quæ hic dixit iurisconsultus multas expositiones Ceruotinas.& contra tex.interpretationes faciunt, exponentes detur poss. bonorum i.pronuntientur danda. Item possidere iubeatur idest in poss.esse, iuxta l.siquis ante.j.de acquir. poss. Ista enim non est uera possessio quæ mixti imperii est, & indelegabilis sed est potius detentatio et custodia quædā.l.is.cui in prin.j ut in po.lega.ut per Bal.Pau de ca.& alios in.d §.ut bonorū Alex.& Aquens.in.d.l.iubere col.penu.

Et similiter intelligunt text ipsum de cognitione & pronuntiatione de mittendo in poss. ut mandari possit non de reali missione indelegabili & pariter intelligūt decisionē.§.vt bonorum in bo po.quæ non tribuit ius & sic q̄ non requirit plenā causæ cognitionē, si.n.intelligeremus vbi plena causæ cognitio requiritur. nō posset delegari.l. oia quecunq; ff de re.iur.tradit Dec.in princ.d.§.ut bonorū & licet initium constitutionis generale sit de oī cognitione dande po.bo.ex sequentibus tm̄ exēplis quæ declarant in quibus terminis tex.loquatur.l.dāni infecti stip.in fi.j.de dāno infec.datur intelligi ꝙ tex.solū procedit quādo non requiritur plena causæ cognitio.

Nec obst.alternatiua.uel si cui in tex.posita per quā uidebatur exēpla tanquam diuersa a dicto pricipali de po.bo.non tribuente ius poni quia alternatiua prædicta stat exēplificatiue et ponitur pro.i.l. vbi pactum cum gl.C.de transac.&.j.de ann.lega.l.cum erat iuncta glo. uerum tm̄ vt tex.ipse sine amaritudine ab oibus possit intelligi ordinauimus illum ut. ō. apparet non discedendo a cōibus opin doct.Quare autē dicta realis missio in po. delegari non possit nec fieri per delegatum & tamē per executorem & simplicē nuncium fieri possit quotidieq; fiat. Pau, de cast.& alii non parum dubitarunt.

Vera sol est id nō contingere pp dānum possessionis sed quia in expulsione a possessione posset esse necessaria manus militaris et scandala generari ad obuiandum huiusce modi inconuenientibus lex cām ipsam minoribus magistratibus reseruauit ita Ias.in.l.iubere col.iii. ubi ēt Aquē. & alii mod idē Aquē.in l.i col iii.j.tit.ii.Dec.& Cur.sup hoc.§ ut bonorum & prædicti executor & nuncius cōcipiunt uerba in ꝑsona domini cōmittentis & verba ipsius domini portant in ore quod non facit delegatus ideo nō tanta reuerentia impenderetur delegato fundanti actum in ꝑsona sua quanta executori & simplici nuncio ut etiā scripsi in.l.oia quecunq; circa fi.j.de re.iur.

CAP. DECIMVM.

Delegatus principis qui vices suas in totum alteri cōmisit re integra cōmissionem reuocare et in cā procedere pōt sicut qn̄ subdelegatus re integra rebus est humanis exemplū quia quū iurisdictio usus non fuerit in eum efficaciter transisse non censetur secus ergo si ea uti cepisset.

Conclusiones huiusce capi.adeo clare ut declaratione aut interpretatione nō egeāt probāturq; in.l.& quia j. tit.ii. in.c.licet undiq; de offi.deleg.& in c.quāuis eo.tit.lib.vi.

VNDECIMVM CAP.

Hodie cās imperii & quātū ad penā ultimi supplicii mādari posse generali cōsuetudine introductū ac receptū ē. Ita dicunt & attestātur. Albe.de rosa.in.i.co.pen. ē.eo.& Ibidem Deci.& nōnulli alii mod in gl. in uerbo possit in fi.Quæ conclusio videtur precise intelligēda prout uiget & stricte in causis meri imperii in quibus ingeritur pena sanguinis ne in illis contra uoluntatē suā quis se immisceat, non āt in aliis causis mixti imperii ac simplicis iurisditionis indelegabilibus in quibus p̄dicta cōsuetudo nō uigeret p ea q̄ scripsi in.l.oia cunque circa fin.j.de re.iur.Item quia casus omissus relinquēdus est dispositioni iuris cōis l.cōmodissime cum vulg.j.de lib.& po.

CAP. XII. ET VLTIMVM.

Sicut i arbitrio iudicis est mādare uel nō mandare iurisditionem.ita mandatā adimere in eius potestate est.vt quia delegatus alieno beneficio iurisditionē habet.si antequā ab eo rei geri ceperit delegans decesserit,soluitur mandatum sicut in reliquis causis.

Prima pars cōclu.p̄dictæ clare ꝓbatur in.l.& quia.j.ti.ii in.l iudiciū soluitur.j de iudi.& in.l.solet.ē.de offi.procons.& legati. ii. pars similiter probatur in.l.more cū sequē j.tit.ii.in.c.licet undiq; & in c.gratū de offi.deleg.

Absolutus in celeberrimo Patauinorum Gymnasio. M.D.XLVII. Idibus Decembris. Ad Laudem DEI.

Hierony.Cagno.

EX. L. DIEM FVNCTO.

Temporis lõga intercapedo inter lecturã factã Tau. & Padue.ſuper hac.l.nu.primo.

Papinia.nũq; fa is laudatus & de illo plura nu.2

Bar.nõ ſcripſit ,p veritate ſup hac.l.& de coniecturis cognoſcendi interpre ationes & lecturas Bar.nu.3

Ferro viam aperit qui per contraria tranſit 4

Euphonie grã cõtra regulas grãmatices ſepe ſcribimus.5

Tex iſte licet loquatur delegato.i.præſide.tamẽ procedit & locum habet in omni legato nu.6

Salarium vocabulum eſt latinum.7

Comitum verbũ hic generaliter intelligitur nõ ſolũ pro aſſeſſoribus ſed & pro aliis de familia legati 8

Præſtitũ an pręſtandũ aut præſtitutũ hoc in tex. legendum ſit.9

Salarium de quo hic.an debeatur comitibus ab heredibus legati vel a rep nu. 10

Diuerſum & aduerſum ſeu contrariũ differũt & qũo. 11

Aſſeſſor.quis dicatur an proprie iudex dici poſſit vel officialis equalis debeat eſſe & an laicus poſſit eſſe aſſeſſor epĩ itẽ an vicarius & an tale offic.ſit dignitas. & vtrũ debeat eẽ doct.& q̃ etas ſit legitima a quibus eligatur. & cõſtituatur.& an cogi poſſit ad aſſumendum tale officium & quis de ſalario aſſeſſorum prouidere debeat nu.12.cum.multis ſequentibus.

Coquus principis dr̃ habere dignitatem.17

Aduocatus obligatur ex malo conſi nu.19

Aſſeſſorem dari a ſuperiore vtilius eſt.quã aſſumi illum a magiſtratibus 21

Offi.publicũ cogitur quis aſſumere qñ idoneus ẽ nu. 23

Salarium aſſeſſoribus & iudicibus a quibus dandũ ſit.& quid de ſportulis eſculentis & poculentis an & quando licite capi poſſint nu.24

Sportule eſculenta & poculenta qũo quando licite capi poſſint ab aſſeſſoribus & iudicibus.25.cũ ſeq.

Conſi.periti qñ cã ſit cõmittenda per iudicem ad requiſitionẽ partium & quis cõtribuat in expenſis & qñ vna pars expoſuit pro altera utrũ poſſit recuperare.30

Poteſtates uillarũ & caſtrorũ taxant ſportulas cõſultoris & a partibus ſolui faciunt.32

Sportule taxate a iudice & ſolute per unã ex partibus recuperantur in caſum uictorie.33

Petrus Baiardi qui de oi.l. ſanũ intellectum exacturum ſe iactabat quãdoq; reſpondebat per uerbũ neſcio . 34

Intellectus iſtiu.l.plene examinatur & exculciuntur nu. 35.cum multis ſeq.

Cõpilatores pãdectarũ qui fuerint & plura de illis nu. 36

Intel. verſic.ſi.nu.45.cum multis ſequentib.

Nouus intel.auctoris ad ſi.iſtius.l.nunquã auditus.75

Aſſeſſores & comites legati remoti ab officio ſua culpa non ſolum excludentur a conſecutione ſalarii reſidui tẽporis. Verum tenentur legato ad oĩa dãna et intereſſe ob talem remotionem paſſa.47

Succeſſorẽ accipere eſt legati non aſſeſſoris.48

Iniuria facta uni non debet obeſſe alteri.51.

Aſſeſſorum offic.eſt rectori bene conſulere nu.52

Legatus remotus an cẽſeatur remo.culpa aſſeſ.ibi.cũ.ſeq.

Dolũ aut culpã alleganti incũbit onus probandi.53

Dolus ex coniecturis & præſumptionibus ,pbatur.n.54

Aſſeſſ debẽt reſiſtere magiſtratibus aliquid iniuſte facientibus & ,pteſtari ſe nõ cõſentire alias ipſi obligãtur.55

Aſſeſſorib.& comitibus legati ex ,ppria culpa remoti ſatis eſſe debet ꝙ cõſeruentur indẽnes & cõſequantur ſalarium reſidui tẽporis nõ quod poſſit & ab alio pro eadẽ tpe ſalarium percipere nu.56.cũ ſeq.&.141

Penſio domus vel fundi ab eo qui deſeruit conductionẽ præcipi non põt quando ees alteri fuit locata ſed ſolũ intereſſe paſſum nu.60

Locator rei ab eo qui deſeruit locationẽ an poſſit ſtatim penſionem cõſequi etiam quod alteri rem locaſſet vel intereſſe tantum nu.60

Priceps nõ præſumitur alicui præiudiciũ facere velle. 63

Clauſula ſaluo iure tertii ſubintelligitur ſemp in reſcriptis principis nu.65.

Cã iuſta ſemper præſumitur in principe nu.64

Principes remouente legatũ ab officio utrum aſſeſſores et comites habeant actionẽ contra legatũ ad ſalarium reſidui tẽporis nu.65.cum ſeq.

Tex.§.culpe.l.ſi merces ſ.loca.declaratur et ornatur ibid.

Magiſtratus & officiales ex quibus cauſis poſſint ab officiis remoueri.72

Ratio deciſionis iſtius.l.in princ.quæ fuerit.77.cum ſeq.

Lex an fingat ſup ĩpoſſibili & ſine neceſſitate n.78.cũ.ſe.

Clariora præferenda ſunt in lege nu.80.

Tex.l legatũ.C.de cond.inſer.declaratur nu.81

Locãs rẽ nõ trãſitoriã ad heredẽ an & qñ illũ obliget. 82

Officia in quibus eligitur induſtria perſone nõ tranſeunt ad heredem nu.83

Tex.l ſi quis domũ,locati ibi hoc euenire poſſe proſpicere debui ornatur.83.cum ſeq.

Iſta locum habet non tantum in aſſeſſoribus verum & in oibus aliis comitibus qui tamen per oĩa non equiperantur nu.85.cum ſeq.

Locatores operarum quibus pp laborẽ principaliter debetur ſalarium ad heredẽ illud nõ tranſmittunt ſi operas non potuerint præſtare.86.cũ ſeq.

Salariũ reſidui tẽporis mortuo legato an ante finẽ officii ſtatim integrũque debeatur et peti poſſit.88.cum ſeq.

Salarii noĩe quantum aſſeſſoribus & ſimilibus debeatur. ſoluique debeat. 90.cum ſeq.

Conſuetudini ſtandũ eſt in ſolone prædicti ſalarii.91

Reconductio aſſeſſorũ & lectorũ an & qñ cẽſeatur facta ſub eodẽ ſtipendio prime conductionis.91.cum ſeq.

Dos eadem an & quando cenſeatur repetita in ſecundo matrimonio.93

Tex.§.ſi vxor.l.pen.ff.ſol matri.ornatus ibid.

Conſuetudo ultima an & qñ attendenda.96.cum ſeq.

Tex.§.ſed & ſi alimenta.l.mella.ff de alim.leg.ibi.

Solitum & cõſuetum qũo differunt.100.cum ſeq.

Aſſeſſores & comites mortuo legato an ſint reducendi domũ ſumptibus heredũ legati & quid de expẽſa cõductionis & reconductionis lecto.102.cum ſeq.

Caſus cõtingẽs ĩ pſona cõductoris nõ nocet locatori.103

Scholari recedente ante finẽ anni duodene vel decedente an integrum ſalarium duodene pertineat & ſolui debeat patrono duodene vel intereſſe tm̃.104.cũ ſeq. & quid ſi receſſerit timore peſtis aut belli & an eo tpe teneatur ſoluere penſionẽ domus cõducte & vtrum requiratur cõſignatio clauium domus.107.cũ ſeq.

Penſio domus conducte an ſolui debeat tpe peſtis belliue & nũquid requiratur cõſignatio clauium cũ renũciatione domus conducte ad hoc vt excuſetur quis a penſione & quid ſi peſtis ceſſauerit.107.cum ſeq.

Schola.mortuo pſono duodene vel impedito facere duodenã an poſſit agere ad eius itereſſe dataq; repetere.112

Intereſſe lucri ceſſantis peti põt & quod non fuerit in potentia propinqua.106

Officium legati an finiatur per mortẽ legati & vtrum comites ſint liberati nu.113

Officia magiſtratuum ad heredes non tranſeunt ibid.

Aſſeſſores et comites vtrũ mortuo legato liberati ſint ab omni abligatione cũ legato contracta prætextu officii & an teneatur ſeruire ſucceſſori puta filio vel alteri et ſi fugiant pp peſtem debeant habere & conſequi ſalariũ pro tempore abſente.111.cum ſeq.

Mutare perſonam ſibi obligatam regulariter quis nõ cogitur ex cã tamen ſic.116 uſque ad.119

Facere cogit quis ꝙ ſibi nõ nocet & alteri ,pdeſt.118.ib.

Tex.§.i.l.ſi mandato meo infra man.ornatur.119

Tex.l.ſi.ff.de vſu & habit.declaratur.120

Aſſeſſoribus

IN .L. DIEM

FVNCTO INTERPRAETA- TIO PATAVINA.

ANC pulcherrimam legem in Taurino. olim felici Achademia primis annis, quibus ad onus lecturæ assumptus fui repetii
1 anno quinto ac vigesimo iam reuoluto * indecq; impræssioni dedi, nunc præcibus vestris auditores dilectissimi in hoc celeberrimo Patauinorum Gymnasio iterum legēdā assumpsi & cognoscentes. quanta ferant anni venientes commoda secum.

2 Creatura fuit Papi. * splendidissimi Iurisconsulti nūcq; satis laudati viri de q̄ plura scripsi tam in frontispicio prę dicte repetitionis q̄ in proœ ffforum. & in tit. de orig. iu. floruit ac obiit sub Seuero & Anto. caracalio Rom. Imperat. post Christum natū annis. 200. circiterue sub acutissimo sceuola professus cuius discipuli postmodum fuere Pomp. Pau. Vlp & alii fere oēs iurisceōsulti legum vertices quorum monumenta iuuat diurna nocturnacq; versare manu vt ex Elio Sparciano in vita Antonini caracalli & Lampridio in historia Alexandr. principis apparet.

Materiam istius legis subtiliter tractauit Bart. in. §. diuus. l. i. ff. de var. & extraord. cogni. hic vero satis leuiter ideo Alex. hic in sexta col. &. §. in rubri. de acquir. heredi
3 tate concludit hanc lecturam non fuisse Bar. * propter diuersitatem stīi et rationem adductā ibi per ipsum, quem alii scribentes hic sequuntur, cuius rei fortissimum mihi videtur argumentum q̄ doctrina ipsius Bar. ibi differt a lectura super hac lege posita tāquam aurum ab ere mosque Bartol. fuit in difficilibus oppositionibus incipere
4 prout ibi feci * ferro enim quasi viam aperit qui per contraria transit teste Bal in l. præcibus col. vi C. de impub. & aliis subst. hic autem id minime fecit ergo &c.

In præsentis legis expeditione procedam apostillando textum præfationes nōnullas faciēdo notādo absoluēdo glos. dicta Bar. attributa Alex. Dec. et aliorum secundum ordinem solitum.

Diuiditur in duas partes principales prout ponit duas decisiones secunda ibi diuersum, summari diuersimode posset ſm diuersitatem intellectum veritas summarii dependet ab intellectu tenendo. Sed si ante excussionem ipsorum intellectuum ocius illud desideraueris retento cōi intellectu potes summare vt hic per Bal. & Iason. sed ſm verum intellectum infra ostendendum alio mō oportebit summare.

Rationes dubitandi & decidendi possent assignari ex his quæ contra Fulgol. scribunt hic Ias. col antepe. versic. quinto mouentur Mod. Bonon. col. i. & Taurinen. sexta art. vltim. uel aliter dicas dubium fuisse in prima parte. l. quia cessante causa cessat effectus. l. adigere. §. quamuis infra de iure patronatus capitu. concessante de appella. ideo operis et seruitiis comitum cessantibus finito officio morte legati videbatur pariter cessare debere salarium pro operis debitum.

Ratio aut decidendi oppo. est quia per eos non stat quin seruiant propterea stipendium residui temporis eis præstandum ut hic & infra locati. l. diem functo cum aliis ad ducendis in primo notabili nec casus contingens in personā legati dāno comitū esse debet hinc est q̄ si operas suas aliis locauerint salarium prædictum petere nō possunt ut in his iuribus dicitur. tum quia stat tunc per eos quin seruiant duobus. n. seruire nō possunt, tum quia tunc cessat eorū interesse cū ab aliis salariū accipiant. Ex quo patet responsio ad rationem dubitandi. Ad versicul. fina. leg nostre ratio dubitandi adherendo communi intelligentie assignari potest quia remotio legati ab officio damnum stipendii comitibus afferre non debet. l. si quis in suo. §. legis. C. de inoffic. testamen. l. non debet infra de regu. iur.

Ratio decidendi opposi quia præses culpa assessorum remotus præsumitur. ideo nimirum si salarium residui temporis eisdem assessoribus denegatur. hunc tamen communem intellectum non esse tenendum luce clarius infra probabimus accommodantes alium nouum & verum intellectum ad versicul. finalem legis nostre. Et ibi assignabimus veras rationes dubitandi & decidendi.

Diem functo exorditur hic Papin. fungor ablatiuo communiter iungitur aliquando accusatiuo vt hic sed antiquitatem sapit, sepecq; apud Plautum & Terentium reperitur & Euphonie gratia id hic Papin fecisse credendum est. Iocundius est enim est ad aurem * qua ratione 5
nōnunquam a regula receditur vt pulchre per Aul. Gel. ad finem septimi capitis libri primi. Est autem fungi dignitatem aliquam vel officium habere gerereq; vt patet hic & aliis in locis, quandoque est finire vnde vita functus dicitur qui vitam finiuit, vt per Lactantium libro quarto.

In eodem tex. ibi legato * idest præside prouincie se- 6
cundum glo. primam, nec male interprætatur quum Iurisconsultus sic exponat in. l. penul. super de offic. præsid. Intelligi tamen potest & locum habet in omni olio legato de quo infra in titu. de legat. secūdum communiter doctores infra super glo. prima. eadem enim est ratio salarii comitibus cuiuscunq; legati præstandi post mortem legati ante finem officii quæ est defuncto præside vt statim dicemus ergo eadem iuris dispositio per iura vulgata. Secundo quia hoc iudicat & patitur proprietas verbi legati de quo in textu nec repugnat natura titu. de offic. asses. sub quo posita est hęc lex, quia ad titulum satis facit non, solum enim habet locum in præside legato assessores de quibus hic titulus tractat secum conducente sed generaliter in omni legato comites secum similiter cōducente de quibus in hac lege etiam fit mentio.

In cod. tex. * ibi salarium idest stipendium & honora- 7
rium, quamuis enim vulgares hoc vocabulo cōmuniter vtantur latinum tamen est eoque vtitur iurisceōsultus hic in. l. fina. infra eorum, & in. l. i. infra de var. & extra. cogni. & in capitulo statutum. §. assessorum de rescriptis in sexto & alibi sepe.

In cod. tex. ibi comitibus * eodem vocabulo vtitur Iu- 8
risconsultus in prædicta. l. i. in versic. sed & si comites. Accurs. vbique pro assessoribus verbum accepit Ang. Iaso. Dec. Aquens. Curt. & alii cōmuniter etiam in aliis comitibus generaliter intellexere & respondet Dec. argumento sumpto a nā tit. vt per eum suadetur hæc intelligentia ex vi & proprietate ipsius vocabuli comitum, est enim comitari alium se maiorem sequi, ſm Ciceronem et alios sed non solum assessores sequuntur legatos & præsides verum etiam multi alii illis necessarii quæ quidem declaratio de plano procedit tātum ad primam partem legis, sed vltima pars ſm communem intellectum non videtur posse intelligi in omnibus comitibus, sed in assessoribus tantum eo q̄ ratio negligentie ac culpe propter quā legatus ab officio fuit remotus quæ secundum scribentes communiter in dubio adscribitur assessoribus qui debebant legato bene consulere, illumque recte instruere vt infra videbimus, cessat in aliis qui non sunt iurisperiti nec pro consiliariis conducti sed vt inseruirent in aliis legato necessariis ergo cessabit et legis dispositio & illis pręstādū erit salariū licet legatus ab officio remotus fuerit nisi appareret eorundem comitum culpa remotum fuisse legatum

gatum quia tunc ne ipsis deberetur salarium residui temporis, Argumento textus in.l. quod quis ex culpa infra de regu.iur.sed secundum verum sensum perumme infra aperiendum alia est intentio Pap in fine. nostre legis secundum quam nihil refert, loquatur tex.in praecedenti parte de assessoribus an de aliis comitibus & sic generaliter potest intelligi de omnibus comitibus secũdum propriã significationem vocabuli.

9 In eod.text.ibi * praestitum est hoc verbum magnam obscuritatem ac difficultatem in lege ista causauit. quidam enim legunt praestitum vt communiter habuerunt glo & doctores in antiquis codicibus sed patitur multas difficultates & plures accõmodantur per doctores intellectus ad hunc textum vt dicam statim, alii praestitutum legendum esse contendunt ad tempus relationem facientes, legatis praestitutum idest praefinitum tempus, vt hic per Budeum in annotationibus suis et per Mod.Medio. lib.quarto dispon.cap.xx.facientes tamen relationem ad salarium & secundum praedictam declarationem Budei legem hanc ita intellexere prius ambo Decii & Cur. hic, veritas patebit ex discussione intellectuum ad hanc legẽ statim facienda. Miror quod nullus ex mode. viderit super hoc tex.literam florentinam, et qũo in illa habeantur verba ipsius legis retulerit.

10 In eod.text. ibi * debetur utrum ab heredibus legati vel a Republica. hoc intelligi debeat doctor. communiter dicunt ab heredibus legati per alium deberi vt hic per Alexand. columna prima. & Curt. tertia. & eundem Curti. in rubrica supra eodem de quo latius infra videbimus.

In eo.tex ibi eodem tẽpore de residuo intelligitur de q̃ supradixerat pro quo salarium petitur vt est tex. apertus infra loca.l.diem functo.

In eo.tex.ibi diuersum in eo hic versic. finalis legitur e-
11 tiam multis modis vt infra statim dicam, * Sed antea videamus vtrum papi bene dixerit diuersum &c.determinando in fine legis contrarium eius quod in prima parte in comitibus dixerat respectu salarii comitum v; quod licet mortuo legato salarium residui temporis comitibus & assessoribus praestandum sit tamen si fuerit ab officio legationis remotus legatus non sit praestandum s̃m intel.glo.& doct.videretur debuisse potius cõtrarium quã diuersum dicere quum praedicta vocabula multũ differant.l.nemo prohibetur.ff.de excep.l.3.ibi diuersis vel cõtrariis cũ ibi notatis per glo.& Bar.ff.ut leg. not. tradidit Balbus Decii Aquens.& omnes scribentes in l.fina.per illum textum.C.de edend.& Bald. in l.prima.C.de furtis, colum tertia.contraria dicuntur opposita & repugnantia quae simul stare non possunt puta q̄ eadem scriptura vera sit & falsa, Item approbatio & reprobatio circa eandem rem.l.vbi repugnantia.ff de reg. iur.l.prima. C. de furt. Item si vnus testis dicat me contraxisse, alter neget de necessitate vnus verum dicit alter falsum.l.optimam, C.de contrahen.& committen. stipul. Baldus loco proxime allegato.diuersa sunt separata ut diuersa iura ex diuersis fontibus aut personis orta.l. hereditas matertere, C.de pet. hered. & dicta lege nemo prohibetur cum ibi notatis de exceptionibus, ponit Salice.in pręallegata lege prima.columna secunda. exemplificando in exceptione pacti iuriusiurandi & rei iudicate sed Papinianus hic de oppositis dispositionis praestandi & non praestandi salarium pro residuo tempore loquitur ideo &c.

Dici potest quod licet contraria directo proprie dicantur, quando sunt penitus opposita ac priuatiue omni respectu & casu ut per glo.in praeallega.lege tertia.Bald.et Salice. in dicta lege prima. C. de furt. at diuersa proprie separata dicantur tamen in iure nostro diuersum ponitur sepe pro cõtrario, vt in lege lecta versic.sed.cum fortis infra si certum petatur, notant omnes moderni in dicta l.fi. C. de edendo idque est large sumpto vocabulo, legiste enim non ita dialecticant in verbis, sed rerum exitus ponderant, Bald.in dicta.l prima colum.tertia nimirum igitur si hic diuersum pro cõtrario ponitur, vel aliter quod si diceretur mortuo legato salarium residui temporis deberi comitibus & salarium non esse debitum comitibus mortuo legato ante finẽ officii, hęc essent penitus directo & proprie contraria sed dicere q̄ mortuo legato debeatur salarium residui tẽporis comitibus et q̄ remoto legato ab officio non debeatur sibi salarium non sunt proprie & directo cõtraria sed diuersa propter diuersitatem personarum & factorum praeallegat.l.tertia.cum glo. vt leg no.caue.declarat pulchre Aquens.in legẽ si cum dotem, columna quarta antepenulti.infra soluto matrimonio Bald.loco praeallegato & Bartol. in.§.vtrum.l..si is. qui ducenta de rebus dubiis, dicit quod ad hoc vt positiones proprie dicantur contrariae, necesse est, vt de eodem subiecto praedicentur in eadem qualitate positiue et priuatiue, ut Petrus currit & Petrus non currit, sed quando variatur qualitas subiecta licet praedicata sint opposita positiones non dicuntur contrarium sed diuerse vnde in terminis nostre legis, quum varietur qualitas subiecta & factum legati ante finem officii mortui & legati ab officio remoti de salario residui temporis comitibus debito ad salarium ipsi legato debitum vt infra declarabo, recte & proprie Papinianus diuersum esse dixit.

Pro intelligentia legis & materia nõnulla praemittenda sunt in primis * quod assessores de quibus loquitur 12
hic titulus.dicuntur illi qui iudicibus assistunt.eosque instruunt ad procedendum & recte iudicandum. l.prima. supra eo. et. leg. prima. C. de assessoribus inuentum est enim officium assessoris, ut imperitie iudicantium succurratur iuribus pręallegatis &.l.fina.C.eo.ex quo plura inferri possunt vt per Deci. supra in rubric. qui assessor multis aliis nominibus nuncupatur, vt hic per Iasonem & modernos & paridem in tractatu sindicatus charta vigesima quarta. in: uerbo assessor & Dec. in consilio
octauo. * & dicitur aliquando iudex sed improprie & 13
largo modo, quum non habeat iurisdictionem a qua iudex denominatur.capitu.forus, de verborum significatione sed eius officium est habentibus iurisdictionem consulere, iuribus praeallegatis, ut per Iasonem in rubric. Et Decium in.l.prima.colum.prima. supra eod, & in dicto consilio octauo.colum.secunda.officialis autem pro
prie potest dici * vt in aliquibus locis nuncupatur ab offi 14
cio quod habet, maxime quum terminus officialis latissimus sit Geminianus in capitulo vt officium de heret.lib. sext.Decius & omnes in rub. de officio delegati & etiam supra in rub.de offic.eius.

Qualis debeat esse assessor, * haberis tam per leges no- 15
stri tituli, quam per leges codicis.de assessoribus.per Iasonem Curtium & alios Moder.in rubric.supra eo.& Dec. in capitulo secundo.in quinta & sexta quaestione de iudiciis et secundum scribentes in locis praeallegatis laicus non potest esse vicarius Episcopi, quia laici in clericos iurisdictionem habere non possunt, ca. Ecclesia sancte Marie, de constitutionibus assessor tamen esse potest, quia non habet iurisdictionem & ideo in Ciuitate nostra uercellarum coniugati, & laici, sepe assessores sunt Episcoporum.

Nunquid tale officium sit dignitas * doctores cõmu- 16
niter concludunt quod non per.l.secundam supra eo.iuncta.l.i.C.ad.l.visce. vbi liberti qui non poterant habere dignitatem ab officio assessoris non repellebantur, hodie liberti non prohibentur habere dignitatem in auctentic. vt decetero.libr.columna.sext.ut per Modernos in rub. supra eodem puteum in tractatu praeallegato & Deci. in dicta lege secunda. facit quia (vt dixit) assessor

nullam habet iurisdictionem quæ dignitatem tribuit, ut habetur in.l. prima. supra titulo primo. nisi esset quis asses sor & consiliarius Princi, is, a cuius latere illustraretur iuxta legem vnicam.C.de proposi.labo. libro duodeci- mo.ibi quos nostri lateris comitatus illustrat,& lege quis
17 quis.C.ad.l.iul.maiestatis vbi Ang notat, * nec mirum quia etiam coquus principis dignitatem habere dicitur, vt per Romanum in singularibus sol.xxxix. & ideo Eu seb. Cesar. & alii Historici dignitati id auribuentes, scri bunt Vlpianum assessorem fuisse Alexandri Seueri. Ro manorum Imperatoris.Est tamen honor & officium ho norificum asidere quod multi Illustres iurisconsulti exer cuere in hoc se gloriantes & si principibus non asside- rent ut patet ex his quæ scribunt Ias & alii in rubri. supra
18 eo.Pau.ca.Dec.& alii in dicta.l. secunda. * licet ergo quis non sit doctor, & sic in dignitate constitutus assessor ta- men esse poterit modo sit iurisperitus nisi statuta particu- laria doctoratum requirerent vt probatur per leges isto rum titulorum de assessoribus, tradunt paris loco præal- legato in verbo potestas, Curtius supra in rubri. & Mo- derni Taurinenses hic in tertio art.Iason in l.filiæ licet co lumna tertia.C.de colum.& Felin.in proœ. Gregor.co- lumna quarta.

19 Etas vero legitima in assessore, * quicquid dicant præ- fati Moderni hic in septima colũ.est post annum. 17. per text.in. §. initium.l.primæ. infra de postulando, vt post Bald.Card.& Imolam,scribit Barba.in capitulo cum vi- cesimum de offic.delegati nec obstat lex quidem consule bat cum notatis per Alexandrum infra de re iud.quia lo quitur in iudice.in quo fundatur iurisdictio nos in assesso re secundum præallegatos. Nec assentior dicentibus ad uocatum ex malo consilio non obligari quum opposi- tum verius videatur ut per Cardinalem in clem. sæpe ad finem principii de verborum significatione Soci. in lege quidem colum.secunda infra si certum petatur Fel.in ca- pitu primo. colum. xii.de consti. & in lege consilii colũ. prima infra de reg iur.

20 A quibus autem eligatur assessor * quidam constituũt differentiam inter ius ciuile & canonicum eo quod ordi- narii de lege ciuili possint sibi assessores eligere l i. &.l.li- ceat.C.eo.& in auct.de mand.princ.§.festinabis. l.secun- da. §. post deinde cum census de origine iuris vbi dicta- tor magistrum militum sibi eligebat non autem illum constituebat populus & notat Dec. infra eo.in lege fina. secus de iure canonico capitulo quum ab omni de vita et honestate clericorum. delegati vero sic iuxta formam c. statutum.§.assessorum de rescriptis in sexto, sed Abbas & alii in dicto capitu quum ab omni colum.fin. opposi tum volunt quod etiam de iure canonico ordinarii pos- sint eligere sibi assessores & ita seruatur de consuetudine, nec tex.præallegati cap. refragatur quum solum prohi- beat salarium nomine assessorum exigi nõ autem prohi- bet electionem & assumptionem assessorum & est ratio quia dicti ordinarii tenentur per se canones scire vnde si volunt assessores assumere qui eos instruant de proprio satisfaciant.Et etiam delegati de iure ciuili possume asesso res eligere quicquid dicant præfati scribentes.vt per Bar to.in auten.in iud.in princi.nec requiritur consensus par tium in electione & assumptiõe assessoris Abb.Felinus et alii in capitulo super quæstionum in. §. verum de offic. delegati Phil.fran. in dicto. §. assessorem, colum. prima. vbi etiam per alios canoni. posset autem Respublica vel superior magistratui electo assessorem constituere ac de- putare * quod esset vtilius ipsis magistratibus iuxta no-
21 tata per Alexandrum in leg.secunda.columna fina.infra quod quisque iuris, puteum & Modernos in locis præallegatis.

Sed an * possit quis cogi ad assumendum officium as-
22 sessoris aliqui quod nõ per legem primam.C. eo.& quia in patria propria assessor quis esse nequit. l. tertia. supra eo.&.l.in consiliariis. C.eodem titu & extra territorium iusdicentis impune non paretur. l. finali infra titulo pri- mo.quomodo igitur posset ordinarius cogere aliquem ad assumendum officium asidenti In contrarium tamen est veritas argumento.l.si quis magistratus cum ibi not. ff de mun.& hono.&.l munerum in §. iudicandi quoque necessitas illo eod.tit.& ita tenet Alber. de rosat. in leg. prima. supra eodem & paris supra præallegato verbo potestas, Nec obstat quod in patria sua, quis asidere non possit quia respondeo quod immo intra quatuor menses lege permittente id faciet dicta leg.in consiliariis, quo tempore posset ob ordinario ibi cogi. Præterea di- spositio prædictarum legum de consuetudine non serua tur vt per Dec.in dicta. l.tertia. Rursus per Principem & superiorem potest quis cogi * ad assumendum officium 23 si idoneus sit iuxta glos.not.in l.dotem.ff.sol.matri.tradit Bal.d.in.l.secunda.l.quod quisque iuris in.l.si quando co lumna tertia. & in. l. hi qui ad oficia columna tertia. C. de appellationibus,& Felin.in rubrica extra de testibus cogen das, ergo ad asidendum, etiam extra propriam pa- triam, & ad legem primam. C. de assessor. vbi assessores spe præmiorum non metu aut necessitate associandi sunt.Respondeo studiorum laborem id mereri tamen si benigne inuitati & honestis stipendiis asiduere nollent non prohibet tex.quin postea cogi possint sed in hoc mi nime laborandum est. Quandoquidem hodie non solũ talia officia querentes verum etiam ementes vbique inueniantur.

Rursus pulchra & utilis instat difficultas, * quis de sala- 24 rio debeat assessoribus prouidere seu a quibus cõsequi debeant salaria, Seueri.hic in quæstione decima, & deci- maquarta post Fulgosium,tangens non dissoluit, dicen- dum quod iudices ordinarii id facere debeant, siue sint secu- lares, siue ecclesiastici de secularibus probatur hic & infra loca.l.diem functo,nec retragatur.l.finali. infra eod.&.§. festinabis in auctentica de manda.Princip.& in auctenti. iusiurandum quod præstatur ab his in principio secun- da columna, quod de publico seu a fisco salarium anno- nasque accipiunt iudices, vt tenent per illa iura, Alber. Fulgo.Seuerin.& Dec. vt per Seuerin. infra in quæstio- ne decima.& decimaquarta.Dec.& Modern.bononien- ses in l.fina.infra eod.quia intelligitur, quod assessores et or- dinarii de publico accipiant salarium pro se & comiti- bus suis,quibus deinde quod iustum est soluant. Ita quod considerato effectu & mediate de publico salarium ha- bent imediate uero ab ordinariis & rectoribus dicuntur accipere.Et ista est communis opinio doctorum vt post glosam tertiam hic & Cice.uolunt Barto.& Alexan.co- lum.prima paris loco præallegato. Curtius supra in rub. Abbas in dicto capitulo quum ab omni,Mod.tauri. in- fra in secunda colum.vltima art.& Mod.bononien. su- pra glo.in verbo legatis ad finem,& ita seruatur de con- suetudine, quia Princeps uel superior de salario comi- tum præsidis vel rectoris se non impediunt, sed ipsi re- ctori id onus remittunt prouidentes illi de competenti salario pro se & familia sua.

Quæ conclusio procedit etiam si superior,cum magi- stratu ordinario eligeret ac deputaret assessorem, quic- quid dixerit Albe.vt per Corneum in cõsi.ducentesimo primo.lib.quarto.Mod. tauri.loco præallegato.& Deci, in dicta l.fina. vbi vult quod indistincte percipiat salarium de publico,quod intelligi debet iuxta superius dicta vt magistratibus detur stipendium pro se & comitibus suis,De iudicibus Ecclesiasticis ordinariis quod ipsi tenean- tur prouidere assessoribus suis de honestis stipendiis * 25 minus dubium est, quia ipsi tenentur scire canones per se vnde si egent alterius consilio aut assessores ha- bere velint, expensis propriis accipiant, quod pro-

batur in dicto capit. quum ab omni cum notatis ibi per
Abbate & alios & per summam angeli. in verbo iudex
versic. decimosexto & ita seruatur de consuetudine quia
episcopi de cõpetenti salario assessoribus suis prouident,
26 * sed delegati in causis particularibus assessori & consul-
tori expẽsis partium de stipendio prouident praeall §. as-
sessorem cum ibi notatis per glo. & scribentes & per De-
ci. infra eod. in. l. fina. dummodo delegatus fraudulenter
non diceret se egere assessore, aut in lucro participaret,
quod illius conscientie remittitur dict. §. assessorem cum
glo. vt per summam Angel. & modernos in locis prae-
allegatis, sunt tamen in pluribus locis statuta vel consue-
tudo statutis equiparata l. de quibus supra de legibus,
quae loco stipendii de publico exoluendi permittunt da
27 tam aut sportulas a partibus accipere. valentque * vt per
Romanum in singularibus fol ix. col. quarta. Corse. sin-
gu. suis in versicu. sportule sed si habent sufficiens stipen-
dium non possunt nec debent a partibus quicquam acci
28 pere, * etiam ꝙ essent esculenta & poculenta de quibus
in lege solent. §. fina. supra de offic. proconsl. & legati & in
lege plebiscito cum glo. supra de offic. praesidis & in auc.
de Bilisario vicario consulis coll. 1. secunda & in auctenti.
iusiurandum quod praestatur ab his &c. tradit Alexand.
in consi ccvi. colum. tertia. libr. secundo nisi statutum uel
decretum principis, aliud fortassis disponerent prout in
ditione Illustrissimi principis nostri Sabaudie ducis, vt
patet in decreto posito sub rubrica vt fine subditorum li
bro secundo & in decretis nouissimis. Caroli secundi sub
rubrica nil recipiant ultra stipendia, Ad quorum decla-
rationem plura scribuntur per Alexandrum Corneum
29 & Modernos praeallegatos. Dicit tamen hic Alberic. * ꝙ
si assessores non habeant ab ordinariis stipẽdium vt sepe
contingit possunt illud a partibus petere ne officium sit
eisdem dãnolum idem voluit Sall. in. l. iubemus ad finẽ.
C ad. l. iul. repetun. & Corse. loco supra allegato sed Cur-
tius supra ad finem rubrice tutius esse putat in conscien-
tia se ab officio abstinere nisi de publico constituatur sibi
salarium. §. festinabis praeallega. & l. fina. infra eod. Si ta-
men princeps non posset officialibus de competenti sti-
pendio prouidere deterius esset Rempublicam sine iudi-
cibus relinquere, quam sportulas vel salarium a partibus
accipi ideo non crederem tunc accipientem contra con-
scientiam facere praeallegato capitulo quum ab omni a
contrario sensu cum aliis adductis per Corsetum loco
praeallegato.

Item limita praedicta vbi partes peterent cõsilium pe-
ritorum in aliquo articulo * quia si iudex assentiri velit,
30 non enim cogitur nisi statutum aliud disponeret, vt per
Dec. in capi. intimasti colum. prima. de appen. Tunc ex-
pensis partium petentium id fieri debet vt per Iason. in. l.
praetor ait. in. §. his etiam infra de re iudicata & Deci. I.
in fin. ꝙ si altera pars tantum petat expensis petentis fiet,
quicquid dicat Ialo. in dicto. §. Is etiam vt per Deci. loco
proxime allegato, nisi allegationes partium dubita-
tionem causassent, quia tunc vtraque pars in expensis
31 contribuere teneretur, * vt pulchre per Sal. in. l. verba co
lum. prima. C. de adult. partibus autem non petentibus,
quando iudex dubitat potest petere se instrui & consilio
sapientis cãm cõmuniter Dec. in dicto capitulo intimasti
column. penultima, sed hic facere debet suis expensis
per praedicta.

32 Tertio limi. * quando magistratus non haberet assesso-
rem ex natura & qualitate officii non apti supportare o-
nus assessoris iurisperiti vt in potestariis villarum & ca-
strorum tũc enim licet ipsi ordinarii de publico salarium
recipiant tamen assessorem & consultorem assumunt ex
pensis partium, ne si de proprio deberent accipere, offi-
cium esset eis dãnosum, contra legem si quis ex signatori
bus infra quemadmodum testamenta aperiantur et ita in
33 Italia de consuetudine seruatur, * Quando vero alter
ex litigantibus soluit pro parte aduersa sportulas a iudice
taxatas pro cõsilio assessoris si vincat illas ab aduersario
recuperabit, ut per Bal. in dicta lege tertia. C. de adulteriis
& Dec. infra in. l. fi. ad finem.

Praemitto propius ad textum accedendo quod haec lex
diuersimode a scribentibus intelligitur tam in principio
quã in fine legis, & nescio an Petrus ille baiardi * qui ia- 34
ctabat se de quacũ ꝗ difficili lege sanum extracturũ intel
lectum id hic faceret aut forsitan per verbum nescio re
sponderet prout fecit in l. penulti. C. sir. regu. secundum
Accurs ibi.

Volo discutiamus in primis intellectus per scribentes
accõmodatos ad principium legis * postmodum aliis qui 35
dantur ad versiculũ. finalem & Deo fauente a capite (vt
aiunt) ad plantas bene hanc legem intelligatis, Fui quan-
doque opinionis ꝙ Papi. diuini ingenii vir & iurisconsul-
tus splendidissimus delucide legem hanc composuisset
prout refertur infra locati in lege diem functo, & ea quę
hic difficultates causarunt & obscuritatem prout verba
illa quod legatis praestitum est, & verba fin. versic. addi-
ta fuissent per Tribonia. & socios pandectarum cõpilato-
res * de quibus in proce. digestorum. ac institut. & in. l. 36
prima. ac secunda. C. de vete. iur. enuclean. quemadmo-
dum sepe alibi fecerunt, vt per glo. primam in rub supra
de ius. & iu. in. l si iudex in verbo legitima, infra de iudi-
ciis. & in. l. si non mortis in verbo repleatus, infra de in-
officioso testamento quae quidem potestas addendi de-
trahendi & mutandi prout expediens videretur, Tribo-
nia. & sociis compilatoribus supra nominatis specialiter
& expresse per Imperatorem concessa fuit prout sepe di
citur in dicta lege prima. column. tertia. C. de veter. iur.
enuclean. nunc ab ea opinione discedo quia diuinatio-
nem non modicam continet, & infra ostendam legem
ipsam secundum verum sensum Papiniani declaratam re
cteque intellectam pulcherrimam & elegantissimam
esse iurisconsultus hic contradictionem implicare vide-
batur. ꝙ assessoribus & comitibus debeatur salarium qđ
a legatis praestitum est, si enim pręstitum et solutum fuit
amplius non debetur & potius de repetitione quam de-
petitione tractandum videbatur.

Primus intel. fuit glo. hic, super verbo legatus * vt uolue 37
rit Papi. dicere quod mortuo legato seu praeside durante
officio salarium residui temporis quod a legatis praestan
dum est debeatur comitib' ipsis pro toto tẽpore officii
cum quo intellectu transeunt hic Bar. Pau. cast. Alex. Se-
ueri. & Ias. column. prima. dicens communem & necessa-
rium, qui quidem intellectus verissimus est in se proba-
turque secundum praefatos scribentes in le. diem functo,
infra locati. Sed ad hunc textum accommodari non po-
test, nec tenendus est quia verba legis penitus refragan-
tur, exponi enim deberet verbum praestitum idest prae-
standum contra proprietatem vocabuli, Secundo multa
subuadire oporteret circa verbum legalis primo. praepo-
sitionem a quę non est in textu secundo dictionem quõ-
dam, a legatis. s. quondam, Quandoquidem ab ipsis le-
gatis mortuis salarium praestari nequeat, tertio verbũ est
pro erat praeteriti temporis videlicet pręstandum erat a
legatis quondã, quae expositiones & subauditiones quã
tam ineptitudinem & absurditatem contineant, quis est,
qui non videat ita vt valde mirer ꝙ doctores cõiter hũc
primum glossatoris intellectum approbauerit, Sed solẽt
doctores nostri aues imitari contra primam uolantem se
quuntur ea in apibus. septima qõne prima. tradunt Dec.
in consi 481. colum. finali. & Curt. Iu. in consilio. lxiii. &
dixi in lege secunda. in versicu. quod ad magistratus, su-
pra de origine iuris, & in. §. finali legis vnice, infra si quis
iusdicend. non obtemperand. nec satisfaciunt, quae
ad nonnulla ex praescriptis dicunt tenentes & se-
quentes praedictum intellectum ad primum enim dice-
bat Iason. hic column. prima necessarium esse exponere

prastitum.i.præstādum per textum in dicta.l.diem fun-
cto infra locati qui verbo præstandum vtitur, sed est cō
sequentia in baroco, quia lex illa differt ab ista tanquam
lux ab umbra illa clara & sine difficultate, ista obscura et
hactenus per nullum qui scripserit intellecta. hicq; plura
leguntur quæ ibi non sunt vt verbum legatis præstitum
& versic fina. Est igitur uiolentia exponere præstitum.i.
præstandum & diuinatio extraneumq; tot verba vt su-
pra dicebā subaudire, Nec obstat, ꝙ in lege diuortio in-
fra de neg. gest. & alibi similis expositio fiat, ut per Alex.
& mod. bon. super glos. in verbo legatis quia nusquā fit
tanta subauditio præpositionis & tēporis prout fieri de-
beret in lege nostra, s'm prædictum intellectum sed soliū
subauditur in. ll. allega. per præfatos quondam quod in-
conueniens non est quum id fere pateat ex ordine literæ
loquētis de eo quod fuit ideo expositio illa quondā.s.nō
est extranea secus in præpositione a & quondam in ter-
minis nostre legis sciuisset equidem legislator id dicere si
uoluisset iuxta vulg textum. l. vnice in versicu. sin autem
ad deficientis. C. de cad. tolen. præterea refragatur quod
proxime dicebam et pariter quod statim dicam, nec ēt sa
tisfacit respon. Ias. & Alexan. ad tertium quod verbū est
adaptetur etiam ad præteritum. l. verbum erit ff. de verb.
signi. quia illud non est ex propria significatione vocabu
li sed ex coniecturata mente loquentis vt vice p̄teriti fun
gatur ita vult tex. & glo. ibi, & declarat Gellius in cap. se-
ptimo. libr. xvii. quæ coniecturata mens non apparet
hic prętera illud procedit vbi verbum est determinat par
ticipium captum aut surreptum, nam confunditur cū prę
terito & desinit esse præsens sed quādo determinaret par
ticipium præstandum futuri temporis vt in terminis no-
stris capere pro præterito, vt mihi uidetur esset albū pro
nigro exponere, & si dicas inconueniens istud cessare, se-
cundum intelligentiam et declarationem Alex. hic. super
glo. legalis & æqui. Aquens. in principio cōmenti ꝙ ver
bum legatis in genere accipiatur non de legato & præsi-
de mortuo, volueritq; Papi. dicere, ꝙ mortuo legato an
te finem officii salarium quod cōmuniter a legatis assesso
ribus & comitibus præstādum est debeatur comitibus le
gati mortui pro toto tempore officii, Quæ intelligentia
bona non uidetur quia non salarium solutum dari a lega
tis comitibus suis præstandum est ipsis assessoribus & co
mitibus legati mortui, sed in primis attēditur conuentū
lege semper in stipulationibus infra de regu iur. l. l. §. si cō
ueniat. de po. & voluit Bar. infra in. i. colum. præterea mi
litant alia de quibus supra quia oporteret subaudire præ
positionem a & dictionem quondam & exponere præ
stitum idest præstandum.

38 Secunda lect. * vt hæc lex intelligatur ꝙ mortuo lega
to ante finem officii salarium residui temporis, quod he
redibus videlicet legati præstandum primo est debeatur
inde assessoribus et comitibus legati per eius heredes cum
qua lectura transeunt Bar. & Seuer. hic in principio vera
est in se, vt per Bar. J. in versic. ego autem reuoco non cō
uenit tamen legi nostre, primo quia in textu præstitū est.
non autem præstandum secūdo quia mortuo legato nō
esset sibi præstandum salarium sed heredibus de quibus
in textu nostro nullum verbum sed tantū de legatis præ
terea, hæc lectura præsupponit quod salarium nō fuerit
aliquo mō præstitum nec debuisse solui ipsi legato in pri
cipio sed in fine officii qđ durū est vt in superiorib' dixi:

39 Tertius intellectus * ꝙ loquatur hæc lex de salario ipsi
legato præstito & similiter eo mortuo assessoribus & co
mitibus per heredes legati pręstando pro residuo tpe, cū
p illos non steterit quin seruierint & hūc intellectū appro
bant & sequuntur Bar. & Pau. cast. hic & Mod. bon. su-
pra glo. legatis, & ego pariter secutus fuit in repeti. taur.
quia nō fit violentia litere nec subaudiunt ea de quibus
supra & uerbum præstitum in propria significatione cō-
moratur sicque plane omnia procedere videntur, qua-
si hæc lex in specie ponat casum secundum contingentiā
facti, quod salarium legato solutum fuerit & concordat
cum alia infra locati supra allegata, quod comitibus legati
soluēdum sit salarium residui tēporis, quum per illos nō
steterit quin seruierint & quicquid dicant Alexan. Ias &
Mod. bon. hæc tertia lectura differt a prima, quia in pri-
mo intellectu agitur de salario præstando assessoribus &
comitibus p heredes legati mortui sed de præstito uel prę
stando ipsi præsidi nihil dicitur at in tertio præsupponi-
tur præstitū legato et præstādum comitibus per heredes
ipsius legati. Nūc iste intellꝰ mihi nō placet, primo quia
ut ait Seuer. in i. colū. est de indubitabili quia si pro toto
tempore solutum fuit præsidi pro se & comitibus suis,
quare per heredes legati pro residuo tempore ipsis comi
tibus solui non debetur, præterea iste intellectus unum
præsupponit ꝙ non est uerisimile & consequenter mini-
me admittendum lege non est verisimile infra ꝙ met
causa, aliud quod est falsum, primum ꝙ salarium de pu-
blico fuerit integre præstitum legum et præsidi ab initio
pro se & comitibus & tamen ut infra dicam uix solui-
tur in fine.

Item præsupponit quod debeat in principio solui alio
qui priceps vel superior suum iactasset soluēdo ante tem
pus, contra vulgatam regulam legis cum de indebito, in
fra de proba. est autem falsum ꝙ totum salarium in prin
cipio officii soluendum sit legato vt in quarto notabili di
cā. Postremo quia relatio de qua in textu ibi quod præsti
tum non debet nec potest intelligi facta de salario sed de
tpe ut in ultimo intellectu demonstrabo ergo &c.

Quartus fuit intellectus Fulgosii dicentis * hunc textū 40
in uerbo præstitum est intelligendum esse et exponendū
idest præstitutum taxatum & determinatum, Alex. in se-
cunda col. aliquibus mediis improbat quibus tn̄ respon-
dere nituntur Ias. in prima colum. Dec. in quarta sed non
respondent vrgentiori motiuo Alex. ꝙ in hoc textu nō
est præpositio a & uerbum quondam vt Fulg. in suo in
tellectu uoluit, & si responderi posset figuram esse et or-
natum loquendi modum legatis prestitum hoc est per le
gatos. Ias. in prima col. reprobat prædictum intellectum
Fulg. quum non reperiatur quod verbum prestitum hic
positum significet præstitutum seu ordinatū, præterea
ut dicebam et infra probabo illa uerba quod præstitum
est non sunt relatiua salarii sed temporis.

Quinto loco * Bud. hic in annot. præstitutum legendū 41
dicit ut ad tempus referatur legatis præstitutum idest præ
finitum prout capitur in. ll. hic allegatis per Alex. in secū-
da col. & hunc intellectum tenuerunt multi ex doctori-
bus nostris antequam Budeus nasceretur, & ut. J. dicam
procedit etiam ꝙ in textu non sit præstitutum sed præsti
tum prout cōmuniter reperitur, multo magis ergo et cla
rius quando legeretur præstitutum ut dicebat Ias in. i. col.
Ex litera florentina hoc cognosci & iudicari posset & in
secreto conscientie magis conueniret elegantie iuriscōsul
ti essetq; principium nostre legis candidum & extra oēm
labem. * Mod. medio. lib. quarto dispon. cap. xx. dicunt
salso hic legi præstitum, legendumq; esse præstitutum. i. 42
constitutum & assignatum, quum enim aiunt Imperato
res legatum in prouinciam mittebant salarium cōstitue-
bant & assignabant sibi et suis assessoribus et comitibus
mortuo legato ante finem officii assessores et comites sala
rium eis assignatum non debent amittere ideo illis debe-
tur istud est ꝙ pap. hic dixit secundum eos.

Sed ut dixi isto in textu legitur præstitum non præ-
stitutum, Secundo non probatur iure consideratio præ
dictorum modernorum ꝙ a Principe vel a Repub con
stitueretur et assignaretur salarium Legato et comitibus,
et illud sit quod dicitur peti per comites quinimmo
constituitur ut nunc etiam sit ipsi Legato et inde per
eum distribuitur pro meritis familie comitibus suis.
Tertio illud relatiuum quod refert tempus non sala-
rium

rium vt ftatim dicam, ergo prędictus intellectus ad.l.hāc.
non eft tenendus.
43 Septimus intellectus Curt hic in quinta col. ꝙ referen-
tis verbum præftitum ad falarium quod heredes prefidis
folum debeant falarium fibi præftitū pro comitibus et af
fefforibus, fecundum naturam titu. refiduum habeant pe
tere a Republi. poftquā de publico debetur. §. feftiuabis
fupra allegato, &.l.fin.infra eo. Qui quidem intellectus
minus placet quia ꝙ partē debeant comites falarium ab
heredibus legati petere & partem aliam a Republica hic
non dicitur nec eft verbū vllum de Repub. fecūdo quia
vt dixi relatio quæ hic fit per illud relatiuum quod eft de
tempore non de falario tertio quia dubitatio in hac lege
non erat a qua perfona præftādum effet falarium affeffo-
ribus & comitibus fed an pro refiduo tempore a morte
legati vt ex tex. clare apparet. ideo &c.
44 Octauus & vltimus fuit intel. * ꝙ ifte textus legatur cū
verbo præftitum prout cōmuniter habetur & vere dice-
re hic Papi. qui mortuo legato ante finem officii falarium
refidui temporis quod videlicet tempus legatis præftiti
eft, ideft conceffum indultum & tributum debetur affef-
foribus & comitibus non obftante præmatura morte le
gati quæ contigit ante finem officii quia per eos non fte-
tit. quin feruierint. fm hunc intellectum non fit aliqua
violentia literæ nec impropriatio verborum legis noftre.
capiturque præftitum quod hic cōmuniter & antiqui-
tus legitur fm propriam fignificationem, fecundo vt cō
uenit hic relatio ad magis proxima iuxta legem fi idem
cum eodem in fine. infra titulo primo cū fimil. tertio. fit
ad principale dubium quod erat in lege de falario refidui
temporis poft mortem legati qui comites falarium illud
confequi debeant & quod tota dubitatio legis effet folū
refpectu falarii refidui temporis patet ex verbis textu: ibi
refidui tēporis & ibi modo poftea comites cū aliis eod.
tēpore non fuerint fiue ergo falarium fit folutum in prin
cipio officii aut foluendum in medio vel in fine officii iu-
rifcōfultus vult deberi ipfis comitibus pro toto tpe quia
per eos non ftetit quin feruirent hunc intellectū tenuerūt
hic ambo Decii & Budeus in ānotationibus ut fupra re
tuli legendo tm̄ præftitutum ideft præfinitū tempus quo
verbo in hoc textu ftante lex in prima parte clara effet,
ut inquit Iaf fupra in prima colum. idem tamen effe dico
45 quamuis præftitum ut communiter habetur legamus ✠
Ifte eft verifsimus & tenendus intellectus fecundum quē
ceffant omnes amaritudines & cuncta plane procedunt
fiue fit præftitutum vel præftitum, nec obftat quod
fecundum hunc intellect. falarium deberentur co-
mitibus rectori legato ve præfinito, quod abfurdum vi-
debatur, cum pro tempore conductionis eorum tātum
non vltra falarium cōfequi debeant, ftentq; fimul quod
fint diuerfa tempora legato & comitibus per ipfum lega
tum inde præfinita ut hic per Cur col. quarta. quia refpō
detur legem ad cōmuniter cōtingentia fe referre iuxta le
gem nam ad ea infra de legibus, fed legati et rectores qui
peregre proficifcuntur affeffores & comites accipiunt cō
muniter fecūq; conducūt pro toto tempore fui officii ac
abfentie ut quotidie & fieri uidemus. ideo tex. hic recte di
xit comitibus deberi falarium pro toto illo tempore le-
gatis præfinito & in confequentiam etiam ipfis comitib'
& quod verbum præftitum propriæ exponi pofsit ac fi
gnificare conceffum & tributū inuenietis apud Ciceron.
lib. iii. officiorum & Liuium lib. vi.
46 Veniamus nunc ad verfic. fin. * qui eft magis difficilis
& obfcurus quā fit principium legis, primus intellectus
fuit Accurfii hic in principio glo. vltim. intelligentis hūc
textum in affeffore ab officio remoto ut non pofsit pete-
re falarium refidui temporis, damnum enim quod quis
fua culpa fentit fibi & non aliis imputare debet capi. mo
ra. capi. damnum de regu. iur. in fexto &.l. quod quis ex
culpa infra de reg iur. cum ifto primo intellectu tranfire
fimpliciter videntur Bar. hic & Seueri. col. prima. & Ale
xan. vlti. Iaf. in fecunda colum. poft Fulg. & Latius Dec.
in glo. fina. ab ifto intellectu recedunt, quum non conue
niat verbis literæ, vt per eos, & licet ad rationes Decii re
fponderi poffet quod fumus hic in claris & ꝙ textus rela
tionem facit affefforum & comitum de quibus fupradi-
xerat, quia verba illa diuerfum in eo poffunt intelligi tā
de affeffore quam de comite fua culpa ob offic. remoto,
vt a petitione falarii refidui temporis excludatur tamen
hæc lectura prima non fapit nec eft tenenda quum fit de
indubitabili, cui enim vnquam dubium fuit, quod ille
qui fua culpa ab officio remouetur non pofsit petere fa-
larium refidui temporis, quum ex culpa fua non debeat
quis lucrum reportare ? lege fiue hereditaria in fina infra
de nego. ge. & damnum quod quis fua culpa fentit, ut di
ctum eft fibi debeat imputare, fintque fermones noftri re
bus fenfu & intellectu fruentibus adaptandi.l. fi ita in h.
ne ibi quod nemo fanus probabit, infra de elic. accumula
tis per Barb. in confi. fexto. colum. tertia. lib. primo, hic er
go primus intellectus non verifimilis & de indubitabili
tenendus non eft ꝙ imo affeffores & comites tenentur le 47
gato & rectori ad omnia damna quæ paterentur ob re-
motionem talem vt voluit hic Seueri. in fecunda colum.
quæftionis. xxiii. & Curt. in vltima colum. fecundo quia
verficulus diuerfum referri debet ad principale dictum
ficque ad dicta in principio vt hic per Dec colum. tertia
& per confequens prędicta verba potius intelligēda funt
de legato de quo principaliter hic dicitur, tertio quia Pa-
pi fupra proxime locutus eft in plurali de comitibus di-
cere quod nunc ad fingularem tranfeat numerum & lo-
quatur variato modo fermonis de eifdem comitibus ve
rifimile nō eft, quarto & fortius quia fucceflorem accipe
re vt hic dicitur * legati & rectoris eft non comitum l. me 48
minifle fupra de offic. procon. & lega. verba ergo ifta qui
fucceflorem ante tempus accepit clare oftendunt legem
hanc in fine loqui de legato qui fucceflorem accipere dici
tur non de aliis comitibus in quibus non reperitur lex
quæ probet id cadere aut dici concludamus ergo hāc pri
mam lecturam legi noftre nullo modo cōuenire nec qua
drare ficq; minime procedere.
Secundo mō legitur * vt intelligatur in eo fcilicet præ 49
fide & affeffore ita vt ad vtrūq; fiat relatio, vt hic per Iaf.
colum. fecunda fed qui fic legant præter eum neminem
inuenio, refraganturque & repugnant verba legis ibi in
eo qui fucceflorem accepit, fi de duobus videlicet de le-
gato & affeffore loqueretur abfq; dubio dixiffet in eis nō
in eo prout voluit Iafo. ipfe & Dec. infra in glo. fina. item
dixiffet acceperint in plurali. fecundo non cōuenit, quod
de accipiendo fucceflore vt proxime deducebam hic di-
citur, tertio quia non tantum in affeffore loquitur ve-
rum etiam in aliis comitibus vt diximus fupra.
Tertius intel. * quod loquatur in legato remoto ante 50
finē officii & conuenit verbis Papi ibi diuerfum in eo fci
licet legato, de quo fupra dixerat, fed difficile eft rationē
reddere cur mortuo legato ante finem officii falarium re
fidui temporis debeatur comitibus & tamen aliud fit, fi
remoueatur. fi enim fuerit iniufte remotus, * iniuria ei fa 51
cta comitibus obeffe non deberet.l. Lucius infra de elic.l.
fi unus. ante omnia infra de pac.
Si vero iufte maior videtur ratio vt debeatur falariū
refidui temporis comitibus quā i cafu mortis propter de
lictum aut culpam legati remoti: propterea hic tertius le
gēdi modus in legato remoto multipliciter variatur, pri-
mo enim intelligitur, in legato fimpliciter remoto ante fi
nē officii ut affefforibus falarium refidui temporis nō de
beatur eo quod legatus præfumatur remotus, culpa ipfo
rum affefforū q nō bene recteq; cōfuluerunt legato * pro 52
ut erat officium fuum.l. prima fupra eo &.l. prima. C. de
affeff. &.l. fecunda infra titu. fecundo vnde eifdem affeffo-
ribus factum & neglectum afcribitur, habent igitur de fe

cōqueri, non autē stipendium pro delicto petere. Hanc primā intelligentiā post gl nostrā fi.& Ci. sequitur bart. infra in col.fi. Paul.cast.& Seue.tā in prima col.quā in vigesima tertia & vigesima septima qōne.Iaſ.col.ii. Aquē. fi.Cur.penul.Dec.consi.viii col.iii. & alii cōiter scribētes. ideo nisi assessores probent legatum et præsidem fuisse re sidui tēporis consequi non poterant, quod reputat nota. Seue.loco præall. Sed intellēnō videtur posse stare nec procedere quia culpa non præsumitur neq; dolus & alle ganti id onus ,pbandi incūbit.l. quoties § qui dolo.ſ.de
53 ,pba.* a veritate igitur alienū eē videtur q̄d assessores do lū aut culpā cōmisisse præsumantur pp quod remotus fuerit legatus.& lex secūda ā in oppositū allegata loqui tur in casu claro quando apparebat de ignorantia & imperitia assessoris.Iaſ.ſ̄i hic in.ii.col.& mod tau.pen. volē tes delendere hanc tertiam lecturā respondent q; in assessoribus omittētibus facere id quod ad eorū officium spe ctabat legatū v; instruere præsumatur dolus. §.dolo.l.si
54 procuratorē.ſ̄.man. * qui dolus ex coniecturis & præsumptionibus probatur.l.dolū cū ibi notatis. C.de dolo trad.Roma.in cōsi.liiii.et.lxviii [Fel.in c si nautē de reseri ptis Parpal in repet.legis si quis maior in vltima col. sex te qōnis princ.C.de transac.& Dec.in consi.lx.colū. fi.&
55 cexlv.colū.penult.*] ideo ſm Pau. Ale.& præfatos post Cepol.in cautella.ccxiii.assessores videntes aliquid iniuste fieri a magistratibus resistere debent & protestari se non consentire vt et per Aquē.in repeti.legis vt vim col.viii. ē de iuſ.& iure & Dec.in consi. viii. & ita limitari dicunt. §.qui dolo.Quæ responsio non subsistit nec procedit, licet.n dolus ex coniecturis & præsumptionibus probetur tñ q; assessores defecerint in pertinētibus ad officium eorū sicq; reliquerint præsumēdum nō est vt.ſ.pro Soci. l.merito & cap.estote misericordes de reg. iu.præterea si
56 legatus deliquerit* faciendo aliquem torqueri vel suspē di aut omittendo in actu momentaneo vt hic per Seuer. ad finem quarte quæstionis non potest assessoribus culpa ascribi.tertio quia hæc lex generaliter loquitur non tātum in assessoribus verum etiam in aliis comitibus in qui bus cessat rō dictæ consultationis quia eorum opera in cō sulendo non est sed in seruiendo ipsi legato ita quod præ ses illorum culpa remotus dici non posset, & tamen deci sio generalis est & in aliis comitibus nec Bar.infra ad finē cōmenti loquēs de culpa officialiū voluit prædicta pro cedere in oibus officialibus quicquid aliqui dixerint sed intelligitur de assessoribus in quibus stat oondus officii*
57 & consilio quorum uniuersa geruntur ut hic per Seue.in qōne.xxvii.&.xlvii.vnde Alex. hic & in dicta lege secū da circa finem saluando prædictū cōmunem intellectum dixit id procedere vbi contra legatum & præsidem lata esset snia priuationis & appareret ex actis id contigisse ,p pter cām concernentem debitum officii assessoris, quod consistebat in recte consulendo ipsi præsidi præalle. lege prima.supra &.C.eo.& sequuntur hic Aquen.& Dec.in vi.col.& Aquenſ.in.d.l.ii. ad finem attestantis istud cōiter teneri, quę declaratio et si uera sit in se tñ ad hanc lege non procedit. quum ex omni parte diuinationem contineat & destruat quod hic simpliciter dicitur preterea vt supra vidimus hec lex loquitur non tantum in assessoribus sed etiam in aliis comitibus in quibus non versatur officium consulendi nec culpa remotionis propterea cō siderari possit in eis, Sunt igitur diuinationes maxime q̄d præses culpa assessoris remotus præsumatur & q; ex sententia vel actis appareat de cā remotionis quæ concerne ret officium assessorum præterea refragatur qui de comi tibus generaliter dicitur ponderando ut supra fecimus.

Ex quibus confunditur similiter quod dicebat hic Cur. in penul.col. saluando prædictam intelligentiam quia ve rū nō sit q; in dubio censeatur remotus legatus assessorū culpa nisi ex snia & actis aliud liqueret, secundo quia non solū hic agitur de salario assessorum sed & de salario aliorū comitū, quibus ratio remotionis defectu recte cō sultationis vt diximus ascribi non pōt tertio quia nō tātum fictiones seruitutis fundatur decisio versic.fin.rerum quia per eos non stetit quin seruierint vt dictum est supra quę ratio militat etiam legato ab officio remoto.

Quartus * fuit intellectus glossatoris hic in fine legis 58 quod textus noster loquatur in præside remoto culpa ,ppria tantūmodo & diuersum sit ab eo quod in præcedenti parte legis deciditur quia assessores & comites residui tēporis salarium consequi debent licet eodē tpe cum aliis fuerint operas suas successori uel alteri locauerint et consequenter salarium a duobus percipient nec primus iuste cōqueri poterit quū remotionē ab officio culpa sua senserit, ſm quā intelligentiam lex ista singularis et nota tu dignissima ſm scribētes redderetur. Cū quo intellectu transeunt hic Bar.& Pau.de cast.Sed Ful. Alex. & Iaſ.in vlti.notabili Aquenſ.& mod.tau.in penulti.& vlr. colū. reprobant & si credimus aquensi intellectus est cōiter dānatus quia nec lege ratione probatur, super hac lege fun damentum fieri non pōt quum habeat plures intellectus, vt per Alex.eo maxime hic nulla est mentio de culpa, legati,nec de coniecurione duplicis salarii item quia relatio facienda est ad dictū principaliter in lege vt hic per Dec. col.iii non autem ad accessorium seu ad illud quod dicitur incidenter ergo fieri non debet ad id quod incidenter dictū fuit in versi.si modo postea sicuti fieret ſm hunc intellectū,præterea nulla ratio suadet vt comites consequā tur duplex salarium licet legatus culpa propria remotus ab officio fuisset, * nā satis comitibus esse debet, si dānū 59 & interesse lucri cessantis consequantur, indēnesq; conser uentur iuxta tex.in.l.dominus horreorum in fi.ſ.loca.nō aūt facere tot lucra vt hic per Fulg.& Dec.in princ. & in fi.secunde col Iaſ.in vi.& Aquenſ.in penul. respondētes per Fulg.cuidam rōni factæ in oppositū per Alex. accedat textus not.in.l.tutori.C.de nego.gest.ibi sat is est sicut vel in paucis amici laboribus consulatur, quem texr.extollit Alex.in cōsi.xxix. ad finem lib. sexti. & quod solū consideretur interesse,ut præfati scribentes dicunt in casu isto ,pbatur in dicta lege sed addes in fine ibi si mercedē ab alio nō accepisti & in lege quæ ibi sequitur cū nostra concordanti ibi mō postea comites cū aliis nō fuerint. & in dicta lege dominus in fine per quæ cōfunditur distin. Seuer. circa finem qōnis.xxiii. dum cōcordando opinio nes distiguebat factū ab omisso ut si legatus fuisset remo tus pp delictum in faciendo consistens cōmissum ,pter furtum puta aut barratariam ut dicit Bar. tunc procedat doctrina gl impius Bar.lecus si ,pter culpā in omittendo consistentem cum grauius sit delictū in cōmittendo q; in omittendo glo.& doct. in.l.si mora.ſ.sol. mat.& se qui videbantur hic Dec.col.iii. versic. & tenendo contra Paulum & mod.bon super glo.si.quæ tñ distinctio et cō cordia in ,pposito nostro vera non est quum tota vis in interesse & indemnitate consistat vt dixi. satis igitur comitibus esse debent si ob culpam legati indemnes conseruentur.

60 Ex quibus etiam apparet * non esse ueros nec procede re illos tres effectus singulares quos post alios refert hic Iaſ.in vltimo notabili in sexta col. quia fundantur princi paliter sup intellectu supra reprobato quo corruente cor ruunt defectus ex eo illati.c.cum Paulus & c.principatus prima qōne.i & vlera Iaſ.q; decisio Pau. de cast. de pen sione peribili non obstante locatione rei alteri facta quan do cōductor eius culpa a re locata cecidit* aliena sit, a ve 61 ritate firmāt hic Dec.& Cur.in vlti.co.& q; veritate cōtra Pau.cast.videtur mihi casus recte intelligendo in fine dicte legis dñs horreorum prout et Dec.& alii pōderarūt.

Quintus fuit intel. Ful. dicentis * verficulū istum finalē 62 intelligi qn legatus ab officio ex cā per principem remotus fuit, ante finem officii ut salarium residui temporis nō debeatur comitibus quia factum principis præsidi nocere non

63 re nõ debet nec præſumit̃ illum voluiſſe alteri ✠ præiudi
cium facere. l. ij. §. merito et. §. ſi quis a principe infra ne qd
in loco pub. cũ multis de quibus per Paul. caſt in cõſi. cix.
in antiquis Ancha. conſi. 161. & 164. col. fi. vbi dicit qd in
reſcriptis principis ſubintelligit̃ propterea ſemper clauſula
ſaluo iure tertij. Alex. conſi. 122. & 123 ad finẽ lib. v. Feli.
in. c. cauſam quæ col. ix verſi. interpretatio de reſcri. Deci.
in. c. quæ in eccleſiarum col. ij de conſtit in. l. j colum ij. ſi
certum pet in conſi. 510. & 689. Iaſo. conſil. xix. colum. ij.
lib. iij & Moder mediol. in tract. præſumpt char. 82 licet
igitur princeps ex aliqua honeſta cauſa vel quia ſic ſibi pla
cuerit & per conſequens potius ex voluntate q̃ culpa le-
gati vt in dubio eſt præſumptio argumento legis merito
infra pro Soc. notat Curt. infra in penulti col. remouerit
præſidem ab officio ante finẽ id nõ debet illi nocere etiam
quoad ſalarium comitum ꝓ futuro tempore cum potius
de principe habeãt cõqueri & ſic verſi. diuerſum refertur
ad principale dictum legis noſtre non ad illud qd imme-
diate incidentur ſupra dicebatur ſm Deci infra in. iij. col.
Hunc intellectum Fulgo reprehendit Alex. infra in vlt.
colũ. eo qd factum principis iniuſtum ſoli legato nocere
debet cui infertur iniuria. non autem alteri arg. legis luc. j.
de eic ergo non debet comitibus nocere. Ita qd regula
dicti. § merito videtur potius facere pro comitibus quia
princeps illis præiudicare velle non præſumitur. Alex tñ
male percepit mentem Fulg. vt declarat hic Iaſo. in. ij. col.
& vltra Fulg. non loquitur quando princeps remouet de
facto & iniuſte id qd in principe præſumendum non eſt
ſed loquitur qñ princeps legatum remoueret ex aliqua iu
64 ſta cauſa * quę in dubio ſemper præſumit̃ in eo. l. relegati
cum glo. vlti infra de pe. cum plene accumulatis p Alex.
conſi. 91. col. fi lib. iij. & Barb. conſi. ij. vol. vij. & conſi. 26.
col. ij lib 4 Feli. in. d. c. quæ in eccleſiarum col. 12. & in. c.
nulli de ſen exco Iaſo. in. l. quominus col. ij. infra de flum.
Aquent. in. l. gallus in. §. & quid ſit tantum colum. ij. infra
de lib. & poſthu. & in ſuo ſpec. feudorum in tit qui ſeudũ
dare poſſunt. ſo. ij. Seue hic in quæſtione. 26. quæſtionem
dubiam dicent. ſe extricare neſcit Iaſon. col ij. & Deci. vl.
defendunt intel Fulg. reſpondentes motiuis Alex. vt per
Dec. Moder. bon. ſupra glo. fi. & ſi vacillẽt tenent tñ cõtra
Fulg ſed male illius mentem intellexerũt vt verba eorum
clare oſtẽdũt, quia vtrum princeps id poſſit facere vel ne,
& teneatur aſſeſſoribus & comitibus ſatisfacere vel nõ ad
intel Fulg. nihil facit quia non quærit nec dubitat de hoc.
ſed ſolum de legato an eo caſu teneat̃ comitiue ſatisfacere,
& reſpondet quod non ita intelligens hunc tex Pro ha-
65 benda veritate iſtius notabilis articuli ✠ conſiderãdi ſunt
nõnulli caſus inde videbimus an intel Fulg. poſſit ad hũc
tex. procedere, quãdoq; ergo vt incipiamus a clarioribus
princeps remouet præſidem tanquam ſuſpectũ vel odio-
ſum & tunc ius aſſeſſorum & comitum ad ſalarium reſi-
dui temporis contra magiſtratum remotum debet eſſe ſal
uum arg. §. culpe. l. ſi merces. ſ. loc. Seue. hic quęſtione. 26.
faciunt not. per Soci. in. l. qd te col. iij. infra ſi cert. peta. &
Aret. in conſi. 140. viſa. Intelligo quando culpa & defectu
legati id contigit cum tunc remotus cenſeatur ante finem
officij te culpa ſua quo caſu abſq; dubio tenet̃ ſoluere co-
mitibus ſalarium reſidui temporis quia delictum ſuũ ſibi
& non aliis vt diximus nocere debet, ſecus qñ odiũ fuiſſet
66 iniuſtũ * inimicitieq; ex cauſa iniuſta contracte argumẽto
eorum quæ pulchre not. Alex. in conſi xx. col. fin. lib. v.
vbi vult non procedere hoc caſu qd dicitur in. d. §. culpe
ſi conductor damnum euitare etiam vigilando non po-
tuerit, quicquid in. § culpe dixerit Pau. caſt. facit q ſtatim
dicemus, ſecundus caſus eſt quando princeps remoueret
legatum propter culpam officialium & comitum ſuorũ
& tunc clariſſimi iuris eſt, dictis comitibus reſidui tempo
ris ſalarium nõ deberi, quinimo legato remoto ad omnia
damna & intereſſe eos teneri, circa primum intellectum
67 iſtius verſi. fin. * Aliquando conſtat & apparet principę
iniuſte remouiſſe legatum ab officio & tunc remotus cui
a principe illata fuit iniuria non tenetur ſoluere ſalarium
reſidui temporis comitibus cum ſit factum cui reſiſti nõ
poteſt & cenſeatur * caſus fortuitus de quo cõductor nõ 68
tenetur vt per Barto in. l. ſi vno in. §. item cum quidam in
prima quæſtione locati Seuerin. hic in quæſtione. xxvj.
Deci. colum. fin. & Moder bon. in glo. vult per tex in l ſi
merces in. § vis maior infra loca. ad quem multa accumu-
larunt Deci in conſil cccxij. ccccclij & cccclv. & Curt. Iu.
in conſi lxxxv. & quicquid hic dicat Alex. hoc caſu opi-
nio Fulg verior eſt & equior ſi Seuerino credimus prin-
ceps tamen ad ſalarium & omne intereſſe de iure tenebit̃
ſecundum Seueri. & Bono. præallegatos ſed ſi princeps
conſeruaret ſalarium præſidi remoto pro ſe & comitibus
aſſignato tenetur pariter ipſe legatus comitibus ad ſolu-
tionem ſalarij reſidui temporis vt hic per Deci. columna
finali ſaluantem hoc caſu Alexand. ✠ tamen veriſimilius 69
eſt aſſeſſores & comites cum acceſſore remoti remanere
permiſſurum hoc modo indemnitati illorum conſulendo
cum minori ipſius diſpendio iſtud eſt quod dicebat Fulg.
principi remouenti ſe perſuaſurum vt hic refert Seuerin.
in quæſtione. xxvj. & Iaſon. in ſecunda columna.
✠ Quartus caſus eſt quando non appareret vtrum pręſ 70
ſes fuerit remotus odio ipſius vel facto iniuſto Principis
ſed eſſemus in dubio & iſto caſu maior videtur difficultas
nunquid legatus & præſes teneatur comitibus ad ſolutio
nem ſalarij reſidui temporis. Deci. & Curt. in penultima &
vltima columna, poſt Fulgo. dicunt quod licet non præ-
ſumatur culpa legati præallegata lege merito tum quia in
Principe vt diximus præſumitur iuſta cauſa remouendi
& factum principis caſus fortuitus iudicatur de quo con-
ductor vt dictum eſt non tenetur propterea dicendum vi
detur legatum ab officio remotum non teneri ſoluere ſa-
larium reſidui temporis dictis comitibus ſed in cõtrarium
videtur veritas quia culpa comitum vt dictum eſt, alio
non apparente legatus non cenſetur remotus nec etiam
iniuſte per principem in quo ſemper iuſta cauſa eſſe præ-
ſumitur vt ſupra probatum fuit, ergo præſumetur remo
tus culpa propria & ſic tenebitur ſatiſfacere pro reſiduo
tempore comitibus, cum per eos non ſteterit quin promiſ
ſa adimpleuerint, iuribus ſupra allegatis. * Ex quo enim 71
princeps legato remoto non conſeruauit honorem ad ma
iora, puta illum promouendo aut ſalarium illi conſer-
uando legatum propter eius culpam remouiſſe cenſeri
debet, alias eidem iniuriam feciſſe dicendum eſſet quod
abſonum eſt per ſupra allegata. Ex quibus vero cauſis
✠ poſſit magiſtratus ab officio remoueri, ponunt docto 72
res in. l. iudices. C. de digni. lib. xij Roma conſil ccccxvij.
& ccccxcij Seuer. hic in quæſtione quarta & 22. partis in
tract. ſindicatus, char. xxvj in verbo barratarie, Aquent.
in. l ex hoc iure col. j. & ij. ſupra de iuſt. & iur. Cur. conſi. j.
col. xij. & xiij. Petrus de monte in ſua monarchia, Abba.
in. c. venerabilem de elect. Deci. in conſi clj. Corſe. in repet.
c grandi de ſupplen. negl. præla. lib. vj. fol penultimo fina
li. Moder. taur. in rubri. titul. ſeq in quibus locis inuenietis
de remotione ab Imperio Epiſcopatu & papatu quando
& per quos fieri poſſet. Quantum ad intel Fulg. ✠ non 73
eſt tenendus primo quia diuinat cum lex iſta loquatur ge
neraliter in legato ab officio remoto. Secundo quia verba
illa diuerſum in eo &c. de legato intelliguntur, & ſecun-
dum intellectum Fulg. q aſſeſſores & comites in caſu ver
ſiculo finalis non conſequantur ſalarium reſidui temporis
Papin. non dixiſſet diuerſum in eo ſcilicet legato ſed diuer
ſitatem poſuiſſet in aſſeſſoribus & comitibus. Sextus fuit
intel Moder. mediola. lib. iiij. diſpun. c. xx. * q tex noſter 74
intelligatur in præſide remoto ob peruerſos mores & in
eius contumeliam ideo omnes comites ab eo vt ab im-
probo electi cadunt ſed eſt penitus diuinatiuus, & maior
ratio debendi ſalariũ comitibus reſidui temporis eſt quo
ad legatum ſui culpa remotum q̃ in caſu præcedenti nec

legati improbitas comitibus ob esse debet, verum tātum
sibi vt hic per Bar.& Paul.cast. ac omnes s̄m Seueri. infra
in.xxiij.quæstione & alios Mod.Dabam hæc ego alias in
taurinensi lectura nouum intellectū ad hunc tex. qui nunc
mihi non placet ideo nō refero sed meliorem et planum si
nō fallor nec mirum quia vt inquit Hieronymus bos se-
75 nior grauius figit pedem. * Dico igitur in fine legis nostre
non esse quæstionem de salario comitum legati vt glo. &
doct.intellexere nimirum immodū se circa hoc torquētes,
sed mentio tātum est de salario ipsius legati qui ante tēpus
successorem accepit. voluitq; Papi hoc dicere qd' mortuo
legato ante finem officij residui temporis salarium debeť
comitibus modo eodem tempore operas suas alij non lo
cauerint quia per eos non stetit quin seruierint. Diuersum
in eo. s legato seruatur qui ante tēpus successorē accepit,
quia salarium residui temporis sibi non debeť.potius. n.
penam mereť q̃ premium propter remotionē ab officio
quæ in dubio nō solet fieri nec facta a superiore præsumiť
nisi ex legitima causa vt supra dixi, Iste est realis planus &
verissimus intellectus ad hāc legem, nō visus per aliquem
qui vnquam scripserit & verba illa in eo &c plane et sine
violētia intelliguntť in legato de quo supra dixerat & ver-
bum diuersum stat ꝓprie, quia attenta diuersitate perso-
narum & factorum rectius dictum fuit diuersum q̄ aduer
sum seu contrarium, vt ex apostilla p me ad textum facta
apparet, nā in principio legis loquiť de salario residui tem
poris debito comitibus mortuu legato ante finem officij.
hic de salario residui tēporis ipsiusmet legati, q̧ si ab offi-
cio fuerit remotus, eidem nō debeať, cessat.n ratio in supe
rioribus assignata ꝓ assessoribus & comitibus quia p eos
nō stetit quin seruierint. Qñ enim legatus remotus fuit di
ci potest p eos stetisse propter eius culpam ob q̃ censetur
remotus, q̃uis ergo non præsumatur delictum & culpa
vul.l.merito supra allegata tamen vbi quis ab officio per
superiorem remoueť absq; cōseruatione stipendij præsu
mendum est eum ob culpam suam remotū fuisse, quum
superior vt dixi ex causa legitima prçsumatur illum remo
uisse postq; non reseruauit nec conseruauit ei salariū, quia
si sine culpa sua id contingeret princeps vel superior con-
seruasset salarium & honorem præsidis, qñquidem alicui
iniuriam facere non soleat nec præsumať. Nimirum igiť
si residui temporis salarium eidem nō debeť diuersumq;
in eo seruetur &c. prout hic in fine diciť. Est aūt diuersitas
inter assessores & comites mortui legati, ac ipsum legatū
ab officio remotum respectu salarij residui temporis quia
comitibus debetur ipsi vero legato in fine legis posito ne-
quaquā & s̄m hunc intellectum ratio dubitandi erat quia
quum culpa nō præsumať videbatur qd' legatus non ob
stante remotione salariū residui temporis habere deberet
prout & comites in casu principij legis ratio decidēdi op-
positum quia ex quo fuit simpliciter remotus nec sibi re-
seruatum ac conseruatum salarium præsumaturq; in actu
facto per principem semper iusta causa mirum non est si
culpa sua remotus præsumiť & ideo non possit consequi
salarium residui temporis. Noto nunc primo ex princi-
76 pio legis * s̄m doctores qd' mortuo legato ante finē offi
cij salarium residui temporis debeť assessoribus de quibus
hic titulus tractat ad idē.§ fi.l.sed addes &.l diem functo,
cum lege qui operas ꝭ locati,& § diuus.l.prime.ꝭ.de var.
& extraor cogni si præstitum nō fuit debeť & solui debet
dicitur hic & in.d.l.diem functo si vero prçstitū fuit repeti
non potest quia debitū erat.§.diuus.&.l. qui operas supra
alleg.cui enim datur actio fortius retētio vulgato.§.j.legis
77 inuitus.ꝭ.de reg. iur. Videamus i. ✠ rōnem notabilis &
huius principalis decisionis, deinde discutiemus nōnullas
pulchras difficultates cadentes circa ipsum notate ex textu
sumptum Bar.hic in.j.col.rōnem esse dicit quia lex fingit
assessores seruisse residuo tempore tum p eos non steterit
sed p casum mortis contingentis in persona legati cū qua
rōne transeunt scribentes vt hic per Alex. in prin.cōmenti

& ad fi.ij.col.Seue.in quæstione.xiiij. & seq.Iaso in nota-
bili.iij iiij.&.vj.& per alios Mod.Dec.tamen hic col j.prç
dictam rōnem improbat quia mors omnia soluit, & sic
vere comites nō possunt legato seruire ergo nec p fictio-
nem, quia fictio nō introduciť vbi veritas locum habere
nequit.l.qui ad certum.ꝭ.loca. cui motiuo defendēdo Bar.
faciliter responderi pōt vt alias dicebā in lectura taurinēsi
* allegādo not.doct Bar. in.l si is qui ꝓ emptore col.xij. 78
ꝭ.de vsucap. q̃ doctrinam sequunť ibi communiter scrib.
pleneq; tradunt Mod.medio.in tract. præsump.in primis
char. declarantes qūo & qñ lex fingat super impossibili,
q̃ responsionem sensit etiam Cur.hic col.j.qui in alio me-
dio nititur rōnem Bart.improbare eo qd' lex non fingat
nisi suadēte necessitate vel equitate quæ hic non videntur
subesse, vt per eū ergo &c Sed respondeo subesse equita-
tem fingendi cum non steterit per comites quin seruierint
sed per casum mortis legati ideo perinde esse debet ac si ser
uissent l.iij.ꝭ de condi.instit &.l iure ciuili ibi perinde ha-
beatur ꝭ.de condi & demonst.sunt enim verba illa impro
prietatis & fictionis nota ✠ nihilominus quemadmodū 79
dicūt Deci.& Curt. leges aliam rōnem videnť cōsiderare
quia v3 per eos nō stetit, non aūt fundāt se in fictione, sed
reddūt dictam rōnem claram & palpabilē quia p eos nō
stetit quin operas ꝓmissas impenderint ideo congruū est
vt integrū salariū recipiāt & ꝓ veritate hæc rō clarissima
adduciť semper p iurisconsultū vt patet in.l. sed addes ad
finē, in.l q operas & in § diuus præallegatis q̃uis igiť rō
Bart.pulchra & subtilis fuerit defendiq; possit, alia tñ de
qua ꝓxime dictū est magis clara est, & tenēda ✠ quū cla- 80
riora prçferēda sint, maxime in.l.vt patet in tribus primis
consti.C.ac in.l.j.&.ij.de vet iur.enu. Contra tñ prædictā
rōnem hoc stare vt tex. not in l legatū.C. de condi.inser.
* vbi legatū meliori dictum si titio nupsisset mortuo titio 81
ante contractū matrimoniū deficit licet mulier parata esset
nubere, sicq; lex eā nupsisse nō fingit ergo nec deberet fin
gere assessores seruire mortuo legato, cui erat inseruiendū
Respon.terminos esse multū diuersos hic loquimur in di-
spositione & obligatione pure cōtracta ibi in cōditionali
legato, & cōditione mixta cuius defectu, vitiať legatū vt
ibi dicūt scrib.& Soci.in cōsi.68.& seq.lib.j. & Deci cōsil.
485.&.620 vbi etiā ait rōnem dicte.l. legatū esse qua ces-
sante causa cessat effectus, cā legati fuit matrimoniū quo
cessante cessabit etiā legatū & si dicať, seruitiū legato præ-
standū fuit cā salarij comitū & tñ ipso seruitio cessante nō
cessat salariū. rñ. q̧ imo causa salarij comitū fuit cōtractus
initus cū ipsis comitibus ad seruiēdū legato, qui cōtractus
cōsumatus fuit & obligatio ad id cōtracta non cessat mor
tuo leg.ideo &c. Prima dubitatio * circa prædictū nota 82
bile quia locans rem nō trāsitoriā ad hæredes nō obligat
ipsos heredes vt.ꝭ.loca.l.si quis domū ibi quia hoc euenire
posse ꝓspicere debuit. vti fructuaria in qua habebat vsum
fructū in quinquenniū locāre si ante cōpletū quinquēniū
decesserit heres eius nō teneť cōductori ad expēsas in ipso
fundo per eū factas, quasi quinquēnio fruiturū. quia id p
mortem.s fructuarij posse euenire vt toto tempore præ-
dicto re frui nō posset ꝓspicere debuit, similiter legato cō
ducente assessores & comites videbať nō debere heredes
obligari mortuo legato ante finem officij quia cū ipsum
officium non sit ad heredes trāsitoriū iuribus hic allegatis
p Alex in.j no id posse euenire debuerūt ꝓspicere ex quo
enim electa est industria psone officiū ad heredē nō transit
* vt vltra supra allegata ꝓbať in.l.vnica §. finautem.C. 83
de cat.l.quia tale infra sol.mat. cū accumulatis p Aret.in.l.
nemo est qui nesciat infra de duo re. & Feli.in.c.j, col pe.
de sum.tri ac Iac.de.S.Georg.in trac.feu.in.iij.col. At Cur.
hic col.j.rñdet casum esse diuersum quia licet officium hic
nō transeat ad heredes legati. trāsit tñ salariū s̄m doct.vt ꝭ.
diciť. Similiter debet trāsire obligatio cōtracta cum comi-
tibus prætextu salarij eisdē præstandi ex stipēdio, præsidi
pro se & comitibus dato. Ego clarius & in forma rñdeo
quod

quod in.d.l. si quis domum fructuarius rem in quinquen
nium locauit tanq̃ fructuarius, & sicuti non transitoriam
ad herdes. §. finitur inst. de vsufr. ideo nimirum si heredes
nõ tenentur mortuo locatore ante finem quinquennij im
puteta sibi conductor si vt ibi dicitur hoc posse euenire
non præuidit, hic autem in locationem & conductionem
non fuit deductum officium ad heredes nõ transitorium
sed opere & salarium, & cum comites operas præstare
possint, nec stet per eos rationi & iuri consonum est vt sa
larium residui temporis pro operis promissum ei soluat,
quæ ꝓmissio & obligatio bene potest ad heredem trans
ire vt hic & in aliis iuribus supra allegatis. maxime cum
heredes legati integrum salarium de publico consequant
& sic tam pro legato defuncto q̃ pro comitibus iniquũ
ergo esset qd' pars ipsorum comitum non persolueretur
84 comitibus * Et per textum dicte.l. si quis domum in pre
allegatis verbis hoc posse euenire ꝓspicere debuit, notabi
les quasdam quæstiones determinant Ancha. in cõsi. 402.
Feli. in.c. j in. iiij. not. de iudi. & Deci in.c i. col. viij. eo. tit.
85 Secunda dubitatio * verum decisio nostre legis de qua
supra locum habeat nõ solum in assesso verum etiam in
aliis comitibus videbatur qd' nõ arguẽdo a natura tituli
loquentis de offi. asses. sed oppositum cõcludunt commu
niter scrib. per hunc tex. vt dixi apostillando super verbo
comitibus imo conclusio procedit in quocunq; locatore
operarum vt quamuis moriatur cõductor ante præstitas
operas tamen salarium integrũ debeatur locatori ratio est
in promptu quia per eum non stetit §. si l. sed addes, & l.
qui operas supra allegatis vt hic per Iaso. in iij. not. Curt.
& alios col. ij Dec. pulchre super glo. comitibus & in cõsi.
suo. lxxviij. & cviij. vbi ad notabiles quæstiones infert li
86 mitatq; vt per eum. * Notandum tamen est qd' licet præ
dicta pari procedãt respectu consecutionis salarij ꝓ ope
ris debiti vt eis omnibus integre satisfieri debeat licet non
præstiterint operas, quum per eos nõ steterit eademq; ra
tio militet in prædictis omnibus tñ valde differũt in trãs
missione salarij ad heredes suos faciẽda quia asses. leg. de
functi ante finẽ officij ratione dignitatis ingenij & doctri
ne quorum intuitu salarium eis præstat ad heredes illud
transmittunt argumẽto, dicto. §. diuus cũ aliis infra allega.
87 ✠ aliud tamen est in reliquis comitibus locatoribusq; ope
rarum quibus salarium ꝓpter laborem principaliter præ
statur si operas pręstare nõ potuerint. l. his schol. & l. pen.
in fi. C. de eroga. mili. anno. lib. xi. tradit Bar. in d. §. diuus
col. ii. & sequuntur communiter scrib. vt per Alex. j. col. 3.
& 4 Seue. quæstione. xxx. & xlv. cum sequenti, Deci. v.
& vj. & Curt. vij. etiam qd' cum labore versaretur indu
stria personæ, vt in militibus & artificibus. l. 2. C. de re mili.
& præal. l. pe. ad finem cũ aliis de quibus per Seue. in locis
proxime allegatis quia ex quo nõ datur salarium propter
scientiam & probitatem, intellectus sed propter laborem
& ad illorum propriam vtilitatem non merentur hono
rari respectu promissionis ipsius salarii ad hæredes, vt per
præfatos scribentes vt quicquid dixerint hic Mod. tauri.
in iiii. colum. penul. char. nec obstat doctrina Bar. § diuus
col. ii in tertio casu quia loquitur in præfecto militum, ad
id promoto principaliter propter animi discretionem. &
intellectum regendi construandiq; numerũ militum sibi
commissum vt ibi Bart. met. declarat non sic in familiari
bus legati exceptis assessoribus & iurisperitis. Tertia quæ
88 stio notabilis ✠ nũquid asses. & comites quibus debet sa
larium mortuo legato ante finẽ officii possint statim inte
grum salariũ petere & cõsequi vel debeant expectare tem
pora quibus legatis tenebat salariũ soluere. Iaso. hic in. iii.
no tenet cũ Bal. & Pau cast. cõtra Alex. q non teneantur
expectare finẽ officii verũ statim possint petere rõnibus p
eum adductis. xiiii sm Moder. taur. hic in vlt. art. col x. &
sequenti tenent hoc cõiter scrib. Sed non est recedẽdum
ab opinione Alex. quæ verior est & cõior, vt statim dicã
per tex. legis in illa & ratione ibidem assignata. j. de verb.
obli. vbi qñ obligatio est sub condi. & in diem licet cõdi
tio impleri nõ possit pro impleta q; habeatur * superest tñ 89
dies qui expectari debet sic in proposito nostro vt j. per
Deci. col fi. Itẽ quia plus cõsequerentur comites mortuo
legato q̃ eo viuẽte fecissent & minus laborarẽt, q absonũ
est ergo fugiendũ. l nam absurdũ j. de bon. libe. Et ad §. si
domus legis si in lege infra locati & rationibus Iaso clare
respondent oẽs tenentes contra opinionem in locis. j. alle
gandis, & cum Alex. tenẽt hic Seuer. in quæst. xix. Deci.
col. vlti. Aquens. i j. Cur. iii Mod. bon in quo not. & Taur.
loco præalleg. sicq; nõ solum vt dixi verior est opinio sed
etiam cõmunior etsi dicas præsupponi vnum falsum qd'
salarium asses. soluẽdum nõ sit in prin. respondebimus in
fra dum examinabimus quæstionem illam vtrũ salarium
legati & comitũ solui debeat in principio officii vel in fine.
Quarta difficultas ✠ q̃tum prædictis asses. & hæredi 90
bus eorũ ꝓ salario præstandũ sit & solui debeat. q̃ quæ
stionem plene tractãt diuersimode concludẽtes Seuer hic
in quæst. 30 Ias. col. 3. Aquens. i. & Mod. taur in. ii. quæst.
vlt. arti Casus vnus clarus est vbi de certo salario cõuentũ
fuisset cõtractu tunc ex conuẽtione legẽ accipiente § si cõ
uenerat l. prime infra deposi. & l. contract. j. de reg iu cum
multis similibus ibidem ꝑ me accumulatis. Quãdo vero
circa certitudinem & q̃titatem salarii nulla fuisset inita pa
ctio nec statuta prohiberẽt considerandi sunt nonnulli ca
sus pro clara intelligentia articuli. Aut enim consuetudo
prouidet de certo salario officiali ✠ & illi standum est & 91
sm eam censet contractum. l licet cum notatis infra. C. lo
cati le. q si nolit. §. quia assidua infra de edil. edict. cum no
tatis per Seue. & Iaso. & Aquens. præallegato. Barb. in. c.
qd' translationẽ col de offi legati & Alex. in cõsi iii. col. fi.
& consi. 10<. viso lib. ii. aut consuetudo varia est, & subdi
stinguas aut assessor vel officialis alias cõductus extitit sub
certo salario, & postmodũ simpliciter reconductus ad idẽ
officiũ * tunc intelligit reconductus cum eodem stipẽdio 92
quo primo conductus fuerat secundum Iaso. Aquens. &
supra allegatos ✠ arg. tex. in § vxor. l pen j. soluto matri 93
monio vbi vxor quæ reuertit ad virum post diuortium
censetur illi cõstituere dotem q̃ in primo cõtractu matri
monii dederat nisi mutata foret qualitas & cõditio ꝑsone
conducte vt quia excellẽtior factus fuisset. tũc. n. pariter au
geri deberet stipendiũ quemadmodũ & sciẽtia aucta fuit
ita Corsetus in singularibus in litera. f in singulari incip. dũ
audirem quia tamẽ donum scientie qualitas est extrinseca
quæ non præsumit iuxta glo. in. c. si forte de elect. in. 6. de
tali augumẽto liquere constareq; deberet. * Quãtum aũt 94
ad textum præallegati. §. vxor & articulum illum repetite
dotis in. ij. matrimonio potestis videre quæ plene ponunt
Barb. in consi 13. col. pen. lib. 2. Cor. cõsi. 157, 172 & 154.
quo lumine. i. Bal. no. in tract. dotis fol. xi speciali. xiiii. &
fol. 25. in speciali. lxxi. legi igit & rationi consonũ est & cõ
suetudo Magnifi & Illust. Reformatorum huiusce indite
vniuersitatis Patauii. qui in reconductionibus doctorum
legentiũ ꝓ meritis laboribus & fama augent illis stipẽdia.
Si vero nõ agatur de reconductione sed de cõductione
& de salario nõ sit facta mẽtio tunc quicquid dicãt. Mod.
tau male intelligẽtes mentẽ Ias. & Aquens hic casus valde
dubius est Iaso. determinare nõ audet Aquens. vult taxari
debere salarii * ꝓ qualitate persone & officii arg. §. in ho 95
norariis. l. prime cũ notatis p Bar. ibi & in. §. sed & si comi
tes. j. de var. & extraor. cog. Seue. hic in. xxx. quæstione te
statur se vidisse secundum illam theoricam Bar. sepe pra
cticatum. Mod. tau. in. v. col. vlt. art. vltimã cõsuetudinem
inspiciendã esse dicũt * p tex. no. in. §. sed & si alimenta le 96
gis mella infra de alimentis legatis cũ notatis ibi per Bart.
plura alia similia congerit Feli. in. c. eã ex. col. fi. de rescri. &
Roch. Cur. loco statim allegãdo tamen. §. sed & si alimẽta
non ꝓbat quia ꝓcedit vbi facta est mẽtio de solito vel de
eo qd' loquens faciebat prout melius intellexerũt Iaso. &
Aquens. ac Alex. in consi. v. colum. fi. lib. v. Are. consi xi.

col.fin & Curt.in tract de consue loco infra allegãdo nos
loquimur quando simpliciter quis conductus fuit. vnde
cum casus sit omissus nec per legem decidatur relinquitur
dispositioni iuris communis.l.commodissime infra de li,
beris & posthu.arbitrio igitur iudicis decidendus venit ar
gumento legis prime infra de iure deliberandi pro quali,
tateq; conducte persone & officij salarium taxandum erit
argumento.§.in honorariis prout dixerũt Seue. & Aquẽ.
supra relati.Et quomodo intelligatur illud quod in dubio
conductio doctoris intelligatur facta secundum consuetu
dinem vide pulchre Pau.de castr.in consi.cccxix. visis in
antiquis.vbi loquitur de detractionibus quę de stipendiis
lectorum fiunt hic Padue. Si vero conductio facta fuisset
pro salario solito vel secundum salarium solitum & varie
fuisset præstitum.nouissima attenderetur præstatio & qđ
postremo factum fuisset.d.§. sed & si alimenta alias con,
97 uentio ambigua remaneret ✠ & hæc videtur communis
scribentium sententia vt per Bald.in.l. binos hic per Iaso.
allegatum. Aquens.hic col j Alex in prææalie. consi.v.co,
lum.fin. Aret.consi.ij. colum.vlti late per Roch. Curt. in
repe c.si col.lxv in quarta limita de consuetudine vbi plu
ra similia cumulauit ad comprobationẽ istius dicti. Intel
lige primo prædicta nisi extraordinarie ex aliqua speciali
causa præstatio illa vltima sic facta fuisset quia non atten
98 deretur * per text.not.in l scio.in § medico.infra de ann.
leg secundum Aquens. hic plura similia de extraordina,
riis de quibus non censetur actum nec cogitatum ponit
Feli.c.sedes colum.iij.de rescrip.& Barba. col.ij de forma
competenti* secundo intellige nisi frequentius quis aliud
99 facere soleret quia quicquid dicat Aquen. illud tunc atten
deretur non actus vltimus per notata in.c. qđ translatio,
nem de officio legati in l nã ad ea & in.l.de quibus supra
de legibus & in.l certe conditio in.§. si nummos ibi cum
quotidie crediturus infra si cert.pet. cum aliis adductis per
Parisi.in consi.1 a.secundo vol secundum Deci.in rub.ex,
100 tra de consue. Ad textum in.d.§.sed & si alimenta ✠ qui
oppositum ꝓbare videtur qđ attendi debeat nouissima
præstatio.& actus vltimus respon.Deci.loco præallegato
& in.l.vt liberis col.ij.C. de colla. accommodãdo nouum
intel.ad illum tex.qui non conuenit illi litere imo est cõtra
verba tex.ibi eius temporis,& ibi eam præstationem quę
nouissima fuit quæ quidem verba in vnico actu verificã,
tur propterea Curt in dicta rubri. de consuetudine quæ,
stione quinta considerationem et intellectum Decij bonis
rationibus improbat. Tenendo igitur cõsiderari debere
qđ frequentius seruabatur sd. §. sed & si alimenta respon,
derem intelligi nouissimã præstationem esse inspiciẽdam,
etiam quod minus præstaret quando varie præstitit nisi
frequentius vno modo præstare consuetus esset, quia tũc
id dicerem attendẽdum & eo casu illum text restringerem
ad frequentiorem præstationẽ, & esset not decla. ad illum
text. Quando ergo legatus promisisset assessori salarium
secundum quod solitus erat aliis præstare tunc nõ atten,
deretur qđ vltimo loco præstitit, sed quod communiter
& frequentius solitus erat facere, sed si præses conducens
assessores verbo consuetus vsus fuisset, nõ possit talis ser-
mo in vno actu verificari vel in vnica præstatione sed ad
minus duo actus requirerentur.l.iij in fine C de epis. au,
die.l j.in verbo frequenter. c. quæ sit longa consuetudo
101 * & sic ista potest esse differẽtia inter solitum & cõsuetum
quia solitum verificari potest, nõ solũ in pluribus actibus
sed in vno tantum d §.sed & si alimenta quicquid dixerit
Math de afili.in decisione regni cccv. & Deci in.l.vt libe,
ris col ij.C.de colla consuetum in pluribus tantum vt per
Curt.in præalleg.quæstio.v. & Moder. tauri. in.l.rogasti
in.§ si tibi col.xiij j.si cert.pet. quæ notari quia intelligitis
quæ sit differentia inter solitum & cõsuetum de quo Bar.
in l j.C quomodo & quando iur. se nunquam clarum
fuisse fatetur & doct. in locis præallegatis dictis vocabulis
promiscue communiter vtuntur, non aduertentes præ,
dictam differentiam. Quinta quæstio an mortuo legato
✠ assesso. & comites expensis hęredum legati aut suis re, 101
ducendi sint domum Seuer.hic in.xxxj.quæstio.post Bar.
in.l.pen.C.de iure fis libro.x.tale onus in legatum & eius
successores reiicit & in duabus sequentibus quæstionibus
idem voluit idem tradit Iaso.in.l.si non fortem in.§ liber,
tus col.pe.J.de condi.indeb.sed Barr. se fundat in consue,
tudine quæ est facti & probanda ideo de iure oppositum
verius est & tenendum qđ assessores & comites suis sum
ptibus id facere debeant imo & se alere durante officio vt
post Angel.videtur dicere Alex. in.d §.libertus col.vlti.
Cuius rei fortissimum est argu. tex.l.suo victu.ff. de oper.
libe.qđ vbi quis habet aliquid facere intelligitur si aliud nõ
dicatur quod expensis suis id faciat Arch. in.c.cauendum
decima quæstione tertia. Roma.consil cccxlvj. colum iij.
Barb consi lxij char j.volumine.iiij. & in clemen.causam
nume.lxvj de elec. Rimin.in.l.edita col.j.C.de eden. Feli.
in.c iij.colum finali, de re iudi. & in.c j.columna finali de
lib.ob. & Deci. in c. bone columna secunda de appellat.
Propterea legati assessores & doctor. sint cauti clare &
expresse super prædictis conuenire videte etiam circa prę
dicta quæ dicit hic Seuerin in.xxxiij.quæstione.
Ex prædicto notabili infertur * quod casus contingẽs 103
in persona conductoris non nocet locatori, cui pro toto
tempore in locatione comprehenso salarium debetur iu,
ribus supra in primo notabili allegatis.Et modus iste pro,
cedendi inferendo ex notabili vt feci magis sapit q̃ secun,
do loco id ex tex.notare vt fecerunt Seue.& Deci quum
non sit nouum notabile sed ex præcedenti sequatur.
Infertur ex prædictis * secundum Portium in.§.si.Inst. 104
loca.ad notabilem quęstionem quidã scholaris cepit duo
denam pro anno vno mortuus est ante finem anni inte,
grum precium duodene debitum erit patrono per quem
non stat quin faciat duodenam ꝓmissam sed Dec.& Cur.
in ij.col.causam scholaris tuentes oppositum tenent quia
solum consideratur interesse,& hic & in iuribus supra alle
gatis non ergo integrum duodene precium soluendũ erit
sed interesse tantum præstandum exemplificando vt hic
per ipsum Deci & cessante ipso interesse vt quia aliũ scho,
larem pro eodem precio loco mortui in duodenam acce,
pisset nihil soluendum esset patrono duodene secundum
eosidem si potuisset alium scholarem accipere et noluisset
ei imputaretur glo infra in verbo eodem cum alleg in se,
quenti not dummodo non haberet iustam causam illum
recusandi vt quia discolus vel difficilis solutionis, * Dum 105
tamen Deci.vult qđ si scholaris sine causa discederet.eum
teneri ad interesse tantummodo, Curt.improbat dicẽs ad
integrum precium duodene eum teneri cum per eum stet
allegat doc.Bar in.l si vno in.§.item cum quidam col ij.J.
loca.est in versic.tamen vt istam ibi propter factum con,
ductoris sed ego non recederem ab opinione Deci.p eius
rationem quia in oblig. facti.succedit tãtum obligatio ad
interesse iuribus hic per eum allegatis, & decisio Bar.intel
ligitur quando interesse conductoris totam pensionem ca
pit ac totum precium alias secus vt per Deci. hocq; satis
clare ꝓbant.iura ibi per Bar.alleg. videlicet lex sed addes
in fine ibi si mercedem ab alio non accepisti & lex sequẽs
cum lege nostra ibi modo comites non fuerint postea cũ
aliis eodem tempore se interesse patroni duodene totum
precium ipsius duodene non capit vt Deci. deducit &
plusq; clarum est ergo &c.Item quia cũ aliena iactura effi,
ceretur locupletior si integrum duodene preciũ consequi
posset cõtra.l.nam hoc natura.J.de cond. inde.male tñ sen
tit Deci.hic in alio * dum vult solitum negociari nõ posse 106
consequi interesse lucri cessantis nisi ꝓbet certitudinẽ lucri
aut potẽtiam propinquam idq; in pluribus aliis locis fir,
mauit sed est a veritate alienum vt dixi in l.quatenus J.de
reg iu.& in.l.vnica C.de sent.quę ꝓ eo &c. qđ sufficit pro
bare quẽ fuisse solitũ negociari & lucrari,et qđ alii similis
cõditionis & qualitatis a cõiter accidentibus tñ lucrantur
& lucrati

107 & iurrati fuissent ⁘ Quia si scholaris recederet timore pe-
stis aut belli nō teneret ad præciū. nec ad interesse ꝓ resi-
duo tēpore post recessum p tex.in.l.itē quærit in.§.exer-
citu in.l.ex cōducto in §.j.& in l.habitatores in.§.fi.ff.loca.
sicuti nec ad pensionē cōducte domus p iura præal vt hic
p Seue.in quæst.xl.Alex.in apostil.ad Bar.in præal.§.item
quū quidā Soci.in cōsi.44.col.ij vol j. Ripam in tract.de
peste fol.1.& 4.Ex Xpoforo.porc.in.§ fin insti.loca.vbi idē
vult in recedēte a domo conducta ꝓpter timorē malorū
108 spirituū. Dicit tñ not.Seue.loco præal ⁘ sane intellig.esse
id qd' de pēsione nō soluēda in casum recessus ob pestem
vel bellum dictū fuit, qñ recedens renūciasset domū iuxta
d.§.exercitu & cōsignasset claues dño domus & eo acce-
ptare nolēte de mādato iudicis fuissent penes aliquē depo
site et remisse. quæ decisi.not.est & vtilis in pract.vt in lec.
Taur.dixi & illū sequit ad sydera extollēs Curt j in fi.cō-
men.& in.l si quis nec causam in fi.ff.si cer pet.vbi ꝑpetuo
not.reputat qd' ad hoc vt recedēs ꝓpter pestem excuset.
ac liberet a solutione pēsionis domus residui tēporis duo
requirunt. Denūtiatio recessus. & cōsignatio clauiū facta
dño domus, faciūt quæ de denūciatione scribūt Bar.& alij
in.l.de pup.in §.si qs ipsi prætori ff de ope no.nū. & i.§.
morte Seue tñ loquit p modū consilij & sic nō vr̄ pręcise
velle qd' nisi prædicta duo obseruent pensio debeat &
Currat.Et ideo Ripa loco præal.tenet nō denegari cōdu-
ctori remissionē pēsionis licet nō denūciauerit recessum.
nec claues domus cōsignauerit. arg.l. ꝙ si domus in.§.j.ff.
loca.q̃uis cōductor si patiat damnū.et interesse & omissā
denūciationem id totū actione locati possit a conductore
cōsequi.d § exercitu & .§.fi l.dñs horreorum.ff.loca. Et sic
prædicta denūciatio ꝓstatio & consignatio clauiū vtilis
erit ad euitādum exceptionē prædicti interesse passi qua
omissa exceptio ipsa retardabit executionē remissionis do
nec de ea sit cognitū. Et ꝓ ista opi pondera qd' in § fi.d.l.
habitatores præal nihil dr̄ de denūciatione nec de cōsigna
tione clauiū domus & si respon.suppleri p tex. in.d.§ ex-
ercitu q loquit denūciatione recessus vt p Curt.in d.§.res
quæ in fi. Dico qd' loquit de interesse passo ad qd' bene
tenet recedēs prædictis nō obseruatis vt dixi.nō aūt de re-
missione pēsionis. Nisi rñdeas qd' si nō denūciauerit remi
seritq; domū vacuam & expeditā cum clauiū cōsignatio-
ne licet recedat vr̄ adhuc possessionē domus retinere ergo
tenebit ad pensionē l.si merces §.j.cū simi ff loc. Et clarius
ꝓcederet cōclusio ista. qñ recedēs ꝓpter pestem vel bellū
teneret domum occupatā et in illa res suas quia nō diceret
109 tunc cōductionem deserere ac relinquere ⁘ & migrare de
cuius vocabuli significatione vltra iura pręal.& tit.j.de mi
gran.videte Lau.val in suis eleg.c.397. Ad hoc ergo vt cō
ductor liberet a solutione pensionis residui tēporis est ne-
cesse qd' relinquat vacuam possessionē domus certificato
de hoc dño domus p denūciationem signa ergo decisionē
Seue.quæ faciet tibi honorem si sciueris practicare, sunt ta
men in multis locis statuta in prædicta materia loquentia.

Nec inteligas qd' ꝓpter pestem licitū sit a locatione pe
110 nitus discedere ⁘ sed ꝓ tempore pestis tñ fit remissio pē-
sionis vt per Abba.& Barb.in c. ꝓpter sterilitatem extra
de loca.& Ripam loco præal. Et p prædicta dicebat Se-
111 uer.loco supra ꝓxime alleg. ꝙ assessor ⁘ recedēs propter
timorem pestis cōsequi debet salariū pro tēpore absentie,
quia timor pestis pręstitit iustā causam fuge et cōsuluit ple
nius Corn.in cōsi.v.col.pe.lib.4.faciūt quæ scribit Deci.in
112 cōsi.70. ⁘ Sed verū in casu cōuerso ad casum de quo suprā
mortuo patrono duodene, aut impedito facere scholari
duodenam possit scholaris agere ad interesse, cōtra hære-
dem patroni ac cōtra patronū in.ij.casu vide Portium lo-
co præal concludētem qd' non facit doctrina Bar.in.d.§.
item quū quidam col ij vers.quęro ergo pecunie tñ forte
per duodena patrono date ꝓ rata temporis ꝓportionabi
liter repeti poterūt.l.si pecuniā & l.fi.ff de cōd.ob causam.
113 l.si quis fundum.§.imperator.ff.loca. Secundo not. ⁘ ex
isto tex.sm Bal.Fulg.Pau Seuer.Alex.Ias.Deci.& alios
qd' mortuo legato seu præside finitum est officiū libera-
tiq; sunt assessores & comites ab omni obligatione cū le-
gato prætextu exercitij prædicti officij cōtracta ita qd' ꝓ
libito possunt recedere nec cogunt remanere ac restare cū
successore etiā qd' sit filius secundum Alex patet quia vt
hic & in iuribus supra allegatis dicit possunt operas suas
aliis locare qd' eis nō concederetur si ex.i. cōtractu adhuc
ad seruiēdum obligati essent arg l.sicut.C.de act.& obli.
cum not per Seue infra in quest.13. Quantum ad officiū
legati qd' finitum sit indubitati iuris est cum mors omnia
soluat § deinceps in auct en.de nup.nec huiuscemodi vitia
in quibus eligitur industria persone ad hæredes transeunt.
c.vno de legatorū de offic.deleg. cum adductis supra per
Alex in j not & Deci.in.ij & Curt in consil.66.cum aliis
quæ allegaui supra circa primā difficultatem primi nota.
Quantum aūt ad obligationem per assessores & comites
cōtractam an & quō finita sit maior est difficultas & con-
trarietas inter scrib. vt hic p Deci. ipsi cōtrarium in.ij not.
& in pen col. Pro habēda veritate istius puncti ⁘ consi- 114
derabam duos casus.aut enim assessores & comites nolūt
exigere salarium residui temporis nec retinere vltra por-
tionem sibi debitam ꝓ rata temporis quo seruierūt si for
te illud a prin.recepissent nec volunt successori seruire licet
sit filius & hæres legati defuncti & tunc dicam cum Alex.
hic finitam esse obligationē comitum per hanc.l & supra
allegata, alias nō possint assessores & comites operas suas
residuo tēpore aliis locare, prout possunt hocq; equitate
suffultum est ne comites cogātur aliis inuiti seruire quibus
non promiserūt contra vulgatam regulam præalle.l.sicut
& l.in re C.man sicut etiā in matrimonio perpetua con-
trahitur obligatio inst.de par.potest in prin.& tñ mortuo
viro mulier soluta est a lege viri.c pen de secun.nupt.ita le
gato mortuo comites a cōuentione cum legato contracta
soluti erunt cū mors cuncta dissoluat & prædicta qñ non
curant de salario & hoc mēti doctorum videt consonum
in articulo sequēti, nam disputantes vtrū assessores & co-
mites teneantur successori seruire respōdent qd' sic vt sta-
tim dicemus dummodo iustā causam recusandi non ha-
beant si volūt habere salarium vt per Aquens. & Deci j.
col.pen.& Deci in secūdo not.& Moder taur col.penult.
volunt ergo a cōtrario sensu qd' si de salario non curent
ab omni obligatione sint liberati. Nec obstat qd' filius
censeatur eadem persona cū patre & sit idem officiū quia
hoc est solummodo per fictionē non vere.l.fi. vbi omnes
scribentes.not.C.de impub. & alij substi ex quibus liquet
non subsistere cōsiderationem Moder.bono. ad finem vl
ti.not.opinātium solum pacta & conuētiones non durare
quando alteri operas locarunt & hæredes legati exonera
runt, hoc casu dicebāt videri per legem nostram obliga-
tionem dissolui alias secus quia imo mortuo legato statim
sunt liberati per mortem ipsius ab omni obligatione si de
salario vt dixi nō curant, etiam qd' operas non locauerint
& p cōsequens tota vis est in remissione salarij quasi equū
sit si residui temporis salarium habere velint, seruiant eo
modo quo fieri potest, si iusta causa recusationis non sit.

Aut comites volūt residui temporis salarium ✠ & tūc 115
maior est inter doctorū contrarietas, nam Deci. & Mod.
tauri.in antepe.& pen.col.ac bon. supra glo. eodem tem-
pore, post Romanum per eos relatum ac post Alex. J. in
penul.colum. voluerunt non teneri successori seruire nec
alij operas locare primo per regulā.l. qd' fauore. C. de.ll.
quia in eorum fauorem introductū & sancitum est quod
possint operas aliis locare nō debet ergo in eorū odium
retorqueri vt cogātur inuiti.ij. quia intētionem fundatam
habent per hāc l.& alias supra allegatas quia per eos non
stetit quin legato iuxta promissa seruierint. quæ ratio solū
cessat quādo cum alio se locarunt nō quando se locare no
luerunt etiam qd' potuerint ⁘ tertio quia nō debent cogi 116
personam cū qua initus fuit cōtractus.l.si mandato meo.

§.j.Infra man.facit. regula legis nec emere.c.de iur. deliber.
& l.fin.C.de vsur.& habi. Pro contraria opinione facit
117 ✠ quia si assessores & comites possunt operas suas succes-
sori vel alteri cõmode locare & nolint videtur p eos stare
ideo non debere posse cõsequi salarium ab hæredibus le-
gati mortui.argu l.labeo scribit si mihi bibliotecam.ʃ. de
contrah.emp.l.iure ciuili infra de cõdi. & demon. & l.ne-
118 pos ꝓ oculo.ʃ de verb.signi. ✠ ij. quia tenetur quis facere
qđ sibi non nocet & alteri prodest vt per Bart. & scrib.in
l.ij.in prin.ʃ. sol.ma ergo in ꝓposito nostro successori vel
alteri seruire si commode possit maxime suggerente equi
tate propter casum mortis legati & ita post glo. hic super
verbo eodem tempore & Bar.in.§ diuus tenent Fulg. &
Alex.infra in pen.col. Seue.in quæstio.17.Aquens.in.j.&
penul.col. & Deci. sibi contrarius in.ij.not. & sic est com-
munis opinio vt fatentur tenentes contrariam partem ab
ea igitur non erit recedendum. Non obstant modo ad-
ducta in oppositum.Ad primum.de.l. ꝙ fauore quia re-
sponsio Alex.improbaẜ p Deci.& præfatos Mod respõ-
deo negando id fuisse dispositũ fauore assess. & comitum
imo misto fauore eorundem ac hæredũ legati qui tũc ex-
onerantur a solutione salarij residui tẽporis ad ꝗ quidem
regulã dicte.l. ꝙ fauorem potestis videre quæ scribit Dec.
in consi.242.col.fi.&.457.col.fi. Ad tertiam rõnem sum
ptam ex lege nostra respõdeo qđ si assessores & comites
nollent successori aut alteri absq; iusta recusationis causa
seruire satis diceret stare per eos quin præstarẽt operas ꝓ
missas ergo perinde esse debet ac si fuissent cum alio vt nõ
possint salarium residui temporis consequi argu l labeo.
& l.iure ciuili supra allegat. Ad tertium de.l si mand.§.j.
119 ✠ quicquid dicat Deci. respondent Alex.& Seuer. ꝙ ibi
non suberat aliquod necessariũ impedimentum debitoris
& equitas faciẽdi in vtilitatem alterius ꝙ sibi nõ nocebat
prout in terminis legis nostre.subsistente n. iusta causa nõ
procedit dispositio dicti.§.primi & cogiẜ quis mutare p-
sonam cũ qua contraxit.l.vsuras cum gl. C.de sol. Notat
pulchre Aret.in.l.ij in prin.in vlt.col.ʃ.sol.ma.decisionem
autem dicti § primi.l.si mandato declarare multumq; or-
nare possem si quis voluerit videat Sali. in.l.fi.ad fi.C.de
serui.& Aquen Fulg.in consi.228.Alex.in l.qui rome in
prin in.iij col.ʃ.de verb obl.Lanc Dec.in.l.pacto.successo
rum ad finẽ.C.de pac.Ias in.l ij §.j.col.fi.ʃ si cer.pet. Soci.
& alios in d.l.ij in prin sol.mat.Dec. in.l.si pater.C de col.
& in.l.plus cautionis cũ aliis quæ ibi scripsi. Nec obstat
replicatio Mod.bon.hic loco supra alleg ꝙ nõ subsit equi
tas exonerãdi hæredes legati ex quo ipsi de publico ꝓ se
& comitibus salariũ percipiunt equum videtur qđ soluãt
assessoribus et comitibus licet cũ successore non remaneãt
quia imo equitas subest propter impedimentũ mortis le-
gati faciendi videlicet qđ sibi nõ nocet & alteri prodest,
& qđ propter equitatem aliqñ quis cogatur emere con-
trahere & distrahere ponũt scrib.in.d.l.nec emere non ob
stat regula præal.l fi. quia ibi nõ agebatur de damno fru-
ctuarij nimirum si nõ auditur volens rem in melius cõmu
tare cõtra voluntatem proprietarij hic agebaẜ de damno
hæredum legati euitãdo ita qđ ratio non est par.§.licẽtia.
l fi.c.de iu.deli & equitas de qua supra illa est quæ facit vt
contra voluntatem propriam cogaẜ, quis facere maxime
120 quum iam cũ alia persona comites id fecissent ✠ ad decla-
rationem aũt dicte.l.fi.plura scribũt Bar in l.paulus versi.
sed cõtra vbi etiã Ang.& Imo.ʃ de sol. Alex.in.l.Marcel.
§.res quæ col fi.infra treb.in l cũ quid col j.si cer pet.& in
cõsi.lv ad fi.lib.ij & Dec.in c.ex parte col ij in fi.de rescri.
Limitatur prędicta cõclusio communis sm Fulg.Alex.
121 Seuer.& omnes Mod.præal. ✠ vt procedat sicuti dictũ est
quando assessores & comites cõmode saluoq; honore ac
dignitate possent cũ successore remanere, vel alteri vt re-
quiriẜ operas locare, alias secus quia nõ dicerenẜ id posse
qđ commode & cũ honore nõ possent argumento dicte
legis nepos, ꝓculo maxime qñ verisimiliter cũ tali p̃sona
non cõtraxissent. vel se aut suos simili persone non credi-
dissent vel locus de quo ageret non esset salubris quæ oĩa
arbitrio iudicis sm præfatos scrib.committunẜ. Item limi
tant qñ culpa legati comites nõ perseuerassent, quia licet
operas aliis locassent deberet eis salarium residui tẽporis,
cuius tamen cõtrarium tenui supra excutiẽdo intellectus
legis. Sed hic moueo notabilẽ dubitationem ✠ nũquid 122
assessoribus aut comitibus cũ successore legati remanenti-
bus & ab illo salariũ recipientibus, salarium forte legato a
princ. datum etiam ꝓ comitibus cedat lucro hæredũ le-
gati vel reipublice vel principi restituendũ sit crederem re
stituendum ꝗtum ad partem comitũ, quia quũ fuerit pr̨e
stitum ꝓ illis & nõ detur, & sic cessat causa cessare etiã de-
bet effectus vulgato.§.ꝗuis l.adigere.ʃ.de iur.pat. &.c.cũ
cessante,de aper.Item quia esset penes hæredes legati sine
causa ergo debet posse repeti.l.dedi & toto tit.ʃ. de condi.
ob causam & hæredibus legati sufficere debet si mortuo
legato salariũ ipsius pro residuo tẽpore cedat lucro ipso-
rum, nõ aũt lucrari velle etiã partem comitũ cum damno
alterius.cũ ergo hæredes legati de lucro tractent & respu.
de damno euitãdo causa publica præferẽda est l nõ debet
actori.§ in re obscura ʃ.de reg.iu ꝓ qua opi.videtur tex.
l.ij.ibi reipu.potius debet inferre.C.de leg.lib.x. Quarto
noto ✠ ex isto tex.in verbo præstitũ est qđ salariũ legati 123
et officialium solui debet in prin.officij ꝓ toto anno officij
puta tamen ʃ.loca.in l.diem functo in verbo præstandum
ꝓbari videẜ qđ solum in fine officij solui debeat articulus
est dubius & disputabilis nã glo.& Bar.in supra allegato.
§.diuus.Bal.Pau.Alex.hic in.ij.not. & Cur.col.iiij & cõmu
niter scriben.vt præallegati attestanẜ plura adducẽtes qui
bus absq; magno labore posse responderi vt patet ex his
quæ scribũt hic Ias.col.iij.Deci & Mod.bono. col.j & ij.
prędictã opinionem tenẽt qđ solutio fieri debeat in prin.
officij ꝓ qua opinione quia lex nostra vnde pr̨efati doct.
not.colligunt plures habet intellectus ita qđ super ea non
potest fieri fundamẽtum p ea quæ dicũt Bart.& alij in.l in
ambiguo.ʃ. de reb.dub & ad eã multipliciter responderi
potest aut qđ poni facti cõtingentia vel qđ nõ debet esse
in tex.præstitum sed præstãdum, vel si pr̨estitum non re-
feratur ad salariũ sed ad tempus, vt supra dixi ea propter ꝓ
hac parte, fortius stringunt infrascripta ✠ in primis texe. 124
l.vnice C.de suffra.ibi ꝓmissa restituãt & soluãt quum ea
quæ optauerint cõsequanẜ patrociniũ vȝ prout ibi tradiẜ
ergo a princ.patrociniũ cause patrono solui debet ij. quia
vbi ꝓ opera & impẽsa pecunia soluiẜ vt in salario legati
& officialium terrarũ qđ præstatur ꝓ opera officialiũ &
expensis quas in officiis faciũt ✠ solutio fieri debet in prin. 125
mediãte cautione ab officialibus præstanda deseruiendo
l.insulam.§ fi.ʃ.loca.l.si vero nõ remuneramini §.fi. ʃ.mã.
iij.quia vbi salarium debeẜ non ex dispositione cõtrahen-
tium stricte intelligẽda iuxta.l.semper in stipulationibus.ʃ.
de reg.iu.& l quicquid astringẽde.ʃ.de ver.obl ✠ Sed ex 126
dispositione.l aut statuti large interpretãda & cũ qua mi-
tius ac benignius agiẜ salariũ in initio officij psolui debet.
d.§.diuus.vbi Bar.col.j.& alij scrib.hic sed sic est qđ sala-
rium præstaẜ legato & officialibus virtute capitulorũ loci
& sic.l.particularis vel ex cõuentione quę succedit & sub-
rogatur in locũ dispositionis legalis, vt notaẜ in.l fori.C.
de aduo.diuer.iud.& voluit Bar.loco præal ergo in prin.
debet solui p prædicta. Contrariam opin.ꝙ solũ in fine
anni soluẽdum sit salarium officialibus tenuerũt hic Seue.
Iaso.Aquen.& Mod.bon & alij relati p eos ac lo de pla.
in.l.j.C.de primipi lib.xij.& ambo Deci hic.ꝓ qua quidẽ
opinione in primis dicti scrib.adducũt te.in.l.j.ꝓxime alle
gata ✠ licet enim militia non sit dignitas & stipẽdium deẜ 127
militi propter laborem principaliter tamen vbi militia est
cum præpositura vt in præfecto militum. seu capitaneis
nostri temporis tũc militie dicitur adiecta dignitas l.vnica
cum ibi notatis p doct.C.de equest.dign.lib.xij.& sic pri
mipilatus de quo in præal.l.j.dignitatem annexam habe-
bant.

bant eratq; primipilus cẽturio q̃ multos milites sub se ha-
bebat prout in lectione euangelica habet̃. Sepeq; apud Li
uium & Vegetium de re mil. & Mod in.d.l.j.de primipi.
& tamen talis miles in dignitate constitutus nõ conseque-
batur salarium nisi post finitã administrationem vt ibi di-
citur ergo in fine officij.ij. videt̃ probari.j.locat. in.l.diem
functo in verbo præstandũ iij. p regulã vulgatam qd' il-
lud qd' debetur anno soluendũ est in fine anni.l. qui hoc
128 anno cũ ibi notatis.j.de verb.ob. ✠ iij.quia quælibet pen
sio conuctione cessante & consuetudine circũscripta solui
debet in fine anni l.eadem cũ gl.C.loca. vbi Bar & alij lo.
de plat in d l.j.de primipil. Alex hic col.j. vbi Deci.fin &
Hiero.gigan in tracta de pensione quæst.xciij. quinto &
vlt.quia locator operatũ pro parte sua primo adimplere
debet nec antea agere potest vulgato §.offerri.l.iulia.j. de
act.emp.ergo in fine tẽporis cõducte solutio stipẽdij fieri
debebit. Et tenẽdo hanc opin. quæ in pũcto iuris verior
videtur cõtra communem ad primum argumentũ supra
129 pro ipsa cõi opinione factum de.l.vnica de suffragio * re
spond patre vrgere imo in contrarium posse retorqueri
sm alium intellectum vt hic per Alex & Seue.loco præ-
alleg.de quo textu mireq; scripsi in l.ij de ori.iu. & Mod.
in.ij.paradoxorũ.c.14. Ad secundũ argumentum rñdet
Deci.col.ij. Ad tertiũ Alex & præfati Mod q̃ tex.dicti.§.
diuus non probat quia sic ibi cõtingit a casu & de facto
fuisse in prin.præstitũ salariũ nõ qd' de iure ita fieri debeat
ex equitate tñ dicendum esset nec in princ. anni nec in fine
debere fieri solutionẽ dicti stipendij sed deligẽdam esse q̃-
dam mediam viã vt hic per Seue Dec Mod bon.& alios
super qua quidem quæstione vlterius non est insistẽdum
nec laborãdum quia communiter decidit̃ vel per statuta
vel per cõuentionem partium aut per consuetudinem.
130 In aduocato * quicquid dicãt Ias. & Aquen post rela-
tos ab eis receptior sententia est solutionẽ salarij fieri debe
re in prin. quia non tantũ pro mercede laboris soluitur q̃-
tum hoc probitatẽ sciẽtie & intellectus sapitq; prouisionem
legalem & ideo sit larga interpretatio vt in principio tem
poris soluat̃ d §.diuus.cum notatis ibi per Bar.col.j.Alex.
hic ij.Seuer quæst.v.& alios Mod ac Deci.in cõsil.70.q̃-
uis disputando respõderi posset vt supra diximus. In me
131 dicis certum est solutionẽ salarij * fieri debere in fine non
in prin secundum dispositionẽ iuris communis l.archiatri
132 ✠ vbi glossat Bar.& docto.C de profes.& medi.lib.xxi.
vbi assignatur ratio doctoribus legẽtibus qui multos in-
struunt ad iustitiã quibus propterea magis fauendum est
q̃ aduocatis vt infra dicet̃ concludẽdum esset solutionem
fieri debere sed non seruat̃ de consuetudine statutaq; circa
hoc communiter prouidẽt aut vsus Taurini dimidia pars
stipendij soluitur in.j.termino.altera dimidia in ij papie in
quatuor terminis anni diuidunt̃ præstationes, hic Padue
in singulos menses in fineq; cuiuslibet mensis. In assesso-
133 ribus * Paul.Aquens & alij cõiter dicunt solutionẽ stipẽ-
dij fieri debere in fine officii cum ipsi pro parte sua contra-
ctum impleuerint iuxta regulã dicti §.offerri. Sed verius
est oppositum qd' imo in prin.officii debeat fieri solutio
salarij cũ ex cõtractu subrogato in dispositione legis præ-
stetur ac propter probitatem sciẽtie & intellectus sicuti lega
tis & præsidibus maxime quãdo soluerentur ipsis rectori-
bus in prin.officii idẽ ius seruare deberent ergo assessores
suos vt iuxta.l primam infra titu ij.prout hic latius tenent
Seuer.quæstione.vi.& Bo circa finem secundi nota.
Quinto noto ex isto textu ibi modo comites postea cũ
134 aliis eodem tempore non fuerint * qd' si assessores & co-
mites operas aliis locauerint siue post mortem legati cum
successore vel alio legato cũ stipendio fuerint non deberi
sibi salariũ residui temporis ab hæredibus legati mortui,
ad idem præallegata.l.diem functo infra locati & ratio est
secundum Bart hic quia cũ officia sint incompatibilia ex
135 quo duobus dominis * nemo seruire põt l.fi.C. de assess.
cum aliis hic alleg p Dec.lex non põt fictionẽ introducere
prout in princ. legis fingendo comites tunc seruire primo
legato cum id sit impossibile et lex super impossibili non
fingat * & quicquid dicat Dec.in vlt.not.cuius motiuo pa 136
tet solutio ex dictis Mod.medio in tract præsumpt sol ii.
& iii rationem Bart.in superioribus defendimus vnde ni-
mirum si hoc casu non debet̃ comitibus residui temporis
salarium ratione seruitii veri vel præsumpti debitum.
Rursus iñ ratio Bar.non videtur bona quia finito offi-
cio legati morte liberati sunt ab omni obligatione cum le-
gato cõtracta assessores & comites. Ergo ratio operarum
primo legato præstandarũ non est amplius habẽda in cõsi
deratione liberatione obligationis p mortẽ legati ab ipsis
operis inducta sm Alex.& Mod.bono supra in.j.not.
Responde verum esse illos liberari si salarium nolint ab
hæredibus legati consequi vel receptũ pro residuo tem-
pore parati sint restituere, alias non liberantur quia p eos
stat quin seruiant vt diximus supra ita qd' fictio prædicta
induci non potest ✠ legalior tñ & palpabilior est alia ratio 136
deficientis interesse assessorum & comitum ac equitatis cõ
sequendi salarium ab hæredibus legati ideo nimirum si il-
lud consequi non possunt vt hic per Iaso.in.iiii.not Dec.i.
& Aquen.col.pen & ita considerat pro veritate iuriscon-
sultus vt patet hic & in legibus supra allega. Nec obstat
qd' ea ratione attẽta sequeretur sm mo. bo q̃ comitibus
operas suas aliis locare valentibus & nõ facientibus debe
retur eis salarium ex quo prætendũt interesse qd' tamẽ est
falsum sm glo.& doct infra in glo.eodem tẽpore, quia re
spondetur esse tũc illis imputandum cũ per illos steterit p
pterea nõ possunt tũc licite interesse prętẽdere vt in.iij.no.
supra diximus ✠ iccirco si comites minus cõsequerentur 137
ab alio q̃ a legato consecuti fuissent illud plus resarciẽdum
esset p hęredes legati defuncti ita vt indemnes comites prę
seruarentur & tñ si plus consequerẽtur illud restituere nõ
essent obligati nec dare hæredibus legati mortui ne indu-
stria sua esset eis nociua * cõtra text.l.fi.C.de allu & palu- 138
cum accumulatis per Brunum in tract.de augu. sol.xxix.
col.iiii vt hic per Seue.quæst.xvi.&.xvii.& Aquens.col.
pen.& Mod bon.in.v.not ex quibus confirmatur qd' di
cebat Seue in quæst.xviii. q̃ si ille cui assessores primi le-
gati operas locarunt pariter decessisse durante adhuc tem
pore officii præfinito i.legato & hæredes soluẽdo nõ es-
sent dari in subsidium regressum assessoribus contra hære
des primi legati arg.l.iii. infra de eo per quem factum erit
quia tunc nõ deficit eorum interesse qd' vt diximus consi
deratur in præsenti materia & si dicas postq̃ hæredes pri
mi legati liberati sunt facta locatione operarũ p assessores
& comites alii persone amplius teneri nõ debere per.l.fin.
j.de pac.& quia actio semel extincta nõ debet amplius re
uiuiscere l.qui rem.§.aream infra de solutionibus, nec dan
dus sit regressus remittentibus actiones suas l.quærit̃. §. si
venditor j.de edil.edic.& in.d.l.iii cõtingit liberatio absq;
voluntate creditoris imo cõtra voluntatem ideo dari ibi
regressum ex equitate cũcta primũ debitorem sed in quæ
stione nostra facto comitũ cum alia persona locantiũ ope
ras liberum cõtingit ideo cessare equitatẽ restituẽde actio-
nis cõsideratam ibi. Rñde. considerari interesse assessorũ
& comitum qd' hoc casu nõ cessat ideo &c. & sic libera-
tos esse hæredes primi legati non pure & simpliciter sed si
eodem tempore cũ aliis fuerint vt hic & infra loca.d l.diẽ
functo sed mortuo successore vel alio cui operas locarunt
ac finito officio ante tempus nõ possunt dici eodem tem-
pore cũ alio esse & consequenter hæredes primi legati nõ
possunt dici esse liberati cõsiderato interesse comitũ sicut
facit lex prout supra dictũ est sed debent esse cauti assesso-
res & comites anteq; recedãt ab obligatione quã habent
contra hæredes primi legati cũ eis pacifici vt salue sint eis
actiones sue cõtra ipsos hæredes si & quatenus ab alio le-
gato vel suis successoribus salarium eorũ consequi nõ pos
sint, & sic extra omnem dubitationem rem in tutum po-
nere facit qd' in simili scribit hic Seue. in quæsti.xvij.

Sexto noto ex si l. secũdum communem intell. de quo
supra ꝙ assessores quorum culpa legatus ab officio remo
uetur salariũ residui temporis non possunt a legato cõse-
139 qui ✠ quia ex actu per quem damnanť præmium capere
non debẽt. l. siue hæreditaria in fine infra de neg gest. cum
140 reatus * omnem prærogatiuã excludat. l. j. in si C vbi sen.
& clar. cum aliis de quibus per Signo. in l princeps. col. 3.
supra de. li. Barb c. dilectus & primo col. v. de rescript. &
Iaso. in. l. si a furioso col. iij. infra si cert. pet. ĩmo ipsa assess.
141 & comites tenentur legato ad interesse * ob talem remo-
tionem forsitan passum hic per Seue. in quest. 23. & dixi
supra hæcq; in se vera sunt sed non probantur per legem
nostrã cuius sensus alius est supra demõstraui. Septimo
noto secundum vltimum intellectũ glossatoris qđ remo
to præside ab officio propter eius culpam salariũ residui
temporis debetur assessoribus & comitibus etiã qđ eodẽ
tempore operas aliis locauerint ita qđ a duobus duplica-
tumq; consequentur salarium qđ est notandũ sm Alex.
142 & alios * ex quo multi notabiles effectus sequerentur vt
post Pau. cast. ponũt hic Ias & Dec. in vlti. notab. sed quia
prædictus intellectus nec verus nec sustentabilis est prędi
cti effectus super illo fundati vna cũ eo corruunt vt dixi
supra circa declarationem versi. si. In quarto intellectu.
143 Octauo & vlt. noto ✠ sm meum nouum intellectũ ad
hũc tex. in fine magnam differentiã esse in terminis nostre
legis in consecutione salarij residui tẽporis inter assessores
& comites defuncti legati & ipsum legatũ ab officio re-
motum qui ipsi legato remoto nõ debeť salariũ residui tẽ
poris, aliis aũt prædictis sic rõ est quia vt dixi supra mor-
tuo legato ꝑ assessores et comites nõ stat quin seruiãt ꝓ re
siduo tẽpore ideo nimirũ si ꝓ illo stipẽdiũ illis debeť. Sed
qñ legatus ante tẽpus fuit remotus sine cõseruatione stipẽ
dij & honoris vt supra dixi id factũ censeť culpa ipsius le-
gati ideo nimirũ si a petitione salarij residui temporis ex-
cluditur, quũ potius penã ꝙ commodũ & emolumẽtum
ob talem remotionem mereatur vt latius dixi in. vj. not.
Glosse oẽs expedite fuere in apostillis & excussione in-
tellectuũ nihilominus potes diuidere gl. super verbo pręs-
stitũ in quatuor partes in. j. timore cõtrarij tacite exponit
& interpretať verbum præstitũ. i. præstandũ quia si præ-
stitum fuisset amplius nõ deberetur ideo præstitũ ꝓ præ-
stãdum capiẽdum dicit in ij. ex declaratione facit illationẽ
tacite obiectione occurrẽdo in iij. cõtra prædicta opponit
& soluit. In. iiij. & vlt. ponit aliam declarationẽ ad tex. no-
strum. ij. ibi & sic duo tertia ibi sed contra. iiij ibi vel dic.
In quãtum glo. exponit pręstitũ. i. pręstandũ male facit
dic ergo melius vt in euidẽtialibus circa excussionem intel
lectuum dixi. ij. dum glo. vult hãc. l. loqui de salario præ-
stando tam hæredibus legati ꝙ assessoribus & comitibus
aduerte quia vt hic dicũt doct. de hæredibus legati verbũ
nullũ & loquiť hic Papi. qñ moritur debitor quæstio glo.
qñ moritur creditor sm Bar. & sic in casu istius legis comi
tes paratis erãt seruire nec per eos stabat secus in quæstio-
ne glo. cum potestas mortuus esset ita qđ cõclusio glo. vt
hic dicit Seue. col j. quæstionis decime nullo modo ꝓhať:
144 in hac. l. Sed si quæratur vtrum * mortuo ipso legato
ante finem officij hæredibus legati debeatur salariũ residui
temporis pulchre speculationis est, & quæstio ad vtranq;
partẽ disputabilis & ex principalioribus articulis istius. l.
ideo Bar. & scrib plene tractarunt. Et ego latius in lectura
Taurin nunc vero clarius & ordinate magis procedam.
Qñ de hoc inter partes conuentum fuisset casus clarus
esset sm Bar. & alios cũ contractus legem ex cõuentione
accipiant. l. j §. si conueniat infra de po l. cõtractus vbi ple
ne scripsi infra de reg iur. casus dubius est vbi de hoc nulla
inter partes facta esset cõuentio. vt dixi glo. concludit inte
grum salariũ residui tẽporis deberi hæredibus legati pro
145 qua opinione plura adducunť * in primis. l nostra volẽs
deberi salariũ ꝓ toto tẽpore qñ non stetit ꝑ debẽtem ope
ras quin seruierint. ij. lex post duos. C. de aduo. diuer. iudi-
ciorũ vbi aduocatus fisci decedẽs transmittit ad quoscũq;
hæredes salariũ anni inchoati officij ergo similiter legatus.
vel præses debẽt transmittere ad hęredes salariũ illius anni
quo seruire ceperunt & administrare. iij. arguiť ab incõue
nienti euitando vt facit Bar. ꝙ argumẽtum fortissimũ est
in iure. l. nã absurdũ. J. de bon. libe iniquum n forei hære-
des legati comitibus teneri soluere salariũ residui tẽporis
prout in hac lege dicitur, ipsis aũt similiter pro toto illo re
siduo tẽpore non deberi iiij. prædicta conclusio probari
videtur in. §. diuus & in. l. qui operas in fine supra allegatis
vbi hr̃s aduocati honorario aduocati gaudet prout a duo
catus ipse si vixisset. v. ꝓbari vr̃ in. l. j. C. de primipil. lib. 12.
vbi cõmoda primipilatus debita primipilo transmittũtur
ad hæredem & in. l. matriculam. C. de agentibus in rebus
lib. 12. vbi si quis de numero ducẽnariorum qui. xlviij. sin
gulis annis constituebãtur decederet sicuti ipsi videns fru-
ctum & stipẽdia capiebat Ita successores eius & sic ad hæ-
redes transmittit salariũ & similiter in. l. si quis in sacris. C.
de pro. sa. scri. lib. 12. vbi si quis ex ꝓximis sa. scri. ante cõ-
pletum ꝓximatus actum ex hac luce migrauerit stipẽdiũ
proximatus residui tẽporis ad hæredes sine diminutione
trãsmittit cur diuersum statui debet in legato vel præside
ante finem officij mortuo vlt facit quia vbi stipẽdium de-
betur non propter laborẽ principaliter sed propter digni-
tatem aut probitatem sciẽtiæ & intellectus debetur ꝓ to-
to tempore ita qđ moriens illud ad hæredem transmittit.
l. qui operas & §. diuus præal. cum doctrina Bar. vt hic ꝑ
Alex. col. iiij sed salarium pręsidis vel potestatis tale est. er
go &c. ✠ Et prædictam conclusio. glo secuti sunt Gulie 146
mi du. sus. & de cul. Bar. Ang. Sali. Roma. Alex. Ias. Deci.
& alij moderni & quẽadmodum prædicti scribẽtes atte-
stantur. communis est & receptior sententia & respondet
Bar. ad vnum argumentum qđ faciebat tenẽtes opposi-
tum & est sm argumẽtum. ad alia autem minime. Con
trariam opinionem * ꝙ hæredibus legati nõ debeatur sa- 147
larium totius tẽporis residui sed pro rata tẽporis operarũ
præstitarum tenuerũt multi ex antiquis quos hic referunt
Alex. & Ias col 3. & 7. & inter alios Bertrãdus de monte
fauentino vt Bar. & præfati referũt ꝗ Bertrandus fuit ma
gnus iuriscon. & collega Gulielmi de cuneo vt ꝑ Bart in
d §. diuus col. 3 & Seue. hic in decima quæstione inde fa-
ctus Cardinalis & in cetu Cardinalium magne authorita
tis vt hic referũt Alb. & Ias. ꝙ opinionem meliorẽ in pun
cto iuris dicit hic Deci. col. v. & sequenti & tanq; melio-
rem multi secuti sunt vt per Alex. Seuer. Iaso. & alios.
Pro hac parte * allegatur in primis tex. not. in l. seio in 148
prin. infra an. lega vbi eatenus diminuendã esse pensionẽ
ꝓ labore constitutã dicitur quatenus diminuitur labor cũ
tam labor quã pecunia ꝓ labore debita diuisionẽ recipiãt
sicq; ꝓportionabiliter & ꝓ rata fieri debet diminutio ac
debitum ob causam regulari secundum causam annexam
vt ibi ꝑ Bar. & Alex & Bald. in. l. j. in. ii. oppositione. C. de
lega. In quæstione ergo nostra hæredibus legati salariũ to
tius temporis nõ videtur deberi sed fieri debere diuisionẽ
& diminui ꝓ rata temporis pro quo legatus operas non
præstitit nec seruiuit. ii. hæc opinio ꝓbatur quia casus for
tuitus in persona vnius cõtingens alteri non nocet nec de-
betur pensio nisi ꝓ rata. l. si vno. §. itẽ cum quidã. l. si quis
fundum. §. imperator. l. sed addes. §. fi. cum. l. sequenti infra
loc sed hic casus mortui legati fisco vel reipublice noceret
si hæredibus legati salarium residui temporis soluendum
esset iii. ꝓ istã opinione A quens. citat tex. l. pen. in fin. & l.
his scholaribus. C. de erroga. mili. ann. lib. xii vbi salarium
de publico debitum vsq; ad diem mortis officialis dunta
xat præstatur ✠ quarto probari videtur per. l. primam. C. 149
de re mil. lib. xii. vbi casus capture militis qui vt patriã &
parentes saluet vitam continue ꝓ republica exponit iuxta
l aduocati. C. de aduo. diuer. iudiciorum. nocet ipsi militi
ab hostibus capto ne ꝓ tempore captiuitatis quo seruire
nõ potuit, cõsequatur, stipendiũ ergo nec casus mortis le-
gati

gati inducere debet. vt hæredibus prædictis debeatur sa-
lariũ pro tempore quo non potuit ob mortẽ seruire qn-
to probatur per. l. fi. C. de dome. & protec. lib. xij. per lo-
cum a speciali, domestici. n. & ,ptectores principis de qui-
bus ibi emolumenta primi ceriatus ad hæredes tranimit-
tunt habenturq; perinde, ac si supstites vsq; ad extremum
pmãsissent in dictis psonis speciale est ergo ut hic ait Bar.
in contrarium erit ius cõe sexto facit quia promissio pecu
nie & salarij pro operis futuris recipit taciiam conditionẽ
si opere præstentur l. interdũ infra de verb. obl. morte le-
gati intercedente impose est operas pstari posse. ergo &c.
Septimo quia data cõtraria opione p vera respublica gra
uaretur duplici onere præstandi salariũ hæredibus legati
150 defuncti & nouo successori* qd graue est et absonũ repu
tur etiã in priuato. l priuate. C. de excu. mun li. x. cũ accu
mulatis per Bar. in consi 74. col. v. lib. 1. & Soci. in consi.
151 151. & subscriptionibus sequentibus lib. j.* Octauo quia
hæredes legati ex locato tantum possunt agere ad stipen
diũ eis debitũ ut patet in d l. sed addes. §. si cum. l. sequen.
152 & d. l qui operas* quæ actio ad interesse cõpetit l. ex con
ducto in princ. & §. fi. l. dñs horreorũ infra loca. mortuo
legato cessant multe expense quas pro se & familia in of-
ficio habebat facere remanetq; tantũ impẽsa salarij comi-
tum cessante ergo interesse cessabit actio locati q̃ pro in-
teresse datur iuribus præal quã respectu salarij integre cõ
sequendi & per consequens non videtur quod hæredes
legati possint habere totũ salariũ residui tẽporis sed tantũ-
modo quãtũ sua interest. Nono quia alias sequeref quo
doctor ad legendũ decretales puta in quinquenniũ con-
ductus annuo stipendio forte ducatorũ. c. si in princ qn-
quẽnij decederet hæredibus suis. petitionẽ stipẽdij totius.
quinquennij transmitteret quod fm Aquensi. hic abso-
nũ esset dicere ergo fugiendũ præallegata. l. non absurdũ.
Decimo quia negari non potest quin in qõne proposita
licet non contrahatur contractus locationis & cõductio-
nis resultet saltẽ innominatus do vt facias iuxta. l. naturalis
153 in. §. aut n do. infra de præscrip. verb. * quo casu altero
nõ implente etiam per casum fortuitum locus est repeti-
tioni. l. si pecuniã in princi. infra de condi. ob cau. ergo a
fortiori hæredes legati sunt excludendi a petitione prædi
cti salarij cũ facilius concedatur retentio quam detur pe-
titio iuribus vulgaribus. Et tenendo hanc partẽ ad ea q̃
pro cõi adducta fuere facile responderi potest ad hanc le
gẽ ut supra inductam respondent Bar. & præal. quod ni-
hil facit quia hic non est verbũ præstandum sed præstitũ,
præterea. loqui quando moritur debitor & sic de salario
præstando comitibus legati videntibus qui casus clarus
ex quo per illos non stat quin seruiant ideo nimirũ si resi
dui temporis, salarium debetur eisdem. quęstio nostra est
quando moritur creditor & de salario præstando hære-
dibus legati mortui ubi cessat prędicta ratio quod per eũ
non steterit quin seruierit quum per casum contingentẽ
in persona sua impediatur seruitiũ ac præstatio operarũ
sunt ergo casus penitus diuersi & ex diuersis male inferf
iur. vulga. Ad scđm motiuũ de. l post duos resp Fulg.
Dec. Cur Mo. bo. col. 14. & alij spãle esse in patrono fisci
nõ dico in fisco sed in aduocato ipsius fisci vt ad hæredẽ
transmitrat salariũ non integre pro residuo tẽpore aduo-
catis sed pro uno anno tm̃ vt per præfatos nec mirũ quia
in aduocatis fisci plura alia sunt specialia ut per gl. in rub.
C. de aduo fisci & in ll ipsius tit iij. rõ Bar. supra allegata
cõiter reprobatur. vt hic per Fulg Ale. Dec. Aquẽ. Cur.
& alios Mod. ad motiuũ Bar. multipliciter respondentes.
ad quartũ de §. diuus & l. qui operas respõdet Fulg. quẽ
referunt Decij & alij Mod. quod loquif in retẽtione q̃ fa-
154 uorabilior est & facilius conceditur* q; petitio def l inui
tus. §. j infra de reg iur. l. si in area. infra de condi. inde. vel
aliter potest responderi speciale esse in aduocatis vt post
gl ibi dicunt Aquen hic col. ij Seuer. q. 8 col. ij. & Mod.
Bon. col. 14. ,ppter fidem de defendendo causam clientu
li ab aduocatis datam Gel. tamen per Seuer, alleg. non lo
quitur in aduocato simplr sed in patrono qui in fidem re
ceperat clientem quæ inter se multum differunt vt dixi
in l ij. de orig. iu sed iste solutiones confundi videntur p
rõnem in illo textu assignatã quia per eũ non steterit squæ
ratio similiter militare videtur in legato uel potestate ab
hac luce subtractis nisi dicas quod ratio illa* cõsideratur 155
in retentione iuxta terminos ipsius rerũ vt hic per Deci.
col. 4 sed Cur. eã rationẽ videtur impugnare quia bona
voluntas nõ habetur pro pacto ad consequendum pre-
mium vt per eũ sed respondeo * non fundare se in bona 156
uoluntate sed quia aduocatus impeditus fuit per casum
mortis ne quod facturus erat faceret ideo cũ per eum nõ,
steterit non est mirum si ad heredem salarium transmittit
aliter etiam respondet loco præallegato Cur. q; ibi labor
& premium. nõ recipiunt diuisionem quia electus fuerat
aduocatus ad defensionem alicuius causæ quæ erat indi-
uidua nec dimittebatur. certo tpe quo casu quia merces
non cõmensuratur tempori totũ trãsmittitur ad hæredẽ
vt etiã ibi per Bar. col ij. in versi. tertio casu & col. iij. ver.
non obstat & per aquen. hic in. ij. col. Pro quo intellectu
ac responsione ponderari potest tex. dicti. §. diuus ibi quo
minus causam ageret quæ verba similiter fuerunt posita
in. d. l. qui operas in fine pdicte opinioni & sententie adhe
rere & videntur Dec. vt Aquen. hic propter glo. ibi dicen
tes q; §. diuus nõ loquitur de salario annuo sed in salario
semel dato aduocato qui patrociniũ se præstare obtulit
paratũ ita quod non stetit per eũ sed per clientulum pro-
pterea iuste lucratus est stipendiũ ponderando verbũ ste-
terat præterin tpis in textu illo positũ sed papi. met in. d.
l. qui operas vtitur uerbo steterit quod adhuc ex præce-
dẽtibus declaratur ut intelligi debeat nõ quia aduocatus
obtulerit se paratũ prestare patrociniũ ut post gl. ibi. Dec.
& Aquẽ. prox relati diuinando dicunt sed ,ppter casum
mortis in aduocato contingentis ideo cõiungendo solu-
tionẽ Fulg. cũ alijs supra relati dici põt qđ prædicta iura
loquuntur de salario prestito aduocato ad defensionem
vnius cause sine prefinitione tpis assumpto quod non est
per hæredes aduocati restituendũ qa nõ stetit per eũ qn
causam ageret sed propter mortẽ ipsius aduocati concur
rente fauore retentionis iam dicti ac recepti salarij nec vi-
detur vis facienda in indiuiduitate & inseparabilitate cãæ
& salarij ut diuinando faciebant Curt. & Aquenf. nã licet
aduocatus nihil fecisset in causa salarium non debet resti-
tui cum per eũ non steterit quin causam ageret. ut p Bar.
in prædicto. §. diuus col. 3 ergo tota vis erit in casu mor-
tis quæ fuit impedimẽto defensioni per aduocatum pro
misse ac in retẽtione honorarij quæ fauorabilia sunt. Ad
iura in quinto fundamento adducta quæ etiã fuerunt al
legata per Bar. in. §. diuus col. ij. p quæ Cur. hic in. vj. col.
tenebat prædictã opionem, vno modo respõdet Aquẽ.
in. ij. col. qđ continent specialia in certo in genere psonarũ
cuius contrariũ erit de iure cõi vt hic etiam per Deci. col.
v. & Mo. Bon. xv. diuersimode respõdẽtes motiuo Alex.
in oppositũ facto attamẽ ad. l. j. C. de primipilo magis pla
cet responsio Dec qđ loquatur de emolumẽtis in uita ac-
quisitis quæ ad hæredẽ trãsmittuntur Nã illa administra
tio erat cõpleta ut ibi uoluit glo. pro qua est notabilis do-
ctrina Bar. & doctorũ in. l. ij. in. §. creditũ. col. ij. ĩfra si cert.
pet. Ad. l. matriculã Dec. accõmodauit eandẽ solutionem
sed refragatur illi tex. ibi locum intuitu successorum vaca
re ergo seruitium non erat completũ nec salarium adhuc
in vita acq̃situm teneas ergo ad illum textum solutionẽ
Aquensi. & prædictorum mod. Ad sextum & ultimũ
responderi potest conclusionem Alexan. non probari in
dictis ll. cum loquantur in casibus specialibus ut hic per
Aquen. col. ij. & Bonon. xv. diximusque supra. In iudi-
cando tamen & consulendo * ab opinione gloss. & com- 157
muni non esset recedendum per. §. diuus. & l. qui operas
quæ iura pro veritate nõ fundant se in fauore retentionis

ſed quia non ſtetit per aduocatum ob mortē eius quæ ra
tio ſi nolumus uerū inficiari locū ſimiliter habet in legato
& poteſtate defuncti in qbus cōcurrit & maior dignitas
q̄ i aduocatis & maius e . pēſarū onus quas cogunt facere
in prin offi-ij.ij per tex ī.d.l.j.c.de primipil vbi cōmoda
primipilatus ad hæredē tranſmittuntur mortuo primipi-
lo adminiſtratione pendente , quanuis.n. verba illa poſt.
adminiſtrationem intelligantur ſcilicet finitam vt ibi per
gio.et Dec.hic col.5 tamen mors primipili cōtigit ante ad
miniſtrationem finitam vt a parte videtur ibi dici prius re
bus humanis extimatur &c Ita quod ſalariū & cōmoda
nō erant adhuc in vita acquiſita adminiſtratione minime
cōpleta iuxta regulā.§.offerri.l.iulia īfra de act.emp qc-
quid hic dixerit Dec cōprobo quia ſi ſalariū & cōmoda
fuiſſent ibi primipilo viuēti acq̄ſita tex ille eſſet de indubi
tabile quū ad hæredes noſtros trāſmittamus oīa iura no
ſtra.l.cū hæredes infra de acquirenda poſſeſſione,nec etiā
procedit reſponſio Aquenſ.& aliorū ſupra alleg.quod ſit
ibi ſpeciale.quū ſit miſerorū refugiū eo modo ſoluere ra-
tione ſpecialitatis non aſſignata bene eſt ſpeciale & in.l.
poſt duos.ac in l.matricula ſupra allegatis,quod trāſmit-
tatur ſalariū reſidui temporis ad hæredes propter digni-
tatem & ſcientie intellectuſq; probitatē hoc eſt qd̄ in præ
ſenti qōne noſtra dicimus. ȝ generaliter quia vt habetur
in iuribus vulgatis a cōi opinione non eſt recedendum.
158 Nō obſtant modo adducta pro contraria parte ꝙnā ad
l.ſcio cū prꝗallegatis in prin.multipliciter reſponderi ꝓōt
uel prout poſt Alex & Iaſ reſpondet hic Dec.col 5 & ſe-
quenti & Brunū aſtenſem in tractatu de diminutione &
deteratione col.8.9.&.11.quod ibi cōmodū pecuniariū
debebatur propter laborē principaliter vt ex vicibus te-
ſtatoris ibi relatis apparet ideo eo diminuto ac ceſſante
minuitur & cōmodum ſed in qōne noſtra non tantū pro
pter laborem & tempus quantum propter dignitatē ho-
norem & probitatem intellectus præſtatur ſalarium ideo
aliud eſt vel ꝙ loquitur in legato conditionali ꝙ deficit
deficiente cōditione etiā caſu fortuito l.legatū.C.de cond.
inſer.ſed Cur.hic col.vj.& fuit Seuer.inter conſilia Soci.j.
voluminis in conſi.68.col.ſi tamen tex.ibi non cōſiderat
conditionē ſed quod labor & pecunia diuiſionē accipiſſet
itē conditio illa mixta appoſita fuit fauore hæredū in.d l.
ſcio ideo nimirū ſi ea caſualiter deficiente deficit ſimiliter
legatū ſecundum Seuer prꝗalleg.& Soci.ibi in conſi. ſe-
quen. Ad textū dicte.l.ſcio vide etiā quæ ſcribit Bart.in
ij.col §.diuus ubi inuenies ſolutionem qōnis hic relicte in
deciſe per Iaſo Quare magis hic debeatur ſalariū reſidui
tēporis comitibus non ſeruientibus.per quos non ſtetit,
quam in caſu huius.l.ſcio vbi etiam non ſtetit per ipſum
ſeium legatariū quin ſeruiret nam lex illa loquitur in vlti-
mis voluntatibus & in legato cōditionali miſta conditio
ne vt di . l textus iſte in cōtractibus in qbus facte promiſ-
ſione ſtatim debetur licet ante diē quod ꝓmiſſum eſt lexi-
gi non poteſt ſed legata annua debentur dūtaxat in prin.
cuiuſlibet anni. Nec obſtant dicta eiuſdē Bart in l.ſi ſer-
uus cōis meuij.in.§.ſi.infra de ſtipul.ſeruo.et in.§ ſi l.ſi ſte
rilis infra de act.emp.dum voluit obligationem operarū
pro pluribus annis non dici vnā ſed quot ſunt anni tot
eſſe obligationes vbi ſtipulator habet aliqd facere qd̄ eius
pſone coherebat ideo etiā in cōtractibus nō cedit dies pro
ſequentibus annis vnde non videtur verū qd̄ ſiquis pro-
annis puta decē operas eius locaueris qd̄ mortuo condu
ctore ante finē decēnij locator.operarū prout eſſet famu-
lus exēpli gratia habere debeat integrū ſalariū totius tp̄is
cum pro annis ſequentibus nō ceſſerit dies ut dixi ſupra
in ultimis uoluntatibus Reſponde qd̄ imo reſpectu obli
gationis dies dicit̄ ceſſiſſe.l cedere diē infra de ver.ſig licet
reſpectu effectus p̄ſtationū & ſolutionū nō dicat̄ veniſſe
dies,& cū tot cenſeant̄ ſtipulationes quot ſunt anni quan
tum ad effectus reſultantes ex diſtributione annorū vt p
Dec.hic.col.vj.Alex.in.l.ſi ſtichū in §.ſi ſtipulatio col.ij.
de ver.obl.& Barb.conſi ix.vol.5.& prædicta differētia
inter contractus & vltimas voluntates poſſet etiā aliter
probari nā in cōtractibus mortuo cōductore ante præſti
tas operas locator intereſſe reſidui tp̄is quod vacuum ei
remaneret prætendere poſſet ideo ſuadente equitate fun-
gitur ſeruire ut totū ſtipendium conſequatur ex quo per
eū non ſtetit ſed in vltimis uoluntatibus relictum petitur
vt merū lucrum & dictum intereſſe non eſt probabiliter
conſiderandū ideo ceſſante equitate fictio illa non induci
tur ſed ſi fingēdi ſubeſſet equitas puta fauore alimentorū
aut præſumpte voluntatis teſtatoris etiā in ultimis uolun
tatibus prædicta fictio induceretur.l.j cū ibi notatis C.de
legatis. Sed qd in caſu legis ſcio legatarius obligaſſet ſe
ad ſeruiendū iuxta formā teſtamēti & ſic nō eſſet in facul
tate eius recedere ut qn̄ ſine obligatione ſimpliciter ſerui-
re cepiſſet videretur idem qd̄ in contractibus per eandem
rōnem.oppoſitū tam verius videtur quia ſtipulatio inter
poſita ſuper aliquo actu ſcd̄m naturam ipſius actus intel
ligitur l.j.§ belliſſime infra ut legatorum noīe caueatur.
notant oēs Mod in rub infra de verb.obl.ergo qualitas
obligationes per talē ſtipulationē non mutatur prætura
licet legatarius ſeruire ꝓmiſiſſet nō ꝓmiſſit heres p̄ſtatiōe
legati ꝙ ſi fecerit.ſcd̄m formā teſtamenti fecit ita quod cō
ditio obligatiōis nō mutatur & circa.l.ſcio Iaſ hic in.vij.
col.male per Bar.& doc.dicit illā allegari in altero ex lo
cis hic per eū allegatis.Reſpōde.quod ſalarium reſidui tē
poris ſicq; integrū ad heredem legati trāſmittitur nō ob-
ſtante poſſibili diuiſione ſalarij & tp̄is in fauorē dignitatis
& probitatis intell's inductum fuit ut dictū eſt.& ſic ideo
dicte.l.hoc caſu non attendit̄ ſed qn̄ legatus ſua culpa ob
officio remouetur reatus oēm honorem & dignitatē ex-
cludit l j.ad finē.C vbi ſenatores uel clariſſimi. lo. ceſſat
fauor & reſpectus dignitatis ſucceditque quod dicitur in
d.l.ſcio de tp̄e & pecunia diuiſionē recipientibus & con-
ſequenter ut pro tp̄e præterito in quo non deliquit cōſe-
quatur ſalariū ꝓ futuro nō quia ubi non eſt culpa nō de
bet eſſe pena l.ſancimus C.de pe.c.cognoſcētes de conſti.
iniquiſſimū ergo eſſet quod ꝓ præto.tēpore quo bene ſe
geſſit in officio pro eo tp̄e officialis debitū ſtipendiū non
conſequeretur ad ſcd̄m motiuum Iaſ.reſpondet hic Dec.
in l.ſcio a fortiori probare q a cū ibi non debeatur ſalariū
niſi pro rata tp̄is licet uiueret ſeius cui debebatur ſalariū
nec ſtaret per eū quin ſeruiret a fortiori hoc noſtro caſu
non debet ſalarium præſtari mortuo legato,cui debebat̄
cum per eum ſtare videatur. Quātum tamen ad qōnem
noſtram reſponſum fuit ad illum textum in ſuperioribus
quo procedit in ſalario debito propter laborem principa
liter. Itē in legato conditionali cōditione mixta quod de-
ficit deficiente cōditione. Ex prædictis inferri poteſt ad 159
multas qōnes Bart.in.d l.ſcio in princ.infert ad notabilē
qōnem de famulo qui cepit ſeruire tribus ſcholaribus vt
duobus recedentibus nō debeat tantū pro ſalario habere
quantum ab ipſius tribus cōſequi debebat quia duobus
recedentibus diminutus eſt labor ergo pariter diminui de
bet ſalariū quum hæc omnia vt ibi dicitur diuiſionē reci-
piant cū Bar.ibi tranſeunt Lanc.Dec.& Alex.in apoſtilis
intellige ſane quādo famulus cepit ſeruire ſcholaribus ſim
pliciter nulla de ſalario cōuentione facta eo caſu diminu-
to labore et opa debita diminui debet etiā ſalariū arbitrio
tn̄ boni uiri cōſtitui debet ſibi ſalariū ut ibi elegāter docet
Bar.facit tex.de.l.j.infra de iure deliberandi quod vbi qd
non eſt determinatū a iure relinquitur arbitrio iudicis ſed
quando fuiſſet conductus famulus ſub certo ſalario non
deberet diminui per receſſum quorundā ex ſcholaribus
prædictis cum per eū non ſtet & ſeruire paratus ſit p hūc
tex.& dictā.l.qui operas & ea quæ ſcribit Pau de ca in l.
iij ſupra eo.& Bar.met.ſupra in princ.qōnis dum allega.
§.ſi conueniat licet aliter ſenſerit hunc punctum male in-
telligentes cepol.in trac.de ſerui.& Bon.prædio ſub rub.
de ſumo & Bru.in trac.de augumen.in.ij.limi xij.conclu-

ſionis & in præalle.trac.de diminutione loco ſupradicto
quorũ opinio confunditur per iura præallegata nec eſſet
recurrendũ ad arbitrium boni viri ſed ad conuentionem
d § ſi couenia t & .l.ſemper in ſtipul.infra de reg.iur.&
a ſcholari qui remanſit conſequi poſſet famulus ſalariũ ꝓ
rata ipſum tangente tantũ.vt per Bal in aucten.habita in
fine.C.de fil.pro pat. Aduertite tñ quia ſi in quæſtione
Bar famulus non fuit conductus cũ certo ſalario verũ ſim
pliciter vt dixi ſeruire ceperit quõ poſſit cadere diminutio
ſalarij videtur impoſſibile cum priuatio præſupponat ha
bitum.l.decem de verb.obl niſi dicamus fuiſſe aliquibus
mẽſibus forſitan vniformiter ipſi famulo per dictos ſcho
lares præſtitũ ſalariũ & ita eodẽꝗ modo pro futuro tpe
ſeu pro tẽpore decurſo poſt receſſu dictorum ſcholariũ
ſibi ſolui ab eo qui remanſit.petebat.Reſpondetur p Bar.
& doctores male petere qa diminutus eſt labor & arbi-
trio iudicis conſtituendũ eſſe ſalarium habita cõſideratio
ne ad onus laboris diminutis in caſu vero conuerſo ad ca
160 ſum Bar. * quãdo famulus cepit ſimpliciter ſeruire tribus
ſcholaribus ſicuti diminuto labore per receſſum aliquorũ
diminuitur ſalariũ ita alijs adiunctis aucto augeri debe-
bit per regulã correlatiuorũ de qua in.l ſi.C de indic vid.
toll ſm Alber in.l.idem in fin. C. locat etiam quando a
princ taxatũ eſſet certum ſalariũ ut etiam per Bru.loco ſu
pra allegato referentẽ ita dicere Bar.in.d l.ſcio. ꝙ non eſt
verum.licet Alb.id velit poteſt tamen dici ex mẽte Bar.
ibi quod famulus poterit petere augeri ſibi ſalariũ aucto.
labore arbitrio iudicis argum.dicte.l.ſcio cum notatis p
Bar.dũ de diminutione loqtur faciũt quæ ſcribit Roma.
in conſi.xxv.Soci.in l de duobus in fine de condi. & de-
161 monſt.& Dec.in.c.ex literis col.pen.& fi.de probatio. *
Dicebat etiam per prædicta Pau ca.in.l 3.ſupra eo.tit qđ
ſi uniantur duo territoria vel duæ prouinciæ & vnus re-
ctor remaneat alio ſublato augendũ eſſe ſibi ſalarium cũ
augeatur labor & ſimiliter ſi vnũ territoriũ in duo diui-
datur.& cõſtituantur duo iudices diminuẽ ſalariũ dimi
nuto labore quod dicit procedere in officiali nouo nõ in
antiquo quod tñ non placet Alber. Brun. in dicto trac.
de augumen loco præallegato quia in nouo nõ cadit du-
bitatio niſi quando conuentio reſragaretur.Per prædicta
videtur ꝙ in præiudiciũ antiqui non debeat fieri diminu
tio per ea q̃ diximus de ſalario famuli ſeruientis ſcholari-
bus mediante certo ſalario quod nõ minuitur licet aliqui
receſſerint & id quo Brun ait poſſet procedere quando
officialis & iudex cepiſſet ſimpliciter ſeruire non cõſtituto
certo ſalario ut de famulo diximus licet Pau.de caſt.uidea
tur loqui in his terminis quẽ eo caſu nõ ſequeret. Dixit
etiã Franciſcus de Alberg relatus per Seuer in cõſi.3.alle
gato per dictã l.ſcio in princ qđ ubi uoluntas alicuius po
nitẽ in conditione intelligitẽ de uoluntate cũ actu ut ibi p
eũ. Poſtremo qa iuriſcõſultus in d.l.ſcio de habitatione
relicta cũ annuo legato nihil determinat reſpectu diminu
162 tionis * quæro quid iuris Reſponde illa nõ diminui in ca
ſu illius.l.per mortẽ filiorum ibi notatorũ ita uidetur mihi
ſenſiſſe ita iuriſconſultũ ibi dubitando dũtaxat de annuo
legato pecunie relictẽ cũ ĩcluſio vnius ſit excluſio alterius
l cũ prætor.infra de iudicijs & c nõne de pręſumptio. &
ꝓbatur rõne optima quia habitatio eſt indiuidua.l.uſus
pars iuncta.l.ſi habitatio infra de vſ.& habit.gloſ notab.
tn §.ſi uſus functus.l.j.ĩ.ad.l.fal ideo nimirũ ſi legatũ ha-
163 bitationis ibi non minuitẽ ꝓpter mortẽ filiorũ * Scias au
tẽ eſſe magnã differentiam inter legatum habitationis &
relictũ ut poſſit quis habitare ut plene & pulchre tradit
Deci.in conſi 355.& hæc ſatis ad illam pulcherrimam.l.
ſcio adductam per Bertran.in qõne noſtra nõ prætermiſ
ſo tamen quod omnino eiuſdem iimit.Scribit Aquen.in
l de diuiſione in ſi in ſol.ma. Ad ſecundum motiuum
duntaxat Bar.ad finem iſtius quæſtionis reſpõdit quod
in caſu noſtro legato uel poteſtati debetur ſalarium nõ ſo
lũ intuitu perſonę ſuę ſędent aſſeſſorũ & comitũ quos ha-
bent neceſſe conducere ſecũ.& congrue de ſtipendijs pro
uidere quibus comitibus impedimentũ non ſuperuenit
& illis ſatisfieri oportet ideo nimirũ ſit integrum ſalarium
præſtandum ſit hæredibus legati mortui.inde per eos co
mitibus ipſius legat.quæ ideo ceſſat in caſibus legũ alleg.
ſupra in.ij.fundamento partis contrariæ.pro qua reſpon
ſione facit quia ſæpe conſequitur qs ex pſona alterius qđ
ex ſua cõſequi non poſſet.l ſi cõem infra quẽadmodũ ſer
uit amitt hæc reſpõſio nõ cõcludit quoad partem ſalarij
legato debitã ut illã conſequãtur hæredes legati propter
aliam partem aſſeſſ.præſtandum ut hic per Alexã. col.4.
verſi.ſed iſta reſponſio & Aquen.ſecũda & regula dicte
l ſi cõem procedit tantũ in materia indiuidua,nõ autem
in materia diuidua et vbi fieri poteſt ſeparatio ut in termi
nis noſtris.Roma conſi.195.cum multis alijs adductis p
Dec.in.l ſi emancipati col. 3.infra de col.cũ ergo ſalarium
legati ſeu poteſtatis a ſalario comitũ diuidi poſſit non eſt
dicendũ ꝙ hæredes poteſtatis ex perſonis comitum con-
ſequantur quod ex perſona poteſtatis conſequi non poſ
ſint quoad partem ſalarij poteſtate ſpectãtem. ✠ Reſpon 164
de igitur melius, quod iura præallegata loquuntur ubi ſa
lariũ ex cõtractu fidei pp laborẽ principaliter debetur qa
licet de publico pſtetur vſque ad diẽ mortis officialis tan
tũmodo.l.pe & .l.ijs ſcholaribus in fi.C.de erog.milit.an
no.lib.xij & l.j.C.de re mil.lib.xij nos loqmur qñ præ-
ſtatur rex diſpõne legis vel cõtractu ſubrogato in locũ di
ſpõnis legatis & ꝓpter dignitatẽ aut probitatem ſcientie
& intellectus gratia bonoris & beneficij remunerãdi quo
caſu largior ſit interpretatio q̃ꝫ in contractibus & in operi
bus mechanicis.l.ſi longius in fine infra de iudicijs cũ no-
tatis per Bal.in.l.vnica.C.de ſuffra.mitius.n.agitur cũ.l.q̃
cũ homine l.celſus infra arbit.ſcientia.n. & probitas intel
lectus * omnẽ prærogatiuam meretur aucten habita.G. 165
ne filius pro patre Bar in.d.§.diuus col.ij per illũ text.ſe-
quuntur Alex.Seuer.Iaſ Dec.& alij hic. Mirũ igitur non
eſt ſi caſus mortis legati nocet etiã principi vel reipublicæ.
reſpectu trãſmiſſionis ſalarij ad hæredes legati. Et p re-
gulã dicti §.itẽ cũ quidã ✠ conſuluit Anchar.in cõſi.414. 166
viſo q ſiquis emerit dacium ſalis in comitatu Imole ſuſci
piendo in ſe pericula & inde aliqua loca ab obedientia ſe
ſubtraxerint.Ita quod non recipiant Sal iuxta ſolitũ hoc
nõ nocere emptoribus ſeu conductoribus dacij ſatis qa
fieri debet remiſſio penſionis precij pro rata tangente lo-
ca prædicta ab obedientia ſubtracta quia caſus contigit
in perſona locatorũ ideo nocere non debet cõductoribus
§.itẽ cũ quidam cum præallegatis. Per eandẽ regulã.§.
itẽ cum quidã deciditur alia not.& frequens qõ de opera
rijs & laboratoribus in vineã alterius ad laborãdũ cõdu-
ctis ſi pluuia aut alio caſu impediantur ne poſſint tota uia
laborare ut talis caſus eis habeat nocere.non aũt cõducto
ribus.§.ideo ꝓportionabiliter ꝓ rata tẽporis & pecunie
fieri debeat diuiſio glo.eſt not in.l.ſiquis domũ.§.j.in uer
bo operas infra loca Notat firmia in ſuo reper.in verbo
operarius nu xv.facit regula præallegate.l.ſcio qcqd di-
xerit Io.And in addit ad ſpec in tit de loc.in.§.poſtquã
col.8.ver.quid ſi Faber.Nec obſtat tex.in l iij.c.de agen.
in reb.lib.xij.ibi laborũ eius fructum & in.l.fi.ad fi.de do
meſt.& protec.eo lib.ibi milite fructũ vbi probatur fieri
debere tranſmiſſionẽ ſtipendij pro toto tpe & tamẽ pro
pter laborẽ principaliter debebatur prout etiam habetur
in.d.l.tuis ſcholaribus ibi laborũ intuitus nihil igitur facit
ꝙ ſalariũ debitũ ſit intuitu laboris potiuſq̃ꝫ dignitatis q̃
vt cætera extinguitur morte.§.deinceps in auctẽ de nup.
ſecundum Aquenſ hic.quia & ſi prædicta iura ſalarium
appellent fructum laborum principaliter tamen debetur
propter dignitatem uel ſcientiam * quæ non poſſunt ha- 167
beri ſine magnis laboribus l.vnica in fi.C. de profeſſo.q
in vrbe conſtare lib.xij.l.fi in princ.C. vbi ſena. vel clar.
ibi ſudoribus magiſterie pñtis factus clarus iccirc.l.fructũ
laborum appellat principaliter tamen inſpicitur digni-

tas ideo fit transmissio salarij ad hæredē pro residuo tēpo
re in casibus prædictarū.ll vt uult Bar.loco præalle.nā si
ad laborē principaliter haberemus respectum nō posset
assignari ideo cur ibi fieret transmissio salarij ad hæredes.
habetur ergo respectus ad dignitatē preteritā.l.post duos
C.de aduo.diu.iud l.fi.j.de decur.siculi ad labores pñtes
168 iuriscōs.l.j.C.de aduo.di.iud.• ꝓpter qđ reprobatur gl.
c.licet.2.q.3 quæ uolebat nō licere doctori sine reuolutio
ne chartarū cōsulenti præmiū capere quū habēda sit ideo
prædictorū laborū ut per Barba. consi.34.nu.34.libr.ij.
Bolog in d.auct.habita col.51.& Dec.c.cū in cunctis col.
ij de electione. Ad allegata in 3.fundamento responsum
est supra quia loquuntur in salario propter laborē princi
paliter debito. Ad quartū de.l.j.de re milit.respon.Ale.
Ias.& alij.Mod quod loquitur in stipendio propter labo
rē militare principaliter debito d l.his scholaribus secus si
propter prudentiā uel dignitatē principaliter deberetur
169 prout in.l.j.de primipilo • ex quo inferunt quod condu
ctor militum vt capitanei nostri tēporis decedētes stipen
diū ad hæredes trāsmittunt ut per Bar in.d §. diuus col.
170 ij.tex.tamen dicte.l.j.de re milita.• loquitur in alijs termi
nis videlicet in milite ab hostibus capto cui stipendiū nō
debetur pro tēpore captiuitatis quo non præstitit reipu
blice operas quia nimiū grauaretur respublica uel supe
rior ꝓpter multitudinē militum ut hic per Ias.in antepen.
col.& Cur in.viij.sed gl.in.d.l.j.approbata per Io de pla.
& Seuer.hic in.q 34.dicunt illum textum ꝓcedere in mi
lite sua leuitate aut culpa capto cui postea restituto dene
gatur stipendium pro tēpore captiuitatis quando absq;
culpa sua captus fuisset per tex.§ sed si ex improuiso.l iij.
& l.pe.infra de re mili.& quicquid dicat Cur. hæc opio
melior uidetur in puncto iuris per tex.clarum in.d l.pen.
vbi restituto militi solui debent stipendia medij temporis
& sic quo fuit captiuus bene verum est quod de consue
tudine hoc non seruatur sed nos loquimur de iure posset
ergo dictum argumentum in contrarium retorqueri quæ
vt mites absque culpe captus salarium de iure cōsequi de
beat & sic pro tempore quo vere non seruiuit eodē mō
hæredibus legati defuncti multo fortius dicendum uidet
deberi salariū residui tēporis cū casus mortis culpa ipsius
contigerit & salariū debitum sit propter dignitatē princi
171 paliter • quibus addas quod legati in itinere spoliati aut
capti illesi & indemnes per rempublicā conseruandi sunt
ut pulchre per Bar in § q; uero.l.si seruus infra de furtis
& Bal.in consi.21.lib.3.Illustrissimi & prudentissimi Ve
neti ut intellexi secrete indemnes legatos seruos cōseruāt
publico ere nō redimunt quia posset Resp.nimis grauari.
Ad quintū de l.fi.de dom.& ꝓcec. uno mō respondet
Alex.hic col.4.& subtilius Ias.& Cur.col.vi considerātes
aliter specialitatē qđ speciale ibi sit.ut non solū transmit
tatur salariū illius anni ad hæredem sed etiā sequentis an
ni.transmissio uero salarij quoad primū annū non sit pri
uilegiata per.l.illam sed per alias d.l.post duos. Ad sex
tum argumentum facilis est responsio sed aduertendum
est in primis quia iura Bar male uidentur eius intentionē
ꝓbare.nā.l.interdū loquitur qñ promissum non erat in
rerū natura ut fructus futuri uel quod in utero erat tunc
ex ipsa rerū natura promissio dilationem capit & actio ef
ficaciter incipit cōpetere.qñ id quod promissum est præ
stari potest sed voluit Bartol.dicere quod sicut ibi pro
missio pura tacitam habet conditionē cum quod promis
sum fuit præstari possit ita promissum pro futuris operis
tacitā habeat conditionē cū opere præstite fuerit tex. si a
colona solū uult uerba præsentis tpis ad futurum non re
ferri.alia duo iura multum a remotis ueniunt si fructua
rius tantum sibi dari stipulatus fuerit quantā pecuniā de
disset etiā quoad acquisitionem in pendenti stare quia si
soluat de pecunia. fructuarij ipsi fructuario acqrit si uero
de pecunia proprietarij ipsi proprietario ut in dictis.ll di
citur ita per capillos trahendo voluit Bar.dictū quod acq

sitio stipendij sortiri debeat effectū operis demum per le
gatū præstitis Item aduerte quod dictū Bar de ꝓmissio
ne futurarū operarū quod habeat tacitā conditionē con
fundi uidetur per.§.si opas ab eo allega.ubi stipulatio ad
proprietariū transit semel fructuario quæsita quāuis sti
pulatio nō soleat trāsire pro opinione Bar.est melior tex.
in l.si seruus cōis medij in.§.si de stipu seru.ubi Bar.mira
tur de eo & nititur soluere.sed prædicta ideo Bar.clarius
ꝓbatur in.§.imperator & in.§.itē cum quidam præallega
tis & dictis ibi per Alex.in apostil ad Bar.incipien.famu
lus.uerū respōdeo prædictis omnibus illa procedere ubi
ꝓpter laborē principaliter salarium debetur d l.his scho
laribus &.l pe.in fi C.de erro.mil. anno.lib.xij. secus qñ
debetur propter dignitatē aut probitatem sciētie & intel
lectus.l qui operas &.§.diuus cū notatis p Bar. ibi col.3.
& Ale.hic.4. Ad septimū de onere duplicis salarij quo
grauaretur respublica. Responde hic per Seueri.in.q.20.
Alex.col 5.Ias.& Dec.antepen.& Cur.ix.• nec est ibi in 172
cōis quēadmodum respublica duplici salario grauatur in
d.l post duos.& similiter priuatus duplici salario aduoca
ti.l qui operas & §.diuus perperāq; loquātur qui dicunt
loco defuncti nullū esse subrogandū ante finem officij ve
hic per Dec col.vj.& Seuer.q.21.esset.n maius detrimen
tum reipublice si locus sine rectore remaneret • q; si duo 173
bus stipendium præstetur iuxta tex.§ pen.in auct.de ad
ministratoribus &.l.illud supra de officio præsidis ubi di
citur nec per unam noctē prouinciam sine rectore esse re
linquēdam & hæc publica utilitas referri debet alteri pu
blice utilitati cōsistenti in cōmodo pecuniario ut p Bar et
scrib.in.l j.charta pe.infra sol matr.& Cur.infra colū.vij.
Ad octauū potest responderi ſm Bar.col.v.post Salic.
quod in istis actibus uirtuosis non cadit actio locat sed of
fic.iud.cū id quod pro operis debetur non appellet mer
ces sed honorariū.d.l.qui operas • non ergo datur actio 174
ex loca.sed offi iud aut actio in factum.l.j in princ cū no
tatis ibi p Bar & Alex.infra si messor.fal.mo. dixerit &
Fel ac Mod.in.c.quia iudicanti col.ij.de præscriptionibus
quæ responsio nō tollit argumentū de interesse ſm Dec.
hic col.v.Cur.ix.& alios Mo.maxime quia offic iud fun
datum est in equitate l.quod si ephesi infra de eo qđ cer.
lo.& non uidetur equum salariū integrū heredibus loca
toris uel quasi deberi qui non potuit ex sui parte implere
contractū operasq; debitas præstare siue ergo competat
actio ex loca siue offi.iu.idem in proposito nostro dicen
dum videtur Dec.hic col.v.duobus modis respondet sed
meliorem solutio Bar.in.§ diuus quam tandem sequitur.
Cur.hic col.ix.& Bon.17.quod in actibus uirtuosis præ
dicta non procedant per tex.§ diuus cū §.sequenti dū fa
cit differentiam inter aduocatū & nutricē & debetur inte
grū salarium ex dispositione.l.uel ex cōtractu subrogato
in dispositionē l pro residuo tēpore officij in solatiū per
sone mortue.l.si quis in sacris in fine.C.de ꝓxi sacro scri.
&.l.matriculam in fine de agen.in re lib.xij. Ex quo etiā
patet solutio aliud motiuū curtij & aliorum de contractu
innominato quod debeat censeri talis contractus innomi
natus do ut facias iuxta.l naturalis.§.aut enim do infra de
præscrip.verb.ergo uidebatur quod ubi unus non pōt
implere contractum casu fortuito alter possit petere ac re
petere.l.si pecuniam infra de condi.ob causam. • illud.n. 175
nō procedit in premio dato ratione dignitatis uel sciētie.
§.diuus.&.l.qui operas.secundū Mod.præallegato. Ad
nonū argumentū responde. negando præsuppo. quod
resultet aliquod incōueniens & absurdū.istud enim est be
neficiū specialiter a lege cōcessum ob dignitatē uel probi
tatē scientie & intellectus ideo benigne agitur & larga.fit
interpretatio ut hic per Seuer. in.5.col.q.x. Alex.col.v.
& Ias.pen.cum aliis supra adductis imo interest republi
ce ita fieri ut spe præmiorum animali surgāt uiri docti &
probi in republica iuxta.l.j.cum ibi notatis.ſ solu.matri.
præterea licet conductio vnica sit pro tēpore quinquen

nij promissio tamen stipendij est pro quolibet anno diui
sa ideo fit trāsmissio salarij tantūmodo pro anno quo de
cedit vt statim dicam in sequēti limit. Ad decimū & ulti
mum respondent hic Gur. col. ix. & mo. bo. 17. dixique
supra respondendo ad octauum arg. partis. Ex prædi
ctis conclu. glo. & cōis quod ad hæredes legati & potesta
tis trāsmittatur salariū residui temporis remanet defensa
ta de iure, de facto non est disputandum, vt enim dicebat
176 Fulgo. & refert Ias. col. 8. in. 4. motiuo * hæredes rectoris
mortui vix salariū ipsi tēporis consequi possunt quia su
periores cū quibus habent agere ius sibi faciunt prout uo
lunt sed ue dixi ego de iure loquor quemadmodum ad
iurisconsultum attinet. Limitatur nunc cōis conclusio. i.
177 vt procedat * qn̄ vna tantū præstatio salarij pro toto tpe
officij fieret exempli gratia taxatū erat pro tpe officij sti
pendiū ducatorū mille tunc decedens ante finem officij sa
larium residui tēporis. & sic totū ad hæredē transmittit se
cus si plures præstationes erant faciende vt quia salariū le
gato dandū erat et soluendū singulis mensibus aut annis.
per tex. in. d. l. post duos ut post Iac. But & Salice. in. d. §.
item cum quidā dicit hic Dec. col. x aliique. tunc. n. hære
des & potestatis solū consequi deberent solutionem illius
mensis vel anni quo moritur legatus vt per eos. Con
trariā opinionem tenet Bar. in §. diuus col. ij. & fin. quia
cum una sit obligatio & vna conductio licet conditiones
& præstationes per menses vel alia tempora diuise sint.
tamen salarium debetur pro una obligatione & pro toto
tempore ideo debetur totū argu. dicti. §. diuus & l. nostrę
vt hic per Seuer. in. x. q. Alex. col. 4. Ias. pe. mo. bo. 17. cū
sequenti & taur col 3. charte. pe. ad l. post duos vbi ad
uocatus fisci qui pro biennio saltē eligebatur. l. sancimus
illo eo. tit. tamen ad hæredes suos salariū vnius anni tan
tum transmittebat Respōdeo q̄ licet electio et assumptio
ad officiū aduocati fisci pro biēnio fieret. honorariū tamē
& stipendiū annuum erat seu pro quolibet anno prout
etiam hodie fit obligatioq; ac promissio stipendij talis. vt
ibi per Bar. & Alex. hic col. v. versi secundo casu ideo. fit.
transmissio tantum pro illo anno ad hæredes etiā q̄ pro
pluribus annis assumptis fuisset ut dicunt Bal & Aret. in.
dicta. l. post duos. & in l petitionem ad finem per illum
tex. eo. tit & Ias. in l si sticū in. §. si stipulatio col. j. de verb.
oblig. Aliam rōnem assignat Bar. in d. l. si seruus commu
nis. §. fi. de qua statim dicam saluari igitur potest opinio
Butri. & salic. quando potestas assumptus fuisset pro plu
ribus annis assignato sibi salario mille ducatorū puta quo
libet anno prout faciunt illustrissimi domini Veneti in cō
ductione lectorū Padue quæ licet cōiter fiant ad trienniū:
178 * certum tamē stipendiū constituitur pro quolibet anno.
tunc potestas decedens non transmitteret ad hæredes sti
pendium omniū annorū sed illius anni tantum quo mo
ritur ut per scrib. in locis præallegatis Cautela ergo esset.
secundum eosdē quod fieret ꝓmissio & obligatio stipen
dij mille ducatorū exempli gratia licet pro officio potesta
tis licet solutionis per menses aut annos diuiderentur. sed
hoc non seruatur nec fit quando conductio est pro pluri
bus annis. Dec. hic in. vj. & vij col sequitur opinionē Ia
cobi Buer. & salice per doctri. Bar. in. d. l. si seruus cōis &
in l. si sterilis in. §. fi. infra de actio. emp. cōcludentis quod
licet stipulatio annua dicatur unica. d. §. stipulatio secus si
vbi ille qui stipulatur ex aliquo facto persone eius cohe
renti obligaretur quia tot essent stipulationes quot tpa se
quitur Ias. in. d. §. stipulatio col. fi. & scrib. cōiter in. l. si ex
toto. §. fi. infra de leg. j. idcirco in potestate & lectore qui
obligantur ad operam & factum eorum personis cohe
rentia obligatio illa multiplicari uidetur in pluribus præ
stationibus sed in magnis officijs Dec. saluat Bart ut inte
grū salariū ind. stinctæ debeat etiā q̄ per tpa distribute di
uiseque essent p̄stationes sed Alex hic col. ij. uersi. iij. casu
et Seue. ad finē decime q̄onis ab illa doctrina Bar. recedūt
sequentes decisionē eiusdē in. §. diuus col. ult. quod atten
denda sint uerba contractus a quibus non est discedendū
l. non aliter infra de leg. 3 l. semper in stipul. infra de regu.
iur. & ad doctrinā Bar. allegatam in contrarium respōde
ri potest quod procedit in stipulatione annua sed. §. unica
licet solutiones & præstationes diuise sint per tempora vt
per Alex. in d § stipulatio col. ij. Barba. consi. ix. lib. 3. &
Bolog consi. 71. licet respectu effectus solutionum stipu
latio multiplex uideatur quia plures fieri debent stipula
tiones respectu tamen obligationis unica est, ꝓpter unam
uerborum conceptionē secundum præfatos sed si obli
gatio est tantum una tā aduocantię q̄ lecturæ licet solu
tiones diuise & subdiuise in annos aut menses quare mor
tuo officiali uel lectore in prin. locationis & cōductionis
non transmittit salariū totius residui temporis * ad hære 179
des arbitror secundum uigorem iuris & punctam ratio
nis istud fieri debuisse quia tamen hoc esset nimis graue
reipub. uel superiori quando conductio & assumptio ad
officium est ad annos propterea statuitum est et dispositū
fieri transmissionem salarij illius tantū anni. quod doctor
uel officialis moritur. l post duos. l iij. in fin. C. de agen. in
reb. & l fi. C de domest. & protec. li. xij. ubi specialiter cō
ceditur personis ibi nominatis ut ad heredes transmittāt.
non solum emolumenta anni quo decedunt uerum etiā
anni sequen. Limitatur. ij prædicta conclusio. s̄m Bar. su
pra in prin. quæstionis nisi aliter conuentū esset per regu
lam dicti §. si conueniat. l j. infra de po. et est sine dubiōne.
Tertio limita nisi salarium fuisse promissum conditiona
liter si operę pręstarentur quia tunc conditione nō imple
ta non deberetur salarium. l. legatum. C. de cōdit. inser. cū
adductis supra & adducendis infra circa finem commēti.
Quarto limita quādo consuetudo aliter disponeret * cū 180
omnes actus regulentur a consuetudine. l. quod si nolit.
§. quia assidua infra de euic. cum notatis per Fel. in proœ.
decretal. in. c. j col 8. ut lite non conte. & in ca j. col. vj. de
probat. ubi etiam per Dec. Quinto & ulti. limi. in potesta
tibus uillarum uel castrorum quasi ad naulū & uecturā
operas suas passim locant in quibus cessat oīs pęrogati
ua honorque & respectus dignitatis ut hic per Seuer. in
quæstione. 45. Iuxta prædicta pro declaratione tex. no
strię et materię. quæritur * utrū hæredes assess. mortui habe 181
re similiter debeant salarium residui temporis & quicqd
dicat Pau. ca. & Mo. Bon. hic in col. 19. cum sequenti con
cludendum est q̄ sit * cum assess. non tantum intuitu labo 182
ris uerum scientie et probitatis intellectus, detur stipendiū
ut patet ex. l. j. supra &. C. eo ideo illud transmittet ad hæ
redes ut facit aduocatus fisci & etiā priuati. d. l. post duos
§. diuus & l. qui operas & ita tenet Bar. in. §. diuus. col ij.
& in. l fin. de dome. & protec lib. xij. & sequuntur cōiter
doctores vt hic per Seru. in q. x. Alexā. col. antepe. Ias. p 183
Dec. & Mod. per eundem Dec. consi. 70 q̄ Idem dicemus
in lectore mortuo ante finem anni studij seu omnium le
ctionum ipsius anni vt integrum salarium eiusdem anni
ad hæredes suos transmittat q̄ in facto sæpe contigit vt
inquit Ias sequuntur Mod. de ripa in tract. de pesti col. 4.
sequenti transcribentes dicta decij in consi 70. cum enim
legendi officium & onus diuidantur per annos stipen
diumq; annuatim assignetur. licet solutionis fiāt per men
ses aut alia tpa secundū diuersas consuetudines ad hære
dem transmitti debet cum non stet per lectorē quin legat
integro anno sed per casum mortis prout dispositum est
in aduocatis fisci & priuati in quibus quidem lectoribus
militat ratio scie & probitas intellectus nec minor debet
illis fauor * q̄ aduocatis prædictis cum. n. multos instruāt 184
ad iustitiam dici possunt beati & propterea vt scribit Da
nielis ca. xij. fulgebunt sicut stelle in regno Dei. dictū fuit
Andreæ de hiser. in procem. feudorum refert & sequitur
Aquē. in. l. j supra de iust. & iu. cui ergo dubium q̄ lecto
res ante finē anni decedentes salariū illius anni ad hæredes
suos transmittere debent * habent q̄ præfati doctores le 185
gē tis multas alias prærogatiuas & p̄eminētias supra ad

uocatos & alios simplices doctores ut p Dec.& alios in.l.
cũ qd infra si cer.pet in c.clerici de iud.& in cõsi.70.ad fi
nẽ & ad quædã motiua hic in contrarium per Iaso. facta
claré respõdent Dec & ripe in locis præallegatis. & vbi
princeps & superiores rigorosi essent versus hæredes le-
ctorũ ad minus fieri deberet diuisio stipendij & lectionũ
lectarũ iuxta dictã.l.scio de annis legatis ita vt hæredes le
ctorũ consequerentur stipendiũ pro rata tpis & lectionũ
vsque ad diẽ mortis pro numero vero lectionum restan
tiũ post mortem lectoris ad finem vsq; anni non cũ non
seruierint secundũ oẽm rigorem.pro tempore enim infir
186 mitatis * sine dubio cõsequi debent stipendiũ vt per Bar.
in §.diuus col fi & vbiq; seruatur imo & ꝓ toto integro
anno si illis nõ fiet iniuria. Et idẽ est quando doctores re
cederent ante finem anni & cõpleti studij illius anni pro-
pter pestem serpentem in loco studij quia cũ per ipsos nõ
stet quin persequantur sed per casum pestis vbi vigentis
nõ debet denegari eius solutio stipendij residui tpis p hũc
187 tex.& præalle. * vt hic per Seuer in.q.40. & mo. de ripa
loco præallegato nisi inter partes aliud conuentũ esset ga
hoc attenderetur.§.si cõueniat supra allegato. intelligẽdo
prædicta qñ doct. incepissent legere alias secus.arg.tex.in
d.l post duos ibi ex quo officiũ pagere ceperit l.j.de pri-
mipilo lib.xij.& .§ vxori.l.qui concubinã de legatis iij.
ita voluit Bar in §.diuus col ij in.ij casu & Dec.hic col 7.
& in consi.70 & Bol cõsi.71.pro qua opinione põderá
verba illa salariũ residui tpis de quibus hic & infra loca.in
l.diẽ functo.ergo inceperant administrare & principiũ
cuiusq; rei dr̃ esse pars potẽtissima l j.supra de ori.iur. &
tñ hoc videtur posse cõfundi per tex.§.diuus &.l.qui ope
ras vbi indistincte dicitur quos aduocati non cõpellun-
tur reddere honoraria qñ per eos nõ stetit quin cãm age
rent.Ita qđ in istis actibus virtuosis videt̃ sufficere ꝙ nõ
stet per debentẽ seruire quin seruiat nisi respondeas præ-
dicta iura loqui in retentione quę vt diximus fauorabilis
est vel in stipendio debito pro causa vna vel liti tempore
non limitato secus in stipendio annuo quia requiritur ꝙ
creditor seruire ceperit vt dixi & statim etiã dicam * si ve
188 ro distulissent legere de licentia superioris haberentur ꝓ
legentibus ꝓut cõsuluerunt Dec.in cõsi. 70.& Bologni.
71.& sequuntur dicti Mod de ripa loco præalle.& pari-
189 ter doctor legens ꝙ ex causa recedit ✠ ex licentia supioris
cõsequi debet stipendiũ pro tpe absentie vt post alios scri
bit hic Iaso.in penul.col.Seuer.q.34 Dec.& Bologni. in
consi.præallega quia propter licentiam superioris haben
tur pro præsentibus pro qua opinione est casus apertus
in.l.hac lege.C.de pro x.sac.scrin.lib.xij ibi vt liberã proficiscendi
pronũciatione cõmeatus indepti fuerint sine qua
liber stipendiorũ aut emolumentorum deductione pere-
gre degant.secus ergo si absq; licentia superioris discedat
190 ✠ imo hoc casu nihil habere deberent. sed stipendium to
tius anni proderent vt hic per Ias.in pen.col. Sed quid si
sint vacationes tempore recessus Seuer.loco præalleg &
Bal.in aucten habita col.4.versi.sed quid de doctor. di-
cunt quod pro tempore absentie nõ debet habere stipen
dium nisi de licentia superioris absens sit quod nõ videt̃
mihi verum ex tali absentia non impediatur seruitium de
bitum cessantibus eo tpe lectionibus ergo nec stipendiũ
tolli nec diminui sibi debet arg.§.quãuis Radigere de iur.
patro & cap.cum cessante de appel & ita seruatur hic Pa
due quia tẽpore vacationũ doctores pro libito discedunt
& nihilominus percipiunt emolumenta & solutiones sti
pendiorũ suorũ per meses distributas. Sed maius dubiũ
est * de cõpromotionibus quæ ex forma statutorũ aliarũ
191 vniuersitatũ e condonandis laurea corona percipiuntur
vtrũ ad hæredes trãsmittantur.Curt. senior diuersimode
iudicatũ refert ipse sequitur distinctionem Bart. in qõne
sequenti qđ aut cõuentus & doctoratus erat inchoatus
facta pñtatione tũc fiat trãsmissio salarij ad hæredis alias
secus Cur.iun.hic col.vij tenet oppositũ fieri trãsmissio-
nem cõmodi cõpromotionũ illius anni quo doctor mo-
ritur indistincte per dictã.l.post duos ibi vniuersa solaria
totius anni.Et quia debentur in pręmiũ virtutis præteri-
torũq; laborũ ergo transmitti debent ad hæredẽ p doctr.
in §.diuus de qua supra nec refragant̃ quæ in.l post duos
subijciuntur ibi id officiũ peragere ceperit quia doctor di
citur incepisse ex quo lectiones aliquos absoluit anni præ
dicti.& dicuntur cõpromotiones quid accessoriũ ad sala
riũ lecture ideo de eis iudicari debet. prout de municipali
stipendio lecture per regulã accessorium de reg.iur.in vj.
Ego in lectura taurinẽsi secutus sum prædictã distinctio
nem Cur senioris quã veluti equã & rationalẽ etiam in
præsentia sequor.ex quo n doctor ante pręsentationẽ ꝙ
in eo actu pro laurea cõsequenda potissimũ erat minime
præstitit testimoniũ sufficientie videlicet ad subeũdem ri-
gorosum examen ꝓ cõsecutione doctare gradus prout
requirit̃ * iuxta ea quæ scribit Bar.in proœ.fforũ ad finẽ 192
principij & Dec.in.c propossuisti col fi. de ꝓbationibus
siteq; in fine multũ defecerit nõ debet posse cõmodũ illud
cõpromotionis trãsmittere.solũ.n.ad hæredes iura in no
bis radicata trãsmittimus l.cũ hæredes infra de acqui.pos.
ad.l.post duos responde loqui in stipendijs quæ fisci ad-
uocatus a principe cõsequitur in quibus cõtra conceden
tem larga fieri debet iterpretatio.l si supra de cõsti. prin.
maxime in fauorem aduocati ipsius fisci qui habet multa
specialia vt supra dixi secus in alijs p̃sertim vbi agitur de
præiudicio tertij vt scholaris in ꝓposito nostro.tatu ergo
est si trãsmittat cõmodũ cõpromotionũ post p̃sentationẽ
præterea.l.post duos loquit̃ in stipẽdio annuo certo cõ-
promotiones vero nõ sunt certe nec promisse. & licet de
beantur in præmiũ præteritorũ laborũ ac virtutis.attamẽ
ex quo in actu ꝓximo & potentiori ex quo cõpomotio
nes capiunt̃ nihil actum fuit nihil pariter consequi debet.
Quærit postea ĩmediate Bar. * si potestas nondũ ingres 193
sum fecerit sed se præparauerit ad ingrediẽdum & morte
præuentus id facere non potuerit vtrum petitionẽ salarij
ad hæredẽ trãsmittat prout in quæstione p̃cedenti quan
do mortuus est ante finẽ officij & facit duos casus aut p
aliũ l.præmittẽte ingressus est aut nullo modo nec per se
nec per aliũ primo casu concludit integrũ salariũ deberi
quasi perinde haberetur ac si ipse ingressus fuisset secundo
casu non debeat. * Contra primã conclusionẽ vrgere vi 194
detur tex l.finalis de excusatione tutorũ vbi a tutella itã
demũ excusabantur qui erant in collegio pistorũ si per se
pristinũ & artem illã exercebant non si per alios ergo po-
testas qui p alium ingressum ad officiũ fecit non debet
ipsius officij salariũ posse consequi secundũ Roma.hic.fa
ciunt alia iura in proposito allegata p Seue.infra in.q.44.
circa finem sed non respondet Roma ad fundamenta &
rationẽ Bar.a quo non est recedendum nam cũ eo trans
eunt cõiter scribentes ut hic per Alex.col.antepe Ias.pe.
Seuer q.21.&.44 Dec col.vij.Aquen.pen.Cur.8.et cõiter
Mod.nũ ✠ In primis qa in casu iusti impedimẽti potest qs 195
per substitutũ seruire l in filijs l.neminẽ.C.de curionibus
lib.x.l de pollicitationibus infra de pollicit Aret pleni.in
l.nemo est nesciat col fi.infra duo re.& in l continuus in
§.si ab eo col ij.infra de verb oblig.Fel.in.c j.in ij not.de
summarin & Dec hic col.vij.ij. quia in terminis ut dicitur
terminantibus ✠ l.ex causa iusti impedimenti uel necessi- 196
tatis concedit licentiã ingrediẽdi prouinciã & administran-
di officium per alium.l.aliquãdo supra de offic.procon et
lega.§.ad hoc versic.antequã uero in aucten de collator.
nec mirum quia ex causa necessitatis recedimus a regulis
iuris communis l i.supra de offic.consul ✠ imo hodie le- 197
gatus id facere potest pro libito uoluntatis ingrediendo
per alium officium seu capiendo quæstioni possessionem
ipsius officij per alium.non subsistenti aliqua causa impe
dimenti casus est in d.§.ad hoc in uersi.antequam uero et
notat glo.in.d.l aliquando. Ad textum dictæ.l fi. respon
de ut hic per Dec.col.7.post Alex.qđ loquitur in uolun

tarie substituto nos qñ ex necessitate vt dixi. sed in terminis nostris p̄dicta refragari videntur cū etiā absque necessitate per aliū possit quis prouinciā ingredi ideo melius respondē vt hic per Curt. col. 8. q̄ ibi exercent artē p̄ substitutū nō gaudet priuilegio illius artis quia cessabat ratio priuilegij cum daretur excusatio propter impedimentū pistrini quod non adest in eo qui nō exercet illam artem p̄ sed p̄ substitutū qcquid hic tamen sentiant Ale. Dec. & alij non crederē q̄d impeditus exercens per alium pistrinū casu dictæ. l. si. excusaret a tutella & sic perinde eum haberi ac si per se exerceret qa priuilegiū illud cōcessum fuit solūmodo propter impedimētū pistrini a quo lex noluit ob aliam causam quēpiam auocari cum agi videatur de vita hominis & pariter substitutus in quæstione de qua supra per Bar. habebit salariū assignatū potestati s̄m Dec. hic col vij. post Ang. per eū relatum quod est cōtra cōclusionē Bar. & doct hic q̄ a haberetur perinde ac si fuisset in gressus. & acquirit salariū sibi & successoribus suis gbus illud transmittit ergo nō debetur substitutis ingredienti cui tamen consultum erit vel secundum cōuentionē partium iuxta. d. §. conuenit l. j. infra depo vel secundū consuetudinem aut officio iudicis si aliter non sit determinatū iux ta. l.) § in honorarijs infra de var. et extraor. cond ae ea q̄ supra diximus in articulo quantū debeatur pro salario assessoribus. si de illo non fuerit conuentū. Ex prædictis &t haberemus q̄ primus casus. seu prima conclusio Bar. q̄equid ipse ac Alexā. Dec. & alij sentiant procedit etiam q̄ quis pro libito voluntaris nō ex causa iusti impedimenti fecisset ingressum per aliū ad officium secundus casus seu conclusio Bar. q̄ potestas nullo mō lucretur salariū quan do non fecit ingressum nec per se nec per aliū quāuis fecisset præparamenta p̄ futuro ingressu per text in l. si pecu
198 nia & in. §. vxori per ipsum allega. ✠ sed non respondet Bar. ad rationem supra per eum in contrarium factam de destinato ac præparato ad ingrediēdum ut pro ingressu habeatur per. l. cū vero ad finē princ infra de fideicōmissarijs liber. vbi destinata libertas ex casu subsecuto intercedere non solet sed interim pro data habef. Cōtrariā opinionē tenuit Bar. in. §. diuus col. 4 qa huiuscemodi maio-
199 res magistratus ✠ a die electiōis dignitatē & ius cōsequuntur. l. j. C. de consul. lib. xij. cū allegatis ibi & glo. not. p̄ illū tex in præalleg. versic. antequam vero. ij. pro hac opinione facit ratio in hac materia assignata per iurisconsultum in d. §. diuus & in. l. qui operas quod per eum nō steterit sed per casum mortis. iij. quia trāsmissio huiuscemodi salarij fit ratiōe dignitatis sc̄dm cōem opinionem scribentium de qua supra a die ergo salteīn acceptati officij & cōsequēter iuris sibi quesiti debef iuxta notata per Bar. & doct. in dicto. §. diuus col. 4. & in. l. absenti infra de donationibus. 4 quia si potestas la fecerit præparamenta res in-
200 tegra non est ergo &c. l. mandatum. C. mandati ✠ maxime cū idē iudicemus de tempore præparationis ad absentiā q̄ de tēpore ipsius absentię. l. ab hostibus. § si j. qb. ex cau. maio. ac de præparante quod de præparato. l. ij) cum ibi notatis per doct. C. de transac tradunt oēs in rub. C. de eden et in rub. extra de iud. ac de existēte in via ad actū quod existente in actu. l. pe. cū notatis infra de milit testa. cū notatis per Soc in cōs. vij. col. fi. lib 4. & p̄dictā opionē sequitur A quen. hic in pe. col. & videntur tenere Dec. & Cur hic in. vij &. 8. col. ad. l. si pecuniā. Respon. Alex. Dec & Cur. post Bar. in. § diuus quod potestas qui præparamenta fecit pro ingressu satis dicitur incepisse ad q̄d adduco tex. not. in. l. j. §. ij. infra de pollicit. ibi cepisse sic accipimus si fundamenta iecerit tamen non dicitur incepisse officiū nec administrationē ipsius officij. ideo respondeo aliter q̄ potestati non debetur stipendiū propter laborē principaliter sed contēplatione dignitatis quo casu non procedit regula dictæ. l. si pecuniā. sicuti nec præalle. l. scio in prin. de ann. legat. p. §. diuus & l. qui operas ut in qōne superiori diximus. ad tex. in. §. vxori respōdent hic Deci.

& Cur retorquētes illū tex. in oppositū dum in fine dicit deberi legatū mulieri si per eam non steterit quin habitaret & consequenter idē dicitur quod in. §. diuus & l. qui operas præterea legatū ibi fuit conditionale ideo nimirū si cessante conditione deficit l. legatū. C de vendi. inser. itē pecunia ibi non præstabatur propter dignitatē uel iciam prout in proposito nostro nimirū si requiritur ut aliquā eo q̄ habitauerint sicq̄ inceperit & tn̄ adhuc in casu illo si per mulierē non stetisset quin habitasset debitū ei fuisset legatū ut ibi in fine dicitur facit tex. in. l. iur. ciuili infra de condit. & demonst non intelligas tamen quod in fine dicti. §. vxori corrigatur q̄ Trebat supra ibi q̄ relatus dicebat in uersic. quantolibet tempore cum uitanda sit correctio sed vult iurisconsul. ibi generalius q̄ etiam si mater non stetisset ibi cū filio aliquo tempore dum tamen per eam non steterit consequi debeat legatū. Ad. l. post duos quia responsio Barto. in. § diuus non satisfacit respondent præfati q̄ satis dicitur inchoasse & cepisse potestas ,pter præparamenta ad hoc facta per dicta in superioribus sed non est recedendum a cōclusione Bar. hic per text. in. d. l. j de primipilo in verbo post administrationem per quē tex tollitur responsio Dec. hic quia loquitur in stipendio assignato propter dignitatē principaliter non ,pter labo rē & tn̄ requirit cepisse administrari ij per text. dict. l. post duos ibi ex quo hoc idem officium peragere ceperit cum notatis p Dec in cōsi 70 iij quia plura resultarent incōue nientia ut hic per Seuer. in. q. 8. quæ euitanda sunt. l. nā ab surdū infra de bon. liber 4. per tex. clarum in auct. de administrat. § pen. collat. 7. ibi & nō ex codicillis cinguli iudicare tēpus sed ex quo in prouinciā ipsam accessit illius accipere reipublice emolumenta & nullū alium accipere ergo qui præsentialiter nō accessit in prouinciā licet se p̄parauerit ad ingrediendū emolumēta officij nō percipiet & prædictā conclusionē Bar. sequuntur Bald. & Imola re lat i p Dec. col. 7. Seuer. hic in. q. 8. &. 44 Alex col. antep. Ias p̄e Dec. vij. & cōiter alij licet disputatiue loquendo ad rationes Bart respondeat Dec. et ista opinio Bar. hic seruatur in practica contraria uero nō ut posit Imolam referūt & attestantur Alex hic col. pen. & Dec. vij facit q̄ in articulo præcedenti post Fulg. & Ias diximus q̄ hodie potestates vix possunt consequi pn̄tis tp̄is salarium quanto minus futuri pro quo adhuc operas non præstiterunt.

Non obstant nunc adducta in opp ad primum quia respon. Angel. & Alex. non procedunt vt hic per Dec col. vij. ideo respon. q̄ quātis a die electionis præsentationis. & acceptationis officij electo ius acquiratur ✠ hoc tn̄ intel- 201
ligitur quantum ad effectum ne cassari reuocariq̄ possit non quātum ad perceptionem salarij ad quod cōsequendum requiritur q̄ rector ad prouinciam accedat & cepe rit administrare ita uoluit ipsemet Bar. in. d. l. absenti circa finem ut hic per Seuer. in q 8. et Dec col. 7. de quo uidetur tex. apertus in. d. auctē de administratoribus loco supra allega. de textu autem dictæ. l. j. de consul supra alleg plura scribunt Soci. & Dec. in. l. cum quid infra si cert. peta. non obstat secundum & tertium argumentum in ratione §. diuus & l. qui operas. Iuncta doctr. Bar. ibi quia respon deo q̄ procedit dispositio prædictorum iurium in retentione quæ fauorabilis est non in petitione quæ tāto fauore non est subnixa ut in superioribus dixi uel aliter q̄ loquūtur iura illa in stipendio aduocati præstito principaliter propter scientiā quæ iandiu radicata erat in p̄sona aduocati & habetur ratio prætorum laborum attento q̄ p̄ eū non stetit iuxta tex. l. j. C. de aduo. diu. iudicū ibi fructum præteritorum laborū consequantur nō sic in potestate cui debetur stipendiū propter dignitatem, quā ple-
ne nō consequit ✠ nisi per administrationem l. ij C. ut di- 202
mit. ord. Salue lib. xii & sic postq̄ accessit in p̄uinciā sibi decretā ut in præalle. auctē. de administratoribus facit gl. not. in. l. apud eū sup uerbo pōt infra de manumissio. ✠ q̄d 203
iudex existens extra locū suæ administrationis est tanq̄

priuatus tradunt plene Barb.in.c accendens col.iij.vt lite
non contre.Cor.in consi.191.col.fi lib ij Aret.in.c.si q te
stium col j de testibus Fel.in.c.cum inferior col.j.de mai.
& obed & ruin.in consi.51.lib.4. Cōs ergo doctorum
conclusio ꝙ transmissio salarij ad hæredē fiat propter di-
gnitatem intelligi debet in potiori significatu & sic vbi
est cū administratione vt videntur loqui iura in hac mate
ria legata.l.j.de primipil l iij C.de agen in reb.lib.xij. ibi
laborū eius fructū.text.l.fi.C.de dome.& protec.lib.xij.
ibi militie fructū &.l j C.de adu.diuer. iudic. & quicqd
fit in aduocato de quo loquuntur præallegata iura in ma
gistratibus quibus propter dignitatem stipendium datur
quod requiratur assumptio decrete prouincia & actualis
administratio est tex.in p̄alleg.auctore de administ. quia
alias nimiū posset respublica grauari. Ad quartū motiuū
cū rationibus ibi adductis respōderem adhuc rem dici in-
tegrā respectu requisite administrationis quæ nondū ce-
pta fuerit & equiparatio illa de existente in actu ac in via
ad actū & de tēpore absentie ac preparationis ad absen-
204 tiā de destinato & existenti in actu * continet materiā bro
cardicā de qua per Bart.cepol.in repe.l.si fugitiui col ij.
& xij C de seru.fugit.Barb.in c.iurabie.col.14.de ꝓbat,
& Fel.in c.cū ad eo col.ij.& iij de rescrip iudicandūq; po
tissime est scd̄m subiectā materiā vt præfati cōcludunt.&
ad propositū nostrum cōclusio illa nō procedit vbi facti
essentia requiritur l.in tantum.§ fi cum.l.sequēti & ibi no
taris per Bal supra de rer.diuis.&.l.si omnino dum vbi
Bal.C.de furtis per quæ iura Bal ibi & Alex.in consi 98.
col.fi volu iij limitant regulam de cingendo vt habeatur
pro cincto ac de destinato vt habeatur pro impleto & fa
cto nō procedere vbi acti eñtia requiritur sed in casu no
stro et supra diximus.requirit ꝙ potestas ceperit admini
strare ad hoc vt consequatur salarium & ad hæredes trās
mittat ergo non sufficit quod fuerit in itinere & via profi
ciscendi in prouinciā & hoc modo responde ad argumen
tum factum supra per Bar.de text.in.l.cum vero ad finē
principij infra de fideicomis.libertati licet Bar.argumentū
insolutum relinquat & magis particulariter ad illum tex.
potest responderi esse ibi speciale fauore libertatis.vt iuris
205 consultus ibi innuit notabis tamen diligenter * illum tex-
tum pulchrum & singularem in.§.j. dum ait plerunque
enim per ignauiam vel timiditatem eorum quibus relin-
quitur libertas fideicōmissaria vel per ignorantiam iuris
sui vel per authoritatem vel per dignitatē eorū a quibus
relicta est vel serius petitur. vel in totum non petitur. quæ
res obesse libertati non debet. verba sunt ad multos casus
allegabilia. Redeūdo ad quæstionem supra motam cre
do releuandos se esse hæredes potestatis mortui ab expē-
sis factis per eū maxime quando iam itineri accinctus &
in via fuisset per tex illū nota.in d l.si pecuniam & voluit
corset.in singularibus in verbo salarium iij. Limita nūc
prædictā conclusionē nisi ex licentia supioris potestas di-
stulisset ingressum officij & administrationē quia salario
gaudere deberet illudq; cōsequi & trāsmittere ac si ingres
sus fuisset. * l hac lege.C.de prox.sacr scri.lib.xij.cū ad-
206 ductis per Dec.in cōsi.70.col fina. & Bologni. consi.71.
Iuxta prædicta opportune quæritur quāto tpe potestas
officiū exercuisse debeat vt ad hæredes salariū transmittat
& similiter doctor legens quanto tpe legisse debeat * sunt
207 qui quartā anni partem requirant.& sic per tres menses
seruijsse per doctri.Bar.in l.filius ad finē infra de legat.ar-
gum.l.sed & milites in.§.quādoque infra de excusatione
tutorū sed non probatur iure & cū sufficiat incepisse.d.l.
post duos contra propriam significationē vocabuli esse
videtur tēpus determinatū requirere nā etiam si vna die
fuerit in administratione & officio dicitur ingressus & in-
cepisse administrare ut patet ad sensum facit text.in.d.§.
vxori in verbo quātolibet tpe cū glo.ac notatis per Dec.
in dicto consi.70.col.fi quāuis in.§. vxori etiā ꝙ aliquo
tēpore non steterit cum matre legatū illius anni cōsequa-

tur si per ipsam matrē nō steterit ut iurisconsultus in fine
subdit & tex.dicti.§.quādoque non loquitur in materia
cōsequendi salarij debiti respectu dignitatis principaliter
vel scientiæ vt in proposito nostro.sed in alia materia pe
nitus diuersa vt clare ibi appet. Successiue quærit Bar. * 201
vtrū magistratus culpa sua remotus amittat salariū & cō
cludit ꝙ sic pro futuro tpe nō respectu præteriti quo be
ne et fideliter seruiuit quū tēpus et pecunia diuisibilia sint.
p̄alle.l.scio & approbatur hic cōiter per scribentes. vt per
Seuer.in.q 23. Alex.col.vlt.lal.fi Dec.vij.Cur. viij. & p
alios Moder.& licet Dec.pungat Bar.dū citat dictā.l.scio
dicens ibi nō probari dictum Bart.cum hic presupponā
tur officialem deliquisse & ideo remotū ibi legatarius nō
deliquit opume tamen loquitur Bar.nam tex illū addu-
cit in ratione q; tēpus & pecunia sunt diuisibilia ut ibi di-
citur & sic cōuenienter adaptatur ad quæstionem Bart ꝓ
quo facit quia pena nō debet egredi metas delicti.l.sanci-
mus.C.de pe l.rescrip infra de ijs quibus ut indignis l si
fundus infra locat c.cognoscentes infra de constit. sicque
officiū non debet esse oneri in amissione salarij tpe ꝓ quo
nō deliquit quia pena egrederetur delictū. Limitatur pri
mo dicta conclusio vt non procedat in eo q remouetur ꝓpꝫ
negligentiā concercentem curā erarij publici quia priuatur
salario totius tpis.l.iudices quæ est pen.C.de no.& tribu.
lib.x.cū notatis ibi per Bar.& Io.de plat. quod intellige
quādo officialis remoueret.ꝓpter delictū concernēs uni-
formiter totū tēpus officij alias secus quia pro parte tēpo-
ris quo non fuit negligens & in culpe deberetur sibi sala-
riū secundum eosdem ibi quod est rationabile per ratio-
nem dicte.l.scio & sequuntur doct ut per corse.in singu-
laribus in verbo salarium singulari incipiente iudici delin
quenti & in repe.d c.grandi charta ult.col.j.& p̄dicta de
negligentia aut delicto concernentibus utiliter totū tēpus
officij diuersimode exemplificari possunt ultra terminos
dicte.l.iudices.Seuer.hic in.q.23.exemplificat in medico
& militi stipendiario ut p eū Bart.in.§.diuus col.fi.exēpli
ficat in officio indiuiduo declarādo ut ibi pulchre per eū.
tunc nisi totū fiat nihil releuat quod factū est. ea ꝓpꝫ nihil
cōsequi debet l.ij.C.de lega lib.x. Hinc est quod peccās
in vno fit omnium reus.c.deflear de re.iu.in vj.nā ad ne-
cessitatē salutis omnia diuina præcepta seruāda sunt liqui
dem materia indiuidua est ut ibi habetur. * similiter testis 209
deponēs falsum in parte totū testimoniū decolorat & in-
ficit & in oībus reputatur falsus ut tradunt scribentes in.
l pen.C.de transac.quia depositio testis vt ibi dicunt doc.
propter iuramētū ueritatis dicende indiuidua cēsetur fa-
ciunt notata per Fel.in.c pastoralis in.§.quoniā col. fina.
de rescrip dū tractat de actu officiū pariformiter respicien
te vtrū in omnibus cōmissis iurisditionē perpetuet. Hinc
etiā est * quod legatum non potest pro parte acceptari ut 210
pro parte repudiari.l.neminem infra de legatis ij.l.etiā si
patris infra de leg.j ubi excusans se a tutella partis bono-
rū prouincialium puta reperitur in totū a legato quod il-
lo testamēto datū fuerat vt post Alex.tradūt hic Deci.in
pe.col.& etiā alij.nec obstat ꝙ in materia legati labor &
pecunia diuisionē recipiant.d.l.scio ex quo uidebatur di-
uisionē posse deberi fieri in casibus predictis.ut enim dixi
legatū respectu acceptationis & repudiationis indiuiduū
est iuribus præalle.quēadmodū & hereditas.l.j & ij.infra
de acquir heredit.nam absurdū censetur eiusdem rei par-
tem uelle partem nolle sed in.d l. scio legatarius nolebat
diuidere legatū acceptando partem & partem repudian
do īmo totū uolebat quia per eum non stabat quin serui
ret ad formā testamenti & nihil sibi imputari poterat sed
qa decesserāt duo alij & labor legatarij diminutus fuerat,
ꝓ duabus partibus ex tribus cum negotijs illorū nō pos-
set amplius interuenire prout testator ordinauerat iniquū
esset legatariū diminuto labore integrum legatū intuitu
laboris factū consequi & similiter absonū totum amitte-
re cū tempus & pecunia ut ibi dicitur diuisibilia sint dimi

nurio illa fit ꝓportionabiliter ita in effectu in lectura Tau. iam. xx. annis p̄tis dixi post Raphaelem comensem & alios in.d l.etiā si partis & post scripta mea ad verbū fere transcripsere hic Mod papi.col.ix. Ex prædictis patet solucio ad motiua Aquenſ hic contra Bar & cōem procedunt.n.quę dicit in materia indiuidua vbi nihil actū reputatur cum aliquid superest agendū nec ex facto partis cēsetur alteri aliquid adesse vbi actus nō perficitur, secus in materia diuidua.si.n potestas sex mensibus puta exercuit officiū inde fuerit remotus ꝓ illis sex mensibus salarium habere debet cum eo tēpore seruierit & superior pro illo
211 tempore vtilitatem senserit * licet ꝓ futuro si lederef respublica vel superior ex remotione propter culpam p̄tis causatam officialis ad interesse teneretur Bar in § diuus ad finem cōmenti cū aliis in superioribus adductis nec obstat ꝙ iudices iurent fideliter administrationē sibi traditā exercere.vt in aucten.iusiurandum qđ præstatur ab iis col.ij. omniq; emolumento iurati cōtractus priuetur periurus.l. si quis maior.C.de transa ergo videbat qđ potestas rōne incursi periurij priuandus esset omni cōmodo resultante ex eo officio assumpto cum iuramento exercendi fideliter ipsum quia responderi pōt vt alias dicebā ꝙ.l.si quis maior non procedit vbi præstaf iuramētum ex necessitate.l. vel statuti quemadmodū probat tex ibi nullo cogēte imperio cum not.per omnes scrib.sed officiales iurant ex dispositione l.vel statuti ergo &c Maxime cū remoueantur inuiti ab officio nec refragatur qđ culpa sua remotus fuerit propter qđ videbatur debere perdere totum salarium vt volebat Bar.in l.nesenius cum.l.sequenti ʒ.de excu tut. & Curt.hic col ix.quia cum culpa non esset ad hūc casum ordinata nō debet facere vt salariū totius temporis etiam p̄ti amittat.§ fina.l.secunde. cum notatis infra si quis cautionibus item quia prout dicebat idē Bal.in.l.vnica quæstione vlt.C.de suffrag.& Seue.hic in quæstione.23.col.j. & ij.quando culpa non remouet vtilitatem officij ab actu generalis non debet quis priuari nisi quatenus deliquit si potestas seruire nollet. vel doctor legere per tempus promissum & statutum nō procedent prędicta. imo de salario pro eo tēpore taxato & promisso nihil consequi pos-
212 sent etiā respectu temporis p̄ti quo seruierunt ✠ ita Bald.in l.edem col ij C.locati Seue.hic quæstio.38. Deci col.pen. & in.d consi.70.licet Bar.contrarium inaduertenter dixerit circa finem.§ diuus parificans quem culpam sua remoueri ab officio & nollet pseuerare ac seruire iuxta ꝓmissa. vt respectu tēpori præsenti ꝓportionabiliter cōsiderando rem non perdat salarium & male quia qn̄ remouef quis ab officio vel lectura non stat per eū quin prosequatur vt hic etiam ait Deci.secus quādo nollet in officio vel lectura ad finem vsq; perseuerare secundum Bald.& præallegatos.nollens.n.prosequi et adimplere vsq; ad finem tēporis præfixi repelli potest exceptione implemēti facti non secuti.l.iulianus.§.offerri infra de act.emp.cū notatis p Bar. in l qui insulam in.§.q edem.ʒ.loc. Sed qn̄ quis remouef etiā interueniente eius culpa inuitus remouef ideo magis succurrendum est illi ne totū salarium etiā p̄ti tēporis perdat arg l prime supra de offi.consl.ita ꝓcedat cōis doctorum conclusio de qua supra prout etiam alias dicebam.

Postremo prædictam conclusio. ꝙ non debeaf salariū
213 potestati ꝓ futuro tēpore ✠ intelligas a die remotionis sacte si n.post culpā toleratus fuisset officialis deberef sibi stipendium vsq; ad diē remotionis vt post Pau.cast. scribūt Alex hic col pe.Seue quæstio.23 & papiēses.ix.transcribentes quæ ego in lectura taurinensi dicebā vt aperte ex lectura apparet dū ad cōprobationē limitationis allegabā quæ de excōmunicato tolerato scribit Feli.in c.si vero de sentētia excōica & de bannito similiter tolerato nō offendendo scribit idē Feli.in c.quæ in ecclesiarū.col.ij.de cōsti. facit l ex barbarius cum notatis supra de officio prætoris. Nūc prædicta declaratio superflua mihi visa fuit ad conclusionem Bar.hic satis.n.clare loquif ꝓ tēpore quo seruiuit & sic vsq; quo actualiter fuisset remotus. Sed quid si officialis nō fuerit remotus neq; discesserit sed infirmitate aliqua laborauerit, * idē de doctore legēte cōclude deberi 214
eis salariū residui tēporis etiā qđ p substitutū nō seruierit, quicqd dicat Aquenſ.hic in vlt col.ita Bar in.§ diuus col. fi.p iura ibi per eū allegata & sequūtur cōiter doct. vt hic per Seue.quæst.42.vsq; ad quæsti.48 inclusiue & p alios probaturq; a fortiori in.§ diuus & in.l.qui operas. Ponit etiā Seue.supra post Bar. * quid de famulo infirmo an ꝓ 215
tempore infirmitatis cōsequi debeat salariū et distinctionē Bar per eū relatam tanq; notabilem sequitur etiā Pau.cast. in.d §.item cū quidam col.fin. Alex.in.l.si cū dotem in.§. siautem in sceuissimo col.ij infra sol.mat.& Aquenſ infra ad finem cōmenti, de qua quæstione pulchre etiā scribit Lancer Dec.in.l.opere infra de vsufruct.lega. Successiue quærit Bart * vtrū remoto potestate ab officio debeatur 216
salarium residui tēporis assessoribus & distinguit not. vt per eū quem sequitur ipse Seue in vlt col quæstionis.23. q; materiam latius tractaui in euidētialibus primus casus distinctionis Bar.est quando præses expresse fuit remotus cū tota familia quo casu vult talem expressam remotionē ascribi culpe assessorū per §.culpe.l.si merces infra loca. & l pen.infra sol.mat quæ iura nō videntur intētionem Bar. probare secundum aliquos cū loquātur vbi culpa vnius consideratur ad interesse & cōmodum alterius nos hic loquimur qn̄ culpa assessoris habeat sibi nocere verūtamen hoc modo inducēdo probari dicunt si factū tertij nocet alteri cuius culpa id euenit multo magis sibi nocere debet proprium factū & culpa propria. Mihi videtur vt etiam alias dicebam intentionē Bar.ibi clare ꝓbari quia ibi propria culpa illis nocet quorū defectu in alienis rebus datum fuit damnū vt de damno dato teneanf ita culpa assessorū sibi noceat circa petitionē salarij residui tēporis, quū talis casus culpe eorū ascribatur nec est dubiū quando eorum culpa cōtigit remoto quin a petitione salarij residui tēporis excludātur vt etiā infra vult Bart. & dixi supra in euidentialibus excutiēdo intellectum versi.si. ✠ Ad declara- 217
tionem aūt dicti.§ culpe vide Ancha.in consi 414. Corn. consi.13.lib ij.Aret consi.140.& Soci.in le. ꝙ te col.iij.ʒ. si cert.pet. Conclusioni Bart.videf obstare quia esse pōt qđ assessor sine sui culpa remotus fuerit ꝓpter culpā & delictū potestatis ergo id sibi obesse nō deberet ſm Mod. bono.col pe. Sed rn̄de qđ quū familia expresse fuerit remota nō prǫsumif magis culpa vnius q; alterius ex eis.Iō omnibus nocet vnde si assessor probaret culpa potestatis tn̄ remotionē cōtigisse salariū residui tēporis consequeref quia vt dixi culpa vnius alteri nocere nō debet. Secūdus & tertius casus distin prędicte qn̄ potestas remotus est culpa ꝓpria itē vbi culpa assessoris sine difficultate ꝓcedunt vt hic p Seue in.ij.col.23.questi. & dixi latius in euidētialibus excutiēdo intellectū ver.si.l nostræ tū culpa assessorū nō noceret aliis comitibus quin potestas teneref ad solutionem salarij residui tēporis arg.§.culpe & .l.pe.in prin.supra alleg.ſm Seue loco pręal.facit optime tex.in.c.cognoscētes de cōsti.cū aliis in præcedēti quæstio.Bar.adductis. Dū tn̄ Bar.facit hic differentiā an potestas expresse remotus fuerit cū familia vel solus male vr̄ dicere ſm aliquos quia remoto potestate etiā familia remota censef vt hic voluit Bar.cadūt.n oēs vt alij volūt tanq; ab improbo electi taciti aūt & expressi parcē virtus l.cū qd.ʒ.si cer.pet.ergo,&c. Sed rn̄de.ꝙ vbi familia expresse remota fuit.sumus in casu claro ideo Bar hūc casum tanq; minus dubiū præmittit maxime cū regula illa de tacito & expresso sit brocardica. præterea Bar.eo modo locutus est ꝓpter subdistinctionē immediate per eum factā de remotione causata ex ꝓprio delicto vel ex delicto assessoris quia qn̄ ex suo delicto tenetur familie salariū residui tēporis persoluere. Vltimus casus Bar.qn̄ sumus in dubio nec cōstat cuius culpa cōtigerit remotio ab officio Bar.post glo.& Cin.cōcludit prę sumi remotū culpa assessorū vt per eū, ideo nisi assessores

probari potestatem fuisse remotū culpa sua residui temporis salariū consequi non possint vt hic per Scuer.ij.col. xxiij.quæstionis,& Bar met.§. ad finē cōmenti sed in hoc vlt.casu male loquit Bar cū culpa alterius nō præsumaf. l.merito.§.pro Soc.c.estote misericordes de reg iur.nisi ex actis remotionis cōstaret prēsidem fuisse remotū ex causa officiū assef cōcernente vt per Alex l.ij.circa finē infra qd' quisq; iuris & dixi supra in euidētialibus aperiendo intellectum versi.fi. Subsequenter quærit Bar.quid de aduocato an residui temporis salariū ad hæredem trāsmittat ita ex sequētibus dictis Bar.colligit licet inepte & cōfuse loquat meliusq; & vtilius distinguēdo dixit in prælallegato.

218 §.diuus col iij ◆ cōis conclusio doctorum est contra Bar. hic qd' aduocatus prærogatiua sciētie & intellectus indistincte ad eius hæredem ius salarij residui tēporis trāsmittat siue sit annuū siue pro lite certa & causa debitū & siue datum fuerit siue promissum cū per eū non steterit quin causam ageret & seruiret,vt post Bar. loco præal. volunt Sali. in d l.post duos Alex. supra ad finē quarte col.cum sequen Seue.infra in ij col decime quæstionis.Mod.bon. & Papi in vlt.col. etiam qd' nihil cœpisset gerere quando fuisset cōductus tempore non limitato secus qñ cōductio esset annalis ,p omnibus causis puta eo tempore occurrētibus quia tunc requireretur qd' cœpisset seruire vt probat in.§.diuus & in d l.post duos vt per Bar. & doct. in locis

219 supra allegatis ◆ quæ quidem conclusio a cessante ratione non procederet in aduocatis repertis ignorantibus vt hic per Seue.in quæstione.46. facit quod de scholari abbatis S. Petri dixit Bar.in l.cum quid col.vlt. infra si cer.pet.& Areti.in.c.cleric.l de iudiciis Item non procederet vbi ,p missio conditionaliter facta fuisset si prēstarenf opere arg. l legatum.C de condi.infer.l.scio in prin infra de ann.leg. Tradit Pau.cast.in prælleg §.item cum quidam in.iij. oppositione & Deci in d.consi 70. Quantitas vero licita sa

220 larij◆ in aduocato est aureorum centum in singulis causis tex.est in.l.j.in.§ licita infra de var.& extraor cog.& plus

221 in criminalibus vt ibi per Alex.in apostillis ad Bar.& aurei centum de quibus ibi ducentum ex nostris faciune. vt declarat Bude.lib.v.de asse & partibus assis fol.155. & sequuntur Mod.medio.lib iij dispun.c.lx. licet doct. nostri ad id non aduerterint temporibus tñ Iustiniani & nostris aureus & solidus idem important , etiam fm præfatos de quo est tex.clarus in.§.hæc iudicare in aucten.de defensoribus ciuitatum & sic tunc septuagintaduo aurei vt dicūt leges & communiter scrib.cōficiebant libram vnam auri, ex nostris autem nonaginta sex ad minus requirunturin præsentia vero licita q̄titas salarij aduocati est tantum q̄tum potest capere consequi tamen summam centum aureorum pro vna causa est de raro contingentibus.

Reliqua dicta Bar,expedita sunt in superioribus delendaq; & cancellanda sunt plura verba erroneæ per impressores hic in lectura Bar.inculcata , A verbo allegatur hæc lex vsque ad versi item not.dicit glo.

Laus Deo Paduæ idibus Ianuariis.
M. D. XLVIII.

EX. L. CVM QVÆDAM PVELLA.

Puelle iudicialiter conuēte non debent personaliter venire ad iudicium litigareq; debent cum interuentu curatoris.nu.1.

Mulier nupta viro alterius fori propriū ammittit forum & efficitur de foro mariti late nu.3.cum sequentibus.

Maritus iens ad domum vxoris an & quando efficiatur de domicilio ipsius vxoris & cuius loci statuta circa lucrum dotis attendenda sit.4.cum seq.

Vidua quando censeatur in eodem matrimonio esse & perseuerare retineatq; forum domicilij mariti & gaudeat priuilegiis & prærogatiuis quibus gaudebat viuente marito.nu.5.vsque ad numerum.9.

Mulier luxuriose viuēs magis offendit memoriā defuncti viri et filios primi mr̄imonij q̄ trāseūdo ad sc̄das nup.8

Meretrix ob id q, meretrix fit nō venit priuāda iure suo.6

Vxor efficitur ,pprie ciuis ciuitatis viri & tñ remanet etiā ciuis ciuitatis cuius est ciuis pater. solumq; perdit domicilium originis in his in quibus distraheret ab obsequiis matrimonialibus alias nō ideo soluit onera realia in loco originis proprie & vbi sunt bona. nu.11.&.20.

Mulier ignobilis nupta nobili efficif nobilis, & virum nobilis nupta ignobili nobilitatem perdat nu.12.&.15.

Filia nupta retinet omnia priuilegia,& prærogatiuas quibus gaudebat ante cōtractas nuptias modo non distrahatur ab obsequiis viri ideo remanet in potestate patris,de domoq; & agnatione paterna.nu.13.

Nobilitas trahitur a patre & non a matre,ideo descēdentes a parte ignobili & matre nobili nō sunt nobiles sed ignobiles nu. 14. de qua quidem nobilitate vide supra in verbo filia & in verbo mulier.

Vxor vide in verbo mulier & in verbo filia.

Tex.l.fœmine de sena.declaratur.nu.12.& 16.

Monachus ingressum religionis an nobilitatē perdit. 17.

Domicilij forus potentior est foro originis 18 Et plura de ipso foro domicilij originis & contractus hic p totum.

Nupta vide i verbo filia in vbo mulier i verbo nobilitas.

Nupte remanet priuilegium concessum alicui & descendentibus mas.& fœmi.19.

Dotis lucrū an reguletur a statutis loci viri vel vxoris.21.

Domicilij mutatio quomodo & quādo operetur ne quis in primo domicilio possit amplius conueniri.22.

Forus cōtract' & originis nō tollit p mutationē domicilij preterq; in vxore,& quō ac qñ possit qs cōueniri in fo ro cōtractus 22.cum seq. vbi plura de competētia fori.

Fori mutatio post sententiam litis contestationem aut citationem non mutat instantiam nec respectu cause principalis nec respectu executionis.23.

Sententia sine litis contest. non profertur valide & arg de indubitabili in.l.est valde debile.22.& 25.

Prorogatio iurisdictionis an illam firmet respectu executionis censeaturq; facta cum qualitatibus suis, & an potentior sit quam ordinaria.26.

Tex.l.episcopale.C.de episc audie declaratur ibidem.

Clausula non obstante non requirirur vbi motu proprio principis facta est concessio & derogatur iuri communi.si agatur de modico præiudicio alias non 27.

Carnes comedere infra in verbo forensis.

Forēsis Mediolani existēs in pria hebdomada quadragesime an licite possit carnes & lacticinia comedere.28.

Catalani ex antiquissima cōsuetudine licite edunt carnes in sabbato & similiter forenses qui in partibus Catalonie illo die sunt vbi supra.

Concubina an sicut vxor mutet forum & in quibus a pari procedat cum vxore.29. (siæ.30.

Cōcubina clerici an & qñ efficiatur de foro clerici et eccle

Tex.l.in libere infra de ritu nuptiarum declaratur. nu.31.

Concubinatus vtrum potius prēsumatur q̄ matrimoniū ex cohabitatione masculi & fœmine & an filij ex prædictis descendentes legitimi sit vel ne 31.

Canonico iuri potius quam ciuili standum est circa actus spirituales.nume.32.

Executio sententiæ prolate per vnum iudicem quomodo qualiter & quando mandanda sit executioni per iudicem alterius territorij nume.33.

Sententie executio super in verbo executio.

Iudex requisitus vt in bonis sitis in suo territorio exequat sententiam prolatam per iudicem alterius territorij an quomodo & quando habeat id facere ibidem.

Clericus effectus talis post delictū cōmissum vel bannum an & quō per secularem iudicem puniri possit , & si cū iuramento attestetur,fecisse votum intrandi religionem ante delictum commissum an illi credatur.34.

L. CVM

L. CVM QVAEDAM PVELLA.

PVLCHRA nota. & vtilis est tota haec
lex summate & diuidite vsq; ad. §. quotiens
vthic per Bar. Bal & alios potest etiam ele-
ganter diuidi principiū istius. l. in duas par-
tes principales In. j. ponit quaestio in. ij. quae
est ibi dixi ponitur responsio quae. ij. in tres
particulas subdiuidui potest. in j iurisconsultus ponit rñ.
ad quaesitum, In. ij rñ ampliat In. iij adhuc magis & gene
ralius extēdit particule satis de se patēt. Casus figurari pōt
1 vt litera iacet. Ratio dubitādi haec erat ✠ per mutationē
fori puella ista desiit esse de foro & iurisdictione prioris iu
dicis. Ideo nō videbatur posse amplius per priorem iudi-
cem distringi aut cogi per regulā. l. fi. ff. eo. & c. secūdi in fi.
de cōsti in. vj Oppositū tamen decidit ratio decisionis est
quia iurisdictio, p inchoationē iudicij fundata radicataq;
erat in p̄sona prioris iudicis. l. vbi ceptū, cū. l. si quis post-
eaquam. ff. de iudiciis & c. pe. de for. cōp. Ideo nimirū si nō
obstante mutatione fori sententia ferri pōt, plataq; execu
tioni mādari. Et si in territorio primi iudicis nihil sit in quo
possit fieri executio qūo & qualiter extra territoriū ipsius
iudicis exequi possit dicam infra in glo. Ex quo rōne deci
dēdi patet solutio ad rōnem dubitādi illamq; sublatā esse.

Noto primo qd' puelle quae nō sunt matrimonio con
iunctae iudicialiter cōueniri possunt nec habet hoc dubiū
quia alias fieret iniuria creditoribus fauendo adeo puellis
2 cōtra tex in. c. ex tenore de fo. com. cū simi ✠ Personaliter
tñ ad iudiciū venire non tenent nec debēt regulariter. c ij.
de iudi. in. vj puella vero dicit a septimodecimo annis eta
tis. ff. l. j. § pueritiam. ff. de postul. declarat Gellius in noct. at
tic c. 28. lib. x. & sic praesupponēdum est puella hanc liti-
gasse cum interuētu curatoris alias non habuisset legitimā
personam standi in iudicio, & acta fuissent nulla, nec sen-
tentia exequēda. l. ij & iij. C. qui legit perso. stan. in iudi. nō
hab. etiā in causa dotis sm Iaso. in auct. q locum in. iiij. no.
C. de collat. vbi etiam per Deci col ij. & sequenti.
3 Secūdo noto * q mulier nupta viro alterius domicilij
efficitur de foro & domicilio mariti mutato suo proprio
foro. q etiam probat in l. fi. in. §. itē rescripserūt mulierem
infra ad munic. in l mulieres. C. de digni. lib. xij. ibi forum
ex eorum persona statuimus & domicilia mutamus l. exi
gere. ff. de iud & c. j. de spon. Efficitur. n vna domus et vnū
corpus l j. §. si vir infra ad sylla. cum aliis statim allegādis,
caput autem mulieris est vir. c fin. xxxij. quaestio. vj. & c.
manifestum cum sequen. xxxiij. quaestio. v.

Magna est ergo virtus matrimonij quae facit vxorem
perdere forum etiam originis proprie alias immutabilem
l. assumpt. ff ad muni secus in aliis personis quo ad forum
originis vt hic per Bal. Alex. & Aquens. in prin.

Ampliatur iste tex. et not. prędictū pluribus modis Ias.
tres ampliationes posuit, Dec. nolēs cū Ias. more suo ince-
dere hūc ordinē spreuit, ponēdo super glo. & minus bene.
Igit circa primam ampliationē Ias. & doct. vt pcedat etiā
in vxore nō dum conducta ad domum viri, alij Mod se-
quuntur vt hic p Curt col. j sed fuit Accursij hic in glo. iij.
sequitur Bal. idem Alex. col. ij. versi. sed hoc nō puto imo
Bar. in. d. §. itē rescripserūt quia translatio persone mulieris
ad domū mariti acquirendi domicilij nō fuit causa. sed ne-
xus matrimonialis sm Bal. & pręal. sicq; etiā copula nō se
cuta quicquid aliqui dicāt & vltra glo. hic & in d. l. ea quae
sa. ij. infra ad muni probatur per tex ibi de nuptiis loquen
sem iuncta. l. nuptias. ff. de reg iur. faciunt quae scribit Feli.
in rub. de spons. dum disputat an lucrum delatū a statuto
mortua vxorem locum habeat ea nondum ad domū viri
traducta, intelligas tñ nexum matrimonialem id operari
propter spem future cohabitationis alias secus esset per ea
quae contra Alex. scribit hic Curt. in prima colum.

Circa illationem * qñ vir it ad domum vxoris qd' at- 4
tendi debeat domicilium vxoris doct. se inuoluūt. vt post
Bal. scribunt hic Ias. Deci. Aquens & alij in primis col. in-
ferentes ad quaestionem de lucro dotis. vnde p habenda
clara intelligētia istius articuli distinguo aliquos casus pri-
mus est qñ maritus it ad domū vxoris nō animo ibi per-
manendi sed tanq̄ recessurus secumq; vxorē iuxta consue
tum ad domū suā conducturus & tūc procedit tex. noster
& dispositio d. l. exigere, sm doct. praeal. cōiter. Secūdus
casus est qñ id fecit animo ppetuo ibi permanēdi de quo
constat & tunc attenditur domiciliū vxoris Bal in. l. fi. C. si
an nō compe. iud. quem sequunt Ias. Dec. & Aquens hic
nec est vlla ratio quae aliud suadeat. Tertius casus est qñ
sumus in dubio et de tali animo nō constat & tunc q̄tum
ad contractum ipsum attēdimus forum & domiciliū viri
per rōnem d. l. exigere sm Aquens. licet postmodum &
ex interuallo maritus ad domū vxoris transierit quia q̄-
tum ad ipsum cōtractum militat ratio praeal. l. exigere, cū
non censeatur habita consideratio ad domicilium vxoris
sed ipsius mariti ideo nimirum si q̄tum ad contractum at
tendi debet domiciliū viri sed quoad forum & iudicium
cum maritus illic cum vxore moretur attendi debet do-
mi. ilium vxoris. imo viri ex quo ipse ibi illud constituit
vt facere potuit. l. nihil & l domicilium. ff. ad munici. alias
vir distraheret ab obsequiis & seruitiis matrimonialibus
quod fieri non debet vt hic per Alex. col. ij. vbi Curt. i sed
prius per Bart. in d §. item rescripserunt & Paul. castr. in. l.
rei iudicatae. §. socero infra solu mat.

Secunda ampliatio etiam vbi vxor a viro conuenitur
approbatur communiter a scribentibus vt hic per Dec. &
Aquens. in primis colum. & est glo. quae hoc vult per il-
lum tex. in. c. consti. el. ij in glo. j de testibus vbi can. notāt.
Tertia ampliatio est de vidua * per tex. in. l. filij in § vi- 5
dua ad muni. cum per se mulier perseuerans in viduitate
censeatur stare in eodem matrimonio, vt ibi per Bartol.
& quod mulier caste & honeste viuens fingatur, adhuc
esse in priori matrimonio est text. nota. in. l. fin. C. de bon.
mat. de quo videte Alexand. in consi. xx. libro. ij. Barba.
in. c. ex parte. quinta col j & ij. de foro compet. & Felin.
in. c. super eo el secundo de testib.

Limi. duobus modis primo non procedere in vidua lu
xuriose viuente ne plus habeat luxuria q̄ castitas contra
tex. in. § fi. in auct. de restit. & ea quae parit ac. l. his solis in
fine de reuo. don. vt hic per Ange. Alex. & Aquens atte-
stantem communem qd' clarius liquet ex notatis per Fel.
in. d. c ex parte col. j. de for compe. in prooe. Grego. col. fi.
in. c significantibus col. fi. de offic. deleg. & in. c. pastoralis.
col. iij. vbi Dec. vlt. de iudi. Dec. hic col ij. & iij post Fulg.
tenet oppositum eo quod domicilium uoluntate propria
constituatur & acquiratur de iure communi * meretrixq; 6
ob id solum quod meretrix sit iure suo priuanda non ve
niat. §. j. in aucten. quibus mo. nat. effi. legit. quum not. ibi
per Ange. Item quia pena priuationis locum tantum ha-
bet in casibus a iure expressis.

Sed non est a communi opinione recedendum, Et ad
primam rationem respon. potest ex distinctione quam fa
cit hic Aquens. vt quantum ad damnum & odium ipsius
forum nō amittat quin alibi conueniri possit secus quoad
fauorem nam quantum ad sui praeiudicium & vt possit
ibi conueniri ratione sui domicilij hoc non amittit ob lu-
xuriosam vitam sed non retinet priuilegium quin etiam
conueniri possit in loco originis sue qd' fieri non potuisset
si honestam vitam seruasset. Non obstat qd' in secunda
colum. subiungit Deci. q etiam priuilegio competenti ex
persona mariti mulier vidua luxuriose viuens non videat
priuanda cum pena priuationis vt dixi nō habeat locum
nisi in casibus a iure expressis. §. cum igitur in auctenti. de
non eligen. Secundo nuben. vt hic per eum * quia ex iden 7
titate rationis & in penalibus fit extēsio tex. est in. §. porro
in utu. quę fuerit prima causa benef. amit. Tradunt omnes

ſcribentes in.l.j.C.de tranſa.vt Moder.de ripa in.l.ſi.quæſtio.xlj.C.de reuo.donat.multo magis ergo ex maioritate
rationis.vt in ꝓpoſito noſtro, nā vxor luxurioſe viuēdo
8 * magis offendit virum defunctū & filios primi matrimonij q̄ꝫ ad ſecunda vota tranſeundo.d.l his ſolis in ſi. ſed vt
diximus tranſeundo ad ſecunda vota amittit domicilium & forum primi viri ergo multo magis luxurioſe viuēdo.

Secundo limit.prędicta ampliatio de vidua retinēte domicilium mariti.niſi receſſerit a domo ipſius primi mariti & reuerſa ſit in patriā ad eius primum domiciliū ceſſat.n. cauſa acquiſiti domicilij primi viri quę fuit propter tranſlationem perſone mulieris vt hic per Pau.caſt.& quicquid hic dicat Alex.verior videtur opinio ipſius pauli vt hic ꝑ Deci & Curt.cum.n.ibi conſtituerit prout potuit domicilium nec diſtrahatur ab obſequiis viri iam defuncti ſi conueniatur in loco ſue originis ac domicilij cur nō debet poſſe ibi conueniri imo eſſet magis damnoſum mulieri ſi cogeretur litigare in primo foro mariti vbi amplius nō reſidet q̄ꝫ ſi conueniatur in domicilio ſuo vt docet experientia rerū
9 magiſtra * & generaliter quando vidua retineat priuilegia mariti defuncti ſi velles ſcire videbis Pau.de ca.in cōſi. xij.in antiquis Corn.in conſi.cxj.lib.iij.Soci.conſi.xij.colum vj.lib j & Feli.in.d.c.ex parte.ſ.col.j.

Quarto ampliate prædictum ſm notabile ꝙ mulier fo
10 rum viri ſortitur * nō ſolū ſi maritus illū ſortiatur de iure cōi verum etiā ſi ſortiatur rōne artis aut priuilegij perſonalis ſimiliter vxor tali priuilegio gaudebit ꝑ tex.no. in.l. pe.C.de fabricen.lib.xj.ponit not.Soci.in.d.cōſi.xij.col.ſi.

Quinto amplia vt mulier nō ſolum dictum forum ſor
11 tiatur & efficiatur incola ciuitatis mariti * verum proprie efficitur ciuis prædicte ciuitatis vt per glo. & doct. in.l ciues.C.de incolis lib.x. Cor.in d.conſil.111. & tamen non definit eſſe ciuis illius ciuitatis cuius eſt ciuis pater eius Alexān.conſi.xx.viſo ad finem lib.ij.

Sexto amplia etiā ꝙ matrimoniū nō valeret vt quia cōtractū inter ꝓhibitos ignorāter rō ꝑ tex. in.c.ij. q filij ſint legi.et in l.ſi cū dotē in.§.ſi.j.ſol.ma.cū vbiq̄ꝫ notatis ſecus qn contraxerūt ſciētes impedimētum.l.de iure.§.ſi.ad mu.

Ex prædictis infert ✠ ꝙ ſi mulier ignobilis nubat no
12 bili efficit nobilis & eiuſdē conditionis cuius eſt maritus.l. mulieres.C.de dignit.lib 12.l.fœmine ſupra de ſen.l.princeps ſupra de ll.& hoc ꝓpter virtutē nexus matrimonialis cū efficiantur vnum & idem corpus iuris fictione vt in ſuperioribus dixi & pariter nobilis nubēs ignobili nobilitatem perdit.d.l.fœmine vbi Bal.& Alb.notāt & Cur.ſenior in conſi xl.col antep.ideo miratus qñq̄ꝫ fui de cōſuetudine Alemanie relata in c.pen. de præb.diſponēte non dare præbendas niſi nobilibus ex vtroq̄ꝫ parente & ſimiliter de ordinamentis præceptorum Rhodij qui non admittunt quempiam ad confraternitatem ſuā niſi natus ſit ex vtroq̄ꝫ parente nobili ſed in prædictis conſiderāt & attendunt præfati originē imo dñi Rhodienſes plus volunt ꝙ iam auia paterna q̄ꝫ materna illius qui eorū religionem ingredi deſiderat ſanguine fuerit nobiles,ſed q̄tum ad mulierem nobilem nuptam ignobili an cenſenda ſit nobilis vel ne quicquid hic diſtinguēdo leq̄ꝫ inuoluēdo dicat Bal.
13 mihi videtur qđ nullo modo efficiat ignobilis* cū iſta ſit vera & cōis reſolutio doctorum qđ filia nupta ex ꝑſona patris retinet omnia priuilegia & prærogatiuas quas prius habebat dummodo non diſtrahatur ab obſequiis viri. Et ideo remanet in poteſtate patris & dicit adhuc de familia domo & agnatione paterna tex eſt in.l voluntas.C. de fideic.in.l.familie § j.de verb.ſig.vt infra per Alex.col.ii ꝑ ſcrib.in.d.l.voluntas Soci in conſi.75. col viij lib.ij.Felin. in.d.c ſupra eo.el.ij. col.ij.de teſti. Deci. plene. in.l.j.col.3. &.4.C. vnde vir & vxor & in c.nouit.de iudi. Moder.de ripa lib.ij.de reſcrip.& prin.gra.c.iij.& Cur.hic col.j.* q̄ꝫ
14 uis deſcendētes ab huiuſcemodi filia nobili nupta ignobili non ſint nobiles quia ſequuntur familiam patris non matris.d.l.familia.§.j.& ibi notāt Moder. ſed prius Alex.hic col.ii.& Deci.in.d.c nouit col.iii. * Et qđ filie nobiles per 15
matrimonium cū plebeio , cōtractum nobilitatē perdere nō debeat nec iura nobilitatis a natiuitate naturaq̄ꝫ ſibi acquiſita probat quia iura ſanguinis immutabilia ſunt j.de reg.iu.l.iure ſanguinis. Itē quia matrimonium eſt res licita inſtituente deo introductū vt habetur in locis vulgaribus maxime ibi relinquet homo patrem & matrem & adherebit vxori ſue qr ergo illud cōtrahendo debet filia nobilis iura nobilitatis ſue amittere nulla ratio id ſuadet facit tex.in.d.c cognoſcētes de conſti Item quia pena priuatio
nis,non habet locū niſi vbi exprimit ad.l.fœmine * vbi 16
videbatur oppoſitū probari reſpon. ꝙ nō loquitur de nobilitate & iure ſanguinis ac cognationis ab ipſa natura venientibus ſed de quadā pręminētia & dignitate clariſſimatus accidētali q̄ꝫ habebāt filie ſenatorum ex perſona parētum ſuorū quæ.l.prohibente nō tranſit in filias nuptas ꝑle
beiis * monachus vero ꝑ ingreſſum religionis bene ꝑdit 17
nobilitatem quia ꝓ mortuo habetur vt per Philip fran in c.ſi.in prin.de offi deli lib.6.ſed oppo. verius eſt & ꝑ Rotam in cauſa ardua deciſum vt ꝑ Roma. in ſingu.38.vtrū nobilis ex cuius rationibus cōfirmatur optime hæc ſecunda opinio de nobilitate nō amiſſa per contractum matri
monii cū ignobili & ſi queras ✠ an vxor ſequatur ſolum 18
domicilium mariti aut vero originis videt qđ forū domicilii habitationis vt hic per Alex.col ii.verſi.& ſemper intelligas,nam & ſi actiones mariti actiue & paſſiue cōmunicantur vxori.c.maritus de cogna.ſpir potētior in ꝓpoſito tñ eſt forus domicilii q̄ꝫ originis quia in foro habitationis cōueniri quis poteſt, q̄ꝫuis ibi non inueniatur,ſecus autem eſt in foro originis ergo iſte attēditur vt hic ꝑ Alex. col.j.& Feli.in.c.ſi.col.xi.de fo com.vbi poſt Bal dicit domicilium eſſe potiſſimam cām iuriſdictionis. Materiā vero domicilii recollegit & latiſſime tetigit Soci. in.d.c.ſi.in
glo.iii. Ex prædictis infert ✠ & patet nō ꝓcedere deciſio 19
nem Bar in.l.quoties.C.de priui.ſchol lib.12.ꝙ priuilegiū conceſſum alicui & deſcēdētibus ſuis maſculis & fœminis quia imo competit etiā nuptis quæ ꝓpterea nō deſinunt eſſe de deſcendētibus talis perſone & cōtra Bar. quicquid dicat hic Iaſ eſt cōis docto.ſententia vt hic per Alex.Dec. Curt & Aquenſ. in primis col. & per Deci in.d c.nouit. col.3.& in l.i.col.4.C.vnde vir & vxor limitādo vno mo
do vt poſt Bal.Tradit hic in ſecunda col.Aquenſ.* Rur 20
ſus ex prædictis qđ vxor ſolum amittat domicilium originis qñ diſtraheretur ob obſequiis viri infertur limitatio ad prædictum not. vt procedat q̄ꝫtum ad iudicialia,ſecus autem quoad onera realia & alios effectus vt ꝑ Bal. hic & in d l fœmine ad ſi.vbi dicit id ꝓcedere in domicilio perſonalis conuentionis ſecus in reali & mixta conuentione de quo eſt glo.not.in.§.item reſcripſerunt ſupra alleg.

Secundo intellige & limita oppoſita exceptione ſed ſi nō opponeret exceptio procederet iudiciū curam iudicio originis mulieris per ea quæ poſt alios ſcribit hic Deci. in prin.cōmenti item quia videt vxor renunciare tūc ſuo fauori iuxta regulam l pen.C.de pac faciūt etiam prædicta
ad not.quæſtionē de lucro dotis * an in eo attendendum 21
ſit ſtatutum domicilii viri aut vxoris de quo ꝑ Aquēſ.hic col.ii.Rapha.com.cōſi.72.cremenſ.ſingulari.75.Iaſo. in.l. cunctos populos in.ii lectura col.15.16.C.de ſumma trin. vbi etiam alii Mod.Barb.conſi.4.lib.2 Deci conſil.19 & 283.Mod in.d.l. exigere dotem cum aliis ſupra adductis.

Tertio noto in iſto tex. * ꝙ mutatio domicilii ante in 22
choationē iudicii operaturne in.i.domicilio poſſit amplius cōueniri,iura.n.dicētia rōne domicilii poſſe ibi quēpiā cōueniri vt in.l.ii.C.de iu.om.iud.in.c.dilecti & in.c ſi de fo com.& in.l.ſi iudex poſteaquā.j.de iudiciis ꝓcedūt qñ conuētus ibi domiciliū tūc habet alias ſecus quia nō poſſet dici cōuenire ibi rōne domicilii cū nō entis nulle ſint cauſę & nulle qualitates.l.pen.§.infra ſi cer.pet.domiciliumq̄ꝫ mutari transferriq̄ꝫ pro libito voluntatis poſſit.l.domicilium &.l.nihil infra ad mu. cū not. per Deci.infra col.iii.& per

Aret.

Are. pulchre in consi. 136. incip. Car. dñe collat. ex multi
plici. vbi ꝓbat præsumi quē esse & fuisse in loco domicilij
posseq; aliquē habere domiciliū in pluribus locis nec illud
transferri nuda volūtate verū facto opus esse. i. rerū trans
latione & qđ recedat quis cū rebus & familia ad aliū locū
se transferēdo. sed forus quē sortit aliquis rōne cōtractus
vt etiā originis nō tollitur nec mutaƒ per mutationē domi
cilij. l. ij. C. de iu. om. iud & c. si. de fo. com. vbi p can. tradiƒ
hoc tñ non ꝓcedit in muliere nupta viro alterius fori quia
sicuti tunc mutaƒ forus originis alias immutabilis ne ipsa
distrahatur ab obsequiis mariti d. §. item resc ripserunt sic
etiam mutabiƒ forus contractus ita qđ no poterit ibi con
ueniri per eandem rōnem ne distrahaƒ a seruitiis mariti,
fm Bar. in. d § itē rescripserūt Bal Alex. Deci Cur. Aquē.
& alios Moder hic Et qđ dictū est de foro cōtractus in
quo semper conueniri quis potest intelligitur dummodo
ibi inueniatur alias secus vt hic per Alex. & Dec. col. j. can.
in. d c. si & est tex. in. c. j. in §. contrahentes de foro comp.
lib vj. Cur in l ij § iij. & . iiij. infra de iudi.
Limita prædicta de mutatione domicilij quæ inducit
mutationem fori ipsius domicilij nisi quando tēpore con
tractus cōtrahens habuisset domiciliū in aliquo loco quia
tunc ibi posset semper conueniri non obstate mutatione
domicilij vt per Bar & Imol. per Alex relatos per tex in
præal. l. ij quæ opinio iure non probaƒ & a veritate aliena
est fm Alex. Dec. & Curt. hic in primis col. & per Feli in
d. c pe. de fo. com licet Aret. in consi. 136. incip durissime
col. ii. consulendo secutus sit opin Bart. & Imol.
23 Quarto noto ex isto tex. * ibi post susceptā cognitionē
ꝙ mutatio fori post sententiā vel etiam post litis contesta
tionem vt ex pręcedētibus apparet nō mutat instantiam
causę nec respectu causę principalis nec respectu executio
nis vt hic p Bal. imo nec post citationē mutaƒ instātia prę
dicta l si quis posteaq; supra alleg. vt hic p Alex. Ias. Deci.
Aquens. & Curt. Sed obstare vr̄ iste tex. in prin. ibi litem
susceperit & ibi post susceptā cognitionē ante sententiā. vr̄
enim de indubitabili si post solam citationē idem fuisset vt
dici vr̄ in. d l. si quis fm Ias hic. Sed Dec & Cur. in. j. & . iii.
col. respond. ꝙ tēpore istius l. non erat condita. d. l. si quis
quæ eiusdē iurisscon. est vz Vlp. quæ cōsideratio nō subsi
stit cū. n. oēs dictę dispositiones eiusdē authoris sint nō ap
paret illam factā fuisse post istā. Item satis est eodem tēpo
re in pandectis fuisse p cōpilatores inserras, præterea in re
gula antiqua fundatę sunt vt p gl. i prędicta. l. si qs postea.
Minus sapit qđ de recitatione & cōtingētia facti Deci.
subiicit cū iurisconsultus super illa se fundet. vt. n. scrib. oēs
volūt in. l. vnica. C. qñ non pe. par. a tali narratiua licitum
est sumere argumentū, nec etiā satisfacit cōsideratio Cur.
hic in. ii col. ꝙ in. l nostra tractet de ferenda snīa quæ sine
litis contestatione valide ꝓferri nō potest ideo nimirum si
24 contestationē litis exigit * quia licet id verū sit vt tradunt
Bar. & alii in aucten. si oēs. C. si mi. ab hære. se absti hic tñ
dubitatio erat an attēta mutatione fori impediretƒ ꝓcessus
primi iudicis ac ꝓlatio sententię & respon ꝙ nō & sic ad
sententiā perueniri pōt licet prolata nō fuisset qđ locū ha
bet etiā præuēta iurisdictione p solā citationē vt diximus
25 supra. Propterea tñ. ꝙ prædictū argumētū de indubita
bili multū debile esse pluribusq; modis tolli posse vt p Fel.
in c. rex pacificus col. fi. in proœ. decretaliū & in ꝓposito
nostro rōne diuersitatis titulorū sub quibus posite sunt. ll.
etiā ꝙ eiusdē tenoris eorūdēq; verborū essent itē vbi facta
esset additio aliqua quæ oīa in ꝓposito nostro cōcurrūt,
ideo &c. & tandem ad materiā prædicti not. vidēda sunt
quæ scribūt Aret. Ias. & alii in l si pluribus. ff. de lega. i.
26 Diligenterq; notandū est * ꝙ licet præoccupatio iurisdi
ctionis illā firmet etiā quoad executionē aliud tñ est in ꝓ
rogatione iurisdictionis. quia illa nō firmat respectu iuris
dictionis. l. Episcopale. C. de episco audien. vt post Alber.
Alex. & alios scribunt hic Ias. & Aquens. in iii. & vlt. not.
Sed in cōtrariū facit quia ꝓrogatio iurisdi. cū qualitate
ꝓrogatę iurisdictionis facta vr̄ iuxta gl. cōiter approbatā
in. c. p. & . q de offi. dele cū accum. p Fel. in. c. de causis. col.
ii illo co. iiij & in. c pręterea col. 14. de sponsalibus p Ias. &
alios in l. lecta in not ff si cer. pe & Lud. gomes sup regulis
cancellarie in regula de triē possess. q. 21. nu. 1. & . q. 22 circa
finē cōmenti vbi etiā ponit an hoc ꝓcedat in odiosis vn
de si iurisdictio ꝓrogata sit ordinaria exequēdi potestate
munita cū eadē qualitate exequēdi ꝓrogatā fuisse merito
cēlendū vr̄ vt hic p Dec. & Cur. col 2. & . 3 Alex. in. l. diuo
pio in. § l. col. 4 infra de re iud vbi etiā p alios Mod & per
Aquen. in. l vnica. § i. ad finem. ff. titu. 2. & Cur in l i col. i.
& . ii. infra de iud. ad dictā. l. episcopale rñdet oēs scribē in
locis supra alleg. statimq; infra allegādis ꝙ ꝓcedit in Epō
inter laicos ex iurisdictione prorogata iudicātę familia &
potestate exequēdi sniam inter laicos carēte et p cōsequēs
si Eps familiā habeat & exequendi eius sniam facultatē ac
modū id facere nō ꝓhibeƒ. Et vltra supra adducta vide ad
lim d. l episcopale Abb. & Fel i. c cām quę col i. de re. iu.
& Dec aliter limitantē in consi. 25. circa finē, est pariter mi
rabilis tex. d. l Epāle qđ a snīa episcopi ex pręrogatione iu
risdictionis a laicis facta iudicāte appellari nō posset & sic
potētior erat iurisdictio ꝓrogata q̄ ordinaria ipsius episco
pi a cuius sentētiis fm dispositionē iuris cōis pmissa est ap
pellatio, sup quo laborat Cur. in. l i. duabus primis col cu
ius resolutioni text. d. l. Epāle manifeste refragaƒ ꝓpterea
vide tu rōnes specialitatis p Pau. de ca. in. d l. Epāle quę tñ
nō habebat fundamētū stabile iō correcta fuit lex ipsa per
auctē ibi sequētē & i corpore vnde sumitƒ vide Pau. de ca.
ibi vbi etiā ponit de inuocatione brachii secularis de quo
plenius dixi in prin. l. vnice ff. si quis ius dic. non obtempe.
Limi. principalē decisio. istius. l. de iurisd. præoccupata
quę durat et pleu erat respectu diffinitionis ac executionis
nō obstāte mutatione fori vt nō ꝓcedat qñ ex licentia &
cōcessione superioris ac motu ꝓprio mutatio fieret per. l.
idē Vlp. in fi. de excu. tut. quia licet actus principis intelli
gaƒ sine pręiudicio tertii. l. nec auus. C. de emā. liberorū. l ii.
ne quid in loco publico cū simili. tñ quia mutatio ista ne
cessaria est & modici momēti ac præiudicii extinguiƒ iuris
dictio iudicis qui præuenit vt hic per Alex. col i in fi. Iaso.
& Cur in. ij. col. Feli. in. c. cū inter col ij de except. & in. c.
nonnulli col. 21. ver. secūdus casus de rescr. * sicq; huiusce 27
modi cōcessio ex certa sciētia facta vim habet clausule nō
obstāte & iure cōi derogat secus si tractaretur de magno
præiudicio quia esset tūc necessaria clausula nō obstante l.
quoties. C. de præci. impe. offeren. vt p Alex. in. l. 3. in. §. si
is infra qđ quisq; iuris & Ias. in. l. 2. C. vt lite pen. vbi teneƒ
necessariā esse prædictā clausulam nō obstāte qđ tñ verū
non est vbi concessio motu proprio emanauit & igiƒ de
modico præiudicio vt per scrib. in locis supra alleg.
Dicebat etiā hic in ij. col. Cur * & pleriq; alij post eū p 28
hūc tex. l nostre ꝙ forensis existēs mediolani tēpore car
nispriuij pōt licite carnes comedere pria illa hebdomada
romane quadragesime quēadmodū ibi faciūt mediolanē
ses ex bñficio diui Ambro. vt prius dixerat Christo por.
in § sed qđ principi in fi. inst. de iure natu. allegādo similr
tex. not. in. c illa. xij. dist. vbi ꝓbatur illud vulgatū cū fue
ris Rome romano viuito more. tñ tex. nō vr̄ posse in op
positū retorqueri nā hic attēdiƒ locus mariti ad quē vxor
se trāstulit quia animo ibi ꝑpetuo cōmorāti iō efficiƒ ibi ci
uis et de loco illo vt dixi sec' ergo qñ esset ibi vt forēsis sta
tim recessurus vt dictū fuit supra de marito contrahēte cū
vxore tāq; statim recessuro qđ tūc nō inspiciƒ forus vxo
ris sed mariti. d l. exigere, & tex. c. illa ꝓcedit in cōsuetudi
ne quæ nō est cōtra ius cōe ꝓut est ista comedēdi carnes
tēpore quadragesimali Magis ad ꝓpositū facit ꝙ in. d. c.
illa post alios scribit Card. Alex in ij col. ꝙ tollosani repe
rientes se in partibus Catalloniæ carnes in sabbato licite co
medere possunt quēadmodū Catallani q peccarēt si in sab
bato Tollose carnes comederēt vt latius p Roch. Curt in
rep. c. si de consue. qō. 23. Mihi tamen videƒ qđ forenses

existentes nũc tẽpore mediolani illicite carnes comederẽt
cum illa cõsuetudo & obseruantia, fit cõtra ius ꝓpterea fo
renses ius cõe sequi debẽt & obseruare regulã. nõ aũt exce
ptioni adherere iuxta. l. secũdam. §. si quis in ius uoc. nõ iui.
& . l primam cũ ibi plene notatis ꝟ. de re iu. etiam quia fo-
renses ibi sunt tanq̃ statim recessuri ergo locus ille in quo
reperiunť a casu attendi non debet sed locus ad quẽ redi-
turi sunt. d. l. exigere vt de marito, qui contraxit cũ vxore
tanq̃ statim recessurus supra diximus nisi clare constaret
de priuilegio omnibus existentibus in ipso loco concesso
prout de consuetudine illa Catallonie antiquissima clare
29 constabat. Glo ꝟ. ad finem cõcludit ✠ cõcubinam nõ mu
tare domiciliũ quemadmodũ facit vxor ꝑ tex. in l. de iure
§ fi. infra ad muni & sic cõcubinatus non ꝓcedit in hoc a
pari cum matrimonio & approbatur hic per Bal. Ange.
Alex. Ias. Dec. Aquen. Curt. & alios declarantes tamen ꝙ
licet concubina non amittat forũ originis sicuti vxor, nec
acquirat forũ domicilij cõcubinarij respectu cõcubinatus
acquirit tñ vi cohabitationis ita qđ quærit ei domiciliũ
non tanq̃ concubine, sed tanq̃ cuilibet cohabitanti et tex.
in § fi supra alleg loquiť de dicto foro originis, q nõ mu
tatur. In puncto iuris oppositũ verius vr̃ qđ. l. nostra de
mutatione fori domicilij vxoris loquẽs ꝓcedat etiã in con
cubina primo ꝑ text. a doctoribus allegatũ in. l. itẽ legato
in. § parui. ff. de lega. iij ibi sane nisi in dignitate inter vxo-
rem & cõcubinam nihil interest ergo idẽ erit in cõcubina
quod in vxore eo soluto Bal. Iaso. ac Deci. hic ad illũ tex.
qđ nihil intersit videlicet q̃tum ad affectionem hominis
non q̃tum ad ea quæ veniũt ex dispositione legis vt hic
videť manifeste cõtra verba illius tex. ibi nihil interest quę
in legato de quo ibi agiť parificat vxorem & cõcubinam
a qua equiparatione solummodo dignitatẽ inde excipit. ij.
de iure ciuili cõcubinatus licitus erat & ꝑmissus. vt ꝑ Bar.
in. l. in cõcubinatu infra de cõcubinis patetq̃ per totum il-
lum tit. & . C. eo. si cõcubinatus permissus erat ergo in con
sequentiam facta mutatio fori domicilij censeť et amissum
originis domiciliũ ne concubina distrahatur ab obsequiis
& seruitiis viri & concubinarij sui quæ rõ causa est, amis-
sionis domicilij originis in vxore vt supra diximus & sic
virtute cõcubinatus mutat cõcubina forũ originis. quo. n.
ad forũ habitationis vt hic dicit Alex. idubitatũ erat quũ
per habitationem acquiratur domiciliũ. l. nihil. & . l. domi-
cilium infra ad muni & hic ꝑ Dec. in iij. col. nec potest esse
concubinatus absq̃ cohabitatione, inepte ergo loqui vi-
dentur doctores volentes qđ domicilium non acquirat
concubina vi concubinatus sed virtuti cohabitationis cũ
vnum non sit sine altero & § fi d l. de iure loquitur in vxo
re non legitima, nos autem in concubina legitima.

Retenta communi opinione præfati scrib. duas limita-
tiones tradunt prima fuit Bal. Alex. & aliorum de domi-
cilio habitationis qđ concubina acquirit et est indubitata
vt prædixit ideo Dec. hic in ij. col. ait limitationem veram
esse sed incõgruam quia domicilium non acquiritur ei vt
cõcubine sed virtute habitationis. sed vt supra dixi verius
videtur qđ illi acquiratur virtute concubinatus & coha-
bitationis permisse imo ne distrahatur ab obsequiis con-
cubinarij perdi etiam domiciliũ originis eo respectu licet
communis sit ad oppo. Sed de iure canonico quod in ista
materia attenditur aliud est vt statim dicam.

Secunda limitatio in cõcubina clerici quę efficiť de foro
ecclesiastico ipsius clerici gaudetq̃ priuilegio fori vt post
30 Roma. tradit hic Ias sed Dec. & Aquen. ✠ oppo. firmãt ne
ex sua turpitudine consequať priuilegium & cõmodum
contra. l siue hæreditaria in fi. de nego. gest. quodq̃ in sui
odium & damnum bene efficiť de foro ecclesie vt puniri
possit q̃uis etiam per laicum id fieri valeat ſm Aquens.
hic & Feli in. c. cum sit generale col. 7. de for. comp. & la-
tius in. c. ecclesia in. xvii. quæstio de consti. Mulieres vero
quæ sunt de familia clerici licita & permissa gaudent sine
dubio dicto priuilegio fori vt hic ꝑ Aquens. & Feli. loco
prælleg. Non procedit itaque qđ prædicti scrib secũdo
loco limitando in concubina clerici dicebant quia quoad
domicilium originis non perditur ne ex turpitudine & de
licto cõcubina consequatur præmiũ quo vero ad forum
clerici & ecclesie non acquiritur ei nisi contra se vt puniri
possit & in eo loco ratione habitationis conueniri ꝑ præ-
dicta. Et diligenter notandum est in materia ✠ ꝙ licet ex 31
quo habitatione masculi & fœmine secundũ. ll. ciuiles præ
sumatur matrimoniũ dummodo nõ sit magna disparitas
inter concubinam & concubinariũ, nec fuerit facta prote
statio in cõtrarium l in libere cum glo. infra de ri. nup. vt
hic per Curt. col. fin. & si nonnulli dicant tex illum hodie
correctum per. §. quoniam in aucten. quibus mo. nat. effi.
legit. vbi requiri videtur ꝓbari qđ cohabitauerint simul
tanq̃ vir & vxor, de iure cano. præsumitur potius forni-
catio & stuprum q̃ matrimoniũ c. is qui cũ glo & ibi no
tatis per can. 34 distin. Imo longeua cohabitatio cum co-
pula cõcurrẽte etiã quę si possessione matrimonii vt quia
cohabitantes se coniuges nominabãt ac tractabant in ea-
dem domo puta mensa & lecto viuẽdo vt cõiuges secun
dum iura canonica hoc infert concubinatũ non matrimo
nium nisi aliud probeť i. fama vicinie qđ ꝓ cõiugibus te-
nebantur & communiter reputabanť tex. est & ibi notat
can. in. c. illud. de præsum. & consuluit Alex. lib. v. cõsil. cl.
colum. 3. & consil cli. & in hac materia stamus iuri cano.
✠ quia vbi lex ciuilis præsumit circa actum spiritualem et 32
lex can. contradicit, standum est iuri cano vt plene ꝑ Dec.
in. d. c. Ecclesia col. 16. & . 16. cum sequen. & Feli. in. d. c. il-
lud colum. fi. pulchre dicentes id procedere respectu ipso-
rum cohabitantiũ vt non præsumatur matrimonium sed
cõcubinatus ad hoc vt inducatur ad contrahendũ palam
iuxta ordinationẽ Ecclesie. non autem respectu filiorũ suo
rum qui legitimi præsumenť iuxta d. l. in libere & veniẽt
ad successionem vti legitimi concurrẽtibus aliis habitibus
ad validitatẽ cõtractus matrimonij ideo dicit ibi Fel. post
Abb. & alios qđ inter personas honestas & nõ multum
dispares ad probandum matrimonium sufficere probare
cohabitationem prædictam masculi & fœminæ fauore le
gitimationes filiorum arg. d. l. in libere. sed quoad ipsos vi
uẽtes fornicationem aut stuprum potius præsumit canon
vt inducatur ad contrahendum palam, intelligas tamẽ nisi
concurrat quæ si possessio matrimonij cum fama vicinie,
vt per Alex. in consi. supra allegatis.

Glo. in verbo generaliter quia due præcedentes nihil
habent diuiditur in quatuor partes vt hic ꝑ Ias. & reputa-
tur multum notabilis per docto. vt hic per Aquens. Ego
reddam eam auream colligendo ex ipsa circa fin. quinque
dicta in actu practico valde notanda.

In primis colligitur ✠ sententiam esse exequendam per 33
iudicem qui eam tulit etiã mutato foro quia de qualitate
iudicis vel partis non est quærẽdum in executione quum
in principali non fuerit quæsitum vt hic & in. §. fin. l. inter
quos infra de damno infecto secundum Ange.

Secundo notãter colligiť ex ista gl. ꝙ iudex ordinarius
qui sentẽtiã tulit ꝓ ipsius executione ad iudicẽ alterius ter
ritorij literas requisitorias dare nõ debet si ĩ suo territorio
potest ipse executionẽ facere alias vero sic & ꝑ cõsequens
tantummodo in subsidiũ id habet facere qñ in territorio
suo nõ sunt bona in quibus exequať sententiam suã aliter
grauaret partẽ quæ a tali grauamine posset appellare aut
ad superiorem per modũ querelle recurrere vt per Alex.
in. d. l. diuo in. §. j. col. iij. & Aquens. hic ad fi. ponderantes
& reputantes ad hoc perpetuo, notandum glo. istam.

Tertio ex verbis istius glo. ibi ad literas primi iudicis
colligiť qđ petẽs executionẽ sentẽtie per aliũ iudicem ꝓ-
late si venerit sine literis iudicis qui sentẽtiam protulit re-
pelli debet vt hic per Bal. Albe. & Pau. de ca. l. Episcopale.
C. de Episco. audie. Alex in. l. diuo. §. j in. iij. col. vbi Ias. ij.
Soc. in. c. pen. col. fi. de for. com. & hanc conclusionẽ pro-
bant multa iura de quibus in sequenti conclusione.

Limitatur

Limitatur primo hæc conclusio vt non procedat qñ iudex qui tulit sententiã, careret familia & sic potestate exequendi quia tũc sine literis suis alius iudex posset dictam sententiã exequi per tex. in.d.l Episcopati prout ibi tenẽt Bal.& Pau.de ca.ad fi.prime col.contra Alb.de rosate ibi.

Secundo limita vt per Alex.in d.§.j.col.iij fuitq; remedium istud rationabiliter & ex magna equitate introductum vt tradit Ias in primo § in j.not. ꝙ si iudex qui sententiam protulit literas requisitorias nollet scribere quid faciendum sit ponit ibidem Alex.in.iij col

Quarto colligiť ꝙ sine literis primi iudicis qui sentẽtiã tulit non valet executio ipsius sententie per iudicẽ alterius territorij facta vt hic per Ias Deci & Aquenſ.ac oẽs scrib. in d.§.j.vbi Ias.col ij.assignat rõnem, probaturq; hæc cõclusio per tex.not.cum gio.in.l cum vnus in.§.is qui infra de bo.aut.iu posſid & in.l.properãdum in.§.sin autẽ reus vbi Ias.& alij notant.C.de iud.& est tex.rotundus ponderatus ibi ad hoc p omnes cano in c j.in §.contrahentes ad fi.de fo.comp lib.6. Quæ conclusio quemadmodum & præcedens duobus modis de quibus supra proxime limitari posset, primo videlicet vt per Alex.in.d.§.j.in.iij col. Secundo vt per Bal & Pau.de ca cõtra Albe.in.d.l.Epãle Tertio limita conclusio. prædictam ꝓcedere vbi imploratur offi iud.nobile ꝓ executione sententie secus qñ intentaretur factio in factum ex sententia ipsa oriens, quia tunc absq; literis p̃dictis executio sñie in quolibet loco in quo reus cõdemnatus sortiť forũ peti posset vt p Bar & Alex. in præal §.j.Alex.vt Ias in l.intra infra de re iudi.& Deci. in.l.si col.x.C.de edi di adr tol Quarto limita qñ ex iussu principis & superioris iudicis exequẽtis ad prçces puta & requisitionem illius qui iudicatũ obtinuit executio facta fuisset absq; literis prædictis quia de nullitate executionis sine requisitione iudicis qui iudicauit facte dici nõ posset cũ mandatis principis parendum fuerit c.ij.de maio.& obed.& consimilibus nec minoris roboris authoritatisq; esse debet iussus superioris iudicis exequentis q̃ requisitio illius iudicis qui iudicauit. qui in requisitum non habebat iurisdictionem cum par imparem non habeat imperium. l.ille a quo.§.intempestiuum.ſ ad trebel.secus in principe iubente & vidi ita alias in actu practico obseruari.

Quinto colligiť ꝙ iudex alterius territorij requisitus vt exequať sñiam alibi ꝓlatã de viribus eiusdẽ sñie, cognoscere non debet sed solũ exequi iudex.n qui iudicauit a.l. maior reputať illo qui requiriť vt faciat executionẽ in bonis in suo territorio sitis, q̃tũ ad hoc ne pereat effectus sententiarũ Bar & Ang hic in fi.& Alex in.d l.a diuo in prin. in.v.col. vnde requisitus nollẽs exequi p superiorem cogi posset ac puniri vt p Bart.Pau. Alex.& alios in d l a diuo in prin.& in.§ j.p Ias. & Aquẽſ. infra circa cõmẽti.Et q̃uis iudex iste requisitus ꝓ executione nõ debeat iudicialiter et auditis partibus de viribus sñie ꝓlate p iudicẽ requirẽtem cognoscere tñ nõ debet uello leuato siue de boue et equo. exequi sed si iustũ equũq; fuerit alias nõ. & sic videre debet acta ad informationẽ consciẽtie suo ꝓnunciareq; exequẽdam vel nõ exequendã l.si prętor.§ marcel cũ ibi no. ſ.de iud.d l a diuo pio.§.j ibi si hoc visum fuerit & no.ibi Ias.in.j.col.plura accumulãs.ea ꝓpter quũ annis prçteritis requireref a senatu illi principis mei executio quarundam sentẽtiarum conformiũ Rome, ꝓlatarum cõtra quẽdam nobilem vercel ibi condemnatũ ad dimit.relaxã. & restituẽdum.quoddã castrũ & territoriũ cũ fructibus pceptis. senatus visis sentẽtiis & requisitione pronunciauit. nõ esse executioni demãdãdas rõnibus in ordinatione expressis. & testimoniales. De qua quidẽ materia executionis faciẽde p iudicẽ alterius territorij. vltra no per oẽs scrib. in d l. a diuo pio in prin.& in.§.j.& in.§. contrahentes præalleg. vide Rom.consi.51.Paul.ca.in.d.l.si prætor Raph.cõmẽ. consi.140.Soci in tract. de cita.art.24. & in.c.pen.col.fin. de fo comp. Feli.in c de cetero col.ii.de re iud. in.d.c postulasti col.pen.de for.compe. & in.c. pastoralis in.§.quia vero de offi.dele. Deci.in.l.fi.col.x.C.de edic. diui Curr.in prin.l.vnice col.v.infra tit ii.& Hyppo de marsil.in pracãrum crimi.in.§.postquam fol.23. in quibus locis multa consſ doctorum inuenies in hac materia citata & plures casus in quibus iudex requisitus non debet exequi.

Magistratus tamen & iudex secularis cui ecclesiasticus condemnatũ de heresi.remisit ꝓ executione facienda non debet.nec põt de causa & condẽnatione facta cognoscere sed ipsius iudicis ecclesiastici sentẽtiam exequi tex est in.c. vt inquisitionis in.§ ꝓhibemus de her.in.vj. quicquid dixerit Bart.& sequaces in l.magistratibus supra eo & in l. diuus infra de custo reorum vt p Alex Ias.Dec.& alios in d.l magistratibus & Alex.in apostil ad Bar.in.d.l.diuus cano.in d § ꝓhibemus Feli in.c ad abolẽdam col fi. & c.sequenti de hæret.tradũt etiã omnes Mod in.c.j de offi.ordinariis tractãtes materiam inuocationis brachii secularis qño qualiter & qñ concedi debeat Et hac cõem concl amplia vt per Fel in.d.c.ad abolen ad fi. vt teneatur perfecte exequi nec posset commutare penam mortis in aliam penam corporalem licet Barb.piura more suo effundens. in d.c.j.charta.iiii nitatur defendere opin Barto.

Limi præfati scrib cõiter prædictam conclu.in crimine mere ecclesiastico ꝓut est hæresis secus in criminibus mixtis de quibus etiã secularis põt cognoscere. saluantes in his terminis opi.Bar in.d l magistratibus ꝓpterea dicũt quidam Mod. in.d.c.j. ꝙ dum inquisitor hæretice prauitatis pronunciasset quandam mulierem, tanquam hæreticam, & tradidisset iudici seculari qui parte instanre viderãt processum in quo solummodo continebatur dictã mulierem fecisse quædam pocula amatoria & erant contra illam indicia quarundam maleficarum deponentiũ ꝙ in quodam lusu nocturno cũ demonibus viderãt ipsam mulierem ludentem choreasq; trahẽtem quæ omnia negabat.asserẽdo se catholicam Decisum fuisse iudicẽ secularem nõ debuisse exequi prædictam sentẽtiam quia de prędicto processu nõ videbať inquisitorem potuisse cognoscere & de iniustitia manifeste liquere. Quia quo ad pocula. amatoria delictũ non erat hæreticum nec ad inquisitorem pertinens vt per Abb in.c.j.de sortile.nec videbatur creden dictis mulieribus quæ erant participes criminis in causa sanguinis c.iij. cum ibi not.de testi Dec.in consi 189. & plene de hac materia Pau.de castiliione in tract.de hæret.& sortil.

Limitant etiã Abb.& Mod.in d c.j de offi.or. prædictam cõem conclu de brachio seculari cõcedendo a requisito pluribus modis vt qñ secularis habere certã cõsciẽtiam ꝓ condemnato sciens sñiam iniustam.vel qñ extraiudicaliter faciendo imploraret vt ibi per Inn. & can. in.c.si quando de rescript sed ista non est materia nostra vide ibi & in aliis locis supra allegatis in quibus doctores enumerant casus in quibus requisitus exequi non tenetur.

Postremo * induciť iste tex.Cum prædictis ad not.quę 34
stionem bãnitus est aliquis vel cõdẽnatus de delicto postea effectus est clericus & alterius fori qd'ꝓpterea nõ impediatur iurisdictio primi iudicis. Et sic per secularem puniri poterit Alex.hic ampliando conclusionẽ Bar. idẽ esse dicit qñ post citationem a iudice seculari factã relinquens clericus effectus fuisset remissionibus contenti sunt deci & alij quorum vestigia & nos sequemur videte igitur Bar.post Io.and. & Can latius tangentem articulum hunc & distinguentem in.l.j infra de penis Imol in consi.118. Alexã.in apostillis & Bar.in.d l j.Fel.in c.si.col.pe.& seq de consti. Moder.brixien in cautella.xviiij. vbi de iudeo effecto christiano post commissum delictum an liberetur a pena corporali pene tangit sed articulum principalem latissime excutit Soc in.c pe.in quatuor vltimis columnis de fo.com. vbi refert omnes opiniones doctorum circa ipsum articulum postea sequitur distinctionem Io.and.& Bar..in.d.l.j. aliquibus additis vt per eum.

Et esset diligenter notãda lim Ias hic in ij col.de eo qui emisit votum religionis ante delictũ vt per iudicem secu-

sarem puniri non possit. & stetur dicto suo cum iuramento super voto ante perpetratum delictum emisso, & sequuntur Moder. brixien. in cautella praecedente allegata supra sed quemadmodum hic docet A quen. vera non est nec tenenda. Laus Deo.

Ex §. quotiens. l. cum quaedam puella.

Petitionis forma inspicienda est ad fundandam iurisdictionem iudicis, non autem est examinanda veritas, nisi postmodum pro reportanda victoria. nu. 1. cum seq.

Iudex quando conuentus negat se contraxisse vel deliquisse super eius territorio vel iurisdictione vtrum teneatur de hoc saltem summarie cognoscere antequam vltra procedat in causa. 2. cum seq.

Tex. istius. §. notanter declaratur nu. 3. cum seq.

Petere partem debiti de toto an possit quis & vtrum cogatur totum petere reintegrareq; petitionem alias repellendus sit & qd' si iurisdictio iudicis restricta sit & limitata vt non possit super toto debito procedi quid iuris. 4. cum sequen.

Gabella seu data quae soluitur de lite an soluenda sit de summa petita vel de summa debita. nu. 5.

Hic tex. pulcher est & not. ad multaq; allegabilis secundum Iaso. & alios, summari posset vt hic per Bal. Angel. Pau. & Iaso. quamuis satis breuiter & eleganter iurisconsultũ si ipsum summauerit ita vt alio summario nõ egeat. Ratio dubitandi potest assignari quia non sufficit petere nisi petitio probetur. l. j. cum glo. in verbo dicatur infra si quadrupes pauperiem &c. l. qui accusare C de eden. ratio qua oppo. deciditur assignari potest quia ad fundandam iurisdictionem iudicis ordinarij habẽtis praesumptionem pro se attenditur petitio vt hic & in aliis infra allegandis secus quantum ad obtinendum in causa ita procedunt allegata supra in assignatione rationis dubitandi pro latius infra declarabitur.

Noto primo ex isto text. quosdam esse iudices habẽtes limitatã iurisdictionẽ vsq; ad certam q̃titatem vel summã vltra q̃ iurisdictio non extendit & citra q̃ etiam nõ consistit vt in. l. si idem supra hoc eo ti in. l. j C. de defen. ciui. in §. audient & in. §. & iudicare, in auctẽn. de defen. ciuit. & p consequẽs colligitur nõ solum posse opponi declinatoria ex totali defectu iurisdictionis sed etiã partis facit vulgata regula. l. quae de tota infra de rei vendicatione

Secundo noto q̧ q̃tum ad iurisdictionẽ iudicis fundãdam non est examinãda veritas petitionis sed solum atten-

1 denda & inspicienda forma libelli • videlicet quid q̃tũq; petatur, vt hic & in. §. tripli insti. de acti. & notant scriben. hic & ibi, pceditq; istud vt diximus supra q̃tum ad hoc, vt ad agendum pars admittatur, & de causa cognoscatur vt patet ex tex nostro, secus q̃tum ad figurandam condemnationem vt inquit Ange. siue quoad obtinẽdum in causa quę probatio necessaria est. l. qui accusare cum praeal. seg. vt per Dec. in prin. item & secundo inspicitur forma libelli & petitionis quia super non petito licet debitum sit non fertur sententia. l. vt fundus infra communi diuidũdo. l. fi. C. de fideic. liber. secundum Ange. hic.

Ratio dicti notabilis assignat hic p Ias. hic in ij. notãdo eamq; nituntur defendere Mod. taur. sed parũ valet quia nos non quaerimus de meritis sed de pcessu cause cõfunditurq; praedicta ratio p ea quae infra dicentur cõtra decisionem Bar. in. l. ij. infra si quis in ius voc. ier. & ibi meliorẽ

2 assignabimus rõnem, • dicebat ergo Bar. & Pau. de cast. eum sequens in. d l. ij. q̧ si conuentus rõne contractus vel delicti coram aliquo iudice se ibi contraxisse vel deliquisse neget posse iudicem alio non facto pcedere quia ad fundandam iurisdictionẽ attẽditur inspiciturq; solum forma petitionis & libelli per tex. nostrum hic. Ias. tamen & Cur. in. d. l. ij. col. fi. contrariũ tenent sequentes Bar. contrarium alibi sentientem volenteq; iudicem adhibere debere summariam cognitionem super eo q̧ est fundamẽtum iurisdictionis sue & ita pulchre consuluit Alex. in consi j. col. ij. lib. v. sequitur Dec. in. c. super literis col. fi de rescri. • & sic 3

non vi' attendenda forma petitionis ad fundandũ iurisdictionem iudicis sed pbari debere fundamẽtum ipsius iurisdictionis vt etiã post Bal & alios scribit Phil. fran in. c. j. in xxxj. limi de litis cõte. in. vi. dicens q̧ quotienscunq; ad fundandum iur. iudicis allegat cõtractus sine quo alias nõ est iurisdictio exceptio q̧ de cõtractu constet saltẽ summarie impedit lite ingressum. debereq; de hoc cognosci duobus tẽporibus & modis. vno in principio & summarie altero in meritis cause & plene ad fine obtinẽde sñie vt ibi p eum & Soci. in. c. dilecti col. x. in quaestio ix. de fo. comp. & tenendo opinionem hanc ad tex. nostrum hic rñdebat ibi Curt. non negari hic fundamentũ iurisdictionis quia in omnem euentũ litigantes de iurisdictione iudicis erãt, sed solum dubitari an summa petita intra metam sue iurisdictionis esset vel ne quo casu petitionem solam atẽdimus, quae respõsio minime placet, quia si summa debita maior fuisset excederetq; modũ iurisdictionis praedicti iudicis eã limitatam habẽtis litigantes in oẽm euentum nõ essent de iurisdictione ipsius iudicis q̃tum ad illam cãm praeal. §. & iudicare cũ. l. si idem supra titu. nostro & sic causa nõ spectaret ad iurisdictionẽ iudicis qui additus fuit Deci. hic in versi. ij. infertur & circa finem cõmenti aliter respondens dicit hũc. tex. parum facere ad quaest. istam quia hic cõstabat de veritate petitionis, non aũt stabat dicto actoris simpliciter quia dum praesupponit q̧ plus deberetur, de veritate debiti petiti cõstare vr secus si hoc aut falsum esset aut non constaret saltem praesumptiue sm ipsum Deci. infra ad fi. quicquid secundum eũ dixerit Paul. de cast. Credo Dec. loqui contra tex. nostrũ ibi semper q̃tum petat quaerendum est nõ q̃tum debeat ergo nõ constabat de veritate petitionis sed de ipsa petitione tm̃ & consequenter nõ est verũ praesupponi q̧ plus deberet vt volebat Dec. scrib. hic cõiter dicũt q̧ quaestio iurisdictionis expedit iuxta formam petitionis quae attẽdit, Alex in praeal. consi j. col. ij. tenendo qd' in quaestio Bar. supra alleg. requirat summaria cognitio et informatio anteq; iudex in causa pcedat ad hunc tex nostrũ rñdet ad fundãdam iurisdictionẽ iudicis nõ requiri veritatẽ debiti in summa petita sed sufficere dubium esse & super ea summa litem moueri vt hic sed qñ actor nõ vult accedere ad domũ rei prout tenet regulariter dicẽs rẽ petitã in territorio alterius iudicis cui pptereà cognitio super dicta rę spectat oportere de hoc prius constare l. fi. C. vbi in rẽ actio l. ij. C. de iu. om. iud & Alex. sequitur simpliciter Deci. in c super literis col. fi. de rescrip.

Sed haec rñsio diuersificat casus tm̃ nulla assignata rõne diuersitatis inter vnũ & aliũ prout faciendũ est, quare. n iudex in quaestio Bar. de qua supra prius cognoscit summarie de fundamẽto iurisdictionis sue cõtraxerit ne vel deliquerit ibi cõuẽtus vt ipse possit in ea cã pcedere, q̃ in casu §. nostri verũ summa petita sit intra metã iurisdictionis ipsius iudicis additi vel ne, & cõsequẽter an iudex ipse possit de ea cã cognoscere vel nõ. Vnde sup hoc pulcherrimo articulo ego dicerẽ qd' si iudex nõ posset cognoscere a tali summa intra put in. d §. & iudicare vbi iurisdictio cãrum simplicis iurisdictionis a ccc. aureis infra ptinet ad defensores ciuitatũ nõ ad clarissimos puinciarũ praesidis, et opponeret fori declinatoria p reum cõuentũ, dicentẽ q̃titatem debitã minorẽ esse summa petita & cognitionẽ talis cause defensoribus sue ciuitatis spectare petẽdo ad illorũ iudiciũ se remitti arbitrarer sup hoc debere prius summatim praesidem cognoscere quia circa id stat fundamẽtũ iurisdictionis sue p supra allegata remittẽdo cãm parte actrice, in expensis condemnata si reperiat summã petitam minorem esse de qua nequeat ipse cognoscere & si oppositũ comperiat retinendo causam. Iudex. n si non sit certus de fundamento iurisdictionis sue nulliter pcedit vt p Bar. & Soci.

in l.multũ infra de condi.& demon.si vero pars conuẽta nihil opponat iudex aliud nõ inspiciet ꝓ fundamẽto prædictæ iurisdictionis suæ quã formã petitionis,quia veritatem negotij nõ debet quærere nec discutere nisi post litẽ cõtestatã.c.j.liti nõ cõtestata &.l.qui accusare .C. de eden. respectu vero iurisdictionis habet præsumptionem pro se cũ sit ordinarius & agatur de modico præiudicio quia si rerũ non sit qui in libello dicit auctor succumbet, & in expensis condẽnabitur ut hic ꝑ er Pau cast.& dixi supra quia etiam præsumptio est ꝓ petente quod indebite non petat quantum ad fundandã iurisdictionẽ iudicis tantũ, arg l.merito infra pro socio,cũ sit modici pręiudicij vt di ximus & sic decisio iurisconsulti hic respicit solum iudicis iurisdictionem non partes probatque arguendo nam titulus sub quo situata est lex de iur.om.iud. videlicet item q̃a opponere declinatoriã feri est facti quod nõ p̃sumitur l.si emancipati.C.de colla.vnde cum de oppõne hic nihil dicatur appareatur præsumenda non est. Ex quibus patet dispõnem tex.nostri procedere parte non opponente alias secus quia saltem summarie super ipsa fori declinatoria cognoscendum esset & causa remittenda cõperto illã nõ spectare ad iurisdictionem ipsius iudicis corã quo lis mota fuit quicquid hic dicant Ias.& Dec.& prædicta procedunt summe qui de minori facta oppõne nõ potest cognoscere sed quando petitio fieret coram iudice minoris summe qui de maiori non posset cognoscere procederet per.etiam parte opponente & requirente desisti a tale petitione pro eodem debito vexetur corã diuersis iudicibus iuxta l.nulli C.de iud.&.l.nõ est nouũ cũ ibi notatis infra de act.empt.quia attenditur forma petitionis & cũ iudex de maiori summa cognoscere nequeat iudiciũ super summa petita impediri non debet. Ita per tex. nostrũ voluit Bar in.l.incõmodat.§.duobus in fi.infra cõmodati & sequitur Dec.hic contra Alexan.

4 Circa hunc notabilẽ articulum de petẽte partem debiti tantũ puta de centũ decem prout faciunt Tudertini ſm Ang.hic ad hoc ut ex i processu in quo fiat parua expẽsa infor mentur super tenendo q̃d acturi sint potest secundũ ipsum Ang.faciliter hæc practica deludi reo opponente cõtra partẽ dicẽteq; sua interesse nõ uexari in tot instãtijs, aut actor.petat.totũ aut repellatur requirendo argumento.l.ne in plures infra de exercito.vt cogeẽ actor integrare petitionem totũque debitũ petere aut repellatur, & est cõis scribentiũ sententia,ut hic per Alex.& Mod.taur. per Bald.in rep.Paduana.l.ferisa col.xv.Pau de ca.in.§.duobus supra alleg.oẽs scriben.in.l.quidam estimauerunt infra si cer pet.Are.in.l.j.ad fi.infra de acqui.hær.eundem Alex.& Are.in l.si mihi,in princ.in ij col.infra de lega.j. in quibus locis concludunt præfati scriben. iudiciũ ꝓcedere parte nõ opponente alias secus nisi integretur petitio. Sed maior difficultas est q̃n iudex corã quo minor qualitas petita fuit de maiori cognoscere nõ posset iuxta.§.audiẽt cum.§.iudicare supra alleg.an.isto casu parte opponente procedat iudicium super summa petita attento. qui de maiori iudex agnoscere non põt Bar in supra allega.§.duobus ad fi per hũc tex.nostrũ tenet qui sic,sequiẽ hic Dec.contra Alex.sed hic tex.euitari potest cũ loquatur non opposita declinatoria fori ut supra dixi unde nõ recedo:ab opinione Alex quæ contra Bart. communis est prout attestanẽ hic Alex & Mod.taur.& plenius ipse Alex.in l.j.ad fi.infra de acquir her. saluari tamen posset opinio Bar.in duob.casibus de quibus per Areti.in dicta l.si mihi in principio in vltim.colum.

5 Rursus hic tex.declaratus induci põt ad not. q̃õ de gabella sportulis seu data litis q̃ soluitur est multis locis ex forma statutorũ qui solui debeat de summa petita nõ aũt de debita & rationi Decij hic ad opp. facte patet respõsio ex dictis Ias.sequuntur Mod tau.& alij idem uoluit ipse Ias.& ceteri in.§.tripli.instit.de actio. Inducit etiam Aqu. hunc tex.ad no.quæstio.ut per eũ quẽ sequuntur simpliciter Mod.taur.facit ad oppositum no.decisio Ang.in.l. si idem in § si supra eo.

Laus Deo:Paduæ.20.Martij.1548.

EX L. FI. ff. DE IVR. OM. IVD.

Ratio dubitandi & decidendi quæ in hac l.fuerint numero primo.

Iudex extra territoriũ existẽs aut supra iurisdictionem suam ius dicens est tanquã priuatus ideo illi impune non paretur nu.1 &.4.

Territorium districtus comitatus & diocesis q̃uo deserbantur,ac inter se differant,plura in materia prædictorũ quatuor terminorum nu.2.cum plurib.seq.

Bannitus a territorio alicuius an sit etiã bãnitus a mari q̃d distringitur per superiorem illius loci cui mare adheret num.3.cum sequen.

Districtuarium appellatione an & quando veniãt Clerici nu.5.cum.sequen.

Districẽ vrbis Romæ quasi totũ orbẽ cõplectebaẽ ibidẽ.

Ecclesiæ & Monasteria an dicantur de territorio vel districtu loci & vtrũ ibi cõmissa vel gesta dicantur facta in territorio vel extra nu.6 &.13.

Territorij fines quomodo probentur & quæ signa sint territoriũ diuidant cuius quidẽ territorij ius habere est superioritatem non proprietatem rerũ habere nu.7.&.9 12

Territorij fines ac terminos non trãscendit potestas ius dicentis.12.& sequen.

Exemplum esse locum vel extra territoriũ esse an paria sint nu 6.13.&.14

Statutũ prohibẽs notarios nõ collegiatos recipere instrumenta an cõprehendat instrumenta per eos recepta in ecclesijs aut monasterijs ibid.

Statuta an & q̃n porrigant effectũ extra territorium & cõprehendant subditum facientẽ actũ extra ipsum territoriũ etiã quando id exprimunt nu.6.14.16.&.39

Forũ sortiri & statutis ligari an procedant a pari.11

Finite virtutis & potentie actus non possunt producere effectum infinitum nu.17

Banni virtus non extenditur ultra nec extra territorium statuentium.18.&.19

Statutũ de occidendo bãnitũ impune an intelligaẽ in territorio vel extra & quomodo ibidem.

Cõfederata loca censenẽ vnũ corpus attendunẽque capitula ac pacta cõfederationis & lege ad cognoscẽdũ quę & qualis inter cõfederatos oriatur obligatio.19.&.40

Fugientẽ an liceat insequi & capere in alieno territorio uel in ecclesia nu.20.

Statutũ excludens filias dotatas an porrigat effectũ suum ad bona extra territorium statuentium sita.nu.21

Iurisdictio et si magis cohereat personę q̃ territorio terminatur tamẽ ac finitur territorio exceptis multis casibus num.22 cum sequun &.33

Iurisdictio uoluntaria potest exerceri etiam extra territorium nu.23.cum sequen.

Imperator an possit legitimare in terris ecclesiæ.24

Legitimatio & alij actus voluntarie iurisdictionis aut potestatis prout creare militem doctorem notariũ vel similia an possint expediri extra territoriũ legitimantis uel eius a quo talis potestas dependet.24.cum seq.

Prorogatio iurisdictionis ideo est in actibus uoluntarijs, 25.nuncupatur potius submissio.25

Legitimatus an succedat in omnibus bonis patris vbique existentibus ibidem.

Legitimatio an sit iurisdictionis uel legitime facultatis.26

Tutor pupillo datus in uno loco potest administrare omnia bona pupilli ubique existentia.27.

Testamentum porrigit uires & effectum ad bona ubique existentia & sic etiã extra locum conditi statuti.28

Episcopus extra propriã diocesim existẽs vtrũ possit con

firmare infirmareque electiones. cōferre beneficia ordinare Clericos. 29
Delegatio fieri pōt & ab existente extra territoriū suū. 30
Tex l. fi. de offic. præsid declaratur ibidem.
Præses duarū ꝓuinciarū vel dñs & superior an possit negociū vnius ꝓuinciç in alia ꝓuincia expedire 31. & .41
Rex Francie & dux Sabaudie de causis subditorum suorum diuersarum prouinciarum in quibus locis possint vt debeant cognoscere 4.
Absolutio ab excōicatione sine causæ cognitione & citatione fieri possit. 33
Excōicatio an proferri possint sine citatione & causæ cognitione ac extra territorium. 33 cum seq.
Ea quæ sine causæ cognitione ac iudice nō sedēte ꝓ tribunali expediunt explicari possunt extra territoriū ibidē
Iura & ea q̄ nō circūscribunt loco censentur esse vbiq;. 35
Cautio de nō offendendo aliquē qñ sit prestanda & an lliget eum qui in quauis loco illum offendit. 36
Citare subditū suum extra territoriū existentē per nunciū aut per edictū an qūo & qualiter possit iudex. 37
Rogatio cōpromissi est voluntarie iurisdictionis. 39
Impossibile in specie non includitur generali dispōne. 40
Iudici facienti aliquid vltra vel extra suū officiū nō paretur īpune & potest illi de facto resisti quāuis in dubio sit ei parendum. 43
43 Iudex pronuncians se cōpetentem in causa ad cui notorie non competenti nulliter agit ibidem.
Argumentum de loco ad quantitatem valet 44
Intellectus legis nostræ seu plures modi intelligendi hūc tex. ponuntur per glo. & doct. 45. cum seq.
Iurisdictio limitata prorogari pōt de infimo gradu iurisdictionis ad summū sed non de vna specie iurisdictionis ad aliā speciem iurisdictionis. 46.
Sententia & iudiciū qūo et qualiter indiuidua dicantur et an possint ꝓ parte valere & ꝓ parte non. 47. cum seq.
Tex. legis in hoc iudicio infra familie ercis declaratur. 48
Vtile per inutile nō debere vitiari qūo intelligēdū sit. 49.
Tex. l. Carmelia pia infra de iure patron. declarat nu. 50.
Excessus cur potius tantū vitietur in casu. l. sancimus. C. de donat. quā in iudicijs vbi totum corruit 51
Delictum extra territorium cōmissum an quomō & qualiter per iudicē domicilij vel originis puniri possit. 51.
Subditus delinquens extra territorium an per iudicem domicilij vel originis sue puniatur ibidem.
Foris existentia nihil ad nos pertinere qūo intelligatur. 54
Iudicis interest habere subduos suos pacificos & modestos nemini iniuriam inferentes 55.
Deliquētes punire officiū poti' ē pietatis q̄ crudelitatis. 56

IN .L. FINA.

ff. DE IV. OM. IV.

TILIS et notat. ē fm Pau. de cast. ad infinita allegabilis ꝓpter quotidianam & practicabilē eius materiā, & solēt aduocati in foro & palatijs eā sp in ore habere ideo diligēter aduertē.

Diuidit in duas partes, ꝓut duo ponit dicta ij. ē ibi idē. Sūmatur diuersimode per doct. elegātissimū prima facie videbatur summariū Alb. de rosa. qd sequit Ias. sed mihi nō placet, qa summat nō solū tex. verū quæ p doct. in materia dñr. lia quod nō est summariū. l. nostræ, ideo nō est receden. a summario Ang. Pau & Alex. quāuis ut inquit Bar l. ista non egeat summario tatis se ipsum iurisconsultus summauit. Rō dubitandi pōt assignari oībus magistratibus parendū esse certissimi iuris est alias mulctari qs potest. l vnica infra siquis ius dicen. non obtempe. l. ij. infra siquis in ius voca. non ierit. l. non pōt dolo infra de reg. iur. Ideo videbatur suppositū iurisdictiōi iusdicentis debere eidē semper & vbiq; parere oppo. tñ hic deciditur q nō ita generaliter et indistincte paren. est quia si iur. suam excedat loco vel re puta si voluerit ius dicere extra territoriū suū vel vltra metā ꝓprie iurisdictionis ei nō paretur īpune. i. sine pena & dāno vt etiā dicit in. c. ij. in fi. de constit. lib. vj. • Ratio decidendi quia dictis casibus vbi 1
extra territoriū & supra iur. suā ius dicere vult censet tanquam priuatis l iij. & iiij. cum glo. supra de offic. præsid. & l fi. supra de offic præfec. vrb. ideo nimirum si tunc illi impune nō paretur ex quo patet resp. ad rationē dubitandi qa dictis casibus nō censet iudex nec magr̄atus io &c.

Pro intelligentia • & declaratiōe tex. nostri & mãæ viden. est quid sit territoriū districtus comitatus & diocesis & qualiter differant quā materiā recollegit Fel. in c Rodulph. de reicr multa incultās ideo clarius breuiusq; eam Deo fauēte explicabimus territoriū describit p iuriscōsul. in. l. pupillus in § territoriū ff. de verbo. sign quod sit vniuersitas agrorū intra fines cuiusque ciuitatis cōsistens, dictum ab eo qd magistratus eius loci intra eos fines terrendi idest submouendi ius habet proprie ergo territorium iuxta sonū & verbi Etymologiā dicitur in terra, non aūc in aquis aut in mari, id quod etiā ex descriptione clare apparet quū dicatur vniuersitas agrorū qui nō in aquis sed in solo & terra sunt. l qō est de verb. sign. ita Bal. vbi etiā alij tradunt in. c. licet cām de proba. & Cor. in consi. 152. lib. 4. Ex interpretatione tñ quia territorium dicitur a terrendo. i submouendo ut dixi qd cōuenit etiam in mari et aquis maxime quū territorium ut infra probabitur. dici possit latitudo quædā iurisdictione mūita large & in omni materia sensu potius q̄ cortice verborū inspecto appellatione territorij uenit mare sup quo territorio dñs uel superior potestatē habet secundum cōiter doct. ut per præpositū & alios in tit. de cap qui curiā uen. col. 3. Are. cōsi. 77. col ij. Barb. Felin & Dec. in. d c licet causam in primis coll. & Fel in. d c Rodulphus col. v. & . xij. • Ex quo infertur fm Fel. in. d. c. Rodulphus col. 5. & in. d. c. licet, qd bannitus a territorio erit etiam bānitus a mari quod per locū illum distringitur. mare enim censetur esse eiusdem iurisdictionis cuius est territorium adiacens. l. insule cum ibi not. infra de iudi glo in. c licet in fin. de fer. Barb. in d. c. licet causam col. 4. & in rubr de foro compet. col. fi. vbi forum tam de terra q̄ de mari intelligi dicit. 3

Districtus • uulgare est plurium locorum fm Gof. & 4
Barb. in. d. c licet causam quo utunt canones in. d ca. licet causam. & in. c fin. de offi. delega. lib. vj. cū infinitis similibus, & quēadmodum territorium ut supra dixi a terrendo dicitur, sic districtus a distringendo arcendo seu dominando fm Bal. & scriben in. d. c. licet causam. & uidentur synonyma, quæ sub diuersis uocibus & uocabulis idem significant. c ubi periculū. §. porro. de elec. in. vj. de ne Rom. § sane. etiā de elect. ibi districtu seu territorio cū not p canoni. ibi & p Dec in d. c licet col. ij. & dicit latitudo quædā iurisdictione munita, & sic districtus est etiā proprie in mari & aquis descriptione & proprietate uocabuli nō refragantibus ut post Bal. tradit ꝓpositus in tit. de cap. qui curiā vē. col. 3 Are. consi. 77. Cor. præalle. consi. 152. Fel. in d. c Rodulphus col v & . xij. cum seq. & alij in. d. c. licet causam Et descriptionē districtus ponit Barb. in. d. c. Rodulph col. j. & melius Aret. in d. consi. 77. sequitur Dec. in dict. cap. licet colum. ij.

Videtis igitur unā uerbalē differentiam inter territoriū & districtū, quia territoriū proprie & secundū sonum & proprietatem uocabuli est in terra. Districtus uero etiā in mari. Altera est differentia realis, legalis & substātialis qa territoriū non cōprehendit nisi loca existentia intra fines ciuitatis uel oppidi, ac intra uniuersitatem agrorum d. §. territorium. si uero locus non sit intra uniuersitatem agrorum quāuis superior habeat ibi distringendi potestatē nō potest dici de territorio, sed bene dicitur de districtu ꝓut

in pistoriēsibus & Aretinis sm Ang. hic qui dicebanť de
districtu Florentiæ, quū per Florentinos distringerētur,
non aūt erant de territorio Florentiæ sm Aret. in præal.
consi dicentē nunq̃ vidisse per alios bene declaratā præ-
dictam differentiam inter territoriū & districtū sequitur
5 hic Dec col. fi. dicens id prius declarasse hic Ang. * Sed
clarius & pulchrius exēplum poni pōt in territorio & di
strictu Romæ. Cuius territoriū intra centesimum milia-
riū tantūmodo extendebatur. l. j. §. cū vrbem supra de of-
fic. præfec. vrb sed districtus quasi per totū mundum qui
per Romanos distringebať sm Bart. in. d §. cum vrbem.
Differentiam ergo inter territorium & districtum posule
prius ibi Bar. & iuribus supra alleg vbi territoriū & distri
ctus pro synonymis ponuntur resp. hic Dec. id esse, ꝓpter
subiectam materiam, quæ ita locū habebat in territorio
prout in districtu non quod idem sint gequid aliud sen-
tiens scripserit ipse Dec. in. d c. licet causam. latius ergo pa
tet districtus q̃ territoriū plusq̃ sub districtu q̃ sub terri-
torio cōprehenditur, vt ex prędictis apparet, aliqñ tamē
6 oppositū contingit, * nā ambitus territorij loca quædā
cōprehendit, quæ non sunt de districtu, ut monasteria &
ecclias, q̄ quū adhereāt vniuersitati territorij & inclauata
sint in territorio dñr eē de ipso territorio ac intra territo-
riū. l. si qs in hoc genus. C. de epis & cleri. cū adductis per
Alex. in cōsi. 111. lib. j. licet non dicantur de districtu vt p
Fel. in d. c. licet col. j. & in d. c. Rodulph. col. xij. ver. distri
ctus &c. & Hyppo. de marsi. in cōsi 22. col ij. Ang. tamē
in. d. §. si in aucten ut liceat ma. & aui. dixit ecclesias eē ex
tra territoriū quod est contra prędicta prout latius scripsi
in not. qō. in l si librarius infra de reg. iur. Bar. tamen post
Roma. & alios per eū relatos in c. licet causam. præalleg.
in 4 col. tenet contra Bal ecclesiā esse de districtu & cleri-
cos venire appellatione districtu aliūvt etiā per Philippū
fran. in. c. si in prin. de offi. dele lib vj plenius per Felin in
d ca. Rodulph. col. xij. vbi dubitat & videtur velle quod
hoc ꝓcedat solū in materia priuilegiatiua & fauorabili, se
cus in materia odiosa strictæq; intelligēda, & est cōis con
clu. Doct. ut per Fel. in c ecclesia. col 22. & seq. in. 3 q ubi
Dec. col 4. de consti facit alia cōis scribentium distinctio.
Nunquid stat cōprehendat subditum facientem actum
extra territorium, quando id exprimit, quia in materia
fauorabili illum comprehendit, secus in materia odiosa
ut per Alexan. in consi. 31. col. j. & ij. lib. v. & per Dec. in-
fra in. 3. col. versi. similiter si statutum.

Agrum autem esse de territorio talis loci multifariam
7 ꝓbari pōt, * sed p̄sertim probatur quando testes sup hoc
examinati deponunt se vidisse per commune uel dominū
loci erigi ibi furcas, aut capi malefactores, vel hoies agro
rum obedire dicto cōmuni uel superiori, aut soluere col-
lectas, & subire onera, ut per Signorol in cōsi. 70. Alexā.
consi. 42. lib. j. Barb. in d. c. licet causam. col. 4. Socin. consi.
181. lib. ij Iaso. in consi. 166. lib 4. & Ruinum in consilio.
173. in 4. uolumine.

8 Solentq; territoria diuidi * montibus, collibus, & flumi
nibus qui sunt termini ab antiquo constituti, eterni & im
mutabiles secundum Bal. in c. casu causam de proba.

Sed oppo. probat Cor. in consi. 322. lib. j. & hoc p ocu
larem inspectionem vbiq; uidemus, nā in locis infinitis di
stincta sunt territoria absque montibus & fluminibus, &
pariter montes & flumina cōspiciuntur quæ tamen non
faciūt distinctionem & diuisionem territoriorium nec est
curandū de dicto Bal. in. d. c. cū causam. quia locutus est
prout alias communiter in decretalibus ex capite suo sine
ratione & lege ut Alex. Anto. de but. & alij soliti erāt di-
cere ut per Dec. in consi. 610 col. fi.

Territorij aūt ius habere est hr̄e exercitiū iurisdictionis
9 non ꝓprietatē * & dñium rerū in territorio constitutarū
nec de vno ad aliud infertur Bal. in. §. item si quis. per illū
tex. in tit. qbus mo. feu. admit. tradūt plenius Soc. in cōsi.
381. lib. ij. Iacob. de sancto Georg. in trac. feud. in verb. di
ctiq; vasalli promiserunt recognoscere. col. 3. ponentes
cuius præsumātur esse res in territorio alicuius cōstitutæ.

Comitatus vero * nō differt a territorio ut post Bal. scri 10
bunt Fel in d. c. Rodulph colum. 4 in fi & col. 12. & seq.
in versi. comitatus, & mod mediol in. d. § territoriū. imo
hoc declarauit Bar. in §. cum vrbē supra alleg. quo uoca-
bulo non sunt usi iurisconsulti in pandectis. habemus tñ
de eo vocabulo in tit. quis dicatur dux marc. vel comes. in
usibus feudorum & in c. pen. de prescrip.

Diocesis græcū est * latine dispositio & gubernatio se- 11
nat, de qua loquitur tex. in. d. c. Rodulph & in. c. vnico de
rerū pronunt lib. vj cū infinitis similibus Et differt a terri
torio & districtu, quæ sunt laicorū & clericorū, Diocesis
uero clericorū tm̄, quum sit territoriū episcopi spectās ad
regulationem episcopi, q ciuitati præest c sicut. cū tribus
seq. 16 q. 3. c ij § j. de consti in. vj. c. cū episcopus de offic.
ordi. eo lib. Et tradunt omnes scriben in d. c licet causam.
in. c. Rodulph maxime Barb. & Fel & Mod. in. d. §. terri
torium. Quemadmodum ergo dicitur territorium qua-
tenus iudex ius terrendi habet, ita diocesis quatenus epi-
scopus præcipiendi sacraq; administrandi ius habet, et sic
latius patet q̃ alia de quibus supra præalleg q. 2. ca. licet.

Nunquid autem appellatione diocesis cōprehendatur
ciuitas, late ponunt Barb. & Fel. in. d. cap. Rodulphus in
primis chartis.

Not. j ex isto tex. * id ad quod milles audietis eum alle 12
gari iudicis potestatem extra suum territorium nō exten
di. ad idem tex. in. c ij § fi. de const. lib. vj. & in. l. si vnus.
in. §. is qui infra de bon. aucten. iud. possid. in. l vnica. C.
ubi petanť tut. cū alijs hic adductis p Ang. & Dec. l prin.
rōnē ssignaui ō i prin. l & hoc ꝓcedit siue excedat iurisdi-
ctionē suā re, siue loco, siue persona aut tempore, ut post
Alber. de rosa. tradunt hic Pau. ca. & Ias. & idem est in lo
co territorij sed exempto, quia censetur esse extra territo-
rium ut hic per Pau. cast. Ias. Dec & Cur in prin limitātes
in casu. l. si quis in hoc genus C. de episcopis & cler. ratio
ne per eos assignata. sed si aliquis ibi delinquit locus non
est exemptus respectu delinquentis c inter alia. de immu.
eccle. ergo limit. inepta. Maius dubiū est de actu licito &
qui sic de genere permissorum facto in tali loco exempto
* an censeatur factus in territorio uel extra exempli gra. 13
statutū ciuitatis disponit q̃ instrumenta recepta per nota
rios non collegiatos non ualeant, & recepta fuerint instru
menta in ecclesia vel alio loco a iur. statuentium exempto
per not. minime collegiatum an subsistent & sic statutum
prædictum liget quoad instrumenta in tali loco recepta
per non collegiatum: prædicta faciunt quod non, qa ex-
tra ultraq; iur. suam impune non paretur, & paria sunt lo
cum esse extra territorium & esse exemptum. c. cū episco
pus. de offi. ord. lib. vj. cū alijs de qbus hic per Pau. de cast.
Ias. Dec. & Cur. per Alex. in consi. 151. col ij. lib. ij. Barb.
in consi. 4. in. ij. art uol. j. & Cur. in consi. 106 vbi declarat
an & quando ciuis possit collectari pro bonis existenti-
bus extra territorium collectantium uel in loco exempto
sitis, sed extra territoriū statutum uires nō porrigit, ergo
nec ad loca exempta. Oppo tamen uerius uidetur qa ec
clesiæ & loca prædicta sunt intra territorium & de territo
rio, propterea subijciuntur aliquādo iurisdictioni iudicis
secularis. d. l. si qs in hoc. C. de episcopis & cler. * secundo 14
vbi sequereť absurdū non sunt paria locū esse exemptū
& esse extra territoriū vt post Fede. de senis tradit Philip
pus fran. in. d. c. ij §. statuto. col. 3. & . 4. sed in qōne præsen
ti de facili eludi posset prædicta dispō statuti si in loco ci-
uitatis exēpto id permitteretur posse recipi instrumēta per
notarios nō collegiatos, qa in ecclesijs & locis exēptis sp
reciperētur in terra per tales notarios, & statutū vētosum
& inane redderet, qđ lex in qualibet materia stomacha-
tur. l. fi. infra ne quid in loco publi. l. si prætor in princ. de
iud. l. si. quis eum infra de arbit. tradunt Roma. consi. 67.
insi. c. & . 428. col. fi. Alexan. in. l. ij. infra de lega. j. Felin. in

c.trãslato.col fi.de consti.& in d.c.Rodulph.col.3.dicen
dũ igitur est stat locũ sibi vendicare etiã in instrumentis
receptis per notarios non collegiatos in ecclesijs aut alijs
locis excẽptis per tales notarios maxime quãdo persona
de cuius vinculo agit̃ est subdita ut per Barb in loco præ
alleg.ex quibus apparet nõ esse absolute verũ nec ꝓcede
re ita indistincte qđ supra dicebatur de ecclesijs & locis
excẽptis ut equiparentur existentibus extra territoriũ,ma
xime quũ sequeretur aliquod absurdum vt dixi,& hanc
opi.tenui etiã in.l.si librarius infra de reg iur.& ita serua-
tur in ciuitate nostra vercellarũ & in territorio,vbi p̃scri-
pti tenoris extat statutũ. Et sicuti potestas iudicis extra
15 territorium suũ non extenditur,ꝙ pari ratione statutũ nõ
porrigit effectũ suum extra territorium c.ij in fi.de cõstit.
in.vj nã a pari procedunt forũ sortiri & statutis ligari vt
hic per Dec.in prin.& plenius in c.ecclesia sancte mariæ.
col.ij.de cõsti sed existens extra territoriũ qui non est de
ipso territorio forũ nõ sortitur,ergo nec statutis loci ipsi⁹
territorij ligabitur.Contra tñ quã conclõnẽ sic arguo ra
tione rei sitæ sortitur ibi quis forũ c.fi de fo cõpet.& C.
vbi in rem actio l.fi & tñ non efficitur subditus illius iudi
cijs,quãuis ibi forũ sortiatur ut per Fel.in.c.dilectus filius
el.ij.col pe de rescrip.si non efficitur subditus nõ videtur
ligari statutis illius loci quia statuta eos q subditi nõ sunt
non ligant ut hic & in.l cunctos populos vbi late.C. de
summa trini & in c.ij.de consti.lib. vj Aquensi. infra ad
fi.cõmenti Alex.consi.151.col.ij.lib.ij.& lib.3.consi 101.
col.j Soc.consi.79.col ij lib 4.& Iaso. plene in consi.80.
col.pe.lib.3. Sed potest responderi qđ sicut sortitur ibi
forũ ratione rei sitæ,ita statuta loci rem ipsam concernen
tia eum ligant quantum ad rẽ prædictã.c.significatum.
de præben.l.j.C.de auro coronario.cum not.ibi p Bart.
& alios lib.x.Dec cõsi 694 & Cur iuniorem in.consi.60.
61.68.&.106.pulchre not Bal.in l.iubemus nullã.C.de
sa.san.eccle.dicens ꝙ licet quantũ ad ipsam rẽ statutũ te-
neat non tamen potest statutũ facere ꝙ ratione dicte rei
sit qs de foro generaliter.vel subditus quod reputat not.
clerici tamen licet sortiantur forũ in loco nõ ligãtur statu-
tis loci ut per Soc in cõsi.71.col.pe assignantem rõnem.
Et prędicta conclu qđ consuetudo vel statutũ non por
rigat effectũ suum extra territorium,de plano & sine scru
pulo ꝓcedit quando statutũ simpliciter loqueretur , non
faciendo mentionẽ de loco delicti vel contractus,licet di-
sponat circa personas nõ cõprehendit subditos cõtrahen
tes vel delinquentes extra territoriũ,& in dubio intelligit̃
de contrahentibus vel delinquentibus in territorio per
l.nostram & alia præal Bal.in consi.62.lib.j vbi consuluit
quod statutũ loci & ciuitatis tergesti puniens certa pæna
tenentẽ mulierem de loco contra volũtatem patris ipsius
mulieris nulla facta mentione de loco vel territorio seu
districtu intelligitur de tenente mulierem in territorio ter
gesti non extra territorium per prædicta. Sed quando
16 statutũ expresse & specialiter loqueretur de loco contra
ctus vel delicti aliud dicen esset.& quia materia frequens
est & vtilis maleq; declarata per scribentes vtrum subditi
contrahentes uel delinquentes extra territoriũ statuentiũ
ligentur statutis de his loquentibus & comprehendantur
sub eis.pro declaranda veritate articuli.Distingue aut stat.
ut supra dixi generaliter & simpliciter loquitur,& tũc si-
ue loquatur in rem siue in personã doct.cõiter cõcludunt
vt dixi qđ nõ cõprehenduntur subditi cõtrahentes aut de
linquentes extra territoriũ per prædicta ut per Bal.in prę
dicto consi.62.Lappum allegatione.91.Alex.consi.121
ponderatis.&.123.consideratis.col.3.lib.j Iaso.consi.80.
lib.3.Aquensi.infra carta si.Io Crot.in.d.ca. cũ animarũ
in.§.i.de constit.in.vj.Hyppo.de marsi.in.l.de minore.in
§.plurium.colum.vj.infra de quæstio.Curt.iuniorem in
consi.ix.60.61.63.&.108.&.120.Roch.Cur.multiplici
ter limitantẽ in repe c.fi in.13.quæstio.de cõsue.Dec cõ-
silio.457.col.j.Parisium consi.159.volu.4.latius Moder.
asten.in tracta.de stat.sem & lineam cognat.a suc.exclu.
art.8.q.15.& sequenti.& Ludouicũ Gozadinum in cõsi.
49.vbi præfati scribentes de cõsuetudine vel statuto An-
gliæ loquentes quod disponit patrem non posse priuare
filiam certa parte hæreditatis,nec relinquere fratrem suũ
hæredem dicunt quod non extendit effectũ extra territo
rium Anglicum adeo quod in alijs bonis extra Angliã
existentibus seruabitur dispõ iuris cõis non prædicti sta-
tuti.& clarius ista conclu procederet quando ille de cuius
bonis agitur haberet domicilium in loco bonorum vt p
Brunum asten loco præalleg.& Gozadinum consi.49.
col.fi & si bona existentia extra territorium cõsistant in
rebus mobilibus uel in noĩbus debitorũ an idẽ sit ? vide
Iac.de san Georg.in tract.feud.in verb.cũ mero.col.pe.
& in tract.de Roydis.col v.& Mod asten.in locis p̃alle.
Si uero stat loqueretur specialiter & expresse de subdito
cõtrahente uel delinquente extra territoriũ Dec.hic in.j.
col post alios per eũ alleg concludit idem esse , & qđ tale
stat.non ualeret per hanc.l.& præal.sed Alexã in consi.p
eum alleg hũc casum vti dubiũ indecisum reliquit,quan-
do uidelicet stat.in specie loqueretur & disponeret circa
personas subditas contrahentes uel delinquentes extra
territoriũ an id facere possit,idẽ facit Cor.consi.89.col.3.
lib 3.& Gozad.consi.49.col.pen. Angel.hic col.fi.uers.
hoc autem fallit.& Pau.de cast.in ij.col.tenent contrariã
opi.quod ubi stat.expresse loqueret̃ de actu qui fieret ex
tra territoriũ quod ligarentur subditi per tex.not.in.l fi.
ff de decret.ab ordi.facien sequitur simplr Deci.in consi.
457 ad fi j col.& fuit Bal.in d l.cũctos populos. col.23.
cum alijs de quibus per Brunum asten in prædicta q.25.
col 3.& latius Alexan consi 41.col j.lib v.& Soc.lib.ij
consi 151.quod secundum ordinẽ continuatiuũ est.302.
cũ pluribus subscriptionibus sequentibus ubi attestantur
ista esse cõem opi.limitando ut per Soc & alios se subscri
bentes in p̃alleg consi.302.& Dec.in consi.694. Obsta-
re tamẽ videtur regula l nostræ in sui generalitate et quæ
pro ratione decisionis assignatur in.§.statuto.c ij.de cõsti.
in.vj.& similiter refragari uidentur rationes Lappi in.d.
alleg.91.dum inquit ✠ inspiciendam esse uirtutem & po- 17
tentiam causæ efficientis ut possit operari in passum & su
scipientem materiam nec possit causa finita producere ef-
fectum infinitum.uerũ ut limitatur potentia causæ, sic li-
mitari debet effectus.l age.C.de transac.l si arrogator su-
pra de adopt.sed potentia & auctoritas statuentiũ non se
extẽdit ultra suos nec extra territoriũ ut hic,ğ nec effectus
sequit̃ Ale.i cõsi.128.lib.j.Cur.iunior in cõsi.3.alleg. Bru
nus loco præal & Roch.de Cur in prædicta.q.13 ꝓpter
quod dicebant Alexan.& præfati post Bald.in.l.unica.C.
de mul.& in quo loco.lib xj quod ciuis non potest cogi
in loco originis soluere collectas pro bonis sitis extra ter-
ritorium suum ,ut etiam per Dec in consi.694.& istã opi.
sequuntur & firmant Gemi.Philip.fran.& Io. Crot in.d.
§.statuto.Dec.hic col.j.Cur.in.d.ca.fi.q 13.in.4.limit.plu-
res alios citans & late parisius in consi.159 col.i.lib.4.&
Brunus loco præalleg.itaq; durũ forte & difficile esset di
scernere in isto art quænam sit communis opinio. Sed
non respondent tenentes prædictam opin.ad.l. ex ea.cũ
glo.infra de postul ad.l.si de decre ab or fac.ad.l.ij.C.de
eunuch ad l.mercatores de commer.& merch.cũ simi-
libus,quæ probant quod potestas statuendi inter subdi-
tos non circũscribitur loco ut per Cur.Dec.& præallega-
tos,& per Brunũ asten.loco supra alleg.colũ.3. Et ideo
defendendo pręcedentem cõem opi.ad adducta supra in
oppo posset resp.qđ nõ loquuntur in terminis istius ca-
sus magis dubitabilis,nec ꝓcedũt per iura præalle.et hoc
ubi facta est dispositio per stat.intra personas sibi subditas
q̃ quocũq; uadant ligari per suum superiorem possunt ex
quibus in loco statuti non aũt extra territorium redderetur
ius sm ipsum statutũ,aliter & resp.potest ad.d §.statuto.
ut ibi per Ioã.Crot.post alios in.iiij.col.& per Bald.in d.

l. cunctos pop. col. pe. Temperãda tamen & restringen da sunt prædicta ut per Soci. in consi. 302. lib. ij. & Dec.
18 consi. 694. Ex prædictis similiter infertur ✠ quod stante statuto quod bãnitus possit impune offendi & occidi, si occideretur extra territoriũ non fieret impune, qa statutũ debet intelligi de offendendo vel occidẽdo bannitũ intra territoriũ statuentium non extra per istum tex. & prædicta vt hic per Ias. & Dec. col. j. et plenius p Io. Cro. in d §. statuto col. j. qa effectus bãni nõ extẽdiur vltra & extra territoriũ statuentium, & istud sine dubio procedit respe ctu iudicis & territorij offensi. qa si ibi caperet veniret pu niendus. secus esset respectu iudicis & territorij statuti, qa si ibi caperetur non esset puniendus sed præmium statuti consequi deberet sm Bal. in d. l. cunctos pop. charta. ij. Io. Cro. in d §. statuto. col. 3. & Hyppo. de marsil. in suo not. 124. & in consil. 57. colũ. pe. & si & Ias. infra in. 16. limita. quod not. quia iure non probatur iudicio meo, & ideo Nellus relatus per Ias. dicebat ita seruari de facto quasi de
19 iure secus esse sentiat. in locis autem confederatis ✠ Iaso. hic in. 7. limit. & Hippo. de marsi in consi. 32 col. 2. & 3. tenet bannitum posse impune occidi, sed Dec. hic in pe. col. intelligit quando in capitulis ligæ & confederationis id exprimitur alias secus vt per eum, faciunt quæ infra in limit dicentur. Si autem familia potestatis puta vel magistratus volens bannitum vel malefactorem capere in ter-
20 ritorio suo ipsum fugientem insequuta ✠ alienum territorium ingressa ibi eum cæpit, & extraxerit, an sit relaxandus uel possit puniri per iudicem territorij in quo deliqt Ias. hic col. j. post Bar. & Bal per eum alleg. tenet reum eẽ relaxandum, Bar. tamen per eũ citatus in. l. quod ait lex. in. § fi. infra de adulter. per illũ tex. tenet oppo. considerato initio licito, & quia insequendo delinquẽtem id factũ fuit arg. illius tex. ubi pater qui occidit adulterum repertũ cum filia in domo sua vel soceri etiam interpositis horis fugientem filiam apprehenderit & occiderit, in continẽti censetur vtrũq; occidisse & licite fecisse. Contraria tamẽ opi. quam hic post Bal. tenuit Ias. & aliqui Moder. verior est & tenenda, quod non liceat ingredi alienum territoriũ nec inde malefactorem fugientem extrahere, quum initiũ a fine possit separari, per sequentes quum sunt in fine, lui territorij subsistere debent, nec ingrediendo alienum territoriũ illud violare. e x parte in Christo. de verb. sig. & hac l. nostra & quum finis possit separari a principio lici to considerabimus finem tanquam illicitum per tex. in. l. quis sit fugitiuus. in. § item Gellius. cũ gl. infra de edil. edic. & ita post Bal. & Roma. tenent Alex. & Ias. in l. plerique col. ij. infra de in ius vocan. quum alia sit ratio in fine quã in principio, attendimus finem potius q̃ principium, ita respondent ad tex. & doctrinã Bar. in d. l. quod ait lex. in § fi & ita etiam tenet Anto. Burgos in c. cũ dilecti. colũ. xij. de empt. & vend. & latius pulchreque Soci. in tract. de cita art. 17. col. ij. & sequenti.
21 Infertur pariter ex prædictis ✠ qd statuta excludentia filias dotatas ab hæreditate uel bonis alicuius nõ excludũt extra territoriũ, nec porrigunt effectum suum ab bona existentia extra territorium statuentium vt hic per Dec. col. j. & est cõis scriben sententia vt p omnes repet. in d. l. cũctos pop. & cano. in. d. §. statuto. Alex. i. d. cõsi. 128. & in consi. 44. lib. v. Ias. in consi. 163. cum sequenti. lib. 2. & consi. 80. lib. 4. Dec. cõsi. 276. et. 314 col fi Cur. iuniorem in consi 103. & 110. Alber Brun. asten in tract. de statu. exclu fem. & liniam cogna. a successiõe, art. 8. q. xxv. col. j. & si Io. Cro. in. l. omnes pop. fol. pe col. 4. supra de iust. & iur. & in d. §. statuto c. 2. in. 3. not de consti. in. vj. Alexandrinũ in suo consi. 45. cũ multis alijs q̃ omitto. Limitatur modo regula & cõclusio prædicta ex hac. l sumpta
22 multis modis per scribentes hic, ✠ Ias. tanquam spicarum collector post terga metentium nixus fuit ordinate limit. tradere, quæ omnes licet non fuerint de regula, & aliquæ incõgruæ, quia tñ clare processit, sequar eius ordinem, & quia materia vtilis est & practicabilis aliqualiter insistam.

Prima limit. & principalis in materia ✠ ut conclusio non 23 pcedat in his quæ sunt voluntariæ iurisdictionis iuribus alleg. per glo ij in fi. Dec. vt etiã aduertit Curt. se inuoluit affirmans, negãs, dicens, & sibi ipsi statim contradicẽs ita ut in fine nesciat qd velit dicere, & ipse met Dec. in cap. 2. col. 14. de iudi. oppo firmat dicens quod etiã in uoluntaria iurisdictione cõpetentia iudicis requiritur per l j & fi. C. de emancip. liber & quod regula. l. nostræ locũ habet etiã in uoluntaria iur. sed nõ resp ad. l emancipari & ad. l. ij. infra statim alleg & ad cões Theoricas scribentiũ ideo parũ curo de doctrina sua ibi. Cur hic cõcordando opi. distinguebat dicens quod ea quæ sunt uoluntariæ iurisdictionis possunt extra territorium iudicis inter subditos et quo ad bona iurisdictioni suæ supposita expediri alias secus, & fuit glo. in l emãcipari. ad fi. supra de adop. & cõiter doct. sequi videntur ut per Bal. in. l. ij. iit. 3. q. supra de offi procon & legat. latius Cor. in consi. j col. 3. & vj. lib. 3. & lib. 4. consi. 1x. col. fi ✠ vbi concludit imperatorem 24 posse legitimare in terris ecclesiæ subditos suos ac ad bona existentia in terris imperij, alias non, ut etiã per Deci. in consi. 150. & 207. & 557. Parisium in consi. j. col. 3. lib. j. & Gozadin. consi. 48. col. j & ij tex. tamen in. l. emancipari. & in. l. ij. supra alleg. prædictæ distinctioni in sui gñalitate refragant quũ velint gñaliter et indistincte qd actus voluntariæ iurisdictionis extra territoriũ agentis explicari possint, sed resp. põt qd rõne subiectæ materiæ de qua loquuntur, possunt restringi secundum prædictam distinctionẽ, & consequenter in alieno territorio inter subditos suos & quantũ ad bona existentia super territorio suæ iurisdictionis absq; dubio actus uolũtariæ iurisdictionis expediri poterit sm scriben præal. & infra in. v. limi. allegandos quicqd Dec hic col. j. & pleriq; alij dicãt de legitimatione facta per Cæsarem in terris ecclesiæ, sed inter non subditos ita demũ si ualide prorogata fuerit eius iurisdictio ut per eos licet Dec. in consi. 517 col. fi. adhuc isto casu neget fieri posse prorogationem iurisdictionis prædictæ & quũ lis non contestetur nec possit contestari in his quæ sunt uoluntariæ iurisdictionis erit potius submissio q̃ prorogatio sm Bal. in d. l. ij dicẽtem necessariã esse pro pterea scientiã quæ est de substantia prorogationis iur. l. j. infra de iud tamen Pau. de ca. in. l. testa oia. C. de testa. dicit quod in actibus uoluntariæ iur. in quibus nõ est dare 25 nisi unam partem ✠ nõ cadit dicta prorogatio iu. per illum tex. & sequuntur quidam mod. in. d. l. j. & Ias. in. d. l. testa, sed alij ibi cõiter tenent oppo. & est impropria prorogatio uerũ magis submissio ut supra dixi. & qd iurisdictio uolũtaria sit pogabilis cõsuluit Cor. in cõsi. 238. & 259. lib. 3. concludens coram notario iudice carthulario uirtute prorogationis iurisdictionis emancipationẽ fieri posse & iudex cõpetens efficiatur ex prorogatiõe de habitu ad actum secundum Cor ibidem & sic nõ obstat qd dicebat Dec. supra de cõpetentia iurisdictionis quæ requiritur in iur. uoluntaria, quia propter prorogationem ad esse cõsetur cõpetentia iurisdictionis, & legitimatus hoc casu succedit etiã in bonis in alieno territorio existentibus, quãdo citatio alicuius nõ fuit necessaria, & sic potuit actus sine causæ cognitione expediri alias secus, ut late per præposi tum in. c. per venerabilem. charta. 20. cũ sequẽtibus extra qui filij sint legitimi, Dec in consi. 208 col fi & Io. Cro. in repet. § et quid si tantum in ult. charta. bene igitur faciunt Illustrissimi domini Veneti qui legitimationes factas ab imperatore in dominio eorum inuiolabiliter obseruant ut inquit Parisius in consi præallegato.

Sed quando prorogatio iurisdictionis esset prohibita prout in clerico tunc prædicta non procederent nec subsisteret legitimatio ut per Dec. in præalleg. consi. d.

Aduerte tamen qa nõ uidetur uerũ quod legitimare sit iurisdictionis ✠ prout cõmuniter dicunt doc. in d. c. p Ve 26 ner. per illum tex. ut per præpositum ibi loco præal. Dec.

hic col.ij & consi.150.&.157.col fi.& alios in.d § & qd
si tantū cum infinitis similibus verum vt dicebat Cald.in
consi.3.sub tit qui filij sint legi relatus per præpositum et
Dec.in locis præalleg sit cuiusdā legitimæ facultatis, sicuti
creare doctores.tabelliones, & silia facere prout etiā de
potestate statuendi concludunt Alex.& cōuer doct.in.l.
j supra eo ti.et ita post plures alios ibi relatos voluit Cor.
in consi.j col.vj.vol.3. Hinc videmus quod omnes isti co
mites Pal qui nullam habent iur.ex concessione Cæsaris
habent potestatem legitimandi, ergo talis potestas nō est
iurisdictionis sed cuiusdam facultatis quāuis pro cōi faciat
quia emancipatio & adoptio sunt iurisdictionis volunta
riæ iuribus supra alleg. Ergo & legitimatio, quum argua
tur de emancipatione ad legitimationem ut per Bart.in.l.
fin.C de emancip.lib. Et sub ista i.limit iurisdictionis uo
luntariæ comprehenditur. x.limit Ias.de tutore dato a iu
dice vnius territorij ut possit administrare bona pupilli
27 existentia in alieno territorio * s̄m Curt. hic in.ij col.vel
melius dici potest quod effectus tut.administrandæ por-
rigitur extra territorium in necessariā cōsequentiā peracti
negotij. Quēadmodū ergo tutor datus in testamento cen
setur datus ad totum patrimonium l.non solum §.& qui
testamento. vbi not.infra de excus.tut.ita in dato a iudice
quicquid ibi dicat glo satis est enim quod iudex habeat
personam pup.subditam licet non omnia bona, quia tu
tor principaliter datur personæ.l.in copulādis.C.de nupt.
secundario & in consequentiā bonis, & attenditur quod
principaliter agitur non quod in consequentiā vulg.l si
quis nec causam infra si cert.pet.ut per Deci.hic in.ij col.
& in consi.208. Pract pa.in for lib.quo agit ad reddēdā
rōnem tut.in glo super verb.in suo vlt testamento.col.fi.
Ange.aret insti.de excu.tut.in.§.datus & Alex.in consi.
128.col 4.volu j.nisi in alio loco bonis ibi existentib. de
curatore prouisum fuisset vt ibi per eū, potest tamen cā
tutelæ esse iur.cōtentiosæ quando inter aliquos de tutela
& p̄latione in ea cōtenditur vt per Cur seniorem in cōsi.
37.Cor.in cōsi.284 lib.3.Iaso.in consi.149.lib.3.Deci.in
consi.16.Mathe.de afflict.in decisione regni.281.357.&
360.& Curt.iuniorem in consi.91. Similiter testamentū
28 * operatur effectum etiam in bonis sitis extra territoriū
conditi testamenti licet fuerint confectum iuxta consuetu
dinem loci cum minori solēnitate q̄ ius cōmune requirit,
quum sufficiat fuisse seruatam solemnitatem loci in quo
fuit conditum.l si nō speciali &.l.fi C de testa Pract.pap.
loco præalleg.& in for.lib.quo hæreditas petitur ex testa
mento.in glo.super verb.vallatum col.ij. vbi dicit quod
testamentum factum venetijs cū quatuor testibus prout
ibi seruatur habet vires etiam in omnibus alijs locis extra
dominium venetum, quia sufficit seruare solemnitatē di-
cti loci, vbi fit testamentum, & per adit.hære. vniuersum
ius defuncti trāsfunditur in hæredem.l.nihil aliud infra
de reg iur.l.hæres in omne infra de acquir hær.& sic non
tantum quod habuit in loco conditi testamenti, cōfectæ
scripturæ sed vbique in necessariā consequentiam ut etiā
per Alex.in consi.128.col ij.in.j.vol.
Quū ergo ea quæ volūtariæ iurisdictionis sunt, possint
inter subditos in alieno territorio exerceri infert vltra p̄di
cta s̄m Pau.ca.& Ias.hic quod presbyter parrochialis exi
stens extra propriam parrochiam audire poterit eius par
rochianum pctā sua sibi confitentem & absoluere nec epi
scopus extra diocesim existens conferre beneficia existen
29 tia in sua dioceti * & pariter infirmare electiōes cōtradicto
re nō apparente, pariter episcopus extra diocesim suā exi
stens cōfirmare poterit præsentatū a patrono cū sit uolun
tarie iurisdictionis Bal in.d l.ij.ꝫ.de offic.proconsi & pari
ratione rex transiens per alterius territoriū milites & do-
ctores creare ibi poterit, vt p Bar.in.l.j.col.9.C.de digni.
lib.xij.& Dec col.ij.& si episcopus noster Vercellēsis hic
padue eēt posset scholares Vercellēses studij eā hic cōmo
rātes clericos ordinare & facere quia si potest beneficiū

conferre fortius ordines s̄m Barb in c.nouit col.7 de off.
lega.de quibus omnibus videre gl.& Cano.in d c.nouit
Oldra.in consi.73.& 10.Cro.in.§ statuto supra allega in
4.col.sed q̄ episcopus non possit Clericos ordinare extra
diocesim suam nisi cū consensu episcopi dicte diocesis vi
detur mihi tex.in.c.ex tuarū in fi de auct.& vsu pal.& uo
luit Oldra.in consi supra alleg.col.fi. Secunda limit. Ias.
de delegatione fuit accursij in.l.fi.supra de offic. præfecti
vrbis vbi Bar.Bal.& alij simpliciter approbant & sequi
tur etiam hic Cur.col.j.quia licet sit iurisdictionis vt in.l.
j.& in.l.imperium supra eo.tamen depredent a mero iu-
dicis officio absq; cause cognitione ideo ubique exerceri
potest quēadmodū de alijs superius diximus, facit text in
ca si pro debilitate ibi liberum tibi sit de offi.delega. quā
limit sequuntur etiam glo Abba Barba & alij in.d.cap.
nouit & pau.ca in consi.320.cerca.j colum.j.in antiquis.
Sed hæc limi.superflua videt̄ ✠ si.n.delegare voluntarie 30
iurisdictionis est vt supra docuimus includitur in.j.& prę
cedenti limit.præterea aduertendū est quia tex in.d.l.fi su
pra de offi.præfecti vrbis male videtur intelligi per glo.
Bar.Bal.& alios ibi & per scriben hic, quia de delegatiōe
mētio nulla ibi & illa verba extra vrbem iudicare potest
probat potius opp.& debēt intelligi de iudicio & senten
tia ferenda p ip̄m p̄fectū urbis, istud.n.est p̄fectū iudicare
ꝓut loquit̄ ille tex.p̄fectus ergo vrbis extra terminos vr
bis vt ibi in prin.l.dicitur idest extra territoriū suum, ꝓnul
lam habet ptātem, termini aūt urbis erant vsq; ad centesi
mū miliarium § cū vrbē.l j.illo eo.tit.sed extra vrbem vt
subiungit iuriscōsultus iudicare pōt quū non sit priuatus
iurisdictione quæ ad centesimum milliariū vsque prout
dixi extenditur, capitur igitur ibi vrbs, ꝓut finitur ambitu
murorū l.ij.ꝫ de verb signif.nimirum ergo si extra urbē
iudicare potest quum non sit extra terminos iurisdictiōis
sue verum tn̄ est qui glo.& doct.in d.l.fi.& hic intelligūt
in tex illo esse vnum aliud verbum uidelicet iuberet & in
codicibus nouiter impressis clare apponitur & male iudi
cio meo, tū quia corrūpitur litera antiqua quæ illud non
habet tum etiā quia non cōuenit elegātiæ iurisconsulti si
bene ponderentur omnia verba in dictis nouis codicibus
posita quę inuertunt totā illam literam, præterea & for-
tius talis litera non potest stare, nec procedere ad illam le-
gē, vult.n. q̄ ibi præfectus ipse non posset iudicare sed iu
bere alteri ut iudicet, in territorio scilicet suo sic hoc autē
falsum est quia licet præfectus vrbis sit extra urbem non
tamen est extra territorium suum nisi etiam sit extra ter-
minos urbis ut in princ.l.dicitur & sic extra centesimum
miliariū, uoluit ergo iurisconsultus ibi facere differentiam
utrū præfectus sit extra terminos vrbis, uel extra vrbē
ut primo casu nullā habeat iurisdictionem actu secundo
casu sic cum sit adhuc intra terminos iurisdictionis suæ.
Tertia limit.etiam in iurisdictione contentiosa loquēdo
ut conclusio non procedat in præside duarum prouincia
rum * qui in altera prouincia alterius prouincie negocia 31
expedire poterit, fuit innocentij in.d c.nouit per illū tex.
& sequuntur hic Pau. Alex.& alij ad oppositum tamen
citantes glo not.in.d.l.iij.supra de offi.præsidis de uasco-
nibus qui dicebant se non esse sub rege Angliæ, nec illi
seruire teneri nisi quando erat in partibus vasconię, Dec.
hic col.ij.resp.glo.illā, a ueritatē alienā esse, quia quantum
ad regem uel præsidem una prouincia reputatur d.c.no-
uit & sic limit.nō uidetur congrua cum talis iudex quo
ad ipsum non dicat ius extra territorium suum. Sed me
lius sentiunt hic Aquen.& Cur.post Bal in d.l.3. q̄ di-
ctum illud de præside duarū prouinciarū procedit & in-
telligi debet dūmodo sit idem dominiū puta idem duca
tus merchionatus uel comitatus sed si diuerso iure quis
hēret diuersas ꝓuincias & iurisdictionē in eis secus esset p
l.si cū venerit §.si nuda cū not.ibi per Bar.infra de pign.
act & ita ꝓcedat glo præal.l.iij.licet enim iurisdictio ma
gis cohereat persone q̄ territorio, terminat̄ tamen territo

rio vt infra dicã, ad.d.c.nouit, respõde ut hic per Aquen.
32 Ex quibus not. inferf ſm Cur hic* ꝙ Rex Franciæ qñ
erat Mediolani dñs non potuisset cognoscere de causis,
status mediolanẽsis in francia nec ecõtrario de causis fran
corum in solo mediolani & sic Illustrissimus et eccel. dux
sabaudie, de causis sabaudiensium non deberet cognosce
re in pedemontano solo & prouincia penitus diuersa a
prouincia Alobrogũ, neq; econtrario, cuius tamen oppo-
sitũ seruabatur ante præsens maledictũ bellum quia de di
ctis causis in vltima instantia consiliũ cũ sua excel. residẽs
cognoscebat in omni loco sui status. vbi princeps & cõsi
liũ cum principe residens reperiebanf & forsitan contra
dispõnem iuris vt ex prædictis apparet, ea ꝓpter delibe-
rauerat princeps ipse qđ causę citramontanorũ experiren
tur & fine debito determinarentur citra mõtes, & nõ tra-
herentur citramõtani vltra montes in diuersam prouin-
ciam & pari ratione vltramõtani pro expeditione causa-
rũ suarũ non traherentur citra montes ad prædictũ consi
liũ residens verũ negocia cuiuslibet prouincie in ꝓuincia
ipsa cũ impositione perpetui silentij per iudices cõpetẽtes
ad id ꝑ per excel. suam deputatos terminarentur. Quar-
ta limit. approbatur per Pau. cast. in consi. 320. alias 312.
33 circa. i. in antiquis, & Cur. hic ꝙ quia iurisdictio magis per
sone q̃ territorio coheret, & sic territorio terminetur ſm
Pau. de ca. infra ad fi. cõmenti id quod probatur in. §. ter-
ritoriũ supra alleg. ideo nõ uidetur ꝙ extra ipm eius terri
torium illũ possit iudex exercere & dispositio dictę clem.
i. de so. compet. super qua fundatur præsens limit. creatu-
ra est summi pontificis, cui oẽs ille dioceses suberant ideo
ex eqtate de qua ibi potuit summus pontifex dispõnem
talẽ introducere secus est ubi territoria separata essent &
a diuersis depẽdentia per regulã nostre. l. nisi interuenien-
tibus alijs de qbus dicemus. j. post Ias. in. 8 limit. & per cõ
sequens ista limit. similiter male conuenit & quadrat.
Quinta limit. quicqd hic dicat Ias contra Ang & mart.
laud. de absolutione ab excõicatione, a scribẽtibus cõiter
34 est approbata ut hic per Aquens. & Dec in 3. col. Abb.
Barb. & alios in. c. quia. v. supra allega. ✠ quia expeditur
absq; causæ cognitione, certaque daf doctrina, q ea quæ
expediuntur sine causæ cognitione, & iudice nõ sedente
pro tribunali extra territoriũ exerceri possunt. l. ij de offi.
procon. & l fi cũ gl. supra de offi. præse. vrbis ſm Abb,
& Barb in. d. c nouit col. iij. & per Ias. j in ultima limit. cũ
alijs supra alleg. Barb. tñ ibi circa præsentem limitationẽ
tenuit cõtrariã opinionẽ, quia requiritur citatio partis in
cõcessione p̃dictę absolutionis. c qua fronte, de appellatio
nibus, sed citatio iurisdictiõis est quæ in alieno territorio
exerceri non põt vt hic ex quo de necessitate sequitur nõ
posse eum talem absolutionẽ concedere, distinctionis se-
dere concordari possunt opiniones ꝙ vbi requiritur cita
tio absolutio fieri nequeat ab existẽte in alieno territorio
ratione prædicta secus vbi non esset necessaria citatio præ
sertim fauore animarũ prout etiam in simili post Abba.
distinguit Deci. hic in. ij col quãdo autẽ citatio sit necessa
ria & quando nõ declarat post alios Dec. in. d. c. qua fron
te col. fi. hæc tamen limit. cõprehendi videtur sub secũda
& ideo vitio superfluitatis laborare.
¶ Maior dubitatio ẽ de excõicatione Ias. met. infra in. xj li-
mi concludit qđ existens extra territoriũ suum excõicare
nõ possit sed in territorio suo stans eius subditũ extra ter-
ritoriũ existentem excõicare valeat quia excõicatio respi-
cit animã quæ non circũscribitur loco, Dec. tamen hic in
3. col etiã corpus respicere dicit, ut per eum & Ioã. Crot.
loco præalleg. quod etiam patet cũ corpus ipsum eccle-
siastica sepultura priuetur iuribus uulga. ergo si extra terr
toriũ illud sit non deberet posse ligari responde ꝙ princi-
paliter respicit aiam in consequentiã corpus ideo attendif
ꝙ principaliter agif uulgata l. siquis nec cãm infra si cert.
pet. ad qđ ꝓpositũ uidete Deci in consi. 207. col. ij. & si
diceretur si anima non circũscribitur loco ergo nõ magis
est intra territoriũ q̃ extra & cõsequenter nõ debere posse
excõicatione prædicta ligari ut ait Io. Cro. loco s. alleg. in
4. col respõdeo ꝙ si non circũscribif loco ubique cẽsef eẽ
* prout dicimus de iuribus & actionibus quæ loco non 35
circũscribuntur. l si C. de lon temp. præscrip cum not. p
Ias. & alios in. l. stipulatio hoc mõ concep ta infra de uerb.
oblig. & cõsequenter vbicũque sit ergo etiã in territorio
proferentes sententiam excõicationis magis sapit qđ Dec.
ipse subiungit de causæ cognitione quæ recquiritur in ex
cõicatione. c. sacro de sententia excõicationis ergo nõ de-
bet proferri posse per existentem extra suum territorium
etiam contra subditum proprium per ea quę in superiori
bus dicta fuerunt, Curt. hic post Roma. hanc limitationẽ
generaliter volentes saluare respondent ꝙ cum sententia
pastoris iusta uel iniusta timenda, sit respectu subditorũ
non erit ipso iure nulla sed ligabit etiam extra territoriũ
suum prolata, & videntur cõiter hoc doct sequi ut latius
per Felin. in. d. c. sacro col. j. & . ij & per consequens extra
proprium territorium absque causæ cognitione sentẽtia
excom. ferri potest & hoc casu procedat quod supra di-
ctum fuit de excom. alias secus Sexta limi. valde not. est
* eãque clare ponit Bar. cũ ratione in. d §. ne potentiores 36
col. j. & si Bal. notanter in. l j. in. § huius studij col fi. supra
de iustitia & iure uideatur oppo. dicere sequaturque eum
Aquensi. ibi in vlti col. attamen quando offensus esset de
iurisdictione iudicis qui mandauit præstari cautionem de
non offendendo idem quod Bar. videtur dicere & sequif
hic Cur. col. ij. imo indistincte opinio Bar. verior uidetur
ut hic probat Dec. in. 1. col. sed quemadmodũ apparet ex
rõne per Bar. Dec. & alios assignata istud contingit virtu
te contractus & promissionis factæ quæ ad omnia loca
virtute sua porrigitur ergo limit. incongrua est, hanc ast
materiam præstande cautionis de non offendendo quæ
utilis est & practicabilis tractatam & discussam plenissi-
me inuenietis per Angel. in consi. 73. statuto florentino
Alex. consi. 78. col pen. lib. 5 Fel latissime in rub. de treg.
& pace in tribus ultimis col. et Hippolitum de marsi. in l.
j. in. §. præterea, col. xj. cum sequen. infra de qõnibus & p
oẽs scriben. in. l. qui bona fide in. § qui damni, & in. §. sig
iuxta infra de dãno infecto parisium in consi. 168. lib. 4.
¶ Septima limit. ſm Curt clara est uos autem uidete Iaso.
in l. cum quædam puella in princi in ultim. col. supra eo.
✠ quando autem iudex unius territorij subditum suum 37
in alieno territorio existentem citare possit distinguendũ
est vt hic per Pau. de cast. Alex. & Ias. Soci. in tractat. de ci
tat art. 17 Aret. in consi 58 col. ij. & in cõsi. 136. incipien
te clarissime domine collateralis ex multiplici col vlti &
Feli in ca. fin. de so. compe. uidendaque sunt notabilia uer
ba Bald. in. l. executorem col fi. C. de execu rei iudic per
quę cognoscetis quod recusanti iudice territorij in quo est
subditus citare eum ad requisitionem iudicis originis uel
domicilij poterit iudex ipse eum citare non mittendo dire
cto nuncium suũ uel literas citatorias ad prædictũ subdi-
tum in alieno territorio existẽtem ingrediendo ipsum ter
ritorium sed in territorio suo uel ex territorio, id faciet p
edictum uel per nunciũ longa altaque uoce ipsius nuncij
ut inquit Bal. loco præalleg. & habetur tũc pro legitime
citato quemadmodum etiam hic sensit Pau. de cast.
Octaua limit interueniente consensu partium & iudicis
etiam per modum taciturnitatis cõiter approbatur ut hic
per Pau. Alexan. Dec. & alios, & Bar & omnes in l pen.
supra de iustitia & iure, ubi Aquen. in fi. opinionem Bar.
communiter approbari testatur. Nona limita. * fauore 38
libertatis per. l. non tantũ in §. pen. infra de fid. com liber.
approbatur hic per Aquensi. Deci. & alios ampliantes ut
etiam procedat in causa alimentorum & in alia causa pia
& hic per Aquensi. & Dec. ad fin. penul. col. quæ limita.
uera non uidetur quia licet prædictæ causæ ualde priuile
giatæ sint attamen priuilegia non sunt multiplicanda. l. j.
cũ glo. C. de dotis promissione, nec fieri ꝓpterea debet iu-

dici alterius territorij iniuria iuxta text.in.ca.ex tenore de
so.compet.nec obstat §.pen d.l.non tantū quia nō dicit
nec probat id de quo supra meliusq; intelligi potest secun
dum.i declarationem glo.ibi

Decima limit.& si vera sit decisio in ea relata tamen cō
prehenditur sub prima limit.de voluntaria iurisdictione,
restringique potest vt ibi dictum fuit.

Vndecima de sen excom.non est vsquequaque vera
sed hoc discussum est in superioribus ubi uidendum est.

Duodecima de consuetudine clara est & cōfirmari pos
set per tex.in.l diuturna cum.ll.sequen supra de ll.& in.c.
fi.de consuetudine cum similibus.

39 Tertiadecima clara est sed superflua* & in p̄cedētibus
cōprehensa cū talis prorogatio voluntariæ fit iurisdictio
nis.non.n.fit nisi partibus consentientibus.l nō distingue
mus.§.dies cum glo & §.si infra de arbi.ideo nimirū si ex
tra territorium potest fieri prorogatio ut dictū est supra
de.i materia prorogationis cōpromissi plene tractat lan
fran.in tract.de arbit charta.ij & sequen.

Decimaquarta clara est & ꝓsequitur latius eā Io.Cro.
in d §.statuto col 4.sed est incōgrua qa nō agitur de pu
niendo delicto extra territorium commisso sed in territo
rio & circa rem existentem ipso territorio ut dicebat Sede
ricus de senis,per præfatos relatus.

40 Decimaquinta✠de locis cōfederatis vera nō est nec ꝓ
cedit neq; usu probat ut uoluit Bar in.d.l non dubito in
fra de captiuis quæ.l.videbat oppo.ꝓbare quia loca ista
confederata vnū corpus censentur ut per Alex in cōsi in
fra allegādo,& ad illū tex.in si.qui videbatur velle cōtra
rium multipliciter respondet ibi Bar & inde Bal.in l.exe
cutorē col.vij.C.de executione rei iudicate dicitq; Bart.
vt Bal.alleg hic per Ias.totū oppo.eius ad quod allegātur
nō procedit igit hic limit.nisi in capitulis confederationis
id cōtineretur.vt cōsequenter attendi inspiciq; debent,ca
pitula ipsa cōfederatiōis & lige,vt per Bal in.d.l.executo
rē & Dec hic col.pe.vbi Dec.vlt facit regula l.quicquid
astringende.ff.de verb.obl.de qua quidē materia cōfede
rationis & lige ultra ea quæ dicūt hic Aquē.& Dec.Bar.
& Bal in locis præalleg.videte Alex in cōsi.84 col si.lib.
4 Soci.& alios in l si ex toto in princ.infra delega.j.laco
binum de san Georg.in tract feud.in verbo de adhæren
tibus Bulgarinū senen.in Rub.infra sol.matri col.xj.Feli.
in rub.de treg & pace col pe.& in.c pen.col ij.de accusat.
Dec.in.c quanto col.ij de iudi.Io.Cro.in.d.§.statuto col.
4.Cur.iuniorem consi.124.& Moder.Mediol.in tracta.
præsumpti in.1.regula præsumptione octaua.

41 Decimaseptima lim.* in pūcto iuris vt iā dixi supra ve
ra nō est nec est verisimile quod statuentes modo aliquo
intellexerint de offendente bānitū in alieno territorio, &
sic generaliter statuendo voluerint alicui dare licentiā of
fendendi alienū territoriū cū in specie & expresse id nec fe
cissent nec facere potuissent vt hac.l & prædicto ca.ij.de
42 cōstit in sexto,✠& in generali dispōne non includitur id
quod specialiter fieri nō potuisset c a nob.de sen excom.
c.j de iureiurando in.vj cū multis accumulatis per Dec.in
l.j.in.j.not.supra de offic eius,procederet ergo q. in hac
limit.dicitur de facto.non autem de iure.

Vltima limit.in ij.& qnta de quibus supra satis cōtine
bat,ita q̄ melius fecisset Ias ponere hanc gñalem limit.de
qua supra diximus & ex ea postmodū inferre pticulari
ter & in specie ad multos casus de qbus supra distinctas li
mit.fecit. Scd̄o noto ex isto tex q̄ iudex supra merā iu
risdictionis sue ius dicens nihil agit & illi nō paret ipune
facit tex.l.j.C de defensoribus ciuitatū,& in auctē eo.tit.
in.§.iudicare,concordat.l.j.& si.C.si a nō cōpetenti iudi
ce* rō istius not est qa vltra & supra modū ac merā sue iu
43 risdictionis est tanq; priuatus cū iurisdictione in dicto ex
cessu careat,unde nimirū si illi non paretur impune, qa
tunc non potest gerere personā iudicis.l.si.supra de offic.
præfecti urbis,facit tex.legis priuatorū cōsensus.C.de iu
risd.om.iud.& lex defensiōis.C.de iure fisci lib x.qd iudex
extra officiū suū agens pro priuato habetur & ipune pōt
ei resisti ut post alios tradit plene Dec in l.ut vim col.1.ff.
de iustitia & iure,q̄uis ergo in dubio parendū sit iudici
debeatq; vocatus ad illū accedere talē allegaturus priui
legiū suū l ij ff.siquis in ius uocatus nō ierit &.l.siquis ex
aliena infra de iudi.tamen aliud est quando clarum est in
vocatū nullā iudicem habere iurisdictionem quia tunc cō
parere nō tenetur & oia acta contra talē citatū sunt ipso
iure nulla ut hic per Ias.et Dec.in.ij not.per oēs in.l.siquis
ex aliena & in.l.ij.supra alleg.q̄ si per statutū prohiberetur
iudex excedere modū iurisdictionis sue quicquid ultra su
praque ageret nullius esset momēti et q̄ se cōpetentē pro
nunciasset,ut post Antoniū de butrio firmant Ias.et Dec.
in.d ij.not.licet Alex.dubitasset,uel etiā si per talē ꝓnun
ciationē competenti ius publicū lederetur si laicus exēpli
gratia pronunciaret se iudicē cōpetentem in cognoscēdo
an uocatus sit clericus uel nō huiuscemodi sententia semꝑ
nullitati subiaceret.c.si iudex laicus de sentētia excōicatio
nis in sexto.aut si laicus pronunciaret se cōpetentē in iudi
cio de re ecclesiastica ad forum ecclesie uel super ualidita
te iuramenti aut in materia spirituali qd facere non pōt c.
nouit cū ibi not.de iudi.& not p Bart.& alios in l.ncia.ff.
solu.matri.Pau.de cast.in consi.331.in antiquis ut Dec.in
c.quanto col si.de iudi aut defectu naturæ corrueret sen
tentia quia furiosus exempli gratia se cōpetētem iudicem
pronunciasset.l.cum prætor infra de iudi. Tertio noto
*ualere arg.de loco ad quantitatē ampliando ut hic per 44
Angel.Dec.& omnes scriben.in l.trinum infra si cer pet.
faciunt quæ scribunt Fel.& Dec.in c.ex literis col.7.&.4.
de constit.& Barb in rubr.C.qui admitti col.23.Glo.ij di
uiditur in duas partes in.i.exemplificat principium.l.no
stræ tribus modis in ij.quæ est ibi & hoc limit.ponit, &
quælibet intelligētia potest esse bona & procedere,secun
dum Bar.Ang.Pau.Ias.Curt.& alios,quod non est uerū
ut ad digitum statim demōstrabo. Primus ergo modus
intelligendi✠ut principiū istius.l.referatur ad non subdi 45
tos clarus est secundum Philip.Franc.in d.§.statuto col.
4.concordat tex.in.l.si.C.si non cōpetenti iudice cū alijs
cōcordantibus ibi per gl.alleg.imo in terminis magis du
bitabilibus hoc.i.exemplū intelligit hic Pau.de cast quan
do iudex ordinarius fecisset in territorio suo citari nō sub
ditum sibi iuxta plene notata in.d.l.ij.infra si quis in ius
uocatus quod licet in se verum sit non tamen cōuenit ad
hanc legem loquētem de ius dicente extra territoriū suū,
nō autem in territorio contra hominē aliene iurisdictiōis,
& cōsequenter hæc prima lectura ab omnibus approba
ta non potest ad hanc l.procedere, quia intelligendo sm
Pau.de cast in territorio suo contra non subditum suum
non conueniet uerbis l.nostræ ut dixi intelligendo cōtra
non subditum extra territoriū adhuc minus cū de indu
bitabili penitus foret,cui.n unq; dubiū fuit q̄ contra non
subditum & extra territoriū suum non possit quispiam
iusdicere & q̄ impune illi non pareatur quum tunc priua
ti personam gerat ut supra diximus l.3.supra de offi.præ
sidis & l.si.supra de offi.præfecti urbis quicquid glo.&
scriben in hoc hallucinati dixerint. Secundum exemplū
ut tex.referatur ad subditum intra territoriū contra quē
iudex de re existente in territorio alterius aliquid statuere
non potest probatur in.l cū unus in.§ pen.cum glo.infra
de bo.aucto.iud.possid.& in.l si.cum glo.C.ubi in rem
actio,cum multis quæ accumulauimus in l.cum quædā
puella supra eo.approbaturque hæc secunda lectura,per
Pau.& alios oēs ac Philip.franc.in loco præalleg inferen
tes ad alias quæstiones quæ quidem lectura quāuis in se
uera sit,tamen nō cōuenit litere nostre,nec ꝓcedit ad hāc
l.loquentē de iudicio nō de executione de qua per gl.seu
de iudicato ipso exequendo quæ ualde differunt. Tertiū
exemplum approbatur, ut hic per Pau.cast colum.ij.&
Philip.franc.proxime allegatum limitantes in casu clem.

primæ de so.cōp de q plura dixi.§ in limit.primi not.
Ista tertia lectura sapit & habet neruū. & tenenda est,
cū verbis & menti.l.nostre consentanea sit,nā videbatur
q de re existēti in suo territorio et inter suos dictus iudex
posset vbiq; ius dicere, cū hæc oīa ad curam ipsius iudi-
cis pertineant,oppo.tñ dicit.l.nostra extra territorium vi
delicet cū ibi priuati gerat personā nec possit ibidem pro
tribunali in loco maiorum sedere prout debet iuxta.l.pē.
supra de iustitia & iure & propter iniuriam quæ fieret iu
dici alterius territorii nisi partes & iudex ut diximus su-
pra consentirent.
Quarto posset intelligi de subdito existente extra terri
torium sui iudicis q illius statutis non ligatur & impune
illi nō paretur vt hic p Aqué.in fi.& philip.fran.loco præ
alle de qua materia dixi plene supra non recedas tñ a præ
cedenti lectura, & tertio mō intelligendi superius relato.
Secunda pars glo expedita est circa discussionē prime
limitationis not.i.loco ex.tex.collecti.
Glo fi.diuiditur in tres partes vt hic p Ias.ex prima par
te collige q conclusio.l.nostre,& l i.C.si a non cōpeten-
ti iudice quæ uult iudicem supra vel ultra metam, modū
que iurisdictionis suæ, ius dicentem nihil agere limitatus
46 nisi litigantes prorogassent iurisdictionē ipsius iudicis
quia tunc valeret iudicium etiam supra modum iurisdi-
ctionis suæ.§.i.l.de qua re infra de iud.& infra ad munici.
l.inter conuenientes,& approbatur cōmuniter. non ob-
stat q iudex infra modum non sit iudex supra vel vltra
modū iurisdictionis,& priuatorum consensus nō tribuit
iurisdictionem l.priuatorum.C.de iurisdic.omni.iudic.er
go virtute prorogationis priuatorum nō debet posse ef-
fici iudex competens supra modū iurisdictionis sue quia
oppositio procederet in priuato nullam penitus habente
iurisdictionem qui non posset per consensum priuatorū
iudex competēs effici quēadmodum probatur etiam ex
definitione iurisdictionis,de qua per gl. in l.prima supra
eo.In illis verbis de publico introducta sed nos loquimur
in habente iurisdictionem quāuis nō ita plenam quæ ex
prorogatione ampliatur & facilius extenditur id quod
est quā aliquid de nouo in esse producatur.l sed & si ma
nēte.j.de præcar prorogari igitur pōt iurisdictio de re ad
rē & de infimo gradu iurisdictionis ad summū ſm Pau.
de cast.hic,& consequenter de summa quinquaginta au-
reorum de qua in.l.i.C de defens.ciui vsq; ad quantitatē
& ad summam centum milium aureorum quia reperit
fundamentum sed de vna specie iurisdictionis ad aliam
gr͞a exēpli de iurisdictione ad imperium non ut per glos.
fi.l.i.infra de iud.quam notat valde Pau. cast.hic in ulti.
col.& ratio videtur in prōptu quia quum iurisdictio sim
plex & imperium sint species oppositæ.l.imperium supr.
eo.habens iurisdictionē simplicem nō habet imperium,
nisi in infimis gradibus ideo prorogans iurisdictionē ad
causas imperii daret tunc iurisdictionem in causis imperii
quod per priuatos ut diximus fieri non potest.
Et quū glo.determinet in secundo casu legis nostre fie
ri procedereq; prorogationem iurisdictionis, & de priō
casu nihil dicat sentit non habere locum prorogationē in
eo,& per consequens extra territorium de loco ad locū
nō posse fieri prorogationē,sed oppo.verius est vt hic p
Bal.qō.i Alex.Ias & Dec.col.i.secunda, & tertia conclu-
dente etiam sufficere tacitum consensum tā partium quā
iudicis,prout etiam contra Ang.concludit Panor. in ca.
cum olim Abbas,de offi.deleg.nec obstat q data validi
tate argumentationis prædicte, sequeretur etiam instan-
tiam causæ principalis posse de consensu partium proro
gari contra tex.l.properandum.C.de iud.quia in propo
sito ad prorogationem instantie arguere nō licet quum
l.publico fauore ne lites reddantur immortales illam fieri
prohibeat & nisi specialiter hoc esset prohibitum proce-
dere similiter argumentum prædictum,Esto autem q. iu
dex prædicti territorii consentiret iudicem alterius terri-
torii in suo territorio procedere, sine consensu partium
alterius territorii prædictus iudex procedere non posset,
vt hic per Alex in ii.col.
In secunda parte glo.concludit *sententiam latam per
iudicem supra modum & metam iurisdictionis suæ non 47
volere etiam respectu summe in qua iurisdictio compete
bat,& sic sententiam penitus & in totum nullam esse.arti
culus no.est etiam disputabilis glo q & doct. contrarii,
doctrina et distinctio Bar hic a docto.cōmuniter recepta
est,prout hic volunt & attestantur scribē.antiqui & Mo.
videlicet vt in capitulis diuersis & separatis,possit senten
tia in vno valere in alio non secus si sit vnum capit. nam
quando plura sunt capitula,tot sunt sententie quot capi-
tula ideo nimirum si fit diuisio,iura sunt aperta in.l.quæ
dam mulier vbi Bal.& alii notat,infra fam.her.et,in.l car
melia infra de iure patronatus in. §. i. legis etiam infra de
minor.quando vnum est cap. uel capitula sunt connexa,
& pro vno iudicantur. tunc vna est sententia & circum-
scripta prorogatione de qua infra dicam non valet in ali
quo quia iudex nō habet iurisdictionem nec in toto nec
in parte quum sit vnum cap & vna sententia,iudiciume
que indiuiduum sit.l. in hoc iudicio infra fa. er. * vt hic p
Bar.Pau.& alios in quo articulo fimbrias multū dilatare 48
possem sed quia hæc lex satis est sua materia onerata re-
missionibus contentus ero videte Bart in l.si conuenerit
in fi.infra de re iud.limitantem regulam dicta.l. in hoc iu
dicio quando accederet consensus partium, vt hic etiam
circa fi. vult Pau.cast.quā quidem limi. latius agens susti-
net Fel.in cap.cum inter col.penul.de re.iud. uidete pari-
ter Pau de cast.in.l.bone fidei.C.de vsur. Abba. in dicto
cap.cum inter col.quinta.& sequen.Barb.in cōsi.xxxvi.
char.vlti lib.iiii. Alex in.l.si constante.§.fi col. fi.infra so-
lu.matri in.l.quidam estimauerunt infra si cert.pet & lib.
secundo cōsi lxxvii.col.vlti. Dec.in l.prima. colum. xv.
versicu.& ideo iudex supra de offic.eius & Fel in.latiss.in
cap.cum uenissent,col.i.de testibus.& in cap. inter mona
sterium,colū.quarta.cum sequentibus de re iudicata vbi
per dictam l.in hoc iudicio constituit regulam & inde
quatuordecim notabiles limitationes ordinat. Dec.vero
hic circa fina.commenti ut uideatur aliquid dicere, In se-
cundo mēbro contra comunem sententiam tenet, subsi-
stere iudicatum pro ea parte pro qua iudex iudicare po-
tuit,cuius fundamenta futilia sunt, vt hic circa fin.dixit &
Curt illis tñ non respondens,quæ quidem opinio quam
Dec.secutus est ac voluit defendere, confunditur per rō-
nem assignatam a iurisconsulto in.d l. in hoc, ibi quia
nō potest in vno eodemq; iudicio res iudicata pro parte
ualere.& pro parte non valere,non obstat.§.fina.dicta.l.
si constante, quia ibi iudicium valebat, & tenebat pro
parte non super toto ut post Bar scribit ibi Alex in ulti.
colum. ideo nimirum si sententia ualet super parte, nec
potuisset ualere super toto sed in casu quæstionis nostre
iudex non habebat iurisdictionem super toto. nec super
parte quum esset unum vt post Cinum & alios declarat
Pau.de ca.hic in fi.
Nec obstat regula utile per inutile uitiari non debere
ut inquit Deci.*quod argumentum fuit glo. Barto. &
aliorum hic, quia respondet ipse Barto. quod procedit 49
in separabilibus discretis & diuiduis secus in materia indi
uidua,quemadmodum est iudicium & sententia ut hic p
Alex.& alios,est.n.sententia actus continuus,& eo quæ
continua sunt coherent & separari non possunt. l. conti-
nuus in princ infra de uerb.obl.l.quum antiquitas. C.de
testamentis regulā uero illā brocardicā an & quando uti
le per inutile vitietur,examinat Din. & alii in regula utile
de reg.in sexto, & oēs legistæ in.l i.in. §. si stipulanti infra.
de uer.ob.& Bal.no.uerba circa illam scribit in.l.certa.C.
quando prouoc.non est necesse.
Quomō autē procedat illud quod dicitur in.l.quædā
mulier, & in.l.carmelia præallega. * q ius patronatus est 50

indiuisibile vt ibi inquit Bal. videtur pulchre post alios Barb. in.c.quanto, col fi.de iud.Dec.consi.cxlix.& Cur. in tra. de iure patronatus in princ. in sexta qõne.

Sed quare in casu l.sancimus. C.de donationibus fit diuisio summe & rerũ q̃ ad validitatem donationis, vt donatio facta ultra quingẽtos aureos valeat.J. quingentos, supra vero vitietur & tñ secus fit in snĩa supra una summa prolata, quæ in totũ vitiatur quando supra modum iurisdictionis iudicis est vt dictum fuit supra.

51 Ex prædictis ✠ diuersitatis rõ colligitur. quia iudicium et snĩa indiuidua sunt, vt hic per Bar. rõ rõnis est quia lex pro absurdo & inconuenienti habet, q̃ pro eadem re ad diuersos iudices eatur, ut infra de quibus rebus ad eundẽ iudicem eatur, s̃m Cur. & iudicium in inuitum redditur, secus est in contractibus, quia uoluntate partium dependent pro qua declaratione vide Abb.& Dec. in.c.si duobus circa fi.de appel.

53 Postremo quæro * de qõne not. et quotidie occurrenti quã multoties in actu practico vidi, vtrũ pro delicto extra territorium per subditum cõmisso possit subditus ipse per iudicem sui territorii vel originis puniri & contra prædictũ subditum per dictum iudicem procedi tã p accusationem quã p inquisitionẽ videtur q̃ nõ quia de gestis in alieno territorio prædictus iudex non debet posse se intromittere per regulã.l nostre, secundo quia de his q̃ foris facta sunt, nihil ad eum iuxta dictũ apostoli relatũ in.c.gaudemus de diuor.iii. quia nõ videtur eius ptãs nec iurisdictio offensa, quũ delictũ cõmissum fuerit extra terminos iurisdictionis sue & ita consuluit Hippo.de marsi. in consi.xiiii.col.ii.in consi.lvii.col.fina.& in consi. lxvii. col. vlti. in quã sñiam inclinat etiam Mathe. de afflic. in decisione reg.cclxv.col i.vbi.post Bal.per eum allega.ait quod dominus nõ debet esse becharius vt vocabulo suo vtar, eius subditi quem uti pater souere defendereq; tenetur, ea propter de delicto extra territorium per subditum suum commisso non teneri inquirere quia non videtur offensa eius iurisdictio, prout etiam dicebat Bald. hic in tertia quæstione.

Contrariũ m̃ uerius est & tenendum, primo per tex l. prime. C. vbi de criminibus agi oportet cũ notatis ibi p glo. Pau.de cast & alios.ii. per tex. in.l fi.J.de decretis ab ordine faciendis in.l.mercatores.C de cõmer. & mercat. in.l.siquis in hoc genus de Episcopis & clericis, & in. l.i. C.d.eunuchis, cũ ibi notatis p Bal. in quibus iuribus clare apparet delicta cõmissa extra territoriũ p subditos puniri per superiores delinquentium, tertio quia interest iudicis domicilii & originis, castigare subditos suos & prouinciã malis hoĩbus purgare l iii.& l.congruit. ẽ. de offi. præsi.& ita post alios per eũ relatos decidit hic Bal.in.iii. qõne Bart. & alii in.l.cunctos populos in vlti.char.C.de summa trinit.& cõiter scriben. vt per Angel in consi.27 & in.§.fi.in auct ut liceat matri & auie, Abb.in.c.cũ contingat col ii.in.c.fi.col.xvi.de foro compe. Ang.in tracta. male.in uerbo hæc est quædam inquisitio col.pen.& fin. Soci in.d.c.fi.col.xiiii.in vii et viii.effectibus Philip. frãc. in supra alleg.§.statuto, Fel.in.d.c cũ contingat Alexã.in consi.ccxvi.lib vi. & consi.clxvi. lib. vii. ita & consuluerunt Bologni in consi.lvii.& Alex.in consi.lxxvii. & ita de consuetudine hoc seruatur, & qui vidit testimonium perhibet. Verũtamẽ est q̃ de cõmissis extra territorium præsertim in partibus remotis iudex domicilii uel originis raro informationes habet ideo minus frequenter de prædictis inquirit aut punit, & delicta remaneant impunita Et tenendo prædictam opinionem quæ uera est & cõis ad.l nostram in contrarium superius allegatã respõde, q̃ in casu isto iudex nõ uult extra territorium suũ ius dicere sed in territorio suo & contra subditũ suũ rõne domicilii vel originis procedere quod p hanc l. nõ prohibe-

54 tur, * nõ obstat s̃m, q̃ de his q̃ foris fiunt nihil ad nos nã apostolus & tex.i.d.c.gaudemus, loquũtur in ptinẽtibus ad salutẽ nostrã qđ pagani institutionibus canoni.nõ arctãtur quia sunt extra gregẽ et pditi sed de cõmissis p subditos nostros extra territorium bene ad nos ptinet iõ castigari et puniri possũt.l. fi.de decretis ab ordine faciẽdis, & l.mercatores.C.de cõmer.& merch.cũ aliis.ẽ.alleg.nõ obstat tertiũ ut iurisdic.iudicis domicilii aut originis non sit offensa & propterea sua nõ intersit, quia respondeo q̃ imo iurisdictio eius offensa est & ipsius iudicis interest id facere * ut habeat suos subditos pacificos & modestos ne- 55
mini iniuriam facientes ut dicebat apostolus, nã ut scribitur in prin.decretalium Rex pacificus pia miseratione disposuit sibi subditos fore pacificos pudicos & modestos, vnde in decretis pricipum continetur ut curet is qui prouincie præest, prouinciam ipsam malis hoĩbus purgare iuribus superius allegatis nec isto casu superior põt dici carnifex suorum subditorum sed potius censendũ est eũ holocaustum offerre ideo, non.n.crudelitatis sed pietatis
* id dicitur officium esse. c.legi uigesimatertia qõ octaua. 56
Padue idibus Aprilis. 1548.

LAVS DEO.

EX RVB. ff. SI QVIS IVS dicenti non obtemperauerit.

RVb. cõmuniter suppletione egent & de oratione imperfecta supplenda. nu. 1.
Iurisdictio iudicis offenditur multis modis & similiter defenditur nu. 2. cum seq.
Calũnus & malitiis resistunt iura quantum possunt nu. 3
Probare volens si contra se habeat præsumptionem aliquam malitie & calũnie iudex debet eum cogere obligare se ad aliquam pœnam si in probatione defecerit uide plene de hoc nu. 4
Iurisdictionis offense iudicium populare est. nu. 5
Contumax de iure nõ plectitur per istud edictum. Et nũquid oĩs inobediens contumax dicatur 6. cum seq.
Obedientia quid sit quotuplex. quãtum meritoria & de pena inobedientie. 7 cum seq.
Obedientia signum est subiectionis ibidem.
Parentibus & maioribus quatenus sit parendum. 9
Contẽptor legis & mandatorũ principis qualiter puniatur ibidem ubi etiam traditur qũo hic Titu. differat a Tit. siquis in ius vocatus non ierit.
Siquis de virtute istorum verborum. nu. 10.
Ius dicens iudexq; an idẽ. Et an ius dicere & iudicare differant. nu. 11.
Delegatus an ueniat appellatione ius dicentis. 12.
Iurisdictionis appel. quę ueniat et de qua intelligatur. 13 cũ sequ. ubi sit conclusio qui uenit ordinaria tantum cum pluribus limitis.
Verba intelligi debere in potẽtiori significatu. Et p prius nõ per posterius simpliciter & non s̃m quid qũo intelligatur. 14. cum seq
Tex. §. qui in perpetuũ. l. i ff si ager. vectig ornatur ibidẽ
Dominii appel. quod nã ueniat. 15
Mortis appellatio intelligitur de naturali. 16
Iurisdictio delegata dicitur extraordinaria & odiosa ordinaria vero fauorabilis. 18
Verba simpliciter prolata intelligi debent de actu ordinario non de extraodinario ibidem.
Tex. in l. seyo in. §. medico de annuis legat. declaratus & ornatus ibidem.
Odiosi censentur exclusi a cõmodis & beneficijs in simplici dispositione. nu. 19
Verba intelligi debent ut aliquid operentur & s̃m subiectam materiam, 20. &. 22
Genitiui natura quæ sit. 21
Tex. l. fundus qui locatus. ff. de fun. instr. exornatur. n. 23
Consuetudo optima interpres oĩum dipositionũ. nu. 24

IN RVB. ff. SIQVIS Iusdicenti non obtempe.

Contiuatio Barto. de isto titu. ad præced. cõmuniter ascriben. approbatur, quã materiam continuationis titu. plene & subtiliter excussi in rub. infra de reg iur.

Præsens rub. prout alie cõmuniter imperfectam habet orationem ideo supple-
1 tione iuuanda est * in hũc modũ videlicet qualiter & quãdo mulctari possit videamus. prout ex nigro sequenti ꝓbatur et apparet, simile supplementũ fit per Sal. ĵ. in rub. si cer. pet. in fi. ad verba illius rub Et Albe de ros. Raph. cõm. & Mod. in rub. ĵ. ad Trebel. idem faciunt, et est interpratatio necessaria. De qua quidẽ materia supplendi imperfectas orationes quædam scribunt Mod de ripa. in. d. rub. ad Trebel. Bar. & alii in. l. oẽs pop. in materia interpratationis supra de iust. & iu. & hæc maxime procedũt in proposito nostro hic vbi ponitur prætoris edictum quod in. l. sequenti Vlp. interpretatur quæ edicta cõcisa valde erant.

2 Præmittendũ primo est * ꝙ iurisdictio iudicis vel superioris multis modis offenditur qñq; per calũniam partis l. qui cum maior. §. si partis cũ glo. in verbo calũniosam infra de bo lib. quã quidem viam malignãdi & calũniandi iura abhorrẽt expelluntq; quantũ possunt & diversimodi puniri mandant. l. in fundo infra de rei vend. c. finẽ litibus de dolo & contu clemen. vt calũniis de re indi. &
3 in proœ. instit. ibi calũniantium iniquitates expellat, ✠ ideo calũniose agentem etiam ex officio iudex repellere potest ac debet ſm glo. in verbo calũniosam supra alleg. ad quam plura accumularunt Roma. consi. xlii. 51. lxvii. Barb. consi. x. col. i. vol. i. Fel. in. c. fi. de calum. in. c. de cetero col. 3. de re iud. Ias. in. l. vbi pactum col. 4. & sequenti. C. de transa. in l. creditori in. 2. not. C. de pac. & in. l. i. sup de offi. asseſſ. Dec. in. c. licet cãm col. 4. de proba & in c. super eo. el. i. col. fi. de appel. & in. c. 2. co. xviii. de iud. Et oẽs Mod. in. d. l. i. supra de offi. asseſſ. & in. c. exceptionem de excepr. & in. l. & tertium per illũ tex. infra de iudi.

Nõnunquã offenditur iurisdictio iudicis directe & delinquendo vere puta per inuasionẽ alieni territorii turbãdo iurisdictionem ipsius iudicis de quo est tex. vbi canõ. tradunt, in. c. ex parte in Christo de verb. significatione.

Aliquando et. 3. offenditur iurisdictio superioris facto partis ad delictũ non tendente ut in prorogatione iurisdictionis facta per clericũ de iudice alieno contra tex in. c. i. & c. si diligenti de for. comp. uel in prorogatione iurisdictionis alterius iudicis facta per vasallũ vel tributarium aut subditũ sine consensu domini sui vt per Bar. & doct. in l. i. in. §. & post operis col. fi. de no. op nun. ꝙ not. Butr. et alii in. c. ex transmissa de foro compe. Et Io. mi'is in verbo iurisdictio versic xii.

Quandoq; & . 4. offenditur iurisdictio iudicis ꝑ alios q̃ per litigantes. Et tunc prouidetur de remedio per Tit. sequentẽ, nequis eũ qui ut ibi maxime in §. in eum. l. pen.

Sæpius offenditur iurisdictio iudicis ex contumacia litigantium & hæc est materia legis nostre. Et dicitur offendi qñ impeditur sortiri effectum suũ ſm Bal. infra in pric. l. in. ii. col. Et ex quolibet genere contumacie id fieri põt. Et in primis accidit id ex contumacia non veniendi. l. v. ĵ. siquis in ius voca. non ierit quãuis in ditione Illustris. & Excel principis mei Sabaudie &c Ducis ex forma decreti secundi libri sub rub. qm̃ magistratibus citatus sine pena pro prima contumacia nullatenus puniatur pro sequẽtibus uero plectitur pœnis in literis citatoriis insertis iudicantis arbitrio. Item ea offensio contingit ex contumacia non restituendi non respondendi nõ recedẽdi nõ exhibendi & nõ patiendi. l. contumacia in princ. cum gl. ff. de iud. l. siquis missus infra ne vis fiat ei.

Et contumacia vero nõn probandi * non offenditur iu- 4
risdictio iudicis nec ob id mulctari quis põt ſm Bal. loco præall. sed excluditur a facultate probandi. l. non ex oĩbus infra de arbit. nisi iudex suspicaretur partem calũniose petere terminum seu dilationẽ ad proban. tunc. n cõminari posset, mulctam si in probatione defecerit & illã infligere ut per Alex. & Ias. infra in princ. legis in vlii. co. reputantes valde not. in practica imo iudex tunc posset partẽ cogere si voluerit habere dilationem obligare se ad aliquã pecuniariam pœnam si in probatione attentata defecerit. Alex post Bal. & alios in. l. i. in §. editiones col. 3 infra de eden. Barb. consi. xviii. lib. 4. Fel. in. c fi. col fi. de calũn. Nata in rep. clem sepe in princ. super glo. in uerbo dilationes de verbo signifi. facit tex. in proœ instit. ibi calũniantium iniquitates expellat cum aliis supra in princi. allegatis. Et ita sepe vidi fieri & obseruari, sufficit tum ad euitandã pœnam semiplene probare saltem per vnũ testem. Fel. in. c. i. & . viii. col. ii. de offi. deleg & in submissione id quandoq; solet exprimi de probando deducta saltem per vnum testem sub pœna prædicta, et quia probationes arbitrarie sunt pendẽtes vt ex arbitrio iudicis. l. 3. §. primo ibi tu magis scire potes de testi. Paul. de ca in. l. admon. col. pen. infra de iu. iur. cano. in. c. ex. literis de probat. Iudex ex multis coniecturis posset informari et credere id non fuisse factum aĩo calumniandi sed vere probandi semipleneq; probasse ut per Dec. in consi. cccc xlviii. cccclxiii. dx. et. dxcvi. secus tñ est ubi quis se obligasset ad. proban. plene deducta quod nunquã vidi fieri.

Ex contumacia aũt non agendi non offenditur iurisdictio iudicis. nec ob id mulctari quis potest sed tantum a facultate agendi excluditur. l. quum ticia infra de accus. l. diffamari ubi plene scripsi. C. de ingen. manumis.

Nec etiam offenditur per contumaciam non appellandi sed potius defenditur. l. omnem honorem. C. quando prouoc. non est necesse.

Maius est dubium de contumacia non respondentis positionibus utrum per eam offendatur iurisdictio iudicis ita ut mulcta possit infligi Bal. infra in prin. l. in. ii. col. q. sic ex quo contẽnitur iudex cui obst. videtur tex. l ii. ad fi. infra siquis in ius vocatus non ierit ubi probatur mulctam non posse imponi quando partis non interest aliquid factũ aut non factum fuisse sed ex contumacia non respondendi contumax habetur pro concesso. & sic nõ interest parti fuisse respõsum. ergo &c et ita uidetur sensisse alex. in d. l. ii. ad fi prime co sed Bal. sol sensit ut ꝑ Alex infra. in §. i. in. fi. Ias. & Aquensi. ibidẽ in primis co. Fel. in. c. de causis col. fi. de offi del. & in. c. cũ M col. xxi. in. v. cõclusione de const. Alex. in. d l. ii ad fi. cũmenti vbi respõ. ad illum tex. quãuis. n. ficta confessio partis aduersario satis sit, iudici tñ qui contẽni non debet nõ est satis et ideo si iudex ꝑpẽderet citatũ nolle venire aut in contẽptũ. ipsius nolle respõdere vel contumacẽ esse malitiose posset illũ mulctare ne iurisd. sua sit ludibrio ꝯtra legẽ si prætor ĵ. de iud. ut post dominos de rota præfati scribunt. et sic contumax prædictus non posset puniri nisi quando iudex perpenderet non responderi in sui contẽptum. Populareque est
5 iudicium * actione cuilibet de populo cõpetente vbicũq; iurisdictio iudicis offenditur. l. siquis id quod cum notatis ibi per Dec. in. 4. not. supra de iuris. om iu.

Viso de offensione iurisdictionis uidẽdũ esset de defensione sicut. n. multis modis offenditur ita ẽt multis modis defenditur iurisconsultus in hac. l. nostra ponit unũ præcipuum modum eã protegendi per impositionẽ mulcte sunt tamen alii non pauci de quibus oĩbus dicam in nigro post Fulg. & Cur. in. i col.

Secũdo præmitto ꝙ ad hoc ut ꝑ remediũ istius edicti mulctari quis possit requirũtur plura ut declarant Ias. &
A quẽ. ĵ. in. §. i. l. nostre ubi dicemus. * et secundum Ange 6
infra in princ. titu. ex isto edicto mulctandus est cõtumax de facto. non autem contumax de iure glo. nota. in. cap.

pro illorum inverbo contradictores de præbē.hinc'est q clericus contumax a laico mulctari non pōt quia contumax est de facto non de iure.quum non debeat corā secularī procedere neq; ēt si uellet posset vt per Guidonē pape in qō.eccel.& per oēs Mod.in.l.secunda infra siquis in ius vocatus pro quo dicto videtur mihi text.in.l. contumacia in fi.j.de re iud.Et hic Tit.secūdum Zasium.ad humaniores literas concta deflectentem infra in fi.l. a vetustis Romanorū moribus sumptus fuit cum per sententiā condēnati res occuparas restituere nollent,& manu.forti opus esset iuxta illud Ennii relatum per Gell non ex iure manu.consertum sed mage ferro rem appetunt. Sed quū ex quolibet genere contumacie non ex denegata restitutione rei tantūmodo hoc edicto mulcta imponatur vt ex princip. l apparet, & in superioribus dixi modicum sapit consideratio Zasii.

Et nota q licet hic non obtemperare non parere & cōtēnere synonima videantur & pro eodem accipi alibi tamen tanquam multum differentia ponunt, vt per glo.& Cardina Alex. in.c.quis dixit x dist i

7 Tertio sciendū est quādam esse obedientiam hoīs ad deum quandam hoīs ad hoīem . hoīs ad deum est affectio voluntatis deo coniuncte sicut econtrario inobediētia est affectio voluntatis diabolo instrumentaliter copulate,quia sicut homo per instrumentum operatur sic diabolus per inobedientiam separat hominem a deo . Obedientia quæ est hominis ad hominem est debita quædā reuerentia minoris ad maiorem vt per summam ange in verbo obedientia per quā obedientiam probatur subiectio qua remota remouetur similiter subiectio vt p Cald. in consi. 3.sub tit.de priuil.& Dec.consi clii. col secunda. Et ideo Pape ab oībus Christi fidelibus debetur obedientia capit.obedientiam. xciii.distinct propterea Christiani Principes nouo Pontifici solent legatos ad hunc effectū mittere, in quibus autem consistit prædicta obedientia declarat ibi Card.Alex.

Quæ obedientia quantum sit meritoria plene docent. S.Thomas secunda secunde qō.104.artic.secundo. & sequenti & qō.lxxxvi.art.vltimo & Archiep.flor in quarta summe.c.xi.Tit.v.Inobedientia autem grauissimū peccatum.Abb.in.c i.col.3.de iud & quandoq; pena mortis punitur licet ad bonū fuerit cōmissa.l.tertia.§.in bello. ff. de re mil.de quo text.& materia plene per Ancha.consi. clxxv.Fel.in cap.causam col.penul.de iudi.in cap.cum dilecta col.xii.in quarta ampliat.de rescri.& in cap.illud de materia & obed Rochum Cur.in rep.c.fi.col. xxxvi de consuet.Et Aul.Gell.cap.ix.lib.xiii.Non tamen omnis inobediens contumax dicitur ut per Fel.in.c.secundo. col. fina.de ma & obedien. vbi declarat quomodo cognoscatur contemptus.facit ad intelligentiam vbi quis citatur responsurus intitulatis & intitulandis , ratione inobedientie & contemptus.

8 Dicen.etiā esset qualiter puniatur contēptor legis & mandatorum principis vide tex.cum glo.in verbo leges C.de pet.bo.subl.l i.lib.x.Bar.in.l.2 col.ii.C.de pig.Bal. in.l.fraus supra de ll.Ang.in.l.i.in fi.C.de thesau.lib. x.& fi.l.præalle,Principis tñ mandatis parendum semper non est.si.n.contra ius rescribat id præsumitur per importunitatem partis fecisse,ideo supersedendū est ab executione & ipsi principi rescrip . & expectanda.ii. iussio.§.& hoc vero iubemus in auc.ut nulli iudicum &.l. sibi vindicari. C.de pœnis.c.si qñ cū ibi plene no.p Fel.& Dec.de rescr.

9 Patrie autem parentibus & maioribus an & qñ parere quis debeat & si in illicitis paruerit quando excusetur & alleuietur pœna tradunt Bal.& alii in.l.veluti.ff.de iust. & iure Anch.consi.clxxv.alias.cclxxv.incip.filio Cepo. in caut.xl.summa ang.in uerbo obedientia Dec.cōsi.535. De quo ē tex.no.in.l.seruos vbi doc.no.C.ad.l.iul.de vi

Postremo qūo differat hic noster Tit.a præalle.Tit.si quis in ius vocatus non ierit dicam infra in §.i.

De mulctarum generibus et mulcta dicenda plura scribit Gell.in noctibus atticis & Budeus in.§.fi l.ii.j.de iud.

In tex.rub. ibi si quis verbum hoc si quis tam masculos q; feminas cōplectitur vt dicit tex. in.l.i. infra de verbo.signi.vbi per Bar.& scriben. imo etiam. uniuersitatē comprehendit ut dixi plene in.l.si quis maior.C.de transac.& cōsulendo tradit Dec.in consi cccclxx. quicquid dicat in.l.si familia in v.not.supra de iu om iu. Et aliquādo est signum particulare vnius non distributiuum.l.si necessarius.§.si annua infra de pig.ac quandoq; distributiuum actum verbi cuilibet insolidum tribuēs ut p Bar. et alios in.l.qui filiabus.§.i.per illum tex.de leg.i. Et hic stat. particulariter non distributiue quia vno non parente purificatur & potest mulcta indici.l. si is qui cc §. utrum de rebus dub.Mod.de ripa.in.l.her.mei.in.§.cum ita col.tertia infra ad trebel. 10

In eo.tex. ibi iusdicenti iusdicente & iudex sunt sinonyma.c forus versi.iudex dictus de verbo. signifi l.i.iuncta rub.ff.tit.secūdo nam in eadem materia modo loquitur per verbum iudicis.mō per verbum iusdicentis. ex q patet prædicta inter se nō differre & ita volunt Bar.Alc. & alii in d.l.i.in glo.i Differunt tñ iusdicere & iudicare vt in rub.& nigro.C.ne quis in sua causa iudicet vel ius sibi dicat & in.l.4.in fi. infra de interrog. ac primum refertur etiam ad interlocutorias secundum ad diffinitiuas.vt per Alex.& Rimi.loco præalle.sed Dec. ibi in.ii.col sequendo cōmunem conclu.Bar.& doc.tenet non esse differentiam inter prædicta. 11

Et certe iudex diffinitiue negocium determināns ius dicit.l.pe.in.fi.supra de iu.& iure.Et consequenter ius dicere ad quemlibet actum iudicialē ēt si sit diffinitiua sententia referri pōt.d.l.pen.& sensit Aquēs.in.d.l.i.col.ii.

Et similiter verbum iudicare ad oīa referri pōt versic. iudex præal.c.forus eo q populo ius dicat aut iure disceptet,iure aūt disceptare subiicit ibi text . est iuste iudicare quod tam in interlocutoria quā in diffinitiua verificari pōt.Et hanc partē videtur probare tex.in oppo, a præfatis alleg.in.d.l.4.ad fi.j.de interrog.ac dum inquit ius esse eum locū vbi iurisdicendi uel iudicandi gratia iudex consistat si dictio illa vel disiunctiue staret & ad diffinitiuas snias tñ adaptaretur.verbum autē iurisdicenti ad alia precedentia sequeretur locum vbi ius diffinitiue dicitur non comprehēdi sub sermone loci ubi prætor ius dicit quod esset contra tex.in.d.l.penul.Recte igitur loqui videntur Dec.& cōiter scriben.dicentes prædicta esse sinonyma.

Ex quo apparet iusdicere & iudicare idem importare & pro eodem capi ut quum dicimus Alex.sine paris.l. ii.infra ad.l.aquil.l.ad protegen.cū glo. C.de in litē iur.Et ita non obstare rub.cum nigro præal.C.ne quis in sua cā siue ergo interloquatur prætor siue diffinitiue pronunciet semp ius dicere possumus affirmare & pariter vtroq; casu iudicare quāuis interlocutiones iudicū differant a re iud.ut in rub.j.de re iudica.& interloq.iudicum &c. C eo. tit Ibi n.clare apparet rem iudicatam capi.tantū pro diffinitiua prout adhuc apertius iurisc.declarat in.l.i tit.præal.

Si tñ cōis vsus loquendi esset ad opp . & sm prædictā differentiam attenderetur eo prolato ut per Fel.in procē. decret.char.prima &.ii.

Appel.uero iusdicentis venit ēt delegatus.l. i.j.de susp. tut.l.& si ptor.ff.de offi.eius ubi doc.inferunt ad qō.statuti loquētis de iusdicēte ut cōprahēdat & delegatū contra qđ est doctrina Bar.& scribentiū.j.in princ.l.&c. Fel.c.de causis col.fi.de offi.del dū cōcludunt delegatū non posse mulctare & iusdicens inobedientē ut hic dr mulcter ergo delegatus nō dr ius dicens alias posset mulctare,nisi respōdeas p.l.ii in fi.infra de iudi . dū inquit his datur mulcte ius quibus publice iudiciū est et nō aliis. sed delegato nō est iudiciū publice ut de se patet & tradit Dec. in literis in prin.de offi.del.facit.l.fi. C.ubi & apud quem ideo nimirū si mulctare nō pōt quāuis venias ap.iusdicentis. 12

13 An ãtõ e appellatione iuriſdictionis veniat ordinaria
vel delegata vel de vtraq; intelligatur diſpoſitio. conten-
dunt contrarianturque ſcribentes.ut patet ex his quæ ſcri
bunt Alex.Iaſ.Dec.Cur.& alii Mod ſupra de iuriſdi.om.
iu. Alex. Iaſ.& alii in l.ait prætor in princi.infra de re iud.
Cano.in.c tua de offi. vica anto de butri. Rimi. Iai. & alii
multi noie iuriſdictionis ſimpliciter prolatæ ordinariã in-
telligi affirmant Alex.& Cur.tã ordinariã ꝙ̃ delegatã cõ
prehendi volunt.Dec.ex mente Alex.& aliorũ ſm ſubie
ctam materiam rem debere iudicari dicunt. Nos oibus
diligenter conſideratis facimus concluſionẽ quam aucto
ritate lege rationeque probabimus.
Erit igitur cõcluſio ꝙ in dubio appellatione iuriſdictio
nis de ordinaria intelligitur.ita cõter intelligunt doct. vt
tenent Inno.& Ant.de but.in.c tua de offic.vica.Alexã.
Hercul.& Iaſ.in.d.l.ait prætor Rimi & Mod.tau.in rub.
de iu.om.iud Dec.in.c.ſane el.ii col.ii.de off.del.& in §.q
mandatam.l i ſupra de offi.eius.
Hæc cõis opinio probatur.i.per vulg. regulã.§. qui in
14 perpetuum.l.i.j.ſi ager vectig.vel emphi.peta.* ꝙ verba
in dubio intelligenda ſunt in potentiori ſignificatu nota
appellatione dominii de directo ibi non de vtili intelligi-
tur ergo de iur.ordinaria quæ firmior eſt & potentior ꝙ̃
delegata vt per Alex.& alios in.d.rub.de off eius.
Et licet Dec.in rub.de iu.om.iu reſpondeat ꝙ arg.pro
cederet qñ iuriſdictio in vna ſpẽ tantum verificari debe-
ret v; in ordi. vel in del.ſecus qñ diſpõ eſt generalis ut in
propoſito noſtro quia in materia indifferenti ſub verbo
iuriſdictionis utraq; comprehenditur arg l.i.in.§.& gene
raliter infra de lega.præſt.item quia oẽs ſpẽs proprie cõ-
prehenduntur ſub genere arg.l.in toto infra de re. iur.tra
dit Bal.in.l. ii C.de iur. aur. annul tñ pro reſpõ.dicimus
ꝙ non loquimur de vniuerſali diſpoſitione prout cõtra
Iaſ.arguit Dec.ſed de indiffinita verbaq; potius in ſpecie
quã in genere intelligenda ſunt ut.j.de leg.iii. l.hoc lega-
tum cum ibi no.per Bar.& oẽs ſcriben.in.l.certe conditio
in princ.infra ſi cer.pet.Et per conſequens de iuriſdictio-
ne in ſpẽ non de iur.in genere vt etiam per Curt. in.d l.i.
col.x.de offic.eius & in.l.ii.eo.tit.& per Fel. in.c.ꝙ ſedes
vbi limi.de offic.or.ſi de iuriſdic.in ſpecie ergo in ordina
ria quæ eſt ſpẽs iuriſdictionis & fortior ac potentior præ
dicto arg.aliter reſpondebat Cur.in d.rub.de iur.om.iu.
ꝙ fortior et potentior erit ſignificatus ſub verbo iuriſdi-
ctionis vtrãq; compræhendere ordinariam v; & del.q̃.
ſi ordinaria tantum compræhenderetur facit not. doctri
na Bar.in.l.ſi mater in.§.eandem col. fina.infra de excep.
rei iud.& Soc in l.in conditionibus in.§.ſi patronus in ti.
de condi.& demõ.& Fel.in rub.de præſc.col.iii. * ꝙ ap-
15 pellatione dominii venit directum & utile et ideo ille qui
in lib.ſe dominum dixit non probato directo obtinebit
probando vtile. Ad tex.in dicto.§. qui in perpetuum ꝙ
appel dominii non intelligatur de vtroq; dominio ſed tã
tum de directo reſpondet eleganter Bart. in.d §.eandem
col.fi.ꝙ rõne adiuncti ſeu ſubiectæ materie de direc.ibi in
telligitur quum.n conductores ad lõgum tempus vtiles
domini tantũmodo efficiantur vt ibi per Accurſium &
directum dominium penes municipes remãſerit.l.ii.C.de
iu.emph.c fi.cum glo.de loca.Et dicat iuriſcõſul. eos qui
a municipibus fundum conduxerunt dominos non effi-
ci rõne ſubiectæ materie oportet neceſſario intelligere di-
rectos prout ibi dicit glo.quum ipſum directum domi-
nium apud municipes remanſerit nec eiuſdẽ rei duo poſ-
ſunt domini inſolidum eſſe l.ſi vt certo in.§.ſi duobus ve
hiculum.j.cõmod. Et ſimiliter videmus alibi ꝙ rõne ſu-
biectæ materie appel. dominii venit tñ vtile ut per Alex.
in.l.ſi finita in.§ iulia.col.i.infra de dam.infec. Quæ tamẽ
conſideratio per Cur.facta de cõpræhenſione vtriuſque
ſpeciei iuriſdic.ordinarie & delegatæ eo ꝙ is potentior ſit
ſignatus nõ procedit vt ſtatim dicã.aliter ad text.d.§.qui
in perpetuum reſpõ.poſſet ex dictis Rom.in conſi.xxvi
col.ſecunda.& Socin.conſi.vltimo colum.fina.lib. ſecun
do.& conſi.xxv.colum.fina.volumi.tertio.vbi declaran
tes text.§.qui in perpetuum dicunt.regulam illam de ver
bis in potentiori ſignificatu intelligendis procedere quan
do aſſumerentur in ſignificatu improprio niſi intelligere
tur in potentiori prout ibid.ſed quando capi poſſet pro-
prie.ſatis eſſe quãuis in potentiori ſignificatu non intelli-
gantur quum verba proprie ſint intelligenda.l. i.§ is qui
nauem. ff.de exercit. vt enim dixi qui ad lõgum tempus
conduxerunt domini vtiles efficiuntur iuriſconſ. ibi dicit
eos non effici dominos.niſi intelligeremus verba in po-
tentiori ſignificatu.v; directos.improprie neceſſarium eſ
ſet intelligere quum dicti conductores vtiles ſint domini,
Sicque in effectu ſentiunt voluntque Rom.& Soci.q. in
§ qui in perpetuum illud ſit ratione adiuncti & ſubiectæ
materie.vt dicebat Bar.ſupra allegatus facit quod Rom.
ſocique dicebant quia ſi ſatis eſt verba ꝓprie intelligere
& ordinaria iuriſdictio proprie ſimpliciterque talis eſt de
ea intelligendus erit ſermo præterea dicta reg. de verbis
in potentiori ſignificatu intelligendis in una ſpecie tantũ
probatur in pluribus aliis locis.vt inſt. de iu naturali gẽt.
vbi appellatione iuris ciuilis intelligitur. de iure ciuili ro-
manorum in ſpecie ac in potentiori ſignificatu non in ge
nere de iure ciuili nec in alia ſpecie ut & per Dec. in conſi.
dclxxxv.probatur etiam in cap.ſi pater de teſta.in. vi.&
in l.ex ea parte in.§.in inſulam infra de verbo. oblig.vbi
mortis appellatione * intelligitur de naturali,non aũt de 16
ciuili.l de deportatione quæ naturali equiparatus ut ibi
notat Iaſ.nec de utraque quãuis ergo fortius & poten-
tius eſſet ambas iuriſdictiones ordinariam v; & delegatã
cõpræhendere tñ quia verba intelligenda ſunt in ſpecie
non in genere & in ſpecie fortiori ac potentiori appella-
tiõe iuriſdictionis intelligemus de ordinaria quæ fortior
eſt & potentior non de vtraque ſicuti mortis appellatio
vt dixi de naturali tantum non autem de naturali & ciui
li intelligitur & ſic de utraque. Quæ quidem concluſio
de verbis in fortiori et potentiori ſignificatu intelligendis
pluribus elegantiſſimis deciſionibus ornari poſſet ſi liber
videre Bar.in.l.lucius infra de condi.& demon.Roma.cõ
ſi.xxvi.col.2.Pau.de caſt.con.ccxli.&. ccxlv.in antiquis
Abba.& Barb.in cap.ſi.circa ſi.ut lite non conteſt.Aret.cõ
ſi.lviii.col.v.Barb.conſi xxvii.col.7.lib.i.Fel.in cap.quali
ter & quando el ſecundo.§.fi.in viti.colũ.extra de accuſã.
Dec.in.c.i.in.i.not.de iud.& Mod.bononien. in rubr. C.
de proba.col.ſecunda.Ex prædictis igitur remanet firma
tum & roboratum primum fundamentum.
Secundo principaliter probatur concluſio prædicta * 17
quia verba per prius nõ per poſterius ſimpliciter nõ ſm
quid intelligenda ſunt.l.hoc legatum infra de leg.tertio l.
lucius.§ quæſitum cum ibi not.per Bar.eo.tit.tradit Pau.
de caſt.in conſi.ccxli.colũ 3.in antiquis Soc.conſi. xxix,
col.4 lib.primo & in.l.quæ conditio in princip.col.2.in-
fra de cond.& demon.& Iaſ.in l.col penult. C.de ſuc. e-
dic.ſed iuriſdictio delegata nõ eſt talis ſimpliciter ſed ſm
quid delegata v;.l i.§.cum propriam vbi diximus ſupra
de offic. eius.uerba ergo ſimpliciter prolata intelligenda
erant de ordinaria quæ ſimpliciter eſt talis non de delega
ta quæ eſt iuriſdictio ſm quid.
Tertio confirmo * quia iuriſdictio delegata extraordi 18
naria dicitur quum opponatur ordinariæ & delegatus di
citur iudex extraordinarius Bal.in.l.ſi quando per illum
text.C.de dila Iaſo.in.d.l.ait prætor column.prima.De-
ci.in dicto.§.qui mandatam colum. prima ſed ſermo ſim
pliciter prolatus debet intelligi de actu ordinario non
de extraordinario & de ſolito potius quã de inſolito. l.
ſeyo.§.medico vbi Bart.nota.infra de ann .lega. Fel.in.c.
ꝙ ſedem colum . tertia de offic. or. & in capitu. ſedes co-
lum.iii. de reſcrip .Barb. in.c.quum ſit generale colum.ii.
de fo.compet. Iaſo.in.l.ſed & ſiquis in.§.quæſitum colũ.
pen.ff.ſiquis caut.& Dec.in.c.i.colũ.xviii.de iud.& in.l.ſi

cōuenerit in fi.ꝭ.tit. ii.facit quia ille qui actum facit potius
ordinaria potestate uti censetur quā alio mō facere. l iii.
cū ibi not.per Alex.& alios.C.de testa.mil Rom.in sin-
gul.fol i.col.3.& in consi cccxliii.et ccclvi.& Alex.cōsi.
lv.lib.v.eo maxīe ꝙ iurisdictio ordinaria fauorabilis del.
odiosa.c.i.de resc.lib.vi.c.p.& g de offi.del. ideo sub uer
bo iurisdic.potius fauorabilis ꝙ odiosa veniet.facit.l.quū
quidam ꝭ de lib.& po.& .c.odia de re.iur.in. vi.& .§. fut.
sic l.pe.ꝭ.de leg ii.vbi legatis alimentis per testatorem oi-
19 bus libertis non admittunf illi * quos habuit odio qa o-
diosi cēsentur exclusi a cōmodo.vt ibi p Bar.Bal.et Imo.
de quo pulchre Roma.in cōsi.cccexxxviii. col.ii. Anch.
consi.217.col.i.&.ccccviiii Soc.consi.xxxvii.col.ii vol.3
& Dec.consi.cclxxxvi. col.i. Mirum igitur non eē si ap-
pellatione iurisdictionis in dubio de ordinaria intelligi-
tur. Quæ quidē conclusio sine scrupulo procedit in statu
tis proprie strictecꝫ intelligendis l.constitutionibus cū ibi
no.per Bar.infra ad municip.§.hæc verba.l.iii.ꝭ.de nego.
gest.Et in actu perpetuo nō in tēporali arg.l seruus C.de
pe.Et sic in iur.ordinaria quæ ppetua est fauorabilis pro
priecꝫ & simpliciter iurisdictio. nō in del quæ odiosa est
& iurisdictio cū adiuncto ſm quid ad nutumcꝫ de legan-
tis reuocabilis. l. iudicium soluitur infra de iud. Et ita te-
nent cōiter scribē vt hic per Alex.Dec. & alios in præal.
rub.de iu.om.iud.Et pariter procederet indubitāter præ-
dicta conclusio quando propria iurisdictione mentio fie
ret quū delegatur propriam iurisdictionem non habeat
d.§.qui mandatam & l.fi.versicu sed ne quis infra vbi &
20 apud quem cog.rest.in integ.agen. sit * & verba stare de
beant cum misterio aliquid operandi.l.si qñ.C de inoffic.
test.c.si papa de priui in.vi.& hoc in omni dispositiōe de
mundo Roma xcvi.xiiii.lxxxiii.clxxx.col ii.Are.consi.
cxlix.paucis col.i.Alex.cōsi.lvi.vol.iii 133.col. fin. lib.v.
Fel in.c.i.col.iiii de const.in.c i.col v.de rescrip.in.c.cūm
quæ col.vi.eo.tit.& in.c.quā sit ad fi.de iude.& in c.soli-
te colū.3.de ma. & obed. si.n.de delegata intelligeremus
superflueret verbum propria vt per Alex. & Aquens.in
præal.rub.de iu.om.iud. et Dec.in.d.§.qui mandatā Imo
vt ex prædictis liquet esset contra mentem proferentis
verba quicquid dicant rimi.& Cur.in præal.rub.de iur.
om.iu.volentes delegatum habere iurisdictionē propriā
delegatā.s.vt dr̄ in.d.§. qui mandatam fieriq; expressio-
nē de eo quod tacite inerat ideo non posse dici superflui-
tatem esse sed ut dixi illud intelligitur ſm quid hoc est iu-
risdictionē propriā delegatam.vt non ergo iurisdictionē
21 simpliciter sed ſm quid. * Similiter vbi per casum geniti-
uum sit sermo de ordinaria iurisdictione intelligē est ſm
Alex.in pręalle rub. de iu.om iu. quia natura genitiui est
proprietatem importare l.ii § i.infra de reli & sump. fu.
quā proprietatem iurisdictionis non habet delegatus vt
diximus ideo &c. quæ rō non est bona ut per Rim.Dec.
& Cur.in dicta rub.

Limitatur mō prædicta conclu. ſm Alex.Rimi.Dec.
& alios in dicta rub.& Dec in c sane el.ii.col.ii.de off.del.
nisi rō subiectæ materie aliud suaderet quia tunc etiam de
22 delegata intelligeretur * arg.l.si vno in prin.ꝭ.loca.& l.in
sulam infra de pręser.verb.et ita intelligitur glo.in.d.rub.
de iu.om.iu.ut statim dicetur.hinc etiam est ꝙ dispositio
loquēs de aliquo ente locum habet in eo quod est tale se-
cundum quid vbi materia subiecta dictat. & ratio cōpe-
tit etiam ei quod est tale ſm quid vt per Pau.ca.in cons.
ccxli.col.fi.in antiquis & Soci.in consi. cxxix. col.4 lib.i.
effectus.n.rei & non nominis considerari debet.Et in om
ni dispositione verba intelligi debent ſm subiectā mate-
riam etiam impropriando iuribus proxime alleg. vt ple-
ne p Rom.cōsi cccccix. Pau.de ca.in.l. Arist.circa fi.pric.
infra de don. Are.consi.clx.in.vi.dubio Alex. cōsi.cviii.
&.cxx.lib.3.&.xl.col.4.vol.4.Bologni consi.liiii.Fel. in
c.nā concupiscentiā sol.i.de cōst. Soc.in.l.2.in prin.in vlt.
col.ꝭ.si cer.pe.& in.l.quibus diebus in.§. dominus per illā

lum tex.de cōd.& dem.Dec.in. c.cum parati col.ii.de ap
pel.in consi clx.164.& ccccclxxxix.col.fi.Rimi.& Ias.in
l.i.col.2.supra de iu.om iud.

Quæ quidē lim multipliciter pōt exēplificari.s.quādo
ex præcedentibus uel sequentibus id colligeretur arg l si
seruus plurium.§. fi.infra de leg.i.nam rō subiectæ mate-
rie suaderet sub verbo iurisdictionis etiam intelligi de de-
legata aut qñ de mente loquētis id pateret iuxta glo.præ
all.rub.de iu.om.iud.quā sic intelligunt ibi Alex.Rim.et
alii facit.l.3.cum no.C.de lib.præter.l.in condit. in princ.
infra de cond. & dem. vbi.n.sermo de iur. est prægnans
prout in tex.prædic.rub.tūc in materia indifferenti vtra
que iurisdictio cōprehenditur ut per Alex.rim.& Dec.in
d.rub suit.l.iulia.de leg.3.& quia proprie oēs spēs sub ge
nere comprehenduntur vt pulchre per Alex.in l.iurigē
tium in.§.sed si fraudandi ad fi.ff.de pac. Itē quando esse-
mus in materia fauorabili fieret larga interpretatio & cō
præhenderetur etiā iur.delegata quæ largo mō iurisdictio
nuncupatur.c.quærenti.c in literis de off.del.l.fi.supra de
off.eius & ita tenent Alex.in d l.ait prætor col.2.Rim.in
præalleg rub.col.fi & Aquens.in.d.§.qui mandatā ad fi.
quicquid dixerint quidam Moder.portug.in rep l.impe
rium col.lxxxiiii. Item quarto vbi dispositio redderetur
superflua si delegata non comprehenderetur Rimi loco
præal.facit qđ scribit Bar.in l.4.in.§.prętor ait.ꝭ.de dam.
insec.& lex.i.in fin.infra de iud.& l.fundus qui locatus la
picola cū.l seq infra de fund.instr. * vbi legato fundo cū 23
instrō si domini & coloni adsit ibi instrumentū intelligi-
tur legatū de instrō domini sed si nullū dominus ibi ha-
beat intelligitur de instrumento coloni ne verba sint sine
misterio operandi per quē text.dicebat Pau.de ca.in con
si ccxli.col fi.q. vbi verba simpliciter intelligi nō possunt
intelligenda sunt ſm quid ergo de delegata vbi de ordi-
naria non possent intelligi quē tex.d.l.fundus qui locatus
aureū dixit Fel.in c.i.col v.& seq.de rescr. in.c sedes col,
pe in.c.postulasti col vii.in i.lim.de rescr. et in.c.rodulp
ad fi i.col.eo.tit.Alex.in.l.i.col ix.si cer.peta.& consi.18.
col.3.lib i.aret consi.18.col 2.Ias.in.l.qui rome in.§.duo
fratres col xxv.de ver.obl.Dec.in.l.fi col.v.C.q admitt.

Cōsiderabitis tñ si dispositio.d l.fundus q locatus pos-
set limitari quando testator legasset fundum cū omni in-
strumento ut etiam coloni instrumentum tunc veniant p
dictum Bar.in.§.si l.serui electione infra de leg.i.et Ias.ibi
dem col.pe.& fi.quāuis.n.legās fundum sibi cum alio cō
munem partem suam tantum legare censeatur si tñ oēm
dixerit ēt pars socii cōprehenditur in legato ergo pariter
vbi legatum esset fundus cum omni instrumento ueniret
etiam instrumentum coloni ibi existens.

Nisi diceres ꝙ legato toto fundo tā ex mente quā ex
uerbis colligitur voluisse testatorē legare ēt partem socii
totū dicendo.sed quando legatus est fundus cū omni in-
strumento non infert de necessitate legatum fuisse instru-
mentū coloni quū legatū possit intelligi de omni instru-
mento testatoris legantis faciendacꝫ videtur huiuscemo-
di stricta interpretatio in legatis.l.numis de leg.2.§ qui
rē.l.vnū ex familia de leg.secundo.cum his quæ scripsi in
l.in testamentis.ꝭ.de reg.iur.Diceretur ēt rō subiectæ mate
rie suadere de del.pariter intelligi vbi verba fierent de ha
bente iur.ut p Alex.loco præal. sed. Ias.in d.l ait prætor
improbat & refragantur quæ in superioribus diximus
ꝙ verba intelligenda sunt in fortiori & potentiori signifi
catu & sic de ordinaria.

Ex prædictis colliguntur multi casus in quibus lim.de
qua supra exēplificari pōt. * Vltimo considera posse li- 24
mitari quando ex consuetudine aut cōi usu loquendi ap
pel. iurisdictionis ueniret seu intelligeretur ēt delegata.
quum oīs dispositio a prædictis interpretationē sumat
ac recipiat.l.ꝙ si nolit in.§.quia assidua infra de edil.edic.
Fel.in procē.decr.& in.c.primo de proba.col.vi. ubi De
ci.xiiii & in consi ccxv.

EX PRINCI. LEGIS vnice si quis iusdicenti &c.

DE Vlpia.plura dicta videbitis in princ l.nu. 1

Iurisdictio iudicis multis modis multisq; remediis defenditur.nu.3

Iudex potest iurisdictionē suā defendere multifariā ibidē.

Magistratus appellatione qui veniant vide nu.3.

Contēnens mandatū principis vel sedis apostolice literas illius puta in contēptum lacerando vel negādo peccata posse remitti, a sede prædicta aut imperium depēdere ab ecclesia pōt puniri nu.4.&.5.

Indignationis principis vel sedis apostolice pena q̄ sit & cōsequēter cuius virtutis sit clausula q̄ solet apponi in rescriptis principū & literis apostolicis sub pena indignationis nře vel apostolorū petri & pauli.nu.5

Pena priuationis nō hēt locū nisi i casib' a iure expssis.6

Mandatū principis contēnens quando non hēt annexā cōminationem extraordinari punitur.7

Arbitriū habēs mulctādi & puniendi id debet facere, fm qualitatē contemptus facti & personarū nu.9

Mulcta imponenda est fm taxam iuris non pro arbitrio iudicis 10.&.11.

Tex.l.eos C de mō mulctarum declaratur & multipliciter limitatur ibidem.

Lex ista in uerba fm ius sue potestatis qūo se referat ad taxā.d.l.eos.quæ de cōsuetudine nō seruatur.nu.11

Lex semper loquitur rō antiqua exēplificatur per nouā pulchre nu.12.

Intellectus nouus & declaratio not.ad hunc tex.nu.13

Mulcte legitime excessus vitiat in totum & iudex excedens punitur.14

Mulctam non solū in facta sed ēt in voces imponi, ēt hodie contra garrulitatem & proteruiam procuratorū et causidicorum nu.16

Mulcta Sabinū est & non latinum verbū.17

Mulcta licet de cōsuetudine imponatur iudicis arbitrio, modus tñ consuetus seruandus est alias pōt appellari & per iudicem appellationis ad congruum modū reducenda est res.19.cū seq.

Doctori quātūcūq; excellēti cōsuet.attestāti nō credit.20

Appellari pōt ab his quæ cōmissa sunt arbitrio iudicis et sic ab excessiuo mō mulctandi.21.cū seq.

Papa adiri pōt in defectum iudicis superioris contra non recognoscentes superiorē vt pro iustitia cogat partē vt ius dictat, non ut imponat penā fisco ecclesie applicandam 24.cum seq.

Episcopus an possit imponere penas pecuniarias & laicos ꝓ criminibus ecclesiasticis incarcerare.25.&.26

Duumuiri de quibus in hoc tex.agitur.q sint & de eis plura.29.cum seq.

Tex.iste in principio an legi debeat, cū taxatiua vel cū exceptiua.28.&.42.cum sequen.

Taxatiuarū & exclusiuarū dictionē nā q̄ sit.29.cum seq.

Tex.l.ob es de prædiis minorū.C.declaratur.19

Similia nunquā censentur exclusa ēt in penalibus.32

Consueta nūquā censentur exclusa.43

Testis deponēs Titium possedisse annis decē tm̄ an ꝓbet vel puniri possit et ad hoc ut probet continuationē dicti tēporis addere debeat continuis.34.cum seq.

Testis dictū interpretari debet in dubio ut euitet periurium, non autem ut probet.35.cum seq.

Testis super negatiua deponens ēt non interrogatus debet assignare rōnem dicti sui.36

Testis deponēs sup mera negatiua an de falso vel alia pena puniri possit, & quæ dicatur mera vel prægnans negatiua.3 .et.38.

Implicatiuarū natura vt non solū non tm̄ etiam et similia quæ sit.40. & seq.

Intellš plures ad hūc tex.accōmodati discutiunt.42. et se.

Castellani et minimi iudices an posint mulctare tam de iure q̄ de consuetudine.43.cum seq.&.55

Mulctandi ius a iurisdictione dependet ex quo infertur ad plures not.qōnes.46

Statuentes an & quando possint apponere pœnā statutis eorum ibidem.

Intellectus verus ad istū tex.ostenditur.nu.50

Tex.l.defensores nihil.C.de mō mulctarū declaratur.51

Tex.§.si quis ad pedaneū.l.iii ff.neq̄s eū q declarat.n.52

Mulcta & pena longe inter se differunt.nu.54.

Mulcte parue & leues, quæ dicantur.55

Delegatus licet regulariter non mulcte fallit tñ in multis casibus, 56.cum seq.

Statuendi potestatem habentes regulariter pœnam apponere non possunt.57

Arbiter an & quando mulctam ac pœnam posit indicere.60.cum seq.

Tex.cum glo.in.l.ii C.cōm.vtri.iud.ꝙ ea quæ non valēt in vim iudicii & actus iurisdictionalis in vim cōuentionis pp consensum partium subsistunt declaratur & ornatur late.nu.61.

Arbiter electus ex necessitate statuti an ordinario vel delegato equiparetur.62.cum seq.

Arbitrator qui ꝓxonera nūcupatur nō pōt mulctare.54

Mulctare an, et qñ cogatur iudex.65.cum seq.

Edictum istud quodnā remedium produxerit.65.cum pluribus sequentibus.

Remedium descendens ex hoc edicto quod & quale sit.65.cum sequen.

Libellus vbi imploratur officium iudicis an & quando requiratur.67.cum seq.

Iurisdictio in iudice semper est cum necessitate.69

Remedia iurisdictionis defensiua plura sunt.71.cum pluribus sequentibus.

Persona capi non potest pro debito ciuili nisi prius excussis bonis ibidem.

Audientia qūo & qualiter pp contumaciā & in obedientiam posit per iudicē parti denegari.72.& seq.

Monitio bina requirit ut quis iure suo priuari possit.73

Tel.§.sed & si dum decreto.l.sed & si per prætorem infra quib.ex casu maio.declaratur.72.cum seq.

Confiscatio bonorū nūquid fieri possit propter contumaciam.74.&.90.

Executiua remedia, cumulari possunt pro consecutione sui iuris.nu 76

Soluere promittens florenos centū.J.octo dies alias dās in solutum ex nunc prout ex tunc & econtra talē fundū creditori suo præsenti & acceptanti faciendo de illo purā venditionē in eum casum elapso termino adhuc cogi pōt ad solutionē dicte quantitatis si creditor noluerit fundum insolutum accipere, cum in sui fauorem prædicta remedia fuerint cumulata.nu.77.

Iurisdictionem alienā an posit iudex defendere.78

Brachium secularis iudicis inuocat ecclesiasticus.78

Magistratus temporales possunt pro tēpe sui officii legem condere in suis territoriis 80

Præceptū sub certa pœna factū nō arctat iudicē qn possit maiorē vel minorē pœnā imponere.81.cū seq.

Tex.legis interlocutio &.l.pro grāma.C.cōmin.vel.Epistolas declaratur.nu.82

Præceptū iudicis nudū et ñ hñs cām ꝑexistētē ñ valet.83

Iudex an posit condēnare ad soluendum.J.certum tempus & in quarto pluri casu quo condēnatus in solutione prædicta deficiat.84.

De præceptis factis cum clausula iustificatiua & si senseris te grauatum compareas &c.85

Recognoscere feudum vel emphiteosi sub pena priuationis rei iussus nō recognoscendo an illam incurrat.87

Præcepta plura & diuersa fieri possunt fm subiectam materiam per ius dicentes in exercitio suæ iurisdictionis.nu.87.&.91.

IN PRINCIPIVM LEGIS VNICE. SI QVIS Iusdicenti &c.

Omnibus magistratibus &c. hanc l. in qua libet eius parte subtilem & difficilem om nes scribentes prædicant, & practicabi- lem continet materiam. Iccirco diligenti studio curaq; absoluenda est. * Auctor fuit Vlpianus qui ex splendidissima Ty- riorum Colonia in Syria phenice originem traxit quẽad modum in l. i. ff. de censi. ipsemet testatur, Cuius consilio Alexand. seuerus xxiiii. Romanorum Imperator Rẽp. felicissime rexit cũ illi amicus & gratissimus fuit, neminẽ que solũ admittebat præter præfectum suum & Vlpia. quos pp summam iustitiam maxime diligebat vt in Hi storia ipsius Alex. Principis lampridius refert, discipulus fuit splendidissimi papinia. floruitq; post Christum natũ annis ducentum plusq; vt ex eodem Lampr. Euseb. Cesa re & aliis Historicis apparet, legem istam vt ex ea appa- ret edictum prætoris interpretando composuit, multos enim libros ad interpretationem edictorum reliquit vt ostendunt pandectæ, testaturq; Iustinia. in l. iii. C. de lib. preter solebat cum omni subtilitate disputare, vt inquit tex. in. §. ne autem l. vnice. C. de cadu. tol. tantũque in hac nostra legali philosophia effecit (quod ad Cesarem augu stum Furnius dixit) vt oẽs qui legali scientiæ operã da- mus viueremus & morieremur ingrati qui tot beneficiis in nos ab illo collatis paria facere nũquam poterimus.

Diuiditur tota lex in quatuor partes per doc. hic, et quã libet partẽ per se expediemus. Principium ergo istud sub diuidi potest in tres particulas vt hic per Ias.

Summari posset principium istud diuersimode sm sua rietatem lecturarum summarium Bar. et Alex. sumptum fuit ex cõi intellectu, de quo dicemus in glo i in hoc non stat magna vis declarationeq; potius quã summario indi get nã Vlp. satis breuis fuit, & summauit ipse qđ nobis tradidit ut in simili de illo tex. dixit Bar. in l. fina. supra de iur. om. iud.

Pro figuratione casus huiusce principii quia terra ma los & superbos hoĩes educat & semper produxit qui et Iusdicẽtes contẽnunt, quæsitum fuit vtrum magistratus quorum mandatis non obtemperatur aut iurisdictio cõ temnitur possent iurisdictionem ipsam ab iniuria aliquo mõ asserere, & respon. iurisconsultus quod sic exceptis duumuiris sm ius sue potestatis & consequenter nõ pro libito sed pro mõ imperii qualitateq; contemptus ac in- obedientie vt statim dicemus. Cui. n. iurisdictio data est ea oĩa cẽsentur concessa sine quibus iurisdictio explicari non potest l. ii. supra de iu. om iud. & per consequens de fensio iurisdictionis per impositionem mulctæ non obtẽ perantes igitur poterunt mulctare ac punire non pro vo- luntate & libito sed sm ius sue potestatis ex quibus pote stis colligere rõnes dubitandi & decidendi ad principium istius. l. nostrę.

Noto primo ex isto tex. oĩbus magistratibus conces- sum fuisse ius mulctandi contumaces & inobedientes * p defensione & conseruatione iurisdictionis sue facit tex. in d. l. secunda & . ff. tit secundo. l. ex quacũq; & . ff. de iudi. ad fi. l. ii l. aliud est fraus ad fi ff. de verb. signifi. & C. de spor. l. ii & quæ de penalibus præceptis magistratuum tradũt scribẽ. in. §. diui in vltimis col. & Guido pape in quæstio. cclix. imo possunt magistratus etiam per viam facti bel lum mouendo defendere vt declarat Alex. ff. col. fi. & mit tendo in possessionem bãniendo denegãdo audientiam excõmunicando si ecclesiastica potestate fungantur, vt p Paul de ca. & Ias. in d. l. secunda infra tit ii col. i. & in quar to not. Bar. & alios in. §. fi. l. illicitas supra de offi. præsidis. & in. l. iubere supra titu. secundo. sunt & alia remedia qui- bus magistratus possunt eorum iurisdictionem defende- re, de quibus post Fulgo. meminit hic Cur. in. i. col. latius dicam in. iii. quæstione Bar.

Qui autem * veniant appellatione magistratus ponũt 8 Pau. Alex. & alii in. l. cum qui supra titu. ti. dixi aliquali- ter in. l. ii. in versicu. q ad magistratus attinet supra de origi. iur.

Cõtemptor vero legis & mandatorũ principis * an & 4 qũo puniatur, dixi supra in rub. & sm Oldrad. in consi. cclxxi. potest vt hereticus puniri ille qui contemptum se- dis apostolice negat a summo pontifice peccata posse re- mitti, hinc etiam dixit Bar. l. i. in. §. presides infra de requi. reis. q Dantes florentinus post eius mortem quasi condẽ natus de heresi fuit eo q contra communem sententiam Cano. & Theolog. tenebat in monarchia sua imperium non dependere ab ecclesia vt hic per Ias. in prima col. & pariter qui in contemptum prædictæ sedis literas apostolicas lacerasset puniri posset tanquam apostolice sedi iniuriam inferens, vt per Felin. in. c. ex literis column. i. de offic. deleg.

Sumpta hinc occasione tetigit hic Ias. post alios p̃ cum relatos de virtute et importantia clausule, quę solet appo ni in rescriptis principũ sub pena indignationis nostræ, & in rescriptis apostolicis dum dicitur alias indignationẽ petri & pauli apostolorũ noueris te incursurũ de qua est tex. no. in elem. exiui in fi. de verb. signifi. de prima & de iure ciuili est text. extrauagan. ad reprimen. in fin. cum notatis ibi per Bart. & in titul. quæ sue. prima cau. be- nef.

nes.amit.in §.pporro.versic.item si delator, quidã dicebãt
q̃ in rescripti summi pontificis importabat penã priua-
tionis beneficiorum in literis principum secularium penã
priuationis feudorum Iaso. vero hic cõcludit dictã clausu
lã nihil aliud iportare q̃ id qđ expresse sonat et q̃ priceps
non habebit vltra gratũ il'um cui talem cõminationẽ fe-
cit, seu q̃ illi erit indignatus vt dixit Bar. per eum relatus
in extrauag. qui sint rebelles in verbo indignationẽ. Re-
spon. prædicti versic. item si delator vt hic per eũ & hanc
opinionem tenuit Bal. in auctẽ. statuimus col i. de Epis. et
cler Firmianus in repertorio i verbo indignatus Fel. in. c.
ii. col. pen. in fi. de maioritate & obedientia, A quẽs. & mo
der. Ger. hic, & præpositus in d. versic. si delator, volẽs q̃
illa verba sub pena indignationis nr̃æ nihil importẽt, sed
sint simpliciter cõminatoria responden. ad illũ tex. aliter
q̃ faciat Ias. pro qua opiniõe. i. facit quia sonus et proprie
tas dicte clausule nihil aliud important aut inferunt, qua
priuationẽ gratiæ dominice ergo nõ est, a tali significato
recedendũ. l. non aliter de leg iii. & C. de lib. præter. l. iii. cũ
vulgar. iii. quia in penalibus debet fieri stricta interpreta-
tio. l. pen. ff. de pen. l. quidã. ff de lib. & posth. ca. odia de re
iu. in. vi. iii. quia pena priuationis nõ habet locũ nisi in ca-
sibus a iure expressis. ☙. §. cũ igitur ibi non est. l. tale quid
dicens, in auctẽ. de non eligẽdo. ii. nubẽ. cum accumulatis
per Ias & alios in. l. i. col fi. C. de transac. in. l. q̃ te col. xii.
infra. si cer. pet. per oẽs cano. in. c. ii. de rescrip. & parpalẽ
in. l. siquis maiori nor. xvii C. de transac. sed nulla. l. caue-
tur q̃ clausula prædicta importet priuationem beneficio
rum aud. feudorũ vt dicunt præfati scribẽ attamẽ Iacobi
de san Geor. excellens doctor in sua feudali inuestitura in
verbo dictiq; vasalli el. i. in. iii. cã priuationis feudi sequi-
tur opinionẽ glo Bal. & Aluar. in. d. versi. itẽ si delator te
nentiũ q̃ p̃dicta verba beneficiorũ ecclesiasticorũ et feudi
priuationẽ importent sequuntur & mod. Germa. in vsi-
bus feudorũ i. x. pte, sub rub. de feudi amissione fol. v. i fi.

Sed nõ videtur recedendũ ab opinione præcedenti p
rõnes & fundamẽta de quibus. s. item quia cõis est, vt ex
supra relatis apparet ad tex. versic. item si delator ex sup
dictis & statim dicendis patet solutio.

Limita prædictã conclusionẽ i. quando delictũ cõmis
sum ex dispositione iuris priuationẽ feudi vel aliã penã
mereretur quia tunc clausula ſm ius rõe declarabitur: ita
procedat tex. in. d. uersic. itẽ si delator ſm Ias. & præfatos
quod confirmatur arguendo a natura tit. sub quo poni-
tur; videlicet quę fu. i cã benef. amitt. sed id causabitur po
tius ex dispositione iuris q̃ ui prædicte clausule.
Secundo limitq. qñ diceretur q̃ non obtẽperans incurret
indignationem sedis apostolice quia posset tũc admitti q̃
importet aliquid vltra & q̃ incurratur excõmunicatio
hoc mõ intelligendo tex. in. d. clemẽ. exiui in fi. secus vbi
diceretur per pontificẽ q̃ in obediens incurreret indigna-
tionẽ suã vel priuaretur eius gratia quia posset intelligi de
gratia sua, quatenus est hõ, non in quantum est in sede pe
tri arg. c. si gratiose de rescrip. in. vi. ſm quosdã mod. sed
pontifex nũquã id solum dicit imo se a de mandatis apo
stolicis semper mentionem facit, nec ista limit. iure proba
tur militant q; contra illã rõnes supra deducte. Tertio li-
mit. quando aliter se haberet cõsuetudo prout olim erat
in germania, vbi pena perdende dominice gratie cõmina
ta p dictã clausulã importabat, vt deueniri posset ad de-
structionẽ domus illius qui nõ parebat licet hodie recesse
rit ab aula ſm mod. germ. hic.

Postremo aduertendum est quia videtur q̃ prædictæ
clausulę sint magni effectus quũ saltem pena extra ordi-
naria possit imponi ſm opinionem bal. relatam hic p Ias.
id qđ similiter voluit Io. de pla. in. l. ii. col. i. C. de pet. bon.
sublatis lib. x. tradit fulg. in consi cxci. titius hinc & scribit
7 Bal. in. i. vol. consi. cxxxix. & ccclix. super eo, ☙ q̃ ille qui
mandatũ principis nõ habens annexã cõminationem cõ
tẽnit extraordinarie plectitur ut & per Feli. in. c. ii. co. pen.
de maior. & obed. ergo multo magis debet tali pena pos
se plecti contẽnens mandatum principis habens annexã
cõminationẽ sue indignationis & sic stante prædicta clau
sula ac admonitiõe priceps iustius, poterit ,pcedere ad pu
niẽdũ extraordinarie in obedienti iustã cãm quærelle nul
lam habente, pena aũt extraodinaria, extenditur vsq; ad
mortem inclusiue ſm glo. instit. de iniur. in. §. in summa
super verbo extraordinaria docto. tamen cõiter ☙ exclu 8
dunt. ita q̃ melius dixisset glo. exclusiue quã inclusiue, vt
ibi per Ang. & alios. Bal. in cõsi. præalleg. Roma. in rub.
de arbitris col. ix. Alexã. consi. cxiiii. col. fin. lib. i. Ias. in. l.
& si legibus. C. si contra ius & in. l. qui iurisdictioni vbi &
Aquensi. supra tit ii. Fel. in. c. inquisitionis col. pe. & si de
accus. & in. c. ex literis co. x. cum sequentibus vbi Dec. pe.
& fi. de consti. & per eundem in consi. c. col. fi. si cõmina-
tio indignationis ad penã extraordinariam obligat, et ea
pena ad mortem vsque exclusiue extẽditur cui dubium
q̃ non tñ fauoris & gratie principis iacturam faciet ille
cui princeps indignationis penã cõminatus fuerit si non
paruisset sed beneficiorum ac feudi & aliorũ bonorum si
principis aio sederit & sic erit in volũtate & ptãte pricl-
pis qui eam penã cõminatus fuit feudo beneficiis ac aliis
bonis priuare, vt etiam voluit bal. in prędicto cõsi. super.
eo in princ. v. vlti. col. ☙ debet tamen princeps ſm qualita 9
tẽ facti contẽptus et personarũ arbitrari ac statuere ut per.
Ang. & Fel. in locis præalleg facit tex. l. iiii. ibi cum pecca-
tũ grauissimũ erit. C. de mo. mulct. Quæ autẽ sit pena in
fractionis salue guardie principis posui in prohe. ffor ũ. in
pric. circa quintã & vi. co. ubi plura de ea materia scripsi.

Secundo notandũ est ex isto tex. ibi ſm ius potestatis
sue. q̃ magistratus non possunt inobedientes ☙ pro eorũ 10
voluntate mulctare sed ſm ius potestatis sue. i. ſm modũ
legitimũ qui quidem modus datur & statuitur per. l. eos.
C. de mõ mulctatum ſm Pau. cast. Alex. Iaso et alios hic
,ppterea dicit tex. not. in. l. certa C. quando prouo. non
est nece. certa rõne & sine præsides mulctare posse facit
tex. in prædicta. l ii. infra siquis in ius vocatus nõ ierit ibi
mulcta pro iurisdictionem iudicis dãnabitur idest secun-
dum metam & modum iurisdictionis, quãuis pluribus
aliis modis exponi posit illa dictio pro, vt per Gel. capi.
iii. lib. x.

Sed instat ardua difficultas qũo posit hoc procedere
quod vlp. hic se referat ad. l. eos quũ. l. nostra fuerit vlp.
qui vt supra dixit floruit sub seuero erato imperatore
anno ab vrbe cõdita. 974. ut per Pau. oros. li. vii. capitul.
xi. in fi. sed lex eos ab archadio & honore ut ex inscriptio
ne sua apparet condita fuit qui ceperũt regnare anno ab
urbe cõdita. cxlix. supra millesimũ vt scribit ibidẽ orosius
c. xxiiii. & Paulus diaconus lib. xii. & xiii de gestis Rom.
ac Eusebius cesariensis in sua historia ☙ Qũo igitur vlp hic. 11
potuit referre distinctionem. d. l. eos. quæ per annos & se-
cula postmodũ condita fuit alias dicebam q̃ dicta uerba
ſm ius potestatis sue edita fuere per compilatores ut in
simili dicit glo. in. l. si non mortis in verbo repleatur infra
de inofficioso testamento. et supra de iustitia et iure super
verbo in nole domini ideo nimirũ si posit referre distin-
ctionem. l. eos quod nũc minime placet, quia si prædicta
verba ſm ius potestatis sue a vlp. imposita nõ fuissẽt, ma
le locutus fuisset excipiendo duumuiros, qui & ipsi mul-
ctare possunt vt infra dicam, nec exceptio de duumuiris
subsisteret absq; istis verbis potestatis sue, qua potestate
carent duumuiri ut infra declarabimus.

Cur. hic co. l. sentiens difficultatem dicebat quũ lex eos
sit noua dispositio qũo de ea potuit ista somniare respon
det exponi posse prædicta verba ſm ius potestatis sue. i.
in territorio suo, & intra terminos sue iurisdictionis non
extra ſm terminos. l. si. supra de iu. om. iud. quæ respõsio
absona est quum hec iura ut ex eis maniseste apparet lo-
quatur in diuersis terminis, & contra huiuscemodi respõ
sionem est tex. hic in exceptiua nõ tamẽ duumuiris. quia

Et ipsi magistratus etiam infimi in territorio suo mulcta-
re possunt leuibus tñ mulctis ut infra declarabis cuius cõ
trarium diceret tex. praeterea confunditur talis declaratio
per tex. in. d. l. certa, & in. l ii. infra tit. ii. quae probãt q̃ ista
uerba de taxa mulcte ac quantitate intelligenda sunt, nõ
aũt de loco iuxta terminos. d. l. fi. alter & respondet Cur.
12 q̃. l. antiqua exemplificari potest ſm l. nouam cum sem
per loquatur. l. ariani. C. de heret. & in simili dicunt Bart.
& doct. in. l. i C. de eden. exẽplificantes illum tex. in. §. ce-
terũ clem. i. de usur. sed licet verum sit legẽ generaliter lo-
quentẽ posse exemplificari in. l. noua cũ potuerint cogita
re in genere, de eo quod inducitur per. l nouã tñ q̃ lex
antiqua possit referre unam longã inuolutãq; distinctio
nẽ prout legis eos quae posmodum facta lõgo interual-
lo subsequenti impossibili est & somnium uidetur * dico
13 ergo q̃ quãuis vlp. de distõne illius. l. diuinare nõ potue-
rit, tamen habita consideratione ad tp̃s cõpilationis cor-
poris iuris ciuilis quo tpe facta erat lex eos & in corpore
iuris inserta dici põt fieri hic relationem ad distõnem. d. l.
eos magis ex intentione compilaturum quã Vlp. cuius
tẽporibus erat mulcte dicẽde magistratibus praefixa me
ta prout uoluit hic ipse Vlp. sed quae esset talis meta no-
bis est incognitum. sed hodie per. d. l. eos clare apparet
propterea lex nostra ut supra dicebamus exẽplificari põt
ſm terminos. d. l. eos magis ut dixi ex intentione compila
torum quã ex concludenti dispositione vlp.

Quod si magistratus in dicendo mulctã excesserit mo
14 dũ iurisdictionis sue nihil agit. totũq; uitiatur. * text. est
not. in. l. certa rõne. C. qñ prouoc. nõ est necesse vbi bal. et
Pau. de cast. notat & Bar. l ii. C. de re iudicata & Ange. in
consi. viii. col. ii. in nobis. ubi respondent ad regulã utile
p̃ inutile, & ad reg l. sancimus. C. de don. ut ibi p̃ eos Ma
gistratus aũt qui imponendo mulctã expediti taxã iuris
punitur grauiter tex. in. d. l. eos. in uersi. q̃ siquis.

15 Limitãtur mõ praedicta &. d l. eos * tribus modis. i. vt
non procedat in contumacia q̃ cõmittitur cũ agit̃ de ma
nubiis de p̃dationibus lurtis. & grauioribus criminibus
q̃ non p̃tinent ad moderationẽ prędictę. l. ut ibi uult tex.
in uersi. nec m̃, & doc. supra alleg. similium. n. criminum
magnas fuisse mulctas & historici testificãtur ut p̃ Gel. lib.
x. c. vi. & lib. xi c. i. et. ix. Budeũ in annotationibus §. fi. l.
ii. ſ. de iud. & in trac. de asse. & partibus assis li. v. fol. cxlv.
cum sequentibus licet per oĩa non recte loquatur nec in
16 facta mõ, * sed in uoces & petulãtiores seuere antiquitus
uindicatũ est. Gel. supra alleg. c. vi. dum refert historiam fi
liae illius appii ceci. a ludis ait quos spectauerat exiẽs turba
vndiq; confluentis fluctuantisq; populi iactata est ac in-
de egressa, cũ se male habitã diceret quid in me dixit nũc
factũ esset, quantoq; arctius & praessius conflictata essem
si. i. claudius frater meus nauali praelio classem nauium cũ
ingenti ciuium nũ. nõ p̃didisset, maiore copia populi op
pressa intercidissem sed vtinã dixit reuiuiscat frater meus
aliãq; classẽ in Siciliã ducat atq; istã multitudinẽ proditũ
eat, quae me male nunc misera cõuexauit, ob q̃ uerba im
proba & inciuilia ediles plebis grauẽ ei mulctã dixerunt
ut ibi p̃ Gell. dixit & Bar. in. l siqua pena ad fi. ſ. de uerb.
signif. q̃ siquis non paruerit praecepta iudicis uel nimis
cridauerit ut uerbo suo utar id quod hodie in auditorio
cãrum Taurini seruant praesides & senatores contra pro
curatorum garrulitatẽ & proteruiam. mulcte autẽ voca
17 bulũ latinũ non est * sed sabinũ. punireq; significat ut per
Gell. loco praealle. sed ius mulcte dicende ex. l. xii. tabu. in
troductũ est cuius uerba refert Cic. in. 3. de legibus. Bud.
in anno. super. d. §. fi. & mod. mediol. in. l. aliud est fraus. ſ.
de verb. signi. inferentes q̃ quum a. l. xii. tab. tale ius ma-
gistratibus sit concessum de municip. quibus ea. l. dicta nõ
erat, non posse intelligi quod procederet si de interpreta-
tione. d. l. ageretur & tẽpus eiusdem. l. cõsideraremus, sed
quum postmodũ per alias. ll. supra alleg. & aliis indicibus
tunc incognitis ius mulcte concessum fuerit nimis fri-
gide in praesentia inferri videtur ad magistratus munici
quibus non erat ea lex scripta.

Secundo limi. ſm Ias. hic vbi iudex in praecepto nullã
expressisset penam vt taxã. l. eos nõ possit tũc excedere,
* secus quando in praecepto esset expressa pena excedẽs 18
modũ ibi taxatũ, quia posset tũc illã imponere p̃. l. siquis
reũ iuncta glo. fi. ff. de custodia reorũ et fuit opinio hostiẽ
sis Oldrad. & Io. andree vt refert & sequitur Alex. infra
in. §. i. col. ii. contrarium tñ tenuit imola in locis alleg. per
praefatos & sequuntur eũ hic Ias. & Curt. & Aquẽs. in. d.
l. col ii quia lex siquis reum pro contraria opinione nihil
facit, quinimo glo. & Bar. ibi oppo volunt. loquũtur tñ
quando certa quantitas non fuit in praecepto cõprehen-
sa. ideo a contrario sensu tex. ille ideo tñ glo. p̃ opinione
antiquorũ videtur induci posse, q̃ vbi certa quantitas cõ
prehensa fuisset in praecepto tunc videretur presidẽ posse
iubere illa inferri responderi tñ põt ex intentione glo. ibi
nisi esset. ſ. vel vltra legitimum modũ mulctae. Item quia
alias esset in facultate magistratus trãsgredi praedictã me
tã eluderecq; dispositionẽ d. l. eos cõtra regulã cum quid
vna via de reg. iu. in. vi. cũ vulgaribus facit & text. in d. l.
siqua pena circa fi. infra de verb. sign. dũ dicit in arbitrio
iudicis esse quantã mulctam imponat nisi quando est a. l.
taxata ergo transgredi non licet Oldrad. tñ in cõsi. xv. re
spondebat. l. eos non constituere quantã mulctam dicat.
sed quantam non dicat rõ. l. siqua pena in illis uerbis nisi
cum lege constitutum est de illa non loqui vnde fortius
stringit rõ dicte reguli cũ quid vna via & alia rõ Aquẽ.
in loco praealleg. quod maior uideatur ratio imponendi
grauiorem mulctã post cõtumaciam iam incursam quã
ante per not. in c. concessante de appell. sed post cõtuma-
ciã non põt imponi maior ea quę taxata est p̃. l. eos ergo
nec ante pro qua opinione videtur mihi text. in. d. l. eos
ponderando illũ in multis locis. i. dũ dicit praesides pro-
uinciarũ ultra duarũ vnciarum auri summã contumaces
condẽnare nõ patimur. ii. ibi proconsularẽ vero potesta-
tẽ, si mulctandi necessitas ĩminebit senarũ vnciarum auri
summa cohibebit. iii. dum subiungit, ceteri vero specta-
biles iudices vltra tres auri vncias sibi intelligant licentiã
denegatã in quibus locis imperator manifeste prohibet
magistratib' ne ĩponãt maiorẽ mulctã q̃ fuerit ibi taxa
tum unde absonũ est dicere q̃ iudex possit in praecepto
cõminari & imponere mulctã excedentem taxã illam et
deinde in eadem condemnare.

Tertio limito dictã conclõnẽ restrictiuam mulcte indi
cende ſm terminos d l. eos * ut non procedat de cõsuetu 19
dine ſm quam iudices pro eorũ arbitrio & uoluntate vt
practica respondit mulctas imponunt. non seruata taxa
ipsius legis & post speculatorẽ & antiquos tradit Alex.
in cõst. xxxv. col. ii. li. ii. et Ias in. l. iii. in. §. q̃ praetor ad fi. ſ.
ne quis cũ qui & Aquensi. in. l. filius fa. in. §. diui ad fi. inf.
de leg. i. post Oldrad. in. d. consi. xv. in fi. aduertendũq; est
nã scribẽ praeall loquuntur generaliter de iudicibus et sic
& de municipalibus & infimis. ut mulctare possint non
seruata taxa. l. eos vt de Castellanis. potestatibus villarũ
& castrorum & sic de infimis scribit Guido pape in qõ.
dcxxvi. hinc & dicebat Dec. in c. i. lect. ii. col. ix. de iud. q̃
licet ſm. l. eos iudex possit ter. tantum in anno quẽpiam
mulctare id tamen de consuetudine non seruari quã alle
gare sufficit quũ notoria sit alias probanda esset cũ docto
ri & excellenti attestandi consuetudinẽ non credatur ſm
cõmunem opinionem doctorum * quicquid dicat Bar. 20
& per Aret. in consi. cxxxiii. Ias. in. l. de quibus col. pen. ſ.
de legibus Dec. cõst. ccx. cclxxv. col. pe. & fi. ccccli. col. v.
cccccxlv. cccclxxxiii. dxxxviii. col. pe. &. 550. ad fi. Cur.
Iun. consi. xxiiii. in princ. lii. col. iii. &. clxxi. col. i. & Roch.
Cur. in trac. de conse. super. c. fi. in. v. qõ. * & quãuis iudi- 21
ces pro arbitrio vt dixi mulctare & punire possint serua
re tamen debent modum in similibus consuetum ut hic
per Alexã. colum. iii. Felin. in. c. de causis colum. i. de offic.

del. &

del. & dicitur infra in.6.&.7.qō.Bar.scrib.idem Barto.in
d. l.siqua pena in fi.quod si potestas habeat arbitrium pu
niendi delinquentē & pro leui percussione in libris ducē
tis eum condēnauerit appellare pōt & iudex appellatio-
nis rem ad congruum modū reducet & ē per Deci. in.c.
qui ad nostram col.i.de appell. & ita practicatur & in cā
appellationis a declaratione penarum pronunciatum vi
dimus bene processum & male appellatū.moderando tñ
taxā condēnationis ad talē summā quę sibi videtur con-
22 grua & honesta.quod autem appellari possit* in his quę
arbitrio iudicis committuntur si male arbitretur clarissimi
iuris est videre plene Fel in.c.exceptionem in tribus vlti-
mis col.de exceptionibus,et in.c.super istum col. 4.&.v.
de exceptionibus Dec in cap.cū sit Romana colū.7.& in
c.ad liec.col. 3.de appellat.

Omissis aliis notabilibus per Ias. collectis quæ nō ha-
bēt difficultatem &.J.in materia expedientur antequā in
gredimur glo.*uolo diligenter noteris q̄ licet cōtra nō
23 recognoscētes superiorē de iure vel de facto summus pō
tifex tanquā superior a deo constitutus in defectum adiri
possit.c. licet ex suscepto de fo.cōpe. &.c.nouit de iud.cū
nota.eñ non pōt id fieri* vt exigat penas fisco ecclesie ap
24 plicandas sed solūmodo ut iustitiam faciat.& ad obseruā
tiam partem cogat vt per Bal.nou illū in trac. de iure do
tis fol.18 col.2.in sexto casu quāui abbas per cū alleg in
c.& si necesse col.2.de donat.inter virū & vxorem subsi
stat & præterea loquitur de pena imposita a lege ideo nō
mirum si pp inobedientiam & contēptum fisco ecclesie
applicatur per hunc tex.&.l.multarum.C.de mo muict.

25 Sed pulchra & vtilis erit inuestigatio vtrū episcopus*
aut eius vicarius possint mulctare & penā pecuniariam
imponere tā clericis quā laicis procedendo ac definiendo
in practica diuersimode obseruatur vt apparet in curia
Vercellensi & mediol.ad opposita uiā habentibus in pū
cto iuris die ut p Romanū in singularibus fol.26. co.i.ab
ba.in.c.ad aures de simonia in.c postulasti de iudicis in c.
licet de penis tradentē notabilē distinctionē per illū text.
26 *pro criminibus uero ecclesiasticis etiam q̄ non sit here
sis pōt episcopus incarcerare ē laicos vt per Dominicū
& Philip fran. in.c.cum episcopus de officio ordinarii in
vi quicquid dixerit Io.andreæ.

Pro declaratione gl.i.diuidende in quatuor particulas
ut hic per ias de tribus inuestigandū est. i. qui dicerentur
& essent duumuiri de quibus mentionem facit vlp.hic.2.
utrū principium istius nræ.l.cum exceptiua non tñ duū-
uiris vel taxatiua non tñ legi debeat.3.q̄ sit verus intellē
27 ad tex.nostrum. Redeundo ad.i.terminus iste* duum-
uiri generalis est ad omne officium cui duo viri præsunt
propterea erant duumuiri classici,duumuiri capitales,&
duumuiri sacrorū & in ciuitatibus & municipiis duūuiri
municipales ut hic per Ias.col 2.dicti q̄ ad eū magistratū
duo tantū deputarentur sic triumuiri eo q̄ tres , decēuiri
eo q̄ decem & somnium est q̄ dicunt glo.l fin. in uerbo
duumuiros.J de iud & Io.de pla in l.siquis ad magistra-
tū.C de decur. lib.x.qd' duumuiri dicerentur eo q̄ duo
rū suffragio plebis.i.& populi crearentur quia idē esse de
beret diciq̄ de triumuiris quatuoruiris & decēuiris, me-
lior est igitur declaratio prædicta.Nunquid aūt tex. no-
ster de magis municip.aut de aliis duumuiris intelligi de-
beat in sequentibus articulis enucleabitur.

28 Secundo videndū est*an in text.isto debeat esse exce-
ptiua non tñ duumuiris uel taxatiua non tantum gl.Bar.
& cōiter scrib.exceptiuam non tñ & non taxatiuam legi
posse ac debere uoiunt id quod latius & apertius osten-
29 dā in excussione sequentis articuli*sed antequam ad illū
deueniam quia Bar.hic sumpta occasione quadā de ta-
xatiuis tetigit ad cuius dicta solet quotidie recurrere.duas
principales ex dictis suis colligo conclusiones.i.erit q̄ di-
ctiones taxatiue seu exclusiue prout tñ mō solūmō & dū
taxat apposite orationi affirmatiue illud quod ponunt
affirmant.Cetera excludunt excēpli gratia si dicam petrus
tantum currit affirmo petrum currere & neminē alium,
probaturq̄ in l.ob.es.C.de pred.mino.& in.l.2.C.de pa
tribus qui fil.distrax.cū aliis de quibus p Dinū in. c.man
datū de reg.iu.in.vi.ut hic p Bar licet lectura corrupta sit
ii.quia id manifeste inferunt uerba.ita ut maius clariusq̄
testimonium haberi nō possit.i.nō aliter.J de leg 3.l.lab.
J de suppel legata &.l.4.C de liberis præteritis * & quā- 30
uis Bar.taxatiuas ab exclusiuis non disiungat,diuerse tñ
sunt speciei & alius modus significandi attributus est, ta
xatiuis tñ & duntaxat alius exclusiuis vt solū & solūmō
ut p Bal.in.l.i C.de testibus quā tñ subtilē & uerbalē dif
ferentiam legiste non curant dicit ibi Bal.

Limita prædictā conclusionem ſm eundem Bar.non
procedere qñ resultaret contrarietas in.l & licet Ias. dicat
Bar.nihil allegare tñ expresse cita superius adducta *no 31
tata in prædictis legibus & ultra accumulata per ias vide
Dec.in.l.i.in duabus.i.col.C.de bo.pos.contra tabulas in
l.i col fi.infra de reg.iur.et in consi.cclxxi.qui post Alex.
id dicit procedere ē q̄ taxatiua geminata foret apposita
que ē fuisset clausula & non aliter facit regula cum expe
diat.C.in vi.cum uuig Secundo limita prædictā cōclu
sionem ut nunquā intelligantur exclusa similia *ē in pe 32
nalibus ut hic p ias & Aquēs & eundem Aquēs. in.i fi.
circa.fi.supra tit.proximo Barb.consi xxxv.col.4. lib.4.
& Fel.in.c.pastoralis colū.i.de rescriptis. Dec.tamen in.l.
penulti.ō.de offi.eius in. d.l.i de contra tabulas & in.d.l.
i.de reg.iuris.in vlt.col.tenet contrarium nisi rōne cōne-
xitatis uel ubi similia includerentur per alia iura quia tūc
ne inducatur aliarum legum correctio non excluduntur
virtualiter similia alias secus ubi p eū.et io Crot.in l.si cō
stante col.xxx.in.4.conclusione ubi Ias.col.xv.uersic.ult.
post Bar.ibidē.J.sol.matr.Ad.i.ob.es cū gl. rñderi potest
taxatiuam referri ad uerbum cā cognita ut sit sensus ob
es alienum tantum cā cognita posse prædium minoris se
cundum quam declarationem nihil faciet ille text.prout
intellexerūt mod.de rip i.l.i.C.de reu.dō.i q xli.et mod.
medio.lib.4.dispu.a.c. v sed hoc decisum erat i.l.minorū
in.i.si prædium et in.l.fi.eiusdem tit ideo melior est respō
sio altera q̄ taxatiua nō excludit casus similes decisos aut
decidēdos p legibus nos quærimus de decidēdis ab hoīe.

In iudicando tñ non est.a cōi opinione recedendū per
alleg hic per ias.& alios pæall.& Dec. in consi. cclxxxi.
ubi ē tangit an excludatur persona heredis de qua scri-
psi in.l.ii.C de pac inter empt.& uend.

Tertio limitat Ias.et Aquens ut non excludantur cōsue
ta siue ea quæ uenire solent de consuetudine * vt per eos 33
quod multis aliis similibus cōfirmari posset de quibus p
Aret.in consi.xi col.fi.Soc.in l.cū quid col.4.J si cer pet.
Fel.in.c.i col.vi.de proba.& latius in proœ decret. Ias in
l.constante col.xvi.J.sol.ma.& in.l.ut liberis. C.de colla-
tionibus.Dec.in.d.c i.col.14.in.c.significauit col.fi.de ap
pel.in.c.cum M.ubi etiam alii cano.de consi.
Limitari etiam potest prædicta conclusio aliis modis ut
hic p Ias & Aquēs.& Dec in d consi.cclxxxi.

Ex prædicta conclusione infert Bar *ad qōnem de te 34
ste dicentem titium annis decem tārum possedisse.ut p ta
xatiuam illam tantum nihil probet.cū n.sit exclusiua oē
aliud tempus & personas uoluit excludere & sic deponit
sup negatiua nō coarctata quæ improbabilis est iuribus
hic per eum alleg.& cum Bar.transeunt cōiter scriben. ut
hic per Alex & Ias limitantes per dictum Bal.in tit si de
feu.fue.contr inter dom & agnatos in §.siquis per trigin
ta ubi vult q̄ si testis deponat de negatiua & ē de affir-
matiua contraria ut quia dicat se uidisse annis xxx titiū
nō possidere sed martinū probat in oībus quia quoties
suppositis principiis cadētibus sub sensu testi sequitur q̄
nō uidetur illud tñ inuisibile per sensum probatur ut per
eū Alex.hic abba.in c cum ecclesia col.vi. de cā posses-sio
nis & ꝓprietatis & Fel.in.c 3.loco.col.3.de ꝓbat.vbi re

putat.notabilem decisionẽ Bar.hic. A queſ.dicebat dictũ
Bal.non limitari ſed deſtruere concluſionẽ Bar.diſtinguẽ
do duos caſus vt per eũ,& in terminis qō. Bar.contrariũ
tenet per dictũ Bal quia Bar.loquitur de teſte deponen-
te ſuper negatiua in acta affirmatiua cũ aſſerat titium poſ
ſediſſe ergo probat per prædicta Cur.hic reprehendit;ſi-
mile Bar quia ſit teſtis dicere teſtis Titium decẽ annis tan
tũ poſſediſſe quia vidit ſempronium alio tpe poſsidere.
probaret ex quo tunc negatiua caderet in ſenſum q̃ caſu
perinde eſt ac ſi deponeret ſuper affirmatiua Bar.in l.i.§.
i.infra de itine.actuq; priuato Dec.in.c.qm̃ contra in glo.
35 i de probat.* & in dubio verba teſtis vt hic in.iiii.col.tert.
Iaſ.ita intelligẽda ſunt ut euitetur periurium et falſitas.vn
de cum teſtis dicat titium annis decem tantum poſſediſſe
ſaluari debet vt dicere voluerit hoc eſſe quia vidit alium
poſt.x annos poſſidere ad cap. cum eccleſia reſponde ꝙ
ibi teſtis deponebat ſuper eo quod cadere non poterat in
ſenſum ſuum vt puta ꝙ electio ad alios non ſpectaret.

Sed non eſt a concluſione Bar. & cõi receden per iura
& rõnes prædictas nec obſtat dictum Bal.præall.quia lo
quitur qñ teſtis deponit ſuper negatiua iuncta cum affir-
matiua & illa negatiua eſt coarctata tempore vt quia te-
ſtis dicit Titium iam annis.xxx.non poſſediſſe talẽ rẽ ſed
Martinum.probat quia negatiua illa coarctata eſt ad tẽ-
pus triginta annorũ quibus dicit uidiſſe Martinũ poſſide
re ſed,Bart.loquitur quando negatiua nõ eſt coarctata tẽ
pore quo caſu teſtis eſt de falſo ſuſpectus & nõ probat.di
cendo.n.Titium annis decem tantum poſſediſſe vult de
ponere ꝙ nullo alio tẽpore poſſederit,nec aliam perſonã
poſſediſſe quod continet meram negatiuam non coarcta
tã ideo nimirum ſi non probat.d.c.cũ eccleſia & ſic Bar.
& Bal in diuerſis terminis loquũtur nec p dictũ Bal.limi
tatur deciſio Bar in aliis terminis loquentis cũ limitat de
beat eſſe de terminis reguie nec ſimiliter deſtruitur dictũ
vnius p dictũ alterius quia Bart.loquitur de tẽpore vltra
decẽnium. xii. de probando negatiuam nõ coniunctam
cum affirmatiua vt in terminis Bal.de poſſeſsione.n.decẽ
nali bene probat.ſed vltra non ita voluit Bar.ibi quantũ
dicit tm̃ nihil operatur & male perceperunt mentẽ Bart.
A queſ et iaſ.melius Alex.firmauit in eo quod dicit tantũ
nihil operatur nec probat extra tempus decẽ annorũ be
ne ergo de annis decem quum ſit affirmatiua.non obſtat
motiuum Cur.quia mõ prędicto intelligẽdo ſaluatur te-
ſtis vt euitet periurium.nõ aũt ad finem probandi vt per
Abba.in.d.c cum eccleſia.c vi & latius Fel.in.c.cũ tu de
teſti.nimis n extraneũ eſſet ſubintelligere ꝙ viderit alium
eo tpe poſſidere. propterea talis intellectus ſubauditus
non debet admini ad hoc vt teſtis probet. ſm Fel. ſupra
alleg.nec procedit reſpõſio dictorũ mod.ad.c.cum eccle-
ſia quia in ſenſum teſtis cadere poterat quod deponebat
videlicet electionem ſpectare ad canonicos tm̃ & non ad
clericos.Nã clerici illi interfuiſſe potuerunt electioni quæ
de paſtore in eccleſia illa fiebat & uidiſſe ꝙ clerici nũquã
cũ canonicis elegerint ut ibi in.vi.colũ.dicit Abbas. & tñ
non ſit interpretatio ibi ut teſtis probat ergo nec in caſu
36 noſtro.* accedat quia teſtis deponens ſuper negatiua de-
bet ẽt non interrogatus aſſignare rõnem dicti ſui vt per
Fel.in.c.iii loco col.iii.de probat.verba igitur illa quia vi
derit aliũ poſſidere non præſumuntur niſi exprimantur.

37 De mera negatiua* et de negatiua prægnante ſeu ha-
bente implicitam & annexã affirmatiuã late ſcribẽ . in.c.
qm̃ contra de probat.ubi inter mod.plene parıſ.in.v.co.

Sed an teſtis ſuper negatiua coarctata deponẽs poſsit
38 de falſo puniri.* Ang et ful relati p Iaſ in.4 co tenebãt ꝙ
ſic præmonẽtes teſtes ut cauerent tanquã ab igne ne ſup
tali negatiua deponeret.oppo.tenent cõiter ſcribẽ.ꝙ non
poſsit de falſo puniri ſed extraordinarie ob temerariam
aſſertionem niſi probaretur contrarium eius quod teſtis
ſuper negatiua deponens aſſeruit vt hic per A queſ.col.ii.
et Iaſ.iiii. Alex.& Dec.in.l.ii.ſupra qđ quiſq; iuris Dec.in
conſi.clxxiii.col.i & pariſ.loco præall & in terminis quæ
ſtio.Bart.quod teſtis nõ incurrerit falſum.nec de falſo pu
niri poſſit videtur clariſsimi iuris eſſe quia vt dixi teſtis
probat de poſſeſsione decẽnii ſi incurriſſet falſum id nõ p
baret cũ falſus eſt vno cẽſeatur falſus in oibus & coeruat
tota eius depoſitio veluti indiuidua propter iuramentũ
l.pe.cũ ibi not C.tranſac. Nunquid autẽ* ad hoc ut te- 39
ſtis probet continuationem dicti temporis decẽnii adde-
re debeat de annis continuis mens Bar.& ſcribẽ. videtur
eſſe quod nondum volunt ꝙ probent poſſeſsionem de-
cennii de quo eſt doctrina Bar.& doct.in.l.celſus in vlt.
col.ff.de vſucapionis.

Secunda concluſio quæ colligitur ex dictis Bar.ꝙ vbi
dictiones taxatiue ſeu excluſiue apponuntur orationi ne
gatiue.poſitiũ affirmant.& aliud oppoſito magis dubita
bili implicant * vt hic per eum quẽ ſequuntur Pau. Ale. 40
in princ.cõmenti.& alii cõiter . Aduerte tñ ad.l.non ſolũ
infra deliberatione legata a Bar.citata.quia.ti id bñ pro-
bat ſed.i.oppo.dum dicit non ſolũ poſſe relinqui libera-
tionẽ totius verũ ẽt partis cum non poſſit eſſe magis du-
bium de parte quã de toto Cur.hic col.ii.reſpondet vt p
eũ.poſtremo concludentẽ non requiri ꝙ prædictæ dictio
nes implicent caſum magis dubitabilẽ ſed ſatis eſſe ꝙ im-
plicent caſum eque dubitabilem per tex.prædictæ.l.nõ ſo
lũ ſed caſus non videtur eque dubitabilis , quia cui licet
quod plus eſt multo magis licet quod minus eſt. l.nõ de
bet cui.j.de re iu.&.c.cui licet eo.tit.li.vi.* propterea ad il 41
lum tex reſpondeo ꝙ non inconuenit dictionẽ illã nõ ſo
lum excluſiuã aliqñ implicare caſum minus dubitabilẽ.et
explicare magis dubitabilẽ . ut dicimus de implicatiua ẽt
cuius nã eſt iplicare caſum minus dubitabilẽ & explicare
magis dubitabilẽ vt p ſcrib.i.l.i.ſ.de iu om.iud. & ſic op
po.eius ꝙ taxatiua facit iuxta declarationẽ Bar. hic. & tñ
aliqñ implicat caſum magis dubitabilẽ.l. i. §.ſi filio. ff. ad
Treb.vbi p parpaleã & alii notãt in.l.i de iu.om.iud.

Tertius articulus difficillimus* qui ſit verus intelſs tex. 42
noſtri hic in princ glo.Bar.Alex.Iaſ.A queſ & alii pluri
mũ ſup hoc laborant vt ordinatim procedamus.i.intells
fuit quorũdam antiquorũ quos refert hic accurſ. ꝙ nõ ſo
lũ duumuiri ſed oẽs alii magiſtratus pro mõ iuriſdictio-
nis ſue mulctare poſſunt ſm quẽ intellectũ legi debet hic
tex.cũ taxatiua non tantũ ſequitur Angel. xcviii. col.i.in
nouis,ſed glo.recedit ab iſto intellectu & Bar.Bal. Paul.
Alex oẽs in.i. col.eum improbant rõnibus palpabilibus
vt Bar.probat.Cur.hic ſequendo alium intellectũ Ang.
ꝙ poſſit ſtare hic taxatiua intelligit ꝙ hi duumuiri eſſent
maximi magiſtratus & hoc mõ iuriſconſultus implicaret
caſum magis dubitabilem & ſic nõ eſſet incongrua locu
tio vt dicebat Bart.ſed quum ſit falſum duumuiros fuiſſe
vel eſſe maximos magiſtratus vt hic per Iaſ.co ii.verſi.ii.
eſt intells clareq; probat iã p hiſtorias feneſtelle T. Liuii
& aliorũ,quã p iura noſtra vt in.l.iiii.in.§.duas de dã . in
fec.& l.fi.C.de iud. falſus erit dictus intelſs & illi minime
aſſentiendum.cui ẽt obſtat rõ Bar. quod non cõueniat.l.
noſtræ cũ nõ poſsit aliud implicare ex quo præceſſit ora
tio vniuerſalis. Nituntur ẽt præfati mode. aliter ſuſtine-
re intellectũ Ang.volentis hic debere legi taxatiuã con-
ceſſo quod duumuiri ſint magiſtratus municip.& infimi
vt voluerit vlp.dicere,ꝙ non tantum magiſtratus muni
cip.in mulctando debent ſeruare ſue iuriſdictionis modũ
& metã verum ẽt maiores & caſus implicitus erit ſaltem
eque dubitabilis quod nõ poteſt procedere cũ clariſsimũ
ſit & indubitatum nullum magiſtratum ſiue magnũ ſiue
paruũ debere ſiue poſſe in mulctando metã ſibi præfixã
excedere.l.ii.j.tit.ii.l antep j.de verbo. ſignifi.l.cos. C.de
mõ mulctarum &.l.certa.C.quando prouocare non eſt
neceſſe.Item refragatur manifeſte argumentatio Bar.a na
tura implicatiue quæ a propoſito aliud implicare debet
quod hic facere nõ poſſet cũ vniuerſalis oratio oẽa cõpre
hendẽs iã premiſſa fuerit reiiciendus igitur penitus.i.intel
lectus

lectus & concludendum non posse stare taxatiuam tantũ
in hoc tex. & similiter. ii. ut supra declaratus.

43 Tertius fuit intel. Azonis in sensu contrarius ✱ per glo.
hic relatus ꝙ in hoc tex. esse debeat exceptiua non tñ vo
luerit q; vlp. dicere quod oẽs magistratus exceptis duum
uiris et municipalibus mulctare possint quem intel. Alb.
de ros. cõem dicit & illum sequuntur hic fulg. Paul. ias. co.
v. Aquens. 2. & 3. dicentes legibus optime conuenire &
maxime quadrat huic princ. l. nostre. facit. l. 3. in. §. siquis
ad pedaneum infra nequis eum qui vbi contẽnens peda-
neum & infimum iudicem eximendo in ius ab eo voca-
tum pena illius edicti non plectitur. hinc est ꝙ castellani
de iure nõ pñt mulctare. licet de cõsuetudine aliud sit gui
do pape in qõ. dcxxvi cum aliis supra alleg. verum quũ
secundum communẽ scribẽ. sententiam magistratus mu-
nicipales & sic etiam castellani leuibus mulctis possint
mulctare. & si in via disputatiua contraria opinio sustine
ri possit prædicto intellectui non est adherẽdum vt hic
per Alex. col. ii. & alius mod.

44 Sed operepretium erit inquirere ✱ qũo probetur cõis
sententia ꝙ magistratus municipales & infimi leues mul
ctas infligere possint pro qua opinione in l. stringit secũ-
dũ Alex. l. il ad fi. infra de iud. vbi ordinariam iurisdictio
nem publice habentibus conceditur ius mulctãdi sed mu
nicipales tales sunt l. i. §. huius studii cũ glo. supra de iust.
& iu. ergo &c. Ad illum tex. duobus modis mittitur re-
spondere Ias. hic, col. viii. sm vnum intell. glo. ibi sup ver
bo publice. i. de publico crimine intelligẽtis sed ab illa ex
positionem recedunt glo. & scriben. & bene cũ extra-
nea sit ut impertinens violentiaq; manifesta. & confundi
tur per tex. in. d. l aliud in fi. vbi dicitur cui adiudicatio da
ta est &c. absq; verbo publice. alia respõsio Ias. minus va
let quia municip. ex q̃ publice tanquã publicã psonã ge
rentes adiri poterat, nihil repugnat quin publici magrã-
tus dici possint facit tex. l ea q̃ in princ. infra ad municip.
& in. §. interim in auct. de defens. ciuit. 2. pro cõi facit quia
mulctare actionis iure exercetur ut per Bar. j. in qõnibus
ergo est de simplici iurisdictione. iuxta tex. cũ ibi nota. C.
de peda iudi in. l. placet. et notata in. l. imperium in mã iu
risdictionis simplicis. ſ tit. ii. & sic. competit iure magistra
tus. l. i versic quæ vero. õ. de offi. eius. Bar. in. d. l. imperiũ
in vlti. gradu meri imperii tenet oppo. ꝙ mulctare v3 sit
de mero imperio. inferioris tñ grad', ideo cõpetat oibus
magistratibus & sequuntur ibi cõiter scriben.

Tenendo contrariam opinionem negari põt disputã
do de minimo imperio esse ius mulctandi imo est de ma
iori imperio. cum prætoribus præsidibus. & maioribus
magistratibus id concessum legatur vt dicebat Azo quẽ
sequitur Bar hic in fi i. col. de q latius. j. dicã. Tertio pro
cõi opinione facit tex. in. d. l. aliud est fraus ad fi. j. de verb.
signifi ibi mulctã is dicere potest cui adiudicatio data est
municipes tales sunt. ergo &c. Quod clarius ostẽdit iuris-
consultus ibi in sequentibus subiungẽs magistratus solos
& præsides prouinciarũ mulctare posse, quãuis. n. appel
latione præsidis maiores magistratus veniant. appellatio
ne tñ magistratus etiam minores continentur versic. quæ
uero iure magistratus cũ glo. infra alleg. & per consequẽs
et infimo posse mutare dicit. sed ille tex. prout etiam vo-
luit hic Ias. col vi. cõtrarium probare uidetur quia si sub
verbo magistratus iuriscõsultus intellexisset de oĩbus ma
gistratibus frigide postea & inepte de præsidibus prouin
ciarũ subiunxisset. nã cui dubium id posse præsides si infi
mis id foret concessum videtur ergo probare ille text. ꝙ
maiores magistratus ut præsides & alii maiores quibus a
iure hoc cõcessum est mulctare posse, p quẽ quidem tex.
declarari poterit tex. d. l. ii. ad fin. infra de iudi. quæ est si-
militer creatura vlp. prout lex. prędicta aliud est fraus &
de maioribus magistratibus intelligatur. quæ quidem de
claratio suadetur. ex tex. nostro in versicu. tñ duumuiris
qui clare loqui videtur negando ius mulctandi hisce infi
mis magistratibus cõpetere, et p hũc tex. accõmodari pos
set respõ. disputãdo ad oĩa q̃ in oppositũ adduci posset.

Quarto loco Bar. ✱ col. i. Alex. ii. alii q; plures quos in 45
quinta col. ias. refert intelligunt hanc. l. de duumuiris non
habentibus iurisdictionem ut per eos. ꝙ duumuiri mul-
ctari nõ pñt vt probat et tex. in l. 2. i fi. j. de iud & in. d l.
aliud ad fin. ibi adiudicatio data est sed ad hunc tex. intel-
lectus iste procedere non põt vt hic per Ias. Aquens. &
lancel. Dec. nã erat dubium an magistratus eorũ iurisdi-
ctionem per impositionẽ mulcte defendere possent ergo
de illis qui iurisdictioni præsunt loquitur si. n. sine iurisdi
ctione essent superuacua fuisset dubitatio de defendenda
iurisdictione eorũ penali iudicio. ex quo apparet futilem
fuisse põderationem Ias volẽtis posse exceptionẽ de duũ-
uiris factam defendi per relationem ad magistratus acci-
piendo vocabulũ generaliter, quid. n. facit hoc ad defen-
sionẽ iurisdictionis qua carent.

Ex quo tñ intellectu notãter colligitur ꝙ hi qui nõ ha
bent iurisdictionem licet habeãt administrationẽ vel gu-
bernationem Reipu. ac negotiorum publicorũ ✱ mulcta 46
re nõ possunt, quum id a iurisdictione depẽdeat. ex quo
inferri põt ad not. qõnes vt hic per Alex. col. pen. ias. v. &
Aquen. fin. plures remissiones tradentes. et vltra. de arti-
cu. principalis quæstio pene adiciende in statutis. vide
Seuer. in. l. oẽs pop col 4. vbi Cro. quinta & ias. 7. & octa
ua. pluribus modis limitãs supra de iust. & iu. hinc etiam
ait Iacobi. de san. Georg. in trac. feud. in verbo cum mero
col. ii. ꝙ. licet. vniuersitates carentes iurisdictione non pos
sint statutis suis penam apponere cum id a iurisdictione
dependeat tñ inuestitus de cast cum iurisdictione pro de
fensione iurisdictionis sue statutis eius penam apponere
potest vt ibi per eum.

Et per easdem rõnes ✱ non procedit ad hunc tex. alius 47
intellectus quinto loco ad hũc tex. datus p mod. mediol.
lib. 3. dispun. 3 c. v squi in effectu non differt ab intellectu
Ale. & aliorum de quibus supra. Quod vlp hic nõ loqua
tur de magistratibus municipalibus sed de duumuiris ꝙ
in ordine decurionum duo erant. qui carcerum curã ha-
bebãt. qui publica locabant qui Reip. negocia gerebant.
Ceterum qui ius mulctandi non habebant. unde male ar
gumentantur doct. qui magistratibus municipalibus exi
stimant mulctã indicere nõ licere vt ibi latius p eos sed li
cet verũ sit q. ad duumuiratũ decuriones municipii tñ
vt ad alios honores elegerentur. l. honores. § is qui. ff. de
decurionibus glo. & doc. in. l. si ad magistratum. C. de de-
cur. li x. tñ duumuiri cõiter in iure nostro capiuntur pro
magist. municip. l. 4. § duas. ff. de dãno infecto. ubi tex.
clarus. qui primo magistratus municipales noĩauit inde
variato vocabulo duumuiros nuncupat. præterea ut di-
xi. õ. cõtra alex. uana esset dubõ. de defensione iurisdictio
nis per iudicium penale duumuirorũ si iurisdictionẽ ip-
sam non haberent cum nõ entis nulle sint qualitates iuri-
bus vulgaribus. ✱ Sextus intellectus fuit Gofredi. quẽ re 48
fert Ias. hic col. v. uersi. 3. fuit intellect quod iste tex loqua
tur de duobus viris. qui mulctare nõ possunt ut sunt Ce
saris & fisci procuratores. l. ii. C. de mõ mulctarum.

Sed hic tex. non loquitur de duobus uiris sed de duũ-
uiris et de magistratu illo qui duo uiri præerant. prædicti
ãt procuratores fisci & Cesaris non erant nec dicebantur
duũuiri. præterea cur magis de duobus q; de tribus qua
tuorq; dixisset ut de curatore Reip. & delegato qui mul-
ctare nõ possunt. l. 1. C. de mõ mulc. d. l. ii. in. fi. infra de iu
di. cũ aliis infra adducendis.

Septimus & ultimus ✱ fuit intel. glo. hic in fi. ꝙ. duum- 49
uiri capiantur hic pro magistratibus municipalibus sitq;
sensus istius tex. ꝙ oẽ magistratus possunt mulctare. sed
magni magnis mulctis municipales vero et infimi nõ sed
paruis tñ qui intellectus prout attestãtur Alex, Ias. aquẽ.
et alii cõiter approbatur. sed ut ipsi probant destruit lite-
rã istam, pons. n. vlp. hic. l generalem regulam ꝙ omnes

magiſtratus pñt mulctare ſm ius poteſtatis ſue exceptis
duumuiris qui mulctare non poterunt alias ſuperfluerēt
dicta verba exceptiua. quia ſatis fuiſſet dicere conceſſum
oibus magiſtratibus pro mō ſue iuriſdictionis poſſe mul
ctare qui ſermo importaſſet ꝙ habētes magnā iuriſdictio
nem. magnas mulctas imponere pñt habentes vero ſim-
plicē leues & paruas quū nec ſyllaba debeat in iure ſuper
fluere. §. quibus in. i. conſti. C. l. i. in prin cū gl. j ꝙ met. cā.
cum accumulatis per Barb. in conſi. xliiii col. 4. volu. 2. &
ſic ad hunc tex. videtur male conuenire intell. iſte.

50 Propterea ꝓ retenta cōi litera non tñ & receptiore ſnīa
ꝙ duumuiri & magiſtratus municipales leuibus mulctis
poſſint contumaces afficere & punire. Iſte tex. noſter ali-
ter declarandus venit nā iuriſcōſultus hic dixit oibus ma
giſtratibus conceſſum eſſe per impoſitionem mulcte iuriſ
dict. ſuā defendere ſm ius ſue ꝑtis. i. iuxta metem & mo
dum ſui imperii non tñ duumuiris qui licet etiā habeant
iuriſdictionem attamen non mulctabunt. ſm ius poteſta
tis. et ſic magnis mulctis prout poſſunt facere habentes po
teſtatem qua ipſi carēt ita q. verbum poteſtatis ad maius
imperium & ſuperiores magiſtratus refertur, prout vo-
luerunt glo. Bar. & alii cōiter. & videtur congruere litere
noſtræ nā ex quo dixerat primo vlp. oibus magiſtrati-
bus licere mulctare pro mō ſue poteſtatis. videbatur id
etiam duumuiris permiſſum eſſe. quum magiſtratus ſint
& iuriſdictione ſuffulti. l. ſi ad magiſtratum. C. de decur.
lib. x. cum §. duos. ſ. allega. ſed quia poteſtatis appellatio
in maioribus magiſtratibus locum proprie habet nō mi
noribus l. ꝑtatis verbo infra de verb. ſignifi. & ſic non in
duumuiris nec municipalibus qui licet inter magiſtratus
cōnumerentur tñ ſunt ſine imperio & poteſtate. l. nec ma
giſtratibus in. fi. j de iniur. ideo eos vlp. excipit. ex q̄ im-
perio poteſtateq; carent, nec pñt magnis mulctis vt ha-
bētes imperium mulctare Pro mō autem ſue iuriſdictio-
nis. ēt ipſi duumuiri et municipales mulctare poterunt vt
probatur concludenter in. l. ii. ad fin. infra de iud. vt ſ. dixi
& in. l. aliud ad fi. ſ. alleg. ac in. l. ii. j. tit. ii. & per rōnem le-
gis cui iuriſdictio. ſ. de iu. om. iud. quicquid dicant hic Iaſ.
et Aquenſi. nec obſtat q. in ſuperioribus dicebatur ad d.
l. aliud in. fi quia reſpōde nō eſſe inconueniens quod poſt
genus exprimatur ſpecies ut apparet in rub. C. de ſeruit.
& aqua vbi glo. notat ad l. defenſori nihil. C. de defenſ. ci
51 uit. *ſuper qua Azo. Bar. & præalleg. fundamentum fa-
ciunt in illis verbis nullas imponant mulctas ergo defen-
ſores ſic infimi magiſtratus nullo mō mulctabunt. Alex.
hic ad. fi. ii. co. vno mō reſpondet ut per eum. prout etiam
faciunt alii in effectu ꝙ de indebitis mulctis & grauiori-
bus loquatur vt ex precedentibus colligi pōt. vt per rō-
nem ibi aſſignatā. ꝙ ideo defenſores mulctare & alia de
quibus ibi facere non poſſunt quia nomen ſuum amitte-
rent nec defenſores ſed deſtructores dici poſſent. qua rō-
ne inſinuatur nubis tex. loqui qñ illicitas mulctas impo-
nere vellent quū rō tex nō conueniat. vbi licitas & legiti
mas vellent imponere tunc. n. defenſorum nomen bene
conſeruarent itē cū precedentia declarentur perſequentia.
vulg. l. ſi ſeruus plurium. j. de legatis. i. & tex. d. l. defenſo-
res in ſequentibus loquatur de ſeuerioribus qōnibus col
ligitur quod ēt in ꝑcedentibus de magnis et ſeuerioribus
mulctis locutus fuit & exceptio prędicta de duumuiris
eleganter recteq; procedit habita conſideratione ad ge-
nus magiſtratuū ut hic ꝑ Iaſ. in quinta col. ſufficitq; exce
ptionē eſſe de regula ſm quid. l. nūmis cū not. ibi ꝑ Iaſ. j.
de iureiu & ꝑ conſequēs cōſiderato genere magiſtratuū
52 exceptio de duumuiris non eſt inepta. Itē non obſtat. §. ſi
quis ad pedaneū. l. 3. j. nequis eū quis vbi eximēs vocatū
ad pedaneū iudicem ob vilitatem illius in penā dicti præ
dicti non incidit ergo nec in mulctā hanc debet poſſe ca-
dere contēnens infimū magiſtratum quia vltra reſponſio
nē Bar. & Alex. ibi reſtrictiuā illius text. ſm Iaſ. ibi & hic.
Reſponde tu ꝙ hic de mulcta ibi de pena valde ſeuera vt
eximens puniatur quaſi actor in litem iurauerit. & ſi ca
lūnioſam litem ageret. §. in eum. l. pen. illo eo. tit. quod eſt
mirabile ſm Paul. ca. ibi ut pro modico exceſſu tā graui
pena puniatur eximēs ideo nimirum ſi noluit lex. contē-
nentem pedaneum iudicē in tantam incidere penā quæ
rō ceſſat in impoſitione mulcte, quæ pro mō iuriſdictio
nis imponitur, ut dictum eſt. de quo quidem tex. §. in eū
videnda & ſunt quæ ſcribit Alex in conſi xxxv. col. 2. li.
ii ꝓ approbataq; eſt prædicta cōis opinio de infimis ma- 53
giſtratibus qui mulctare poſſunt, a cōſuetudine quæ eſt
optima legū interpres. l. ſi de interpretatione ſupra de. ll.
& per conſequens quod in tex. noſtro de duumuiris dici
tur nō procederet de conſuetudine ſm quam etiam ipſi
non ſeruata taxa iuris mulctant ſm tamen modum con
ſuetū ut in ſuperioribus dixi.
Glo ſup verbo penali diuiditur in duas partes in. i. timo
re contrarii exponit penali. i. mulctati in. 2. quæ eſt ibi &
dic remittit ſe de differentiis exiſtētibus inter mulctā & pe
nā ꝓ uidebatur. n. male in hoc tex. dici penali iudicio cum 54
non tractetur hic de pena ſed de mulcta quæ longe diffe
runt ideo gl. expoiuit. i. mulctati, & quicquid dicat fulg.
expoſitio eſt neceſſaria ꝑꝑ dicta uerba ſm ius ſue poteſta
tis. pena n. non eſt in arbitrio & ꝑtāte iudicis. ſed certa &
determinata lege. l aliud eſt fraus in fi. et. l. ſi qua pena. j de
verb. ſignifi. mulcta autem incerta eſt & in arbitrio iudi-
cis ſm tamen modum iuriſdictionis ſue limitata iuribus
ſupra alle. nec obſtat. § audient in auc. de defenſ. ciuit. vbi
ſm ius poteſtatis ēt penas imponi debere dicitur & . l. ma
giſtratibus ſupra de iu. om. iud. non. n. ibi dicitur ꝙ immu-
tentur pene quæ certe ſunt licet diuerſe ſint poteſtates &
maiores magiſtratus poſſint grauiores penas quā mino
res imponere, mulcte vero ex arbitrio iudicis pendent &
ex impoſitione uariantur quāuis taxā a. l. præfixā trāſgre
di non liceat. Alias differentias inter penā & mulctā po-
nunt. tex. & glo, in. d. l. aliud. & in. d. l. ſi qua vbi mud. pra
cticus papien. in vlt fol. ſue practice. Io. de plat. in l. 2. C. de
vſur. fiſcal. li x. octo differentias enumerās de quibus ēt ꝑ
Fel. in. c qualiter & qñ el. i. col. xx. in. vi. limi. de accuſatio
nibus & Ianc Dec. in. d. l. 2. infra ad fi. de iud.
Glo. in uerbo iudicio diuidetur in tres partes in. i. decla
rat tex. in. 2. q̄ eſt ibi quæ petetur ponit cui applicetur cō
pendiū mulcte in. 3. quæ eſt ibi et actione ponit q̄ iure im
ponatur mulcta, cōcłones gl. examinabim' in qōnib. Bar.
*interim not. declarationem Alex. quæ ſint pene parue 55
& leues mulcte de quo uidere etiam Barb. in. c. de cauſis
col. 2. de offi. delegati eundē Alex. conſi. xxxv. col. 2. lib.
ii concludentē arbitrarias eſſe dūmodo duas uncias auri
non excedant iuxta taxā. d. l. eos. Aquēſi. hic de duobus
aureis intelligebat quia lex eos de maioribus magiſtrati-
bus loquitur. ſed non eſt reced. a dictis Alex qui vult ma
giſtratus municipales poſſe imponere dictas mulctas mō
non aſcendant ad duas uncias auri quæ taxa maioribus
magiſtratibus ꝑmiſſa eſt nec dicit alex. prout refert. aquē.
quod mulctas arbitrarias poſſint imponere dū non exce
dant duas uncias auri imo uult mulctā ſummāq; duarū
unciarū auri ab illis infligi non poſſe dūmodo nō aſcen-
dant ad duas uncias auri ſed ut ipſe alex. ibi ait. & in ſupe
rioribus dix iſta ſunt pauci momenti quia de conſuetudi
ne nō ſeruatur ꝑdicta taxa iuris circa impoſitiones mul-
ctarū cū magſatus ꝓ libito & uoluntate ſua ſm diuerſas
locorū conſuetudines ut. ſ. dictū eſt mulctent et hic in pe.
col. ponit ēt alex. & Fel. in. c. de cauſis col. i. de. offi. del.
Extra glo. Bar. formauit nouē qōnes*. i. eſt an delega- 56
tus mulctare poſſit & concludit qui nō approbaturque
cōiter per ſcrib. ut hic per alex. col. v. Iaſ pen. & aquēſ. fi.
Paul de ca in. §. vlt. l. 2. infra de iud. & Fel. in c de cauſis
col. vlt. ubi Dec. antep. de offi. deleg. quæ concluſio pro-
batur. i. ex fine. d. l. 2. & p. l. aliud. ſ alleg. ubi ſoli magiſtra
tus habētes ordinariā iuriſdictionē mulctare pñt. et arguē
do a ſpeciali per. l. 2. C. de ſpor. rō concluſionis eſt quia
delegatus

delegatus vilis & pedaneus iudex reputatur ideo lex. nõ
tñ curauit de contẽptu illius, quantũ de contẽptu iudicis
ordinarii. l. iii. § siquis ad pedaneum. ∫. nequis eum qui vel
quia iurisdictio ordinaria fauorabilis est delegata vero
odiosa. c. i. de rescrip. lib. vi. rõ. nimirum si delegatus non
mulctat vt p Rimi in rub. de offi. eius co. iii nec obstat ꝙ
delegatus vice delegantis fungatur. l. i §. fi. cum l. etsi præ
tor. ∫. ad offic. eius vnde ex psona delegantis debet posse
mulctare vt dicebat hic Cur. quia id cessat cũ eis specialiter. l. denegatũ sit p ∫ per supra scripta.

Ex prædictis ꝙ ius mulctandi prohibitum sit delegatis infertur ꝙ hi quibus data est potestas statuendi nõ po
57 terũt adiicere penã nisi id spũaliter eis fuisset cõcessum*
limitãdo tñ ut hic p Alex. col. viii. de quo videnda sunt
allegata hic per eũ & per Soci col. ii. & Aquens. vlt. inferri et posset ex prædictis ad aliam not. qõnem vt per Pau.
cast. in. §. fi. ll. secunde.

58 Prædicta conclusio limitatur pluribus modis* vt hic p
Alex. & Soci. Feli. et Dec. in. d. c. de causis in locis. ∫. alleg.
& Iancel Dec in. d. §. ii. vbi tñ tenet delegatũ principis de
iure ciuili regulariter nõ posse mulctare. per. d. l. ii. C. de
sport. arguẽdo a speciali quãuis de iure cano. secus sit. sed
Alex. hic & cano. in. d. c. de causis oppo. tenẽt ꝙ delegatus principis possit indistincte mulctare cũ in eã delegata
maior sit quocũq; ordinario licet tantã mulctã quãtã ordinarius imponere nequeat sed debeat seruare taxã. d. l. ii.
de spor. & et cõcludunt Alex. & Rimi in. rub. de offi. eius
in. ii. & . iii. col. & Fel. in. c. sane el. ii. col. i. de offi. delega. qd
et de iure cano. procedit quicquid dicat Dec. in. ca. de causis col. antepe. ſm portugal. in repet. l. imperium col. lxvi.
supra de iu. om. iud. sed male respondent argu. decii ideo
dicas ꝙ licet in materia delegationis sint aliquæ differentiæ inter ius cano. & ciuile tñ in proposito nostro quoad
impositionem mulcte non reperitur cõstituta differentia
ergo a iure ciuili clare hoc determinante nõ est recedẽdũ
c. i. & . ii. cũ no. oper nunc. & si consuetudo vt. ∫ dixi hoc
imutauerit, dicebat et Dec sequendo abba. in. d. c. de causis co. viii. qd delegatus inferioris a principe de iure cano.
potest leuiter mulctare per tex. in c. ex literis de offi. delegat. ibi. ' elusoria alias esset iurisdictio quẽ tex. prius ibi allegauit Fel in vlti. col. sed responderi põt vel ꝙ loquitur
in delegato summi põtificis vel vbi deleg. aliter eius iurisdictionẽ exercere non posset q casu concedunt cõiter scriben. et deleg. mulctare posse ut hic per Alex. in. v. limi. Feli loco præall. vt in vlti. col. & et portugal. supra alleg. &
sic non esset tunc spãlitas aliqua de iure cano. cũ etiam de
iure ciuili idem tunc sit. potest tñ delegatus iuris dictionẽ
suam exercere contra quoscũq; illam turbantes aut impedientes & hic per Alex. col. fi. & latius Dec. in. c. i. in vltimo not. et in glo. fi. de offi. deleg. limitatur et prædicta cõclusio quanto delegans vices suas cõmisisse, quia poterit
tunc delegatus mulctare ino. in. c. super qõnum in glo. vices suas de offi. deleg. quod probatur in. § fi. d. l. ii. de iud.
vbi lanc. Dec. notat facit quod hic in. iiii. col. Alex. scribit
cui tñ limit. refragari videbatur tex. in. d. c. sane. vbi dele.
vt tex. dicit gerit vices delegantis prout et dicitur in. d. l.
& si prætor ergo expressio eius ꝙ inest nihil debet operare. l. iii. cũ. ibi not. ∫. deleg. i. sed solutio facilis est.

59 Secunda qõ est de arbitro an possit mulctare* Bar. se
remittit doct. cõiter concludunt ꝙ nõ nisi id concessum
sibi spãliter fuerit per. l. non ex oĩbus cum glo. ∫. de arbit.
& . l. quid tamen in fi. illo eo. tit. & hic per Alber. & Ias. col.
v. & . vi. & per Alex in apostil. ad Bart. in. d. l. non ex oĩbus. sed cũ mulctandi facultas vt vult hæc lex nec non. l.
aliud est fraus. & . l. ii. in. §. fi. supra allega. & cõiter scriben.
dependeat a iurisdictione q; priuatorũ cõsensus dare nõ
potest. l. priuatorum C. de iu. om iud. videtur quod quãuis in cõpromisso facultas mulctandi data fuerit arbiter
non debeat posse mulctare & . l nõ ex oibus. cum. l. quid
tamen loquuntur in pena parti applicanda. mulcta autẽ
fisco applicatur. l. v. C. de mõ. mulct. de quo nihil ad pꝛẽs
imo cõuentio ipsarũ partium de stando sententie arbitri
sub pena fisco applicata nõ subsisteret. l. arbiter intra certũ. ∫. de arbiter. nisi notario stipulante penã* pro fisco pro 60
missio facta fuisset ſm mod. hic per not per Bar. in. d l. arbiter certo die. Non est tñ receden. a cõl quia licet virtute iurisdictionis quã arbiter non habet id facere non possit ꝙ valebit tñ dispositio partium in vim conuentionis 61
pp consensum partium. arg. tex. cum glo. in. l ii. C. cõmunia vtriusq; iudicii cũ pluribus quæ per illum tex. & glo.
congerunt Bal consi. xi. col vlt. Rom. cõsi. clxxv. Socin.
consi xl. lib. i. & . lxxxvii. col. v. lib iii. Cor. in consi. cxxv.
lib ii. Fel in c. significasti col iii. de for. comp. Ias in consi.
xcviii. col. fin. lib. i. Brun. in tract. de for. char. xxviii in ii.
col. Dec in. c. examinata de cõfir. vti. vel inut. in cõsi. xxii.
col. fi. cccclxxv. col. pen. & . cccclxxxviii. co. pen & fi. vbi
limitat non erit ergo proprie limit. vt in simili dicit Pau.
de cast. in l ii. ad fi. cõmenti. infra de iud. & lex. i. infra de
arbitris volens ꝙ arbitria redacta sint ad instar iuditiorũ
procedit in mõ procedendi. non autẽ respectu iurisdictionis quã priuatorum consensus dare non potest. d. l. priuatorum not. Ang. in. d. l. l. & in consi. cxix. testator. 62

Limitatur tamen prædicta conclusio * vt non procedat in arbitro ex necessitate statuti electo qui iurisdictionẽ
ordinariam habere censetur. abbas in. c sulpicionis. col. ii.
de offi. dele. quãuis Fel. in. c. fi. co. fi. de re iudi. magis delegato eũ equiparari dicat sed delegatus non mulctat ergo nec ipse. Cur. hic dicebat hmõi arbitrum ex necessitate statuti electũ dici delegatũ legis qui delegato principis
equiparatur vt per Alex. ∫. in rubr. de offi. eius sicut ergo
delegatus prĩcipis vt dictũ est. . ∫. põt mulctare fortius delegatus. l. ex quo videtur qui non possit tantã mulctã imponere quantã ordinarius. sed quantam delegatus princi
pis vt in limi. præcedentis articuli visum est. * sed quũ eligatur virtute statuti succedit in locũ iudicis ordinarii & 63
magis habet vim ordinarii & iudicis q; arbitri ſm cõiter
scribẽ. vt per Dec. c. cum speciali in. ii not. de appel. & pulchre per Ial. in. l si not. v. C. de iudiciis ergo poterit mul-
ctare vt ordinarius. De arbitratore Bar. non tangit * sed 64
idem ꝙ in arbitro dicendũ est quũ arbitrator minus iuris
habeat q; arbiter iuxta ea quæ plene scribit ipse Bar. in. §.
arbitrorũ. l. si societatẽ ff. si pro socio & Dec. in. d. c. cũ spãli col ii imo Bar. loco præal. illum prosoneram appella. et
Bal. in l. fi. C. de contrahen. emp. & in. l. i. infra de leg. i. negociorum gestorẽ partium eum dicit esse.

Tertia qõ Bar. * an Iudex cõpellatur mulctare, in. i. ad 65
uertendum est circa vacillationem & in constãtiam Bar.
quodnã remedium ab isto edicto descendat duplicem ait
oriri actionem vel officium iudicis ſm alias aut actionẽ
& accusationem quia ipsemet Bar infra. in v. qõ tenet cõpetere actionem in factum & officium iudicis sed in. l. ii.
col. fi. negat actionẽ cõpetere q ad prosequendum ius suũ
conceditur uerum dari officium iudicis nobile. prout etiã
tenuit in. l. imperium in vlt. gradu meri imperii sed in. §. fi.
infra ac eadem. l. voluit dare actionem popularẽ cuius pena fisco applicabitur vel dari accusationẽ ad vtilitatẽ fisci
in q articulo Bart. nimium varius et inconstans fuit, nec
pedẽ firmauit. respectu partis glo. & doct. in. d. §. fi. videntur velle ꝙ ex hoc edicto cõpetat parti pro suo interesse
actio in factũ prout tradit et Alex. ∫. col. iii. versic. in glo.
ibi ex edicto quod tñ videtur contra tex. in. d. §. fin. infra
hac eadem l. ibi non ad id quod interest. qui tex. vt ibi dicetur loquitur de pena fisco applicanda et sic edictũ istud
non prouidit parti de aliqua actione pro interesse suo cõtra contumacẽ sed bene imper in. l. sancimus. C. de iud. q
tñ latius & melius cadunt discutienda in. §. fina. infra eod.

Respectu vero mulcte fisco applicãde* ſm Bar. in. d. §. 66
fi. & infra in quinta qõ datur actio in factum & officium
iudicis transeunt cum eo Alexã. Socin. & cõmuniter alii
post antiquos in. d. §. fi. & Ias. in. l. ii. col. penul. infra titu. ii.

sed erit actio ipsa popularis non in factũ vt dicebat Bart.
sm Ias.loco præalle.Bar. & Bal. infra ad fi.l.quod tñ ad-
huc verũ non videtur & infra dicã. Modum autem pra-
cticandi remedium istius edicti ponit Soci in.d.§.fi.col.i.
sed loquitur vbi non intentaretur actio q̃ casu requiritur
libellus.secus si intentaretur officiũ iudicis vt p eũdẽ. Soc.
infra in hoc princ.col.fi.& in.§.i.col.vii.vt ẽt per Alex.et
Ias.infra in vlt. col.nec obstat ꝙ vbi officium iudicis im-
67 ploratur libellus * requiritur libellus in quo aliter conclu-
dendũ est ꝙ vbi actio intentata fuit vt per Bar. Alex.Ias.
& alios in.l.i.ã.de iu.om.iud.& in.l.i.C.de edẽ.respõde.n.
non,pcedere vbi executiue res expeditur ita loquũtur hic
Bar.et prefati scribẽ.Bar in.§.iulia.col.iiii.legis si finita.ĵ.de
dãno infecto & in.l.intra dies ubi ẽt Alex. & alii infra de
re iudicata quod ergo dicit Bar.in. d.l. imperium in vlti.
gradu meri imperii mulctã eẽ de mero imperio minimo
cũ officio nobili infligatur sm predicta intelligen. est nisi
ad imponendũ mulctam iure actionis ageretur quia eẽt
tũc de simplici iurisdictione nõ de mero imperio qd' via
actionis non explicatur & sic procedit dictũ Bar.ibi quã
do iudex ex mero offic. a parte ve implorata mulctaret.
68 Præsupponit ẽt hic Bar. * dum ait accusatione vel offi
cium iudicis oriri.accusationem non expediri officio iudi
cis quod a veritate alienum est.ut p ipsum Bar.in. d.l.im
periũ in qõne quid sit merũ imperium a scribend.cõiter.
approbatũ.Concludamus igitur ex prędictis Bar hic nõ
debuisse alternatiue suspensiueq; loqui sed copulatiue ex
hoc edicto duplicẽ oriri actionem vnã parti ad petendũ
infligi mulctã ad vtilitatẽ fisci. & officium iudicis ad petẽ
dum mulctari contumacẽ similiter ad vtilitatẽ ipsius fisci.
Vlterius tñ iterum aduerte quia vt post Bal. & Cy. di-
cunt Aquensi.& Cur.infra in.§.fi.col.i. et. ii.verũ non vi-
detur quod ex hoc edicto oriatur aliqua actio nisi post
mulctã impositam vnde vero oritur solũ officium iudi-
cis cũ uerba hic referantur ad personam iudicis ibi tamen
melius cadit & latius videbimus. Subiungit hic Bar. qđ
si ad imponendũ mulctã intentetur actio vel accusatio te
69 neri iudicẽ mulctare alias posse puniri * quia iurisdictio ẽ
cũ necessitate ut hic p eum.idẽ voluit Bal.in.l.ii.ã.de offic.
procons.ubi dicit ꝙ respectu iudicis in territorio suo exi-
stentis iurisdictio semper est necessaria quia tenetur facere
alias puniri potest vt ibi per eũ sed si offic. iudicis vt cõtu
max mulctetur fuerit imploratũ cũ aduersus contumacẽ
plura cõpetant remedia cõpulsiua & defensiua iurisdictio
nis ipsius iudcis in facultate ipsius iudicis esse eligere reme
dium & pars sibi obtemperet & cũ Bar transeunt scribẽ.
vt hic per Soc. Aquẽ.& alios. Ad istũ tex.in uerbo con
cessum est responde quod loquitur de facultate mulctan
di & puniend contẽptum litigantium parte non petente:
sed qñ pars instaret tunc vt uoluit Bar.teneretur facere ẽt
ꝙ imploraretur officium iudicis imo videtur ꝙ vbi pars
implorat offi.iudicis vt mulctetur pars iudicẽ cõpelli præ
70 cise mulctare alias ad superiorẽ posse recurri * p ea quæ
scribunt Bar.& alii.l.i col pen.supra de iu.om.iud.allegã
do.§.pen.l.i. infra de aqua quotidiana & estiua et doctri
na Bar.hic posset intelligi & saluari quando pars implo
raret officiũ iudicis ut sibi obtẽperaretur ꝙ tunc sic in eius
electione remedium quod voluerit capere secus vbi pro
mulcta indicenda imploraretur ipsum officium p p̃dicta.
71 Postmodũ Bar. enumerat * plura remedia ,p defendẽ-
da iurisdictione iudicis inuenta.Circa primũ psonalis ca-
pture Bar. voluit allegare.l.sacrilegi i fi. cũ.l.sequẽ.ĵ.ad.l.
L.Iul.pecul.& istud est spãle in fisco vt contra debitores
suos a captura psonarũ possit incipere vt ẽt probatur in
l.nemo carcerẽ.C.de exact.tribu.lib.x.et in l.vnica.C.de
Condu.& protec domus auguste lib. xi.cum ibi notatis
per.Io.de pla.& Bal.in.l.qm.C.de appell. vbi tradunt de
mõ & practica procedendi cõtra debitores fisci. pro aliis
vero non potest fieri executio contra personam debito-
rũ habentiũ bona sed capienda sunt in primis bona q̃bus
excussis si non sit vnde satisfiat creditori contra personã
debitorum potest deueniri glo not. & approbata in.l.iii.
in.§ tutores vbi Bar.nota ĵ.de suspectis tut. Rom.in cõsi.
ccxli.& cccxx. Alex.in cõsi.lx.lib.v.Fel late in. c. qd' ad
consultationẽ col. vii.de re iudi. faciunt quæ tradunt oẽs
scribentes circa modũ & practicã exequẽdi sententias iu
dicum in.l.a Diuo pio in. § in venditione infra deci.iudi.
& Dec.in consi lxxiii.sed plerũq; per statuta locorũ prin
cipũq; decreta alias prouidetur Bar.tñ hic loquitur respe
ctu obedientie sibi præstande, vnde cũ magistratibus pa
rendũ sit.l.veluti supra de iusti & iu.l.ii.ĵ. tit.ii l non põt
dolo carere infra de reg. iur. dici põt quod pro habenda
obedientia valeat iudex.ad capturã persone deuenire.
Secundũ est remediũ * denegãde audientie pp cõtuma 72
ciam & in obedientiã per tex.not.cũ glo.in.l.sed & si per
prætorẽ in.§.sed & si dum decreto infra quibus ex causis
maio.&.l.sancimus .C de iudi.quæ tamen denegatio au-
dientie nõ in perpetuo fieri debet sed ad tẽpus donec pa-
ruerit contumax & inter easdem personas tantũ vt per
Barb.in cõsi.v.dubio ult.li.iiii.Cors.in sing suis in uerbo
contumacia.Ias in l.i.in.§.sed & si is cui infra de noui op.
nunc.Aques.in.l i.in fi.l.col ult.Dec.in.c.i.col.fin de offi.
delega.et in.l.ii.col vi.&.vii.C.de eden.quãuis Ias.in d.l.
sancimus.col.i.& marsil.in i.de unoquoq; char.ult. de re
iud.uelint audientiã posse denegari non solũ in cã in qua
quis est contumax sed ẽt in oĩ alia quam habet cõtumax
cũ aliis personis corã illo iudice.sed male per prædicta et
contrarium determinat Bal.quem pro ipsis allegant in.l.
consentaneum col.iiii C.quõ & quãdo iudex.in qua qui
dem materia denegãde audiẽtie & si procedatur an acta
sint nulla uide Alexan.& alios in l.i in. §.sublata infra ad
Trebel.Alex.in.l,qui crimen col.ii.C.de accus.Ias.in auct.
hoc amplius col.ii.C.de fideicõ.et in l.nequicquã in.§.ne
quicquã.col.3.supra de offi.procõs.& deleg.Dec.in cõsi.
cclxxv.& Are.in trac.malefi.in glo.necnon ad quærellã
col.12.uersi.quæro an iudex possit pręfigere terminũ uo-
lentẽ iudicẽ non posse perpetuũ silentium imponere nec
quẽpiã iure suo priuare. * nisi præcedenti bina monitio- 73
ne p tex.in.§.si aũt in auctẽ de eccle.tit.tradit ẽt in rub. in
sti.de excep.co.14.uersi.quid in terminis de quo tñ aliter
lenit Are.in.l.quandiu col.7.de acquiren.here. in patria
ditionis sabaudie ex forma decreti disponitur & serua-
tur ut in responsionibus dandis positionibus & interro-
gatoriis tres dẽtur dilationes prima ad respõdẽdũ.uel cãs
in contrarium allegandũ. 2.ad respondendũ cũ cõmina-
tione. 3. cũ iterata cõminatione quibus peractis positio-
nes pro confessis pronunciantur & interrogatoria ad de
ctionẽ. & similiter ubi reus ante contestatã litẽ petit per
actorẽ sibi caueri de expensis refundendis in casum succũ
bentie.fit assignatio ad cauendũ uel cãm in dicta sequen-
ti ad cauendũ cum cõminatione denegationis audientie
& inde cum iterata cõminatione, quibus factis iudex.au
dientiam denegat donec cauerit q̃ notãda sunt * ad decla-
rationem.§.sed & si non decreto. 74
Duo sequentia remedia Bart.clara sunt.Ias.in pen.col.
addit duo alia quorũ sm improbant Aquensis.hic in vlt.
col.& Curt.in.v.& Dec.in.c.i.col.fi.de off dele.de confi-
scatione bonorũ v3 uidebitis ẽt decem remedia cõtra cõ
tumacem in cã dãni infecti prodita quæ enumerat Bart.
in.§.i.l.4.ĵ.de dam.infec. * & ad materiam nostram ada-
ptari possent ponit similiter Bar.in.l.iubere col.fi. de iur. 75
om.iud.iudicem posse partem compellere uenire ad iudi
cium captis pignoribus prout probatur in.l. consenta-
neũ supra alleg.& in.l.i.in.§.quid ergo ĵ.de uen.insp.præ
terea pp contumaciam partis iudex.potest contumacem
possessione priuare illam in aduersarium transferendo. d.
l.consentaneũ ut ponit Pau.de cast.in.d.l.4.ad fi.§ i.de dã.
insec.rursus si paris nolit exhibere instrumentũ sniam uel
acta iuxta mandatũ iudicis poterit ipse iudex pronuncia
re puniendo contumaciã partis qd' prædicta si in futurũ
apparcant

appareant nullius sint roboris aut momēti vt plene & or-
dinarie tradunt Bar. & alij in.l.ij.C.de eden. & aliud pul
chrum remedium defensiuum iurisdictionis ponit Pau.de
cast.in § si l.secunde infra de iud
Et subiicit notāter hic Bar. ꝙ si remediū a iudice electū
non sufficiat ad aliud conuolare posse donec cōtumax pa
76 reat & similiter * plura remedia executiua a parte cumula
ri possunt vt hic p las.col.pe & in.l nulli col pe C. de iud.
Aret.in l.edita col.fi.C de edē. Alex.in l iiij. in §.si ex con
uentione col.j.de re iud.facit tex not §. cū patronus.l.pri-
me supra de offi præfe vrb.&.§ puellam legis causam in-
77 fra de manumis.cum accumulatis p Dec in cōsi. 12.* ideo
vidi alias in practica creditorem obtinere compulsorias
præcisas contra personam debitoris post lapsum termini
faciēde solutionis ꝗuis promisisset debitor scutos. 100.In-
tra dies octo quibus elapsis si nō soluisset ex nūc prout ex
tunc & econtrario dicebat dare insolutum talem fundum
creditori pñti & acceptanti faciēdo in eum casum puram
venditionem quia prædicta cumulata censent in fauorem
creditoris ita qđ subintelligit volente creditore dictū fun
dum alias non censeat recessisse a prima obligatione ꝗti-
tatis sibi debite, nec illa nouata cēseat ideo elapso termino
posse adhuc ꝗtitatem prædictā exigi, postremo ad limi-
tationem præcedentium videnda sunt quæ tradunt Alex.
infra in.§.fi.col.ij.&.iij.ac Iaso.in §.j col j.infra eo. & quæ
habentur in vlt subscriptione consilij Socini.dj.
78 Circa quartā quæstionē * cōis est cū Bar ꝙ iudex alie-
nam iurisdictionē defendere possit mulctādo.excōicādo,
& aliis iuris remediis vt hic p Pau.de ca. & A quē.circa fi.
Ang.in.§.qñ & auct.de testib. Alex & alios in.l duo pio
in.§ j.j.de re iud Barb in.c j col.xj cū seq.de officio ordi-
narij vbi ponunt an id facere teneat * & de inuocatione
brachij secularis de quo hic meminit Bar.ponūt ibidē late
omnes scrib Pau.cast in l episcopale C.de episco.audien.
& pulchre Fel in c.significasti de offi.deleg.Et circa prædi
cta plura etiam dixi in.l cum quædam puella supra tit.ij.
Quinta quæstio Bar.expedita est in iij.quæst.Bart.ad-
huc inheret.opinioni ꝗ tenuit supra ꝙ ad imponēdū mul
ctam cōpetat actio in factum ac officiū iudicis quia verba
ad ipsum iudicē referunt vt hic per eū quidā vt hic scribit
Curt.in.ij.col.in oppo.adducit dictū eiusdem Bar.in.l.cū
satis col fi.C.de agri.& censi.lib.xj Sed Cur.respondet vt
per eum tu latius vide materiā examinatam & discussam
per Deci.& alios in.l.si soror C.de colla. male tamen expo
nit hic Bar.illa verba secundum ius potestatis sue i ex vir-
tute sui officij cum intelligantur pro modo ac meta iuris-
dictionis & imperij vt supra visum fuit.
Ex dictis Bart.in.vj.quæst. qualiter iudex exercere de-
beat dictū officiū mulctādi colligo tres cōclusiones prima
est qđ maiores magistratus tm̄ possunt mulctā imponere
80 faciēdo legē gñalem iuribus hic p eū alleg. * Sed Cur.im
probat Bar.ex quo præsides & alij habētes merū imperiū
mulctā imponere possunt p modū.l.vt p Bart. & omnes
scrib.in.l.j in prin supra titu.j. sed Bar.loquit de l.gñali &
perpetua ꝗ præsides & alij similes facere nō possunt. tem
poralem vero ac duraturam ꝑ tempore officij sui in terri-
toriis suis bene facere possunt prout Bar.ipse & alij decla-
rant in.d.l j.in prin.quo aūt intelligat qđ hic dixit Bar de
senatu & præfecto prætorio qui legem gñalem possunt
facere declaraui melius ꝗ alius qui forsitan hactenus scri-
pserit in.d.l.imperium in gradibus meri imperij.
81 Secunda cōclusio Bart. * qñ iudex in præcepto expri-
mit certam pœnā expressio nullius est momenti cū prout
vult illā augere et minuere possit prout de cōsuetudine ser
uatur. Sed Bar.vr̄ seipsum cōfundere dum postea cōclu-
dit valere præceptū sub pœna arbitrio iudicis statuēda &
hic vult nō valere p̄ceptū p̄fixa certa pœna.oppo.n. dicē
dū vr̄ debere potius valere p̄ceptū sub certa pœna ꝗ sub
incerta.Rursus iniquū vr̄ ꝙ si iudex mihi p̄ceperit vt sub
certa pœna qd facerem posse inde prædictā pœnā augere
& sub clypeo auctoritatis publ. me decipere cōtra tex.l.1.
C.de his q vē.etatis. Ego.n. q nolui parere forte caruissem
ꝑpter maiorē pœnā si iudex illā cōminatus fuisset.secūdū
Mod pap hic rñdētes * ꝙ Bar.loquit de p̄cepto emanato 82
sine causæ cognitione vt patet ex.l.interlocutio & .l.ꝑgrā
ma.C.cōmina.vel epistolas p eū alleg.quę in istis terminis
loquunt secus vbi p̄ceptū fieret cū causę cognitione cōclu
sio Bar.hic nō ꝑcederet p p̄dicta. nec similiter qñ p̄ceptū
penale fieret sup aliquo incidēti ꝙ nō requireret causę cogni
tionē, vt declarat Bar.in § 1.l.ius alimētorū infra vbi pupi.
educ.debeat et in.l.filiusf.in.§.diui circa fi.de l.1 & in.l.quo
tiens.C.de fidei.nā qñ requirit dicta causæ cognitio & nō
fuit adhibita.p̄ceptū est nudū * & sic sine cā ſm Bar in lo 83
cis preal ideo nimirū si nō valet.quū nō habeat cām præ-
existentē ſm Are.in.l.ꝗdiu.iii col.viii j de acq.her & ple
nius pulchreqꝫ Ruin in.d.§.diui in vlt.col. declarant intel
lectū legū p̄alleg. tit.C.cōminationes vel epistolas de quo
etiā p Pau.de ca.i §.fi.l.secūde.j.de iud. vbi dicit illas leges
ꝑcedere qñ iudex nō cognito de cā p̄cepit aliqd ꝙ requi
rebat, causæ cognitionē quia nō est a p̄ceptis.& ab execu-
tione inchoandū.iō nō incidit qs in pœnā cōminatā secus
qñ cā cognita ꝑcessisset, * iō si p sniam cōdēnasset ad ali- 84
quid soluēdū intra tertū tēpus & si nō solueret in quarto
pluri loco pene cōdēnasset nō obtēperantē dicit incurrere
cōminatā venā quæ potius pœna ꝗ mulcta erit. vt etiā p
Imo.in.l.ii.col.fi.j.de pub.iudi. De præceptis vero factis
cū clausula iustificatiua si senseris te grauatū cōpareas, * an 85
& qñ valeāt quomodoqꝫ resoluant ponū: Bal.cōsil.129.
lib.ii.Pau cast.consi.v.col.iii.In antiquis Alexā. & omnes
Mod.in.l.de pupillo in.§ meminisse de ope.no nuncia.
Et licet Bar.hic in verbis suis innuat p̄ceptū nihil valere.
mēs tñ eius est dicere ꝙ nō ligat iudicē ꝑ tāto dicit ꝙ nihil
valet qa nō ligat ipsum iudicē vt p̄cise imponat pœnā in
p̄cepto cōminatā cū illā augere & minuere possit * & sic 86
maiorē aut minorē cōminata imponere facit tex l.l.nec in
ea.j.de adul & i.l.q pōt qđ plus est de reg iu cū accumu
latis p Barb.in cōsi.17.in.ij.dubitatione lib.1.& sic quēad
modum pōt iudex pœnā ꝗ cōminatus est, si iustū sibi vi-
deat imponere ita diminuere uel augere aut incertā ad cer
titudinem reducere. Nec obstat ꝙ forte timore maioris
pœne paruisset citatus uel iussus facere si iudex illā cōmina
tus fuisset ꝑpterea videat nō debere posse illā augeri quia
debuit citatus & cui sine cāe cognitiōe facta est cōminatio
cōsiderare id posse fieri iuribus hic p Bar.alle.facit regula.l.
leges sacratissime C.de.ll.Et qd dicit Aq.in.§.seq col.j.dū
allegat.l.si qs domū. Et de materia videre plene Rom. in
cōsi 491.Alex.in.d.§.diui.col.vi.& in cōsi.31.lib.v.Barb.
in cōsi.57.in.ij.dubio lib.3. Fel in.c.super eo col ij.de testi.
cogendis Iacobi. in trac feud. in verbo dictiqꝫ vasalli el.ij.
col.4.Guido pape.417. Ias in.l.ij.nu.95.&.120.C. de iure
emphit.& Parpal in rep.l.placet col.18.C.de sac.san.eccle.
* vbi p̄fati scrib.ponūt de iusso & requisito eo recogno- 87
scere quę tenet in feudū seu emphiteosim sub pœna amis-
sionis p̄dictarū rerū verū nō recognoscēdo incurrat dictā
pœnā & exigibilis sit. Et de validitate p̄ceptorū quę fiūt
p iudices sine causæ cognitione in spectantibus & ptinēti-
bus ad eorum officiū an valeāt & pœne cōminate possint
exigi etiā post annum ponit Guido pape in quæst.359.
Tertia cōclusio * præceptū sub pœna arbitrio iudicis 88
statuēda valet.d l.ius alimentorū.§ pe.cū ibi not. p eundē
Bar infra vbi pup.educ. debeat approbat cōiter nec ob-
stat rō incertitudinis ꝑpter ꝗ videbat præceptum vitiari
debere arg.tex.in.§ curare insti.de act.cū simi quia cū ar-
bitrio iudicis certificāda sit nulla erit incertitudo quę pos-
sit vitiare.l.j.cū ibi no j. de leg.ii. intelligēdo tñ tex. * d.§. 89
curare vt p Bal.in.l.ii.col.ii.C. de sent. quæ sin.cer.ꝗti.'&
Deci.cōsi.517.col.i.Iudex tñ circūscripta consuetudine nō
posset excedere mulctando modū de quo in.l. eos supra
alleg. * nec pœnā cōfiscationis bonorū priuationis bñfi- 90
ciorū vel amissionis causæ imponere vt p Aquē.hic col.fi.

& infra in §.fi.col.j & in fine cõmenti & p Dec. in c.j.col.
fi.de offi.del.cũ aliis infra alleg.nec similiter imponere pœ
nam sibi ꝓhibitã.d.l eos. & in regula cũ quid vna via de
reg iu. Et de diuersis p̃ceptis quæ possunt p iudices fieri
91 vltra Alex.hic in vlt.col.& superius alleg. * vide Alex.in
consi.212.col.ij.& iij.& cõsi.240.col j.lib 6.vbi ponit de
præcepto facto a iudice priuato de nõ exeundo ciuitatem
aut domũ.Ias.in.l.ne quicq̃ in.§. vbi decretũ col.iij. supra
de offi.procons & leg Sali.in l.iij C.qñ fiscus vel priuatus
ponentem de præcepto facto per iudicem nolenti rñderi
interrogationi ipsius iudicis qđ eo non rñdente habebit
illum pro confesso.& subsistit quod bene nota. Et de prę
cepto facto alicui de veritate dicenda sub pœna vt hodie
per ius dicẽtes seruatur & in casum mẽdacij exigit pœna,
vide Bar.in d.l ius alimẽtorum.§.j.in.l si col ij. per versi.
item nota infra de rei vend.Barb.consi.57.in.ij dubitatio-
ne in.iij.vol.Item de præcepto per iudicem alicui facto de
iurando iuxta oblationem sibi factã a parte cum commi
natione q alias habebit illum ꝓ conuicto prout practica
seruat. Sciendum est quod habens notitiam & scientiam
rei deducte tenetur subire iuramẽtum oblatum, nec illud
potest referre aduersario negotij ignorãtiam verisimiliter
prætendenti. Quod si iurare noluerit iudex illum ꝓ con-
uicto habebit & pronunciabit.l.iusiurandum & ad pecu-
nias §.ait prætor cum ibi notatis per Bar.& doct ff.de iu
reiurando & per Abb. in c.fi.col.iiij.& seq versi.iij ratio
& versi.ex hac de iureiu. & Iaso. in repe l admonẽ col.x.
infra de iureiur.& in dictione Sabaudie est decretum du-
cale in.ij lib.sub rub.quæ causæ circa fin.
92 In pœnis vero alternatiue impositis * iudicis est electio.
Abb.in.c.inter cæteras de rescript. & Deci in consil.440.
Rursus notate q iudices ciuiliũ causarum si non habent
merum imperium nõ possunt de iure magnas mulctas im
ponere.sed leues tantum vt p Imo.in l.ij col.pe. & fi.infra
de publ.iudi. & impositio illa parue mulcte erit de mero
imperio minimo vt per Bar in.d.l imperium in vlt gradu
meri imperij cum quo transeunt cõiter scriben. Attamen
si leuis mulcta posset imponi via actionis in factum secun
dum cõem opinio.scrib.de qua supra impossibile foret q
esset de mero imperio quia regula infallibilis est q ea quæ
expediuntur actionis iure sunt de simplici iurisdictione vt
per Bar. Ang. & alios in d.l imperiũ in materia simplicis
93 iurisdictionis ratio * altera ex prędictis cõibus opinioni-
bus falsa erit. Nec põt iudex in aliqua causa indicere mul
ctam quæ maior sit quæ valor rei de qua contẽdit dictũ
est notabile & singulare Sali.in.l.ij.C.de ipor. q Cur.infra
pro periculoso semper habuisse dicit quia ꝓ contumacia
pœna confiscationis bonorũ infligi potest secundum Bal.
in.c.ij.de testibus cogendis. Sed non est reced.a dicto Sali.
quia decisio Bal. de confiscatione a docto reprobatur vt
supra visum fuit Et si iudex vt in superioribus dixi nõ po
test imponere pœnam amissionis totius causæ minus pœ
94 nam excedentem illius valorem & estimationem. * Nota
etiam q ex præceptis prohibitiuis cũ vsu & patiẽtia lõgi
tẽporis subsecuta acquirit prohibẽdi per præscriptionem
ius sic faciendi glo.& doc.in.l qui luminibus infra de ser-
uitu.vrb.præd.& in.c.significante de appel.ponũt Iacobi
in trac.feu.in verbo & cũ venationibus & in verbo & cũ
piscationibus & in trac.de homag.in vlt.char.Balb. in tra.
præscriptionũ in iiij.parte.v.partis princ.quæst.v & Gui
do pape in quæst.198.vbi ponunt qđ ex ꝓhibitionibus
pœnalibus quas aliqñ faciũt vasalli cõtra homines suos ne
venatũ aut piscatũ erant in territorio suo sub pœna.aut ne
vadant ad molendum in aliis molẽdinis q̃ in molendinis
ipsorũ dñorũ seu vasallorũ si homines et subditi nõ cõtra-
dicant verũ acquiescãt ꝓhibitionibus prædictis ex vsu &
patiẽtia longi tẽporis cõstituunt dñi in quasi possessione
ꝓhibendi pręscribẽtes tale ius ꝓhibendi. Et data cautela
dñis & vasallis acquirẽdi prædictũ ius ꝓhibendi p viam
95 ꝓhibitionũ penaliũ ✠ postea ꝓ hominibus cautelã præ-
dicta triachã ostendũt vt habita vȝ notitia dictarũ ꝓhibi-
tionũ statim se opponant & tanq̃ grauati ab illis & p talẽ
modum prohibendi appellẽt ad superiorẽ vt ibi per eos.
Ex septima quæstione Bar. * colligo tres conclusio.pri 96
ma est q cõtumacia cõmissa corã iudice per eundem sine
nouo ꝓcessu mulctari põt quia satis vr̃ de cã liquere iudi
ci approbat cõiter vt hic p Alex.& Iaso.col.fi.vnde dice-
bat Ange.in l edilibus infra edil.edi q in leuibus delictis
iudex repertũ infragranti crimine põt sine nouo processu
ad catenã ponere,ad de Alex.in consi.35.col fi.lib ii & in
apostil.ad bon in.l.nullũ.C.de testi.Pau.de ca.in.l.pe.C.de
calum.Ias.i.l.fi.col.ii.de dicto diui.& in l.ii.col.fi.C. vt lite
pend Dec.in c.dilecto col.pe.de appel.Corse.in singula-
ribus in verbo notoriũ dũ examinat dictũ Bar. in.l ictus
quæ de insa verũ notoriũ eqparet sñĩe de quo infra dicet.
Secũda cõclusio Bar licet mulcta sine nouo ꝓcessu im-
poni possit tñ requirit citatio * vt mulctãdus veniat ad di 97
cendũ cãm qr̃ mulctari nõ debeat casus est sm Bar.in.l.ii.
ad si infra tit ii.mulcta est mera pœna & odiosa iõ reqrit
noua citatio ad illã imponendũ vt hic p Ias. col.fi.lic̃ quia
posset habere iustã cãm qr̃ nõ cõparuerit ꝓpterea fieri de
bet prædicta citatio vt per Imo. in.l ii.col fi.j.de pub.iud.
Pau.de ca.in.l.cõtumacia infra de re iud.Curt. in.l ii.ad fi.
infra titu.ii.Alex.pulchre in.l.si finita in.§.Iul.col.12.infra
de dam infe.et Dec.in.c.i.col.pe.de iud Leuem tñ mulctã
summarie rẽ absoluẽdo posset iudex imponere vt p Bart.
in.l ii.in fi.infra ti.ii.facit q hic in vlt col.dicit Ias.post Bal.
& Ange de viso a iudice cũ armis * vt absq̃ alio ꝓcessu 98
possit eũ punire de delatione armorũ ac in leuibus delictis
repertũ in fragrãti crimine ponere ad catenã ac berlinã vt
vulgo dicũt.& de cõsuetudine seruat.qño aũt.d.l ii. ꝓbet
q hic dixit Bar.vide inductionẽ p eũdẽ Bar.ibi circa fi.cõ.
Vnã limi ponit hic Ias alias Fel.in d.c.i.col.7.vbi Dec.
pe.prime lecturæ & decima secũde lecture ac Mod.auiñ.
xxxiiii.cũ seq in.ij.conclusi. Corse loco præal Hippol.de
marsii in practica cãrum criminaliũ in.§. postq̃ nu.37. &
in §.aggredior sol.vlt.& in repe.l de vnoquoq̃ char ii.de
re iud.ponẽtes ✠ q etiã in notoriis requirit declaratio &. 99
interlocutoria iudicũ vt ibi per eos,licet.n.pœna ipso iure
imponeret,requirit tñ declaratio quem vȝ in illã incidisse
vel priuatũ esse iure suo p tex.in.c cũ secũdũ in fine de hæ-
ret.lib.6.cũ accumulatis p Alex. in apostil.ad Bar.in.l.im
perator & in l.eius q delatorẽ de iure fisci latius. Feli.in.c.
Rodul in vltimis char.de rescr Ias.& Aquẽ.in l.iii.in.§.q
autem ait supra tit.j Fel.in.c.cũ nõ ab homine col.pen.de
iud.Parpal in repe.l.si quis maior in.xvij. not.C. de trans.
hinc dicebat Bal.in.l ii.in.iii.not. p illũ tex.C. vt lite pend.
q vbi pœna imponit per verbum protinus contumax &
inobediens cõdemnari debet & ad soluẽdum pœnam co
gi sine nouo ꝓcessu.& licet non requirat citatio vel ꝓces-
sus requirit tamen cõdemnatio ad soluẽ. pœnam vnde in
practica qñ fuit aliquid mandatũ alicui p superiorẽ facien
dum sub tali pœna intra octo dies exẽpli gratia. Si ille nõ
obtemperat solet vlt.die accusari cõtumacia non parẽtis
mandatis requirẽdo pœnas declarari & fortiores concedi
iudex declarat pœnas mitigãdo ad aliquamq̃ modicam
summam rem reducendo & fortiores concedit.
Quod autem declaratio fieri debeat * ex prædictis satis 100
apparet & nisi pene fuissent declarate hæres defuncti non
posset molestari in ditione Sabaudie propter formam du
calis decreti positi in.ij.lib.sub rub hæredes defunctorum.
✠ De mitigatione vero de qua supra vide Spec. in tit.de 101
iniur.& dam.dat.§ j.in quarta forma. debet autem iudex
in hac materia consuetudinẽ in similibus obseruatã sequi.
l.si quis reum in fi.infra de custo reo.l.odio.cum glo.infra
de pen Bar in.l.si qua pœna in fi.infra de verbo.significa.
prac.papien.in forma inquisitionis supra verbo de dicta
forma. Alex.infra in principio penult. colum istius prin-
cipii & libro secundo consil.xxxv. colum.ii. & Aquens.
infra eod.in §.primo columna secunda.

Tertia

102 Tertia conclusio Bar. ꝙ pro inobedientia cōmissa co
ram vno iudice non pōt alius iudex sine nouo ꝓcessu pu
nire approbaẽ & vltra allegata p Bar probatur per dicta
in superioribus itē quia iudex cui de eā non liquet. nō pōt
nec debet iudicare aut mandare. l. hæc aūt. §. j. infra ex qui
bus causis in possessionē eatur. Bal in tit. quo tēpore miles
in § sancimus. & in addit ad specu. in titu. de iud. circa fin.
Cuius quidem cōclusionis materiam plenius examinant
scriben in. l. magistratibus supra tit. ij. Feli. & alij in. c quia
v fol. vlt. de iud. vbi similiter tangunt an coram successore
ipsius iudicis requiraẽ nouus processus. & vtrum hæres il
lius qui ante sententiā vel executionē. mortuus est debeat
ad causam citari ꝓ expeditione eorum quæ restāt per agē
da faciūt etiam quæ diximus supra in ij. cōclusione Bar.

103 Octaua quæstio Bar. est de diminutione mulctę quę
ꝓpter paupertatē fieri pōt licet aliud sit in poena cōiter ap
probaẽ vt hic p Ias. col fi. Alex. in. l. iudex. posteaq̃ col. j.
de re iudi Feli in. c qualiter & qñ el j col. xx in vj limi de
accusa. & Aquens in l si quis id qđ in. iiij. not supra ti. ij.
propterea habens merum imperiū si in causa capitali con-
tra reum sententiam tulerit condemnatoriam non poterit
postea penam minuere aut inconsulto principe aliq̃ gra
tiam facere. l. pe. & fi cū gl & Bar ↄ. de cadauer. punit l. j. §.
fi. vbi Mod. notāt infra de quęstionibus. Iaco de. S. Geor.
in trac feu. in verbo cū mero col. ij. intelligēdo prædictam
conclusionem postq̃ fuit pena imposita & declarata secus
antea etiā ꝙ e'et statutaria poena quia ex eā diminui pos
set fm doct in locis præal. & Ang. in trac. male. super ver
bo quas si nō soluerit cum accumulatis ibi per Aug. arri
minensem in additionibus. Rō diuersitatis inter mulctā
& poenam fm prædictos scrib. est quia mulcta officio iu
dicis nobili imponitur poena vero mercenario ꝙ lata sen
tentia expirat ideo nimirum si poena non potest diminui.
sed quū non solum officio iudicis, verumetiam iure actio
nis possit indici mulcta vt supra visum fuit ratio prædicta
male videẽ procedere posse. nisi dicas alienū esse a veritate
mulctā iure actiōis imponi posse. cōis tñ est vt supra dixi.
Præterea vẽ ꝙ etiā poena possit imponi officio iudicis no
bili quo merum imperiū ad puniendū delicta tendens ex
peditur, ideo videreẽ hoc casu posse remitti quēadmodū
104 & mulcta. Distingui forte posset inter poenam pecunia
riam & poenam corporalē vt fecit Bar. in. l. illicitas in §. fi.
supra de offi. præsidis vt in poena corporali postq̃ est fa
cta declaratio & ordinatio per iudicē remitti non possit. l.
prohibēte in pecuniaria adhibēda sit distinctio Bar. ibi nā
vbi poena est certa & taxata lege, nō pōt p iudicē remitti
quia nō debet esse clementior l. §. oportet in auct. de iudici.

105 Vltimā quęstionē latius explicat ipsa Bar. in l. si qua
poena. ↄ de verb. sig. Aret. in. l. qui a latronibus. § i. col. ij.
& iij infra de testa. & Fel. in c Rodul. col pe. de rescri. po
nentes similiter qđ licet a poena legis non appelleẽ a decla
ratoria tñ pœne posse appellari nunquid autem a cōmina
tione mulctę appellari possit. vltra ea quæ scribit hic Aq.
vide Ang. in cōsi 120. incipiente a & b. col. vij. Pau de ca.
in consi 11. in antiquis gl in. c. ij. de appel. in. vj. & Dec. in
c. cū cessante col ij de appel an autē poena & mulcta pos
sint simul imponi ponunt Bar. & alij in. l. quid ergo in. §.
poena grauior infra de infa. Alex. in prædicto consil. 35.
col. fi lib ij. & Dec. in. c. de causis col. viij de offi. deleg.

106 Vltra Bar & doct. quæro iudex secularis clericū pri
mæ tōsuræ rāsurū intitulatis. & intitulandis citatū rōne in
obediētię mulctauit qui inde cōparet allegādo se clericū &
petēdo ad suū iudicē cōpetentē se remitti verū mulcta iam
indicta exigibilis sit aut cassanda dicēdū est remittēdū esse
clericū absq̃ solutione alicuius mulctę cū iudex cōtra eum
nullā habuerit potestatē Bal in. l. ij. col iiij. vbi Alex. fin ↄ.
tit. ij. Fel in c. duobus col iij. de appel Iacobi. de. S. Geor. in
l. iij ad fi ↄ de iud & Guido Pape in qō. 450. cōprobaẽ per
tex in l cōtumacia in fi. infra de re iud. & per ea quæ dixi
supra in rub. Nisi citatus post monitionē factā in habitu
& tōsura clericali minime incederet in ditione illu. Sabau
die ducis ꝓpter indultū apostolicū a sede apostolica ei cō
cessum. tunc n. nō fieret remissio & mulcta esset exigibilis.
Rursus quæro an ille qui nō permisit exequi. aut legi 107
literas superioris iudicis possit ab eo mulctari & dicēdum
qđ sic propter iniuriam illi factā. c. ex literis vbi Fel. col. j.
& Barb. pe. de offi dele. & idem Barb. in. c. cū olim col. j.
& ij illo eo. tit. Postremo quæro an clericus qui deposuit
habitum & tonsuram ꝓ delicto cōmisso tēpore quo gau
debat priuilegio clericali possit mulctari ac puniri per iu-
dicem secularē, rñde qđ nō quia ad discernendū & iudi-
candum ad quē forum spectet cognitio delicti attēdiẽ sta
tus in quo quis erat tēpore delicti. Bal. in. l affinitatis in fi.
C. cōmunica. de successionib. Abb. in consi. 85. col. fi. lib j.
Alex. in cōsi. viij. circa fi. vol. j. & in cōsi. 149. col ij. vol. vj. si
tñ citatus tēpore quo est laicus nō cōpareret causam suam
defensurus mulctari posset. d l. ij ↄ ti ij. Sed nūquid mul 108
cta dicaẽ fructus tēporis cōmissi maleficii. aut sentētiæ sup
illo ꝓlate tradit Cāpez. in trac dotis in. ij parte. q 35. & 109
vltimo scias ꝙ cōcessa ptāte mulctādi nō venit ptās ban
niendi fm Lanc. Dec. in. §. fi l. secūde. ↄ. de iud. p. l. aliud est
fraus in fi ↄ. de verb. sig vbi dicitur materiam mulctę pe
cuniariam esse, non autē ad corporis cohertionē spectare.

Sequitur. §. primus.

EX. §. IS VIDETVR.

Litis contestatio est fundamētum iudicii. nec sine ea
ad diffinitiuam perueniri potest in prin. §.
Obedientia & inobediētia circa diuersa extrema ni
hil cōe habent ideo obediētia in extremo a quo nō pur
gat inobedientiam in extremo ad qđ nu. 1. cum seq.
Finem potius q̃ principium spectari debere ibidem.
De vi verbi extremum ibidem.
Contumax & inobediens quis dicatur. 2. (est ibid.
Contumacia in qualibet parte iudicii commissa punibilis
Mulctatus & punitus vno modo aut remedio an & quā
do alio modo puniri possit. 4 cum seq.
Principii & eorum quę sequuntur ex illo. an idem iudiciū
eademq̃ sit iuris dispositio. 5. & 16.
Tex. l. ij in fi de iure immun. declaratur. 6.
Mulcta imponi negt. nisi pluribꝰ cōcurrētibus. Et an imponi
possit qñ nō interest partis sed iudicis tm. 7. & 13 cū seq.
Præceptum iudicis iniustum impune sperni potest. 8.
Contumacia vera & contum. ficta quæ dicantur. 9.
Intellectꝰ q̃ ad hūc tex accomodanẽ discutiunẽ. 15. cū seq.
Citatio an et cur minimū in iurisdictione dicatur. 11. & 14.
Cōtumacia cōmissa circa q̃cūq̃ rē etiā vilē mulctari po
Aduersatiua quomodo aduersari debeat. 15. (test. 12.
In extremis laborare vel esse in articulo mortis quis esse
dicatur. 17.
Syllogismi extremitates quæ dicuntur & plura de syllo
gismis dialecticorum & legistarum. 18. cum seq.
Legistæ nō dialecticāt i verbis sed exitus rerū pōderāt. 19.
Legalis scientia dr architectonica & honorabilior medici
Extremitates quousq̃ se protendant. 20. (na ibid.
Mulctari an possit contumax in prima citatione. 21.
Cōtumacia ac exigat citationē perēptoriā ad icursum ibi.
Citatio trina & perēptoria vbi & qñ requiraẽ. 22. cū seq.
Citatus tribus citationibus distinctis in maiori est contu
macia q̃ citatus vnica citatione 22.
Contumax mulctari nō pōt. nisi citetur dicturus causam
quare mulctari non debeat. 23. (dant ibid.
Mulctę indictio & expensarū cōdemnatio an a pari ꝓce
Contumacia inexcusabilis. vera & ficta quæ dicātur. 24.
Mulctari possunt nō solum litigātes sed testes aduocati &
oēs alii extranei impedientes iudicis iurisdictionem. 25.
Iustitiæ executionē impediēs opē & auxiliū pręstādo de
linquētibus ne ad manꝰ iudicis pueniāt qūo puniaẽ. 26.
Delinquētibus opē & auxiliū præstās ad fugā puniẽ ibi.

Eximens a manibus familiae captũ vel liberans carceratũ quomodo puniat. & an credatur nuncio & executori dicenti vim sibi per talem illatam. 26. cum sequen.

Carceratum liberans de facto quomodo puniatur ibid.

Nuncio & executori iustitiae dicẽti vim sibi illatam aut iniuriam factam an credatur. 29. (pareat. 28.

Iudici nõ licet de facto resistere nisi de iniustitia notorie ap

Par in parem non habet imperium nec potestatem. 30.

Domini duo alicuius loci si delinquant punire se inuicem nequeunt ibidem.

Potestas & ius dicẽs i loco qualiter cõstituẽdus sit si dñi loci hñtes illũ cõstituere dissentiãt & discordẽt. 30. cũ seq.

IN .§. IS VIDETVR.

HIC est not. & difficillimus text Cui glossator difficultates et tenebras potius q̃ declarationem attulit. Summari põt diuersimode vt hic per omnes scriben summarium Pau. de cast. & Alex. bonum est, vt infra dicendis apparebit. Diuiditur in tres particulas. in prima Vlp. ponit declarationem ad edictum praetoris. & ad rub tit nostri. In. ij eã exẽplificat, In. iij. ampliãdo q̧ dixerat aliud dictum ponit. ij. ibi veluti. iij ibi caeterum.

Casus in terminis sic figurari potest secundum intel Iaco de are. quem veriorem arbitror. Postquam Vlp. dixit omnibus magistratibus cõcessum esse iurisd. suam aduersus contumaces eiq̧ obtemperare nolentes penali iudicio defendere quaesitum ab eo fuit quis dicatur nõ obtemperasse vt mulctari possit. Et respon. q̧ ille qui non fecit qđ est in iurisd. extremum. i primum & principium veluti si vocatus ad iudicium in causa rei vendicationis equi putã vel libri noluerit comparere & sic pati causam rei ven. agi & fine debito terminari propter defectum litis conte sine qua ad diffinitiuam sententiam peruenire non potuit. l. fi. § illud C. de temp. appel. l. prolatam cum ibi not. per glo. & Bar. C. de sent. & interlo. om. iud. vt hic per Soci. & Ias. licet rem ipsam abduci vel auferri passus fuerit & tenutam aduersario dari dicitur non optemperasse & pro defensione iurisdictionis iudicis mulctari potest. Caeterum si & sequentia recusauerit. idest in aliis sequentibus non paruerit, prout in medio & fine quae sunt sequentia ad principium iudicii dicitur similiter non obtemperasse & mulctari poterit. Et per consequens voluit Vlp. dicere qđ contumax & inobediens in quacunque parte iudicij mulctari potest hic est casus purus & clarus in hoc §. j.

Viso casu veniamus ad rõnes dubitandi & decidẽdi. si teneremus intel. Nicol. de mat. vt fecisse Bart. & alij multi rõnes praedictae facile colligi possent ex dictis suis & Aq. hic in. j. col. sed reiecto intel secundum quem supra figuraui casum & quẽ latius prosequendo infra defendam q̧ cõtumacia in principio iudicij & in sequentibus cõmissa mulctari potest ratio dubitãdi assignari põt. Contumacia hic in principio cõmissa per sequentem obediẽtiam purgara
1 videbat ideo nõ debere nec posse puniri • quũ potius attendamus finem q̃ principium. l. pen C. ad sylla. l. stichus imo Pamphil. ff. de ma test. cum simi. quae adduxi in l. j. supra de orig iur facit. l. exitus de acquir. pos l. imperialis. C. de nup. c. ferrum: 50. dist. & quẽ scribit Bal. in. l. fi. C. de doc. promis. de filia peccatrice quae se correxit & propterea a patre non potest amplius dote priuari. Contrarium tamen deciditur hic quia contumacia commissa in extremo ad qđ non purgatur per obedientiam praestitam in extremo a quo quum non sint circa idem vt hic per Bal col. j. hinc est illud vulgatũ ex diuersis male inferri. l. fin. infra de calum. Et multo magis mulctare posset si in sequentibus inobedientia commissa fuisset. nulla subsecuta purgatione ex quibus patet sol. ad rationem dubitandi.

Potest etiam aliter dici qđ iurisc on. hic ponat principia artis sue regulam in materia qđ contumacia in quacunq̧ parte iudicij puniri potest pro defensione iurisdictionis iudicis iõ non esse aliter necessariũ assignare rõnes dubitãdi & decidendi vt dixi post Seue. in l. imperium supra tit. ij.

Pro intelligẽtia & declaratione tex. & materie tria principaliter inuestigãda essent, primũ quae sit vis huiusce vocabuli extremum. & quõ fiet capiaturq̧ in hoc tex. secundum quae requirant ad hoc mulcta ex hoc edicto possit cõtumaci & inobediẽti infligi tertiũ qui sit verus intel. ad hunc tex. Redeũdo ad primũ de extremo. q̧ hũc tex difficillimum reddidit & omniũ doct. iurbane spiritũ. ✠ Ex- 2
tremum. n id est qđ de sui nã vltimũ est. iuxta illud extrema gaudij iustus occupat. Et Virg. carmen extremũ hunc arethusa mihi cõcede laborem. nec vnq̃ audiũ est vel relatum fm Zasium hic & Mod med. lib. ij. paradox. c. 15. sub extremo intelligi principiũ nisi forte in his quae sunt q̃titatis cõtinue vbi qualibet pars termini extremum dici potest. sed nos loquimur in his quae sunt q̃titatis discrete vbi partes apparent. vt est ordo iudicij qui habet suas partes discretas. & hoc loco qđ vltimum est recte dicetur extremum secundum q̃ declarationem nõ procedere intel. secundum quem figuraui casum in hoc tex.

Sed dic qđ licet cõiter & frequentius extremũ ꝓ exitu capiatur & finem significet vt supra dictũ est aliqñ tamen extremum ad principium referat Plau. latine lingue decus. & auctor optimus ab extremo inquit narrare incipiã. i. a principio vt ex sequẽtibus ibi apparet & expositores sup illo tradũt. & Philo. ethic. ii c. viii. ibi maior est cõtrarietas inter extrema ad inuicem q̃ ad mediũ longius. n. distant inter se q̃ a medio vbi apparet extremũ pro principio accipi. nec sine ratione quia extremũ dicitur quasi extra medium vt ex vi vocabuli colligitur etiã voluit hic Ias in iii. col. sed ita est extra medium principiũ sicut finis ergo &c. ponitur etiã quãdoq̧ extremum pro seuo & pessimo vt in illo Virgil. ira Deorum extremam genuit. i pessimam. ideo medici deteriores esse qui vltimi nascuntur asserunt. In tex. ergo isto Vlp per extremum principiũ intellexisse mirum non est. & qđ sic sit intellig. etiam probat nam supra in prin. loquitur de eo qđ est extremum in iurisdictione, omnium autem actionum instituẽdarum principium a cit incipit. § pe insti. de poena tem. lit. ergo per extremũ intellexit principium & vocationem in ius Et sic quando vocatus in ius non venit id qđ clare postea aperit exemplificando veluti si rem a se vendicari passus non esse. quia si ad iudicium non venit ita qđ in rei ven. deducta nõ potuit iudicari ratione supra assignata. Iste est verus sensus iuriscõ. hic prout etiam dicam & ostendam in discussione tertii art. lecturarum text. nostri.

Secundum euidẽtiale enucleabitur in notabilibus post Iaso. Aquens. & alios scribentes.

Tertius articulus examinabitur & plene discutietur in glo. vbi omnes scribentes ponunt.

Not primo • ex isto tex. fm praedictum intel. & cões 3
scrib. conclus. q̧ ille dicitur contumax & inobediẽs qui in quauis parte iudicii nõ obtẽperat iusdicenti & ob id mulctari potest iuribus per Bar. & doc. supra alleg. quum n. in qualibet parte eadem sit ratio inobediẽtie & contemptus & militet eadem ratio vindicãde auctoritatis praetoris cõtempti militabit eadem dispositio indicende mulcte.

Secũdo not. ibi veluti • q̧ licet res petita a manibus cõ 4
uẽti ꝓpter eius inobediẽtiã & cõtẽptũ iussu iudicis ablata fuerit posse tñ cõuentũ q cõtumax fuit mulctari iuxta. l. fi. in tit. ii. Et cõsequenter mulctatus & punitus vno mõ adhuc alio mõ puniri põt vt hic not. Bal. Soc Lance. Iaso. & alii. Nec ob. tex. in. l. satis infra titu. j. & in. §. fi. c. quoniam frequenter vt lite non conte. & . § quid ergo. l. i. de ven. inspi. ibi pignora capiẽda & distrahenda si contẽnat & mulctis cohercenda. vbi plura remedia contra contumacem non dantur copulatiue nisi quando contumacis proteruitas aliud exigeret subaudi. Quia iura praeal. fm scriben

tes

tes supra citatos procedunt. q̄tum ad interesse partis. sed
2 non excludit mulcta. quę propter contemptam maiesta-
tem prætoris imponitur & applicat fisco l. v. C. de modo
mul. q̄uis igitur satis fit parti non est satis iudici cui nō ob
temperauerit vt etiam p Alex. infra in. §. fi. col ij in fi. vbi
Ias. col fi. in prin. Et. §. quid ergo loquit in diuersis termi-
nis vt infra d. cam. Intellige prædicta vbi reus iterū citatus
fuit vt ad rn̄. veniret & in contumacia perseuerauit quia
tunc mulctari pōt alias pro eadem contumacia bis puniri
3 nō deberet ita voluit Pau. de ca. infra in vlt. col. & sequunt
Alex. infra in. §. fi. col. pe. & hic col. fi vbi Ias. & Curt. pri-
ma & Aquens. vlt. p iura. ab eisdem alleg. nisi contumacia
esset proterua & valde euidens secundum præal. facit tex.
not. in l fulcinius in. §. fin. infra ex quibus cau. in po. eatur,
& quod scribit Bal. in consi. 54. volu. ij cum accumulatis
per Barba. in consil. 36. columna. iij. lib. iiij. Soci. consi. 20.
col. iij vol. ij. & Deci. in. c consultationibus colum. fina. de
offic. deleg. & in. c. de causis colum. viij. eod. titu.
4 Contrariam opi. tenuit hic Bal. in ij col. dicēs facta mis-
sione in possess. ex primo decreto, adhuc posse inobedietē
accusari de spreto præcepto per istum tex. quum non sit
purgata contumacia quæ licet vno remedio punita fuerit
ablata a cōtumace tenuta rei cōtentiose. adhuc tn̄ alio mō
poterit puniri ,ppter contumaciam suā, quia licet permiss.
in po. & tenutam rei datā parti satisfiat ipsi parti, non ta-
men satisfit iudici qui contemni nō debet, & sequitur hic
Lanc Dec. post Seue vt hic in. j. col. refert Curt. & Dec. in
d. c. de causis. col. viij. intelligendo tamen qn̄ iudex perpē-
deret in sui contemptū partem non obtemperasse alias se-
cus per no. decis. Bal supra in rub. relatā de habito pro cō-
fesso propter cōtumaciam. non respondentis in contem-
ptum ipsius iudicis vt ibidem dixi, & vere pro opi. Bald.
videtur esse tex. hic in sui gn̄alitate & respon data illi per
Pau. ca hic in fi. est penitus diuinatiua & destructiua tex.
Similiter limitanda & restringenda videt hæc concl. vt
ita demum passus miss in poss. ex primo decre. absq; alia
cōtumacia mulctari possit, & qn̄ iudex perpēderet partē
in sui contemptū ad iudiciū non venisse iuxta gl. not. infra
in. §. fi. ad fi. prime glo. cum no. infra per Alex. iu vlt. col.
Nec refragatur tex. in. §. quid ergo. d. l j de vē inspi. ver
bi pignora capiēda & distrahēda vel mulctis cohercenda,
vbi vtrūq; copulatiue exerceri non pōt ibi n. remedia tē-
debant ad idem v; ad vindican. prętoris contemptū ideo
si propter partis contumaciā pignus captum & venditū
fuerit, & in fisci vtilitatem præcium cōuersum & sic gratia
fisci contumacia semel punita, vlterius & nouo modo nō
superueniente noua cōtumacia puniri non debet & conse
quenter ille tex. non loquitur qn̄ res petita a manibus cō-
uenti ad vtilitatē partis abducta fuisset, prout in terminis
nostris vt hic p Cur. col. j. & Dec. in. d c. de causis. col. viij.
Et licet text. noster loquat de re mobili. Istud est gratia
exēpli quæ exēpla regulā non restringūt. l. stipu. damni in
fecti pertinet in fi infra de dam. infe. vt hic per Curt col. j.
5 Tertio not. ex isto text. regulā • ad plura allegabilē q
idem iudicamus de principio principiante. q de his quæ
sequuntur ex ipso. nam sicuti mulcta imponi pōt pro cō-
missis in principio iudicij ita etiam ,p commissis in sequē-
tibus post principiū accedat tex. not. in. l. maritus cum ibi
no. per Pau. de ca. Ias. & alios. C. de procu. per Soci. Aquē.
& cæteros scrib. in. l. gallus in §. nunc de lege infra de lib.
& post. Limita qn̄ in sequētibus est eadē rō quæ in prin.
alias secus. l ,pnunciatio in fi. cū. l seq. vbi tex. ad illū casum
6 rōnem assignat. • Et ad l. secundā in fi. infra de iure immu.
quæ videbat refragari. rn̄det hic Cur. in. ij. col de quo qui
dem tex vide tu. Imol in consi. 61. circa fi. Soci. in rep. l cū
auus col. lv j. de cond. & demon. Ias in. l. stipulatio in. §. hi
qui col ij infra de verb. obl. Dec. in l. ij. col. ix. & pen. infra
de reg iu. & in. c. nouit in. vj not. de iud.
7 Absolutis notabilibus • ,p declaratione tex. nostri & to
tius materiæ quæro quæ, & quot requisita sint ad hoc vt
mulcta imponi possit. Ex supradictis habuistis vnū requi
sitū cū declarationibus opportunis v; q ,p cōtumacia cō
missa nō fuerit ,pcessum ad aliquē actū punitiuū excepto,
qn̄ ,pteruia cōtumacis aliud exigeret q tn̄ supra reproba-
tū vidistis. Quatuor alia requisita ponūt hic Pau. Soc. Ias.
Aquē & alij vt per eos & quia primū est expeduū supra.
Circa secūdū q pręceptū fuerit iustū aut prima facie du-
biū de iustitia vel iniustitia secus qn̄ euidēter esset iniustum
quia posset sperni • vt p eos & Fel in. c. ij. col. vj de rescr. 8
cum aliis quæ cumulaui in. l. non videt in § qui iussu circa
infra de reg. iu. & ante oēs declarauit Bart. infra in vlt. col.
Ad tertiū de vera cōtumacia • quę dicat vera cōtuma 9
cia & quæ ficta declarat Bart. in. l. ex consensu J. de appel.
Ang i cōsi. 9. col. ij. in nouis & Dec. in cōsi. 34. si tn̄ ,p ficta
cōtumacia iudex indiceret mulctā & mulctatus nō appel-
laret actus. subsisteret vt p Alex. & Ias i in § fi. in pen. col.
In quarto adiacēti q regrat mulctā fuisse cōminatā scd̄m
Pau. ca. & Ias. Alex. tn̄ Soci. & Aq. hic bonis rōnibus re-
probāt. & Aquē. tn̄ saluat seu limitat pulchre vt p ipsum.
Circa quintū requisitū Pau de ca. Ias late vagat & in fi
ne cogitādū relinquit Alex. Aq & alij cōiter reprobāt vt
p eos & ad rōnē q faciebat in oppo. Ias respōde. q si neu
trū ex enumeratis p pręfatos interueniat vt quia nō sit im
peditus ,pcessus, nec pars damnificata mulcta imponi nō
pōt exēplificādo vt p eos. Sed si aduersarij intersit etiam
post litē cōte. vt in casibus hic positis p Cur secus erit imo
licet partis nō intersit si iudex ppendat vocatū non curare
præceptū iudicis in contemptū suū. mulctare eū poterit vt
p Alex. infra circa finē cōmenti. Soc. & Aq. in. lj col. & Ias.
infra in. § fi. col j & de ,pcessu ac interesse partis nō curabit
prętor sed de cōtemptu suo ,ppter quē ,pcedat ad imposi
tionē mulcte, & simlr qn̄ videret partē calūniose agere pu
ta simulādo velle ,pbare, vt hic p Soci. in. ij. col cū multis
aliis q̄ adduxi i rub. supra eo. nec videbat ,pcedere q post
dn̄os de rota dicit hic Alex. q ad instantiā partis nō pos-
sit iudex mulctare qn̄ ipsius partis nō interfuit quia retēta
cōi cōclusione scribentiū q ad mulctā fisco applicandā cō
petat actio in factū vel actio popularis q̄ instāte parte ,p
fisco ac ad vtilitatē fisci nō poterit, ac debebit iudex mul-
ctare & cōtemptā cuius iurisdictionē vindicare vel etiā qn̄
,p hoops rs implorarct officiū iudicis iuxta notata p Bar.
& doc in. l. i. supra tit. ij imo semp possumus dicere in hoc
vertari interesse partis vt magistratui obtēperetur, quo sal
ua sit prętoris dignitas ac authoritas publica. Itē requirit
q iudex nō excesserit taxam legitimam mulcte vt dixi in
princ. legis licet hoc de consue. vt ibi dixi non seruetur.
Postremo adde q cōtumax nō pōt p iudicē mulctari,
nisi de cōtumacia prius ei liqueat vt post Bar. dixi supra in
prin. legis in quæstio an requirat nouus ,pcessus ad impo
nendū mulctam & tradit etiā Dec. in. c. qm̄ contra col. xj.
versi. iij. s̄m Abba. de proba. Et sic omnibus bene cōside-
ratis sufficit ad imponēdū mulctā q iudici cōstet de cōtu.
i. Gl. magna diuidit in sex partes vt hic p Ias In primis di
scutiemus & examinabim' oēs intel. gl. & scribētiū ad tex.
nostrū ij. sequēdo vestigia Bal. Ang. Alex. Ias. & aliorū de-
clarabimus quædā dicta q̄ posuit glo. nostra. iij. loco qō-
nes Bar. Primus intel. gl. fuit s̄m quē extremū capit ,p mi
nimo vilissimo vel infimo • & sic quia vocatus nō venit 10
in ius & q in iur vilissimū & minimū est nō fecit mulctari
pōt. Et idē si fuerit cōtumax & inobediēs in fi. Hūc primū
intel sequunt Bar. Bal. Ang. Alex. Ias. Aq. Cur. & sic cōi-
ter doc. s̄m Aq. quū. n. cōcludat oēm inobediētiā et in qua
cunq; parte iudicij cōmissam puniri bona est lec. secundū
Bar. & p̄satos de quibus miror quia arg. cōcludit i barro-
cho. sequit. n. lecturā i se bonā esse. sed nō cōcludit q intel.
bonus sit. ad hūc tex & q verbis ipsius quadret & conue-
niat. Et s̄m Bal. & Alb. • cit dicit tenere vilissimū & mini 11
mū gradū in iur. quia ad eā deuenit sine causæ cognitione
& tn̄ eā contēnēs punit ergo multo magis cōtēnēs ea quę
sunt maiora vel aliter posset declarari vt hic p Aquē. col. j.

Sed cõtra hũc intel. plura deducũt Cur hic & Mo. med.
in .ij. paradox. c xv. quorũ motiuis respõ posset ex dictis
Bal ipsius Curt. & Aq hic tñ iste intel. nunq̃ mihi placuit
nec credo fuisse de mẽte Vlp. hic. vltra. n. ꝙ absona est in-
terpretatio exponere extremũ ꝓ minimo aut vilissimo vt
ꝑ pręfatos Mod ꝙ dictus primus intel. nõ possit ꝓcedere
ad hũc tex. ex aliis patet ſm ipsum intel. tex. loquiẽ de in-
obediẽtia quæ respicit principiũ & finẽ iudicij sed refragaẽ
tex. in verbo cæterũ si & sequẽtia recusauit quũ sequentia
post cit indicio fint etiã alia vltra executionẽ. vt patet ma-
nifeste ergo iste intel ſm quẽ tex. noster intelligiẽ de cõtu-
macia quæ cõmittiẽ in prin. & fine nõ cõuenit litere. ij. qa
si intẽtio Vlp. ea fuisset sub cõpẽdio elegãtissimus iurisco.
dixisset. is vr̃ iusdicẽti nõ obtẽperasse qui ea quæ extrema
sunt in iur. nõ facit cõprehẽdẽdo principiũ & finẽ, nõ aũt
hoc mõ hic expresso loquẽdo. iij. obst. ꝙ dicã infra cõtra.
vij. intel in versi rursus &c. Ex prædicto tñ intel. & dictis
12 doc. super eo ✠ habemus ꝙ cõtumacia in quacũq; cã etiã
vilissima mulcta ſm Bal. & Ange. magis clare affici põt.
facit tex cũ ibi not in. c. duo sunt. xcvj. dist. ꝙ contumacia
in re vilissima commissa maior reputaẽ q̃ commissa in re
graui, de quo tamen per cano. in c. j in not de iudi.
Secũdus fuit intel. Bulg. ꝙ extremũ accipiaẽ hic ꝓ vlti-
mo & executione ſnĩe & velit Vlpi. dicere nõ posse iuris-
dictionis contẽptorem censeri q in prin. vel medio iudicij
nõ obtẽperat ius dicenti. nisi qđ est extremũ & vltimũ in
iudicio recuset & sic executionẽ ſnĩe pati nolit & ꝑ conse-
quens pœna istius edicti puniri nõ posse, nisi certũ sit iudi-
ci nõ fuisse obtẽperatũ. ꝙ solũ consumato iudicio põt esse
q̃uis ergo ꝓcedenti nõ pareaẽ in aliquo si tñ in extremo
executioni vz ſnĩe pareaẽ mulctari nõ poterit Et licet glo.
Bar. Bal. Ang. Alex. Ias. Aq & alij cõiter vt ipsi dicũt hũc
intel. reprobẽt & dicat hic Bar. ꝙ nullus eũ tenet nihilomi-
nus nõ desiere antiqui & Mod. scrib. qui illũ disputando
secuti sint & defendere voluere, vt ille Gabriel relatus hic
per Albe. & Ias. vt Curt & Aquens. ac etiam Zasius qui
hunc intel. vti litere consentaneum amplectitur.
Pro quo facit iste tex dupliciter primo in aduersatiua cę
terũ quæ debet precedẽtibus aduersari in iure & in facto.
l iiij §. hoc aũt & . l. hoc amplius § de his aũt ∫ de dã. infec.
vbi scrib not. c. cæterũ vbi late Dec. de iud ad hoc. n. vt ad
uersẽ in iure & in facto necessariũ est dicere cõtumaciã &
inobediẽtiã litigãtis solũ in extremo & fine nõ in præcedẽ
tibus, & sic in principio cõmissam posse mulctari q quũ
postea obtẽperauerit iuris fictione paruisse cẽseẽ. Scdo in-
duci põt ꝓ Bulg. iste tex. in dictione tũc quæ denotat ex-
tremitatẽ tẽporis vt hic ꝑ Ias & alios & sic vult, ꝙ tũc de-
mũ censeaẽ nõ obtẽperasse qñ in fine inobedẽs fuit. Tertio
quia exitus vt dr̃ acta ꝓbat & omnis laus in fine caniẽ fi-
nemq; potissime attẽdere debemus vt dixi ĩ superiorib⁹.
Sed iste intel. nullo mõ tenẽdus est & a cõi reprobatiõe
ipsius nõ est reced. Prĩo quia subaudit multa verba q̃ nõ
sunt in tex quæ sciuisset bene ponere iuriscõ. si voluisset id
dicere trãsportatq; verba iurisc. & inuertit literã. Secundo
confundiẽ per tex. ab omnibus alleg. in. l. ij infra tit. ij vbi
nõ veniẽs in ius a prætore vocatus mulctari põt ꝓ iur. iu-
dicis nec illi satisfacit cõsideratio Zasij hic dicẽtis puniri ibi
cõtumaciã citati, quatenus aduersarij intersit ꝙ interesse si
cessab. similiter cessabit & pœna, hic aũt puniri finalẽ con
temptũ etiã si aduersarij nõ intersit, quia est cõtra ista iura
in sui gñalitate, præterea etiã qđ aduersarij nõ intersit in-
obediẽs ꝓpter cõtumaciã mulctari põt, vt prætoris salua
13 sit dignitas, ✠ vt ꝑ Alex. infra circa fi §. & in. d. l. ij. ad fi. &
ꝓbaẽ in §. nostro vbi nõ obstante ablatione rei date parti
in tenutã & sic cessante interesse suo inobediẽs punitur, &
mulctaẽ aliter etiã ad. d. l. ij. rñ. Aq. sed vt ipsemet sentit &
subiicit nõ ꝓcedit. Tertio ille q vocatus a p̃tore in ius non
venit contẽnit auctoritatẽ ipsius p̃toris tex. est in. l. si qs ex
aliena. ∫. de iudi. & in. d. l. ij. in prin in. § qd ergo & in. l cõ-
sentaneũ supra alleg. sed nõ obtẽperãt iusdicẽti põt puniri
vt hic ergo. Quarto iudiciũ incipit a cita. quę est principiũ
iudicij vt supra dixi, ✠ sed cuiuscũq; rei potentissima pars 14
principium est. l. j. supra de ori. iu. absonũ esset, ergo dicere
prætorem in principio exercitij iur. posse impune cõtẽni.
Quinto põt esse actus ꝓ quo qs ad iudiciũ vocaẽ, in quo
nõ est necessaria ſnĩa vt in. d §. quid ergo & in l. ius alimẽ
torum in. §. pe. supra alleg. & sequereẽ vocantẽ & nolẽtẽ
venire & sic parere in prin. nõ posse mulctari, qđ est ab-
sonum. Et contra tex. l. nostre & iura proxime allega.
Ad istum tex. põderatũ supra ✠ in aduersatiua resp. vt 15
hic ꝑ Ias. & Curt. col. iiij ꝙ ꝓcederet arg Bulg. qñ esset ad-
uersatiua sine copula quę aduersaẽ in iure & in facto secus
vbi est cũ copula, prout in tex. nostro cæterũ si & sequẽtia
vt quæ implicat identitatẽ iuris sed diuersitatẽ in facto l.
sed & si lege. in prin. cũ glo infra de pet. hæred. l. patris &
filij vbi late not infra de vulg. Et incidẽter pondera prædi-
ctam regulã procedere etiam si copula nõ ponatur imme-
diate post aduersatiuã, verũ sit alia dictio interposita pro-
ut hic dictio si ad idem tex. in l. non distinguemus in §. si
domini ibi sed si & hæredis infra de arbit.
Ad secundũ motiuũ de dictione tũc resp. nullo mõ ob-
stare & bene quadrare Communibus intelligẽtiis & intel
lectui quem teneo voluit Vlp dicere. Cæterum si etiã se-
quentia post prin. recusauerit, tunc videtur non obtempe-
rasse quasi dicat nõ solum quando nõ paruit in principio,
sed etiam quando tunc & in fine mulctari poterit.
Ad tertiũ qđ quũ eadem sit rõ puniẽdi cõtemptũ prę-
toris commissum, circa principiũ quæ est in medio & fine
✠ vt salua semper sit dignitas prętoris & auctoritas sua nõ 16
cõtemnatur, idem iudicamus de principio qđ de his quæ
sequuntur ex eo vt in vlt. not. dixi ideo &c.
Iuxta prædicta tetigit hic in. iij. col. Ias. impertinẽter tñ
q dicãtur esse in extremis. & in arti. mortis ✠ de quo vide 17
Barb. in. c. Ray. sol. i de testa. & Deci. in l. hac cõsultissima.
in. iij no. C. q testa. fa. pos faciũt plura quę cumulaui in. l. fi.
C. de pac. Tertius fuit intel. Io. cremonẽsis glos. antiqui ac
cipiẽtis extremũ ꝓ primo & vlt. dialecticorũ more loquẽ-
do prout dicere solemus in syllogismis ✠ de primo termi- 18
no & vlt. q dicũtur extremitates exẽplificãdo vt hic ꝑ gl.
ideo nimirũ si primũ & vltimũ appellat extremũ. Et quẽ-
admodũ in syllogismo logicali sunt extremitates maior &
minor inde conclusio. sic etiã in tex. nostro maior est ista,
omnis & cõtumax & iudici non obtẽperas in hoc edictũ
incidit, q in extremis. i principio et finẽ nõ paret cõtumax
diciẽ ista est minor ex quibus sequitur cõclusio ergo oĩs q
non obtẽperat in extremis. in istud edictũ incidit. Clarius
exẽplum de extremis ponebat pe. de bella pertica relatus
hic ꝑ Alb et Aq. de tribus in eodẽ bãcho sedẽtibus primus
& vltim⁹ in extremis partibus bãchi sedere dicũtur tertius
in medio. Verũ quia vt ait Bar hæc particula glo. ꝓpter
suũ syllogizare reddiẽ legistis obscura & difficilis iõ quid
sit syllogismus & materiã syllogismorũ tractant & plene
declarant Paul. venetus in prin. syllogismorum & Gell. li-
bro. 15 c. xx. vbi dicũt syllogismũ esse rõnem in qua qui-
busdam positis & cõcessis necesse est aliud venire ꝑ ea quę
posita & cõcessa sunt, vt omnis homo currit sortes est ho
mo. ergo sortes currit, scias tñ ꝓ declaratione istius partis
& istius intel. omnem syllogismũ ex tribus terminis con-
stare maiori minoriq; extremitate & medio termino qui
est ille qui bis sumiẽ ante cõclus. vt homo maior extremi-
tas est terminus ille qui sumiẽ in maiori ꝓpositione cũ me
dio termino vt sortes etiam quando illud qđ subiicitur in
prima ꝓpositione prædicatur in secũda resultat figura pri
mi modi quæ barbara dr̃. Exemplũ est in syllogismo glo.
et in seq omne aĩal est substãtia. oĩs homo est animal. ergo
oĩs homo est substantia De quo syllogismo in figura bar
bara tradit etiã Oldr. in cõsi. 108. in fi. & cõsil. 300 col pe.
& Bar. clare in. l. si prius col. viij. ∫. de no. ope. nũ. vbi ad ter
minos legales rẽ reducẽtes. dicũt libellũ esse syllogismũ le-
gistarũ nec bonũ esse nisi id ex quo petitoris intẽtio neces-

sario

19 ſario ſequitur cõtineat * q̃uis legiſte vt inquit Bald.in.l.j. col.vj.C.de fur.nõ dialecticēt in verbis ſed rerũ exitus põderēt. Nec mirãdum eſt gloſſatorē noſtrũ dictis terminis vſum fui e nã ſcientia legalis dr̃ architectonica.i de omnibus aliis diſponens & cui oẽs aliæ ancillantur, & ſeruiunt ſm Bart.in prima figura tyberiadis allegat philoſophum in.j. ethicorũ, vbi in.j ca ſm interpretationem Leonardi aretini et Thome.dicit̃ videmus honoratiſſimas facultates ciuili ſcientiæ ſubeſſe vt rem militarẽ.economicã rethoricã cum reliquis ſcientiis &.c.xvj.Ciuilē inquit ſcientiã honorabiliorē & præſtantiorē eſſe q̃ medicina ſicuti.n. iuſtitia nobilior eſt omnibus aliis virtutibus ita ciuilis ſciẽtia circa illã occupata nobilior eſt omnibus aliis ſciẽtiis, vt etiã per Pau de ca.in.l.j.ſupra de iuſt.& iure & fortu.Hiſpa.in.vij.noe. De architectonica vide Alex.in conſi.177.col.iij.lib.vj Et Budeum in annot.ſuper.l vltima.ff ſi meſſ. fal.mo.dex.vbi poſt Ariſto. loco præal.architectonicas artes vocare ait principes quaſdam artes quæ ſuffectas ſibi alias habent veluti ſuggeſtrices quaſdam.& ancillantes.

E diuerticulo in viam redeundo q̃uis Bar. & cõiter ſcriben.approbent hunc intel quum cõcludat contumaciam litigantis in quauis parte iudicij punibilem tñ Mod med. loco prę̃al.& latius Cur.hic in.iij.&.iiij.col.iſtũ intel.reprehendunt qui ad hunc tex nunq̃ mihi placuit & ſi cõcluſio in ſe vera ſit.quia ſi Vlpi.hic extremũ ꝓ principio & fine acciperet ꝓceſſiſſet ita exẽplificando de fine ſicuti de principio & tñ aduerſatiue loquẽdo ꝓcedit. Cæterum &c. Et ſi ſenſum glo ſequẽdo dicas ꝙ cõtinuatiue ꝓcedit. Rñ.ꝙ imo falſē dicē eſt qđ ꝓcedet ampliando, nõ autem exemplificãdo vt facere debuiſſet ſi in principio de fine locutus fuiſſet. Rurſus ſi Vlp. de principio & fine in verbo extremũ intellexiſſet plurali ſermone extrema dixiſſet, ſed quũ in ſingulari extremũ ꝓtulerit de vno tantum eũ ſenſiſſe liquet, prout exemplum ꝙ Vlp ſubiungit oſtẽdit prætereá qđ iſte intel.nõ procedat patet quia ſecũdum eũ Vlp. omiſiſſet hic dicere de mediis & ſic nõ tradidiſſet perfectã doctrinã & declarationē ad edictũ prætoris, de nõ obtemperante iuſdicẽti qđ non eſt dicen. Et quicquid infra dicat Bar.poſt gl.in iudiciis eſt dare remediũ vt ſtatim dicemus ideo &c Et ſi tñ fateor idem eſſe in mediis dico ex hoc nõ ſequi Vlpianum defendi & quin id omiſiſſet, & imperfectam doctrinam tradidiſſet quod abſonum eſt dicere.

20 Ex prædictis colligitur * extremitates dici ac ꝓcedere vſq; ad mediũ & ideo ſtat.faciẽs mentionē de principio alicuius rei vſq; ad mediũ dicte rei extẽditur, & ſic ſecũdum Bar.ĩ medio nihil remanet, & Bar.ſequit̃ ſimpliciter Abb. in.c.ij.de ſer Alex hic ſe remittit Aquẽ.in qõ. ſtat tenet cõtra Bart.& Bar.met. aliter dixit in hac qõ in.l.ij.§.de furt. Fulg.hic reprehẽdit cõcl.prędictã gl.& Bar.quia extremũ ait non põt eſſe ſine medio. & vere extrema dicunt̃ reſpectu remedij diciturq; extremũ quaſi extra mediũ vt §.declarauimus, ergo datis extremis impoſſibile eſt ꝙ i medio nihil ſit vt dicebat Bar.ea propter Bal.hic in fi. vt puto dixit truffam eſſe ꝙ dicit Bar.Et in qõ ſta de qua hic ꝑ Bar. ac in ſimil.idē Bart.in d.l.ij.§.de furt.aliã tradidit doctrinã q̃ ſequit̃ Ang.l trac.maleſi.in verbo in cõi platea & Cur. hic col.iiij. Aq hic cõcludit aliter q̃ fecerit Bar. in iſtis locis Ang.de peruſ.in.d.l.ii.de furt. reprehẽdit ibi Bar. aliã tradens doctrinã volens attendebã eſſe materiã ſubiectã, & ſecũdũ illã rñ.vide quę ſcripſi in.l.j.col.iiii.ſupra de ori.iu.

Quartus fuit intel.glo.hic in ver.vel puto qui in effectu nõ diſcrepat a tertio licet clarius declaret de cõtumacia cõmiſſa in mediis vt hic ꝑ Cur.col.iiii.& approbat̃ a Bar.& aliis ex quo cõcludit contumaciam in quacũq; parte commiſſam eſſe punibilem.Sed vt hic dicũt Fulg.& Curt.col. iiii iſte intel.ꝙ in verb.veluti ponat̃ exemplũ de inobediẽtia principii & finis non cõuenit huic litere nam videt̃ impoſſibile ꝙ idem poſſit eſſe principiũ & finis.quæ inter ſe manifeſte diſcrepãt.& in verſi. ſed duci eam ponitur potius ſignum & exemplum obedientie q̃ inobedientie.

Præterea vt in.iiii.col.inquit Cur.ſi Vlp. in prin.fuiſſet locutus de.j.&.ij.extremo male conuenirent verba illa cæterum ſi & ſequentia, quia poſt vltimum & extremum nihil ſequi poteſt. Rurſus obſtat.ꝙ dicebam ſupra Vlpianum loqui de extremo non de extremis.

Quinta fuit lec glo.in verſi.vel dic.v.ꝙ extremũ capiat̃ ꝓ vlt. Et idē ſi nõ obtẽperaret in principio vt in verſi.veluti.Et idē etiã in medio vt in verſ.cæterũ.hũc intel.vti bonum approbãt Bar. & doc ex quo cõcludit cõtumaciam in quacũq; parte iudicii punibilē, tñ vt dicũt Fulg.& Cur. non quadrat ad hũc tex quia dictio veluti quæ eſt præcedentis dicti exẽplificatiua ſtaret neceſſario ampliatiue, niſi dicas qđ ſtat exẽplificatiue ad caſum ſubauditũ vt glo dicit ſed diuinãdo. Ideo iſte intel.literã deſtruit & ſubaudit plura ad tex.quæ iuriſc.ſi ſenſiſſet eo mõ bene ſciuiſſet dicere.Prꝫterea Vlp.edicti prętoris.elegãtiſſimus ordinator ꝓceſſiſſet inordinate ſupra modũ decidẽdo primũ de cõtumacia cõmiſſa in extremo et fine mulctabili.Inde in verſic.veluti de cõtumacia cõmiſſa in prin poſtea in verſ.Cæterum de cõmiſſa in medio.ꝙ fatuum eſt dicere vel ſentire in tanto iuriſconſulto eloquentie magiſtro vt erat Vlp.

Sextus fuit intel.Iaco.de are.relatus ꝑ Bar ꝙ cõtumacia in principio & ſequentibus ſicq; in qualibet parte iudicij mulctari poſſit, & ſic capit extremũ de quo in tex.ꝓ principio qđ ſatis apparet per ſequentia maxime exempli gratia poſita. Hunc intel ſequitur hic Bar.Paul de ca.Soci.& Iaſo col j & ſecundum Pau.eſt omnibus aliis clarior & ſecundum iſtum intel.figuraui ſupra caſum, probando auctoritate ratione & l non eſſe inconueniens nec abſonum extremum quandoq; pro principio capi.

Septimus intel.Nico.de mat relatus ꝑ Bar. vt hic dicũt Aquen.col.j.& Cur.iiii.cõiter approbatur & placet Bar. magis q̃ alii.Nec obſt ꝙ implicatiua cæterum implicaret caſum minus dubitabilem de cauſis imperii quia rñ. põt, per ea quæ diximus ſupra allegando glo. in.c. duo ſunt. xcvj.diſt.vel etiam alio modo vt hic per Cur.col iiij.

Sed iſte intel.nõ vr̃ de iure procedere nec tenendus primo quia iuriſcon.facit vim in verbo extremũ, ſecũdo quia ſi Vlp.accepiſſet extremum ꝓ infimo dixiſſet, poſtea cæterum ſi maiora vel grauiora recuſauerit, nõ aũt vſus fuiſſet verbo ſequentiũ qđ non correſpondet ad illud qđ de infimo dixiſſet. Rurſus verbũ ſequẽtia demonſtrat Vlpi: capere extremũ pro principio non pro infimo.prout acciperetur ſecundum iſtum intel præterea cui dubium ꝙ nõ ſit ita obtemperãdum exercenti cauſas ſimplicis iur. ſicuti cognoſcẽti de cauſis imperij. quum ipſa iur.ſit de publico introducta, ideo non contemnenda iuribus præal.

Octauum intelle.benedicti antiqui docto.reprobat Iaſ. hic in princ.vlt.colum.vt per eum.

Nonus fuit intel.Bal.quē vt pulchrũ & ſubtilē ſequunt̃ hic Pau de ca.col.j & Iaſ.vlt.& fuit Io.cremo. antiq gloſſ. licet Accurſ.in.iii.intel.illius mẽtē male pceperit vt ꝑ eos, ſed nõ placet qa ſi mẽs Vlp ea fuiſſet dixiſſet illũ inobediẽtem dici q ea q ſunt in iur.nõ facit.nõ aũt de vno extremo tm̃ locutus fuiſſet ex quo liquet ꝑ dicta verba, cæterũ nec de aliis oĩbus quæ poſt primũ extremũ ſequunt̃ intellexiſſe, & ſic de medio & fine nõ de vno alio extremo vt dicebat Bal. Vlt dat̃ alius intel.ad hũc tex. ꝑ Mo.med.li.ii. parado.c.xv.capiẽtes extremũ de quo hic eſt mẽtio ꝓ fine ſm ꝓpriã ſignificationē vocabuli & cõem intelligẽtiã ſcribẽtiũ ſed verba.l.noſtre ad aliũ ſenſum detorquẽt q mihi nõ cõſonat quia edictũ prætoris gñale erat de nõ obtẽperãte iuſdicẽti pariter eſt gñalis declaratio, qs dicat̃ nõ obtẽperaſſe ipſi Mod.torquẽt & reducãt ad caſus quoſdã ſpãles & ſic male.Itē ſubaudiunt rei abductionē & ablationē de q̃bus in tex.noſtro factas ꝑ extraneas perſonas, nõ de mãdato iudicis ꝙ eſt diuinare et cõtra regulas cões de pſona nõ ſubaudiẽda, vt tradit̃ i.§.griſogonus præterea verſ. cæterũ ſi & ſequẽtia recuſauerit nõ poſſet ſtare, quũ poſt finē nihil ſequi poſſit.Itē ſi lite pẽd. cõuẽtus rē petitã dolo

vel culpa possidere desierit nõ venit p iudicẽ mulctandus.
quum hoc non concernat contemptũ iudicis sed partis in
cõmodum ideo satis est, qđ pars in litem possit iurare cõ
tra talem desinentẽ possidere dolo vel culpa.l.qui restitue
re.ĵ.de rei ven.cũ simi mulcta propter contemptum iudi
cis tantum vt diximus supra imponit. Non est igit reced.
ab intel.laco.de are quem supra secutus sum Non defi
cit postremo temeritas impressorum q aliter in nouis co
dicibus tex.nostrum ordinantes videtur comprobasse in
tellectum Bulg sed deberent comburi vna cũ libris suis.

Descendẽdo ad quæstiones Bar.quia reliqua sunt expe
dita in.j.quæstione cõcludit Bart.q põt quis puniri tanq̃
cõtumax & inobediẽs, licet nõ fuerit ter aut perẽptorie ci
tatus sed vnica cita.& propter vnicam contumaciã modo
inexcusabilis sit, cũ ista conclu Bart.transeunt cõiter scrib.
11 • vt hic attestantur Alex.col.j.Ias & Cur.pe.& sequẽdo
communes intelligẽtias de quibus supra ꝓbatur ista con
clusio per tex. nostrũ & l.ij.infra tit.ij. quæ ad hũc effectũ
requirũt simplicẽ citationẽ, nõ aũt trinam vel perẽptoriã
probat etiã per.l.si qñ C.de test & in c ij cũ ibi not.p Fel.
de accus ij.ꝓbat quia cõtumax in.j.cit.cõdemnatur in ex
pensis aũt q semel.C.quõ et qñ iudex ergo. Nec ob.tex.
in l.cõtumacia in.§.j.de re iud. volens illũ cõtumacem dici
qui tribus edictis vel vno pro omnibus qđ peremptoriũ
appellatur citatus nõ cõparuit quia ꝓcedit q̃tum ad tres
effectus.s.vt possit ꝓcedi ad sententiã diffinitiuã vel ad ab
solutoriam iudicij.aut ad missionẽ in poss.ex j.vel ex.ij.de
creto quæ grauis sunt preiudicii.non aũt quo ad condẽna
tionẽ expẽsarũ.vel impositione mulcte vbi vt dixi sufficit
vnica citatio.ita Bar.& Pau.de ca.in.d.l.contumaciam &
Alex.ibidẽ in vlt.no.& in.l.de vno quoq; in.§.i.illo eo.ti.
ex quorum dictis patet sol.ad ea quæ in opp. adducebat
Ias.hic. Grauior tamen est cõtumacia citati tribus citatio
12 nibus distinctis & interpolatis • q̃ citati vnica citatione
etiã peremptorie vt per Fel in c qm.§.porro col.vi.vt lit.
nõ cõte cũ simi per me adductis in.l.si quis maior.col pe.
C.de transa. ideo grauiori mulcta coherceri posset.

Lim.prædictã cõcl.de trina cit.vel perẽptoria pluribus
modis vt p Alex.in d.l.cõtumacia Fel & alios in.c.ii.de ac
cus & Nattã in clem.sepe in.§ nõ sic i verbo citatione de
13 verb.sig. • Et si dicas mulctã imponi nõ posse nisi cõtu
max, iterũ citatus fuerit dicturus cãm quare mulctari nõ
deberet et in cõtumacia pseueret vt voluit Bar.in.l si.ad fi.
per illũ tex.in tit.ii. ergo ꝓ prima cõtumacia mulctari nõ
põt, Rñ.q illa cit.requirit quia possibile est.q citatus pri
mo positus sit in actu ꝓ cõtumace.quũ tñ re vera nõ esset
contumax verũ non cõparuerit iusto impedimẽto deten
tus vt p Pau de ca.in.l.cõtumacia supra alleg.Cũ aliis quæ
adduxi supra in prin.l.in.vii.qõ Bar.Et sic cõperto q non
habeat iustã cãm excusationis poterit ꝓ illa prima contu
macia ac cit mulctari.Nisi stilus curie vel consuetudo loci
esset in cõtrariũ vt hic p Aq col.ii.in prin.dicentẽ ꝓpterea
q in ditione sabaudie ex stilo curiarũ ꝓ prima cit.nõ põt
indici mulcta sed tñ fieri condemnatione expensarũ imo
istud est ex forma ducaliũ decretorũ, secundũ quæ citatus
sine insertione pene pro prima contumacia nõ mulctatur
pro sequentibus plecti potest penis in citatoriis insertis.

Rursus si oppo.contra arg.Bar.equiparãtis in dictione
mulcte & cõdẽnationẽ expẽsarũ. eo q ad impositionem
mulcte requirat vera cõtumacia ficta, vero sufficiat ad cõ
dẽnationẽ expẽsarũ vt p Alex.ĵ i.§.fi.col.pe.Cur. hic col.
fi.tñ.saluando Bar hic eũ cum ministerio loqui qñ contu
macia est inexcusabilis & sic vera ex quo interest partis
& fisci a pari ꝓcedunt vt tradit in.d §.fin. Et sic oporteret
restringere argumẽtatione Bar.ad cõdemnationẽ expen
sarũ quæ fit ꝓ inexcusabili & vera cõtumacia secus si fie
14 ret ꝓ ficta. • Quæ aũt dicat inexcusabilis & vera cõtuma
cia.& quæ ficta vltra.d.l.cõtumacia cũ not.declarat plene
Bar.in.l.ex consensu in.§.fin infra de appella. & in multis
aliis locis ibi per eum citatis & Dec.in consi.34.

Circa secũdã qõ.Bar.✠ q iudex possit mulctare testes 15
aduocatos cõtumaces & sibi nõ obtẽperantes & aliis præ
toriis remediis cogere approbat cõiter hic per doct p al
leg.per eũ cum ibi not.Et licet Cur.hic dicat Bar. nihil alle
gare de aduocato.tñ Bar.allegat tex cũ gl. quæ ibi id no.
in.l.i.in §.ait prætor.ĵ.de postu. Quo ad cohertionẽ testiũ
Bar.melius & clarius ꝓbãtem allegare potuisset ti.de testi.
cogẽ.maxime in c.i & ii vbi late Fel.& alii.De quo art.vi
de etiã Alex.in cõsi.102.lib vii.Laffr.de o rea.in rep.c.qm
cõtra falsam col.viii.& seq.de ꝓba.Ias.in.l.si.ĵ. q satis.cog.
Bru.in trac de indiciis & tort. ponentẽ quæ persone cogi
possint testificari in cã criminali. Notabitur similiter con
tumacia nuntiorum.l.ii C.de spor cum ibi nota.

Tertio quærit Bar an iudex vltra litigãtes & testes pos
sit punire alios penit⁹ extraneos a iudicio turbãtes seu im
pediẽtes iur.suã.Et rñ.vt hic per eũ cum quo transeũt sim
pliciter Soci.Ias.& Aquẽ.Cur.hic col.fi dicit qđ Bar.hic
constituẽs differẽtiã inter ius ciuile & can. vult qđ de iure
can iudex posset mulctare qđ ipse reprobat p tex nostrũ
in sui gñalitate item quia inter ius ciuile & can.nõ debet cõ
stitui differẽtia vt hic p eũ. De quo miror quia idẽ voluit
ipse Bar.dicẽs remedia de iure ciui. esse ad hoc ꝓdita in lo
cis per eũ alleg sed de iure cano. id fiet ex offi iudicis & sic
idem cõcludit posse fieri de iure ciuili & de iure cano. sed
diuersitas sit in remediis ab vtroq; iure proditis.

Et dũ Bar. • citat.l.i.C.de his qui latro.occulta.no.quia 16
vult ille tex.q occultãs vel associãs delinquẽtes ne ad ma
nus iudicis pueniat pari pena puniat. Et latrones suscipiẽs
& iudici nõ offerẽs puniat pœna vltimi supplicii vel amis
sionis omniũ honorũ vt etiã p Ang.in trac.malefi. in ver
bo &.d.maleficio semper assistit vers.quero qua pœna pu
niatur præstãs opẽ & Hyppol.marsi.in.l.vnica nu.86 C.
de rap.vir.Propterea dicebã semel cuidã amico q quosdã
bannitos & homicidas præmonuerat vt cauerẽt quia mi
nister iustitiæ manu forti tũc veniebat illos captũ quo in
tellecto fuga salutem conseruarũt & euaserũt q veniebat
pari pœna puniẽdus tanq̃ præstãs opem & auxiliũ dictis
reis criminũ ad euaden.per prædictam & statim dicenda.

Qualiter aũt puniatur • eximẽs & liberans de facto & 17
p vim captũ a manibus familie iudicis tetigerũt hic leuiter
Ias.& Cur art.est not.& male declaratus ideo altius reassu
mendo materiã q̃ attingunt Bar. in §. arripiat in auct. vt
omnes obed.iud.prouin.& in extrauag.ad reprim in ver
bo tangat & in.l.iij.ĵ.ad.l.iul.maie.Anch.cõsi.340. Barb.
consi.76.lib.iiii.Alex.consi.36.viso themate vol.ii.Guido
pape in qõne.417.Are.in.§.penalis col.vi.vbi Iaso.xviii.
institu.de actio. eundem Ias. in.l iii.in.§.q prætor alias in
l.sed eximendi in.§.i vbi etiã per Alex. infra ne quis eum
qui Feli.& Dec.in.c.i.col pe.& fi.de offi.dele. Si eximat
captus vel detentus ꝓ debito publico vel priuato eximẽs
vel liberans talem debitorẽ tenetur ad solutionẽ dicti de
biti secundum omnes scrib.præal per tex.in.quotiẽs.C.de
exac.tribu.lib.x.vbi oẽs scrib notãt. Et vltra quicquid di
cat Ias.in locis præal. eximẽs vel liberãs poterit puniri p iu
dicẽ pœna extraordi ꝓpter turbatã iur.suã & iniuriã offi
cio suo illatũ vt consuluit plene Alex. in consil.35 præal.

Si vero eximat a manibus familie vel a carceribus libe
retur captus ꝓ cã criminali.nõ.n.vr̃ differẽtia inter prædi
ctos casus quicquid sentiat Ias.sm Bar.in.d.l.iiii.ĵ.ad.l.iul.
ma.sunt aliqui casus speciales qui certis pœnis puniuntur.
Qui vero eximit condẽnatũ vel condemnandũ cõfessum
puta ꝓ crimine capitali incurrit crimẽ lese maiestatis p d.
l.iiii.in fin.ĵ.ad l.iul.ma.sm Alex.& Iaso.ac Ange aret.in
locis præal. limitantes aliquibus modis vt per eos.

In aliis casibus p̃ter supradictos eximẽs vel alias liberãs
reũ criminis punit eadẽ pœna qua reus ipse puniẽd⁹ erat,
p.d.l.i.C.de his q latro.occul.Et etiã crimine stellionat⁹ vt
hic ait Bar. & sic pena extraordinaria. nec distinguit fue
rit iuste vel iniuste captus seu detentus, quia nõ licet iudici
de facto resistere • nec eius iurisdictionem turbare vt has 18

l. fm Alex. in præal. cõs. ... nisi cõstaret notorie de iniustitia ut per Roma. in cõs. 319. circa fi. Alex in l. iiij. in §. item si quis infra ne quis eũ qui Dec. in c. si quãdo de offi. deleg. & l. l. vt vim col. 8. de iust. & Iure. & caueat diligenter quisq; ne pro huiuscemodi delictis processibus & inqui
29 sitionibus inuoluatur quia male erit ei. Sed nunquid nuncio vel executori dicenti et attestanti vim sibi per aliquẽ illatam captiuũ ve de manibus suis vel familie exẽptum & receptum vel liberatum credatur ita q iudex possit cõtra talem tanquam contra turbantem & impedientem iur. suã iuxta prædicta procedere. & illũ punire tradũt mod. med in tract. psump. in. xiij. psumpt. 3. reg. Vltima qõ
30 Bar. quãdo sunt duo, puta domini alicuius loci. & vnus alterũ turbaret vel inquietaret in exercitio iurisdic. sic nõ posset per eũ mulctari vel puniri quia par in parem non habet potestatem vel imperium. l. ille a quo. §. tẽpestiuum infra ad trebel. cũ alijs alleg. per Bar. facit. l. qui duos infra de procur. secundum intel. Barb. vbi si duobus procuratoribus data sit administratio bonorũ & cuilibet in solidum vnus ab alio non potest petere nam vbi concurrũt duo equalis potentie impossibile est q vnũ perimat effectum alterius. l. si reus infra de duobus reis cũ accumul. p Parisium in consi. 117. col. pe. lib. 4. sic ergo nec vnus prædictorũ dñorũ alterũ punire poterit. max. quia iurisdictio est indiuidua & apud eos insolidũ ut per Bar. et alios in. l. si. supra de rerũ diuis. ad. d. l. qui duos. vide pulchre Paul. de cas. in cõs. 77. in antiqs & Aret. in cõs. 66. col. 3. Alex. & alios in l. more & l. sequenti supra tit. ij. vbi late ponũt de dicta equiparatione mãdati iudicis & procuratoris. q valet arg De uno ad aliud conclu Bart limitat hic Iaso. in fi. vno modo. uide latius hanc conclu. Bart declarantes & limitantes Alex. in. l. est receptũ col. 3. supra tit. ij. Dec in c. prudentiam in princ. in. v. col. & in §. ij. ad fi. de offi. del. & in c. 3. col. pen. eo. tit. et scriben. in d. §. tempestiuũ ac mod. portugal. in rep l. imperium col. 86. cũ sequen supra tit. ij.
31 Ex prædictis et infertur q stante discordia consortũ & dñorũ alicuius loci in electiõe & deputatiõe iusdicẽtis in loco q vnũ in alterũ nihil põt. & agit de interesse subditorũ superior adeũdus erit iuxta tex. d. §. tẽpestiuum qui quidẽ superior eos coget & cõpellet ad deputan. & cõstituendũ vnũ. ut per Paul. de cast. in. l. si uni infra de re iud. & Brun. in consi. 91. ideo vidi alias stante tali contẽtione & discordia dñorũ super constit. potestate loci illust. principis nostri senatũ decernere ac ordinare ut prædicti domini intra octo dies cõuenirent & elegerẽt unũ potestatẽ ut ius dicentẽ in loco cũ cõminatione q ex offic. senatus ipse alias unũ cõstitueret ac deputaret prout postea fecit.

EX §. SI PROCVRATOR.

Procuratoris cõtumacia nõ nocet dño in mulcte impositione & quæ sit ratio nu. 1.
Procuratoris contumacia scientia dolus. factũ & delictũ an & quando preiudicet domino in isto. § si procurator per totum.
Dñs citatus mittens procuratorẽ qui non comparet dicitur ipse cõtumax et mulctari põt nisi pcurator impeditus fuerit cõparere fortuito casu q dñm excusasset. uel misisset pcur. cõi opinioni idoneum & sufficientẽ reputatum. 2. cũ sequen. vbi etiam alij lim. notantur.
Deputati ad custodiã nocturnã in ciuitate tenẽtur de furtis & delictis noctis tpe cõmisis. si ciues tenuerĩt ostia clausa & rebus suis debitam diligentiã adhibuerint. 5.
Procuratoris cõtumacia nocet dño ut peruenire possit ad missionẽ in possessionem ex primo decr. in bonis dñi. Itẽ ad sententiam diffinitiuã & ad pnunciationẽ pœnum confessis. et etiã interrogatoriorũ ad electionẽ sed non ad secundum decretum. 8. 9. & 17.
Procuratoris contum. dño nocet. quando p certo nõ cadit in delictum vt in non appellando in non producendo testes similiaq; faciendo. 10. cum sequen.
Appellandi tempus quando dominus fuit defensus per procur an currat die sententie uel scientie & intimationis ipsius sententie. 11. & 13.
Procuratoris vera contumacia non aufert domino bene officium appel. ibidem.
Cõtumacia uera & inexcusabilis quæ dicatur. 13. cũ seq.
Appellandi tempus sui natura currit non ob aliud. 14.
Procuratoris euidens cõtumacia nõ nocet dño in expensis litis sed condẽnari debet ipse procur. 15. cũ sequen.
Procurator nõ censet habere a dño mandatum ad delinquendũ vel ad facien. actũ illicitũ 16.
Procuratoris contum. operatur ut dño possit audientia denegari donec paruerit. 18. cum seq. consti. to de man. domini aliter non fit ei præiudicium.
Missio in possessionẽ ex j. decr reuocari potest refectis expensis ibidẽ procuratoris ad negocia factũ quare magis possit præiudicare domino q factũ procur. ad iudiciũ 21. cum sequenti.
Procur. confessio. quando præiudicet domino. 24. cũ seq.
Sindici cõfessio an & qñ noceat vniuersitati. 25. & seq.
Põnibus pronunciatis pro cõfessis. nõ obstante ficta confessione pars potest probare contrarium 27.
procuratoris licitũ factũ non nocet domino nisi constet de mandato. 19. & 28.
Procur generalis fustituens litẽ calũniosam nomine dñi condẽnandus est in expensis. non autem dominus. 29.
Procurator an possit prorogare iur. 30.
Tutoris contumacia delictum & factũ an qño & qualiter præiudicent pup. & minori. 31 usque ad fi. cõmetl.
Minor an & quãdo citari possit et non comparendo contumax sit. & condemnari possit in expensis. & excommunicari. 31 cum sequen.
Excommunicari pupillus propter contumaciam administratoris an possit. 36.
Respicientes ad pauca de facili enunciant. 33.
Minor adultus si non defendatur per curatorem patitur secundum decretum. 34.
Tex. l. si minor infra de bo. auc iud. po. declarat ibidem.
Minor an & qñ liberet cedendo actiões contra tutorẽ. 35
Minor ex cõtu. delicto & facto tutoris quomodo qñ & qualiter puniatur & damnũ patiatur. 31 usq; ad fi.
Tex. l. fi. de execu. tut declaratur. 35. 38. & seq.
Reus & actor & ecõtrario an & quando in iudicijs rõne equalitatis seruande e pari procedant 41.

IN §. SI PROCVRATOR.

HIC not. §. licet facilis sit in tex mãm tamen continet difficilẽ fm Soc. sed vtilẽ & practicabilẽ. De summario & diuisiõe ad Bar. & doc. hic uos remitto. Noto ex isto tex. regulã 1
ad quã semp allegatur. q pter cõtumaciã procuratoris dns mulctari nõ põt cõcordat tex. in l. neq; infantes in versi. sed nec infra de fideicõ. liber. fm Alex. in l. iij. col. ij. C de procur & Ias. hic in princ quæ cõclusio procedit etiã in leui mulcta propter gñalitatem istius tex vt hic per Aquen. col. j. in versi 4. concludit & Fel. in c. j. col 3. versi. item sequeref ut lite non cõtestata. sed difficultas est in assignanda ratione cõclusionis prædicte cõmunis scriben sententia reprobata ea quã hic tradit Bar est quia ad imponendũ mulctã requiritur vera cõtumacia vt omnes concludunt infra in. §. fi. sed cõtumacia procuratoris non est vera cõtumacia domini vt de se patet. ideo nimirum si pter illã dominus mulctari nõ potest ut per Alex in l iij. col. ij. infra de procur. Fel in d. c. j. col. 3. & Ias. Socin. Aquen. & alios hic. quæ ratio nõ trãsit sine difficultate ut hic p Aquen. col. j. versi. quarto concludit, & col. ij. vere

ſic.dic ergo vbi ſequitur rõnem Antonij de butrio inno
centij & abbatis q̃ mulcta ſit extra proceſſum ideo nimi
rum ſi nõ nocet domino.prout etiam tenuit Bart. met hic
in princ.& latius in.l.iij.in.§.ſi ad diem infra de re militari
vbi late per Alex in apoſtil.ad Bar.
Contra prædictam concluſionem Bar.formauit oppo
ſitionem dando multas inſtantias faciendoque longã di
ſtinctionem.quam melius per concluſiones percipietis et
illius declarationem palpabitis.
2 Prima erit✠quod dñs citatus mittens procuratorẽ qui
non comparet dicitur contumax ipſe enim qui præcepto
vel iniunctioni parere debebat eſt in contumacia nõ pro
curator.l.ſi procuratorẽ in.§ ſi tutores infra mãdati ideo
dominus mulctari poteſt niſi quando procurator ob ca
ſum fortuitum qui dominũ excuſaſſet ĩmpeditus fuiſſet
cõparere iuribus hic per eum allegatis & approbatur cõi
ter per ſcriben.quę tamen limit. dupliciter reſtringẽda ve
nit ut eleganter per Fel.in.c.j col.iij.&.iiij.vt lite nõ conte
ſtata ſequitur hic Aquen.
3 Secundo limitatur concluſio Bar ✠vt procedat quãdo
procuratur miſſus diligens & idoneus cõmuni opinione
reputabatur quia tunc excuſaretur dominus ab indictio
ne multe.argum tex.not in l argen.infra cõmod. vbi re
mittens argentũ cõmodatum per ſeruũ ſuum diligentem
& fidelem cõmuniter habitum ac reputatũ licet deceptus
fuerit in itinere & argentum perierit non tenetur & dãnũ
erit ipſius domini argenti.non autẽ remittentis ut hic per
Aquen.col.j.Abb in d c.j col.vj.& cepol in cautela.lvij.
ex quo patet ſolutio ad difficultatẽ hic per Cur. motã qa
de dubitatione fieri debet limit.q̃ eſt notandũ pro decla
ratione & limitatione concluſionis Bar.ſtultus enim eſſet
qui in diſcretum & minus idoneũ eligeret mitteretq; pro
curatorem.plura autem ad ornamentũ.d l.argẽtũ cumu
lauimus in.l contractus infra de reg iur.
4 Tertio limita✠ur hic per Iaſ.in.col.ij.poſt Alb. de roſa.
cui tamen limit.videtur obſtare text.in d l ſi procurator
in.§.ſi tutores infra mandati vbi qui per ſe tenetur facere
nõ excuſatur mandando alij q̃ non facit ut dicebat Abb.
in.d.c j.col.vj.niſi reſpondeas q̃ in quæſtione Alber.illi
qui dormiuerunt rem naturalem & neceſſariam fecerunt
quum ſemper vigilare illis impoſſibile fuiſſet ut uult tex.
in.l.ſi ſeruus ſeruũ in §.ſi fornicarius infra ad.l.aquil.ideo
nimirũ ſi diuidentes cuſtodiã ac tempore eis indulto dor
mientes excuſatione dignj ſunt ſecus in.d §.ſi tutores tene
bantur per ſe facere.
Duas alias limitationes ponit Barth. veron.loco præal.
notandaq; diligenter eſt deciſio Albe.hic per Iaſ.& Cur.
relata q̃ deputati ad cuſtodiã ciuitatis de nocte. tenentur
5 p furtis cõmiſſis✠dũmodo ciues teneant hoſtia clauſa &
diligentiam debitam rebus ſuis adhibeant.
Secunda cõcluſio Bar.eſt q̃ vbi agiẽ de vera cõtumacia
pcuratoris illa p̃iudicat dño in his quæ ſunt parui p̃iudi
cij ſecus in his quæ ſunt magni præiudicij ſed reprehendi
tur in vtroque mẽbro ut hic per Soc.Iaſ.& Aquen.col.j.
& eundem Aquen.col.ij.verſi.aut vero talis pena vbi ſal
uat Bar.in caſu uno & facit vulgata regula.l.ſi vnus.§.an
te omnia infra de pactis &.c.cognoſcentes de conſtit.
Tertia concluſio ex cõtumacia pcuratoris perueniri põt
6 ad miſſionẽ in poſſeſſionem✠ex primo decreto in rebus
dñi qa parui præiudicij eſt quæ cõcluſio cõiter approba
tur ut hic per Soc.Iaſ. Aquen.probantem iura allegata p
Bar.pro eodem facere qcqd dicat Iaſ.Corroborat Curt.
concluſionẽ, qa propter contumaciam pcuratoris con
tra dominũ ad diffinitiuã ſententiam perueniri põt quũ
grauis ſit præiudicij ut per eũ & prius per Soc. hic ergo
multo magis ad miſſionẽ in poſſeſſionem ex primo decre
to ſed poteſt reſponderi ſententiã diffinitiuam ita pro do
mino ſicuti contra ferri poſſe.l.ppperandũ.§.ſin autẽ reus
C.de iud & ſic licet ex cõtumacia pcuratoris ad diffini
tiuam perueniri poſſit hoc in dãnũ domini certitudinarie
nõ tendit quũ pro eo iudicari poſſit ſed primũ decretũ
abſq; dubio ad dãnum domini tendit.*nõ videtur tamẽ 7
leuis præiudicij ut ſcriben.dicunt quũ ex eo perueniaẽ ad
ſcdm per quos res abdicatur penitus a reo & applicetur
agenti ſcdm notata per gl.& doc.in §.Iulia.l.ſi finita infra
de dam infec.niſi reſpondeas reputari leuis præiudicij qa
in facultate conuenti eſt illud reuocare.cõparendo & co
tumaciã purgando.c.vlt.§.fi.vt lite non conteſtata & qc
quid dicat Barb.tenens oppo.in.d c.j.col.11.& ſequenti
ut lite nõ conteſtata non eſt receden.a recepriori ſententia
quæ eſt ad oppo.& pbatur optime in.l.ij C.de pcur.in
ducendo ut ibi per Alex.& Aquen hic et probatur ſimi
liter per rationem adductam hic per Soci.in.ij col.
Quarta concluſio ex contumacia pcuratoris dñm non
poſſe mulctari quæ concluſio vera eſt & cõiter approba
ta vt latius dixi ſupra in i.not.per iſtum tex.
Quinta concluſio*ex contumacia pcuraroris admiſſio 8
nem in poſſeſſionem rerũ dñi ex ſecundo decreto perueni
ri non poteſt approbatur reprobata tamen rõne vt hic p
Iaſ.& Soc.diſputantem articul.& defendentem hanc par
tem & per Fel in.d.c.j.col 3.concludentes rationem eſſe
qa vera contumacia domini exigitur quẽadmodũ mul
cta ut dictũ eſt ſupra. Quare autẽ magis requiratur vera
contumacia vt ad ſecundũ decretũ perueniri poſſit q̃ ad
diffinitiuã ſententiam reſpondet hic Cur. ad diffinitiuam
non perueniri niſi ſeruato iudiciario ordine & ſic facta di
ſcuſſione meritorum cauſe iuxta notata in.l.prolatam.C.
de ſen.& interlo om.iud.Ideo quando cauſa eſt diſcuſſa
licet procurator contumax ſit perueniri poteſt ad diffiniti
uam contra dñm ſecus eſt in ſecundo decreto in contuma
cia penitus fundato.ideo abſq; magna cognitione & di
ſcuſſione meritorum cauſe ſecundum decretũ pro quanti
tate petita ſolet interponi.Icciteo noluit lex procuratoris
cõtumaciã domino nocere ſed ipſius domini requirit ue
ram contumaciã.Nihilominus ratio prædicta nõ uidetur
ſubſiſtere ut hic per Aquen.col ij.aſſignãtem aliam ratio
nem quæ fuit Bal.hic etiã in.ij.col.ex quorũ dictis patet
cur magis ex contumacia procuratoris ad diffinitiuã q̃
ad ſecundũ decretum perueniri poſſit.
Prædicta concluſio limitatur pluribus modis uno per
Bar.hic tribus per Soci.& Aquen.in.ij &.iij.col & Feli.
in d.cap.j.colum iij.
Sexta cõcluſio Bar.*cõtumacia pcuratoris nõ reſpon 9
dentis põnibus nõ facit dñm haberi p confeſſo.niſi ſciens
& negligẽs fuerit.q̃ cõcluſio eſt contra text.apertũ in.d.l.
ſolũ ut hic per ipſum Bar.alleg.& in.c.ij.de cõfeſſis in.vj.
in quibus locis ita concludunt cõiter ſcriben dãnato Bar.
ut hic per Soc.Iaſ.& Aquen.eleganter declarantem text.
c ij de quo etiã per Ancar.in conſi.419.Alexan.in conſi.
188.col.j.lib.vi.& Fel.in.d.c.j.col.9 & x.quicqd hic di
cat Cur.& quod taciturnitas in nõ reſpõdendo põnibus
ſit delictũ ut contra Iaſ.probat hic Aquen.in.ij.col.uoluit
etiam Bar.in.d.l non ſolũ ad ſi.principij infra de procur.
ex quibus liquet reſtrictionẽ Bar.hic ad illũ tex.hic & ibi
non procedere uno tantũ caſu excepto ut hic per Aquẽ.
col.ij.quãuis tamen talis cõtumacia in delictũ certitudina
rie cadat domino nocet eo quia eſt minoris delicti quum
poſſit habere aliquas excuſationes ſm Soc hic in 3.col.et
quia eſt circa proceſſum & poſt litem conteſtatam procu
ratore effecto domino litis ut hic per Bal.& Aquen.imo
ſatis eſt quod ſit circa proceſſum licet contingat ante litis
conteſtationem ut in interrogatoriis an quis ſit heres &c.
quæ ante litem conteſtatam fiunt , & probatur in.dict.l.
non ſolum ubi Pau.caſt.not.& quotidie practicatur.ſed
ſi dominus damnum patiatur poteſt a procuratore recu
perare ſi non habebat ſpeciale mandatũ & in loco præal.
declarat Pau.de caſt.
Septima concluſio*ex cõtumacia procuratoris quam 10
non eſt certũ in delictũ cadere quia ad licitum & illicitum
poteſt ſe habere ſit præiudiciũ domino exemplum ſi nõ

appellauit si nõ ꝓduxit testes aut fecerit ꝓbationes intra
terminum præfixũ ſm Bar. quũ possit eẽ ꝙ p̃dicta nõ fe-
cerit quia domino non expediebat aut probationes tunc
non habebat & sic non est certum contumaciã seu negli-
gẽtiã in delictum cadere adeo nocet domino. l. j. § si infra
quando appellandum sit transeunt doct. & approbatur
in. d. l. non solum & in. c. ij de confessis lib. vj.

Amplia & limita prædictã conclusionẽ pluribus modis
vt hic p Aquen. & Ias. col. 3. & . 4. Bar. J. eo. in. §. fi. Barba.
in consi. 49. col. 6. & sequen. lib ij Alex. in consi. 95 colũ.
pen. & fi. vol ij. Fel. in. d. c. j col 4. & . 5. Math. de afflict. in
11 decisione regni. 344. vbi ponunt ✠ vtrum tẽpus decẽ die-
rum præfixum ad appellandum domino tunc currat a
die prolate sententie vel sciẽtie seu intimationis ipsius sen
tentie & ex scriptis per præfatos patet solutio ad difficul
tatẽ motã hic per Cur. in 3. col. de doctrina Bar. J.. in vlti.
col. q̃d vbi procurator aliquid facit quod potest. esse lici-
tũ & illicitum puta cõfitendo positiones partis tale factũ
præiudicat dño nisi contrariũ probet ergo idem debere-
mus in proposito dicere q̃d licet contumacia procurato-
ris in non appellãdo præiudicet domino restringi debeat
nisi contrariũ probetur proue videtur fuisse de mente iu-
risconsulti in d. §. fi in verbo non facile. hoc enim ponunt
pro limitatione scriben. in locis supra allega. vt conclusio
Bar non procedat. quando dñs probaret ꝓcuratorẽ de-
buisse appellare vel ex actis id constaret. & si possit alius
sensus accõmodari ad tex. d. §. fi. & per Alex. in loco pro
xime alleg & Dec. in consi. 34.

12 Octaua conclusio ✠ ex uera cõtumacia procuratoris do-
minus non perdit beneficium appellationis q̃a constat cõ
tumaciã esse delictũ circa rem magni præiudicij cadens,
nisi dñs sciens & negligens fuerit. & approbatur cõiter p
13 præalleg. ✠ quæ autem dicatur vera contumacia declarãt
glo. & Bar. in. l. ex cõsensu. §. fi. per illũ tex. infra de appel.
& in alijs locis ibi per Bar. adductis maior est difficultas
an possit appellare intra decem dies a prolate sententie an
vero intra decem dies a tempore scientie prolate senten-
tie Ias hic col. v. tenet decendium currere a tempore scien
tie cũ hoc sit equius ne puniatur ignorantia videlicet ut p
eũ & prius per Ang in. d. §. fi. sed oppo est verius ut post
14 Fel. in. d. c. j col. 4. uoluit hic Aquen. in. 3. col. eo quia ✠ tẽ-
pus appellandi sui natura currit post latam sententiam nõ
propter aliquã contumaciam procuratoris ideo nimirũ
si labitur a tempore prolate sententie, nũquid autem ve-
rus cõtumax possit nomine domini appellare Ias hic tan
git remissiue & plenius Barb. in. d. c. j. col. 27. faciunt quæ
scribit. Dec in. d consi. 34.

15 Vltima cõclusio Bar. ✠ ex euidẽti contumacia procura-
toris non debere dñm in expensis condẽnari quicquid di
xerit innocent. per duas rõnes hic per eum assignatas. sed
Ias. in. l 4. in princ in. ij. col. infra de re iud. & hic in pe col.
vbi Soci & Aquen. vlt. sequuntur opinionẽ innocentij
attestantes illã seruari in practica. opinio tamen Bar. hic ue
ra est in puncto iuris & magis equa ut per Abb. in. d. c. j.
col. v. & . vj & Aquen. infra in ult col. respondentẽ moti-
uis Ias idẽ tenet Cur. in terminis quæstionis Bar. quando
uidelicet cõtumacia euidẽs & notoria esset. q̃a principale
fundamentũ in hac materia est quod ubi ꝓcurator aliq̃d
facit ꝙ delictũ sonat, uel regulariter & notorie prohibitũ
est contumacia ꝓcuratoris nõ nocet dño vt visum fuit su
pra, hic. n. cõtumacia procuratoris nõ potest dici ficta cõ
tumacia dñi cum ad delinquendum uel actum prohibitũ
16 faciendũ ✠ non censeatur dominus dedisse mandatum l. si
procurator infra de conditione indebiti vnde cũ culpa ca
reat & idoneũ ꝓcuratorẽ miserit nulla est ratio cur in ex-
pensis ipse condẽnari puniriq; debeat, ita ꝙ secũdum fun
damentũ Bar. videtur subsistere & hanc opinionẽ sequi-
tur Barba loco supra alleg col. 17. & sequentibus tenens
fortius dominũ esse audiendum non refectis expensis. in
quo tamen Bar. & ceteri omnes. hic oppo. tenent, sed vt
supra diximus in practica seruatur opinio innocente con
traria. idq; est propter rigorem iudiciorum conseruandũ
& tex. in. §. fi infra eadẽ lege super quo Bar. fundamentũ
fecit. secundũ uerũ intellectum ibi ostendendum nihil pe-
nitus facit. præterea tolli etiam potest fundamentum q̃a
cõtumacia ꝓcuratoris nocet dño in his quæ sunt grauis
præiudicij. d. l. non solum & præal c. ij de confessis lib. vj.

Ex prædictis ꝙ dominus non cẽseatur mandare illicitũ
& q̃d sapit delictũ & sic ꝙ contumacia procuratoris quę
in delictũ sonat non noceat dño. redditur periculosa vna
alia cõis scriben. cõclusio. superius firmata q. propter con-
tumaciã ꝓcuratoris perueniri possit ad missionẽ in posses-
sionem ex primo decreto in bonis domini quum funda-
mentũ Bar. de leui præiudicio non subsistat ſm Cur. ✠ sed 17
responde distinctionẽ Bar. inter præiudiciũ magnum &
paruũ procedere & saluari ante contestatã litẽ et quando
pena processum respicit ut tunc p̃iudicet dño ut p Aqu.
supra in ij. col. versi. aut uero talis pena. intellige, si expen-
se nõ sunt magne ergo contumacia procuratoris nocebit
domino ut in illis condẽnari possit. & tamen Bar. et doct.
indistincte uolunt ex manifesta procuratoris contumacia
dñm non affici dãno expẽsarum responderi potest ꝙ ex
euidenti contumacia procuratoris dñs cũ culpa careat nõ
debeat in expensis condẽnari Nec obstat quod de missio
ne in possessionem ex primo decreto in bonis domini fa
cienda propter cõtumaciã procuratoris supra dicebatur
quia non cõdemnatur ꝓpterea dominus in expensis sed
quia nõ defenditur fit prædicta missio & si uult possessio-
nem suã recuperare ✠ cogitur expensas reficere iuxta text. 18
cũ not. c. fi. §. fi ut lite nõ contesta. & in l. si finita in. §. Iulia-
nus infra de dam. infec. ita etiã in proposito quia propter
contumaciã ꝓcuratoris denegatur audiẽtia domino nisi
reficiat expensas ut hic uolunt Bar. Aquen. & alij quas a
ꝓcuratore poterit recuperare quo existente non soluẽdo
succurritur domino ne inebite damnũ patiatur. l. ꝓperan
dum. §. fi. C. de iud. glo. in. l. j. in fi infra quando appellan
dum cũ alijs adductis per Fel. in. d. j col 4. & . 5. & Math.
de afflic. in loco præalleg.

Diligenter tamen notandum ✠ ꝙ ex contumacia procu- 19
ratoris nunquam deueniri potest ad aliquem actũ domi
no prędicialẽ nisi cõstito de illius mãdato ita q̃d liqueat
iudici illũ esse ꝓcuratorẽ prædicti domini ut per Bal. hic
col. ij. & Socin. fin. & habet rationem euidentem facit lex
j. cum gloss. in uerbo dicatur infra si quadrup. pau p. fecis
se dicatur.

Ex secunda principali q̃one Bar ✠ an & quãdo factum 20
ꝓcuratoris noceat dño colligi septẽ conclusiones prima
est ꝙ ex delicto procuratoris cõmisso antequã esset ꝓcu-
rator uel in negotio in quo nõ erat ꝓcurator non põt cõ
tra dominũ excipi. l. si procur. la. ij. cũ gl. ff. de excep. do.
hocq; satis naturalis ratio docet ut ibi uoluit iuriscõsultus
ne dolus vnius extranei noceat alteri sed ipsi doloso tantũ
facit vulg. §. ante omnia l. si unus infra de pact. nec est re-
pugnantia in prædictis ꝙ sit delictũ procuratoris & non
sit a procuratore cõmissum quia factum fuit a nõ procu
ratore qui nunc est ꝓcurator.

Limita tñ prædictã conclusionẽ in casu. c. post cessionẽ
de probat. ut per Fel. in. d. c. j. col. 9. uersi. demũ. Secũda
conclusio Bar ex dolo ꝓcuratoris ad litẽ constituti ita de
mũ contra dominũ excipi potest si post litem contestatã
cõmissus fuerit secus si ante Cum Bar. transeunt commu
niter scriben. hic & in d. c. j probantq; distinctio sua in. §.
quæsitum per eum alleg. iuncta glo. & l. si procurator su
pra alleg quia post litis contestationem procurator dicit
ibi tex. efficitur dominus litis & instantie & sic habet ius
radicatum in persona sua ideo nimirũ si tũc domino præ
iudicare potest. Sed quare de dolo procuratoris ante litẽ
contestatam commisso non potest excipi postquam pro-
curator fuit ut in extra iudicialibus de omni dolo dicitur
quẽadmodũ in sequẽti cõclusione uidebimus. licet enim

ante litem contestatam procurator litis dominus non sit
procurator tamē est ratio sicuti in extra iudicialibus solū
attendimus ꝙ procurator fuerit ita hic faciendum videre
tur secundum Cur.
Sed pōt respōderi ꝙ dolus procuratoris post litē cōte-
statam nocet dño quia quum tunc censeantur vna perso
40 na satis præsumitur dñs illum cōmittere secundum gl.fi.
d.l.si procur.quam valde notat Ias.supra in.ij.col.sed an-
te litem contestatā vt,ibi in princ.dicit tex extraneus cen-
setur ideo eius dolus dño nocere non debet.in extraiudi-
cialibus vero solū attendimus ꝙ esset procurator quia ex
quo est gñalis & cum libera loco dñi,habetur.l interdum
§ qui tutelā infra de fur.cū glo.fi l mādato generali cum
ibi notatis infra de procur.vnde nimirū si dolus ipsius do
mino nō præiudicat,sed an in casu prædicto præiudiciū
possit ad amissionē totius causæ extendi ponunt hic Ias.
& Aquen.col.pen.& fin. Tertia conclusio ex dolo pro-
curatoris ad negocia constituti indistincte potest contra
21 dñm excipi*.d §.quæsitum qui & si loquatur in procu
ratore generali oium negotiorū procedere tamen potest
& in ,pcuratore speciale.arguendo de toto ad partem sm
Cur.hic ad oppo videtur glo.approbata in.l.procura in
prin infra de tribu.quæ intelligit hanc cōclusionē in pro
curatore generali & cū libera alias secus.& potest eē ratio
quā in superioribus assignauimus qa tūc loco domini ha
bentur vnde nimirū si talis dolus indistincte nocet.vbi ta
men procurator specialis in negotio sibi cōmisso liberam
haberet administrationē eadem ratio militaret quantum
prædictum negociū specialiter cōmissum.& consequen-
ter eadem iuris dispositio vide Bar.in.l procurator cui ge
neraliter infra de procur
Sed cur ex dolo procuratoris contra dñm non potest
22 agi vt statim dicetur & tamen pōt excipi✠ maxime quū
ratio ,phibitionis agendi in hoc stet qa in dubio non vi-
detur mandatus dolus ergo nec contra dñm videretur
posse excipi.responde tunc demum tractari de excipien-
do contra dñm quando agit ex facto procuratoris succe
23 dente regula* qđ dominus cum qualitatibus & vitijs il-
lud acceptare debeat iuxta tex in l. cū quæritur infra de
administra.tutorum in.l.contra iuris regulas.§.fi.i.sequen
ti infra de pac.& notate l.iij.in.§.siquis pro quo supra qđ
quisq; iuris,quæ ratio cessat vbi agitur contra dñm ut p
Barb.in.d c.j.col.19.nu.202.cū sequēti.sequitur Curt.hic
licet de Barb.non faciat verbum.
Quarta conclusio gesta procuratorio nomine ad penā
aut illicitū non obligant dominum nisi præcedat manda
tum vel subsecuta sit ratificatio vt hic per eū & plenius p
Alex.in.l iij.in §.si procur.col.ij supra tit.j.Felin.in.d.c j.
col.vj.& sequenti Bar.tamen ad istud mēbrum de facto
procuratoris male adducit tex.nostrū qui loquitur de cō
tumacia & negligentia de qua Bar.ipse supra aliā doctri
nā posuit,& ista conclusio procedit quando procurator
deliquit faciendo ideo abbas in.d.c.j colū.vij.reassumens
theoricā Bar.hic omisit allegationē istius text. nec obstat
lex procuratoris tributoria vbi dolus procuratoris nocet
domino quia responde vt per abbatem loco præallega.
colum.8.& Fel.x.
24 Quinta conclusio Bar.* vbi procurator gñalis aliquid
facit quod ad licitū & illicitum se habere potest cōfitendo
pōnes partis exēpli gratia confessio præiudicat domino
nisi contrariū probet d.l.nō solū vt hic per eū male tamē
allegantem.§.sed an & ipsos quod cōfessio procuratoris
vel tutoris non noceat,quum videatur contrarium aper
te dicere sed voluit Bar.potius allegare notata hic per gl.
quā materiam plenius explicauit Fel.in.d c.j in vlt. char.
25 Sed quæro de not qōne* quā alias habui in actu practi
co titius petijt a Sempronio mille.& petitionem iustifica
uit in fine litis venit eius procurator requirens sententiam
,p Titio principali suo ferri,detractis de summa petita scu
tis.cc.quos ipsi Titio lite pendente solutos fuisse asseruit.
iudex excepta summa detracta cōdēnauit partē cōuentā
ad petita.dicebat egregius quidā partis aduocatus videri
prædictā sententiam fuisse bene prolatam etiam respectu
quantitatis detractæ quū factum procuratoris præiudicet
domino.d.l.non solum & voluit hic Bart & alij scriben.
Ego in contrariū allegabam.l.siquis delegauerit infra de
nouat.vbi remittens donare videtur quæ donatio ,pcu-
ratori est prohibita.§.fi.d.l cōtra iuris cū notatis per Bar.
& alios in l.ij.§.fi.infra si cer pet. respōdebat ille hoc ,pce
dere in donatione vel remissione quæ proprie donationē
sapit sed prędictum actū iudicialem non esse talem,remit
tebat enim procurator quia solutū ideo videbatur potuis
se domino præiudicare. Sed ꝙ talis confessio procurato
ris non debeat nocere domino & principali uidetur tex.
in.d.§.sed an.& ipsos cum not.ibi per Bar.in.ij.col & pa
riter videtur decisio Barto.hic in vlt.col.in versic.aut est
aliud factum.non obstat lex non solum prædictum cap.
secundum de confessis cum not.supra per Bar.quia pro-
cedunt qñ confessio emanauit per modum necessarie iuris
dictionis secus si uoluntarie vt in ,pposito nostro distin-
ctio est Antonij de butrio in consi v.& similiter Calder.
in consi v sub tit de cōfessis & sequitur Feli.in d.c.j.char.
vlt.& idē uoluit Pau.de cast.licet de prædictis non faciat
mensionē in.d.l.non solū ad finem principij.quibus adde
decisionē rote in antiquis decisione.cccli incipiente nota
vbi dicitur ꝙ licet procurator ad iudicium possit ea quæ
sunt necessitatis in iudicio non tamen potest facere gratio
sa & uoluntaria quia ista non fuerunt cōcessa & visis præ
dictis decisionibus a quieuit & manus dedit magnus ille
aduocatus in casu occurrenti & supra relato.
De confessione vero sindici * an præiudicet cōmunitati 26
tradit Dec.in consi 297.
Et dū Bart.hic subiungit dñm posse probare contrariū
eius qđ procurator respōdēdo positionibus cōfessus fuit
notabis in practica pariformiter✠ ꝙ licet positiones ex 27
forma alicuius statuti ,p confessis fuerint pronunciare par
tem tamen contra quā facta fuit ,pnunciatio posse cōtra-
riū ,pbare nō obstāte prædicta cōfessione ficta ut p Pau.
cast.in cōsi.141.col ij in antiqs.Alex.in apostil.ad Bar.in
l.ij in.§.qđ obseruari.C.de iur.Cal.laso.in.l ij.col.ij.&.iij.
C.qui testa.fac pos.Aquē.infra in § fi.ad fi.i.col & mod.
bono.in lege.j.§.ult col.fi.infra de quæstionibus.
Sexta conclusio * factū manifeste licitū non nocet domi 28
no nisi dederit mandatum speciale vel generale cū libera
l procuratores in princ.cum gl infra de tribu. approba-
tur cōmuniter.nec obstat ꝙ procurator generalis delibe-
ra possit dño præiudicare in his quæ ad licitum & illici-
tū se habere possunt,ut supra dixerat Bart.hic aūt uult ꝙ
in his quæ certo certius ad licitum se habent possint præ-
iudicare cū speciali mandato vel generali cū libera. cuius
tamen oppo.dicendū uidebatur nā respōdetur ꝙ hic tra-
ctamus de præiudicio irreparabili cui nequit prouideri
etiā si dominus ,pbet,in præcedentibus de præiudicio re
parabili,cui prouideri potest,probato contrario ita intel-
ligende sunt conclusiones prędicte.
Et qa d.l.,pcuratoris probare videtur quod dolus ,pcu
ratoris noceat dño & sic quando est euidenter circa illici-
tum ,p solutione & declaratione illius tex. vide abb.in.d.
ca.j.col.5.vbi Feli x.& Barba.28.cum sequenti.īmo ille
tex.videtur inepte allegari per Bar.& scribē.ad istud mē-
brum de facto procuratoris cum non loquatur de facto
sed de scientia ac taciturnitate dolosa.quæ a facto distin-
guitur nisi respondeas ꝙ ex quo patitur seruum negocia
ri dicitur facere & sic factum procuratoris interuenire.vi-
de etiam distinctionem Abba.loco præal.
Vltima cōclusio* si ,pcurator gñalis instituerit litē calū- 29
niosam non dominus sed ipse ,pcurator in expensis con-
dēnari debet per.l.non est ignotū infra de administratio-
ne tutorum adde Bar.infra ad fi.cōmenti istius.§.Bald in
l.polla.C.de his quibus ut indignis signorolū in cōsi.36.

col.j.Abb.in c bone el.ij.de restitutione spoliatorũ Soc.
cõsi.118.vol.j.& quæ post Bar.scribunt oẽs Moder.in.l.
edita in vlt.col.C.de edendo,& quæ dicã infra in sequen
30 ti qõne Bar. Postremo si uis scire ✠ an procurator possit
prorogare iurisdictionẽ vide tex.cum gl.in c.cũ olim de
offi.deleg.& quæ scribit Io.milis in suo repertorio in uer
bo procurator & Dec in.c.j.col.17.in nona falĩẽ.de iud.
vbi ponit ꝙ nõ poterit reuocare prorogationem iurisdi-
ctionis factã per dominũ videte etiam predicto art. Soc.
in.§.ca.significasti in ix.q tertij art.de fo.comp. & Felin.
p.&.g col.pen.de offi.deleg.
31 Ex vltima quæstio.Bar.*colligo in primis ꝙ cõtuma-
cia tutoris equiparatur cõtumacie ꝓcuratoris de qua di-
ctum est supra & a pari procedunt ideo ea q̃ dicta fuerũt
in illo art de cõtumacia procuratoris contra dominũ lo-
cũ pariter habent in hoc art cõtumacie tutoris contra pu
pil.per easdẽ rationes &.ll secundũ Barto.quæ conclusio
peccat in multis vt hic ꝓbãt Cur.& Soci col.fi.
Dũ tamen præfati mod nitunẽ ostendere contra hanc
primã conclu.Bar.non posse ad eã adaptari dicta eiusdẽ
Bar.supra circa contumaciam domini & ꝓcuratoris qa
solus pupil.vt dominus cõstituti ꝓcuratoris citari nõ po
test l.j C qui legit.perso.stan.in iud non hab.
Considerabã alias ꝙ ipse Bar.correctius loquendo in.l.
32 in.§.sufficit infra de adm.tut.✠intelligit hoc procedere in
pup maiore infante ꝙ citari possit & contra eũ tanquã
contra cõtumacẽ procedi qa & si per se nõ possit stare in
iudicio tamen intelligitur citatus vt legitime cõpareat ita
ꝙ in iudicio stare possit & sic cũ tutore puta vel curatura
ẽm Bar.ibi glo in l si minor ff.de bon.au iud.pos.Paul.
de cast in.l.ij.infra tit.j & Soc in tract.de Cita.art v.q.10
& art ij.q 19.alias poterit puniri vt contumax & in ex-
pensis condemnari Bal in.l.non ideo C.de procur.& in
l.j C.qui pet.tut.
Sed prædicta conclu.secundũ receptiorem sententiã dã-
nata est ut plene per Alexan in l.si ex legati causa col.vlt.
infra de verb.ob.in l contra pupillũ infra de re iud.& in
l neqꝫ impuberes in prin.infra tit j.vbi pluribus legibus
rõnibus & auctoritatibus ostẽdit pupil.valide citari nõ
posse licet secus sit in minore adulto.tamen ita procedat
dictum Bal.supra relatũ.De quo vide Roma.in cõsi.454
lappum allegatione.125.Pau.de ca in.l.nõ idcirco in.§ j.
infra de iud.Soc in tract cita.not.art.v.q.xx.& art.2c.q.
19.& in.c.j.col 38.cum sequẽ.de lib.obla.math. de afflic.
in deci.regni.262.& Dec.cõsi 449 col.iij. Vt verũ fatear
arbitror Bar.tedio affectũ paucis se voluisse absoluere p
literas cambij re parum propensa nimirum igitur si a sco
33 po aberrauerit*ad pauca enim respicientes ut inquit phi
losophus de facili nunciant. Ea propter in isto art.de cõ
tumacia tut.videtur mihi concluden.ꝙ ꝑ contumaciã
tutoris pup.mulctari nõ possit sicuti nec dñs ob cõtum.
ꝓcuratoris casus est in isto.§ si ꝓcur. Quo ad missio in
pos.ex primo dec.in bonis pup.ex contum.tut.fieri nõ
põt nisi seruata forma & practica data per iurisconſ.in.l.
hęc aũt.in.§.j.in quibus ex cau.ma.et minus missio in po.
ex secundo decr.qđ est grauioris præiudicij vt per Bart.
supra & Soc.hic col.fi.nisi esset adultus habens curatorẽ
34 qui si non defendatur a curatore ✠ patitur bonorũ vendi
tionem & secundum decretũ.l.si minor infra de bon.auc.
iud pos habiturus tamẽ regressum contra curat.vt hic p
Soc.circa fi.materiã uero d l.si minor tãgunt Alexã in d.
l.cõtra pup.de re iud.plenius Soc.in locis præal. In iudi-
cialibus si sit cõtumax in resp.põnibus uel interrogat.qa
hoc põt se habere ad licitũ ut ad licitum contumacia tut.
præiudicabit pup.ut contum.procur.prǽiudicat domino
vt ꝑ Bar.& doc.& superioribus. Respectu uero expen
sarũ Bar infra ad fin cõmenti cõcludit ꝙ tã pup.q̃ tutor
possint in expensis condẽnari sed ꝙ pup.liberetur ceden
do actiones contra tut.vt hic per eum in fi.commenti.
35 Sed aduerte ꝙ qa non videtur posse cedere dictas actio-
nes sed bene repetere id qđ culpa tutoris exoluit ab ipso
tutore ita loquiẽ tex.in l.qui solidũ in.§.etiã infra de leg.
ij per Bar.alleg.aliter litigans cũ tutore scd̃m ordinẽ legis
posset sub vmbra & clypeo ipsius legis decipi si tutor pu
ta nõ eẽt soluẽdo quod absonũ est dicere.& d.l.fi.p Bar.
alleg loquitur in delictis.non aũt in iudicijs in quibus ad-
mittitur bene cessio actionũ contra tut. Intelligo nisi cõ-
tumacia tutoris euidẽs esset & manifesta.tunc.n.in delictũ
caderet & sibi non autẽ pup.nocere deberet ut post Bar.
de contum ꝓcuratoris in præcedẽtibus uidimus. si ergo
tutor litẽ calũniosam instituisset quicquid hic in fin dicat
Bar.non uidetur pupillũ plecti posse dãno expensarũ.sed
ipsum tutorem tantũ.d.l.non ignorat.cũ præal nec cõtra
riũ dicitur in d.§.etiam quia non apparet ꝙ litẽ calũnio-
sam ibi instituerit tutor ꝓut in.l.non ignorat. Ex prædi
ctis infertur ad no.quæstio.*an ex contum. administra- 36
toris pup.& minor excõicari possint.Ang.in.l.neqꝫ im-
puberes in prin.infra tit j quẽ sequitur simpliciter ibi Ias.
post antiquos tenet ꝙ nõ nisi sit doli capax & sciens con
tum.administratoris illã non purgauerit.iuxta tex.c.j.in
fi.ut lite non conte sed refragant prædicta qa si nõ potest
ualide citari nec in iudicio stare qũo poterit excõicari.nisi
in spiritualibus ac dependentibus in qbus minor annis
25.potest stare in iudicio c.si.de iudi in vj & consequen-
ter ꝑ contumaciam excõicari. Concludit secundo lo- 37
co Bar ✠ ꝙ delictũ tutoris extra negocia pup.non nocet
pupillo.l.neqꝫ interdicto infra de reg iur.& approbatur
per omnes hic.& in.l.iubemus nullam.C.de sa san.eccle.
peccata enim suos auctores tenere debent & ubi est deli-
ctum ibi & pena esse debet.l.sancimus.C.de pen.& hæc
conclusio est clarissima & sine dubio. Tertio principali-
ter concludit Bar.*ꝙ tutor gerẽdo negocia pupilli si col- 38
lusit cũ aduersario nõ præiudicat pupillo alias hic quãdo
pena in ipsum tutorem cadere non potest sed si pena põt
in vtrunque cadere ambos teneri pupillũ tamen liberari
cedendo actiones contra tutorẽ.l fi.infra de admi.tut.per
quã ẽm Bar hic & ibi oẽs alie determinãẽ. Quæ doctri
na non est bona.primo quia gl.in.d.l.meminerint in uer-
bo colludio quã hic reprobat Bar.bene loquiẽ ꝓbaturqꝫ
per illũ tex.in uerbo plerũque Bar.met Bal.& alios cõiter
in d.l meminerint secundo dũ concludit delictũ tutoris
nocere pup.quãdo pena nõ potest cadere in tutorẽ repu
gnat & prædicit tex.in.d l.meminerint vt hic per Alex,
tradentẽ aliam doctrinã quam ut meliorẽ sequuntur hic
Aquen.& Cur.✠ concludit ergo Alex.ꝙ si tutor cõmit- 39
tat culpã contrahendo vel agendo præiudicat pup.l illud
§.j infra de enic.l.polla C.de his quibus ut indig.si vero
delinquẽdo nõ p̄iudicat.d.l.meminerint ut hic per eum.
Primũ mẽbrum probatur per rationẽ assignatam per iu
riscon in d.l illud in fi.qa cũ tutoribus non male cõtrahiẽ
cũ concordan.ibi per glo.alleg.confirmo quia lex tutori
bus agendi & contrahendi plenam cõcessit potestatẽ lo-
co dñorum illos cõstituendo l.interdũ.§.qui tutelã infra
de furt.cũ vulg.si nõ ligaretur minor cuius nomine agiẽ
vel cõtrahitur deciperentur cũ illis cõtrahentes & litigan-
tes sub clypeo legis.quod eẽ nõ debet l.j.infra fi.C.de his
qui ven.etate impetr.hanc primã conclu.Alexã. intellige
quando talis actus non sonaret expresse in delictum alias
secus.quum.n.delinquere non sit in administratione ut di
cit Bar supra in.ij.col.ver.sed istud dictũ probatur etiã in
l.fi.de cura.fur.infra & in.l.non est ignotum.C.de admi.
tut.nõ præiudicat in effectu pup.licet tractetur de quan-
titate uel interesse pecuniario quia pup.liberatur cedendo
actiones contra tutorẽ ut hic per Aquen.in fi.& prius p
Alex qui concludebat ꝙ si pena vel interesse consisteret
in tali re uel facto ꝙ mediãte cessione prædicta nõ posset
esse consultũ pup.non teneretur ipse pup.Secundo intelli
ge nisi tutor uel curator paciscendo uel contrahendo ius
minoris gratis remitterent tunc enim nõ possunt.l.pactũ
curat.C.de pac.vbi late per omnes scriben.

Iuxta prædicta cadit not difficultas.quādo tutor agēdo
vel cōtrahendo p̄iudicat pup.si nō sit soluēdo an ipse pu
pillus liberet̄ cedēdo actiones cōtra tutorē.Bar.hic in fin.
& in.l.fi.infra de admi.tut per illū tex.tenuit minorem li
berari cedendo actiones.contra tut.& sequitur hic Alex.
ſm Cur.qui contrarium tenet per tex.in.d.l illud cū glo.
40 l.neq; interdicto infra de reg.iur.* & hanc opin.credo ve
rissimā & tenendā quia in.d l.illud est tex per ea apertius
& est gl.clara quæ illū tex. sic intelligit infra siquis omiss.
causa testa in.l.si dolo.Nec contrariū voluit hic Alexā.q
de cessione actionū contra tutorē agens loquitur vbi de
linquendo tutor pup.præiudicauit quēadmodum etiā lo
quitur d.l.fi.super qua se fundauit Bar.non vbi cōtrahen
do vel agendo iuxta conclus.prædictam.

Circa secundū mēbrum conclusio Alex.est q in effectu
factū tutoris nō præiudicet pup.quia si pena consistat in
quantitate vel interesse pecuniario pup. licet teneatur libe
ratur cedendo,actiones contra tuto.ita q sua nō interesse
etiā q cōueniatur vt hic per Alex.Aquen.& Cur.& Bal.
ad fi.d.l.iubemus nullā quicquid ibi dixerit Sali. nisi qua
tenus minor factus esset locupletior l si dolo præalle. uo.
Bal.loco præalle.si vero pena non posset cadere in tuto
rem nō præiudicat minori sed sibi.l.meminerint &.l ne
que interdicto,supra alleg.ſm Ale & alios hic Bal.in.d.l.
iubemus Pau.de cast.Cor.& alios in d.l.polla.

Nec obstant iura hic per Bar.in contrariū alleg. nā in l.
polla tut ab initio agebat legitime & sic nomine pupilli
factum videtur ſm Bart.in d l.meminerint in ult.col &
sic ſcd̄m Bal.ibidem non est maleficium sed iudicium &
41 conclusio prædicta intelligitur quando factum tut *erat
merū & apertum delictum secus si vellatum & inclusum
seu cū administratione coniunctum quia tunc præiudicat
minori et domino ita intelligitur.d.l polla ſm Bal.in.d.l.
iubemus nullā sed damnū potest repeti ab administrato
re.d l.polla ſm Bal.Sal & alios in d.l iubemus.& tradūt
scriben in.d l polla.Quod si administrator nō sit soluen
do sufficit cessio actionū cōtra administratorē ſm Bal ibi
dem quid est contra mentē omnium scribentiū ibi & hic
& in.d.l.polla qa si pena nō pōt in tutorem cadere nec sit
ad quantitatē sed ad speciem a pup.detentam,non potest
cadere nec habere aliquē effectum dicta cessio actionum
42 contra tutorem*Credo tamē q si tale delictum admini
stratoris essent euidens & apertum quod etiā isto casu nō
noceret pup.per.d.l nō ignorat.Ad.l iubemus per Bar.
alleg.resp.q ibi deliquit ipsa ecclesia idest capitulū solem
niter conuocatū quod ecclesiam representat ideo nimirū
si delictum sibi nocet ſm Bal.Sal.& Pau.de ca. ibi quod
tamen non caret diuinatione præterea licet habentes offi
cium & administrationem possent agere defendere esse in
iudicio et procuratorē constituere in cā ecclesie uel mona
sterij.si tamen ipsi religiosi delinquerent nō debet conue
niri ecclesia vel monasteriū sed ipsi delinquētes ut post ar
chi.inno.& Io.an.scribit phil.fran. in c.mulieres col.j. de
iud.lib.vj.forte q in.d.l.iubemus est speciale fauore trans
uectionis annone & publicarū specierum ut ibi in princ.
innuit tex.ex prædictis inferri etiā potest ad quæstio ca
uetur statuto qd̄ producens falsos testes perdat causam si
tutor in cā pup.id egerit quia pena cadit solū in pupillū
cuius est causa.præiudicat pup.in amissione causæ & si a
tutore dānū recuperet ita Pau.de cast.in d l.polla per illū
tex.et in d l.iubemus in fi.Quæ decisio videtur confundi
per doctrinā Alex.supra approbatā,quum enim tale fa
ctum tutoris sit merū & apertum delictum nō uellatum
aut inclusum uel copertum non debet obesse pup.d.l.me
minerint,&.d l.non ignorat cum no.per Bal.in d.l.polla
& ad id quod in fi.cōmenti dicit Bar.De expensis litis cau
sæ calumniose per tutorem institute videnda sunt quæ di
xi supra hac eadem quæstio.& in versi.sed aduerte.

Vltimo no.ex isto tex.*q dispositū in reo locū habet
43 etiā in actore in hac materia indicēde mulctę sed uidetur
inepte procedere iuriscon.hic quia dictio non solū impli
cat casum magis dubitabilē ut declarat Bar supra in prin.
i.hic implicaret minus dubitabilē dicendo non solū reum
sed ēt actorē mulctari posse quū minus dubiū sit de acto
re q de reo.Cui magis fauetur.l.fauorabiliores infra de
re.iur.maiorque sit contumacia actoris q rei ut p Ias.j.
in fi §.nostri ergo vlp.hic processit implicando casus mi
nus dubiū contra prædicta Resp ſm Cur hic q exprime
batur in edicto de reo gratia frequentioris vsus,et cursus
quū reorum sit fugere.l.properandum.§ j.cum glo.C.de
iudi.ideo non excludi casum minus frequentem de acto
re quin & ipse si cōtumax fuerit in edictum istud incidat,
possunt autem & actores in pluribus contumaces & ino
bedientes esse ut per Bar.supra in.§.j.col.j.& fuit Ian.De
cij hic.Dispositum ergo in reo locum habet in actore nō
solum in penalibus ut hic per Ias in fi sed etiam in mate
ria fauorabili ratione equalitatis seruande in iudicijs.l.fi.
cum not.C.de fruc & litis expen.cum nota. per Felin.in
proœ.decret.in rub.de rescrip.col j.& in.c.ij.de mut.pet.
Dec in.c j.col.23.de probat.& Aquen.in l.2.in princip.
supra tit.j.quæ respōsio nō uidetur bona quia & si verū
sit q per expressionē frequentioris casus non excludatur
casus minus frequens ex hoc tamen non saluaretur iuris
cons quin inepte processisset īplicādo casum minus dubi
tabilē in suo sermone,ideo aliter resp.q secundum inter
pretationē vlp.ad edictū prætoris supra in.§.j.edictum in
telligen.videbatur in reo vlp.hic remouendo hanc dubi
tationē nō implicans sed explicando dubiū prædictum il
ludque remouendo etiā petitorem hoc edicto teneri ait.

EX .§. FIN. L. VNICE.

IN §. FINA. LEGIS VNICE.

HVNC.§.fi.Bar.& oẽs scriben. alta voce difficilem exclamãt testant & ꝑdicant sed caliginẽ attulerunt inter pretes, ipsi ꝗ eloquẽtissimi iuriscõsul ti candida, verba perperam intelligentes ad reprobũ sensum traxerũt, multas ꝑpea nenias hic inculcantes. sed tex ipm statim Cãdori suo resti tutũ videbitis. Sũmari d iudicq; põt ut hic per Bart. Pau. cast. Alex & alios. sed quia cõis intel. secundum quẽ ipsi tex. nostrũ summant, intelligendo principiũ loqui de pena applicanda parti finẽ de mulcta fisco acquirenda uiolentã litere facit. nec est verbis eius cõsentaneus ut infra latius ostendã. ideo sic melius põt summari secundũ veram intelligentiam & sensum Iurisconsulti. In hoc penali & mulctatiuo iudicio ad interesse partis nõ respicitur, sed ad quantitatẽ contumacie modũq; contẽpte iurisdictionis & quũ sit mere penale non datur post annũ neque in hæ
1 redem. Casus sic põt figurari* insebat iuuenis apud vlp. dicens se vidisse formã istius edicti prætoris siquis ius dic. nõ obtẽper. positã supra in rub. postea in principio legis quẽadmodum oẽs magistratus secundũ ius potestatis sue mulctare possunt. Inde in. §. j. ꝙ contumaciã in quacũque parte iudicij cõmissam punire possunt postea in §. si pro curator qđ ꝑpter contumaciam procuratoris non potest dominus mulctari nec pupillus ꝑpter contumaciam tutoris. vellem inquit iuuenis nunc scire qualitates istius remedij mulctatiui vtrũ detur ad interesse vel non. Item an sit perpetuum vel tẽporale & an cõpetat contra hæredem sicuti contra defunctum. Cui quidem quæsito respondet vlp. ꝙ istud iudiciũ mulctatiuum non concluditur ad id quod interest. sed quanti ea res est. hoc est secundum qualitatem contumacie de qua est præsens trac. & sic pro mõ contẽpte iurisdictionis. & ideo quũ sit prætoriũ & penale non datur vltra annũ nec contra hæredẽ hic est casus §. nr̃i. Pro declaratione tex. & dicendorũ infra aliqua præ
2 mittenda sunt* in primis ꝙ ista verba interest & quanti ea res est regulariter idem important & significant & ad verã cõemq; estimationẽ rei referunt. l. qui restituere vbi tex. optimus infra de rei vend. cũ alijs adductis hic ꝑ Bar. & Iaf. propter quod videbatur iurisconsultũ sic implicare sibi cõtradictionẽ ac si diceret hoc iudiciũ non dari ad interesse postea vero dari ad interesse propter quã perplexitatẽ causata est difficultas Ipsius tex. sed cessat secundũ declarationẽ positã in figuratione casus ꝗa prædicta uerba quanti ea res est referuntur ad contumaciã de qua est hic sermo prout latius declarabimus infra in excussiõe in
3 tellectuum & lecturarum. Secundo præmitto* quod iudicium de quo vocabulo hic facit mentionem vlp. in principio plura habet significata vt per Alb. de rosate in suo dictionario in verbo iudiciũ Pau cast. Iaf. & alios in rub. C. de Iudicijs. hic secundũ glo. & doct. accipitur pro actione ex isto edicto descendente quod in auribus meis male sonat, vt tex. noster loquatur de impositione mulcte quę fit via impositionis tantũ & non de illa quæ officio iudicis fit. Quandoquidẽ communius & magis frequenter ꝑ officium iudicis ad quem verba edicti referuntur, expediatur, ergo potius debemus intelligere verba secundum modum consuetum, & magis vsitatũ argu. tex. in. l qđ si nolit in. § ꝗa assidua infra de edilitio edicto cum similibus alias accumulatis ea ꝑpter ego iudiciũ pro penali & mulctatiuo iudicio de quo in principio legis vlp. dixerat, accipio & quod per iudicẽ expeditur. Tertio premitte hũc
4 tex. * per gl. & doct. multipliciter legi vt supra dixi, non perceperunt mentẽ vlp. nec sermonẽ cãdidissimi iurisconsulti, intellexerunt, quæ sit verior lectura ex prædictis iã potest deprehendi & ex infra dicendis clarius apparebit.
5 Noto ex isto text. * ꝙ remedia mere penalia ex edicto prætoris descendentia nõ dantur post annũ neq; in hæredes concordat tex. in. l pe. infra tit. proximo & in. l. j ad finem de eo per quẽ factũ erit & in. l in honorarijs ĩfra de actio. & oblig. ideo autem post annum hoc remedium non datur quia prætorum remedia annalia erant quẽadmodũ & ipsorum prætorum imperium. l. pen. infra tit j. & insti. de perp. & temp. actio. in princ. nec contra hęredem cõpetit quia egtas quã prætor semper habebat ante oculos id non dictat quum nihil ad eum peruenerit odiosumq; sit propter meram penam quã vt hic dicitur continet institutum solum ad vindicandum contẽptã maiestatẽ prætoris & ante litis contestationem ius in agente contra reum non sit radicatum ideo extincta persona euanescit. l j. cũ ibi late notatis. C ex delictis defunctorum.

In ditione sabaudie* hæredes defunctorum non mole 6
stantur prætextu penarum quæ contra defunctos imposite fuere nisi pene ipse fuerint declarate faciunt quæ scribit Guido pape In quæstione. 159.

Contra hunc tex. & prædicta* obstãt ĳdue difficultates, 7
quum enim remedia pretoria approbata sint a iure ciuili. & ipsum ius prætoriũ dicatur quasi viua uox iuris ciuilis ut supra de insti. & iu. l. nam & ipsum videbatur quod remedia ipsa prætoria per posterius & ratione approbationis effecta fuissent perpetua. solutio est quia ius prætoriũ approbatum fuit a iure ciuili cum sua qualitate & causa & ꝗa officium prætoris annale erat similiter remedia sua annalia fuerunt & remãserunt, ut declarant Pau. de ca. & alij in. l. si filius qui patri in ultimis col. infra de vulg. & pupil. & latius omnes mod. in rub. C. qui admitti.

Secunda difficultas remedia penalia dantur in hæredẽ lite cum defuncto contestata. l. vnica. C ex delictis defunctorum l sciendum infra de actio & obli. & similiter prolata sententia in casibus in quibus bis non cõtestatur ut latius per Bar. & doct. in l. ex iudiciorum infra de accusat. sed hic præsupponimus litem contestatam & præceptũ emanasse sub pena cõminationem ꝙ factã fuisse contumaci ꝑpterea possumus dicere latam esse sentẽtiam* quum
8 præceptũ quod licet iudicis dicatur esse sententia interlocutoria glo. in l. cum clericis. C. de Episc & cler. l. quod iussit cũ ibi not infra de re iudi. Fel. late in rub. de re iud. ergo istud remediũ quãuis penale videbatur cõtra hæredẽ dari debere. Cur. hic col. j. respondebat litem nõ fuisse contestatam super actione in factum ex hoc edicto descendẽte ad mulctandũque instituto ideoque litis contestationẽ in tantam principali factam in hoc iudicio mulctatiuo nihil operari & quãuis factũ fuerit pręceptum propter hoc non est super contumacia pronunciatum. poteritque cõtumacia esse excusabilis. l. ij. infra si quis in ius uocatus nõ ierit idque uerissimum est sed nõ habet probabilẽ aliquã dubitationem. quis enim de hoc dubitat ex separatis male inferendo. nec est verũ ꝙ præsupponamus litem contestatam maxime vbi contumacia cõmissa fuisset circa extremum ad quod & in quacunque parte iudicij cõmissa punibilis sit. § j. cũ ibi not. supra eo. & sic apparet scriben. prę allega. facere difficultatem vbi res est clara.

Glo. j. diuidi potest in sex partes ut hic per Iaf. Circa primam partem male colligit glo. ex tex. nostro suum notabile quia secundum ueram intelligentiam ac sensum. §. nostri iurisconsultus hic non loquitur de remedio cõpetente parti sed fisco tantum. ut latius etiam infra ostendemus. an autem ex hoc edicto nascatur actio in factum diximus in prin. legis in. 3 q. Barto. quem articulum latius tangit Alex. hic concludens cum Bar. & communi oriri duplex remedium uidelicet officium iudicis quum verba ut in princ. legis apparet referantur ad iudicem. Item actionẽ in factum prout ex omni alio edicto prætoris competit ut in. § fi. instit de interdictis cum glo.

Nec obstat qđ in arbitrio iudicis sit, quã penã imponat ob quam incertitudinẽ uidebatur non competere actionem in factũ quæ datur ad certum uel certificandum. § j.

&.§.curare cū ibi notatis insti.de actio. sed ad arbitrium
iudicis esse ista referenda ſm Cur.hic col j.ga respōderi
potest per doctrinā Bar.supra iam allegatā in.3.q.q vbi
ad imponen.multam actio intentaretur iudex id facere
cōpelleret p modo ac meta sue iurisdictionis sed si inten
taretur officiū iudicis contra contumacem ut obtempera
ret ius dicenti tunc in arbitrio ipsius iudicis esse eligere re
medium pro cōseruatione iuris sui pro habenda obedien
tia. verba autem gl.nostre ibi a prætore mortuo declara
te vt hic per Alex.an Soc.& Dec. Ex secunda parte glo.
9 ✠colligitur primus intell.ad tex.nostrum in princ.vt lo-
quatur de particulari interesse sumptuū & expensarū ac
damnorum quæ passus quis fuit propter contumacem
non cōparentis & ita intelligantur verba illa iurisconsulti
hic quanti ea res est.sed in versi sequenti & cum merā pe
nam loquatur de multa applicanda fisco,& hunc intel.se
quuntur Bar Angel.& cōiter scriben.Ias. autem reijcit
quia tex.noster loquitur continuatiue retento eodē casu
10 præcedenti.& fuit Bal.hic in.3.col ✠dicentis nō esse pro-
pterea faciendā digressionem.& pro veritate prima lectu
ra dextruit text. verbis ipsius nullatenus conueniens qui
non venit ut dixi aduersatiue seu diuersificatiue sed conti
nuatiue.& secundum hūc primum intel.oporteret diuer-
sificari casus fateriq; vlp.non pcedere retento eodem ca-
su & themate quod est diuinare nec præsumitur.Itē opor
teret violare verba illa iurisconsulti quanti ea res est quæ
interesse important.l.si.infra de prætorijs stipulationibus
l.qui restituere supra alleg rursus repugnat sermo iuriscō
sulti hic dum dicit hoc iudicium &c.non autem dicit hęc
iudicia prout facere debuisset ponendo ac decidendo di
uersos casus ut infra per Alex.in vlt.col.& per glo.infra
de iud in rub.prætcrea pręd icta verba hoc iudiciū p pe-
nali & multatiuo iudicio accipiuntur,non autē pro actio
ne prout fieri deberet ſm istum primum intel.postremo
prædicta clarius demonstrantur nā sequentia declarātur
per præcedentia quę magis influunt q; econtrario.l si ser
uus pluriū infra de leg j.l.quisquis cū ibi notatis per Bar.
de leg.ij.sed rub.principium legis & oīa quæ præcedunt
hunc § si loquunt tantū de multa applicanda fisco ergo
etiā § istum fin.intelligere & interpretari debemus ut lo-
quatur nō de actione parti cōpetente sed de mulcta fisco
applicanda vt præcedentia loquunt eo maxime q lex in
11 terpretās✠intelligi debet secundū terminos legis interpre
tate.§.pe.in auc.de fil.an.dota instr.na cum plene notatis
per Ias in.l.post dotē col.antepe.infra sol.matrim. Hæc
tamen secunda pars glo reputatur notabilis ad multa in
12 practica vtilia ut hic p Alex.Ias.& Aquen.✠& q appel-
latione expensarum non veniat verum præcium rei tex.
not.in l quibus diebus in.§ j.infra de condi & demon.et
si velles scire an furtum veniat appellatione dāni & plura
alia in hac materia vide Anch in consi.186.Alex in cōsi.
20.lib.v.& Dec.in consi.85. In eadem glos ibi secundo
13 exponitur✠tradit secundum intellectum ad tex. nostrū
qui per Bar. Alex.& cōiter scriben.reprobatur tum quia
secundum hāc lecturam tex.loquitur de mera pena & ta
men ex parte recipientis contineret interesse etiam respe-
ctu expensarum factarū in lite & dānorum passorum nō
cōuenit igit litere nostre iste secundus intel.nec est de men
te iurisconsulti quia etiā ſcdm glo.& doct. inconueniens
esset propter leuem contumaciā quępiam mulcta in amis-
14 sione totius cause✠Ex qua rōne plura not in practica in-
feruntur p Alex.Ias.Aquen.& alios hic.sed idē Aquen.
infra ad fi.cōmenti in oppo.citat decis.Bald.in.c.præterea
col.pen.de offi.deleg.quam ex prædictis confundi dicit
& hanc glos.secutus est ipsemet Bald. in l.& si in mulctis
in fi.C.de appell.Barb.in.c.fi.col.vj.de iur.cal aret.in cōsi.
147.visa cōsultatione Iacobi.in trac.feud.in verbo dictiq;
vasalli promiserunt recognoscere col.4.cū sequenti & Ias.
in nequicquam in §.vbi decretū col.3 supra de offi.pro-
cons.& lega.& Dec.in.l.fi.col.17.C.de edicto diui in qui-
bus locis scriberi.concludunt iudicē non posse mulctare
in amissione totius cause nec habere contumacem pro cō
fesso & propterea iudex negligens in administratione iu-
stitie non potest iurisdictione priuari sed aliter puniri de-
bet ſm Pau.cast.in auten.statuimus circa fi.C.de episc.
& cler faciunt ea quæ scripsimus in princ.l.in.3.&.vj q.
Bar. Nec obstat tex.in c.ij.de confes in.vj.ubi cōtumax
in respondendo pōnibus habetur pro confesso & conse-
quenter incurrit dānum amissionis cause nā pronunciatis
positionibus pro confessis victoria est indubitata p parte
aduersa quia responderi potest vt hic per Aquen.col.j.
uel aliter q prædicta procedunt inspecta ac considerata
potestate iudicis sed non sequitur.l.non posse aliquo casu
facere contumacem haberi pro confesso ad conseruandū
rigorem iudiciorum ut in d c.ij ſm Cur hic in.ij.col.va-
let pariter statutum in criminalibus q cōtumax habeatur
pro confesso vt per Aret in consi.supra alleg. Restringi-
te tamen prædicta tripliciter✠primo vbi præcessisset pro- 15
missio de iudicato soluendo quæ continet clausulam de
defendendo ideo si promissor non defendat cōmittitur
stipulatio ad æstimationem totius litis propter præceden
tem promissionem per tex.singularem in.l.cū quærebat
infra iudic.sol.ſm Pau de cast.& Cur.in 3.col sed quēad
modum ostendit subtiliter hic Alex in.ij.col.ille tex.pōt
euitari & hercle videtur ille tex parum facere quia id ibi
contigit potius propter promissionē expresse factam per
dictum contumacem,non autem propter contumaciam
eius solūmodo de quo tex.vide etiam Alex. Aquensi.&
Riminal in l edita col.v.8 &.14.de eden. Secundo re-
stringit prædicta ut procedant incitato simpliciter qui
propter simplicem contumaciam iure suo priuari non de
bet secus ubi citato fuisset præfixus terminus ad deducen
dum de iuribus suis per.l.si eo tēpore.C.de remis pigno.
ut per Dec in d.l.fi.col.17 de edicto diui de quo plenius
scripsi in rep.l diffamari.C de ingen manumis. Tertio li
mita quando super amissione iuris sui vel rei facta fuisset
cōminatio,qua præcedente propter contumaciam com-
missam contumax priuatur iure rei l.cōtumacia infra de
re iudi.ut hic per Aquen.col fi.& cur.supra & plenius p
Dec.in l ij col vj.C.de eden. Fulgo.tamen hic & pleriq;
alij dictum secundum intel.defendere & tueri nitūtur eo
q non sit inconueniens propter contemptam maiestatē
prætoris & ut salua sit auctoritas iudicis inobedientes &
contumaces ita seuere plecti,quāuis enim durum sit serua
ri tamen debet iuxta.l.prospexit infra qui & a quibus &
p ista lectura facit tex.in l cōtumacia in princ.infra de re
iudi.cui opinioni nullo modo adherendum est maxime
per ea quæ dixi supra cōtra primum intel.nam prædicta
verba id q interest & quanti ea rex est ad æstimationem
referuntur & idem important cuius contrarium hic dice-
retur secundo quia repugnant verba istius text. ibi & cū
meram penā contineat,non enim esset mera pena nec ad
aliū casum ut supra dixi præsumitur facta digressio tertio
qa hoc iudiciū & remediū tradat solū de mulcta fisco ap-
plicanda.nō aūt de interesse partis ut dixi supra ideo &c.
Quarto & vltimo qa in penalibus stricta fieri debet in-
terpretatio sur.vulg in tāto igit dubio nō est dicen. iuris-
cōsultū hic uoluisse propter leuem contumaciā ut dicebat
glo quępiam incurrere penā priuationis iuris sui & ad.d.
legē contumacia responde ut ibi per gl.& scriben. In ea-
dē gl.ibi tertio dici potest hic tertius intel q tota lex loqua
tur de pena fisco applicāda quanti ea res est hoc est quan-
tum iudex condēnauerit✠reprehendit p ipsam gl.Bart. 16
Alex.hic in ult.col.& cōiter scriben.ut per Cur.in.col.3
eo q sit extraneus sensus intelligere prædicta uerba quā-
ti ea res est.i.quantum iudex per sententiā suam condem
nauerit & similiter uidetur cōtra tex.d l.qui restituere in
fra de rei uen.&.l hæc uerba de uerb.sign.quæ uolunt ea
uerba communem estimationē rei importare ac referri ui
detur tamen iste intel.quicqd dicant præfati communiter
per

per scrib approbatus quum illum sequātur Iac.de ra.pet.
Cin. Alb. & Ang. vt hic referunt Alex. & Ias. in vlt. col. se
quuntur etiam Pau. cast. Ias. Aquens. & plures alij tenētes
tamen primam lecturam & istam reprobantes vt glossa-
tor Bar Bal Sali. & Alex. illustriores sunt ita qd' videtur
communiorem opinionē facere ac præponderare, vt per
Feli. Deci. & alios in c.j. in vltimis col. de constitut. Alex.
consi. 102. lib vij. Deci. consi 219 & 481.
Sed quum iste intel. non sit literę nostre consentaneus,
nec quadret verbis iurisconsulti illi non est adherendum.
c. ego solis. ix dist. l. iij C. de libe. præte l. labeo infra de sup
pel. lega. cum aliis not. per cano. in d c.j.
17 Quartus intel. Nico. de maia * quem Bar. dicit de men
te litere cum quo transeunt Fulg & Alex. hic in vlt. col la
tius illum declarantes tenendus non est, cū istud iudicium
sit mulctatiuum & ad fisci vtilitatem propter cōtemptam
maiestatem prætoris institutum vt supra diximus, nō aūt
ad prouisionem partis vt latius in glo. si. dicetur & alia ra-
tione eum reprobat Aquens. hic in vlt. colum.
18 Propterea reiectis hisce opinionibus * adherēdo verita
ti quæ supra omnia amanda est & amplectenda. l. cū ita le
gatum in fin ff. de cond & demō. l. vnica. C. de dedit. liber.
tollo cum multis aliis de quibus per Corn. in consi 61 co
lum ij lib iij. Bologni in consi 13. & Ias. in consi 77. lib. j.
qui enim eam sequitur Christum sequitur vt in Euāgelio
scribitur, dico hunc tex. non loqui de aliquo interesse par-
tis seu de pœna parti applicāda, sed de mulcta fisco appli-
canda ſm naturam istius remedij mulctatiui, voluisseque
hic iurisconsultum dicere qd' hoc penale & mulctatiuum
iudicium, nō ad id qd' interest concluditur sed q̄ti ea res
est. l contumacia ipsa & inobedientia de qua hic principa
liter tractatur, & consequenter respiciendum esse ad qua-
litatem cōtumacie & modum offense iurisdictionis in im-
positione mulcte, vt etiam per Alex. infra circa si secunde
col. & consequenter cōtumax & inobediēs graui aut leui
mulcta pro modo contemptus plectendus erit. & hunc
intel. senserūt hic Soci. & Ias. col ij. & licet non fuerint ausi
idem affirmare hoc animosius affirmarūt Mod medi. in l.
hæc verba quanti. ff. de verb sig. & Zasi hic & secundum
hunc intel. figuraui supra casum & est verissimus intel. ac
19 tenendus * dictaq; verba quanti ea res est diuersimode ac
cipiuntur in iure nostro, propter verbum rei cuius appel
latio generalissima est. l j ad fin ff. si cert peta & l. rei ff. de
verb. sig. nam in. l. j. in. §. & actio hæc actio infra ne vis fiat
ei quanti ea res est exponuntur, idest quanti ea expulsio
est in. l. si procuratori falso infra de condi. causa data pro
libertate assumuntur vt ibi per Paul & Alex. in. § in eū l.
iiij. infra de dam. infe. quanti ea res est, idest quanti est dam
num qd' incurritur propter omissam cautionem exponit
in §. j. l pen. infra ne quis eum qui pro poena accipiuntur
hic autem in tex. §. nostri pro offensione & inobedientia
quanti ea res est, idest quanti est offensio facta ius dicenti
de qua offensa hic tract. principaliter scribitur, & sic secun
dum subiectam materiam vt iuri conuenit accipiuntur,
verba iuxta. l. si vno infra locat. cum multis accumulatis
per Feli. in c. nam concupiscentia de consti. & Riminal. in
l. j. columna ij. supra titulo secundo.
Et si dicatur fatuam fuisse dubitationem an hoc iudiciū
ad interesse daretur cum dicatur meram pœnam cōtinere
tñ posse quem condemnari ob contumaciam ad interesse
d. l. qui restituere infra de rei vend. & l. antep. §. siue autem
versi. quod si ita infra de no. ope nun. Eapropter dubitari
poterat an contumax ad aliquod interesse cōdemnaretur
tum quia per istud remedium consulitur tantum fisco in
quo non cadit prædictum interesse, iccirco, respondeo nō
dari ad qd' interest sed eo quanti ea res est, idest ſm quali-
tatem cōtumacie & modum contempte iurisdictionis vt
in figuratione casus dixi, & sic Vlpi. pcedit remouendo
dubium prædictū & declarando qualitates istius remedij
an sit perpetuū vel annale & an cōpetat contra hæredem

vel ne. Ex vltima parte glo. dum allegat. l. satis tria colli-
guntur primum qd' impositio mulcte * exigit contem- 20
ptum & veram contumaciā §. si procurator supra eo c.j.
vt lite non contest. notant omnes scrib. in. d. § si pcurator
Deci in fin. capitis primi de iudi * Secundo colligit qd' 21
quælibet causa etiā iniusta excusat a contumacia & a mul
cta sicut a dolo in quo artic. Alex. Soc. Ias. Aquē & Cur.
plura argumenta deducunt motiua tñ Ias. parum stringūt
ſm Aquens. cum non loquantur de mulcta imponenda
sed de contumacia propter q̄ deuenitur ad sententiam, in
quo casu iniusta causa non excusat cum sufficiat ficta cōtu
macia, vt hic per Alex. Sed omissis superfluis fortius re-
fragatur. In primis tex. l ij. ff tit. ij cum not. ibi per Ias in. v.
not. qd citatus si non cōpareat ad allegandum suum priui
legium non excusatur a contumacia, & tñ propter priui-
legium habebat causam nō comparendi saltem iniustam.
Quis enim hoc negabit. secundo pōt aliter induci ille tex.
dum vult qd propter rusticitatem quis excusetur ergo re-
quirit iustam causam ſm Soc. hic tertio obstat test. in. l. nō
potest dolo infra de regu. iur vbi talis contumax censetur
esse in dolo, ergo non excusandus, quarto quia regula illa
qd iniusta causa excusat a dolo nō procedit in iudicialibus.
l iij. C. de calum. cum multis adductis per Soci. in cōsi. 128.
colum. iiij. libro j facit quod scribit Bart. in dicto §. si pro-
curator in prima quæst. qd quando citatus est dominus et
mittit procuratorem qui contumax est nō excusatur, ob
id dominus a vera contumacia nemo tñ sane mentis nega
bit, quin dominus habeat saltem causam iniustam ex quo
procuratorē mandauerat, credens illum debere cōparere.
Articulus dubius est & difficilis præter tot cōtrarieta-
tes & repugnantias rationabilis, tamen & iuri cōsentanea
videtur resolutio ista ✠ vt relinquatur arbitrio iudicis an 22
dictus contumax talem habeat causam, propter q̄ debeat
a mulcta excusari quia quum id non sit dare a iure deter-
minatum relictū videtur arbitrio iudicis determinādum,
quum lex in specie omnia non possit determinare & nihil
velit esse indeterminatum saltem mediate vulgata l. j. in fi.
infra de iure deliberandi ſm Alex. hic in penulti. columna
Soci Iaso. Aquens. Curt. & alios. Regula vero prædicta
qd quælibet causa etiam iniusta excuset, procedit respectu
doli non respectu contumacie vel contemptus ſm Alex.
& præallega. Ad cuius quidem regule declarationem &
interpretationem ✠ infinita congerunt Pau. de ca in con- 23
sil. 99. in antiquis pet. de Anch. in consi. 51. Alex cōsi. 103.
lib. j. & cxix col. iij. lib. ij lxxv. col. ij. lib. v. cxxvij colū. ij.
vol. iiij. Are. cōsi. 0. & 154 Barb. consi. 47. col. iij. & xiiij.
lib. j. cōsi. 29. lib. ij & lvi. col. vii. vol. iii. Corn. in consi. 361.
col vi. lib. iiii cclxiii. col. iii eo lib. Socin. consil 128. col. iiii.
lib j. & hic in vlt. col. Iaso. in. l. si quis id quod in. viii. nota.
supra de iur. om. iud. Deci. in. l. quod te in vlt. nota. infra si
cert. pet. & in consi. 452. columna. j. & iij.
Ex eadem glo ✠ colligitur tertio not. declaratio ad. d. l. 24
satis per eam allegatam Bart. tñ in vlt. col aliter contrario
rñdet. Ex cuius solutione quædam infert hic in vlt. col. Ias.
quem reprehendit Aquens. solutio tamen antiquorū qd'
d. l. satis loquatur q̄tum ad partem ad cuius damnū com-
missa fuit contumacia, nos hic de mulcta quæ applicatur
fisco, cui missio illa in possessionem ad vtilitatem partis fa
cta non est satis pulchra est & vera, vt hic per Alex. ad fin.
secunde col. cum aliis quæ allegaui supra in. § i in. ii. not.
Glo. si. diuidit in tres partes. prout tres refert intellectus
vij hic p Iaso. satis discussi sunt in glo præcedenti non est di
scedendum ab his quæ ibi dixi. corrigenda tamen est le-
ctura Bar. vt sanus habeatur intel dum refert Nicol. mat.
vbi dicit quando dicat quandoque & vbi dicit quantum
interest dicat quanti ea res est. & licet hæc lectura placeat
Bar. & cum illa transeant Fulgo. & Alexan. in vlt. colum.
tamen non est de mente iurisconsulti nec vera ad tex. no-
strum. loquentem de penali iudicio de quo dixerat in su-
perioribus & per qd' imponitur. mulcta fisco applicāda

propter contemptam maiestatem prętoris, non autem de
poena parti acquirēda secundum intel. matere. Item quia
dixi circa primum intel gło. Vlpi. procedit continuatiue
retento eodem themate & casu non diuersificatiue Ita qđ
non est facienda digressio vt ibi contra primum intel. di-
cebam, non est ergo reced. ab intel quem supra tenui non
ignoretis etiā male loqui gło. hic dicentem, hoc casu actio
nem rei persecutoriam dari actori post annum, quia cum
sit ex delicto & ab edicto prætoris descendens non datur
post annum tex. est in. l. non solum cum li sequentibus in-
fra de alie iud. per gło. allegat secundum Alex. Ias. & alios
& miror gło. dixisse contra tex. per eum allega.

Extra gło. Bar. formauit oppositionē cum tribus qōni-
bus, oppositio ad hoc tendit qđ causa mulcte fisco appli-
cande cognosci & tractari debeat, coram iudice fisci ergo
non coram iudice offense iurisdictionis et rñdet vt per eū.
pro cuius quidem responsionis declaratione, vltra dicta
in superioribus videnda sunt quæ scripsimus in princ l. in
tertia quæstione Bart. clariusq; procederet solutio ipsius
Bar. quando post sententiam intentaretur istud iudicium
ad mulctam, prout fieri potest in prima quæstione tangit
Bar. Curt. tñ aliter soluit qđ licet mulcta fisco applicetur
& dicatur causa fiscalis, tñ quilibet iudex pro contumacia
coram eo commissa tale iudicium poterit exercere per re-
gulam. l quoties. C de iudi. q iudex incidenter cognoscit
de causa de qua principaliter cognoscere nō poterat. q̄uis
ergo cause fiscales quando principaliter intentantur pro-
prios habeant iudices quando tamen incidenter possunt,
coram quocūq; iudice cause principalis tractari & agitari
25 per regulam dicte. l quotiens * hinc est qđ licet in posses-
sorio non possit appellari ad impedien. executionem sen-
tentie in eo prolate. l. vnica. C. si de momen. pos. fue. appel.
ab interlocutoria tamen incidenter lata, & ab inordinato
processu appellari potest, vt per Bal. in. c. ex conquest. de
resti. spol. & latius Deci. in. l. fin. col. vij. C. de dicto diui &
hæc sunt nota practicis quia iudex coram quo committi-
tur inobedientia & contumacia, est ille qui mulctam im-
ponit & taxat, & hoc est qđ voluit hic dicere Vlpi. hoc
iudicium concludi quanti ea res est, idest pro modo con-
tumacie & contempte iurisdictionis.

Circa primā quæstionem Bar. concludit q post latam
sententiā in causa principali potest intentari actio, ex hoc
edicto respectu expensarum quæ veniunt ratione contu-
macie, quia iure actionis debentur propter inobediētiam,
secus quando deberentur officio iudicis mercenario q ex-
pirat lata sententia. l terminato. C. de fructibus & lit. expē.
26 * approbatur communiter per doct. vt hic per Alex col.
fi. & Ias ij. tñ Lanc. Dec. & Cur. dicūt. l. terminato refragari
primo dum vult terminato negocio ratione expensarum
nulli actionem præstari, ergo vult expensas iure etiā actio
nis debitas lata sententia non posse peti secundo per ratio-
nem eiusdem. l. in fi. ibi ne, ex materia prime litis post ab-
solutum iudiciū lis altera cōsurgat, quæ ratio gñalis est, et
militat etiam in expensis ratione cōtumacie inflictis, ideo
etiam qđ dictum speciale esset, tamen propter generalem
rationem extendi deberet ad limites rationis. l. regula. § li-
cet cum ibi not per Bar. infra de iur & facti ignor. defen-
dendo Bar. & communem ad primum arg. responde l ter
minato loqui vbi in negotio veniebant expense officio
iudicis mercenario quod expirat terminato negocio. pro
pterea non mirum si non superest actio ad expensas præ-
dictas Quæ ratio cessat quando iure actionis debentur vt
per Paul. castr. in. d. l. terminato.

Ad secundum motiuum responde litem hanc nouam
non oriri ex materia prime litis sed actione descendente ex
hoc edicto vt hic dicit Barto.

Aduerbium tamen est, quia vt in superioribus sepe di-
ximus quicquid hic velint Bar. & scrib ex hoc edicto non
oritur actio parti ad ipsius vtilitatem, sed remediū penale
ad vindicandū auctoritatem ius dicentis. parti aūt pro in-
teresse suo competit actio vel conditio ex. l. sancimus. C.
de iud. Circa materiā d l terminato expensarum & taxe il
larum vltra ibi dicta p scrib. vide Chald. consi. 7. sub rub.
de re iud pract. papien. in formam libelli actionis realis, in
verbo & expēsis Firma. in reper. suo in verbo expēsarum
taxatio sol. pe. & si Lafran. in reper. c. qm̄ contra, char. pe.
& si de proba. Mat. de affli in decisione regni. lxx. & Dec.
in. c. pastoralis in. § verum in fi. de appella.

In. ij. conclusione Bar. concludit iudicem posse estimare
q̄titatem expensarum arbitrio suo & taxare absq; aliam
probationem factarum expensarum * per. l. non ignorat 27
in fi. C. de fruct. & litis expensis approbatur communiter
per doct. Est materia practice & ampla si libet vide Bar. et
alios scrib. in. d l non ignorat Roma. in consil. 231. Alex.
in consi. 133. viso lib. j practicam papien. in forma primi li
belli cum tractat materiam expensarum. Ias. in. l. properā-
dum in § sin autem alterutra col ix. in. ij. not C. de iud. pro
bat tamen pars per suum iuramentum qđ in curia tanto
tempore steterit pro causa sua, & ideo solent iurare se ste-
tisse pro causa a tali tempore citra &c. Sed hoc in loco se-
cundum veriorem sensum de quo in superioribus parum
conuenit hæc quæstio. quia non tractatur hic de expensis
debitis parti sed de mulcto fisco applicanda.

In vlt. quæstione concludit Bart. ✠ contumaciam esse 28
delictum, & propterea condemnatū ex contumacia dici
condemnatum ex delicto. Iccirco si ex forma statui condē
natus ex delicto possit impune offendi condemnatus ex
contumacia in tali statuto comprehendetur, & cum Bar.
transeunt hic Soci. & Iaso. Tamen quia contumacia non
dicitur delictum aut maleficiū stricte & proprie sed large
& improprie. vt per Bar. in. l omne delictum infra de re
mili Alex Aquē. & Cur. infra in vlt. col. & Fel. in c. super
eo el primo, circa finem de testibus & verba statuti in ma
teria penali maxime proprie scripteq; intelligi debeant iu
ribus vulgaribus non videtur prędictam determinationē
Bar. hic veram esse aut posse procedere nisi quando cōtu-
macia haberet annexum cōtemptum iudicis & sic delictū
iuxta not. declarationem Aquen. in. l. si mora col. fin. infra
solu. matri. * Notandum tamen est in hac materia q cō- 29
demnatus ex contumacia præsumitur potius condemna-
tus quia non defenditur q̄ qđ iniustam causam foueat. l. si
ideo cum ibi not per Bar. infra de euic. per Ias. & alios hic
ad fin. commenti. De quo articulo latius tangunt Abbas
in. c. pe. col. iiij. & . ix. de re iudi. Fel in. c. Bertoldus col. viii.
& sequenti & in. c. consanguinei in fin. de re iud. Et hæc sa-
tis sint ad enucleationem istius l & materie.

Postmodū auctor conuertit verba ad Mag generosum
ac doctissimum. D. Io. Baptistam vrsinum huiusce nostrę
vniuersitatis splendidissimam gemmam in modū qui se-
qui ur. Magnifice ac doctis. vir salua maiestate iuriscōsulti
cui tanquam loco sacro debetur reuerentia vt sine amari-
tudine hæc lex transeat, sequendo mentem Vlp. tecum de
hac re prout de aliis rei literarie sepe conferendo, dicebam
legē hanc clarius loquendo posse sic concludi ad ordinari.
✠ Omnibus magistratibus concessum est iurisdictionem 30
suam secundum modum a lege permissum penali iudicio
defendere. Is autem vī ius dicenti non obtemperasse quid
qđ primū est in iurisdictione non fecit veluti si quis in ius
vocatus non veniens rem a se vendicari passus non sit,
quamuis causa duci vel auferri passus fuerit sed si & sequē
tia quæ in medio fineq; consistunt recusauerit, mulctari
poterit, quod si Procurator tutor vel curator ius dicenti
non obtemperauerint ipsi qui contumaces sunt, non do-
minus aut pupillus hoc edicto puniuntur quo actor &
reus tenentur. & hoc penale iudicium non ad id quod in-
terest. sed quanti contumacia ipsa fuerit concluditur, &
quum meram poenam contineat, neque post annum ne-
que in hæredem datur.

Gloria sit ei qui est supra omnem gloriam.

EX RVB. ff. DE IVDI.

IVdicia post lapsum primi parētis inuēcta fuerūt. nu. 1.
Iudicium quomodo diffiniatur seu describatur. nu. 2.
Iudicij quædam sunt substantialia quædam accidentalia seu concomitantia. nu. 3.
Vbi stat localiter & temporaliter. 4.
Locus an sit de substantia iudicij. nu. 5.
Iudicium cur denominetur a iudice & plura alia in materia. numero. 6.

IN RVBRICAM DE IVDICIIS.

GL O. rubr. diuiditur in. ij partes in prima continuat rub. ad præcedentia in ij quæ est ibi & merito declarat cur dixerit in. lurali de iudiciis, q̄ in singulari de iudicio. Continuatio glo. approbatur per Bar & per scrib. communiter. & quum simus in prin. libri toleratur ad remota ad ꝓxima vero faciendo continuationem. sic dici potest visum est in præcedenti titu. nautas caupones & stabularios teneri recepta restituere. ꝙ quum sepe propter illorum improbitatem nō faciant, necesse est sit ad iudicium venire pro consecutione proprij. vel debiti propterea subiicitur hic tit de iudi. in quo postmodum plura alia ad materiam iudiciorum pertinentia inserta fuere vt materia ipsa coniunctim

1 traderetur. * Quæ quidem iudicia secundum Bal in. l. fi. col ij. C quod cum eo. non erant in veteri seculo, quum homines simpliciter & secundum naturam viuerent. verum postea nata sunt ex humana perfidia, vt patet ex proœ. decreta. & si non essent iudicia non fuissent etiam ciuiles obligationes secundum Bald citantem not. in institu. de obligatio. in princip.

Sed post lapsum primi parentis & sic etiam tempore adam fuerunt iudicia vt dixi in. l ij C. de rescin. vend. quæ fuerunt multiplicata cum actionibus & obligationibus, crescentem hominum malitia prout in dicto proœ Gregor. habetur. & ab exigui profecta initiis eo creuerunt vt iam magnitudine laborent sua, quemadmodū de populo Roma. in præfatione primæ decadis Liuius scribit.

2 Est autem iudicium s̄m Bald. hic * actus trium personarum iudicis actoris & rei contra quam diffinitionem legiste in rubr. C. de iudi. & latius canon. extra eo. maxime mod. plura adducunt ideo Curt. hic ad tollendum omnes difficultates aliter diffinit iudiciū ꝙ sit actus legitimus qui per iudicem fit vel coram iudice ad finem absoluendi vel condemnandi vel exequendi. Quæ diffinitio sumpta fuit ex dictis Abba in loco præal Mihi tamen non placet primo quia diffinitiones tradende non sunt cum tot alternatiuis sed coniunctim & copulatiue vt patet ex. l. j. infra de tuto. & l. j. de dolo cum vulgar. nec mirum quia oportet ꝙ omnes partes diffinitiones simul sumpte cum diffinito conuertantur, secundum Philo. per me relatos in. l omnis diffinitio de re. iur. Secundo quia diffinitio essentiam & substantiam rei diffinite ponere debet iuribus præal. secundum doct. in locis ipsis ad essentiam iudicij requiritur cōtentio capitu. forus in prin de verb. sig Deci. in præalleg. rubri. de iudi. colum iij. de hoc in prædicta diffin. verbum nullum ergo &c. propterea Abba. & alij in rub præalleg. addunt diffinitioni in iudicio cōtendentium. Tertio quia si reus coram iudice vocatus debitum confiteatur velitque soluere fit illi præceptum de soluendo. estque actus qui fit coram iudice ad finem iam dictum, & tamen non est iudicium l si reus paratus supra de procu. vt per Dec. loco præalleg. ergo diffinitio minus bona. Quarto quia diffinitio alij a diffinito competere videtur decreto videlicet qđ a iudice adhibita causæ cognitione interponitur l. magis puto §. ne passim infra de reb. eorum & tamen nō est iudicium quum ibi non sint tres persone de quibus supra Dec. loco præal. col iij. Melius ergo est transire cū descriptione communi. non n. est propria diffinitio quæ datur per quid rei & est quidditatiua sed est descriptio quæ fit per accidentia & extrinseca vt ex verbis liquet. quum enim omnis diffi. in iure nostro periculosa sit. d. l. omnis diffi. transeo cum dicta descriptione a doctoribus approbata.

Huiuscemodi autem iudicij quædam sunt substantialia quædam accidentalia seu concomitantia * s̄m Bal & alios hic 3
substantialia illa dicuntur quibus cessantibus res esse non potest vt declarat Bar in l. prolatam. C. de sent & interlo. om iud alia dicuntur accidentalia secundum præfatos. & quod tempus & locus sint accidentalia seu comitantia iudicij est tex. cum glo. in c. abbate in. §. pe de re iudic in vj. & de istis loquitur tex. in rub. nostre in secūda parte ibi & vbi quis agere vel conueniri debeat. * Dictio enim vbi lo 4
caliter & tēporaliter stare potest. l. si quis in legatione vbi glo & Bald not infra eodem

Sed videtur locum esse de substantia iudicij. * quum iu 5
dex in loco consueto & more maiorum sedere debeat & ius dicere. l. pen. supra de iust. & iure R̄n. ꝙ est de solemnitate quæ propterea consensu partium remitti potest vt per Bar & A quen. in. d l. pe. & Bal in. l si eol. iij. de iu. om. iu. supra quod fieri non posset si de substantia foret vt p Bar. & alios in d l. prolatam & Brunum asiensem in tract. de forma charta prima & secunda.

Quare autem iudicium * denominetur a iudice. quot 6
sint species iudiciorū. quot significatus habeat iudicium. An præparatorij & præparati eadem sit iuris dispositio. & an iudex præparatorij sit iudex præparati. seu iudex causæ præparantis. sit etiam iudex causæ præparatæ examinatur ordinarie in rub. extra eod. & in rub. C. de eden. vbi anno elapso plene scripsi.

Sequitur lex prima.

EX LEGE PRIMA DE IVDI.

PRorogationis iurisdictionis materiam vide num. 1. & per totam l.
Pau. de castr. repetiit hāc legem in curia auenionensi post adeptum gradum doctoratus. 2.
Fundamentum prorogationis in præexistente iurisdictione consistit. nu 3.
Extendi non potest quod non est. 4.
Prorogatio iurisdictionis fit de habitu ad actum. nume. 5. & 40.
Prorogata iurisdictio an sit eiusdem nature cuius est principalis nume. 6.
Prorogatio delegate iurisdictionis an faciat ordinariam vel delegatam. nu. 7.
Prorogata iurisdictio an sit idem nume. cum principali vel sint due. nu. 8.
Augumentum. an sit, eiusdem qualitatis cuius principale. numero 9.
Tex. l. episcopale de episco. aud. declaratur. 10.
Prorogata iurisdictio an transeat in successorem. nume. 11. cum sequent.
Fideiussio an obliget etiam coram iudice successore. 12.
Compromissum in regem vel Ducem an transeat in successorem. nu. 13.
Delegatio facta Abbati an transeat in perpetuum commendatarium num 14.
Prorogare iurisdictionem alicuius & submittere se illius iurisdictioni an idem sint. 15.
Prorogatio iurisdictionis. alia reuocabilis alia irreuocabilis. nume. 16.
Prorogatio iurisdict. an requirat expressum consensum partium. 17. & seq.

Prorogatio iurisdictiõis p quos act⁹ iudiciales inducat.18
Proroga io iurisdictionis an opereтur etiam quo ad alios puta testes & patrem prorogantis.19.
Testes examinandi existentes in alieno territorio, quomodo debeant recipi & examinari.20 cum seq.
Patris cõsensus adhibendus filio litigãti est iate.22.cũ seq.
Tex.§ necessitate l.si C.de bo quæ lib ornatus ibid.
Iurisdictio delegata prorogari potest.24.
Tribunal quid sit.et qui dicant habere tribunal.25.&.39.
Prorogatio iurisdi non requirit litis contest.26.
Prorogatio iurisdictionis an requirat pñtiam iudicis et an exigat expressam acceptationẽ ipsius iudicis.27.cũ seq.
Prorogans alienam iurisdi ante litis contest.potest reuocare proroga.29.
Prorogatio per clericum an & quomodo fieri possit.30.
Clericus an quomodo & qñ prorogare possit iurisdictionem iudicis non sui & per laicum distringi.30.cum seq.
Arbitri potestas an & quomodo possit prorogari.32.
Iudex ordinarius an & quando cognoscat vt arbiter vel vt arbitrator 33.cum seq.
Text.§.si quis iudex legis sed si in seruum de arbi declaratus.nume.31.
Compromitti in iudicem ordinarium quando possit.nume.33 cum sequen.
Præfationes præstant magnam intelligẽtiã ad declarationem actus.36.
Delegatus in quo loco procedere & iudicare debeat 38.
Prorogatio delegate iurisdictionis non fit de persona ad personam & Cur.41.&41.
Prorogatio iurisdictionis ordinarie difficilius fit de loco ad locum q̃ de persona ad personam 41.
Chartularij iudices qui sint.44.
Notarij vi notariatus et tabellionatus nõ sunt iudices chartularij sed qñ ab habẽte potestatem creati tales sunt.44.
Tabellionatus officium an prorogari possit.45.
Prorogatio iurisdictionis in criminalibus an & quando fieri possit.nume.46.

IN.L. PRIMAM
DE IVDIC.

OC dicat in summ 1.hæc nota & pulchra lex ordinaria iurisdictio, cuiussuis iudicis potest per cõsentientes prorogari. Diuiditur in duas partes, in prima ponitur thema ex quo tacita resultat quæstio, in secunda quę est ibi inter consentientes ponitur decisio.

Casus ita potest figurari.duo Vicentini inuicem contendentes, eorum differentiam consenserunt cognosci & terminari per Potestatem Paduæ. cuius iurisdictioni se submiserunt quęsitum fuit an iurisdictionem aliquam in eos habeat & an gesta per ipsum subsistant. videbatur qđ nõ quum non sint de territorio suo arg l si.supra de iur om. iud.&.l.iij.supra de offi.præsi. Oppo.verius est & hic decidit.Quia iurisdictio præexistens ꝓrogatur & sic propter consensum eorum attribuitur potestati Paduæ iurisdictio q̃ alias non habebat cõtra Vicentinos contra quos
2 iurisdice procedi põt vi prorogate iurisdictionis.* Continet ista lex materiam prorogationis iurisdictionis quæ pulchra est,& tractata per Bar.& scrib.hic & in.l. sequẽti plenius in.l est receptum cum.l.sequenti supra de iur.om. iud.& in.l.si conuenerit eo.tit.Pau.de ca.in.l.si qui ex consensu.C.de episco.audi.& in.l.j.C.de iur.om.iud.Cano.in c.p.& g.de offi.dele.& in.c.j. de iud in.c. de causis de offi. dele.in c inter monasterium de re iud vbi Fel.Soci.late in c.significasti de foro comp.& Dec.in.c cæterum de iudic. hic tangam necessaria tantum ac pertinentia ad hunc locũ.
3 * Hæc lex prima fuit quæ honorem fecit Paul.castr.& q̃ publice repetiit in auinionensi curia post lauream doctoream stando in scholis disputationis causa per totũ diem.

prout ipsemet Paul. attestat in.d.l.j.col j.C. de iu om.iud.
Not.est primo ex isto tex. fm Bal.* q̃ fundamentum 3
prorogationis iurisdictionis est iurisdictio præexistens vt
hic & in.c.significasti de foro comp.si enim non pręexiste
ret iurisdictio prorogatio iurisdictionis nõ caderet* quia 4
q̃ non est prorogari & extendi non potest vulgata. l. sed
& si manente infra de præcar.cum accumulatis per Paul.
cast.hic & in consi.116.in antiquis Fel.& Dec. in c.de causis in tribus primis colum.de offi.deleg Ias.in.d.l.& si per errorem col j. non entis enim nulle sunt qualitates.l pen. infra si cer.pet. & priuatus non potest priuato iurisdictionem dare l.priuatorum consensus.C.de iurisd. om.iud.secundum Pau castr.hic & in.d.l.j.introducitur enim de publico glo. & docto.in l.j. supra de iurisdictio. omn.iudi.
* Sufficit qđ dicta præexistens iurisdictio sit in habitu li- 5
cet non sit in actu.l.iij vbi glo.& Bar.supra de offic.præsi.
Mod hic pulchre Cor in consi.238.&.259.lib.iij.vbi concludit iudicem effici competentem ex prorogatione iurisdictionis de habitu ad actum vt etiam dixi in l.fin. in.j.limit.j.not supra de iurisd.om iud.

Due not.dubitationes discutiende modo hic se offerunt
prima an iurisdictio eiusdem nature sit. * Cuius est prin- 6
cipalis Pau.de cast. hic concludit quod sic quia augumentum eiusdem nature esse debet cuius est principale.l. etiã. C.de iure dota.l inter socerum §. cum inter infra de pact. dot.ideo si in causa principali ex forma statuti iudex summarie procedere poterat nec ab eius sententia appellari phas esset. idem erit in prorogata iurisdictione sequuntur Mod.hic quia & si non descendant a pari potẽtia ex quo prima est a.l.ij a consensu priuatorum. minus potẽti ideo propter dissimilitudinem difficilior videbatur trãsitus argumento tex.l.in rem in.§ item quæcũq; infra de rei ven. tamen quia lex iurisdictionem prorogatam confirmat.vt diximus ratione confirmationis vtraq; a pari potentia satis procedere videtur arg.tex.in.l.more cum.l.sequ. supra de iurisd.om.iud. Miror qđ præfati scribentes nõ faciant mentionem de Bald.infra in vlti.col.quærente vtrum iu-
risdictio prorogata in delegatum * sit delegata vel ordi- 7
naria concludit q; contra Spec.delegatam esse quum prorogatio sit de similibus ad similia & requirat fundamentum eiusdem qualitatis.vnde si quid faciat virtute prorogationis iurisdictionis videtur facere & delegans prohibere poterit iuxta.l iudicium soluitur infra eo. secundum Bal.quem sequuntur communiter scrib.vt per Soci.in.d. c.significasti articu.vij.col.xxiiij.& Curt infra ad fi.v.col. ex eo ergo quod prorogata iurisdictio sit eiusdem naturæ cuius est principalis sequuntur mirabiles effectus qđ si in principali iurisdictione iudex summarie procedere poterat ita etiã poterit facere in iurisdictione prorogata. Item si prima erat cum prærogatiua cessantis appellationis erit similiter prorogata eiusdem prærogatiue Et si prima erat delegata prorogata erit similiter delegata, propterea delegans processum prohibere poterit & iudicium soluere.dicta.l.iudicium soluitur. Quibusdam tamen casibus iurisdictio prorogata non est, eiusdem qualitatis cuius principalis vt per Barba.in.c.p. & g. nume.120 versic.secunda
conclusio de offi.deleg.* an autem iurisdictio prærogata 8
idem sit numero cum principali vel sint due tradit idem Barba.ibidem in vltima colum.

Quod autem additamentum & augumentum * regu 9
lari debeat secundum naturam sui præexistentis.eiusdẽq; qualitatis sit cuius est principale, pluribus aliis confirmari posset vt per Pau de cast.in consi.8. in antiquis Ancha.in consi.7.ad fin.Felin in c.de causis colum.ij. & sequen. de offi.deleg. & in.c præterea colum.xiiij. de spons. & Brunum in trac.de augu.fol.8.in quinta quęstione principali.
✠ Sed prædictis videtur obstare tex.in.l.episcopale.C de 10
episco. audi. vbi iurisdictio episcopi prorogata fortioris & potentioris est nature & effectus.q̃ esset ordinaria quia licet a sententia Episcopi ex ordinaria iurisdictione procedendis

cedentis appellari possit secus. tamen est quando ꝓcedit virtute iurisdictionis prorogatę vt hic per Pau. cast. super cuius quidem legis intellectu Cur. hic in primis colum. late vagatur dicens semper dubitasse, & male resoluens ideo pro vera intelligentia & declaratione videbitis Pau de ca. in.d.l.episcopale & ea quæ scripsi in.iiij. nota.l.cum quædam puella supra de iurisdi.om.iudi.

11 Secundo videndum est vtrum ✠ iurisdictio prorogata in successorem transeat Pau.cast concludit qđ sic indisi in cte quia non censetur habitus respectus ad personam quę est eadem cum persona successoris vt hic per eum facit.l. proponebatur infra eo.& sic non est prorogatio quia succedens ratione successionis. fingitur eadem persona cum prædecessore vt per Soci.in.d.capi significasti.colum vij. in tertia limita.Lancel Deci hic & Curt sequuntur distinctionem Specu.contra Pau castr.per dicta Bar.in.l quum apud columna fin.infra iudi sol.in quæstione an fideiussio
12 de iudicato soluendo extendatur ✠ vt locum habeat etiam coram iudice successore, concludit enim distinguendum esse. an expressum fueris nomen proprium vel non. Sed defendendo Pau.de cast.respon.potest quod in quæstione Bart. fideiussio facta coram vno iudice expresso nomine proprio valebat, & coram successore non extendebatur deficiente consensu & voluntate fideiubentis d l. cũ apud sed in proposito prorogata iurisdictio. habito respectu ad personam priuatam nõ valeret per.l priuatorum consensus.C.de iurisdictio om.iudi. secundum Paul castr.hic. vnde in dubio vt actus valeat etiam quod expressum fuerit nomen proprium partes censentur prorogasse ipsius iurisdictionem. tanquam habentis iurisdictionem vt per Socin.in dicto.c.significasti colum.penulti. Si tamen constaret quod partes habuissent respectum, tam ad iurisdictionem quam ad personam ipsius iudicis crederem delegationem extingui secundum opinio. Specu.& prædictorum per ea etiam quæ de transmissione compromissi in successorem statim dicam. Et sic sedere distin. concordari possent opiniones. Et si conclusioni Pau. de cast. pertinaciter indistincte quis vellet adhærere. si partes concordes essent nolle litigare coram illius successore, cuius prorogata fuit iurisdictio facili succurreretur remedio vt per Soci,
13 loco præalle Nunquid autem ✠ compromissum factum in Regem. Ducem vel Principem in successorem transeat. Bar Bal.& alij communiter tenent quod non quia compromissa fiunt ex quadam confidentia. & forte compromittentes confidebant in tali rege vel duce iusto ac prudenti quam fidem non habent in successore vt per Iacobum de Sancto Georgio in tract. Feli.colu.ij. & Laffr de oria.in tract de arbit.in quinta parte quæstione.11. col.ij.

Sed contraria opinio verior videtur vt per Deci. in c. quoniam Abbas colum fin.de offi.deleg. per illum text. Item quia censetur id potius factum contemplatione dignitatis quam personę quæ dignitas non est extincta nisi constaret partes personam potius quam dignitatem respexisse. id autem apparere posset ex his quæ in narratiua cõpromissi dicta fuere Angel. hic colum.iiij. & sic sedere distinctionis concordari possent opin. ponit etiam Barb. in
14 consi.ij.lib.ij. ✠ vtrum delegatio Abbati facta transeat in perpetuum commendatarium.

15 Secundo not ibi subiiciant ✠ ꝙ prorogatio & extensio iurisdictionis fit quando aliquis se subiicit iurisdictioni alterius iudicis ſm Bal. hic & sic prorogare iurisdictionem alicuius & subiicere se iurisdictioni illius non sunt diuersa ſm Bal.in.l.si conuenerit supra de iurisd.om.iud. per hunc tex. sed in.c quæ in ecclesiarum col.x, de consti.dixit contrarium. faciendo differentiam inter submissionem & prorogationem iurisdictionis eo quod proprie submissio fit superioris prorogatio inferioris vel alterius, quod est contra hunc tex per dictam l. est receptum de iur.om.iud. vbi Ias.in secunda col. id probat. est enim subiicere idem quod submittere vel supponere.c.ij.in princ.de rebus eccle.non aliena.in.vj.voluit Dec.in consi.ccccxcvij.colum.fin.vnde qui eum facit suum iudicem qui non erat dicitur se illi subiicere vel iurisdictioni illius prædicta, ergo non differunt & consentire in iudicem sonant l.ij.in princ. infra eodem.

✠ Et hæc prorogatio operatur statim effectum reuocabiliter, tamen vsque ad tempus litis contest. postea efficitur irreuocabilis.d.l.si conuenerit Bald. hic columna.j. De qua quidem reuocabili & irreuocabili prorogatione videte per.de Anchar.in consilio.cxcij.columna prima.doctor.in dicta.l.si conuenerit & in.c.primo de iudi.cum his quæ dicam in glo.prima. 16

Tertio not.ibi ✠ & consentiant cum seq. ꝙ prorogatio ista requirit expressum partium consensum ita aliqui dicit hic in si Bar.ponderabant & latius deducit Barb.in.c.cum olim el primo col.vj de offi.dele ad hoc enim vt fiat prorogatio requiritur qđ partes se subiiciant & consentiant. & sic ista duo copulatiue requiruntur arg.l.si hæredi plures infra de condi.insti. verbum subiicere refertur, ad factum ex quo tacitus resultat consensus. quum facto ostendatur voluntas l.reprehendenda.C.de institu. & substitu. per verbum autem consentiant requiri videtur expressus consensus. alias superflue apponeretur. ꝙ dicen non est. 17

Nec obstat respon.Bart in fin commenti ad hunc text. nam dicit ibi Barb. ꝙ est violatiua & pro veritate est verbalis. Communis tamen est cum Bar.& Inn. ꝙ sufficiat tacitus consensus litigando, puta scienter coram iudice nõ suo. vt per Alex.in apost.ad Bart infra ad fin. commenti. Ange.& Imo in.l.quæro infra de iolu. & Mod.hic Soci. late in.c.significasti in vj.art de fo.com. Feli.in.c.de causis colum.tertia in.vj.decla.de offi.dele. Deci.in.c.j.col.x.& in c.cæterum col.j.&.v de iudi.& Barb. sibi contrarium in c p & g.colum.xvij.de offi.deleg.

Pro qua opi.est glo.in l.ij in quarta parte, supra si quis in ius voca.non ierit secundo tex.in.d c.cum olim circa fi. iuncta glo. in verbo protinus secundum scrib. præallega. tertio est tex.apertus in.l.ij. in principio infra eodem, vbi dicitur videri eum consensisse. qui scienter litigat coram iudice non suo, quod quidem verbum videtur fictionem importat.l.j.§.deiecisse videtur infra de vi et vi arma. ergo sufficit tacitus consensus.

Et ad hanc legem supra in oppositum inductam respondet Barb.in d.c.p.& g.colum.xvij pro eodem prædicta verba exponi debere. in idemq; resoluit vt fit in.l.j. supra de pac. ac si tex. diceret si se subiiciant et consentiant. idest consentientes se subiiciant. possent enim per errorem se subiicere quo casu non induceretur prorogatio iurisdictionis & ita etiam voluit Curt. infra ad fin. licet de Barb. non faciat mentionem quæ declaratio probatur per dictam.l.ij.in principio infra eodem.

Qñ ergo ✠ oblato libello quis petit se absolui apparet eum in iudicem consentire, & diceretur prorogata iurisdictio per prædicta secus, si peteret copiam libelli cũ termino opponendi, & deliberandi vt fit per tex l. nõ videtur in iudicem.j.eo.not. Pau.castr.in d.l.non videtur & in.§. quotiens.l.si fideic.eod.tit. & Fel.in.c. inter monasterium col.vj.de re iud satisdatio autem præstita de iudicato soluendo non solum inducit prorogationem iurisdictionis. sed etiam pręcludit viam poenitentie cessante tunc rigore. d.l.si conuenerit loquẽtis de poenitentia anteq̃ iudex adeatur vt a contrario sensu ibi dicitur. non videtur ergo locum habere postquam est additus per consensum & promissum de iudicato soluendo coram iudice, ipso quasi duplex funiculus difficilius rumpatur vt in.c.j.de treu.& pa. ita Anch.in consi.192.in auxilium col.j. nisi cautio prædicta ex necessitate non ex volũtate præstita fuerit vt p Are. in consi.87.incip.in præmissa plura alia de consensu in ꝓrogatione iurisdictionis requisito. ponit Soci. loco præal. 18

Quarto no.ibi inter cõsentientes.ſm Ang.Pau.et Mod. ꝙ prorogatio iurisdictionis solũ inducitur & operatur inter consentientes ipsos ac prorogantes ✠ non autem quo 19

ad alios ideo si filiusfa. alicuius iurisdictionem prorogaue rit non poterit ille patrem cogere prçstare consensum filio coram ipso litiganti ad validitatem iudicij necessarium. l. si. §. necessitate. C. de bo. quæ lib secundum præfatos

Item si duo Vicentini puta prærogauerint iurisdictionem potestatis Paduæ, non poterit potestas ipse cogere testes non suppositos suæ ordinarie iurisdictioni, in causa testificari quum sint alie diuerse persone a prorogantibus et prorogatio vt hic dicitur, solum fit inter cōsentientes pro quo Ange. citat tex. in. c. j. cum ibi nota. de fōr competent. in sexto facit text. vulgatus in. §. ante omnia. l. si vnus supra de pact. & l. j. C res inter alios acta. l. Curt. hic contrarium tenet per regulam. l. ij. supra de iurisdictio. omnium iudicum, item ne prorogatio filiifa. reddatur elusoria, ideo dicit iudicem posse id facere per literas subsidiales seu in iuris subsidium laxatas ad competentem iudicem testium. vel patris iuxta text. l. cum vnus in fine infra de bon. auct. iud. pos. de quo plura scripsi in. l. cum quædam puella circa fin. principij supra de iurisdictione omnium iudicum. Quidam respon. opin. istam non procedere quia in potestate filij esset stare in iudicio sine consensu patris, contra tex. dicti. §. necessitate. Cui rationi respon. Curt. quia vt dicitur in dicto. §. necessitate iudex patrem cogere potest. quæ ratio militat etiam in iurisdictione prorogata, lex ergo permittit filio potestatem litigandi & fortius concedit vt conueniri possit, volens patrem cogi posse ad consentiendum. Et hæc opinio mihi placet, vt enim dixi in primo nota. iurisdictio prorogata eiusdem est naturæ. cuius principalis. quemadmodum ergo iudex principalis & ordinarius patrem cogere poterat ad præstandū consensum filio in iudicio litiganti ne iudicium reddatur nullum. Et testem cogere deponere veritatem ita etiam iudex. Cuius iurisdictio prorogata est, alias iurisdictio prorogata non esset eiusdem naturæ. Et si testes non sint iurisdictionis suæ. vel pater sit aliene iurisdictionis, dictis literis subsidialibus vti poterit, & hoc modo patrem ad consentiendum & te-

20 stes ad deponendum veritatem compellere ✠ Et not. qd' quādo testes sunt subditi iurisdictioni iudicis, coram quo causa vertitur & in ipsius territorio degentes. potest illos cogere regulariter venire ad deponendum veritatem coram eo. vel si voluerit examen committere. l. eos. §. si quis vbi Paul. castr. & alij not. C. de appella. c. primo & sequentibus de testib. cogen. §. finali. l. tertia, infra de testi. capitu. cupientes. §. si vero de elect. in. vj. limitando vt per Philip. franc. ibi & in capitulo secundo, in princip. in quarta columna de testi. in. vi. tradit Aretin. in consilio. lxxxij. columna finali & Deci. consi. cccclxlvij.

21 Quando autem * testes non essent subditi. vel in alieno territorio morarētur. Inuiti ad deponendum cogi trahiq;

22 non possent. sed scribendum esset eorum iudici & accipiendum testimonium suum per iudicem ipsum, in cuius sunt territorio & sub sigillo remittenda dicta iudici requirenti. vel per commissarium ad hoc specialiter in eum locū destinatum, præcedente licentia iudicis testium vel territorij in quo sunt requisiti per literas in iuris subsidium. §. & quoniam cum not ibi per Ang. in auct. de testi. Pau cast. in dicto. §. si quis & in. l. de die in. §. tutor supra qui satisd. cog. Lasfr. in rep. c quoniam contra in verbo testium de probatio. Feli in c. cum causam colum. fina de testi Iaso. consil. xiiij. circa fin. volu. j & Deci. in. c. quoniam colum. j. de testi. Et quando remissoria pro testibus alibi examinandis concedenda sit in locis præal. inuenire poteris.

Et tenendo hanc opi. ad istum tex. responde qd' prorogata iurisdictio est inter consentientes non inter alios. & licet in casibus prędictis exerceatur contra patrem & contra testes. tamen iurisdictio non dicitur esse prorogata inter eos. sed contra eos in necessariam consequentiam extēditur ex quo alias iurisdictio concessa. & a lege confirmata executioni mandari non posset. per regulam. l. secunde supra de iurisdictione omni. iudi.

Et prædictus consensus paternus sufficit * etiam quod 13
generalis sit & in quacunque parte litis præstitus vt per Mat. de afflic. in decisione regni. clxxx. & in aliis locis præallegandis. Nunquid autem per dictum consensum præiudicetur patri in aliquo ponunt Bar. & allj. in simili. cum dotem in. §. transgrediamur circa fin. infra solu. matrimo.

✠ Et hanc materiam consensus prçstandi per patrem filio 23
litiganti vltra dicta per Bar. & alios scriben. in dicto. §. necessitate late tradunt Bald. in consilio. cliij libro. j Paul. de castr in consilio. liiij. in antiquis Aret. consi. lxxlj in septimo dubio & consi. cxxxix. & clx. in octauo dubio & in l. si quis mihi bona in §. iussum col ij. infra de acqui hære. Cor. consi xcv. colum iiij. volumine. iiij. Alex. consil. lix. colum. ij. & cvj. volumine. j. ac in l. sed & si de sua colum. fina. de acqui hære. Barb in rubr de rescri. colum v. & vj. & in consilio. lxxxvj. in primo dubio libro. iii. Felin. in. c. cum i & a columna penulti. de re iudi. & in. c. nonnulli ad fin. commenti de rescript. Areti. in instit. de tut. in princip. & in. § actiones autem de actio. canon. in. c. si annum de iudic. libro sexto. Guido pape in quæstio. liiii. Iason. in l. j. columna tertia & sequenti. C qui admitti in l. is qui hæres. §. finali columna secunda, de acquir. hæredi. & in dicto. §. iussum columna tertia, & in aucten. quod locum colum. penulti. & fin. C. de colla. vbi Deci. in tertio not. & in. d. l. j. col. pen vbi etiam per Cur. col. xiiii.

Quinto not. ibi cuiusuis iudicis iunctis sequentibus etiā
delegatam iurisdictionem prorogari posse * secundum 24
Bald. & alios. nam & delegatus dicitur iudex vt in rub. de offi. & pot iud del habet enim iurisdictionem delegatam §. fi. l. i. supra de offi. eius di. i in rub. supra si quis iusdicenti non obtempe. quem tamen art. prorogationis latius examinabimus infra post glo. & Bar.

Vltimo nota. ex tex. ibi qui tribunali præest * quod li- 25
cet delegatus vite delegantis fungatur. d. § finali. ac l. & si prætor illo eod. titu. ipsi tamen delegati non dicuntur habere tribunal sed tantum ordinarii secundum Bald. ita intelligi debet iste tex. licet Bude hic in annot. impertinenter vagando & expositionem vocabuli factam per Accursium reprehendendo velit qd' maiores iudices solum dicerentur habere tribunal, q̄ est falsum quoniam omnes ordinarii regulariter tribunal habere dicuntur. l. ii infra de re 26
iudi. Albe in dictio in verbo tribunal. Estq; locus in quo solet ius per ordinarios reddi l. penul. supra de iusti. & iur. quamuis possit aliquo casu ordinarius esse sine tribunali, prout doctores legentes & rectores vniuersitatum vt hic per Bar. & Pau. de ca. supra in princ.

Glo. prima diuiditur in. iiii. partes, in prima ponit declarationem ad tex. in. ii. remouet tacitum contrarium disputans, vtrum lex ista locum habeat in clericis. In. iii. ponēdo aliam declarationem ad text. remouet aliud contrarium. In. iiii. pro declaratione prædictorum format vnam quçstionem & respon Secunda est ibi item hçc lex. iii. ibi item intellige. iiii. ibi sed quæro.

In prima parte concludit consensum litigantium, non inducere prorogationem iurisdictionis nisi iudice prçsente facta fuerit. & lis contestata Paul. de castr. hic post Guil. de Cun. improbat glo. * quia prorogatio prædicta non exi- 27
git litis contesta. sequitur simpliciter Curt. & alii Mod. & est communis vt plene per Alexand. in. d. l. si conuenerit colum fin. & in. l. quidam consulebat de re iudi Feli. in. c. inter monaste. columna iii de re iudi. Deci. in. c. primo in prima lectura, char. penulti versiculo quarta fuit solutio. de iudic. Et vt verum fateamur. l. ista & dicta lex est recentem confundunt aperte prædictam differentiam. * Se- 28
cundo male dicit glo. præsentiam iudicis requiri in prorogatione per text. in. § conuenire. l. secunda infra eodem & l. nostram in generalitate. & est communis scribentium sententia vt per Dec. in dicto. c. primo in prima lectura columna. xi. versi. sed tamen contra & id procedit in prorogatione iurisdictionis reuocabili. d. l. si conuenerit. secus est.

in prorog

in prorogatione irreuocabili. quæ bene exigit præsentiam iudicis acceptantis secundum Bald. & Ange hic Deci. loco præallega & in dicta. l. si conuenerit columna tertia. in tertia limitatio. & sicuti iudicis consensus non est necessarius in proroganda iurisdictione, pariter non est necessarius in reuocando prorogationem iam factam vt per Deci. ibidem in prima columna.

28 Sed hic cadit nota. difficultas. * an requiratur expressa acceptatio iudicis, vt præcludatur via pœnitentie prorogare iurisdictionis. vel sufficiat conuentionem & prorogationem fuisse factam in præsentia iudicis tacentis Paul. de cast. in prima col tenet sufficere præsentiam per quam satis videtur acceptare prorogationem acceptare, quum agatur de eius fauore vt hic per eum. & est communis scrib sententia vt per Deci loco præallieg. vbi tamen ipse oppositum tenet respondendo ad adducta pro communi. q; eandem dicit restringi debere in pacto facto coram iudice acceptante, idem voluit Ripa in d. c. j col. xxiiij. Ego a cōi non recederem quæ probatur per rationem Pau. de ca. hic cui non respon. Deci. loco præalle. Et per tex. d. l. si conuenerit quicquid dicant præfati dum vult posse mutari voluntatem priusquam iudex aditus sit adito, igitur iudice vel in præsentia iudicis facta prorogatione nō poterit mutari voluntas. nec pœnitentiæ locus erit.

29 Secunda difficultas * ex quo in iudicem quis semel consensit illius iurisdictionē prorogando. nō videbatur posse illum amplius recusare, & sic qd' sufficeret consensus ,prorogantis ad inducendum prorogationem iurisdictionis per regulam. l. sicut. C. de actio. & obli. maxime quum quasi contractus resultans ex litis conte. iuxta. l iij. in. § idem scribit infra de pecul d l. si conuenerit ias. ibi & alii circa hoc multum laborant & Ripa in. d. c. j col. xx. vbi nititur improbare rationes per scribentes hic assignatas Curti. hic colum. iii. concludit rationem esse quia ibi erat contractus innominatus facio vt facias, ideo nimirum si re integra locus sit pœnitentie ante ceptum iudicium p litis cont. prout in contractibus innominatis. l. si pecuniam in prin. infra de condic. ob causam quæ ratio parum vales, quum hic non videatur cōtractus innominatus secundum modum & formam de quibus in. l. naturalis de præscri verbis Secundo quia sequeretur qd' non posset mutari voluntas. ante litem conte. quum ex parte mea adimpleuerim quo casu alteram partem penittre non potest. d. l. si pecuniam. Tertio quia. l. si conuenerit procedit etiam interposita stipulatione speciali qnodam respectu secundum Bar. Alex. & communiter scrib. vt ibi per Deci. col. ii. & iii.

Alij dicunt rationem esse quia conuentio de litigando coram iudice nō suo respicit factum alienum, vt paret ex diffinitione iudicij sed obligatio facti alieni nō valet. l. stip. ista in prin. infra de verb. obli. cum accumulatis per me in l. semper qui non prohibet in fi. de reg iur. Quę ratio similiter non procedit. quum prorogans factū suum promittat se videlicet litigaturum coram iudice alias nō suo. Item quia attenta ea ratione non subsisterent actu coram tali facta ante litis contesta. quod est falsum d. l si conuenerit & d. c. j vbi scribentes notant. Dici forte potest hoc esse fauore ordinarie iurisdictionis vt prorogans dictam iurisdictionem posset ante litis contesta. ad proprium iudicem redire & coram illo in tali causa litigare quum iurisdictio ordinaria fauorabilis sit. c j. cum ibi nota de rescrip in sexto. c. p. & g. de offic. delega. resque de facili reuertitur ad naturam suam. c. ab exordio. al v. distinct. l. si vnus. §. pactus ne peteret, versiculo quod in specie supra de pact. & ideo solus consensus inducit irreuocabilem renunciationem priuilegii fori. l. j supra si quis in ius vocan. non ierit vt hic per Curt columna. iii. Deci. in d l si conuenerit, columna penultima & in dicto c. j. de iudic. vbi etiam per Ripam columna. xxi. cum sequen.

Circa secundam partem glo. quia canones non calluit se inuoluit in discussione articuli, an clericus prorogare possit iurisdictione iudicis non sui. * Dicendum est vt hic per Pau. de cast colum ii quem sequuntur Moder & tradunt latius Philip. fran. in c primo in principio de fo. com peten. in. vi. Socin. in dicto. c. significasti in sexto articulo principali. colum. xiiii. & sequen. vbi Felin. columna i & Iaso. post Barto. & alios in. l i. in. §. & post operis colum. finali de nou. oper. nun Et quare aliud sit in clericis quam in laicis ponunt ibidem doctor. 30

Et quatuor casus singulares ✠ in quibus clericus conueniri potest coram seculari, & per illum distringi enumerant hic Alex. & præfati Mod. primus est quando clericus falsum coram laico deponeret per. l nulli C. de testi. vbi glo. expresse exēplificat in clerico de quo dubitat hic Cur. sed non est dubitandum quum dicta glo. male dicat & communiter reprobetur vt ibi per Sali. & alios & per Socin. in c. i. colum penult. de for. compe. Secundus casus de clerico depositario est cōmuniter approbatus, vt hic per præfatos & per Mat. de affli. in decisione regni. xxiiii. 31

Sed non videtur iuri nec veritati cōsentaneus quia licet in causa depositi procedatur executiue. l penulti. C. depo. id tamen fieri debet per iudicem ecclesiasticum & competentem clerici, non autem per secularem. c clericum nullus xi. quæstione. i. faciunt quæ ponunt doctor. in. c quia v. in vltimis colum. De iudi. & Deci in consi 700 Ad tertium casum videte quæ scribunt Matt. de afflic. & Deci. in locis supra alleg Circa quartum casum de instantia quæ de laico transit in clericum. Verior receptior sententia est ad oppositum vt late demonstraui in. l. ii. C. de pact. inter empt. & vend. in quæstionibus.

Adde alium casum in. c. cæterum cum not. ibi per Dec. in secunda columna de iudic.

Ex tertia parte glo. * habetis primam declarationem ad hanc legem, vt procedat quando partes consenserunt in iudicem tanquam in iudicem ordinarium. secus si vt in arbitrium sequuntur hic Barto. & alii Et ratio est in promptu quia arbiter non habet iurisdictionem. sed notionem & cognitionem. l ait prætor in principio de re iudic. ideo eius quod non est prorogatio fieri non potest, vt diximus supra in primo not. & tradit Soci. in dicto. c significasti columna septima & octaua, quæstione potestas tamen arbitri bene prorogari potest. quia depēdet a potestate partium vt per Barba. in c. significasti fol. penulti. versiculo quid in arbitro de offic delega. 32

Secundo ex glo. colligite * q; partes non possunt compromittere in iudicem suum ordinarium, tanquam in arbitrum per tex. in. l. sed si in seruum in §. si quis iudex supra de arbi & sequuntur communiter doct. rationes plures assignantur per Roma in. d. §. & post operis vbi Alexan. col. i & Lancel. hic secundā rationem hanc sequuntur quia coram arbitrio proceditur seruato ordine iudiciario sicut coram iudice. l. i. supra de arbi. ideo videretur detrahi ordinarie iurisdictioni & fieri illi iniuriam, si coram ordinario tanquam coram arbitro procederetur abuteretur q; ordinarius iurisdictione sibi data per. l. viuam aut mortuā ex qua poterat similiter tanquam ordinarius procedere, procuraretq; semper ordinarius ,pcedere vt arbiter quo appellationem euitaret. quum a sententia arbitri non appelletur. l. diem proferre. §. stari supra de arbi ita qd' ordinaria iurisdictio euacuaretur & elusoria redderetur contra iura vulg Dec. in l. & si prętor supra de offi. eius in. iii. not. post alios de quibus ibi per eum tenet oppositum, in puncto iuris respondendo ad tex. in. d §. si quis iudex qd' procedit quando ordinarius iubet in se compromitti, secus ergo qn̄ compromissum sponte fieret quæ responsio non procedit nec subsistit, quia in primo dicto prohibetur recipere in se compromissum & sic spontaneam susceptionem. In. ii. compromissum iussum vt hic etiam per Curt. in iiii col Minus valet responsio quorūdam aliorum qd' ,pcedat tex. ille qn̄ iudex incepit cognoscere. arg. l de quare &. l. vbi ceptum. j. co. quia non apparet qd' ibi ceptum 33

esset iudicium bene ergo dicit Aquens.in.d.§.& post ope
ris col.ij.ad illum tex. male posse responderi.
34 De iure cano. ✠ contrarium deciditur in c cum tẽpore
& in.c.ex parte de arbi.rationem diuersitatis & differẽtie
colligite ex dictis Aquen.in loco præalleg. In ordinarium
35 vero * bene potest cõpromitti tanquam in arbitratorem
vt præfati declarant, quũ cessat ratio supra assignata qua-
re non possit compromitti in eum tanquam in arbitrum.
nam hoc casu procedit iuris ordine non seruato. Ex vlti-
ma parte glo. habemus modum cognoscendi an quis as-
sumptus fuerit vt ordinarius vel vt arbiter & cum ea tran
seunt hic Bar.Pau.castr.& alij.
36 Secundo not.colligitur per Ang.& Mod. * & vbicũq;
actus trahi potest ad plures sensus propter ambiguitatem
trahi debet ad sensum qui ex præfationibus colligit̃ argu.
§.idem responsio legis ticia infra de verb.obli nec mirum
quum præcedentia magis influant in sequentia q̃ ecõtra.
l.quisquis vbi Bar.no.infra de leg iij. Et hoc nisi alius sen-
sus esset clarus, quia tunc præfationes nihil operarentur l.
locatorum &.l cum plures infra loca. vt hic per Ange.&
per scribentes in.l.pacta nouissima C.de pact in.§.morte.
& in c.cum.M.ferrariensis.&c.
37 Tertio colligitur not.ampliatio * ad regulam legis quo
tiens idem infra de reg.iur.de reb.dub.& de verb.sig.qđ
non solum in dubio capienda sit præsumptio quæ actum
valere facit, sed etiam illa quę actum fortiorem & validio
rem facit vt hic per Lancel & Mod.& Alex.in.l.si seruus
plurium in.§.fi.ff.de leg.j.cum not in locis præal.
Glo.ij. diuidi potest in tres prout tres declarationes po
nit ad hunc tex.quæ approbantur per Bar.Paul.Curt.&
38 alios hic sed.iij.non est bona. * Et prima qđ tex.intelligat̃
de habente certum locum ad ius reddendum, more maio
rum quem locum non habent delegati põt procedere. vt
dixi in vlt.not.& verbis text.conuenit. Quidam tñ hanc
lect.reprehendunt per tex. in.l si locus cum no.j.eo.vbi si
locus iudicandi non sit in delegatione cõprehensus censet̃
iussus iudicare in loco vbi iudicari solet sine incommodo
litigantium & sic in tribunali committẽtis ideo dicit Pau.
de cast.in.d.l. si locus q̃ si potestas commiserit causam do
ctori sententiã esse ferendam in palatio potestatis vbi ipse
& iudices sui sententias proferre solent. ergo & delegatus
tribunal habere dicitur. q̃ a vero alienum est vt in vltimis
39 no.dixi * quum tribunal dicatur locus in quo iudex sedet
reddendo ius more maiorum.l.pen. supra de iusti & iure
vt hic per Barto.quod in delegato verificari non potest,
vt patet ad sensum.Et.d.l.si locus intelligitur de loco con-
gruo & honesto in quo sine incommodo litigantium iu
dicari solet.dummodo sit in territorio vt declarãt ibi Bal.
Ange.& alij.præterea ille tex solum loquitur de sententia
non de processu.ergo delegatus dici non potest tribunali
delegantis præesse & sic locum stabilem & ordinarium
ad ius redden. habere.
Secunda expositio vt per tribunal. contentiosa iurisdi-
ctio intelligat̃ per illa verba vel aliam iurisdictionẽ intelli-
gatur volũtaria, licet ad hunc casum nõ sit tex. restringen
dus.satis tamen procedere potest.& hoc modo exempli
cari quia ille qui inest tribunali contentiosam habet.d.l pe
nulti qui autem voluntariam habitum talem non habet.
40 * Nec obstat improbatio quorundam dicentium nõ fieri
prorogationem, qñ res deducitur de habitu ad actum vt
in voluntaria iurisdictione l.ij. supra de offi.procõ.& leg.
quia & si in casu illius text.non prorogetur iurisdictio sed
voluntaria ad actum deducatur tamen, voluntaria bene
prorogari potest de habitu ad actum rem reducendo vt
vult hic tex.iuncta declaratione istius glo.prout latius dixi
supra in primo not & in l.fi.supra de iurisd.om.iud.Cla-
req; probatur quia fundamentum prorogationis iurisdi-
ctionis est in præexistenti iurisdictione vt per hunc tex.di
xi in not. In proposito præexistit iur. ergo &c. De quo
vide Ange.& Paul cast.hic in penul.& vlt.colum. Barb,
in dicto c.p.& g numero.cxx.de officio deleg. & Socin.
in.c.significasti columna. viii.& præalleg.
Tertia declaratio vt per tribunal. imperium per iuris-
dictionem simplex ordinariaq; iurisdictio intelligat̃, non
procedit quasi vellet text.ordinarius non habere tribunal
contra.l.ij.de re iudi.&.l.penultima de iu. & iure.vt latius
dixi in vltimo not.damnando Budeum qui hic in annot.
sequebatur prędictam declarationem Bar.addit quartam
declarationem, quæ potest procedere, vt etiam in superio
ribus dixi. Due ergo prime glo.¦cum vltima Bartol.pro-
cedent tertia glo. non.
Ex prima parte glo.colligitur conclusio qđ iurisdictio
delegata potest prorogari id quod probatur per hũc tex.
vt dixi supra in primo & quinto not Et procedit respectu
rei loci & temporis, non autem respectu persone * d.c.p. 41
& g.in fin. de offic.delega.Bartol. & alij communiter hic
Socin.in dicto.c.significasti columna sexta & septima.Fe-
lin in dicto.c.p.& g.columna ij.& Deci.in capitulo cæte-
rum colum j de iud. Nec obstat quod de re ad personas
valeat argum.l.qui furere supra de stat. homi.ac de tem-
pore ad personas.l. qui plures liberos infra de vulg. ergo
valebit prorogatio de persona ad personam secundum
Angel.& Curt.hic respon.ad tex.dicti capi.p.& g.vt vo
luit Paul.cast hic in fi.& cano.in dicto capi.p. Cui tamen
conclusioni refragari videtur tex.ibi in fin.qui generaliter
dicit delegatam iurisdictionem ad alias personas proro-
gari non posse, & sic cessant argumenta quum text.sit de
hoc apertus. Difficultas est in assignando bonam ratio-
nem Pau.castr hic in vlti.columna, assignat tres rationes
quas improbat Lanc.Dec.aliam ponit Cur. quia substan
tia iudicij in personis consistit vt probatur ex diffinitione
iudicij de qua supra, locus autem & tempus accidentalia
sunt & concomitantia vt post Bal.dixi supra in rubr ideo
nimirum si facilius admittitur prorogatio iurisdictionis,
circa cõcomitantia q̃ circa substantialia quæ ratio parum
valet, quia res est de substantia iudici l.j.cum ibi nota. per
glo.& doct.supra de eden.ergo prorogatio iurisdictionis
quæ fit de re ad rem respicit similiter substantiam iudicij
aliam addet Curt quam latius prosequitur Socin.in.d c.
significasti columna.vi. quia proprietas delegate iurisdi-
ctionis remanet in delegante.l.iudicium soluitur infra eo-
dem §.finali.l.i. supra de offic.eius ideo conueniens est iu-
risdictionem prorogari non posse ad alias personas in de-
legatione non expressas præter consensum ipsius delegan
tis.cuius est fundamẽtum iurisdictionis vt diximus supra.
Sed nonne ratio ista pariter militat respectu rei & tẽporis
& tamen non prohibetur delegatio.cogita.
In ordinaria iur. * difficilius fit prorogatio de loco ad 42
locum, quam de persona ad personam.in prorogatione
enim loci requiritur expressus consensus capi statutum.§.
in nullo de rescript. libro sexto, in prorogatione vero iu-
risdictionis de persona ad personam sufficit tacitus con-
sensus vt diximus supra & post Aret.tradit Deci.in capi.
cæterum columna prima de iudi.
Prædicta conclusio quod iurisdictio delegata non pos-
sit prorogari de persona ad personam * limitatur multis 43
modis vt per Soci.loco præalleg. & Felin in d.c p.& g.
columna secunda & tertia.
Ex sequenti parte glo.colligitur alia not.conclusio * q̃ 44
iurisdictio q̃ habent iudices chartularii i.notarii eo modo
nuncupati a charta sui priuilegii ꝓrogari potest, & sic de
habitu deduci ad actum.licet ergo instrumenta de iure cõ
muni non habeant executionem paratam.l.minor. xxv.
annis cui fideic.de mino.ibi ad initium noue petitionis re-
degerat quẽ tex.extollit ad hoc Hercu.perusi.in l.ait præ-
tor col i ad fi j de re iud.aliud tñ est qñ sunt guarẽtigiata.
i.qñ notarius iudex chartularius facit pręceptũ de soluen-
do parti acceptãti instar iudicis ordinarii l.si debitori j.eo.
Sed cadit hic not.dubitatio an oẽs notarii vi tabelliona
tus habeant talem iurisdictionẽ & sint iudices chartularii

eo ipso

eo ipso ꝙ sunt notarij. Et quid sentiat hic glo. Pau. de ca.
est nōnulli alij dicen. et tenendū est. ꝙ non. nisi ab auctori
tatē habente cū tali potestate & iurisdictiōe creati fuerint
notarij vel a stat cōcessa esset ut hic per Bal. col fi ibi pro-
pter formā idē vult Cur. col. pen. licet nō referat Bal. adde
pulchre Soc. in. d. c. significasti col. 8. in. x. q. Cor. in consi.
238. &. 259. lib. 3. hercul. perus. in. d l ait praetor col. j. &
ij. Ias. in l error in duab' vltimis col. C. de iu. & fac. ignor.
& late habetur in tractatu de guarentigia. Officium aūt
45 tabellionis • prorogari non potest ideo acta causae scribi
debēt per eundem causae notarium. non per alium etiam
de consensu partium quia prorogatio solū in his fit quae
iurisdictionem sapiunt ut hic per Bal. in fi. cōmenti sequi-
tur hic simpliciter Cur. & Soci. loco praeal. et latius Barb.
in. d. c p. & g. col pantepe. limitādo post Ange. & imol.
nisi id ex causa fieret exempli gratia propter impedimen
tum. quia tunc auctoritate iudicis. alius notarius deputari
posset arg l. j. supra de offi. consul. & l. j supra de off. eius.
ideo si eēt diuisa iurisdictio ciuitatis per portas licet unus
iudex non posset se impedire de porta alterius tamen si in
ciuitate vigeret & serperet pestis & iudex unius pte esset
absens actus posset expediri p iudicē alterius porte ut ibi
per eos. iudex tamen q citauit per unū nuncium peterit
post ea per alium citare sed ista non est prorogatio. nec
vnus nuncius deputatus est specialiter pro aliqua causa.
Vltima pars glo. expedietur in sequenti glo.
Glo. fi. diuiditur in ij partes i prima declarat. tex. in scda
disputat vtrū haec lex locū habeat in criminalibus scda
ibi sed an Rōnes & iura glo. parū concludunt art. est de
apicibus iuris Bar. hic se breuiter absoluit sequendo gl. ꝙ
46 fieri posit prorogatio etiā in criminalibus • quādo iudex
prorogate iurisdictionis. habebat iurisdictionē. in causis
imperij alias nō eēt prorogare iurisdictionē sed de nouo
dare & mouetur Bar. solū per legem primam. C. vbi de
crimi. agi opor. in verbo inchoata cui potest multiplici-
ter respōderi ut hic per Bal. in vlt. col. vel ꝙ nō loquitur
de iudicio inchoato per prorogationē. sed de ipso crimine
inchoato vt ex pcedētibus apparet ut hic p Lanc. & Cur.
& per Bal. illum tex. sic declarantem in consi. 28. lib. ij. &
Pau. ca. in. d. l. j. l. Opinio glo. & Bar hic cōmuniter rece-
pta est cū pluribus tamen limit quae cōclusionē destruūt
ut hic per Pau Lancel. & Curt. Soci in praeal. c. significasti
col xj. &. xij Fel in. d. c. p. & g. col. iij. Pau. de ca. in. l. j. C.
de iu. om. iud. & in dicta. l j. C. vbi de crim. agi opor la-
tius per Barba in dicto. c p. & g. folio. xj. cum sequenti in
versic. quid autem in criminalibus ubi tenet contra com-
munem ꝙ in causis criminalibus cognitio spectet ad iudi
cem naturalē delicti cōmissi priuatiue & nequeat fieri pro
rogatio maxime ne fiat praeiudiciū iurisdictioni offense
neue collusio frausq; cōmittatur ut ibi per eum. & est opi
nio defensibilis & consentanea legibus & communibus
vt hic etiam per moder.
Non est tamen a communi recedendum cū limitationi
bus praedictis per quas potest optime respōderi ad ratio
nes praealleg. quia prorogatio solum fit in praeiudicium
progantis. nō in praeiudiciū reip. offense nec sine cōsensu
iudicis territorij lesi ut hic per Ange. Pau. & Mod. & per
Pau. cast. in. d. l j. col. j. C. ubi de crimin.

EX LEGE VENDITOR.

VEnditor molens emptorē in cā cōtra illum mota
defendere debet hoc facere corā iudice ipsius em-
ptoris cōuenti nu. 1. 8. & per totā legem.
Clericus veniens ad defenden. emptorē in lite contra eū
mota debet id facere corā iudice emptoris conuenti. se
cus est quando venit pro suo interesse principaliter. 1.
2. 11. 13. 19. & sequen.
Denūciatio litis motae. pro euictionis cōmodo cōsequen
do ut sit legitima qualis eē debeat & cui fieri. 3. cū seq.
Euictio vt praestitur quid faciendum ibidem & de materia
euictionis nu. 24
Denuncius litē motā tenetur nihilominus psequi & cām
defendere alias regulariter nō agit de euictiōe. 5. cū seq.
Pacta inutilia quae dicantur. 6.
Protestatio ꝙ quis nō intendit conuentū in iudicio desere
re quando alias interuenit in causa vtilis est. 11.
Iudex secularis nō dēt curare de inhibitorijs iudicis eccla
stici in causis quae ad forū ecclesie non pertinent 14
Fiscus priuilegiatus est vt causam contra eius emptorem
motam ad iudicē suum reuocet nu. 16
Fiscus et eccla licet pcedāt a pari secus tñ est in clerico. 17
Tex l. bene a zenone declaratur. 18
Compromittens dicitur mutare forum. nec iudicem. 28
Sentētia lata contra emptorē an et quādo possit executio
ni demandari contra venditorem & in bonis illius. 25.
Tex. §. si ignorantes l. si procuratorē man. declarat ibid.

IN LEGEM VENDITOR DE IVDI.

HEC not. lex quae habet materiā quotidia
nam & practicabilē vsq; ad. §. iudices. diui-
ditur in tres partes in prima ponit thema.
in ij quaestio. in. iij. responsio. secunda ibi
quaeritur tertia ibi Pau.
Sūmatur ut hic per Bal. Ang & Pau. ca.
Ratio dubitandi esse poterat. • quia quum iste uēditor 1
denunciatus ueniat ad iudicium stimulatus ut defensor ne
cessarius venit. & sic loco rei habetur ut per Ang. in. l. non
cogere in. §. si procurator supra de procur. & Dec. in. c. in
telleximus col 4. de iudi. si ipse originaliter conueniretur.
Coram suo iudice cōueniendus esset. l. fi. C. vbi in rē actio.
ergo & hoc casu quum reus & defensor sit videbatur ꝙ
ad suum iudicem trahere posset.
Oppositum tñ deciditur. ratio decidendi est. qa iudiciū
inchoatum fundatur cōtra emptorē possidentem rē vēdi
candam non cōtra venditorē. l j. C. ubi in rem actio ideo
dicit hic iurisconsultus venditorem emptoris iudicē sequi
solere. Non obst. allegata in opposiū qa procederent
quādo ipse venditor possideret & contra eum iudicium
fundaretur alias secus vt hic qa non habet in considera-
tione respectu fori persona vēditoris clerici puta. ꝙ uenit
ad iudicium necessario & incidenter.
Noto primo ex isto tex. ꝙ actor uolens rem venditam
vendicare emptoris nō venditoris forum sequi debet ad
idē tex in. l. j C. vbi in rem actio. quia actio realis contra
possidentē non contra illius auctorē datur ꝙ si cōuentus
possessorio aliū dominum nominet. an & quando possit
euitare iudiciū. vltra ea quae traduntur per scriben. in d. l.
j. videte Ang. in. l si cui in. §. impator infra de accusa fran
ciscum de parma in tract. de iure fisci fol. ix col. 4. vbi di-
cunt • ꝙ licet clericus uolens venire ad defendendū laicū 2
pro interesse suo non possit trahere actorē ad forū episco
pi dari tamen cautelā ꝙ colonus nominet praelatū in iudi
cio asserendo ꝙ colit pro praelato vel clerico quia tūc ne
cessario trahitur ad forū ecclesie vt etiam scribit math. de
afflic. in decisione regni. 116. cum seq.
Secundo not. ex tex. ibi • denūciatus et euictionis nomine 3
defenderet ꝙ ad hoc ut uenditor de euictione teneat non
sufficit denunciationē esse notificatoriam verum etiā req-
sitoria esse debet ut veniat ad defenden. ipsum emptorem
cōuentū accedunt tex. in. l. si plus in. §. mota litem infra de
euic. in. l. si absente cū ibi no. p Pau. de ca. supra de pcur.
& in. c si. de emp. & ven. cū accumulatis p Bar. in §. mor
te col. xj. & in. l. emptor. ff. de euic. Pau. de ca in. d. l. si absen
te Anto. burgos in. d. c. fi. in. ij not. Dec. consil. 74. &. 102.
Ripam in. c. cum. M. ferrar. 163. in nona conclus. cum seq.
de consti. & nod. repet. in. d §. morte col. 25. cum sequen

ti & ponunt scrib. prædicti multos casus in quibus absq;
p̄dicta denunciatione agi pōt de euictione contra vendi.
4 In qua materia* tria diligēter in actu practico notabitis
primū q denunciatio prædicta debet esse legitima tā ex
tpe q̄ ex modo quia emptor litē motā denūcians debet
mittere venditori copiā libelli. & ,pcessus quum debeat
venditorem de lite nota certū facere nec aliter certiorari
dicat̄ nisi his cognitis i nomē in verbo certior factus C.
quæ res pign. obl. poss̄ Bar. in. d. l. emptor & in d. §. mor
te col. xj. Ang. hic Bal. i. l. libera col. fi. C. de sent. & iterlo.
om. iud. Ripa loco præal cū alijs. j allegan. & ita obserua
tur in practica. solent. n. emptores venditoribus & aucto
ribus suis litē intimare cōtra eos motā super re vēdita re-
quirēdo & interpellando vt veniant ad defendendū eos
& onus defensionis causæ in se assumen. exhibendo eis ad
hūc effectū ut certiores de oībus reddant̄ copiā petitio-
nis & libelli. actaq; (vt dicitur) disbrigata protestando de
oībus dānis expensis & interesse. & de agēdo contra eos
de euictione suo loco & tpe. vt magis secure cūcta proce-
dūt auctoritate iudicis hæc suis auctorib⁹ intimari faciūt.
Ex tpe vero legitima dicitur quando fit tali tēpore q
vēditori saluū sit ius faciendi defensiones suas & etiā post
litis cōtest. ante sententiā & publicationē testiū alias secus
l. si rem in. §. fi. infra de euic l. emptor fundi cum not. C. de
dicto c. fi. notant Bal in dicta. l. libera col. fin. prac pap. in
for. lib in causa ven in glo. ,pmittens de euic. col ij. Ant.
burgos. in d. c fi. col. j. cum alijs infra allegandis.
Secundum erit q per denunciationē hanc emptor non
eximitur a prosecutione & defensione litis nec ab appel
5 lando & ,psecutione appellationis* q si aliter egerit non
poterit agere de euictione contra venditorē qcquid dicāt
Io. de anna. & Bolog. in apostil. seu addit ibi in consi. 38.
quia mora emptoris cū erat formatū iudiciū magis præ-
ponderat. & quū nullus rem defenderit & sit euicta em-
ptori magis imputandū est vt de euictiōe agere nequeat.
ſm Bal. in. l. j col 4. C. de peric. & com. rei ven pract. pap.
loco præal. Dec. consi. 74. colum. ij. & Anton. burgos in
d. cap. fin in. ij. colum.
Intellige nisi pacto speciali per venditorem emptori hec
remissa fuerint arg. l quæritur § si venditor infra de edil.
edic. & in. l herenius in prin infra de euic ut p pra. pap lo
co præal. col. 3 burgos Ripā & mod in locis supra alleg.
Et ideo practici notarij in instrumentis ponere solent hu-
6 iusmodi pacta & remissiones ✠ quæ vulgo secundū pra.
pap. loco præal. appellant̄ pacta utilia & cōuenienti con-
gruo q uocabulo quia emptoribus valde utilia sunt.
Tertio not. est p̄termitten. q practica denunciatio fieri
7 dēt venditori suo nō primo vēditori ✠ vt hic & in. l. si ,p
Re in. §. j. cū not. j. de euic. tradunt Io. de anna. & bologn.
361. in præal consi. 38. Dec. consi. 74. & burgos loco pal.
vbi dicit q ille venditor cui non fuerit denunciatum non
teneretur emptori suo de euictione per glos. quā ad hoc
singul dicit perpetuoq; not. in. d l. si pro re in. § j.
Tertio no q venditor volens emptorē conuentū defen
8 dere id facere debet corā iudice emptoris* corā quo lis ce
pta fuit nec pōt rē ad suū iudicē reuocare. opposita fori de
clinatoria ex ,ppria psona. cōcordat text. in d. l. j. iūcta gl.
fi. cū no. ibi p Pau. ca. in. 3. col. C. ubi in rē actio. & in. l. iam
tū in. §. fi cū gl j iudi. sol rōnem vidimus post figurationē
casus. Amplianē prædicta ēt si vēditor uellet cām trahe-
re ad propriū iudicem quem de iure cōi haberet ſm Pau.
ca. & Lanc. hic licet enim iste tex. loquatur de iudice quē
venditor ex priuilegio sortitur idem tamen est in eo quē
habet de iure cōi propter identitatem rationis secundum
eos & probatur in. d. l. j. in fi. & hic in generalitate dū dicit̄
venditorem emptoris iudicem sequi solere. ergo nō suū
quomodocunq; suus sit. confirma per ea quæ statim di-
cemus de clerico venditore qui non pōt causam trahere
ad iudicem suum ordinarium. & si dicas quare ergo iuris
cōsultus thema posuit in iudice ex priuilegio quū debuis

set potius ponere quæstionem in iudice venditoris de iu-
re communi vt casum magis dubiū redderet potentius,
est enim ius cōmune q̄ speciale. l. eius militis in. §. milita
missus infra de testa. mil.
Responderi potest sic forti fuisse in casu iuriscōsulto pro
posito. præterea quū ratio gn̄alis sit tota lex gn̄aliter in-
telligi debet l. regula in. § licet cū ibi not. per Bar infra de
iur. & fac. ignor. l. qd dictum cū ibi not. p scribentes ma-
xime Ias. supra de pac. & latius Cor. in suis singul. in ver-
bo alienatio penultimo & in verbo sportule.
Secundo amplia prędicta ut procedant etiam qn̄ vēdi-
tor solūmodo se opponeret in executione ut pulchre cō-
suluit pet. de Anch. in cōsi. 333. an dubia col. j.
Lim. mō hūc tex & prædicta* quando uenditor in cā 9
euictionis & per cōsequens ,pcurator in rem suā ad de-
fensionē causæ per alium mote ueniēs ,p interesse suo uel-
let opponere fori declinatoriā ex psona principalis in iu-
dicio conuenti ita post Inno. Pau de ca. & lanc. hic. qa ex
quo iudiciū fundatū est in persona principalis ad quē im
mediate pertinet declinatoria ueniens ad defensionē etiā
post lapsum terminū præfixū principali pro interesse suo
ex persona principalis illā opponere pōt sequitur roma.
in singul fol. 37. col. 4. in fi. cum principio sequētis ita pro
nunciasse in ardua causa dicēs & habet equitatē ne empto
ris negligētia & malitia noceat venditori quāuis ista nō
sit proprie limitū. ad hanc legē loquentem ubi uēditor ex
persona sua iudicium ad iudicem suum reuocare uellet.
non quando ex persona conuenti.
Exceptio tamen declinatoria principali cōpetens nō ex-
tenditur ad eius fideiussorē* ut per roma. in dictis singul. 10
fol. 38. col j. incipit nunquid fideiussor.
Secundo limit. quando uenditor esset clericus * qa rem 11
& causam ad iudicem suum & episcopum reuocare pos-
let ut hic p Pau. de ca. & Ang in insti de actio. in §. actio-
num col. x) habent enim clerici suos proprios iudices c.
clericū nullus xj quæstio. j si diligenti de fo. compet. sunt
enim clerici exempti a iurisdictione iudicis secularis. quū
sint res spirituales ex quo corpus et animam in seruitium
Christi deputarunt. c cui portio. xij. quæstione prima no.
Soc. in. c j. col. j. de fo. comper.
Sed hæc lim. nō est iuri cōsona ut per Abb. in. c. fi. §. fin.
col. xij ut lite non conte. postq̄ clericus non est reus prin-
cipalis quū ut diximus iudiciū dirigatur cōtra possidentē
non contra clericū licet clericus veniat ad assistēdū ut cau-
sa recte agatur ideo iura loquentia de iudicibus, cogno-
scentibus de causis clericorū ad hunc casum applicari nō
possunt. quia non agitur de causa clerici sed laici & istud
est principale quod attendendum est. non autem quod
uenit in consequentiā accessorie & indirecte. l. si quis nec
causam infra si cert. pet. & l. j. de auc. tut. ✠ & boni practi- 12
ci inchoato iudicio quicunq; ueniat ad defendendū cām
motā protestātur q nō intendunt deserere conuentū nec
mutare sed ius suū & iudiciū contra conuentū prosequi
hāc protestationē in singulis actibus repetētes actor enim
nō cogit̄ mutare nec liberare conuentū. sicq; defensorem
aīo mutandi iudiciū uenientē admittere. l. si mādato meo
§. j j. man. notant Bar. Bal Sal. & Pau ca. in. l. j. C. ubi in rē
actio. Ang. & Pau. hic Aret. hoc perpetuo notari mandās
in rub. institutū de excep. col. 9. & Soc. in consi. 91. col. fi.
lib. 3 ✠ Et hæc opinio q clericus uenditor uolens empto 13
rē defendere prout in casu. l. nostre illū defendere debeat
coram iudice seculari & iudicij inchoati nec possit ad ec-
clesiasticū causam trahere a scribentibus cōiter recepta est
ut per Abba. loco præalleg. Anchar consi. 333. Corn. in
consi. 79. in ulti. dubio libr. 4. Aret. in rubr. de excep. col.
x. Socin. pulchre in consi. 91. in ulti. dubit. lib. iij. ubi dicit
hanc opi communem & ab ea non esse receden. p allega
ta ibi per eū. & per Deci. in consi. dcc. & Anton. Burgos
in. c. fi. in quatuor ult col. De emp. & uen. cū alijs quæ alle
gauimus supra in primo no. q si iudex ecclesiasticus uolle

aquā ad eius molendinū trahere inhiberet iudici seculari
24 sub pena excōicationis ne in causa procederet✠verū illā
sibi remitteret iudex secularis de huiusmodi inhibitorijs
non haberet curare. quum ab illo iurisdictionē nō habeat
vt per Bal. in. l. j. col. fin. C. quomodo & quando iudex.
Alex in apostil. ad Bar. in. l. iudicium soluitur. j. eo. Soc. in
consi. 91 in. fi. & . 99. col. fin. lib. iij.

Ampliatur not. pdicta conclusio etiā φ clericus vēditor
ante litis cont. in principio iudicij cōparuisset & petijsset
causam ad ecclesiasticū remitti qcqd post Anch. & Ang.
Areti. dicat & cōsulat Dec. in consi. Dec. vt per Soci. in. d.
consi. 91. col. fi. & latius burgos in. d. c. fi. col x. responden
do rōnibus in contrariū facietibus. hocque probatur per
25 legem nostrā generaliter & indistincte intelligēdo.* No
ta tamen φ licet clericus veniens ad defendendū empto-
rem in causa contra eum mota super re empta non possit
ex propria persona rem ad iudicem suum trahrre & iudi
cem mutare tamen coram eodē iudice vti potest iure &
beneficio sibi cōpetenti ut per Anchar in cōsi. 333. Cor.
in cōsi. 79. col. fi. lib. 4 & Math. de afflic. in deci regni xv.
vbi vult φ minor veniens ad talē defensionem post pu-
blicationem testium possit testes de nouo ex persona sua
inducere non obstante publicatione testiū qa non debet
sibi denegari quod de iure cōi eidem cōpetit iuxta. l. mi-
nor. xxv. annis omissam supra de minor.

26 Tertia limit. in fisco venditore✠q reuocat causam ad iu
dicē suum. l iij. cū gl. magna in verli. si aūt cōtra emptorē
C. de iu fis lib. x. vbi si emptor emerit a fisco velut φ fiscus
illū defendere causa debet agitari corā procuratore Cesa-
ris qui iudex est inter fiscū & priuatum sequitur Pau. cast.
hic Iāce. tenet oppositū quia rationes & fundamēta quæ
militant in clerico militant & in fisco uēditore qd a verita
te alienū est, qa licet fiscus & ecclesia equiparētur l. si pro
curator cum not. infra de iure fisci tradunt Abb. & alij in
27 c. ij. de præcar.* id tamen non vēdicat sibi locū in clerico
vt p Anto. burgos in. d. c. fi. col. xij. De emp. & ven. q̄uis
dicta. l iij cū glo. nō probet ut per Aret. in rubr. instit. de
excep col. 12. & fiscus prærogatiua hac suffultus est vt
causam eum tangentem ad iudicem suum trahat. l. cum
vēdente. l. ad fiscum & toto tit. C. vbi cause fiscal. l. j. & . ij.
C. si aduer. fis. Et hæc est receptior scribētiū sententia. a qua
nō ē recedē ut hic p Pau. ca. Cor. in cōsi. 79 Soci. cōsi 91.
col. fi. lib. 3. & consi. 46. col. j lib. 4. Sed quomō hæc pos
sunt pcedere quum emens rem a fisco securus sit nec pos
set a domino rei conueniri aut molestari. sed conueniēdus
sit fiscus vsq; ad quadriennium tantum. l. bene a zenone.
C. de quadr. præscr. Responderi potest* φ lex illa non
28 procedit nisi pluribus interuenientibus ad quam dantur
multe limit. ex quibus facile euitari potest qd ibi dicitur
ut pulchre per Iac. de sancto Georg. in trac. feud. in verbo
princeps col. v. & . vj. Roma in singul. fol. 16. col. 4. & sul.
xlv. col. 4. Alex. in consi. 52 lib vij Soc. consi. 46 colū. v.
lib. 4. Fel. in. c. quæ in ecclesiarum. col. 13. de cōstit. Et Cur.
Iuniorem in consi. 142. cum sequenti.

Quarto lim & restringe cōclu. prædictā quæ hēt φ ue-
niens ad defenden cām contra aliquem motā opponere
possit exceptionem declinatoriā ex psona propria. vt nō
procedat quando priuilegiatus venit principaliter ad iu-
29 diciū pro interesse suo* puta emphiteota cōuentus a laico
aut colonus clerici conuentus in iudicio noiat clericū do-
minū qui uenit ad defendendum directum dñium & ius
suū pro interesse suo principaliter hoc casu remittendus
est ad propriū iudicē & ibi ordinandū iudiciū. quū in pso
na clerici sit fundandū ut per Abb. in. d. §. fin. col xij. Soc.
in præal. consi 91. col. vlt. Dec. consi dcc. Anto. burgos in
d. c. fi col. pen. & Math. de afflic. in decis regni. 15. 116. 217
cū alijs alleg. in primo no. Et si bene cōsiderabimus pri-
ma & vltima limita non sunt de terminis regule tex. no-
stri secunda de clerico non procedit. 3. de fisco solum pro
cedit pluribus cōcurrentibus vt dixi supra. Vltimo con
sidera si limit potest in ecclesia quæ fisco equiparatur. l. si.
C de sa. san. eccle. tradit burgos loco præal videtur idem
dicendum. tamen conclusio illa φ fiscus & ecclesia equi-
parentur non procedit nisi in certis casibus ut ibi per Ias.
in ij. col licet Dec. in. c. j col. 9. de probat. teneat oppositū
sed quando materia esset correctoria & stricte intelligen-
da etiam ipse Dec. ibi post mathesil. tenet equiparationē
hanc non procedere in proposito nostro idest qa corri-
geretur restringereturq; lex ista ergo tex præterea ut di-
xi iudiciū hic formatur contra emptorē non contra eccle
siam ergo ecclesia non debet posse reuocare ad suum iu-
dicē iudicium quod contra ipsam non est institutum.

Prædicta inducuntur per Bar. & scrib. ad aliā not qōnē
licet venditor veniens ad defendendum emptorem in li-
te contra eū mota non possit ex sua persona ut dictū est
iudiciū perimere aut mutare rem ad suū iudicem trahen-
do✠si tamen tertius cōsanguineus sit vel affinis uendito- 20
ris compelletur de dicta causa cōpromittere si secundum
formam statutorum cause affinium vel consanguineorū
compromittende essent* quia per compromissum nō di 21
citur fieri mutatio fori nec iudicis & locum habent rōnes
fundamentales prædicti statuti. veniatq; consanguineus
ad iudiciū & defensionē necessarius ut hic p Bart. & Pau.
de ca. est recepta & communis sententia ac tenenda quic-
quid studio contradicenti & impugnandi Barto dixerit
Bal. ut per Pau ca in. l j. col. ij C ubi in rem actio. Soc. in
dicto consi. 91. col 7 in fi. Ang. Aret. in rubr. instit. de ex-
cep. col xj. vbi attestatur se ita bis iudicasse idem voluit
Iaffran. in tract. de arbit. fol. 16. quæstio. 47. & Anto. bur-
gos in d. c. fi. col. pen reputans ualde not.

Et si in terminis l. nostre res euinceretur iudex corā quo
vēditor causam defendit* cognoscere poterit inter empt. 22
& uen in causa euictionis ad interesse uel ad duplum quū
hoc fiat in cōsequentiā prime litis arg tex. not in. l. cū ven
dente. C de sent. & interlo. om. iu. Are. consi. 48. col. ij. So
cin. pulchre in cōsi. 244 col ij & Fel. in. c. cū oporteat col.
fin de accusa.

Limitat̄ tamen prædicta cōclusio ut nō pcedat quādo
venditor esset clericus* qa non haberetur tunc rō. dicte 23
sequelle seu talis cōsequētie Ang. in. d. l. qui absente supra
de pcur. Ianc. hic ratione enim dicte consequentie erube-
scit lex inter uēditorem clericum & emptorē cum iudicē
facere quē clericus uolens non posset eligere. c. si diligenti
de fo compet. quæ ratio cessat in eo qui posset renuncia-
re fori declinatorie ut in dicto Pau. de ca. supra relato.

Postremo✠materiā euictionis de qua supra quia utilis 24
est & frequens si ad plenū scire & cognoscere volueris ui
de Bal. & alios in. l. si pater. C. de colla. Pau. de ca. in d. l j.
C. vbi in rem act. in. l. si actor supra de procur. in cōsi. 49.
& . 173. col ij. in antiquis. dū ponit qualiter consulatur. vbi
ille cui fieri debet denunciatio pupillus est uel absens. Ce
pol. in cautela. 134. Alexan. consi. 67. col. fin lib. ij. & . 67.
lib. iij. 24 vol. 4. 65 lib. v. & . 117. lib. vij. pra pap. in gl. pro
mittens de euict. supra alleg Io. de anna in consi. 38. Soci.
cōsi. 67. col. fi. lib. ij et in alijs supra alleg Dec in consi 74.
102. 119. & . dcc. Math de afflic. in locis prealleg. mod. in
§ morte & in. c. cum. M. in locis supra signatis.

Glo. prima est expedita in not. Secunda diuiditur in. ij.
partes in. i. assignat duas rōnes ad decisionē text. nostri in
ij facit illationē secunda est ibi & sic. rationes glo. not. sunt
& confirmari possunt per ea quæ dicta sunt supra cum
scriptis per Soc. in consi præal. 91 col fi. & burgos in. d.
c. fi in. x col. Nec obst φ tex noster videatur se fundare
super consuetudine ibi si qui solere quia resp. φ prædicta
consuet. fundata est in prædictis rationibus.

In secunda parte gl. uult not *φ sententia lata cōtra con- 25
uentū mādari possit executioni in bonis defensoris neces-
sarij Bar. Ang. Pau. & alij transeunt cum gl. allegātes pro
ea tex l si procuratorē in. §. si ignorantes ibi ex substātia
debitoris soluerint infra man. ubi lati' Bar ponit & Pau.

ca in auc.qua in ꝓuincia col.fi C. vbi de crim agi opor.
vbi dicit.§.si ignorantes esse ad hoc singul.sed debet sane
intelligi ut per Fel.in.c pen.col.4 de accus. Cuius resolu
tio nō caret diuinatione ut per Ias.in §. Caro in.viij. opp.
Bar col.xij vbi ꝑuin col.21.versi.successiue illū tex.no.de
clarat.ex qua declaratione apparet tex.illum paꝝū ad pro
positum facere maxime q a ut Fel.loco præal.post Bald.
dicit ille tex locum nō habet in ꝓcuratore ad iudicia sed
in procuratore ad negocia.

Sed qūo potest dictum glo.procedere. quum ageretur
reali ad rem certā & determinatā in qua re.non autem in
alijs facienda est executio iuxta.l.q restituere cū similibus
infra de rei ven.Ang.& Pau ca respondet ꝙ sententia vl
tra restitutionem rei continebat etiam aliud puta fructus
sumptus & iteresse ꝓ qbus fieri poterit executio in bonis
vēditoris et necessarij defensoris.d.§.ignorātes et sic opor
teret restringere conclusionem gl.respectu expensarū &
interesse qbus obstant etiā quæ supra proxime diximus
facio transitum ad legem exigere dotem.

EX .L. EXIGERE DOTEM.

Diligenter aduertendum est vbi agitur de lacte la
na & reditu num.1.
Rōnes dubitādi & decidendi plene excutiūtur.2
Dos exigi dēt in loco vbi maritus habuit domiciliū nō in
loco cōfecti instr̄i dotalis aut cōtractus celebrati regula cū
amplia.& pluribus limitationibus.3.vsq; ad finē.l.
Dotis lucrū quod a statuto defertur.an deferatur secundū
statuta loci mulieris.vel loci viri.4.cum sequ.
Tex.l.si fundus infra de euic.declaratur & ornatur nu.6.
locus contractus an potius attendatur q̄ locus destina
te solutionis.6.cum sequenti.
Forus domicilij potentior est omni alio foro.9.
Statuta de lucro dotis loquētia an vendicent sibi locum
in sponsa.12.
Domicilium constituitur & mutatur pro libito.14.
Actus sequēs declarat q̄lis fuerit mēs & intētio p̄cedēs.35
Maritus cōmorans in loco vxoris & cū vxore uti potest
& gaudere cōmodis statutorum prædicti loci.16
Domiciliū potest quis habere in pluribus locis & quod
domicilium tunc attendatur.19
Soluer̄ ꝓmittēs ubiq; locorū ubi & q̄ sr cōueniri possit.23
Instrumentū debet ordinari secundū stilum & consuetu
dinem loci cōfecti instrumēti et celebrati cōtractus.26.
Tex l.si vxor.ff de iudi.declaratus nu.28.&.34.
Notarius in instrumento debet ponere locū confecti &
recepti instrumenti non leuati seu parti expediti.32.
Tex.l.contraxisse de ac.& obl declaratus num.33.

IN LEGEM EXIGERE DOTEM DE IVDI.

ICET hæc lex vulgo sit nota pe-
regrina tñ est & singularis s̄m Bal.
& scriben.cōtinet māmm vtilē & pra
cticabilē et q̄ a paucis bene intelligit
ideo diligēter ē aduertēdū quū agaꝛ
2 de lana lacte.et redditu * iuxta glos.
in c.e.dudū in verbo hmōi de sepul.
notat Cep.in auctēn. sed nouo iure
in.z.q.C.de ser.fugiti. Quia summariū Bar.Pau.& alio
rū non satisfacit.quū ratio specialitatis in qua fundaꝛ nō
videatur bona ut infra dicitur sic summo in exactione et
repetitione dotis nō inspicitur locus confecti instrumenti
contractusque celebrati.sed domicilium mariti
Diuidiꝛ in.ij.ptes in prima poniꝛ decisio in scda q̄ est ibi.
nec.n ratio decisionis Casus diuersimode figurari potest
secundū diuersitatē lecturarum.Retento intellectu sum-
marij casus figurari potest secundum tenorem eiusdē.

Rō dubitādi ꝓpōt assignari.virtute cōtractus in aliquo 1
loco celebrati sortitur qs ibi forū.l.heres.§.j.supra eo.c.ti.
cū ibi plene not de fo.compe.ideo videbatur ꝙ in loco
celebrati cōtractus.et cōfecti instr̄i dotalis cōueniri posset
maritus ad restitutionē dotis. Ratio decidēti oppositum
fuit s̄m Bar.& scriben.quia in dote hoc est spāliter statu
tū quæ ratio nō uidetur posse subsistere primo q a in tex.
isto de specialitate verbū nullum.secundo quia dos esset 17
deterioris cōdictionis q̄ alij cōtractus magis enim cedit
mulieris dāno & incōmodo q̄ fauori & in utilitatem. ꝙ
exigere debeat dotem in foro viri.non in loco ipsius uxo
ris ubi uerisimiliter propter affines et amicos ibi exiſtētes
habebit maiores fauores. Tertio quia istud quod hic deci
ditur regulare est in omni debito ut statim dicā ergo non 8
est singulare & speciale in dote ideo ratio decidenti vide
tur fuisse.quia maritus ad domū vxoris se cōferens. ibiq;
dotē recipiens quāuis ibi ad restitutionē dotis se obligaue
rit quū non esset ibi mansurus sed cū vxore ad domū re-
diturus intelligitur ibi tanq̄ aduena statimque recessurus
contraxisse ꝓpterea sicut aduena in loco dicti contractus
conueniri non potest quia solutionē in loco domicilij sui
destinasse cēsetur d § j.l heres ut post gl.primā hic dicūt
Angel Pau.Cur.& alij.Alex.consi cj.lib.3.Feli.in.c.j.col.
xiij.de sponsa.Dec.283.col.v.& Bald not.in tract.dotis
in vltima col.none partis in.xviij speciali locus ergo do-
micilij uiri & collate solutionis censetur locus contractus 8
l.quæro infra de sol.&.l.contraxisse de act.& oblig notat
Fel.loco præal.ideo nimirū si dictus locus attenditur.

Non obstat quod dicebatur in ratione dubitandi quia
ut dixi non procedit quando quis contrahit tanquam fo
rensis & statum recessurus.

Saluando rōnem Bar.& cōem ꝙ hic sit speciale cōside-
randū est noluisse Bar & doctores dicere hāc decisionem
esse fundatam in specialitate & fauore dotis. sed speciale
esse q a mulier ibi cōtraxisse videtur ubi maritus domici- 17
liū habuit ad quod itura erat et sic tacite ibi destinata solu
tio restitutionis dotis s̄m Cur.j.col.fi.& hanc declaratio-
nē inuenio positam per Alex.doctorē ueritatis in cōsi.cj.
col.ij versic.confirmo uol.3 dicentē ideo hoc casu attēdi
forū & locū domicilij mariti quia censetur forus & domi
cilium ipsius uxoris quū illuc itura sit ut in lege nostra di 18
citur & uoluit glo si hic quod non contingit in alijs con-
trahentibus q non sunt ituri in domiciliū contrahentium
secū & sic speciale est in dote idest speciali quadā ratione
inductū ut spectetur locus domicilij uiri quū mulier illuc
itura sit hoc modo declarando saluari potest rō Bart.&
doctorū intelligēdo ut dixi speciale.i.speciali quadā ratio 8
ne inductū & a regulis iuris communis exemptum.

Nō obstat quod in ratione dubitandi allegabatur quin
nō procedit qñ quis contrahit tanquā forensis & adue-
na statim recessurus ut supra dictū est. & locus domicilij 19
collateq; solutionis censetur locus contractus l. quæro &
l.contraxisse præal notat Fel.loco præal.

Nota ex hac lege ꝙ dos exigi dēt in loco ubi uir do- 5
miciliū habuit nō in loco cōfecti instr̄i dotalis aut celebra
ti cōtractus.& ad istud propositū allegatur semp lex ista
in scholis & in palatijs.rōnem diximus supra. Et licet lex
ista loquatur quo ad forum & iudiciū repetite dotis ut ex
uerbis patet & natura tit.j.de iudi.sub quo situata ē osten
dit ꝙ maritus ad restitutionē dotis conueniri debeat in iu
dicio ubi domiciliū habet & dotem restituere promisisse
censetur * tamen Bar.& doct.hic Raph.comen in consi. 4
72.&.109.Alex.in consi cj.vol.iij.Fel in.c.j.col.antepen:
de spōsa math.de afflic.in decisione regni.226.Bal.nouel.
in tract.dotis fol.54.speciali.xviij Dec.consi.19.283.&
402.& Cur.Iunior in consi.129.inferunt trahūtque ad lu
crū dotis.ꝙ vbi sunt diuersa statuta circa lucrū dotis ob
mortē uxoris sine libis decedētis,l loco domicilij mariti.
& domicilii uxoris spectari debeant statuta domicilii uiri
non uxoris quæ æquiparatio alia rōne probatur quia

pari procedũt forũ sortiri & statutis ligari ut per scriben.
in c.ecclesia san.mariæ de constit. & Dec. in cõsi. 283. col. 6
5 Ampliatur ergo prima lex ista • vt locũ habeat etiã i lu
cro dotis. q̄ spectari potius debeant statuta domicilij uiri
q̃; vxoris licet mulier ignorauerit dispositionem statuto-
rum domicilij mariti quia illi imputandũ est vel danti do
tem si de tenore statutorũ prædicti loci. vbi exigẽda erat
dos vt hic dicitur nõ se informauerint ut per Barto. hic &
scriben. in locis prealleg. Nec obstat q̄ in decisiuis meri-
torumq; respectu spectanda sint statuta loci contractus
6 • non destinatæ solutionis l. si fundus infra de euic. cum
not. per Bar. & alios in. l. cunctos pop. in prima & secũda
char. C. de summa trin. ergo restitutio dotis faciẽda vide-
batur secundum statuta loci celebrati contractus nõ desti
natæ solutionis. speciale est enim in dote vt non attendaf
locus cõtractus per hanc legem ſm Bar. hic & alios in lo
cis supra allegatis Roch. Cur. in repet. c si. in xij. & vlt. q.
de cõsuet. vbi plene examinat regulã d. l. si fundus Curt.
hic col. j responsionem dubiam dicit & difficultatem ar-
duam. q̄a dos esset deterioris conditionis q̃; alij cõtractus
præcipue quia lex ista non videtur fundari in aliqua spe-
cialitate contractus dotis ut dixi supra.
7 Tu clarius responde • q̄ quũ maritus ibi cõtraxerit tãq̃;
aduena statimq; recessurus loc⁹ talis cõtractus nõ inspicif
nec attenditur. §. primo dictæ l. heres absẽns ideo nimirũ
si in proposito nostro respectu meritorum & decisionis
causæ non attenditur locus celebrati contractus sed locus
domicilij mariti ad quẽ censetur habitus respectus & con
sideratio & ille censetur esse locus contractus ut supra di-
xi quod not. potest tamẽ procedere etiam sol. Bar de spe
cialitate declarando ut feci supra.
8 Secundo ampliate conclus. prædictam ✠ etiam si causa
restitutionis dotis alibi agitaref puta in foro originis ma
riti vel in loco communis patriæ prout in lucro dotis. se-
cundum formam statuti istius ciuitatis padue consuluit
Raph. comen. in cõsi. 72. sequuntur Cur. hic col. ij. & doc.
in locis præal. Sed quomodo potest hoc procedere qñ
dotis exactio fieri debeat i foro domicilij mariti ergo cau
sa alibi tractari non poterit.
Responde in pluribus locis quẽ posse forum sortiri • sed
9 domiciliũ potissima causa iurisdictiõis. & omni alio foro
potentior forus. ſm Bal. in rub. C. si a nõ cõpet. iud. Alex.
in. l. cũ quędã puella col. j. supra de iu. om. iud. & Fel. in c.
si. col. xj. de fo compe ideo tex. hic dicit exactionem dotis
ibi debere fieri & consequenter secundum statuta dicti lo
ci ut dictum fuit. sed si debitor in loco originis reperiref
uel in loco cõmunis patriæ. aut eo domiciliũ transtulisset.
posset ibi tunc conueniri ut per Alex. Feli. & præallega.
sed in meritis seruanda essent statuta loci domicilij viri ad
quæ censetur habita consideratio vt visum est supra.
Tertio ampliatur prædicta conclusio ut procedat etiã
q̄ post contractũ matrimoniũ maritus mutauerit domi-
ciliũ habitationis. & ad aliũ locum transtulerit. quia non
attendenf statuta ultimi domicilij & habitationis viri sed
statuta primi domicilij q̄d maritus sortiebaf tẽpore cele-
brati cõtractus dotalis ad quæ censetur habita considera
tio. l. si uxor cũ ibi infra eo maxime quũ lucrum causetur
ex dispositione legali quæ de futura domicilij mutatione
censetur considerasse arg. tex. in. c. maiores de baptis. & . l.
cũ hic status in. §. si sponsus infra de dona inter virum &
vxo. & est receptior sententia ut per Alex in cõsi. cj col.
pen. lib. 3 seuerinum in. d. l. cũctos pop fol. 16. in septimo
casu Fel in. d. c j. col pe. & si. de sponsa mod. taurin. in. d.
cũctos pop. col. 19. in 4. illatione & Cur. hic col si. plures
aliæ ampliationes accõmodari possent ex his quæ in limi
tationibus dicemus reprobando non nullas. limit. de qui
bus ampliationes fieri poterunt.
Lim p̄dicta cõclus. multipliciter ut hic per Cur. & prius
p Fel. in. c. j. char. 4. de spons. Ias. in l cunctos pop in. j. et. ij.
lec. C de summa trin. post Seuerinũ ibi fol. xv. & sequen.
vbi etiam Moder. Taurinen. fol. 6. circa quas limi. diligen
tius aduerten. est.
Prima lim. • vt conclusio procedat in vxore trãsducta 10
ad domũ uiri secus in sponsa nondũ ducta ad domũ viri
intelligendo tamen in sponsa per verba de futuro non in
sponsa per uerba de præsenti quæ ab uxore nõ differt l.
ea quæ ia secunda cũ glo. infra ad municip. secundũ scri-
bentes præalleg. & Feli in rub. de sponsa. Sed Curt hic
in. ij. col. in puncto iuris tenet oppositũ & idẽ esse in spon
sa per verba de futuro quũ & ipsa mutatura sit domiciliũ
& consequenter militet ratio in lege nostra assignata sed
responderi potest. hoc certum non esse. quum inter os &
offam. multa possint contingere. nec de futuris cõtingen
tibus (ut philosophi dicunt) sit determinata veritas. et pos
sint nuptias non contrahere sicq; in domiciliũ uiri nõ ire
aliud in ea quæ cõtraxit per verba de pręsenti. q̃ itura est
satisq; in proposito nostro est. q̄ ante contractas nuptias
domiciliũ nõ mutat. nec uxor de domo viri efficitur nisi
post contractas nuptias ergo ante nõ est ꝓprie uxor nec
ut uxor de qua lex nostra loquitur iudicanda.
Ego igitur pro clariori discussione articuli dico. aut quæ
rif de foro & iudicio de quo lex ista tractat & nulla vide
tur cõstituenda dr̃ia inter sponsam per verba de p̄senti &
illã quæ facta est sponsa p uerba de futuro q̄a in exactio-
ne dotis forsitan receptæ spe futuri matrimonij quũ uir ut
aduena & statim recessurus cõtraxerit ad restitutionẽ do
tis cõueniri nõ potest in loco ubi non censetur contractũ
sed in loco sui domicilij tantũ in quem ut dixi censef col-
lata restitutio dotis ideo siue spõsalia cõtracta fuerint per
uerba de p̄senti siue per uerba de futuro. spectari attẽdiq;
debet locus domicilii mariti & nõ limitabitur ista lex. aut
quæstio est de lucro dotis & receptior uidetur sententia
• statutũ de lucro dotis non habere locũ in sponsis. nisi 11
cõsumatũ sit matrimoniũ aut per uerba de præsenti con-
tracta sponsalia & sponsa ad domũ uiri trãsducta fuerit
ut per Fel. in. c 3. loco de præsump. & in rub. de spõs. Ias.
in consil. 135. lib. j. & mod. tauri. loco supra allegato rõni
bus & auctoritatibus de quibus per eosdẽ. Et tamen pro
habenda ueritate istius puncti. ponderanda diligẽter sunt
verba statutorũ tam in rubro q̃; in nigro & ratio in statu
to assignata ex quibus colligitur mens et intentio statuen
tium ac ueritas q̄õnis. Et cõsequenter siue quæraf de foro
siue de lucro dotis. hæc prima limit. doctorũ inepta fuit.
quo ad iudiciũ non procedit quantum ad lucrũ dotis lo
cum non habet quia statuta de tali lucro loquentia ut di
ctum in sponsis non uendicant sibi locum.
Secunda limit. in dote putatiua • qñ ratione legitimi im 12
pedimẽti soluitur matrimoniũ Dos. n. putatiua nõ habet
priuilegia ueræ dotæ nec inducta fauore matrimonii locũ
habẽt ubi matrimoniũ est nullũ & illegitimũ. l. de iure. §.
si. ifra ad municip. Fel. in. d c. j col. 14. Cur hic Ias. & mo.
tau. in. d. l cũctos pop col. vj & . xxviij.
Ista limit similiter inepta uidef q̄a matrimonio existẽte
nullo nõ est tractandũ de lucro dotis a statuto delato sed
de dotali restitutiõe dotis. l. si extraneus cum lege sequẽti
infra de cond. ob causam & Bal. in. c. iurauit allegatus p
eos loquif de receptione dotis tãtum. nõ de lucro. Respe-
ctu uero fori & iudicij. limitatio pariter non uidetur pro-
cedere q̄a dos exigi debet in domicilio uiri quũ debitum
contractũ fuerit per maritũ tanq̃; aduenã & statim reces-
surũ. ꝓpterea exigi debet in foro domicilij mariti debito
ris. secuti omne aliud debitum eo modo contractum ut
dixi supra & per consequens. nec limit ista procedit.
Tertia limit. • quando mulier ut sæpe fit traheret uirum 13
domũ suam. nõ autem ipsa mulier. ad domũ & domiciliũ
mariti iret q̄a tunc attenderef statutũ domicilij mulieris
ut post Bal. uolũt hic Cur col. ij Fel. loco præal colũ 14.
Dec. in dicto consi. 283. col v. moder. taur. in. d. l cunctos
populos col. xxiij. in. ij limita Nec mirum quia uidetur
tunc cessare ratio. per iurisconsul hic assignata ibi in cuius

domicilii mulier erat itura ex quo remanet in pprio do
micilio & vir it ad domum vxoris ergo cessat rõ legis no
stre. pterea hoc casu uir nõ cõtrahit tanq̃ aduena & sta
tim recessurus sed vti pmansurus. ergo cessat ratio funda
mentalis legis nostre ut cuiq̃ consideretur iuxta ea quæ
dicta sunt supra. Ias in d l. cũctos pop. col 6. in oppos alle
gat decisionẽ Bal. in l. cũ quædã puella & relinquit inso-
lutũ vt fecerat ibidẽ seuerinus fol. 15. col. 4. in. 4 casu dum
referendo Bal. in. d. l. cũ quædã puella dicit q̃ vxor sit de
foro uiri etiã si dicat virũ & non ducatur quia nexus ma
trimonialis forũ trãsfert & nõ habitatio. Et quia non erat
proprie casus suus noluit decidere. Deci in. d. l cũ quædã
col. ij. soluit hanc contrarietatem Bal. intelligẽdo dictum
Bal in. l. fi. C. si a non cõpet. iud. qñ maritus ad domiciliũ
vxoris animo ibi perpetuo permanendi iuit. Dictum ve
ro eiusdem prædicta lege cũ quædã vbi animo redeun
di ad suum domiciliũ. Idem videtur sensisse Feli. in. d. c. j.
col. 14. in. 3. limit.

Sed ut ueritas p̃sentis articuli magis splẽdescat in lucem
distinguamus inter cõpetentiã fori et contractũ siue lucrũ
dotis si de foro & iudicio quæritur quũ maritus domici
14 liũ habeat in loco uxoris * quod pro libito voluntatis cõ
stitui mutariq̃ põt. l. nihil et l. domiciliũ infra ad municip.
cũ not. per Dec in d. l. cũ quædam puella col fi. attendi de
bet tale domicilium quod est non solũ vxoris sed etiam vi
ri. hocq̃ vbi est in eo loco animo perpetuo cõmorandi
secus quando animo recedendi ut per Fel. loco præalleg.
Aquen. & Dec. in d l cũ quædam col j. & fi & si isto casu
nõ diceretur habere domiciliũ cũ ibi nõ iit animo perma
nendi l. municeps in fi. & l. eius. §. si qs infra ad municip.

Si vero quæraẽ de lucro statuti aut maritus it ad domũ
vxoris. tanq̃ statim recessurus vxoremq̃ suam secum du
cturus & attendentur statuta domicilij mariti per hanc. l.
vt cõiter concludunt dcc. supra allegati Si vero tpe con
tractus id egit animo ibi ppetuo permanendi de quo cõ
stet tunc cessant rõnes istius legis & circa lucrũ dotis spe
ctabitur locus contractus & domiciliũ vxoris imo ipsius
viri ut supra dixi ita pcedit decisio Bal. in d l. fi. C. si a nõ
cõpet. iudice quam sequuntur cõiter scribentes ut p Feli.
loco præal in. 3. limit. Ias Dec. & Aquen. in d. l cũ quędã
puella. & istud fortius clariusq̃ procederet. quando tẽpo
re celebrati contractus dotalis iam constituisset domiciliũ
in loco uxoris. tunc enim spectarentur statuta domicilij
vxoris. imo ipsius viri ut per Dec. in d. consi. 283. col. vj.
& Moder. taur. loco præalleg in. ij. limit.

Casus magis ambiguus est qñ de animo se transferendi
ad domũ vxoris contractus tẽpore non constat. Dec. ta
men loco præalleg. tenet nõ pcedere hoc casu legẽ hanc
15 * quia actus qui sequitur declarat intentionẽ præcedentẽ
§. pauonũ instit. de rerum diuis. l. Iulia. §. proinde infra ad
macedo. cũ not per Bar. in. l cetera in. §. sed si infra de leg.
primo vbi dicit quem præsumi habuisse animum & pro
positũ prout postea fecit ideo cõcludit attendi debere lo
cum. & domiciliũ vxoris ad quod maritus postea se tran
stulit. sed Aquen. in d l. cũ quædã quo ad contractũ &
lucrũ dotis concludit attendi debere domiciliũ viri p hãc
l. & præalleg. quæ quidẽ dispositio legalis tribuens lucrũ
nõ imutatur ex actu subsequẽti licet causa cesset p transla
tionem domicilij ad locũ vxoris iuxta nota. per Deci in
c. cũ cessante col. j de appel. Tenendo prædictam opi De
cij ad motiuũ Aquen. põt respõderi ex actu subsequen
ti nõ immutari legalẽ dispositionem sed declarari qualis
fuerit mens & intentio contrahentium nam. ex quo mu
lier nõ it ad domiciliũ mariti sed remanet in domo sua &
maritus ad eũ locum se transfert constat de animo cõtra
hentiũ q̃ mulier non erat illuc itura. & q̃ uir non contra
xit ut statim recessurus sed ueluti remãsurus. ergo atten
di debet locus & domiciliũ uxoris ac cõtractus.

Notandũq̃ est q̃ in casu Bal supra relato quũ attẽdan
tur statuta loci vxoris. quãdo maritus animo ibi ppetuo
permanẽdi se trãstulit * poterit tunc uti cõmodis statuto 16
rũ prædicti loci nec repellet ab acquirendo in territorio
prædicto nec ab alijs quæ per statuta loci prohibita sunt
forensibus quũ ibi cõmoret & onera subeat ut p Andr.
in. c. statutum in. §. cum autem de rescr. in. vj. Soci in cõs.
242. Dec. consi. 550. & 661 ruin. in consi. c. lib. v. & Mod.
taurin. loco præal. in. ij. limit.

Quarta limit. * quando pro muliere alius dotẽ dedit & 17
eã sibi restitui solu. ma. stipulatus est. qa videt cessare ratio
legis nostre q̃ itura sit in domiciliũ viri qa hic cui dos re
stituenda est in dictũ domiciliũ non est iturus. Et sic cessat
sequella fori sm Bal. & Feli. in locis præal. sequuntur Ias
in. d. l. cũctos pop. col. vj in. 3. limi. & mod taur. col. 26 in
4. limit. licet in oppositũ quædã adduxerit. Cur hic cõtra
riã opi. firmat eo q̃ maritus videatur cõtrahere uti adue
na & solutionẽ destinare in loco sui domicilij qui cẽseba
tur locus contractus & attendendus vt diximus sed non
respõdent ad hãc. l. nec ad rõnem Bal & Fel. ideo pro cla
ra enucleatione articuli distinguamus inter iudiciũ & cõ
tractũ siue lucrũ dotis nã quo ad forũ & iudiciũ attendi
debet locus domicilij mariti in quẽ ut dictũ est censet col
lata solutio. Quo uero ad lucrũ dotis de quo proprie lo
quuntur Bald. Fel. Ias. & alij præalle. licet res magis dubia
sit propter auctoritatẽ & rõnem præalleg. Idem tamen
dico per aliam cõem conclusionem a pari potentem fo
rum sortiri & statutis ligari ut dixi supra sed uolens dotẽ
exigere in casu præsentis limit forũ sortitur in loco domi
cilij mariti ergo & statutis illius loci ligabitur & sic lucrũ
dotis a dispositione statutorũ prædicti loci regulabitur.
qa etiã in decisorijs, & meritis causæ ut dixi attenduntur
statuta loci contractus sed ut supra probauimus ille cẽset
locus contractus. ergo &c. Rursus Bal. & sequaces mo
uebantur ad sic limitandum cõem conclusionem eo q̃
cessaret sequella fori. quæ consideratio fallaciam in se con
tinet. nec procedit. quum fori sequella nõ cesset in exactio
ne doris. ergo nec lucrũ a statuto delatũ. quãquam enim
dans dotem non sit iturus in domiciliũ mariti prout itura
est uxor illuc tamen iturus est p exactione dotis & forũ
ibi sortiri debet. ex quo patet motiuũ Bal & Feli. & non
obstare & consequenter hanc lim. nõ pcedere. Quinta
limit. * quando maritus in loco uxoris celebratique con 18
tractus haberet etiã domiciliũ quia tũc sortiretur ibi forũ
& beneficio statutorũ loci. contractus uti posset ut post
Bal. tradit Feli loco præallegato conclusio vera est quũ
cessent hoc casu omnes rõnes istius legis de quibus supra
Sed limi nõ est bona quũ lex nostra loquatur qñ mulier
itura est in domiciliũ mariti & ipse maritus cõtrahit tanq̃
statim recessurus non ut remansurus. Cur hic in. ij. col. ad
hoc ut limit. pcedat requirit equalem habitationẽ quasi
alias in pluribus locis domiciliũ habere quis nequeat per
tex in. § pen. l. assumptio infra ad municip. * qđ si uerum 19
esset impossibile quasi videtur quempiam domiciliũ in plu
ribus locis habere posse nec in. d. § pen. contrariũ proba
tur sed solũ dicitur posse quem habere domiciliũ in pluri
bus locis quãdo utrobiq̃ habitat ita q̃ non uideatur in
uno ita se collocasse quin etiã in altero sit. hoc est mõ hic
modo ibi cõmoretur ideo Bar. ibidem dicit q̃ unũ domi
cilium potest esse principalius ut patet in principibus qui
in qualibet ciuitate sue ditionis domiciliũ habent & tamẽ
in una magis principaliter ubi frequentius resident ut &
per Soc. infra allegan Et quando unũ domiciliũ esset prin
cipalius altero ut quia magis assidue & frequẽtius ibi con
uersaretur principalius esset attendendũ nisi in minus fre
quẽtato alia qualitas militaret puta possessio rerũ de qui
bus contenditur ut per Dec in consi. 213. col. pen. & fi. et
prius per Soc in. c fi. col. vij. de fo. comp. ubi materiã do
micilij plene tractauit. Et quod diximus q̃ principali
domicilio & foro intelligitur de domicilio habitationis,
non aũt originis licet illud principalius sit ut per Alex. in
consi. cj. col. fi. lib. 3. de quo latius infra.

20 Sexta limi. • vbi mulier ignorãs statuta domicilij mari
ti. sub spe & fiducia iuris cõis in loco sui domicilij contra
xisset. quia propter ignorãtiam succurreretur ne maritus
dotem vel partem eius lucretur argu l. regula infra de iu.
& fac. ignor vt post Bal. tradit Fel. loco præal Cur hic di
cit q si limit hæc vera esset destrueretur dispositio istius
legis & cõmunis scribentium conclusio ideo imputandũ
esse mulieri sic contrahenti si se nõ informaui de hoc arg.
l qui cũ alio infra de reg iur. Et miror q alios scribentes
non referat est enim receptior scribentiũ sententia ut late
per Dec in consi. 19. Aquen. in. d. l. cũ quædam puella in
vlt. not & Mod tauri. in. d. l cunctos pop. col. 27. in qnta
limit. Saluant tamen præfati conclusionẽ Bald. & sequa
cium vbi mulier errasset credens cum ciue contrahere &
cum forensi contraxisset & causa erroris iusta fuisset vt qa
mulieri dictum persuasumq; fuisset virum esse ciuem eius
ciuitatis cuius & ipsa vxor vt per eos & sic limit præsens
non procederet nisi in casu prædicto. quod adhuc uidet
intelligendũ quando ipse maritus id dixisset & falso mu
lieri psuasisset secus si alius quũ delictum aut factũ unius
alteri ob esse non debeat. l. sancimus. C. de penis. §. memi
nisse. l. papi infra de inoffi. testa.

21 Sed instat not dubitatio • an eo casu quo nõ attendun
tur statuta domicilij mariti cõsideretur saltẽ statuta loci
celebrati cõtractus Alex. in præal. cõsi cj. col. vlt. lib. 3. cõ
suluit q nõ sed dispositiõi iuris cõis casum relinqui secun
dum. quã dispositionẽ maritus nihil lucratur. Mod. tauri.
loco præal. contrariũ tenẽt. per regulam l. si fundus cum
præal. q in decisorij regulariter attẽdi debeant statuta lo
ci contractus quorũ quidem statutorum loci ipsius mulie
ris ignorantiam ipsa nõ potest prætendere ideo &c. Sed
non est receden. ab Alex. cũ quo solet esse veritas maxi
me per rõnes suas quibus præfati mod. non respondent.

Nec obstat quod dicunt de loco cõtractus quia quum
maritus contraxerit tanquã statim recessurus non locus
confecti instrumenti sed domicilij viri censetur esse locus
cõtractus ut dictũ est supra. sed ille non attenditur ut iam
pbauimus ergo ad ius cõe recurrendũ est per iura vulg.

22 Septima limit. • quando aliud esset actũ & conuentũ in
ter partes puta q restitutio dotis fieret secundũ formã sta
tutorũ loci mulieris & cõfecti instrumenti sm Felin. loco
præalle in vij limit. Deci. in consi 283. colum. fin. & 402.
& Cur hic col vlt & est indubitata. quum contractus le
gem ex conuentione accipiãt. l. contractus infra de re iur.
de regula. l pen C. de pac.

Sed maior difficultas est qñ in instrumento dotis uir so
lũ promisisset restituere dotem tam in loco contractus q
23 alibi & vbiq; locorũ • prout hodie solẽt dicere notarij in
similibus instrumentis talem clausulam ponentes. nulla
facta mentione de lucro dotis. Responde q licet quo ad
solutionẽ & restitutionẽ dotis p uerba prædicta fuerit fo
ro domicilij renunciatũ & promissum de soluendo resti
tuendoq; in loco celebrati contractus. tamen non est re
nunciatũ lucro statuti domicilij ut hic per Bal. & Alex.
in præal. consi. ci & Mod. taurin in d. l cunctos pop col.
20. versic. Et ex præmissis & latius per Dec in consi 402.
de qua quidẽ clausula promittentis soluere vbique loco
rũ videre Fel in. c. si col ix. versi. item in hac materia de fo.
cõpet. & in ca. j. vbi etiã aln de iud. Nec obstat q tunc
cessare uideatur ratio solutionis destinatæ in loco domi
cilij mariti ex quo per pactum aliud conuentum fuit &
sic cessat sequella fori propterea text. ista tanquam a re
gulis cõibus exorbitans ad casum suum restringenda vi
detur sm Curt. hic in vlt. col. Quia respon. q licet cesset
ratio prædicta respectu solutionis & restitutionis dotis
nõ tamen cessat respectu lucri cui nõ fuit renunciatũ sicq;
nõ cessat penitus sequella fori. imo quum unius inclusio
sit exclusio alterius. l. quum prætor supra eo. c nonne de
præsumpt. ex renunciatione prædicta limitata respectu
sol. & restit. dotis infertur aliud esse respectu lucri.

Nec obstat q ista dispositio exorbitans sit quia ut dixi
fundata est secundũ terminos iuris cõis. præterea postq
sic facta ex lex non est iudicandum de lege sed secundum
legem. c. erit autem lex. 4. distin.

Octaua limi. • quando bona restituenda imobilia essent 24
& consistentia in territorio ubi celebratus fuit cõtractus
dotalis quia tunc tã quo ad iudiciũ q quo ad lucrũ dotis
attendendus esset locus contractus ubi sunt bona. ita hic
Ang Ias. in. d. l. cũctos pop. in. ij. lec col. 16. in. v. limit. du
bitat Mod tauri ibi col. 21. in uersi. Ex hac prima sequun
tur contrariã opi. quia in fauorabilibus statutũ effectum
porrigit extra territoriũ ut ibi per eos quod non uidetur
uerũ quũ deficiat potestas. respectu bonorũ existentium
extra territorium l. fi. ff. de iu. om. iu. ideo ab ista lim. tanq
cõmuni non uidetur esse recedendum ut per Dec in cõsi.
283 col. fin. quia ratione bonorũ ibi existentium mulier
potest repetere ibi bona dotalia. l. fi. C. vbi rem actio nec
virtute statuti domicilij quod extra territorium non por
rigit effectum maritus in eo loco iuuare se potest & dictã
consultationẽ Decij sequitur hic Cur. in vlti. colũ. faciunt
quæ scribit Soc. in. d c. fi. col. vj & sequẽti. • Nona lim. 25
qñ maritus hẽret domicilliũ originis tanq; in uno loco &
habitatiõis in alio, tũc attẽdi deberet domiciliũ originis
principalius ut per Barb. in cõsi. 4. lib. ij. cuius cõtrarium
consuluit Alex. in. d. consi. 101. quia licet domicilium ori
ginis generaliter loquendo censeatur magis naturale. &
potentius in casu tamen nostro non intelligitur cõprehen
sum in lege, vel statuto nisi domicilium habitationis per
hanc. l. in uerbo reditura cum præalleg & hanc opi. Ale
xan sequuntur communiter doc ut hic per Cur. col. fin.
& Dec. in consi. 283 col. vlt. etiam q in loco celebrati cõ
tractus dotalis uir domicilium originis sortiretur ut p Se
uerinum præal & Moder. taurinenses ibi col xix. & con
sequenter lim. ista non procedit.

Decima limit. • vt cõclusio prædicta nõ procedat circa 26
solẽnitates adhibendas in cõtractu dotis. uel in ordinatio
ne ipsius instrumen. & contractus dotalis quia attendun
tur statuta stilus et consuetudines loci confecti instrumen
ti & celebrati contractus per regulam. d. l. si fundus. cum
doctrina Bar. & aliorum in d l. cunctos pop. ut plene p
Fel in. d. c. j col. 13. math de afflic in decisione regni. 226.
& Roch Cur. in loco supra allegato.

Sed ista nõ est proprie nec bona limit. quia cõclusio est 27
de iudicio meritis & lucro dotis nõ de ordinatione cõtra
ctus. Vndecima limi. • qñ mulier mortua esset in alio lo
co q in loco domicilij mariti qa rõne distractus maritus
ibi p restitutione dotis conueniri posset argu. l. si uxore
cum not. ibi per Ang. & Pau. cast. supra eo. & hoc casu nõ
procedit hæc lex Dec. in præal. consi. 283. col. fi. & Fel. in
in c. si in si de so. compet dicentẽ sic limitari hanc legem
secundũ aliquos hic. Sed hæc limit. Fel. & Decij vera nõ
est qa attendi debet locus orte obligationis nõ purificate
ut per Alex. in dicto cõsi. cj. col. pe. Fel in. d. c. j. per mod.
taur. in. d l. cũctos pop. col 15. & 16 versi. iij. & Bald. no
uel. in trac. dotis col. vlt. none partis item quia dispõ quæ
iam sumpsit esse. ex actu subsequenti immutari nõ debet
ut in 3. limita. diximus • Et Angel. ac Paul cast. in. d. l. si 28
uxor contrarium uolunt quãuis diuortium rome & in
cõi patria interueniens faciat perdi priuilegiũ declinandi
forũ. & hoc casu limitat lex nostra per dictã l. si uxor sm
Ange & Pau. ibi & Bal. nouel loco præal cõtrariũ tamẽ
sencit ibi Bald. in puncto iuris & latius mod. tauri. loco
præalleg. col. 22. uersic. limitatis.

Duodecima lim. • in bonis feudalibus q maritus nõ põt 29
lucrari uirtute statuti de lucro dotis in loco sui domicilij
uigentis. sed ad dñm. aut ad agnatos reuertunt ac deuol
uuntur. §. si in tit. de inuest. de re. alie fac. Ias. in. d l cũctos
pop in. ij lec col 17. sed mod. taur. ibidem col. 18. versi.
ex premissis hanc limit. uti ineptam arguunt quũ statutũ
lucrandæ dotis locũ non habeat in talibus rebus nisi feu

dum esset alteratum & reductũ ad instar allodialiũ ut ibi
per eos sed Ias non merebatur reprehẽdi qa id nõ potuit
per limit.sed post limit.pro notabili.
30 Decimatertia lim * qñ cõtractus dotis celebraret in ter-
tiº loco vbi nec vir nec mulier domiciliũ haberent qa res
redit ad terminos iuris cõis secundũ quod locus contra-
ctus in decisorijs & meritis attendendus est.d l si fundus
cũ præalleg.ita mod.tau.loco supra alleg.col.15 in.ij.de
claratione qu ast ista uideat esse mens partiũ ex quo nolue
rũt cõtractũ facere in foro uiri nec i foro vxoris sed i loco
tertio Qd non credo vero imo est cõtra legẽ nostram in
fi.cũ glo.præterea quũ maritus contraxerit tãquã statim
recessurus.tertius ille locus non censetur locus contractus
nec attendit.sed locus domicilij & ille censetur locus con
tractus vt in superioribus diximus locus ergo ille atten-
dendus erit non alius accedant quę dixi in.ij ampliatione
31 Vltima limit.* vt conclusio ꝓcedat qñ domiciliũ mari
ti eẽt principale alias attenderet principalius vt in.v.lim.
dixi. Gl.j.diuiditur in tres partes prout tres ponit decla
rationes & intell's ad hunc tex.secunda ibi vel secundo ter
tia ibi sed mart.primus intell's penitus diuinat vt intuenti
patet in se tamen verus est.ꝙ locus domicilij spectat quia
ille censetur locus contractus ut diximus supra
Reputatur tamen valde not hęc glo.per Angel.Pau.&
moder.in dicto suo ad hoc ꝙ cõfectio instrumẽti in alio
loco rogati non sit sufficiens ad faciendum: quem sortiri
forum ibi pro contractu ab ibi celebrato. Quod videtur
32 mihi indubitatũ. nec tanta nota dignũ * quia ex facto so-
lius notarij scribentis instrumentum in alio loco absonũ
est dicere.partes debere forũ ibi sortiri vt hic in principio
dixit Bald.ex quo ergo maritus in loco illo nihil egit nec
quicquam ibi facere promisit.Cui dubium ꝙ non debet
posse ibi conueniri.Nota tamen ꝙ tabellio in instrumen
to leuato & expedito non debet apponere locũ confecti
instrumenti sed iussi & recepti.cap.abbate de re iud.in.vj.
Dec.plene in cap.j col 3 de fid.instr.
Secundus intel.'s.gl.consonat verbis legis nostre ideo a
scribentibus cõiter approbatur vt dixi supra in rõnibus
dubitandi & decidendi ✠ Ad.l.cõtraxisse ꝑ glo.allegatã
33 ꝙ locus destinate solonis censeat locus contractus ideo
possit qs ibi conueniri vt dicit in.l.nostra. multa possem
addere & dicere sed qa breuis hæc lex satis fuit onerata
ex pdictis.vide si placet are in.§.præterea quaidã col.13.
de actio.Alex.in consi 49 lib.v in.l.vinũ in.v.not.si cer.
pet.vbi filir Dec.in.v.not.Soc consi.96.&.147.secundũ
ordinem continuatiuum in.ij.dubitatione vol.ij. & in.c.
dilecti de fo.cõpet.Bal.not in trac de dote i.is.parte prin
cipali col.fi.in.xviij.speciali Ias.in.l.j.infra de eo qd cer.lo.
eo.& Dec.in.c j.col.18.prime lecture de iudi.
Iuxta tamen hunc ꝯm intellectũ dicebat hic Ang.ꝙ li-
cet ex cõfectio ne instrumenti dotis.vir non efficiatur de
loco contractus dotalis.forũ tamen quẽ ex aliquo priuile
34 gio alias declinare poterat.nunc minime poterit * vt si uir.
legatiõis tpe dotẽ rome recepisset & sic in loco cõis patrie
& solueret matrimoniũ durãte legatiõe maritus Romę le
gatione fungẽs conueniri poterit nec forũ declinabit l.si
vxor supra eo.quã Ang.sic intelligit.qñ matrimoniũ cõ
tractũ fuit ibiq; recepta dos vt hic etiã per Pau de cast.se-
cus ergo si alibi & dicit ibi Bar.ita sentire doct.idẽ uoluit
Fel.in c.fi.in fi.de fo.cõpet.Et iste videt cõis scribentium
intellectus ad dictã.l.si vxor ꝙ contractus fuerit factus
rome & sic in loco cõis patrie.ibiq; secutum fuerit diuor
tiũ & distractus.& maritus illic inuentus ut tunc propter
dotis prærogatiuam maritus legatus perdat priuilegium
declinandi forũ Iusq; reuocandi domũ vt etiam per Bal.
nouel.loco proxime allegato.
Tertius intellectus.Mart.ut dicit Ang.directo repugnat
litereque cõtradicit & fuit Ceruotinus ideo nõ est q illũ
sequatur ab intellectu ergo & declaratione de qbus dixi
mus supra non est recedendum.

EX RVBR. CVM LEGE PRIMA
& quatuor sequen.de inoffic.testa.

Quærella inoffi.testa.rẽ ad causam itestati reducit & est præparatoria pet.her.in rub.num.1.
Patria potestas maior & potentior.erat olim.q̃ hodie num.2.
Exheredatio filij hodie non subsistit nisi fuerit expressa cã legitima & inde probata per hæredem.num.3.& in.l. hoc colore num.16.
Quærella quid sit.& vtrũ q̃rellato testamento.corruunt in eo contenta nu 4.cum sequen.
Præteritio lineę materne cum insertione causę.pro exheredatione habetur nu.7.
Quærella quibus personis cõpetat nu.8.
Quærella & ius agendi ad supplementũ legitime nõ concurrunt nume.9.
Quærella ista quanto tẽpore decret.quomõ ad practicã deducatur.Et an possit in codẽ libello intentari ordine successiue vna cum pet her.nu.10.&.12.

EX LEGE PRIMA

Frequentia materiam commendat nu.1.
Quærella.& ius dicendi nullũ.cõpetunt tantũmodo successuris ab intest.1.cum sequen.
Filia quæ renunciauit bonis paternis cum iur.si præterita in testõ fuerit non põt testamentũ rumpere ibi.nu.4.
Præteriti cũ insertione caute a filijs mancipatis nõ habent quærellã sed bo.po.contra tab nu.5.
Fratres ex tribus causis tm̃ possunt exheredari & præteriri ex quibus tamen causis ab intestato nõ excluderentur ab hereditate fratris 6.
Quibus gradibus personarũ cõpetat quęrella inoff.test.7.
Quærelle contra testamenta fratrũ instituẽtiũ turpes personas plene discutitur ibidem nu.8.cũ sequentibus.
Quarta descendentiũ & quarta collateraliũ fratrũ scilicet disparis sunt nãæ.nec de una bene infert ad aliã.10.
Legitima fratrũ an sit hodie aucta sicuti legitima descendentium & ascendentium.12.
Codicillaris clausula an operetur ut frater quærellato & expugnato testamẽto fratris teneatur.statim instituto restituere hæreditatem.13.
Bastardi an dicantur persone turpes & infames ita ꝙ locum habeant iura de talibus loquentia.14.
Fratrum appellatione qui veniant.17.
Expensis inanibus uexare se quis non debet.18.
Exceptio tua non interest peremptoria dicitur.19.
Lex non potest argui de mendacio.20.
Filiusfa.sæpe potest testari.21.

EX .L. HOC COLORE
cum tribus sequentibus.

Color quid sit & de significatione illorum uerborum colore quæsito.1.&.11.
Quærellato testamento olim omnia corruebãt.hodie nõ quæ sit ratio diuersitatis.2.
Quærellã intentantes contra testm̃ quid pro obtinenda victoria haberent ꝓbare tam olim q̃ hodie.3.
Quasi hæc dictio regulariter nota est improprietatis 4
Recte & rite quomodo differant.5.
Inofficiosum testamentum dicere quid sit & aliud est hodie q̃ esset olim.6.
Nouercalia delinimenta filijs alterius matrimonij nocẽt & similiter meretricia.7 cum seq.
Iniuriam alteri inferre nolenti non est consentiendũ.8.
Pupillus mortuo patre apud quẽ educandus sit.10.
Tex.l.j.ff.ubi pup.educa.deb.ornat & declaratur ibidem
Blãditijs allicere quempiam ad se instituendũ quomodo sit prohibitum.12.

Tex.l.fi.C.si quis aliquē test.prohib.declaratur ibid.
Prætentus in testamento quis dicatur. 13
Quærella inoff test.non præparata an et quādo transmittatur ad heredes. 14
Legitima descendentibus debebatur iure institutionis et de iure fforum. 15.

IN RVBRICA DE INOFF. TE.

HIC titulus subtilis est. & difficilis et doctoribus semper visus. oībus tñ neruis. viribusq; contendam cūcta planam facere Paul.cast hic, Sal.& Ias. in rub. C.eo. latius explicantes sequuntur continuationem glo.hic & ibi. Viso ergo in tit. ꝓxime præcedenti de subā & concomitantiis iudiciorū pp quæ introducte sunt actiones vt in proœ. decretalium cū aliis quæ allegauimus.ṡ.in rub.de iud.cōsequens erat de ipsis actionibus videre q̄ in iudiciis exercētur. Et quia ab vniuersalibus est inchoandum vt late dixi in rub.ſ.de reg.iur.De pet. her. quæ vniuersalis est.l.i. cū glo.ſ.de rei ven. tractaturus est primo auctor. verū quia
1 inoff testamenti quęrella præparatoria est.* quum pręcedat her.pet. rescīdatq; testamentū quo per quærellā rescisso res ad cām intestati reducitur.l.in substitutione cū glo. ſ.de vulg.& pu.l. qui repudiantis.l posthumus. §.si quis ex his & l.circa infra eo.tit.& aperitur via agendi pet. here.l.quēadmodū &.l.qui de inofficioso infra eod cū aliis adductis per Soc.in cōsi.134.co.i.li.i.ideo hic hunc tit. posuit.quum remedium præparatorium ipsius pet.her. cōtineat ṡm glo.& doc.

Pro intelligētia materie & eorū quæ dicturi sumus primo sciendum est* ꝙ ṡm legem.xii.tab parentes poterāt
2 pro libito filios ab hereditate & successione sua excludere quū vite necisq; ius in illos haberent.l. in suis in. fi.ſ.de lib.& po.l.fi.C.de pa.po &.l.fi.C.de pat.qui fil. distrax. & habetur et genesis.c.ix.circa fi. & qui potest quod est plus vtiq; potest et quod est minus. d. l.in suis cū ibi not. per Ias.in.iiii.not.& l.cui licet infra de re. iur. Et ṡm ius illud de quærella ista inoffi test respectu descēdentium nō erat tractatus nec dispositum de impugnanda voluntate parentum adeo lex de eis confidebat hinc est ꝙ soli patri habenti filiam in potestate datū erat ius & facultas illam in adulterio repertā vna cum adultero occidendi quia paterni nominis pietas consilium sæpe capit pro filus.secus in marito & aliis.l.patri cū duabus.ll sequentibus.ſ. de adult. verū quia crescente malitia humana iuxta id quod scribitur in proœ.decret.parentes sine cā liberos exheredabant aut pręteribant ut dicitur insti.de inoff.test.in principio.patria potestas per iura fforum et alia restricta fuit ita ꝙ prædicta ita passim amplius non licebant iuribus præalleg.ideo non erat licitum parentibus sine cā filios occidere aut exheredare.l.i cum sequen.ſ.eo.et instit.de inoff. te in princ.leuior tamen causa de iure isto erat sufficiens, nec aliter erat iustificanda sufficiente testimonio patris dicentis liberos ingratos.l.iii.C.de lib.præter.l.liberi. C.de in offi.testa.nisi filius probasset se fuisse gratū.d.l.liberi cū ibi no.per Pau.ca.& alios & in auctē.non licet. C. de lib.
3 præter.* Sed hodie prædicta patris potestas magis restricta fuit tā per iura. C ꝗ; auctentico. limitate.n.& coarctate sunt causæ exheredationis ad certum numerum et requisita specificatio & expressio causæ & etiam probatio inde per heredes facienda §.exheredatos cum glo.in auc. de her.et fal.§.aliud quoque cap.in auc. vt cum de appel. cog.& auc.non licet præal.cum ibi not.per scribē. & per Bal.in.l.nam & his infra eo.Are.& Soc.in.l. iii.in.§. filius col.fi.de lib.& po.
4 Secūdo præmitto* ꝙ quærella & quærimonia eiusdē sunt significationis a conquerēdo dicte et est generale vocabulum. vide Barb.in.c.dilecti col.ii.& tertia de iud. & Dec.in consi. ccccl. col.i.in proposito nostro dicitur lamentatio et quærimonia de test.contra officium pietatis facto.l.ii.&.v.infra eo.cum vulg. nec actio est nec accusatio* sed quædam species de per se medium inter prædi- 5
cta tenēs ad rescindendum testamentum cōpetens.l.posthumus §.si quis ex his &.§.si quis instituta cum glo. vbi scribentes notant infra eo.

6 Tertio præmitto* ꝙ olim quærella inoff.test.hoc colore introducta fuit instituebatur ꝙ tanquā parentes exheredantes quasi dementes essent ideo oīa disposita & ordinata in tali testamento tanquā a furioso, & hoīe insane mentis facta, corruebant.l hoc colore. l.nā & i.l. ticia.ſ. eo.l.furiosum.C.qui te.fa.po.l.patronus liberto.§.fi.ſ.de leg.3.not.Dec.in consi.561.hodie vero dictū testamentū non expugnatur vti a demente vel quasi factum et eo colore. quū ad hoc vt valeat exheredatio & cōpetat ista q̄rela requiratur expressio et specificatio legitime causæ in testamento ut diximus qui actus in demente & furioso non cadit. verum rescinditur & expugnatur eo ꝙ cā inserta non sit vera & contra officium pietatis egerit qui sic fecit irritata institutione circa quā impietas cōmissa fuit. cetera firma manent auc.ex cā cū ibi no.C.de lib præt.& insti.de inoff.test.in princ.cū ibi dictis notant Bart. & alii in.d.l.nā & is in.§.i.Pau.c.in l.hoc colore & in.l.ticia pal. & Math.de afflic.in decis regni.125.cū.ſ.adducendis.

7 Quarto præmitto* ꝙ licet in ascēdentibus p lineā masculinā in quibus est patria potestas & similiter in descendentibus a linea prædicta ad exclusionē successionis requiratur exheredatio cū expressione causæ legitime ut supra dixi & talibus exheredatis daretur huiuscemodi quærella tñ in matre & ascendentibus per lineam maternā sufficit pręteritio quæ exheredationis locum tenet qñ cā legitima fuit inserta.§ fin.insti de exher.66.Bar.in.l.pater filium,col.secunda infra eo.Alex.late in d.l.in suis co. pen.& fi.no.omnes per illum tex.in.l.filiam. C.eo.& taliter præterito dabatur quærella.d §.fi.in.fi.iuncto titu.de inoffi.test.ibidem relato.

8 Quinto pręmitto* ꝙ remedium dicte quęrelle cōpetit tum ascendentibus quā descendentibus nec nō fratribus & sororibus vtriq; coniunctis tñ instituta turpi persona l.i.infra eo l.fratres &.l.fratres.C.eo.& institu. de inoffic. test.notat Math de afflic.loco præal.

9 Sexto præmitto* ꝙ ius quærelle & ius agendi ad supplementum legitime non concurrunt ut pote ad opposita viam habenti primum cōpetit, ad rescindendum testamentū & ad impugnandum iudicium testatoris vt.ṡ.dixi ṡm tendit ad confirmationem testamenti.l.omnimodo. C.eo Deci.in consil.510.column. final.quum igitur contraria sint.simul stare non possunt.l.vbi repugnantia infra de re.iur.

10 Septimo præmitto* ꝙ licet alia iura annis solū.30.tollātur.l.omnes &.l.sicut.C.de præscr. 30.anno.Et quærella falsi lapsu. 20.annorum tantū excludatur.l.quærella.C. de fals.tñ ius istius quærelle inof test.extinguitur quinquēnio.l.papi.§.fi.cum. l.sequen.ſ.eo & l.si quis filium in fi. vbi in.ii.not.Iaso.tradit C.eo.Balb.in trac præscr. fol.30 qō.22.& sequen. quod tñ tempus quinquēnii ignoranti nō currit ut p Dec.in consi.530.col.secūda.Itē donec pendet qō super falsitate testamenti predictum tempus quinquēnii ad intendendum querellam datum non currit vt per Mod.in dicto trac prescrip.ad fi.prime partis, textu principalis, sed ius agendi ad supplementum legitime lōgiore tempore uiuit, & durat ut per prefatos ibi & per Cor.in consi.cclxiiii.vol.i.Dec.consi. ccciii. & cōpatrem meum Alexandrinum in consi.clvi.

11 Octauo & vlt.* quia tunc doctrina sapit, qñ et practicā docet superest docerē qūo q̄rella ista inof.testamēti deducat ad practicā. Et ꝯñr ponere formā libelli & petitionis

in 12 q. 4 par 4 principalis q. ...

in quærella inof.testa.quã videbitis per Ang.are. inst.de inoff.test.in prin.in.ii.col.vbi ẽt formam sñiæ ponit.

Sed quia sua practica & forma prædicta concernit filios tm̃ in ascendentibus & collateralibus reformanda esset mutatis mutandis ſm subiectã materiam. 12 Sed maior & pulchra dubitatio est an in eodem libello cũ querela saltem conditionaliter et ordine successiuo intẽtari possit her. petitio. exẽpli gratia si in libello actor dicat et ipso testamento rescisso petere pronunciari & declarari hereditatẽ prædicti testatoris ad se tanquã ad legitimum eius heredem spectare & pertinere, requirendo cõuentũ compelli ad dimittendũ & relaxandum hereditatem prædictã cum fructibus perceptis &c. Glo.nota.& fumigerata in.l.qui de inofficioso in fi.J.eo. tenet libellum procedere & cumulationem admitti quam glo.sequuntur & extollunt Bar.& Pau.cast.ibi.Io.fab.& Ang.are.insti.de inoff. testa. in princip.colum.ii.& tertia Paul. de castr.in. l.i.col. i.C.de inoff.te. Alex in consi.lii.in fi.vol.ii.& Iaso. in.d.l. prima colum.iii.

Sed oppo.verius videtur quia vbi actio tẽpore iudicii nõ ẽ nata, nec est spes. ꝙ oriatur. pendente iudicio vt in proposito nostro non admittitur cumulatio ẽt sub cõditione & ordine successiuo.l.gemma.J.ad exhib.quia sine actione nemo experitur.l.si pupilli in.§. videamus supra de neg. gest. nec iudicium institui potest sub conditione quæ eo pendente non sit affutura. l. ideo quẽadmodum infra.tit.primo.Et ita tenuit Guil.de cun.in.l.i. C.eo.Bal. & Ang in dicta.l.si de inoffic. & Roma.in consi.cccxcii. circa primum col.tertia.

IN LEGEM PRIMAM.

Vmmatur vt hic per Bart. Bal. & Ange. vel melius & perfectius vt hic per Pau.ca. Diuiditur in tres partes in prima ponit dictum in.ii.rationem. In tertia declarationem secunda ibi oĩbus.tertia ibi cognati.

Noto primo ex isto tex.* materiam cõ
1 mendari a frequentia facit tex.in.l.legaui infra de lib. leg. in.l iusto infra de vsucap.in.l.cum non solum in princip. C.de bo.quę lib.cum not.per Cepo. in auct ẽ. sed nouo iure col.ix.versi.quarto decimo.C.de ser.fugit. rõnem uero istius frequentie ponit tex.instit de inoff.te.in princ.

Secundo not.remedium quærelle inoff.testamenti. nã parentibus ꝙ̃ liberis dari concordat tex.instit.eo. in pric. iure.n.equali & si ordine turbato defertur successio. l.nã
2 & parentibus infra eo.hoc no. intelligas* quando prædicti successuri erant ab intestato alias secus.vt post glo. declarant hic Pau de cast.& Cur.inferentes q. decedente aliquo cũ testamento. præterito filio religionis minorũ de obseruantia.aut exheredato.non dari illi ius dicendi nullum. nec quærellam inofficiosi testamenti quia tanquam incapax non successisset ab intestato.

3 Er similiter stante statuto* ꝙ filie non succedant existẽtibus agnatis masculis.filie præterite aut exheredate non cõpetet ius dicendi nullũ nec quærella inoffi testamenti. quum ab intest.non esset successura.nec per dictũ testamẽtum facta sit eis iniuria aliqua de qua iuste conqueri possent ex quo ẽt absq; testamentaria dispositione ab hereditate prædictorũ exclusi erant testatores ergo nõ sunt usi officio impietatis excludendo iam exclusos. quid igitur mirũ si contra talia testamenta nõ datur eis quærella. De quo artic.vide Ang.in.l.pap.in.§.si quis ex his.J.eo. & e consi.132.in.fi.Roma.consi.xiii.pau.cast.cons.cviii.cum sequenti in antiquis Aret.consi.clx.colum.xv. Alexan. consi.19.lib.vi.vbi concludit per glo.nostram hic & præ alleg. ꝙ testamentum filii in quo mater est præterita nequeat impugnari stante statuto vel consuetudine in loco conditi testamenti ꝙ mater ab intestato non succedat. *
4 Et idem est in filia quæ renunciauit bonis paternis cum iuramento prout quottidie fit ut tradit Guido pape in quæstione cccccxcviii.& Iaso. in.l.si filius qui in potestate colum.ii.de lib.& po.quãuis ex testamento capere possit ut per Soc.in.l.heredes mei in.§.cum ita colum.fina.infra ad trebel.Dec.& alios in.l.pactum.C de colla. & dixi in.l.fi.C.de pac.

Secundo intellige hunc tex.& prædicta quando descẽdentes et ascendentes prædicti fuerunt legitime exheredati seu cum insertione cause legitime præteriti si sint ascendentes.vel descendentes per lineã maternã quia tunc præteritio pro exheredatione habetur.§.exheredatos cũ glo. in aue de her.& fal.§.si cum ibi not.instit.de exher.lib.* 5
si vero ascendentes a filiis emancipatis cũ insertione cãæ legitime essent præteriti.tunc non haberent quærellã sed bo.pos.contra ta.vt hic per Pau.de ca. in secunda col.,& per Ang are.in.d.§.fi.col.vit.

Tertio intellige quãdo exheredatio facta fuisset a filiis emãcipatis nã si filii in potestate fuissent tunc ascendentibus quærella dari non posset.esset.n.testamento nullũ ipso iure ita ꝙ per quærellam rumpi non posset. ſm glo. Pau.de ca.& alios hic & Are in.d.§.fi.col.fi.

Quarto & vltimo licet ascendentibus & descendentes in quærella hic equiparari videantur hoc tamen nõ est in omnibus & per omnia.descendentes enim ex. xiiii.causis exheredari possunt. & probata vna ex dictis. xiiii. causis inserta ab obtinendo in quærella excluduntur ascendentes vero ex.vii.causis tantum exheredari possunt. §.iustiũ autem perspeximus in auc.vt cum de appel. cognos. Ias. in præalle.auc.non licet col.i.& sic si alia cã exheredationi esset inserta testamentum ipso iure nullũ esset et cessaret quærella quæ ad rescindendum & rumpendum datur.
Et pariter in fratribus consanguineis * tres tantum sunt 6
causæ legitime propter quas præteriri & exheredari possunt.§ ingratitudinem in auc.de nup. Are.instit de inoff. te.in princ.ad fi iii.col.ab intestato tamen ex dictis causis ab hereditate fratris non excluderetur frater tex.est singularis in.l cognatis infra vnde cogn.notat Aret.in.l iii.§.i. col.iii infra de lib.& po.& Ang.instit.de inoff testa.colũ. iii.ad fi principii.

Tertio no ex isto tex.* ꝙ cognati qui sunt vltra fratrẽ, 7
hanc quærellã non habent. cognati igitur qui sunt vltra frẽs & sorores nullo mõ possunt agere.aut agentes vincere vt dicit tex.in.§.i.instit de inoff.test Rursus in.l. fratris C.eo.dicitur q. nemo eorum qui ex transuersa linea veniunt exceptis fratre & sorore ad quærellam admittitur. Et si quæras rõnem. Respondebo hæc esse iuris positiui, ideo sufficit pro rõne voluntas l.i.§. pueritiam in verbo ratus cũ glo.de posiui.no.Barb.in iiii.vol.cõsi. Ale. cõsi. 64 col.i.& Feli. in.c.si qñ col.9.de rescr. vel aliter posset assignari rõ persuasiua ut per Fulg.in consi.71. in fina.& Dec.in consi.cccclxi.col.ii.

Hæc materia quærelle fratrũ contra testamentum fratris* pulchra est vtilis & frequentior aliis quia vt ait ille 8
poeta fratrum quoq; gratia rara est. & plene tetigit eam materiam Iaso.in dicta.l.fratres iccirco nos hic solum aliquas principales dubitationes.

Et quia primo de personis agendũ est.l.si queramus J. de test. cũ multis accumulatis per Mod. bon. in.l.si quis nequeo col fi.infra de qõ.videndũ esset quæ dicantur turpes persone quibus institutis detur.fratribus hæc quærella vt hic in.l.fratris & in.l fratres.C.eo.et in.§.primo inst. eo vide Ang hic Io. fabri. in dicto. §.primo & secundo Fulg.consi.lxxi.Dec consi.530.cccclxi.Iaso.consi.71.li. primo Curt. Iunior.in consi.37. &.136 column.fina. sed ad particularia excutiam sex difficultates quæ declaratione egent.

Prima erit* qñ frater institutus est in legitima vel mi- 9
nus legitima verũ possit quærellare testamentũ fratris in quo turpis persona instituta fuit vel cõtentus esse debeat legitima aut supplemento legitime Aret.inst.de inof.tes. in prin.

in pric. in. iii. col. Ias. in. d. l. frẽs in primis col. & Dec. in cõ.
530. concludunt tale testamentum posse per quærellam
impugnari rõnibus de quibus ibi p eos Curt. hic dicit ꝙ
in illa cã requisitus vt cõsuleret prout fecerat Dec. noluit
quia obstat lex oĩmodo. C. de inoff. testa. in sui generali-
tate loquitur. n. in omnibus personis quibus quærella cõ
petit volens ad supplementum legitime tantum agi. Et
ne sequatur absurdum ꝙ fratres in eo casu sint melioris
conditionis q̃ filii & descendentes. Et quin opinio Bart.
in qua fundatur contraria opinio procedit vbi frater nõ
erat in aliquo institutus. alias secus prout in descendenti-
bus facit tex. in. §. ne igitur in auctẽ. quibus mo. naturales
effic. sui vbi si pater habeat ascendentes & liberos natura
les tantum põt filios naturales instituere heredes dũmo-
do ascendentibus legitimam relinquat ergo idem in pro
posito sufficiet fratri habere legitimam vel ius consequen
di supplementum legitime.

Tenendo opinio. Decii & cõem ad rationes prædi-
ctas responderi potest. fratribus quærellam dari principa
10 liter in odium instituti propter illius vilitatẽ & infamiã. *
Quæ vero datur filiis. datur prĩcipaliter in odium patris
filium exheredantis & illum ponentis extra eius heredita
tem vel legitimam. Et sic cum causæ sint separate de vna
ad aliam non infertur. l. naturaliter in. § nihil cõmune in-
fra de acquiren. possess. Item quia quarta vel triens aut se
mis hodie debita est filio fm numerum liberorum omni
casu. nisi ingratus sit. fratri vero non est debita nisi institu
ta herede turpi persona. Item quæ filio debetur exigit ti-
tulum institutionis alias testamentum in nullũ auc nouis
sima C. eo. Ista titulũ legatari tantum. §. si vero in auc. de
her. & fal. ita ꝙ apparet fm Sali. & Iaso. in dicta. l. fratres
in primis col. de vna legitima ad aliam male inferri. Ad
tex. in dicta. l. omnimodo in sui generalitate respõ. Deci.
in dicto consi. cccccxxx. col. fin Et quum sit correctoria
stricte intelligi debet. nec est verum ꝙ fratres tunc sint
melioris conditionis. quã descendentes vt declarat Paul.
cast. in dicta l. fratres & in dicta. l omnimodo col. secun-
da per tex. no. in. l. pantominus in fin. infra si quis a pa. fu.
ma. sequitur Dec. loco præall. Minus obstat text in. §. ne
igitur quia non loquitur in fratribus sed in ascẽdentibus
non habentibus filios legitimos quibus lex permittit na
turales filios instituere qui ab aliis institui possunt vt ibi
11 dicit tex. * Breuiter communis opinio procedere posset
quando minus legitima fuisset prædictis fratribus relictũ
vt ius agendi ad supplementum legitimi locũ no habeat
quia non cauetur iure sed si esset relicta integra legitima.
quicquid dicant communiter scriben. non videtur ꝙ tũc
testamẽtum fratris possit quærellari vel impugnari quia
quum hoc casu tãtum. turpi persona herede instituta fra-
ter teneatur fratri legitimã relinquere dicto §. primo cũ
glo. in auc. de her. & fal. vana esset dispositio & superua-
cuum relictum legitime. si nihilominus posset in totũ te-
stamentum rescindere. Ex quo ergo ad relinquendum
eisdem fratribus legitimam hoc casu lex cogit fratres da-
tur intelligi ꝙ in reliquo possunt ad libitum disponere
etiam turpi persona herede instituta ita inuenio tenere
Alex. in l. si patroni in. §. fina. in vlti. colum. infra ad tre-
bel. alias dicendum esset totam substantiam esse fratribus
eo casu relinquendam non legitimam tantum & huic ra
tioni non video responsum. imo quando esset aliquid re
lictum agi tantum posset ad legitimam, non autem im-
pugnari testamentum secundum Math. de afflic. in deci-
sione regni. cciiii.

Retenta opinio. prædicta necessaria est secũda dubita-
tio de qua hic per Ang. & Cur. * an queadmodum ho-
12 die aucta est legitima descendentium et ascendentium. eo
dem mõ aucta sit legitima fratrum Ang. & Cur. tenent ꝙ
sic per tex. in sui generalitate in d §. primo in auc. de trie.
& semi. & fuit opinio antiquorum quos refert glo. in di-
cta auct. nouissima Sed contraria opinio communis est
& tenenda illamq; sequitur etiam Alex. in. d. §. fin. l si pa
troni col. vlti. & Math. de afflic. loco præall. Et ad tex. prę
alle. §. primi respon. põt ꝙ loquitur in his quibus ordina
rie legitima debetur. vt descendentibus & ascendentibus
non in transuersalibus quibus extraordinarie tantum de
betur. Instituta videlicet turpi persona. facit quia fauora-
bilior est legitima filiorum q̃ fratrum vt supra dixi. ideo
nimirum si prima sit aucta secunda non.

Tertia difficultas * an rescisso testamento per quærellã 13
inoff. testimenti a fratre institutã turpi persona relicta he-
rede Clausula codicillaris operetur vt frater teneatur he
redi instituto hereditatem per fideicõmiss. restituere iuxta
§ fi. l posthumus. ff. de iniusto rupt. ias. in dicta. l. fratres co
lum. secunda &. iii. concludit ꝙ non. sequitur Deci. in cõ.
si. ccccclxi. per multa de quibus ibi per eos. attestantes cõ
munẽ Cur. hic & in dicta auc. ex causa col. penulti. con-
trarium tenet arguendo de liberis ad fratres quæ argu-
mentatio non procedit secundum Dec. loco prælleg eã
dem opi. tenuit Alex. in d. §. fi. colum fi. respondendo ad
l. patronus in contrarium allega. vt ibi per eum. sequitur
Math. de afflic. in decisione regni. 125

Veritas articuli ab hoc videtur dependere vtrum suf-
ficiat fratrem. habere legitimam quando instituta est tur
pis persona an nõ. quia si sufficeret habere legitimã pro-
ut Alex. loco pręalleg dicit & ego in superioribus tenui.
ista secunda opinio verior esset. quia excepta legitima te-
stator in tales psonas disponere posset de bonis suis et pp
regulam codicillarem teneretur fratres detracta legitima
reliquũ instituto restituere. quia testatoris talis fuit mens.
sed si teneremus aliam opinio. quã tãquã cõem sequutus
est Dec. in dicto consi. 530. ꝙ fratri debita sit tota substã
tia fratris instituta turpi persona secus esset. quia tunc non
curaretur de uoluntate testatoris & sic de illa clausula co
diciliari. Ex quibus videtis perplexitatẽ articulorũ. Ego
non recederem ab opin. quã in superioribus tenui. ꝙ vl-
tra legitimam fratri debitam de reliquo possit frater pro
libito disponere secundum quã opi. sequitur clausulã co
dicillarem operari effectum restitutionis quicquid tenue
rint ial. & Dec. Nec obstat potissima illa rõ regule. cum
quid vna via de re iur. in. vi quia vt dixi relicta fratri legi
tima. non prohibetur frater. de aliis bonis suis pro libito
disponere ẽt sic instituendo ẽt turpem personam.

Quarta difficultas * an naturalis seu bastardus dicatur 14
persona infamiis & turpitudine notata. ita ꝙ eo instituto
locũ habeat dispositio legis nostre videtur ꝙ sic per not.
dictũ Azo. in summa de his qui not. infa. ꝙ ex tali coitu
nati sint infames infamia facti ergo frater præteritus illis
institutis poterit quęrellare testamentum per leges præal
le. Ias. in. d. l. fratres circa fi. & in consi. 71. lib. i. hoc tenetur
in nato ex sacerdote inuens aliud eẽ in naturali & bastar-
do & idem tenent cõiter doc. vt per Cur. seniorẽ in rep.
l. admonendi col. ii. infra de iu. iur. vbi Seuer. col. 60. fall.
25. & sequenti & per Cur. iun. in con. 37. &. 136. Et ideo
quicquid ibi dicat Curt. senior. cum quo transit ibidem
Cur. iunior. in penul. col iuramentum suppletiuum non
defertur spurio. nec ei qui intentionem suam probauit p
vnum testem spurium. quũ sit infamis infamia facti nec
faciat semiplenam probationem, adeo ꝙ iuramentũ sup
pletiuum non est illi deferendum. vt ibi etiam per Rom.
& Seuer. in rep. l. si qua illustris col. 26. conclusio. vi. C. ad
orfi. vbi tandem hoc uult relinqui arbitrio iudicis. qui id
iudicare debebit ex qualitate morũ prædicte persone. fa-
cit l. prima infra de iu. del. Et hæc pars in proposito no
stro verior videtur. tum quia dictum Azo. de bastardo
non probatur iure tñ quia non est uerũ q; tales de facto
sint infames. Et volenti hoc dicere incũbit onus probãdi
eoq; magis hoc procedit ꝙ defectus sine vitio ipsius ille-
gitimi cãtus est. l. legem Anastasii. C. de nãlibus lib. facit
l. 3. de cõcub. infra vbi talis cõcubina. extra poenã est. Præ
terea naturales. admittũtur ad successionẽ mr̃is illust. vna

cum legitimis & naturalibus.l.ſi qua illuſtres. C.ad orfi.
quod nõ permitteretur nec toleraretur ſi tales eſſent inſa
mes vt ibi.Si igitur tales aliunde macula aliqua turpitudi
nis nõ ſint notati.non procedet in illis diſpoſitio.d.l.frẽs.
De meretrice vero & multis aliis infamibus in quibus
procederet iſta diſpoſitio tradit Io.ſab.loco præalle po
nens & quod nam tempus teſtamenti.mortis. vel inſtitu
te quærelle attendi debeat ꝓ uictoria obtinenda in hac
materia. Nec eſt differentia an frater fuerit præteritus
aut exheredatus,habetur.n.præteritio pro exheredatio
ne & per Io.ſab.ibidem in verſi.adulterini.
15 Quinta dubitatio vtrum frater legitimatus contra te
ſtamentũ fratris habeat quærellã tex. in.l.cõmunium.C.
de naturalibus lib. videtur velle ꝙ non quia legitimatio
nõ affert.ius agnationis inter frẽs. Ee ita poſt alios ↄcludit
Iaſo.in d.l.fratres co.iii.in quarta lim.idem vult Ang.in
ſti.eo.in princ.in.iiii.col.Cur.hic dicit texe dicta.l.cõmu
nium procedere in legitimato per oblationem Curie. ſe
cus in legitimato per reſcriptum principis qui nõ differt
a legitimo & ita conſuluit ipſe Curt.in conſi xxxvii. eſt
verum ꝙ frater ibi conſenſerat legitimationi ſed maius
dubium eſt quando non conſenſiſſet. Idem tamen per al
legata ibi per eum.
16 Sexta dubitatio an quærella quæ competit fratri cõ
tra teſtamentum fratris inſtituta turpi perſona non præ
parata tranſmittatur ad heredem.videbatur ꝙ ſic queãd
modum alia iura.l.cũ heredes.ꝟ de acqu. po.Oppoſitum
verius eſt ſicuti nec hereditas fratris non adita.l qm̃ ſoro
rem.C de iure delib.& eſt tex.no.in.l.poſthumus in.§.fi.
cum.l.ſequenti infra eo.& in.l.ſcimus in fi.C.eo.Iaſ.in.l.ſi
quis filium col prima C eo.
17 Quartus no.ex.iſto tex. ꝙ appellatione fratrum ve
niunt conſanguinei i.ex eodem patre nati tantum.vt hic
p glo.& doc.& eſt tex.apertus in hac materia in.d.l.frẽs.
In contrarium videtur tex.in.l.iuriſcon. in.§.ſecũdo gra
du infra de grad.vbi dicitur ꝙ appellatione fratris & ſo
roris veniunt & vterini & conſuluit Soci.lib.primo cõſi.
prio.& lib.ſecundo conſi.vltim.Nec ob.d.l.frẽs. quia id
procedit in eo caſu tantum quia in materia noſtra lex ex
preſſe & ſpecialiter ſtatuit vt ſoli conſanguinei tantũ quæ
rellent rõne prædicta quaſi ſatis ſit hoc caſu ſolum ligare
fratres ne de rebus ſuis libere diſponere poſſent.
Et ſimiliter quando rõ & cã ſtatuti conditi pro conſer
uatione domus & familie puta aliud ſuaderet tunc vteri
ni in quibus rõ illa conſeruande agnationis ceſſat nõ cõ
præhenderentur vt per Capram in conſi viii.& Soci.in
d.cõſi.i ſtatuta tñ loquentia de fratribus intelligũtur per
prius & de fratribus primi gradus non de fratribus pa
truelibus ſm Angel. hic Alex.conſi.cciiii. col.fi.lib.ii.&
Cur.Iuniorem in conſi. v.col.xv.
18 Quinta no.moralem tex.ad infinita allegabilem. ibi
melius facerent ſi ſe ſumptibus in anibus non vexarent.
quum obtinere ſpem non laborent.i.quum vincere non
poſſint vt dicit tex.in.§.i.inſtit eo.& ſic in vanum labo
rent obtinere ſpem.i.illud quod ſperant & ſic teſtamen
ti reſciſſionem.facit tex.no.in.l.non iccirco in fi C.de re
ſcin.ven.dũ inquit ab illicitis petitionibus abſtinendo cõ
ſultius facies per quẽ tex.dicunt ibi Bal.& Pau.ca.ſapien
tẽ eſſe qui nõ petit illicita accedat.l.i.cũ no.C.de eden.
Et iſte tex.facit optime contra ſcholares qui non incũ
bunt ſtudio & ſumptibus ſe & parentes ſuos conſumũt.
melius.n.vt hic dicitur facerent ſi deſiſterent quũ nõ ſint
obtenturi. nec coronã victorie reportaturi. ita venit de
clarandus hic,ſub obſcurus text. elegantiæ Vlpiani non
correſpondens.
19 Sexto not. ex eodem tex.ſm Ang.Pau.& Cur.ꝙ ex
ceptio tua non intereſt dicitur peremptoria ideo quãdo
cũq; poteſt opponi.l.peremptorias.C ſent.reſcin.nõ po.
§ appellantur inſtit.de excep.multi tamen tenuerunt eſ
ſe dilatoriam et ideo debere proponi ante litis conteſt.ſed
prima opinio verior eſt quia quotiens probatur tua in
tereſſe.deficit in effectu actio.ideo hæc exceptio.tua non
intereſt.tanquam perimens actionem equiparatur perẽ
ptorie & vt peremptoria ſemper opponi poterit per Fe
lin.dupliciter limitantem in cap. ex parte col. ſecunda de
teſti.& in capitu.ſuper his colum . penulti . de accuſa. Et
licet prædicta vera ſint in ſe tamen leg. noſtra non
probat prædictum nota . quia iſta non ſunt verba partis
opponentis . ſed verba iuriſconſulti , quod prædixerat
declarantis.
In glo.prima ibi mendacium nimis arroganter loqui
tur repræhendendo iuriſconſultum nec lex.de menda 10
cio argui poteſt ſm Bald Ang & alios facit tex in capit.
erit aut lex quarta diſtinctio.& in.l.leges ſacratiſſime. C.
de.ll.& in.l.fi.ad fin.C.de præſcriptio.lõg. temp.ꝙ leges
diuino motu inſtitute fuerunt.notant omnes in cap. pri
mo de conſti & in l.nemo põt de leg.primo.
Melior fuit ſecunda ſolu. gl. & recepta cõmuniter quia
ſecundum iura digeſtorum non erat introductum ius
quærelle ideo frequẽtiſſime agebatur quærella inofficio
ſi ſicut hodie agitur ad ſupplementum legitime , vt hic
per Bald. vel forſitan tempore iuriſconſultorum ita erat,
& practicabatur.
Glo. ſecũda diuiditur in. v.partes in prima ponit vnã
declarationem ad tex.in ſecunda aliam remouendo vnũ
contrarium.in.iii.ponit lim.ad tex.in quarta & quinta re
ſpondet duabus qõnibus ſecunda ibi . item parentibus.
tertia ibi niſi filius.quarta ibi ſi vero.quinta ibi ſi vero pa
rentes. Ex prima parte glo.colligitur his tantum cõpete
re quærellam qui ab inteſtato alias erant . ſucceſſuri de
quo ſupra in ſecundo not. Ex ſecunda parte glo . habe
mus ꝙ parentibus ita demũ competit hæc quærella. qñ
a liberis emancipatis vt hic dicitur fuerunt exheredati. ſi
vero præteriti datur contra tab.ꝙ ſi filii in poteſtate fue
rint neutrum ex dictis remediis competit ſed ius dicendi
nullum.Quia quum teſtamentum nullius ſit nomen ti l.
tertia.C.qui te.fa.po.l.qui in poteſtate infra de teſta.& in
ſti. quibus non eſt permiſſum fa te. in principio non eſt
tractandum de quærella quæ eſt reſciſſiua teſtamenti . et
quod dixi de bo.po.contra tab. competente aſcendenti
bus contra teſtamentum emancipati intelligi debet quan
do cauſa fuit inſerta alias teſtamentum hodie eſſet ipſo iu
re nullum vt hic per Pau de caſ. in ſecunda oppoſitione.
Ex tertia parte glo.colligitur ꝙ teſtamentũ filiifa.in pe
culio caſtrenſi vel quaſi nõ ſubiacet quærelle nec bo.po.
contra tab.iuribus in glo.alleg.Quæ concluſio non pro
cedit ſm iura nouiſſima . per quæ corriguntur antiqua
contrarium dicentia vt hic voluit Pau.caſt. latius Iaſo. in
l.fi.C.de inoffic.teſta.& in.l.fi.C.qui te fa. po.vbi etiam
Dec.& alii quamuis diſputando.contraria opinio defen
di poſſet vt per Ripam in.l.prima in. §. in filii infra ad tre
bellian . Cautelas vero vt filiusfa . teſtari poſſit tradit 11
Cepol.in cautell. cxiii. incip. filiusfami. Iaſon . in dicta.l.
fina. C. qui te . ſa . po . Parpal. in repet. l placet colum.
quinta cum ſequenti. de ſacr.ſanct.eccle.Moder. in dicto
§.in. filiis.
Ex fin.glo.habetis ꝙ ſi deſcendentes præterеant aſcen
dentes per lineam maternam. talis præteritio pro exhere
datione habetur ſicuti ecõtrario quando aſcendentes præ
tereũt deſcendentes quod procedit hodie inſerta cã legi
tima.alias ſecus vt per glo . nota. in dicto.§.exheredos in
verbo noluit in auc.de heredi.& falci per Bar. & docto.
in.l.pater filium infra eo.& Are.in dicto.§.fina.col. fina
inſtit.de exher.lib.Padue.

Sequitur.l.hoc colore cum tri
bus ſequentibus.

IN LEGEM

HOC COLORE CVM

Tribus Sequentibus.

STA lex & tres sequentes veniunt con-
tinuatiue & vna ad declarationem alterius
ideo legende simul sunt & enucleande.
Sed in primis moueo difficultatẽ cur cõ
pilatores non continuauerint & coniunxe
rit simul leges eiuidem auctoris tractantes
eandem materiam. verum interseruerint leges alterius au
ctoris. prout est lex, non est. n. quæ est creatura Caii posita
hic inter duas. H. Mar. iurisconsulti.

Postmodũ not primo ex isto tex. agi de inoff. test. sub
1 colore quasi dementie. * & sub tali medio testamentum
ipsum rescindi quasi nõ fuerit sane mentis nec officio pie
tatis vsus sit qui tale testamentum ordinauit licet scriptu-
ram testamenti rite fecerit ad idem tex. in. l. quinta. j. eo. &
in instit. eod. in princip. Est autem color id quo aliquid
coloratur alias dicitur figura vult ergo iuriscon. dicere ele
ganti quodam mõ loquendo hoc colore. i. hac figura &
medio agi de inoffic. testat. quasi non fuerit sane mentis
qui contra officium pietatis venit tale testamentum ordi-
nando alias ista verba sub quæsito colore fraudem deno
tant vt per Deci in consi. dclx. col. secũda vbi allegat mul
2 ta iura quæ vtuntur prædictis verbis. * Et quia tale te-
stamentum corruebat tanquam testamentum quasi de-
mentis. legata fideicõmissa & cetera in eo contenta simili
ter corruebant & annullabantur. l. ticia & l. qui repudian
tis. §. primo infra eo. & l. patronus liberto in fin. de lega.
tertio. hodie vero secus est quin testamentum non quæ-
rellatur sub colore quasi demẽtie. sed assumitur aliud me
dium. vt enim sit locus quærelle requiritur in præteritio-
ne vel exheredatione insertio cause legitime iccirco dici
non potest. sic testantem dementem fuisse. vel quasi imo
sapientem indignum ab hereditate sua excludendo, quili
bet enim sapiens id faceret. impugnatur ergo hodie di-
ctum testamentum tanquam causa in præteritione vel
exheredatione inserta vera non sit & contra officium pie
tatis testator egerit. Irritata institutione legata. fideicom-
missa & alia in testamento contenta firma manent secũdũ
doct. vt per Bar. & alios in. l quinta infra eo. Ange. Pau.
& alios. hic & in. l ticia infra eod. & Alexan. in consi. 10.
colum. secunda lib. vi. & consequenter lex ista est ho-
die correcta.

Contra hoc not. & prædicta. due obstant difficultates
fm Cur. hic. nam olim præsumptio erat pro exheredante
& quærellans tenebatur probare se gratum si obtinere
volebat. l. quinta infra eo. & l. liberi vbi per scribentes. C.
eo. sed hodie quærellans non tenetur id probare imo he
redes instituti. causam ingratitudinis in testamento inser-
tam veram esse probare tenentur, dicto. §. aliud quoque
cum aliis quæ in rub citaui ita q mala præsumptio ma-
gis videtur hodie militare cõtra exheredantes quã olim.
ergo color dementiæ magis militat hodie quam olim.
quare similiter non militat antiqua legis dispositio. quæ
omnia in testamento contenta infirmabat. Et respon. pos
se simul stare q causa inserta probari nequeat & tamen
vera sit. Quæ sol. non tollit difficultatem. q ex quo ho-
die heres tenetur probare ingratitudinem magis militet
color insanie quæ sic testantes quam olim ideo responde
tu q licet in probatione causæ ingratitudinis magis gra
uetur hodie heres testantis quam olim. & recte quidem.
quia allegranti & dicenti ingratum incumbit onus pro-
bandi per vulg. regulã. l. actor. C. de proba. tamẽ ex quo
vt dixi causa legitima inserta fuit q̃uis vera nõ sit. nõ po
test veluti demẽs argui qui assumpta tali cã propter quã
quilibet sapiens id fecisset eo mõ testamentum ordinauit
vt volunt Bar. & doc. supra allegati nimirum ergo si ho
die non quæritur nec curatur color ille quasi dementie.

Secunda difficultas * q̃ uo filii instãtantes quærelã inof 3
fic. te. de iure ffor ũ. & C. probare possent prout require-
batur ut hic & in. l. quinta. j. eo. patet se non fuisse ingra-
tos. quum negatiua sit improbabilis d. l. auctor & c. in
præsentia de pba. vltra respon dictorũ Mod.

Dicatis q ista maxima difficultas parum nos torquet
quia hodie filii non tenẽtur aliquid probare sed heredes
probare debent eos fuisse ingratos & cãm ingratitudinis
expræssam veram esse. l. omnimodo cum glo. in verbo
arguatur. C. de inoff te probatur in. §. aliud quoq cũ. s.
alleg. Præterea tex. in. d. l. liberi nodũ clarissime soluit, nõ
enim cogebantur etiam fm iura antiqua filii negatiuam
probare sed affirmatiuam q obsequium debitum conti
nue prout religioni natura conuenit parentibus præstite
runt hoc mõ probabant se imerentes indigneq exhere-
datos & si heredes tanquã ingratos eos excludere vole-
bant tenebantur probare ingratitudinem ita vult tex. in
d l. liberi hoc mõ declarando cessat penitus difficultas.

Secundo no. * ex tex. ibi quasi non sane mentis q qua 4
si de mens non dr demens idẽ dicitur in. l. ticia in fi. infra
eo. dictio. n. quasi nota est improprietatis fm Bar. Ang.
Pau. ca. & alios. Et ideo dispositio facta per talem non cor
ruit. tanquam facta a demente iuribus præal. nisi quis se
gratum mõ prædicto non probasset. aliquãdo tñ dictio
quasi est expressiua veritatis. l. si id quod. §. fin. cũ ibi no.
per Alex. & alios infra de acqui. pos.

Tertio no ibi recte iuncta glo. * q dictio recte iustitiã 5
cause. Rite vero ordinem & solẽnitatem denotat. vt hic p
Bar. Ange. Pau. & alios. inferentes ad qõnes vt per eos.
sed hec lex videtur mihi oppositum probare q dictio re
cte importet etiam solẽnitatem. nam vt clare patet ad eã
refertur. vt similiter probatur instit. eo. in princ. nec est ve
risimile q legislator toties improprie locutus fuisset. Et
hæc est receptior scribentium sententia q recte referatur
nõ tantum ad solẽnitatem quantum ad iustitiam cause vt
per Dec. Cur. et alios in. l. lecta vbi scripsi si cer. pet. sed hic
ratione subiecte materie ad solẽnitatem tantum refertur.
non ad iustitiam cause quum testamentum inofficiosum
fuerit & iniustum.

Quarto not. q actus vere furiosi vel demẽtis nullus est.
nam tales nullam uoluntatem habere cẽsentur. l. in nego-
ciis & l. furiosi infra de re. iur.

Quinto not. in. l. inofficiosum. * quid sit dicere testamẽ
tum inofficiosum hoc. n. inquit iurisconsul. est allegare qua 6
re præteriti vel exheredari non debuerint. quæ verba ui-
dentur obscura & ex medio concludendi in quærella in
officiosi. de quo per Bar. supra in l hoc colore & Ange.
insti. de inoff. te. in princ. in tertia colum. quia testator nõ
est functus officio pietatis. peto ipsum testamentũ tãquã
inofficiosum rescindi videbatur. q imo dicere testamen-
tum inoffic. aliud esset quam id quod hic dicit iurisconsul.
docto. non declarant. sed idem iurisconsultus auctor no-
stre legis. videlicet Marcellus in sequenti. leg. nam & his
clarius id explicat in versicul. huius autem uerbi de inof-
ficioso vis illa ut dixi inquit est. docere immerentem se
& ideo indigne præteritum vel exheredatum. ponde-
ra illud verbum vt dixi se enim refert. ad id quod obscu-
rius in hac lege inofficiosum dixerat. hoc itaque intendit
iurisconsultus q dicere testamentum inofficiosum. sit di-
cere quare præteriri vel exheredari non debuerint idest
probare q obsequium debitum parentibus adhibuerint
& per consequens se fuisse immerentes indigneq preteri
tos uel exheredatos. propterea testamentum rescindi tan
quã inofficiosum et contra offic. pietatis factũ. l. nã et his
& l. liberi præall. per quę iura declarantur prædicta ver-
ba & sic tex. noster iunctis præalleg. ponit medium con
cludendi in cã inoffi. testamenti. Idq procedit secundum

iura antiqua sm quæ ut supra dixi exheredatus probare tenebatur se debita obsequia præstitisse. sed hodie vt dixi. aliud est. quia heres tenetur probare cām in preteritione vel exheredatione insertam esse verā propterea hodie dicere testamentum inofficiosum aliud erit videlicet dicere solum cām insertam in exheredatione non esse verā ideo se fuisse indebite præteritum vel exheredatum & petere testamentum ipsum rescindi.

7 Sexto no. * ibi quū falso parentes stimulati iunctis verbis legis sequentis ibi nouercalibus delinimētis instigationibus ve corrupti. ꝙ quando parentes maligne agunt cōtra filios. aliorum falsis instigationibus id factum cēsetur quū nullus amor vincat paternum imo pater magis diligat filium ꝙ seipsum. l. isti quidem in fi. supra quod met. cā cū multis accumulatis per Barb. in ca. in præsentia col. lv. de probat. Feli. in c. afferte col. i de præsump. Iaso. & Dec. in l. pactum col fi. C. de colla. & Io. nouiza. in sylua nuptiali colum. xxxvi. cum seque. esse autem stimulari & extimulari alienis instigationibus vexari secūdum Plau. & Teren.

8 Septimo no. * in. l. non est. n. non esse consentiendum inferenti iniuriam alicui facit ēt tex. inst. eo. in princi. & in l. siquis in graui. J. ad syllaba. iuris enim pracepta sunt honeste viuere et alterū nō laedere. l. iustitia supra de iu. et iu.

9 Octauo no. * ex eodem tex. sm Bal. Ang. Pau. & alios ꝙ quicquid contra filios faciunt parentes nouercas habētes factum præsumitur nouercalibus insidiis. Et idem est in meretricibus & concubinis sm Ang.

Ex quo infertur sm Cur. ꝙ renunciationes facte per filias. habentes nouercas de bonis & hereditate paterna factæ præsumuntur propter insidias nouercales quū legū præsumptiones dicantur liquidissime probationes. l. licet imperator. cū ibi no. infra de leg. i & consequenter facilius infringentur et annullabuntur iuxta not. in c. quāuis de pac in. vi & in l. pactum. C. de colla.

Considerandum tñ est sm Curt. quia de iure isto filii vt dictū est se gratos fuisse probare tenebātur dicta præsumptio nouercalium insidiarū sibi non succurrebat. Responde non per hoc restare quin filios onerarent in probando se fuisse imerentes & indigne exclusos si testamentum per quærellam rescindere volebant. alias testamento patris stabat quāuis stimulati nouercalibus insidiis facto.

Ex prædictis ēt infertur sm Bal. ꝙ mortuo patre pu-
10 pillus educari non debet * penes nouercā quæ præsumitur filium ipsum odio habere dicit tamen hoc esse arbitrarium multis consideratis. ad quod videte tex. notat. in l. i. & pen. infra vbi pupil educa. debeat Bar. in qō. xvi. inci. quæritur Signorol. consi. xiiii. Pau. ca. in consi. ecclii. col. fi. in antiquis. Anto. de butr. in consi. 30. col. fi. Barb. in cō si lx in. v. dubio volu. ter. io Cor consi. cxcviii. col. fina. & ccxcii. lib. i et. dxxv. col. iiii. & quinta lib. tertio. & consi. xviii. lib. quarto & Soc. consi. xlii. vol. ii. ex quorum dictis ampliare & exornare poteris dispōnem. d. l. prime & pen. vbi pa. educari deb.

Noto no. ex. l. nam & his quid sit inofficiosum testamentū dicere. & est optima declaratio ad legem inofficiosum supra eo vt ibi etiam dixi in quarta not.

11 Glo. i. * exponit verba illa hoc colore. i. hac honestate verborum quæ expositio non videtur bona. nam quæ est verborū honestas arguere quē fuisse quasi insane mentis Melius igitur est exponere ut in. i. not. dixi. hac figura & hoc medio vt intellexerit Bar. ad fi. d. l. hoc colore.

12 Gio. in uerbo delinimentis in fi. not. vult * nō prohiberi quē blandiciis aliquid habere & consequi exempli gratia maritum uxoris postremum iudicium. l. fi. C. siquis aliquem test. prohi. Ang. istud hic intelligit nisi quis blandiciis induxisset aliquem ad mutandum testamentū iam factum in fauorē alterius ad instituendūq; ipsum blandientē ut hic per eū & plene p Ias. in d l. fi. & in l. dedi in. §. quā quā in. 4. not J. de cond. ob cām. Quæ distinctio videtur contra generalē dictæ l. fin. & contra rōnem naturalē quū prima charitas incipiat a seipso. sitque licitum procurare eius vtilitatem ēt ꝙ in consequentiam alteri nocumentū inferatur. non. n. præsumitur facere animo alteri nocendi ideo non est prohibitum vt per glo. in c si quis uero. xi. qō. 4. nisi quando dolus & fraus ita blandientis intercederet. ita intelligitur decisio ang. hic vt per Ias. in locis præal leg. Math. de afflic in decisione regni. lxix. et Dec. pulchre in consi cccclxxxix.

Gio. magna. l. nam & his diuiditur in 4. partes in prima quia tex. noster loquitur de filio præterito. declarat quid sit præterire. In secūda declarat in quibus iura istius tit corrigantur leges & iura. C. In. 3. in quibus corrigantur p iura auctentico. In. 4. et ulti. format qō. & respondet. secunda est ibi. Item no. 3. ibi per auc. vero. 4. ibi sed an hodie ēt est gl. not. in materia & bene loquitur in pluribus vt hic per Pau. cast.

Circa primam partem ꝙ ille dicatur præteritus. * qui 13
non est institutus neque ut oportet exheredatus licet de eo facta sit mentio in testamento & relictum legatū res sine dubio est ut insti. de her. quæ ab intest. defer in. §. eadē hæc ibi liberis præteritis. i. neq; heredibus institutis neque ut oportet exheredatis & in præal. §. aliud quoque capi. ut hic per Ange. Bart. & scribentes in l. 3. C. de li. præter. Bal. & Cor. in auc. ex cā col. i. illo eo. tit. & Dec. consi. 478 ubi consuluit ꝙ ēt substitutio facta de filio præterito non tollit defectum insti. ut ibi per eum.

Circa secundam partem gio. approbatur & tres alias differentias addit hic Pau. ca. cōclusio tñ gl. hic in fi. ꝙ querella non præparata hodie transmittatur ad suum heredē * . l. sancimus in fi. & l. siquis filium. C. eo. procedit opti- 14
me in terminis suis in transmissione quærelle facienda ad suos descendentes secus in querella cōpetente fratri instituta turpi persona herede quia hæc nō præparata nullo mō transmittitur sicuti nec transmittitur hereditas fratris non adita vt dixi in. vi. diffi. 3. not. ut hic per Ang. Iaso. in d l. scimus circa fi. pau. ca. & ias in. d. l. siquis filium col. i.

Obstare tñ multum videbatur sm Cur. quia casus dictarum quærellarum prædictis personis cōpetentium equiparati erant per leges antiquas ut hic cū præalle. ideo lex noua superueniens & disponens in uno uidebatur & in alio disponere iuxta glo. in. l. si quis seruo persuaserit. C. de furt sed regula illa non procedit qñ est diuersa rō in equiparatis ut in propos nostro ut hic per Curt. de quo plenius dixi in. l. prætor bonorū infra de re. iu. Ex ibi dictis clarius potest solui oppositio quia regu. illa procedit ubi facta est equiparatio in ea materia per viam regu. sed in materia transmissionis quærelle non erat facta equiparatio nimirum igitur si respectu transmissionis prædicte de uno ad aliud argui non potest.

Circa. 3. partem gio. concludit ꝙ sm iura florum sufficiebat filium habere legitimā quo quo tit. relict i hodie debet habere tit. & iure instit. d. § aliud quoque. Glo. loquitur in aduerten. quia de iure. C. bene istud erat ita procedit. l. in glo allegata sed non de iure florum * sm quod fi- 15
lius iure institutionis legitimam habere debebat. l inter cetera. ff. de lib. & po. ut hic per Pau. de ca. col fin. & iaso. in auct. nouissima col. 4. C. eo. tit. rationes pulchre ponunt ultra præall Barb. in consi. 38. col. vi. lib 3 & Ale. in consi. 168. ponderatis col. ii. lib. v. ubi limitat uno mō. * Et ad 16
illud quod dicit glo. de cā in exheredatione inferenda uidete pulchre Are. & Soc. in l. tertia in. §. filius col. fi. infra de lib. & po. In aliis glo. bene loquitur. facio transitum ad. §. quarta. l. Papinianus eiusdem titu.

Ex. §. Quarta.

EX §. QVARTA LEGIS PAPI.

QVartarum plura sunt genera.nu.1.
Quærella olim dabatur non habenti integram legitimam hodie competit ius petēdi supplemētum legitime.nu.1
Institutus in vno nūmo.agit solum ad supplementum legitime.2
Legitima ascendentium descendentium & fratrum quanta esset olim & quāta hodie & qūo sit aucta.4
Legitima descendentiū iure nature debita dr̄ et cur.5.
Falcidia dicitur debita iure insti.& quare.6
Falcidie nomen generale est ad omnem quartā.7
Legitima capitur habita cōsideratione ad facultates quæ erant mortis tpe ideo augumentum vel diminutio facultatum postea contingens non consideratur.8.
Legitima de & super quibus bonis accipiatur.9.
Legitima capitur deducto ere alieno funeris impensa & seruis libertate donatis.10.cum seq.
Legitima est quota bonorū nō quota hereditatis vel successionis ex quo sequuntur plures not.effectus.11.et 12
Funeris impensa magis est priuilegiata quā legitima.13
Libertatum relicta olim minuebant legitimam hodie vero nō.nu.14.&.17.cū seq.
Quærella dabatur instituto ex cā.15
Institutio qñq; pro exheredatione habebatur.15.et.21
Fraudem fraude repellere licitum est 16
Ordo scripture attendendus & qñ non potest de eo constare quid sit agendum.18.cum seq.
Iste tex.an procedat in filio in potestate.19
Suitas tollitur per dationem vulg.substituti & non consideratur in matre 20.cum seq.

IN §. QVARTA LEGIS PAPI. DE INOF. TEST.

DIfficilis est hic tex.quem glo.ſm Bar.Bal.Ang.& Pau.magis intricarunt quā declarauerint ideo de ipsis glo.parum curarunt doct. Sunt autē difficultates circa ea quæ in vsu non sunt nec frequentatur videlicet circa relicta libertatū in qua materia nullā vnquā in practica causam vidi. Circa vero ea quæ qūtidiana sunt. Diminutionem legitime propter es alienum & funeris impensam tex.clarus est.

Legitima ē quarta pars eius quod superest de bonis defuncti deducto ere alieno & funeris impensa. ac seruis libertate donatis. Et si filius emancipatus institutus per relicta libertatū nimis grauatur pōt hereditatē repudiare. Et si habet substitutū vulgarē qui hereditatem adeat intētabit contra eū querellam irritando relicta libertatū si non adsit substitutus. aut repudiet. poterit ab intestato adire nec tenebitur ad libertates quia non videtur in fraudem omisisse sed fraudem contra eum excogitatam exclusisse 3.D.vsque ad.§.si conditioni.

Diuiditur in.4.partes in prima ponit vnū dictum in.ii. duas qōnes. vnam in filio exheredato. In instituto alterā in.iii.soluit vtrāq;.in.4 dubium mouet per reductionem ad absurdum & inconueniens ponens sol. & remedium. secunda est ibi.sed an.3.ibi pōt dici.4.ibi cum igitur.

Casum figurare posses ut hic ex dictis Pa.ca.licet colligere. Pro intelligentia tex.& materie præmittas primo quia tex facit mentionem de quarta. * ꝙ sunt plura ge-
1 nera quartarū vt declarat glo.fi.vbi oēs scribētes. notant infra ad.l.fal.

Secundo propius accedēdo ad tex.præmitto * ꝙ olim
2 qui non habebat suam legitimā quærellabat testamentū tanquā inofficiosum. hodie agit solū ad supplementum legitime si minus ea fuerit relictum vt hic. & in.§.vnde si quis.j.ea.l.& .in.l.si nō mortis cum not.j.eo in.l.cū queritur.C.eo.in.l.omnimō & in.l.scimus eo.tit.in.§.i. & vid. inst.eo.ita ꝙ sufficeret filium in vno nūmo fuisse institutū cuius institutionis virtute * consequitur supplementū 3
legitime in totaque legitima institutus reputatur Bal in.l. hac edictali col.3.C.de secun. nup. plene Dec. in.i.fi.col. vii.C.de edic.diui.vbi ponit ꝙ tunc supplementū legitime reputatur a testatore relictum.

Et quicqd esset de iure. C.hodie & olim de iure ffor. ascendentibus & descendentibus iure institutionis debita erat ac debetur legitima ſm doct.in locis præalle. & aliis quæ adduxi in.l.i.supra eo.

Et dicta legitima * erat quarta pars eius quod ab inte 4
stato fuisset q̄s habiturus.text.est in.§.si quis mortis.ē ea. lege.& C.eo.l.parentibus declarat post alios plene Parisius in consi.vi. vol.ii.hodie aucta fuit ad semissem uel dimidiam partē portionis prędicte iuxta versus illos.Quatuor aut j dant natis iura trientem.semissem vero dāt natis quinq; vel ultra probatur in.§.primo in auc. de trien. & semiss.&.C.eo.in auc.nouissima tradit pulchre Dec.in consi.ccxxviii.col.penul.

Et similiter aucta est legitima ascendentium de quarta ad trientem.d.§.primo secundum glo. & scribentes cōiter ut per Iaso.in dicta auc.nouissima col.xi.& Mod. reper.in.l.pater filium col. vndecima. & duodecima in ultim.not.infra eo.

Legitima vero fratrum.non est aucta ut per glo. et Ias.loco præal.cū ali s quæ citauimus supra in.l.prima in secunda diffic.iii not.

Tertio præmittendum est * ꝙ quarta ista descendenti- 5
bus & ascendentibus spectans dicitur esse debita iure nature.l.scripto in fi.j.vnde.lib.l.cum rō.j.de bo. dānat.l.nā &,si parentibus infra eo.§ primo in auc de her.& fal. Soci. in consi.30.lib.primo Mod.late in dicta.l.pater filium loco præal.& Mod.de Ripa.in.d.l.in quartam co. xxiiii versi.ii.aduerte & Car. Alex.in.c ius naturale co.ii.dist.i. decr.vbi dicit iure naturali procedere vt filii parentibus succedant ex quo notari mandat quare legitima portio filiorum.dicatur debita iure nature.

Quarta vero falcidie * dicitur quarta hereditatis seu quar 6
ta debita iure institutionis.secus in trebel. d.l. in quartam ubi post Bar.oēs Mod.maxime Pau picus col ii. &. 39. cum seq.& Ripa col.vi in primo no Quia fal.iure hereditario et tit.insti.acquiritur.in eaq; tantū imputantur quæ iure hereditario capiuntur.secus in trebel.in quā oīa imputātur.et quæ ab intestato ut ex testamento.haberi pōt vt per eos.

Præmittatis.4 loco. * quia tex.noster loquēs de quar-
ta ista falcidiam appellat.ꝙ falcidia est nomen generale et 7
equiuocum detractionē oīum quartarum significans, vt per Alex.& alios in rub. infra ad l. fal.Cor.in.l.iubemus col.i.C.ad trebel.Soc consi.30.col. vi.lib.i.et Ripā in.d l. in quartā col.ii. Et. quando capitur pro legitima debita iure nature stat ualde proprie ut per Alex. & alios in locis prealle. Et tex.noster hic ita intelligi pōt.de quarta falcidie iure institutionis debita. quēadmodum de quarta iure nature debita. propter prægnantiam litere vt post Bar.volunt hic Ang.& pau. ca. magis tñ genuina videtur interpratatio & intelligentia de legitima loqui dicere & intelligere cuius defectu filius impugnat testamentum tanquā in officiosum de quo loquitur titu.noster ut hic per Ang.col ii.& per glo.in versi.4

Quinto præmitten. est * quartā hanc & legitimam ca 8
pi & considerari ſm tempus mortis testatoris.l.quum quæritur.C.eo.§.quantitas instit.de.l.fal.auc. nouissima cū no.per Ias.ibi in.i.col. C.eo.Et ideo ex bonis superuenientibus post mortem testatoris non augetur nec ex diminutione minuitur ut probant iura præal.ut ibi p doc. quē art.late discussum inuenies p Alc.in cōsi.103.col.4.li. ii &.dxxx.li.v.& in.l.in rōne la.ii j.ad.l.fal. Arc.in.l.de bitori in primis col.C de pac.Soci.consi.12.ad fin.lib.3. Cur.seniorē in consi.vid.Iaso.in.l.quod seruus col. fin. j. de condi.ob cām Math.de afflic.in decisione regni. 38

Dec.in consi.211.col.fi.&.cclxxvi Io. crot.in rep l.frater
a fratre col.8.j.de condi.indeb.Brun.in trac.exclusiuo fe-
mi.stā.agna.in.8.princip.art.col.xii.versi. post prædicta.
& in tract.de const.statu.et decretis.in verbo legitima vo
lu.3.Ripam in cap.cum.M ferrar.in.xxvi.no. de constit.
Ang.arct.in.§.quantitas instit.de.l falcid. & Parisium in
consi.xlv.lib.secundo & eundem Ripā in dicta.l in quar
tam nume.46

9 Sexto præmitto ✠ q̄ quarta ista legitime non capitur
nec detrahitur de nec super regno.Ducatu ac bonis indi-
uisibilibus in quibus viget ius primogeniture Guido pa
pe in q̄one.476. parisius post Decium per eū allegatū in
secundo vol consi.xvii.col pe.et fi.cōpatrem meū Alexā
drinū in consi.34.Brunū post tract.de statu. exclud.fem.
sta.agna.in consi ibi impresso circa fi. vbi vult q̄ in feud.
& emphit.non capiatur legitima. sed solū vbi datur suc-
cessio hereditaria.limitando ut per.Curt.luniorē in cōsi.
xxi.col.pen.& fi.vide ēt de hac mā Dec.in cōsi.71.col.fi.

Septimo & vit præmittenda sunt pro declaratione ea
quæ scribit hic Bal. Et est mirum q̄ vbi testator in patri-
monio nihil habebat præter seruos quibus relinquebat
libertatē q̄ filio institō prouideretur vt in.§. isto dicitur
ab intestato aūt venienti non dicam forte.j.

10 Noto ex isto tex. primo ✠ quarta seu legitima de qua
supra capitur deducto ere alieno.funeris impensa & pre-
cio seruorū libertate donatorū. satis est.n.deti actis prius
prædictis filium habere legitimā.vt hic per Bar. Bald.&
alios allegatur.q; semper iste tex.ad hoc propositum con
cordat tex.in.§.pen.insti.de.l.falcid. Et dicitur es alienum
quod nos alii debemus es suum quod alii ei de quo lo-
quimur debent.l.cedere in.§.i.de verb.sign. In primis er
go quum de quarta et legitima alicuius est qō.detrahitur
11 es alienū de hereditate exēplificando vt hic p pau.de ca ✠
Rō est quia legitima filiorum est quota bonorū patris ut
hic non quota hereditatis vel successionis. sed bona dr̄
deducto ere alieno.§ bona l.subsignatū infra de verbo si
gni.Cor.in consi.289.lib.4.Rimi in auc.prætera in fi. &
ibi Dec.in.4.lim.vii.no. C. unde vir & vxor ideo nimirū
si creditores præferuntur & ante detractionē legitime es
alienū capitur ubi adest titul. onerosus ut p Iaso. in consi.
181.co.ii..li.ii at legitima non est es alienū nec proprie de
bita sed quasi debita.l.fi.§.sinautem. C.de cur.fur.ideo q̄
uere debita sunt in ineunda rōne legitime præcedere de-
bent ut per Ias.in.l.emancipata col.secunda.C.qui admit
ti & in consi.præalle.

Hinc est q̄ per recōpensationem seruitiorum recepto-
rū pro restitutione male ablatorum et ex confessione pa
tris asserentis se esse debitorem talis de tanta summa &
quantitate minuitur legitima constito de veritate prædi
ctorū.aliter non ut p Alex in consi.xviii.li.4. quæ tn̄ ꝓ
batio & iustificatio non exigeretur ubi p prædicta legiti
ma nō minueretur quū de bonis quę.s legitimā sunt pos
sint parentes pro libito disponere.l parentibus.C de in-
off.te.ubi pau.ca.& alii notant Alex.in consi.xii.li.v.Ias.
consi.xviii lib.i.&.104 lib.4 & pulchre Dec.in cōsi.547.
&.dclxvi. similiter relictū factum ancillis & seruitori-
bus pro stipendio illis forsitan pro toto tp̄e uite sue debi-
to præcedit legitimā in cōputatione ut p Alex.in cōsi.31
viso.lib.4.Pariformiter ante detractionem legitime dedu
ci debent tanq̄ es alienum ea quæ pro dotibus fuerunt
relicta filiabus uel nepotibus testatoris stante statuto ex-
clusiuo fœminarum superstitibus masculis vt pulchre p
Bal.in.§.vnde si quis infra ea.l.Ang in cōsi.dxxiiii.Alex.
in cōsi.31 in fi.lib.4.& Parisium in cōsi.lv.col.iii.lib.iii.
Legitima ergo vt ex hoc tex.& p̄dictis patet nō est quo
12 ta hereditatis vel successionis.✠ sed est quota bonorū.Ex
quo sequuntur plures not.effectus nā si quis fuerit insti-
tutus in legitima nō videtur institutus in quarta parte he
reditatis sed in q̄ta pte bonorū ideo nō poterit a credito
ribus & legatariis cōueniri sed est cōueniendus heres vni

uersalis secus si fuisset institutus in quota parte hereditatis
sm̄ pau.de.ca.hic in.i.col.hic est q̄ filius arrogantis trans-
mittit ad heredem quartā partem bonorū sibi debitam
ex constitutione diui pii in bonis arrogatoris.l.si arroga-
tor de adopt.quia non est quota hereditatis & successio
nis sed quota bonorū & idem in legitima debita filio in
bonis cuiussuis & in iure petendi supplemētum legitime
ita plene Alex.in consi.cl.col.fi.lib.ii.Bal.in.d. l.si arroga
tor col.i.&.ii.Soc.consi.cl.col.xvi.vol.i. & Dec in consi.
303.col.i.similiter infertur q̄ beneficium.l.fi.C.de edic.di
ui non cōpetit instituto in legitima.daeum est.n.instituto
in tota hereditate vel in parte sed legitima non est quota
hereditate sed bonorū ergo &c.ita Alexā. ubi attestatur
cōem in dicta.l.fi.col.secunda.
Hic ēt est q̄ in legitima non repræsentatur defunctus nec
dicitur succedere qui ad solam legitimam venit quum sit
quota bonorū non quota hereditatis ita plene Soc. in cō
si cl.col.xvi in.vii.fundamento volu.i.

Ex prædicta conclusione q̄ legitima sit quota bonorū
non quota hereditatis aut successionis plura alia inferri
possent vt per Bal in.l.galius in.§.ilie casus de lib. & po.
scribentes in.l.fi.in.§.in cōputatione.C.de iu.delib.in.l.cū
a matre.C.de rei ven.Mat. de afflictis in decisione regni.
clxii.& 382.& repet.in auc.nouissima.C.eo tit.
Secundo no.q̄ funeris impensa in proposito nostro ✠ 13
procedit a pari cū ere alieno. extrahiq; debet vt es alienū
anteq̄ capiatur legitima concordat tex.in.§. pen.insti.de
l.falcid.imo est magis priuilegiata.quum omne es alienū
præcedat q̄n hora non sunt soluēdo.l.pen. infra de relig.
& sumpt.fun.sic.n.fieri oportuit ne insepulta corpora ia-
cerent vt dicitur in.l.siquis sepulchrum in.§.prætor ait il-
lo eo.tit.sane tn̄ intelligendo quando impensa necessaria
fuit sm̄ testatoris qualitatem & patrimonii quantitatem
l.at si quis in.§.hæc actio illo eo tit.sm̄ Ange.hic in ii.col.
& Are.in.§.pe.insti.de.l.falcid . Est ergo impensa funeris
valde priuilegiata ut ēt es alienum præcedat . ideo male
faciunt episcopi qui de eo quod est relictum pro funere
quartam volunt.ex quo.n.non debetur filio.minus debe
tur episcopo ut hic p Bal.col.ii.& Ang in fine.
Tertio no.ex isto tex ✠ q̄ datio libertatū minuit pa- 14
trimonium falcidiam et legitimā.idem dicitur in præal.§.
pen. & sic legata libertatū fauorabiliora sunt legitima iu
re nature debita quod est mirabile sm̄ pau.de ca.hic in.ii.
col.sed hoc erat quia libertati lex adeo fauebat ut oībus
aliis rebus eā fauorabiliorē faceret.l.libertas infra de reg.
iur. nā per legata ad pias causas non minuitur legitima
gio.est cōiter approbata in auc. similiter in fin.C.ad.l.fal.
Alex.in consi.xviii.lib 4.a pari ergo nō procedunt liber
tates & pia cā vt dicitur in.c. si de re iud.& in.l.inter pa-
res infra de re iud.rōnem videte per Cor. in dicta auc. si-
militer colū.i. quia libertas res est indiuidua &c. tamen
hodie iste tex.est correctus per iura auctenticorū vt in. ii.
oppo.Bar dicetur.
Quarto nota ibi quia habet falcidiam q̄ ille qui habet
falcidiam non detrahitur legitimā & sic due quarte sm̄
Bart.detrahi non poterant. quā materiam declarabo &
expediam.j in.§.meminisse.ideo hic omitto.
Quinto not.✠ dari quærellam inofficiosi testamenti in 15
stituto ex causa sm̄ Bart. quod singulare mirūq; videtur
quum quærella detur exheredato uel præterito ut insti.
eo in princip.ergo non debet cōpetere instituto.Quia tn̄
in effectu debite portionis non habet quartā necessariam
ad exclusionem quærelle.§.qm̄ supra hac eadem leg. hic
dicitur dari instituto quærellam inoffi.testamenti. Et ista
est cā de qua hic loquitur Bar. pp̄ quam a regula cōmu-
ni receditur.ēt ideo Bal. hic admirabilem hanc decisionē
assignat rōnem quia quum institutio ita fuerit onerata
pro exheredatione habetur ideo nimirum si cōpetit quæ
rella.l dē uoluit Bar.infra in fi.commenti.
Vltimo nota . sm̄ Bart.& alios ✠ fraude fraude posse 16
licite

ticite repelli quia si testator filium fraudare voluit quarta
sibi debita.dando seruis libertates per quas minuebatur
quarta potuit filius sibi consulere omittendo ex testamen
to & possidendo hereditatē ab intestato absq; eo q incur
rat penā edicti si quis omissā cā testamenti & remedium
istud. Ex cā datum fuit & a lege inductū ad obuian. frau
dibus iuxta.l.in fundo.ff.de rei ven.&.c.erit autē lex. 4.di
stin.sicuti.n.uim ui natura ipsa repellere licet.l.i.§. uim ui
inf.de ui & ui arm.l i.C.vnde ui.l.ut uim supra de iu.et iu
re.ita fraudem fraude.c.cupientes in princ.cum gl. in ver
bo malignantium de elec lib.vi.not.hic Ang.in.vi.colū.
plura cumulaui in.l.ea est nature.ff.de re.iur.

Et istud remedium contra fraudē inductum locum ha
bet siue filius fuisset in totū fraudatus legitima siue in par
te ut hic per pau cast.col.ii.facit.l.quæ de tota.ff.de rei vē.
dicit tñ ipse pau.q lex melius fecisset fraudem hanc con
tra filios prohibere q̃ post cōmissam de remedio proui
dere arg.l.fi.C.in quibus cau.in integrū resti. nō est neces.

Sed forsitan noluit a fauorabili regula & cā libertatis
recedere lex ipsa illāque infringere.sed potius hoc casu di
ctum remedium dare. Quod tñ remedium & consilium
non est hodie necessarium vt ff.per Bar.in fi. iii oppo.Et
consequenter apparet ex hac nouissima legis dispōne,re
cte sensisse pau. de ca. dū dixit q melius fecisset lex dictā
fraudē prohibere.hoc.n.tandem fecit ut dixi.

Quia ut hic in princip. dixit pau.de ca. parum de glo.
curandū est:quum nulla vtilitas ex eis percipiatur & si ali
quid vtilitatis sit.tāgitur per bar.ideo omissis glo. venio
ad dicta eiusdem Bar quod forma tres oppositiones &
vnā qōnem habentem duo capita.

Circa primam oppositi q imo libertates nō minuunt
17 falcidiam.l.decem & l.si seruus per Bar.alleg.* Respōdet
q loquuntur. quū nō est rogatu. heres manumittere sed
alius quo casu seruandam esse dicit distinctionem prædi
ctarum legum Quæ sol. diuersificat tantum casus. & nō
assignat rōnem spālitatis & diuersitatis. Cū Bar.tñ tran
seunt hic doc.præcipue pau.de cast.in.ii. col.declarans di
ctum bart.distinguendo tres casus ut hic per eum.alii ni
hil scribunt.

Sed ut mihi uidetur falcidia nūquam libertates minue
bat siue rogatus esset heres ut hic.siue alius ita tandē & in
fi. vult tex.in.d l.decem & in.d.l.si seruus prout nota.ibi
glo.in verbo impediatur quicquid hic dicāt Bar & pau.
ca.& ideo ipsemet Bar.in.d.l.si seruus se remittit ad.l.decē
quem tex.dicit clariorem esse. & sic videtur sentire hanc
opin.Hodie tñ ut late statim dicetur correcta sunt.

In.ii oppos.Bar.q hodie legitima non minuatur p li
bertates & cōsequenter corrigatur lex nostra. per.§.pro
hibimus glo.in auc. De triente & semisse qui loquitur in
aliis terminis vt hic per pau cast. adherentē tñ huic opin.
prout facit & hic Ang in.vii.col.ipse tamen Pau.de ca.in
l.qm in prioribus col.ii.C.eo.per illum tex tenuit oppo
situm sed responde q loquimur de iure auctenticorum
non de iure. C. & dictus. §.prohibemus induci pōt in rō
ne & in sui generalitate dum disponit de legitima omne
grauamen remouendum.

Iuxta prędicta.q. hodie iste tex.corrigatur et legitima
non minuatur per legata libertatum sed ipsa libertates mi
nuat quærit Bart.si pluribus seruis relicta fuerit libertas
& ad conseruationem legitime filii satis sit vnius liberta
tem impediri.quis erit ille.Cuius libertas impedietur.* Et
18 respondet q vlti.nominati.primo.n.nominati censentur
magis dilecti allegat tex.in.l generaliter in.§.quis ergo.ff.
de fideicō.lib, & sic sunt magis fauorabiles et proximi ad
consequendum libertates.sequuntur Ang.hic col. vii.&
pau.ca.facit tex.no.in.l.quotiens.ff.de vsufru. cū not. per
Alex.in consi.clxvii lib.ii.Dec.in.ca.sedes in glo.ii.de re
scr.in ca.Nicolao de appel.in consi.Dcix.col.ii. & Fel. in
ca cum dilecta co.iii.de rescr.ex cuius dictis declarari pōt
tex.ille no.in.§.q̃s ergo ibi si ordo nō appareat. In.3.op
pos.Bar.de.l.omnimō &.l.quoniam in prioribus.vbi oē
grauamen,reiicitur de legitima contēpta sol.glo. Bar. re
spondet q fauore libertatum quæ per legitimam nō mi
nuebantur non poterat institutus hic agerem ad supple
mentū legitime de iure isto.sed ut fraudem testatoris ex
cluderet promittebatur repudiare. hodie vero quū oē
grauamen remoueatur de legitima concludit filium pos
se per iura noua ad supplementum legitime agere.& sic
corrigeretur lex nostra & sic eius consi.non esset necessa
rium sm eum hic & in.§.meminisse infra eo. Pau. ca. hic
in.fi.& in d.l.qm ad fin.i.col. contrarium tenet fauore li
bertatum.per supra dicta.

Sed non est receden.a Barto.cū quo alii cōiter transeunt
probaturq; eius opinio in l.omnimodo.et in.l.quoniam
præall.& in.d §.prohibemus in generalitate dispositio
nis & in ratione legis.

Successiue * quia iste. §.loquitur de filio emancipato 19
quærit Bar.quid de filio existente in potestate.& respon.
distinguendo ut per eum.

Ex cuius dictis quinq; colliguntur conclu. Prima qd
repudiante filio. substituto adeunte fideicōmissario liber
tates ab illo dependentes irritabuntur per quærellā. Ista
conclusio approbatur p Ang.hic col.8. & pau.vlti.ratio
conclusionis est quia substituto adeunte hereditatem con
firmantur tabule paterne per illius aditionem & oia reli
cta in testamento efficaciam sumunt a gradu illo substitu
ti.vnde illo gradu postmodū rupto per quærellā de exi
stentia sui heredis amplius nō habemus tractare ideo oia
corruunt.quod est not.sm Ang.

Secunda conclusio si substitutus repudiaret filius in po
testate remanet suus heres ipso iure.quæ existentia sui he
redis sufficit ad confirmationē libertatum per fideicō.re
lictarū.§.sed & si quis.l.cū quasi infra de fideicō. lib. gra
uabitur igitur filius isto casu & fraudabitur legitima.

Quæ conclu.pōt procedere. quando substitutus vul
gariter repudiauit nec ullo iure filius vult hereditatē am
plecti quia tunc filii non interest per existentiam suitatis
non confirmari tab.paternas ex quo in effectu ipse nullo
mō est heres ita hic Ang.in.ix.col secus quando filius ab
intestato vellet paternam hereditatem habere.quod uide
tur contra conclusionem Bar.hic dicentis filium hoc casu
fraudari legitima fateor conclusionem istam non proce
dere de iure nouissimo sm quod ut dixi filius in legiti
ma grauari non potest.

Tertia conclusio Bar.hodie*de iure prætorio filio ab 20
stinente non operatur suitas.quæ conclusio falsa uidetur
quum ex beneficio abstinendi non sit sublata suitas.sed tā
tū,necessitas ut p Dec.in.l.qui se patris in.iii.col.

Quarta conclusio per dationē substituti vulgaris tol
litur suitas seu impeditur existentia suitatis quantū ad cō
firmationem relictorū in testamento.præterquam in taci
ta vulgari rōne assignata per Bar.quem sequitur Ange.
contrarium tenet pau ca. Articulus est disputabilis & de
apicibus iuris.an per dationē vulg. substituti tollatur sui
tas.suitatisq; effectus.quē articulū plene discuti nō patiun
tur calores cōis est cum Bar.hic videte Ias.p plures col.ar
ticulum disputantē in.l.si filius heres in ultimis colū.ff.de
lib.& post. & per oēs in.l.si filius qui patri infra de vulg.
quæ conclusio pōt restringi quando filius nullo mō uel
let hereditatem patris quia non interest sua impediri exi
stentiam suitatis ut hic per Ang.col.ix.

Quinta conclu.Bar quando per relicta libertatū exhau
sta est legitima filii institu. pro exheredatione habetur insti
tutio*quum potius consideretur effectus quā uerba l. 3. 21
C.de instit.& subst.sub cond.fac.ideo nimirum si institu
tus quærellam ut latius dixi supra in.v.not.

Postremo nota.quod prædicta suitas non considera-
tur in matre quæ non habet filios in potestate ut per De
ci.in dicta.l.qui se patris colum. secunda venio nunc ad
§.meminisse.

EX .§. MEMIN. L. PAPI.

INdigno ablata.an qũo & quando applicentur fiſco. vel aliis perſonis.nu.1.cũ ſeq.
Fiſcus.an qũo & quando auferat relicta vt ab indignis ibidem.
Indignitatis exceptio a ſolo fiſco opponi põt.2
Succũbens in lite præſumitur ſouiſſe malã cauſam ideo punitur diuerſimode nu.3.
Penitenti parcitur.4
Peccare eſt humanũ.diabolicum perſeuerare ibidẽ.
Abſens condẽnatus præſumitur potius condẽnatus.quã ꝙ foueret malam cauſam nu.5
Confiſcatio bonorum ſubiectorũ fideicõ. qũo & qualiter fiat.nu.6.
Delictum vnius alteri non nocet præterquã in certis caſibus ſpãlibus.nu.7
Quærellam inoffi.teſtamenti intentas & ſuccũbens perdit legitimam iure nature debitam.non quartam debitã arrogato ex conſtitutione diui pii nu.8
Liberi primi gradus inſtituti & de reſtituendo heredem per fideicõ. grauati pure ſtatim ſeu incontinenti non pñt detrahere duas quartas legitimam.ſ.et trebellianicam ſed unã tm̃.v3 legitimam. ſecus ſi grauati ſint de reſtituendo ſub conditione ſi ſine filiis deceſſerint puta.diſponereque poſſunt de dictis quartis.& ius illas detrahendi ad heredẽ tranſmittunt nu.10.cum ſeq.& nu. vlt.vbi plures qões in hac materia trebel.prædictis perſonis debite examinãtur & quid ſi appoſita fuerit clauſula codicillaris teſtamẽto exiſtente nullo ex aliqua cauſa.ibidem an impediat detractionem trebel.
Trebellianica in liberis primigradus non põt a teſtatore prohiberi.nec fructus in trebellianicam cõputantur licet ſecus ſit in aliis deſcendentibus puta in nepotibus ex filii.12.cum ſeq.
Legitima nõ perditur per nõ confectionẽ inuentarii nu.15.& an approbatio teſtamenti quo erat prohibita detractio legitime illã tollat ibidem.
Trebel.non amittitur per non confectionem inuentarii a liberis primi gradus ẽt duas quartas detrahẽtibus ſecus in nepotibus ex filiis,& quid approbauerint teſtamentũ in quo erat prohibita nu.15.cũ ſeq.
Teſtamenti paterni approbatio an & qñ ſit impedimento detractioni legitime & trebellianice nu.17
Trebel.an & qñ detrahi poſſit de relictis ad pias cãs ẽt loquendo in liberis primi gradus nu.18
Trebellianica cũ legitima qñ ad ſemiſſem aſcendit an poſſint detrahi de fideicõ.vniuerſali per liberos primi gradus ſub conditione reſtituere grauatos.19
Clauſula Codicillaris. quæ facit ut quis cenſeatur rogatus reſtituere hereditatem per fideicõ. non operatur ut grauatus detrahere poſſit legitimã & trebl.ſed unã quar. tantum tanquam ſit grauatus ſtatim & incontinenti reſtituere nu.20.&.21

IN .§. MEMINISSE.

HIC .§.reputatur elegans & not. per Bal. & doc.& eſt ſemper in ore aduocatorum in palatiis ſummatur ut per Ang. Diuiditę vſq; ad.§.ſi quis impubes in quique partes. In prima ponitur deciſio in.ii. vna reſtrictio.in tertia alia.in quarta alia.in quinta illatio ex præcedenti limit. Secunda ibi ſed ei. 3.ibi per inde.4.ibi eo autem.quinta ibi unde.

1 Not.primo ex iſto teſt.applicari fiſco quod ab indigno aufertur. quæ regula non habetur alibi ita clare ſm glo.Bar.Bal.Ang. & alios.tñ idem dicitur & probatur in.l.ii.et in.l.claudius cum gl.infra de his quibus ut indig. tradit Iaſo.in.l.i col.ii.C.de his quibus ut indig. intelligitur hec concluſio in indigno pp delictum ſuum. alias ſecus.l.i.cum ſimili.C.de ſecũ.nup.ſm Bal.Ang. & Pau.c. hic. Contra quam concluſionem videtur tex. in.l.quidam in.§.cum.l.ſequenti infra de dona.& in. d.l.claudius vbi illud quod aufertur pp malos mores vt a paciſcentibus de & ſup bonis & hereditate inuentis obuentura vel ab vxore illicita capta a marito eam heredem relinquente applicatur fiſco. Super hoc contrario valde laborant doctores inuenio ꝙ Dec in.d.l.i.in.xi.not. tandem reſoluit applicari fiſco qđ ab indigno aufertur ſiue auferatur pp delictum ſuum ut hic & in d.l.ii ſiue pp malos mores & quaſi delictum dicta l quidam in ſi.cum.l.ſequenti.& l.ii.cum.l.claudius ſupra allega.præterquam in caſu.d.l.i. per rõnem ibi in tex.aſſignatam ne in gratiam fiſci illud introductum videatur ita ꝙ de auaritia & rapacitate accuſari princeps poſſit.Sed Cur.ſecus in.d l.Claudius.Difficile eſt aſſignare bonam rõnem diuerſitatis concludendũ tñ videtur ut dicebat Dec.proxime relatus ꝙ id qđ aufertur tanquã ab indigno applicetur fiſco ſiue auferatur pp delictum ſiue pp correctionem morũ iuribus prꝫali.præterq; in caſu.d l.i.de ſecũ.nup quia imperator ſpãliter ibi ultra proceſſit.contrarium diſponendo ne p mulierem quærimonias de auaritia notaretur.

Reſtringitur ſecũdo dicta regula qñ illud quod aufertur tanquam ab indigno concerneret iniuriam certe perſone quia tunc applicatur illi perſone cuius contẽplatione aufertur.non autem fiſco per tex.not in.l.pen C.de lega ſm Ang.hic Bar.pau. & alios ibi dicentes quod ubi cã pp quã reputatur quis indignus certam reſpicit perſonã illud.quod aufertur applicatur perſone offenſe non fiſco.quod dupliciter limitatur primo ut pulchre p Iaſ.in.l.i.co ii.&.3.C.de his quibus ut indig.ſecundo in caſu auc. hoc amplius.C.de fideicõ.ut hic per Ang.

Reſtringe tertio regulam prędictam qñ ipſo iure quis eſſet in capax quia iſto caſu non fit applicatio ad vtilitatẽ fiſci.ſed applicatur coheredibus aut ab inteſtato venientibus.l.ſi pater &.l.nec apud.C.de her.inſtit.ſm Ange.hic col.pen.de quo vide Bal.& Cor.in.d l ſi pater. dicentes ꝙ ibi heres indignus erat abſq; ſuo delicto rõne deficientis uoluntatis teſtatoris ideo veniunt ſuccedentes ab inteſtato & illis deficientibus fiſcus quia in pro nõ ſcriptis nõ ſuccedit fiſcus.l.vnica.§.in primo.C.de cadu. tol.l.3.ſ.de his quæ pro non ſcriptis. Et de prædicta indignitate ſolus fiſcus opponere põt.l.his conſequenter.§.i.cum gl. in verbo pertinere infra fam.her.tradit Dec.in.l.fin.colum. quarta C.de pac. 2

Secundo not.ex iſto tex.ibi non obtinuit & ibi lite improba ꝙ ille qui ſuccubuit in lite præſumitur malã cãm fouere & litem calũnioſam improbãque mouiſſe ideo pp iſtud delictum fit confiſcatio ſibi relictorum & hunc tex.ad hoc multum notant Ang.& pau.caſt hic.Et ſimiliter victus in expenſis condẽnari debet quia prędumitur malam cautam ſouere ut per Bar. & alios in. l.ii. ſupra ſi quis in ius uoc.& Iaſo.in l.properandum in.§.ſin autem alterutra colum.v.C.de iudi.Limita prædi. not. per pulchrum tex.l filius.ſ.eo.tit.vbi notat ibi pau.de caſt.quem tex.nouiter pulchre declaraui in.l.i.C.qui admitti. 3

Tertio not.ex text. ibi ceterum ſi ante ſñiam deſtitit ꝙ parcitur penitenti ideo ſibi relictũ hic non aufertur.ſed illi conſeruatur concordare ſunt in gl.probatque hic tex. vulgatum illud eſſe humanũ peccare diabolicũ perſeuerare ſm Bar.hic intellige hunc tex.qñ deſtitit re exiſtente integra & dubia delictoque nũdũ cõſumato & ſic ante aptos teſtes & didicita teſtificata alias eẽt aperta via fraudãdi diſpoſitionẽ iſtius.§ uidens.n.ſe debere ſuccũbere deſiſteret a lite & ita intelligunt hic Ang.& pau.ca. 4

Quarto nota.ibi abſente ꝙ ſententia lata cõtra abſentem potius late præſumitur pp cõtumaciam & quia cauſam non defenditur quã ꝙ foueret malã cãm ideo ſibi relictum non aufertur nec fiſco applicatur quod eſt not.ad multa ſm Bar.& extollit Ange.in vlt.col.& eſt tex. not. in.l.& ideo infra de cuic. declarat & intellige hunc tex. 5

noſtrum

nostrum vt hic per Pau.ca.in.i.col.& Fel.j.alle. quia ma-
teriam ipsam plene tractat in.c. cũ bertol. col. viii.& seq.
de re iud.& per Soc.in consi.xviii.col. pen. lib.ii. & Cor.
in consi.cccxxv vol.i.

6 Quinto not. ibi rogatus restituere cum seq. maxime
in fi.non debere cõfiscari quod restitutioni subiacet.et sic
in confiscatione non veniunt bona subiecta restitutioni fi
deicõmissi intellige bona prædicta non confiscari . quin
adueniente conditione fiat restitutio. sed interim confiscã
tur.Capitq; ea fiscus.sed cũ sua cã. vt hic per bal. & Ange.
in vlti.col.pulchre p Alex in consi.xxiii. vol.i.& p om-
nes scribentes in l.ex facto in.§.ex facto per illũ tex. vbi
plene ripa.in.iiii. not.j.ad treb. fiscus ergo ea detrahet. q̃
filius grauatus restituere potuisset detrahere . Et sic male
videt dicere hic bal.q. fiscus capiẽs bona filii delinquẽtis
grauati restituet detracta sola legitima qa & trebellian.de
trahet quẽadmodum filius sub conditione grauatus de-
trahere poterat vt.j.dicetur. et sic retinebit dimidiam par-
tem hereditatis. limitando vt pulchre per Alex.in consi.
xxiii.uol.i.& Cur.iuniorem in consi.j.alleg.

Postremo vide quod per hũc tex. voluit Are.in cõsi.
lxvii.in.iii.dubio.

Sexto not.ibi non debet iniuria fieri * delictum unius
7 alteri nocere non debere facit tex.l.sancimus.C.de pen.§.
oia l.si añ vnus supra de pac. &.l.l.& per totũ tit.C.res
inter alios acta.& quod in sacra pugna dicitur pater non
portabit iniquitatẽ filii.& est decisio fundata in rõne na-
turali. contra quam tñ videtur tex.in.l quisquis. C ad.l.
Iul. ma. vbi filii propter delictum patris seuere puniun-
tur.sed est spãle in crimine lese maiestatis vt ibi p glo. &
Salice. Et sunt multi alii casus in quibus delictum vnius.
alteri nocet ut p Fel.post alios in.c vrgẽtis co.ti.de heret.
& in.c.grauem in fi.de sent.excõ.bar.et Pau ca.per illum
tex.in.l. si non.sortẽ in.§.hered.j.de condi indeb. Rober.
de litio in sermonibus quadragesimalibus sermone.38.in
cipiente venit ira Dei.

8 Septimo not.ex.tex. * ibi quod iure falcidie potuit ha
bere q filius quærellam intentans & in cã succũbens legi
timam iure nature debitam perdit.ſm glos.et Ang.quar
tam aũt ex constitutione diui pii filio arrogato debitam
agens de inofficioso & succũbens non perdit.quũ sit tan
quam es alienum.nec dependeat ex testamẽto. sed alium
de & extra testamentum ex constitutione diui pii v3. §.
sequenti vbi oẽs scriben.notant.De quo lucro quarte cõ
stitutionis.diui pii videte text.cum ibi nota.in. §.sed & si
decedens insti.de adoptio. Alex.in consi.cl.col ii.lib.ii.&
benedictum caprã in cõsi.lxxx. Mirũq; videtur q quar-
ta ex constitutione diui pii debita .sit magis priuilegiata
quã legitima iure nature debita quæ perditur filio quæ-
rellante succũbente in iudicio quærelle sed rõ est ut dixi
quia extrinsecus venit & a testamento non pendet.

9 Octauo & vltimo not. * ex tex. in fi.ibi solũ. q filius
institutus & de restituendo hereditatem grauatus .non
põt detrahere quartas duas unam pro legitima tanquã
filius iure nature sibi debitam. alteram per treb.seu falci-
dia tãquã quilibet extraneus institutus et de restituendo
grauatus vt hic per glo.Bar.& alios. sed iste tex ad pro-
positũ istius qõnis nihil facit quia prædicta verba solum
perdere non ponuntur ad exclusionẽ alterius quarte.sed
ad exclusionẽ portionis restituende. quæ non cõfiscatur
intẽtãs quærellã succubueris. ne alteri vt dicit tex.ex facto
quærellantis fiat iniuria. Tñ prędicta cõclusio pcedit et
est vera qñ grauatus est quis pure restituere aut sub con-
ditione.uel in diem de iure ciuili.per.l.iubemus. C.ad tre
bel.inducendo vt hic per Pau.de ca.& p Bal.ibi in.ii.col.
secus de iure cano p tex.in.c.Raynu et i.c.Rayn.de test.
10 * & ista opinio canonistarũ q filius sub conditiõe graua
tus possit detrahere duas quartas v3 legitimam & trebel
lianicã . quæ capiunt dimidiam partem hereditatis equa
est & benignior in scholisq; & palatiis approbata & ex
generali consuetudine & in terris imperii per totum mũ-
dum obseruata ut hic per gl.Bar.Bal.Ang.Pau.& alios.
et etiam in.d l.iubemus Alex. in.l.qđ de bonis in.§.qđ
auus infra ad.l.fal.oẽs scribẽtes in.d.c.Raynutius & Ray
nal de quibus duabus quartis.potest filius grauatus pro
libito disponere.Iusq; illas detrahendi & disponendi ad
heredem transit vt per præall.Et per Dec.in consi.lxxxi.
ccii.ccxxxviii.cclvii.120.cccclxxx. Dxiii. et Dclxxxviii
Ias.in consi.cxiiii.col.fi.&.cxlvi. lib.ii. Parisium in consi.
xvii.lib.ii.Goza.in cõsi.lxxxi.&.ciiii cum multis aliis si-
milibus q̃ adduci possent.eoq; magis tenenda est prædi-
cta opinio q ad.d.l.iubemus in qua se fundant legiste te
nentes oppositũ.optime responderi põt vt ibi p Pau.ca.
Alex.in.d §.quod auus et Ias.in consi.cxlvi.col.fi.lib.iiii.

Sed maior difficultas ẽ * vtrũ eo casu quo detrahi pos- 11
sunt due quarte in liberis primi gradus possit expresse p
testatorẽ prohiberi trebellianica.Cur.iunior in consi.diiii
col.ii dicit q in occurrentibus pp maximam varietatem
doctorũ solebat rem cõponere per medium diuidendo.
more rusticorum Dec.consi.ccccIxxx.col.pen.& fi. Rui-
nus consi.cxix.&.cxlix.lib.iii. Parisius consi. xvii. lib.ii.
cosi.xviii.col.xvi in eo.& cõsi.liii vol.iii. multas alias au
ctoritates allegantes attestantur istam esse magis cõem et
veriorẽ opinionem q ubi due quarte detrahuntur pro-
hiberi possit trebellianica expresse per testatorẽ & ita cõ
suluerũt. Nihilominus q phiberi nõ possit infiniti pp
tenuerunt & cõsuluerunt & ista opinio est magis . e qua.
verior cõior & vidi eam semper seruari q filii semp eo
mõ grauati indistincte pro legitima & treb.detrahunt et
capiunt dimidiam partẽ hereditatis.maxime per.d.l iube
mus & plura alia de quibus per doct.j. allegatos respon
dentes adductis per contraria parte attestãtesq; prout.s.
retuli ut latissime per pichũ in rep.l.in quartã char.pen. vt
si.j.ad.l.fal.Ias.consi cxlvi.lib.ii.&.xcix.col.pen.& fi.vol.
iiii.Decium sibi contrarium in consi.lxxxi.col.ii. &.218.
etiam in.ii.col.Io.Crotũ in rep.l.nemo põt col.xl. de leg.
primo vbi dicit q ita iudicarit Cur. in cõsi.xxi in primis
col.& in consi.clx.col.fi.Ludouicum Gozad.bonon. in
consi.lxxxi.col.iii.&. ciiii col.v. & nouissime Ripam in
d.l.nemo potest colum.xi.et Aquensi in dicta.l.Marcel.
colum.pen.& fi.

Et sicut nõ põt prohiberi trebellianica in liberis primi 12
gradus ut dixi * ita fructus percepti non cõputantur in
trebel.per.d.l.iubemus & est opinio cõiter recepta vsuq;
approbata quicquid dicat Ias.in consi.131 lib.ii.ut per eũ
dem Ias.in consi.xcix.et.cviii.lib.4.pichum in.d.l.in quar
tam in ultimis chartis & Ripam post Aquensi.in.l.in fi-
deicõmissariam col.4 infra ad trebel. * In aliis uero descẽ 13
dentibus qui nõ sunt de liberis prout sunt nepotes ex fi-
liis fructus cõputantur in trebellianicã ut per bar.& Pau.
de cas. in.d.§.quod auus pichum in repetitione dicte.l in
quartã col.pen.Soc in consi.lxxxii. col.pen. vol iiii.Ias.
in consi.cviii.col.fi.&.cxlvi. col.ult. lib.4 .Ripam in.d.l.
nemo potest colum.xi.

Et sicuti fructus cõputantur in trebellianicã in istis ne-
potibus qui nõ sunt de liberis primi gradus * ita trebellia 14
nica in eis prohiberi poterit arguitur.n.de uno ad aliud
& in istis terminis posset procedere opinio illorum qui
tenebãt trebel.posse phiberi qñ due quarte detrahi põt.

In liberis ergo primi gradus nec trebellianica prohibe
re põt nec fructus in trebel. cõputantur ut dixi & q due
quarte veniant detrahende.

Sed iuxta prædicta cadũt quinq; no. difficultates pria
est. * an per non confectionẽ inuentarii perdant dictã tre 15
bellianicã & alteram ex quartis de legitima nõ est dubiũ
q non amittitur quũ sit magis priuilegiata & censeatur fi
lii in ea tractare de dãno euitando glo.in auc.sed tũ testa-
tor.C.ad.l.fal.&.xvii.qõ.vlti.c.fi.docto.in hoc art adeo
vario mõ loquuntur ut uix discerni possit q̃ sit uera que
vę communis opinio ſm Dec.aliosque in cõsiliis statim

allegādis.videtur ꝙ treb. amittatur per non confectionē
inuentarii per tex.in.§.fi.vero non fecerit inuentarium in
auct.de her.et fal.inducendo vt per Soc.in.l.Marcellus.§
i.col.vlti ff ad treb.vbi dicit ꝙ hanc opi.sequeretur consu.
lendo & iudicando.Et ita consuluit Dec.in cōsi.ccxxvi.
&.ccccl xxx.col.pen.& fi.attestando veriorē et magis cō
munem id quod mittitur ostēdere per allegationem mul
tarum scripturarū & præsertim consiliorum idē tenent et
consuluerunt Cur.iunior in consi liiii.col.3.&.104 col.4
& sequenti & consi.cxx.in.4.col. cum seq. & Parisius in
consi.cxxvi.col pen.& fi.lib.i.&.xciii.col.vii.vol.ii.et.liii.
col iii.lib.iii.isti opi.hanc veriorem & cōmuniorem atte·
stantur rōnes & iura quibus mouentur breuitatis gratia
non refero ibi.n.videri possunt.Et si opinio ista uera esset
& seruanda nunquā. fere trebellianicam detraherent filii
nec heredes eorum quia nō solent inuentarium de bonis
paternis conficere.

Sed contraria opinio equior benignior magis cōis est
& tenenda ꝙ non perdatur treb.per non confectionē in-
uentarii a liberis primi gradus & ita vidi ſemꝑ seruari &
seruatur per totum mundum ſm scribentes statim allega
tos vide Alex.Aquensi. & Ias latissime disputantes arti-
culū & ita concludentes respondendo ad oīa quę in op-
pos.pertinentes contrariam partem adducūtur. & ita pie
ne consuluerunt Ias.in consi cxiiii.col.fin.lib.ii.Ruinus in
consi.lvii.lib.ii.& Soci.iunior in consi.cxxxvii col.fi.li.i.
& ab ista opi non recederem in iudicando & cōsulendo
considera tamen si temperari potest vt procedat in libe-
16 ris primi gradus tantum*secus in aliis puta in nepotibus
ex filiis per ea quæ dicta sunt in superioribus ꝙ in eis fru
ctus cōputantur in trebel.& ꝙ potest tūc a testatore pro-
hiberi & sic non est ita priuilegiata prout in filiis ergo si-
militer perdetur per nō confectionē inuentarii.

Secunda difficultas*nunquid per approbationē testa
17 mēti paterni quarta perdatur benedic. capra perusi in cō
si.xix.Dec.in consi. cclvii. & Dclxxxviii. consulerunt ꝙ
non quæ consultationes procedunt qñ nō fuit facta pro
hibitio detractionis alicuius quarte.quum.n.de iure pos-
sint detrahi & id a testatore non mutetur cur stare prohi
betur vt dixit in simili tex.in l sancimus C.de test.et.in.l.
præcipimus in fi.de appel.sed dubium est qñ facta fuit ex
presse prohibitio detractionis & secuta approbatio testa
menti paterni. Et tunc siue loquamur de legitima siue de
trebellianica approbans censetur iuri suo renunciare ap-
probare dispositionem patris ita ꝙ nullam quartā detra
here potest prout per plura consuluerunt. Deci. in consi.
Dclxxxvii.Cur.iunior in consi.xxi.in primis col.& Pa-
risius in cōsi.xvii.col.3.& seq.lib.2.& consi.i. col.xii.li.3.

18 Tertia dubitatio*an liberi primi gradus sub conditio
ne grauati quādo est substituta pia cā possint dictā quar
tā trebellianice detrahere articulus est disputabilis an de fi
deicōmisso vniuersali treb.detrahi possit vt per Ale Soc.
Ias.& oēs in.d.l.Marcellus cōis est ꝙ sicuti cessat falcidia
auct̄en.similiter.C.ad.l.fal.ita & trebel. quæ a pari proce
dit ſm præfatos præterquam in liberis primi gradus in
quibus nō cessat treb.,licet substituta fuerit pia cā vt post
Pau.de cast.& benedic capram consuluit Deci. in consil.
Dclxxxviii. Et male quia cōmunis & vera opinio est ad
oppositum ꝙ falcidia & trebel.cessante in relictis ad pias
cās quicūque sint instituti potentissima,est enim rō quæ
pro religione facit l.sunt persone infra de relig. & sump.
fun c.fi.de re iud.& ista est cōmunis ut dixit vt p oēs scri-
ben.in.d.l.Marcellus.Alex.in consi.ccxvii.colū.fi.lib.vi.
Cor.in.d.auct.similiter in primis colū.Soc.consi lxxvii.
col.v.&.lxxviii.& .lxxx.colū.vi.lib.i.& in consi.cxvi.&
cxliiii.col.fin.vol.i.& in consi.lxxxii.col. pen. volu. 4.&
Cur.Iun.in consi.cxx.col.4.& seq cum similibus.Et istud
procedit non solum si īmediate restituenda sit hereditas
piæ causę.verū etiam si mediate exempli gratia institutus
est extraneus & grauatus de restituēdo extraneo qui pie
causę debeat restituere si.n.dies vtriusq; fideicōm. simul
cedit & fideicōm. incontinenti est restituendum pie cāæ
tunc primus esset quasi nudus minister iuxta.l.si quis ti-
cio de leg ii.&.l.si sic de leg.3.ideo consideratur persona
cui facienda est restitutio non prima persona arg. §.inter-
dum.l.fideicō.de leg.iii.secus ubi fideicō.esset restituendū
pie cāæ.ex interuallo.vel sub conditione ita ꝙ nō sit cer-
tū piam cām vltimo substituto venire ad fideicōm . vt p
Alex.in cōsi.217.col.fi.lib.vi.Cor.in.d.auct.similiter col.
ii.Soc.cōsi.lxxvii.lxxviii.et.lxxx.li.i.&.cxliiii.co.fi.in.eo.

Quarta difficultas*nunquid conclusio de qua.ſ.ꝙ li- 19
beri primi gradus hodie detrahunt legitimā & treb.pro-
cedat qñ legitima est semis ꝑꝑ numerum liberorum iux-
ta auct.nouissima & dicta in superioribus. Bal. in consi.
clx.inci. punctus qōnis lib.ii.tenet ꝙ nonne plus habeat
grauatus q; honoratus.item quia nulla l.cauetur. facit &
quia doct.qui cōiter volunt. ꝙ hodie filius sub conditio
ne grauatus hereditatem restituere possit duas quar-
tas legitimam.ſ.& trebel.detrahere.faciunt omnes cōclu-
sionem ꝙ dicte quarte capiant dimidiam partem here-
ditatis si posset treb.detrahere caperet ipsam tres vltra di
midiam quod nō videtur dicen. nec posse stare ideo &c.

Contrarium uerius videtur.quia iura præal volunt ꝙ
filii detrahant legitimam & trebel . sed legitima est semis
qñ numerus liberorū est vltra quatuor treb.vero quarta
iuribus vulg.ergo de necessitate tunc detrahent vltra di-
midiam.Et quod de dimidia parte hereditatis dictū est.ſ.
fuit . magistralis doctrina scribentium ad cōiter accidētia
se referentium si ergo contingat legitimam esse maiorem
triente propter numerum liberorū detractio dimidiam
partem transcendet.nec est loqui contra . l.vel sine.l.vt di
cebat Bal.imo secundum legem & rationem.et ita uoluit
ipsemet Bal.in præalle.l iubemus.in.ti col.pichus in rep.
dicta.l in quartam in penul.col.& Dec.in cōsi.ccxxxvii.
colum.penulti.

Quinta difficultas* quando testamentum aliqua rōne 20
nō valuit iure testamēti ut quia nō sunt in eo testes neces-
sarii uel alius defectus si apposita fuerit clausula codicilla
ris si nō ualet iure testamenti tex.quæ hodie a notariis p
totū mundū solet in testamentis apponi quæ quidē clau
sula codicillaris operatur ut censeantur rogati venientes
ab intestato restituere per fideicō. hereditatem scripto he
redi ut nota.Bar. p illum text in.l.ex ea in § ex his verbis
de testa.& in aliis locis adductis p Dec . in consi.j.allega.
utrū filii uenientes ab intestato & habentes her. restituere
possint detrahere duas quartas legitimam & treb.de qui
bus supra Bar.hic eleganter determinat ꝙ non quia cen-
seniur grauati incontinenti restituere*et dicte due quarte 21
solū possunt detrahi quando sub cond. uel in diē est iniu-
ctum grauamen ut hic per eum.& per Bald.in.d.l.iube-
mus col.i.in fi.cum seq. dicentem aui filium fuisse rogatū
restituere hereditatem sub cond.puta post mortē uel si si-
ne liberis decesserit & detrahit statim legitimā in qua nō
potuit grauari et est triens vel semis totius hereditatis ſm
numerū liberorū & est prima deductio quæ fit a lege ut.
C.de inoffi.test.l.qm̄ in prioribus existente deinde condi
tione fideicōm.de reliquo corpore hereditatis detrahitur
trebellianica quæ est secunda deductio quæ fit ab hoie.
sed qñ fideicō.est purum. nō detrahitur nisi vna quarta.
& quatenus plus est in altera quia concurrendo se inuicē
impediunt & una cedit alteri dicit Bal.unde quū fideicō.
sit purū & censeatur filii ab intestato uenientes grauati he
reditatē restituere statim & incontinenti non poterunt de
trahere nisi unā quartā et detrahent legitimā in qua aliqd
semꝑ plus erit . ꝑꝑ augumentū a lege factū et ista decisio
Bar.approbat hic p bal.& Ang.in fi.cōmē guido. pape
in qō.52.&.113.Alex.in consi. 50 lib.vi & Dec.pro ista
opi.bar respondentē in cōsi.320.& est hodie canonizata
tā in scolis q; in palatiis . & hæc sufficiant pro isto anno.
magnis superuenientibus feriis.Padue nonis Iul. 1548.

EX L. SINGVLARIA.

Noui semper aliquid tanquam ex Aphrica adueniens auctor affert num. 1

Nũmus & pecunia lõge inter se differũt. vnde dictus sit nũmus. vnde pecunia & unde moneta. 2. cũ seq.

Dup quo nõ appareat in hac lege præsupponũtur nu. 5

Præsentia rei operatur fictã traditionem & verã acquisitionẽ possess. & dominii 6

Constituti virtute acquiritur vera posses. licet modus acquirendi a lege fictus sit. 7

Pecunia an esset hic sol. parata. 8. cũ seq.

Igitur est illatiua. 11

Casus figuratio in hac. l. singularia. 12

Ratio inductiua specialitatum mutui. 13

Iuriscon vno exẽplo solet esse cõtentus & paucis agit. 15

Vtrũ in hac. l. sint duo specialia vel vnũ & an duo casus nu. 14. & sequen.

Spãle esse in mutuo & dote an respon. licea'. 18

Ampliatio ad glo. l. filiũ. C. fam. her. dũ vult esse refugiũ miserorum dicere spãle est. 19.

Lex ista & . §. si nũmos. l. certi condi. õ. eo. an concordent. vel in diuersis terminis loquantur. 2. cũ seq.

Intellectus verus. §. si nũmos & . l. nostre. 2. cũ seq.

Lex non potest de superfluitate notari quando repetitur vt addatur nu. 22

Actus augentium non operatur vltra præter nec contra eorum voluntatem. 13

Debitor soluendo pecu. alienã. creditoris. f. nõ liberaf. 24

Debitor cẽsetur numerare pecuniam creditori vt ab obligatione liberetur principaliter. 25

Debitore in casu istius. l nõ numerante pecu. sed promittente non contrahitur mutuũ. 26

Si pecu. non fuisset hic sol. parata nõ contractũ fuisset mutuum cõpeteret tamen creditori iubendi numerare cõditio generalis vel sine causa. 27

Actionẽ ad rẽ habens rẽ ficte nõ vere habere cẽsetur. 28

Liberatio ab obligatiõe. qua tenebatur debitor an cõtingat ipso iure vel ope excep. in secundo casu istius. l. 29

Promissio & solutio an a pari procedant. 30

Fictio non debet operari plus q̃ veritas. 31

Iuriscon. hic cũ misterio loquitur de pecunia debita ex cã mandati & non procederet in cã depositi. 32.

Depositum fictum & confessatũ nec habet priuilegia nec prærogatiuas. naturalis & veri depositi. 33

Dispositũ ĩ duabus p̃sonis an disponaf & ĩ vna. 34. cũ se.

Executores testamẽti electi ad distribuendũ bona defuncti inter pauperes Christi an possint vnum eligere & illi omnia dare. 35

Pietas maior est circa plures pauperes quã circa vnũ. 36

Distribuere cuius nature sit. 37

Dictum in pluribus an locũ habeat in vno. 38. cũ seq.

Iussus fundũ libertis restituere vni dare põt. 39

Pluralitas an & qñ resoluatur in singularitates 40

Pluralis numerus sepe pro singulari ponitur. 40.

Statutum q̃ existentibus masculis femine nõ succedãt. locũ habet vno solo masculo stante. 41.

Procuratoris secunda constitutio an & qñ tollat primam vel cũ prima concurrat. 42. cũ seq.

Vltima potius quã prima spectãtur. 43

Iterati possunt doctoratus. excõmunicatio legitimatio appellatio & plura alia. 44. cũ seq.

Occultari vnã actionem gratia seu celeritate coniungendarum actionum qñ intelligatur. 45. cũ seq.

Numerus vide supra in verbo plur. & in verbo dictũ.

Tex. §. fi. l. iii de don. inter virũ & vxorem nouo exornatur intellectu. 45. cũ seq.

Breui manu fieri an cũ eo cõueniat quod dicitur cã coniungendarũ actionum vnã occultari. 56. & seq.

Longa manu quid fieri qñq; dicitur & Cur. 49

Fictiones due simul cõcurrere an & qñ possit. 50. cũ seq.

Quatuor intellectus antiquorũ examinantur. 52. cũ seq.

Pecunie appellatione in materia mutui oẽs res mutuabiles comprehenduntur. 13

Leges se referentes ad vnũ gratia frequentioris vsus. nõ excludunt casum minus frequentem. 54

Lex quando generalis est in principio tota generalis intelligitur nu. 55

Pecunia si præsens fuisset in terminis. l. nostre non procederet quod in ea dicitur. 57. cũ seq.

Intellectus cõmunis ad hanc legem. 60

Ceruotus filius Accursii fuit vnus stultus. & faciebat glo. contra tex. hic tamen bene sensit. 62

Multi Ceruoti sunt tp̃ibus nostris qui melius facerẽt manũ ad scrib. nõ mittere q̃ chacatas chartas reliquere. 62

Furioso mutuãte quæ actio ex tali actu nascatur. 62

Frequentie actus lex plurimum indulget. 63. cũ seq.

Alteri per alterum actio & obligatio ex mutuo acquiritur & cur. 63. cũ seq.

Acquisitio cõmutabilis et incõmutabilis reuocabilis & irreuocabilis. 67

Specialitas de qua in hac. l. locũ habet nõ solũ in pecunia numerata sed in oibus rebus mutualibus 68

Extensio ex identitate rationis locum habet. vbi materia non est odiosa. 69

Tutor an qño et qñ possit sibi soluere satisfacef & mutua re. tã pecuniã numeratã quã alias res mutuabiles & alios contractus cum pupillo facere. 70. cũ seq.

Tutor an & qñ esse possit pupilli creditor. 71

Intellectus. §. primi l. fistulas. ff. de contrahen. emp. l. quotiens in. §. sicut & . §. non tantũ de admi. tut. late nu. 70. cũ seq. vsq; ad. 83

Tutor rem semel cum solẽnitate requisita venditam põt pro se retinere sine alia solẽnitate pro eodem precio emptore non soluente præcium. 74

Solẽnitas requisita in alienatione rei ecclesie sufficit q̃ semel interuenerit. 75

Pecunia an sit de rebus quæ seruando seruari nõ pñt. 77

Intellectus. §. fuit quæsitũ. l. i. ff. ad trebel. 78

Mater pupilli tutrix an qño et quando possit sibi ipsi soluere & satisfacere pro dotibus suis. 79. cũ seq.

Tutor quando palam & bona fide dicatur cõtrahere. cũ pupillo nu 81 & . 85

Tutor qui confessus est in scriptura mutuũ a pupillo habuisse an habeat exceptionem non nu. pec. vt alii 83

Executores testamẽti an qñ possint de bonis per eos vẽdendis vt alii emere. 86

Stipulatio an & quando impediat oriri actionẽ ex numeratione vel per eam nouetur præcedens aut subsequẽs contractus 87 cum sequenti.

Stipulatio apposita super aliquo actu an & qñ loquatur naturam illius actus 89. cũ seq.

Intellectus. § primi. l. rõ. ff. de act. emp. & . l. si stipulatus infra de vsur. 91. cũ seq.

Spãlis actio potius quã generalis intẽtata censef. 93. cũ se.

Stipulatio quando incontinenti sequitur contractũ certitudinariũ nõ nouat nisi expresse agatur. 95. cũ seq.

Corrigere quis se in continenti non censetur. 96. & . 106

Stipulatio interposita pro creditore non debet contrariũ effectum operari & solet apponi vt creditori sit magis cautum. 97

Intellectus ad. l. duo societatem. ff. pro Soc. 98. cũ. seq.

Stipulatio quando incontinenti super contractu interposita dicatur. 102

Nouatio an & hodie fiat ex coniecturis. 102. cũ seq.

Tex. l. fi. C. de noua. ornatur. 102

Numeratio vel traditio qñ censeantur facta cã implende stipulationis. 103. cũ seq.

Inconueniens allegare non est soluere. 104

Stipulatio qñ precedit cõtinens obligationẽ de cõtrahendo & sequitur contractus de eodem sequens contractus

IN .L. SINGVLARIA Quadragesime initio Ceptam.

ECCE dilectissimi Auditores nunc tempus acceptabile. Ecce nūc dies studiorum & salutis. Antequā lectiones auspicemur, nostras. Et difficultatū ingrediamur campum pauca hec præfabimur.

Ite procul ludi procul hinc & habite chorec. Hactenus est venerem sollicitasse satis.
Ecce alios mores vobis noua vita propinat.
Nunc circa leges. cura sit & studium.

Hanc famigeratam legem parū in ordine suiq; cōpositione nodosam Glossatores. & reliqui scribētes difficilē interpretationibus suis reddiderunt. materiā diffusam aliā & intricatā proculdubio continet. Ego resecatis superfluis plana oia & clara facere conabor, noui semper aliquid.

quid tanquã nuper ex Aphrica (vt aiunt) aduenienս affe-
rendo. propterea in primis iuxta consilium pompo. in.l.
i. supra de orig. iur nõnulla ad intelligentiam & declara-
tionem legis & materie præmittam.
Sciendum igitur est primũ. quũ de nũmis & pecunia
2 sit hic sermo ea multum inter se differre. * Nũmus.n ad
monetã numeratãq; pecuniam tantũmodo refertur. l. nũ
mis. ſ. de in litem iur. l. certi conditio. §. si nũmos vbi Dec.
nota. ad fin. prime col. supra eo. dictusq; est a nomo. qđ
est lex ſm scriptores humaniorum literarũ quia quum
homines permutatione vti solerent nũmi vsus lege intro
ductus fuit vt infra de contrahen. empt. in princip. vel for
sitan a numerando dictus est. d. §. si nũmos ibi numeret
futuro debitori, qualitas enim numerationis videtur nũ-
mis data præalleg. l. prima & tradit Bar. & ceteri in. § pri
3 mo libro secundo supra eo. Alio vero vocabulo * maio
res nostri nummos monetam appellarunt: q̃ signo num
mismatis monerentur cuius præcii et estimationis esset id
que apud Romanos obseruabatur. Pecunia vt glossa-
tor & scribentes declarant in. d. l. ii. in. § Creditum sup ver
bo pecunia * tripliciter accipitur stricte largissime et large
stricte quidem pro pecunia numerata vt in. d. §. si nũmos
& in. l. i. infra ad maced. Et ſm glo. in. c. totum infra qõne
iii dicta est pecunia quia antiqui omnia bona sua in peco
ribus habebant. Et a pecudis nota, nouem sortita est ſm
Plinium lib. xxxiii. naturalis historie quoniam antiqui-
tus nummi effigie pecudis signabantur ideo Plutarchus
in publicola ouis & suis bouisque conspectum signum
4 fuisse in vetustissimis nũmis dicit ✠ & hoc mõ accipitur
in primo exemplo. l. nostre, non autem in princ. l. secun-
do modo capitur largissime pro omni re l. pecunie la. i.
& la secunda. ſ. de verbo. signi. ſm quam significationem
hic nõ capitur. Tertio sumitur large pro omni re mutua
bili. d. §. creditum ibi nisi profiscatur pecunia. mutuum. n.
non solum in nummis consistit uerum etiam in frumen-
to vino oleo & similibus. insti. quibus mod. re. contrahi-
tur obligatio. §. primo verbum igitur pecunia ibi large
pro omni re mutuabili ponitur & ſm communemintel.
ita accipitur in. l. nostra vt Paul. de cast & Ias. hic dicunt.
de quo latius infra.
Secundo pro intelligentia. l. nostre & materie præmit-
5 to. * Duo hic præsupponi debere quæ licet non appareãt
de necessitate tñ subintelliguntur primum q̃ pecunia in
casu istius. l. non esset in præsentia ſm q̃ esset solutioni &
numerationi parata. vt hic per Bart. in. vi. col. Sali & Ias.
prima Alex. vi. & sequenti. si. n. pecunia vt ad primũ re-
deam præsens fuisset præsentia rei veram ipsius rei tradi-
tionem translationemq; possessionis & dominii operata
esset. sicque inter iubentem pecuniam numerari ac reci-
pientem uerum & naturale mutuũ contractũ fuisset. nec
aliquod speciale esset prout in casu nostre. l. erat ideo op t
intelligere rẽ in casu isto non fuisse in præsentia ſm præfa
6 tos scribẽ. * sed male sentire videntur Bar. Alex. Ias. & se-
quaces. q̃ data præsentia rei traditio vera sit & acquisitio
ficta. imo oppo est. qui traditio est ficta. possessionis autẽ
& dominii acquisitio vera. Ita Pau. de cas. hic in. 3. col. cũ
sequenti. Are. & Soc. col. i. & secunda et Dec. vlti. et Are.
in. l. i. in. §. si iusserim. per illum text. in verbo videri. mihi
tradita sepius repetitio. ſ. de acqui. possess. Idem probatur
in l. si pecuniam infra de sol. in. l. quod statu liber infra de
don cã mor. in. l. certa infra de præcar. & in. l. quod meo.
in. §. si venditorem infra de acquir. possess. quæ iura circa
traditionem rei vtuntur verbis improprietatem significã
tibus & non circa acquisitionem rei quia modus acquirẽ
di fictus est a lege. quæ propter præsentiam fingit rẽ tra-
ditam. acquisitio autem vera est ſm præallega. Ego dico
vtrunque dictũ clare probari. in. d. l. si pecuniam quę cir-
ca acquisitionem vtitur verbis proprietatem ac veritatẽ
significantibus ut patet ibi mea esse incipiat & ibi acquisi
ta mihi est. Sed circa traditionẽ ex p̃sentia rei cãtam. vti-
tur verbis improprietatẽ significantibus patet ibi quodã
modo longa manu tradita existimanda est * & in simili 7
hoc alibi ipse Bart. dixit in. l. si is qui pro emptore in vlti.
qõne infra de vsucap. & in. l. ab emptione. ad fin. supra de
pact. q. licet modus transferende possessionis per consti-
tutum. fictus sit a lege. videlicet. possessio tñ quæ per con
stitutum acquiritur vera est nõ ficta. vt probatur in. d. §.
si vẽditorem sequitur Balb. post trac. præsump. in rep. l.
Celius. col xxvii. Cur ſ. col. xiii. & scribẽ. in. d. l. qđ meo.
& hec declaratio Bar. aperuit oculos scribẽ. prædictis ad
docendũ veritatem prædicti art. in. l. nostra.
Circa secundum præsuppositum glo fin. Bar. in. vi. colũ.
Alex. antepen. Ias. prima & Dec. penul. & alii. tenent cõi-
ter * præsupponi necessarioq; requiri pecuniam fuisse so- 8
lutioni paratam quia alias fingi nõ posset mihi data inde
a me ad te profecta. qm̃ lex. non fingit super impossibili
nec super re quæ non extat. iuribus per eosdẽ alleg. & qđ
hic pecunia esset solut. parata videtur probare hec. l. indu
cendo vt per Dec. in pen. col.
Sed q̃ secundus casus. l. nostre * procedat & q̃ pec. nõ 9
esset solutioni parata tenuit hic fulgo. vt Alex. ab illo rece
dens refert sed non respon. rõni fulgo. quem sequitur hic
Dec col. xi. & sequenti corroborans & rõnibus Bar. & se
quacium respondens vt per eum & ad ilium text. vt per
Dec. inductum respon. q̃ licet in terminis. l. nostre pecu-
nia solutioni parata esset hoc tñ necessarium nõ est vt ful.
& Cur. dicunt. vel aliter iurisconsultũ extẽdere q̃ in dua-
bus personis dixerat ad vnã ut in una eadẽque p̃sona cõ
trahatur mutuum licet non fiat de meo tuum quia fingi-
tur mihi datã inde a me ad te profectã. Istud est quod per
extensionem hic inducitur, non autem fit vis in pecunia
solutioni parata. Non est tamen recedendum a cõi opi
nione. quam super glo. vlti. defendam soluendo contra-
rium. l. qui negocia.
Tertio præmittẽ. est. * q̃ quatuor modis intellecta fuit 10
hec. l. ab antiquis quos intellec. Bar. refert. & examinat in
primis col. & nos absolutis notabilibus declarabimus.
Quarto præmitte * q̃ quum dictio igitur illatiua sit. l. 11
diuus infra de custo. reorũ male videbatur hic poni. quia
ex præcedentibus non infertur sed extensio fit de vno ca
su ad alium sed respon. q̃ imo illatiue ponitur. hoc mõ
quia in princ. iurisconſ. vnã maximã præmittit q̃ in mu
tuo singularia quædam præcepta sunt. exẽplificãdo; vno
modo. Deinde ex prædicta maxima in duabus personis
exẽplificata inferendo dicit q̃ in vna eadẽq; persona reci
pitur id quod in duabus receptũ est. exẽplificando ut hic
quasi vis tota consistat. in specialitate contractus de qua
in maxima prædicta. non autem in vnitate vel pluralita-
te personarũ Sũmatur & diuiditur vt hic p̃ Bart. quẽ se-
quuntur Alex. Ias. & alii quicquid dicant mod. tauri. nã
summarium Bart. & Alexã. est lecture cõi & approbate
consentaneũ & licite diuisio fit in tres partes. ad bimẽbrẽ
reducibilis est. et sic bona ſm philos. vt p̃ Ias. in rub. ff. de
vul. vel subtilius summari põt. vt hic per Are. Pau. de ca.
& Soc. & etiam diuidi Aliter videlicet in duas partes in
prima præmittit vnã maximam in materia mutui in se-
cunda duobus modis exemplificat. vt hic per Are.
Casus sic põt figurari * quæsiuit iuuenis postquã factũ 12
specialem trac. & tit. de mutuo video. Scire desiderarem
vtrum sint aliqua singularia & specialia in ipso cõtractu.
mutui et respõ. q̃ sic. interrogatus de exẽplis duo ponit.
Rationes dubitandi & decidendi post Sal. & alios hic
ponit Ias. in. ii. col.
Noto. l. ex isto tex. singularia quædam præcepta eẽ in
mutuo nã licet de substantia mutui sit q̃ de meo tuũ fiat.
§. appellata &. §. in mutui datione. l. ii. supra eo. tñ in duo-
bus exemplis hic positis contrahitur mutuũ. licet nõ fiat
de meo tuum. speciali fauore ipsius contractus mutui.
Circa prædictũ not. discutiende sunt quædã not. dubi
tationes prima * quę sit rõ inductiua prædictarũ speciali- 13

-tatū ad quā paucis respondetur ꝙ frequentia contractus
mutui.l certi conditio.§.si nūmos supra eo. ibi quotidie
credituri cum not.ibi per Bar.in prin.& Sali.hic col.3.nā
pp frequentiam contractus quædā fiunt et permittuntur
q alias nō fierent nec permitterentur l. iusto.ff.de vsuca.l.
certe.§.i.ff.de præcar.de q latius dicemus super.4. spāli in
14 glo.i.Secunda dubō * quia non singularia sed vnū tn̄ vi
detur esse sigulare. & spāle quod duobus modis exēplifi
catur in.l.nostra primū in duabus ꝑsonis. Inde in vna ea-
demq; persona male ergo hic dixit vlp. singularia eē præ
cepta arg.l. vbi numerus.j. de testi. Responde ꝙ licet hic
vnū tantum spāle & singulare mutui referatur dupliciter
exēplificando alia tn̄ sunt. vt ꝙ absenti per alterum actio
& obligatio quærantur.d §.si nūmos & alia de quibus
in gl.& ꝙ hic in princ.iuriscon.dicit est vna maxima quā
præmittit pro fundamento propositæ quæstionis.ſm Sa
lic.& Dec hic in principio quę maxima uerificatur in plu
ribus aliis specialibus vt di.i licet hic vno solo vlp. con-
15 tentus fuerit.* iuxta tex.l.ita vulneratus in fine. supra ad
l. aquil. facit.l. i.supra eo. ibi pauca de significatione vo-
cabuli referre.
16 Ex quibus infertur * male loqui Bar.in primo not.di-
centē hic esse duos casū. singulares.in quibus contrahitur
mutuū licet vere nō fiat. de meo tuum vt ēt scribit Alex.
quū vnus tn̄ sit casus.duobus modis exēplificatos. pro-
pterea ſm Iaſ.in not.melius dixisset.Bar.duo exempla et
ita facit Soc.hic.& Bar.met.in diuisione litere Curt. tn̄ hic
tenet cū Bar.in not.ꝙ sint duo singularia ex tribus fun-
damentis.sed non est recedendum a præcedēti opinione.
per istū text. ibi quod igitur &c. ex quo patet ꝙ est vnū
speciale duobus modis exēplificatum item quia tota vis
vtriusq; dicti in hoc vno consistit ꝙ contrahitur mutuū
contra regulā mutui & sic non fiat de meo tuū & ad pri
mū arg.q, tex loquatur in plurali supra respon est ꝙ ma
xima satis verificatur in pluralitate ut patet ex dictis glo.
Ad scd̄m de duabus fictionibus rn̄. ꝙ sunt due fi-
ctiones propter diuersitatem personarum. & factorum.
prima ob interpositionem debitoris secūda propter mu
tationem præcedentis causæ.est tamen semper vnū specia
le in contractu mutui quia cōtrahitur mutuum licet vere
non fiat de meo tuum.
Ad tertium respō ꝙ diuersitas factorum non inducit
pluralitatem singularium ideo tex. hic in versi.quod igi-
tur ut dixi uult eundem esse casum.extensum de vna per
sona ad duas,in quibus eadē erat rō. ne mutuū contrahe
retur ſm punctā rōnis quia nec in primo nec in secundo
fiebat de meo tuū.speciali tn̄ prærogatiua mutui contra
riū deciditur in vtroq; dicto & sic vis tota est in spālitate
contractus. mutui nō in diuersitate factorū. Videtur tn̄
dici posse.* Bar. non male loqui notandū duos casus vt
17 fecit quia propter mutationē facti casus quidē duo sunt li
cet vnum sit singulare fauore mutui in vtroq; casu.
18 Tertia dubitatio * vtrū in materia mutui respō. liceat
speciale est in mutuo.Soci.hic ꝙ sic.per hunc tex. & præ
dicta.sicq; limitari glo l filium.C.fam.hercis quæ dicit re
fugium esse miserorū soluere.per spāle.& idem quod hic
dicitur i mutuo,est in cā dotis.Pau.de ca.in.l.i.ꝑ illū text.
supra solu.matr.sed Dec.hic & alii mod.contra quū non
sint multiplicanda spālia.l i.cum glo. C.de dotis promis.
ideo non admitteretur talis solutio spāle est in mutuo nisi
rō spālitatis assignaretur alias facile esset regulas mutui
eludere dicēdo spāle est in mutuo quod absurdū est ideo
vitandum.l nā absurdum infra de bo.lib.cum accumula
tis per Dec.in.ca.cum inter.in.vii.not. de excep.& in ma
teria dotis Ripa in.l.i.col.iiii.solu.matri. * & sic ampliari
19 poterit glo.d.l.filium.vt procedat etiam in contractu.mu
tui & dotis.
Quarta dubitatio.ꝙ in exēplis hic per iuriscon.positis
nulla currit spālitas verum res procedat.ſm regulas.iuris
cōis ꝙ contrahatur mutuum quia fit de meo tuū vere.si
enim iussero debitorem meum tibi pecuniam dare isque
dederit et tu meo noīe receperis.per actum istum natura
lem videtur mihi dominium acquiri.l.i.C.per quas per-
son no.acquir.postea tibi ergo fieri de meo tuum.simili
ter in secundo exēplo quū quis mihi ex cā mandati decē
debet si conuenerit ut ex cā mutui eā pecuniam habeat
exigere videtur pro me.& sic dominium mihi quærere.
Inde in cām mutui transferri & sic de meo suum fieri.Re
spō.ꝙ imo in istis exēplis pecunia fingitur numerata mi
hi inde per me illi cui fit mutuū.ideo non dr̄ fieri de meo
tuum nisi perfictionem nimirum ergo ſm Dec.Curt.&
mod.mediol.si contrahitur mutuum contra naturā et re
gulas mutui fauore,quodā ipsius contractus mutui quæ
consideratio & solutio probatur.ex si.l nostre ibi vide
tur &c.quæ uerba impropriētatis sunt.significatiua et sic
dominium pecuniæ mihi vere non acquiritur.
Quinta difficultas * ꝙ superflua fuerit lex nostra ꝑpter 20
tex.d.§.si nūmos supra eo.tit.vbi in fortioribus terminis
idē uidetur dici.Soc.& mod.taur. hic col.i tenent.q̄d ista
rum dispositionum dispares sint termini & ꝙ in.§.si nū
mos ego nūmos meos tanquā tuos tuo noīe voluntate
que numerauerim hic vero debitor. pecuniam ꝑpriam
non tanquā meā sed tanquā mihi debitam numerauerit.
Dec.& Cur.hic in.i.col.propter rōnis idētitatem hoc im-
probant imo ſm Cur.dubitabilior erat.casus.§.si nūmos
quā casus l.nostre ꝙ sicuti aliquo numerante pecuniam
propriam vt meam prout ibi dicitur contrahitur mutuū
multo magis debet posse contrahi quando numerat mi-
hi debitam ideo nostre.l.dispositio hoc introducens va-
na videbatur quum casus iste in terminis dubitabilioribꝰ
ibi decisus esset.Cur.saluando iurisconsul.dicit repetitum
fuisse quod hic dicitur in primo exēplo vt adderetur qđ
de mutatione causæ in secundo exemplo dicitur.& voluit
Dec.& Cur.ꝙ.§.si nūmos concordet.cū.l nostra.Et quia
tota vis ſm Dec.in numeratione consistit quæ hic & ibi
interuenit. Item quia vtrobique fictio interuenit quia ille
qui meo noīe numerauit mihi videtur dedisse et ego ti-
bi eadēq; sit iuris dispositio & determinatio.
Quæ opinio mihi non arridet. verum placet magis opi-
nio Soc.& mod.taurin.imo glo.primæ.l.nostre ibi itē ut
facile quod termini istarū legum longe diuersi sunt & di
spares. nā in §.si nūmos. ego pecuniam meā tanquā tuā
alteri tuo noīe te absente et ignorante numeraui.Dicit iu-
risconſ.acquiri tibi conditionem ad mutuū & similiter si
ne dubio quando tua volūtate numeraui. contra iuris re
gulam.ꝙ per liberā personā quę non est alterius iuri sub
dita excepta cā possessionis alteri per alterū non acquiri-
tur.d l .C.per quas person.& hoc speciali fauore contra-
ctus mutui propter frequentiam ipsius contractus ut uo
luit etiam glo.hic enumerādo specialia mutui.et istud est
quod principaliter iuriscōſ.in.d.§.si numeros sed in.l no
stra principaliter decidit contrahi mutuū. contra naturā
mutui etiam ꝙ non fiat de meo tuū.vt in exēplis hic po-
sitis ꝑpter singularia præcepta.mutui. & ꝙ iste sit verus
harum legū intellectus clare ostendo nā q, in.§.si nūmos
dubō circa acquisitionē actionis & obligationis esset pa-
tet ex verbis tex.ibi Arist scribit acquiri tibi conditionē.
& iterum ex aliis sequētibus ibi nec dubitari quin tibi ac
quirat obligatio quū quotidie credituris poscamꝰ &c.
ex quibus apparet totā dubitationem ibi fuisse an ille ter
tio acquireretur actio & obligatio pp regulā alteri per al
terū actionem acquirere prohibentem & nihilominus de
terminari quod sit qn̄ eo absente & ignorante facta fuit
numeratio et pariter ac sine dubio qn̄ voluntate illius nu
meratū fuit quāuis accidentaliter ac præsupponendo ibi
ēt decidatur mutuū contrahi licet nō fiat de meo tuū pro
prie sed de hoc ibi non fuit dubitatū.sed tn̄ de acquisitio
ne actionis & obligationis ut dixi.sed in.l.nostra tota du
bitatio erat.ꝙ non contraheretur mutuū.quia non fiebat
de meo tuū.iuxta regulā.§.appellata. & sic videbatur ꝙ
præsuppositū

præsuppositum de contractu mutui vt dixi factum in.§.si
nummos verum non esset.repugnante regula.d.§. appel-
lata. Et nihilominus deciditur oppositum mutuum con-
trahi, quamuis nummos meos non acceperis propter sin-
gularia præcepta mutui. quia videtur mihi data pecunia
inde a me ad te profecta.
Ex quibus apparet in.d.§. si nummos principaliter de-
terminari tibi absenti & ignoranti, certi condictionem ex
reali numeratione tuo nomine facta acquiri, & clarius ac
indubitanter qñ te volente numeratio facta fuit non ob-
stante regula prohibenti alteri per alterū acquiri propter
frequentiam contractus mutui In.l nostra aliā quæstionē
decidi in.d.§.si nummos accidentaliter & præsuppositiue
decisam an & qño contrahatur mutuum ex quo non fit,
de meo tuum secundū regulas mutui. Et præsupposita ꝑ
firma & constanti determinatione.§.si nummos qđ alteri
per alterum in contractu mutui actio & obligatio quæra
tur. Et iurisconsultum respondere contrahi mutuum q̃uis
nummos meos nō acceperis, ꝓpter singularia præcepta
mutui vt videatur mihi data pecunia inde a me ad te ꝓ-
21 fecta. Iste est genuinus & verissimus sensus harum legū,
confirmo quia in.l. q̃tum possumus superfluitatē euitare
debemus in.l.j.cum glo. supra quod met.causa.§. quibus
in prima consti.C. sed si esset eadem dispositio.& determi
natio & termini istorum iurium pares essent superflueret
22 in l nostra scriptura qđ non est dicendum. Et licet lex
de superfluitate argui nequeat quando repetitur vt adda-
tur.c.super quæstionum.iuncto c.cum te, de offi.dele no-
tat Feli in procemio decre col.si.tamen hic de repetitione
non apparet sed de noua quæstione & sub alia forma vt
dixi. Et si consideratio prædictorum Mode. de repetitione
vera esset.& iurisconsulti talis fuisset mens & intentio præ
missa maxima de qua in prin.l ꝙ singularia quædam præ
cepta sunt circa pecuniam creditam casum secundi exem-
pli decidisset omisso primo iam deciso per §. si nummos
cuius repetitio nec necessaria nec vtilis fuisset. Datur ergo
intelligi aliam fuisse mentem & intentionem iurisconsulti.
illa autem fuit quam supra proxime ostendi.
Non obstat ꝙ tota vis vt supra dicebat Deci in nume-
ratione consistat quæ tam hic q̃ ibi interuenit, ideo videri
23 eandem esse iuris dispositionem. Quia respon. qđ imo
vis est qño & qualiter numeratio ipsa fiat. quia actus agē
tium operatur secundum eorū voluntatem nō vltra præ-
ter, vel contra.l.non omnis.ꝗ eo. Et hoc probatur per rō-
nem Aret. & Soci. in casu.l.nostre quando debitor meus
pecuniam mihi debitā sed suam tibi numerauit. videbať
mutuum contrahi non posse, quia pecunia non erat mea
sed debitoris numerantis, vt hic dicitur nec tradita tanquā
mea, sed tāquam sua ipsius debitoris vt.s. liberaretur ipse
ab obligatione propter iussum creditoris arg.l. & magis.
24 ꝗ de sol ſm Are alias liberatio non contingeret quum
debitor soluendo pecuniam creditoris non consequať li-
berationem, propriā enim soluere debet.l.stichum.ff.qui
25 decem.ꝗ.de verb.obli. Nec verum est qđ in consequen
tiam sue liberationis vt ait Dec.censeatur numerare pecu-
niam, imo principaliter vt ab obligatione libereť ꝓpter
iussum creditoris quemadmodū et liberatur.l.iij §.si infra
de dona.inter virum & vxo.& est etiam in arg.d l.& ma
gis &.l.præses cum gl.C.de ser.& aqua. ꝙ vȝ prima chari
tas a seipso incipiat & quia vt diximus alias nō libereť.
Ex quibus patet etiam solutio ad motiua Cur hic quū
non sit verū, maiorem esse rōnem decidendi in casu.l.no-
stre q̃ in casu.§.si nummos & qđ casus istius.l.esset minus
dubitabilis imo minor ratio & casus dubitabilior ꝓpter
rōnem Aret.supra relatam ab aliisq; approbatā quicquid
hic in.vj col. Alex.sentiat patet etiam qđ licet hic & in §.
si nummos sit fictio quia quum in mutuo fieri debeat. de
meo tuū ille qui meo nomine pecuniā numerauit. vř pe-
cuniam mihi dedisse & ego tibi vt hic in fi.l.diciť ſm Dec.
tamen casus.l. nostre dubitabilior erat q̃ casus.§. si num-
mos, per rationem Areti. Rursus principalis dubitatio ibi
circa acquisitionem actionis & obligationis erat. propter
obicem regule alteri per alterum, hic principalis erat dubi
tatio circa contractum mutui per regulam.§.appellata.
Sexta dubitatio circa tex.l.qui negocia directo contra-
riantem. prima facie.l.nostre sed in glo.dabimus solutio-
nem & intellectum illius legis discutiemus.
Secundo noto.ex isto tex.ibi nummos meos acceperis
ꝙ si debitor meus pecuniā ex causa mutui iussu meo, tibi
numerauit contrahitur mutuum licet non acceperis pe 26
cuniam meam. Sed mihi debitā, vult ergo qđ nummos
debitoris mei acceperis & a contrario sensu qđ argumen
tum fortissimum est.l.j.supra de offi. eius non cōtrahitur
mutuum. si debitor meus nō numerauerit sed promiserit
quum alter nummos non acceperit. vt.n. mutuum cōtra-
hatur oportet qui interueniat res cōsistens in pondere nu
mero vel mensura nō promissio simplex §. mutui datio.
l.ij supra eo.ideo nimirum si in prædicto casu, mutuum
non contrahitur vt per Bar.infra in.vj col.quē sequuntur
communiter docto.vt hic per Alex.col.vj.Socin.Iaso &
Moder.mediola.nisi debitor haberet pecuniam solutioni
paratam. quia lex fingit numerationem secundum Bart.
& Ias.hic in.iij.colum.Moder. med.post Pau de cast.con-
tradicunt per.l nostram in verbo acceperis aliam dicentes
fuisse mentem Bart.sed non est verum vt per Alex.hic in
sexta col.ita clare verba Bar. interpretantem.quādo enim
est solutioni parata ficte dicit Bar. in sexta colum.recepisse
censetur & consequenter censentur interuenisse substan-
tialia mutui ideo &c.hoc tamen restringit Bar.ad pecuniā
tantum.quia in aliis rebus mutuum non contraheretur vt
hic per eum in septima col. sed si pecunia non esset solu 27
tioni parata non contraheretur mutuū.nec cōpeteret certi
cōdictio. specialis ex mutuo sed bene gñalis vel sine causa
vt hic in sexta col.declarant Alex. Soci. & Mod.mediol.
& debitor qui promisit ope exceptionis liberatur vt per
Iaso. pro quo facit quia & si dicta promissio loco nume-
rationis succedat.l qui actionem.ꝗ.de re.iur. ex quo tamē
est ficta numeratio nō liberatur debitor ipso iure, sed ope
except.tantum sicut in secundo exemplo tex. nostri com
probo quia habens actionem ad rem ipsam rem habere 28
dicitur ficte.d l.qui act.ibi habere videtur tradit Socin. in
consi. 100.col.penul. libr.primo ideo &c.nunquid autem
hoc casu.ille qui promissionem recepit liberetur cedendo
actionem mandati contra promittentem tradit hic nota.
Alex in sexta col. si vero debitor pecuniam numerauerit
vt iussum fuit ipso iure liberabitur vt hic per Soci. in quo
not.& probatur clare in.§ si.d.l.iij de dona.inter virum et
vxor.ibi perinde esse.ac si ego accepissem pecuniam a de-
bitore meo. & inde alteri dedissem si accepissem nulli du-
bium quod debitor ipso iure liberaretur. Interuentu vere
solutionis vt insti.quibus mo.tol.obli.in prin.ergo &c.vt
hic per Soc.in not.& Dec.in vlt.not.In mutuo vero ciuili,
in quo interuenit stipulatio in quam omnis causa.resq; de
duci pōt.nec est necessarium de meo tuum fieri sine dubio
promissio sufficeret Bart.& Alex.infra in.vj.col. & Ias.iij.
Tertio no.potest ex isto tex. equiparante duo exēpla 29
in eo posita qđ sicuti in primo contingit ipso iure libera-
tio vt dixi ita & in secundo sed aliter se habet veritas quia
in secundo ope exceptionis tantum liberatio contingit.l.si
mulier debitori iuncta l.si res.ꝗ. de iure dot..vt post Fulg.
hic in quarto nota.ait Socin.& in effectu sequitur Deci. in
vlti.notab.& Curt.columna ij.& sic equiparatio non est
absoluta & per omnia sed respectu mutui specialiter con-
trahendi secundum præfatos, & clare satis probatur per
istum tex.loquentem solummodo de obligatione mutui
patet ex primo exēplo ibi obligaris, quamuis nummos
meos non acceperis subiungit postea idem iuris esse, in se-
quenti exemplo, quod scilicet obligetur ille ex mutuo nec
alio respectu sit equiparatio.
Ex consequēter regula.l.si.C.ad.l.fal.ꝙ sol.& promissio 30

a pari procedunt, non habet locum hoc casu quia non tantum operatur ficta numeratio quãtum vera solutio vt ex prædictis liquet. q͂ not reputat Soc. hic in quarto not. nec est mirum quia veritas prævalet fictioni l. filio quem pater
31 cum ibi not. infra de lib. & posth. ✱ nec fictio plus operari debet q͂ veritas. l. filius infra eo. tradit imol. in l. his ad fin. principij infra de solu. Et pro limi. d l. fi. vide etiam Pet de Ancha. in consi. 130. colum. fin.
32 Quarto not. ibi ex causa mandati ✱ iurisc. loqui cũ misterio in debito ex causa mandati, & sic cuius dominium erat penes illum cum quo mutuum contrahebat, secus si ex causa depositi quia dñium & possessio penes deponentem remanẽt. ac mutuare volentem. l. certi cõdi. §. fi. cũ ibi not. supra eo. ideo nõ resultaret specialitas de qua in tex. sed vere de meo tuum fieret. & sic esset nulla singularitas
33 contra substantiã mutui vt hic per Are in. ij not. ✱ q͂ procedit in vero & naturali deposito, secus in ficto & confessato in quo nec proprietas nec dominium penes deponẽtem est nec prærogatiue depositi locum in illo sibi vendicant vt post Bal. consuluit Soci in consi 143. col. fi. lib. j.
34 Quinto not ✠ q͂ dispositum in duabus personis disponitur & in vna eademq͂ persona quando eadem est ratio, alias secus vt hic per Ias. Dec Curt. & alios Moder & ipse Ias. comprobat pluribus similibus quæ fuerunt Feli in c. omnes leges prima dist. decre & quædam alia addunt hic Moder. tauri. in primis col. Sed vellem qd' potius examinassent quæstionem Bart. in l. j. de opt. leg. per eos alleg.

Nunquid executor testamenti alicuius qui ex dispositione testatoris bona illius distribuere tenetur inter pauperes
35 Christi per eũ eligendos ✱ possit vnum eligere illiq͂ omnia bona dare. Bar. ibi qd' non per illum tex. volẽtem qd' ille cui legata est optio seruorum tres eligere possit Ias. hic nihil decidit quædam solũ & ad balistam alleg. nam Pau. de ca. quẽ contra Bar. consuluisse dicit oppo. scribit sequẽs Bar. nisi quando verba testatoris non dicerẽt in pauperes sed pro anima testatoris, prout in casu suo erat. quia tunc vnum eligere posset. secus vult quando dicerent inter pauperes iuxta tir. prædicte quæstionis Bar. Idẽ Ias. in. l. gallus in. §. q͂ li is in. ij lect in primis col. examinans articulum an numerus pluralis in vno verificari possit. Et sic an pluralitas in singularitatem resoluatur referens hãc decisionem Bar. circa q͂ variant scrib. non fuit ausus determinare sed remisit se ad Alex. at Bal prima col. xix. C. de sacrosc. eccle. decisionem Bar. sequitur pulchra comprobans rõne quia
36 maior est pietas ✠ circa plures pauperes eligẽdos se habere q͂ circa vnum. Ergo nõ est eadem ratio in vno quæ in pluribus quo casu prædicta regula qd' depositũ in pluribus locum habet. & in vno non procedit. l. iij in prin. ff. de duobus reis omnes scrib. hic & in locis infra allegandis & Deci. in consi. l. sequitur Felin. in. d. c. omnes. ll. col. j. Pro opinione ergo Bar. in. d l. j. quam sequuntur prælati scrib. facit primo d l. j. de opti. lega ij ratio Bal. q͂ maior pietas sit prouidere pluribus pauperibus prout iussit testator, q͂ vni tantum tertio quia vera & recta, nam pluralis numeri non est contenta vno individuo. l. vbi numerus.] de testi. l. fi. ff. ad treb. c. pluralis locutio de reg. iu. in. vj. & vnitas non est numerus sed principium numeri ergo &c.
37 Quarto & vltimo facit ✱ quia natura verbi distribuere. quo vtitur Bar. in quæstione sua est importare diuisionẽ in partes quemadmodum Ethimologia vocabuli ostẽdit & probatur in clemen ij. de eta. & quali. dare ergo vni soli videtur contra voluntatem testatoris.

Sed contrariam opin. q͂ vnum tantum pauperem eligere possint testamenti executores & omnia sibi dare tenuisse videtur ipse Bart. in l. vnum ex fam. in. §. sed si fundum in prin per illum tex. infra de lega. ij quam opinionẽ sequuntur ibi Raph. commen. & Imol. & Alex. latius art. examinans in. l. qui quartam in. §. j infra de legat. j. Roma. in singu suis fol. 20. singul. incip. testator ad fin. vbi hunc passum bene not. dicit & Aquens. communem attestans in. §. primo dicta. l. qui quartam per vnum bonum text. quem prius adduxere Roman. & præallega. Communis igitur opinio vt prædicta ostendunt est contra Bartol. in l. prima supra de opt. leg.

Pro ista opinione qd' vnus pauper eligi possit primo facit regula l. nostre de qua supra qd' dictum in pluribus locum habet etiã in vno, hocq͂ dictat ratio naturalis quę magis attendi debet ✠ q͂ pluralis locutio etiam in materia 38 statuaria & penali stricteq͂ intelligenda vt per Bal. in. l. j. C. de condi insert. & Cors. plenius in suis singularibus in li tera s, singulari incipiente statuta Italie.

Secundo quia mens testatoris mandantis bona sua distribui in pauperes Christi fundata est in ratione paupertatis & pietatis, quę etiã in vno impletur vt dicebat Imol. in. d. §. sed si fundum ergo etiam in vno adimpleri poterit testatoris inspecta voluntate. l. in conditionibus. §. de cõdi. & demon. l. iij. C. de lib. præte. ✱ tertio ista opinio ꝓbatur 39 optime in. d. §. sed si fundum vbi iussus fundum restituere quibus vellet ex familia vnũ possit eligere. & adhuc darius id probatur in. l. cum quidam la ij ff de lega. ij. vbi rogatus restituere libertis, quibus vellet vnum eligere potest & per istum text. prædictam opinionem tenuerunt Roman. & Aquenſ supra adducti.

Ad allega. pro opinione Bartol. in. d. l. j. respon. vt per Alex. post alios in §. j. dicta. l. qui quartam & ad argu. de plurali locutione quæ vno contenta non est. Et de natura verbi distribuere patet respon. ex prædictis qd' imo retol vitur in singularitatem quando est eadem ratio. prout est in casu nostro. in quo ita satisfit voluntati testatoris in paupertate & pietate fundata vnum pauperem eligẽdo sicut plures. præsumendumq͂ est pro executoribus testamenti a testatore dectis q͂ recte exequantur. c. estote de reg iur. & forte magis pium erit. succurrere vni ꝑ cerenti bene, & sufficienter quam multis male.

Circa art. vero, ✱ an & quando pluralitas resoluatur in 40 singularitates, siue pluralis numerus pro singulari ponatur vide Corie. loco præallega. Barb. in. c vnico col viij. de litis contest. Alex. consi. 136. lib v. omnes scriben. in §. cum ita. l. hæredes mei infra ad treb. Soci. in consilio. xliij. & lxxiij. libro j & in. l. falsa demon. in. §. fin. infra de cond. & demonstr. Feli. in dicto. c. omnes leges. Iaio. in dicto. §. quod si is & Zasium germanum in. l. ij in. §. exactis deinde regibus supra de origine iuris.

Quantum ad decisionem Soci ✠ de statuto disponẽte 41 q͂ stantibus masculis femine non succedant, an locum habeat stante vno masculo & sic pluralitas resoluatur in singularitatem & sic Curt. decisionem ipsam Soci ꝓ dubia et periculosa habeat tenendum est. locum habere dictum statutum. etiam stante vno masculo absq͂ dubio quia quãdo est eadem ratio in vno quæ in pluribus dictum, in pluribus locum habet in vno. l. j. C. de condi. inser. Deci late in consil 50 in fi. sed in casu dicti statuti eadem est ratio. conseruande agnationis & familie etiam per vnum. ideo &c. & ita in terminis post Bal. Alex. in. l. gallus in § q͂ si is to lum. j. de lib. & posth. Deci. in. l. j. in quarto not. C. de pact. & in consil 464 & late Brun. asten. in trac. super prædicto statuto, articulo. xij quæstione. xiij.

Postremo aduertendum est. Circa decis. Bal. imo glo. in l. si quis cũ procuratorio in. §. fi supra de procu. ✱ q͂ sicuti 42 in diuersis personis secunda cõstitutio procu. secũdi tollit primam per illum tex. Idem est in vna eademq͂ persona vt secunda cõstitutio primã tollat per l. nostram & pręal. vt hic simpliciter per Ias in. iij. col. vtilitatem ponit Pau. de cast. in d § fi. Intelligite primo conclusionem prędictam quando secunda constitutio fit in eadem causa. & contra eandem personam secus si in diuersis vel contra diuersos. vt per Pau de cast in. d. §. fin. in prin. ex diuersis enim non bene infertur l. fin. infra de calum.

Secundo intellige qñ adiicitur noua forma in secundo alias secus quia secundum non tollit primum. sed poterit procurator

procurator vti quo voluerit vt per Ang.& Paul.de cast.
in.d §.fi.Deci.vero hic oppo. tenet , quia secundum man-
datum est superfluum,arg.l.qui bis idem infra de verbo.
obl.& cum aliis per eum alleg.ideo primo nõ secundo vti
debebit & rñ Deci.ad tex ibi alleg per Paul.de cast. in.l si
eum.§.j.infra de exerci.quod loquitur in diuersis actioni-
bus.Et vere vt ibidem ipse Paul de castr.declarat per illud
edictum actio additur actioni . non autem vetus tollitur
sed in quæstione nostra nõ est remedium aliud. Et hoc est
præterea qđ inquirimus an alterum mandatum tollatur
sed non respon.Deci ad aliam rationem Paul. de ca.ꝙ se-
cundus actus non mouet primum nisi expresse dicaẜ . Itẽ
si vnum tantum mandatum subsistere deberet . vt inquit
43 Deci. * attenderemus potius vltimum q̃ primum argu.
tex.in.l.si quis ante infra de acquir posses ibi potius enim
hoc procedere videbitur qđ nouissime factum est . & l.
pacta nouissima cum ibi not.C.de pact.ac not.per Socin.
in consi.145.colum.fina.libro.j.
44 Rursus * quemadmodum doctoratus iterum docto-
rari potest , & legitimatus legitimari excommunicatusq;
excommunicari vt per Deci met. in.c.bone.col.j & fin de
appel.& in consi lv.col.iij.Quare etiam constitutio eiusdẽ
procuratoris iterari non potest.Non obstat qđ de super-
fluitate obiiciebatur.per.l.qui bis idem, quia respõ.id fieri
posse. vel ad cautelam vel ad tollendum forte dubium cir
ca validitatem primi mandati preterea secundum erit lon
gioris vitæ qđ interesse considerabile est. scribentes in.d.l.
qui bis idem & ipsum Deci in.d c bone col.fina.Non est
ergo recedendum a declaratione Ange. & Paul.de castro
quicquid dicat.Deci. poterit etiam dari alia vtilitas vt de-
monstrabo infra in.vj.speciali Bar. in quinta conclusione
sumenda ex doctrina Bartol.
Sexto not.est ex isto tex.* secundum Bar.ꝙ causa cõ-
iungendarum actionum vnus actus occultatur ita cõmu-
niter hunc tex.allegari dicit & nititur declarare vt per eũ.
Qui quidẽ modus loquendi sumptus fuit a iurisconsulto.
in.§ fi.l.iij infra de don.inter virum & vx.Sed Pau.de ca.
Fulgo.& Moder taurin col ij.dicunt, qđ imo duo actus
occultantur siue actus medij quum lex vtrunq; fingat pe
cuniam videlicet a debitore meo.mihi numeratam deinde
a me ei cui mutuare volo , ideo dicunt præfati Moder.hic
melius probari qđ causa coniungendarum actionum me
dij actus occultantur. Sed non respon.ad.§.fina.d.l.iij.lo-
quentem expresse de occultatione vnius actionis.Iõ Deci.
hic videns opi Pau de ca.& Fulgo naturalibus conuenire
ꝙ duæ actiones occultãtur ex altera parte repugnare tex.
d.§ fi. qui dicit vnam actionem occultari nixus fuit hæc
concordare.dicendo qđ cõsiderata forma & apparentia
plures actus occultanẜ. quum in veritate non appareat ꝙ
a debitore meo.mihi facta fuerit numeratio neq; etiam ꝙ
ego postea ipsam pecuniam eidem ex causa mutui nume-
rauerim . quia tamen appareret debitorem mihi teneri ex
cã mutui.Et ipsum habuisse pecuniam iste secundus actus
quantũ ad effectum non occultatur.Sed primus omnino
occultatur quia de eo nihil apparet. Et sic quo ad formam
& apparentiam duo actus occultantur quantum ad effe-
ctum secundus non occultatur Et ita declarandũ esse dicit
& intelligendũ tex.§.fi.d l.iij.& sequitur hic Cur.in.ii col.
45 Quæ considerationes mihi non placẽt nec veras credo
Imo arbitror Bar & cæteros scribentes.hallucinatos fuisse.
in intelligẽtia tex.d.§.fi.falsum vr̃ in primis qđ aliquis ex
istis mediis actibus occulteẜ vt præfati aiũt.Imo ambo ap
parent & interuenire iuris censura dicunẜ,quæ fictio ada-
ptatur & introducitur tam circa primũ actum q̃ circa se-
cundum vt est tex hic in.l.nostra in fin.ibi & videaẜ text.
glo.in l si mulier debitori infra de iu. dotis & ad fi. d.§.fi.
& in.l.licet in.§ j.in verbo datum.j.de iure dotis & conse-
quenter isti actus medij non occultantur . Imo proferẽtur
& a iure interuenisse finguntur, ideo iurisconsultus hic ꝙ
de duabus ꝑsonis dixeras te obligari ex mutuo debitore
meo pecuniam suã iussu meo. tibi numerante q̃uis num-
mos meos non acceperis sed mihi debitos ad vnã & can-
dem personam extẽdendo, respectu vtriusq; actus vtitur
eisdem verbis.fictionem importantibus.dum inquit vt vi
deatur mihi data pecunia & a me ad te profecta.ita etiam
fit aliis locis pręal.Non igitur primus nec secundus ex prę
dictis actibus . occultantur quum lex. de illis & super illis
disponat & interuenisse fingat qũo ergo occultantur , se-
cundo sicuti q̃tum ad effectum secundus actus nõ occul-
tatur quia ille tertius habuit pecuniam mea voluntate. &
si non directo a me , ideo mihi obligatur ex causa mutui.
vt ait Dec.Ita est etiam in primo actu.vltra superius dicta.
quia ego a debitore meo pecuniam habui.quo ad effectũ
propterea debitor liberaẜ ad obligatione qua mihi tene-
batur §.fi. d.l.iij.& l si pecuniam cum.i. solutam infra de
solu.Et sic nec quo ad effectum nec quo ad formam . nec
quantum ad fictionem fieri debet differentia quantum ad
occultationem inter prædictos actus.
Aduertendum igitur * pro vera intelligentia & decla- 46
ratione prædictorum &.§ fi.d.l.iij.quę fuit creatura Vlp.
iuriscõ quemadmodum etiam l.nostra dum ibi dicitur ꝙ
si iussero debitorem meum vxori meæ soluere. si iure ciui
li nõ impedireẜ donatio eum rei gestæ ordinẽ futurũ &c.
sensum esse.i.rem ita ex ordine iuris procedere vt pecu ad
me a debitore meo inde a me ad mulierem perueniret. Et
celeritate coniungendarũ inter se actionum. vnum actio-
nem occultari quæ est mediũ de quo statim facit iurisccon.
mentionem qđ vxor videlicet pecuniã a debitore meo.
voluntate mea acceperit & mihi viro tradiderit, quia oc-
cultato isto medio. ꝙ pecuniam acceperim, per vxorẽ fin
gitur pecunia.ad me a debitore peruenisse . inde a me ad
vxorem.Celeritate actionum.inter se coniungendarũ i vt
breuiter & celeriter. quæ in veritate inter partes agebãtur
coniunganẜ.agebatur aũt ibi.vt per solu liberaretur. debi
tor ab obligatione. itẽ vt vxori traderetur. ideo ꝑ virum
censetur pecunia a debitore habita et vxori data.occultata
illa media actione. ꝙ vxor videlicet acceperit & viro tra-
diderit & donatio nullius est momẽti, ꝓpter.l.resistentiã.
Cęterũ subiungit iurisconsultus debitorem creditori dare.
& creditorẽ vxori prædicta media actione occultata Iux
ta ordinem rei de quo supra nec nouum aut mirum esse.
te accipere videlicet ꝙ per alium accipias.Et sic quum ac-
ceperit per vxorem pecuniam nõ est nouum qđ censeaẜ.
iuxta ordinem prædictum.ad creditorem & virũ a debi-
tore peruenisse inde ad vxorẽ, qđ duobus aliis mediis ibi
Vlp probat.Primo de falso procuratore tui creditoris cui
iussisti a debitore tuo pecuniam dari.& acceperit furti tibi
competit actio.& pecunia tua est . & sic censetur similiter
a debitore tuo. ad te creditorem peruenisse . licet ꝑ falsum
illum procuratorem acceperis secundo probat alio simili
de eo ꝙ si donaturum vxori sue dare iussit. perinde.n.ha
bendum est. ac si ipse acceptam & rem suã factam vxori
sue dedisset.sicq; nullus est momenti.Celeritate ergo con-
iungendarum actionum.i.eorum quæ gerebant. * est. n. 47
verbale nomen ab ago. agis vt per Cic. in primo officio.
ibi virtutis laus omnis in actione consistit,vna actio ibi oc
cultatur.i. ꝙ vxor vt dixi a debitore pecuniam acceperit.
& viro tradiderit.Et ex ordine iuris censetur.pecunia a de
bitore meo ad creditorem , inde a creditore ad vxorem
peruenisse nec id nouum aut mirum est per rationem &
exempla de quibus ibi iste est verus intellectus illius tex.
quem vsq; ad hæc mea tempora nemo intellexit.
Alibi vero ipse Vlp. * alio dicendi modo in hac mate 48
ria vsus est in §.j licet.j de iu.dot. extraneo inquit acceptũ
ferente.debitore suo dotis constituẽde causa vt velit in to-
tum mulieri donatũ liberatio debitoris sequiẜ et actio mu
lieri acquiriẜ.tunc.n.subiicit credendũ est breui manu acce
ptum a muliere & per eã marito datum prout etiã in effe
ctu dicitur in fine præallega.l.iij. & sic vt breui & celeriter
res expediatur vna occultatur actio , ꝙ pecunia perueni-

rit per medium, vxoris ad virum & fingitur a debitore
ad creditorem peruenisse. Inde vxorem absq; circuitu ac-
cepisse a creditore & viro in dotem dedisse, vtrumq; iuris-
cons. illis verbis credendum est breui manu propter occul
tationem actus intermedij sed idem Vlp. in. l si pecuniam
infra de solu. ait si creditor iusserit. pecuniam sibi debitam
in conspectu suo debitorem ponere efficitur sua et liberatur
debitor, quia quodammodo longa manu tradita existi-
49 manda est. Cur tam varie. ✠ Dinus & Imol. respon. ibi
qđ inspecta veritate mandati manus breuis est. quum nul
la media persona possessionem occupauerit, & creditori
quaesita fuerit sed inspecta fictione longa dicitur quia fin-
gitur ponens rem in conspectu tradidisse creditori ad quã
traditionem faciendam longa manu opus est, nec ibi agitur
de occultatione alicuius medij actus ita intelligitur ille tex.
per quem confunditur quędam subtilis declaratio Aret.
hic de breui manu, quum ibi dicatur longa manus & ta-
men contrahentes praesentes erant.
50 Vltimo not. * duas fictiones simul & circa idem con-
currere, primo enim fingitur pecunia mutuanti tradita, se
cundo fingitur re tradita recipienti mutuũ. vt hic per Ale-
xand. Aret. & alios ad idem. l si mulier debitori in si in-
fra de iu. dot. quod videtur esse contra tex. cum glo. in l. j.
C. de dotis promiss. per quam pulchram quaestionem de-
terminat Areti. in consilio. 133. columna tertia, in princi-
pio & in consilio. 147. columna vj. Alexan. Aret. Soci. &
reliqui videntur sequi solu. Bart. in l. si is qui pro emptore
colum penult vt hic per Iaso. in tertia col. & voluit etiam
Alexand. in. l sciendum colum. prima de verbo. obligat.
Sed Dec volens contradicere Ias. recedit primam solutio-
nem Bar. & Bald. sequens quod vna venit in consequen-
tiam alterius. rem quidem non prohibitam vt per eum.
Et Curt columna secunda, & prius per Imol. & alios in. l.
si aliquam rem infra de acquiren. possessio. Dicunt enim
hic Deci & Curt. quod dictę duę specialitates. Circa idem
mutui videlicet validitatem concurrere videntur. quod
partes contrahere intendebant, idque prius voluit Areti.
licet ipsi non referant dum dixit not. quod circa eundem
cõtractum & ad eundem finem videntur concurrere duę
fictiones, primo enim fingitur pecunia mutuanti tradita.
secundo retradita recipienti mutuum quod videtur esse
contra regulam. quod duę fictiones &c. & se remittat ad
Bartol. in dicta. l si is qui pro empt. columna penultima.
Et propterea praefati scribentes sequuntur aliam solutio-
nem, supra relatam.

Nihilominus solutio Bar. & Ias. vt ex praedictis liquet
cõis est & bona. quia dictę fictiones concurrunt circa di-
uersa. licet ex illis diuersis deueniatur ad validitatem vnius
contractus, q̃uis enim partes mutuum contrahere inten-
derent. per prius tamen intendebant quod debitor libera-
retur ab obligatione primo cõtracta. Inde contraheretur
secunda pro mutuo & sic non est verum qđ prima fictio
veniat in consequẽtia secundę imo quaelibet principaliter
& per se venit, ergo duo sunt circa diuersa & per conse-
quens melior est sol. Bar. per Ias. relata & communis vt di
xi facit pro praedictis. §. finalis praeal. l. iij de don inter vir.
& vxo. Et sic principalis intentio debitoris est vt ipse libe-
retur. non secundario nec in consequentiã vt inquit Dec.
51 ❀ Et no q̃ ista non est praesumptio sed fictio legis quae ve
ritati equipollet ita qđ contrarium probare non potest,
vt per glo. in c. ferrum. 50 distinct. & in. l. vnica in. §. acce-
dit in verbo praesumeret. C. de rei vxo. act. Alexan. in. l j.
colum. penult. C. qui admitti Felin. in. c. quanto de prae-
sumptio. & Parisium in consi. 21. lib. ij.
52 Absolutis not. * anteq̃ intremus in glo. operepretium
est verum istius nostrae. l. sensum & intellectũ inuestigare,
Bar. hic in prin. refert quatuor intellectus antiquorum ad
hanc legem, primus intellectus relatus per Bar. fuit Irnerij
vt etiam glo. si. dicit circa contrarium. l. si pecuniam capie-
bat enim verbum pecunię stricto modo pro pecunia nu-
merata & intelligebat esse singularia quędam praecepta in
pecunia numerata. ad consequentiam non trahenda. quia
in aliis rebus dominium in alium non transfertur nisi res
sit praesens. & in conspectu. d. l. si pecuniam &. §. si iusse-
rim. l. prime infra de acquir. pos. sed in pecunia numerata
speciale est vt dominium in alium transferatur vt hic dici-
tur, licet pecunia non sit in praesentia, modo sit solutioni
parata. Et ratio specialitatis est quia in pecunia numerata
frequentior est contractus mutui, quum omnia pecunia
estimentur l. si ita fideiussorem accepero infra de fideiusso.
& l j infra de contrah empt. & ratione frequentioris vsus
recessum est a regulis iuris communis. l certi condi §. quã
supra eo. l. iusto infra de vsuca. Item quia pecunia est inua-
riabilis in bonitate intrinseca l ideo infra de eo qđ cer. lo-
co propterea & si praesens non sit conuerti põt in causam
mutui. quia quum non sit variabilis vt cetere res mutua-
biles mirum non est. si non requiritur pręsentia. quoniam
certum est illud super quo cõtrahi debet mutuum. vt mu-
tui natura exigit. l. quum quid &. l ij supra eod. tertio pro
batur iste intellectus p verba. l. nostre ibi nummos meos
quod verbum ad pecuniam numeratam tantum refertur.
l. nummis infra de in litem iuramento & in principio l.
diximus, Hunc intelle. tenet hic Salice. & sequitur in sexta
columna Deci. vti magis planum & verbis textus conson
taneum propter verbum nummos. & sequuntur etiam
Modernio. taurin in quarta colla.

Sed iste intellectus communiter reprobatur. vt tradũt
hic Barto. colum. j. Pau. de cast. secunda & alij Modernio.
primo quia appellatione pecunie de qua lex ista in princi
pio loquitur * in materia mutui res omnes mutuabiles 53
comprehenduntur l. ij § creditum versi. item mutuum ibi
nisi proficiscatur pecunia ergo pecunia large capitur pro
rebus mutuabilibus, non aũt stricte. maxime quum in di
ctis rebus eadem ratio sit. quae in pecunia numerata. vt p
Alex. infra in penul. col. nam ratio frequentis vsus quae in
pecunia numerata assignatur ita etiam militat in grano. et
aliis rebus mutuabilibus quum & illa quotidie mutue-
mus, ergo militabit etiam dispositio vulg. l. a titio infra de
furt. Et q̃uis non esset ita frequens vsus, in aliis rebus mu-
tuabilibus. sicuti in pecunia non propterea sequeretur. vt
non debeat esse eadem iuris dispositio * iuxta glo. appro 54
batam in. l. j. in verbo sponsam. C. de rapt. virgi. cum accu-
mulatis per Alex. in consi. xliiij lib. iiij. Barba consilio. vj.
columna. vij libro primo Iaso. in l. ij columna iij infra de
vulga. & Aquens. in. l. prima col. ij. supra de. ll. * Secundo 55
quia principium. l & constitu. generale est in pecu credita
ergo tota lex erit generaliter intelligẽda. l. regula. §. si quis
infra de iu. & facti igno Corle. in suis singul. in verbo alie
natio & in verbo sportule. Deci. in c j. de constitu in pri-
ma lect. in. iiij. col. & in c. at si clerici in. §. de adulteriis col.
antepen. in fin. de iudi. eo maxime qđ postea in vlt. parte.
l. loquitur semper eodem modo, de pecunia. tertio quia
praecedentia magis influunt in sequentia q̃ econtra l. quis
quis infra de leg. iij vbi Bar. no. potius ergo intelligi debet
large exemplum in medio datum.

Non obstant ad oppositum allegata prime rationi rñ.
est supra ad secundam rñ. hic not. Are. ad tertiam de. l. no
stra in verbo nummos super qua fit praecipuum fundamẽ
tum per tenentes intelle. Irnerij rñ. q̃ quum iuriscon. prin-
cipio. l. gñaliter loquatur de pecunia credita licet exempli
ficet in nummis non restringitur praecedens gñalis senten-
tia quum exempla non restringant l. damni infecti stipu-
latio infra de dam. infec l. 1 §. q̃ vulgo infra de vi & vi ar-
ma. Et praecipue in terminis. l. nostrae. vbi in si. exemplo iu
riscon. postea adhuc generaliter loquitur de pecu. Credita
iuxta terminos principij ipsius l. ex quibus patet mentem
Vlpi. hic fuisse de pecunia credita largo modo sumenda,
non autem stricte & sic de nummis tantum loqui.

Secundus intellectus fuit quorundã antiquorũ. secundum Bar.
in prima col. & Alex. dicentium ✠ q̃ hic verbum pecunia 56
largissime

largisſime accipitur ꝓ re qualibet per pecuniā eſtimabili. Et ponatur ſpecialitas quædā contra regulam.l.traditionibus C.de pac. q. ꝓpter præſentiam rei transferatur dominium & poſſeſſio ſine traditione Bart. reprobat tribus medijs vt per eū & clarius ꝑ Pau.de ca qui tñ ſtrictius hāc lecturam ꝓ rebus mutuabilibus intellexit. Et forte melius quia nō apparet ꝙ iſti antiqui ita largisſime pecunie verbum caperēt.īmo ad terminos.l noſtre & ſic in rebus mutuabilibus. Et vere fatuus fuiſſet ſenſus. ita gñalis & extra terminos mutui de quibus hic agitur, præterea ſm hunc intel.non eſſent ſpecialia & ſingularia prout uult hæc lex. ſed ſpeciale & ſingulare ergo &c Et ſubtiliter loquiť Bar.
57 ✠ in ſecunda reprobatione, probare enim intendit qđ in iſto text res non fuerit in præſentia . vt antiqui dicebant, quia ſi res præſens fuiſſet vere tradita diceretur, & vera diceretur poſſeſſio & dominium cuius oppoſ. probat hæc lex.ad fi. dum vtitur verbis improprietatem ſignificantibus Mod tauri hic col. ij ſaluant Bar.a reprobatione Iaſo. Are.& Soci.poſtea cogitandum relinquunt.

58 Vos aduertatis ✠ quia vt hic Soci.inquit Bar.duo voluit qđ per rei præſentiam vere tradatur poſſeſſio & in hoc male. & damnatur communiter per ſcrib.hic et vbiq; aliud vult Bar. qđ acquiratur vera poſſeſſio & in hoc bene dicit quia licet actus acquirendi fictus ſit. poſſeſſio tamen vere acquiritur vt hic per Pau.de caſt. col ij.& latius dixi in ſecundo euidentiali. Sed vbi res non eſſet in præſentia dominium ficte acquireretur . ita procedat hæc lex in fin.&.§.fi.l.iij infra de dona inter virum & vxo.in dictione perinde a Soci hic ponderata.

59 Tertius intellectus fuit Azo.& Ioannis ✠ ꝙ hic ponantur quædam ſingularia præcepta. & ſpecialia in contractu mutui reſpectu aliorum contractuum, ꝙ licet pecunia nō ſit præſens ſed ſolutioni parata conuerti poteſt in mutuū. Secus in aliis contractibus & ſecundū iſtam lect. verbum pecunie large accipitur pro omni re mutuabili , verbum credite ſcripte pro mutuo, Bar.hic prolixius quæ expediret circa hanc lect.inſiſtit reprobans eam et ſequuntur cōiter docto hunc intellectum tanquam falſum reiicientes, vult n.ꝙ in aliis contractibus pecunia debita ex vna cā cōuerti non poſſit in debitum ex alia cauſa vel cōtractu, niſi re exiſtente in præſentia qđ eſt contra tex.in.l.ſi ſponſalibus in.§ j.infra de iu.dot.cum aliis hic per Bart.alleg.ideo reprobatur communiter vt hic per Bart.Paul. Alex.Iaſo. & alios. Decius tamen hic in ſecunda col. dicit qđ iura ꝑ docto.contra iſtum intellectum allegata loquuntur in dote in qua multa ſunt ſpecialia ideo nō ſequitur, ꝙ idem ſit in aliis diuerſis contractibus in mutuo doteq;. Sed & ſi loquantur in cauſa dotis tñ non ſundant ſe in aliqua ſpecialitate nec fauore dotis. Sed in regulis communibus. Præterea ſi idem eſſet in dote non poſſent dici hoc eſſe ſingularia præcepta in mutuo. Rurſus eſt contra tex.hic a Bar.alleg.in.§.fi.l.ſi mandato meo.infra man.vbi debitum ex cā fideiuſſoria vel alia cōuertitur in cauſam mutui, nec ſit vis in præſentia Dec,ad idem tex.in l.iulia.in.§.j de verb.ob. Et gener. ꝙ debitum ex vna cā, conuerti poſſit in debitū ex alia cauſa.tenent ex aliis communiter doct.vt ꝑ ipſum Deci.infra in.x col.Et licet Bart.hic circa iſtum intel. dicat reprobationem antiquorum ſibi non placere, id non iuſtificando, hoc eſt quia ſupra in.ij.intellectu, id fecerat.

60 Quartus & vltimus intel. ✠ fuit Ceruoti filij Accurſij hic in addit.ad glo.primam in ſi ex mēte antiquorum qđ hic ponantur quædam ſingularia præcepta in mutuo cōtra ſubſtantiam & regulas mutui, in quibus licet non fiat de meo tuo tamen contrahitur mutuū vt in exemplis hic poſitis, quē intellectum ſequuntur Bar.Pau.Alex. & cōiter ſcribē.pro quo pondero iſtum tex. ibi ꝗuis nummos meos non acceperis ita qđ ſingularia de quibus hic nō reſultat ex eo qđ pecunia non eſſet in præſentia vt antiqui volebant, ſed ex eo ꝙ nummos meos nō acceperis. & ſic quia vere. de meo tuum non eſt factū ſecundum regulas mutui. Iſte eſt veriſſimus ſenſus & intellectus.l.noſtre, cōtra quem tamen inſurgit Iaſo ſed eius motiuo, recte hic in ſexta colum.reſpon Deci.& ſequitur Curt. colum iij ſed fuit Imol.licet non referatur in.l.ſi ita, ad fi.infra de noua. omnes quæ in hoc articulo dixerunt ex piſcati ſunt a Bar. infra in quinta columna Deci tamen poſtmodum duobus aliis fundamentis inſurgit , contra communem intellectum a quo litere conſentaneo & vero per prædicta non eſt recedendum .

Et ad primum argumentum Decij rñ verum non eſſe communem hunc intel cum primo conformari.quia ſm primum ſingularia quædam præcepta eſſe dicuntur , in pecunia credita qđ licet præſens non ſit, modo ſolutioni ſit parata . dñium transferatur & contrahatur mutuum. Iſtius vltimi alius eſt ſenſus ꝙ contra naturam mutui contrahatur.mutuum licet non fiat de meo tuum.ex ſpecialitate quadam & ſingulari priuilegio, vt dictum eſt, Ad ſecundum fundamētum Decij reſpon. ꝙ in mutuo oportet dantem dominum eſſe.l.ij. §.appel. & § in mutui datione ſupra eo.ideo bene dicitur hic ſingularia quædam præcepta eſſe in mutuo . quia in exēplis hic poſitis ſit mutuum licet mutuans non eſſet rei dominus.Sed in donatione dote & aliis contractibus.non requiritur dantem eſſe dominum ſed ſi dominus ſit dominium transfert . alias vſucapiendi conditionem.vt per glo.& doct.in.l.ii. & ſequenti ſupra de publicia, facit.l.rem alienam cum not.infra de cōtrahend empt. ideo non ſunt ibi ſingularia illa præcepta, quæ ſunt hic in materia mutui.

Et ex prædictis apparet ✠ ꝙ licet Ceruotus eſſet ſtultus 61
& gloſſas contra text facere ſoleret. ſecundum Imol. in.l. modeſtinus infra de ſolut. qui dicit quod melius feciſſet. non apponere manum quia fere ſemper tanquam fatuus damnatus fuit. O quot Ceruoti ſunt temporibus noſtris qui melius facerent periture parcere charte, & a ſcribēdo abſtinere quū dedecus potius q̃; laudem ex chacatis chartis conſequantur ipſe tamen Ceruotus hic ex mente, Antiquorum bene legem hanc intellexit.

Gloſa prima diuiditur vt hic per Iaſo. ſed quia Bartol. ordinem meliorem quam glo. tenuit in propoſito ordinem ipſius Bartol. ſequar.

Circa duo prima ſpecialia mutui per glo.poſita Bart a glo. recedit. & pro veritate vnum tantum ſpeciale eſt in mutuo non reſpectu.aliorum contractuum vt dicunt gl. & Bar.ſed contra naturam & ſubſtantiā mutui. vt ipſum mutuum contrahatur. licet de meo non fiat tuum . quod duobus exemplis his probatur. vt late in primo notab. & in.iiii intell.declaraui.

Tertium ſpeciale eſt. ✠ qñ numeratio a principio non 62
habuit conſenſum vt quia furioſus. Cuius nulla eſt voluntas l.furioſi. ſ.de reg.iur.pecuniam numerauit.naſcitur ſpecialis certi cond.ex mutuo per conſumptionem reconciliato l ſi a furioſo ſecundum opinio.Ioannis q̃; Bar reiicit & plenius glo.& Bar in.d l.ſi a furioſo ſupra eo. Mod.taur. hic iſtud ſpeciale Io.contra Bar defendere nituntur & antea Aret.& Soci.in.d.l.ſi a furioſo, Iaſ.& Dec ibi & Curt. hic col.iii communem ſuſtinent.ꝙ certi conditi ſpecialis nō oriatur ex mutuo quouis modo reconciliato quum contrahi non poſſit mutuum niſi inter conſentientes l.ſi me & titium.ſ eo. quia tamen vt ibi dicitur equum eſt pecuniam meam quæ in effectu ad te peruenit mihi reſtitui. Iō ex conſumptione reconciliatur mutuū. & ex equitate d.l. ſi me & titium oritur condictio ad pecuniam prædictā.

Circa quartum ſpeciale ✠ ꝙ in mutuo facto nomine 63
alterius per liberam perſonam alteri actio . & obligatio acquiratur. §. ſi nummos tres nota. cadunt . difficultates, quæ ratio ſit huiuſce dicti. An requiratur mandatum, vel ratificatio vt prędicta obligatio acquiratur. Tertia vtrum ſpecialitas prædicta locum habeat in omnibus rebus mutuabilibus vel in pecunia numerata tantum. Redeundo ad primam difficultatem. Deci.& alii Moder. in dicto.§.ſi

nummos plures rationes istius specialitatis tradūt ipse De
ci.ibi & Mod.taurin colum.iiij. & Curt.hic columna.iiij.
sequuntur rationem Bar.esse id propter singularia præce-
pta pecu.Credite vt acquiratur absenti sed operęprecium
est ad specialiora magis descendendo videre istius præro
64 gatiue & specialitatis rōnem * Dicendum videtur id con-
tingere & introductum esse.propter frequentiam contra-
ctus mutui.d.§ si nummos ibi quotidie credituri.vsui n.
quottidiano fauendum est vt ibi &.l isto.ff.de vsucap. se-
cundum Sali.Soci.Dec.& Moder.taur.in d.§.si nummos
& licet Deci. & nonnulli alij hanc rationem frequentie in
proposito reprobare videantur eo qđ versi.quum quot-
tidie separatus sit a dicto Aristonis.de acquisitione obliga
tionis et quia frequentia allegatur ad probandum dictum
per experientiam nō qđ fuerit causa vt alteri per alterum
quæratur obligatio & sic qđ cōsuetudo fuerit a iure orta
non ius a consuetudine,tamen prędicta ratio.probatur iu
ribus adductis per scrib præalle. & lex fauet quottidiano
vsui, propterea receditur aliquando a regulis communibus
vt per eosdem.Et cum hac frequentia & quottidiano vsu.
iungi potest etiam ratio.l ea quæ ciuiliter infra de acqui.re
rum dominio qđ ea quæ naturaliter acquiruntur facilius
nobis per liberam personam acquiruntur quia actus na-
turalis potentior est.ad acquirendum alteri q̃ ciuilis,alteri
igitur per alterum actio et obligatio acquiritur ex mutuo
facto.nomine illius propter priuilegia pecuniæ credite &
frequentiam contractus mutui potentiamq; actus natura
65 lis propter quæ ✠ receditur a regulis iuris communis vt
per Alex.in.d.§.si nummos col j.Et Mod.taur.v.

Non obstat quod versi.quum quottidie separatus sit a
dicto Aristo.& allegetur ad proban.dictum per experiē-
tiam quia quottidie hoc facimus poscēdo ab amico vt no
stro nomine numeret futuro debitori qđ non faceremus.
vult dicere iurison.si actio & obligatio non acquireretur
nobis quia & si Vlp.comprobet.ibi dictum Arist.& Iul.
per frequentiam actus . ex eo tamen probatur contractū
mutui valde frequentem esse,vnde succedit ꝙ propter fre-
quentiam contractus & alia de quibus supra receditur vt
dictum est a regulis iuris communis.

66 Circa secundam conclu.communis videtur * qđ ab-
senti & ignoranti acquiratur actio & obligatio , propter
singularia præcepta pecunie credite & alia de quibus su-
pra nec mandatum vel ratificatio requiritur,& in hoc ver
satur specialitas contractus mutui vt per Alex. Soci Iaso.
Deci & alios Moder.post Pau.de cast. in.d.§. si nummos
& Curt.hic col.iiij. Quidam tamen Mod.ibi contrarium
tenent post Aret.ꝙ ratihabitio necessaria sit ad hoc vt ob
ligatio acquiratur alias simile per Vlp adductum ex sen-
tentia Iuliani quando tuo nomine voluntateq; pecuniam
meam numeraui specie differret a casu Aristonis.

Sed non est a communi recedendū per tex.d.§.si num-
mos ibi acquiri tibi condictionem non exigit ratificationē
de qua tanquam de re.magni momenti mentionem fecis-
set.si fuisset necessaria,ea n.quę sunt nota digna,nisi specia
liter tradantur neglecta videntur.l. item apud labeonem
in.§ hoc edictum infra de iniu.quum ergo id factum non
fuerit.nec nos hoc dicere aut facere debemus.l.vnica vers.
sinautem ad deficientis.C.de cad.tol.l.si seruus seruum.§.
non dixit prætor infra de acqui.hæred.

Non obstat qđ secundum hanc opin.casus Arist.a ca-
su Iuli.specie differret.sunt enim duo dicta primum Arist.
dubitabile . qñ te ignorante nummos meos . veluti tuos
numeraui qđ actio tibi acquiratur ſm Iulia.minus dubi-
tabile.quando voluntate tua.Ideo Vlpi hunc casum ap-
probando dictum Arist.vt indubitatum ponit. ibi nec du
bitari & ex vt ibidem per Deci. colum.j. & comprobatio
est respectu acquisitionis obligationis in vtroque casu. vt
ibi clare patet. præterea non requiritur similitudinem &
conformitatem esse . per omnia sed secundum quid capi.
translato cum ibi not.de const.acquisitio tamen in primo

casu Aristo.communicabilis reuocabilisque est in secun-
do incommutabilis & irreuocabilis ✠ ad quod vide quę 67
scripsi de commutabili & irreuocabili acquisitione in.l.
inuito infra de regul iuris.

Circa tertium articulum quicquid dixerint Sal & Dec.
per tex.d.§.si nummos.qui terminus adaptatur solum ad
pecuniam numeratam ✠ communis estq; prædicta spe- 68
cialitas locū habeat in omnibus rebus mutuabilibus, pri-
mo quia licet in prin l.loquatur de nummis.tñ postea lo-
quitur etiam de pecunia cuius nomine in materia mutui
omnia comprehenduntur quæ mutuabilia sunt.l.ij.§.cre-
ditum supra eo. secundo quia si totam ipsam secundam.l.
contempleris & pariter nostram cū suis exemplis.cogno-
sces hæc iura magis respicere causam mutui q̃ pecuniam
numeratam, sicq; de mente.l. esse de omnibus rebus mu-
tuabilibus loqui quia ratio frequentis vsus ad pecuniam
numeratam assignata. militat etiam in aliis rebus mutua-
bilibus,vt post Alex.scripsi supra circa primū intel. legis.
Præterea licet in pecunia numerata aliqua ratio diuersita-
tis esset tamen ex mente legis idem est dicendum in aliis
rebus mutuabilibus vt post Are.tradit Soc.in.d.§.si num
mos col ii.& Moder taurin vi.

Et vltimo quia vt ait Alex ibidem col.j.casus exceptus
a regulis iuris communis extendi potest ex identitate ra-
tionis * saltem quando non sumus in materia odiosa vt 69
ibi per Alexan.de quo huius scripsi in.l.j.infra de reg.iur.
dato ergo qđ.§ si nummos loqueretur in pecunia nume-
rata extendi posset ad alia mutuabilia ex identitate ratio-
nis quum materia illius.§.non sit odiosa sed potius fauora
bilis vt hic per Bartol.in.iij colum.

Circa quintū speciali * quia materia vtilis est & quot- 70
tidiana & scriben valde confuse procedunt . pro clara in-
telligentia & doctrina istius materie aliquos casus duxi cō
siderandos distincte procedendo.

Primus erit nūquid tutor pupilli creditor.similesue per
sone non solum ex causa mutui. verū ex qualibet alia sibi
soluere & satisfacere possint. Ita qđ nulla sit in hoc specia
litas & singularitas in mutuo. Ante discussionem istius
primi casus aduertē. pro declaratione.quia videtur vnum
falsum præsupponere* creditorem pupilli videlicet posse 71
illius tutorem esse.Cuius oppo.dicitur in auctē.minoris de
bitor.C.qui tut.dare darive pot Dupliciter rñ.vel ꝙ quæ-
stio procederet secundum iura florum &.C. licet hodie se-
cus sit & correctum per ius nouissimum autenticorum.
Ita glo.respondet in.l.fistulas in.§.j.infra de contrah.emp.
vel qđ quæstio intelligitur in terminis habilibus & sic in
casibus in quibus.Creditor pupilli tutor esse potest.de qui
bus per glo.in dicta aucten.minoris debitor.Ang.in §.fi.
insti.de auct.tu.Moder tauri hic col.vij.Barba.consil.60.
in secundo dubio libro iij Alexan.& Soci.ac Deci.in.l.j.
in vltimis colla. supra eodem. In quibus locis inter cætera
hoc quod frequentius contingit inuenies. d auct. minoris
debitor.non procedere in tutore testamentario quem te-
stator creditorem esse non ignorauit.

E diuerticulo in viam redeundo quicquid hic dixerit
Accurs.Bar.& cōiter scriben.sequuntur glo.in.§.non tan
tum l.quoties ff.de admi.tut.ꝙ tutor pupilli creditor ex
omni causa in pecunia numerata sibi ipsi soluere & satisfa
cere possit.ꝑ qua cōclusione Bar.tex. expresse se allegare
dicit in.d.l.fistulas.in.§.j.ꝙ etiā in alia re,q̃ in pecunia nu-
merata,satisfacere possit. Sed sunt clariora iura in pecunia
numerata.in d §.non tñ & in.§.sicut.eiusdem.l.vbi clare
dicitur qđ sicut aliis ita sibi pōt & debet soluere,Deci.ta-
men & Curt.hic col.iiij. &.v. contrariam sequuntur par-
tem.eo quia negari non potest.quin talis solutio alienatio
nem rei pupilli contineat,ergo videtur qđ tutor auctori-
tate propria illā facere non possit & in facto proprio sibi
auctorari contra.l.primam &.l. pupillus. cum simil.j.de
auct.tut.Pręterea in.§. fuit quæsitum infra ad treb.dicitur
tutorem nō posse sibi ipsi hæreditatem ex causa fideicom-
missi

misi. debitam restituere quia in rem suam dicit text. auctor esse non potest.

72 Non obstant in oppo. allegata ✱ nam ad §. primum. l. fistulas respon. q loquitur in aliis terminis, videlicet in tutore sibi tradente possessionem rei a defuncto. empte & sic vbi agitur de executione contractus. secundum voluntatem patris celebrati in certa & determinata specie, vbi alia solennitas non est necessaria. Cessante omni sinistra suspitione lesionis & deceptionis pupilli. l. prima. C. quando decret. opus non est l. magis puto §. pupillus infra de rebus eorum. propterea nimirum si licitum & permissum est. possessionem illius rei. sibi tradere vt hic per Deci. colum. quinta & Curt. quarta Moder. tauri. septima. Et Aquens. in dicto. §. fuit quaesitum columna. j. vbi Ripa colum. iij. per illum tex contradicit quia si ex necessitate praecedentis contractus tutor pot et sibi restituere. multo magis deberet posse facere ex necessitate praecedentis fideicom. Cui motiuo ex dictis in praeced. patet solutio. & infra in specie dicetur. considerabat autem ibi ipse Ripa quod in. § j. d. l. fistulas. Tutor non restituit sibi possessionem sed vacantem apprehendit non tanquã tutor. sed tanquam emptor ius habens ingrediendi possessionem. vacantem propria auctoritate. & licet non referat hoc prius voluerunt Raph. commen. Ang. Are. & Christoph. porc vt hic per Moder. taurin. columna. vij. imo istum intellectum ad illum tex. expresse tradit Imol. in. l. ij ad fin. infra de stipula. ser. dicens quod tutor ibi non tradit sibi possessionem sed vacantem occupat qd' potest. Quae consideratio videtur confundi per illum tex. ibi dixi tradere sibi possessionem hoc modo posse vult ergo qd' in effectu tradat sibi possessionem illo casu licet modo ibi dato, propterea dicas. qd' plura ibi concurrebant vt diximus post scrib. praeal. quia agebatur de executione contractus. paterni in certa specie & determinata celebrati. Ita qd' cessabat omnis sinistra suspitio lesionis & deceptionis pupilli. Ideo nimirum si tutor possessionem dicte rei illo modo sibi tradere potest.

73 Sed moueo difficultatem ✱ si hoc licet in praedicto casu quia concurrit voluntas defuncti. Et cessat omnis sinistra suspitio doli damniq; pupillaris. Quare tutor directa via non potest possessionem dicte rei sibi tradere

74 Extenditur ille tex. ✱ primo vt locum habeat etiam in procu. & neg. gestore ita Roma. in consi. 1 1 1. Item in executore testamenti vt per Deci. in consilio. 2 4 2. Et probat ille tex. vnum aliud singulare q licet tutor non possit auctorari nisi loquatur. l. j. ad fin. infra de auct. tut. Istud tamen intelligitur in actibus expressis secus in tacitis ita Socin. per illum tex in consi. 160. colum. sexta facit pro praedictis pulcher tex cum not. ibi per Bart. in. l. tutor rerum la vlti infra de admi. tut vbi est casus singularis secundum Bar q si res pupilli fuerit vni vendita cum solennitate requisita. & venditio non fuerit effectum sortita. tutor pro eodem precio absque alia solennitate potest dictam rem pro se retinere quia sufficit solennitas in prima venditione adhibita facit etiam text. nota in. l. si pupillorum in. §. si pupillus. ff de rebus eorum

75 ✱ vbi Bald. tamen quaestionem decidit. Ecclesia obligauit praedium cuidam creditori cum deci Episcopi postea creditor simpliciter vendidit sine aliqua solennitate. dicebatur venditionem non subsistere contrarium dicit Bald fuisse per illum text. determinatum quia decretum interpositum super aliquo videtur interpositum sup omni eo quod sequitur ex illo comprobat Deci. in consilio. 1 5 5. columna finali & in. l. secunda in tertio nota. supra de offic. eius.

Ad. § sicut. &. §. non tantum respon. Deci. & Curt. hic & Ripa in. d § fuit quaesitum colum. ij. q intelliguntur & procedunt quando tutor id facit. cum auctoritate contutoris. d l. pupillus in §. item ipse tutor infra de auct. tut. & l. non existimo infra de admi tut. alias secus.

Sed non est recedendum ab opinione glo. & Bar. quae communis est vt per Bald. Sali. & Pau. de cast. in. d l. cum ipse. C. de contrahen. emptio. Alex. hic columna secunda Iaso. & Moder. taur. septima cum sequenti Areti. in. §. tutor. insti. de auct. tut. Soci. in septima colum. iij. libr. primo & clx. columna j. libro. ij Mathe. de afflict. in decisione regni. xiij & Deci. met. sibi contrarium in consilio. 2 4 4. in primis colum.

76 ✱ Et probatur ineuitabiliter ista opinio. in § sicut &. §. non tantum praealleg. quae iura simpliciter & indistincte volunt. q tutor possit & debeat sibi soluere, & satisfacere & responsio praedictorum scrib. ad illa iura vt intelligantur & procedant quando auctoritate contutoris & sit manifestam diuinationem & violentiam continet. imo non apparet. q esset ibi alius tutor ita vt posset locum habere. q de contutore praefati dicunt. Praeterea aliter inducendo tex. d. §. nõ tantum. ostendo clare probare communem conclusionem equiparando enim illos duos casus sicut inquit soluere quod debet ita exigere quod debetur potest primo casu non requiritur auctoritas contutoris quando ipse soluit vt clarum est ergo nec secundo.

Nec obstat motiuum Decij & sequacium de alienatione rei pupillaris quae ex solutione & satisfactione sequit, & fieri non potest per tutorem propria auctoritate. d. l j. de aucten. tut. & praalleg §. fuit quaesitum.

77 ✱ Quia respõ. q pecunia iuris censura est, de rebus quae seruãdo seruari non possunt nisi esset ad emptionem praediorum destinata, quas quidem res sine aliqua solennitate. tutor alienare potest. l. lex quae tutores, & l. si. C. de admi tut. vt per Alex. Aquens. & Moder. in d §. fuit quaesitum & Math. de affli. in decisione regni. xiij. Ideo nimirum si tutor potest, sibi soluere accedente. q in pecunia numerata nõ potest fraus fieri. quum vbiq; retineat, suam vtilitatem & bonitatem l. j. infra de contrahen. empt. l. ideo infra de eo. quod certo loco, propterea frustratoria esset auctoritas. iudicis vel alterius contutoris quum igitur nullum pupilli versetur periculum nimirum si tutor. sibi ipse potest soluere vt post scribit hic Alexand. colum. j. & Moder. taurin. n. vij. nec pupilli quicquam interesse videtur. Secundum aliquos quum in redditione rationum omnino in pecunia fiat cõdemnatio. l. quicquid. C arb. tut. Ex quibus videtur inferri posse istud esse speciale in pecunia numerata et secus esse in aliis rebus mutuabilibus. quia licet alienari possint sine solennitate potest tamen in eis fraus fieri et minor faciliter. ledi respectu qualitatis & estimationis rerum. Ideo quum pupilli periculum versetur in facto suo, & ad vtilitatem propriam tutor ad similia manum non debet apponere. iuribus praealleg. vt volunt hic Alexand. columna secunda & Modernio. taurin. septima.

78 Non obstat ✠ vltimo. §. fuit quaesitum vbi restitutio haereditatis fieri non potest. tutori ipso auctore, quia rñdetur cõiter qd' ibi agitur, de restitutione nõ nudi facti prout in. §. j. l. fistulas & in §. non tantum sed de restitutione iuris quam non potest tutor sibi facere vt ibi. quae solutio impugnatur per Deci. & Ripam ibi. Ideo melius rñdete qd' ibi tutor non potest haereditatis restitutionem sibi facere & in facto proprio auctoritari. quia in haereditate insunt immobilia quae per tutorem alienari prohibẽtur. d l. lex quae tutores & in ea re versatur maximum pupilli periculum. prout probant doct. infra citandi. Ideo nimirum si tutor auctoritate propria, & ad propriam vtilitatem id facere non potest. vt hic per Curt. col. iiij. Moder taurin septima. & Ripam in. d §. fuit quaesitum. iij.

79 ✱ Ex quibus vtiliter inferri potest ad practicam quod mater tutrix pupilli possit sibi dotes soluere ac restituere, quod sibi multum vtile esse posset. qñ ad secunda vota transire intenderet, vt sibi ante satisfaceret. non autem expectare solutionem & satisfactionem ab aliis id qd' quemadmodum ex praedictis apparet. in pecunia numerata procedit non aũt in aliis rebus mobilibus quicquid inaduertenter dixerint Bar. & Sali in. d l. cum ipse ad fin. C. de contrah. emp. quia in aliis rebus de facili pupillus ledi posset. ideo non licet in dictis aliis rebus sibi ipsi satisfacere, nisi vt in sequenti

casu dicam cum interuentu alterius tutoris & præsentia
consanguineorum pupilli vel iudicis

80 Secundus casus * nunquid tutor. pecuniã vel alias res
mutuabiles posit mutuo capere seq; ad restituendum ob
ligare. doc sunt in hoc articulo mulium varij omnibus tñ
diligenter consideratis circa primũ membrum dicendum
est. ꝙ aut accipit a contutore & hoc licite fieri potest. l. non
existimo. infra de admini. tuto. & l. v. infra de aucto. tuto.
aut a se ipso & citra penam hoc facere non potest. nisi pa
lam & bona fide faciat text. est cum glo fi. in d. l. non exi
stimo. vbi Bar. simpliciter notat.

81 Sed vis est quando palam & bona fide. * id facere di
catur Deci. & Cur. hic col. iiij sequentes decisionem Bart.
in. l. frater a fratre tenet id esse vbi in præsentia consangui-
neorum amicorumq; pupilli aut iudicis. id fit eo qđ tunc
cesset omnis sinistra suspicio fraudis vel deceptionis pupil
li. & patet tutorem bona fide. rem agere pupillumq; deci
pere nolle. iõ lex permittat. d. l. nõ existimo in fi. & prædi
ctorũ præsentia equipollet facto. & præsentie contutoris
hocq; mihi placet q̃uis Mod. taur. col. vij in secunda con
clus. vacillent sed ea quæ ipsi adducũt. procedunt in aliena
tione. rerum immobiliũ de quo materia statim dicemus.
negari n. non põt. quin palam & aperte non latenter tunc
mutuũ accipitur & consequenter licite. d. l. nõ existimo in
fi intellige prędicta qñ tutor nõ haberet contutorem alias
arbitror debere illũ interuenire per tex. in l. pupillus obli-
gari. in prin. & in. §. ubi ipse tutor. j. de auct. tut. & hoc casu
præsentia consanguineorũ vel iudicis superuacua esset. d. l.
82 non existimo. * Ex quibus vides quantũ restringi debeat
tex pr æal §. non tñ qui vult tutorem sibi mutuare posse.
Restringitur. n primo vt procedat qñ id faceret. cum in-
teruentu alterius tutoris si illum haberet alias secus. d. l. nõ
existimo secundo qñ cũ interuentu. & præsentia cõsangui
neorum vel attinentiũ pupilli si non adsit contutor sicq;
palã & bona fide alias puniret. glo. fi. in. d. l. non existimo.

Quantum vero ad obligationẽ tutoris versus pupillũ
in præiudiciũ ipsius tutoris indubitati iuris est. ꝙ valeat p
text. clarum in. l. quotiens in. § non tantum præal. & glo.
in. d. l. cum ipse ad fin. vt sic per Ias Deci. & Mod. taur. col.
83 viij. iiij. &. vj. quinimo colligit Ias. vnũ valde not. * ꝙ tu-
tor ex sola scriptura. absq; lapsu biennij effectualiter obli-
getur. Ita qđ hoc casu bñficium tit. de nõ nu. pec. & insti.
de verb. obl. inquantum concedunt exceptionem nõ nu.
pec in tutore locũ nõ habebit, rõ diuersitatis inter tutores
& alios confitẽtes est quia in alio debitore nõ est in pote-
state sua sibi ipse soluere ,ppterea scriptura facta præsumit
sub spe future numerationis secus in tutore. qui põt sibi
soluere iõ cessat prædicta præsumptio. spei future numera
tionis sequũtur hic Dec. Cur. & Mod. taur. col. iiij. v. &. vj.
pro quibus adduci põt tex not in l. fi. C arbi tut. ibi non
esse aliud inspiciendum nisi hoc quod inscripseris.

Sed hoc nõ vr̃ subsistere. Iure n nõ probatur ergo &c.
vulg l illam. C. de col. nõ obstat ratio diuersitatis supra re
lata nam & tutor põt scripturam illam facere sub spe. futu
re numerationis vtputa quia intẽdebat. sibi numerare &
mutuare. ꝙ si non fecerit priuandus non est commodo il
lo opponẽdi. excep nõ nu pec. si casu aliquo scriptura illa
ad manus pupilli vel hæredum forte suorum peruenerit.
eo, maxime quia nõ videt. agi de magno interesse pupilli
qñquidem tutor. administrationis rationem reddere te-
neatur. & si pupillaris pecunia penes eum remanserit. ad
restitutionem obligabitur. l. cũ interdicti. C. arb. tuto. cum
vulga & pręalleg i fin. C. arb. tut. per me alleg. loquitur in
inuentario publico & rationem assignat tex. ibi neque. n.
sic homo simplex &c. ad cuius l. declarationem vide Ma-
the. de afflic. in decisione regni. xiij.

84 Tertius casus principalis est ✠ quos cõtractus posit tu
tor cum pupillo facere & qũo. Communis est doct. con-
clusio ꝙ oẽs contractus etiam vltro citroq; obligatorios
modo palam & bona fide præal li. cum ipse. C. de contra-
hend empti. & l. v. infra de auct. tut. vt hic per Alex. Iaso.
Dec. & Mod. taur col ij. vij. & iiij &. vij. Soc. in consi. 83.
colum. ij lib. j. & consi. 160. colum. vi. lib. ii. & plenius Cur
tium Iuniorem in consil. 29. vbi contrariam amplectitur
opinionem. post Imol. Roma. Soci. & Ias. in. d §. fuit quæ
situm intell. gẽtes tex. d. l. cũ ipse interueniente auctoritate
contutoris ac alias rõnes de quibus per eos. hanc eandem
opinio. tenent etiã Bal. & Pau. de ca. in. d. l. cũ ipse. & Fabia.
de monte sancti Sauini in tracta. de empt. & vendi. in iiij.
quæstione. iij. quæstionis princip. & in. d §. fuit quæsitum
Ripa. Et hoc naturalibus consonat qñ contutorem habe-
ret per iura præal. & rationes per scrib. in locis prædictis
adductas. Si contutorem non haberet id recte non fieret.
nisi interuenirent amici & coniuncti pupilli deliberantes
simul cum iudice hoc fieri pro vtilitate pupilli ita delibera
rent. supplere oẽm tutoris defectum qđ in facto proprio
auctorari non potest. arg. tex. in. l. bonorum cũ not. C. qui
admitti & l. si infanti in fi. C. de iure deliberan. ita Sal. in. d.
l. cum ipse colum j. & hoc casu procedere posset commu-
nis conclusio de qua supra alias non ✠ Quemadmodum 85
ergo ex prædictis apparet. multa requiruntur ad hoc. vt
contractus per tutorẽ palam & bona fide factus dicat ꝙ
in alienatione rei præcium iustũ sit. & contractus pupillo
necessarius. vel vtilis sit. & interuenerit iudicis decretũ. per
iura vulg. sm Bal. & Sali in. d. l. cum ipse. Fabia. de monte
sancti Sauini. Deci. & Mod. taur. in locis supra alleg Item
cum auctoritate contutoris si adsit sm prædicta. Et hæc
tradita per Cur. iuniorem in consi. 29 si vero contutorem
careat res expediatur secundum qđ retuli supra. Sali. dice
re. & secundum Bal. in consi. 147. lib. iiii. inter cætera. quæ
substantiant contractus tutorum. Bona fides est, q̃; agno-
scere debet. omnis tutor. nec est inquit vis an per interpo
sitam personam. emerint sed an clam. vel palam. vt ibi per
eum. illi vero tutores quibus administratio rerum pupilla
rium non est concessa emere a pupillo. nõ prohibentur ex
traneorum instar. l. tutores vbi Bar. infra de auct. tut.
Executores vero testamenti ✠ an & qñ de bonis per 86
eos vendendis in executionem voluntatis defuncti emere
possint. distinguendum est vt per Bal. Sali. & Paul. de ca.
in. d. l. cum ipse & Fab. loco præal. in. vij. quæstione.
Circa. vi. speciale Bar. post Iac de are. subtilem & diffici
lem examinat articulum. * an & qñ stipulatio ex nume- 87
ratione actionem oriri impediat. vel per eam præcedens
subsequensve nouetur. cõtractus & quia contra morem
suum. nimis verbosus fuit Soci Dec. & Cur. doctrinã Bar.
ad duos casus. siue conclusiones principales reducunt qñ
stipulatio sequitur. & qñ præcedit. quomodo & quando
noueur seu tollatur per eam alius contractus vel factum
vt per eos. quæ quidem conclusiones eliciuntur a Bart. ex
dictis Iaco. de are. sed Bar. aliam addit. in versi. iij. accedit.
vt plura interserit. quæ nõ sunt ita inculcanda sed distincte
enucleanda, maxime quia ea quę a Bar. scribu nt antequã
descendat ad suam theoricam circa dicta Iaco. de are com
muniter reprehenduntur. Ideo vt clarius hęc lõga & diffi
cilis doctrina Bar. enucleetur. quędam necessaria ad decla-
rationem dictorum Iaco. de aret. & oppo. Bar. contra illa
tangam. Deinde ex theorica Bar. quinq; colligam conclu-
siones. distincte ordinateq; procedendo: doctorumq; di-
cta circa ipsas conclusiones absoluendo.

Aduertendum igitur primo dum dicit qđ in cõtractu
mutui actio quæ oritur ex numeratione de facili nouatur
seu tollitur per stipulationem subsequentẽ, vel etiã præce-
dentem id stare nõ põt quia obligatio non tollit sed bene
impeditur oriri ita clare loquitur text. l. cum n. infra de no
ua. inter quæ longa est differentia. l. qui. x. infra de verbo.
obli. l. a patre furioso. supra de his qui sunt sui vel alie. iur.
prout etiam aduertunt hic nonnulli Mod. & ita ipse met.
Bar. statim. in ver. tenet &c. qñ ergo vna causa. venit ad im
plementũ alterius non agit ex implente sed ex ea quæ im
pletur. ita Imol. in. d. l. si ita per illũ tex. Rursus aduertendũ
est quod

est quod licet qñ præcedit numeratio referat an inconti-
nenti vel ex interuallo sequaẽ. stipulatio ut hic per Bar et
doct. tamen quando præcedit stipulatio de reddenda pe-
88 cunia numeranda non esse vis. ◆ incõtinenti an ex interual
lo sequaẽ numeratio quia semp cã implende stipulationis
præambule uideẽ fieri. Ita pulchre Imol. in. d. l si ita in. §.
cũ pecuniam vbi declarat quando stipulatio dicatur incõ
tinenti fieri & Cur. requiratur fieri incontinenti.
Scdo inquantũ vult Bar ꝙ stipulatio apposita sup cõ
89 tractu bone fidei pariat actionẽ stricti iuris. ◆ Ias. hic col.
x. post Aret. licet illũ taceat Bar. reprehendit tenẽs ꝙ licet
stipulatio de se stricti iuris sit tñ quando super aliquo cõ-
tractu interponitur illius naturã assumit. l. j. § bellissime in
fra vt leg. not. cauc. l si stipulatus in principio. ff. de vsurp.
ergo qñ interponitur super contractu bo. fi. assumet illius
naturam & actionem bone fidei pariet. non stricti iuris
Cur. hic col. vj simpliciter pertransiens Bar. cõiter repro-
bari dicit moder. taurin. hic col. ix. oppo. dicunt cum Bar.
cõem esse. & ab eo non esse recedendum allegantes Iaso.
sibi contrarium ita in pluribus locis tenere. sed decipiunẽ
quia in rub. infra de verb. oblig. vbi Ianus ꝙ alibi articulũ
examinat. hãc partẽ amplectitur Sed opinio Bar. hic pro
bari videtur per tex. l. rõ in. § j. ff. de act. empt. vbi si actor.
ex contractu venditionis. agat veniunt fructus a tpe mo-
re secus si agat ex stipulatione. super illo contractu inter-
posita quẽ text. not. ibi Pau. de cast. ꝙ stipulatio etiam in
continenti sup contractu. empt. & ven. interposita rema-
net stricti iuris & sic non assumit naturam cõtractus bon.
fi. s. empt & vend. super quo fuit interposita. Ad idẽ. l. si
stipulatus in fi. j. de vsur. vbi partus ancille venit in actiõe
ex empto. & tñ non venit in actione ex stipul. super illo
contractu interposita nisi concepta sit ex utraq; clausula
90 rem dari & vacuam possessionem tradi. ◆ veritas præsen-
tis puncti dependet ab illo articulo q̃ in alto vertatur pela
go. quãdo stipulatio intelligatur secundũ naturam actus
super quo interponitur in hac materia inquit Dec. in. l. cũ
mota in. 4. not. C. de vbi non audet articulũ determinare
Ias. in. d. rub. de verb. oblig. elegãter articulũ. examinauit
arguendo ad ptes cõcludẽs respectu firmitatis & roboris
qd est peculiare stipulationis a stipulo vel stipite i. firmo
dicte vbicũq; interponatur stipulatio peculiare suũ firmi
tatis robur seruat. inducens firmitatem. et rẽ irrescissibilem
faciens. vt pluribus iuribus & similibus ibidẽ per Ias. accu
mulatis. ꝓbatur. præterquã vbi interponitur sup depen-
dentibus ab vltima volũtate qa regulatur ſm illius natu
rã ne voluntas defuncti offendatur d. §. bellissime & sic
non seruat suũ peculiare firmitatis. ne impediatur volun-
tas defuncti in alijs vero extra dictũ peculia firmitatis sti-
pulatio tanq̃ accessoria seu accedens actui assumit sibi na
turã illius actus sup quo interponiẽ. arg. c accessorium de
reg. iur in sexto. & qa pendet a negocio cõtracto. l. qnta
§ cõuentionales. j. de verb. oblig. Ideo nimirũ si intelligiẽ
secundũ illius naturã ut patet in pluribus. ll. sequentibus
& similibus ibi per Ias. adductis & hanc resolutionem se-
quuntur ibidẽ cõiter moder. in vltimis colũ. Cõis ergo
est contra Bar hic & cũ eodem in l. si quis cũ aliter infra
de uerb. oblig. ꝙ stipulatio regulariter assumat naturam
actus super quo interponitur & per consequens. si super
contractu bo. fi. pariat act. bon. fi. non autem stricti iuris
91 ut hic dixit Bar. ad. §. j. l. ratio q. vrgere videbatur ◆ respõ.
ibi Ias col. pe. in versi. vij facit ꝙ stipulatio non fuit inter
posita. super toto contractu empt. & ven. sed emptor tñ
stipulatus fuit vacuã possessionem tradi in quinta obliga
tione vt ibi dicitur nõ veniunt fructus. ad qd pondera tu
tex. ibi neq; rursus. plus esse debet in stipul. q̃ sit videlicet
in obligatione tradendi vacuã possessionẽ in qua non ve
niunt fructus. ex quo liquet. ꝙ illud sup quo fuit interpo
sita nõ se extendebat ad fructus a tpe more & per conse-
quens interposita nõ fuit sup toto contractu empt. & ven
dit. in quo veniunt fructus. l. j. C. de peric. & cõmodo rei
vend & d. l si stipulatus in fi. Cui eodẽ modo respõdetur
ꝙ in principio contrariũ probat. stipulationem assumere
naturã cõtractus super quo interponitur. nã sicuti in obli
gatione rem dari & vacuã possessionem tradi. veniũt fru
ctus ex quo liquet ꝙ illud super quo fuit. interposita non
se extendebat ad fructus a tpe more. & per consequens in
terposita nõ fuit super toto contractu empt. & vendit. in
quo veniunt fructus. l. j. C. de peric. & cõmodo rei vendi.
& d. l. si stipulatus in fi. Cui eodem modo respondetur ꝙ
in principio contrariũ probat stipulationẽ assumere natu
ram cõtractus. sup quo interponitur nam sicuti in obliga
tione rẽ dari poss. tradi veniunt fructus postea ꝑcepti ita
in stipul. desuper interposita in fine l. stipulatio. l. nõ fuit
interposita sup toto cõtractu emptionis & vẽditionis nec
nouatus per stipul. interpositã totus contractus sed tantũ
pars respectu traditionis vacue poss. ideo tex. ibi dicit ◆ id 92
quod nõ transfertur in causam nouationis iure pristino
peti posse ex quo datur aperte intelligi totũ contractum
in stipulationem nouantem non fuisse transfusum.
Ex prædictis apparet. nõ esse magni momenti difficulta
tẽ per quosdã motã. quum hodie nõ requiratur expressio
nominis actionis verũ sufficiat facti narratio. ex quo actio
resultat. c. dilecti. de iudi. Bar in. l. prima colũ. j. quæ actio
in dubio videatur intentata. ex quo. n. sunt. eiusdem natu
re parũ videtur interesse quænã censeatur intentata ✠ & 93
tamen non est dubitandũ quin ex empto intentata. cẽsea
tur quia magis specialis ut per illũ tex tradit Bar in. l hoc
legatũ. ff. de leg. iij. Alex. & alij in. l. certi cõditio in princi-
pio supra eo quũ igitur stipulatio sit cõtractus saltem lar
go mõ generalis qa concurrit cũ quolibet alio contractu
l. v. §. conuentionales infra de verb. obli. sequitur ꝙ actio
ex empto magis specialis dicitur & per consequens ipsa
videbitur intentata. Dicebã tamen in principio studij
anni præsentis. disputando in conferentijs cõtra doctrinã
Bar. & scrib. in. d. l. hoc legatũ a quo in iudicando & cõsu
lendo. non est recedendũ videri potius dicendũ oppos di
spositionẽ & verba l intelligi debere magis in genere q̃
in specie. qa verba gñaliter prolata. debent generaliter in
telligi etiã ꝙ esset maior ratio. in uno casu q̃ in alio. l. j §.
ꝙ autẽ supra de alea. l. in fraudẽ ad fi. infra de milit. testa.
et ad. l hoc legatũ respondebã per dicta Pau. Are. & Ale.
in. l serui elec. in. § j. infra de lega. j. ꝙ quãdo testator legat
vestes causa vxoris paratas non veniunt pate gr̃a vtriusq;
quia facilius legauit paratas vxoris gratia quũ ad vsum
suũ modo aliquo non essent. secus in paratis cã vtriusque
quarum vsum & ipse testator haberet. vel aliter nouum
intellectum ad illum tex. accõmodando. q. loquitur in le-
gato ubi testator censetur minus hæreditatem suã graua-
re q̃ sit poss i unũ. § si rem. ff. de lega. secundo. l. nũmis de
lega iij ideo nimirũ si ibi verba potius in specie q̃ in gene
re accipiuntur quia tunc magis grauaretur heres si etiam
cõis et ꝓmiscui usus. gr̃a paratas præstare teneretur. Ter
tio uult Bar. allegando glo. l. petens. ꝙ si præcedat pactum
& sequatur stipulatio de eodem pacto vestiatur a stipula
tione licet actio ex pacto non oriatur & male ſm Ias. hic
in. ix. coll. quia ita demũ pactũ a stipul. vestiẽ quando cõ-
tinet diuersum ab eo quod est deductum in stipul. vt tra-
dit Bar. sibi contrarius in. l lecta col ij. infra eo & hanc cõ
trarietatem Bar. ponderauit etiam Aquen in. d. l. col. ij. et
vij sequens dictũ Bar. in. l. lecta quia ut ait Bal. si pactum
vestiretur stipulatio inutilis videretur. Ang. in. l. q bis idẽ
infra de verb. oblig. vestiri tamen poterit rei interuentu.
qñ apponit iuxta cõtractũ innominatum permutationis
puta ut ibi per Aquen. post Alex. in. l. bone fidei col. fin.
ubi assignat utilitates. C. de pact.
Quarto Bar. reprehẽdendo Iac. de are. cõcludit ꝙ sicuti
in mutuo. stipulatio sequens uel ꝑcedens impedit actionẽ
ex numeratione oriri ita in alijs cõtractibus dotis puta. vt
per eũ cuius dicti utilitatem ponunt hic mod. taur. Sed
aduerte quia ad male propositũ citat iura per eum cumu

lata vtpote loquentia quando traditio dotis fit in fauorẽ
mulieris stipulatio vero in fauorẽ alterius sic ꝙ ꝓ diuersis
personis sed cõclusio Iac. de Are intelligit̃ qñ numeratio
& stipulatio pro eodẽ intercedunt vt hic per Iaso. col. ix.
ita dicit loquitur tex. in. l. si ita stipulatus fuero in. §. fi. cũ l.
sequenti & simplr approbant hic Cur. et mod taurin. col.
6. & lx. & licet Ias. sibi ascribat, fuit Imol in. d. l. si ita. Sed
videtur ꝙ probent a fortiori q̃a si ex numeratione. actio
mulieri quærenda. per stipulationẽ impeditur oriri in cõ-
tractu dotis adeo mulieribus fauorabili iuxta. l. primam
infra solu. matri. & l in ambiguis infra de reg. iur. quãdo
numeratio vel traditio dotis. ꝓ muliere facta est quanto
fortius illã impediret. oriri quando pro eodẽ facta esset. ꝓ
quo stat stipulatio. & in causa non ita fauorabili prout est
94 causa dotis & prædicta intelliguntur * quando incõtinen
ti secuta est stipulatio secus si ex interuallo post numera-
tionem pro alio factã quia illi esset. ex numeratiõe quæsi
ta actio. §. qm̃. l. certi conditio supra eo. quæ per subsecutã
stipulationẽ tolli sibi non posset. arg. vulg. l. id qđ nostrũ
infra de reg. iur. quando vero numeratio & stipulatio ex
interuallo facta pro eodem starent tunc duo essent cõtra
ctus nec per secũdum nouaretur primus nisi ita ageretur
Imol. in. d. l si ita de noua. & ad declarationẽ l. auia & alia
rum. ll. per Bar. alleg. uide Bal. noue. in trac. de dote in. vj.
parte principali. speciali. lxiij.

Circa theoricã Bar. in articulo principali huiusce sexti
95 spãlis ex dictis Bar. colligi possunt. plures cõclões ✠ pri-
ma qñ stipulatio incõtinenti sequit̃ contractũ certitudina
riũ locationis uenditionis societatis vel similes talis cõtra-
ctus nunq̃ tollitur seu nouatur per stipulationem. nisi ex-
presse agatur. ita uoluit Iaco. de aret & Bart. hic quos se-
quuntur cõmuniter doct ut hic per Dec. & Cur col. vj. et
mod tau xj. & Ang. Aret loco statim allegando. Quæ
conclusio ꝓbatur ex pluribus primo per tex. in. d l. duo
societatem ibi si nouationis causa id fecisset & in. d. l. si sti-
pulatus. ibi aĩo, animo nouãdi stipulatus ergo nisi cõstet
de animo nouandi nõ fit nouatio. Secũdo probatur q̃a
incõtinenti q̃s non censetur se velle corrigere. l. non ad ea
cũ glo. infra de condi. & demon vt hic per Bar. & præfa
tos. ex hoc colligẽtes q̃cquid dicant Bal. & Alex. dicta le
gem non ad ea locũ. habere etiam in contractibus q̃a rõ
ibi assignata & supra relata. vniformis est ad cõtractus. &
vltimas volũtates ꝙ non præsumitur mutatio uolũtatis
96 * nec incontinenti quis uelle se corrigere. ad cuius quidẽ
l. non ad ea declarationẽ extẽsionem & limit. plura scribi
possent. Si libet vide Roma. in consil. ciiij. Corn in consi.
cccviij. lib. 4. Alex. Ias. Dec. & mod. taur. hic col 4. x. vj. &
xj. Rimin. in. l. j. col. 17. supra de offi. eius. Io. Cro. in rubr.
de verb. obli. col. 8. Dec. in consi. 190. col. fi mod. medio.
in trac. præsumpt in. xxviij præsumpt. ij. regule & tex. cũ
glo. fi in l si tibi infra eo. vbi equitatis ratione finis princi
97 pium corrigit. * Tertio ꝓbatur prædicta cõclusio Bart.
& communis ſm Ang. Aret. in. §. actionum aũt col. xv.
versic. vltimo quoniã quia stipulatio ex cõuentione par-
tium apponi solet præalleg §. cõuentionales. ut stipulato-
ri sit magis cautum. Ideo non debet contrarium operari
effectũ & bone fidei primariam actionem tollat. arg. l. qđ
fauore. C. de. ll. & l. legata inutiliter infra de adim. lega. &
sequentur hic simpliciter moder. tau col. xj & licet Ang.
Are. non dicat. nec præfati mod. ratio prædicta fuit. Pau.
de cast. Are. & Soc. hic. Dicit tamen ibi Ang. & mod. tau.
hic esse aduertendũ circa sensum. d. l. duo societatem ꝙ lex
illa non probat conclusionẽ Bar. quia & si in figuratione
casus illud ibi dicatur tamen iuriscõsultus in versi. sed qm̃
non ita respondendo aliter dicit videlicet ꝙ stipulatio in-
terposita fuit si id factum nõ esset. penam dari ideo mirũ
non est si stipulatio penalis primeriam dispositionẽ cõtra
ctus bone fidei nõ nouat. sequitur tamẽ cõclusionẽ Bart.
alia ratione superius relata.
98 ✠ Sed tu diligẽtius cõsiderando aduerte ꝙ Ang. & præ
fati mod. male põderarunt uerba illius pulcherrimi tex. l.
duo societatem quia non solũ ex facti narratione Imo ex
responsione & determinationi iurisconsulti cõclusio præ
dicta probatur, iurisconsultus enim rem altius exordiẽdo
pleniusq; respondendo, q̃ fuerat quæsitũ ut propositam
qõnem clarius & melius resolueret. Respõ inquit siquidẽ
pacto conuento ita stipulati sunt hæc ita fieri dari ve spon
des futurũ fuisse vt actione pro socio agi non posset si id
nouationis causa fecissent. nisi ergo constet expresseq; aga
tur. nõ fit nouatio et sic determinat iuriscõsultus ꝙ sequẽs
stipulatio non tolleret præcedentẽ societatis cõtractũ nisi
de animo nouandi constaret sed istud nõ cõtingit in casu
ibi ꝓposito quia stipulatio aliter cõcepta fuit. nec tota res
cũ pactis & conuentionibus. de quibus in cõtractu dicte
societatis deducta fuit ideo de nouatione tractandũ non
esse. posseq; agi iudicio ꝓ socio. Iste est illius. l. sensus vult
ergo ibi vlpia in responsione. ꝙ licet tota res essec incon-
tinenti in stipul. deducta nihilominus præcedens contra-
ctus nõ tolleret̃ nisi expresse fieret nouatio & de illa cõsta
ret. Rursus tñ aduertẽ * circa illũ tex. quia videtur ꝙ ibi 99
partes quæ certis pactis societatẽ coierunt omnia in stipu
lationẽ deduxerint ita sonare videntur uerba illius text. in
princ. ibi deinde inter se his verbis stipulati sunt. Hæc quę
supra scripta sunt ita dari fieri neq; aduersus ea fieri si stipu
lati sunt ita dari fieri. neq; aduersus ea fieri stipulati sunt ea
dari & fieri quæ in societate scripta sunt. ergo contractus
societatis cũ pactis & cõuẽtionibus inter illos initis trãsla
tus fuit in stipul. Cuius tamen oppo. postea uult ille textl
in uersi. sed qm̃ non ita ubi respon postea qõni proposite
inquit ꝙ ex quo dicti socij nõ sunt ita stipulati sed tantũ
penã res in stipul principaliter deducta non est sed tantũ
pena. Quid dicendũ non relinquam solutionẽ apollini
vt solebat quãdoq; Fulgo. facere Glossator ibi in verbo
dari uidit repugnãtiam & difficultatem sed uadens tanq̃
muscipula super prunas nesciuit soluere.

Dicas ꝙ illa uerba * deinde his verbis stipulati sunt hæc 100
quæ suprascripta sunt. ita dari fieri neq; aduersus ea fieri
uerba sunt. quæ per dictos socios, scholarum rectores. po
sita fuerunt in narratiua stipulationis sed non dicta in cõ
clusiõe stipulationis. nã dicti socij ut ait iuriscõsultus. vo-
lentes ibi penã stipulari in casum cõtrauentionis ita dixe
runt hæc quę supra. scripta sunt. in pacto scilicet inter nos
cõuento in societate inita ita dari fieri neq; aduersus ea. fie
ri. idest ea. quæ inter nos cõuenta et seruari ꝓmissa fuerũt
nec cõtrafieri si data factaque nõ erunt. tunc. xx. dare pro
mittis. & sic nõ stipulant̃ ea fieri sed facta narratiua de eis.
quæ inter ipsos in societate dari fierique neq; aduersus ea
fieri conuentũ fuit non facta alia obligatione de nouo. re
spectu eorũ. his uerbis stipulati sunt Si ita ea data factaq;
nõ erunt tũc. xx. dare & sic tm̃ pena in stipul. deducitur in
casum inobseruãtie eorũ. quæ suprascripta eran e dari fie-
rique in prædicto cõtractu societatis. nõ aũt ea dari & fie-
ri stipulantur. & sic nulla est in illo text repugnantia aut
cõtrarietas. Iste est uerissimus & nouus intel. ad illũ tex. id
quod etiã ibi sequentia declarant dũ dicitur non rẽ sed pe
nã in stipulationẽ partes deduxisse. non. n. subijcit Iuriscon
sultus assignando aliam rationem ꝓmissorem utriusque
rei cõuentionis. s. inite & pene obligari ut ea daret faceret.
sed si nõ fecisset penã sufferret ex quibus clarissimo euinci
tur argu. uerba illa hæc quæ suprascripta sunt & c. tantum
in narratiua stipulationis fuisse posita non in stipulatione
& obligatione de nouo introducta sed tantum pena in
casum conuentionis & inobseruantie.

Modo circa cõclusionem prędictam. primo loco sum-
ptam rursus est diligenter aduertẽdum. quod stipulatio.
dicitur incontinenti fieri. * quando stipulatio interponit̃ 101
antequam contrahentes habuerint. contractum pro abso
luto. secundum Iacob. de Aret. & Imo. in dicta. l. si ita per
l. contractus. C. de fide instrumen. de qua materia uidebi
mus Deo fauente in. l. secta.

Secundo aduertendū q disputatio nouationis ad pro
positum nihil facit quia hic non igitur de trasfusione pri-
me actionis. sed an oriatur ex primo contractu ut hic per
Dec. coll sexta.
Tu dicas q imo dubitabat an ille cōtractus certitudi-
narius nouaret & tolleret. per stipulationē statim sequen
tem. & resp. Bar. & doct. q non per. d l. duo societatē &
102 superius dicta. ✠ Hodie autē vt ait Dec. Clarissimū est nō
fieri nouationem nisi specialiter & expresse agatur. l. fi. C.
de nouat. ibi nihil penitus prioris cautelle innouari qn̄ se-
cundus contractus. se non cōpareret. cū primo uel ex alijs
coniecturis. appareret partes voluisse nouationē facere. et
hodie secundum cōiter doct. fieret nouatio ita declaratur
restringitur & intelligitur. d. l fi. ut plene consuluit Dec. in
consi. cccc. De qua materia & pro intelligentia. d. l. fi. vide
Fulgo. in consi. 130. Alex. consi. x colum. 3. & consi. 3 iij.
& 72 . in secundo vol. & lib. vj in consi 72. & lib. vij. cōsi.
173 Barb. consi. 19. colum fi. libro primo & 73. in eo. &
consi. 36. in ij. art. in 4. vol. Soc. consi. 21. libro primo Ri-
min. in. l. pacta nouissima. in glo. j. C de pact. Ias infra col.
23. & in l. ita stipulatus in tribus vltimis coll infra de ver.
oblig mod asten late in tract de aug. in. iiij. q iij quæstio-
nis princip. fol. 7. & Cur. in. l cum quid. col. 6 supra eo. &
in. l. lecta in ix. not infra eo.
103 Secunda cōclusio Bar. ✱ qn̄ præcedit aliquid quod po
test esse contractus per se & potest etiam non esse cōtra-
ctus secundū intentionem partiū puta numeratio vel tra
ditio alterius rei quæ habere se potest ad mutuū cōmoda
tum vel depositū si statim sequitur stipulatio. numeratio
vel traditio p̄cedens præsumitur facta causa ipsius stipula
tionis implende nō causa celebrandi aliū contractum &
solū oritur actio. ex stipul. sicq; ex causa quę impletur nō
ex causa implente. d l. cū enim cum alijs hic per eum alle-
gatis quod s̄m Bar. procedit etiam in omnibus cōtracti-
bus qui re perficiuntur. vt est depositum cōmodatum et
similes. & ita extenditur et ampliatur dicta. l. cum enim et
cū Bar. transeunt communiter scriben. vt hic per Ale. Ias.
Dec. & alios. ad id enim tendit intētio partiū quæ regulat
cōtractus & ea quæ aguntur l. non omnis infra eo. & di-
cta l. cū enim ut actus ille videlicet ad implementum sti
pulationis & factus videatur.
Prima pars conclusionis Bar. uera est & indubitata p
dictā l cum enim secunde uero parti contradicūt. Roma.
Pau. Aret. & Soc. in exēplis Bar. De deposito cōmodato
& similibus contractibus bo fi. qui re perficiuntur. q tūc
oriatur actio nō solū ex stipul interposita sed etiam actio
depositi cōmodati. & similes qa interest stipulatoris qd'
oriatur actio. bo. fid. Ideo stipulatio quæ in fauorē stipula
toris interponitur. retorqueri non debet in eius odiū. ita
q impediat oriri actionē bo fid. arg. l qd fauore. C. de. ll.
ut uoluit & Ang. Aret. in. d. § actionū aūt. colū. xv. Istud
cessat. in numeratione facta ex cā mutui. q cōtractus stri-
cti iuris est. ideo non dānificatur. mutuans quāuis ex nu-
meratione nō habeat actionē sed ex stipulatiōe quæ eius-
dē est nature. vel melioris et sequi videntur etiam moder.
taurin. Sed ad motiuū prædictorum cōtra Bar & resp.
hic in. 4. col. Alex. multiplicando inconuenientia iuxta. l.
104 ratā. C. de rescind. vend. & sic minus bene q quia allegare
incōueniens nō est soluere. l. is qui reus infra de publ. iudi.
notat. Bal. per illū tex. in l. si pater. C. de nouatio & Deci.
hic col. 8. Ias. in. xj. coll. aliter soluit q huiuscemodi stipula
tio ex quo ponitur super contractu bo. fidei sortitur natu
rā bo. fidei non autem ue præfati dixere. t emanet stricti
iuris arg. d §. bellissime. l prime infra ut leg. no. caue. & in
superioribus diximus. & licet Dec. cōtra hāc solutio. opp.
postea tn̄ sequitur subtiliter saluando q licet contractus
non sit formatus. adest tn̄ mā & causa. ipsius contractus
quæ dicuntur bone fidei a quibus stipulatio talem natu-
rā accipit maxime quia causa est illa. quæ in stipul. princi-
paliter & cū effectu consideratur. l. ij. §. circa. cum notatis
de excep doli & sequitur hic simplr Cur. col. v. ✱ quæ so- 105
lutio nō videtur satisfacere. quia quum intersit nostra ha-
bere plures actiones. l. cū filius. §. varijs infra de lega. ij da-
to q ista quæ orit ex stipul. sup cōtractu bone fidei appo
sita sit ēt bone fidei tn̄ quū apponatur. in fauorē stipulato
ris. nō deberet impedire. aliā actionē oriri ex actu bo. fidei
p̄cedēti. Ideo dicendū est. q quū intentio partiū q̄ cōtra-
ctus & ea quæ aguntur regulat. l. nō ois. ī eo. & d l. cum
enim ad hoc tēdat ut actus ille p̄cedens. ad cōplementum
stipulationis factus uideat nimirū si actio nō oritur ex tali
actu qa non hoc fuit ex intentione contrahentiū. attamen
in terminis in qbus Bar. loquitur. vt statim dicam non po-
test saluari quin male dixerit. ✱ Ex prædictis etiā apparet 106
non refragari rōnem d. l. non ad ea q in dubio qs se cor-
rigere nō censeatur. nec a prima obligatione recedere qa
nulla resultat correctio. nec recessus verum illa numeratio
non producit obligationē. sed interuenisse censetur gratia
implēdę stipulationis subsecute d l cū enim & ista est me
lior consideratio q̄ quorundam dicentium, regulā. d. l. nō
ad ea locum nō habere vbi secunda dispositio efficiatior
est prima quū tunc videātur partes voluisse a prima rece-
dere. l. si te solū in. §. j in rōne decidēdi infra de her inst. ad
hoc inducta per Io. Cro. in rub. de verbo oblig col. 8. vt
enim volunt Ias & cōiter scribentes. in rubr. de verb obl.
stipulatio est firmior fortiorq; cōtractus. qui fuerit a iure
inuentus & tamen per stipulationem sequentem non re-
ceditur a certitudinario contractu. d l. duo societatem nō
vendicat igitur sibi locum prædicta limitatio. in materia
nostra. & procedit regula. d. §. primi. in ratione decidendi
quando prima dispositio iteratur & plenius deducitur.
Nec etiā prædicte conclusioni Bar. obstat. d l. cum enim
vbi præcedebat certus mutui cōtractus & tn̄ ex eo non
oritur actio. sed ex stipul. Cuius oppo. dicunt hic Bart. &
cōiter scriben. quando certus præcedit contractus nā pōt
respon. vt hic per Alex. col 4. Dec. vij. & Cur. v. Rursus
videbatur per distinctionem principalem Bar. hic appro
batam cōiter confundi decisionem eiusdem Barto. hic in
versic. & idem puto de deposito & cōmodato. quia quū
isti sint contractus certi et formati deberet. ex eis sicuti ex
stipul. oriri actio. d. l. duo societatem cuius contrariū vult
Bar. & prealleg. doc Dec. hic in. vij. col. respon. ue per eū
& male quia Bar. non solum loquitur quando præcessit
numeratio vel traditio informis verum certa & formalis.
patet in illis verbis si rem deponerē uel cōmodarē ✱ Cur. 107
hic in quinta coll. dicit cōclusionem necessario restringen
dam esse quando traditio uel numeratio præcessit nulla
expressa causa depositi s. vel cōmodati. quo casu resultare
potest mutuum cōmodatum aut depositū secundum in-
tentionē contrahentiū. d. l nō omnis & notatur in. l. cum
quid supra eo. alias secus & credo veritatem eum dicere
sed tamen non saluatur Bar. quin male dixerit in versi. &
idem puto. qui hercle loqui debebat quando causa depo
siti vel cōmodati non fuisset expressa. sed informis nume
ratio uel traditio sed expressa causa ut Bar. exemplificauit
sustineri non potest. & melius tunc & in prædictis exem-
plis per Bar. datis senserunt Roma. Pau. Aret. Soc. & alij
contradicentes ✱ Et ideo pulchre insertur in actu practi- 108
co q si per instrumentum depono penes te rem vel com
modo & inde vt cōiter fit apponatur stipulatio. p obser-
uantia promissorum. q non solū oritur actio. ex stipula-
tione uerū etiam ex cōmodato aut deposito per prędicta
quicquid dixerint hic Bart. col. 4. in versi. & idē puto. &
Ias. col. xj. versi. ex ista doctrina & adhuc ultra prealle. ui
detur mihi in terminis decisio eiusdem Barto. approba-
ta infra in col. 4 in uersi. tertio accedit.
Circa considerationem Baldi nouelli in hac materia
non immorabor. quia Dec. & Curt. in sexta colla. repro-
bant ut per eos.
Expedito primo casu. principali doctrine Bar. qn̄ stipu
latio sequitur in continenti. ✱ Discutiendus est secundus 109

Digitized by Google

qñ præcedit Tertia igitur conclusio Bar. est qñ præcedit
stipulatio continens pactū seu obligationē de contrahen
do & sequitur pactū.seu cōtractus de eodē sequens cōtra
ctus obligationē tollit.iure cuiusdā solutionis allegat tex.
l.in numerationibus ad fi.infra de solu.& l si heres ex te-
stamento infra de act. empt. Dec Cur.& mod.tau col.8.
vj.&.xj.sequuntur conclusionē Bar cū declaratione eius-
dem ad fi §.meminisse dū prædicta iura.quæ contrariari
videbantur ad concordiam reducit,dicitur enim in.d.l.si
heres.facta venditione in executione præcepti. testatoris
de reliquis quæ propria sunt emptionis,agi posse ex em-
pto.vel ex testamento ergo facta venditione. nō est heres
liberatus ex testamento. vt dicit tex dictę.l.in numeratio
nibus.Dec.Cur & mod tauri.sequuntur solutionē & de-
clarationē Bar.in.d §.meminisse ꝙ agaꝛ ex testamēto. ad
ea quæ accedunt,rei vendite & sic veniunt in consequen
110 tiam vendite rei * Cui multa accedunt l.iulia. ad fi.cū.ll
sequētibus infra de actio.emp.pro quibus agi pōt actio-
ne prima quia licet uenditioni cedant empta tamen non
sunt.l vacce.infra de euictio. & sequuntur cōiter docto.
in.d.§ meminisse.ut ibi p Ias.sicq; volunt Bar & scriben.
ꝙ traditio rei vendite & patientia vtēdi fruendiq; in loca
tione actiōe ex testamēto peti nō possint Are.post Imo.
in d §.meminisse reprobat hæc dicta Bar. volens qđ licet
vendendo locandove liberetur quis.ab una obligatione
d.l in numerationibus non tñ liberetur ab alijs quæ ve-
niunt in consequentiā & sic a traditione rei vel a patiētia
de qua supra quod tenet etiā per alia Ang.in.d l in nume
rationibus dubitans ꝓpterea de decisione Bar.in.d § me
minisse ut refert etiā ibi Pau.de cast.dicens Bart illum nō
ignorasse.& non esse ab eo recedendum aliter loquitur
Aret.in consi.vj dicens. articulum dubium distinguens
tamen inter contractus & vltimas voluntates. in vltimis
volunt.In quibus plenior.fit interpretatio tenet opi.Imo.
ꝙ ex testamento etiā competat actio ad rem tradendam.
& consequenter etiam ad patientiam in locatione & dicit
cōem quod non est uerum.In contractibus sequitur con
clusionem Bar.hic.Pau de cast.in d.l si heres sibi contra
rius.in vltimis voluntatibus eandem tenent opinionem
eo ꝙ donec fecerit omnia quæ sunt de natura contractus.
non videtur impleuisse voluntatem defuncti hæc dicit vi
111 detur fuisse intentio iurisconsulti in d.l.si heres ✠ Sed ista
confunduꝛ per tex. d.l.in numerationibus in fi. vbi ven
dendo.vel locando liberatur ex testamento , heres ergo
etiā in vltimis voluntatibus facta venditione vel locatio-
ne liberatus erit heres ex testamento non ,dicit text. ab
vno seu ab una obligatione.sed ex testamento , & sic ex
toto ex testamento.Ideo in consulendo vel iudicando a
conclusione Bar.& cōi in.d §.meminisse non videtur rece
dendum licet articulus difficillimus sit.

112 Secundo aduerte.✠ Dum Bart.allegando l.in numera-
tionibus iure cuiusdam solutiōis dicit loqui cū per meta-
phorā quasi dicat sicuti solutione eius quod debere,tolliꝛ
obligatio.ita implendo promissa. satisfacit et tolliꝛ obliga
tio pro qua equiparatione pondera tex.d.l.in numeratio
nibus ad fi.ibi tantundē est & sic vult ꝙ quēadmodū nu
meratione pecunie debite tollitur obligatio contracta ita
dānatus vendere vel locare vendendo aut locando libera
tur.Istud est quod voluit dicere Bar iure cuiusdam solut.
& ita sentit Aret.in consi.28.diligenter col.j.

Tertio aduerte qa iura prędicta,p Bar alleg nō loquun-
tur quando p̄cedit stipulatio prout adducuntur per Bar.
imo in dictis casibus nulla præcedebat stipulatio sed tan-
tum iussus testatoris,de vendendo aut locando.Respon.
ꝙ Bar.non dicit ꝙ stipulatio ibi percesserit sed q. quando
stipulatio p̄cedit de cōtrahēdo & sequitur cōtractus obli
gatio p̄cedens tolliꝛ iure cuiusdam solu per contractū se-
quentē vt in.d.l.in numerationibus & sic allegat in simili.
113 Quarto aduertas ✠ ꝙ licet Bar hunc casum ponat. sub
mēbro qñ incōtinenti sequitur contractus leges tamen p
cū allegate loquuntur quando ex interuallo , contractus
sequitur sed vis nō est.quando præcedit stipulatio de con
trahendo aut contractus quoad effectum prędictū incon
tinenti uel ex interuallo.sequatur vt per Imol.in.d l.cum
enim & Alex.consi.ij col.vj.lib.4.

Concludit quarto Bart.* ꝙ qñ præcedit stipulatio & 114
sequitur alius contractus certus nō tollitur præcedens sti
pulatio.nisi expresse hoc agatur.l.item illa.§ fi j.de cōstit.
pecu l.si mandato meo.§ fi.infra man.quę vera inducun
tur vt hic per Ias.& Dec col.x.&.8.tamen solut Ias.ad §.
fi.l.si mandato,ꝙ contra Bar.videbatur facere ꝙ tollatur
præcedens stipulatio non uidetur procedere. dicit enim
Ias liberari ibi fideiussorem, non solū propter mandatū.
Sed contestationē litis repugnat text.l.item illa. in fi. vbi
per litiscon. conuentus una actione non liberatur ab alia.
Præterea litiscōtestatio actori nocere nō debet l.nō debet
infra de reg.iu.qđ fieret si litis cōtest.liberareꝛ a prima cā.
Dec hic nō vidit solu.Cur.respon.ꝙ liberaꝛ a prima obli
gatione quia suo periculo mandauit agi cum reo. vt ex
p̄ceden.versi ,pbatur.ergo si nō mandasset suo periculo
solū man.non liberasset fideiuss.& sic non esset ibi ita ex-
pressus casus ut ait Bart probatur tñ dictum suum sum-
pto ibi argumento a speciali & licet prædicta solutio di-
uinatiua videaꝛ ✠ ꝙ fideiussor mandauerit suo p̄iculo agi 115
vera tamen videꝛ qa in præcedenti casu.id factum fuit.Et
ibi iurisconsul ad sequentem extendit dū inquit idem iu-
ris est ergo intelligitur ut etiā præcedens quando suo pe-
riculo mandauit.Itē qa præcedentia declarant sequentia
in eaq; magis influunt,q; ecōtra iuribus vulga.in.§ tamē
fi.l.item illa nō probatur necessario stipulationi p̄cessisse
quū possit esse debitū sine stipulatione. sed uoluit dicere
Bar.ꝙ secunda obligatio de cōstit.pecu non īpedit actio-
nem ex præcedenti contractu resultantem & sic etiam si
stipulatio præcedat. * Ex prædictis apparet ꝙ nouatio 116
fieri potest non solum per stipul.sed etiā per aliū contra-
ctū sequentem.d.l si mandato meo ad fi.hoc tamen uerū
est si modo partes expresse uolebant,nouationem facere
sed tacite per aliū contractum q̄ per stipulationem nunq̄
nouatio intelligitur facta.& secundū iura antiqua dicta.l.
item illa ad fi.ut p Bar.in.l.prima coll.prima infra de no-
uat & Soci in consi. 21.col.4.vol.j.

Iuxta prædicta Ias.in.xj col considerandū esse dicit ex
quo Bar.in d.l j.vult excepta stipulatione per alium con
tractū,nouationem minime fieri nisi expresse agatur ✠ si
noua attentari posse opio,ꝙ in foro mercatorū & cano- 117
nico per nudū pactū inducatur nouatio.in casibus in qui
bus alias per stipulationē inducitur cū in foro mercatorū
nudū pactum actionem procedat,sicut stipul. sm Bart.in
l.quintus.& in.l.si fideiussor § quædā infra mandati. &
similiter de iure canonico,ex pacto nudo oriatur actio ca
pitulo primo de pactis.Sed fantasia non est noua,Soci.j.
in glo sequenti consultū se ita vidisse refert. Sed a verita-
te alienum videtur.Nam contractus constituti certus est,
& actionem producit toto tit.infra de cōst.pecu. & tamē
non nouat §.fi.l.item illa præallegate.licet ergo produce
retur actio in casibus Ias.tamen sine stipulatione non vi-
detur nouationem introduci posse etiam de iure fforum.
Nec subsistit dictum Ias.ꝙ in foro mercatorum pactum
nudum actionē producat Idq; non dicit Bar.in d l quin
tus sed q. de æquitate quadam tale pactum seruandum
est.quāuis nudum.De quo etiā per Alex.ibidem in apo-
stillis & Felin.in cap.primo In primis col.de pac uide etiā
quæ dicentur in glo.super uerbo acceperis.Et licet in fo-
ro mercatorum sublatus sit rigor iuris positiui.Ius tamen
diuinū gentiumq; non est sublatum ut per Alex. in consi.
38.colum.fin.lib.vij.

Quinta cōcl.✠ ex quo contractus certus per præceden- 118
tem uel sequentē stipulationē non tollitur. ex qua vis cā
voluerit quis agi potest ea ꝓpter habens duo instrumen
ta de eadē diuersis tp̄ibus facta poterit ex vtroq; se iuua-

re,& ex vtroq; rē possidere dicetur p l si quis ante ff de
acq.poss' qđ est multum nota. fm Bar. Hinc etiā videmus
iterari posse beneficij collat.legitimationē. & excōicatio-
119 nem vt hic per Dec colum.9 * Adde & oēs actus. qui
cōpatibiles sunt, vt appellatio doctoratus.& similes po-
teritque tunc quis se defendere ex vtiliori. vt per Deci.in
d.c.bone.col j.& si de appellat.& in consi.55.col.1.& Pa
risium cardinalem in consi.15.lib.ij. similiter potest quis
bis in eadem causa & contra eandem personā procur.cō-
stitui. vt per Ang.& Pau.ca.in.l si quis cū procuratorio
§ fi.supra de ꝓcurato. Quos defendimus a morsu Decij
120 supra in. v.not. * Quomodo autem intelligatur quod di-
ctū est multiplicari posse titulos beneficij. Declarat bene
Fel.in.c.in nostra.col.j.de rescrip.& ludouicus Gomesius
super regulis canzellarie apostolice.in vltima regula sol.
pen q.18. Intellige primo conclusionem Bar. quādo di
cta instrumenta cōpatibilia sunt alias secus. Ita procedit et
intelligit l.si quis ante ꝑallegata ut ibi per glo.& doct fa-
121 cit lex. vbi repugnantia.j de reg.iur. * Qn̄ vero partes fa-
ciunt duos contractus. Qui simul stare nō possunt super
eadem re. Tunc attenditur & inspicitur, quod nouissime
actum est Ita vult tex.in.d.l.si quis ante & in.l.pacta no-
uissima.C.de pactis & pulchre Soc.in cōsi.145.col.fi.lib.
j Secundo intellige conclusionē Bar. nisi secunda vendi-
tio facta esset pro eodem pretio,& sub eadem forma qui
bus prima celebrata fuit. quia secunda tanq̄ inutilis ꝓpter
primam non valeret ita Pau.de cast.in.l. qui bis idem per
illum tex infra de verb.oblig sequitur hic Alex.ā col.4.&
Dec.secunda & octaua dicens Bar. hoc prius dixisse in.l.
iurisgentium in.§.adeo supra de pactis & sequitur Aquē.
122 in.d l qui bis idem col.pen. * Sed prædicta decisio non
videtur de iure procedere.cū multiplicatio titulorū regu
lariter prohibita non sit.d l.si quis ante.etiā in beneficiali-
bus ut dictū est supra item quia ut dicunt Ang. & Paul.
de cast.in dicta.l.si quis cū procuratorio secundū manda
tum procuratoriū concurrit cum primo.in eadem causa
& persona, ergo & venditio Nec verū videtur q secun-
da sit sup̄flua. Immo potest esse ꝓficua,& vtilis vel ratio
ne dubitat.tollendæ.aut longioris uitæ. vt in.v.not. Dixi-
mus.& sic ad præscribendum contra secundū maius re-
quireretur tēpus q̄ ad præscribendū contra primū quæ
123 aliquo tēporis interuallo præcessit * præterea licet secūda.
nō posset aliquid operari quoad cōcursum. stante validi-
tate prime iuxta.§.ex pluribus.l.iij infra de acq.pos.tamē
nō dato cōcursu,secunda operaretur effectū arg.nota. in
clemētina prima de censibus sicut uidemus q secunda ex
cōicatio. quandiu cōcurrit cum prima effectum suum nō
operatur si tamē submoueretur prima operaretur secun-
da,cap en Geltrudā tertia.q 4.& patet in exēplo posito
per Ioan.andr.in.c.cum in cunctis ad fi.de electione. & in
clemen fi.de magistris.de legato una fori cathena,contra
quem altera cathena nihil operaretur Donec remaneret
prima. Qua tamen sublata operaretur secunda sic etiā cō-
currente lumine lucerne. cū lumine solis lucerna. nihil ope
ratur sexta quæstione prima c.si omnia. Remoto tamen
sole operabitur lucerna ut per Rotā in decis.158. in anti-
quis. incipiente Dominus Papa potest igitur secunda uen
ditio operari remota prima, præterea si essent factæ duæ
vēditiones siue donationes de eadē re, diuersis tēporibus.
et confecta duo instrumenta p diuersos notarios. Et dona
tarius cassaret & anullaret instrm venditionis uel donatio
nis sibi facte de tali re receptū per talem notariū. non esset
cassatū nec reuocatum secundum, & hunc casum uidi in
facto. nō sunt multe dies. est ergo utile habere plura instru
menta & multiplicatos titulos non solum in prophanis
sed etiā in beneficialibus, ut dictum est.

Vltima cōclusio Bar. Quando contractus fit simul &
semel cū stipu. nec vnus præcedit alterū. actio ex cōtractu
p stipulationē nō tollitur. sequit Soc. hic ī.iij.col.& alij re
lati supra in secūda concl. Bar. pro qua concl. optime fa-

cit Rō supra assignata. quare ex stipulatione in cōtinenti
secuta. nō nouatur nec tollitur præcedens cōtractus. certi-
tudinarius. qa mutatio volūtatis nō præsumitur. nec par
tes se correxisse incontinenti.c.maiores de baptismo l.nō
ad ea infra de cōd.& demon. * sed uidetur. q labat Bart. 124
dicens. q unū in eodē instrumēto nō præcedat alterum.
cū in ordine sermonis, in exemplo per eū dato præceden
tiā unius ad alterū ponat.& talis ordo litere etiā in cōtra-
ctibus attendatur ut plene per Ias.in l.ij.in.§ prius col.4.
infra de vulga.& Dec.in consi.691. col.4. cum similibus.
Hunc errorem Bar. notarūt hic mod.tau.in.11.col. Sed
Bar rectū habuit sensum. beneq; locutus est. quia licet in
uno & eodē instrumento sint plura facta uel contractus
vnum post aliud ille in cuius fauorem pactū primū appo
sitū est hoc allegare nō pōt. Illud scilicet fuisse primo cōuē
tū, cum iste contractus simul & semel uires assumat. cū a
partibus absolutus est.l.contractus. ubi Bar expresse no.
C.de fi.instru.& late Fel.in capitulo cum dilecta col v.de
rescriptis hoc est q Bar. dicere uoluit. quoad effectum &
rei substantiā considerato ordine intellectus, non autē or
dine litere. quia bene videbat in exēplo per eum posito.
considerato ordine litere pro unū aliud præcedebat.

Circa tertium speciale Bart.q loquitur licet Curt.hic in
septima colum dubitauerit postea tamen soluit. Tu circa
hæc dicta Bar. vide latius Ang. Aret in §. interdum inst.
de rerum diuisio.

Tertio principaliter Bar. * post Iac.de arena tāgit q̄ sint 125
specialia in pecunia numerata respectu aliarū rerū mutua
biliū,& primū est ut quælibet res æstimata dari possit ꝓ
pecunia numerata.l.si pro mutua.C.eo. Qđ non esset in
alijs rebus mutuabilibus. qa non possem dare librū æsti-
matum pro sextario uini quod mutuatū intelligatur qm̄
pecunia numerata inuenta est ad æstiman. alias res nō aūt
aliæ res inuentæ sunt ad æstimandū cæteras res.f.l.si ita fi-
deiussorē accepero.j.de fideiusso.& .l.j infra de cōtrahen.
emp. Bar. intelligit q in d.l si ꝓ mutua pecunia esset solu
tioni parata. Ideo contrahatur mutuū. quasi dicat. secus, si
pecunia nō esset solutioni parata. qa re x æstimata, nō pos
set ꝓ pecunia dari ut mutuū esset.& Idē uult in alijs rebus
mutuabilibus propter rationis idēptitatem ut hic in v.&
pen col declarat Alex. ubi Cur.vij. et mod.taur.17. Ale.
tamen & alij post Fulgo reprobant sol. Bar. ad.l si ꝓ mu
tua tanq̄ diuinatiuam. aliter respondentes post Bar. in.l.
si ex pretio ut per Alex. infra in pen.col. et secundū ipsos
melius dixisset Bar. speciale esse in pecunia numerata ut ce
tera per eam estimentur nō ipsa per alias res. Ita loquitur
tex.in.d.l.si ita fideiussorem accepero.

Sed verior uidet opinio Iacobi de arena. * et legi magis 126
cōsentanea q quælibet res æstimata loco pecunie mutuo
petitæ stari possit,& nō una res ꝓ alia diuersa mutuari pe
tita. primo p tex.in.d.l.si ꝓ mutuo, cui uiolentia facit sol.
fulg Alex & sequacium secūdo per id quod similiter dici
tur in l.prætij causa.c.de rescin.ven. q ꝓ pretio ex causa
uēditionis debito res alia insolutum dari pōt tertio qa pe
cunia functionē recipit cū estimatione cuiuslibet rei. d.l si
ita fideiussorē accepero et.l.si conuenerit.j.de pign.actio.
Ideo rem quālibet estimatam insolutū dando, pecunia so
luta dicitur qa estimatione prætium fingitur solutum. * 127
Hinc est q arbitrator pro re, pecuniam potest iubere da
ri. Bar. in l cū aquiliana in fi. supra de trāsac. Quāuis ergo
pecunia omnia alia estimet,& cetera loco pecunie p æsti-
mationem subrogentur.d.l.si ita fideiussorem accepero,
& l.si ꝓ mutua.& l prætij præal. cū l. quoties.C. de iure
dotiū. hoc in alijs rebus nō reperitur. ut una loco alterius
subrogetur. Nec hoc fingere potest homo. arg l.si forte,
de cast pecul.& ita tenent Salic. hic col.4 & post Ioan.de
mōte sperello Soc.iij.mod tau.xiij.& Medio v. Quę opi
nio naturalibus magis cōuenit * ergo potiusq; alia reci- 128
piēda est.l.cōfessionibus in fi.& l.seq ad fi. supra de inter.
actio. ꝓut uoluit Roma.in cōsi.113.& .260. facit et quod

solemus dicere extraneum esse omnẽ intellectum. qui nõ
cõsonat auribus vulgi. Et ideo reijcien. ut sæpe dicit Bal.
Res tñ, et æstimatio rei diuersa sunt. vt ex p̃dictis apparet
& sic non valet consequentia per pecuniam res æstiman-
tur. ergo si soluitur æstimatio, res soluitur, quia ĩmo aliud.
vt ꝓbat tex. in. d. l si ita fideiussorẽ accepero. & tradit Soc.
129 in. l. ij §. j. col ij. supra eo. * vnde pro vino vel frumẽto mu
tuo accepto, non possem pecuniã restituere. quia alterius
generis & qualitatis & aliud restituerẽ, quod permissum
nõ est. propter dissensum. & quãuis pecunia vicæ rei æsti
mate fungatur. seu pro re æstimata reputetur. Id procedit
ex causa, & non aliter maxime propter dissensum quem
admodum supra dixi ut per Dec. in. d. § . j colum. secunda
vbi Moder taur tertia.

Circa secundum speciale doct. cum Bar. transeunt. q̃ be-
ne loquitur, & si Cur. in septima col. depẽdere dicat a pri-
mo, & prima facie dubitet quõ differat a primo. sed lõga
est diff & in primo, vt dixi, male loquitur, in secundo be-
130 ne. * Si enim tibi lancem, vel massam argenti do. vt ven-
das, & frumentũ emas. quod intelligatur esse mutuatum.
quare non ita mutuo erit frumentum. sicut in. l. rogasti
nũmi. Diuersitatis equidem ratio non est. erit itaq; solum
speciale in mutuo cõtra regulam mutui ſm Bar. & quẽ-
admodum est in l. nostra secundum sanum intellectũ. de
quo in superioribus dictum est, & ita cõmuniter doct. te
nent. vt hic per Alex. in. v. col.

131 Circa tertiũ speciale * ꝙ ĩ mutuo pecuniæ numeratæ vsu
re citra vinculũ stipulationis peti nõ possint. secus in mu-
tuo aliarũ rerum mutuabilium. l. quãuis & l. frumenti. c.
de vsuris doct. cõiter cũ Bar. & Iaco. de arena transeunt.
Diuersas differentias assignãtes. vt hic p Pau. de ca. Alex.
Cur. & mod. taurin. col. 3. vij. & xj. vera. & cõmunis est
illa, quã post Fulg. assignarunt Pau & Alex. et clarius ex
plicat Ias. in l. rogasti in. §. si tibi col. ij. supra eo. et in. l. stipu
latio ista in. §. alteri. col. 6. infra de ver. oblig verior inquã
est. qa habetᷣ ex tex. l. oleo C. de vsuris. Glo. tamẽ prima
in. d. l frumenti dicit ꝙ in casu prædicto accessio est non
vsura proprie. sed postea in fine, ibi, nota ex pacto nudo
deberi vsura. contrarium dicit & melius per tex d. l. oleo
ibi additamenta vsurarũ. Sed notabis tu * pro vera intel
132 ligentia. d. ll. ꝙ accessio de qua in. l. frumẽti appellatᷣ addi-
tamentũ per. l. oleo. in eadẽ materia esse debet. exẽpli gra-
tia si mutuatũ sit frumentũ. in frumẽto. si ordeũ in ordeo,
istud est qđ dicit tex. in d. l. frumenti. in verbo accessio. &
ꝓbatur in l oleo ibi additamenta vsurarũ eiusdem mate-
riæ admitti, ergo aliud in diuersa materia. ex quibus vide-
retur dicendum in puncto iuris ꝙ si in casu. l frumẽti, ac-
cessio, uel additamẽtũ usuræ. in pecunia numerata esset. ꝙ
pacto nudo præstari nõ deberet quod est not. Pro decla-
ratione prædictæ conclu. & l. frumenti licet Pau. de ca &
alij in l. oleo cõtrarium sentiant. prout etiam Soc. in cõsi.
113. colum. 4. libro primo dũ extẽdit ad penã, quod ibi
in usuris dicitur. eo ꝙ pena accessoria sit ad obl prin. sicut
usura, & usura pena dicatur, & æquiparentur. l. qui sine
supra de neg. gest. & l. seruus cum glo. infra de ser. expor.
Sed quod ego supra dixi. magis est ex mente, & intentio
ne prædictarũ. ll Idq; est propter frequentiam fœnerato-
rum, & ipsorũ odiũ. quia auaritiam cõiter in pecunia nu-
merata exercent. ſm Bald. & sal. in. d. l. quãuis.

133 Tertio principaliter * examinat Bar. specialia in pecunia
numerata etiã nõ mutuata respectu aliarum rerum etiam
non mutuabiliũ sicq; in nũmis respectu aliarum rerum.

134 Primũ speciale. * ꝙ pecunia numerata facilius cõsumitᷣ
per cõmixtionem. q̃ aliæ res l. si alieni infra de solutio. §. ꝙ
si frumentũ inst. de rerũ diuisio. et. l. idem Pomponius scri
bit supra de rei vendi. plura hic dicenda sunt.

In primis Cur. Bar diff. fecerit inter pecuniã numeratã &
alias res nõ mutuabiles, et postea de mutuo loquatᷣ iuraq;
citet de frumento, & sic re mutuabili loquẽtia, ut inst. qui.
mo re. cõtrahitur oblig. in pri. Cur. hic in. 8. colum. vno
modo respondet, & alio modo. Mod. taurin. col. 14 Tu
in lectura Bar. loco, sed pone etiam, ut ex sequẽtibus col
ligitur. & clare, res procedet.

Secũdo notandũ est ꝙ ꝓprie * cõmixtio est ubi substan 135
tia nõ mutatur. d. l. si alieni. cõfusio vero ubi trãsit in aliã
materiam & substantiã. §. si duorum materie inst. de rerũ
diuisio. ubi tamen separatio impossibilis est uim cõfusio-
nis habet. vt quando frumenta simul comiscentur. ita ꝙ
discerni neq̃unt. vel pisces aues. et alia animalia uniformis
naturæ. l. usufructuariũ. in. §. si usuarijs supra de vsufruc.
& no. Ang. Are. post alios in d. § ꝙ si frumentum.

Tertio quæro * quæ sit diuersitatis ratio inter pecuniã. et 136
frumentum Cur. in. 8. col assignat rõnem. sed clarius Are.
in. d §. ꝙ si frumentũ concludens ꝙ in pecunia numerata
interesse nõ cadit nec affectio. l. ideo supra de eo qđ certo
loco & l. nũmis infra de in litem iurãdo. Ideo sola cõmix-
tione trãsfertur dominium sed recipiẽs tenetur post mo-
dum condictione sine causa, restituere tantundem cũ pe-
cunia mea, sine causa sit penes eum. l. j. & toto tit. infra de
cõdi sine causa vt hic etiã in. 8. col vult Cur licet de An
gelo mentionem non faciat. vel etiam cõditione ex æqui-
tate. l. si & me, & titium infra eo. Sed in frumento & alijs
mutuabilibus cadit bonitas intrinseca. l. cũ quid supra eo.
per consequẽs affectio ideo rem. * Decius tamen hic in se 137
cunda & tertia col. tenet inter p̃dicta nõ esse diff. & l. idem
Põponius concordare cũ. l. si alieni. & ꝙ dominiũ grano
rũ ibi transfertur. nec vendicent grana, propter impossibi
litatem separationis, sed vendicetur quantitas cõmixta. &
sic diuisio potius in effectu dicatur, & ideo agatur cõi di-
uidundo. vt ibi dicitur. Et istam conclu. sequitur etiã Cur.
hic in. 8. col licet de Decio nõ faciat verbum. & ꝙ frumẽ-
tũ cõmixtum fuit cõsideratio glo. in. d. l. idem Pompo-
nius in verbo appareat quam sequitur ibi Ang. tex. tamẽ
repugnare videtur sed quantum ad nũmos confunditur
hæc sol. per tex. d. l. si alieni. qui vult ꝙ cõmixtione nũmi
fiant eius, qui accepit, & contra dantem actio furti cõpe-
tat sicque vult nõ vendicari cũ ista quãtitate, nec agi cõi
diuidundo, ergo non concordat cum. l. idem Põponius.
vt p̃te. aiunt, & ꝓpterea gloss. ibidem in uerbo appareat.
aliud esse dicit in. d. l. si alieni. mod taurin. hic col. 14. Bal.
sequentes, tenent. ꝙ in. l. si alieni agi non possit rei uẽdica-
tione cum amissum fuerit nũmorum dominiũ, & sic, defi
ciat alterum extremum in rei uendicat. necessarium iuxta
l. vnica. c. de aliena. iud. mutan causa facta, sed in casu. l. idẽ
Pomponius non perdatur dominium sed cõmunio, quę
non dicitur consumptio inducatur, cum res uendicat. aga
tur. Sed istud est diuersificare casus nõ assignare rationem
diuersitatis. Quã inquirimus si enim in dicta. l. si alieni
nũmorum dominiũ transfertur, non virtute traditionis
in mediate. sed cõmixtionis & impossibilis separationis ut
ibi uult tex. & declarat Imo. Quæ cõmixtio, ĩpossibilisq;
separatio ita cõiter cadat in frumento. sicuti in nũmis, cur
diuersum statuitur ius ut uno casu frumẽti cõmixti uide
licet dominiũ effectualiter pro nõ trãslato habeatur, cum
cõpetat rei uendicatio alio vero casu commixtæ pecuniæ
sic & dominium amissum sit.

Nõ possumus melius dicere q̃ id, qđ dicitᷣ gl. Bar. Ang.
& cõiter scrib. ꝙ sit ibi speciale in pecunia numerata. ra-
tionem maioris frequentiæ & cõmixtionis quotidianæ.
iuxta. §. quoniam l. certi conditio cũ allegatis supra. & cũ
lex illa ius singulare contineat extẽdi nõ debet ad frumen
tum, & ceteras res mutuabiles. iuxta. l ius singulare supra
de. ll. & quia facienda est interpretatio. ut nũmis derogetᷣ
iuri cõi q̃ sit possibile l si quando. C. de inoffic. testa. cap. si
quando de consuetu. sed minus derogatur. tenen. ꝙ. l. si
alieni, solũ specialiter procedat in nũmis ergo &c Item qa
non multũ refert pecuniam, eo modo de facili consumi.
in. d. l. si alieni, quia recipiens & cõsumens nũmos postea
tenetᷣ restituere cõdictione sine causa ut supra dictum est.
& tradens actione furti tenetur. ut ibi. & pulchre p Imo.

in l.cassius.de solutio.et mod.taur.hic col.14.secundo qđ
dicit de consumptione pecunie,& trãslat dominij intelli
gitur quando cõmixtio talis est, q̃ nullo modo separatio
fieri potest.alias secus ſm Aret. & Soci.hic post Raph.p
d.l.idem põponius.in versi.sed si plumbum. ibi separari
possunt Sed est in terminis clarior tex.in d.l. si alieni.ibi,
si cõmixti sint.ita vt discerni non possint & sic intelligit,
quando sunt eiusdem lige,& qualitatis & formæ.
138 Quarto aduerte, q̃ prędicta conclu.pcedit ✠ tribus tan
tũ cõcurrentibus.separat.impossibili titulo, seu causa ha-
bili ad transferen.dñium,si nũmi tradentis essent.ac bona
fide recipientis vt post Christophorum de castel Roma.
Fulg.& Comensem.scribit hic Ias.in.vj col. vt hic etiã p
Mod taurin & mediola.primũ requisitũ.per.l si alieni et
l.idem Põponius pbari debẽt. Secundũ per eandem.l.si
alieni,ibi soluti sunt, vbi soluens erat debitor.& alienam,
soluit pecuniam ac per l.nunq̃ nuda infra de acq.re.do-
minio Nõ.n.plus debet operari fictio,q̃ veritas.l.si filius
cũ ibi not.supra eo.vnde sicut nuda traditiõe nõ trãsfert
dñium Tertiũ de bona fide per.l rogasti in fi.supra eo.et
§.si quis l.de eo.supra ad exhiben.& idem tenuit gl d l.si
alieni,pro qua nõnulla iura.allegat ibi Imol. Et prædictis
tribus cõcurrentibus.supra allegati scribẽtes idem esse uo-
lunt in frumẽto & alijs mutuabilibus rebus. quod in nũ-
mis sed longe inter se vt dixi,prædicta differũt,magnaq̃
est diuersitatis cõ.inter pecuniã numeratã & alias mutua.
139 biles res ✠ Nec veritate iuuatur.quod de titulo,et bona
fide dictum est.hoc enim nihil facit ad alienan.nũmos alie
nos in q̃bus sine voluntate dñi trãslatio dominij cadere
non deberet l.id quod nostrũ,de reg.iu.tota vis est in cõ
sumptione illa inseparabili de qua in.l.si alieni,in ea enim
sola se fundat ibi tex.& procedit etiam q̃ sine titulo, &
bona fide cõsumptio facta sit vt p Are.& Soc. Voluntq̃
hic Dec.Cur.& mod.taur col 3.8.&.14.per l.si pignore.
in.§.si prætor infra de pign.actio. vbi mala fides nõ impe-
dit dñij trãslationẽ propter consumptionẽ. & agi nõ põt
rei vend.sed alia actione.ac per alia de q̃bus per prælle-
gatos eãdem opinionẽ pulchre defendit Dec.in.d.l.roga
sti in.§. vlt.col.fi.Respon.ad illũ tex.qui in contrariũ vide
batur vrgere. Datur tamen ut dixi nũmorũ dño contra
140 recipientem,& cõsumentem condictio sine causa ✠ sicque
æquitate iustissima tẽperatur rigor in.d.l.si alieni scriptus.
Et sunt vtilia prædicta,ad not.Quæstionẽ per Comẽ.for
141 matã in.d.l.si alieni ✠ Si aliquis mecũ luserit cũ aliena pe-
cunia,quã fuerim lucratus & per cõmixtionẽ consumpse-
rim.vt repeti per dominũ vendicantem nõ possit. Ias.hic
in.vj col.reprobat,eo q̃ nõ sufficiat cõmixtio nisi ẽt cau
sa habilis.ad trãslationem dominij interueniat. quæ in p
posito nõ cõcurrit. ✠ quia acq̃sito ex ludo. non est causa
142 habilis sed turpis & reprobata. sed quẽadmodum in su-
perioribus dictũ est, q̃ de causa habili dicit,nõ pcedit.vt
hic etiã per Cur.in.8.col.a Ias.propterea recedente. sed la-
tius hic mod.taurin.col.14.quia etiam acquisita ex ludo.
dũmodo sine dolo,& fraude,& a persona, quæ cõtinue
non exerceat artẽ ludendi,licite,& in cõscientia retinẽtur
modo ille qui perdidit fuerit persona habens proprium
nõ filiusfa clericus.aut similes personę quæ de bonis suis
ad libitũ disponere nõ possunt,ut hic per eos, & cõsuluit
pulchre Barb.in consi.vij.col.5.vol.ij.& in consi.65.vol.
iij vbi dicit ppter consuetudinẽ derogatũ esse autentice.
aleatũ vsus C.de religio.& sumpti.fun.vt etiã per D.Ro
chum Cur in tracta.de cõsuetudine super.c.fi.col.xij.Præ
terea sunt multi ludi liciti,in quibus secundum cõmunẽ
doct.cõcl.licite q̃s lucratur & ex lucro quæsitũ iuste reti-
net.ut per costam.in tractatu de ludo in.3.&.4. articulo
prin.in quibus rationes Ias nõ refragant decisioni Raph.
Comen.sed nõ est facienda magna uis in prædictis. q̃a vt
in superioribus diximus,domino pecunie cõmixte cõdi-
ctio sine causa cõpetit.ad recuperationẽ suæ pecuniæ illã
igitur vel tantundem in effectu recuperabit.Ita q̃ decisio
famosa Raph.Comen.modici redditur momenti.
I In scđo speciali.respectu rerum mutuabiliũ Bar.male &
inaduertenter loquit & cõtra tex.not.& clarũ in.l.cũ sti-
chus in de solutio,ut per Cur.hic.& mod.tauri. qui eũdẽ
sequuntur in.iij.speciali.sed melius declarat hic Dec.in.iiij.
col.addit postmodũ hic Ias.col.xj.aliud speciale.ut per cũ
& male.vt hic per Dec.in.vij.col.& etiam præallegatos.
&.§.tractatũ super quo Ias se fundat ✠ loq̃tur de ære alie 143
no.i.de actionibus & obl.quæ nõ claudunt nec circum-
scribunt loco,sed bene pecunia, quæ corpus est cõtinuũ
l.nã & si fur in fi ĩ.eo.ad sensum.q p3.& declarat Cor.in
cõsi.49 lib.3.ias.& alij in.l.stipul hoc mõ.j.de ver oblig.
& dixi in.l.fi.C.de pac.& hoc mõ intellexit etiam hic ipse
Ias.dũ allegauit dictam.l si chorus.licet Dec. sibi ascribat.
Bal.& Alex.alia quædam specialia enumerant. ✠ Mul- 144
ta alia addi possent.quia sicut off.iudicis latissimũ est ut di
citur in l i supra de iurisdic.om.iud.Ita pecuniæ uis ac po
testas latissime patet.cũ omnia illi obediant ut scribitur ec-
clesiastici.17 cap.not.Abba in.c.cum dilecti col.vj de do
lo & contumacia.Ideo qui pecuniã habet dicitur habere
omnem rem,quam desiderat.ut per illum tex not Bal in
l.receptitia col.j.C.de cõst pecu idẽq̃ pbatur in l.j infra
de contrahen.emptio.Recte igitur dixit philosophus.nũ-
mum esse fideiussorem futurę necessitatis.ideo dicitur in.l.
aduocati.c.de aduoca.diuer.iud.pecuniam esse uitã homi
nis ueh tamen pecunijs inhiantibus. Nã mẽs auida pecu
nijs nec abstinere nouit a uetitis,nec gaudere concessis.c.
uirũ.47.dist.corpusq̃ & animam maculat pecunia male
acquisita.c.cum ordinaretur prima quæstione.j.
Glo.in uerbo creditũ.declarat tex ut p mutuo accipiat
creditũ.& pecunia large pro rebus mutuabilibus ut sumi
tur in.l.ij.in.§ fi.in uersi.itẽ mutuũ supra eo et in hoc glo.
bene loquitur,& secundum uerum nostræ.l.intellectum.
ut diximus in euidentialibus,in discussione intellectuum
l.sed in quantum postea subiungit prout ad gl.ordinariã
refertur.creditã large ponitur pro omni credito male di-
cit quia ut uidimus supra cap.3.intellectũ 10.& Azo.ipsi
non intellexerũt creditam pecuniã pro omni credito, sed
fuit hæc glos.ceruoti.qui & cetera male intellexit, que di
xere Iason.& Azo.
Glo.in uerbo acceperis.in tres p̃tes diuidit.in prima de-
clarat text.nostrum in secunda opponit.in.iij.soluit. ij.ibi
sed hic iij.ibi solutio.In prima parte glo Pau.de cast. hic
nouam habuerit considerationẽ sed Cuc.& Dec. certe re
probant.Declarate ergo ut hic duæ interuenerint fictiões
prima q̃a debitor fingit numerare creditori,et hoc mõ fi-
ere dicit effici dominus pecunie ut gl.dicit Altera q̃ credi
tor similiter fingitur illi tertio cui dare uolebat pecuniam
numerare p quas quidẽ fictiones de meo tuum fieri dicit
& sic isti duo actus coniuncti mutuum faciunt contrahi.
Notandaq̃ est hæc glo.in prima parte.dum uult q̃, uere
& proprie idem importent ut hic per Cur.
Ex ultima p̃te gl.habemus ad cõtraria supra adducta,so
lut q̃ sit speciale in mutuo.ut fiat cõuersio in cãm mutui
licet res non sit in prę́sentia ✠ secus in alijs cõtractibus quę 145
solutio cõfundit per tex.l si spõsalibus in §.j.infra de iur-
dotiũ ideo reprobatur per Bar Pau.& Cor.scrib hic.pro-
cedit enim sol.prædicta secundum opinionem Irnerij po
sitã in glo.fi.Quã in discussione intellectuũ ad.l.reproba
tam uidistis.tenen.est ergo sol.Bar.hic & ibi q̃ nõ sit diff.
inter mutuũ & alios cõtractus.respectu præsentia rei, q̃a
non requiritur & clare pbatur in.§.j.d.l.si spõsalibus &
in.§.fi.l.iij infra de donat.inter uirũ et uxo.ubi res nõ erat
in præsentia q̃cquid ibi dicat glo.in uerbo, ordinẽ, & tñ
cõuersio fieret,si aliunde iure ciuili res,ut ibi dicit nõ ipe
diret.Nã si res ibi fuisset in præsentia.uere fuisset acquisi-
ta sine alia fictioneq̃ solũ caderet circa rei traditionẽ.& fa
ceret rẽ fieri per tradita.Acq̃sitio tñ vera fuisset ut in secun
do euidentiali.supra declarauimus quod tamẽ negat iuris
con.ibi.in uerbo perinde. quod fictionem significat. vt

hic per Soci. in secunda col. & in superioribus tactũ fuit.
146 Ad §. sed & is * vbi requiritur præsentia falli, pcuratoris responde ꝙ pecunia non soluebaẽ sibi sed alteri ex suo mandato, ideo si illo absente soluatur non cõmittitur furtũ quia nõ potest dici contrectare rem alienam. sine qua contractatione furtum cõmitti nequit iuribus vulga. Sed vbi præsens est contrectare dicitur licet pecunia alteri soluatur. & rõnem assignat tex. in. §. si iusserim l. prime. J. de acquir poss. sicq; speciale est in cõuersiõe in causam furti. vt requiratur præsentia rei, rõne prædicta secus in cõuersiõe in cãm alterius cõtractus ut hic per Pau. de ca. in tertia col & propterea etiã in casu, qui ponitur in §. fi. d l. tertie in versi. Nam & si is præsentia rei exigitur & debitoris iubentis, vt hic per Pau de cast. & Dec col 3. & . x. & in hoc gl. ibi vt hic etiã sentit Dec. bene loquuta est in uerbo iubente. Ad. l. qui decẽ. in. §. item responsum glos. dat ibi sol. & satis clare iurisconsul ibi sensit.
147 Hinc sumpta occasione, & iuxta p̃dicta * eleganter tractat Bar. quando debitum mihi ab vno, possit cõuerti in aliud debitũ mihi debendum ab alio. & requiratur ꝙ res sit in præsentia vel non ex cuius dictis cõtra. colliguntur conclu. Prima ꝙ si debitum cõtrahen de nouo contrahatur præter voluntatem contrahentiũ. & mediante contrectatione. conuersio prædicta non fiet, nisi re essente in p̃sentia l. falsus. § sed & si is de furtis. & . d. l. iij §. fi. in versi. qñ & si is. secundum verũ intellectum ut hic per Pau. de
148 cast & Dec. col. iij. & . x. * Mod taur. hic col. 16. dicunt esse aduertendũ, ꝙ ibi contractatio non est vera sed ficta. ẽm Ange. Aret. in maleficijs. quod videbatur dubium quia licet traditio ficta sit a lege, acquisitio tamen & possessio est vera. vt in secundo euidentiali diximus, & consequenter etiã contractatio exinde sequens vera videtur. Attamẽ quia contractatio potius facti ꝙ; iuris est. si ille, qui recipiebat indebitũ pecuniã non tetigit. & si in sui p̃sentia fuerit numerata, necesse est dicere ꝙ fingaẽ cõtractare & sic cõtractatio sit ficta, sicuti de traditione dictũ est in superioribus. Scđo dicunt Bar. improprie loq, ꝙ ibi ex contractu debitũ esset quia imo ex delicto. quæ specie distinguuntur l j. J de act. & oblig. Responde. ꝙ Bar. nõ loquitur de contractu, sed de debito cõtrahendo. quod potest esse ex cõtractu, & ex delicto vel quasi iuxta. l. debitor. de ver. sig. & . §. flauius. l g romæ infra de ver. ob & post Aret. tradit Soc. i. l j. col. 3. vbi dictũ fuit supra eo. ꝙ app. debiti cõprehenditur etiã proprie debitũ ex delicto. i qua cũq; dispositione. Tertio impugnãt distinctionẽ inter debitũ cõtrahendũ p̃ter uoluntatẽ & scđm voluntatẽ quia tota vis in cõtractatione cõsistit vt hic per ipsos mod. Respõde ꝙ licet necessitas cõtractationis illa sit quæ præsentiã rei exigit. tamen quia quædã cõtrahunt præter uoluntatem quædã secundum voluntatem. ideo Bar. sic distinxit casus, quando præter, & quando secundum gratia clarioris doctrinæ. Quarto inepte videtur ad hanc conclu. primã allegari per Bar. d § sed & si is. Responderi potest uti per Dec. col. x. vel aliter, vt per Cur. 8 col. Vltimo videnda sunt quæ pulchre congerit. Ias. ad tex. in. d. §. sed et si is. in. l si procuratori præsentis. ff. de verb. oblig.
149 Scđa cõclusio Bar * Debitũ ex una cã cõuerti põt absq; dubio in debitum debendũ ab alio ex alia causa, per delegationẽ & stipulationem & sic secundũ uoluntatem. vt in tit. de nouatio. & cũ Bar. trãseunt omnes ut hic p Cur. col. viij. & Mod taurinen.
150 Tertia conclu. * si debitũ ex vna causa soluatur alteri ex mãdato mediante sol. tollitur obl prima & cõuertitur in aliud debitũ ab alio ex alia causa debendi. iuribus hic per Bar. allegatis cũ quo doct. cõiter trãseunt. vt hic per Dec. Cur. & mod, tauri dicentes ꝙ iura allegata per Bar. non pbãt eius cõcl. vt hic per eos sed videtur mihi ꝙ optime pbent primo, l. sed & si qs stipuletur, nõ eo mõ quo p̃ti scrib. tradũt. sed a cõtrario sensu, dũ ait fructuario acquiri si causa donationis adiectus fuerit. ergo si nõ causa donationis, non acquiritur sibi Sed stipulatori restituere tenetur. probatur etiã in. l. Iulianus in. §. qui fundũ. vbi debitũ ex stipulatione si vigore mandati soluaẽ titio in stip. adiecto ad sol. recipiendã liberatur debitor. qui de euictione cauit & Titius actione mandati rem quã recepit restituere tenetur. vt ibi uult tex. & not Pau de cast. ergo debitũ ex una causa. ex stipulatione & ab vno conuertiẽ in aliud debitũ debendum ab alio ex alia causa scilicet mandati. Probatur etiã. in. §. fi. l. iij. de donatiõibus inter vi. & vxo. in uersi. sed & si debitorem. Et licet etiã hoc casu nouatio fiat tamen talis nouatio fit mediante solut. In præcedentibus Bart loquiẽ qñ fit absque solutione. vt hic per Dec. & Cur. Ampliaẽ concl. prædicta ẽm Bar. etiam ꝙ sol. secuta fuerit ex interuallo. Itẽ licet res non esset in p̃sentia. & tertio tã in mutuo, ꝙ; in alijs cõtractibus. & cõiter approbatur. ut hic per Dec. col x. & mod. taur. 17. & si diff. sit in qualitate cõpetentiũ actionum ẽm Bar. qa in cõtractu mutui directa actio acquiritur iubenti. l. certi cõditio §. si nũmos supra eo. et. l. si absentis. c. eo tit. quasi creditor fictione iuris ipse numerare censeatur. ut in primo exẽplo hic posito. secus in alijs cõtractibus, in quibus vtilis acquiritur, sicuti regulariter per procuratorem & istam diff. cõtra Sali. defendit hic Alex. in vj. col. per. d. l. iij in. §. si iuncta. l. si pcuratori præsentis supra allega. * vbi præsentia 151
contrahentis per procuratorẽ non operatur ut actio directa, quæratur sed solũ vtilis. quãuis in cessione in casu illo singulari propter illã præsentiam. Sed Dec. Cur. mod. tã taurinen. ꝙ; mediolanen. sequuntur opinionem Saliceti hic in vlt. col. tanquam veriorem. ꝙ in boe. non fit diff. inter cõtractũ mutui & alios contractus. & propter rationis idẽtitatem. idem debeat resultare effectus. eadẽq; iuris dispositio. Nã sicut lex fingit in mutuo creditorem numerare. itẽ in dote et similibus casibus. §. fi. d. l. iij et. § quoties supra de iure dotiũ. quasi breui manu censeatur facta numeratio ab ipso credito. Ideo propter hanc fictionem, dicetur directa pariter in omnibus acquiritur actio. d. §. si nũmos & . l. si absentis. iuncta p̃dicta rõne. ꝙ vbi eadẽ est ratio ibi idẽ ius & tex in. §. si procuratori loqtur in pcuratore p̃sentis per quẽ solũmodo acquiritur utilis sine cessione, in casu illo sine cessione propter præsentiam ut ibi declarat Ias sed in casu nr̃o creditor ipse numerare fingiẽ. ideo nimirũ si directa sibi acquiritur & aliã limit. ad text. in. d. l. si, pcuratori præsentis, ponit Aquẽ. in rub. supra de off. eius ad si. Et si dicas nonne, qui per aliũ facit per seipsum facere videtur, & fingiẽ. §. deiecisse videtur. l. prime. J. de ui & ui armata, & capitulo qui per aliũ, de reg. iur. in vi. ergo non deberet esse diff. in acqui. p̃dictis inter unum casum & aliũ. qa q, creditor pecuniã numerauerit est per
fictionẽ in utroq; casu. ✠ Cõsidera si dici possit, ꝙ fictio 152
nes diuersimode inducuntur in casu. §. si nũmos. & . l. nostre in primo exẽplo iubens pecuniã numerare, non vtitur medio numerante tanq; procuratoris sed tanq; executoris. & q principaliter agit se liberare nõ acquirere alteri. vt hic in vlt. col. Salic. dicit. Ideo nimirũ si tractan. nõ est de vtili quæ acquiriẽ per pcuratorem sed de directa. quæ acquiriẽ per contrahentes met. sed quãdo quis facit per pcuratorẽ licet uideatur p se facere pcurator tamen q principaliter facit. alterũ sibi obligare, intẽdit ad utilitatẽ mãdantis ppea nimirũ si primo sibi acquiritur inde p cessionem dño utilis Nã mens. & intentio prætium est illa quæ regulat oẽs cõtractus l. nõ omnis supra eo. Quarta cõclu. Bar. si iubeo debitori meo ut soluat alicui uel sol
uere pmittat iussus reuocabilis est * & sic nõ fit dicta con 153
uersio. l. si cũ Cornelius de solutio. quæ conclusio cõiter approbaẽ per doct quia res est integra. & secundũ regulas cõmunes. Mandatũ re integra reuocari potest. §. fi. inst. mandati l. fi. infra de sol. & . d. l. si cum Cornelius cũ similibus. & sequuntur communiter scrib. ut hic per Soc. Iaso. & Decium colum. xj. Cur. col. x. & Mod. taurinen. xviij. & Pau. de cast. in. l. si cũ fundum ad fi. per illum tex. supra de pac.

de pact. & in l.hoc iure in.§. si quis dederit infra de dona.
154 Limitatur ista conclu primo ✠ nisi mandatum factum
fuerit contemplatione debitoris, siue sua causa secundum
præf & est text. in.d.l. si cum fundum tunc enim interest
etiam sua, alteri posse soluere. Ideo hæc facultas, & com
modum sibi auferri non debet nec potest.l.si.j. de solu &
not Pau.de ca in d.l. si cum fundum.
Secundo limitatur nisi ille, cui sol fieri debebat de hoc
certificatus ratificasset. quia tūc non posset mandatū reuo
cari, quasi re non integra arg.tex.in l si ego supra de neg.
gest sm Soc.hic col iii) post Io.andree Pau.de ca.et alios,
& sequitur hic Curt.per ea quæ scribūt doct.in §.flauius,
licet.l si ego, nō probet intelligen vt ibi per glo.primam.
Tu dicas, q imo gl.illa, & cōiter doct vt ibi declarat Pau.
de ca.volunt qd' non obstante ratificat tua possim reuo
care mandatum, & qd' nō possis ratificare, me inuito per
d l si cū cornelius, oportet ergo intelligere, qñ res non est
integra. vt qñ debitor hoc scripsit, in libro, & posuit ad
partitum illius, qui soluere debebat, & ille ratificauit, vt p
Pau.de ca in d l.si cum fundum.Deci.hic col xj. & Mod.
155 tauri.xviij & ad materiam.d.l.si ego ✠ poteris videre Pau.
de ca.in cōsi 81.in causa Syluestri col.pe.in antiquis, Alex.
consi.153 &.167 lib.vj.Math.de affli.in decisi regni ccc.
Deci cōsi.226 Cur.Iun.in consi.55 & Alexandrinū.117.
ex quorum dictis habemus, q licet notarius in instrumē
to stip.fuerit pro omnibus, quorum interest tñ ante ratifi
cat actus, per prædicta reuocari potest, & qd' donatio fa
cta absente notario stipulante pro ipso absente, non sub
sistit seu reuocari potest, si ante ratificat facta fuerit alteri
acceptanti, cui fuerit ius quæsitum ante ratificat. primi, de
quo plenius scripsi in.l.fi.C.de pact.
156 Quinta conclu.Bart. ✠ qñ mandaui debitori meo qd'
solueret titio & ipse promisit, contractus perfectus est, &
sic fit cōuersio, nec mandatum reuocari pōt, vtpote re nō
integra. præterq̄ in mutuo, qñ pecunia non erat solutioni
parata, ex quo obl. ex promissione orta non est res apta
ad contractum mutui, vt hic per eum. Sequitur post Pau.
de ca.& alios, Dec in.xj col. Aliter limitan. & latius Mod.
tauri in xviij col. De intellectu.l.nostre hic per Bar.allega
te dictum est supra in excussione intellectuum ad hanc le
gem.l.qui negotia dicant infra in glo fi.
Sexta conclu per Bar ellicita not.& frequenter occurrē
157 tis quæst.decisiua ✠ si dixero campsori vel mercatori, q
soluat ibi certam q̄titatem pecuniæ q̄ ex aliqua causa tibi
debeam, aut ille soluere promisit, & ego libero, quia pro
missio loco sol.est. Aut nihil promisit, & tunc secus. ideo
si mercatori ipse decoqueret, & foro cederet, ac fugeret q
tusci fallire appellant, primo casu non dareť regressus con
tra me debitorem primū. qui liberatus fui, Sed bene in se
cundo, vt ex prædictis apparet sm Bar. qui cum mysterio.
loquitur de promissione campsoris, non de sol. vt manda
tum fuerat, quia si soluisset, nullū esset dubiū, sublata n.es
set obligatio solutione pecunie debite, et de nouatione vel
de delegatione non esset tractandū. Præsens questio. de la
na est & lacte, seu pane lucrando. Iō plenius attingēda, su
per qua Ias. fimbrias dilatauit, per quatuor col. oīa īn fue
re dicta Barb.in consi.37.lib.j.& post Ias. ꝓsecuti sunt late
alij Mod. Ego magis succincte, & subtilius materiā, vt vi
158 debitis, enucleabo, ✠ Decisio Bart. ea rōne fundatur quia
promissio loco sol.est.l.inter causas.§ j.infra mādati, quæ
sol ab obli liberat.l si pupilli infra de sol.facit l fin.C.ad.l.
fal.ibi, siue soluerit, siue ꝓmiserit, æquitatis rō, similia sua
dere videtur. Imputandum. n. est creditori recipienti ꝓmis
sionem, ꝓ solutione arg. regule.l pe.C.de pac.& sic debi
tum ab vno, ex vna cā cōuertitur in aliud debitū deben
dum ex alia cā iuxta superius dicta & cū Bar. tenēt hic De
ci.Cur.& Mod.tau.col.xj.& xix & Mod med cōsuluitq
ipse Deci.in consi.107. Nec obstat qd' factus fuerit iussus
de soluendo, et campsor, non soluitur sed promiserit sicq
mandatum formaliter non obseruauerit, prout facere te
nebatur.l.diligenter infra mandati, &.c.cum dilecta. de re
scriptis, Quo casu non inducitur nec fit nouatio l si debi
torem infra de nouationibus. Quia rñdent prefati scrib. nō
esse factam nouationem in præiudicium creditoris man
dantis quia debitor cui factum supra mandatū dicere nō
potest se liberatum per eum actū, a creditore mādante so
lutionem fieri. ex quo formaliter mādatum non adimple
uit sed in fauorem creditoris mandantis. prout hic loquiť
Bar. Bene facta videtur nouatio, ad hoc vt ipse creditor li
beretur ab eo cui soluen. erat imputabitur.n. illi qui loco
sol promissionem recepit, a pari procedente hoc casu sol.
& ꝓmissione.d.l.fi.& §.j l inter causas prealegato vt per
scrib de quibus supra Ad quæ etiam vide Pau.de ca in.l.
delegare, & in l.si debitorem de nouat. ✠ Nec refragatur 159
quod contractus claudicet contra.l Iulia in.§ si quis collu
dente ibi vt aut stetur emptioni aut discedatur.j. de actio.
empt. contrahentium enim aqua debet esse cōditio l. si de
meis in primo supra de arbitris, tradit Rom.in consi.462.
in proposita ad fi.Barb in consi.ij col ij lib.iiij. & Deci in
c.cū inter in sexto not.de excep. ✠ Alia similia in quibus 160
claudicatio actus prohibita est adducens, quia rñdeo, qd'
propter diuersitatem rōnis quę vrget in dictis casibus, vt
hic per Mod taur. col.xxj. admittitur claudicatio contra
ctus, prout etiā hic tradit Cur.in.xj col. Et q stante diuer
sitate rōnis, ✠ claudicare possit cōtractus est etiā tex.cum 161
glo.in.d.§.si quis in secundo rñso. vbi Pau de cast.not &
Dec.in.d c.cū inter in sexto not. facit qd' scribūt Soc.& alij
in rub.infra de acqui pos. q contrariorū eadem est dispo
sitio quando eadem est ratio in contrariis, secus si diuersa.
Sed contraria opinio. & cōis & verior videtur, q præ
cedente iussu de soluen. si tantum secuta sit ꝓmissio, non
fiat nouatio in dubio, nec libereť primus debitor. Ita Pau.
de ca. Aret. Soc.& Ias.& Pau.de ca in.l.qui vsumfructum
infra de verb obl. licet Deci.& alij allegent ad oppositum
& male, cū velit non fieri nouationem in dubio, hoc casu
nisi aliud expresse agatur inter partes, ex sola.n.promissio
ne non liberatur mercator, debitor, quia non adimpleuit
in forma mandatū.d.l si debitorem, & consequenter nec
mandans, ex natura correlatiuorū vt hic per Soci.& Pau.
de ca.in consil.47. viso col iiij.in antiquis & ita late ꝓ hac
opinione consuluerunt Barb. lib.j.in consil.37.& Soci in
cōsi.167.vbi attestať cōem opi esse cōtra Bar. hic & extra
casum delegationis vī tenere hic etiā Dec l.si de aīo deleg.
non cōstat. Qñ aūt constare dicať, ex dicendis infra appa
rebit ex quo sequuntur multi no effectus. vt ex prędictis
apparet, & declarat Paul.de ca.in.d.l.si debitorem.
Non obst. modo in oppositū adducta qd' in fauorem
creditorum censeať facta nouatio, quia rñdeť ex dictis Sa
li.in.l si filius j ad maced.& Bar.in consi. ꝓxime alleg. q
ex quo campsor mihi nō soluit primus nō est liberatus, q
fidē secūdi mercatoris secutus sum talem qualē voluit pri
mus, vt illius mandatarius, tā ad vtilitatem meā q̄ suam,
vt libereť a me, si alteruter soluat, & non aliter, & sic nihil
pōt imputari huic creditori, q ꝓmissionē recipit, eaq sola
contētus fuit, quia id nō egit aīo nouādi, vel recedendi in
dubio ab abl i sed recipiēdi sol iuxta mandatū debitoris,
& quo p accessionē alterius ꝑsone fit sibi magis cautū vt
hic p Aret.in vlt col secus si agereť expresse, & fieret no
uatio sm Pau.de ca.in locis præal. & Soc in.d.consi.167.
col.fi vbi etiā rñdet ad argumentū supra factū de sol.& ꝓ
missione. q a pari procedāt, vt verū sit quantū ad hoc, q
res non dicať integra. Iō sicuti post sol. non potest fieri re
uocatio. quia res nō dī integra.l.si cū cornelius, ibi anteq̄
reddereť infra de sol. Ita post ꝓmissionē quia pariter res
non dī integra. et in hoc ꝓmissio æquiparať sol.l.si patro
nus §.de illo infra de dona. vt hic etiam per Dec.col.xj.
Sed dicta æquiparatio nō subsistit q̄tū ad effectū noua
tionis quia p sol. nō fit nouatio. Ita nec p ꝓmissionē, nisi
p viā deleg. vt ibi p Soci.& clarius ꝓcederet dicta conclu.
qñ campsoris promissio, non fuisset stipu. vallata, quia

fine ea non fit nouatio.d.l.delegare,& latius infra dicet.et
prędicta col.conclusio cōtra Bar.hic ,pcedit in materia de-
legationis ,pprie vt nō liberet primus debitor p ,pmissio-
nem secutam.d.l.si debitorē sed per viam nouationis mul
tipliciter potest cōtingere liberatio, vt infra declarabit, &
dictis casibus saluari pōt opinio Bar.hic. Pro cuius rei in-
162 telligentia sciēdum est * delegationem a nouatione longe
differre.q ostendit pluribus mediis,primo propter copu
lam,quę inter diuersa poni solet & inter prædicta interpo
sita reperit,in rub.ff.&.C.de nouationibus & deleg. Se-
cundo quia diuersimode diffiniunt seu describunt,si quid
163 nouatio dr * prioris debiti,in aliā obl.transfusio atq; trās-
latio & sic perimit prima , & secunda loco prime consti-
tuitur,seu subrogatur.l j de nouat.q̄uis fm Paul. de cast.
ibi ex toto nō perimat prima cū in aliā transfundat. vnde
videt etiā prima subsistere, quia subsistit secūda lo co eius
subrogata arg.l.cū filius.§.hæres infra de lega.ij.Delegatio
autem dicit alterius debitoris , loco sui p stipulationē cre-
ditori, vel cui iusserit facta datio.l.delegare.ff.de nouat.ita
qd' aliter describit delegatio,q̄ nouatio. Quæ quidem in
vna eadēq; psona fieri pōt. Delegatio aūt nō.d.l.delegare,
&.l.iij cū glo.j.ac.l.fi.C.de nouat. Traduntq; Cin.& Sali.
in rub.eiusdem tit.& iō in materia correctoria,in qua stri-
cta fieri debet interpretatio app.noua.de qua in d l.fi.non
veniret delegatio vt statim dicam ,pban q plura exigunt
164 ad inducen.deleg.q̄; nouat. ✠ Dicunt etiā Cin.& Salic.in
rub.C.de noua.q prædicta differunt tanq̄; genus,& spēs
quia nouatio est genus cū alia volūtaria, alia necessaria sit.
Delegatio vero est species, quę voluntate tantū fit.Immo
est principalior spēs.quæ sub ipso genere nouat consistat.
Ideo in prædictis rubricis,posito genere,subiungit de spe
cie ipsa sicuti in titulo de seruitutibus,& aqua fm Paul.de
cast.in l.si vsusfructus infra de nouat. vbi dicit delegatio-
nem ,pprie sumpto vocabulo dici,qn̄ id qd' mihi debes,
de mandato meo. Creditori meo ,pmittis , quo casu du-
plex perimit obl illa,qua mihi tenebaris et altera.qua ego
creditori meo adstringebar, & vna tantū de nouo consti-
tuitur iō est principalior species,quæ sub genere nouatio-
nis fit. Et de ea spāliter ac nominatim habet mentio in di-
ctis rub. ,p quorū declarat. vide etiā Ias. in l.i.col.iij.&.iiij.
C.de iudiciis vbi materia nouationis et delegationis plura
scribit, & qd' de voluntaria & necessaria tactum est, pul-
chre declarat,& dicit tex.significādus.in.l.ij.C.de noua.q
sicuti obl.prima nouat perimit ita delega.persone rite fa-
cta,iure nouat. primus contractus euanescit.
165 Ad hoc ergo vt fiat seu inducat delegatio * plura requi
runtur Are Soc.& Ias.hic ac Deci.in .xj.col.Imol.& Pau.
de ca in.d l.delegare per illū tex.Pau.de ca.Alex.& alij,in
l.qui vsumfructū, infra de verb.obi. Alex. in cōsi.x.lib ij.
& in consi.·o lib.iij.& in consi.173.lib.vij.& Soci.in con
sil.267.Requirit.n.primo qd' ,pmissio fiat iussu vel māda
to debitoris delegātis. Secundo qd' ,pmittens sit debitor
mandātis, & ,pmittat tanq̄; debitor delegātis. Tertio qd'
,pmittat p stipulationē. Quarto q loco primi seu vice pri
mi debitoris Quinto q delegatus seruet fines mandati &
q nō excedat formā cōmissionis,& iō si mādaui q ,pmit
teret,& ipse nudo pacto sine stip.Id egit,nō fit delegatio,
vt per Pau de ca.in.d.l.delegare,vel si mādaui vt solueret
nō sufficeret ,pmittere,nec induceret delega. vt in superio
ribus diximus. & vno prædictorū deficiēte nō erit delega
tio,nec primus debitor erit liberatus. si campsor vel mer-
cator decoxerit vel foro cesserit,cū actio mea nouata non
sit, nec ipse a me sit liberatus fm præallegatos & Paul. de
cast.in.d.l.si debitorē p illū tex.ac Soci.hic in pen.col.alias
fiet nouatio, & primus debitor liberatus erit licet expresse
166 nō agat, vt nouatio fiat,* cū delegatio vim sol.obtineat,
soluit.n.qui delegat,vt dicit tex.in.l.nō putat,in.§.interdū
infra ad velleia.nā debitoris nomē vr insolutū datū,vt hic
declarat Aret.& sequit Deci.col.xj.& in cōsi 411.col fi.&
tradit etiā Alex.in præal.cōsi.173.,ppterea liberatio con-
tingit nō ob. q hodie nō fiat nouatio , nisi expresse dicat.
d l.fi.C.de nouat. * quia lex illa locū non habet in nouat. 167
quæ fit per deleg in qua per legē illā,nihil mutatū fuit Nā
huiuscemodi nouatio,quæ per delegationē fit, etiā hodie
prædictis cōcurrentibus licet expresse nō dicat,perficitur,
* Rō est secundū scrib. præallegatos quia delegatio, no- 168
uatio est,& aliquid plus,cū sit ficta solutio.d §.interdū,et
cū prædicta lex fi.correctoria sit,& in nouatione loquat,
in simplici nouat stricte ,ppriеq; intelligēda est , nō in ea,
quæ est etiā solutio, nam qn̄ campsor vel mercator ,pmit
tit, considerat non solū persona ,pmittētis prout in noua-
tione cōtingit,sed res,quæ in solutū datur. quia nomē de-
bitoris ✠ pro q̄titate solui potest.l.si sponsalibus.§ j. infra 169
de iu.dot. & consequenter ea est ratio, quæ in solut nimi-
rum ergo,si per eā,prima obligatio tollitur,sicuti per so-
lutionem & hæc est vera & communis doct.sententia,vt
hic attestantur Pau.de cast col pen.Aret.prima & fi Soc.
col pen Ias.xv.& Dec.xj.Imo.in d.l.delegare,col.ij.Barb.
in.d consi.37 col iiij ad fin. Deci.in consi.421.col fina.&
Alex.in præal.consi.173.licet Ange.in d l delegare pro-
ut ibi etiam refert.Pau de cast. hoc valde dubium esse di-
xerit & decisione cæsarea indigere.
Primum ergo requisitū ad causandum aut inducen de-
legationem est * q ,pmissio fiat iussu. aut mādato debito 170
ris delegātis.l.si debitorem.ibi iussero rem infra de nouat.
not.gl.per illū tex.in.l.nō putat infra ad velleia.Alex. late
in consi.60.&.173.supra allegatis, vbi ,ppterea dicit post
Imo & comensem.q ille qui ,pmittit pro alio, vel ,pmit-
tit illud qd' alius debet nō liberat principalem debitorē,
quia accessorie obligari vr arg.l.si pro te , infra mandati,
nisi alia,apponant de quibus infra dicemus* & qd' si de- 171
bitor vel alius accedat sine mādato vel iussu primi debito
ris non liberet primus ab obl. sicq; non fiat delegatio vel
nouatio.est tex. in.l vbi quis infra de const. pec dicēs qd'
vbi quis ,p alio se solutū cōstituit, adhuc is.,p quo se cōsti
tuit obligatus remanet.quēadmodum etiā voluit Barb.in
d consi.37.col.v.&.vj Alex.consi.159.lib.ij & Areti.hic
ad fi cōmenti,vnde per interuentū noue persone obl.pri-
ma non tollit vendicatq; sibi locum.l.fi.de nouat. q prio
ris cautelle non deroget, nisi de mente contrahentiū sit &
appareat vt infra dicemus. * Quare aūt necesse sit cōcur- 172
rere voluntatem debitoris delegātis, & eius,cui fit delega
tio,euiq; promittitur. Declarat Pau.de ca in d.l.delegare.
Sed non videtur de necessitate debere concurrere volun-
tatem primi debitoris, vt liberetur. cū etiam inuitus libe-
rari possit.l.iudiciū & solutionem infra de solu. Deci.infra
in.x.col. Quod procedere potest in nouat.non in delega.
proprie sumpta.quoniā fieri nequit,nisi mandato & iussu
primi debitoris vt dictum est. * Nota tamen satis esse vo 173
luntatem prædictā debitoris apparere per epistolam, vel
nutum tex. est in.d.l.delegare scriptura,vbi scrib. Paul.&
Imo.maxime,& tamen,secundum Imo.ibi non esset pec-
care in spiritum sanctum tenere per illum tex. a contrario
sensu.Illud intelligi quando delegans non pōt loqui , alias
quod requiratur iussus vel mandatum.
Secundum requisitū ✠ q delegatus sit debitor mādan 174
tis & tanq̄; debitor ,pmittat alias nō esset delegatio nec li-
beraretur primus debitor, vt etiam per illum tex.pulchre
no.Bar.& Pau de ca.in d.l.delegare.infra de noua.Ratio 175
assignari potest ex mente Aret.hic, quia qn̄ prædictis cō
currentibus delegat debitor, etiā hodie fit nouatio , quia
consideratur non solum persona promittētis. prout in no-
uatione contingit sed etiam res, quæ insolutum datur.Ita
q eadem est rō, quæ in sol.Ideo nimirum, si nouatio fit,
& ab obl.i.primi debitoris cōtingit liberatio,nisi ergo ,p-
mitteret delegatus . tanq̄; delegāns debitor non resultaret
prædicta insolutā datio.& cōsequēter , neq; delegatio ,p-
prie intelligi,sed largo modo posset.vt p Pau.de ca.in.d l.
delegare.& Dec.hic,Aret.tn̄ in cōsi.v. Quē post Soci. &
Ias.refert hic. Deci in.xij.col. Cōtrariū subtiliter attentauit:
dicens

dicens pro hac opi. esse iura aperta in.l si titius.§.de nouat.
& in l.si pure § si eum infra de excep.doli. vbi volens mi
hi donare,si iussu meo alteri promittat delegatus dr̄.& tñ
promittens adhuc illi nihil debebat.cui nõ donauerat.sed
donare volebat præterea diffinitio deleg.per q̃ vocabuli
proprietas ostenditur vulgato.§. appellata, &.l.j. cũ not.
infra de testa. non requirit qđ alterius iussu promittens
debitor sit,ergo talis delegatus proprie dici poterit cũ de
legare sit,alium vice sua,reum dare, Reum intellige secun
dum Aret respectu promissionis.q̃ modo facit, quia reus
& debitor creditoris per eã efficitur. Ita intelligitur ille tex.
in.d.l.delegare facit l si quis delegauit in eo.titu. vbi patet
qđ debitor,qui tutus est exceptione, ita qđ effectualiter
non põt debitor dici, promittẽdo ex certa scietia delegari
dicit̃, q̃uis donanti similis sit,si similis est donãti,sicuti ille
proprie delegari dicit̃.ita & iste,qui nullo modo prius ob
ligatus donauerat. Et istam opinio.etiam tenent hic Mod.
175 mediola licet de prædictis non faciant mentionem. • Sed
non est a communi opinione discedendũ per prçallegata,
ad iura in oppositum per Aret. adducta rñdet hic Ias co-
lum.xiiij qđ ex quo ille qui volebat donare, delegationi
consentit ad actũ donandi censetur velle descendere cũ do
natio traditione,aut promissione perficiat̃ insti.de donat.
in.§ perficiuntur sed quia Aret. subtiliter loquitur Ias. co
gitandum esse dixit. Sed sol. Ias sine lege est & rõne, ideo
Deci hic negando consequentiã improbat,ac etiã quia de
176 lega.tempore debitor nõ reperitur. • vnde ad illa iura, &
ad.l.si quis delegauit rñderi potest qđ est quidem delega
tio.Sed improprie & largo modo Pau.de ca. loco præal.
& hic per Soc.& Dec in pen.& vlt col.Sed nõ est talis de
legatio,quæ solutio sit.& locũ non habeat tex.d.l.fi.C.de
nouat.Sed tantum illa,quæ sol locũ tenet per rõnem su-
pra assignatam Quare hodie d.l.fi.non corrigat iura an-
tiqua in tali delegatione,cũ sit nouatio,et aliquid vltra vt
ficta sol.quæ solutio considerat non põt vbi nomen debi
177 toris nõ datur insolutum, • nisi intellige de mente cõtra-
hentium ex aliquibus coniecturis appareret velle nouat.
facere,& hanc secundam loco primæ subrogare, vt infra
dicam. quia tũc in ea deleg. haberet etiam locũ.d l.fi.vt pa
tebit ex statim dicendis. Ad ponderationẽ Aret.de.d.l.de
legare,ibi reum dare, Rñde qđ stringunt pro cõi verba il
la reum dare creditori. Important. n. idest dare alium suũ
debitorem creditori,& sic refertur verbum.reum ad dan-
178 tem. Ita vt sit reus dantis ✠ & qđ interpretatio Aret. intel
ligentis reum respectu promissionis non subsistat ostẽdi-
tur,quia text.dicit dare alium reum , & sic qñ datur reus
est dantis vt quia respectu recipientis , post promissionẽ.
reus efficitur,& sic postq̃ datus est, Confirmatur hæc in-
telligentia per plura iura illius tituli de nouat.quç hoc mo
do loquuntur si quis debitorem suum delegauerit . facit
etiam tex.in præal § interdum , vbi mulieri intercedenti.
& debitorem suum deleganti condictio dicit tex. cõpetit
quemadmodum si pecuniam soluisset.soluit enim inquit,
& qui reum delegat, Ex quibus apparet reum ipsius dele
gantis debitorem dici in hac materia, licet post promissio
nem reus ac debitor recipientis efficiatur.

Circa tertium requisitum stipulationis.s.in delegatione
179 extra iudiciali requisita • iura aperta sunt, in.d.l.delegare,
& in.l j.C.de nouat.& tenent cõiter scrib.hic,& in locis su
perius alleg.& Alex.in præal.cõsi.173 ac Dec.in cõsi 421.
colum.fin. Quod est verum,inter delegatũ & eum cui sit
delegatio iuribus præallegatarum,secus iura delegantem
& delegatum , cum solum requiritur voluntas delegãtis.
quæ nutu,vel per epistolam declarari potest.l.deleg.scri-
ptura, vbi Pau.de ca. not.infra de nouat.& sic sufficit con
stare de voluntate delegantis , vt delegatio inducatur. Ex
180 quibus inferri põt • q mutus non delegatur . cum loqui
nequeat,et stipulatio,quç in delegatione necessaria est,nõ
fiat nisi vtroq; loquente.l.j.infra de verb.oblig.secundum
Imol.in dicta.l.delegare scriptura.

Limitantur prædicta ✠ sm Soc.hic & Dec.in cõsi.167. 181
quando ageretur in curia mercatorum,inter mercatores,
vbi sola æquitas inspicitur & tantum facit simplex pactũ,
quantum stipulatio. vt per Bar.in.l.quintus,& in.l. si fide-
iussor in.§ quædam,per illa iura infra mandati, Quod re
probant hic Mod taurin. in.xxj col.quia Bar. & doct.in
campsoribus,et mercatoribus expresse loquuntur sic limi
tatio esset destructio concl Bar. Quod verum nõ est quia
an hoc casu necessario requiratur stipulatio vel non, Bar.
nõ inuestigat nec terminat,itẽ præfati Mod nõ rñdent ad
rõnem Soci q̃uis saluan.Bart.dicant qđ ipse nõ loquitur
qñ esset quæstio inter mercatores , vt in limitatione Soci.
• Quod etiam non subsistit quia cõclusio Bar. in locis prç 182
allegatarum gñaliter intelligit̃ in curia mercatorũ , & vbi
agitur cũ mercatore. Quẽ æquitas seruandæ fidei indistin-
cte obligat versus quemlibet, vt stip. vt per Fely. in.c.j. in
primis col de pactis.& Rip in rub.de verb.obl in decima
col.& per Alex. post Bal. ab eo relatum in l.iurisgẽtium
in.§ sed quum nulla in fi.supra de pact. vbi etiam Ias in.ij.
col q no est ad declarationẽ decisionis. Bart supra relate,
Dec.in consi.421.col fi.in mercatore tenet nõ requiri stip.
sequendo decisionem Bar. hic qui tñ loquitur de promis-
sione,& sic vbi interuenit stipulatio in dubio, licet etiã in
terminis Bar.qñ mandatum fuit vt solueret & ꝓmissio se
cuta est,delegatio non fiat, nec nouatio, nec contingat li-
beratio a prima obligatione,vt contra Bar.hic in superio-
ribus dictũ fuit. Teneo igitur indistincte ꝓcedere, q Soc.
& Deci.in locis supra alleg. dicunt verum esse qđ in curia
mercatorum,etiam qđ non agatur inter mercatores. Sed
inter nob. & mercatorẽ concurrentibus cæteris habilibus
fieri delegationem,& si nõ interueniat stipulatio quia nu-
dum pactũ,& simplex ꝓmissio,ꝓ stipulatione est in mer
catore propter summam fidẽ,quç in mercatoribus requi-
ritur, vt dixi, & sic iuris censura satis dr̄ interuenire stipu.

Quartum requisitum • quod debitor delegatus pro- 183
mittat loco seu vice primi debitoris,probatur per dicta l.
delegare, vbi Imol.& Pau.de cast. not.& ex dicendis in se
quenti requisito, latius apparebit.

Quintum requisitũ est • q delegatus formam delega- 184
tionis & cõmissionis non excedat. Sed diligẽter exequen
do obseruet, vt diximus supra in.vj.conclu. Bar.& in enu
merat.istorum requisitorum. • Notandum tñ diligenter 185
est, q licet prædicta punctualiter non interueniunt. dum-
modo tamen ex coniecturis constet de animo nouãdi , ac
voluntate delegati & eius , qui delegatur inducitur noua-
tio,& liberatio primi debitoris l. vbi quis cũ glo infra de
const.pec. §.argentariorum cum glo.in auct.de fideius.&
l.fi.C.de nouat. Aret. Soci. & Mod.mediola.hic, Barb.in
consi.86.col.vij.lib iiij. Imo,pulchre in d.l.delegare,col.fi.
Alex.in præalleg consiiij.40.&.175. & in.l.qui bis idem,
infra de verb.obli.Ludo.Gozadi. in consi.70.col.iiij. vbi
etiam dicunt , q quando secunda obl.facta est sub cõme-
mora.primæ agitur ex secunda,nõ ex prima,quæ nouata
intelligitur per.l.non ad ea infra de condi & demonstr. &
propterea infertur pariter qđ si quis ꝓmittat creditori lo
co talis vel vice talis, vr̄ creditor vnum debitorẽ loco alte
rius eligere ideo siue sit debitor creditoris siue nõ fit noua
tio & liberatio primi debitoris d.l. delegare sm Socin. &
alios hic,& Alex.in consi.proxi. allegatis, & Parisium in
consi.107.lib.iij.q pulchre Imo.in.d.l.delegare col.fi.vbi
mens inquit partium esse videtur vt obl.istius subrogetur.
loco primæ,hocq; clarum esse subiicit,tã de iure antiquo,
p §.præterea insti.q.modis tollitur,obl. q̃ de iure nouissi
mo p.d.l.fi.C.de nou.ibi,volũtate, & nõ legibus esse no-
uãdũ quasi etiã hodie inquit fiat nouat.qñ illa tacite nõ in-
ducitur a.l. hoc est ex cõiectura legis. Sed ex voluntate, &
mẽte partiũ de qua verisimiliter appareat,& ipso iure fieri
ibi ꝓbat & idẽ vult esse si dicat • ꝓmitto ꝓ tali, suscipiẽ- 186
do in me nomen vel obl ipsius p.l.si pater.C.de nouat. &
generaliter vbicũq; inter delegatum & creditorem actum

est nouationem fieri.l.cū rectè. cū ibi not. infra de nouat. Aut ex aliis coniecturis de tali voluntate appareret.cū voluntas sit illa quæ vt diximus hoc operatur, ad qđ vide etiā Soci.in consi.267 col fi & Parisium in præal cōsi.107.
187 col.ij. vbi consulen.firmat idem esse * qñ delegatus ꝓmisit pro alio delegāte.s.quia idem est dicere secundū meum pro tali qđ loco talis, vel vice talis. quæ opinio est erronea,nec inducitur hoc casu nouatio. Sed vt ille accessorie obligari,arg.l.si parte infra mādat.& ita in terminis declarat pulchre Imo.in.d l delegare,col.fi.& consuluit Alex. in præal.consi.178. & decisio.Salic.in l.fi.C.de nouat. per Parisium allegata in aliis in terminis est, cum vt dico,pro decem, quę tibi debeo ꝓmitto quindecim, constat enim tunc de animo nouandi,& a prima obl.recedēdi,faciunt, quæ in superioribus dixi.Ex quibus infertur ad quęstionē de qua heri vnus vestrū me interrogauit, si ꝓ centūquinquaginta scutis deberi talem debitorē, & tu acceptaueris, & debitor postea decoxerit,an ego liberatus sim videtur ꝙ sic quia apparet de animo nouādi,et quia creditor vnū debitorē loco alterius elegit, quia censet nomen debitoris insolutū datum, ergo a prima obl. contingit liberatio Et vbicūq; in secundo instrumento reseruata essent iura pri
188 stina, * dicendū sine dubio esse non induci nec fieri nouationem, vt ex prædictis apparet & consuluit Ludouicus
189 Gozad.in consi.58.col.j. ✠ Quosdam tñ casus in quibus ex speciali rōne nō inducitur nouatio nec liberatio prime obl.etiam vbi alias secūdum ea,quæ superius diximus nouatio induceℓ.post Soc. Iaſ.& Opizonum,tangunt hic re
190 missiue Mod.taur.& mediol.ꝙ & inter alios notandus est ille casus qđ si delegans sciuerit mercatorem, quem delegabat breui,aut cito foro cessurum,aut decoctuꝝ,licet ꝑ delegationem liberatus sit ab obl prima creditori tñ ad interesse tenetur.Quę de hoc nō monuit vt ꝑ eos. quibus addite Roma.in singularibus suis fol.15.colū.iij. vbi pulchre dicit, ꝙ si mercator sciat in consilio ciuitatis factum ordinem,de frumento in crastinū viliori pretio vendēdo. & statim vendiderit,ꝙ habebat,non certifican.de hoc emptorem tenebitur illi ad interesse,præcipue ꝑ tex.notabilē in.l.si vina,quæ in doliis infra de pericu.& commodo.rei vend.Et facit etiam in simili, ꝙ pulchre not. Bart.in.l j.in primo per illum text.ff si quis testa. liber esse iussus. fuerit contra pręfectum vrbis.qui imperatorem coronat.a quo ex consuetudine liberatur a debitis suis,satisfaciente Cæsare omnibus debitoribus eius, præfectū.n.aduentum cæsaris sentiens multa debita contraxit spe future liberationis. Dicit qđ ab huiuscemodi debitis liberari nō debet,per illum tex. quem ad alias pariter inducit quæstiones.De quibus vide Xpoſo.portium.in.§ item finitur insti de vsufr.

Glo.finalis diuiditur vt hic ꝑ Iaſ. in primis ipsius gl. dū allegat.l.aduersus extollitur per Bal.ꝓ declaratione illius.
191 l.vt omnis contractus possit in mutuū conuerti, ✠ licet ipsum mutuum in alios contractus conuerti non possit. l.si vero §.si post.ſ mandata, vbi post creditam pecuniā, mandauero creditori credendam.mandatū nullū est.& sic mutuum in causam mandati conuerti non pōt. Sed nulla ratio est cur nequeat,in alios contractus cōuerti mutuam, sicut alij cōtractus in ipsum mutuū mediāte stipulatione. Immo facilior videtur conuersio ex mutuo in aliū contractum ꝗ ex alio contractu in mutuū,cum mutuum contrahatur solummodo in rebus pondere numero, & mēsura consistentibus,& re existente in præsentia vel solutioni pa
192 rata.vt hic ✠ alij contractus, etiā in aliis speciebus & iuribus.l licet.§.j &.l.nuptura.ſ.de iu dot.& plenius in superioribus dictum fuit.Nec ob.d.§.si post creditā, quia partes ibi non agebant vt mutuū conuerteret in causam mandati,Id enim fieri potuisset.Sed post pecuniā creditam,& contractum factū, mutuumq; mandauerat quis creditori pecuniam credendam, quo casu non subsistit mandatum cū præcedere debeat, & antea interuenire, vt ibi declarat glo.Non aūt vult ille tex ꝙ mutuū in alium contractum puta mandati conuerti non possit,& in.d l aduersus,decidi tur extensionem non numerate pecunie.quæ in mutuo locum habet non procedere quando in aliud debitum cōuersum est mutuum. Sed tunc inspice solum an iusturā præcesserit debitum, iste est verisimus illius.l.sensus.

Sed contra tex.d.§. si post & prædicta vt casus.l. si iam facta. ff.de cond & demō.ꝙ vbi si iam facta sint,quæ cō- 193
ditionis loco scripta fuere distinguiℓ inter testatorē scientem & ignorātem vt præsenti d ie debeaℓ.si testator nesciuerit; ergo eodem modo si post creditam pecuniā mandauero credendam, dicendū videtur debere mādatum subsistere. & per tex.d.l. si iam facta tres nota. quæstiones per scrib. deciduntur.ꝙ gratia Pontificis ad vacaturum locum habeat etiam in vacante tempore concessionis. secunda qđ facultas testandi de quæsitis intuitu ecclie Cardinali,Epō, aut clerico per Papam concessa ꝓfit, si testamentum iam factum erat. tertia qđ licentia alienandi feudum vel emphiteosim vasallo vel emphiteote per dñm data trahitur ad iam alienata. qñ dominus id sciuit,vt post alios scribē. Tradunt Soc in.d.l.si iam facta Are.in.l.titius.§.lucius infra de lib.& posth.& Alex.in cōsi.146.lib.v.& in cōsi.95. lib.vij. Sed rñde.ꝙ mandator accipitur tantum ante obligationem.Ideo nimirum si nullum est mandatum Si obligatio iam cōtracta erat quia mandatum præcedere debet factum non sequi.vt per glo.& doct in.d.§.si post.

In ea glo.ibi,in l.qui negotia in prin.✠ vbi dicitur,qđ 194
si ꝓcurator meus exacta pecunia a debitoribus meis,mihi scripsit certam summā apud se esse.eamq; sibi creditā,se debiturum cum vsuris semissibus non posse vt creditam, peti.vult ergo tex ille qđ debitū ex cā mandati in causam mutui non conuertatur.cuius contrarium hic expresse dicitur contrarium terribile, & difficillimum est,& varie ad illum tex.per scrib.accōmodanℓ sol.Qui mirum in modū in eis se inuoluunt hercle Aphricanus. ✠ dicte.l qui nego 195
tia,auctor de industria.vt ingenia successorum, iniq; torqueret semper obscure locutus est. patet in.l. cū quis vbi Bar.no.infra de sol.& in.l.frater a fratre.ſ.de cond. indeb. vbi Iaſ.& alij hanc consequentiam admittunt.lex Aphricani ergo difficilis.ꝙ clare cōprobatur in d.l.qui negotia,
* Et si Vlpi. qui fere omnia prætorū edicta interpretatus 196
est, & multas leges edidit ita obscure, quemadmodum Aphricanus,locutus fuisset, vt nobis legalis sciētia intelligi quidem non posset. Sed glo hic communis est * ꝙ 197
in casu l.nostre pecunia non esset præsens.sed sol.parata iō contractum fuisse muniū. ibi nec extare, nec esse solutioni paratam.Sed consumptam. Iō nō potuisse pecuniā illam debitam ex cā mandati cōuerti in cām mutui.quia mutuū non contrahitur nisi in rebus pondere,numero et mēsura consistentibus, & lex,nō fingit * super impossibili.l.cū ad 198
certum infra locati.& l.si pater cum.l.seq.supra de adopt. nec super re,quæ non est præal l.quoties infra de nouat.si pecunia non extat,non potest fingi mihi data. inde a me.ad te,ꝑlecta. prout requiriℓ in mutuo naturali secundū ꝙ hic dř ideo nimirū.si ibi nō fit prædicta conuersio in cām mutui.vt fit hic sm Bar.infra in antep col. & sequitur hic cōiter doct.vt hic per Alex.col.vij.Soc.fi.& Iaſ.17. Decipenul.& alios Mod.vt n.dicūt doct partes hic præsentes erant. & pecunia solutioni parata. Iō lex fingit quia veritas sic potuit esse. pecuniā solutioni paratam breui manu profectam de vno ad aliū.& sic contrahi mutuū. in.l.qui negotia,absentes erāt & pecunia consumpta. Iō fictio illa ꝑfectionis pecunie breui manu nō inducit. ✠ Sed lōgissi- 199
ma manu opus fuisset,ad qđ facit no.per tex.in l.qui decē in §.itē responsum est desoluti.ibi.n. nō obtulisse eam ꝓpter absentiam intelligi pōt,& sic ꝓpter absentia personarū et rerum,lex nō fingit. traditionē pecunie absenti factam vt dicit Bal.hic etiā relatus per Alex.col.pen & Soc.vltima.

Quō autem probetur pecuniā fuisse solutioni paratam declarat Bar. & scrib.ſ.ad fi.commenti. * Sed a prædicta 200
sol.recesserūt Fulg.Soc.Iaſ.Cur.et pleriq; alij primo quiā diuinatiua

diuinatiua ad hanc.l.ꝙ hic pecunia extaret, & esset sol.pa-
rata, hoc n non appareret, factiq; est ꝙ non præsumitur.l.
si emancipati cum simil.c.de colla.secundo qđ in d.l.qui
negotia pecunia non esset sol. parata Sed cõsumpta tex.
ille cõtradicere videtur ibi, certam summam apud se esse.
& ibi ipsius periculo nũmi fuerint ergo pecunia extabat,
non aũt consumpta erat.iij.quia ratio anima legis,ibi assi-
gnata ad aliud tendit,non.n.se fundat tex.ibi,eo qđ pecu
nia esset consumpta, sed quia nuda pactione debitũ ex cã
mandati non põt cõuerti in causam mutui quę rõ militat
etiã si pecunia solutioni parata foret.& partes pñtes essent
201 iiij.quia licet pecunia nõ esset solutioni parata ✠ non im-
pediretur fictio, de qua in.l.nostra vt probaš in.l.licet in
§ quotiens infra de iu dot.in.l. si mulier infra de condi.ob
causam in l si quis obligationem.j.de reg.iu.vt hic p Cur.
col.xij.v. quia nihil ob. quia in genere etiã inter absentes
lex fingere possit pecuniã fuisse trãsmissam inde remissam
& sic conuerti in causam mutui.l.certi condi.§.si nummos
202 supra eo. ✠ cum fingat possibile secundum naturam.& in
genere.extra hos terminos.de quibus loquimur.l.retro.et
l.in omnibus infra de captiuis, & post limi.reuer.Bar.in.l.
si is qui pro emptore col.xij verſi dic ergo vbi clarius exẽ
plificat infra de vsucap. & sic quando ego tecum cõuenio
ꝙ illud qđ mihi debes ex vna cã ex mutuo debeas.etiã ꝙ
actualiter pecuniam non habeas sol.paratam, potes tñ in
genere habere ergo lex fingere potest. ꝙ haberes.& conse
quenter sit mihi data, inde a me ad te profecta. vt hic per
Fulgo. Alex. & Soci col.pen & fin. & Cur.duodecima.
203 ✠ Eapropter ipse Curt.nouum accommodat intellectum
ad d l.qui negotia.ꝙ ideo ibi non fit translatio,in causam
mutui.quia agebatur de actione personali. in causam mu
tui transfe.cum promissione vsurarum lemissium. ꝙ sine
stipulatione fieri non potest.l quamuis C de vsuris sed in
casu istius.l. de facienda prædicta conuersione absq; vsu-
ris ꝙ fieri potest sine stipulatione vt per eum.

Sed tex.d.l. qui negotia huic intelligentie. refragatur in
multis quibus Curt.rñdere nititur sed minus bene, idque
ex tribus præcipue ostendiš, vult n ibi Aphricanus con-
uentionem super vsuris factã subsistere.Iõ vsuras,de qui-
bus conuenerat præstari debere & sic virtute cõuentionis
facte,nõ alio respectu. Translatio ergo ibi in causam mu-
tui prohibita non fuit propter vsuras,quia permittunš.&
præstari debere dicit. secundo cã vsurarum separata est a
causa mutui. Et iõ Aphricanus ibi duas quæst. format de
mutuo vnam. Alteram de vsuris, & vtrią; separatim rñ-
det, vtileq; per inutile vitiari non debuisset per regulã vti
le per inutile de reg iu.in.vj.vnde ob vsurarum ꝓmissio-
nem vitiari nõ debuisset translatio pecunię debite ex vna
causa. in aliam cãm mutui v3 pecunia sol. parata extante,
vt hic per gl.tertio repugnat prædicto intellectui tex.d l.
qui negotia in prin. ibi alioquin dicen. ex omni cõtractu
nuda pactione creditũ fieri posse.ex quo patet rõnem de-
cisionis illius tex.esse nõ propter vsuras. nõ præstabiles ci
tra vinculũ stip. Sed quia pecunia nuda pactione in casu
illo,conuerti nõ potuit in causam mutui,& sic tota dubi-
tatio fuit.respectu mutui non respectu vsurarum. Immo
quo ad illas iuriscon.rem pro indubitata habuit.

Moder.mediol.adherẽtes opinioni Alberici Bal.Rom.
& sequacium,qđ in.d.l.qui negotia sola epistola, ac inter
absentes conuentũ fuerit de pecunia debita in mutuũ con
uertenda, ꝙ difficile sit propter absentiã rei traditioni mi-
nime consentientem hic inter præsentes res agereš,& exa
cta fuerit pecunia,a debitoribus nomine dñi & mandãti,
quæsita.Ideo in causam mutui.facilius conuertatur vt per
eos.Sed nihil est.Quãtum.n.ad.d.l.qui negotia, sola ab-
sentia non est illa.super qua fundetur decisio illius.l.vt dixi
mus & adhuc obstant alia. quę cõtra communem solutio
nem adducta fuere. Quo vero ad legem nostram consun
ditur ea intelligẽtia,per hunc tex.ibi q̃uis nummos meos
non acceperis. qui casus extenditur ad sequens membrũ,
vt per Soci.hic in vlt.col.& Deci.pen. & sic nec in secũdo
casu pecunia exacta mandantis fuit.cuius contrarium præ
fati Mod.dicunt.Pręterea si pecunia mandantis fuisset,mu
tuum vere contractum esset.quia de meo tuum factũ ve-
re & non ficte.Ita qđ res procederet,secundum cõmunes
regulas mutui.non autem propter singularia præcepta pe
cunie credite.vt hic vult iuriscon.

Non est ergo recedendum a communi intellectu. tam
l.nostre,q̃ dictæ.l.qui negotia,ꝙ hic pecunia esset solutio
ni parata ibi nõ per adducta in superioribus. & alia infra
dicenda. Non obstant igitur allegata in oppositũ, nã ad
primum motiuũ,solutio patet,ex supradictis dum cõem
sol.ad illa iura retulimus.Nã rõ Bart.ibi adducta ostendit
pecuniam hic fuisse sol pararam.Itẽ per id qđ dicitur in.l.
nostra ibi,q̃uis nummos meos nõ acceperis. qui casus ad
sequentem extenditur ex quo patet extasse pecuniã solu-
tioniq; paratam fuisse.cum nummos acceperis ſm Socin.
& Dec.hic col.pe.& fi. Ad secundã de verbis,apud se esse
positis in.d.l.qui negotia, quia sol.Sali & Alex qđ illud
apud me esse dicaš,ad qđ mihi actio cõpetit.l id apud de
verbo.sig. non satisfacit ✠ cum illud ficte sit & improprie 204
ideo tex.l. id qđ vtitur verbo videtur. ꝙ fictionẽ notat.
prout illum tex.ad hoc inducit Soci.in consi. 100. col.pe.
lib.j.l.autem qui negotia secundum veritatem & proprie
tatem loquiš p3 ibi esse, ✠ ꝙ est veritatis expressiuum l. si 205
maritus,in.§.legis iulie.vbi Bar.no.infra de adul. Ego rñ-
deo,ꝙ illa verba apud se esse.verba sunt partis, quæ non
probãt ita esse in sui fauorem iuribus vulgaribus.& intel-
liguntur.i.se debere quia cũ esset debitor q̃titatis vna ma-
gis quam alia non põt dici debita iõ verba illa, intelligi ne
queunt apud se esse.hoc est. ꝙ illa pecunia debita esset sol.
parata intelliguntš ergo vt dixi qđ erat penes eũ. quia il-
lius summe & q̃titatis erat debitor.l incendiũ.C. si cer.pe.
facit optime tex.in.l. luciusticius infra depositi vbi lucius-
ticius Sempronio scripsi apud se nummos centũ eiusdem
Sempronij esse.& tñ intelligi potest etiam quando tantũ-
dem esset obligatus. & sic etiã pecunia sol. parata minime
existente ad illa verba, ipsius periculo ✠ rñdet hic Alex. 206
col.pe ꝙ poterat esse, debitorem pecuniã illam alteri cre-
didisse ita qđ sol parata non erat, & tñ periculo suo sta-
bat. si exigere illã nõ posset qđ absq; magna diuinatione
nõ videtur dictum Ideo magis gñaliter rñdeo. ꝙ cũ esset
debitor q̃titatis in genere, & multi casus ad damnum sui
accidere possint iuxta.l cõtractus ad fi.j.de reg.iur.ꝓpter
quos tñ ipse nõ liberaretur.cũ in genere sit debitor.d.l.in-
cendiũ.Iõ nũmi debiti. ipsius periculo merito dicunš esse.

Ad tertiã rñdeo, ꝙ est cõprobatio dicti præcedẽtis p
reductionẽ ad absurdũ qđ est fortissimũ argumentũ.l.nã
absurdũ ff.de bonis libert hoc v3 mõ.Dixerat.n.ibi iurisc.
in primo legis, nõ fieri illo casu conuersionem in causam
mutui qa pecunia nõ extabat,nec partes pñtes erãt. Sub-
iungit,alioquin dicendũ ex omni cõtractu nuda pactione
pecuniã creditã fieri posse, idest si cõuersio in cãm mutui
pecunia nõ extante fieri posset iuxta thema supra ꝓposi-
tum,dicendũ esset ex omni cõtractu,nuda pactione,& si-
ne re fieri conuersionẽ. in cãm mutui.ꝙ absurdũ est & fal
sum.cũ sit cõtractus, qui re tm̃ celebraš inst.qui.mo.re cõ
trahitur obl.& iõ citra vinculũ stip.re non extante in cãm
mutui nõ conuertiš.l. si ex prætio.c. si cer.pet. & sic iurisc.
ibi nõ simpliciter se fundat sup nuda pactione,vt Soc Ias.
& pręal.volebãt. Sed iuxta ac ſm terminos ꝓpositi the-
matis,re.s.nõ extante, & hoc verissimũ est, ꝙ re non ex-
tante nuda pactione, & citra vinculũ stipu.alij contractus
in causam mutui non cõuertuntur.d.l. si ex prætio,& qđ
pecunia ibi nõ esset sol.parata ꝓbatur, eo qđ id nõ appa
ret & volẽti hoc dicere, ꝓbandi incũbit onus. vulgata.l.ei
qui dicit in.c.de proba. Item clarius Aphricanus ostendit
in versi.nec huic simile,vbi ponitur casus contrarius præ-
cedẽti in quo sol.erat parata pecunia vt hic declarat Alex.
in pen.col.ergo in præcedenti, non extabat. nec erat sol.

parata. alias nudo pacto, potuisset in mutuum conuerti, ppter singularia precepta mutui. Intellige quia in casu illo de meo tuum fieret ficte nõ vere, pecunia.n. ibi a debitoribus meis per pcuratorem exacta debita mihi erat, nõ aũt mea l. rogasti, cum ibi no. per Pau. de ca. & alios supra eo. facit tex in l. si vas in fin. infra de furt. & quæ plene scribit Alex. in consi. 21. lib. vj. & Bar in. l si. a fratre col. xiiij

Ad quartum & quintum, respõsio patet ex dictis Bar. hic in antep col in versi veniamus ad tertiã. Nec ob qd' in genere vt supra dicebatur lex possit fingere, & fingat
807 impossibile in specie illa vt supra dictum est. * quia rñdeo q; licet posset, id tñ non facit. nisi subsistente æquitate naturali. l. deniq; cum. l. sequenti supra ex quib. cau maio. cum not. per Bart. in. d. l si is qui pro emptore in tertia col & quia equum non est vt contra regulas mutui, tam longa manu eam fictionem inducat. Satis habuit lex id facere re existente sol parata Imitando vt inquit Bartol veritatem
808 nec super impossibili secundum naturã * lex fingit l. nam adoptio cum not. supra de adop. Tradit Imo. in. l sub conditione colum penulti. de solutio.

Qũo autem in casu dicte. l qui negotia. vsure pacto nudo promisse vt ibi dicitur peti possint contra text. l q̃quis. c. de vsuris. Iaso in. l. iurisgen in. §. quinimo col. pen. supra
809 de pac post Iaco. butrig. & Fulgo rñdet qd' * procu. qui pecuniam domini in vsus proprios conuertit. Tenetur ad vsuras ex dispositione legis. vt in mãdati. l. idem. in § si p cur. vnde tunc nudi pacto promittendo vsuras promittit illud ad qd' ex legis disp. tenebatur. Ideo dicitur conuẽtio legitima & producit actionem. quæ sol. nõ satisfacit, quia illo casu conuenitur in vsuris. quæ legitimo modo in regione illa frequentabant. vt subiicit iurisfcon. in d. §. si procur. sed in. l. qui negotia vsuras conuentas præstare iubere. Curt hic in antepen. col. Id esse dicit propter contractum bone fidei, per epistolam probatum qd' non placet, quia vsuræ ille. Præstantur ex conuentione facta in contractu mutui. & sic stricti iuris. Ideo melior est sol. Bar. & Ange. etiam relata per Ias. in. d. § quinimo col. pen. qd' ibi istius pactum nudum vestitum fuit rei interuentu, propter co-
810 herentiam traditionis, * cuius vim obtinuit dimissio ibi facta iuxta l si sacculum in. § si. cum gl in depositi iuncto §. interdum. l. qua ratione infra de acqui. re. domi ita etiam voluit glo. in dicta. l. qui negotia.

Circa contrarium l. si ex pretio, vbi dr̃ qd' si q̃titatem ex vna cã debitã stipulatus fuero cum vsuris ex alia causa. fit cõuersio in mutuum & vsure peti possunt vsq; ad modum licitum. ergo non requiritur qd' pecunia sit solutioni parata, Si vero sine stip Id cõuenerit tale pactũ de præcedenti obl. nihil mutat, & si nõ fit conuersio in cãm mutui
811 prout hic dicit. ✠ Bar. in antepe. col quantum ad prin d. l. recte soluit qd' in mutuo ciuili loquatur. Nos in naturali vt hic etiam per Pau de ca. in vlti. col & Alex. penul Sed non bene soluit, quantũ ad secũdum casum dicte. l in quo videbatur qd' valere deberet. mutuũ licet vsure peti non possunt Glo. hic. & in. d l si ex pretio soluit, q; pecunia nõ erat ibi sol. parata ideo nimirum si in causam mutui, sine stip. conuerti nequit. Deci hic in penul. colum. respondet, non fieri ibi conuersionem in causam mutui. quia principalis conuentio de vsuris præstandis non subsistit iõ nec accessoria de mutuo arg. l. cum princ infra de reg. iur.

Qui intellectus licet prima facie aures demulcere videat perspicacius tamen consideranti non satisfacit. Nam confunditur per illum tex. ibi tantum mutuam pecuniam datam conscriptum est. & eius præstari fœnus conuenit. & sic agebat tibi principaliter de mutuo contrahendo prout etiam natura tituli, sub quo lex est situata ostendit. postea de vsuris non autem principaliter de vsuris. vt Dec. inquit. Tene ergo præcedentem solutionem.

812 Circa contrariũ l. si pecuniam. ✠ vbi si debitã mihi pecuniam aut rem aliam. in conspectu meo te ponere iussero liberaris, & illa mea esse incipit quia cũ corporaliter a nemine eius possessio retineat mihi est acquisita. & quodam modo dicit tex. manu longa tradita, existimãda est, ergo requiritur q; res & pecunia sit in præsentia, & sic nõ sufficit qd' sit sol. parata. Bar hic col antep. rñdet id procedere quantum ad veram traditionẽ secus. quoad fictam. & sequitur hic Alex. in penult. col. sed male quia licet res sit in
præsentia. * Traditio tamen a lege ficta dicitur, vt probat 813
tex. in. d. l. si pecuniã, ibi longa manu tradita existimanda est licet acquisitio & possessio vera sit. vt plenius diximus in secundo euidẽ. vera est ergo sol. q; quantum ad veram dominij translat. & acquisitionem requiritur rem esse in præsentia vt ibi quæ quidẽ præsentia rei veram acquisit. operatur licet traditio ficta sit, vt ibi, et consequenter si pecunia fuisset in præsentia vt ibi facta fuisset vere creditoris numerari iubentis & mutuum proprie beneq; contractũ, non ex singularibus præceptis pecuniæ credite. vt hic dicitur, sed si non sit in præsentia sed tantum sis solu. parata propter singularia præcepta pecunie credite. ficte mihi acquiritur, mutuumque contrahitur contra regulas mutui, ita intelligitur lex nostra.

Iuxta prædicta quærit notãter Bar. * qualiter debitũ ex 814
vno contractu possit cõuerti & deuolui in debitũ ex alio contractu ab eodẽ debendi ex cuius dictis tres colligũtur concl prima, q; in contractu vel quasi vniuersali fit dicta cõuersio accumulatiue siue primo remanẽte tex. sunt aperti in d l. diuortio in primo supra de neg. ge. & in. l. si remunerandi in §. apud Iulianũ ibi quẽadmodũ solet ff. mandati teneri debitor. qui creditoris sui negotia gessit in mãdati & cum ista concl. Bar. transeunt cõiter doct. vt hic p Deci. Cur. & Mod. tauri col. pen. antep. & xxiij. Ratio conclusionis est. quia contractus se compatiuntur. nã genus cum specie concurrit, cũ ex diuerso fonte procedant ſm Deci. hic. Sed clariorem rationem assignauit Bart. in. d §. apud Iulianum quia tunc a seipso exigere debet, se nõ facit præcedens debitum deuoluitur in actionem mandati, vel negotiorum gestorum per illum tex. & intelligitur cõclusio quando interest dictam conuersionem fieri alias secus. vt per illum tex. declarat Pau de cast. in d l. diuortio de quo tex. vide etiam pulchre Soci. in. l. q; te col. v. supra eod.

Secunda concl. Bar. in singulari seu particulari cõtractu vel quasi cũ fit conuersio in aliud debitũ. ex alia cã. si primum non tollitur. quia nihil ad me dicit peruenire, cum duret actio prima d §. apud Iul. vbi mutuum nõ cõuertit in speciale mandatum. nec peti põt actionem mãdati fallit concl. in stip. animo nõ nouãdi interposita, & in cõstituta pecunia vt hic per Bar. sed Dec. Cur & Mod tauri. reprehendunt Bar. aliter dicẽtes, & concludentes qd' debitũ ex vna causa conuerti põt in aliud debitũ. ex alia causa primo
adhuc remanente, * nisi cõtractus essent incompatibiles. 815
l. duo societatem infra pro socio l. Item illa in fin. infra de cõsti. pec. & §. j l. sponsalibus, in de iure dotium vt hic per eo q̃uis hoc casu nõ sit proprie conuersio faciunt pro hac concl. alia similia post Fulg. adducta hic per Alex in pen. col & ad decla. §. qui seruũ. l. huiusmodi de leg. j allegata p eũm Alex. vide pulchre Soci. in consi col. fi. lib. iij. & Bar. met in. d. §. apud Iul. meliorem q; hic, ad illũ tex. assignauit rõnem cur ibi mutuũ non conuertat in spãle mandatum. sed bene generale, quia isto secũdo casu a se exigere tenetur. Ideo si non facit equum est. cum obligari etiã actione mandati generalis vel negotiorum gestorum. secus in primo & idem clare tradit Salic in. d. §. apud Iul.

Tertia cõcl. ex Bar. si quærat an primũ debitũ trãsfundat ac trãsferat in secũdũ, prio sublato * dicendũ est q; nõ 816
solũ p stip. fieri põt verumetiã per aliũ contractũ qui interuentu cuiuslibet rei perficit, Aut solo consensu celebratur. quia obligatio quę ex prima cã cedit in causam secũdi cõtractus sed in mutuo nõ nisi res sit saltem sol. parata vt hac. l. & cũ Bar. vident alij transit. excepto Cur. hic in pe. col. cõcludẽte cõtra Bar. q; cõiter. docis ita solo cõsensu posse sit celebrari, siqui mãdatũ, aliter concordans. §. primũ. l. si spons.

sponf.& § fi.l.fi mandato.vt hic per eũ. & licet taceat.fuit Sali.in.l.fi ex pretio col.fi.C.eo. tit. vbi elegãtius q̃ fecerit hic Bar. articulum tractauit fubtiliter diftinguendo vt ibi per eum concludentem fecundam obligationem in dote confenfu contrahi allegat.l.ad exactionem.C.de dot.pro mif.& qđ debitum ex vna cã in aliam conuerti posfit eft
117. etiam tex.in.l certi cõdictio in § depofuit fupra eo.• quæ conuerfio in effectu non eft fimulatio quia fomentum habet ex veritate præcedentis caufe. Ideo nõ vendicaret fibi locum ftatutum exceptionem fimulat.reiiciens vt Dec. in d.§.depofui in fecundo not.poft cæteros fcribit.

Reliqua dicta Bar.quę practicã cõcernunt modice funt difficultatis. iõ me remitto ad Iaf. & alios Mod.hic. Et ad laudem Dei huic legi finem impono, Abfoluta in celeberrimo Patauinorum Gymnafio pridie nonas April. 1546.

EX. L. VINVM.

Pulcherrima figuratio cafus.nu.2.
Quum de vno in. l. dubitatur præfupponitur habilitas omni alio refpectu.3.
Ad eftimationem neceffario deuenitur quando res præftanda poft moram debitoris non reperitur 4.
Lex generaliter intelligitur quãdo ratio eft generalis, licet principium fit fpeciale nifi refultaret abfurditas. quia tunc ratio & fi generalis reftringit ad cafum fuper quo eft pofita.nume.9.
Quod aliquando eft relatiuum fubftantie aliquando generis,tantum.10.
Petens ab aduerfario.id qđ mutuauit non male petit.11.
Libellus groffo modo & prout melius fieri poteft. fuftineri debet nu.12.
Lex ifta vtrum intelligatur de conuentione iudiciali quæ fit per litis contefta vel de extraiudiciali interpellatione nume.13.cum fequentibus.
Difpofitio hominis an fit efficacior quam difpofitio legis nume.16.&.20.
Vna pars legis per aliam declaratur.17.
Petere quando verificetur in fimplici petitione etiam extraiudiciali & quando requirat litis conteftationem.18.
Eftimatio quanti plurimi an veniat ex difpofitione hominis vel legis.19.
Refponfio dicitur congruere interroganti licet implicite & exclufiue per alterius inclufionem refpondeatur.21.
Interpellatio extraiudicialis ex vrbanitate debet præcedere antequam ad iudiciũ aduerfarius vocetur.& an pręceffiffe præfumatur & de intellectu.l.quidam Hyberos de feruit.vrb præd.22.
Interpellatio extraiudicialis q̃uis ftatim conftituat in mora, fecus tamen eft in petitione quæ fit per libelli correctionem quia litis conteftationem exigit.& quæ fit ratio.23.cum feq.&.32.&.34.
Interpellatio diei cur magis afficiat quo ad more purgationem quam interpellatio hominis.26 &.41.
Quare eftimatio quanti plurimi veniat, a tempore more etiam in contractibus ftricti iuris & tamen fructus debeantur folum a tempore litis conte.28.cum feq.
De practica condemnationis fiende in eftim̃. quanti plurimi.in materia noftre legis.29.cum feq.
Condemnatio fieri poteft in eftim̃.vbi res pręftanda non extat.Et an tunc posfit per ipfa eftimatio 29.cum feq.
Remedia quando non funt contraria posfunt cumulari nec tolluntur electione.33.
In teftamento poteft fieri contractus.35.
Eftimatio quanti plurimi etiam momentanea attenditur contra morofum.36.cum feq.
Text l.in re de condi.fur.l. fi feruum meum occidifti ad.l. aquil.&.l.precia rerum declarantur nu.36. cum feq.
Decius melius aliquando feciffet.Iafo. fequi. quam ftudio contradicendi diffentire.39.
Dies interpellat pro homine. plene.40. cum fequenti. vbi ponuntur limitationes.
Debitor quando eft diuerfi fori & creditor nõ comparet. ad petendum fibi debitum vtrum teneatur proteftari fe paratum effe dare vel tradere. fi effet qui reciperet. numero.43.cum fequenti.
Argumentum de tempore ad locum & econtrario an & quando procedat.48.cum feq.
Teftis excufatur licet non recordetur de tempore fecus de loco nume 48.
Debitor fugitiuus. non poteft capi in domo. nec in ecclefia.49 cum feq.
Ecclefie immunitate qñ ad eam confugientes gaudeant.Et quid de confugiente ad ftatuam principis. Item ad corpus Chrifti q̃ deferebatur per facerdotem.49.cum feq.
Confugiens ad ecclefiam licet extrahi nõ posfit cuftodiri tñ poteft locus ecclefiæ.per milites.Et fi reus exeat c.51.
Loco facro maior debetur reuerẽtia q̃ tempori facro.52.
Argumentum de re ad tempus.De perfonis ad locum.Et de perfonis ad res an & quando valeat.56.
Locus folutioni deftinatus. attenditur ad faciendum eftimationem quanti plurimi & fic vbi intentaretur remedium.l ij.C.de refcin.vend.57.
Petitionis locus. attenditur vbi non eft conuentum vt res certo loco præftetur.58.cum feq. vbi dantur limi.
Intellectus ad l.ratio in.§.fi.infra de actio.emp.59.
Mens partium & contrahentium attendenda eft etiam in contractibus nu.60.

IN. L. VINVM.

IFFICILEM fubtilem repetibilem ac perutilem.l.hanc.omnes docto.prædicant cui turba fcribentium plus difficultatis & tenebrarum q̃ vere declarationis.& lucis forfitan attulit. ✠ Nec Iulia. folitam iurifcon 1
fultorum elegantiam & fermonis leporem feruauit, nam illa verba per iudicem petitum eft. frigide fonant improprieq; ponuntur pelus verbum eft.et.fepties pofitum,totiefq; repetitum.confpicitur.contra præcepta. artis oratorie.vt per Quintil.& alios fimiliter verba quãti effet,quater repetita inueniffe fatis fuere.

Hoc tamen accidum & afperum vinum,quũ bene guftaueritis fuaue bonumq; vt fpero videbitur. Et fi Paul. de ca.Alex.Soci Iaf & pleriq; Moder.fummarium Bart. reprehendant aliter fummantes,Deci tñ Curt Mod.mẹd. & repetentes.& ante eos Aret.fequuntur fummariũ Bar. probãtes eum habuiffe bonum fenfum fed eft difputatio, de lana caprina. Et tamen mihi magis placet fummarium Alex.quia fummarium Bart. non conuenit neq; quadrat verbis noftre.l.prout fummarium Alex. patet ex illis verbis faciẽda eft eftimatio. quemadmodum & verba iftius. l.fonant.ibi eftimatio fieret ideo &c.

Diuiditur magis cõiter in duas partes. vt hic per Bart. Are.Iafo.& alios. Circa vero cafus figurationem Bar.& doct.tranfeunt cum glo.ij. ✠ Ego melius fic pono. 2

Mutuaui tibi vinum qđ reftituere mihi tenebaris in eodem genere & qualitate etiã qđ id non fuerit expreffum. l.ij.&.l.cum quid fupra eo.Et quia non reftituebas vinum iudicialiter te conueni vini reftitutionem petens.litem conteftatus fum. & fententiam pro me reportaui. a tempore facti mutui circa eftimatio.vini femper decreuit. vnde ꝓpter extrinfecam ipfius vini bonitatem.vinum mihi reftituendum cenfetur. non reperiri amplius ego non vinum propter bonitatem extrinfecam.deficient em fed eftimationem volo.ad quam de necesfitate ꝓpter. moram debitoris eft deueniendum. quę fuccedit loco vini reftituendi.l.fi feruum.§.fi.cum gl.infra de verb.obl.& voluit Bar. infra in pen.col.& in.l.ij.in §.j.col.j.fupra eod.Quæfitum ergo

fuit qd' tempus inspiciendum obseruandumq; sit ad facien
dum prædictam estimationē an facti mutui vel litis cōte.
aut rei iudicatæ. Et rñ Sabinus iurisconsultus estimationē
fieri debere iuxta tempus quo conuentum fuit restitui de
bere, ꝙ si de hoc nihil dictum fuerit inspici tempus petitio
nis. Et quia non solum tēpora verum etiam loca præcij va
rietatem ferunt l. precia rerum infra ad. l. falcid. quæsitum
pariter fuit cuius loci præcium sequi oporteat. & iuriscōs.
idem iuris esse respon in loco qd' dixit de tempore vt in fa
cienda estimatione vini attendatur locus, vbi ex. l. conuen
tione restitui debebat. si nihil de loco dictum sit. vbi peti-
tum fuerit iste est casus nitidus.

Et si dicas esse diuinare qd' vinum restituendum nō re-
3 periretur respon. non esse verum ✠ quum. n. de vno in l.
dubitatur cętera habilia præsupponuntur l. qd' testamen
to infra de testa. c. causam quæ de elec. c. cū cessante de ap-
pel. c. j de fil. præsby. in sexto c. ex parte de accu. c. Petrus
de homic. c. vnico. de eta. & quali. & l. cū archimedorum
vbi Pau. de ca. not. C. vt in posses lega. notat Gemin in. c.
vnico in §. fi. col fi. de sta. reg. lib. vj. Deci. cuius peculiaris
fuit regula prædicta in c. iij loco ad fi. iiij. coll. de proba. in
c. cum omnes secunda lect col. j. & in. c. quæ in ecclesiarū.
in princ. de consti in. c. j col. viij de iudi in rubr. C. qui ad-
mitti col. vij. & in. l. j. col. j. C. vnde legit. & in. l. qui se patris
col. v. C. vnde lib. & in. l. pactum coll. prima. C. de colla. vn
de quum in hac. l de facienda estimatione, vini mutuati in
casum restitutionis quæratur pręsupponuntur cætera ha
bilia & consequenter nos esse in casu in quo ad estimatio-
nem deueniendum sit, hoc autem contingit solū quando
vinum restituendum post moram debitoris, decreuit ita
censetur non reperiri amplius cōsiderata bonitate extrin-
4 seca * & necessario deueniendum est ad estimationem, vt
creditor qd' sibi debetur cōsequatur. l. si seruum. § fi. cum
ibi no. per glo. Bar. & doct. infra de verb. obl. vt per Bar.
infra pe. col. q̄uis nō sit petenda estimatio sed vinū ipsum
qd' est in actione & obligatione & condemnatio fieri po-
terit diuersimode vt per Bar. in locis supra alleg & dicam
infra aut in estimatione, quū vinum illius pręcij & valoris
post moram debitoris non reperiatur vel in vino & ad il
lud qd' vltra interest, si vinū debito tempore restituisset.
Cum ministerio igit Iulia. hic dixit vinū fuisse petitum &
de estimatione vini, inde quærit, quia vinū ipsum in actio
ne, & obligatione sed quia pręstari nō poterat, quū valor
a tēpore more, citra decreuisset, ad estim. deueniēdū fuisset
condemnatio vt dixi fieri pōt vel in estimatione, quum
vinum non reperiatur in præcio debito vel in vino & vl-
tra in estimatione pluris valoris, ſm practicas supra rela-
tas. odio. n. morosi prædicta tolerantur & fieri possunt. Et
5 ideo hic de estimatione quæritur * ego arbitror qd' in. l.
nostra condemnatio ad vinū facta fuerit quia vinum peti
tum fuit, lis super eo contestata & etiā inde lata sententia,
sed qd' de estimatione in executione disputaretur iuxta ea
quæ in. d. l. si seruum, in. §. fi. per Bar & alios tradunt ideo
hic de tempore faciende estimationis quæratur.

6 Rō dubitandi ad hanc. l. assignari pōt * videbatur. n. ꝙ
ad faciendum prædictam vini estimationem ex eā mutui
restituendi inspici deberet, aut tempus contractus mutui
iuxta. l. cum quid supra eo & l. quum quis infra de actio.
& obli. vel tempus accepti iudicij per. l. fi. j. de tritic aut tē-
pus sententie iuxta. § in hac. l. iij. infra commod. Hic tñ de-
ciditur nullū de prædictis temporibus, præcise inspici aut
obseruari, Sed tempus in conuentione appositum ꝙ si de
eo nihil conuentum fuerit tempus petitionis obseruandū.
Et idem iuris esse de loco. Ratio decidendi vbi conuentum
fuit, in promptu est quia dies interpellat pro homine et cō
tractus. l ex conuentione accipiunt, vt hic & l. magnam.
C. de contrah. & commit. stip. & l. j. in. §. si conueniat infra
de pos. Sin autem circa tēpus restitutionis nihil dictū fue-
rit tempus & locū petitionis obseruari debere quia tūc &
eo loco, in mora cōstituit vt infra videbimus. Et ad alleg.
supra ꝑ rōne dubitādi ex infra dicendis respōsio patebit.

Quia omnis bona disputatio * debet a diffinitione ꝓfi- 7
cisci vt sciatur quid est id de quo disputatur ſm Cin. in pri
mo officiorū & Vlp. in. l. j supra eo. & in. l. j. de dolo Mo-
der. repet hic late instant. circa diffin. more sequentes pe. &
Cyn. in. l. in minorum quę diffinitio fuit gl. in. l. mora j. de
vsur. Sed melius conuenit in. l. ꝙ te supra eo. vbi materia
more examinatur hic alia farrago libelli estimationis v; fa
ciende. licet accidentaliter etiam de mora dicatur.

In tex. ibi vinum ✠ dicunt hic in prima coll. Mod. taur. 8
ꝙ licet quæstio fuerit de vino, tex. tñ generaliter intelligit
quia exempla nō restringunt. Sed minus apte loquuntur,
quia id qd' hic de vino dr̄ non est per modum exēpli sed
positiue quia quæstio fuit in terminis de restitutione vini
mutuati bene fatemus qd' in vino hic dr̄ ꝓcedere in omni
re mutuabili quia decisio. l. generalis in omni re mutuabili
quo succedit alia regula qd' licet principium. l. spāle sit si tñ
ratio sit generalis debet gñaliter intelligi. l. regula. §. j. vbi
Bar notat infra de iur. & fac igno ✠ nisi sequeretur absur 9
dum vel iniquitas, tunc enim ratio generalis restringitur
ad terminos. l. super quibus posita est. l. cui dens cum glo.
infra de edil. edic. notat Soci. in. l. gallus in. §. & quid si tan-
tum col ij. infra de lib. & post. Dec. in. c. super literis col. iij.
de rescript & Lancel. galiaula in repeti l. centurio ad fin.
xxiiij. col. infra de vulga. & pupilla.

In eo. tex. ibi qd' datum erat, ✠ hæc dictio regulariter 10
est relatiua substantie, glo. in. l. vnica in verbo proferūtur.
C. de sent. quæ pro eo. Hic est relatiua generis & qualitatis
quia non idem vinum non eadē species & substantia resti
tui debet sed in genere et qualitate. l. ij. in prin. supra eo quē
admodum & ibi mulier damnauit quę saluauit gl. in. l. do
mum. C. de iniu. vt hic per Pau. de cast. Alex. Soci. & alios
& per Dec. in. d. l. in prin. in. ij coll. supra eo. Et si hic possit
esse relatiua substantie propter omnimodam similitudinē
q̄ vnū vinū cū alio habet, vt hic ꝑ Bar. Alex. & Taur. col. l.
* Et prædicta seruiūt ad not. quæstionē, in actu practico. 11
Petiit quis in libello aduersariū sibi condemnari. ad resti-
tuendum idē qd' mutuauit vt saluetur libellus. per relatio
nem ad genus nō ad eādem speciem vt per Alex in. d. l. ij.
ad fi principij supra eo. & ibi in sexto not. Deci. sequitur.
Quod habeo ꝓ indubitato * quia libellus sustineri debet. 12
etiam grosso modo loquēdi & omni meliori modo quo
fieri potest. vt pulchre per Alex. in consi. 38. col. j volu. iij.
& 58. col. j. lib. v. Barb. in. c. examinata col. pe. & fi de iud.
Feli in. c. auditis col. prima de præscrip. Aquens. in. l. edita
col. x. C. de eden. & Dec. in consi. 212.

In eo. tex. ibi per iudicem petitū est. Et si dicēdi modus
insolitus sit. sensus haud obscurum est, ꝙ vinū fuit iudicia-
liter petitū sicq; per iudicem. i. via iudicij seu coram iudice
vt per Bal. Pau. de ca. Alex. & Iaso. hic in secunda. coll. te-
nentq; scriben. ꝙ in. l. nostra interrogatio fuerit de iudiciali
petitione, licet respōsio plenior de extraiudiciali inclusiue
exclusiuę autem de iudiciali de quo statim dicam.

In tex. ibi petitū esset ✠ pulchra & vtilis hic cadit quæ- 13
stio. De quanam petitione intelligat. l. nostra de iudiciali
quæ ꝑ litis contest. inducit vel de extraiudiciali & vtrū esti
matio quanti ꝓlurimi veniat a tēpore more & extraiudi-
cialis interpellationis aut exigat litis conte. Bar. infra in. iij.
col. post gl. Alex. Soci. & Ias. col. j. & Mod. taur. 6. hanc. l.
communiter intelligi dicunt. etiā in extraiudiciali petitione
& per talem actū constitui debitorē in mora vt ab eo tem
pore citra teneatur. ad estimationem quanti plurimi. Dec.
& si communem fateatur, tamen contra opinionē vti ve-
riorem amplectit qd' de iudiciali petitione quæ per litis
contest. fit. lex ista intelligat & qd' sola extraiudicialis in-
terpellatio nō sufficeret ad faciendū quem teneri ad estima
tionem quāti plurimi Cur in. iiij. col. nūc vni postea cōtra-
rie adheret opinioni. tandem cōem sequitur. Moder. med.
opinio, Albe. & Decij sequuntur. mo. repe. charta, ij. & iij.
articulum disputantes adeo se inuoluunt. vt tandem quid
concludant

condudant nescias.Ego resecatis superfluis substantialia
magis attingẽdo articulum discutiam & veritatem osten
dere vobis conabor.
24 Sciendũ in primis est.✠qđ petitio vini mutuati de qua
in princi.io.l.nr̃e sermo est iudicialis fuit ut ꝓbãt illa uer
ba per iudicẽ petitũ est necesse q̃ hoc neget sed aliud est qđ
25 inquirimus de qua petitione intelligatur decisio.l.ꝙ Aret.
Dec & mod.medio post Albe & antiquos.de iudiciali
quæ fit per litiscontest.l.amplius non peti infra rẽ ra.hab.
Et quatuor medijs præcipue mouẽtur. Primo quia quũ
themma.l de iudiciali petitione ꝓ ponatur quæsitũ & in-
terrogatio sit de litiscontest per quã proprie dicitur facta
petitio in iudicio.d.l. amplius non peti ut interrogationi
& quæstio congruat.& cõueniat responsio iuxta.§ præ
terea.institu. de inutil stipul cum vulg. dicendum est de
cisionem l intelligi de petitione iudiciali Secundo quia
quũ tex.l.iij.§.in hac infra cõmo &.l.fi.infra de tritic in cõ
tractibus stricti iuris dicant inspici tempus litiscontest. in
estimatione quãti plurimi cur nõ dicimus hanc l.similiter
tp̃e dictæ contestationis.litis intelligi vt sic faciamus cõclu
sionem ꝙ in cõtractibus stricti iuris quãti plurimi res fue
rit non more. sed litiscontest.tempus obseruetur vt in p̃al
legatis iuribus dicitur.
Tertio secundum Dec efficãciter hoc probatur per hãc
l.dũ hic quæritur cuius temporis æstimatio fieri debeat
vtrum facti mutui an contestate litis vel sentẽtie et respon
detur quanti fuisset.quum petitum esset quæ uerba de ne
cessitate referenda sunt ad tempus litiscontest.de quo quę
situ fuit & alijs temporibus dati mutui vel sententiæ non
conueniret ut uerba ipsa ostendunt.
Quarto cõfirmantur prædicta quia alia iura quæ de litis
contestatione loquuntur in ea vim non fecissent si mora
quæ etiã interpell inducitur sufficiens fuisset.indubitatum
enim de liticont.fuisset si.mora quæ per extraiudicialẽ
interpellationem incurritur sufficeret.
Et ad ea quæ pro cõl opinione adducuntur respondẽt
præfati post Are.& Socin vt per eos & maxime ad.l.no
stram ꝙ potius oppos probat inducẽdo vt supra recteq;
intelligendo Ad l.si.x.cũ petiero resp.Dec ꝙ loquitur in
dispõne hominis quæ efficatior est q̃ dispõ l. de qua agi-
mus.✠Iuxta glo §.ex conditionali instit. de verb.oblig.
26 vt sic per eum & per eundem in.l.j.col v.&.vj.C.de pac.
& in consi.441.colla.fina.vbi limit.ad.l.in hac in si infra
de tritic.vbi expresse dicitur attendi tempus.more.respõ.
tripliciter Aret hic col.prima.
27 Sed a contraria opione✠quæ cõis est & verior. nõ est
discedendũ nam prima pars responsionis iurisconsul. hic
est de die statuta sicq; de actu extraiudiciali & vna pars
l.ꝑ aliam declaratur.l. vtrum supra de peti.heredi l.j. vbi
Soci.not.infra de rebus dubijs & præcedentia magis in-
fluunt in sequentia q̃ ecõtra l.quisquis cũ not.ibi ꝑ Bart.
infra de lega iij.& per Ias & alios in.l.pacta nouissima.C.
de pact.ergo sequens pars de petitione loquens etiam de
extraiudiciali debet intelligi. Secundo fortissimũ est fun-
28 damentum Soc Ias & aliorũ✠ꝙ licet in materia odiosa
et ubi ex petitione ad penã vel interesse.obligari quis debet
verbũ petere stricte accipiatur.pro litiscõtest. quũ antea nõ
dicatur quis petere sed velle petere.d.l amplius non peti.
tamen in alia materia & quando ad eũ cui acquiri debet
ex petitione refertur accipitur largius.etiã ꝓ extraiudiciali pe
titione & interpellatione d l.si decem ita cõiter cõcludũt.
doct vt per Bart Ang.& Pau.de cast in.d l.amplius de
Imol.& Ias in.d.l si decẽ quũ ergo in l nostra uerbum pe
titũ ad eũ referatur cui acquiri debebat dicendũ est verifi-
cari in petitione extraiudiciali ac interpellatione. Nec tol
litur istud fundamẽtum ex impugnatione Decij ꝙ loqua-
tur in dispõne hominis quæ efficacior videtur ideo ex sim-
plici extraiudiciali interpellatiõe stipulatio cõmittitur sed
in casu nostro agitur de estimatione & interesse quãti plu
rimi quod venit ex dispositione.l.cum qua mitius agitur
q̃ cum hoĩe ideo exigatur litiscontest.vt per eum.Mod.
repetens hic.x col.Decij cõsiderationẽ minime tutam di-
cunt.ob tex.in.§ cum per venditorem.l si sterilis infra de
actio. empt.ꝙ loquitur de huiuscemodi interesse quanti
plurimi quod ex.l.dispõne debetur & tamen per solã in-
terpellationem debitor in mora cõstituitur.sed Dec. huic
motiuo resp.quod ꝓcedit in cõtractibus bo.fidei non in
stricti iuris prout est mutuũ.sed ratio ibi per iurisconsult.
assignata locũ habet indistincte in omnibus contractibus
tã bone fidei q̃ stricti iuris✠ideo aduerte quicquid dicãt 19
Dec.& præfati moderni ꝙ ista estimatio quanti plurimi
videtur venire potius ex dispõne hominis quã legis quũ
sit interesse intrinsecum siue circa rem in esse productum
a qualitate et bonitate rei cuius est estimatio.d.§.cũ ꝑ ven
ditorem vbi Paulus de cast.notat.& ego latius in rub C.
de senten quę pro eo.nihil enim amplius consequor.per
dictã estimationẽ q̃ id quod ex ꝓuisione mea mihi dan-
dum erat.Quũ ergo æstimatio ipsa loco rei succedat.rẽq;
representet.l.in re furtiua infra de cond.fur cũ alijs infra al
lega & subrogatũ debeat sapere naturã eius in cuius lo-
cũ subrogatur.l.si eũ §.qui iniuriatum supra si quis caut.
sicuti res debita est ex dispositione hominis ita dicendum
videtur de estimatione illius loco succedente. Præterea
Deci.& sequaces volentes ꝙ ex quo mitius agitur cum
l.q̃ cum homine in dispositione legis loquẽtis de estima-
tione quãti plurimi verbũ petere litiscontest exigat vt sic.
In dispõne vero hominis simplex extraiudicialisq; petitio
sufficiat quũ fortior sit & efficatior. videntur dicere cõtra
dictã.l.amplius nõ peti loquentes in dispõne hominis &
tñ requirit litiscõtest. vt uerificetur uerbũ petere & ex sim
plici extraiudicialiq; petitione non cõmittatur stipulatio
de nõ petendo quinimo si teneremus opionẽ Decij Aret.
& p̃dictorũ ꝙ non a tp̃e more et extraiudicialis interpel.
sed a litiscontest.tñ veniret præstãda prædicta estimatio.
quanti plurimi durius ageretur cũ.l.q̃ cũ homine, retenta
opinione sua ꝙ estimatio quanti plurimi dicatur venire
ex dispositione legis nam vbi ex prouisione sua homo u-
num exempli gratia & totum sibi debitũ cõsecuturus est
& prouisione.l data mora.minus debito consequeretur.
Rursum✠a veritate alienum est. ꝙ dispositio hominis 20
fortior sit q̃ dispositio.l.ut patet ex pluribus ꝑ Ias.accumu
latis in.l non impossibile.supra de pact. Tertio mora sua
cuiq; nociua esse dẽt c.mora de reg.iur.in sexto.l.in con-
dẽnatione.§. vnicuiq; infra de reg.iur.iustũ ergo & equũ
est ꝙ post interpellationem extraiudicialẽ morosus debi
tor ad estimationẽ quanti plurimi quæ succedit loco rei
teneatur.alias ex mora suoq; delicto.posset lucrum facere
qđ absonũ est iuribus pręallegatis & l hoĩem infra man.
& not.Pau.de ca.in l.in hac coll.vlt.infra de tritic. Etsi ut
inq̃t Dec.lex equitati fauens requireret litiscontest ad hoc
vt præstaretur estimatio quãti plurimi & petitio simplex
ac extra iudicialis non sufficeret parceret delinquenti &
iniquitatẽ foueret contra debitum si petẽtem quod dicen
dũ non est. Quarto & vltimo si obseruaretur tẽpus litis-
contest. tñ sequeretur estimationem quanti plurimi nũq̃
deberi nec esse præstandum nisi ad litem partes venissent.
quod etiam est absonum dicere ideo &c.
Nõ obstant mõ adducta ad oppos.nã ad primũ et tertiũ
& hæc lex intelligi debeat.de petitione iudiciali quæ ꝑ li-
tiscontest.inducitur ut responsum quæsito cõueniat & uer
bis de quibus in interrogatione respon.clare Soci. Iaso. &
Cur.qđ cõgruit optime✠quũ enim de tẽporibus non peti 21
tis inclusiue respõdeat de petitis exclusiue intelligitur respon
dere ut statim dicetur nec est absonũ imo benignitate ple-
nũ responsum esse quæsito refertius & plenius l.vt respon
sum.C.de transact.l.precibus.C.de impuber.& alijs sub-
stit.Præterea non videtur verũ ꝙ in hac l.quæsitum sit de
petitione quæ per litiscontest inducitur & qđ propterea
responsum de petitione intelligẽdũ sit de ea petitione quæ
per litiscontest.inducitur. Interrogatio.n. & quæsitum est

vt verba.l sonant.non de petitione simpliciter vt scriben
tes intellexere.sed de litiscōtest noīatim & expresse ut ibi
vellis cōtestata fuisset q̄ litiscōtestatio vt dixi a simplici pe
titione differt.quū ergo de tpībus in quęsito expressis spe
cifice Iulian.non respondeat,sed per inclusionē aliorū tem
porū implicite exclusiue ergo.l.cū prætor supra de iud.et
c.nōne de præsumpt.responsio satis dicit interrogationi
cōgruere.ꝙ in casu istius.l.estimatio quanti plurimi non
fiat iuxta tpa de quibus in quæsito videlicet cōtractus iu
dicij cepti vel sententie sed quanti res fuisset eo die quo ex
lege cōuentionis dari debuit & si de die non conuenerit
quanti esset tpe petitionis & sic extraiudicialis interpella-
tionis quasi præsupponat iuriconsultus talem extraiudi-
cialem interpellationem præcessisse quū ex vrbanitate id
22 fieri debeat.l.quidā hyberus supra de ser. vrb. prædio.
ibi cū hybero loquatis cū not.per Pau.de cast.in l.si reus
paratus de procur.§.imo præsumit p̄cessisse talis amicabi
lis admonitio & interpellatio ut concludit Roma.in suis
singul.fol.21.col iij.arg.tex.l in fideicom.infra de vsurp.
& cōtra Feli.defendit Dec in.c nouit coll.fin.de iudi. Pro
pterea Iulia se refert ad dictam petitionem & extraiudicia
lem interpellationē si de tpe restitutionis mutui nihil con-
uentū fuerit. Attamen in hac materia estimationis quanti
plurimi facienda respectu certi et determinati tpis require
retur ꝓbatio præcisa qđ tali die facta fuerit alias propter
certitudinē tpis requisitā nō suffragaret quod est not. ad
limit.eorū quæ scribit Dec loco præal. dū vult allegantē
talem extraiudicialem interpellationem precessisse habere
presumptionē pro se.Ideo non teneri id probare uerū in
aduersarium transferri onus probandi contrarium Istud
enim non procederet in materia ista ꝓpter æstimationē
quanti plurimi precise ad diem allegate interpellationis
referendam allegant igitur diem facte interpellationis.in-
cūberet onus probandi quod est not.vbi ergo interpell.
extraiudicialis nō p̄cessisset sed iudicialis cōuentio indubi
tati iuris est fieri æstimationē prædictā scđm tempus litis
contest.& id tēpus quanti res esset obseruaret etiā in con-
tractibus stricti iuris.d.l.si.infra de tritic.quod quū sit cla-
rū non curauit iulia.hic dicere sed solū casum magis dubi
tabilem decidere de interpel. extraiudiciali. Notā.etiam
est quod in quesito de quo in.l.nostra de tēpore interpel.
iudicialiter facte per oblationē libelli non fuit quesitū nec
23 resp explicite sed implicite sic iuxta prædicta eo quia ta
lis petitio facta per libellum iudicialiter nō p̄cedēte extra-
iudiciali denunciatione nō sufficit nec in mora constituit
nisi peruento ad litis contest.vt hic per Alex.coll prima.
& Dec.in iij not.l ꝙ te supra eo ratio diuersitatis assigna
24 ri potest.ex mente Aret.hic.qa per extraiudicialē inter-
pell.in mora statim qs constituitur vt hic & in.l.si ex lega
ti causa de verbo.oblig.ubi pulchre Aquen.in vlt.coll.et
Dec.in dicto.iij.notabili ideo nimirū si quāti res fuerit tē-
pus prædictum obseruatur sed per dationē libelli reus nō
constituitur statim in mora quū post libelli porrectū de-
tur reo tempus.ad deliberandum quo pēdente in mora.
nō est ut hic per Alex.& Are.& si Dec.infra in sexta coll.
cōtrariam partem amplectatur de quo absoluto præsen-
ti articulo dicam.

Nō obstat ꝙ in cōtractibus stricti iuris vt est mutuum
quāti res sit tēpus litis contest.obseruetur.d.§.in hac &.l.
fin.præal q̄a dicta iura intelligunt qn̄ mora nō præcessit
litis contest.Bart.infra col.pen.& Alexā.ij si vero inter-
pellatio præcessisset non exigitur litis contestatio sed tem
pus interpellationis & more attenditur vt hac.l. nostra et
d.l.quod te & est apertior tex.prædicta iura sic declarans
in.l hominem infra man.vbi dicitur inspici tempus iudi-
cij nisi mora p̄cesserit.tūc enim dicit tex.frustratio sua sibi
ꝓdesse nō debet.Et licet loquatur de interpellatione diei
tamē in ratione generaliter assignata probat ad prædicta
videte etiam Pau.de cast in.l.in hac.coll.ij. infra de tritic.
Nec obstat ꝙ indubitatū fuisset.de litis cōtest.si sola mo
ra sufficeret.uerū enim id esset præcedente mora.mediāte
interpellatione extraiudiciali vt hac.l sed illa nō p̄cedente
vt in dictis.ll.ratiōabiliter taxatū ibi fuit tēpus litis cōtest.
q̄a ꝓprie tunc res petitur vt dictū est.Et antea iudicialiter
agens nō dicit petere sed velle petere. Vltimo nō obstat
qđ dicebat Socinus contra primā rōnem.pro cōi factam.
de interpell.diei quæ extraiudicialis dicitur ergo eodem
modo de interpell hominis expressa ꝙ ideo secūdū eum
inspiciatur tempus.solutionis q̄a sic fuit conuentū queād-
modū de loco conuento.hic dicitur.quæ ratio cessat in in
terpell hominis. Quia resp.ꝙ quando de tempore nihil 25
dictum fuit intelligitur etiam conuentū de tempore peti-
tionis.tex.est in d.l.si decē notat Alex. infra in tertia coll.
in versi. ad secundū & nō est dubiū ꝙ talis interpellatio
hominis ita in mora constituit sicuti interpellatio diei.d.l.
si ex legati causa &.l.mora infra de vsur licet quoad pur-
gationē more magis afficiat interpel.diei q̄ hominis.vt ait
Socinus. Nec est mirū quia vbi dies in expressa prævi- 26
deri potuit propterea imputandū est debitori si nō præ-
uidit ne in mora cōstitueret secus i interpel.hominis quæ
non potuit præuideri sicut dies expressa ideo nimirum si
plus operatur.interpell.diei quāuis tacita ad impediendū
purgationē more.q̄ interpell.hominis expressa.regulari-
ter a pari ꝓcedunt.diei & hominis interpellatio.l.magnā
C.de contrahen & commu stipulat.

Cōclusio vero prædicta.sine dubio,ꝓcedit vt p extraiu
dicialē interpell incurrat mora faciens teneri ad estim.q̄d
plurimi vbi spēs erat in obligatione.seu qn̄ peto meum 27
vel qđ meū fuit.d.l.si ex legati causa.et.l.si actionē in §.vi
deamus infra de vsur.& tradūt oēs moderni hic. Sed in-
stat notabilis difficultas Retenta prædicta cōi qđ in con 28
tractibus stricti iuris quāti res fuerit tēpus more ac extra-
iudicialis interpellat.obseruetur quare ad consequendum
cōmodum fructuū in ipsis stricti iuris cōtractibus. nō at-
tendatur tēpus more.sed litis contest.tantū.l.cū fundus in
principio vbi omnes notant infra eo.Pau.de cast. infra in
vlt.col.& Alex.ij.respon.& cōtra Ias. ipsam solutionem
tuetur.hic Dec.in 7 col vt quod dixit Alex.ꝓcedat consi
derato tēpore more.& obligationis ad estimationē quan
ti plurimi contracte prout conuenit.quod aūt Iaso. cōtra
dicendo scribit considerato tēpore condēnationis quod
fieri non debet.vt hac.l.probatur & sequuntur moder.re
pet.in prima col.ix.carta Ipse tamen Deci.post modū in
vij.coll.& Cur.4.alijs medijs impugnant.respō. Alex.eo
ꝙ casus tantū diuersificet & rōnem diuersitatis non assi-
gnet item si in cōtractibus stricti iuris a tēpore more non
veniunt fructus,qui a causa naturali & intrinseca,ꝓcedūt.
multo minus uenitt interesse quanti plurimi.qđ procedit
a causa extrinseca d.§.cū per uēditorem ideo Deci.vt etiā
supra dicebam hanc opinionem tanquā veriorem sequi-
tur.prout etiam facit hic Aret.in ij.col.adducens.etiam vl
tra rationem Bar.in.l.denunciasse de adult infra. Sed vi
detur mihi ꝙ Pau.de cast.& Alexan.rationem diuersita
tis expresse assignent ex qua patet solutio motiui Decij ꝙ
ideo veniat interesse quanti plurimi a tempore more q̄a
talis estimatio succedit loco rei iccirco nimirū si quāti res
sit.tēpus more attenditur. & obseruatur. alias minus re
ꝓmissa uel debita creditor cōsequeret quod iniquū esset
hæc ratio magis g̃nalis est q̄ ratio Curtij hic in quarta col,
dum cōem nititur saluare in contractu mutui & sic parti
culariter in mutuo. Nec est verum quod æstimatio q̄ti
plurimi veniat a causa extrinseca imo ab intrinseca.d.§.cū
per venditorem, venit enim ab intrinseca bonitate. rei li
cet inde estimatio ipsa & valor dicatur & sit bonitas ex-
trinseca.vt patet.& uult textus dicti.§.cū per venditorem
& latius demonstraui anno præterito in rub.C.de senten.
q̄ pro eo.Et ita etiā inuenio tenere in terminis ipsum Dec.
sibi contrariū in.d.l.cū fundus in principio infra eo. Pos-
set etiam aliter responderi motiuo Ias.ꝙ licet Bar.infra
in vlti. colla. tradat illam practicam condemnationis in

materia ista de qua etiā per spec. infra allegan. & Soc. in c.
significantibus col. xv in. iiij illat. de lib. obl. & mod. taur.
j. in pen. coll. vt condēnatio fiat ad vinum si debito tpe re
stitutum fuisset vinū vel fiat condēnatio ad vinū & quan
ti plurimi valuit prout in executione liquidabitur quēad
modū boni practici faciunt. Potest tñ iudex hoc casu peti
tionis vini etiam condēnare in estimat. vt per specul. &
in titu. de oblig. & solut. in. §. sequitur coll. antepen. & vlt.
& math de afflic. in decisione regni. 147. Ita iudicasse atte
stantem & per sacrum regni consiliū sentētiam confirma
tam fuisse. Et q̄ rationibus iuris ista consentanea sint ꝓba
tur nam vbi res petita praestanda non reperitur ꝓpter de
bitoris morā iudex in aestimatione condēnare potest l. si
seruū. §. fi. cum glo. infra de verbo. oblig. vbi Bart. Alex.
Ias & alij cōprobant. sed quando vinū restituendum nō
est Eiusdem bonitatis et estimationis cuius erat tpe more.
in curse. per debitorem non tradentem vinū tempore de
bito. vinum censetur non reperiri vt supra dictū est quū
ergo ob morā debitoris nō reperiatur vinū iuris censura
iudex. in aestimatione condēnare poterit & sic quicquid
blateret Ias vt dicunt Pau. Alex. & alij praeal. & Io. anna.
in addit. ad specul. in §. sequitur coll. fi. & Soci. in. l ij. in §.
mutui datio col. ij. ē. eo. Estimatio loco rei succedit remq̄
representat l. in re furtiua infra de condit. furt. ix alijs ad-
ductis per Soc. in d c. significātibus colum. xvj Imo for-
30 tius quicquid dicant Bart. & praefati • videtur q̄ aestima-
tio peti in libello possit. quandoquidē estimatione petita.
res peti videatur. d l in re tradit Soc loco praealle ad finē
quarte illationis. & dicit Imol. in. l. stipulationes non diui-
31 duntur coll. xx. versi sed forte verius quod si ex libellatis
constet rem non posse praestari illā quis petere nō debet.
sed potius aestimationē propter perplexitatem & contra
rietatē quae resultare videtur. facit etiā quod tradit Cardi.
parisi. in consi. 113. lib. 4. q̄ ꝓcedat libellus petētis rē sibi
restitui si extat. alias eius aestimationē Sed hoc a veritate
alienum est quum vinum petendū sit non aestimatio vt
patet ex. l. nostra per rationes Bar. infra in pen. coll. & ad
dictā. l. in re furt. respō. q̄ loquitur in obligatione rē resti-
tui post rem peremptam. Cetera in obligatione rē tradi
post moram vel in obligationibus facti in quibus succe-
dit obligatio ad interesse ut per Pau. cast. in d. l. in re furti.
secus in obligatione rem dari. vel ad quantitatē vt hac. l.
& in. d. §. fi. l si seruū. vt hic per mod. taur coll. 16. de quo
31 in locis praedictis. Illud ergo • quod vulgo dicitur senten
tiam debere esse libello conformē. alias nō valere. l. vt fun
dus supra cōi. diuidun. stultūq̄ esse iudicem qui petita spe
cie condēnat in aestimatione. l fin. C. de fideicō. liber. Are.
in. §. Curare coll. 6. instit de actio ꝓcedit vt ex praedictis
apparet nisi res praestanda non reperiatur. d. §. fi. l si seruū
cū ibi notatis. Et sic ex causa necessitatis vt voluit etiā Bar.
infra in penul. coll. De cuius quidē articuli veritate. & in-
telligentia vide Anch. in consi. 111. Roma. in singul. fol.
39 coll. iij. Cor. in consi. 8. lib j. Cors. in addit. ad panor. in
c cū inter de re iudi. Alex. & Ias. infra in vlt. coll. Nattam
in repet. Clem saepe in. §. non sic in tribus primis coll. de
verb. sign. Fel. in. c. licet hely de symon Aquē. in l. j. coll.
fi ē de offi. assessor vbi si in libello apposita fuerit clausu-
la & iustitiā sibi ministrari quid iuris sit ponit. De quo et
per Socinū in l. quotiēs infra de condi. & demō. & Alex.
in consi. 54. lib. v vbi dicit principē mandare posse. iudici
corā quo facte sunt. ꝓbationes in causa sup nō deductis.
in libello ut iudicet super probatis quod not. pro amico.
Ex dictis in superioribus q̄ libellus nō habeat vim inter-
32 pellationis ad cōstituendū debitorē in mora • resultat fm
Ange. hic unū de mirabilibus mundi q̄ licet simplex re-
quisitio & extraiudicialis interpellatio ad constituendum
quē in mora sufficiat ut hic et in. l. titia in. §. vsuras infra de
lega. ij. l. si ex legati causa infra de verbo. oblig. si tamen ꝑ
viā iudicij requisitus quis fuerit in mora nō constituitur
nisi facta litis contest. d. l. fi. de tritica. q̄a antea nō dicit iu-
diciū ceptum l. amplius infra rem rāt hab. l. j. C. de iudi. vt
hic per Alex. & Aret. in. j & ij. coll. Aquen. in. d. l. si ex le
gati causa col. fi. & in. l. si insulā col. ij. de verb. obli. & Dec.
q̄ te. in. iij. nota. supra eo. sed rationē assignaui supra post
Aret. hic quia post datū libellum reus tempus habet ad
deliberandū an uelit cedere vel cōtēdere auct en. offeratur
C. de litis contest. vt supra de edendo l. j quo pēdente nō
dicit eē in mora. Immo aliud magis stupēdū vult Ang.
q̄ dato libello reus per interpellationē extraiudicialem in
mora non possit amplius cōstitui quū possit dicere se esse
intra tēpora deliberandi & obijcere via quā elegisti tibi
pateat. iuxta l si mulier in si supra q̄ met. causa ita etiam
voluit Excellentissimus quondā praeceptor meus Parpa.
quem sequuntur hic Mod. taurin. in. viij. colli. faciunt quae
scribit Dec. infra in vlt coll. et in l. fi. coll. x. C. de edic. diui.
• Sed oppositū verius videtur q̄a haec remedia nō sunt 33
contraria sed diuersa. Ideo electo vno aliud non est subla-
tum nec illi renunciatum censetur. l. j. § quid ergo infra de
ventre inspic. notat. Bart. in. l cōsentaneū coll. fi. C. quomō
& quando iud Deci. pulchre in consi. cccclx. & mod de
fano. in trac. de pigno fol vlt quāuis igitur uocanti ad iu-
dicium aduersarium suū via illa iudicij sibi patere debeat.
nec possit ante litis contest. in mora cōstitui ea via iudicij
videlicet propter tempus deliberandi secus tamen est per
aliam viam extraiudicialem . non sublatam per iudicia-
lem & cui renunciatum non fuit. praecipue quando tale
ius. vt boni practici faciunt sibi reseruasset. vt per Deci. in
consi. praeallegato.
Aduertendum est etiā • q̄ licet opinio Ang. superius rē 34
lata sit cōis q̄ oblatio libelli in mora. nō cōstituat. nō prae
cedente interpell. extraiudiciali. Nihilominus Deci infra
coll. vj. in libello parti iudicialiter porrecto. contrariū te-
net q̄a potentior est actus factus in iudicio q̄ extra etiam
q̄ sit nulliter factus vt latius per eum. Mod. repet. fol. vij.
col. ij. nonnullos casus distinguūt & in effectu sequuntur
Dec. quando libellus parti datus esset reformādo tamen
conclusionem contra verba Decij. & fuerunt dicta praefa
ti praeceptoris mei domini. Parpa. vt etiam referunt hic
Mod. tau in. 8. coll. & res non haberet dubium quando li
bellus eo modo cōceptus porrectusq̄ fuisset. Quado igit
libellus simpliciter cōpositus fuisset ac parti datus & obla
tus vt in terminis in quibus loquitur Dec. male dicere vi-
detur per rōnem Are. supra relatā q̄ dato libello donec
peruentum fuerit ad litis contest. reus est intra tempus de-
liberandi ideo interim non constituitur in mora esto qd
actus factus in iudicio fortissimus sit prout etiam hic vo-
lunt Modernio. mediol. & opinio Decij confunditur per
tex in d. l. fina. de tritica. Si vero libellus formatus esset. ac
subordinatus cū grano salis. prout Parpa. & mod. taurin.
optimi practici formauerunt videlicet qñ praemissa narra
tione facti antequā ad iudicem conuerteret termonem. libel
lans interpellasset. debitorem ad soluendū & quatenus sol
uere. vt satisfacere differret, & recusaret. ex nunc prout ex
tunc & econtra petijsset reū condēnari ad soluendū & sa-
tisfaciendū secus tūc esset quia vltra petitionē iudicialiter
factā in eodem libello separatim & per prius continetur
interpellatio quę ut dictū est constituit in mora. et quāuis
facta sit in iudicio obesse nō debet. verū magis prodesse.
propter calorē iudicij reddentē actum in ipso iudicio fa-
ctum fortiorēq̄ si extra iudicium factus foret. l. siue apud
acta. C. de transact. Nec est incōueniens aut absonū prae-
dictos diuersos actus in eodē libello & scriptura ponere
ac inserere. quum non sint impertinentes nec repugnātes
l. heredes palā in si infra de test. • vbi in testamento vno 35
contextu faciendo alius contractus venditionis puta. aut
donationis fieri potest ut tradit glo. per illum tex. d l. he-
redes. in fine de quo per Rom. in cōsi 171. & 293. Barb.
in cōsi. 54. lib. ij. Alex. in consi. 156. lib. 7. Aquen. in. l. sti-
pulatio hoc mō coll. prima de verb. oblig. Iaso. in consil.
clxix. vol. 4. Dec. in consi. 296. coll. ij. &. ccxciij. Curti. in

niorem in consi. 46. & Brunũ astensem in tract. de forma sol. 31. colum. iij. vbi etiam ponunt de donatione in testamento facta in penam reuocationis. ipsius testamenti an subsistat vel ne

Notandũ primo ex isto textu ſm Bartol. Deci. & alios ꝙ debitor vini tenetur ad æstimationem quanti plurimi valuerit vinum ipsum a tẽpore more citra ad idem. §. cũ per venditorẽ. l. si sterilis infra de actio. empt. & l. in hac. vbi Pau. de ca. notat. infra de tritica. & in dicta mora constituitur debitor etiam per solam extraiudicialẽ interpellationẽ citra litis contest. Pau. de cast. in. d. l. in hac id quod latius apostillando tex. in uerbo petitum esse demonstraui probando tex. nostrum hoc velle. in debitore generis & fortius in debitore speciei. d. l. si ex legati causa. & l. si seruum sequitur. §. fina. præalleg.

36 Ampliatur ut procedat * et in estimatione momentanea quæ contingit tpe. alicuius penurie quæ forte paruo tpe durauit quicquid dixerint Imol. & Christoph. de castil. & post Comen & Alex tradit hic Ias. in ultimo not. & sequuntur hic Cur. sol. j. mod. taurin. col. xiiij. & repetentes. ij. Et prius hercula perusin. in. d. l. præcia rerũ. in vltim. notabili infra ad l. falcid. plura adducunt vt per eos respondentes ad d. l. præcia prout Alex. ibi facit.

Sed Dec. hic coll ij. Imol. sequitur tenens ꝙ nõ attendaẽ estimatio momentanei tẽporis per rationem. d. l precia q̄ & si loquatur in legatis tamen assignando postea rationẽ videtur regulam generalem ponere. ꝙ præcia rerũ sint. prout cõiter æstimantur quod procedit etiam in delictis l. si seruum meum occidisti. s. ad. l. aquil & sic dicta. l. in re infra de condi fur. intelligitur de communi interesse. prout etiam d. l si seruum.

Sed non est recedendũ ab opĩone Alex. qui fuit doctor ueritatis & quã opinionem sequuntur cõmuniter moderni vt dixi. Et ultra adducta per prçalleg. hic & in. l. præcia rerũ. tria hæc valde stringunt. primũ generalitas l. nostræ secundũ q̃a alias sequeretur maximũ incõueniens. & absurdũ ꝙ frustratio debitoris posset creditori obesse et sibi ꝓdesse & lucrareẽ. cũ alterius dãno. & iactura. cõtra. l. hominem. ʃ man. & . l. siue hereditaria. supra de nego. gest. et præal. l. si seruũ sequitur in §. fin vbi contra morosum fit

37 interpretatio. * & tertio inducebam alias efficaciter tex in d. l. in re ibi quo res vnq̃ plurimi fuit ergo & si momẽto tp̃is durauerit ex quo patet illum textum male per Deci. intellig. in cõi interesse & estimatione quanti plurimi res cõmuniter ualuerit. non autem de momentanea q̃a vt ex illis verbis supra ponderatis apparet etiã de momẽtanea quæ communis fuerit licet parum durauerit.

Nõ obstat. l. precia in ratione, ꝓut per Dec ponderabaẽ.

38 * nã q̃d ibi in fine dicitur. est per modũ rationis ad terminos ipsius. l & ad præsentia & consequenter in legatis. vt Alex. & alij dixere restringiẽ ergo ratio illa generalis ad terminos. l sup qua est posita vt per Socin. in. l gallus. in §. & q̃d si tm̃ coll ij infra de lib & po. Dec. in. c. sup literis coll iij. de rescrip. lance galliau. in repe. l. Centurio col. 74. in fine infra de vulg. maxime. q̃n sequeretur absurditas ut in casu nostro. Nihil etiam facit. d. l. si seruum meũ. * non

39 enim loquiẽ de valore. & estimatione quæ fieri dẽt. respectu tp̃is sed respectu ꝑsonarũ ꝙ attendaẽ quãti oĩbus seu cõiter valet sicq̃ cõiter vẽdi potest non quanti vni vendi posset. q̃a nimis vel in imensum contra iustitiam posset se habere ꝓpter singularem aliquã affectionem. Ex quibus patet. male per Dec. intelligi text. in. d. l. præcia rerũ. & in d. l. in re. Et adhuc peius. l. si seruũ meũ. melius ergo fecisset cum Ias. Alexan bene dicentem sequi q̃ studio contradicendi Ias. Imol. male sentientem approbare.

Limitationes examinabuntur infra in locis congruis.

Secundo not. * ex hoc tex ibi si dictũ esset quo tpe red-

40 deretur quanti tunc fuisset. id ad q̃d. l. nostra. semper allegari solet. ꝙ dies interpellat pro hoĩe. & in mora cõstituit sicut litiscontest. quemadmodũ pariter dicitur in. l. magnã C. de contrahen. & committ. stipul. & in alijs iuribus hic accumulatis per Alexan.

Istud not. ampliatur & limitatur multipliciter hic ꝑ doc. Ias. coll. v. Dec. in. iij not. Cur char. j. mod. taur ij. & mod. repet. iiij. materia adeo ampla est & trita vt seuicunq̃ licet mediocriter erudito faci'e foret multa cõgerere et carta in papirũ trãscribere. sed esset magis laboriosum q̃ subtile neque aliqua laude dignum.

Aduertendũ est. circa resolutionẽ Decij in. iij not. de dilatione diei ad soluendũ data sicq̃ in fauorẽ debitoris. concessa quõ ipsum debitorem in mora constituere possit. si non soluat in tpe diei prefixe sic ꝙ in ipsius odiũ & dãnũ retorqueatur contra iura vulg Et sic videbatur decisionẽ l. nostre ꝙ per lapsum temporis præfixi ad soluen. debitor. in mora constituatur, male sonare nam ſm Dec. id fit. propter odium & ex noua causa ob negligentiã debitoris nõ soluentis ut per eũ quẽ sequuntur hic Cur. & mod. repet. præal. Bona tñ videtur solutio Ant de butr. Imol. & Aret. per Ias. mod. taur. & alios approbata. ꝙ secundario & in consequentiã dilatio fit in fauorem creditoris hęc est planior propterea negatur arg. Decij quod tẽpus datũ ad soluendum. absolute fauorẽ debitoris respiciat uerum debitoris & creditoris in necessariam consequentiam vt præallega. scribunt seu mixto fauore debitoris & creditoris. dicam ergo ego. cum iurisconsulto. in. l hæreditatis petitione. C. de hær. pet. ibi mixte personalis actionis. ratio hoc respondere compellit ꝙ ratio mixti fauoris id operetur ut pro debitore sit dilatio diei præfixe. vsq̃ ad illum terminum postea pro creditore.

Nec est omittendũ * ꝙ fortius & efficacius operatus di- 41
cta interpellatio quæ fit per diẽ expressam. q̃ꝫ illa quæ fit per hoĩem. l ad diẽ infra de verbo. oblig. cum not. ibi per Alex. in tex. & Ias in si. cõmenti & in l. si ex legati causa. col. iij. illo eo. tit. dũ ponit ꝙ licet interpellatio hominis nõ constituat in mora nisi elapso modico tp̃is spatio. l. quod dicimus infra de solu. interpellatio tñ quæ ꝑ diẽ fit elapso die statim in mora cõstituit dicta. l. magnam. quia quum dies certa. & expressa esset. prçuideri potuit ideo imputandum est debitori si id non fecit. & passus sit se in mora cõstitui ut etiã per Aquen. in. d. l. si insulam col. ij sicq̃ absq̃ magno labore habetis solutionẽ. aspere dubĩonis. moder. repet. hic in. v. iiij coll. Restringite tamen prædicta ut pulchre per math de afflictis in decisione regni. 316.

Limitanẽ prædicta * pluribus modis. per scriben. præal 42
leg. Ias. clare in. d. l. si ex legati coll. iiij. cũ sequẽti ponit noue limitationes quas licet non referat. expiscatus est ex firmiano in reper. in verbo dies. Et vltra diligẽter not. est. ꝙ prædictũ not. ꝓcedit in actibus extraiudicialibus & vbi aduersarius ex sui parte nihil teneẽ facere secus est in iudicijs vbi actor plusquã reus sollicitus esse debet, maiorque sit contumacia. actoris. q̃ rei c. j. de dolo & cõtumacia lib. 6. Ita eleganter petrus de Anch. in consi. 97. in quæstione. coll. iij. determinans ꝓpterea. ꝙ si statuto caueaẽ non cõparentẽ intra tale tẽpus ꝓ contumace & bannito haberi ꝑ aduentũ dicti tẽporis in mora non constitui nisi actore cõparente. & rei contumaciam accusante ut ibi per eum.

Item limita q̃n debitor & creditor sunt diuersi fori, tunc
enim requiritur ꝓ die statuta creditor * & sic actor cõpa- 43
reat & ꝓfiteatur se paratũ recipere alias dies. non cõstitueret ipsum debitorẽ in mora per. l. item illa cum glo in uerbo non uenit & ibi in secunda coll. notat. Bart. infra de cõstit. pecu. nam tunc forus debitoris est locus solutionis. l. si. ʃ. de tritica. De qua lim. ultra præal. vide Alex in consil. 92. volu. j. Math. de afflic. in decisione regni. 316. Dec. cõsi. 566. & Ias. quibusdam modis sublimitantem. in l. ij. coll. 31. in. 37. q. C. de iure emphit. et Brunum in trac de rebus seu dispo. dubijs. sub. cap. de obligato. non expresso loco vbi dare teneatur. Repetentes tamen hic in. 19. coll. teneri nouiter posse dicũt. per gñalitatem d. l. magnã ꝙ etiã hoc casu. quando partes diuersi sunt fori ꝙ dies interpellet. ꝑ

hoĩe & constituat in mora quæ tamen non sit nociua vt
in.l videamus in.§.si actionẽ infra de vsur.sed cuius vtili-
tatis ẽ disputatio si mora nõ sit nociua.Certe nullius & ta
men non est a cõi opĩone discedendũ ꝙ non constituitur
debitor hoc casu in mora per præal.id quod etiam patet.
ex diffinitiõe more posita per glo.cõiter approbatam in
l.mora infra de vsurp ibi si sine cã distulit rei præstationẽ
vel solutionẽ nã hoc casu non distulit sine cã quũ non cõ-
paruerit q̃ recipet ergo nõ cõstituit̃ in mora.q̃a cui nõ cõ
uenit diffinitio nec diffinitum vulga.iuribus. Nunquid
autem in terminis istius limitationis reqratur illud quod
44 voluit not.Bar in d l.item illa col.ij.* ꝙ debitor proteste
tur se paratum solutre si esset q̃ reciperet. Curt.hic coll.ij.
tenet.ꝙ sic.moder.repet.col.19.dicunt.hoc esse potius ad
cautelam q̃ ad necessitatẽ hocq̃ prius in v coll. tenuerũt
mod taurin.sed omnia dicta suere Alexan.in præallega.
consi.92.vbi hoc clare deducit & firmat contra Bar.in.d.
l.item illa & ita etiam consuluit Dec.in consi.r66.
45 Limita etiam vt non procedat.prędictorum not. * qñ
electio loci solutionis.esset in potestate cred itoris,tunc.n.
quũ debitor de loco solutionis fiende non sit certus nec si
ne causa differat solutionem.Dies alio nõ facto non inter-
pellat. Alex pulchre in consi.4 r.coll.fi lib.v.
46 Itẽ limita * quando in obligatione cũ die a.lest conditio
quia propter conditionem ante illius euentũ nõ nascitur
obligatio.l.cedere diẽ infra de verb signi.Et euentus con-
ditionis cũ die concurres operatus ne debitor simul & se-
mel in mora constituatus.vt per Dec.in consi ij in.iij.col.
limita etiam vt per rip.in.l iiij.in.§.hoc autem. col. secun-
da infra de dam.infec.
Postremo in materia dicte.l.magnam.& nostre an & qñ
47 dies pro homine interpellet * vide Socin.in consi.cij col.
pen.lib.ij & consi.137.in iiij q.in eo.& consi.57.col fi.in
tertio volum.Ias in.d l.si ex legati causa & in.l. vniuersa
col ij.C.de præcibus imperat offer.math de afflic in deci
sione regni.316.Dec.in.l.ꝙ te in quinta coll. & in cõsil.ij.
dum eleganter concludit ꝙ promittens de rato. per talẽ
quum erit legitime etatis in mora non constituitur per ad
uentum temporis legitime etatis.nisi interpellatio accesse
rit quia de tali tempore errare quis de facili põt. secũdum
Bal.in.l.si pacto.C.de pac.vt ibi latius per Dec.& sequun
tur hic moder.taur coll.iiij.
Tertio noto ex isto textu * valere argumentũ de tẽpo-
48 re ad locum & econtrario ut hic vult iurisconsul.respon-
dẽs ad secundum quæsitum idem iuris esse de loco quod
de tẽpore dixerat ad idẽ l.si.infra tritica. cũ aliis pluribus
hic p Alexã allegatis hinc dicit tex.in.l.præcia rerũ infra
ad.l.falci ꝙ sicuti tempora ita loca præcij varietatem affe
runt.& quod statuitur in tẽpore disponitur in loco. stan-
te identitate rõnis alias secus vt hic per Ias.coll.iij & Dec.
iiij & sequuntur alij mod. exemplificantes post. inno. &
Bal.in teste qui licet interrogatus.de tẽpore respondeat se
non recordari ꝓbat tamen.secus est in loco q̃a nõ ita re-
cordamur de tp̃e sicuti de loco.de quo vide etiã Alexã.
consi 159.col.2 lib.v.Barb.consi.43.col.12.lib.3.& cõsi.
40.vol.4.Socin.consi.94.ad finem lib.primo & Fel.in.c.
cum causam coll.x vt sequenti de testi.
Ex prædicto not.* infert hic pulchre Ias.ꝙ licet ꝓ debi
49 to priuato in domo vel in ecclia q̃s capi nõ possit.l. pleri
que supra de in ius voca.l.nemo de domo.ff.de regul.iur.
l.j.&.ij ac toto titulo.C.de his qui ad eccle.confug.c.inter
alia de immu.eccle tamen debitor suspectus.de fuga capi
poterit.in domo & in ecclia.Indeq̃ extrahi arguendo de
tempore sacro ad locũ sacrum nam tp̃e sacro & feriato
in honorẽ dei fugitiuus põt cap.gl.no.& approbata in.l.
dies festos in glo.ij.C.de fer.ita ergo & in loco alias ꝓhi
bito vt in domo vel in ecclia & sic in loco sacro.vt hic la-
te per Ias.& per eundem.in.d.l pleriq̃ coll iij.hic tamẽ re-
linquit cogitandum ex quo nõ tangitur p doct.sed Soci.
posuit in terminis in tract.de cita.articulo.17.quæstio.v.

coll.ij.tenens contrarium.in vtroque dicto.tam in domo
quam in ecclesia.
Sed ꝓ decisione Ias facit cõsultatio signo.in cõsi.86. qõ
proponitur vbi de tẽpore sacro seu feriato in honorẽ Dei
ad locũ sacrum arguendo.cõcludit ꝙ sicuti datio tutoris
& curatoris expediri potest tp̃e.feriato in honorem Dei.
ita & in loco sacro.Et ad illam not.glo.ij.l.dies festos. plu
ra accumulant Ias.in.l ij.in.§ sed excipiuntur col.ij. supra
de fer & Fel.in.c.si.coll penul.de iudi.
Sed prædictã decisionẽ Ias.dãnant cõiter doct * vt hic 50
per Dec.Cur.& mod.taur.omnes in tertia coll.& moder.
repet in tertio not.licet non faciant verbum de Socin in
loco præal.per tex.in.d.l.j.&.ij.C.de his ꝙ ad ecclesi.cõ-
fug.&.l.præsenti in principio ibi cuiuscunq̃ conditionis
sint cũ gl.illo eo.tit.&.d c.inter alia &.c.diffiniuit cum.c.
formiter.17.q.iiij.quæ iura clare probant contrariũ eius
quod dicit Ias.neminem confugientem ad ecclesiam siue
sit diues siue pauper extrahi debere ab ecclesia & ita de
cõsuetudine quotidie dicunt p̃fati scribentes.obseruari.vi
demus in istis decoctoribus foro decedẽtibus & fallitis.q̃
ad ecclias confugiunt & securi sunt. q̃cquid etiã cõsulerit
Oldra.in consi 54.quẽ reprehẽdit Soc.loco præallegato.
Nec obstat argumentũ de tempore ad locũ * quia non 51
ꝓcedit vt dictũ est vbi est diuersa ratio.prout est in casu
præsenti q̃a ubi quis est in domo vel ecclia.Custodiri põt
ne fugiat & ita vidi sæpe fieri & cõsequenter non est pe-
riculũ fuge.prout in tempore ubi periculũ est in mora vt
hic per Dec.col.4.quæ ratio non satisfacit.Curt.& mod.
repet.quia custodia posset esse nimis lõga & dispendiosa
creditori si debitor fugitiuus diutius in domo uel ecclesia
moraretur adde & forte.impolis propter expensas regsi
tas & plura alia mod repetẽtes dici posse aũt ꝙ primũ ẽ
iuris positiui s̃m iuris diuini ꝓpterea nimirũ si contra ius
diuine ꝓhibita est extractio ab ecclesia ut loco sacro. Sed
sanctificatio sabbatorũ.nõne est de iure diuino. & præce
ptũ decalogi.Certe sic.Et tamen captura debitoris fugiti-
ui eo tẽpore permittitur. Videtur dicendũ hanc esse ra-
tionem diuersitatis inter tẽpus sacrum.& locum sacrum
quia si debitorẽ de fuga suspectum non liceret capere.tp̃e
feriato quũ occasio & opportunitas se obtulerint faciliter
sequi posset amissio iuris sui.quũ periculum sit in mora.
ꝓpter fugã debitoris ideo recessum est a regulis iuris.cõis
& dispensatũ ut liceat in tẽpore sacro dictũ actum captu-
re facere sed in ecclesia nõ est verisimile semper.uel diutius
cõmorari.Ideo quum exierit capi poterit.ita post Bal vi
detur uoluisse Alex.in consi.159.col.fin.lib.ij.Et sic est di
uersa ratio.loci sacri ad tempus sacrum.
Præterea ꝙ maior debeat̃ reuerentia loco sacro q̃ tp̃i sa-
cro.ꝓbatur nam tp̃e festo.non semper sunt ꝓhibite co- 52
ree.maxime quando fiunt causa recreationis.& sine ma-
litia & tamen semper sub pena peccati mortalis hoc pro-
hibetur in ecclesia.ca decet de immu eccle.lib.vj summa
Ang in uerbo corea licẽ venditio necessariorũ & plura q̃
fiunt ex necessitate tẽpo. festo & sacro permittũtur & ex-
cusantur ut per Gaietanũ in summula in uerbo ĩfecto lici
ta in versi.iij.ex necessitate quæ tamen in ecclesia fieri ꝓhi
bentur.Ideo Christus ut scribitur math xxj.cap.eiecit uẽ-
dentes & ementes de tẽplo dei.& mensas nũmulariorum
euertit.Domus.n.mea inquit domus est orationis. Et sic
maior debetur reuerentia loco sacro q̃ tẽpori sacro.Hinc
etiã est ꝙ actus coniugales qui diebus festis nõ semp ꝓhi
bentur nunq̃ in ecclesia licuerunt.secundũ Petrũ de palu.
in.iiij.sententiarũ distin.33 quem referunt & sequuntur
mod.repet.hic ad finem iij.not.& prius mod.tauri.in.3.
coll.& male quia dãnatur per alios theolog.ut per sum-
mam Ang.in verbo debitum ad fin.verum tamen est.se-
cundum oẽs theolog.pręallega.ꝙ magis sunt.ꝓhibiri di-
cti actus cõiugales in loco sacro q̃ in tẽpore sacro ex præ
dictis ergo liquet.maiorem reuerentiã deberi loco sacro
q̃ tempori quicquid dixerit Ias.

Nõ obſtat & deciſio ſignor.de homodeis ſupra alleg.lo
53 quitur.n in diuerſis terminis ✠ in illa mã ꝓcedit argu. de
tempore ad locum propter idẽtitatẽ rationis q̃a ille actus
pius cenſetur.ꝙ tã tempore q̃ꝫ loco ſacris exerceri poteſt.
nec iura prohibent.in eccleſia illum talem actum fieri vt
probat ibi ſignor ſecus in terminis q̃õnis noſtræ quia lex
& canon.prohibent.ut ſupra deduximus ideo &c.
54 Et quod dictũ eſt ✠ de confugientibus ad eccleſiam pro-
cedit etiã in cõfugiente.ad ſtatuã principis vt ſecuri eſſe de
beant nec inde auelli.l.vnica C.de his q. ad ſtatuã confu-
giunt Et multo magis ſi ad corpus Chriſti,qs confugeret.
quod deferẽ per ſacerdotẽ gaudebit priuilegio ĩmunita-
tis.ne inde abſtrahaẽ.q̃cquid dixerit glo.in c. quæſitum.
23.q iiij vt ibi pulchre per archidiaconũ & iſta eſt cõis opi
nio doc.ut per Roma.in ſingul ſuis ſol.18.coll.iij. ſingul.
incipien dicamus firmia.in repert in uerbo corpus. Corſ.
in ſingul.in verbo cardinalis & inverbo priuilegiũ imuni
tatis & Soc.in tract.de cita.loco ſupra alleg.& ita ſe con-
ſuluiſſe in q̃õne occurrenti teſtatur.Roma & Soc.præal.
nec mirum propter enim vnum quodq; & illud magis
aucten.multo magis.C.de ſa.ſan.eccle.ſed eccleſia habet
illam prærogatiuam & priuilegiũ ꝓpter reuerentiã Chri
ſti ergo multo magis hr̃e id debet ipſum Chriſti corpus.
55 Notate tamen.✠ꝙ cõfugientes ad eccleſiã nõ ſunt in ea
ſecuri nec tuti in maleficijs atrocioribus.vt ꝓ homicidio
voluntario.raptu virginum.latrocinio publico.de popu
latiõe agrorũ & alijs enormibus gl.in auct.de man.prin.
in.§.neque aũt in uerbo cogentur & in c.ſicut.17.q 4 de
qua materia vide plenius Abb in.ca.pe. de immu.eccle.
Barb.in conſi.33.lib.iiij.Alex.in conſi 145 lib 7.moder.
medio.in tract.præſumpt.in.23.præſump.iij.regule.
56 De arg.autem de re ad tempus & ecõtrario ✠ uel de pſo-
nis ad locũ & econtrario aut de perſonis ad res.An et q̃n
valeat.q̃a nõ eſt materia præſentis ſpeculiationis.licet aliq̃
tetigerint vide.l miles.ita cum Bart.infra de teſta. milit.l.
ita ſtipulatus ſa granda.quem tex.meliorẽ de corpore iu
ris in ea materia dicit ibi Aquen. Are.in.l ſi ita quis ad fi-
nẽ cõmenti infra de vulg. Iaſo. in.l. quoniã in prioribus
col.j.C.de inoffic.teſta.Socin.in.l.centurio in.iiij.not.infra
de vulg Aret in cõſi.95.reſpon.col.ij.Dec in c. ſignifican
te.in fi.de appel parpal.in.l.j fol.xj.de vulg & Albe.in di
ctionario in verbo arg.cum ſimilibus.
Quarto noto.ibi quanti eo loco eſſet ꝙ ad faciendũ ex-
57 trinſecã rei æſtimationẽ ✠ attenditur locus ſolutioni deſti-
natus ad idẽ lex fi.ĩ detritic.facit.l.cõtraxiſſe infra de act.
& oblig.vbi diciẽ locũ ſolutionis cenſeri locũ contractus
vt etiã ꝑ Bart.in.l quæro infra de ſolu & Aret in.§.præte
rea.quaſdã col.15.inſtit.de actio.ex quo decidiẽ not.q̃õ.
de vino in marchia vẽdito quod ferrarie dari debebat.ſi
agaẽ ad reſciſſionem contractus remedio legis.ij C de re
ſcind.vend.ꝙ attẽdi debet eſtimatio vini in loco ferrarie
vbi dari debebat per.l.noſtrã ut poſt antiquos tradit hic
Alex.quẽ ſequuntur Dec.& communiter moder.in not.
allegantes pro cõprobatione cõſultationẽ Oldra. in cõſi,
268.de illo ꝙ impetrauit collationem beneficiorum vſq;
ad ſummã tot paruorũ turonenſiũ ꝙ ad faciendũ p̃dictã
æſtimationẽ attendi debeat locus beneficiorum non vbi
gratia facta fuit arg.l.noſtre.& ſequuntur cõiter doct. ut
per Alexan.in conſi.17.&.49.lib.v.Socin.in conſi. 247.
lib.ij.moder.taurin.hic coll.16.& moder aſtenſes in trac.
de aug coll.92.
58 Vltimo not. ✠ ex fi.l.ꝙ vbi nõ eſt cõuentũ ut res in cer-
to loco tradaẽ cenſeẽ actũ traditionẽ fieri debere. ubi fiet
petitio ad idẽ tex in.l.fi.ĩ.de tritica,petitio aũt legitima eẽ
dẽt.in loco in quo debitor forũ ſortitur.vt.ĩ ꝑ Bar in fine
Alex.& alios per gl.i.quod legatur in verbo petitur.ĩ.de
iudi nec eſt mirũ q̃a vbi locus ſolutionis omiſſus fuit re-
linq̃tur diſpõni iuris vulg.l. cõmodiſſime infra de lib. &
po.ſecundũ diſpoſitionem iuris cõmunis petitio dari de
bet vbi conuentus forũ ſortitur.cap fi.de foro,compet.et

c.j.§ cõtrahentes eo.tit.lib.6.ergo &c.& prædicta intelli
guntur q̃n promiſſio eſt de vino in genere ſecus ſi in ſpe-
cie vel genere ſubalterno puta de vino vicentie ſeu vicẽti
no q̃a preſtari tunc debet vicentie nã ꝓpter expreſſionẽ
ipſius loci.cõuentũ videtur ut in ipſo loco fiat ſolutio ſm
Alex.poſt Fulgo.& ſequuntur mod taur.col.xv. Curt.
& repet.in vlt.not.& q̃cquid dicat Decius ab opi.Alex.
non eſt recedendum quã dico optime probari in d.l.rõ
in §.fi.infra de act.empt alleg.per Alex.vbi dicitur vinũ
quod a brundusio venit.& ſi vẽditio alibi facta ſit.Brun
duſij tradi oportet ✠ Nec intellectus gl.ibi cui hic inheret 59
Dec.ſubſiſtit a brũduſio ideſt in alio loco.q̃ꝫ brũduſij pro
pter naturam dictionis a quæ ſeparationem denotat nã
illa verba & ſi uẽditio alibi facta ſit.q̃ hoc cõcedunt aper
te repugnant.& incontinenti ſine propoſito. repeterent
quod iam dictũ fuerat.venditionem uini non fuiſſe factã
Brunduſij quod abſonũ eſt dicere propterea dicta verba
a Brunduſio intelligi debent ideſt de brũduſio licet alibi
facta ſit vẽditio & ſic de vino Brũduſij quũ dictio a mul-
tis modis in oratione ponatur tam apud nos q̃ꝫ apud hi-
ſtoricos & oratores & ibi ex ſequentibus per quæ decla-
ranẽ p̃cedentia vulgata.l ſi ſeruus pluriũ.ĩ de lega j.datur
intelligi hoc in ſignãtu poni a brunduſio.l de brũduſio.
Scdo pro Fulg.& Alex facit q̃a talis videtur fuiſſe mens
cõtrahentiũ,ꝓpter expreſſionem loci vicentie arg tex.ad-
ducti per Dec.qui retorquetur in contrariũ.in.d.l.cũ res
in §.ſed ſi id petatur infra de lega.l dũ in horreo uel apo-
theca in vẽditione mentionatis vinum tradi.vult. niſi alia
mens fuerit teſtantis alio ergo nõ apparente.propter loci
expreſſionẽ mens hominis legantis eſt.ut in loco mentio
nato fiat.traditio reliqua quæ ibi ſequuntur ad propoſitũ
nihil faciunt.loquuntur n vbi vinum venditũ fuit in ge-
nere facit etiã tex in l.ſed etſi ſuſceperit in.§.j.ſupra de iu-
dic vbi Pau.de ca.ſcribit ꝙ ſi legetur alicui uinũ ad men-
ſuram paduanam.dandum ſit ſic padue propter expreſſio
nem ipſius loci padue.Cur ſecus ſi promiſſio fuerit de vi 60
no vicentino. ✠ Et talis mens etiam in cõtractibus attendi
ſine dublo debet i fin.C.quæ res pign.&.l.ſi a venditio-
ne in fine cũ glo.ſupra communia prædiorum.cum mul
tis accumulatis per Alex.in conſi.34.ad finem lib.ij. Iaſ.
in conſi.84.vol.iij Dec.in conſi.151.555.&.697. ex quo
patet ceſſare mirũ illud per Deciũ allegatum . quũ hoc ſit
propter mentem.& præſumptã voluntatem.contrahen-
tium elicitam.ex loci expreſſione.

Superuenientibus ferijs paſcalibus vltra in hac.l. non pro
ceſſit auctor.abſoluta fuere ſupraſcripta.in celeberrimo
ſtudio Patauino.in quinque lectionibus die.24. Apri
lis. 1546. Laus Deo.

EX .L. LECTA.

L Ex lecta antea dici poterat male intellecta.nunc au
tem non nume.1
Pau.iuriſcon.q̃n floruerit & ſub quo p̃ncipe nu.2.
Q̃õ hic relata.vtrum agitata fuerit & deciſa in ſcholis pa-
pinia vel in auditorio cauſarum.3.cum ſeq.
Auditorium per loco ſcholarum. & pro loco iudiciorũ
& cauſarum accipitur.3
Doctor legens.an poſſit ſimul cũ lectura.magiſtratũ iuriſ
dictionẽ habentẽ annexã habere.& exercere.5.cũ ſeq.
Doctor legẽs ꝑ ſta.aduocaẽ vel poſtulaẽ ꝓhibit⁹ vt lectur
meli⁹ incũbat. An poſſit ĩ camera ſcribere & cõſulere.7
Doctor ſtipendiatus cõtrafaciens diſpoſitioni ſtatuarie.an
ſit priuandus matricula.& ſtipendio.8
Summarium diuiſio.l.& figuratio Caſus.9.cum ſeq.
Odofre.temerarie auſus ẽ dicere leuibus rõnibus.hãc pul
cherrimã deciſionẽ Pauli falſam & nõ poſſe ſuſtineri.11
Intellectus verus iſtius text.aperitur & oſtenditur.13.cũ
ſequenti &.29
In caſu iſtius.l.non agiẽ de tollenda actione iã orta ex ſti

Diuersa & contraria distinguntur. 150
Pactū incontinenti factum quādo dicatur. 151. cum seq.
Cōtractus qñ dicatur pro absoluto habitus. 153. cū seq.
Pactū ex parte rei incontinenti appositū inesse obligationi quid importet, et quid sit hoc dicere. 156. cū sequen.
Ius non acquiritur parti ex primo dictis in instrumento, sed tota vis instrumenti in cōclusione & absolutione ipsius consistit. 129. & 157
Pacti exceptio, an & quando apponi debeat. 158
Iudex non opposita exceptione, an & quando suppleat nume. 158 cum sequen.
Agēs ante diē vel cōdi. an & qūo obtineat. 160 cū sequ.
Tex. l. q si in diē de petē hære. declaraē ibi cū seq. & 1 20
Tex. l. cedere diē de verbo. sign declaratur ibi. & nu. 175
Sententiæ tēpus attenditur in faciēda condēnatione in peten. hæredit. & in actione de peculio. 163
Cautionis nomine de nuda promissione intelligitur 164
Actione carens non experitur & an a iudicio per iudicē ex officio repelli debeat. 165. cum sequenti.
Creditor in diem petendo conuentum condēnari ad dandum aduenīente die vtrum bene agat. 166
Pactū fuisse appositū incontinenti vel ex interuallo plurimum refert. 158. & 168. cum seq & 175. cum sequen.
In terminis istius l. & non oppo. except. iudex condēnare debuissēt cōuentū ad dādū ṡm terminis tertij pacti. 171
Glo. l. ij in principio ʃ. de in diē addic. ornata 171. cū seq.
Conditionale quid esse vel purū & resolucn. in euentum conditionis differunt valde inter se. 172. cum seq.
Legatū pure si adimaē sub cōditiōe reddiē ꝯditionale. 174
Cōditio aliquādo respicit debitū uel substātiā obligationis quandoq; solutionē & executionē quæ lōge inter se differunt. 172. cū sequenti.
Agens ante diē vel conditionem quomodo male agat, et repellatur. 175. cum sequenti.
Dilatorium pactum solutiōis duas parit exceptiones. 177
Iudex in sentētia debet reseruare parti ius sibi aliunde vel ex alia causa cōpetens. 178 cum seq.
Ius parti ex alia causa vel aliūde cōpetens reseruari debet per iudicem in sententia sua. 178. cum seq.
Pactū nudum purū appositum post stipul. vel cōditionalem contractū incōtinenti non informam promissum tamen pure debetur tanq̄ a conditione illico fuerit recessum. 81. cum sequen.
Tex. vers. quum adijcit. l. j. de verb. oblig. declaratur. 183. cum sequenti & 184
Non entis nullæ sunt qualitates nullæ causæ. 183
Informatio a pacto non fit vbi non reperitur susceptiuū informabile. 183
Pactū nudum post contractū conditionalem appositum super alio non informat veterem actionem nec vestit coherentia primi contractus. 185
Conditio quādo extat retrotrahitur & pactū nudum retro videtur vestitum & actio vestita. 186
Cōditio casualis retrotrahitur secus in potestatiua. & cur hoc sit nume. 187
Pactū nudum incontinenti appositū post contractū cōditionalē super alio rei interuentu vestiri potest. 188
Tex. l. si in uēditione ff de periculo. & cōmodo rei vend. qūo intelligatur. 188. cum pluribus seq.
Periculū interitus rei sub condi. venditæ ad quē spectet deficiente vel euenīente conditione. 189. cum seq.
Pactū incontinenti appositū parit act. præscr. verbo etiā q habita relatione pacti ad contractū non resultet contractus innominatus. 193
Pactū ex interuallo appositū post contractū condit. non parit actionē. 194
Pactū nudū incōtinenti appositū iuxta cōtractū bonę fi. dei vel stricti iuris informat actionē. q orit ex ipso principali cōtractu vt cōpetat etiā ad deducta in pacto. & nouam actionem præscriptis verbis parit plene. 195

EX L. LECTA.

ECTA est i auditorio &c. verba sunt nostre l. quā inter difficiles difficillimā oēs prædicant vnde ortum est adagiū vetus lecta male itellecta. Quis igitur ex hoc pelago inextricabiliq; labyrintho me educet. Quis supra 101 scribentiū transcendentes intellectus ingeniolū meū eleuabit atq; extollet. Quis vt inqt Bal in rep. Patauina. l. edita circa finem pēnas colūbę mihi dabū & volabo Ille inq̄ qui Danielē de lacu leonum liberauit. & q in fornace ardenti abdenago & fratres integros cōseruauit. ac liberauit. me educet. ille qui Ioannem & Paulū supra coelos traxit ut uiderent ac cognoscerent. mortalibus incognita. volantis aquilæ alas mihi dabit. Ille q est lumen luminū & oculos cecinati aperuit. vt intueret oīa q nihil prius videbat. Ille oculos meos apiet. vt videā quę hactenus forsitan nemo vidit. Illo auspice ac fauēte. altas difficultates & enigmata. legis tanq̄ alter Oedipus sphingis interpres enucleabo ac soluā. & legem hanc claram & facilē me posse vobis reddere spero. facturumq; confido, prouerbiūque supra relatum falsum in prælentia esse ostendam cum lecta bene ac bellissime intellecta ornataque conspiciet. ¶ Iul Pau iureconsul. celeberrimus lib. j. quæstio. legem hanc scripsit. 1 floruit sub Alexandro Seuero Romanorū. imperatore. cū modestino. Pompo vlpia. alijsque splēdidissimis iurisconsultis paulo post annos ducentos christianæ salutis. vt ex lāpridio. Eusebio Cesariensi alijsque historicis colligitur Emil. papin. præfect. prætor de quo in principio nostræ legis cū prænominatis discipulus haud indignus ut scribit lāpridius circa finē historiæ ipsius Alexandri principis de cuius quidē Papi. laudib'. & morte plura scripsi in procę. l fforū & in titulo de origine iuris. Quæstio hic proposita agitata fuit in auditorio ipsius pap. Pau. pceptoris ✠ quod 2 auditoriū pro scholis locoq; & palatio causarum. & litiū. accipitur p scholis in. l vnica. C. de stu. lib vrb Roma lib. x. in l. cū in fundo ad si. ff. de iu. dotis. hinc scholares auditores nuncupanē in. l. titius infra de ad. emp. in. § post hos l. ij. de origine iuris.
Pro palatio & foro litiū. vbi canes populū deglubunt. in §. j. l. cōtra. ff. de re iudi. ibi ad maius auditoriū & in c. ij de consue. in sexto. & in c Romana. de appel eo. lib & pap. vtrūque habuit auditoriū. quū etiā præfectus prætorio. vt hac. l. dicitur esset & in vtroque auditorio Paul. noster gloriose versatus fuerit. in scholis diligens & acutissimi ingenij discipulus in foro celeberrimus admirabilisque aduocatus, pprea gl in verbo auditorio & latius sup ea Ale. vult q hic dicitur ac referē bifariā posse intelligi vel q qō disputata fuerit in scholis pap Paulo nostre legis auctore tunc papiniani discipulo & auditore respōdente & papi. præceptore. tunc opi pauli laudante & approbante. vel q præsens quæstio cōtigerit. & ventilata fuerit. in auditorio cārum ipsius papin vbi Pau iurisconsul. tanq̄ aduocatus ut hic in prima coll. Pau. de cast. inquit. Rei & debitoris partes defendebat & in fauore sui cliētis sententiam ut hic dicitur obtinuit & quū hic de iurisdictione agatur attēta materia subiecta melius quadrat ṡm Dec. tribunal. iudicis & locū causarum & litium per auditorium intelligere. ◦ Quæ ratio me parū moueret quū & in scholis de 3 iurisdictione & imperio & quauis materia possint & soleant huiuscemodi qōnes quotidie proponi & disputari. Accedo tñ. Et ipse prædictæ sententiæ quam Bart. infra ad finem cōmenti Pau. de ca. Aret & alij mod. tenent. Mouet me in primis tex. hic. verbo auditorio, licet enim p scholis positū reperiatur proprie tamen causarum & iudiciorum est locus iuribus supra allegatis & ita adhuc in præsentia locus ipse vbi causæ audiuntur & ius redditur tauriś auditoriū nuncupatur. Secundo verba istius. l. ibi Emilij

Papi.præf.prætor. magistratus enim & officii cui causa-
rum audiendarum locus conuenit nomẽ est. Tertio hic
4 tex.*ibi quãuis sñia diuersa obtinuerit.hoc enim actibus
iudicii proprie adaptatur vbi sententia obtinere dicitur.l.
pompo. in fine vbi sententia plurium obtinuerit infra de
re.iud. Quarto & vltimo quia verisimilius est.Paulum
hanc specularíuam. l.redolentem practicam fecisse quum
in foro aduocatus,militasset de qõne. Iudicialiter ventila
ta.& decisa quã de quæstione in scholis disputata,vbi le
ges degluriuntur quæ in palatiis digeruntur ideo & pra-
ctica vera legum intellectrix.ut scribit Bal.in. ca.i.de feu.
fine non amitt.

Siquis tamen glo. Alex. Et aliorum opinionem sequi
vellet eam probare posset.primo per tex.l.titius.in prin-
cipio infra de actio.emp.ibi lectum est in auditorio domi
ni Vlpia.responsum vbi est similis sermo prout hic & tñ
intelligitur de scholis quũ non cõstet. Vlpianum cãrum
auditorium tunc habuisse. Secundo quia officia prædi-
cta lecture ac iudicature in uiro acutissimi præsertim inge
nii ut Papi.erat. non sunt incompatibilia ut infra dicã er-
go simul stare possunt.

Ad alleg.in oppos.facile est respon. nam ad duas pri-
mas rõnes ex prædictis respon patet quia auditorium tã
pro loco scholarum quã pro loco causarum et iudiciorũ
capitur.& ita conuenit vni materie.Sicuti alteri ideo &c.

Ad tertiam respon.q sententia & opinio melius sentiẽ
tis ita põt obtineri & laudari in scholis, ut in palatiis nec
dicitur q iudicialiter obtenta fuerint ideo nihil repugnat.
quin ita intelligi posit in scholis sicuti in palatio.

Ad quartam & vlt respon.q pau.& socii sui Papi.au-
ditores doctissimi erant & transcendentem intellectũ ut
leges nostre cũctant habuerunt ideo nimirum.si hæc er al
tiora attingere potuerunt.

Ex prædictis infertur ad not.quæstionem *vtrum do
5 ctor posit habere lecturam cum publico magistratu et
iurisdictionali prout habebat hic Papi. Et duplex stipen
dium & quicquid male distinguendo.dicat hic Alex. in
† coll a scribentibus reprobatus ut hic per Deci & alios
Mod.Cõmunis doctorum sñia videtur q doctor legẽs.
nõ posit habere separatũ officium iurisdictionem & ad
ministrationem,habẽs annexam ne dum in vtrũq. festi-
nat neutrum bene peragat.l.fin.C.de assessor.l.eis. C qui
milit.non po &.l.hac parte.C de proxi. sa scr. lib. x.xii.
vt per Bart infra circa fi.cõmenti. Albe.Bal.Are.Dec.&
alios Mod.Et ad hunc tex.licet præfati non respon.Dici
põt hoc receptum & admissum in Papi.doctissimo subti
lissimo & viro nũquãm satis laudat vt traditur in proœ.
digestorum.in.l.cũ acutissimi cum simil. C.de fideicõm.
nã propter ingenii viuacitatem & doctrine excellentiam
vtrũque officium bene peragere potuit.quod in aliis no
stri temporis hoĩbus secus esset. vel aliter q non apparet
Papi temporibus quibus tanquam præfect. prætor cau
sas & lites decidebat.& terminabat lecture pariter vacas-
se tunc exercitio.propterea male hic tex.ad dictã qõnem
inducitur. Sed pro cõtraria opinione optime facit, quia
huiuscemodi officia compatibilia sunt quum posit quis
vna hora legere & alia eiusdem diei ius reddere, vt patet
ad sensum ergo per eandem personam exerceri possunt.
infra de test.l.dominus labeo. vbi in eodẽ testamẽto põt
quis fungi duplici officio aduocati. s.& test.ad idem.l.si
cõsul supra de adop.cum aliis de quibus hic per Dec.col.
i.per Fel.in cap.cum olim.de re iud per eundem & Deci.
extra de proba in cap.ex.literis charta.vlti.vbi dicunt q
quatuor & quinque officia cõpatibilia habere quis põt.
Et uidi Taurin.præstantissimum dominum Franciscum
Bulgarum. primam sedem iuris cano.tenentem maneq
legentem.Ius pro Reuerendissimo Archiepiscopo. post
eam horam reddentem. Cudere tamen monetam mini-
me triuialem.ac currus & equos facienq Deorũ aspice-
re, vt ait Satyricus vix põt.qui tñ lecture incũbit. Canta
re in cathera.similia quædam & regulas tritas.ex reperto
risq collectas. congerere difficultates autem fugere.et qui
iurisdictioni præest.poterit*Et consequenter officium le 6
cture.desiderantis præcipue quæ scribit digne, & lauda-
biliter edere presumptiue incõpatibile est cũ officio hñte
iurisdi.annexã. Quærit & non impertinenter successiue
hic Dec. *nũquid doctor legẽs per statutũ aduocare vel 7
postulare prohibitus ut magis officio lecture vacet.& in
cũbat. posit in camera scribere & cõsulere & tenet q sic
secutus Bar.in.l.i in.§.postulare supra de postu. quia per
uerba statuti prohibitio limitata videtur in eo.q corã iu
dice comparet.d §.postulare & extra eo.tit. de post.ca.i.
& secundo.Et quia non tñ a lectura distrahitur qui in ca
mera scribit. Ideo non esse recedendum a verbis statuti.

Sed contra Bar.stare videtur cõis scribentiũ sñia, quia
siue publice siue priuatim cãs tueatur. & visioni proces-
suum vacet diuertitur a lectura, ergo dispositio statuti lo
cũ habere debet ita post Ang.Rom.& Io.de anna. cõclu
dit Fel.in rub.de fide instr.coll.prima.

Federe tñ distinctionis cõcordari possunt opiniones,
ex mente Pau de ca.in.d.§ postulare, q autẽ quærimus
an doctor legens stãte tali statuto posit. in casibus aliqñ
occurrentibus consulere est dicendum q sic & procedere
opin.Bar.supra alleg.quia non tantum a lect.distrahitur
sicuti qñ ad palatium allegaturus vel aduocaturus, acce-
dit.Et sic cessat rõ prohibitiua statuti ut per Bart. Pau.&
Alex.in apostil.ad Bar. in.d.§.postulare & Dec. hic licet
de prædictis non faciat mentionem.

Aut quærimus an posit allegare in dubiis quotidie
occurrentibus in causis palatii.Et dicendũ q. non quia di
straheretur a lectura & militaret rõ statuti sm Pau de ca.
ibi & ita procedat contraria opinio. * Et casu quo do- 8
ctor stipendiatus contrafaceret dispositioni statutarie pri
uandus esset matricula & stipendio ita Bal.per illũ tex. in
l.placet nostre ibi breuibus eximet.C.de epis.et cle.sequi
tur hic Dec.in.i. coll.& pau. de ca.in.d.l.placet.

Quia summariũ Bar. cõiter reprobat ut hic p pau. de
ca. las.& alios.*sic paucis verbis iuxta medul.l.summari 9
põt. Si iuxta stipula. de soluendo principali debito intra
certum terminũ ac de centesima vsura. persoluenda quo
ad tardius soluta.sors fuerit pactũ sit incontinenti appo-
situm continens prolixiorem terminum soluendi sortem
ante diem prorogatã morã impedit.ac obliga.et cursum
vsurarum, quæ debebantur ex stipul. pp moram nõ au
tem post moram secus si non deberentur. propter morã
vt quando nominatim actũ fuisset,ut pecunia suo die nõ
soluta.ex die interpositæ stipulationis & sic pro tempore
quo non fuit in mora præstentur vsure. h. d. in summa.
sm verum intellectum & sensum iurison.

Diuiditur diuersimode p Bar & doc *Ego quia ut se 10
pe dixi oĩs bona diuisio debet esse bimẽbris uel ad bimẽ
brẽ reducibilis.l.i.§.de rerũ diuisio.& i rub.j.de vulg.ubi
las.& alii tradunt,hãc.l.nostrã diuido in duas ptes princi
pales.In prima ponitur facti narratio.In ii.decisio,secũda
est ibi dicebã.Prima pars principalis subdiuiditur in tres
particulas in pria propositi casus ponitur proœ.In.ii.nar
ratio casus duas stipula.et unum pactũ nudum pp quod
tota vertebatur dubõ continentis. In.3 dicitur qõ.ac du
bõ secunda prime ibi lutius tit.iii.ibi quæsitum.

Iterum secunda pars principalis subdiuiditur in qua-
tuor particulas in pria ponitur decisio facti propositi. In
ii.duo argumenta.quæ contra prædictã decisionem per
aduocatos aduersæ partis contra paulũ nostre.l.auctorẽ
fiebant referũtur. In tertia Pau. arg. ipsa diluit ac dissoluit
In.4.& vlt.refert casum quo contraria opinio saluari pos
set.ac procedere. Secunda secunde ibi pactũ autem.3.ibi
sed quum sortis.4.& vlt.ibi sed si quantitatem.

Et si Odofre.hic quẽ sequit Guid.de suzaria arrogãter

11 nimis decisionem nostre.l.falsam dicant nec posse subsi
neri per Paulũ.iurisconsultum.Si viueret leuibus quibus
dam rõnibus.& argumentis.quibus respondet hic Albe
ri.cum quo transeunt hic Ias. in secunda coll.& Mod.me
diol.super verbo exceptionem tamẽ subtilis est pulcher
rima ac bonis rationibus fundata . In cuius interpretatio
ne & intelligentia . Antiqui & Moder. vt infra ostẽdam
aberrarunt.

Hunc ordinem me obseruaturũ polliceor * in primis
12 verbositatem Pau de ca.& aliorum,paruipẽdens casum
ꝟm uerum sensum.l.paucis ponam & figurabo. Deinde
rõnem dubitandi & decidendi tertio quædam euiden-
tialia ad declarationem.l.& materie præmittam. Quarto
literam ut dicimus apostillabo ac exponam in aliquibus
locis vbi magis obscura videtur.Quinto colligã no po-
stremo deueniam ad expeditionẽ glo.& dictorũ Bar.&
aliorũ scribentium. In auditorio Emilii Papi.præse.præ
13 to.*de qõne infrascripta cõtrouertebatur.Lu.tic.a pub.
meuio quidecim centũ denarium mutuo acceperat quos
futuris calendis restituere per stipulationẽ promiserat, ꝙ
si ea die non faceret quo ad tardius sors soluta esset.Cen-
tesimã vsurã promisit l.in denarios cẽtenos singulos de-
narios quolibet mẽse.i.vnũ pro centenario singulis men
sibus,sicque denarios quindecim singulis mensibus pro
illi. mille.quingẽtis denariis mutuo sumptis deide pacto
nudo incontinẽti apposito inter Lu.tic.& pub. meuium
conuenit vt ex oĩ summa supratcripta trecẽti denarii mẽ
strui soluerentur & de vsuris nihil dictũ fuit ut post glo.
cõtra Sali.vult ẽt hic Alex.in.i.col.sicq; ubi ex stip.i.totã
summã mille quingentorum , denariorum mutuo acce-
ptam futuris calendis soluere tenebatur hac vltima pa-
ctio,ad refundendũ tricentum denarios menstruos , ex
oĩ summa dũtaxat obligabatur sicq; spaciu m quinq; mẽ
14 sium tm̃ ad soluendum totã.prædictã summã habebit, *
quicquid antiqui & Mod. de quinquaginta mẽsibus vel
de duodecim cum dimidio alterius dicãt , vt clare statim
ostendã Quia numerus dictorum quinq; mensium qui
bus tota ea summa restituenda erat.transierat, nõ satisfa
cto obligationi prædicte quæsitum ac dubitatũ fuit.qũo
& qualiter soluende essent vsure de sorte.n.non erat du-
bium an vide licet ex die interposite stipula . Et pro tota
summa post primũ terminũ solutionis lapsum , aut pro
parte,& pro qua parte inter quæ multũ interest .

Pau.iuriscaltius.l.auctor.& Lu.titii debitoris aduoca
tus quia pacta incontinenti facta , stipulationi inesse cre-
duntur in spẽ facti supra proposita dicebat , perinde esse
ac siquis certam pecuniam centũ puta.singulis mensibus
stipulatus quo ad tardius. Soluta esset vel in casum retar
date solutionis vsuras centesimas vs adiecisset & si stipu
lationẽ illã de sorte unico termino.futurarũ calendarũ.sol
uenda per pactũ quod loco stipulationis est pp coheren
tiam reformari vt Luc tic.non vnico termino calendarũ
ad solutionẽ totius sortis teneatur sed solum ad refunden
dos.ccc denarios.singulis mensibus vsque quo pro toto
debito fuerit satisfactũ & actioni ex prima stipulatione
oriture nouã formam.in natiuitate datam esse. vt inentar
15 solum possit ad.ccc.denarios.singulis mẽsibus * & p con
sequens in casu istius l.non agitur de tollenda actione iã
orta.ex stipul prima.Sed de impediendo ne nascatur nisi
16 sub hac noua forma.id quod ipso iure, & facilius fit, * ꝙ
frageretur de tollendo.aliquo iam in esse producto, per
vulgatã regulã.l.a patre furioso supra de his qui sunt sui
vel alieni iuris & post Ful.et Pau. de ca in terminis notat
Alex.j.in.v.coli per tex not in.l.rogasti,in.§ si tibi.ꝧ.eo,
vbi idem Alex.Dec.& alii notant,& Aquens.ita ẽt inter
pretans.l.nostram in l.petens coll.7. versic.ii.multum di
stat.C.de pact.& colligitur ẽt ex Arc.hic in pen.coll.Pro
pterea iuriscõ.hic in versi.igitur inferendo, ad decisionẽ
proposite qõnis inquit ꝙ finito primo mense. prime so-
lutionis trecentorum denariorum ipsius prime pẽsionis
vsuras currere mense sequenti Et similiter post ꝟm men-
sem illius secunde pensionis & termini , vsura. currere
Et pariter post tertium vsuras illius tertii termini et sic de
aliis duobus sequẽtibus terminis & solutionibus.Et post
quintum mensem . Currebant vsure centesime pro tota
sorte mille quingentorũ denariorum mutuo acceptorũ,
non autem currebant.dicte usure pro toto debito princi
pali.vno mense.vel altero prædictorũ pensionum, & so
lutionum,finito iuxta formã; ac tenorẽ secunde stipula-
tionis quia quũ sors integra ob tertium pactũ , tunc peti
non posset. sed in terminis statutis ad soluendũ , per ter-
tium pactũ usure ipsius sortis peti non poterant ex quo
pricipale ipsum peti nõ posset. istud est qđ hic subiungit
Pau.iurisconsin versic.nec ante sortis nõ solute. pp refor-
mationem prime stipulationis p tertium pactũ factã. * 17
Et consequenter plus operatur hoc tertium pactũ incon
tinenti post primã stipulatio. interpositũ quã si ex inter-
uallo,factũ fuisset tunc n.ad excep.tm̃ prodesset. Sed qñ
incontinenti factũ fuit prodest ad impediendum actionẽ
oriri ex prima stipulatione illãq; limitandum cui in nati
uitate nouã dat formã ut in superioribus diximus , & in
fra ẽt in materia dicemus.

Qui tñ in ista cã pub.meuii ius.partesque creditoris pa
trocinando defendebant , contrarie inherentes opinioni
dicebant in prescripta qõne, vsuras deberi ex die interpo
site stipulationis de eis pro tota sorte soluẽdis quẽadmo-
dum si id nominatim expressum in tertio pacto esset.et
duabus mouebantur rõnibus. * prima quia tertium pa- 18
ctum.de solutione sortis tm̃ loquebatur nõ de vsuri, quę
per se in secundam stipulationem deducte fuerant . ergo
quantum ad vsuras , pactũ nihil facit, & stipulatio de eis
præstandis secundo loco facta ,in suo robore & firmitate
remanere debet exceptionem quam ꝟm vulgatas iuris re
gulas tantum parit ergo actionẽ ex secunda stipulatione
de solutione vsurarum,tollere non debet.

His rõnibus,cum modestia respondet Pau.iuriscon.in
versic. sed quũ sortis . ꝙ quum petitio sortis per tertium
pactũ dilata sit , soluiq; deberet non proximis calendis,
sed singulis mẽsibus trecẽti denarii ea die de necessitate se
quitur vsuras pro tota sorte non deberi sed pro tpe mo-
re.et quum debitor non sit in mora respectu totius sortis
pp dilationem sibi datam teneri nõ debet ad usuras inte-
gre sortis sed tantum illius partis & summe.pro qua repe
ritur in mora.et per consequens non est.mirum , si prædi
ctum pactũ. super sorte ac principali debito factũ ad vsu
ras extenditur sicque de necessitate in accessorio.& conse
quenti operatur.

Ad secundam rõnem, ꝙ pactum nudũ nõ parit actio
nem Sed exceptionem respondet paul. ꝙ licet id proce-
deret.ut aduocati diuerse partis putabant. Cuius m cõtra
rium verius est .quum incontinenti appositum esset.,put
obtentum fuit iudice ipso acutissimi ingenii Emilio Pap.
præse. prætor quia regulariter pacta nuda . incontinenti
apposita ẽt iuxta contractum stricti iuris.actionẽ pariunt.
quum credantur inesse.siue referendo ad terminos . no-
stre.l.ꝙ pactum ꝟm verum sensum istius litere non tantũ
prodest ad exceptionem, vt illi dicebant sed ad limitan-
dam actionem ex secunda stipulatione , oriendam , pp
reformationem vt diximus factam , & nouam formam
natiuitati ipsius.actionis datam. * Attamen ẽt ꝙ procede 19
ret.illa eorum erronea opinio. Idem esset in ,ppposito no-
stro. vsurarum petitarum. ꝙ obligatio earũ ipso iure nõ
cõmittitur.quia quum veniant propter moram & tunc
exceptionem in mora nõ dicatur de necessitate sequitur
obligationem vsurarum ipso iure non cõmitti ꝟm Pau.
iurisc.prout etiam predicta verba . declarando interpre-
tantur hic Iason. & Deci. in quarta & sexta colla. he sunt
subtiles & fundamentales , ac viue rationes decisionis

pauli

Pauli in hac.l.relate, qui quidē iurifcō modeftie inferuiēs
fubiungit poffe dari cafum quo procederet opinio aduo
20 catorū contrarie partis • qn̄ expreffe conuentum fuiffet
vt pecunia fuis diebus non foluta. Et fic in terminis quin
que menfium ad foluendum principale debitum cōpetē
tium, vfure ex die interpofite ftipul. Et fic ēt pro tempo
re quo debitor non fuit in mora, præftarētur ficuti in fi-
mili videmus in eo qui ftipulatus eft fundū, fub conditio
ne fi nauis p ita ex Afia venerit, hoc acto ut impleta con
ditione, præftentur ēt fructus medio tpe percepti, quia
debebuntur pp expreffam ftipul. & promisfionem. eo-
dem mō deberētur vfure, ex ftipul. propter ftipulationē
etiam pro tempore, quo debitor nō fuit in mora. Ifte eft
cafus nitidus in hac difficillima lege, ꝙ ex infra dicendis
clarior in qualibet fui parte reddetur.

21 Rationes dubitandi & decidēdi • ex tex. & prædictis,
aperte fatis colliguntur, asfignariq; posfunt vt hic ēt per
Iafo. coll. 4. & moder.

22 Modo pro intelligentia.l.noftre, & .ʃ.dicendorum, •
quia de mā nūmaria, tractaturi fumus vnde et cur dictus
fit nūmus Moneta & pecunia & qūo inter fe differant,
23 dixi in.l.fingularia fupra eo. ✠ Ideo hic præmitte primo
nūmum duos affes & dimidium alterius valuiffe, vnde
dictus eft ēt feftertius eris in mafculino genere quafi fe-
mis terti⁹ eo ꝙ ꝯtineat i fe affes duos & dimidiatū tertiū.
veteris.n.confuetudinis fuit, vt femis anteponerent mo
24 re attico cōpofitione facta • denarius quando eft adiectī
uum idem fignificat quod decēnarius vnde denarie ceri
monie quibus, facra adituris decē continuis diebus, cer-
tis rebus carendum erat. Denarius vero, fubftantiuū erat
genus monete argentee a denario numero dictus qui de
25 cem affes valebat, hoc eft quatuor feftertios. • Qua rōne
quaterni feftertii denarium vnum equabant, auctor eft
feftus. As igiī fiue asfis, ereus erat, et parue eftimationis,
26 nūmulus, • iuxta illud Catullianū rumoresq; fenū feue-
riorum oēs vnius eftimemus asfis, nūmus vero feu fefter
tius qui nunquā ereus fuit. Sed argenteus ab initio affes
27 duos & femiffē vt dixi voluit, • Denarius argēteus, erat,
& denis asfibus valebat. Seftertiū vero in neutro genere
mille feftertios feu paruos nūmos equabat, ut de p̄dictis
aliquid tangunt hic Mo.med. & lib.iii.difpun c.i.ii. & ix
& latius Budeus lib.i. & .ii.de affe & ptibus asfis. vbi plu
res citat auctoritates Iurifc.tn̄.in.l.cū quis decedens, in.§.
ticia.ʃ.de le.3.nō denarios in mafculino, fed in neutro ge-
28 nere denaria dicit • fed Ang.politianus, in epiftolis l.3 2
epla ad Pandulphū rudē appellat eū, qui grecū ibi inter-
pretatus eft, non.n.denaria fed denarios, in mafculino ge
nere, dicere inquit debuit latine loquēdo.Iaf.in.l.fcire de-
bemus col.pen.ʃ.de verb.ob.dicit in tex.fuo fuiffe dena-
rium pro denariorū fed in meo. & aliis antiquis eft dena
ria & ita debuit effe in pandectis quas Politia. præ oculis
femp ad ftbitū florētie habebat, ꝓut in dictis eplis ipfe te
ftatur & inuenio idē dici in.l.publia in.§ i.ʃ.depofi.ibi de
naria decē millia ideo crederē Politiano in humaniorib⁹
literis experto & doctisfimo nō recte nec latine, denaria
dici nifi forfitā more prifco ut apud plautū in rudēte, ibi
centū denaria philippea. Ad propofitū noftrū uenīēdo,
29 • quū in feftertio argenteo mille affes effent. Et fic ducenti
50.denarii uerba illa text. noftri. xv. mutua intelligi de-
bēt. Secundū Alciatū in fuis interpretationibus, de fefter
tiis.xv.quæ equabant.xv millia asfium fiue. 3750. Dena
riorū ad quā fummā perfoluendā quū Pub.Meuius.ccc.
denarios fingulis menfibus, ex tertio pacto refundere te-
neretur non. 50.menfes, vt Pau.de caf. & fequaces intelli-
gunt.fed duodecim & dies quindecim habebat. Intra qđ
tempus ois fumma quindecim millium asfium, reftituta
fuiffet trecentis denariis fingulis menfibus refufis.nā tre-
centi denarii mille & ducentos affes feu paruos nūmos,
fm ea quæ fupra docuimus, valebant, & fic duodecim
menfibus, foluendi fuiffent. 14400. affes reftaffent fexcē
ti de fumma quindecim millium. qui in dimidio alterius
menfis folui debuiffent. Ita quod recte calculando duo-
decim menfibus. cum dimidio alterius omnis fumma,
reftituta fuiffet.

Sed fecundum intelligentiam pau.de ca. & aliorum in
telligentium quindecim millia aureorum. fa.d perfoluen
dum eam totā fummā competebant quinguaginta men
fes, foluēdo fingulis menfibus trecentos iuxta formā ter
tii pacti. Sed mirum eft quātum a Scoppo aberrauerīt
oēs, nam fm declarationem pau.de ca. & aliorum intelli
gentium text.noftrū, de tot millibus mutuo acceptis, &
de reftitutione facienda, ad rōnem trecentorum fingulis
menfibus. 50. menfes folutioni totius fortis cōpetiiffent,
vbi primo proximis calēdis tota reftitui debebat, quod
non eft verifimile, tā longam dilationem datā ad foluen
dum fortem mutuatā, quæ intra vnum mēfem folui, pri
mo debuiffet. Itē quia in tex.noftro, nec de milliario nu-
mero nec de aureis ulla eft mentio. Secundū vero declara
tionē. Alciati & fequacium, intelligentium de. xv. fefter-
tiis in neutro genere duodecim menfes, cū dimidio alte-
rius habuiffet, Luc.tic.debitor, ad reftituendā totā fortē,
mutuo fumptā quæ intelligentia nullo mō procedit, ne-
que illi adherendū eft. Et ex pluribus confunditur. in pri
mis de.xv.diebus.vel de dimidio alterius menfis, hic ver
bū nullū, prout nec de feftertio, tertio repugnat tex.no-
fter, ibi quia numerus menfium tranfierat, nō dicit et die
rum.xv.quarto per ea quæ iurifcon fubiungit, loquen-
do de numero cētenario, & de denariis ex oi ea fumma,
debitis reftituendis, p quē datur clare intelligi mutuū de
quo.ʃ.locutus eft. fuiffe de fimili numero, & de denariis
nō de feftertiis, intellige ergo hunc tex. ut ex fequentibus
colligi pōt. quindecim mutuo. centum denarium, vʒ de
quo numero centenario mentionē ftatim facit, et de de-
nariis reftituendis, quos luc.tic. ccc.vs. fingulis mēfibus,
refundere promiferat, ex fumma accepta ita ut uerba illa
p̄cedentia.xv mutua cōgruenter. imo neceffario intelligi
debeant. xv. f. centum & de denariis qui mutuo accepti
fuerant, et reftituēdi erant, quum fm vulgatā regulā prę
cedentia declarentur per fequentia.l.fi fer. plurium.§. ii.ʃ.
de leg.i. Obligatio igitur mutui de qua hic fuit.xv.centū
denariorum, & quum menftruos.ccc. reftituere debitor
teneretur. conftat ipfum Luc. tic debitorē habuiffe dila-
tionē, quinq; menfium tantūmodo, ad reftituendum to
tā fummā. ifte eft verisfimus intellectus. l.noftre. fecun-
dum quem figuraui fupra cafum.

Secundo quia de vfuris. Centefimis hęc.l.tractat. • fcien
dum eft vfurā dici pecuniam, quæ in fenore forti accedit, 30
& dī vfura, qm̄ ex ufu acquiritur. rei.n.ipfius fructus, cē-
fetur.l. vfure.ʃ.de ufur.facit.l. vfura cum ibi.no.ʃ. de verb.
figni. Centefima vero dicitur non quæ ad rōnem in cen-
tum pro centenario, pendebatur annis fingulis. Sorte cū
vfuris equata. • Nec femiffes vfure quę ad rōnem. 50. p
centenario foluebantur vt gl & doc noftri, cōiter intelle 31
xere, verum centefima quæ præftabatur ad rōnem. xii.
pro centenario & femiffes dimidie centefime ad rōnē fex
pro centenario prout Hermolaus Barbarus auctore co-
lumella. in fecundis caftigationibus Plinii docuit. quē fe-
cuti funt pofteriores ut late p Soc.in.l.fi heres in §.ii.ʃ.ad
l.falc.Mod.mediol lib.3.difpun.c.i.et latius Budeum lib. 32
primo de affe. & partibus asfis, vbi poft Hermolaum te-
merarie & arroganter nimis vt fepe alias in fuis annota-
tio. feu potius hiateriis in pandectas contra docto. inuehi
tur qui prædicta tanto tpe ignorarunt. • Sed quēadmo- 33
dum Soc. & Mod perufini in.§. fi.d l.fi heres. aiunt ma-
gis dānandi funt. ipfi humanioribus literis ac ftudiis dedi
ti qui asfidue verfabantur in illis ftudiis et ignorarunt ve
ritatē talium vocabulorum apud bonos auctores. quos
ipfi præ manibus femper habebant, repertam.

Ad ꝓbandum opinionē p̄dictā • adducunt p̄nominati 34
loca plurima collumelle Cice. Pli. Liuii & aliorum. Soc.

vero in.d.§.fi.allegat tex.in.l.cū quidam, in.§. si debito-
res infra de usur.iuncta.l.fin.C. de vsuris pup.&.l.eos, C.
35 de usuris. Sed melius probatur in.l.nostra * ubi pub.me-
uius, in denarios cētenos singulos denarios quolibet mē
se stipulatus est & sic ad rōnem de. xii.pro centenario an
nuatim si centesima quæ iure isto licita erat, & a.l.permis
sa.l. si pro mutua C. eo. tit. si cer.pet. intelligeretur.i.cētū
pro centum, singulo anno hic pub. meuius verisimiliter
vlum. xii. pro centum, in annum non fuisset contentus
quia nemo præsumitur. iactare suum, vlg.l.quum de in
debito, in princ.infra de prob.quæ etiam probat nō esse
verisimile, q pro usuris velit quis soluere, tantūdem in fi
ne, anni nec leges, tolerassent tantā iniquitatem, Hercul.
perusi.in.d.§.fi.l.si heres, adhuc tamen opinionem glos-
satorū & antiquorum defendere nititur sed nihil boni di
36 cit, nec respondet adducti in oppositū. * Dicta est cente
sima, quod centesimo mense sortē equaret, sm Socin.&.
Hercul.in.d §. fin.Budeum & Alcia.in locis præal.

Ego arbitror posse melius dici appellatā fuisse centesi-
mā a nu.cētenario, pro quo pendebatur, quia veteres sin
gulis mensibus, in denarios cētenos singulos vt dixi di-
xi stipulabantur, ut hac.l.nostra, Et sic cētesima quia pro
quolibet centenario unū singulis mensibus præstabatur.
* & eo q veteres usuras, cōiter stipularētur, non annuas
37 sed menstruas. Id quod probatur ēt in. l publia, in.§.i.l.
depo ibi quolibet mense Et docet ēt.calendarium, voca
bulū quo iurisconsulti vsi sunt vt in l qui filium infra de
leg.iii. & in.l.eius qui. vbi Dec. & alii notant infra eo. q
singulis calendis, ponerentur rōnes.

Et quū veteres menstruas stipularētur usuras seu quo
libet mense quare luc.tic stipulante. Pub.meuio in casu.l.
nostre in dies. 25.singulos denarios in denarios cētenos,
promisit prædicta verba in dies viginti quinq deceperunt,
glo.& scrib.laborantes mirum, in modū in cōputā
do, & calculādo ad quā summā ascenderent usure, in ca
su.l.nrē.Quia si in dies. 25.singulos denarios in denarios
centenos luc.tic. soluere tenebatur ex quolibet mense su-
pererāt dies quinq pro quibus cucurrissent ēt dicte vsu
38 re, in dies.25.promisse. * Credo tex.nostrū deprauatū in
illis uerbis in dies. 25.& debere esse in dies, 30.quia ut ex
prædictis apparet, nō in xxv.dies veteres stipulabantur
vsuras.Sed mēstruas & sic in dies. 30. qui mēsem cōplēt.
l.fi.C.de iure deliberan.l.vbi lex infra de reg.iur.secūdo q̄a
tertium pactū, de quo in versi.conuenit, est de refunden
dis denariis cee.mēstruis siue singulis mēsibus, ex oī sum
ma pdicta cū vsuris & nō fit, mentio de diebus. 25. Sed
de mense, & sic de. 30.diebus, nō de. 25.ergo datur intel-
ligi q pariter oblig.vsurarū, præcedens fuit de mense &
sic de. 30.diebus, non de. 25. Tertio quia in vers.quæsi-
tum in dubio ex proposito themate elicito si sīt mentio
de numero mensium qui trāsierat non de diebus. Quar
to & vltimo quia in versi.dicebam, quatuor de mense, et
usuris inde debitis. Et quæ currere incipiunt, post primū
scdm & tertium mensem fit mentio non āt dī post dies
25.nec fit cōputatio habita consideratione et numero die
rū.sed mensium tm ex quibus datur aperte intelligi tex.
nostrū in præcedentibus loqui de mensibus, non de. 25.
quinq diebus, & sic in tex.debere esse in dies. 30.non in
dies. 25.& ita candori suo restitue hanc literā & cessabunt
multe ambages, Mod in calculando tps prędictorū die-
rū laborantiū. Tertio pmitte p intelligentia l.& mā.*
39 q pactū cōsideratur dupliciter prio prout inest sm quā
intelligentiam in oi contractu reperitur pactū.l. i.§. i.su-
pra de pact.& pactū comprehendit oēm contractum gl.
singularis in.l.i.in verbo figuris, ad finem infra de act. &
oblig.quod intellige large & improprie, ita Alex. in.l.v
in princ.in.ii coll.infra de verb.oblig.per.l.labeo in.§.cō
tractum infra de verbo.signi.sequitur Curt.in rub.C.de
pact.col fi.Aquē.in.d.l.petens coll.5.illo eo.tit.et Parpa.
in rep.l.siquis maior, in.iii.not.C.de transac, dicens pro-
pterea * q in mā odiosa, et penali dispositio de pacto lo- 40
quens, non verificaretur in contractu quia licet ad similia
fieri possit, extensio secus ad impropria Ias. tm̄ aliud sen-
tit, in dicta.l. quita in princ.Ego latius dixi in.l.siquis ma
ior.in septima coll.

Secundo cōsideratur pactū, prout est quid pricipale,
habens nomen specificū, ut ēt declarat Bald.in rub.C.de
pac.& Abb.in ca.i.col.ii.extra eo.tit.& sm hunc sensum
accipitur hic si igitur pactū in genere accipiatur cōprehē-
dit oēm contractum ac ēt stipulationē. si in specie in con
uentione nuda consistit quæ solo consensu partium nititur
& nullo iuris adminiculo fulcitur ut declarat Bart. in
l iurisgentium, in.§ igitur nuda per illū tex.supra de pac.
& tradit Lancel gallia in rep.rubr.de verb.obli.in.x.col.
& ibi Rip.col.v. * In dubio appellatione pacti venit nu- 41
dum & de nudo intelligitur quod proprie habet denoia
tionem pacti, non āt de cōtractu noiato qui non stat in
noie generis sed transit, in speciale nomen quod non dē
proprie pactum. Sed sm quid ut supra dictum est, ut p
Rimin.& Cur.in dicta rub.C.de pactis coll.ult.Galliau.
& Ripam, in rub.de verb.oblig.loco præall. quæ quidē
conclusio probatur in.l.legem.C.de pactis, & in.d l.iuris
gentium, in.§.quinimo, ibi ne ex pacto, actio.nascatur.
Item quia verba po. ius in specie q in genere intelligi de
bent.l.hoc legatum, cum not.per Bar. infra de leg.iii. Et
propterea Galliaula loco supra alleg post Bal & Seueri.
ait q siue in instrumēto, siue alibi fiat mētio de pacto nō
intelligitur de stipulatione, nec de pollicitatione. Sed de
nudo pacto, nisi de vestimento, doceatur quū vestimen
tum sit quid extrinsecū ab eo quæ extrinseca nō præsu-
muntur l.quæcūq.§.fi de pub.l.ciendum de verb.obli.
& sequuntur moderniores in l.legem præall.

Quarto pręmitto, * q ex pacto nudo de iure ciuili nō 42
oritur actio.Sed exceptio tm.l.legem.C.de pac.et. d.l.iu
risgentium, in princ.& in.§. igitur nuda cū sequenti de iu
re can.secus.c.i.de pactis sm cōem intellectum.

Sed vis est in ponendo exēpla, pacti nudi ac vestiti &.
in assignatione rōnis prædictarum conclusionū. * Alex. 43
in.d.§.igitur nuda & Fel.in.c.i.de pac. plura exempla po
nunt, de nudo et uestito Ang in l.si certis.C.de pac.Ideo
nudū pactum actionem dicit non procedere, quia stat in
puris naturalibus, non corrupt.s.nulla aūt entia ad gene
rationem aptam generant nisi prius, corrūpantur, sicuti
in virgine, quæ non generat nisi corrūpatur et sequūtur.
Mod.tau.in præal l.legē coll.vi.Quæ rō si bona esset cō
cluderent ēt in exceptione & naturali obligatione vt nec
illas pactum nudum, pareret consequens est falsum quia
nudum pactū exceptionem parit, ac naturalem obliga.l.
iurisgentium in princ.&.§.igitur nuda præall. Ias.in rub.
de verb.oblig. col.secunda vbi etiam per alios posterio-
res, ergo et antecedens.

Dicēdum igitur est, * ut per Fel.post alios in.d.c.i col. 44
iii.Ias.in.d §.sed cum nulla.Io.crotti, Galliaul. Ripam &
alios Mod.in rub.de verb.oblig.fol.i.&.ii.Et Fortu.gar-
ziam, in.d.l.iurisgentiū, in.§.prætor ait, col.viii.ubi præ-
all.scribentes cōiter concludunt, q ius cano.aīarum salu-
tem respicit.c vt aīarum, de consti.in sexto.c.fi.de pręscr.
ius ciuile bonum publicum & priuatorum, vtilitatē, gl.
in.c.possessor.de reg.iur. in. vi.l.i.§. huius studii supra de
iust. & iure. Ideo quū non esset certū & indubitatum de
volūtate promittentis, pacto nudo. ius ciuile voluit obli
gationē ciuilē, inde oriri neq agi ex tali pacto, posse. ius
uero canon.oppos.statuit viā tutiorem, pro aīa, eā viam
eligens. Sed si ius canoni.fouens nudū pactū, super pec-
cato euitando, fundatū est.Et stat alia iuris regu. * q vbi 45
agitur de mā peccati stamus iuri can. ēt in foro cesaris iux
ta gl.d.c.possess.& notata per oēs, in.d.c.fin.de præscr.er
go ēt in prato Cesaris ac in terris, Imperii hodie nudū pa
ctum efficacē obliga.& actionem producet, pro solutio-
ne, uide post alios Galliaulam in dicta rubrica de ver-
bo.

46 bo.oblig.in.si.char. * Rursus cur illam naturalis, obliga
tio quæ ex pacto nudo oritur potens non sit ad faciendū
pactū ipsum custodiri declarat Dec.ī.l.legē co.l.C.de pac.
47 Quinto præmitto * ꝙ huiuscemodi pacta. qnq. appo
nuntur circa substantialia, contractus aliquando, circa na
turalia, nōnunquam circa accidentalia iuxta declaratio-
48 nem.glo.in.l.pacta cōuenta ī.de contrahē.emp.vt p L.ā.
Dec Aquēs.& alios in.l in bonefidei in princip.C de pa-
cti. Quæ vero dicantur substantialia quæ naturalia & q̄
accidentalia, melius declarat Ial.& alii in.l.cū quid.ī. eod.
Aquens.in.l.edita col. 3.C.de eden Cur.in trac.feud.in.6.
principali qōne,colū.v. & Brun.asten. in tract.de forma
charta prima, & Ias.pulchre in.l.iurisgentium in.§.quini-
mo coll.prima supra de pac.
49 Sexto præmittas * pro maximo fundamento totius
materiæ, & intelligentia nostre l.ꝙ pactum aliquādo in-
format quandoqꝫ reformat nōnunquam trāsformat In
formare est extendere vel ampliare. Reformare renoua-
re, & sub alia forma ponere dicta.l.iurisgentium, in.§.qui
nimo cum sequenti, vbi est de vtroqꝫ text. trāsformare ē
transmutare, & in aliā formā ponere l.vbi ita donatur in-
fra de dona.causa mortis ut hic p Iaso.Dec. & Cur.& per
oēs in dicta.l.in bone fidei, et in dicta.l.petens.
50 Est igitur trāsformatio, * vbi mutata specie, noua for-
ma datur.d.l.ubi ita donatur et.l.titius.ī.de præscr.verb.
Et appellari pōt translatio, seu transfusio, iuxta. l.primā
infra de noua.et l translatio inf.de adm.leg.Reformatio
autē renouat, eadē specie remanente.d.§.quinimo & aliis
de quibus p Mod.præal in tract.de forma, char.4. qō. 2.
51 Et prædicta informatio. * aliquando est de actione ali
qn̄ de contractu vt qn̄ actio non est apta informari tunc
informatur contractus, ut subtiliter declarat Bar.ī.in ult.
coll. Alex.in d.§.quinimo, colū.i.oēs scribentes in.d.l.in
bone fidei & in dicta.l.petens
Sed operæpreciū est cognoscere, * vtrū lex nr̄a loqua
tur de informatione vel de reformatione, per pactū fcā.
Cōis docto:snia est ꝙ loquatur de informatione vt post
alios scribit Dec.inf.in.vii.et viii.coll.Sed verior est opin.
Pau.de ca.q. imo de reformatione intelligatur, ut p Aqu.
in.d.l petens coll vii.& latius inf.probabimus.
Absolutis bellissime tribus primis pollicitis descenda
mus ad quartum.
In tex.ergo ibi lecta est, similis loquendi modus, in.l.
titius in principio infra de act.emp. ibi lectū est in audito
rio domini Vlpia.responsum.
In eodē tex ibi.xv. numerata Pau. de ca. intelligit au-
reorū millia ad quā summā persoluendā quum trecētos
denarios menstruos ſm tenorem tertii pacti debitor sol-
uere teneretur. 10.menses, ad soluendum totā sortem, &
principale debitū habuisset, ſm Pau.Iaso.& alios, & Iaso.
in.l.si ita quis, in.§.Seya.col.ii.inf.de ver obli Mod.med.
vt dixi intelligunt, xv.sestertia, vt veteres loquebantur,
quemadmodū ex Cic.Pli.& aliis colligitur quæ quinde-
cim sestertia, valebant & equabant, quindecim millia nū
morum paruorū, siue sestertiorum ereorum quū sester-
tium mille asses seu nūmos ereos, valeret, ut supra dixi-
mus, & ex Pli.colligitur, qui scribit Asinium celerē sester
tiis octo mulum emisse, quod præcium fuisse octo milliū
nūmum Macrob.tradit. Et ſm hāc interpretationem so-
lutioni totius summe, mutuo accepte, cōpetiisset, nume-
rus.xii.mensium et dierum quindecim quum trecentum
denarii singulis mensibus soluendi mille & ducentos nū
mos, ereos valerent. Ita quod in.xii.mensibus soluta esset
ois summa, dēptis sexcentis nūmis, ad quos per soluē.cō
petiissent, postea.xv.dies. Sed quemadmodum in supe-
rioribus tetigi sunt somnia vigilantium, Quod.n.dicit
Pau.de.xv.milibus aureis falsum est quia de millibus nul
la in hoc tex.fit mentio nec uerisimile est ꝙ creditor ad re
stituēdū sortē mutuatā debitori tanti tēporis dilationem
dedisset transeundo, de extremo ad extremū, de uno mē
se intra quē, Secūdū primā stipulationē totā summā mu
tuatā. Soluere tenebatur, ad. 10.menses, * tertio quia apū 52
iurisc.frequentior est mentio argēti quā auri vt patet in.l.
publia, in.§.i.cū infinitis similibus ī depos. Rome.n.ma-
gis argentū q̄ꝫ aurū, abundabat, hinc Pli.li. 33.nālis histo
rie miror inquit præter alia pop.ro. victis gētibus in tri
buto semp argentū imparasse nō aurū, sicut Carthag. cū
Annib. victo, argenti pondo &c. Et rei nūmarie ordinē
hunc fuisse Rome, eodē lib.Pli.refert, ut p.Rom.ere gra-
ui.i.nūmo rudi & informi vsi sint postea ere signato sub
rege sexto deinde argento signato. De auro signato ni-
hi dicit Quod igitur hic scripsit Pau.cast. de.xv.millibus
aureorū, parū sapit q̄uis nō ignorē & aurū apud Rom.
postea in usu fuisse et de aureis p iurisc.factā mentionē vt
in.l.nec refert, ibi mille aurei inſ qn̄ dies le.ced.& in tit.de
au.& arg.leg. Quarto & vlt.quia refragaſ tex.in seq.de
denariis mutuatis loquens * qui argentei erant.d l.publiā 53
in §.i.queādmodū ēt ex Pli. & aliis habeſ. Interpretatio
vero Alciati & sequaciū de.xv. sestertiis equantibus sum
mā.xv.milliū assium, vel paruorū nūmorū, nullatenus
tenenda est, * Quia in iure nr̄o, vix inuenies de p̄dictis 54
sestertiis factā mentionē. præterquā inst. de suc.liber.in.§.
postea uero. Secūdo quia lex nr̄a loquiſ de denariis mu
tuatis refundēdis & restituēdis qui ut dixi argēti erāt, nō
erei. 3.q̄a tex.in seq.,put in superioribus demonstraui in
pluribus locis refragaſ caproper ut ēt.ī.docuimus, expo
nas xv.i.centū denarium pro denariorū de quibus.ī.lo-
quitur iurisc.ad quā summā restituendam lut.tic.debitor
quinqꝫ menses habuit. quū. ccc. denarios menstruos, ex
oi summa, ut dicit tex.refundere teneretur.
In tex ibi calendis futuris * de ,pximis in dubio intelli- 55
gitur l cū qui calēdis inſ.de ver.obl.nā si de primis nō in
telligerentur nec de secundis aut tertiis recte intelligi pos-
set & stipu inutilis redderetur, ut ergo valeat de primis in
telligitur ſm gl.in.d.l.cū qui calendis & licet non expri-
matur verbū futuris ibi. Sicuti hic nihil refert. ē.n.expres-
sio eius quod inest, q̄ nihil operatur.l. 5. inſ. de le.i.aliquā
do tamen iurisconsultus de proximis calendis loquens
id exprimit.l.si quis ita in §.seya.inſ de uerb.oblig facit
regula.§.hoc sermone.l boues de uerb.sig. limitat etiam
prædicta Are.in §.appellant. instit.de actio. colū. xiii.in
uersiculo sed dubium.
In tex.ibi ea die intellige calendarū de proximo futu-
rarū de quibus dixerat.
In tex.ibi in dies. 25. hoc stare nō pōt. Sed in dies. 30.
legendū est & sic quoi 3 mense, vt.ī.,pbaui & cessant nu-
ge et multe Mod.ambages, circa vsurarū cōputationē,,p
dictis diebus. In tex.ibi ex summa suprascripta qd̄ staſ
repetiſ in vers.ex oi summa, * ne uerba superflua sint, al- 56
terū reiiciendū videtur. Nisi dicas ꝙ sunt uerba partiū ap
posita in pacto īter eas facto, q̄ similiter ad cautelā.maio
rēqꝫ declarationē, eorū q̄ agebant, plura alia superabūdā
tia iculcarūt ut dicā i.x.no.et iurisc.hic totā seriē fci ītulit.
In eo.tex.ibi inesse creduntur pinde &c.Et sic ficte sed
tex.in.d.l.iurisg in.§.quinimo, utiſ uerbis veritatē expri-
mētibus insunt, de hoc in no.dicemus, vult āt iurisc.hic di
cere, q. pacta incontinenti apposita. iuxta stip.pars.sunt,
ipsius stipulationi, ideo subiicit * perinde eē ac si certā pe 57
cuniā stipulatus vsuras adiecisset, ,p qua declaratione stat
Alex.in.d.§.quinimo col.i.& in not.latius dicam.
In tex.ibi finito primo mense, prime pensionis, * pen- 58
sio ,pprie id est, ꝙ pro conducta, re, uel vsu rei daſ.l.edē.
C.loca.cū simul.hic ,p solu.ponit & sic prime pēsionis.i.
prime solonis, q̄ fieri debebat, pdere.n.soluere est sepe a-
pud Liui, Salustiū et alios bonos auctore.,ppterea ēt qui
ob delictū pecuniam soluit, pœnā pendere dicitur, ut est
in illo virgiliano, tunc pondere penes cecropide iussi De
pensionibus vero, in materia beneficiorum, hic non tan-
go, habens de his hodie plures tractatus impressos.
In eo.tex. ibi finito.i.mēse prie pēsionis vsuras currere

59 iurisc.cū misi erio de cursu loquitur. * Curru nt.n.sed nō
debentur.statim,finito mense puta Sed in.30.dies. Et sic
in fine sequentis mensis,vt post gl.sup verbo tractū Ful.
& Opizonus quos sequuntur Mod.med super verbo fi
nito quicquid dixerint hic in.viii.coll. Mod.tau. qui tñ si
bene videantur in hanc sn1am postea eūt. post primū igi
tur mensem curret vsura rōne trecentorum denariorum,
post scđm pro quantitate sexcentorū , post tertium pro
summa nōgentorum, post quartū pro mille & ducentis
post quintū pro tota sorte,mutuo accepta . Et propterea
iuriscō hic subiungit,post tertium tractū vsuras crescere.
multifariam.n.crescūt quia post primū mensem, vt dixi
currunt vsure.ccc.denariū post scđm sexcentū,post tertiū
nouē centū, post quartū mille &.cc. post quintum mille
& quingentorū , quæ mutuata fuerant . Et sic finito prio
mense. Semper crescunt et augētur,vsure sorti prædicte.
60 Vsure vero vsurarū * nō currunt nec ex stip.deberi po
terant.l refragante l.placuit ff.de vsur &.l. fi.C. eo.tit.de
vsu. Aliud in īteresse alterius interesse,ut anno præterito
late demonstraui in l.vnica.C.de sen quæ pro eo.
61 Sed hic cadit pulchra dubō * nūquid elapsis dictis qui
que mensibus,ad soluendū sortem datis, debitor excep.
nō nu pec,opponere potuisset tex. noster hic videtur prę
supponere, q nō.nec mirū,quia fm iura florum.Excep.
non num.pecu non erat cognita fm Areti.hic sed ut etiā
inquit Cur.post vlt.not.arg. validum ex hoc tex.colligi
non potest quia de hoc non dubitatur in.l.nostra sed nō
insisto quia non est præsentis speculationis. Nec hodie in
hoc casu,interpositę stipulationis in qōne,de qua hic pos
set quis repelli,exceptione.non nu. pecu. sed exceptione
in factum per text.not.in.l.cum vltra.C.de non num.pe
cu.vbi Paul.de cast pulchre declarat.

In eo.tex ibi quæ prope partes simpliciter in stipula.
venissent.l.quasi partes, & de per se , ac separatim in stip.
venissent, ita q pactum circa sortem principalem ad vsu
ras.tāquam ad diuersum quid se nō videbatur extende
re,sed quēadmodum supra ostendimus,oppos.hic recte
deciditur. quia licet pactū super aliq principali factū non
operetur,sup alio principali tñ super accessorio , & sic su
per vsuris , bene operatur quia accessorium regulatur a
principali,ut p Alex.hic in.i.coll.Et diximus supra.
62 Noto primo ex isto tex.ibi lecta & ex * fm alterā lec.
q quando in scholis, qō aliqua disputatur legi primo,di
ligenter debet.concordat tex.in præal.l.titius ibi lectū est
in auditorio domini Vlpia. respon. Nosq admonet lex
ista, fm Barb.in consi.xliiii.colū.4. lib. li.ut antequam re
spon.totum instrumentum legamus facit.l.inciuile supra
de.ll.imo sepe diligenterque percurrendum est.ne velox
& incauta lectura , nos decipiat . Ideo pars quæ vidit di
cta testium aduersarii vel transeunter audiuit. non dici
tur partis didicisse testificata ut per Felin.in cap. vltra ter
tiam colū.prima de testimo.

Sed adherendo alteri lecture.litere ut dixi magis con
sentanee & cōi q qō ista deputata fuerit.in auditorio cā
rum.Pap. notant aliqui q ea quæ in iudicio producūtur
iudici legenda sunt ,nec mirum ipsi.n. iudici faciende sunt
probationes, & deinde actis registrande.l.quinquaginta
infra.de proba.& cap qm contra de proba.

Sed refragatur tex.cum gl.in ca. appellatio, quā extra
63 de appell in.vi. * ubi habetur, q ea quæ iudicialiter, pro
ducūtur non sunt . iudici legenda sed porriguntur iudici
in actis describenda,inde p eū legenda , & ponderanda,
loco & tpe.opportunis. Et ita seruat consuetudo optima
ll.interpres.Satis tñ lecta dici possunt per iudicē vel alios
iudici ipsi qui debet cuncta diligenter rimari,cap.iudican
tē.30.qō.v.Ideo verisimile est, q legerit vel legi sibi ea fe
64 cerit. Aliud magis not.ex hoc tex.colligo * q ea q in iu
dicio producuntur talia esse debent. q legi possint, ac in
telligi alias nullius sunt momēti, nec producentē releuāt.
Et pro nō productis habentur ca.cū in multis, de rescrip.
lib.vi.l sed & si pup.in.§.pscribere.ff.de insti.tradunt Si
gnorolus cōsi.lix.Pau.de ca.333.in antiquis Io.de anna.
in cōsi.35.Alex in.l.cū quid.coll.ii supra eo. Fel in proœ.
decr.col.ii et.in.c ex parte.decani col.13.et.xv.de rescr.et
Guido pape in qōne.224.ccxlii.uidiq cedulā. In iudicio
manu.Cuiusdā aduocati.scriptā adeo perperā & obscu
re vt legi nō potuerit neq parti petenti copia dari nō po
tuit illa dici lecta , in auditorio posuitque eius clientē , in
periculo amissionis cāæ , pp pronunciationē positionū
partis.quibus cū iterata cōminatione, respō. erat pro cō
fessis factā. Secundo noto * Ex tex.ibi in auditorio fm 65
Bart.q locus celebrati contractus inseri debet , in instro.
qd' tñ hic non probatur quia istud auditoriū non fuit lo
cus celebrati contractus.Sed lecti & recitati qui prius ce
lebratus fuerat ,ut hic p Ias.nec Bar.id ex hoc tex.collegit
vt per Mod.tau.col.iii.qui post Opizo. posse melius col
ligi dicūt q in actibus iudicialibus apponēdus est locus,
vt hic &t per Dec. id quod minime &t hic probatur, quū
dicta verba. in narratiua casus propositi ponantur nō in
pcsone actus.iudicialiter celebrati,ita ut necessario, colligi
possit,in actibus iudicialibus,locū poni debere. De veri
tate &t articuli,utrū locus & locus loci.tā in instrumento
publico & in priuata scriptura q in actibus iudicialibus
apponi debeat, ad ualiditatē scripture late tradunt Fel &
alii cano.in ca.i.&.ii.de fide instrumentorum.
Tertio noto.ex tex.ibi * præfe.pret.iuriscō. cōsiderato 66
ordine litere q officialis ciuitatis præcedit doctorem fm
Opizonē & Mod tau.restringentes,ut per eos.Sed quū
magistratus dicatur ciuitatis princeps.l.spadonē § si ciui
tatis princeps.ff de excu.tut.Cui dubium q circūscripto
oi ordine litere,& scripture præcedere debet.l nec.n or
do infra de solu.De qua materia * .An qūo & quando. 67
ordo lrē & scripture atendi debeat seu potius ordo intel
lectus,ultra dicta p scrib.in d.l.nec.n.& in.l.ii.in. §.prius
ff.de vulgari & Bart in.l. iudex posteaq circa finē.ff.de re
iud.vide Alex.in consi.xci.col i.lib.i.Soc.consi.ix.col.v.
vol.i.Fel in.c.cum contingat ,col.pe.de offi.del.Mod.de
fano in trac.de pignor.fol xxx.& Brunum astensem, in
trac.paruo de rebus dubiis fol xlvii.
Quarto noto.ibi cautio huiuscemodi * fm pau.de ca. 68
& Iaso. q hic cautio pro scriptura priuata accipitur quæ
conuentiones de quibus,hic cōtinebat.Id quod in sequē
tibus apertissime ostendit tex.nūquid &t noīe cautionis,
intelligatur de ea , quæ sine fideiussoribus est. patet ex.l.
sancimus,cū ibi not C.de uerb.signi.Barb.in ca si in.§.fi
na.col.xvii.ut lite non contest.Cor.in sing. suis in uerbo
cautio.& Dec.in ca.qua fronte col.fi.de appella.
Quinto noto.ibi.xv.iuncta gl. q hic pecunia data fuit
mutuo ad pondus.sequuntur Mod. tau Sed cōfunditur
p istū tex.in uerbo.numerata , & in seq.dū sepius de sum
ma mentionē facit & nunq de pōdere, accedat q de nā
pecunie est ut detur ad numerū, non &t ad pondus.l.cer
ti conditio.§.si nūmos supra eo.ut dixi in.l.singularia. in
telligiturq hic tex.quindecim centum denariū.s.ut in su
perioribus,declarauimus.
Sexto noto.ibi de domo, * iuxta intelligentiam & in 69
terpretationem gl.& doc. ex domo, ab ipso Meuio , vel
vel a castald. eius q siquis cōfiteatur habuisse centū a tali
sindico probari eum habuisse a magistro sindici uel a ca
staldo & factore fm Ang.& Alex. quod ex hoc tex. &
gl.nō bene colligitur quū loquantur in diuersis terminis.
Cōfessio.n.receptionis facte a sindico respicit personā sin
dici non aliorū at confessio summe recepte numerati ex
domo alicuius,ut hac.l.oēs personas,quę de domo sunt,
apta est cōprehendere quia siue per ipsum pub. meuium
creditorē siue p eius castaldos, & factores mutuatū sit di
ci pōt mutuū de domo sua processisse, ideo nimirū si pre
dicta uerba de domo sua verificari pōt &t q pecunia hita
fuerit ab eius castal.Et qd hic dr de domo a nobis dr in.l.
pub.in.§.titius.ff.depo. verum tñ est q ille qui a factore
sindici

findici habuit.ab ipso findico habuisse dicitur. l.si institoré cũ not ꝟ.eo. Queadmodum hic iste ꝙ habuit a castal. P.meuii ab ipso meuio habuisse dicitur . ꝑpea qui cõfitetur habuisse a factore confiteri censetur habuisse ab ipso findico & pariter cõfesfio de recepto a findico verificatur in receptione afactore findici procedẽte quia satis dicitur recepisse a findico qui ab agente pro eo.recepit.

70 Et ex prædictis*iterum not.Roma.Pau. Alex.Dec.et mod quod appellatione domus fiue illorũ de domo cõtinentur castaidi institores & factores ꝙ hic procedit attẽta materia subiecta. ẜm Cur.& moder.& pariter in.l.i.in princ.ꝟ.ad Syllan.& in.l.pen.ꝟ.de testi. proprie tamẽ quã do fit mentio de aliquibus de tali domo . cõprehẽduntur solum agnati.c i.de scilmat. in sexto. ibi domus de collũ. adeo ꝙ fœmine.extra domum illam nupte excluduntur. ut per Alex.in consi.ccxiii.lib.vi.& Gozadi. bononien. in consi.lxxix.

71 Nec bastardi dicuntur de domo. * Ideo arma et insignia domus ferre nequeunt , nisi consuetudo aliter se habeat.Bar.& Ias.in.l.fi.C.de verb.fign.Anch. & phil.frã. in.d.c.i.de scilmat.Oppositum tñ cõsuluit Soc.lib 3.in cõ si.cii.col.4.præcipua tñ arg.sunt super cõi vsu.& consuetudine.bastardi tamen principum.ex inueterata cõsuetudine. insignia domus ferunt. cum signo per transuersum ad denotandum ꝙ processerunt ex transuerso.

72 Sed an priuilegium cõcessum* illis qui sunt de domo cõpetat ministris & familiaribus ponunt scribentes in lo-
73 cis ꝑ Alex.& Dec alleg ꝟ. sup gl. in verbo de domo . * Notandũq; est ꝙ hic post Albe.dicit Alex.domũ cap.aliquando pro substantia & patrimonio.l.i.C.de inge.manumittit.ex quo infertur ad no.qõnem.per Barb.in.d.c. cũ acutissimi charta.ii.C. de fideicõ relatam hic per Deci. & mod.ꝙ si vxor fuerit relicta vsufructuaria domus intelligitur de patrimonio & substantia eius.

74 Septimo.no.ibi proba dari iuncta gl.* ꝙ in cõuentionibus & in instrumentis ponũtur qñq;, verba superflua. toleraturq; inculcatio verborum. hic.n.ẽt non facta.mentione de probis lu.sic. reproba soluere non potuisset nec liberaret.reprobã pecuniam soluen. §.qui reprobos.l.eleganter ꝟ.de pig.act propterea bar.in prima coll infert,ꝙ verba quæ quotidie in instrumentis ponuntur de ꝓmittente soluere.tot florenos boni auri & iusti ponderis non sunt necessaria & approbatur allegaturq; semper in practica ad hoc.Et quãuis Dec.Picus.Cur.& moder.taur.& medio.Bar.& glo.pungant. quia prædicta verba operãtur plures effectus ut ꝑ eos.et statim dicã gl.tñ et Bar bonum habuerunt sensum. quia debens pecuniam soluẽdo reprobã.nõ admittitur hoc igitur respectu siue facta fuerit mentio de probis.siue non tantũdem est et consequenter.eo respectu superflua est expresfio ista fuit intentio Bar.prout ẽt inueni declarare mod.astẽses in tra. de aug. in vlt.conclusione principali col.8 Et ponderandũ est,ꝙ bart. in illatione non dicit ut aliqui referunt . ꝙ prædicta verba.nihil operentur sed ꝙ non sunt de necessitate quia ẽt sine eis pecunia reproba ut dictũ est solui nõ posset.

75 Expresfio tñ plures effectus operari põt ꝑnã in casu et illatione Bar.pp illa verba.boni auri et iusti ponderis.creditor nõ cogeretur.solutionem recipere in moneta equiualẽti sed dicere poterit.se velle solutionem in auro . quia sic conuentum fuit.& contractus legem. ex conuentione accipiunt.l.i.§.si conueniat.ꝟ.depos.ita decidit Cur.senior in tractatu monetarũ.in.x. qõne.Et sequuntur cõiter scribẽ.ut hic per moder.tauri.& mediol & astenses.latius loco proxime alleg.clariusq; id procederet qñ geminate diceretur.auri & in auro.tantũ ẜm præall.scribentes. Operari similiter poterit alium effectum in pecunia numerata ante debitoris moram. quæ de iure cõi per illum solui potuisset.cessante mora & culpa.l. quod te cum ibi nota. supra eo.id modo facere non poterit . propter illa verba ut aliquid operentur . & sic intelligitur vt fiat restitutio monete. in eodem statu in quo erat . tempore mutui vt hic per Dec.Picum.Cur.& alios mod. Et si dicatur Bart. sallegando §. qui reprobos contrarium velle. eius quod rcripsit, ꝟ.d.l.ꝙ te ꝙ debitor nõ liberetur soluẽdo pecuniã reprobã.ẽt ante eius moram. Respondebam alias ex mẽ se Bar.hic ꝙ in. d.l ꝙ te constabat in specie vel in genere subalterno quam pecuniam debitor habuisset. quo casu secuto interitu aut deterioratione extrinseca liberatur,arg. illius tex.& l in naue saufelli.ꝟ.loca.hic autem non constabat de pecunia habita & in specie debita.quum scriptura mentionem faceret . de denariis quo casu licet debitor liberetur soluendo.de minimis. l.nũmis infra de leg. iii.nõ tamen liberatur soluendo reprobos. d. §. qui reprobos. quia genus perire non põt.Quę consideratio ut in. 4.col. aduertit & Cur.non subsistit.quandoquidem .Certitudo satis resultet.habita relatione ad mutuũ.iuxta l.cũ quid et l.certum supra eo.cum.l.i.& secunda C.de sent.quæ sine cer.quantit.ideo melius dici posse. Bar.intellexisse reprobos.i.falsos nũmos solui minime posse.non autem ꝙ tantum reprobatus fuerit cursus , talis pecunie stante eadem materia. Sed quãuis pecunie appellatione intelligatur de proba.si tamen in ciuitate ut sepe contingit plura sint pondera.in dubio de minori ẜm Bar. intelligitur conuentum arg.l.minus supra alleg. quæ fit. & si loquatur in legatis stricte intelligendis ut heres minus quã sit possibile. censeatur grauatus idẽ tñ est & in contractibus ut de minori intelligi debeat.l. semper in obscuris , & l.semper in stipul.de reg.iur. vt hic ꝑ Dec.& mod. & latius per brunũ,in tractatu de augumento,conclusione vlt coll.ix.& seq limitando ut in prædictis locis habetur.

Octauo no. ex tex.ibi. *recte dari iuncta declaratione 76
gl.ꝙ id verbum solẽnitatem importat . & consequenter improprie ponitur. hic quum ẜm proprietatẽ . uocabuli recte iustitiam & sic merita cãæ.factumq; ipsum denotet Rite ius & solẽnitatem ordinis iudiciarii l.non putauit.§. non queuis cũ gl.ꝟ de contratab . cum aliis de quibus hic per Bar.& doc.Quod facit ad qõnem habentis respon. ac cõsulere. An aliquis fuerit recte captus. ut circa merita respõ debeat,an videlicet ex iusta cã fuerit captus nõ circa ordinem an videlicet solẽniter ut hic per Bar.in. 3.col. cuius opi.dicunt magis cõem . Alexã.Iaso.Dec.cur.& alii mod.Soc in.l.iuste col prima infra de acquir.poss.et bru. in trac. de for.in articulo quando aliquid cens. trad. pro forma col x. Verior tamen & equior. opinio est ad oppos quum ẽt verbum recte solẽnitatem importet.vt hac l.ẜm verum sensum. vt per Dec.ut patet in pluribus aliis iuribus per præfatos alleg.Immo videtur nunc cõis opio Ita n.post Albe.sali.et fulg.tenet hic Iaso col ix Dec vi. Cur.viii mod taur.4 mediol.in glo.recte & raph.comẽ, in d l.iuste dicens opinionem contrariam cauillationem esse ut ibi refert Soc.hi videntur mihi cõmunem opinio. facere. iuxta l.primam de offic . quæstion . ibi & sane apud veteres crebrior e opinio quæ etiam verior est . ut iura per eosdem alleg.probant. ita ꝙ tenẽda est etiam ꝙ contraria communis foret.ut plene per feli.& alios in capitulo primo de consti.

Verbũ autem iuste & verbum bene.tam ad merita & iustitiam cause quã ad ordinẽ & solẽnitatem adaptatur secundũ prædictos scribentes.Et idem qñ mãdatur cognosci.,quid iuris sit . uel quæ partes iudicis esse debeant . aut quid fieri debeat.Alex in.l.ꝙ quadringenta col. i.ꝟ. ad.l. falcid & Dec in.c intimasti.col.3.de appellat.mod.tau.hic col.4.& bru.loco præall.nisi ex verbis cõmisfionis.mandatum appareret.de iustitia negotii cognosci.ut quod cognosceret. quales esse debeant partes. iudicis definiendo. ut ꝑ Ias.in.l.seq.in.vi.not.& hic per mod.mediol. Et licet Dec.& Cur.teneant. ꝙ verbum rite pariter iustitiam importet & pro recte & iuste ponatur. iuribus per eos adductis.significantius tñ ut hic dicunt mod.ad ritus & solẽnitatem refertur.ideo si mandatũ fuisset cognosci an ri-

te quis captus esset articulus ordinis. et solẽnitatis non cẽe
iustitia mandari videretur. vt hic per mod. med. cui sen-
tentie & ego accedo nec aliter in hoc puncto doc. volũt.
77 Nono * signandus est tex. ibi eiq; ad quem ea res perti
nebit. q quædam non necessaria, aliquando ab abundã
tem cautelam exprimuntur nã & si mentio heredis. non
fieret de ipso herede. ẽt cẽsetur intellectum, quilibet. n. he
redi suo. vt sibi prouidere creditur. l. si pactũ cum ibi not.
infra de proba. de quo plene Anchar. in cõsi. 329. &. 327
Paul. de cast. in consi. 282. col. fin in antiquis. Cor. cõsi. 30
lib. 4. Soc. cõsi. cxlii lib. ii. Dec. consi. 262. & in. l. unica col.
secunda. C. quando non pet. part. Iaso in l. si sticum in §.
stipulatio. j. de uerb. oblig. et in l si sic stipulatus, eo tit. &
in consi. ccxvii lib. ii. Cur. Iuniorem. in consi. 159. col. fin.
Ian. galiaulam in. §. Cato. col fin. & in. §. item si in facto co
lum. 3. l. ii. &. 4. infra de verbo. oblig.
78 Decimo no. ex tex. ibi data soluta. &c. * inculcationẽ
verborum in contractibus non reprobari vt hic uolunt
glo & Bar in. l. col. & Dec. super glo. De quo articulo vi
de scriben. in lege certi conditio in princip. ff. eo. & Gell. in
noct. atticis. c xxiii. li. xiii Iamq; inueterata est consuetu-
do. ut in instrumẽtis huiuscemodi inculcationes ponanť.
Item dũ tex. subiungit satisue eo noĩe probat. q quã-
do debitor creditori soluit, aliud pro alio nõ dicitur pro-
prie solutũ quod debetur. sed satisfactũ pro eo. quod de-
betur. * Et sic probat satisfactionem a solutione differre.
79 cuius oppositum dici videtur. in l. solutionis j. de verb. si
gni. q verbo solutionis etiam satisfactio accipiatur sed in
tellige quã tñ creditor acceptare voluerit. l. iiẽ liberatur,
in fi. j. quibus mod. pig. vel hyp. & nota. in. d. l. solutionis.
Vndecimo not. ibi tunc. * iuncta glo. & declaratione
80 bar. in secunda oppositione, quod ista dictio nunc deno-
tat. extremitatem temporis cui adiicitur. vt dicit tex. in. l.
4. ad fi. j. de condi. & demon. vbi melius quã hic probať,
pp sequentia verba, quo post solutam. ex quibus clare li-
quet, partes conuenisse ut currerent vsure solum, post ca-
len. futuras. et sic post illud tps, quo sors soluenda erat,
præterea ut hic in secunda col. Bar. inquit, ẽt non posito
aduerbio. tunc expectandus esset terminus, quia quoties
illud qď in certũ tps, confertur. est in ptãte rei spectãda ẽ,
vltima dies l. in illa. j. de verb. oblig Dictio. ergo tũc signi
ficat futuri tẽporis extremitatẽ, dictio vero nũc tps præ-
sens. l gallus. §. nunc. de lege. cũ ibi not. j. de lib. & po. Di-
81 ctiones, aũt prædicte cõmixte, ut in clausula, ex nunc pro
ut ex tunc, & econtra importãt. q vnum tẽpus trahatur
ad aliud futurum s. ad præteritũ, & præteritum ad futu-
rũ. ut hic per Aret col. iii vltra quẽ vide eundem Are. in
princip. dicte. l. gallus, Soc. in. d l. 4. in. §. si barb. in c. quo
niam frequenter, in. §. porro colum. 3, ut lite nõ contest.
Alex. in. l huiuscemodi. infra de verbo oblig. Dec. in. c. su
per eo. el. secundo coll. fin. de appell. & in. c. pastoralis in,
iii. not. de excep. Guidonẽ pape in consi. 183. & Aquenſ.
in præall. §. nunc de lege.
Duodecimo no. ex tex. ibi. eo amplius iũcta expositio
ne, glo. q dictio hoc amplius * quum sit repetitiua. l. si ti
82 bi pure infra de leg. 3. importat repetitionem præceden-
tis dispositionis ita in stipul. quę sunt stricti iuris, sicuti in
vlt. voluntatibus, vt hic p Bar. col. ii. Sal. Arc. Soc. Dec.
& alios sup glo. sed in. l. nostra id nõ probatur quia dicta
verba. non referuntur ad quantitatem Sed aliam habent
determinationẽ, patet ibi eo amplius. quo post soluã. nõ.
ẽt dicitur eo amplius promitto. Ita Are. post Roma. eius
præceptorẽ infra super glo. verbi tunc, quicquid tenue-
rit ipse Are. in not. vbi nõdum viderat. Roma. sup d. gl.
quo postea viso mutauit sñiam amplectẽdo, opi Rom.
& sequitur ẽt Dec. super glo. dicti verbi tunc quædã alia
in mã accumulans, de qua vide ẽt Aret. in. l. si ita scriptũ.
col. fi. de leg. i. Alex. in. l. postquam liti colũ. secunda vbi
Aquensi. fina C. de pact. Iaso. in auct. hoc amplius colũ.
prima. C. de fideicõm.

Et licet per dicta verba, eo amplius stipulatio sortis in
penali stipul. repetita non censeatur, parũ refert ẜm Alex.
quia pactum vestitur coherentia prime stipulationis. pe-
nali intermedia ut re non extranea non obstante ut hic p
bar. col. ii & Alex. v.
Tu dic melius q prima stipulatio a dicto pacto refor
matur sicq; agi poterit. ex stipul. prima. p pactũ reforma
ta ẜm tenorem & formam, ipsius pacti ut latius dicetur
infra super glo. in verbo stipulationi in articulo an. l ista
loquatur de veritate informatiua vel reformatiua.
Decimotertio no. ex tex. ibi pene noĩe * iunctis sequen 83
tibus q vsura dicitur pena. quod largo mõ intelligendo.
procedit l. q sine supra de neg. gest. ibi maximis vsuris vi
ce cuiusdam pene subiiciuntur. secus proprie nã pena, ex
euentu conditionis eoq; prætextu debetur. q promissio
non sit obseruata. l. si pacto quo penam. C. de pact. vsura
vero quia debitor pecunia creditoris vtatur, vt in primis
euidẽtialibus diximus, & ideo quia aliud pena. aliud vsu
ra, diuersi sunt tit. de pen. & vsur. q diuersitatẽ inter præ
dicta clare ostendit licet aliqñ cõcurrente identitate rõnis
pena dicatur vsura et dispositũ in uno procedat in alio.
ut per Alex. & alios, in. § fi. l. quinte. j. de verbo. oblig. &
Dec. hic col. ii. sed quantũ ad terminos. l. nr̃æ. videtur q.
proprie pena nuncupetur vsura, quia ẜm modum pene
pmissa fuit, si ea die summa suprascripta soluta non esset.
Et sic nõ debentur vsure simpliciter sed in penã ex cõuen
tione, ẜm Dec. hic in secunda col. sed fuit subtilis Areti. in.
iii. col. ubi dicit q aut pena tẽpore, contractus et ante mo
ram adiicitur & est proprie vsura non pena. quũ nihil pu
niat. & de noĩe tunc nõ curamus. l insulã infra de præscri.
verb. vel pena dicitur post moram & tunc aut apponi-
tur ita vt crescat. ẜm tẽpus sicut est de natura usure. quũ
vsurarius tempus vendat. Io. an. in. c. peccatum, in mer-
cur. et tunc pena vsura est. iste est casus qui hic not. poni-
tur, si vero pena semel cõmittitur. tunc stat proprie & di
cetur pena ẜm Are. quãuis stipul. penalis, ita etiam con-
cipi possit ut pluries cõmittatur. §. fi. l. si duo, sup de arb.
ẜm Dec. hic in secunda coll.
Ex hoc tex. & prædictis infertur * ẜm Ang. Alexã. & 84
alios q statutum prohibens exactionẽ pene, adiecte da-
tioni quantitatis locũ pariter habebit, in adiectione vsu-
re, propterea dicit hic socinus, q pena adiecta quantitati
vsura censetur & exigi nõ põt. l. cum allegas. C. de vsur.
Sed oppos. firmat, Alex. in. consi. 76. coll fin lib. v. mõ
nõ simus in cõtractu mutui nec in psonis, solitis fenerari. 85
Ideo consuluit exigibilem esse penã appositã dationi.
quantitatis, cum pacto psentationis pignorum in defe
ctũ solutionis & inobseruantie conuentionis, aliter tñ cõ
cludit ipsemet Alex. in consi. 49. cum duobus sequẽtibus,
lib. 4. & in consi. 97. in eo. vbi hanc opi. veriorem equio
rem & magis cõem dicit esse. De quo articulo vide ẽt scri
bentes in. d. l. cum allegas, lauren. Calcan. in consi. 34. co.
penul. & fina. Alex, consi. 43. &. 135. lib. vi. mod. in. l. roga
sti. in. §. si tibi supra eo.
Potest ẽt ex prædictis inferri * q eo casu quo vsura 86
peti poterat, ex pacto incõtinenti apposito vt in. l. frumẽ
ti. C. de vsur. poterit similiter peti pena in contractibus.
bonæ fidei de quo per Soc. in consi. 121. co. 4. lib. primo.
Quasdam alias differentias inter penã & vsurã ponunt.
Dec & mod. hic.
Decimoquarto no. ex tex. ibi conuenit. inter nos, iun-
ctis sequentibus q verbũ conuenit in scriptura redactũ * 87
importat pactum & significat conuentionẽ sine stipul. fa
ctã ut sequentia indicat quẽadmodum oẽs scribentes hic.
notant, ad idem est text. in. l qui Romæ in. §. flauius, in
verbo conuenit & ibi in tertio not. Aret signat j. de ver-
bo. oblig. & alius tex. in. l. si tibi. C. loca. ibi cõuentio. pla
citi fine stetit, aliud est in verbo promitto. quod p stipul.
importat, siue in publica siue in priuata scriptura, positũ
fuerit. §. si scriptũ ubi oẽs doc. notant instit. de inutil. sti-
pul.

pul.l.i.ad finem.C.de contrahen.& cōmit.stipul.Difficile
est assignare bonam rōnem diuersitatis,propterea.multi
contrarium tenuere respondentes diuersimode ad hunc
tex.vt hic plene per Alex.& Ias.col.v.Et ad alia iura.s al
leg dici pōt φ quum verbum conuenit generale sit aptū
comprehendere stipul. & nudam pactionem. Iuraq; illa
de nuda pactione, & placito loquantur mirū non est.si
non importat stipul .quia apparet de mente legis, capien
tis verbū conuenit pro nuda pactione.Et pro opin.φ im
portet stipul.Ias.adducit tex.in l.seruus ea.le. infra de ser.
export. ibi conuenit citra stipul.frustra.n. lex diceret citra
stipu.si sui natura verbum ipsum non importaret.per sti
pulationē secūdo allegat tex.in.l.pacta, nouissima. C.de
pact.vbi ex conuentione oritur actio.

Sed in ueritate.l.nostra ineuitabiliter dictam opi.pro-
bat.et respon.date,ad eam per tenentes oppos. nō subsi-
stunt ut hic per Alex.col.ii.& statim dicam eapropter nō
est recedendū a præcedenti opinione Bar.quæ cōis est vt
hic per Ang.fulg.Alex.Are.soc. Ias.& oēs mod. Pau. de
cast.& scrib.in l.sciendum.J.de verb.oblig. Feli.in.c i.de
pac.mod.omnes,in rub infra de uerb.obli.vbi lan.galia.
col.viii.& sequenti & ripa.v.& mod.asti. in trac. de for.
in articulo de probat. & præsumpt. sol & for.fol.primo
87 co.secda & sol. viii.co.ii.* in quibus locis inserunt.in actu
practico scribend . supra alega. φ si in instrumento scri-
ptum reperiatur hoc acto & conuento,non præsumitur
φ interuenerit stipulatio secus si dictum fuerit . hoc acto
& promisso per prædicta.

88 Non obstat,tex maxime p Ias in oppos.alleg.ad.l.ser
uus ea.l.vltra respon decii responde esse ibi expressionē;
eius quod tacite inerat ad maiorem declarationē. ideo su
perfluum nō cēsetur.l. r .cū notatis,de leg.i trad i Dec.ad
fi.l.secunde supra eo. Ad.l.pacta nouissima, responde in
telligi debere, de habilibus sicq; de vestitis alias non ser-
uarentur quo ad actionē ut iuris est apertissimi & ita di-
cit Ias. met.in.l. iurisgentium in.§.prætor ait finem prime
col.supra de pac. Sed operepretium esset assignare.*bo
89 nam rōnem diuersitatis inter prædicta verba conuenit et
promisit,nā rō Bar hic in ii.& . r .col. φ verbū cōuenit sit
generalissimū. oēm eo conuentionem cōprehendens, ac
contractum & distractū.l.i.& ii.supra de pac. Ideo pp tā
tam generalitatem,non intelligitur cum stipul. sed verbū
promitto non est ita,latum et generale. Ideo cum stipula
tione intelligitur per doc. cōiter reprobatur, quum ver-
bū promittere generale sit ad pactū nudum stipulat. &
pollicit.l.pactum infra de pollicit l. sciēdum in.§.dictū in
fra de edil.edic. vt hic p Alex.Dec.& alios per Cur.in ru
br.C.de pac in fin.& per oēs mod.in præal.rub.de verb.
oblig.fulg.aliam rōnem assignauit quia verbū conuenit
denotat actum plurium simultaneum sine ordine quod
est contra naturam stipulationis quæ requirit ordinē in-
terrogationis, præcedentis & respō. subsequentis sed uer
bum promisit , denotat solū actum , vnius promissoris,
principaliter.s.& ex præsumptione iuris,et verisimile est
præcessisse uoluntatē creditoris interrogantis,& impor-
tat stipul.vt res potius valeat q̃; pereat. Et licet Alexā.hic
in secunda col considerationem fulg spernat, vti.l.& rō-
ne destitutā,tamen Rom Are.Dec.mod.taur et mediol.
eam sequūtur,quasi id sit ex vi verborum.præpositio n.
cum in verbo.conuenit posita non arguit interrogatio-
nem de necessitate præcessisse, sed eodem tpe in eandem
sniam deuētum fuisse.secus in verbo promitto, quod est
rogatus facere quæ rō confunditur per tex. l.pactum. &
§.dictum præall.vbi promissio et ad pactū nudum et ad
pollicit.adaptatur. Itē conuentio conuenit,etiam stipula-
tioni l i.& secunda supra de pact. Cur ergo ad hoc ut a-
ctus potius ualeat . q̃; pereat iuxta.l.quotiens de verbo.
oblig.& de reg.iur. non intelligitur interrogatione præ-
cedente sicuti in promissione.

Dec.hic in.iii.col.assignat aliam rōnem quæ fuit ange.
Are.in.d.§. si scriptum. sed nō placet φ ex eo sit, quia sic
statutum fuerit,in uerbo promitto,nō in uerbo cōuenit;
si.n.eadem est rō in conuentione quæ in promissione,ut
ipse fatetur. Cur diuersum ius, libet igitur dicere,cū iuris.
in.l.non oīum,de.ll.concludente rōnem reddi non posse
a nobis de oībus quæ a maioribus nostris statuta sunt.

Lege uero probari pōt cōclusio prædicta maxime no- 90
stra ut hic per Alex.col.ii.Nec obstat,φ in præcedentib⁹
cōuentionibus adiectum fuerit verbum stipulatus; quia
si verbum cōuenit ut inquit alex stipul.importaret,sicut
uerbū promitto,non referret dixisse de conuentione vel
de stipul.quum non referat, quid ex equipollentibus fie-
ri.l.si mater.C.de insti.& substi.sub cond.fac. Nec obstat,
φ licet uerbū conuenit sui nā stipul importaret tm̄ ex pre-
sumpta voluntate partium hic id nō importet, quia ubi
partes de stipul.censerunt expressere ideo in hoc. 3,capit.
non exprimendo.prout in præcedentibu. datur intelligi
φ de stipul.non senserunt. ut hic p fulg.Are Ias.& Dec.
Nā si uerbum cōuenit in scriptis redactum stipul. impor
taret,& in scriptura expressum fuisset quamuis nude pa-
ctionis eliceretur præsumptio,pp uerba stipul importan
tia in actibus præcedentibus. Huiusceq; propositi fuisset
pars errore tm̄ laberetur pp verbi proprietatem,argu.l.si
alii infra de vsufr.leg Præterea negatur id colligi ex volū
tate partium quia uerbū conuenit de se,si stipul.importa
ret,partes tale uerbum apponentes,de actu, stipul. ualla
to.sensisse intelligerentur nec obesset uariatio uocabulo-
rum,quum ut dixi nō referat , quid ex equipollentibus
fieri negatur igitur φ ex.iii conuentione colligatur. non
fuisse de stipulatione intellectū,ex eo quod per verbū cō
uenit,partes cōtraxerint. Limitatur prædicta cōis cōclo
*qn̄ uerbū conuenit in actis iudicii reperiretur quia p sti- 91
pul.intelligeretur ias.hic col.vi.per.l cū ostendimus,in.§.
fi.infra de fideiuss.tut.sed ibi de uerbo cōuenit nō est ser-
mo pluraq; cōcurrere requiruntur,ad hoc ut procedat il
le tex.ut p alex.in l.i in pric.in penul. col.J.de uerb. obli.
& mod.bon.in rep.rub C. de proba col.19.quāuis tamē
importet pactum nudū, si in iudicio factū fuerit pp calo
rem iudicii actionem producet.l.siue apud acta, cū nota.
C.de transac.tradit fel.in.c.i.col.ii.de pact nudum tamen
dici tunc non pōt.sed calore iudicii uestitum.

Circa uerbū promitto*oēs concludunt φ in scriptura 92
redactū importet,per stipul.casus est, in.d §.si scriptum,
& in.l i.C.de contrahen.& cōmittit.stipula. Et quicquid
hic dicant ang.& ias.in.iiii.col. conclusio cōmunis proce
dit et,in priuata scriptura ut hic per dec.col.iii pau.de ca.
in.l.prima.C.de usur.& Soc.in consi. 267. quia.§.si scri-
ptum loquitur , de instrumento simpliciter cuius appell.
venit et priuata scriptura.l. prima infra de fide instrumē.
bart.in.l.i.C.de iur.cal.Fel.in rub.de fide instrumē. circa
finem.Disputando pōt respō.id quod dictum est instru-
menti appellatione comprehendi etiam scripturam pri-
uatam,non procedere ex cōmuni usu loquendi, s̄m quē
nomine instrumenti uenit tantū scriptura publica. φ cō-
munis usus,loquendi locum habet, etiam in.l.ut plene p
Fel in proœ.decretal.col. iiii.§.igitur si scriptum loquens
de instrumento,intelligetur de publico.& ad l primam.
C.de contrahen.stip.respon. glo. ibi male intellexisse illū
tex ibi.n.non erat expressum,uerbum promisit.Sed uer
bum cauetur, quod bene stipul.importat ut hic per iaso.
in quinta col.

Non est tm̄ a cōmuni opinione recedendum per text.
d l.prime.ff.de fide instr item quia non apparet,de tali cō
muni usu loquendi tēpore condite l.prout necesse esset.
s̄m Fel.loco præalle.Concordari tm̄ possunt opin.sedere
distinctionis s̄m ea quæ scribit Dec. in dicta rubr. de fide
instru.ad fi.in articulo an & quando appellatione,instru
menti ueniat priuata scriptura.

Secūdo limi.ias.col.iiii in casu bal.in.l.i.C.de dotis pro
mis.per illum tex. cū gl.corrobora ut per areti.in.l.scien-

dum col.4 infra de verb.obli.sed tene oppos.vt pulchre
per Alex.& Aquens.in.d.l.sciendum,& moder.asten.in
tract.de forma.in art.proba. & præsump.sol. & for. col.
xxx cum sequenti.
Tertio limitat.nisi verbum promisit poneretur in mã
contractuum, inominatorum, quia quum fiant nudo
pacto,uerba ſm materiam subiectam intelliguntur ideo
per pactũ nudum Alex.& Aquensi. in. d.l. sciendum &
brun.loco præall.quicquid dixerit Aret. in.d.l.sciendum
faciunt not.per Aret.in consi.cxiii.clarissime.
Quarto lim. quãdo verbum promisit esset prolatũ in
uulgari a nõ iurisperito.Ita voluit hic Ias.col.4.& Pau.de
cast.in.l.i.C.de vsur.sed cõis & verior opinio videtur ad
oppositũ vt per Ang.in.d.§.si scriptũ et Soc.in cõsi.267.
Quinto lim.an procedere prædictam cõclonem, vbi
probaretur non præcessisse, interrogationẽ & secutã fuis
se respon'. quia promissio sine stipulatione tunc intellige
retur nam ꝙ promissio importet stipulat. est ex præsum
ptione solẽnitatis interuenientis, probatio autem in con-
trarium cessare facit,illam præsumptionẽ bar.in.d.l scien
dum,col pen.& mod.asten.loco prællc.in.viii.col pro-
bantes.generaliter ꝙ probatio in contrariũ præualet præ
sumptionẽ. interuenientis solẽnitatis quia probatio for-
tior est præsumptione ideo vincit et exuperat.
De verbo placuit spopondit pactus.cauit pepigit & si
milibus dic ut hic per Alex.are.& ias. & mod. asten.loco
præall. Decimoquinto no.ex versi.quæsitũ ibi qm̃ nu-
93 merus mensium transierat, ſm alex.& alios.* ꝙ qñ so-
lutioni certe quantitatis plures termini adiiciuntur. solu.
fieri debet,nõ in princ.cuiuslibet termini sed in fine, quia
dilatio adiecta fuit fauore debitoris. §. ois instit. de verb.
oblig.secus qñ apposita esset,fauore creditoris vt in obli.
annua vbi tempus ponitur gratia multiplicande obliga
tionis, & sic in fauorẽ creditoris.solutio.n.fieri tũc debet,
in princ.cuiuslibet anni.l.i. C. quando dies leg. ced. vbi
glo,carmina vulgata illa citat. Annua si debes tunc inspi-
cies caput anni. Anno si debes.in fine teneberis anni.diui
debant autem antiqui cõiter obligationes * in annos vel
94 menses,qm̃ ut inquit Varro. Tempora duorum generũ
sunt annale q. sol.circuitu,suo finit. alterum menstruum
quod luna circumiens,cõprẹhendit.Sed in terminis.l.no
stræ videbatur fieri debuisse sol in princ.cuiuslibet men-
sis & termini quum menstruos refundere, denarios.ccc.
debitòs promiserit ꝑ regulã.l.l præall.anna.si debes,&c.
quæ locũ habet & in cõtra.ctibus annuis. vt in princ.cuius
libet anni fieri debeat,sol.ſm sali.& Cor in.d.l.i. per tex.
in.l.si seruus cõis in.§.pen.ubi Imol.not. infra de stip. ser.
glo in d.l.i oppoſi.de,l.nostra in uerbo menstruos et nõ
soluit,sed Bal.Sal.& Corn.dupliciter soluunt. Et quem-
admodum post Imo.scribit iaso in.l. qui hoc anno infra
de verbo.oblig.tempus hic appositum fuit ad moderan
dum & ad alleuiandum obligationem præcedentem se-
cundum quam,tota summa soluenda erat proximis ca-
lendis.Et sic factus fuit transitus, de prima dilatione satis
breui ad secundam longiorem, propterea nimirũ sit in fi
ne termini fieri debebat solu.l.nec semel.§.primo in uersi.
nisi forte infra qñ dies leg. ced. maxime in casu.l.nostræ
ꝑꝑ usuras,ob inter usurium temporis præstantur nec an
te lapsum temporis debentur, quia ante interusurium ces
sat ſm Sal.& Cor.in dicta.l.prima.
95 Et similiter * licet præstationes diuise sint ꝑ annos aut
menses debentur non in fine terminorũ,iuxta.l.nostram
&.d.l.ꝙ hoc,anno,sed in princi.quando voluntas cõtra
hentium quæ colligitur & ex coniecturis fuit talis preall.
versic.nisi forte & consuluit Barb.in consi.74.lib.4.poe-
tæ vero & oratores,annua dicunt,q̃ singulis annis fiunt.
nec prædictã differentiam constituunt.aut sequuntur, ꝑ
illud Virgilii. Annua magne sacra refert Cereri. & in ele
gantiis tradit Valla. De mã aũt prædicta. * vtrũ,in pric.
96 vel in fine & quo tpe fieri debeat solu.et præstatio rei de
bite tradũt Imol.alex.Ias.& alii in.d.l.qui hoc anno, Bar
ba.in consi.78.præall.Soc.in consi.x.in quinta qõne, ii.
primo vbi de legato, alimẽtorũ uictus et vestitus simpli
citer facto, quando præstãdum sit tractat. * Legatũ ue 97
ro factũ annua bima trima die præstari debet in fine cuius
libet anni.l.3.infra de an.leg.quia cã diuidende præstatio
nes, & sic in fauore heredis, hoc factum est ideo, vnus fa
uor alium ad se trahit ut præstatio fieri debeat, in fine an-
ni ut per Bar.& Ian.Decium in.d.l.iii.& per Iaso.in.l.talis
scriptura col.i de leg.primo.
Decimosexto no.ex eo tex.ibi quæsitum est de oblig.
vsurarum, iunctis sequentibus, ibi finito primo mense,
prime pensionis* vsuras currere, ꝙ prorogatio termini 98
intelligitur facta cũ qualitatibus suis sicq; in hoc casu vt
post finẽ termini præstarẽtur vsure, sicut post primũ ter
minum præstari debebant.Iura concordantia allegat hic
alex.in.v.no.probans contra Paul.de cast.hoc intelligi si
ue incontinenti siue ex interuallo, facta fuerit,ꝓroroga-
tio termini vt & ꝑ Ias.in.l.i.in.§.& post operis col. ii.j.de
no.oper.nun facit quia in dubio non pręsumitur muta
tio voluntatis.l.eum qui.j.de proba.c.maiores de baptis.
nec quod quis uelit recedere a iure suo, nisi quatenus de
necessitate ex actu infertur & strictius q̃ fieri possit.l.vo
luntarie cũ gl C.de execu.tut l.si domus.ff.de ser.urba.pre
diorum cum similib. Mod.tau.hic in.19.nota.dicunt q.
non videtur, posse hic dici fuisse prorogationẽ, quæ præ
supponit existentiã eius quod prorogatur, antequã ꝓro
gatio ipsa fiat, ac differentiam ꝓrogati & eius ad qđ fit
prorogatio. l.sed si manente. j. de p̃car. sed hic in ordine
intells pactũ inerat, prime stipulationi & ita intrinseca pe
eius censetur, ergo non videtur posse, dici ꝙ sit proroga
tio.Respõ.patet ex tex ibi inesse creduntur & sic ficte nõ
uere, ut.j.dicetur nã prio uere existebat terminus prime
solonis, qui prorogatus fuit ſm quẽ fieri debebat solo,
sortis vnico termino proximis calendis v3. Et per tertiũ
pactũ dilata est solutio in plures menses manifestata est.
ergo differentia ſm veritatem prorogati termini futura
rum.videlicet calen. & illius ad quem per tertium pactũ
in plures sequentes menses facta fuit prorogatio.
Sed circa istud not. & materiam prorogationis * tres 99
not.cadunt dubitationes, prima an facta prorogatione ꝑ
creditorem debitori liberatus sit, fideiussor. Distinctio
hic ꝑ Iaso.relata cõis est ut hic ꝑ Dec.& Curt.col.ii. & ter
tia & per mod.mediol.ad motiuum Ias. in oppo. de no-
uatione tenenda est prima respõ.Decii & Curt.& quãuis
ipsi non dicant ita declarauit Iai corrigens se in.l.i.in.§.&
post operis, col.ii.ff.de no.oper nun.De qua materia ui-
de & Barb.in consi.31.vol.i.Dec.consi.xciii.& parisi cõl.
48.vol.i.ubi sequendo prædictã distinctionem ponit * ꝙ 100
ubi fideiussor est obligatus simpliciter cẽsetur obligatus
pro tempore pro quo obligatus est, principalis & ideo
facta prorogatione simpliciter tenebitur.
Secunda qõ.*utrum in prorogatione termini censea- 101
tur repetitũ iuramentũ & sic prorogatio facta, cũ qualita
te præstiti iuramenti Ias.concludit quod sic idem facit, in
d.§.& post operis, col.ii.quę opinio, ſm Dec.hic & in.c.
de causis col.4.de offi.deleg. in puncto iuris cum difficul
tate sustinetur ꝑꝑ tex.c.pen.de iu.iur.vbi iur.non liga, ni
si formaliter fuerit præstitũ & idem videtur tenere Iaso.
in fine.facit quod solemus dicere de notario ꝙ iuramẽtũ
non põt in instrumento ponere, nisi actualiter fuerit præ
stitũ & ꝙ de consuetudine instrumẽta iurari soleant.ut ꝑ
Soc.& alios in.l.gallus, in.§.idem credendum infra de li.
& po.& Ian.galliau.in.l.i.in principio in ultima col. infra
de verbo.obligat.
Sed non uidetur recedendũ a predicta opin.cõiter per
doc.approbata in locis præall.& ꝑ alex. in.l.iii.in princi.
infra de dam.infecto barb.in consi.31.col. fin.lib.primo
&.xiiii.colum.pen.lib ii.dec.in.ca.præterea el.ii. col. ii.de
appell.& parisium consi.43.uolum. primo ubi ponit de
prorogatione

prorogatione cōmissi iurati.
102 Non obstat tex.in.d.c.pen.cum præal. ✱ quia hic non
est nouū iuramentū sed prorogatio termini et iurate pro
missionis ut hic p Cur.col. 3.Barb.& alios in locis præal.
licet replicari possit ex respōsione Decii ꝙ terminis, pro
rogatus est alius terminus. Et de natura iuramenti est, ꝙ
non extendatur nisi super actu. fuerit actualiter præstitū
casus est in.d.c.pen.Recōductio vero rei simpliciter facta
103 ✱ an sub eisdem pactis pignoribus & clausulis prærogati
uis ac conditionibus, quibus prima facta fuit intelligatur
iterata.ponunt Barb.in præal.consiliis Alex.consi. xvii.
co.pen. &.28 ad finē in 4.vol.& mod.de fano in trac.de
pignor.in.1.mēbro sexte partis principalis in.ii.col.
Tertia difficultas ✱ an facta prorogatione, de soluēda
104 sorte debitori iuxta terminos tertii pacti de quo in.l.no-
stra intelligatur facta, cum qualitatibus suis, vt finita qua
libet dilatione, & quolibet mense ad soluen. denarios tre
centos, menstruos dato.habeat debitor dies. 30. singula-
ris mēsibus antequā teneatur ad prædictas vsuras. mod.
tau.hic col. vii & sequenti disputant, sed ut dixi apostilā-
do tex.in uerbo finito veritas est ꝙ finito quolibet mēse,
vsure debite propensione eo mense currūt sed quū in sin
gulos menses, promisse sint ut in tex.nostro dī, non de-
betur nec præstande sunt. nisi in fine cuiuslibet mensis.l.
hoc anno.ff.de verbo.oblig.Et hęc est vera resolutio quic
quid vacillando præfati mod.scribant.
Decimoseptimo not.ibi dicebā, quia pacta quæ incōti
105 nenti fiunt inesse videntur. ✱ ꝙ pacta incon. inenti facta,
videntur inesse stipulationi & ad hoc allegatur semp iste
tex.cōcordat.l.in bone fidei &.l.petens.C.de pact. &c. §.
106 quinimo l.iurisgentium supra de pact. ✱ Sed nūquid ve-
re aut ficte hoc sit videtur ꝙ via fictionis verbū.n.credū
tur fictionem importat. l.retro.ff. de capti.l.ꝙ seruus vbi
not. Aret.ff.de acquir.posses.et idem de aduerbio perinde
l.sacrilegii.§.pen. vbi Bar.not ff.ad.l.Iul pecul. Aret.hic et
in.l.si ita scriptū, col.fi.de leg.i.& in.l.cum filio col.viii.de
leg.i. ex quo infertur ꝙ si statutum concederet, executio
nem contractui seu contentis in contractu.non extende-
retur ad actū fictū.l.3.§.hæc verba, supra de nego. gest.
Aret.& Soc hic in quinto & sexto not.& Ias. ulti. aliter
tū sentiunt Dec.& Cur.hic ✱ Sed ad opposi. quod vere
107 non autē ficte, huiuscemodi pacta incontinenti facta in-
sint videtur tex.in.d.§.quinimo, cum sequenti ubi sepius
dicitur pacta incontinenti facta, cōtractui inesse, ergo. ve
re & proprie, quū verbum inesse veritatem exprimat l.
si maritus, in.§.legis Iul.de adult. De hac repugnantia per-
pendit Cor.in consi.133. lib.i.dicens ꝙ pactum inconti-
nenti appositum postquā cōtractus per absoluto est ha
bitus censetur inesse, per viam fictionis, ita procedat.l.no
stra prout ēt hic dixerat Soc.& alii in.d.l.petens, & in.d.
l.in bo.fidei qn̄ vero apponitur antequam contractus ha
bitus fuerit pro absoluto dicatur uere inesse cōtractui ita
procedat tex.in.§.quinimo, vt ibi per Cor.
108 Sed quum in hac materia ✱ Quæ post absolutum con
tractum celebrantur, aut fiunt nō dicantur, in continenti
fieri quēadmodum concludunt Alex.Dec.et alii in.d.l.in
bone fidei in vltimis col.& bulg.senēsis, relatus per Cor.
in præalleg.consi.133.& latius in gl. ostendā quum.n.id
non possit contractui iam absoluto legē dare vel esse ps
& mēbrum, eius habētis iam partes suas, pp absolutionē
ipsius contractus, iuxta.l.nihil, cum not. per Bald. C.de
mā.vin.l.perfecta.C.de don. quæ sub mō &.l.i.supra de
orig. iur. vbi perfectum dicitur quod habet suas partes,
prædictam concordiam & intelligentiam ad hanc.l.non
procedere manifeste patet.
Propterea & si articulus sit de apicibus iuris. ✠ Dicen
109 dū puto ꝙ ea quæ incontinenti fiunt post absolutā for-
mam contractus quum tū partes nondum ad extraneos
actus diuerterint, nec appareat voluisse habere, cōtractū
pro absoluto, dicantur inesse contractui per viā fictionis,
ita procedat.l.nostra quā sic intellexit hic in.v not.Aret.
hic n. stipulationes tertium pactū præcedentes perfecte et
absolute erant, quum consistant ex interrogatione, & re
sponsione statim subsecuta.l.prima.ff.de verb.oblig.i.ideo
si pactum incontinenti stipulationi appositū, dici debet
oportet q, stipul perfecta fuerit sed quia partes ad extra-
neos actus.non diuerterunt, contractus nō censetur pro
absoluto habitus si aliter non constat de voluntate par-
tiū vt p Alex. et Dec in.d.l in bonefid col.fi.Et post Bar.
trepetit Dec.ff.in antep.col. Iccirco fingitur inesse, ita intel-
ligitur tex.l nostre ita ēt post Alexā. voluit Deci.in.d.l.in
bonefid col.vlt. ✱ Et qn̄ inter easdē partes celebrati sunt 110
duo contractus eodem loco & tempore ac corā eisdem
testibus, præsumuntur incontinenti facti vnusq; censetur
factus, contemplatione alterius sicq; censendus erit vnus
cōtractus si unū ad aliud referri pōt. Aquensi. in.d.l.petēs
ad finē.mod.tau.hic col vi.& pulchre Dec.in consi. 606.
col.3. Quando uero pactum factum fuit in ingressu me
dio vel egressu contractus antequā forma contractus fue
rit perfecta vere inesse dicatur ita procedat.d. §.quinimo
cū ibi notatis et illa uerba subsecuta sunt posita ī d. §.qui
nimo intellige contractu nondum perfecto ut ex præce-
dentibus & sequentibus colligitur. ✱ Et ad hanc regulā, 111
ꝙ paria reputentur fieri in ipso actu uel incōtinenti post
ēt in alia materia, plura accumulant Iaso.hic in.xiii. colū.
mod.tau vi.Fel in.c excep.col.8.in.x.limit. de except.in
c.de testibus, col.ii.de test.& in.c.quæ in ecclesiarum col.
iiii.de consti.Ias.in.l.edita col v.C de edendo.in.§.morte
col v.& in.l.si seruus supra qui satisda. cog ;Cor in con-
si.cclxxxiiii.& ultimo lib.primo & Decius in. d.l.in bo-
ne fidei col.fina.
Limitantur prædicta ✱ ut pulchre per Bal.in.c.cū dile- 112
ctus, de fidei instru quando esset qō. momenti quia tunc
quæ incontinenti fiunt non censentur inesse, nec sunt pa-
ria.l.thais in.§.intra.ff.de fideicōm.lib.sequuntur hic Iaso.
in ult.col.ac mod.oēs.Fel.in d.c.cum dilecta, col. ii.Dec.
in.l.edita col.vii.C.de edendo ad tex.uero.d.§.intra, ad-
de que pulchre tradunt pau.de cast. in cōsi. 274. videtur
dicendū in antiquis.Ias.in.l.si insulam in vlt. qōne infr.de
uerbo.oblig.& in.l.qui Rome.in.§.flauius col.vi.illo, co.
tit.Ideo habens facultatem redimendi rem intra certū tē
pus, anni puta transacto illo, tempore anni.ēt incontinen
ti ad redimendū non admittitur.l.ii.ubi scripsi. C.de pac.
inter emptor.& uenditorem.
Secundo limita prædictam conclusionem procedere ✱ 113
in his quę pendent a libera voluntate & potestate partiū,
secus si ex dispositione legis vnde iudex prolato verbo
absolutiuo, uel condēnatiuo per diffinit. sniam & incon-
tinenti, non pōt emendare vel corrigere aut aliud adde-
re, bene.n.vel male functus, est officio suo.l.iudex postea
quā, vbi bar.not.ff.de re iud ut hic ēt per moder. ēt pul-
chre per mod.fanenses.in tract. de pignor. fol. xxix.col.
iiii.& sequenti, aliter limitantes, sed quod dicunt sub hac
comprehendi uidetur.
Tertio limitare poteris, ex dictis per mod.ostē. in trac.
de forma charta.30.col.3.uersi.& per prædicta. ✱ vbi cō- 114
suluisse dicunt, quod licet testamenta duorū facta in eadē
charta, unū statim post aliud ualeant, ut per Pau. de cast.
& alios in.l.patris & filii.ff.de uulga testamenta.n.duorū
simul & semel.ac inculcate in eadem charta, facta non ua
lere propter diuersitatem mentis, & interpositionem ex
traneorum actuum sicq; vnum testamentum post aliud
factum, ualeret quando tamen simul facta essent, nō sub-
sisterent paria ergo non sunt. in predicto casu. unū post
aliud incontinenti fieri ac fieri simul & semel.
Quarto limita in materia testamētaria ✱ ubi facta post 115
perfectū testamentum nihil ualent nisi repetantur solem
nia.l heredes palam.§.siquis post infra de testa.Cur.infra
in.vii.col licet Are.de hoc dubitauerit in.l.si ita scriptum
col.fi.ff.de leg.primo.

116 Decimooctauo no.ex text.ibi nec ante fortis ; & ibi
sed cũ fortis non posse peti,accessorium , priusquã princi
pale.Et q pactũ factũ super vna re ad rẽ aliam illi accesso
riam extenditur sic & testator fortẽ remittendo videtur
usuras accessorias remittere.l.aurelius.§.legatũ cũ not per
Barto.infra de lib leg.ut hic per Alex.Dec.& alios dicẽ-
tes sic limitari regulã.l si vnus.§.ante oĩa supra de pac.de
qua materia latius ibi per Ias sed quia extensio præsup-
ponit terminũ a quo & terminũ ad quẽ & cursus vsura-
rũ pacto hic prohibitus fuit.mod.taurin. hic dicunt non
probari not.ex tex. nostro. sed responde q usure primo
erant in esse deducte per stipul secundã pro.tota summa.
sed pactũ inde factũ. super restitutione fortis extenditur
ad vsuras promissas,per secundã stipul.ut accedant cur-
rant & debeantur , solũ prout & quẽadmodum soluen-
da est,sors,non autem prout antea cucurrissent.
117 Restringe prædictũ not. vno mõ ut hic per Soc . &
Dec.secundo restringe ut per Rom.in sing.sol ix.col.ii.
& sequen. vbi concludit q si debitori concesserim dila-
tionẽ sup forte intelligitur & concessa sup pignoribus &
accessoriis nisi debitor de fuga suspectus sit vt ibi p eũ.
118 Ex prædicto not. infertur vtiliter ſm socinum hic q
statutum super principali extenditur ad accessorium de
quo late scripsi in titulo de reg.iuris.
119 Decimonono not. ibi quãuis diuersa snia obtinue-
rit ſm unam lect.auditorium pro loco scholarũ capientẽ
q qõnes quæ in scholis disputatur fine debito terminari
debent,prout hic proposita qõ.snia Papiniani præcepto
ris pauli iurisconsulti decisa fuit tuncq; ex arbore colli-
guntur fructus.
120 Secundo not est,ex eo.tex. ſm intelligentiam barto.
et doctorũ cõiter ut hic per Ias. & Curt. col.7.&.iii.post
Pau cast.Alex.& alios q pactum nudum iuxta contra-
ctum incontinenti appositum vestitur coherentia contra
ctus ita vt producat actionem.quæ materia traditur in l.
in bonefidei & in.l.petens præalle.& infra dicemus quan
tum ad hanc.l.sanior est intelligentia quam aliqui ex
prædictis approbãt,& mod med.sed antea Are.hic,eo.
penul.pulchre Aquensi.in.d l.petens col. vii & in figura
tione casus secutus sum q istud pactũ,proficuum fuerit,
non tantũ ad exceptionẽ ut aduocati partis contra quã
stabat Pau dicebant.sed & ad tollendũ præcedentem sti-
pul.ac ad impediendum ortũ ac natiuitatem obligatio-
nis stipulationisq; prime & secunde nisi ſm reformatio-
nem huiusce pacti , hoc est ad trecentos denarios , men-
struos & ad vsuras centesimas illorum.300.
Et quia sumpta occasione Ias.præalle.loco ponit alios
121 casus in quibus nudũ pactum, actionem producit. Idẽ
latius explicat in dicta.l.iurisgentium,in §.sed cũ nulla et
Fel.in.c.i.de pactis notandus est diligẽter ille casus q vbi
proceditur de equitate & sola facti veritate,inspecta pro
ut in multis locis pactũ nudum actionem parit. Quod
122 limita. non procedere in fideiussore promittente pacto
nudo,quia obligatio fideiussoris stricte est intelligenda.
Ideo nõ ligat nisi interueniente vinculo , stipulationis vt
per Ias.infra in vlt.col.& eundem post Are. in.l.v.in.§.i.
infra de verb.oblig. & Dec.in consi.91.Et istud procedis
& ,ubi alias pactum nudum actionẽ producit,patet quia
de iure canonico pactum nudum parit actionem ſm cõ
munem opinionem.d.c.primo & tamen vt dicit ibi Bal:
quẽ doc.cõiter sequuntur sine stipulatione fideiussor.eo
iure non obligatur.Ex quo probatur q & vbi pactũ nu
dum actionem producit id non procedit,in obligatione
fideiussoria quæ est multũ stricti iuris & ita obtinui alias
in ardua cã coram senatu Illustrissimi principis mei.
123 Vigesimoprimo no. ibi non.n.est in mora non pos
se in mora dici legitima exceptione tutũ ut hic per Alex.
& modernos,facit tex. not. in.l.sciendum infra de vsur.
& in l.nulla,cũ ibi per me scriptis.J.de reg.iur.
124 Vigesimosecũdo no.ex versi.si. q vsure deberi pos-
sunt,pro tempore quo debitor non fuit in mora, vt per
Alex. veniunt tñ propter contemptum ſm verum sen-
sum tex.quicquid dicant Cur.& mod.taur.in prout me-
lius hunc tex.declarauit Ias.not.viii.& Dec.vlti.voluitq;
clare Alex.in vlt.not.dum subiicit q in casu hic in fi posi
to vsurę veniunt ex stipulatione pp moram. Debebãtur
autẽ vsure multifariam ut hic per Sal.ad fi.cõmenti Ale.
Dec.& Cur.in vlt no.& Ias in.8 sine mora & contẽptu
pp stipul.debebantur quando dedi tibi mutuo centũ re-
stituenda proximis calen.cũ vsura centesima puta ut hic
per Dec. post pau.de ca. quæ quidem vsure hodie peni-
tus ꝓhibite sunt & in solitis negotiari & quod est fortius
& si per interesse fieret promissio illicita esset a principio
taxatio quicquid hic dicant mod.taur.ut per Bal.et alios
in.l.rogasti in.§.si tibi supra eo.Dec.in consi.cxi.&.cxvi.
cum aliis quæ adduxi in.l.vnica. C.de sen. quæ pro eo. 115
Sed cadit hic circa prædictũ versic.necessaria dubitatio
nunquid debitor ad usuras præteriti tẽporis fuisset obli-
gatus si in casu huius l.prorogatus fuisset terminus soluen
di sortem ad tantũdem tẽpus Iaso.hic in octaua nota.di-
stinguens ut per eũ tenet q non.& sequitur Cur.sed op-
posi . videtur uerius licet cessaret mora quia debentur ex
stip.pp stipulationẽ præcedentẽ quæ non censeretur re-
missa tex.est hic. nõne.n.data longior dilatio quã primo
cõpeteret ad soluen.sortẽ certe sic et tñ obligatio vsurarũ
non fuit sublata quãuis de hoc parum hodie curandum
sit quia ut dixi materia est reprobata & reiecta.
Vltimo no. valere arg.de fructibus ad usuras,ita hic 116
arguit iurisconsul.vt hic simpliciter colligit Soc.nec mirũ
quia usura vicẽ fructuum obtinent dicit tex in.l.vsure in
fra de vsur.de quo argu.per mod.perusi.in.l.iii.in.§.itẽ si
reipubli.infra ad l.fal. & Bru.asten. in tracta.de aug fol.
xxxi.in quinta lim.
Glo.super verbo numerus quia oẽs præcedentes sunt
expedite in superioribus diuiditur in duas partes prout
duas ponit declarationes ad tex.l nostræ prio ad illa ver
ba numerus mensium transierat secundo ad casum.l et se
cunda est ibi tria ergo.In prima male loquitur, interpre
tando de tribus mensibus quibus nonaginta soluere de-
bitor tenebatur imo nouẽ centũ. quũ trecentos denarios
menstruos,refundere teneretur peior est sequens exposi
tio verbi uel oĩa.quum tribus illis mensibus oĩa seu totã
summã debitã non teneretur soluere , quandoquidẽ ex
quindecim mutuo acceptis tria singulis mẽsibus restitue-
re astringeretur dic ergo tu.numerus mensium trãsierat
scilicet quinque quibus summã quindecim centũ dena-
riorũ refundere debebat.trecentos videlicet singulis men
sibus,vt latius figurando casum declarauimus.
In secunda parte glo.habetur quo mõ ac ordine facta
fuerit pacta de quibus,in.l.nostra.melius declarate vt fi-
gurando casum dixi vult hæc glo. in fi. per tertium pa-
ctũ diuisionis fortis recessum fuisse a priore obligatione
fortis Ale.hic in.4 co.post pau.de ca. tenet nõ tolli ipso 117
iure ex tali pacto stipulationẽ primã, per regul.l. si vnus
in.§.pactus ne peteret ɨ.de pac . sed bene ipso iure refor-
mari quia agitur hic de dando nouã formã actioni in na
tiuitate quod facilius fit.l.rogasti.§.si tibi.ɨ.eo.& sequunt
mod.tauri.& med sed Dec.in.vi.col.non acquiescit quia
quicquid dicant prefati.ſm eum post fulg.tñ actio ex pri
ma stipul.in diem nata erat.l.cedere diem.J.de verb. sig.
ergo de tollẽda actione prima agitur aliter respõ. ad hũc
tex.ut per eũ.Huic arg.decii non respon.mod. tenẽtes so
lũmodo dari nouã formã in natiuitate actionis. sed si re-
formatur renouatur.l.iurisgẽtium.§.adeo. ɨ.de pac.ergo
tollitur ꝓut & hic.in 8.col.inquit Cur.Et sic a priori obli
gatione fortis vt dixit glo.receditur facit tex.in.l pacta cõ
uentu ibi recessum a priori cõtractu, & noua emp.inter-
cessisse videbit.J.de cõtrah. em.ergo agit de tollẽda pria
Arbitror q pria stip.reformetur ipso iure per pactũ in 118
continenti appositũ.Et q, hic agatur de danda noua for-

ma

ma actioni in natiuitate ut Pau. Alex. Aquē. & alij supra
allega. volebāt. Et quicquid dicant Fulg. & Dec ꝙ ex pri
ma stipulatione ad totā summā nō esset nata actio iuxta
l cedere diē per eos alleg. ꝓbo manifeste nā istud pactū
incontinenti appositū fuit ergo antequam cōtractus pro
absoluto esset habitus vt in nota. dictum fuit, si ergo con-
tractus nundum erat habitus pro perfecto & absoluto
dici non potest ꝙ nata fuerit actio ex prima stipula. quæ
129 fuit incōtinēti reformata & renouata • quia anteꝗ̄ partes
habeant cōtractū pro perfecto & absoluto ex verbis pri
mo dictis neutri ius acquiritur tex. est in. l. cōtractus vbi
Barr. not. C. de fid. instr notat Soci in. l. qbus diebus in §.
quidā titio col. fi infra de cōdi & demon Et sic ordo per
prius vel posterius cōsiderabilis non est respectu conten
torum in eadē cautiōe ac scriptura vt in terminis l. nostre
sed attenditur cōclusio. Et consequenter tertium pactum
quod hic fuit vltimū. oīs igitur vis ē in reformatiōe stipu
lationis per pactum facta quæ tanꝗ̄ vltima debet attēdi
hoc est quod iurisconsul hic dicit perinde esse &c ac si di-
ceret attendi conuentionē reformatā. non primā stip. Gl.
in verbo stipulationi • diuiditur vt hic per las in quatuor
partes super quibus cadunt plures not. ac difficillimi arti-
culi necessarijꝗ̄ tam pro intelligentia. l. ꝗ̄ totius materie.
ideo diligenter aduerten.
Ex prima parte ipsius glo tres colligunt̄ conclu. ſm Iaso.
130 prima • ꝙ pactum incontinenti appositum iuxta contra-
ctum bo. fidei vel stricti iuris nouam parit actionem quę
conclus. quæ præscrip. verbis nuncupatur. quæ conclus.
ſcdm las cōiter approbatur. Idem ponit & vult Angel.
Aret in § actionū aūt col. 17. versi quero an pactum in-
stit. de act. pro qua conclu facit text in. l. rebus. C. de rerū
permu. in. l in bonefidei & in l legem. C. de pac. Contra
prædictā conclu. mouet Ias. difficultatem post Raph. Co
men cuius resolutionē impugnat hic Dec. aliter respōdēs
vt per eū. soluentem etiam aliam per eum excitatam sed
131 prima resol. ꝙ pactū appositum iuxta contractū bonefi-
dei assumat illius naturā nō subsistit • qa actio præscr. ver
bis nō imutat eo casu naturā suā ita glo. no. in. d. §. quini-
mo melior est ergo secunda vide etiā hic Curt. in. v. colū.
Sed contrarium q, in terminis. l nostræ pactū actionem
non pariat tenuerunt Roma. & Paul. de cast. ut hic in. vj.
col. refert Alex. quia pactū de soluendis trecentis mēstruis
tendebat cōtra stipul. quæ erat de soluenda tota sorte. vsq;
co termino proximarum calendarū & ex eo qd quis im-
pugnare nititur fructum vel vtilitatem consequi non de-
bet. c. ex eo de re. iu. in. vj Ergo non videtur ꝙ tale pactū
vestiri debeat coherentia stipulationis ꝓdicte ad ꝓducen.
actionē contra eā. Alex. hic in. vj. col. respon. ꝙ talis actio
nis natiuitas non est reo præiudicialis vt per eū. sed nōne
est reo præiudiciale ꝙ aduersarius eius pro eodē cōtractu
plures actiones habeāt. Certe sic. vt per Alex met. in. d. l.
in bonefidei col fi. item non respon. ad rōnem. c. ex eo ꝙ
132 robur & firmitatē non recipiat quis ex actu impugnato.
• præterea quando pactū idē continet quod stipul. nō ve
stitur coherentia stipulationis quia esset superfluum. l qui
bis idem infra de verb. oblig ut supra ꝑ Bar. in. ij. col. Pau.
ca l. & Aret. 3 Aquen. in d. l. petēs col. ij. & vij. Ang. Are.
loco præalleg mod. taur. col. antepe. & mediol. super glo.
inesse in quibus locis cōiter præalleg. scribentes cōcludūt
ꝙ in terminis. l. nostre pactum istud actionē non pareret.
133 sed except. & limitet actionē ex prima stipul. oriendam
seu det illi nouā formā secundū tenorem pactionis. • Ge-
neraliter vero loquendo vera est conclusio q, pactū in-
continenti appositum nouam parit actionem præscr. ver
bis, qa vt hic in versic. dicebam inquit iurisc ōsul. censetur
inesse sicꝗ̄ est pars contractus. l fundi partem infra de cō
trahen. emp. nimirū ergo si ad id quod deuenit in pacto
ex ipso pacto tanquam ex parte cōtractus nascitur actio
præscr verbis informata immediate ex parte. Ex media-
te Ex ipso contractu dicta l. fundi & declarat notanter,
Socin. in. d. l. in bon. fidei columna vltima.
Secunda conclu. ✠ pactū incontinenti appositum iux- 134
ta cōtractum bonefidei vel stricti iuris, veterem actionem
informat vt etiam cōpetat ad deducta in pacto vt hic. d. l.
petens & d. §. quinimo. ✠ Et sic quemadmodū vestis im 135
pletur ab homine & saccus informat̄ a formento. ita actio
impletur & informatur a pacto vt competat ad contenta
in pacto vt per gl. primam in d. §. quinimo communiter
approbatā vt hic per las in. x. col art. subtilis est & de api-
cibus iuris ideo Ias. in. l. si ita quis in. §. scya col. vij. infra de
verb. obl. attestantur dispu tasse publice art. in ciuitate Ale
xandrie & defendisse opi. Fulg ꝙ tale pactum non infor
met actionem aut contractum stricti iuris.
Pro qua opi. plura adduci possunt • primo actio vel 136
contractus stricti iuris stricte intelligi debet quia non reci
piunt extensionē. l. quicquid astringende. ĵ. de verb obli.
secundo oīa iura quæ de informatione tractant loquūtur
de cōtractibus bo. fidei patet in d. l. in bonefidei in. §. quin-
imo in. l. fundi partē pręal. & in. l. ij. C. de pac inter emp &
vē. tertio quia natura dictionis interdū de qua ī. d. §. quin-
imo denotat regulam esse in contrariū. l. interdū ĵ. de cōdi.
indeb. quū igitur loquat̄ in contractibus bo. fidei sub re-
gula remanebūt contractus stricti iuris. itē quia vnius in-
clusio alterius est exclusio. l. cū prætor. supra de iudi. c. nō-
ne de præsum. Quarto quū totiens in § quinimo repetat̄
verbum bonefidei cēsendum est cū misterio ad actū fuisse
per iura vulg. Et quæ qualitas bo. fidei excludere videtur
contractum stricti iuris qui pro cōtrarijs ponūtur. §. actio
num insti de actio. & istā opi. vt dixi tenuit las post Fulg.
& bessuzium vt ipse refert in. d. §. cauit colu. vij. & latius
Deci. licet de prædictis non facit verbū in. d. l. petēs col. v.
Ad l nostram respon. secundum præfatos scrib. ꝙ non lo
quitur de virtute informatiua. sed de reformatiua prout la
tius. infra demonstrabitur. Ad. l. petens qd habet varios
intellectus ideo nō posse in illa fundamentum fieri. l. in am
biguo vbi Bar. & alij not. infra de rebus dub.
Sed non est a communi opin. recedendum • ꝗ̄ sequun 137
tur etiam Aquens. in d. l. petens col iij. & alij Mod. com-
muniter. Pro qua opin. primo videtur tex. in. d. l. petens se
cundum tertiam lect cōmuniter approbatam in qua quū
sit communis fieri potest stabile fundamentum secūdum
Bart. & alios in d l. ambiguo alias vix super. l. aliqua fieri
posset arg ✠ ꝙ est absonum dicere. Secundo facit. quia li- 138
cet. l. ista de reformatione loquatur tn̄ a fortiori hoc etiam
probat esse debere in informatione quia si pactū inconti-
nenti appositū ad reformandū potēs est. sicꝗ̄ ad mutādū
cōtractū. seu illius formā fortius debet esse potēs ad infor-
mādum. & sic ad extendendū ipsum contractū ꝓpter co-
herētiam & calorē ipsius cōtractus ꝓximi arg tex. nostri
ibi quia quæ incontinenti & tex. in. l. etiā. C. de iure dot vt
statim dicam. Tertio stringit ineuitabiliter quia rō infor-
mationis militans in contractibus bonefidei vt informet
quia pactum censetur esse pars cōtractus. d. §. quinimo &
d l. fundi partem & hic in versi. dicebam militat etiā in cō-
tractibus stricti iuris qd censeatur pars contractus ꝓpter
coherētiam vt hac l. ergo militabit pariter iuris dispositio
per iura vulga facit tex. not. • in. l. etiā. C. de iu. dot. valde 139
ibi notatus a Bal. ꝙ etiā stipu. quæ est stricti iuris & verba
requirit. l j. infra de verbo. obli trahitur ad augum. prime
obligationi factum licet stipu. nō fuerit repetita quia vir-
tus vnionis facit vt id qd non fuit verbis stipulationis ex
pressum nihilominus actione ex stipul. peti posse qd est
in stipulatione quæ stricti iuris est mirandum ſm Aret. in
l. si in testamento infra de vulga. de quo quidem tex. d. l.
etiam vide etiam Ancha in consi. 7. ad fin. & Paul. de cast.
in consilio octauo in antiquis.
Non obstāt modo ✠ alleg. ad oppo. nam ad primum 140
sumptum ex regula. d. l. quicquid tn̄ q, non procedit vbi
constat de mente contrahentiū qd fiat extensio vt ibi per
Bar. & alios facit l. triticum de verbo. oblig. & l. si in ven-

ditione cum glo.pe. supra communia prædiorum cũ pluribus accumulatis per Alex.in cõsi 34 ad fi lib ij. & Dec. in consi.251.colum.fina.511. &.697. sed hic saltem tacite constat ex quo pactum statim & incontinenti fuit appositum iuxta contractum ideo &c.

Ad secundum responde negando maiorẽ qđ oĩa iura de hac materia tractãtia de contractibus bo fidei loquanť l.enim nostra & l. petens loquunť de contractibus stricti iuris præterea vt diximus ratio est eadẽ propter coherentiam ergo & ius idem. Ad tertium de dictione interdũ responde qđ denotat regulam esse in contrariũ quãtum ad informan. gñaliter & indistincte contractum . sed ita demum informat si fuerit appositum incontinenti prout se ipsum declarando iuriscõ.ibi subiicit. Item verba illa vt in bo.fidei iudiciis solemus dicere exẽplificatiue ponuntur. exempla autem regulã non restringuntur vulg.l stip. ista damni infra de dam inf. Ad.iiij resp.ꝙ licet ille tex.repetat de contractibus bo fidei semperq; de similibus loquatur iuxta exemplum positum in princ.§ non tamen negat neque excludit quin idem sit in contractibus stricti iuris vt probatur aliis legibus & rationibus vt supra dictum fuit.

Non obstat etiam.§.si stipulanti l prima de verborum obliga.qui videbatur in oppo.vrgere. quia respon. Deci. in dicta.l.petens columna quinta.

141 Et prædicta cõmunis conclu ✱ de informatione actionis quæ fit per pactum in continenti appositũ intelligitur qñ actio est infoemabilis qđ si actio informabilis non sit tunc informatur et ampliatur extenditurq; contractus.vt magistraliter & subtiliter declarauit Bart. infra in vlti.col. Et licet disputando oppo.teneri posset in iudicãdo & consulendo ab opin Bart. & communi non esset reced.vt per Alex.& Ias.infra in pen.& vlti.colum. Alex.in d.§.quinimo columna prima & Deci. in dicta l. petens columna quinta vbi etiam alij scribentes.

142 Postremo non obstat ꝙ difficultas mota per Pau.de ca. in.d l.petens per text.l.scire debemus quia respon. potest vt hic per Ias licet Deci.in septima col impugnare nitatur duobus aliis modis rñdens sed sua prima sol ꝙ concurrerent due fictiones contra.l j.cum ibi nota.C.de dotis promis.confunditur per text.d l.scire debemus qui loquitur pee verbum esse qđ veritatem denotat non fictionem vt Deci.ait.si enim me interroges & dicas.promittis mihi bouem,equum,& asinum, & rñdeam promitto , sunt vere plures stipulationes,quia promitto pee stip. bouem ítem promitto equum.Et pariter asinum.Et sic quum dicte res sint principaliter per se non respectiue ad aliud nominate sunt vere plures stipulationes secundum Bar in d l scire in prin.& circa fi.ipsius principij.Secunda solu Decij nõ subsistit quia aliud est informare contractum aliud informare actionẽ vt diximus. Et nos loquimur de informatione actionis veraq; & cõis est doct.conclusio qđ pactum informet actionem quando est informabilis,nõ autem contractum vt ipse inquit (Posset quicquid dixerit Deci.) teneri sol.Ias.quę fuit Bar in.d.l.scire dum loquitur de appẽdictis quia ita communiter tenent scrib.in.d.l.petens in.iij. lectu.Et quandoque placuit sol Curt in quinta col per dictam.l. si duos infra de contrah.empt. quam vexatus fuit ex allegatis hic per Iaso sed nunc diligentius consideranti non placet quia vt dixi allegando Bartol. in dicta.l. scire quando plures res sunt nominate non respectiue ad aliud sunt vere plures stipul.& nulla est exorbitantia. Et ad.d.l. si duos cespon.vt per Bartol.

143 Circa.iii.conclu.✱ꝙ in terminis.l.nostre pactum incontinenti appositũ iuxta stipul.veterem actionem infoemet. art.dubius est & disputabilis ac de apicibus iuris & est ꝓpria farrago huiusce.l. concernens eius intellectum an de virtute informatiua vel de reformatiua loquatur . propterea diligenter excutiamus eum.

Glo.hic vt vidistis tenet qđ informet & consequenter l.hanc de virtute informatiua loqui. Bar.col.iij.Alberi.de cosa.post antiquos Angel.Alexan.Areti. Soc.& Dec.in viij colum.& sic communiter scribentes vt ipsi attestantur hanc opi.sequuntur.Sed quia scire est rem per causas & rationes cognoscere vt inquit Philo. videamus rationes,& fundamenta.

Pro huiuscemodi sentẽtia,plura adduci possent.sed hæc magis stringere videntur.In primis minus solẽne magis solẽne tollere non potest.§.posteriore institu.quibus mo.test.infic.cũ plene ad hoc accumulatis per Ias in consi.viij. lib.iij &.169 libro quarto.Dec consi.cccclxxv.489.512. & Modern. Alexandrini in consilio.xxiiij. Et generaliter fortioea & potentiora semper prædominantur l quæris supra de sta ho.l.ille a quo.§.intempestiuum infra ad trebell capitu.cum inferior extra de ma.& ob.pactum ergo nudum non tollet stipul.præcedentem seu ipsum contractum solemnem non poterit refoemare nec destruere.Ergo vt dicunt doct.informabit.

Secũdo stringit ratio tex.nostri in versi. dicebam quia pacta quæ incõtinenti fiunt inesse creduntur.Iurisconsultus se fundat quia pactũ erat incõtinenti appositum ergo loquitur de informatione quia in reformatione nõ refert incõtinenti an ex interuallo apponatur.d.l. iurisgentium in.§ adeo.l ij infra de rescind. vendi.l pacta conuenta in versic.Paulus notat infra de contrahen. emptio. Tertio facit.l.nostra ibi inesse creduntur, si enim de reforma. loqueretur non diceret inesse quum & postea ac ex interuallo id fiat iuribus præallega & sic nullatenus inesse possint. Quarto ponderatur hic texe.in versic perinde ac si per singulos menses &c.stat enim similitudinarie ergo vere non reformat.nec est hic reformatio quum nullum simile sit idem vulg.l.quod nerua infra depos. Quinto approbatur per verba tex.ibi quãuis diuersa sententia obtinuerit intelligendo aduersatiue ad præcedentia ꝙ non solum ꝓdesset ad excep.verum etiam ad actionẽ quæ oritur ex pacto informatiuo.non autem reformatiuo dicto §.quinimo &.l.in bo.fidei.

Sexto & vltimo quia iura loquentia de virtute informatiua procedunt vbi augetur vel minuitur substantia sed pactum de quo in l nostra concernebat dilationem tantum ergo non loquitur de reformatione.

Contrariã tamen opinio.✱ ꝙ.l.nostra loquatur de virtute ceformatiua, non aũt de informatiua tenent Bal.Roman.Fulg Christofo.de castil Pau.de cast. Pe. de belus. & Iac.de puteo quos hic in vndecima col refert & sequiť Ias.& idem Ias.in vltimis annis quibus legit in præallega. § seya cauit col.ij.&.vij. Aquen.in dicta l. petens col. septima.Cur.hic & Moder.taurin.colum.septima & antepenul & Mod.mediol.Et sic plurium auctoritate firmari videtur ergo magis communis iuxta.l.prima supra de officio.quæstoc.ibi & sane crebrior apud veteres est opinio. aut saltem dubium redderur quæ sit cõmunis. Sed omittamus ista & quod magis sapit veniamus ad rationes & fundamenta & videamus quæ pars iustius induat arma. 144

Pro hac opin.Pau.& Ias.tria argu adducunr.quia pactũ de quo in.l nostra venit ad destructionem stipulationis quũ terminus de quo in huiuscemodi pacto contrarius sit stipulationi ex eo ergo robur assumere posse minime cõuenit vt eam informet aut ab ea quã destruit vestiri capi.ex eo de re.iur.in sexta.l. ita tamen.§.qui suspectam infra ad teebel. Secundo qa hic pro reo pactũ apponitur ad differendum solu.fortis mutuo accepte ergo contra ipsum non debet operari effectum vt faciat contra eũ actionem ex informatione oriri argu.l.quod fauore.C de.ll.et l.legata inutiliter infra de adimend.lega. Tertio quia resultaret contrarietas si actio ex stipulatione informaretur ac extenderetur vt futuris calen.tota sors soluatur & solũ denarij tercenti ex eadem sorte singulis mensibus quæ cõditionem implicant de præsenti solui & cum lõgo interuallo idem solui ergo non admitten.l.j.C.de furt.l vbi repugnantia infra de reg.iur.

Quarta

Quarto quia vt diximus informare est extẽdere actionem ex primo contractu & qđ remanet extendi dicitur. l.sed si manente infra de præca not. Pau.de ca.in cõsi 116. in antiquis Feli.in c.de causis col ij.&.iij.de offic dele. vbi etiam per Dec.col.iij.& per eundem Dec.in consi.497 sed in casu.l nostre primus stipulationis contractus nõ remanet firmus, immo minuitur potiusquam augeatur & extendatur, ergo potius erit reformatio quæ proprie dicitur qñ augetur aut minuitur substantia præcedentis contractus.d § adeo ibi si põt res tota tolli cur non & reformari & ibi quasi repetita pactis emptione et sic potius reforma

145 tio videt quæ dicitur remanẽte adhuc primo contractu.

Quinto quia stipulatio quæ est eneruata per pactum non videtur posse in pactum influere argu.l. si quis postquam infra de fideiuss. vbi obligatio principalis extincta non præstat robur fideiussorie sequenti. Item a non ente nulla est causa infra eo.l sequenti.

Sexta ad hoc vt locum habeat vis informatiua requiritur qđ in pacto deducat tale quid ex quo resultet cõtractus innominatus habita relatione pacti ad cõtractum vt in.l.bon fid & in l petens præal.doct. concludunt qđ in casu.l. nostre resultare non potest.neque considerari. ergo non loquitur de pacto informatiuo sed de reformatiuo.

Septimo probari potest per tex l j in versi.quum adijcit.j.de verb.obl.vbi dicitur qđ si fuerit diuersitas inter interrogantem & respondentem & stipulanti placeat diuersitas noua stipu causata videtur & sic probat qđ per pactum fiat reformatio modo incontinenti fuerit appositũ.

146 Nec est inconueniens qđ contractus vestiat pactum reformatiuum ipsius.text. est not.in l si conuenerit infra de pig.act.secundum Aret.& alios hic.

Non obstant modo pro contraria parte allegata nam ad primum arg rñ. ꝙ quum istud pactũ incontinenti appositum fuerit & sicut hic dicit inesse censeat & pars præcedentis contractus l.fundi partem infra de contrah.emp. &.§.quinimo cum ibi not per Alex in prima col.non potest minus solemne dici sed pariter vestium coherentia stipulationis & quũ sit posterius attendit.d §.posteriore. &

147 l.pacta nouissima.C.de pact. ꝙnimirũ igitur si præcedentem contractum reformat ac renouat Ad ij.rñ. vt hic per Iaso.in xij.col.vel melius vt per Curt.col.vj.magnam esse differentiam inter contractus qui consensu celebrantur & verborum obligationem seu stipu.quæ verborũ solennitatem requirit.l.j.infra de verb obli nam primo casu solo consensu & ex interuallo rebus integris fieri potest reformatio.d §.adeo et l ij.infra de rescin ven.quia a contractu in totum ex interuallo abiri potest. Cur ego etiam ex interuallo reformari non poterit vt dicit tex.d.§ adeo secundo vero casu non.d.l.pacta infra de contrah.empt.quia si pactum apponeretur ex interuallo nõ posset in vim noue stipulationis per pactũ reformate valere deficientibus extremis ad esse stipulationis necessariis interrogatione, videlicet & responsione istud est qđ sensit hic iuriscõ.in versi. dicebam ponderando qđ pactũ incontinenti fuerat appositum iuxta stipu. & consequenter dicit inesse stipulationi et perinde esse ac si p singulos menses quis stipulatus fuisset trecentos denarios, hoc.n. pacto mediante fit reformatio præcedentis stipulationis vt etiã in.d § seya a principio promisit hortorũ proprietatem qñcunqꝫ translaturam cum prçcium omne cum vsuris recepisset, rñ conuenit post incontinenti vt intra proximas calen. Aprilis totã summam mandatur numeraret & acciperet ita qđ pactũ incontinẽti appositum renouauit ac reformauit stipu quę primo sine tẽpore erat, vt nũc limitata & reformata fit ad calen proximas Aprilis,& ibi primo conditionalis videbatur ab dictionem, cũ nunc declaret vt modalis fit propter dictionem, vt sicqꝫ nata fit actio ex ipsa stipu. sic reformata. Ad tertium patet ex prædictis rñ. quia inest reformatiue,& perinde est ac si creditor stipulatus fuisset p singulos mẽses pecuniã restitui, sicqꝫ reformata censet &

renouata stipulatio, perinde ac si a principio secundũ formã m.pacti facta fuisset. ꝙ si non censeretur inesse vt quia ex interuallo fuisset appositum non reformaret stipul.extremis necessariis deficientibus: interrogatione videlicet pręcedente & rñ. statim subsequente nec ipsum pactum minus solemne præcedentem contractum magis solemnem & potentiorem vt diximus tollere posset.

Ad quartum adductum per Ias.ad balistam rñ.nihil facere, vult enim hic iuriscõ.dicere facto huiuscemodi pacto perinde esse ac si a principio tricẽtos denarios singulis mensibus mihi restitui stipulatus essent,& est nota improprietatis & fictionis quia vere a principio non trecentos denarios sed totam summam vnico termino solui stipulatus fui,sed propter reformationem hoc contigit sicqꝫ vere reformat ac renouat obligationem non similitudinarie. Et ob id iuriscon dicit perinde esse ac si &c.

Ad quintum rñ.quod licet generaliter loquẽdo ex pacto incontinenti facto, tanqꝫ ex parte stipulationis actio oriatur. tamen qũtum ad terminos l. nostræ tale pactũ incontinenti factum prodest.non tantum ad exceptionẽ vt contra paulum dicebant aduocati creditoris. verumetiam ad actionem ex stipu limitandum,scilicet vt solum competat secundum formam pacti.Istud est qđ voluit dic dicere iuriscon. in versi. sed diuersa sententia obtinuit vt per Aquens. in d.l. petens colum.vij ita etiam voluerunt hic Paul & Alexan. allegantes §.si tibi.l rogasti & secuti sunt moderniores vt supra dixi

Ad sextum & vlt rñ.potest ꝙ tempus est pars summe & stipulationis §.plus autem instit.de actio. & §.dies. l j.supra de eden. secundum Curt. & alios hic ideo &c. 148

Sed replicari potest pro sustentatione pręcedentis arg. qđ magis vrgebat quod in materia pacti nudi diuersa & oppo.sunt.non parere act sed excep.tantum d l iurisgen. in §.igitur nuda pactio non parit act.sed except. hic ergo tex. qui dicit quod diuersa sententia obtinuit quam crederent aduocati partis qui dicebant pactũ nudum prodesse ad excep tantum intelligi debet de actione quam producit & parit,non autem except. tantum vt illi putabant & sic loquitur de pacto informatiuo.

Et retenta hac opin glo.Bart & aliorum quæ communis per scrib.præalle dicitur ad alleg in oppos resp.potest vt hic per Dec post Alex.in.viij col.

Ad primũ enim &.ij.arg rñ. ꝙ pactum incõtinenti factum inesse stipulationi credit absolute ac indistincte tam pro reo qꝫ pro actore d.§ adeo idqꝫ probat tex. noster in versi.dicebam in sui gñalitate, iõ nimirum si contra stipu. primam pactum istud qđ loco stipu.est operari põt.§ posteriore & l pacta nouissima præal. Istud ergo qđ pactũ iuxta stipulationem appositũ destruat stipu.& cõtra actorem stipul.informet,nõ contingit virtute pacti simpliciter considerati assumentis robur ex stipu. coherenti sed eo ꝙ in fine positum censeatur vna alia stipulatio derogatoria prime.& quia factum est incontinenti inesse dicit,tãquam pars ipsius stipulationis. & consequenter cessant regule.c. ex eo vt.l.ꝙ fauore quia vt dixi istud est propter appositionem pacti incontinenti facti,ꝙ censetur tanqꝫ stipulatio ac posteriori loco facta.Præterea si arg prædictorum efficax esset,ita militaret deductio in materia reformationis sicuti in materia informationis, pariter enim reformare nõ posset nec renouare præcedentem stipu.consequens est falsum secundum pręfatos ergo & antecedens. Ad tertium de contrarietate & repugnantia respon.pariter Dec p prędicta quia deductum in pacto posteriori attendit § posteriore &.l pacta nouissima præal.ita qđ nulla cadit repugnantia & similiter rñ.ad quartũ qđ primus cõtractus nõ tollitur sed modificatur,iõ extendi potest vt per eum. Ad quintum ꝙ stip.eneruata a pacto nõ possit in ipsum virtutem influere. rñ. potest prout ad precedẽs arg dixit Dec. vel vt rñ fuit duobus primis motiuis qđ quum fuerit incontinenti appositũ sumpsit, statim vices & censetur vna

alia stip. posterior propterea nimirum si tante potentie & virtutis est & tanq; posterior praeualet priori, Ad vj. rñ. q imo fit ista informatio etiam qđ nõ resultet cõtractus innominatus, satis enim est qđ fuerit incõtinenti appositũ tex. est in sui gñalitate in. l in bo. fidei. in. l. petẽs in. §. quinimo praeal & in l. nostra in versi dicebam quę iura generaliter dicunt qđ pacta incontinenti apposita veterẽ actionem informant nec exigunt, q resultet dictus contractus innominatus q fecissent verisimiliter si id necessariũ esset. Et est communis scrib. opinio contra vltramont. vt in locis praeal. traditur. Et nouissime per Deci. in d l in bo. fidei col. pen Ad septimum & vlt resp. licet Are. hic in pe. col. dicat fortiter vrgere qđ nihil facit, loquitur enim qñ propter diuersitatem praecedens stip nullo modo valebat, & ideo vt actus omni meliori modo quo fieri põt, valeat sustinetur vti secunda & noua stipu. ergo alia stipu. cõtracta vt ibi dicit text. non autem praecedens reformata de qua agimus. Id quod probat etiam text d l ij. infra de rescind. vendit. in illis verbis atque ita consistit posterior emptio quasi nulla praecesserit. Et ad praeallega l. si conuenerit respon. vt hic per Curt. in. vj. colum.

Et licet vtraq; opinio disputando vt est praedictis appa-
149 ret defendi possit veritati, tñ adherẽdo * arbitror non esse reced. a praecedenti opi q. l. ista loquatur de pacto reformãte & de virtute reformatiua. nõ autem de informatiua maxime per duo irrefragabilia argu. iij. & iiij. loco facta, nec sublata ex respon. supra datis, quia si cessat cõtrarietas eo qđ attendantur deducta in pacto tãquam posteriori, prima stipulatio remaneret inutilis & superflua qđ non est dicen. Item quia vt in quarto arg dicebatur, informare est infarcire, implere & extendere qđ non fieret in terminis nostre. l nam remanente firmo primo contractu, imo mutare valdeq; restricto. Nec satisfacit sol. Decij & sequacium qđ primus contractus non tollatᷣ sed modificetᷣ, iõ extendi possit quia modificare & restringere seu ꝓ parte tollere deuiat a virtute informatiua accedens reformatiue ex quo diminuitᷣ de pręcedẽti cõtractu d § adeo igitᷣ &c.

Nec ob l ij. C. de pac inter emp. & ven. & l. si cõuenerit. praeal. quae de pacto resolutiuo cõtractus tractãt, & tñ loquuntur de virtute informatiua, patet quia cõpetit ibi duplex actio prima ex cõtractu. Et noua ex pacto vt est de natura virtuti informatiue, licet enim ibi esset pactum resolutiuum contractus, tñ nulla noua forma dabitur contractui ideo non potest dici reformatio vt hic per Curt.

150 Postremo pro ista opi. * pondero tex ibi q̃uis diuersa sñia obtinuerit scien. est enim diuersum ab aduerso longe differre, aduersa dicuntur opposita & contraria quę simul stare non possunt l j. C. de furt. l. vbi repugnantia de re. iur. Diuersum vero sic q̃uis in modo seu qualitate dispositionis sit diuersitas l. si vbi Rimi. & alij not C. de eden. c. apostolica de his quae fiunt a praela. ibi licet sint diuerse non in aduerse si loqueretᷣ de informatione dixisset aduersa sñia, quia non tantum except. verumetiam actionem pactum incontinenti appositum produxisset, quum ergo dicat diuersa apparet qđ nõ loquitur de productione actionis, & sic de informatione sed in aliis terminis i. de reformatione quia limitat vt diximus actionem ex stipul. vt competat secũdum formam pacti, cogita tamen super hoc vlti. quia ad excitan ingenia solummodo dictum.

Et consequẽter in casu istius l P. meuius creditor, habebat actionẽ ad trecentos denarios menstruos nõ ex pacto, nec ex prima stipulatione per se considerata. quicquid hic dicant Are. col fi. & Curt. vj. quia hoc casu pactũ actionẽ nõ parit neq; ad effectũ talem fuit appositum, prima stip. totam sortem proximis Calen. soluendam, nõ autem trecentos denarios tantum singulis mẽsibus refundendos respiciebat, sed agitur ex stipu. per pactũ reformata, ita bene intelligendo vult iuriscon. hic & in § leya cauit praeal. vt ibi in secunda & septima col. declarat Iason.

151 Circa. ij. partem glo. * qñ incontinenti quid fieri dicatᷣ glo. concludit id dici incontinenti factum, q factum fuit antequam partes ad extraneos actus diuerterent pluribus iuribus per ipsam glo. allegatis, q̃; opi. q pactum fieri dicatur incõtinenti qñ fit in ingressu. vel in ipso contractu, seu statim post antequã partes diuerterent ad extraneos actus & sic etiam postquam contractus absolutus fuit ante tamen q̃; ad extraneos actus partes diuertant tenuit Bart & Rimina. in d. l in bone fidei Soci. hic in. iiij. nota. & Curt. columna. vij Areti in dicta l si ita scriptum columna fina. Cor. in consilio vltimo volumine primo, dicens communem, & Ias. in d. § quinimo col. pen.

Mouentur huic opinioni adherentes per. l. nostrã & dictum. § quinimo ibi pactũ incõtinenti subsecutũ est & in l. ij. C de edil. act. & in l. petẽs ibi seu post statim secutũ est ꝑ quae iura liquere videtᷣ, q pactũ appositum etiã postq̃ partes habuerunt contractũ pro perfecto & absoluto vestitur coherentia contractus. pactũ enim non diceretᷣ subsecutum si contractus non fuisset absolutus & perfectus, quoniam contractus non censetur factus nisi postq̃; est habitus pro perfecto. l. contractus C. de fide instr. & nihil dĩ esse actum dum aliquid superest agendũ vt diximus Secundo quia pactum appositum ante contractum vestitur coherentia ipsius contractus d. l. petens & l ij. praeal. ergo pariter quando est appositum incontinenti post vt contrariorum eadem sit dispositio. l. ij. supra de his qui sunt sui vel alie iur. cũ aliis de quibus per Soci. & alios in rub. infra de acqui pos. Tertium quia secundum terminos legum nostrarum pacta dicuntur actionem vel contractum informare qñ incontinenti apponuntur iuxta contractũ, si contractus nudum sit perfectus non potest dici iuxta cõtractum apponi sed in contractu sicq; totus vnus contractus esset ita qđ non caderetur informatio vel extensio.

Quarto & vltimo * quia actus ita continuati dicuntur 152 simul facti vt per Bar. in. l. si plures. ff de iniu. & Soci in consilio. 66. col fi. lib. j Dicitur autem contractus pro absoluto habitus ✠ quando est partibus lectus secundum Areti. in 153 d. l in bo fidei in fi. per tex. l. contractus praeal. idem tradit Alex. in consi. x. col fin. volu j. In vlt. voluntatibus praedicta non procederent vt hic per Cur. colum. vij. Bar. vero hic in tertia col. in versi ij. quarto sequitur contrariam opi. vltramontanorum quod pactum, ita demum incontinẽti factum dicatur. quando ante absolutionem & perfectionem eius appositum fuit per d l. contractus Et propterea si fierent mille pacta vnum post aliud antequã contractus fuerit pro absoluto & perfecto habitus incontinenti fieri dicuntur quasi iuxta etymologiã vocabuli in actu simul se tenente, idest in actu dum est in fieri & antequam sit perfectus Iaso. hic post Bald. col. xiij. & Aret. in d. l si ita scriptum col. fin. Et hęc pars communiter a doct. approbatur vt per Aret. hic in not & in. d. l. in bo fidei ad fin. Bulgarinum senensem a Cor. relatum in consi. 133. lib. j. Alexan. & Aquens. in. d l. in bo. fid. & in. l petens ad fin. cum modificatione, tamen vt per eos & Deci in vlt. col. vt etiã infra dicam idem tradunt & sequuntur Mod tau ri. in. l. legem. col ij. C. de pac. quando enim contractus esset perfectus & absolutus pactum non posset dare legem contractui, iam absoluto neq; pars ipsius contractus dici vt iura praealleg. exigunt d. l. contractus. & l. perfecta C. de donat. quae sub modo & l fundi partem infra de contrah. empt Et si dicatur non posse hoc procedere quia. l. nostra l. petens & §. quinimo loquentia de pacto incontinenti apposito dicũt post contractum vel stipulationem, ergo post perfectum & absolutũ quia ante contractus non dicitur. quum nihil actum dicatur, dum aliquid superest adden l. pen. in fi. C. ad sylla. Item quia alias pactum vere inesset. d. l. cõtractus, & tamen text noster in illis verbis creduntur inesse perinde &c. fictionẽ denotat, ergo datur intelligi qđ loquitur qñ post contractum incontinenti appositum fuit sol. patebit ex dicendis in respon. ad argumenta contrarie partis.

Non ob. igitur primũ fundamentũ supra ꝓ parte contraria

traria factum quia rñ. ꝙ pactum fieri dicitur incontinenti post seu subsequi quando contractus simpliciter pręcessit qui secundum eius naturam & qualitatẽ perfectus videt, vt quia esse suum.& formã perfectam habet, sed quia partes ad extraneos actus non diuerterunt, verũ ad alia pacta descenderunt attẽta earum voluntate, quæ magis inspicit ꝙ forma præcedentis contractus, ꝓ perfecto & absoluto contractus ipse non censet habitus iõ dici põt, pactum cõtractui legem dare & esse partẽ cõtractus Are. hic in.v.no. Alex.Dec.& alij in.d.l.in bo.fidei col.fi.secus si aliunde cõstaret qđ partes voluissent contractũ pro perfecto & absoluto habere Ad.ij motiuum resp.ꝙ arg.procedit vbi in contrariis eadem est rõ secus si diuersa vt per Soc & alios in præal.rub.de acquir pos.Sed in casu nostro diuersa est ratio ideo &c.qñ enim præcedens pactum fuit in stipu.deductum vt in.l.petens secũdum qđ ibi in prima col.Alex. declarat mirum non est si actionem parit.propter stipu.secus qñ subsecutum fuisset, nullacꝫ stipulatione vallatum.

Ad.iij ꝙ nisi contractus esset perfectus pactũ dici non posset apponi iuxta contractũm nec extendere sed totum esset vnus cõtractus Resp. ꝙ ex quo cõtractus habuit esse & formam, licet non fuerit habitus pro absoluto satis dici potest pactũ apponi iuxta contractũ, & etiam informare vt dicit tex.in.§.quinimo & in l.fundi partẽ quæ iura expresse volunt qđ pactũ in ingressu contractus, vel in contractu appositum & si cõtractus pars sit.informet, tamen nam pactum vere diuersum est a contractu, licet ficte pars ipsius contractus censeatur.d.l.fundi vt per Soci infra in vlt.col Inuenio etiam prædicto motiuo qđ Ias fuit aliter respon.A quensem in.d l petens col.fi vbi dicit Ias.decipi quia licet dici possit totum vnus cõtractus quicquid sit an sequam habeat pro absoluto accipiendo contractum in genere & prout est facti, considerando tamen contractum in specie & prout iuris est contractus est qualificatus p pactum.d.l.fundi partem. Ad vlti, resp.ꝙ prædicti contractus dicuntur simul facti propter connexionem & continuationem actuũ d l.fundi & quia omnia simul & semel robur sumunt.d l.contractus, & argu. potius facit pro ꝙ contra quia si actus dicuntur simul facti, ergo res intelligi debet qñ ante contractum absolutum fuit interpositum,
154 pactum & sic licet contractus lectus fuerit, ex quo tñ incontinenti eodem loco & tempore & coram eisdem testibus, antequam partes diuerterant ad extraneos actus ad huiusmodi pactum descenderunt ante contractum perfectum & absolutum censetur interpositum vt post Bal. & alios scribit Dec.in.d.l.in bone fidei col.fi.& hic col.antep. imo totum censetur vnus contractus, & seu vnum cõtemplatione alterius vt per A quen.in.d.l.petens ad fin.Mod. taurin.in.d l.legem colum.ij.cum aliis de quibus supra in xvij. nota. vbi etiam dictum fuit quomodo verbum incontinenti capiatur in alia materia.

155 Et secundum prędicta in terminis.l.nostre * si istud tertium pactum factum fuisset in alia cautione, & diuersa scriptura a cautione prime et secunde stipulationis antequam partes diuertissent ad extraneos actus, puta eodem loco, tẽpore & coram eisdẽ testibus non constito aliter qđ contractum ꝓ perfecto & absoluto habere voluerint diceret factũ incontinenti qđ est no. pro ampliatione tex. nostri.

Iuxta prædicta quærit Bar.in.iiij.col.ad declarationem
156 versi.dicebam quid est dicere, ✠ ex parte rei pactũ incontinenti appositũ inesse obligationi: quũ tale pactũ reo solũ [...] nem quæ illi sui natura inest secus quando est appositũ ex interuallo quia venit tunc extrinsecus, iõ oppositio necessaria est.§.temporales insti.de excep propterea infert Bar. qđ primo casu licet non opponatur iudex condemnabit ad soluendum adueniente die, quia istud in diem soluere inest obligationi, sed quando appositum est ex interuallo iudex pure condemnabit imputandumcꝫ est parti nõ opponenti suam excep.d.§.temporales, & hanc doctrinam reperit etiam Bar in.l.eum qui ita in.§.qui ita.ff.de verbo. obli.subiungit intelligis nunc, ꝙ antea nunquã intellexisti quid sit dicere pactum inesse vel nõ inesse, & quæ sit differentia inter vnum casum & alium. Istam theoricam Bart. extollunt & sequi videtur communiter doc hic & in.d.§. qui ita vbi Alexand.& Iaso.late & Are.in.§.appellantur colum xx.cum sequen.de excep.

Sed diligenter circa prædicta aduer.est, primo ad intelligentiam tex.nostri dicentis censeri inesse, quę incõtinenti fiunt dum Bar.dicit non videri esse differentiam ex parte rei vtrum pactum apponatur incõtinenti vel ex interuallo quia solum exceptionem parit, hoc enim confunditur per istum tex ibi ꝗuis diuersa sñia obtinuerit.Ideo melius dicendum, prout declaraui apostillãdo tex.in verbo inesse creduntur. Et in discussione articuli an lex ista loquat de informatione vel de reformatione qđ pactũ incontinenti appositum ficte dicit inesse, quia ipsius cõtractus pars est, & prodest non solum ad excep.imo ad limit.actionem ex prima stipulatione orientem, vt detur solummodo secundum formam pacti ipsam stipu.reformantis Istud qđ voluit dicere hic iurisconsul.in versi. inesse creduntur et in versi. sed diuersa sententia obtinuit.Bald vero in.d.§ qui ita pactum inquit inesse dici, quando ab ipso initio inesse producitur vt ibi per eum & per Aret.loco præal. Aliam declarationem ponit Ang.in d.§ qui ita qđ vbicunqꝫ pactum adaptatur origini & natiuitati obligationis ita qđ cũ obligatione simul oriatur, & sine eo obligatio in iudiciũ deduci non possit inest. vbi autem modificatio seu dies non adiicitur natiuitati seu origini sed præstationi secus, vt qñ ex præmitto quæ soluere conuenit in paschate, quia tunc obligationis origo pura est.Et istam opi multũ coloratam dicit Aret loco præalle.Quæ opinio videtur mihi contra istum tex.vbi post stipu.de soluẽda sorte futuris calen.incontinenti fuit appositum pactũ de refundendis trecentis denariis singulis mensibus & tamen pactum dicit inesse: Item cõtra tex.in.§ quinimo dum ait subsecuta. Et tamen vult pactum censeri inesse, dũmodo fiat in ingressu medio vel egressu cõtractus. * præterea qñ est factum in eodem 157
instrumento etiam in fine & post capitula præcedentia, omnia sumunt robur simul & semel. nec datur prius vel posterius iuris censura respectu contentorũ in eodem instrumento vel contractu.l.contractus vbi Bar.C.de fide instru.faciunt no.per Mod.taur. in.l.legem col ij.C.de pact. ita qđ ex prędicta obligatione quæ sm Angelos pura videbatur non oritur a sito, nisi sm modificationem & formam appositi pacti Tenenda est ergo præcedens declaratio qđ dicuntur inesse quia censentur pars contractus.

Secundo inquantũ Bar.concludit * ꝙ vbi incontinẽti 158
pactum est appositum, necesse non sit excipere de pacto prout qñ ex interuallo est appositum quia propositũ est de necessitate cum actione seipsum igitur repellet actor ex dispositione in qua se fundat.Et quicquid dixerint Sali.& Fulg.doct.hic & alibi communiter sequunt, vt etiam per Alex.in d.§ qui ita col.fi.& plenius ibi Ias col.vi & Are.

fuit incontinenti appositum etiam non appo. exceptione
sit condemnatio ad soluen debito tempore, nõ autem sta-
tim quia dilatio incontinenti apposita inest obligationi de
necessitate ad differendum solutionem, idq; ex inspectione
contractus in iudicio propositi apparet, ideo nõ exigitur
alia oppo, & sic sequitur condemnatio modificata & qua
lificata, licet enim reus non opponendo dilationem ante li
tis contest illi exceptioni renunciare videatur, quo ad re-
pellendum actorem a limine iudicij arg. l. si cui. C. de accu.
non tamen renunciare videtur illi exceptioni inquantum
opponi potest in vi peremptorie ad differendum solutio-
nem argumento l. si seruitus supra de ser. vrb. prædi. ideo
iudex prædicto casu non solum potest, sed tenetur reum
modificate condemnare aliter etiam respon. Ripa. in d. l.
ita stipula. colum. antepenult. Ista est communis & tenen-
da scribentium conclusio vt hic per Are Iaso. Deci. & Mo
dernio. latius per Alex & Iason. in. d § qui ita & pulchre
Aret in. d. l. ita stipu colum. antepenul. & sequen. & Card.
parisium. in. c. exceptionem columna. xiiij. de exceptio.
160 ✱ vbi liquere inquit, hanc suppletionem iudicis non regu
lari eo modo quo fieri deberet, si pars opponeret ac pete-
ret, tunc enim non deberet condemnari conuentus sed ab
solui ab obseruatione iudicij, cum victoria expensarum
duplicatis induciis dicto. §. appellantur &. c. j de litis con
testa hoc contingit quia imputan. est non oppo. except.
dilatoriam iuribus præallega. & sic scienti & volenti non
fit iniuria l. cum donationis. C. de transactio. Et damnum
quod quis sua culpa sentit sibi & non alteri debet impu-
tare l. quod quis ex culpa infra de reg. iur. satisq; est quod
iudex reseruet illi ius cui non apparet fuisse renunciatum
nec posset. agentem ante diem repellere ex officio si vellet
vt post Bartol. & alios tradit Ripa in dicta. l. ita stipular.
columna præalleg antepenulti.
161 Contra prædictam conclusio. Barto. & docto. ✱ valde
vrget tex. in. d. l. quod si in diem supra de pet. hæredi. vbi
flagitur contra debitorem in diem hær. pet. condemnari
non debet, ergo contra Ias. hic. col. xv. post plura gloriose
respondet, q ibi debitum nunquam fuit purum sed sem-
per in diem, ideo nimirum si absolutio sequi debet, quia
tunc de exceptio. pacti dilatorij tractari non potest, et fuit
Ange. & hunc art latius discutiens refert idem Ias. in. d. §.
qui ita col. penul. Et licet hic tenaciter, dictam sol. tenuerit
ibi recedere videtur & bene. quia vt hic dicunt Deci &
Curt. in vltimis col. diuersificat tantum casus. estq; eadem
ratio vno casu sicuti alio quia iudici ex actis constat de di
lat. in diem nataq; est vtroque casu actio & obligatio l. ce
dere diem infra de verbo. signifi. ergo vtroque casu con-
demnatio fieri debet. præterea tex. d. l. qd' si in diem gene-
raliter loquitur de debitore in diem, & consequẽter etiam
vbi esset debitor. in diem virtute, pacti dilatorij. Iason
ibidem sequitur secunda sol. glo. & Bart. ibi vti veram &
necessariam qd' ibi actum non fuit contra debitorem in
diem, sicut nec contra debitorem conditionalem ibi equi-
paratos. sed ad alias res hæreditarias pet. hęr. Cuius nã est
vt inspiciatur tempus rei iudicate vt ibi dicitur, iõ debitor
in diem vel sub condi absolutus fuit per sententiã pręstita
cautione de soluẽdo adueniente die vel conditione prout
ibi declaratur. Etiam secundum Deci. hic qui intellectus
confirmatur ponderando naturam tit pet. hære. sub quo
tit. situata est prædicta. l. Item pondero text. ibi in princi.
dum dicit in diem sit debitor a quo petita sit hęreditas, nõ
ergo debitum in diem petitum fuit sed hær. licet cõuentus
esset debitor in diem vel sub conditione sequuntur etiam
Moder. mediol. hic quia nihil, debitori imputari potest, li-
cet non opposuerit excep. ante litis cõtest quum dubitare
potuerit de aduentu diei vel cõditionis lite pen. ideo non
censetur exceptioni ipsi renunciasse. Tu aduertas quia &
si verum sit. actum ibi fuisse pet. hęr non specialiter ad de-
bitum in diem vel sub condit. tamen si conuentus vt ibi

dicitur erat debitor in diem, q quidem debitor sub pet hę
reditatis simpliciter porrecta includitur, prout etiam alia
futura l iiij supra de pet. hær. quare iurison. dicit non esse
eum condemnandum nõ opposita exceptione, cuius con
trarium dicunt communiter scrib præalleg per solu præ-
dictam non tollitur nec euacuatur hæc opposi. decipiun-
turq; præalle. Moder. dicentes nihil posse imputari debi-
tori non opponenti except. quia imo imputatur debitori
non opponenti huiuscemodi exceptionem dilatoriam l.
exceptionem. C. de probat. Et in terminis nostris tradunt
Ange & alij in. d l. q si in diem parisius in c exceptionem
colum. xv. de except. Curt. hic sequitur aliam solu. repro-
batam per Iaso. in d. §. qui ita quod fuerit ibi opposita ex-
ceptio, prout verisimilis est ideo secuta fuerit absolutio cõ
uenti, ita etiam hic in antepe. colum. voluit Alex q conti-
net meram diuinationem vt di unt Ias. & alij itemq confun
ditur per illum tex in sequentibus vt infra dicam.
Ego miror ✠ qũo doc. adeo excutierint circa istud con 162
trarium, potius enim concordat si bene intelligatur q̃ re-
fragetur in prin. l. dicit iurison q si actum fuerit per hęre
ditatis contra debitorem in diem vel sub condi. non esse
eum condemnandum Oppo. videbatur per ea quæ Bar.
& docto. supra alleg. dicunt. ex quo enim conuentus non
opponit dilat. videtur illi renunciare d. § appellãtur, ergo
non debet absolui vt ibi dicitur in princ. propterea iuris.
ibi in versic. immediate sequenti rei plane iudicate recedit
ab eo quod in principio simpliciter dixerat & adherens
sententie Octaueni & Pomponij distinguendum esse dicit
an tempore sententie euenerit dies aut extiterit conditio &
condemnari debeat, aut non venerit dies nec extiterit con
ditio, & tũc nõ debeat absolui vt in principio l dicebatur
sed condemnari non ad dandum aut soluendum sed ad ca
uendum & promitten. de restituẽdo huiuscemodi debito
quum dies venerit vel conditio extiterit, quia in huiusce-
modi iudicio pet. hær. quæ vniuersalis est ✠ & etiam futu 163
ra respicit in facienda condemnatione, attenditur tempus
sententie. d. l. q si in diem & præalle. §. si quis. cum. l. iiij &
l. si quo tempore eo. tit prout est etiam in actione de pecu
lio l. quæsitum in princi. de pecul. eligitur; ergo tunc hæc
media via per quam punitur negligentia non opponentis
excep. sibi competentem, & tamen reseruatur sibi in meri
tis ius suum & sic iurisconsul. recedit ab eo quod in princi
pio. l. simpliciter dixerat imputaturq; vt dixi non oppo-
nenti dilatoriam excep. hoc est etiam vtile in practica pro
pter expensas litis in quibus conuentus cõdemnabitur cũ
succumbat in causa vulg. regula. l. properandum. §. sin aũt
alterutra. C de iudi. & c. finem litibus cum not. de dolo &
contuma. ✱ Et nomine cautionis de qua in d. l. quod si in 164
diem quicquid sentiant doc. ibi & hic intelligi debet iudi-
cio meo de nuda promissione, non autem cum fideiu per
l. sancimus cum ibi not. per omnes C. de verbo. sig. nisi su-
perueniret noua causa suspitionis l. in omnibus cum not.
supra de iudic accedant not. per Alexand. & l. pecuniam
supra eod. & in. d l. sancimus.
Rursus per tex. d. l. q si in diem habetis qd' licet in debi
to conditionali ante conditionem nõ sit nata actio & obli
gatio. l. cedere diem infra de verb. sig. § sub conditione in-
stit. de verb obl. si tamen agatur contra debitorem condi
tionalem ipso de conditione opponente repellitur actor
cum damno condemnationis expensarum & duplicatio-
nis induciarum. § pen. insti. de except. c j. in fi. de plus pet.
cum not. ibi per doct. & per Alex. in. d § qui ita & in. d. l.
pecuniam dicamque infra. Si vero non opponat nec exci
piat procedit iudicium & condemnabitur conuentus ad
soluen non pure sed quum extiterit conditio.
Sed quum sine actione nemo experiat. l. si pupilli. §. vi-
deamus. supra de neg. gest. ✱ fitq; ziffra quædam sine spi- 165
ritu sine actione agere teste Bald in l. j col. vj. C. si pla. vna
sent quomodo stare potest, q iudex condemnet ad sol-
uendum

uendū quum extiterit conditio & sic condēnet anteq̄ na
ta fuerit actio & obligatio. quū potius debeat agentē sine
actione a limine iudicij repellere iuxta gl. l. vbi pactū. C.
de trāsac. Pau. de ca ibi in pen. col. dicit iudicem id posse
facere quū sibi cōstet ex actis sed nō teneri parti ad īteresse
in sindicatu si non fecerit quū nō fuerit petitū. §. hoc autē
iudicium præal. sequitur Alexā. in dicta. l vbi pactum in
tertia colū. Sed verius videtur ꝙ iudex id facere debeat
alias teneatur in sindicatu ad interesse parti si agētem sine
actione non repulerit iuxta glo. prædictam ſm Iaſ. in. d. l.
vbi pactum col. 6. versic. vlti. circa Idem volunt Aret. in
dicta. l. si ita scriptum colum. fin. Ripa in. d. l. ita stipulatus
colum. præantepen Moder. taurin. hic colum penulti &
Felin. in dicto capitu exceptionem colum. secunda post
Anto. de Alex. vbi tamen requirit ꝙ nihil possit imputa-
ri non opponenti talem except vt quia nesciuit, vel non
potuit opponere, sed hoc non est necessarium satis enim
est ꝙ agens sine actione experiatur, accedant quæ nota.
scribit Aquen. in. l si titius colum prima & secunda infra
de verbo. oblig. ꝙ vbi iudex pro eo quod actione care-
ret sententiam ferret sententia manifestam & euidentem
iniquitatē contineret & sic nulla foret ac si contra ius pro
lata cap inter ceteras de re iud. nimirū. igitur si iudex etiā
parte non opponente debet hoc casu supplere. ne sequa-
tur huiuscemodi nullitas & iniquitas alias teneatur in sin
dicatu ad interesse parti lese.

Sed quid dicemus ad text. d l. quod si in diem volentē
ꝙ iudex condēnare debeat ad cauendū de soluendo quū
extiterit cōditio. Respon. vt statim sup gl. in verbo tractū
dicam. Quando autem creditor in diem agit petēdo con-
166 uentum condēnari ad soluen. adueniente die ✠ vtrum be-
ne agat vel etiam obstet exceptio de qua in dicto. § pen.
instit. de excep. videte Mathe. de afflit. in decisione regni.
279. & Ripam in d. l ita stipul. col. antepe.

167 Secundū quod voluit hic Bar. * & clarius in dicto §. q
ita est ꝙ si exceptio pacti dilatorij in initio appositi tem-
pore debito per partem ad impediēdum iudicium oppo
natur consequetur absol. quia actor ante diem male egit.
Et quia hoc nō inest obligationi ideo opponitur ad ꝓcess
sum & non solum absoluitur conuentus imo actor in ex
pensis condēnatur & duplicātur induciæ vt prædiximus
& tradunt Alex. & Iaſ. in dicto § qui ita in vlt col. & ca-
non. in dicto capi. exceptionem.

Sed nūqd iudex ex officio supplere poterit in p̄dictis
etiā parte non opponente & sic repellere agentem & ab-
168 soluere conuentū ✠ Bar. hic & in d. §. qui ita vult ꝙ non
quia requiritur oppos d. §. appellantur instit de excep. &
sequuntur Iaſ. in dicto. § qui ita col. fi. et Are. in dicta. l. ita
stipul. colum. antepenulti & fi.

Oppo. tñ tenent Roma. Fulg. & Are. hic Ang. in. d. l. ꝙ
si in diem & Raph Comen in. d § qui ita q de huiusce-
modi actione etiam per partē non opposita iudex ratio-
nem habere debet. l. de qua re supra de iudi. & . d l. vbi pa
ctū cum gl C. de transac vbi iudex ex officio potest sine
actione agentē a limine iudicij repellere. Nec refragatur
ꝙ iudex non impartiatur officium nisi requisitus l. iiij §.
hoc autem infra de dam infecto quia istud non procedit
quando sibi vt iudici ex actis quæ faciunt notoriū cōstat
vt hic per Dec Cur. & Moder. taurin colum. antepenul.
& sequen. sedere tamen distinctionis concordari possunt
opi. ſm Alexan. in dicto. § qui ita colum. fin. ꝙ iudex nō
teneatur possit tamen hoc facere vt etiam per Are. in d. l.

qñ incōtinenti vel ab initio contractus pactū est appositū
quia pars vt inq̄t Bar. ꝓponendo actionē cū tali pacto
annexo seipsam repellit nō solū pōt imo tenetur facere et
modificare condemnare ac si pars opposuisset alias tene-
ref in sindicatu Distinctio vero p̄dicta procederet qñ ex
interuallo appositū esset pactum vt per Are. in. d. l ita sti-
pul col. pen. Parisium in dicto capi. exceptionem col 14.
& sequen. & Ripam in dicto. §. hoc autem col. 4.

Tertiū dictū Bar ✠ ꝙ vbi pactū fuit ex interuallo ap- 169
positū iudex pure condēnat non habita consideratione
ad dilationē in diē sed data paritate terminorum nō esset
dr̄ia ſm Dec inter prædictos casus pacti incōtinenti. vel
ex interuallo appositi quia si de pacto ex interuallo inito
in actis apparet iudex cui de eo ex actis liquet supplere
posset, licet. n. notoriū sit allegandum. qñ tamen resultat
ex actis iudex posset supplere licet non allegaref. Et hanc
opi. tenent etiā hic Cur. & Mod. tau. in vlt. chartis. Alias
saluabā Bar. ꝙ nolit negare quin iudex posset in secundo
casu supplere sicut in primo si sibi de pacto ex actis con-
staret sed ꝙ ita loquendo distingueret quia vt plurimū
& cōiter de pacto ex interuallo appos. ex quo non inest
obligationi non liquet iudici nisi proponatur & oppona
tur de pacto uero incontinenti apposito constat iudici
ut iudici eodē modo quo de obligatione cui inest cōstat
* et aliqñ possit pactū esse incōtinenti factū & tamen de 170
eo non constabit iudici cui de obligatione constat vt qñ
non esset factū instrumentum sed proban. esset per testes,
ut hic per Cur. & Mod tau. col. pe. post Pau. de ca. & per
Iaſ in. d § qui ita col. vij Et si remaneat adhuc aliqua dif-
ferentia inter casus prædictos quia quando dies est appo
sita incōtinenti vel ab initio obligationis actor potius re-
pellif a seipso q̄ a iudice & ex officio iudicis ideo iudex
non solū potest sed debet supplere et modificare condēna
re sed qñ terminus nō esset incōtinenti aut ab initio obli-
gationis appositus iudex ipse repellit actorē. non aūt actu
se ipm ideo iudex supplere pōt si vult sed non tenetur ita
post alios pulchre declarat Areti. in. l. si ita scriptū col fi. ff.
de leg. j. & in. d. l ita stip. col. pen. vt etiā per Ripam colū.
antepe & seq. & Parisiū in. d. c exceptionem col. xv.

Ex qbus inferf in terminis. l nostre ✠ quicquid dicāt hic 171
Mo. tau pe. col ꝙ si lapsis primis calendis post factam pri
mā stip. actum fuisset ad totā summam etiā reo nō oppo
nente iudex nō debuisset condemnare cōuentū ad dandū
tunc sed in terminis de quibus in. iij. pacto alias in sindica
tu obligatus fuisset ex quo dilatio incontinenti ac ab ini-
tio obligationis inerat vt per scriben præalleg.

Gl in verbo tractū mouit plures no. & difficillimas qō-
nes q̄uis inuolete cōfuse & perperā resoluat. Diuiditur in
iiij p̄tes in prima declarat tex. in alijs format tres quæstio-
& respondet partes satis de se patent. Prima pars in expo-
sitione tex. melius q̄ sentiat hic glo. declarata fuit.

Circa sedam partē ex. j q glo. colligif conclu. ꝙ si post
stip purā vt in casu istius. l. erat. appositū fuerit pactū con-
ditionale incōtinenti, aut ex interuallo, stipul ipso iure nō
tollif, nec fit cōditionalis sed ei obstat exceptio secūdum
naturā pacti & sic remanet obligatio pura, in euentū con
ditionis resoluenda * iuxta gloss. nota. in. l. ij. in prin. infra 171
de in diē ad dic. Sequif Bar. hic in pe. col. Fulg. Pau. Rom.
Alex. Iaſ. Cur. & cōiter doc. qñ vz pactū cōditionale solu-
tionē seu executionē respicit ſcd̄m terminos gl. & Bar. vt
hic p Iaſ col. 15. & Cur pe. ac Mo tau. vl. quū. n. obligatio
pura ex dictis verbis nō mutaf quare stare phibef vt di-

col.fue adherens opin ꝙ hic agatur de tollẽda actione na
ta & cõpetenti ex stipulatio prima,quam opin confuta-
uimus in superioribus,q̃a hic agitur de impedienda nati
uitate ipsius actionis & obligationis,ex prima stipulatio.
& nascitur solũ actio & obligatio ex ipsa stipul per pactũ
reformata secundũ formam pacti vltimi & probatur hic
in versi sed diuersa sententia obtinuit secundum uerũ in-
173 tellectum ut late supra demõstrauimus. Et ad illam no.
glos.l.secunda de in diem addic addite pulchre Mathe.de
afflictis in tract.prothomi in.§ licet autem in uersi.præte
rea dicebat carta penul.Socin.in.l.pecuniam supra eo. &
in l.quibus diebus in.§ quidam ticio colum.fina.infra de
condi & demon.vbi illam glos subtilem dicit.Dec. in.l is
damnum in.§ quod pendet infra de re. iur. Aquens.in.l.
174 gallus in.§.viden colum.).infra de lib.& po. In vlti.uo-
luntatibus absq; dubio si pure legatum sub condi.adima
tur cõditionale redditur.l si legatum pure infra de adim.
leg &.§ quidam ticio pręallega glos dicta.l. secunda &
Bar.hic ratio est quia ultime voluntates pendent ad mor
tem vsque disponentis ideo de facili efficiuntur conditio
nales testatore aliter disponente secus in contractibus qui
statim quum fiunt perfectionem suam accipiunt ut hic p
Iaso.& Deci.& latius Socin.in d.l.30.§.quidam ticio.Et li
cet in contractibus sit differentia vtrum,cõditio respiciat
debitum uel substãtiam obligationis uel solu.& executio
nem ut dixi supra in ult.voluntatibus cessat talis differen-
tia.text.est in dicto §.quidam ticio ubi Socin latius quã
Curt.hic in penulti colum.

175 Est etiam alia differentia subiungit Bart. de qua supra
dixisse ait an dictum pactum appositum fuerit incõtinen
ti aut ex internallo quia primo casu iudex condẽnat con-
uentum ad dandum adueniente conuentione quãuis ex
ceptio.non opponatur.Secundo casu condẽnat simplici-
ter non facta scilicet oppo. Quæ theorica declaranda est
ex ,pxime dictis nisi ex actis iudici constaret de pacto ex
interuallo apposito.quia posset etiam condemnare quũ
aduenerit conditio licet non teneatur prout quando in-
176 cõtinenti fuisset appositum ut supra diximus. Et si con-
tra prædicta oppos.de.l. prima in fi. infra quando dies
vsusfr.leg.ced.cũ.l.cedere diem infra de verb.signifi.l.pe.
cu.quum supra eo.&.§.sub condit insti.de verbo. oblig.
ꝙ male agitur ante diem & ante condi. ergo iudex debet
177 simpliciter agentem a limine iudicij repellere. Dicit Bar.
se subtiliter resp.ꝙ ex prædicto pacto dilatiuo due oriun
tur exceptiones vna ad differendum solu. quæ inest obli
gationi ideo iudex causa reseruat condemnando nõ sim-
pliciter sed quum venerit dies aut extiterit conditio. Alte
ra ad impediendum processum quæ non inest nec est na
ta nisi opponatur formato ,pcessu ideo nimirum si pro-
cedit iudicium nisi a parte opponatur,hanc tamen subti-
lem considerationem Bar in secundo membro insipidũ
appellat hic Cur.col penul rationibus per eum adductis
Et vltra facit quia etiam secundum opi.Bart.nascitur hu-
iuscemodi exceptio formato processu si tũc talĩ nata est.
quare iudex non supplet quemadmodũ circa præceden.
Ideo melius dicen.est prout in præcedenti quæstio.Bart.
scripsi ꝙ reus non oppo.except.pacti dilatorij ante litis
contest exceptioni ipsi renunciare videt quo ad repellen.
agentem a limine iudicij.non autem inquantum opponi
potest in vi peremptorie ad differendum solu. nimirum
ergo si iudex non repellit a iudicio reseruat tamen ius cõ-
uenti,inquantum illi non censetur renunciatum sicque ut
nunc demum fiat solutio quum dies aduenerit vel cõditio
178 extiterit. nam & si iudex absoluat vel condemnet reum
reseruare tamen debet ius parti aliunde vel ex alia causa
cõpetens tex.est singul.quem Bal. semper in ore habere
solebat in l.bebius Marcellus infra de pact.dot.vt p Iaso.
in l.edita colũ octaua.C.de eden.Corl.in suis sing.in uer-
bo iudex lo vlt.addite alium not.text in capit.iij.ad fin.
de empt.& vendit.

Dicunt etiam hic in vlti.colum.Moder.taur.consideratio
nem Bar nõ satisfacere respectu cõditionis ante cuius exi
stentiã nõ est nata actio & obligatio dicta.l.cedere diem.
nisi respon.q. Bar.ut ex præceden apparet loquit quãdo
obligatio nõ efficitur conditionalis per dictũ pactũ ideo
de ea iudicari ut de obligatione in diẽ idem uult hic Cur.
in penul.col. Et sequuntur præfati declarationem Paul. 179
de cast.quã supra retuli ut procedat conclusio. Bart quia
pactum respicit sol & executionem ideo obligatio nõ ef-
ficitur cõditionalis nec impeditur actionis et obligationis
ortus exẽpli gratia quando pactum de non petendo ap-
ponitur hoc modo.nisi imperator venerit in Italiam, aut
sub alia cõditione secus si respiceret debitum aut substan-
tiam obligationis ut quia conueniant in continenti ꝙ pe
cunia non debeatur nisi tali casu vel eueniente tali condi-
tione quia tunc ante conditionem non est orta actio ideo
iudex conuentũ ab obseruatione iudicij absoluere tenere
tur & agentẽ sine actione repellere vt Pau de ca. & pręal.
dicunt & Alex.hic in antepen.col Et ubi impeditur natiui
tas actionis & obligationis & sic reformatio præcedẽtis
contractus per pactum incontinenti appositum vt in ter
minis l.nostre iuxta superius dicta contractus de puro in
condit.mutat & iudex parte etiam non oppo.debet agen
tem sine actione a limine iudicij repellere alias teneretur
in sindicatu vt diximus supra. Ex quo infertur no.ad 180
declarationẽ & limi.d.l.ꝙ si in diem de pet.her.quæ uult
ꝙ si agatur contra debitorem conditionalem iudex con-
demnare debeat ad præstan.quum extiterit conditio vt
procedat quando conditio respiceret solu.& executionẽ.
vt quando constituo me debitorẽ tuum in decem ex tali
causa quæ soluere promitto si imperator venerit in Italiã
secus si respiceret debitum & obligationem ut ex prædi-
ctis patet vel quando conditio esset de præsenti seu necel
saria de futuro vt per Ripã in dicta l ita stipul colũ.pen.
& fina.quæ not.sunt pro magna restrictione dicta.l. q. si
in diem.Et vbi dilatio respiceret debitum & substantiam
obligationis iudex debitorem conditionalem cõuentum
etiam non opposita exceptione absoluere deberet ab ob-
seruatione iudicij & agentem sine actione repellere,etiam
ꝙ pactum ex interuallo factum fuisset q̃a tota vis est in
defectu actionis ut diximus.

Circa sequentem partem gl.& q̃onem per eam forma-
tam difficilem per Bar.reputatam ex dictis Bar. late insi-
stentis quinq; colligo conclusio. Prima si aliquid stipu- 181
latus sim sub conditione & post ipsam stipul. vel alium
conditionalem contractum vestitum pactum nudũ illud
idem pure continens incontinenti apponatur,qđ promis-
sum est debetur pure non ea ratione,ꝙ pactum informet
præcedentem contractum conditionalem , aut vestiatur
ab ipso sed tanq; a conditione illico recessum fuerit l pri-
ma.§.si quis simpliciter versi.cũ adijcit infra de verb obl.
hæc conclus.Barto. intelligitur quando pactum factum 182
est de eadem re de qua celebratus fuit contractus vt uer-
ba Bar.clare sonant & uoluit hic Alexan.in antepenulti-
ma colum.Et cum ista cõclus.transeunt communiter scri-
ben.vt hic per Alexand. Iaso.& Modern.taurin. colum.
penultima. a vj. & fina. Sed est aduertend. ad verba
glos ibi actionem pareret tamen. Ex quo Bart.conclus.
suam sumpsit licet Iaso.eam bene loqui dicat Bar.repro-
bare videtur quia factum non vestitur a stipu.vel cõtra
ctu conditionali præcedenti qui vim & virtutem parien
di actionem in pactum influere non põt quia contractus
conditionalis non potest pacto fomentũ præstare quum
pendente conditione contractus ipse ad pariẽdum actio-
nem inefficax fit.l.cedere diem infra de verb.sign. Et exi-
stentia in conditione non sint in dispositione.l si quis sub
condit.dandorũ infra si quis omissa causa test.neq; possit
quis dare qđ nõ habet.l.traditio infra de acquir.rerũ do-

mi.l.si vniuersę.C.de leg. ex quibus paret lab. Decius hic dū inquit q licet actio nō possit informari quū non sit nata tamen q nascitur actio praes. verbis ex pacto, put solet & sic cessabit ratio Bar. secundū eum quia falsum est q nascatur ex pacto in sta talem contractū conditionalem apposito a quo vt ex praecedentibus apparet non pōt vestiri & fomentari vt producat actionē Neq etiā potest informare & extendere vt actio ex stipula. vel praecedenti

183 contractu conditionali cōpetat ad deducta in pacto * qa nō entiū nulle sunt qualitates vel cause l.eius qui infra eo. ibi nō possunt videri bo fidei possessores esse qui nec possidendi animū habēt, &. 32.q.3.c quod nemo & c ad dissoluen.de dispō.in pub.notat Calder.in consi.13. ad fi.de consuet.& Balb in rep.l.Celsus in.v.not infra de vsucap. & queadmodū dicit hic Bar.in.3.col.pactū informat qn inuenit susceptiuum informabile quū actus activorū sint in patiente bene disposito sm Philo in secundo de anima si non sit nata actio ex contractu praecedenti impossibilis est informatio & extensio Praedicto igitur casu pactum non informat veterem actionem neque parit nouā quicquid dixerit glos verum tanquam illico fuerit a conditione recessum, promissum pure debetur secundum Barto. per tex. praealleg. versi.cum adijcit.

184 Sed cogita q quia termini uersi.cum adijcit sunt a nostris multū diuersi nam prout hic inquit. Deci. praecedebat ibi stip.quae nulla fuit, pter dissensum contrahentiū, hic valida erat quis sub cōditione praeterea ibi scda illa pmissio valet tanq noua stipulatio non tanq pactum sm Dec.& Cur hic col pe.& dixi supra in art.vnū l.ista loquatur de virtute infor. Vel reformatiua in.vij.artic. secunde partis & in respon.ad ipsum argum. non probat igitur text.ille id ad quod inducitur per Bar.pro defensione glo.praeterea licet sic illico contrahentibus placuerit ut inquit Bart. quo ex pacto nudo de iure ciuili actio oriri potest. vel cō petere id enim facere contra dispositionē legis non est in potestate partiū.l.nemo potest infra de leg 3.l pacta quae contra.C.de pac. Dicen est vt hic per Cur in vlt col.q sti pulatio conditionē praecedens reformata censetur p illud pactū incontinenti appositū arg.text nostri & eorū quae supra dixi de virtute reformatiua quod igitur cōditionaliter per primam stipul.promissum fuerat, nunc pure debeē quia censetur reformata stipu.& sic dici potest noua stipu.& consequenter tex.d.ver.cum adijcit allegatus p Bar.in psito optime conuenire, quū enim omnia praedicta contineantur in eodem instrumento vel contractu & pactum purū vltimum sit, ipsum attendi & inspici debet.Et sic videtur reformata stip.& de conditionali facta pura.Et consequenter licet tale pactum non pariat actionem praes. verbis nec informet, tamen reformat.

185 Secunda cōcl.Bar * si post contractū conditionalem nudum pactū apponatur super alio. tunc veterem actionē informare nō potest quia nullā reperit informandam.nec potest coherentia primi vestiri quū ipsum per se pendente condi.inefficax sit,& cōiter approbatur vt hic p Alex. col.antepe.las.xvj & per alios Mod. id quod ex dictis in praecedenti conclusione cōfirmari potest. hinc etiam dicit Are.in.d.l petens col.fi q quando conditio deficit pactū non informat veterē nec parit nouā Deci hic sicuti etiam in pcedenti consideran.esse dicit q quāuis nō possit actio informari quū ante conditionis euētum nō sit nata. videri tamen ex pacto actionem praes verbis oriri vt solet. sed queadmodū supra dixi quum primum de se sit ineffi-

cōditione potestatiua quae nō retrotrahitur vt hic p Dec. & Ias.in.l.si prius col fi ff de no. oper nun.hoc q satis est de mente Bar qa iura quae allegat ita loquuntur, put ipse Bar.in dictis iuribus & in.l: prima eiusdem ti notat * Et 187
quae sit ratio q cōditio casualis, retrotrahitur, nō autē potestatiua declarant Bar & alij in.l.si is q p emptore in.v. q.principali infra de vsucap.& Mod.de fano in tracta.de pign fol 31.col.4.&.36.col ij vbi limitat. Iniq etiā pungit Bar.Dec.hic q non sit verū dicere pactū in casu praecedenti vestitum a conditionali contractu. quia conditione purificata cōtractus dicitur purus.§ j.l.fi.vbi Ang.& alij. not infra de vulg & Soci in.l.pecuniam quam supra eo. non enim dicit Barto.pactum a contractu conditionali, vestiri, sed dici posse pactum uideri retro uestitum, esse ita loquitur Bar.& bene.

Quarta cōclusio pactū nudū incōtinenti appositū post cōtractū conditionalē super alio rei interuentu vestiri pōt: 188
* Exempli gratia.si rem uendo sub conditione si nauis ex Asia venerit pacto apposito vt p me Romā petas.per.l. si in venditione in principio infra de peric. & comm. rei vend. vbi pactū appositum iuxta contractum cōditionalem de re periculo emptores seruanda subsistit.

Doc.cōiter dānant Bar.qa quū illud quod cōtinetur in pacto sit pars praecij.l fundi partem infra de contrahen. empt non debet uenditor posse preciū petere nisi contractu prius ex sui parte adimpleto.l iulia.§. offerri infra de ac.empt. * Et in.d l.si in vend.dicitur q pactū ualet non 189
autem q ex eo.agi possit ut hic per Alexā.Curt.& alios Mod tā hic q in.d.l petens vbi las col.fi.& hic.16 nititur defendere Bar probādo q lex si in vend.loqtur vbi defecit conditio quia si extitisset pactū fuisset superfluū quū absq tali pacto existēte conditione periculū emptoris sit. l.necessario.§.q si pendente eo.tit. Et quū tex. dicat pactū valere intelligi debet.l.statuas infra de acqui.rerum dom. sequitur Aquen.in d.l petēs col.pe.De quibus valde miror qa licet conditio ex post eueniat periculū tñ interitus rei esse venditoris, quū re perempta ante euētum conditionis resoluatur venditio cōditionaliter facta * text. est in.d. 190
l.necessario in versi.sane si pendente condi. res inquit interierit perimitur emptio licet si sit effecta deterior dici posse periculo esse emptoris vt etiam volunt Alex.Rimi. & Dec in.d l.petens col.pe.& fi.& Curt hic col.fin sicq verū non est q pactū illud superfluum sit, imo operatur vt existenti conditione agi posset ad preciū rei vēdite quod absq eo pacto non potuisset fieri vt in.d.l.petens in pe.& vlt.col.declarant Pau.Alex.& Rimi.pluribus medijs pbantes expectari ibi debere q eueneris conditio & purificata fuerit alias non possit agi ut etiā hic per Curt col.fin. Defendi tamen potest opi.Bart. secundū Fulg.Rim.Dec. & Mod in.d.l.petens Alex.Dec.& Mod hic qn venditor nō fuisset sub cōditione venditurus nisi propter dictū pactum sciente emptore quia nolebat si periculo interitus rei subijcere quod ut dixi conditione pendente ad uenditorē spectabat sed propter tale pactū q periculū ad emptorē pertineret sub condit. vendidit quo casu habita relatione pacti ad contractū resultat contractus innominatus ut inquit Bar.& facta venditione conditionali adimpleuit p sui parte ita q aliud reale implementum non exigitur se cundū prędictos ideo re perempta agi potest ad precium rei uēdite. Et in his terminis pro ueritate loquit Bar.In dubio q ut infra dicā id praesumitur. * Sed nunqd agatur 191
ex vendito purificata condit vel ex pacto Cur hic col.fi.

da contractū resultet contractus innominatus ex eo orit̃ actio per iura vulg l.ubi tamē uidentur Dec. & Aquen. in.d.l petens in vltimis col.dicentes in casu d.l.si in venditione vigore pacti siue conditio purificata sit siue non.qa tex ille generaliter loquitur dicens pactum valere quum deficiente cōditione nullo modo agi possit vt ibi p Alex. & Rimin.Itē quicquid dicant Alex hic Alex.& Rimin.
192 in dicta l.petens post Raph.& Pau.de cast.*nō est necesse aliter constare ꝙ conditionaliter vēdens non fuisset aliter sub condit.venditurus nisi eo pacto mediante nam eo ipso ꝙ pactum incontinenti fuit appositum id praesumitur.ꝙ venditor s.nō fuisset aliter venditurus secūdum Aquen.& Mod taur.in.d.l.petens in pe.col.
193 Sed cadit not. dubitatio*nunqd ad hoc vt pactum incontinenti appositum dictam actionem praes. verbis pariat necesse sit ꝙ habita relatione pacti ad contractum resultet contractus innominatus vera & cōis doct.sententia est ꝙ non ut per Bar.in.d.l.petens ad fi.3.lect.& cōmuni per scribentes ibi & in.d.l.in bo.fidei.
194 Quinto & vlt.conclusit Bar *ꝙ si ex interuallo appositum fuerit pactum nudū post contractū conditionalē actio nullo mō oritur iuribus hic per eū alleg. & approbatur ab omnibus indubitatiꝗ iuris est.quia si post contractū purum & solēnem. pactum nudū fuerit appositū ex interuallo nullā parit actionē nec informat,& in contractibus bo.fidei d.l.in bo.fidei quāto minus ergo actionē pariet post contractum conditionalem appositum.

Postremo pro absolutione & perfectione materie Iaso. infra & Aquen.in.d.l.petens in vltimis col.hanc materiā reassumunt per regulam amplia.& lim.

195 Regula est*ꝙ pactū incontinenti appositū iuxta cōtractum bo.fidei vel stricti iuris informet actionē quae orit̃ ex ipso principali contractu & cōpetat etiam ad deducta in pacto Et nouā pariat actionē praes.verbis sicque ex tali coherentia & vnione duplex exoritur effectus primus informationis,quū actio ex praecedenti cōtractu informet̃ extendatur & amplietur a pacto,vt detur etiam ad deducta in ipso pacto.Secundus effectus est vestimēti, nam coherentia contractus vestitur calorēꝗ & fomentum ab eo suscipit vt actionē pariat & producat vt declarat etiā hic Socin.in.v.) not hanc regulā tam respectu informationis quā ꝓductionis noue actionis defendimus late supra in glos.in verbo stipulationi probando legē istam nō loqui de virtute informatiua sed de reformatiua.

Conclusio tn̄ vt ibi dixi vera est & pluribus alijs ꝓbatur legibus maxime in d.§.quinimo q tex.ꝓbat hos duos effectus informationis & vestimenti ad producen. nouam actionem assumpti, dum post illa verba pactum ex interuallo factū non informat rōnem subiungit ne ex pacto actio nascat̃ quasi velit dicere si veterē informaret corollarie ex ipso pacto noua actio nasceretur sentit igitur et vult ꝙ si pactū incontinenti fiat ne dū informet veterē sed propter coherentiā contractus,& vnionē pariat nouam.

Ampliatur haec regula duobus modis hic p Ias.sed alijs pluribus p Lan.Dec.in d.l.in bonefidei,& per Aquēsem in.d l.petens col.v sed nota circa primā amplia. Ias. ꝙ licet stipulatio informet actionem ex vēdito ut cōpetat ad deducta in stipul.quēadmodū ipse & alij dicunt non tamen vestitur coherentia cōtractus quicqd dixerit Aquē. loco praealle.quia postꝙ pactum verbis vestitum est.non Indiget vestiri vestimento coherentie contractus quantū ad producen actionem quum illam producat etiam sine tali coherētia vt not.declarat Pau de cast.in.l.praedia col. penul infra de actio.empt.

Ex quibus aliud et not est ꝙ licet stipul.sup aliquo actu apposita illius actus naturā sortiatur vt late diximus in l. singularia supra eo secus tn̄ ubi est apposita super alio diuerso a cōtractu iuxta contractū ipsum & incontinenti.

Tex l si conuenerit p Ias.in.ij.amplia allegatum tanquā singularem ad aliud ꝓpositū citarunt Aret.& Soci. in superioribus. Quantum ad reliqua remitto me ad Fel.& alios in ca j.de pact.& ad Mod.oēs in l petens,in.l.in bo. fidei,in.l.legē & in.§.quinimo supra alle.Padue. 1546.

Laus sit ei per quem laudamur & viuimus

VENETIIS, APVD
HIERONYMVM SCOTVM.
M D LIII